

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ADALET AĞAOĞLU'NUN ÖLMEME YATMAK ADLI ESERİNDE
BİLDİRİM, ÇIKARIM, SEZDİRİM CÜMLELERİ
(DOKTORA TEZİ)

Merve ERGÜT

BURSA 2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ BİLİM DALI

**ADALET AĞAOĞLU'NUN ÖLMEME YATMAK ADLI ESERİNDE
BİLDİRİM, ÇIKARIM, SEZDİRİM CÜMLELERİ
(DOKTORA TEZİ)**

Merve ERGÜT

Danışman:

Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

BURSA 2022

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Merve ERGÜT
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim/Sanat Dalı	: Türk Dili
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: XXİ + 803
Mezuniyet Tarihi	:/...../20....
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

ADALET AĞAOĞLU’NUN ÖLMEME YATMAK ADLI ESERİNDE BİLDİRİM, ÇIKARIM, SEZDİRİM CÜMLELERİ

Ek, sözcük, cümle incelemelerinden metne doğru kayan dil incelemelerinin seyri, dilin hem biçim hem anlam olarak ele alınmasını gerektirir. Anlam incelemelerinde dilin çok boyutlu olduğunun görülmesi, iletiyle verilmek istenen mesajın ne olduğu, gerçekte ne kastedilmeye çalışıldığı konularını gündeme getirir. Cümlelerin farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilme özelliği, zaman zaman alıcıyla vericinin anlaşılamamasına neden olur. Bir de dille anlatılanın ötesinde asıl kastedilenin ne olduğu konusu devreye girince yazarın niyetini açığa çıkarmanın yolları aranmaya başlanır. Uzun kurgusal türlerde metnin başında verilen bilgiyle sonunda verilen bilgi arasında konuyla doğrudan ve dolaylı ilgili bölümlerin yer alması, hem ana konudan kopulmasına hem de başta verilen bilginin unutulmasına neden olur. Bu da metin bütüncül olarak nasıl çözülmesi gerektiği sorununu doğurur. Tüm bu sorunlardan yola çıkarak bu tezde öncelikle dil incelemelerinin doğuşu, edimbilim, edimbilimsel kuramlar ve kiplik konuları üzerinde durulmuş daha sonra bildirim, sezdirim, çıkarım cümleleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Adalet Ağaoğlu’nun “Ölmeye Yatmak” romanı derlem olarak alınarak bildirim, sezdirim, çıkarım cümleleri, bağlamdan kopmadan tek tek incelenmiştir. İlgili örnekler üzerinde yapılan çözümlemeler sonucu, geçmiş incelemeler de referans alınarak sınıflandırmalar yapılmıştır. Cümlelerin anlam oluşturma sürecinde birbirlerine etkileri ve vericinin cümlelerle ne anlam ifade etmek istediği bilgisine ulaşılması amaçlanan çalışmada; bildirim, sezdirim, çıkarım cümlelerinin hangi niyetle kullanıldığı üzerine de değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışma; bildirim, sezdirim, çıkarım cümleleriyle ilgili yapılmış geniş kapsamlı bir çalışma olması ve bütüncül olmayan bilgileri derli toplu tek bir çalışma içinde sunacak olması açısından önemlidir. Çalışmanın yazarın özgün dil kullanımıyla ilgili ve edimbilimsel çalışma yapacak kişilere yol gösterici olması umulmaktadır.

Anahtar Sözcükler: bildirim, sezdirim, çıkarım, edimbilim, Ölmeye Yatmak, Adalet Ağaoğlu, kiplik

ABSTRACT

Name and Surname : Merve ERGÜT
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Turkish Language and Literature
Branch : Turkish Language
Degree Awarded : Doctorate
Page Number : XXİ + 803
Degree Date :/...../20....
Supervisor : Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA

NOTIFICATION, INFERENCE, IMPLICATURE SENTENCES IN THE NOVEL OF ADALET AĞAOĞLU WHICH IS CALLED ÖLMEYE YATMAK

Language studies, shifting from suffix, word, sentence analysis to the text, require language to be considered both in terms of form and meaning. The fact that language is multidimensional in semantic studies brings up issues such as what the message is intended to be given by a message, and what is actually meant. The ability of sentences to have different meanings in different contexts sometimes causes the receiver and the sender to disagree. Also, when the issue of what is meant beyond what is told by language comes into play, ways to reveal the author's purpose and intention are sought. This raises the problem of how the text should be resolved holistically. Starting from all these problems, in this thesis, first of all, the birth of language studies, pragmatics, pragmatic theories and modality issues are emphasized, and then information about declaration, implicature and inference sentences are given. Adalet Ağaoğlu's novel "Ölmeye Yatmak" was taken as a corpus, and the statements of declaration, implicature and inference were examined one by one without leaving the context. As a result of the analyzes made on the relevant samples, a classification was made with reference to the previous examinations. In the study, which is aimed to reach the information about the effects of sentences on each other in the process of creating meaning and what the author wants to express with sentences; Evaluations were also made on the intention of using the statements of declaration, implicature, inference.

This work; It is important in that it is a comprehensive study on declaration, implicature, inference statements and that it presents non-holistic information in a single, tidy study. It is hoped that the study will guide those who will do pragmatic work on the author's original language use.

Key Words: notification, implicature, inference, pragmatic, Ölmeye Yatmak, Adalet Ağaoğlu, modality

ÖN SÖZ

İletişimin kod alımı ve çözümü temelli yapısı, alıcı / okur ile verici / yazar arasında anlamın çözülmesi için ortak çabayı gerektirir. Vericinin kodlama sırasında sunmak istediği bilgileri ne şekilde sunarsa daha etkileyici olacağı üzerinde düşündüğü iletişim anında alıcının söylenenleri, bilinçli olarak söylenmeyen ve kastedilen anlamları sezmeye, çıkarmaya çabalaması; iletinin çözülmesi için vericiyle işbirliği içine girmesi gerekir. Bu tez, kodlama ve kod çözme sırasında yararlanılan dilsel kodlayıcılar olan bildirim, sezdirim, çıkarım cümleleri üzerinde inceleme modeli oluşturmak ve Adalet Ağaoğlu'nun özgün dil kullanımı, kodlama biçimini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır.

Çalışma; özet, ön söz, giriş, bildirim, sezdirim, çıkarım cümleleri, sonuç ve kaynakça bölümlerinden oluşmaktadır. Bildirim, sezdirim ve çıkarım cümlelerini içerecek şekilde üç ana bölüme ayrılan tezde, bölüm bölüm genel değerlendirmeler yapılmış; alanyazın hakkında bilgiler verilmiştir. Adalet Ağaoğlu'nun “Ölmeye Yatmak” romanı derlem olarak seçilerek eserde geçen tüm cümleler, bağlam dikkate alınarak incelenmiştir. Örnekler; ek, sözcük, sözcük öbeği, cümle, bağlam ve metin boyutunda biçimsel ve anlamsal incelemeye tabii tutulmuş; her bir örnek, ilgili olduğu kategori altında sunulmuştur.

Giriş bölümünde; “Söz Edimleri Kuramı”, “Konuşma Sezdirimleri Kuramı”, “Bağıntı Kuramı” gibi edimbilimsel yöntemler ele alınmıştır. Bildirim, sezdirim ve çıkarım cümleleriyle verilen anlamlara ulaşmada yazarın tutumunu yansıtması açısından “Kiplik” konusu hakkında da bilgi verilmiştir.

Bildirim cümleleri bölümünde; bildirim cümlelerinin genel özellikleri, cümle türleri içindeki yeri ve kurgulanışı üzerinde durulmuştur. Sözde soru ve emir, ünlem cümleleri görünümünde sunulan bildirimlerin hangi amaca hizmet ettiği hakkında bilgiler verilip eserde karşılaşılan bildirim cümleleri ışığında tarafımızca oluşturulan sınıflandırmaya yer verilmiştir.

Sezdirim cümleleri bölümünde, konunun genel çerçevesi çizildikten sonra Grice “İşbirliği Kuramı” ve işbirliği ilkelerine kısaca değinilmiştir. Alanyazın da dikkate alınarak eserde görülen örnekleri kapsayacak şekilde tarafımızca sezdirim cümleleri sınıflandırması yapılmıştır.

Çıkarım cümleleri bölümünde, çıkarımın tanımı, konuyla ilgili yapılan sınıflandırmalar verilmiş; çıkarım cümlelerinin genel özelliklerinden söz edilmiştir. Konuyla ilgili ulaşılan çalışmalarda mevcut çıkarım sınıflandırmalarının sadece ana başlıklarla sınırlı olması ya da ana başlıkların tüm çıkarım türlerini kapsamaması; alt başlıklara ait bilgilerin dağınık olması gibi nedenler, örnekler ışığında tarafımızca derli toplu bir sınıflandırma yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Sonuç bölümünde; bildirim, sezdirim, çıkarım cümlelerinin hangi amaçlarla kullanıldığı; metne ne kattığı; iletişim için önemi üzerinde durulmuştur. Vericinin iletiyi sunarken kullandığı yollar, cümleleri kurgulama biçimleri ve mesajı vermek için hangi cümle türlerini kullandığı gibi genel değerlendirmeler yapılarak özelde Ağaoğlu'nun dilbilimsel parmak izi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Alıcının iletiyi anlamlandırmak için neler yapması gerektiği; söylenen, söylenmeyen, kastedilen anlamlara hangi yollarla ulaşacağı konularına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Verilen bilgilerin, yapılan sınıflandırma ve uygun görülen örneklerin tamamıyla yerinde olduğu iddia edilmese de bu çalışmanın bundan sonra yapılacak çalışmalar için genel, derli toplu veriler sunacağı ve referans alınacağı umulmaktadır.

Tezin hazırlanmasında emeği geçen, bilgi birikimi, donanımı, üretkenliği, eğitim - öğretim faaliyetlerine verdiği özverisi, kendinden taviz vermek pahasına işinin hakkını vermek için uğraşları, yazarlığı, hitabeti, öğreticiliğini her zaman kendime örnek aldığım Prof. Dr. Kerime ÜSTÜNOVA'ya teşekkürü borç bilirim. Bu tezin hazırlama sürecinde her an bilgi, birikim, tecrübelerinden yararlanma fırsatı yakalamak yanında her başarılı işimin altına imzası olması, bana yol göstermesi paha biçilemez önemdedir.

Doktora öğrenimim sırasında ders aldığım, derin bilgi birikimi ve deneyimlerinden yararlandığım, hem bilimsel hem insanî olarak verdiği dersler hayatımın her anında bana yol gösterecek olan Prof. Dr. Hatice ŞAHİN'e bana kattığı her şey için samimi, içten teşekkürlerimi sunarım.

Tez izleme komitemde yer alan, son derece dikkat ve titizlikle konuyu inceleyen ve öneriler sunan Prof. Dr. Semra ALYILMAZ'a her türlü katkısı için teşekkür ederim.

Bilimsel olarak üzerimde emekleri büyük olan lisans ve yüksek lisans hocalarım Prof. Dr. Recep TOPARLI, Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE, Prof. Dr. Bilal YÜCEL, Prof. Dr. Burhan PACACIOĞLU, Prof. Dr. Emin EMİNOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Hatice KUTLAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her türlü destek ve yardımları için Dr. Öğr. Üyesi Hasene AYDIN ve Öğr. Gör. Dr. İBRAHİM KARAHANCI hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesindeki Türk Dil Kurumuna katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Hayatta her zaman önümde, yanımda, arkamda olan babam Metin ERGÜT; bir yerlere gelebilmem için kendinden taviz veren annem Yurdağül ERGÜT; hayatımın her anında hep destekçim olan ablam ve abim Gönül KAYA ve Timuçin KAYA; tez yazım sürecimde bana kolaylık yaratmak için elinden geleni yapan, bana abilik yapan kardeşim Keremcan ERGÜT ve hayatımıza yeni girmiş olsa da evimize neşe katan yeğenim Emir KAYA, hayatımda olduğunuz için hepinize teşekkür ederim.

MERVE ERGÜT

BURSA / 2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	V
ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
ÖN SÖZ	X
İÇİNDEKİLER	xii
KISALTMALAR.....	xxii

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN TANITIMI	1
1.1. ÇALIŞMANIN KAPSAM, AMAÇ VE ÖNEMİ.....	1
1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEM VE SINIRLILIKLARI	6
2. EDİMBİLİM VE EDİMBİLİMSEL KURAMLAR	8
2.1. SÖZ EDİMLERİ KURAMI.....	10
2.1.1. John Langshaw Austin – Söz Edimleri Sınıflandırması.....	11
2.1.2. John Searle – Söz Edimleri Sınıflandırması.....	12
2.2. KONUŞMA SEZDİRİMLERİ KURAMI	14
2.2.1. Nicelik (Bilgileyici) İlkesi.....	15
2.2.2. Nitelik (Gerçek) İlkesi.....	15
2.2.3. Bağıntı (İlişki) İlkesi	15
2.2.4. Tarz (Açık) İlkesi	15
2.3. BAĞINTI KURAMI.....	16
3. KİPLİK.....	20

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLDİRİM CÜMLELERİNE GENEL BİR BAKIŞ	26
SÖZDE SORU, EMİR VE ÜNLEM CÜMLELERİNİN BİLDİRİMSSEL İŞLEVİ.....	29
BİLDİRİM CÜMLELERİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ	31
BİLDİRİM CÜMLELERİNE AİT SINIFLANDIRMA ÖNERİSİ	32
1. ÖLMEME YATMAK ROMANINDA BİLDİRİM CÜMLELERİ.....	37
1.1. HABER VERİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ.....	37
1.2. BİLGİ VERİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ.....	45
1.3. AÇIKLAYICI BİLDİRİM CÜMLELERİ	49
1.3.1. Neden - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri	50
1.3.2. Amaç - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri	55
1.3.3. Koşul - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri	57
1.3.4. Açıklama İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri.....	58
1.3.5. Gerekçeli Açıklayıcı Bildirim Cümleleri.....	65
1.4. AYDINLATICI BİLDİRİM CÜMLELERİ.....	67
1.5. AYRINTILAYICI BİLDİRİM CÜMLELERİ.....	73
1.6. KİTLELERE DUYURUCU BİLDİRİM CÜMLELERİ	92
1.7. UZAM BİLDİRİMİ CÜMLELERİ.....	95
Çevresel Mekân	95
1.8. ZAMAN BİLDİRİMİ CÜMLELERİ.....	98
1.8.1. Geriye Dönük Zaman Bildirimi Cümleleri	101
1.8.2. İleriye Dönük Zaman Bildirimi Cümleleri	104
1.8.3. Eş Süremlili Zaman Bildirimi Cümleleri	106

1.9. KARŞILIKLI KONUŞMA BİLDİRİMİ CÜMLELERİ.....	107
1.10. BETİMLEYİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ	112
1.10.1. İzlenime Dayalı - Sanatsal Betimleme.....	112
1.10.2. Açıklayıcı Betimleme	115
1.11. ÖYKÜLEYİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ	117
1.11.1. İzlenime Dayalı - Sanatsal Öyküleme	120
1.11.2. Açıklayıcı Öyküleme	124
1.12. OLAY BİLDİRİMİ CÜMLELERİ	125
1.13. DURUM BİLDİRİMİ CÜMLELERİ	138
1.13.1. Abartma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	139
1.13.2. Aşamalı Durum Bildirimi Cümleleri	140
1.13.3. Belirsizlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri.....	142
1.13.4. Benzetme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	145
1.13.5. Çaresizlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	146
1.13.6. Davranış İçeren Durum Bildirimi Cümleleri.....	147
1.13.7. Genelleme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	150
1.13.8. Gerçekleşmemiş Beklenti İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	150
1.13.9. Gözlem İçeren Durum Bildirimi Cümleleri.....	152
1.13.10. İzlenim İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	155
1.13.11. Kafa Tutma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	158
1.13.12. Kanıksama (Alışma) İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	158
1.13.13. Karşılaştırma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri.....	159
1.13.13.1. Benzerlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri	159
1.13.13.2. Eşitlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri	160
1.13.13.3. Karşıt Durum İçeren Karşılaştırma Cümleleri	161
1.13.13.4. Üstünlük İçeren Karşılaştırma Cümleleri.....	163
1.13.14. Kesinlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri.....	164
1.13.15. Mecburiyet İçeren Durum Bildirimi	166
1.13.16. Nitelendirme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	167
1.13.17. Tedirginlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	168

1.13.18. Yaşantı İçeren Durum Bildirimi Cümleleri	169
1.14. DUYGU BİLDİRİMİ CÜMLELERİ.....	171
1.14.1. Abartma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	179
1.14.2. Acıma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	180
1.14.3. Beğeni İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	181
1.14.4. Bıkkınlık (Usanç) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	185
1.14.5. Hayıflanma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	187
1.14.6. Heyecan İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	188
1.14.7. Hoşnutluk İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	192
1.14.8. İmrenme İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	195
1.14.9. Karamsarlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	197
1.14.10. Kaygı (Endişe) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	198
1.14.11. Kıskanma, Kıskançlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	202
1.14.12. Kızgınlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	204
1.14.13. Korku İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	208
1.14.14. Nefret İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	210
1.14.15. Öykünme İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	211
1.14.16. Özlem İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	211
1.14.17. Pişmanlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	213
1.14.18. Sevgi İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	214
1.14.19. Sevinç İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	215
1.14.20. Sitem İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	217
1.14.21. Şaşırma / Şaşkınlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	220
1.14.22. Şikâyet (Yakınma) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	224
1.14.23. Umutsuzluk İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	227
1.14.24. Utanma, Utanç İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	228
1.14.25. Üzüntü İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	232
1.14.26. Yadırgama İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri	235
1.14.27. Yadsıma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri.....	236
1.15. DÜŞÜNCE BİLDİRİMİ CÜMLELERİ	237
1.15.1. Akıl Yürütme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	240

1.15.2. Alay -İroni İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	244
1.15.3. Alçak Gönüllülük İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	248
1.15.4. Aşağılama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	249
1.15.5. Azımsama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	253
1.15.6. Benzetme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	254
1.15.7. Beklenti İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	255
1.15.8. Böbürlenme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	257
1.15.9. Değerlendirme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	258
1.15.10. Dilek, İstek, Temenni İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	261
1.15.11. Eleştiri İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	265
1.15.12. Genelleme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	274
1.15.13. Gerçekleşmemiş Niyet İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	276
1.15.14. Gereklik İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	278
1.15.15. Görüş İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	280
1.15.16. Gözdağı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	282
1.15.17. İğneleme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	284
1.15.18. İkna İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	288
1.15.19. İnanma, Benimseme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	289
1.15.20. Kararlılık İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	290
1.15.21. Kararsızlık İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	292
1.15.22. Karşı Çıkış İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	293
1.15.23. Karşılaştırma İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	297
1.15.23.1. Benzerlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri	297
1.15.23.2. Karşıtlık İçeren Karşılaştırma Cümleleri.....	298
1.15.23.3. Üstünlük İçeren Karşılaştırma Cümleleri.....	300
1.15.24. Kesinlik İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	300
1.15.25. Kınama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	302
1.15.26. Kuşku İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	303
1.15.27. Küçümseme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	306
1.15.28. Merak İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	308
1.15.29. Meydan Okuma İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	311
1.15.30. Onay (Bir Düşünceye Katılma) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	313

1.15.31. Öğüt, Tavsiye İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	316
1.15.32. Ön Yargı (Peşin Hüküm) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	318
1.15.33. Öngörü İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	319
1.15.34. Öneri / Teklif İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	322
1.15.35. Övgü, Övünme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	324
1.15.36. Öz Eleştiri İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	326
1.15.37. Özür Dileme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	328
1.15.38. Ret İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	330
1.15.39. Rica, Talep İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	331
1.15.40. Saptama, Tespit İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	332
1.15.41. Sözde Soru Cümleleriyle Düşünce Bildirimi.....	334
1.15.41.1. Sorgulama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	335
1.15.41.1.1. Soru sözcüğü ile kurulan sözde sorular	335
1.15.41.1.2. Soru- cevap biçimindeki sözde sorular.....	340
1.15.41.2. Cevap Beklenmeyen Düşünce Bildirimi Cümleleri	344
1.15.41.3. Tetikleyici Düşünce Bildirimi Cümleleri	346
1.15.41.4. Yönlendirici Düşünce Bildirimi Cümleleri	350
1.15.41.4.1. Zıt kutup belirten sözde sorular	351
1.15.41.4.2. Yardımcı sözde sorular	353
1.15.42. Takdir İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	354
1.15.43. Tasarı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	356
1.15.44. Tercih (Seçenek) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	359
1.15.45. Tereddüt İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	361
1.15.46. Uyarı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	363
1.15.47. Yanılgı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri.....	365
1.15.48. Yorum İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri	367

İKİNCİ BÖLÜM

SEZDİRİM CÜMLELERİNE GENEL BİR BAKIŞ	370

SEZDİRİM CÜMLELERİNE AİT SINIFLANDIRMA ÖNERİSİ.....	376

2.	ÖLMEYE YATMAK ROMANINDA SEZDİRİM CÜMLELERİ	378
2.1.	UZLAŞIMA DAYALI SEZDİRİM CÜMLELERİ	378
2.2.	KONUŞMA SEZDİRİMİ CÜMLELERİ	384
2.2.1.	Genel Konuşma Sezdirimi Cümleleri	385
2.2.2.	Özel Konuşma Sezdirimi Cümleleri	388
2.2.3.	Bağlama Dayalı Sezdirim Cümleleri	393
2.2.4.	Sözcüksel Sezdirim Cümleleri	401
2.2.5.	Örtük Sezdirim Cümleleri	405
2.2.6.	Dolaylı Sezdirim Cümleleri	418
2.2.7.	Önsezdirim Cümleleri	425
2.2.8.	Artsezdirim Cümleleri	432
2.2.9.	Nitelik Sezdirimi Cümleleri	435
2.2.10.	Nicelik Sezdirimi Cümleleri	440
2.2.11.	Bağıntı İçeren / İlişkili Sezdirim Cümleleri	442
2.2.12.	Tarz Sezdirimi Cümleleri	448
2.2.13.	Uyumsuz Sezdirim Cümleleri	454
2.2.14.	Anlamsal Sezdirim Cümleleri	459
2.2.15.	Standart Sezdirim Cümleleri	463
2.2.16.	Güçlü Sezdirim Cümleleri	466
2.2.17.	Zayıf Sezdirim Cümleleri	469

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇIKARIM CÜMLELERİNE GENEL BİR BAKIŞ	476
ÇIKARIM SINIFLANDIRMALARI	485
ÇIKARIM CÜMLELERİNE AİT SINIFLANDIRMA ÖNERİSİ	493
3. ÖLMEYE YATMAK ROMANINDA ÇIKARIM CÜMLELERİ.....	496
3.1. METİN DIŞI TEMELLİ ÇIKARIMLAR.....	496

3.1.1.	Metinden Gerçek Dünya Bilgisine Doğru Yapılan Çıkarımlar	496
3.1.2.	Arka Plandan Metne Davet Edilen Çağırma / Ekleme Çıkarımları.....	510
3.1.2.1.	Bilgiye Dayalı Çıkarım	511
3.1.2.2.	Ayrıntıları Tamamlama ve Boşluk Doldurma Çıkarımı	525
3.2.	METİN BAĞLAMA / TUTARLILIK ÇIKARIMLARI	542
3.2.1.	Önermeye Dayalı Çıkarım	542
3.2.1.1.	Mantıksal Bilgilendirici Çıkarımlar	542
3.2.1.1.1.	Mekâna dayalı mantıksal bilgilendirici çıkarımlar	545
3.2.1.1.2.	Zamana dayalı mantıksal bilgilendirici çıkarımlar	547
3.2.1.2.	Mantıksal Açıklayıcı Çıkarımlar.....	552
3.2.2.	Mantıksal Çıkarım	556
3.2.2.1.	Güdüsel Çıkarım	557
3.2.2.2.	Nedene Dayalı Çıkarım.....	559
3.2.2.3.	Olanak Verme Çıkarımları.....	561
3.2.3.	Bilgiyi Bağlama ve Tamamlama Çıkarımı	564
3.2.4.	Bağlama Dayalı Çıkarım	575
3.2.5.	Sebebe Dayalı Çıkarım	586
3.2.6.	Duruma Dayalı Çıkarım.....	599
3.2.7.	Bilgiler Arası Boşlukları Doldurma Çıkarımı	607
3.3.	DELİLE DAYALI ÇIKARIMLAR	612
3.3.1.	Doğrudan Delile Dayalılık.....	613
3.3.1.1.	Görsel Delile Dayalı Çıkarım.....	614
3.3.1.2.	İşitsel Delile Dayalı Çıkarım.....	619
3.3.1.3.	Duyusal Delile Dayalı Çıkarım.....	622
3.3.2.	Dolaylı Delile Dayalılık.....	624
3.3.2.1.	Çıkarımsal Delile Dayalılık	624
3.3.2.1.1.	Akıl yürütmeye dayalı çıkarım	624
3.3.2.1.2.	Sonuca dayalı çıkarım.....	630
3.3.2.2.	Algısal Delile Dayalılık.....	633
3.3.2.2.1.	Algısal delile dayalı çıkarım	633
3.3.2.2.2.	İdrak etmeye dayalı çıkarım.....	638

3.4. BİLİŞSEL YETENEKLER VE ART ALAN BİLGİSİNE DAYALI ÇIKARIMLAR	643
3.4.1. Edinimsel Çıkarım	643
3.4.2. Üretici Çıkarım	650
3.4.3. Değerlendirici Çıkarım	668
3.4.4. Tamamlama ve Genişletme Çıkarımı	693
3.4.5. Bilinenden Bilinmeyene Ulaşılan Kestirime Dayalı Çıkarım.....	707
3.4.6. Seçici Çıkarım.....	711
3.4.7. Mekâna Dayalı Çıkarım.....	717
3.4.7.1. Olgusal Mekân	717
3.4.7.1.1. Kapalı ve dar mekânlar	718
3.4.7.1.2. Açık ve geniş mekânlar.....	722
3.4.8. Zamana Dayalı Çıkarım.....	726
3.4.8.1. Artsüremlî Çıkarım	733
3.4.8.2. Eşsüremlî Çıkarım.....	735
3.5. ÖNVARSAYIMA DAYALI ÇIKARIMLAR	736
3.5.1. Dil Kullanımına Dayalı Çıkarım.....	736
3.5.2. Sözcüksel Çıkarım	753
3.6. BİLGİNİN GÜVENİRLİĞİ ESASINA DAYALI ÇIKARIMLAR	760
3.6.1. Mutlak Doğru Çıkarım.....	760
3.6.2. Güçlü Çıkarım.....	765
3.6.3. Zayıf Çıkarım.....	770
SONUÇ	778
KAYNAKLAR	789
ÖZGEÇMİŞ	803

KISALTMALAR

A. A.: Adalet Ağaoğlu
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
bkz.: Bakınız
CENTO: Central Treaty Organization / Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
DDT: Kimyasal
DP: Demokrat Parti
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
DTCF: Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi
gr.: Gram
kg.: Kilogram
krş.: Kuruş
MEB: Millî Eğitim Bakanlığı
Mrs.: Bayan
NATO: North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
no.: Numara
Ö.Y.: Ölmeye Yatmak
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK: Türk Dil Kurumu
TL: Türk lirası
TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSEKP: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi
UNESCO: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.: Ve benzeri
vd.: Ve dengi
vs.: Vesaire

GİRİŞ

1. ÇALIŞMANIN TANITIMI

1.1. ÇALIŞMANIN KAPSAM, AMAÇ VE ÖNEMİ

Dil, kendine özgü kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktararak gelişen bir sistemdir. Bu sistemin parçalarından olan cümleler, yetkin iletişim kurulması noktasında işlevsel olarak kullanılır. Bildirim, sezdirim ve çıkarım anlamı kodlarken yararlanılan cümleler, kendini doğru ifade etme ve ifade edileni aslına uygun olarak anlama sürecinde önemli görevlere sahiptir. Vericinin bildirdiği, kastettiklerinden gerçek niyetinin ne olduğunu sezen alıcının söylenmek istenenden kopmadan iletiye yeni kapılar aralaması ve çıkarımlaması istenen bilgiye ulaşması, cümlelerin anlatımsal gücünden faydalanabilme kapasitesiyle mümkün olur.

Kodlama - kod çözme sürecinde önemli görevler üstlenen cümlelere ilişkin incelemeler sonucu, vericinin salt veren, alıcının da edilgen olarak alan konumda olmadığı anlaşılır. Durum üzerine doğrudan, dolaylı, örtülü olarak verilen bilgilerle kastedilen anlamın çıkarılmanması aşamasında alıcıya düşen görevlerin ne olduğuyula ilgili kafa yorulmaya başlanır. Ancak birbirinden ayrı düşünölemeyecek, birbiriyle iç içe geçmiş bildirim, sezdirim ve çıkarımların ayrı incelenmesi, cümlelerin işlevlerini bütünüyle göstermek konusunda yetersiz kalır. Bildirim cümleleri için sadece biçime önem veren çalışmaların anlam boyutunu arka plana atması, anlam boyutunu ele alanların da bildirimlerin iletişim için önemini ortaya koymakta yetersiz kalması, cümlelerin gerçek işlevlerinin göz ardı edilmesine neden olur. Sezdirim cümlelerinin bildirim ve çıkarımlarla sıkı bağının gözden kaçırılması; çıkarımlara ulaşmak için çok sayıda yol olmasına rağmen genelgeçer bilgilerin tekrar edilmesi, cümlelerin iletiye kattığı zenginliğin ihmaline sebebiyet verir. İletişimin sadece bildirim, sezdirim ya da sadece çıkarımlarla sağlanmaması, cümlelerin birlikte iletişime ne kattığının incelenmesi gerekliliği doğurur. Bu boşluğu doldurması amaçlanan tez, anlam oluşturma ve anlamlandırma sürecinde büyük öneme sahip olan bildirim, sezdirim, çıkarım cümlelerini derinlemesine inceleyecek, aralarındaki sıkı bağı gösterecek olması bakımından önemlidir.

Bildirim, sezdirim ve çıkarım cümlelerinin hangi işlevlere sahip olduğunun tam olarak ortaya konulamaması, bireylerin kendini daha anlaşılır ifade edememesine,

çarpıcı anlatıma ulaşamamasına, sözün gücünü iyi yansıtamamasına ve sonuç olarak istendik etkinin karşı tarafta oluşturulamamasına neden olur. Ya da iletinin nasıl yorumlanması gerektiği bilgisine sahip olmayan alıcının kastedileni tam olarak çözmemesi sorununu ortaya çıkarır. Edimbilim ışığında yapılan bu tezde, bir metnin çözümünde başvurulacak yollar gösterilecek, anlaşılabilirliği düşük metinleri anlamlandırmak için hangi yöntemlere başvurulması gerektiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Araştırmayla biçim ve anlamın vericinin elini nasıl genişlettiği ve anlamlandırırken alıcıya nasıl ipucu sağladığı konularına değinilmesi de amaçlanmıştır. Aynı biçimbirimsel, sözlüksel yapının farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilme özelliği, alıcıyı iletiyi çözerken farklı seçenekleri düşünmeye iter. Bu inceleme, dilin en küçük birimlerinden, cümleden büyük birlik ve metin konularına hatta art alan bilgisi, bilişsel yetenekler, genel dünya bilgisi, metinler arası gibi konularla metnin ötesine nasıl geçileceğine değinerek anlamlandırma aşamasında başvurulacak çok sayıda yöntemi göstermeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla hem biçim - içerik yönünden Türk edebiyatına birçok yenilik getiren hem de anlamlandırma sürecine dâhil ettiği okuru gerçek dünya bilgisi, art alan bilgisi, bilişsel yetilerini devreye sokmaya zorlayan Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" adlı eseri derlem olarak seçilmiştir.

Zeynep Korkmaz'a göre Ağaoğlu, toplumun alt ve üst kesimlerinden seçtiği insanlar vasıtasıyla cumhuriyet toplumunun sosyal, toplumsal, kültürel değişimini; toplumsal düşünce yapısında meydana gelen başkalaşmaları; ideallerin yozlaştırılması, Batılaşmanın hazmedilememesi, temelleri iyi atılamadığından özümselemeyen modernleşmeyi; kavgadan öteye gitmeyen ülkücülüğü; demokratik temelden yoksun uygulamaları; ekonomik sömürü düzenini; sağ-sol çatışmalarını eleştirel gerçekçi bir dille ironik olarak yansıtır (2011: 527).

Bu çalışmaya veri sağlamak için eseri incelenen Ağaoğlu, çağdaş Türk edebiyatının önemli sanatçılarından. Toplumsal sorunları ele alan gerçekçi bir yazardır. Eserlerinde biçim ve içerik yönünden yeni yöntemler geliştiren Ağaoğlu, okuru eseri çözümleme sürecine dâhil etmek için çabalarken sezdirimlerle yüklü bir dil kullanmayı tercih eder. Sade bir dil kullanmasına rağmen okuru zorlayan örtülü anlatımı; donanımlı, nitelikli bir okur olmayı gerektirir. Bu çalışma için metin üretme, çözümleme süreçlerinde yazar ve okura düşen görevler hakkında bilgi verilmesi

amaçlandığından okuru çözümleme sürecine başarılı şekilde dâhil eden Ağaoğlu'nun eseri, bilinçli olarak seçilmiştir.

Tez incelemesinde derlem olarak kullanılan “Ölmeye Yatmak” adlı eser, “*Dar Zamanlar*” serisinin ilk eseridir. 1973 yılında yayımlanan roman, sırasıyla “*Bir Düğün Gecesi*”, “*Hayır*” ve “*Dert Dinleme Uzmanı*” adlı eserlerle beraber bir dörtleme oluşturur.

“Ölmeye Yatmak” adlı eserde, bir otel odasında iç hesaplaşma içine giren Aysel’in 1 saat 27 dakika boyunca iç monolog, bilinç akışı, bilinç çözülmesi, düşleme, çağrışım yoluyla içinde bulunduğu an, geçmiş ve geleceğe dönük düşündükleri, çağına göre son derece yenilikçi tekniklerle sunulur. Gazete ve radyo haberleriyle bezeli roman, adeta tarihsel belge hükmündedir. Romanı yazarken Milli Kütüphane’de uzun araştırmalar yapan yazar; mektup, günlük, gazete ve radyo haberleriyle dünya ve ülke gündemine dair bilgileri kurgusal dünyaya başarılı şekilde dâhil eder. Ölmeye yatmak için 07.22’de girdiği otelden iç hesaplaşma sonrası 08.49 çıkan Aysel’in ölmek istemesine neden olan olay ve durumların 1938-1968 arasında aranması gerektiğini sezdirmek isteyen yazar, otuz yıllık süreçte yaşananları ayrıntılı olarak anlatır.

Geleneğe bağlı, Atatürk devrimleri temelli eğitilen, ideallerden uzaklaşmış ve görev yüklenmeyen nesillerin anlatıldığı eserde; nesil nesil görev bilincinden nasıl uzaklaşıldığı gösterilir. İkinci Dünya Savaşı dönemi buhranlı ortamında büyüyen Aysel’in siyasal, ekonomik, askerî sorunlara ek, ideolojik kamplaşmaların yoğun yaşandığı dönemin gençlerinden olması, bocalamalar yaşamasına neden olur. Kadınların eğitilmesi ideali kapmasında kendini yetiştirmek isteyen bir genç kızın birey olmak için çabalarının anlatıldığı eser, onun özgürleşmeye çalışırken aile, toplum ve idealleri arasında kalmışlığını gözler önüne serer. Batılı, modern olması beklenen cumhuriyet aydınlarının yaşadıkları zorlukları, halkla yaşadığı çatışmaları, kimlik bunalımını yansıtan Ağaoğlu, aynı zamanda idealleri iyi özümseyemeyen neslin yaşadığı yozlaşmışlığı topluma ayna tutarak verir. Erkekler tarafından gelenekten kopmaması istenirken hemcinslerinden de aynı muameleleri gören Aysel; ülke erkekleri, kadınlarıyla hesaplaşmak yanında ülkenin geldiği durum karşısında kendini de hesaba çeker. Bunca uğraşa rağmen ileri gidilmeyen ülkede bir aydın olarak Aysel, bir nevi harakiri yaparak isyan etme noktasına gelir.

Ülke gerçeklerini son derece açıklıkla ve çarpıcı şekilde sunan “Ölmeye Yatmak” adlı eser, bir üniversite hocasının otel odasına çekilerek ölmek isteme gerekçelerini okura bulduran bir roman olması açısından tez için önemli görülmüş ve derlem olarak seçilmiştir. “Ölmeye Yatmak”, metin-içi bağlantı ve tutarlılık bilgilerinin yanı sıra art alan bilgisi, bilişsel yetenekler, genel dünya bilgisi, ön bilgiler, metinler arası ilişkilerin devreye sokulacağı çoklu düşünme yetileriyle çözülebilecek bir eserdir. 1938-1968 dönemi hakkında metin-içi verilen bilgilerin takibi kadar metin dışından getirilen bilgiler de asıl anlama ulaşmak açısından önemlidir. Alıcının dönem hakkında bilgisi metinde verilenlerden daha çoksa, metnin anlam dünyası daha da zenginleşir. Her okura farklı kapılar açabilecek eser; bildirim, sezdirim ve çıkarım cümlelerinin bir bütün hâlinde ele alındığında farklı anlam dünyalarına nasıl kapı araladığını gösterecek olması açısından önemsenmiş ve araştırma konusu yapılmıştır.

Adalet Ağaoğlu ve Ölmeye Yatmak eseriyle ilgili hem kurgu hem de içeriğe yönelik pek çok inceleme yapılmıştır. Yapılan çalışmalardan bazıları, “*Dar Zamanlar*” serisi içinde yer alan eser için önemli konulardan biri olan “*zaman*” konusuna dikkat çeker: Mustafa Apaydın (2006) “*zaman kurgusu*”; Hamide Yazer (2019) “*zamanın izdüşümü*”. Serdar Odacı (2007) ise yazar ve eseri ekseninde “*bilinç akışı tekniği*”yle ilgili araştırma yapar. Bu tez; zaman, mekân, anlatıcı ve bakış açısı, bilinç akışı, iç monolog, bilinç çözülmesi, dil kullanımı, cümle kurulumu gibi pek çok konuya değiniyor olması açısından diğerlerinden ayrılır.

Ölmeye Yatmak eseriyle ilgili yapılan bazı incelemelerin kadın eğitimi ve eğitsel sorunlar; kadının değişip dönüşmesi, bireyselleşip özgürleşmesi temalı olduğu görülür: Büşra Sürgit (2014) “*eğitsel sorunlar*”; Duygu Gören (2008) “*kadın ve eğitimi*”; Çimen Günay-Erkol (2011) “*kadınlık: değişim ve dönüşüm*”; Geran Özdeş Çelik (2020) “*kadınların bireyselleşme ve özgürleşme meselesi*”. Yine Adalet Ağaoğlu ve Ölmeye Yatmak eseriyle ilgili kadın imgesine ve toplumsal cinsiyet rollerine eleştiriler içeren çalışmaların yapıldığı görülür: Ahu Sumbaş (2017) “*Türk modernleşmesinin kadın imgesinin eleştirisi*”; Ayşegül Aycan Solaker (2017) “*eril tahakkümün imgesi olarak kadın*”; Aişe Gül Akkoyun (2015) vd. “*toplumsal cinsiyet algısı eleştirisi*”; Feza Onurgil (2004) “*cinsiyet rolleri ve bilişsel çelişkiden kurtulma yolları*”. Araştırmalardan bazıları da kadının kimlik sorunu, varoluş mücadelesi ve bu mücadele süresince yaşadığı kimlik çatışmasını konu alır: Elmas Dönmez (2018) “*kadın temsilleri, kimlik*

sorunları, varoluş mücadelesi”; Burak Çavuş (2015) “*cumhuriyetin kimliği ve kimlik çatışması*”; Berna Akkıyal (2005) “*kimlik sorunsalı*”.

Yapılan çalışmaların çoğunun kadın ve toplumsal konumu üzerine yoğunlaştığı görülür. Toplumda var olma mücadelesi veren ve toplumla uzlaşamayan kadının yabancılaşmasını konu alan incelemeler de bu nedenle yapılır: Hüseyin Ayaz (2009) “*yabancılaşma*”; Derya Şenol (2009) “*yabancılaşan birey*”. Ölmeye Yatmak adlı eserde kadının içine düştüğü durumu daha iyi çözümlemek isteyen bazı araştırmacıların sosyal yapı ve sosyal meseleler üzerine eğildiği görülür: Kübra Avcı Güven (2014) “*kadın ögesi ve duygusal ilişkilerin sosyolojik tahlili*”; Diler Uzun (2008) “*sosyal meseleler*”; Özge Dikmen (2008) “*sosyal yapı*”. Aile yapısı ve kadının kocasını aldatma meselesi de incelemelere konu olur: Furkan Tuğrul Sarı (2016) “*aile*”; Ayşe Erginer (2016) “*kadın karakterlerin kocalarını aldattığı romanlar*”. Cumhuriyet ideallerine ulaşmak isterken ataerkil düşünen toplumla çatışmak zorunda kalan kadının ruhsal durumunu Funda Kurt (2019), “*psikanalitik inceleme*” yaptığı çalışması aracılığıyla inceler.

İntiharın eşiğine gelmiş kadının sadece toplumsal, sosyal, kültürel, eğitsel meseleler yüzünden umutsuzluğa kapılmadığını gören bazı araştırmacılar da siyasal sorunlar üzerine yoğunlaşır: Ferda Atlı (2011) “*siyasal düşünceler*”; Gonca Arkon (2010) “*siyasî partiler*”.

İncelenen eserde kendini her şeye rağmen gerçekleştirmiş kadının ölmeye yatma nedeni, sadece bu konularla sınırlı değildir. Bu tez, Aysel’i ölmeye götüren konuların tümüne dikkat çekmesi nedeniyle ve onun ruhsal - düşünsel dünyasında iz bırakan konuları bütünüyle ortaya koyması açısından önemlidir. Tezde söz edilen Aysel’i ölmeye götüren nedenlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: Vurgunculuk, yoksulluk, karne uygulaması gibi ekonomik sorunlar; ekonomik - sosyal - toplumsal eşitsizlik, statü farkı; İkinci Dünya Savaşı öncesi, esnası ve sonrasında yaşananların bireylerde oluşturduğu korku, dünyada yaşanan gelişmelerin ülke insanında yarattığı tedirginlik, karartma uygulamaları, pasif korunma tedbirlerinin bireylerde meydana getirdiği gerilim; depresyon, sel gibi doğa olaylarının ve sıtma, difteri gibi salgın hastalıkların bireyler üzerinde yarattığı kaygı durumu; Atatürk ideallerinden, cumhuriyet fikirlerinden kopuş, okumuş erkeklerin doyurulamaması, ülkenin emanet edildiği kişilerin idealler dışında sorumsuz hareketleri ya da geleneğe teslim olması; yeni nesle cumhuriyet bilincinin aşılınmaması; kentli köylü ayrımı, kaderine terk edilmiş şehir,

ilçe ve köyler; yapılan tüm çalışmalara rağmen yaşanan geri dönüş; ülküleri uğruna gerçekleştirilen koşturmacaların bireyde oluşturduğu yorgunluk; küçüklükten beri sorumluluk yüklenen bireyin her şeyi sorumluluk olarak görmesi nedeniyle kendini unutacak konuma gelmesi; aydın bir kadının idealleri uğruna koştururken hayat arkadaşıyla arasına giren soğukluk ve kadının kendi sorumlulukları dışında erkek işlerini de üstlenmek zorunda kalması; çok partili hayata geçiş ve sonrasında toplumsal geri dönüş, soğuk savaş dönemi, 60 Darbesi sonrası yaşanan umutsuzluk, zor yıllar, 68 olayları, sağ – sol çatışması ve Aysel’in tüm bu olay ve durumlar karşısında yaşadığı ruhsal durumların çözümlemesi... Tez, Aysel’in ölmeye yatma noktasına gelmesine neden olan olay ve durumları bütünüyle inceleyerek ölüm isteğinin kaynağının romanda bahsedilen her şey yani 1938-1968 yılları arasından yaşananlar olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

Türk dilinin yapı ve işleyişini gösteren çalışma, Adalet Ağaoğlu’nun metin kurgulama biçimini, kurgusal dünyayı yansıtmak için başvurduğu yöntemleri, yazarlığını ve kullandığı dili ortaya koyacak olması açısından dikkate değerdir. Bu araştırma ayrıca “Edimibilim”, “Söz Edimleri Kuramı”, “İş Birliği İlkeleri”, “Konuşma Sezdirimleri Kuramı”, “Bağıntı Kuramı”, “Kiplik” konularıyla ilgili inceleme yapacaklara veri sunacak olması açısından önemlidir.

1.2. ÇALIŞMANIN YÖNTEM VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada, vericinin anlatma uğraşına alıcının anlamlandırma çabasıyla ortak olduğu kodlama, anlamlandırma ve yeniden yaratma sürecini, aşama aşama ortaya koymak için doküman çözümlemesi yönteminden yararlanılmıştır. Bunun için Adalet Ağaoğlu’nun “Ölmeye Yatmak” adlı eseri, derlem olarak seçilmiştir. Eserden alınan örnekler ışığında literatür bilgisi de göz önüne alınarak sınıflandırmalar yapılmış, örneklerin anlamsal özelliklerinden yararlanılarak cümlelerin iletişime katkılarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Yapılan incelemeyle var olan bilgiler daha da belirginleştirilmiş, sınıflandırmalara örnekler ışığında eklemeler yapılmış ya da örneklerden yola çıkarak farklı kategoriler belirlenmiştir.

Eserde, bildirim cümleleriyle ilgili çok sayıda örnek olması nedeniyle önemli görülenlerden ve belirleyici fark içerenlerden yetecek kadar örnek alma yoluna gidilmiştir. Bildirim cümleleri bölümünde, çalışmanın hacmini daha fazla arttırmamak için yorum ve değerlendirme yapmaktan kaçınılmış; aynı anlam alanına giren örnekler,

hangi özellikleri içerdğine değinilerek alt alta sıralanmıştır. Metin incelemesinde, çıkarım cümlelerine dair bulunan örneklerin tahmin ve olasılık cümleleriyle iç içe geçtiği görülmektedir. Çıkarım anlamı barındırabilme özelliğine sahip böylesi cümlelere de tezde yer verilmiştir. Verici ya da kahramanın çıkarımlarıyla alıcının çıkarımları, çalışmanın hacmini daha da arttırmamak için ayrı başlıklar açılarak verilmemiştir. Aynı gerekçeyle doğrudan ve dolaylı yollarla yapılan bildirimler için de iki ayrı madde açılmamıştır.

Bildirim, sezdirim ve çıkarım cümlelerinin “Ölmeye Yatmak” adlı eserde kaç numaralı sayfada geçtiği, cümlelerin yanında parantez içinde belirtilmiştir. Bağlamdan kopmamak için paragraf şeklinde sunulan cümlelerde, kafa karışıklığını önlemek için gerekli görülen yerlerde konuyla ilgili esas cümle ya da cümlelerin altı çizilmiştir. Bildirim, sezdirim ve çıkarımlara ulaşmak için yararlanılan biçimbirimsel, sözlüksel ve söz dizimsel yapıların da altı çizilerek biçimsel özelliklerin de anlamlandırma aşamasında önemli olduğu gösterilmek istenmiştir.

Bildirim, sezdirim ve çıkarımlar; her zaman kesin çizgilerle birbirinden ayrılamaz. Bu nedenle bir çıkarımı açıklamak için sezdirimlerden, sezdirimleri açıklamak için bildirimlerden yararlanılabilir. Böylesi durumlarda cümleyle ne bildirildiği ifade edilmiş ayrıca ne sezdirildiği ve ne çıkarılması istendiği üzerinde de durulmuştur. Verilen bildirimlerden sezinlemelere, sezdirimlerden çıkarımlara ulaşmak için bağlamın önemi ifade edilip metne dayalı anlamın oluşturulmasında cümlelerin bir bütün hâlinde incelenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Verilmek istenen anlama ulaşmak için ekten sözcüğe, sözcükten cümleye, cümleden bağlama başvurulacak yöntemler üzerinde durulmuştur.

Cümleler arası anlam ilişkilerini daha iyi görebilmek adına araştırmada incelenmek istenen ana konu; birbirini anlamsal olarak destekleyen bildirim, sezdirim ve çıkarım cümleleridir. Bu cümle türleriyle ilgili yapılmış bütüncül bir çalışma olmaması da tüm cümle türleri içinden bildirim, sezdirim ve çıkarımların seçilmesinde belirleyicidir. Sözü geçen cümlelerin anlam oluşturma ve anlamlandırma sürecine katkıları kapsamlı şekilde ortaya konmak istendiğinden edimbilim ve kuramları, kiplik, biçem, metinler arasılık gibi literatür bilgileri hakkında uzun açıklamalar yapılmamış; gerekli görülen yerlerde örnekler üstünde izahlarda bulunulmuştur.

“Ölmeye Yatmak”, “Bir Düşün Gecesi”, “Hayır”, “Dert Dinleme Uzmanı” adlı eserlerden oluşan “Dar Zamanlar” serisinin “Ölmeye Yatmak” dışında kalan romanları, bu tezin kapsamı dışında tutulmuştur. Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak (400 sayfa) romanı temelli bir araştırma yapılması sebebiyle yazar tarafından sözü geçen eserde kullanılmayan cümleler, incelemeye konu edilmemiştir. Ölmeye Yatmak adlı eserin bölümlerinden biri olan “Dünder Öğretmen Ulus Gazetesi Okuyor” bölümüyle ilgili daha önceden tarafımızca çalışmalar yapıldığından romanın 32-40. sayfalarını oluşturan bu bölüme, gerekli görülen yerler hariç yer verilmemiştir.

2. EDİMBİLİM VE EDİMBİLİMSSEL KURAMLAR

Dil incelemelerinin doğuşu ve edimbilim hakkında kısa bilgi verilecek bu bölümde, Adalet Ağaoğlu’nun “Ölmeye Yatmak” romanındaki bildirim, sezdirim ve çıkarımları incelerken başvurulacak kuram, ilke, sınıflandırmalara kısaca değinilecektir.

Dil incelemelerinin ortaya çıkması, din kitapları, felsefî ve edebî eserleri doğru anlamlandırma çalışmaları sonucu olur. Bu amaçla açılan okullarda dil, artzamanlı ya da karşılaştırmalı olarak incelenir. Kaşgarlı Mahmut, Zemahşeri, Ali Şir Nevayî gibi diline önem veren dilciler sayesinde dil incelemeleri yapılmaya başlanır ancak bu incelemeler doğrudan Türkçeyi esas alan çalışmalar olmaz. Osmanlı döneminde medrese dilinin Arapça olması, Arap dil kurallarının esas alındığı incelemelerin yapılmasına sebebiyet verir. Tanzimat devrinde batıya yönelme düşüncesi, dil incelemelerinde Fransız dil kurallarının temel alınmasına neden olur. 16. yüzyıldan itibaren Türk diliyle ilgili incelemeler, yabancılar tarafından yapılmaya başlanır. Cumhuriyet devrinde Türkçeyi yabancı unsurlardan temizleme çalışmaları ışığında “Türk Dil Encümeni” ve “Yüksek Gramer Komisyonu” gibi komisyonlar kurulur fakat doğrudan Türk dilinin yapı ve işleyişine dayanan bilimsel metotlu araştırmalar, daha sonraları yapılabilir¹.

“Yapısalcılık”, “Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi” gibi dil bilim dalları ülkemizde, dilin biçim yanında anlama da dayalı bir dil olduğunun geç anlaşılmasıyla çok sonraları dikkate alınır. Tzvetan Todorov, Roland Barthes ve A. J. Greimas gibi araştırmacıların başlattığı, daha sonraları F. De. Saussure ve Rus biçimcileriyle zirveye ulaşan “Yapısalcılık”, dili eş zamanlı olarak ele alır. Dilin gösteren ve gösterilenlerden oluşan kendi kendine yeterli bir sistem olduğunu; dil birimlerinin sözcüklerden oluştuğunu, sözcüklerin değerlerini dizgeler içinde kazandığını ileri sürer. Ancak hem Saussure hem

¹ Bkz. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi , 1974.

de A. J. Greimas, V. Propp, Todorov gibi araştırmacılar, incelemelerde dilin yalnızca yüzey yapısını ele alır. N. Chomsky, ortaya koyduğu “Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi” kuramında temel dil birimi olarak cümleyi alır ve dilin görünen yüzey yapılarının yanında derin yapılarını da inceler.

Çağdaş dilbilim çalışmalarıyla dilin sadece görünen yani yüzey yapısıyla ele alınmasının yanlış olduğu anlaşılır ve metinde hem yüzey hem de derin yapı incelemelerinin yapılması önemli görülür. Dil incelemelerinde cümlelerin yetersiz olduğu anlaşılacak cümleden büyük birliklerin incelenmesine gidilir. Böylece bağlam önem kazanır, yazarın vermek istediği bilgiye en iyi nasıl ulaşılacağı konusunda düşünölmeye başlanır. Aynı ek, sözcük hatta cümlelerin farklı bağlamlarda farklı anlamlara geldiği görölerek asıl anlama ulaşmak için cümleden büyük birliklere gereksinim olduğu kanaatine varılır. Kerime Üstünova, dili bütün olarak incelemeyi gerektiren bu son noktada, dilin en küçük yapı taşlarından işlevleri, bağlantılarıyla birlikte en büyük yapı taşlarına kadar biçimsel ve anlamsal olarak çok yönlü olarak incelendiğini belirtir (2014: 14). Dilin bütünüyle incelenmesi, vericinin ne kastettiği, hangi mesajı vermek istediği sorularına alıcının bu mesajları nasıl çözümleyeceği ve ne kadar özgür olması gerektiği gibi soruları da ekler. Böylece edimbilimsel incelemeler yapılmaya başlanır.

Edimbilim, vericinin amacı ve söylemek istediklerinden alıcının nasıl bir yoruma ulaşmış olduğuna dikkatleri yöneltir ve anlamın cümleden büyük birliklerde aranmasını gerekli görür. Alıcı ve vericinin söylemlerini durum bağlamını göz önüne alarak yorumlarken kişi, yer ve zamanın anlam üzerinde yarattığı değişim ve etkileri hesaba katar. Yüzey yapıda görölenden daha fazlasını ileten, eksik bırakılan ama iletinin bir parçası olan anlama ulaşma yöntemlerini, sezdirim ve çıkarımlara ulaşma yollarını araştırır. Hem iletinin kendini açıklığa kavuşturmayı hem de iletide sunulanların ötesine geçmeyi hedefler.

Üstünova, dili konuşan ve dinleyenden soyutlayıp sadece biçimsel olarak ele almanın sakıncalarının görölmesinden sonra dilin toplumsal işlevinin de önem kazandığını ifade eder. Dizgeyi oluşturan birimlerin gönderme yaptıkları gerçek göstergelerin ortaya çıkarılması, aralarındaki ilişkilerin saptanması, sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi, dil kurallarının ortaya konması yanında anlamsal özelliklerin de hesaba katılmasıyla mümkün olur. Cümlelerin temel anlamlarıyla kullanılmama

özelliği, söylenenle söylenmek istenenin her zaman aynı olmaması gibi durumlar, anlam bağının hesaba katılmasını kaçınılmaz kılar (2014: 16).

Edimbilim, metni sadece dil bilgisel kurallara bağlı kalarak değil, birçok etkeni devreye sokan karmaşık süreçlerle inceler. Metinde verilen iletiyi anlamlandırmak toplumsal ve dilsel koşulların çözümlenmesi ve açıklanmasıyla mümkün olur. Bu nedenle alıcıdan sadece dil yetisine sahip olması beklenmez, ondan iletişimsel yetiye de sahip olup söz dizimsel ve anlambilimsel çözümlemelerini bağlama dayalı bütünlük içinde yürütmesi beklenir.

Dilvin Kınay tarafından verilen bilgilere göre Yule, edimbilimi cümlelerin arkasında yatan, kastedilen, söylenmeye çalışılan, amaçlanan anlamı bulmayı hedefleyen bir dilbilim dalı olarak görür. Sözcüklerin sözlük anlamından ziyade iletişim içerisinde varlık kazanan anlamlarını önemser (2017: 23).

Ümit Deniz Turan’a göre *anlambilim*, önermelerin doğruluğu, sözcük anlamı gibi dilsel anlam ve bu anlamların gönderimleri arasındaki ilişki üzerinde dururken *edimbilim*, vericinin söylemeyi amaçladığı ancak yüzey yapıda dile getirmediği dilsel anlam ve bu anlamları yorumlayanlar arasındaki ilişkiler üzerinde durur (2011: 93). Edimbilim, “Söz-eylem Kuramı”, “Konuşma Sezdirimleri Kuramı”, “Bağıntı Kuramı” ana başlıklarından oluşan dilin kullanım boyutuyla ilgilenen bir dilbilim dalıdır.

2.1. SÖZ EDİMLERİ KURAMI

“Söz Edimleri Kuramı”nın temsilcisi *John Langshaw Austin*, iletişim anında bir şey söylerken bir şey yapılabildiğine dikkat çeker. Açarsak bir sözceyle sunulan söz-eylem, bilgi vermek yanında eyleme yönlendirmek amacıyla kullanılabilir. Verici, iletişim kurmaktan ziyade alıcı üzerine etki yaratmayı amaçlayabilir. Alıcıyı uyarmak, üzerinde etki yaratmak için edimsöz eylemler kullanılırken alıcıyı kararından döndürmek ve ikna etmek için etkisöz eylemlerden yararlanılabilir (1962: 109).

Kınay’a göre hissedilen, istenilen şeyin doğrudan söylenmesi *düzsöz eylem*; ima edilmesi *edimsöz eylem*; gerçekleşmesinde ısrarcı olup yaptırılması *etkisöz eylemi* kapsar (2017: 38-39). Neslihan Kansu Yetkiner, düzsöz eylemin sözcenin belirtikleştirilmesini; edimsöz eylemin örtükleştirilmesini; etkisöz eylemin ortaya bir tepki konulmasını içerdiğini belirtir (2009: 79). Bu bilgilerden, anlamlı bir sözceyi ifade eden düzsöz eylemin bildirim cümleleri; edimsöz eylemin sezdirim cümleleri; alıcı

üzerinde oluşan etkiyi ifade eden etkisöz eyleminse çıkarımlarla bağı olduğu söylenebilir.

Vedat Çelebi'nin aktarımlarına göre Austin; bir olay, durum veya eylemi betimleyen düz cümlelere *pekiştirici / betimleyici / gözlemyeciler* adını verir. Doğru ya da yanlış olduğu önemsenmeksizin gündelik hayatta eylemin gerçekleştirilmesi için kullanılan emir, istek, ünlem cümlelerineyse *edimsel sözce* adı verilir. Austin, daha sonra bu düşüncesinden vazgeçip *düzsöz edim, edimsöz edim, etkisöz edimler* üzerinde durur (2014: 11).

Dilek Fidan (2007: 18-26) ve Duygu Kamacı (2014: 15)'ten alınan bilgilere göre Austin söz edimleri şu şekilde sınıflandırır:

2.1.1. John Langshaw Austin – Söz Edimleri Sınıflandırması

2.1.1.1. Düzsöz Edimi

Anlamalı ve doğru bir söz söylemek olan düzsöz edimi, “*bildirimde bulunma, bilgi verme*” gibi amaçlar için kullanılır. Üç grupta incelenir.

2.1.1.1.1. Seslendirme edimi

2.1.1.1.2. Dillendirme edimi

2.1.1.1.3. Anlamlandırma edimi

2.1.1.2. Edimsöz Edimi

Düzsöz edimiyle ifade edilenleri gerçekleştirirken ya da bireyi dil aracılığıyla harekete geçirirken kullanılan edimsöz edimi, “*özür dileme, soru sorma, söz verme, emretme, teşvik etme, tavsiye etme, uyarma, ikram etme, rica etme*” gibi söz edimlerini içerir. Beş gruba ayrılır:

2.1.1.2.1. Karar belirticiler

Sonuca ulaşmakta güçlük çekilen bir durum hakkında karar verme edimi gösteren sözcelerdir.

2.1.1.2.2. Kullanım belirticiler

Uyarma, yöneltme, oy verme gibi eylemleri ifade eden sözcelerdir.

2.1.1.2.3. Zorlayıcılar

Bir kişiye destek vermek, bir konu hakkında niyet belirtmek ve sorumluluk kabul edildiğini ifade etmek için kullanılan sözcelerdir.

2.1.1.2.4. Davranış belirticiler

Birini kutlama, birinden özür dileme, birine başsağlığı dileme gibi durumlarda kullanılan sözcelerdir.

2.1.1.2.5. Serimleyiciler

Bir tartışma anında ya da karşılık konuşma sırasında kullanılan serimleyiciler, örnek verme, kabul etme, karşılık verme gibi durumlar söz konusu olduğunda kullanılır.

2.1.1.3. Etkisöz Edimi

Söylenen sözle alıcı üstüne etki yaratma olan etkisöz edimi, bireylerin duygu, düşünce veya edimlerini “*ikna, zorlama, inandırma*” yoluyla etkilemek için kullanılır.

Austin tarafından ortaya atılan “*Söz Eylem Kuramı*” Searle tarafından geliştirilir. Kansu Yetkiner (2009: 12-14), Çelebi (2014: 51), Abdulhamit Çakır (2014: 36-38)’de karşılaşılan bilgilere göre Searle, söz edimlerini beş başlığa ayırır:

2.1.2. John Searle – Söz Edimleri Sınıflandırması

2.1.2.1. İfade Edimi

Sözcük, söz grubu veya cümlelerin ifadesi olan ifade edimi, seslendirme ve dillendirme edimlerini kapsar.

2.1.2.2. Önerme Edimi

Bir kişi, kavram ya da varlığa gönderme ve yüklemde bulunmak için kullanılır.

2.1.2.2.1. Gönderme edimi

2.1.2.2.2. Yükleme edimi

2.1.2.3. Edimsöz Edimi

2.1.2.3.1. İddiacılar / kesinlemeler

İçeriği dünyaya uygun olması beklenen önermenin doğruluğu verici tarafından üstlenilir ve vericinin amacı, niyeti ortaya konulur. “*Bildirme, belirtme, bilgi verme, önerme, aktarma, saptama, tanı koyma, savlama, betimleme, açıklama, pekiştirme, uyarma, iddia etme, ısrar etme, ileri sürme, tanıklık etme, savunma, yadsıma, itiraf etme, şikâyet etme, varsayma, ön deyide bulunma, tahmin etme*” gibi söz edimlerini içerir.

2.1.2.3.2. Yönlendiriciler

Alıcıyı bir eylemde bulunmaya teşvik eden yönlendiricilerin içerdiği önermeler, ılımlı, ısrarcı ve zorlayıcı olabilir. “*Talep, rica, ısrar, emir, dua, davet etme; yalvarma, meydan okuma, buyurma, önerme, yasaklama; izin, öğüt verme*” gibi söz edimlerini içerir.

2.1.2.3.3. Zorlayıcılar

Vericinin alıcıya iş yaptırmak amacıyla söylediği, alıcıyı geleceğe dönük eylemlerle ilgili yükümlülük altına sokan, taahhüt vermeye zorlayan söz-eylemlerdir. “*Söz, vaat, güvence verme; sorumluluk üstlenme, teklif, yemin, ret, tehdit etme; bahse girme*” gibi söz edimlerini içerir.

2.1.2.3.4. Dışa vurucular

Önerme içeriği, vericinin ruhsal ve zihinsel durumunu dışa vurmak olan söz-eylemlerdir. “*Özür dileme, teşekkür etme, suçlama, affetme, tebrik etme, iltifat etme, esef etme*” gibi söz edimlerini içerir.

2.1.2.3.5. Bildiriciler

Mevcut durumu değiştirerek yeni bir durum oluşturan, koşulların değişmesine neden olan söz-eylemlerdir. “*Atama, istifa etme, bittiğini bildirme, işten kovma, savaş ilan etme, arama, miras bırakma*” gibi söz edimlerini içerir

2.1.2.4. Etkisöz Edimi

Bir sözle alıcının düşünce, duygu, inanç ve eylemleri üzerinde etki yaratmaktır.

Çakır’ın verdiği bilgilere göre bu söz-eylemlerin gerçekleştirilmesi için bazı şartların sağlanması gerekir. Örneğin özür dileme söz-eylemini gerçekleştirmek için konuşmacının özür dilenen olaydan sorumlu olması, dinleyicinin de özre konu olan şeyi istememesi gerekir. Ayrıca bu söz-eylemlerin samimiyetle yerine getirilmesi de bir diğer şarttır (2014: 38-39).

Faik Kanatlı, *edimsel aşamada*, dile getirilen iletinin bağlamı oluşturan durum, dil-içi ve dil - dışı belirleyenler ve dilsel - toplumsal uzlaşısı dikkate alınarak anlamlandırıldığını belirtir. *Etkisel aşamada*, herkesçe aynı anlaşılan iletinin bireylerde farklı etkiyi uyandırması durumu söz konusu olabileceğini ifade ederek bunu iletinin içeriğine ilişkin ön deneyim farkına bağlar (1998: 83; 85-86). Kansu Yetkiner’in aktarımlarına göre Searle, vericinin söylemek istediklerini *doğrudan (düz) söz-eylemle*,

dediğinden fazla söylemek istediklerini *dolaylı söz-eylemle* ifade ettiğini bildirir (2009: 15-16).

Demet Otan'a göre sözbilimsel sorular, alıcıyı ikna etme ve sorular vasıtasıyla ikna etme söz-eylemini gerçekleştirmeyi amaçladığından söz-eylem kuramıyla ilişkilidir. Başarılı bir iletişim için alıcı üzerinde etki yaratmak ve alıcının tepkide bulunmasına yol açmak isteyen verici, onun bilgi ve düşüncelerini değiştirmek için sözbilimsel sorularla etkisöz eylemlerde bulunur (2010: 47).

Alıcı, söylenenden daha fazla anlamlar barındıran sözde soruda vericinin niyetini anlamazsa başarılı iletişim sağlanamaz. Bu nedenle verici, örtük yolla sorduğu sorularda kendini ifade edebilmek, mesajı algılatmak ve aradaki fikir farklarını ortadan kaldırmak için çaba sarf eder. Alıcı istedik yönde düşündürüldüğü, ikna edildiği sürece iletişim başarıya ulaşmış olur. Alıcıyla verici arasında iletişim ilkelerine uyulan bilgi alışverişi sırasında, vericinin yetkin bir anlatıma ulaşmak, alıcının da gerçeğe yakın şekilde anlamlandırma yapmak için ortak çaba içinde olması gerekir. Örtük mesajlar içeren, dolaylı yollardan iletilen sözde sorulardaki eksik, anlamlandırılmayan noktaları tamamlarken nedensellik ilişkilerini hesaba katmak, bağlama dayalı bilgi ışığında mantıksal akıl yürütmelerde bulunmak vericinin niyetini açığa çıkarmak için yarar sağlar.

2.2. KONUŞMA SEZDİRİMLERİ KURAMI

Herbert Paul Grice, bilişsel ve sosyal bir davranış olan dil kullanımı esnasında vericinin üzerinde etki yaratmak istediği alıcıya niyetini sezdirmek için çabaladığını bildirir. Alıcı da anladıklarından çıkarımda bulunarak üstüne düşen görevi yapar. İletişim anında vericinin kurduğu cümlelerin standart anlamından ziyade cümleyi söyleme niyeti, cümleye yüklediği anlam önemlidir (1957: 47).

Burcu İlkay Karaman vd., iş birliği ilkesinden yola çıkarak sözcüklerin gerçek anlamlarının dışında başka anlamlara gelebileceğini bu nedenle alıcının söylenenlerle ne kastedildiğini ayırt etmek için çabalaması gerektiğini ifade eder. Açık olmayan ve sezdirimlerle yüklü iletileri anlayabilme kapasitesine sahip alıcı, iletide sunulan bilgiler arasında mantıksal ve akılcı ilişkiler kurar (2018: 125-126).

İşbirliği ilkesinin alıcı ve vericinin ortak çaba doğrultusunda hareket etmeleri için öne sürdüğü dört kural olan *nicelik*, *nitelik*, *bağıntı* ve *tarz*, etkin iletişim için gereklidir. Grice, ilkeler hakkında şu bilgileri verir:

2.2.1. Nicelik (Bilgileyici) İlkesi

Sağlanacak bilginin miktarıyla alakalıdır. Katkı, gerekenden ne fazla ne de az olmalıdır. Belli bir amaç için verilen bilginin miktarı gerektiğinden fazla olmamalı, sadece karşı tarafı bilgilendirmek için gerektiği kadar bilgi verilmelidir. Gereğinden az bilgiyse yan sorunlar oluşturacağından kafa karıştırıcı olur ve alıcıyı yanlış yönlendirir. Gereksiz ayrıntı iletişimi zayıflatır, gerektiğinden az bilgi ise anlaşılabilirliği zora sokar.

2.2.2. Nitelik (Gerçek) İlkesi

Sağlanacak katkı gerçek olmalı, yanlış olduğuna inanılan bilgi verilmemelidir. Yeterli delilden yoksun ya da eksik bilgi verilmemelidir. Konu hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması iletişimi engeller. Tutarlı olmayan bilgi, nitelik ilkesini zayıflatır.

2.2.3. Bağlantı (İlişki) İlkesi

Sağlanacak katkı, iletişimin her aşamasında acil ihtiyaçlara uygun; bağlamla alakalı olmalıdır. Konu dışı ve alakasız bilgi verilmemelidir.

2.2.4. Tarz (Açık) İlkesi

Söylenenlerle değil, söylenenlerin nasıl söyleneceğiyle ilgilidir. Söylenen söz açık, öz ve kısa olmalı; anlam belirsizliği, kapalılık, bunalıklıktan kaçınılmalı; belli bir düzen gözetmelidir (1975: 45-47).

Çakır, karşılıklı konuşma anında bireylerin farkında olmadan işbirliği ilkelerine uyduklarını bildirir. Bireyler, söze başlarken kullandıkları “tedbir sözleri”yle bilincinde olmasalar da bu ilkelerin önemini anladıklarını ve ihlale düşmekten korktuklarını ifadeye çalışırlar. “*Bildiğim kadarıyla, emin değilim ama, yanılmıyorsam*” gibi tedbir sözleri, “*yanlış bilgi verme!*” kuralını içeren nitelik ilkesine uyulmak istendiğini ortaya koyar. “*Uzun lafın kısası, lafı fazla uzatmayacağım, sizi çok sıkmak istemem*” gibi tedbir sözleri, “*yeteri kadar söyle*” kuralını içeren nicelik ilkesine uyulmak istendiğini gösterir. “*Alakasız olacak ama, size aptalca gelebilir ama, konuyu değiştirmek istemiyorum ama*” gibi tedbir sözleriye “*alakasız şeyler söyleme!*” kuralını içeren alaka ilkesini ihmal etmemek için kullanılır. “*Bilmem anlatabiliyorum muyum, açıkça söylemek gerekirse, biraz karışık olacak ama, size bir şey ifade eder mi bilmem*” gibi tedbir sözleri de “*açık ve net söyle*” kuralını içeren tarz ilkesiyle ters düşmemek için kullanılan sözlerdendir (2014: 61-62).

Volkan İkiz'in Zeki Özcan'dan aktardığı bilgilere göre anlamlandırma sürecini engelleyen iş birliği ilkelerinin ihlalleri şu şekilde sıralanabilir:

“1. *Kesinlik kuralına aykırı ihlaller*

1.1. *Nihai kararın belirsiz olduğu ifadeler*

1.2. *Olasılık sözceleri*

2. *Farkında olmadan yapılan ihlaller*

3. *Karşılıklı konuşmanın ve işbirliğinin sürdürülmek istenmemesi*

4. *İki kuralın çelişkili olduğu durumlar*

5. *Bir kuralın açıkça çiğnenmesi*” (2021: 20-21).

Üstünova'ya göre alıcıyla vericinin ortak çaba içeren etkin iletişim anında; nicelik, nitelik, bağıntı ve tarz temel kurallarına uyulduğu vakit vericinin anlatmak istedikleri rahatlıkla çıkarılabilecek böylece aralarında işbirliği sağlayabilecektir (2018a: 4).

Kansu Yetkiner'in verdiği bilgilere göre Grice, bireylerin sezdirimle yüklü iletileri anlamaları için işbirliğine açık olmaları gerektiğinden söz eder ve *işbirliği ilkesini* ortaya koyar. Sperber ve Wilson ise iletide dil bilgisel kuralın önemsiz olduğunu savunarak yorum ve düşünmeyi öne çıkaran *bağıntı kuramından* söz eder (2009: 8).

2.3. BAĞINTI KURAMI

Dan Sperber ve Deirdre Wilson, dilbilimsel kodlama sürecinin gösterimsel-çıkarımsal olarak şekillendiğini belirtir. İletişim sürecinde, vericinin anlamsal kodu aktarma niyetinde olduğu gösterim sürecine; alıcının kodu çözmek, iletişimsel niyeti anlayıp bağlantıları görmek için çıkarım sürecine katılması gerekir (1987: 700-701).

Gürkan Doğan'ın verdiği bilgilere göre Sperber ve Wilson (1995), oluşturdukları “*Bağıntı Kuramı*”nda alıcının iletiyi hangi zihinsel süreçler yoluyla anlamlandırıdığını üzerinde durur (2013: 131).

Doğan'a göre bildirişim anında alıcı, vericinin söylediklerinden kastettiklerini çıkarmaya çabalarken eldeki bilgilerden bağlantılı olanları seçerek varsayımlar oluşturur. Verici, söylediklerinin en az çabayla anlaşılması için sözlerini düzenler. Alıcı, bilişsel işlemler sonrası sezdirilmek isteneni anlar ve çıkarımlara ulaşır (1990: 68).

Bağıntı kuramına göre yeni bilgiler, eski bilgileri güçlendirir ya da destekler. Bilgileri ortadan kaldırır veya eski bilgilerde çelişkiler yaratabilir. Önceki bilgiler, yeni bilgilerle destekleniyorsa aralarında mantıksal bir ilişki kurulur. Yeni bilgilerin eski bilgilerle çelişmesi ya da eski bilgileri ortadan kaldırması durumunda alıcıya daha çok

iş düşer. Bu durumda alıcının hangisinin doğru olduğunu anlamak için ekstra bir çaba harcaması, anlamlandırmalarında yanlışlık varsa gidermesi gerekir. Böyle bir durum söz konusu değilse yeni bilginin bağlama yeni bir kapı açıp açmadığı sorgulanır.

Kınay’a göre anlam, kullanımda ortaya çıkar yani yorumlayan ve yorumlayacak kişi arasında önceden var olan kullanımsal zemin, anlamı belirler. Eğer aralarında önceden var olan böyle bir durum yoksa, ek bilgi ya da ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duyulur (2017: 26). Doğan’ın “*Bağıntı Kuramı*” ışığında verdiği bilgiye göre belleğe bulunmayan bir bilginin eklenmesi; bellekte bulunan bilginin doğrulanarak sağlamlaştırılması ya da yanlışlanarak silinmesi, yeni verilen sözcüyü anlamlı hâle getirir (1996: 135).

Kanatlı, edimbilimsel kuramların olumlu olumsuz yanlarını şu şekilde karşılaştırır: “*Söz-eylem Kuramı*”nda, bağlamın bildirişim anında verici tarafından sunulan bir yapı olarak görülmesi, alıcıyı edilgenleştirir ve yaratıcılığı yok sayar. Verici, dil malzemeleriyle alıcının yorumunu yönlendirmeye çalışsa da dile getirilen ve söylenmek istenen arasındaki farkı sezip yorumlaması gereken alıcının edilgen olduğu bir iletişim anında, anlamlandırma başarısız olur. “*Bağıntı Kuramı*”nda bağlam, verici tarafından sözcüyle sunulmaz; iletişim anında alıcı tarafından oluşturulur. Etkinleştirilen alıcı, verilenlerden çıkarım yoluyla bağlamı oluşturur. Ancak dil malzemeleri ve sezdirim yoluyla alıcıya ipucu verilmeyen bir durumda ya çıkarım yapılamaz ya da yapılan değerlendirmeler öznel yorumlardan ibaret olur. “*Sezdirim Kuramı*”nda bağlam, hem alıcı hem verici tarafından ortaklaşa üretildiği için başarılı bir iletişim sağlanmış olur (1998: 148-152).

Ahmet Elnur, sezdirimlerin bir anlamlandırma aracı olduğunu iddia eden “*Sezdirim*” ve “*Bağıntı Kuramı*”nın birleştiği noktanın alıcının yorumlama çabası ve yorumlama sonucunda ulaştıkları anlamlar olduğunu ifade eder (2015: 21).

Kanatlı’ya göre ipuçlarının hatalı değerlendirilmesi, çıkarımla ulaşılan sonucun yanlışlık içermesine neden olur. “*Bağıntı*” ve “*Sezdirim Kuramı*”nda önemli işlevlere sahip olan çıkarımın doğru sonuçlanması için bağlamın iyi algılanması ve belirlenmesi şarttır (1998: 148).

Farklı bağlama dayalı süreçler, eski bilgilerin anlamsal etkilerini azaltabilir. Verilen bilgiler; mantıksal temele oturuyorsa, bireylerin bilişsel dünyasında bir etki yaratıyorsa art alan bilgisinde değişimler yaşanmasına neden olabilir. Bu nedenle Doğan Günay’ın

da ifade ettiği gibi çıkarım, sezdirim, önvarsayım ve örtüklük, iletiyi anlamlandırma ve algılama sırasında üzerinde durulması gereken konulardır (2007: 88).

Alıcı, metinde açık olarak verilen bilgiyi, kendi ön bilgileriyle bütünleştirerek verilenlerin ötesinde anlamlara ulaşır. Yorumlama, değerlendirme becerisi isteyen bu işlemler sırasında, metinde verilen cümleler arasında bağlantılar oluşturur. Metinde açık olarak verilmeyen bilgileri; neden - sonuç ilişkileri kurarak, genişletmeye yönelik çıkarımlarda bulunarak, tahmin, varsayım ve sezinlemelerini çıkarıma dönüştürerek çözümler. Metnin bütününden yola çıkılarak ulaşılacak yeni bilgilere tahmin, tasarı ve eleştirel düşünme sonucu ulaşır. Verilen bilgilere yönelik değerlendirmelerde bulunur, bilgileri mantıksal akıl süzgecinden geçirir. Böylece gerçekte ne anlatılmak istendiği bilgisine ulaşır.

Metnin anlamsal dünyasına ulaşmak, doğrudan / dolaylı, açık / örtük olarak verilen tüm bilgilerin hesaba katılmasıyla mümkün olur. Dolaylı ve örtük anlamlara ulaşmak, alıcıyla verici arasında toplumsal, kültürel, sosyal düşünce bağlamında etkileşim kurulmasıyla sağlanır. Alıcının bir metinde geçen kültürel, toplumsal vb. yapılar hakkında bilgisi yoksa metni çözümleme konusunda zorluk yaşaması beklenir. Bir toplumun kültürü, tarihî hakkında bilgi sahibi olunmadığında verilmek istenen mesajın anlaşılması güçleşir. Kansu Yetkiner, alıcıyla verici arasındaki kültür farkının bağlama dayalı ipuçlarının kullanılmasıyla giderilebileceğini söyler. Etkileşimi sürdürmek, hedeflenen bilgiye ulaşmak için göstergelerin zaman, mekân ve önceki deneyimlerin de hesaba katıldığı değerlendirmelerle ilişkilendirilmesi gerekir (2009: 29).

Alıcıyla verici arasında kurulan iletişim, sadece bildirimden ibaret görülemez. İletişim süreci; kültür, toplumsal bakış açısı, cinsiyet algısı ve toplumsal roller gibi pek çok unsurun hesaba katıldığı işlek bir yapıdır. İletiden kahramanların yaşantısına koşut olarak içinde bulunulan sosyal dünya, toplumsal düzen ve kültürel kabuller hakkında da bilgi sahibi olunur. Bu bilgiler ışığında alıcı, zaman ve uzam hakkında değerlendirmelerde bulunur, hem metin içi hem metin dışı birçok süreci iletiyi çözümlemek için hesaba katar. Bir metin, sosyal ve kültürel boyutlardan ayrı değerlendirilemez.

Vericinin sınırları olan dil dizgeleriyle ne anlatmaya çalıştığını sezen alıcı, zihninde oluşan anlamı, sezgisellikten çıkarıp bilgi düzeyine çıkarır. Bunun için kendine iletilenin sınırlarını aşır öznel yorumlar yapar. Düşünsel yeteneği gelişmiş her birey,

öznel yorumlama anında kendine sunulandan daha derin ve zengin anlamlara ulaşırken bağlamı gözeterek çıkarımda bulunur. Vericinin sözcelerini anlamamanın ötesinde anlamlandırma temeline dayanan bu süreç, alıcının aktif rol aldığı üst düzey bir çözümlemedir. Alıcı, sezindiği bilgilerden önemli olanı önemsizden ayırarak, bilgileri ayrıştırarak çıkarımda bulunur. Bu, çıkarımın doğruluk düzeyini arttırma açısından önemlidir. Çıkarıma ulaşmadan önce bilginin neden - sonuç ilişkileriyle sınanması, usavurma ve mantıksal düşünme süreçlerinden geçirilmesi, kısaca bilgiye eleştirel yaklaşılması gerekir. Çıkarım yapma, vericinin kurduğu cümleleri anlamaktan öte onun düşünce, güdü, niyet ve amacının anlaşılmasını kapsar. Bu nedenle metnin anlamsal çerçevesini oluşturan bağlam, sürekli yeni bilgilerle tutarlılık, bağdaşıklık ilkelerinden kopulmadan genişletilir.

Üstünova'ya göre verici; kahramanların duygularına dair bildirimlerde bulunmak yanında çeşitli amaçlarla bu duyguları sezdirerek verebilir. Bu amaçlardan biri olan yetkin iletişim kurmak, bilgiye doğrudan ve dolaylı olarak ulaşılmasını; iletiyi çözmek için ipuçlarından yararlanılmasını; ortak çaba, alıcıyla verici arasında işbirliği kurulmasını gerektirir. Bu kurallara uyulması, çıkarımlara ulaşarak iletide ne dendiğinin anlaşılması sağlar (2018a: 4).

Yazar, kullandığı dil ve anlatım tarzıyla metne ait kurmaca dünya içinde bir gerçeklik yaratır. Yazarın yazarlık başarısı, kurmaca metin içinde yaratmaya çalıştığı gerçekliği, açıkça söylemedikleri olmasına rağmen okura aktarabilme gücünde yatar. Okurun alımlama başarısıysa ipuçlarını, örtük ya da dolaylı yollardan verilen bilgileri takip edebilme ya da kahramanların kurduğu cümlelerden psikolojisini çözebilme kapasitesinde yatar. Ancak her okurun zihninde metin, farklı yorumlanarak değişime uğrar. Vericinin anlatmak ve vermek istediği mesaj bir olsa da okurun anlatılmak istenenden farklı anlamlara ulaşması, eksik bırakılan yerlere ilişkin öznel değerlendirmeler yapılmasından kaynaklanır. Metnin dilsel olarak söylenen ve örtük olarak söylenmek istenen bilgilerle yüklü olması, ulaşılan sezinlemelerin alıcıdan alıcıya değişmesinin temel sebebidir. Çok boyutlu yapılan anlatım; art alan bilgisi, beklenti, hedef ve ilgi durumuna göre farklı sezinlemelere ulaşmasına neden olur. Yazarın vermek istediğini mesajdan tamamen kopmamak, tam olarak ne ifade ettiğini anlamak ya da kahramanların ruh hâllerine doğru şekilde ulaşabilmek için bağlam içinde anlam kazanan kipsel unsurlardan da yararlanmak gerekir.

3. KIPLİK

Frank Robert Palmer, bir olay ya da durum karşısında konuşmacının öznel bakışı, tavrı, tutumunu yansıtan kavramsal ulama *kiplik*; bu kavramın çekim eki olarak eylem üzerinde biçimlenişine *kip* adını verir (2001: 22).

Doğan Aksan (2000), *kipi* eylemlerle ilgili dil bilgisel tür olarak tanımlar. Eylemin bildirdiği kılış, oluş, devinimi vericinin ne yolla yansıttığını gösterir.

Caner Kerimoğlu'na göre *kip* / *kiplik*; ek veya yardımcı eylemler dışında farklı araçlarla işaretlenebilir. Bağlamdan bağlama değişebilen anlam nedeniyle yapıdan ziyade yoruma dayalıdır. Bu nedenle belirli bir *kip* / *kiplik* çekimi tasarlamak zordur (2011: 22-24).

Kamacı, konuşucuyla dinleyici düzleminde varlık bulan kipliğin anlamsal bir kategori olduğunu bu nedenle ayrıntılı bağlam incelemeleriyle ele alınması gerektiğini ifade eder (2020: 1).

Anlamsal olgu olan *kiplik*, konuşurun olay veya durum karşısındaki tutumu; olay veya durumla ilgili bilgi ve güven düzeyi; duygu ve düşüncelerini gösterir. Konuşurun tahmin ve çıkarımları; merak, endişe, hayret gibi tutumları; olayın kesinliğine duyduğu güven durumu, *kipler* sayesinde anlaşılır. *Kiplik*, bağlamdan çıkarılabilecek dil içi ve dil dışı unsurları anlamlandırmada önemli görevler üstlenir ve konuşurun ruh durumu ve tercihlerinin anlamlandırılmasını sağlar.

Agop Dilâçar, *kipi* eylemin gösterdiği sürecin hangi psikolojik şartlar altında oluştuğunu bildiren ve kişisel duygu, tutum, istek, niyet belirtmek için kullanılan gramatik bir ulam olarak tanımlar (1971: 106).

Fatma Akerson, *kipi* konuşurun istek, olasılık, niyet, zorunluluk vb. bakış açılarını içeren tutumu olarak değerlendirir (1994: 82).

Pelin Seçkin'e göre belirli işaretleyicilerden oluşan *kiplik*, konuşurun bilgisi, durum karşısındaki tutumu, şüphesi, beklentisi vb. durumları yansıtan; bağlama dayalı, yoruma açık ifadelerdir (2014: 10).

Ahmet Topaloğlu, *kipi* zaman ve şahıs eki alan; kılış, oluş, durum içeren eylemleri kullanan kişinin sadece bildirim yapmak için mi yoksa söze düşünce, duygu katmak, bir yorumda bulunmak için mi kullandığını gösteren eylem biçimi olarak tanımlar (1989: 101).

Robert Stainton, *kipin edimsel güç potansiyelinin bir göstergesi olduğunu* belirtir. Bildirme kipi, edimsel gücün yalın olduğunu kodlar, açıklama yapmak için kullanılan kullanım -kuramsal içeriğe sahiptir (2015: 171-172).

Mehmet Volkan Demirel'in verdiği bilgilere göre *kiplik sınıflaması* genel olarak *önerme* ve *eylem kipliği* temelinde ikiye ayrılır. Palmer, kiplik sistemini ilk olarak bilgi ve yükümlülük başlıklarına ayırır daha sonra bu görüşünü değiştirerek önerme ve eylem kipliği olarak kategorize eder. “*Önerme kipliği*”, konuşurun önermenin gerçeklik değeri ya da durumuna dair tutumuyla ilgili olarak *bilgi kipliği* ve *kanıt / tanıtısal / delile dayalı kipliği* şeklinde kategorilere ayrılır. Aralarındaki fark, “*bilgi kipliği*”nin önermenin gerçeklik durumuyla kişisel tutum, yargı içermesi; “*kanıt kipliği*”ninse durumun gerçekliği hakkında ortaya sürülen kanıtın türünü ön plana almasıdır. Bilgi kipliği, kendi içinde gözlemlenen kanıttan çıkarımlanan “*çıkarım*”; bilinenden çıkarım belirten, kişisel bilgi ya da deneyime bağlı olan “*varsayım*”; belirsizlik, emin olamama, kararsızlık ifade eden “*olasılık*” olarak ayrılır. Kanıt kipliği ise “*aktarım*” ve “*duyum*” olarak alt başlıklara ayrılır (2017: 268).

Fulya Akman Acungil'in aktardığı bilgilere göre Palmer, “*eylem kipliği*”ni eylemi gerçekleştirecek olan özneye etki eden gücün içten veya dıştan kaynaklı oluşuna göre *yükümlülük* ve *devinim* alt başlıklarına ayırır. Konuşurun karşısındaki bireyi sorumlu tuttuğu, yükümlülük altına soktuğu “*yükümlülük kiplikleri*”nden olan “*emir, zorunluluk, izin*” dıştan bir güce sahiptir; eyleyici odaklıdır. Bilgi değil, söylem ön plandadır. “*Devinim kiplikleri*”nden olan “*yeterlilik, dilek*” ise içten güce yani öznenin kendinden gelen güce sahiptir (2015: 125).

Demirel'den alınan bilgilere göre kiplik kategorileri şu şekildedir:

1. Önerme kipliği

1.1. Bilgi kipliği

1.1.1. Olasılık (mümkünlük, muhtemellik, kesinlik)

1.1.2. Çıkarım

1.1.3. Varsayım

1.2. Kanıt kipliği

1.2.1. Aktarım

1.2.2. Duyum

2. Eylem kipliği

2.1. Yükümlülük kipliği

2.1.1. İzin

2.1.2. Zorunluluk

2.1.3. Emir

2.2. Devinim kipliği

2.2.1. Yeterlilik

2.2.2. Gönüllülük (2017: 269).

Demirel'in verdiği bilgilere göre Bybee, Perkins, Pacliuca (1994), kipliği *bilgi kipliği, konuşur odaklı kiplik, eyleyici odaklı kiplik, yan cümle kipliği* olmak üzere dörde ayırır:

1. Bilgi kipliği

İfadenin gerçeklik boyutunu içerir. *Çıkarımsal kesinlik, ihtimal, olasılık* bilgi kipliği anlam alanına girer.

2. Konuşur odaklı kiplik

Konuşur tarafından iletilen *emir, rica, talep, tavsiye, dilek* ve *uyarıları* içerir.

3. Eyleyici odaklı kiplik

İç ve dış koşulların eylemin gerçekleşmesindeki rolünü belirtir: *gereklilik, zorunluluk, niyet, arzu, gönüllülük, yeterlilik* ve *kök olasılık* eyleyici odaklı kiplik anlam alanına girer.

4. Yan cümle kipliği

Tamamlayıcı, kabul bildiren ve *amaç bildiren yardımcı cümleler* olarak ele alınır (2017: 267).

Palmer, *bilgi kipliğini* önermenin gerçekliği ve konuşurun bilgisinin doğruluk derecesini yansıtan kiplik türü olarak görür (2001: 7). Seçil Hirik'e göre Palmer, bilgi kipini işitsel, görsel yollardan doğrudan ya da çıkarımsal ve naklî yollardan dolaylı olarak elde edilen *delile dayalılar* ve önermenin gerçeklik olasılığını ortaya koyan ve zorunluluk kısmen de tahmin ve çıkarım içeren *yargılar* olarak ikiye ayırır (2017b: 1960).

Kiplik unsurlarını gösteren işaretleyiciler arasında biçimbirimsel, sözcüksel ve söyleme dayalı işaretleyiciler bulunur. Kiplik, *bilgisel alan içinde* söyleme dayalı olarak *idrak etmeye dayalı delile dayalılık, akıl yürütmeye dayalı delile dayalılık, algısal delile dayalılık, çıkarım, tereddüt, uzak olasılık, tahmin, kesinlik* gibi kipsel anlamlar

verebilmektedir. Anlatım gücünü bağlamdan alan söyleme dayalı kiplikler; eksik bırakılmış cümleler, diyaloglar içindeki imalar, vurgudan anlaşılır (2017b: 1955).

Hirik'in aktardığı bilgilere göre bilgisel kip alanı, genel olarak üç temel kategoriye ayrılır:

1. *Konuşurun bilgiye olan güven derecesini veya yakınlığını ortaya koyan kesinliğin derecelerine göre bilgi kipi*
 - 1.1. Kesinlik
 - 1.2. Kesin dışılık
 - 1.3. Yakın olasılık
 - 1.4. Uzak olasılık
2. *Konuşurun bilgiyi elde etme şekline göre delile dayalılık kipi*
 - 2.1. Doğrudan delil dayalılık
 - 2.1.1. Görsel
 - 2.1.2. İşitsel
 - 2.1.3. Duyusal
 - 2.2. Dolaylı delile dayalılık
 - 2.2.1. Aktarımsal
 - 2.2.1.1. İkinci elden-üçüncü elden
 - 2.2.1.2. Halk bilgisine dayalı
 - 2.2.2. Çıkarımsal
 - 2.2.2.1. Sonuca dayanan çıkarım
 - 2.2.2.2. Akıl yürütmeye dayalı çıkarım
 - 2.2.3. Algısal
 - 2.2.3.1. Algısal delile dayalılık
 - 2.2.3.2. İdrak etmeye dayalı delile dayalılık
3. *Dolaylı olasılık temelli bilgi kipleri*
 - 3.1. Çıkarım
 - 3.2. Hayret
 - 3.3. Tahmin
 - 3.4. Endişe
 - 3.5. Varsayım
 - 3.6. Tereddüt

3.7. Şüphe

3.8. Merak (2017b: 1960-1961).

Verici, metin içi bağlantıları iyi kurduğu, metnin ana omurgasını oluşturan olay ve durumlar arası geçişi ve konu akışını iyi sağladığı müddetçe metnin çözülememesi, çıkarımlara ulaşılamamasında sorun alıcının bilişsel kapasitesindedir. Eleştirel ve sorgulayıcı düşünme, düşündüklerini belli bir düzene sokma, odaktan kopmama ve ne anlatılmak istendiğine karar verme becerisine sahip okur, sezdirimleri görmekte ve çıkarımlara ulaşmakta rahatlık yaşar.

Eyyüp Coşkun'un verdiği bilgilere göre olaylar arasındaki ilişki, metne düzgün aktarılamazsa; olayın akışını bozan bilgilere yer verilirse; verilmesi gereken bilginin verilmemesi nedeniyle bir anlam karmaşası olursa; anlatılmaya başlandığı hâlde yarım bırakılan olay ve durumlar varsa; bilgiler arasında çelişki ve tutarsızlıklar söz konusuysa; metin gereksiz bilgilere boğulursa; çok önemli bilginin üstü kapalı, önemsiz bilginin detaylı biçimde anlatılması durumunda metnin anlam dünyasına ulaşmak zorlaşır (2007b: 5-8).

Herhangi bir bilgiyi güçlü sebepler olmadıkça birbirine bağlamak, nedensellik açısından yanlış sonuçlara gidilmesine sebep olabilir. Bireylerin farklı yaşam deneyimleri, ilgi ve algılama durumları, doğru nedensellik ilişkileri kurulmasının önünde engel oluşturabilir. Algıda seçicilik, önemsiz bilgiyi haddinden fazla önemsemeye asıl önemli olan perde arkasına itmeye yol açabilir. Yapılması gereken, sezilen bilgiler ve yapılan çıkarımlardan elde edilen verilerin ilişkilendirilmesi ve çok sayıda nedenden aynı sonuca ulaşıp ulaşılmadığının kontrol edilmesidir. Birbiriyle karşıt sonuçlar, edinilmiş fikirlerin tersi sezinlemeler, yanlış yolda olduğunun göstergesidir. Anlamlandırma için geçerli, yeterli ve katkı sağlayan nedenler, okuru saçma ve bağlantısız sonuçlara ulaşmaktan kurtarır; çıkarımlarının etkisi ve gücünü arttırır.

Yazarlar, yanlış çıkarımlar yapılmaması adına kurgusal metinle ilgili olmayan, metnin diğer bölümleriyle bağlantısı olmayan cümleleri tercih etmezler. Bu da iletinin çok karışık olmasını engelleme ve doğru sezinleme ve çıkarımlama işleminde bunulması içindir. Kurgusal metinlerde, hiçbir bölüm boş yere verilmez. Bir bilginin, durumun ya da olayın verilmesi, daha sonra olacaklarla ilgili bir bilgilendirme, bir ipucudur. Yazarlar, bunları yaparken bilgi vericilik, açıklayıcılık için bildirim

cümlelerini; ipuçlarına vâkıf olup verilen örtük yapıdaki mesajların anlaşılabilmesi için sezdirim cümlelerini çıkarımlara ulaşılsın diye kullanır. Okuyuculara düşen de bağlamı dikkate alarak mantıksal çıkarımlarda bulunmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLDİRİM CÜMLELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bildirim cümleleri; bir ifade, fikir, bilgi veya gerçeği kapsamlı olarak anlatan cümlelerdir. Bir olay, durum, düşünce, duyguyu aktardıkları için gündelik dilde ve yazın dilinde sıklıkla kullanılır. Açıklama, bilgi verme, aydınlatma ve bir konu hakkında ayrıntılı bilgi verme gibi görevlere sahiptir.

Kamile İmer vd., ***bildirme cümlesinin*** buyrum, soru, ünlem cümleleri dışında kalan, bildirimde bulunma göreviyle kullanılan cümleler olduğunu ifade eder (2011: 55).

Berke Vardar, bildirim cümlelerinin soru, ünlem, buyrum cümlesine karşıt olarak sadece olumlu ve olumsuz bildirimde bulunmaya yarayan cümleler olduğunu ifade eder. Vardar, içerik bakımından cümleler kategorisinde *olumlu / olumsuz* cümlelerle *buyrum, soru, dilek, ünlem* cümlelerinden söz edildiğini belirtir (2002: 43; 198).

Günay’a göre *bildirme, sorma, inandırma, ikna etme* ve *buyurma* olmak üzere beş çeşit söylem vardır. Bildirme “*betimleyici, anlatısal, önceden haber verici ve açıklayıcı*”; sorma “*söyletimşel*”; inandırma “*kanıtlayıcı*”; ikna etme “*sözbilimsel*”; buyurma “*buyurucu*” özellikler taşır (2007: 231).

Aksan, cümle incelemelerinde *bildiri, istek, temel, yan, bağımsız* olmak üzere cümle türleri üzerinde durulduğundan söz eder. Ancak ona göre cümleyi sadece biçimsel bir kuruluş olarak görmek yanlış bir tutumdur. Cümle; metin, yazar / okur ilişkisi, durum, ruhsal durum ve niyete göre değişik anlamlar kazanır: *öneri, buyruk, nedeni açıklama, uyarma, yorumlama* gibi (2017: 176).

Michael Halliday ve Christian Matthiessen’a göre cümleler, *öneri, bildirim, buyrum* ve *soru* olmak üzere dört temel konuşma işlevini gerçekleştirir. Bunlar da bir dizi istenen cevapla eşleştirilir: önerinin kabul edilmesi, bildirime onay verilmesi, buyrumun gerçekleştirilmesi, soruya cevap verilmesi (2014: 135).

Yusuf Çotuksöken, “*anlamları açısından cümleler*”i, *bildiri, isteme, soru, buyurma, seslenme cümleleri* olarak sınıflara ayırır ve *bildiri* cümlesini bir yargıyı, gerçeği, durumu belirli bir zamana bağlı olarak olumlu olumsuz yönleriyle inceleyen cümleler olarak tanımlar (2004: 131).

Rasih Erkul, “*anlatım amacı açısından cümleleri*” şu şekilde sınıflandırır:

Belirleme ve iddia cümleleri: Kesin hüküm içeren, bir kavram ya da varlığa ilişkin iddia ifade eden cümlelerdir.

Eylem cümleleri: Yükleme eylem olup çoklukla oluş ve durum anlatan cümlelerdir.

Kanıtlama cümleleri: Alıntı yapma, tanık gösterme ve “çünkü” ile başlayan cümlelerdir.

Çıkarım cümleleri: Önceki anlatılanlara bakılarak ulaşılabilecek sonuçları içeren cümlelerdir.

Açıklama cümleleri: Bilgilendirme, izlenim aktarma amacıyla kullanılırlar.

Erkul, “*içerik açısından cümleler*”i ise zaman içeren, özdeş anlamlı, yorumlama, değerlendirme, tanım, varsayım, olasılık, kesinlik, neden - sonuç, karşılaştırma cümleleri olarak sınıflara ayırır (2007: 130-132).

Veysel Kılıç, anlambilim açısından cümleleri, yanlış olma olasılığı olmayan, zorunlu olarak doğru olan *çözümleyici (analitik) cümle*; içinde kullanılan dünyanın durumuna göre doğru veya yanlış olma özelliği gösteren *bireşimsel cümle*; zorunlu olarak doğru olmayan *çelişkili cümle* ve öbek içinde göndergesi aynı olan *eşitlikli cümle* olarak sınıflara ayırır (2009: 59-61).

Engin Yılmaz ve Mirsad Turanoviç’e göre verici, bir metni kurgularken sadece bilgi vermez. İletinin anlaşılması ve yorumlanması aşamasında alıcıyı etkin kılmak, alıcının dikkatini dilsel imkânlarla harekete geçirmek için iletişim ortaklığı kurar. Metin içi ve dışından doldurulacak bilgiler vererek alıcıyı düşünme, yorumlama, akıl yürütme, anlama, karşılaştırma yapma, onay ya da reddetmeye teşvik eder (2006: 208).

Bilgi paylaşımında bulunmak, bir konuya dair bakış açısını ortaya koymak, bir konu hakkında bilgi vermek, duygu ve düşünce iletiminde bulunmak için bildirim cümleleri kullanılır. Tüm cümle türlerinde içinde en çok kullanılan cümle türü olan bildirim cümleleri, olumlu ya da olumsuz biçimde kurgulanabilir. Kurgusal bir metinde okurun bilmesi istenen gerçekler veya okurun öğrenmek isteyeceği düşünülen bilgiler, bildirim cümleleriyle sunulur. Bildirim cümleleri; bir olay, durum ya da eylemin temelini oluşturmak, metnin bütününde anlatılacaklara zemin oluşturmak ve atılan zemin üzerine yeni bilgiler inşa etmek, yapıyı geliştirmek, detaylandırmak gibi görevler üstlenir.

Üstünova, iletişimin yalnız dil içi göstergelerle kurulamayacağını, verilenler arasında bağ kurabilmek için dil dışı göstergelere de başvurmak gerektiğini ifade eder. Alıcının metne olan ilgisini arttırmak isteyen verici; sezdirim, dolaysız çıkarım, dolaylı

çıkarm cümleleriyle heyecan ve merak unsurunu arttırır; bildirim cümlelerini çıkarm cümleleriyle harmanlayarak okuru metnin çözümüne dâhil eder (2018a: 1).

Kurgusal metinlerde her şeyin açıkça dile getirilmesi, okuru metnin içine sokmayı zorlaştırarak alıcı ve verici arasında işbirliğinin gerçekleşmesine engel olur. Ancak kurgusal metinlerin sadece sezdirim ve çıkarm cümleleriyle sunulması da anlaşılabilirliği düşürecektir. Sürekli dolaylı yollardan, örtük olarak sunulan bilgiler, okumayı zorlaştırır. Art alan bilgisi zayıf okurların gerçek dünya bilgisine dair deneyimleri metni çözmek için kullanamamaları, onları metinden uzaklaştırır. Bu nedenle bir metnin doğru çözümü için bildirim cümlelerine gerek duyulur. Verici, bildirim cümlelerinde alıcının işine yarayacak önemli bilgiler vererek vermek istediği bilgiyi okurun kafasında doğrular. Vericinin aktardığı bilgiler sayesinde okur doğru yolda olduğunu, yazarla işbirliği yaptığını anlayarak beklentilerine cevap bulur. Bildirim cümlelerinin kullanım alanları bu nedenle yeni bilgi vermek, verilen bilgileri doğrulamak, alıcının anlamakta zorlanacağı konulara aydınlık kazandırmaktır. Verici, kahramanların niyetinin daha iyi anlaşılması için duygu ve düşünce cümlelerini; kurgusal metin boyunca anlatacağı konuyla bağ kurulması için olay ve durum cümlelerini; vermek istediği mesajın daha iyi anlaşılması için zaman zaman da ayrıntılayıcı bildirim cümlelerini kullanır. İleriye dönük istek, tasarı, niyetten bahsedip geriye dönük aktarım, hatırlatma yapabilir. Verici, alıcıda bir kuşku, tereddüt oluşturmak istemezse iletmek istediği görüş, fikir, arzu, özlem, beğeni, öfke, hayal kırıklıkları gibi duygu ve düşünceleri bildirim cümleleriyle ifade eder. Verici, zaman zaman alıcıyla kurduğu iletişimin daha sağlıklı bir zemine oturması için açıklayıcı cümlelerle araya girer. Bu, metne hareket kazandırdığı gibi mesajın iyi anlaşılmasının önünü açar. İç cümleler, vericinin görüşü, olayları değerlendirme tarzını yansıtması açısından metnin çözümü için önemli veriler içerir.

Bildirim cümlelerinin genel özellikleri şu şekildedir:

1. Doğrudan ve dolaylı yollardan iletebilirler.
2. Yüzey yapıda yer alırlar.
3. Düz söz özelliği taşırlar.
4. Dolaylı yollardan da olsa verilen bilgilerin arka planında ne kastedildiğini düşünmeye gerek yoktur. Başka bir deyişle verici, ne anlatıyorsa onu kastediyordur.

Anlam bulanıklığından kurtulmak için verici tarafından verilen her bildirim, anlamı etkiler; kurgusal dünyaya yeni bir kapı açar. Bu yüzden alıcıyı ilgilendirmeyen, metni

anlamlandırmak için ihtiyaç duymayacağı bilgilerin bildirimi yapılmaz. Coşkun'a göre metinde verilen bilgiler, rastgele seçilmez. Yazarlar, bilgileri metnin niteliğini dikkate alarak mantık silsilesi için bilinçli olarak bir araya getirirler (2005: 5). Verici alıcının bildiğini varsaydığı bilgiler hakkında gereksiz ya da detaylı bilgiler vermez.

Bildirim cümleleri aracılığıyla verilen bilgilerin bütünleştirilip yorumlanması, biçimlendirilip değerlendirilmesi, metinde verilen bilgilerin doğru anlamlandırılması adına önemlidir. Alıcı, salt bilgi alan değil; zihinsel olarak metnin anlam dünyasına katkıda bulunan, metni yeniden üreten kişidir. Ancak metinde sunulan düşünceleri çözümlemeye çalışırken iletilen bilgiden kopmamak için bildirim cümlelerini referans almak zorundadır. Alıcının verilen bilgileri doğru ve eksiksiz anlamak için bilgilerini doğrulayacağı ana kaynak bildirim cümleleridir.

Yazarlar, anlam bulanıklığını önlemek için amaç ve niyetleri doğrultusunda bilgileri belirli bir sıra dâhilinde sunar. Farklı zaman, mekân, olay ve durumlar arasında ilişkiler kurar; bilgileri bilişsel bir düzene sokarak verir. Alıcı, eleştirel düşünerek metni çözer; değerlendirir; yorumlar; sezinlemelerini bütünleştirerek çıkarımlara ulaşır. Halit Karatay'a göre bilinçli yazarlar, neyi ne için yazdığını, hangi bilgiyi nasıl sunacaklarını bilen kişiler olarak ele aldıkları konuya göre yazma amaçları belirler (2010a: 376).

Yazar, bildirim cümleleriyle kahramanların memnuniyeti, üzüntüsü, şaşkınlığı üzerinde dururken cümleleri kurgulama şekline göre dingin, gergin, telaşlı bir hava yaratabilir. Vericinin dil ustalığı, bilgileri doğrudan sunarken örtülü bir anlam yaratmasında yatar. Okuru kahramanların duygu durumuna sokmak ve düşüncelerini anlamlandırmasını sağlamak, dil kullanımından anlam ve görünüşe kadar her türlü ifade biçiminin eş zamanlı kullanılmasıyla mümkündür. Alıcının metni çözümlemeye yönelik birikim ve deneyime sahip olması, açık ve anlaşılır olmayan bir metni dahi mantıksal tutarlığı dikkate alarak akılcı şekilde anlamasını sağlar.

SÖZDE SORU, EMİR VE ÜNLEM CÜMLELERİNİN BİLDİRİMSEL İŞLEVİ

Bilginin nasıl iletileceği konusu, konuşucu ya da yazarın üzerinde önemle durduğu konulardandır. Bir duygu, düşünce; bildirim, sezdirim, çıkarım, soru, emir, ünlem cümleleriyle aktarılabilir. Verici, iletmek istediği mesaj ve niyetine göre bilgiyi ister doğrudan bildirir, ister örtülü olarak sezdirir, isterse soru cümlesi görünümüne sokabilir.

Soru, emir, ünlem cümleleri; her zaman soru sormak, emir vermek ve ünlem ifade etmek için kullanılmaz. Verici, açıkça söylemek istemediği, alıcıya buldurmak istediği bilgileri; soru, emir ve ünlem formunda sunarak sözü eğip bükebilir. Söze vurgu katmak, sözün gücünü arttırmak amaçlı soru, emir, ünlem cümlesi şeklinde kurguladığı bildirim cümleleriyle alıcının daha fazla bilişsel işlemde bulunmasını isteyebilir.

Emir cümlesi biçiminde kurgulanan, rica, uyarı, istekte bulunmak veya birini ikna etmek için kullanılan cümlelerin aslında birer bildirim cümlesi olduğunu anlamak zor olabilir.

“İthalatçı bir bey atılıyordu: “Aman efendim, ne kolay bunu söylemek! Benim elimde resmi vesikalar var. 15 Haziran 1940’ta Ruzvelt, Fransız Başvekil Reyno’ya çektiği telgrafta, Fransa Almanya’ya karşı direnmekte devam ederse Amerikan yardımını beş misli artıracığını bildirmiştir. Bundan haberiniz yok mu sizin?” (A. A. - Ö.Y., s.137). “Aman efendim, ne kolay bunu söylemek!” cümlesi, bir ünlem cümlesi olmaktan ziyade “Bunu söylemek bu kadar kolay olmamalı.” içerikli bildirimde bulunan uyarı, ikna söylemidir.

Soru cümlesi şeklinde kurgulanan bir cümlemin soru cümlesi mi, bildirim cümlesi mi olduğunu anlamak için sorunun sorulma amacının idrak edilmesi gerekir. Soru cümleleri, bilgi almak amacıyla kullanılır; bildirim cümleleriye bilgiyi desteklemek, alıcı ya da dinleyiciyi kendi cephesine çekmek için kullanılır. Otan’ın verdiği bilgilere göre sözde sorular, bildirim cümlesi ve soru cümlesi arasında bir işleve sahip olup her ikisinin de özelliklerini taşır. Yani soru cümleleri gibi cevapları vardır ancak vericinin cevabı bilmesi ve alıcıdan cevap beklenmemesi, cümleleri bildirim cümlesi özelliğine sokar. Sözde sorular, soru cümlesi formuna sahip ancak soru sorma amacı gütmeyen bildirim cümleleridir (2010: 28-29). Yukarıda verilen “Bundan haberiniz yok mu sizin?” cümlesi, “Bundan haberiniz yok, olsaydı böyle düşünmezsiniz.” olarak anlaşılacak bilgiyi destekleyici bir bildirim cümlesidir. Görüldüğü üzere konuşucular, soru cümleleri gibi görünen sözde sorular sorarak birbirlerini tetiklemeye böylece kendileriyle aynı yönde düşünülmesini sağlamaya çalışabilir.

Otan’a göre sözde sorulara yanıt verilebiliyor olması, bu dilsel unsurların gerçek soru cümleleri işlevi gördüklerinin ispatıdır. Bir fikre katılma, fikri reddetme gibi yanıtlar verilebiliyor olması; bu soruların “yanıtla-”, “de-” gibi eylemlerle aktarılabiliyor olmasıysa soruların dolaylı olarak bildirim cümlesi işlevi gördüklerini

kanıtlar (2010: 32). Soru cümlelerine verilen yanıtlar da açıklama, bilgi verme amacıyla kullanıldıkları için bildirim cümleleri kategorisine girer.

Haydar Ediskun, soru cümlelerini gerçek soru, sözde soru cümleleri olarak ikiye ayırır (1996: 371). Üstünoğlu, soru cümlelerini cevap isteyen ve istemeyen cümleler olarak sınıflandırır (2004b: 425-428). Otan, sözde sorular ve dilbilimsel soruların farkını İle (1994)'ten yararlanarak şu şekilde aktarır: Sözde sorularda, olumlu soru olumsuz bir düşünce, olumsuz soru olumlu bir düşünce içerebilirken dilbilimsel sorularda olumlu soru ancak olumlu, olumsuz bir soru ancak olumsuz düşünce içerir. Sözde sorular, alıcının çıkarımda bulunmasını gerektiren örtük sorulardan oluşur. Dilbilimsel soruların bir düşünceyi çıkarımlatmak, örtük bir mesaj vermek gibi bir amacı yoktur. Sözde sorular, aynı anda soru ve bildirim cümlesi işlevi görür. Dilbilimsel sorular, soru cümlesi ya da emir cümlesi görevi görür ancak aynı anda iki anlamı da barındırmazlar. Sözde soruların cevapları, zihinsel olarak elde edilir; sözel cevap verilebilse de cevap beklentisi yoktur. Dilbilimsel sorulara sözel cevap beklenir (2010: 30).

BİLDİRİM CÜMLELERİNİN BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

Üstünoğlu'na göre verici, iletisini hedeflediği biçimde aktarabilmek için çeşitli yöntemlere başvurur. Alıcının hem metin içi hem metin dışı bilgilerinden yararlanacağı şekilde anlatımı kurgulayabilir. Bilgiyi kısa yoldan aktararak etkili bir anlatım gerçekleştirirken hem de önceden verilen bilgilere alıcının başvurmasını isteyebilir. Böylece alıcıyı sürekli aktif tutmayı hedefleyen verici, tekrara düşmemek yanında estetikten de kopmamış olur. Vericinin iletiyi sunuş biçimine bağlı olarak alıcı, bilgiye doğrudan ya da dolaylı olarak ulaşır (2018a: 2-3).

Verici; bir fikir, düşünce, iş, olay, durumun bildirimini yaparken anlatımdaki tekdüzeliği yok etmek için yapı, anlam, kuruluşuna göre farklı cümle türlerinden yararlanır. Bildirim cümlelerini basit ve tek bir konuyu içerecek şekilde kurgulayabilecekken tek bir konuyla ilgili iç içe geçmiş cümleler ya da birden çok konuya dair karmaşık cümlelerden yararlanabilir. Cümle; virgül veya noktalı virgülle ayrılabilir; eksilteli ya da eksik olarak sunulabilir. Beklenmeyen durum ve karşılaştırma içeren zıtlık bağlaçları, sebep - sonuç ve ek bilgi içeren paralellik bağlaçlarıyla cümleler arasındaki karşıtlık ve benzerlikler ortaya konabilir; verilen cümleye ek bilgiler verilebilir. Parantez içinde sunulan ek bilgiler; kısa çizgi veya iki virgül arasında kullanılan ara

sözlerle bildirim cümleleri zenginleştirilebilir. İç cümle, cümlemsi, ara sözlü cümlelerle bilgiler detaylandırılabilir. Bütün bunlar vericinin anlatmak istediği konuyu daha iyi, çarpıcı şekle sokmak, monotonluğu kırmak için yaptıklarıdır.

Bildirme ekleri, “-i-” eylemi ve yüklemleştirici ekle çekimlenen yüklemelerin kurduğu cümleler; çekimli eylemle kurulan eylem cümleleri içerdikleri zorunlu ögeleri ve vericinin tercihinine bağlı seçimlik ögeleriyle bildirim çıkar. Ancak her cümle böylesine kurallı değildir. Kimi cümleler devrik, eksik, eksiltili; kimi de tüm bu cümle türlerinin noktalama işaretleriyle birbirine bağlandığı karmaşık cümlelerden oluşabilir. Verici, heyecan unsurunu kaybetmemek, söze güç katmak, söylemek istemediği şeyleri örtük vererek kendini güvenceye almak gibi nedenlerle cümleleri istediği gibi tasarlar. Kısa bildirim cümleleri; söze hareket, hız ve sevinç, korku, heyecan gibi bir duygular katabilir. Uzun cümleler; rehabet, rahatlık, içsel olarak birikmişlik, doluluk katma amacıyla kullanılabilir. Yani verici, anlamsal olarak bir şeyler bildirirken arka planda kurgusal olarak bir şeyleri sezdirebilir.

BİLDİRİM CÜMLELERİNE AİT SINIFLANDIRMA ÖNERİSİ

“Ölmeye Yatmak” adlı eserden alınan örnekler ışığında bildirim cümlelerinin *haber verici, bilgi verici, açıklayıcı, aydınlatıcı, ayrıntılayıcı, kitlelere duyurucu, betimleyici, öyküleyici bildirim cümleleri; uzam, zaman, karşılıklı konuşma, olay, durum, duygu, düşünce bildirim cümleleri* olarak ana başlıklara ayrılması uygun görülmüştür. Bu başlıkların alt başlıkları, romanda geçen örneklerle uygun olarak aşağıdaki gibi şekillendirilmiştir.

1. BİLDİRİM CÜMLELERİ

1.1. Haber Verici Bildirim Cümleleri

1.2. Bilgi Verici Bildirim Cümleleri

1.3. Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

1.3.1. Neden - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

1.3.2. Amaç - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

1.3.3. Koşul - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

1.3.4. Açıklama İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

1.3.5. Gerekçeli Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

1.4. Aydınlatıcı Bildirim Cümleleri

- 1.5. Ayrıntılayıcı Bildirim Cümleleri
- 1.6. Kitlelere Duyurucu Bildirim Cümleleri
- 1.7. Uzam Bildirimi Cümleleri
 - Çevresel Mekân
- 1.8. Zaman Bildirimi Cümleleri
 - 1.8.1. Geriye Dönük Zaman Bildirimi Cümleleri
 - 1.8.2. İleriye Dönük Zaman Bildirimi Cümleleri
 - 1.8.3. Eş Süremlî Zaman Bildirimi Cümleleri
- 1.9. Karşılıklı Konuşma Bildirimi Cümleleri
- 1.10. Betimleyici Bildirim Cümleleri
 - 1.10.1. İzlenime Dayalı - Sanatsal Betimleme
 - 1.10.2. Açıklayıcı Betimleme
- 1.11. Öyküleyici Bildirim Cümleleri
 - 1.11.1. İzlenime Dayalı - Sanatsal Öyküleme
 - 1.11.2. Açıklayıcı Öyküleme
- 1.12. Olay Bildirimi Cümleleri
- 1.13. Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.1. Abartma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.2. Aşamalı Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.3. Belirsizlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.4. Benzetme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.5. Çaresizlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.6. Davranış İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.7. Genelleme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.8. Gerçekleşmemiş Beklenti İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.9. Gözlem İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.10. İzlenim İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.11. Kafa Tutma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.12. Kanıksama (Alışma) İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.13. Karşılaştırma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
 - 1.13.13.1. Benzerlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri
 - 1.13.13.2. Eşitlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri

- 1.13.13.3. Karşıt Durum İçeren Karşılaştırma Cümleleri
- 1.13.13.4. Üstünlük İçeren Karşılaştırma Cümleleri
- 1.13.14. Kesinlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
- 1.13.15. Mecburiyet İçeren Durum Bildirimi
- 1.13.16. Nitelendirme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
- 1.13.17. Tedirginlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
- 1.13.18. Yaşantı İçeren Durum Bildirimi Cümleleri
- 1.14. Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.1. Abartma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.2. Acıma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.3. Beğeni İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.4. Bıkkınlık (Usanç) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.5. Hayıflanma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.6. Heyecan İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.7. Hoşnutluk İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.8. İmrenme İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.9. Karamsarlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.10. Kaygı (Endişe) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.11. Kıskanma, Kıskançlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.12. Kızgınlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.13. Korku İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.14. Nefret İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.15. Öykünme İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.16. Özlem İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.17. Pişmanlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.18. Sevgi İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.19. Sevinç İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.20. Sitem İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.21. Şaşırma / Şaşkınlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.22. Şikâyet (Yakınma) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.23. Umutsuzluk İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
 - 1.14.24. Utanma, Utanç İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

- 1.14.25. Üzüntü İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
- 1.14.26. Yadırgama İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
- 1.14.27. Yadsıma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri
- 1.15. Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.1. Akıl Yürütme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.2. Alay -İroni İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.3. Alçak Gönüllülük İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.4. Aşağılama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.5. Azımsama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.6. Benzetme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.7. Beklenti İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.8. Böbürlenme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.9. Değerlendirme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.10. Dilek, İstek, Temenni İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.11. Eleştiri İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.12. Genelleme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.13. Gerçekleşmemiş Niyet İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.14. Gereklilik İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.15. Görüş İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.16. Gözdağı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.17. İğneleme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.18. İkna İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.19. İnanma, Benimseme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.20. Kararlılık İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.21. Kararsızlık İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.22. Karşı Çıkış İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.23. Karşılaştırma İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.23.1. Benzerlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri
 - 1.15.23.2. Karşıtlık İçeren Karşılaştırma Cümleleri
 - 1.15.23.3. Üstünlük İçeren Karşılaştırma Cümleleri
 - 1.15.24. Kesinlik İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.25. Kınama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

- 1.15.26. Kuşku İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.27. Küçümseme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.28. Merak İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.29. Meydan Okuma İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.30. Onay (Bir Düşünceye Katılma) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.31. Öğüt, Tavsiye İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.32. Ön Yargı (Peşin Hüküm) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.33. Öngörü İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.34. Öneri, Teklif İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.35. Övgü, Övünme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.36. Öz Eleştiri İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.37. Özür Dileme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.38. Ret İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.39. Rica, Talep İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.40. Saptama, Tespit İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.41. Sözde Soru Cümleleriyle Düşünce Bildirimi
 - 1.15.41.1. Sorgulama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.41.1.1. Soru sözcüğü ile kurulan sözde sorular
 - 1.15.41.1.2. Soru- cevap biçimindeki sözde sorular
 - 1.15.41.2. Cevap Beklenmeyen Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.41.3. Tetikleyici Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.41.4. Yönlendirici Düşünce Bildirimi Cümleleri
 - 1.15.41.4.1. Zıt kutup belirten sözde sorular
 - 1.15.41.4.2. Yardımcı sözde sorular
- 1.15.42. Takdir İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.43. Tasarı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.44. Tercih (Seçenek) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.45. Tereddüt İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.46. Uyarı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.47. Yanılgı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri
- 1.15.48. Yorum İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

1. ÖLMEME YATMAK ROMANINDA BİLDİRİM CÜMLELERİ

1.1. HABER VERİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ

Eylemin gelecekte, herhangi bir zamanda, söylenme anından önce, söylendiği anda yapıldığını / yapılacağını bildirir; anlatıcının eylemin yapılışına şahit olma durumu hakkında bilgi verir:

Geçmişten geleceğe uzanan zaman çizgisini anlatan; içinde bulunulan anda gerçekleşen olay ve durumlara işaret eden; gelecek zamanda belirli bir noktada gerçekleşmesi beklenen eylemlerin bildirimini yapan; eylemin yapılışını gören, bilen ya da duyan öğrenen kişilerin söylenme anından önce gerçekleşen olay ya da durumlara dair anlatımlarını içeren cümleler, haber cümleleridir. Haber cümleleri, zaman anlamı taşıdıklarından eylemlerin gerçekleşme zamanı bellidir.

“Çeltik ve pirince devlet kısmen el koymuştur. Üretimin yüzde on, yirmisini hükümete teslim edenler, gerisini serbestçe satabileceklerdir.” (A. A. -Ö.Y., s.125).

“Saat tam 10.30’da dokuz tayyare hükûmet konağı üstünden Karşıyaka semtine doğru geçmişler. Filo, hükûmet konağına tahrip, gaz ve yangın bombaları atmış.” (A. A. -Ö.Y., s. 85).

“Gençlik Parkı’nın yapımı ilerliyor. Nitekim büyük göl üzerinden Ankaralıları akın akın geçirecek olan köprüünün yapımı tamamlanmıştır. Büyük göl de elbet bir gün tamamlanmış olacaktır.” (A. A. -Ö.Y., s. 91).

“Yirmi yıl önce imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması’nın süresi dolmaktadır. Bu nedenle Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov, özellikle savaşta ortaya çıkan değişikliklerden ötürü bu antlaşmayı yenilemeyeceklerini hükümetimize bildirmiştir. Açık adıyla bu bir fesih kararıdır².” (A. A. -Ö.Y., s.249).

“Türkiye İş Bankası, o yılın ikramiyesi olarak “sayın mudilerine İstanbul’da, Büyükyalı’da bir adet arsa ile 20000 lira tutarında para” dağıtmaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s.262).

“Ali oğlan dedikodusundan bu yana İlhan, abilik görevini iyi yaptı ama. Aysel’in arkasına adamlar koydu. Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre

² Mehtap Başarır, anlaşma hükmüne göre iki devletin ortak düşmana ve emperyalizme karşı dayanışma içinde olma, birbirlerinin çıkarlarını koruma kararı aldığı bildirir. Devletlerden birinin herhangi bir saldırıya uğranması durumunda diğer devlet tarafsız kalacak; birbirlerinin çıkarlarına ters düşecek ittifak ve anlaşmalardan kaçınacaklardır (2019: 1418). Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov’un savaşta ortaya çıkan değişikliklerden dolayı antlaşmayı yenilemeyeceklerini bildirmesi, Rusya’nın aynı dostluğu sürdürme fikrinde olmadığını sezdirir.

gözetletti. Bahçede hiç top oynamaya çıkmamış. Koridorlarda hiçbir erkek öğrenciyle baş başa konuştuğu görülmemiş. Dil-Tarih'in kantinine de hiç uğramamış.” (A. A. -Ö.Y., s.367-368).

Dönemin gündem maddelerine ilişkin bilgi sahibi olunmasını sağlar:

“Tuz satışı dağıtımını Ankara İnhisarlar Başmüdürlüğü üstüne almıştır. Tüccarların tuz naklinde güçlüklerle karşılaştıkları göz önünde tutulmuştur. Seçimler yaklaşmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.143).

“Hükümet yeni bir kararnameyle un, ırmık, makarna, şehriye, nişasta ve bulgur yapabilmeyi, bunları rahatça satabilmeyi halka serbest bırakmış; yirmi üç vilayete de ekmeklik hububat verilmiş, bu hububatın dar gelirli vatandaşa dağıtılmasını buyurmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s.155).

“O yılın diğer siyasal olayları:

Birleşmiş Milletler’de barış çalışmaları - İran’da olaylar - Hindistan’da bağımsızlık hareketleri - Mısır’ın bağımsızlığı - Cava Müslümanları - Çin Hindistanı’nda savaşlar - Yeni bir Arap devleti kurulması için hareketler - İran ve Rus antlaşması - Almanya sorunu - İstanbul ve Çanakkale Boğazları sorunu - Türkiye’de komünizm ürpertileri - Komünizm, faşizm çarpışması - Tan Olayı - İstanbul’da sıkıyönetim, vb...” (A. A. -Ö.Y., s.357). Verici, “O yılın diğer siyasal olayları” diye başladığı anlatımı sırasında Türkiye ve dünyada yaşanan gelişmeleri, ana başlıklarıyla sıralar. Sıralanan olaylar, haber verici özelliğe sahiptir.

“Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Anayasa’nın Türkçeleştirilmesi görüşmeleri sürüyordu. Bazı ay isimlerinin değiştirilmesi için de Meclis’e bir önerge sunulmuştu.”³ (A. A. -Ö.Y., s.232).

“Avrupa’da savaş bitti. Fakat bir yandan Suriye’de, bir yandan Japonya’da bütün hızıyla devam ediyormuş. Geçenlerde Tokyo, Amerikan uçakları tarafından tam sekiz saat aralıksız bombalanmış. 160 Japon gemisi de batırılmış.” (A. A. -Ö.Y., s.300) cümleleri, 10 Mart 1945 tarihinde 275 bombardıman uçağı aracılığıyla yapılan

³ Cem Eroğul, Atatürk’ün ölümünden sonra da CHP ve Türk Dil Kurumunun dilde sadeleşme çalışmalarını sürdürdüklerini bildirir. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri, 1945 yılından yürürlüğe giren anayasa ve içtüzük dilinin Türkçeleştirilmesi çalışmalarıdır. Son derece kapsamlı, ciddi ve uzun süren çalışmaların ürünü olan bu köklü değişim sayesinde günümüzde hâlâ kullanımda olan birçok sözcük, anayasa diline kazandırılır (1995: 135-136). 1945 yılında, dilde sadeleşme ve Türkçeleşme çalışmaları kapsamında, Teşrinievvel ayının adı Ekim, Teşrinisani ayı Kasım, Kanunuevvel ayı Aralık ve Kanunusani ayının adıysa Ocak olarak değiştirilir.

saldırıdan bahseder. Tarihi süreçte en çok insanın ölmesine neden olan bu saldırı, en acımasız hava saldırısı olarak adlandırılır.

“Metin büyük bir heyecan içindeydi. Yüzü kıvançla parlıyordu: “Amerika bize askeri yardımı genişletiyormuş, duydunuz mu? Amerikan Ekonomik İşbirliği İdaresi dolar garantisi verecek. Artık sırtımız yere gelmez.” (A. A. -Ö.Y., s.372).

Haber cümleleri, bilinmeyen bir konu hakkında öğretici bilgi vermek yanında bilinen bir konu hakkında yeni, detaylı, açıklayıcı, aydınlatıcı bilgi verir:

“Atatürk’ün Sıhhatleri Hakkında Resmi Tebliğler: İstanbul 17 a. a. - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği’nden:

1- Reisicumhur Atatürk’ün sıhhi vaziyetleri hakkında müdavim ve müşavir tabipleri tarafından bugün verilen rapor ikinci maddededir.

2- Reisicumhur Atatürk’ün duçar oldukları karaciğer hastalığı, normal seyrini takip ederken.... pazar günü birdenbire aşağıdaki ârazi göstermiştir:

a) Saat 14.30’dan 22.00’ye kadar gittikçe artarak devam eden umumi zâf ile birlikte hazmi ve asabi âraz. Bu saate kadar nabız dakikada 116, teneffüs 22 ve hararet derecesi 36,5 idi.

b) Saat 22.00’den bu sabah 10.00’a kadar bu âraz kısmen hafıflemiş, nabız 104, teneffüs 20, hararet 36 derece olmuştur.

c) Yapılan muayene ve müşavere neticesinde tesbit ve tatbik edilen müdavattan sonra umumi ahvalde hafif bir salah görülmekle beraber vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.

3- Müteakip sıhhi vaziyet raporları neşredilecektir.

Bir gün öncesine göre durumun daha iyi olduğunu belirten ikinci bir tebliğ ile birlikte bu tebliğin altında şu adlar okunuyordu: Prof. Dr. Neşet Ömer, Kemal Öke, Nihat Reşat Belger, Âkil Muhtar...” (A. A. -Ö.Y., s. 61-62). Atatürk’ün sağlık durumunun hekimlerce gözlenip danışman hekimlerle birlikte kayıt altına alındığı bilgisinin verildiği haber, Atatürk’ün karaciğer hastalığının normal şekilde ilerlerken pazar günü ağırlaştığı hükmünün içeriğini halka aktarmak, halkı ayrıntılarıyla bilgilendirmek için bildirim cümleleriyle verilir. Gazetede verildiği şekliyle romanda yerini alan rapor, Atatürk’ün anbean hekimlerce takip edilen durumunu halka duyurur.

“Güreşçilerimiz (Nasuh, Gazanfer, Celal, Yaşar Doğu, Adil, Muharrem) Londra’da dünya şampiyonu olmuşlardır.⁴” (A. A. -Ö.Y., s.378).

Cümleler, genel olarak temel anlamlarıyla kullanılır. Örtülü anlama gelecek, yan anlam ifade edecek sözcükler fazlaca tercih edilmez. Ancak duygu ve düşünce cümleleriyle karışık olacak sunulan cümlelerde, öznelliğe kayıldığı görülür. Gazete yazıları, radyo haber bültenlerinde yer verilen metinlerde nesnel; yaşanan önemli olay ve durumların aynı gün kayıt altına alındığı günlük ve haberleşme aracı olarak kullanılan mektup gibi metin türlerinde öznel haber cümlelerinden yararlanır:

“... V2 ismindeki bu bombayı duymuşsundur. Çok dehşet bir şeymiş. Tam on bin insanı birden öldürmüştü. Biz, Rusların sonu geldi diye düşünüyorduk. Tevekkeli. Bunlar dokuz canlı olurlarmış. Bütün Avrupa’da ölen ölene.” (A. A. -Ö.Y., s.184). Metin, mektubunda Almanlar tarafından üretilerek üç binden fazla yere habersizce atılan, “*intikam silahı*” olarak adlandırılan füze hakkında bilgi verir. Eray Alım’ın aktardığı bilgilere göre Almanya, “*İkinci Dünya Savaşı*” yıllarında uçaklarla stratejik saldırılar düzenlemenin zorluğu nedeniyle füze sistemleriyle ilgili çalışmalara önem verir. Bu amaçla “*Vergeltungswaffe-2 (V-2)*” adlı roketi üretir. Bir ton patlayıcı barındıran füze, altı dakika gibi kısa sürelerde hedefe ulaşır ve binlerce insanın ölümüne neden olur (2021: 146). Metin, bu füzeyle ilgili başkalarından öğrendiği bilgileri, öznel yorumlarla mektupta sunar.

“Dün güneş tutuldu. Akşamüstü saat dört falandı. Herkes ellerinde isli camlarla güneş tutulmasını seyre çıkmıştı. Ben de hemen isli bir cam uydurdum, babamın bana lise bitirme hediyesi olarak aldığı fotoğraf makinesini da omzuma takarak parka koştum. Herkesin güneş tutulmasını nasıl karşıladıklarını fotoğraflarla ve müşahedelerimle tespit ettim. İyi bir yazı konusu çıktı. Hemen eve döndüm. Oturup yazdım. Başlığını da “*Karanlık Dünya*” koydum. Bugün Ulus’a götürdüm. Kemal Bey izindeymiş. Nihat Bey’e verdim. Yer olursa koyacak.” (A. A. -Ö.Y., s.299). Aydın, güneş tutulması sırasında neler yaşandığını haber verici bildirim cümleleriyle aktarır.

⁴ Selami Özsoy, savaş zamanı ekonomik ve siyasî krizler yaşayan Türkiye’nin 1948 yılında Londra’da gerçekleştirilen olimpiyatlarda 12 madalya kazanmasıyla moral depoladığını bildirir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük başarısı olan bu galibiyetler, gazetelerin dış politika yoğunluklu seyrini spora bırakır. Ekonomik ve siyasî sıkıntılar dışındaki haberler, hem millî duyguları körükler hem de okurun sıkıntılı atmosferden uzak kalmasını sağlar (2017: 99).

Bir konu hakkında bilgi vermek dışında önemli bir konu hakkında edinilen bilgiyi aktarmak için kullanılır:

Başkalarından öğrenilen bilginin aktarım araçlarından olan “-mİş” eki, haber verici bildirim cümlelerinde çoklukla kullanılır:

“İzmir dün bir “hava hücumu”na uğramış! Tabii şaka ediyorum. Aslında bu, bir pasif korunma tecrübesiymiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 85).

“Duymak, söylenmek, bildirilmek, açıklamak” kodlayıcıları başkalarından duyulan bilgilerin aktarımı sırasında kullanılır:

“Radyodan çok feci şeyler duyuyoruz. Müttefikler Alman şehirlerini bombalayarak taş taş üstünde koymamışlar. Kadın, çocuk, binlerce insan ölmüş yine. Açlık da varmış. Bizim karne ile yediğimiz ekmeklere de arpa unu karıştırılıyormuş. Şimdi artık hiç un kalmadığı, saf arpa unu yiyeceğimiz söyleniyor.” (A. A. -Ö.Y., s.174). Günlük türünün kurgusuz şekilde gerçekleri yansıtan bir tür olması, Aydın’ın günlüğünde bahsettiği konuları, dönemin doğru çözülmesi açısından önemli konuma getirir. Günlük sayesinde okur, dönemin siyasî olaylarını, gündelik sıkıntıları tüm gerçekliğiyle görme fırsatı yakalar. Hiç un kalmadığı için karneyle satılan ekmeklere arpa unu karıştırıldığını bildiren Aydın, savaş dönemi Türkiye’sine ayna tutar. Üretilen buğdayın İkinci Dünya Savaşı döneminde ülkeye yetmemesi sebebiyle ekmeğe belli oranda arpa karıştırılmasına serbestlik tanınır. “Şimdi saf arpa unu yiyeceğimiz söyleniyor.” cümlesi, durumun daha da vahim bir hâl aldığını gösterir.

“Tereyağının da karaborsaya düştüğü, İstanbul’da Mısırçarşısı’nda 2 kg.’lığı 328 kuruş olan zeytinyağı fişlerinin el altından beş liraya satıldığı söylenmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.262).

“İlkokullardaki öğrenci sayımızın 1.625.452’ye çıktığı bildirilmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.380). Cümle, metnin önceki bölümlerinde verilen 1938 yılına ait şu haberle daha anlaşılır olmaktadır: “Milli Eğitim Bakanlığı, ülkemizde öğrenci sayısının 54000’i bulunduğunu gururla açıklamıştır.” (A. A. -Ö.Y., s. 40). 1938 yılında ülke geneli tüm öğrencilerin sayısı, 54.000’dir; 1950 yılındaysa sadece ilkokul yani 1-5. sınıf arası öğrenci sayısı, 1.625.452’dir. Cümle, okuma yazma oranında büyük artış yaşandığının bildirimini yapar.

Bilginin doğruluğuna inancın arttırılması niyetiyle cümleler, “söyledi, açıkladı, dedi; görmüş, duymuş, bildirildi, haber verildi” gibi bilginin kaynağı veya bilgiye ne şekilde ulaşıldığını gösterecek söz ya da söz gruplarıyla sunulur:

Haber cümleleri, kip ve kişiye bağlı şekilde bir yargıya, hükme bağlanır. Eylem cümlelerinde, eylemin kendi ve eylemi yapan kişi / fail asıl unsurdur. Ad cümlelerinde, özne ve özne yani mübteda hakkında bilgi veren ve hüküm bildiren haber, cümlelerin asıl unsurlarıdır. Yükleme ad olan haber cümleleri, tıpkı eylem cümleleri gibi bilgi verme amaçlı kullanılır.

“Başkente imzalanan Türk-İngiliz-Fransız Antlaşması üzerine Royter Ajansı şu haberi vermektedir:

“Hitler geçen hafta ikinci diplomatik mağlubiyete uğramıştır. Türk-İngiliz Paketi’nin imzalandığı haberi henüz alınmıştı ki Stalin, Fransa ve İngiltere ile müsellah bir ihtilafa girmekten imtina ettiğini Hitler’e açıkladı. Rusya’nın Almanya ile birlikte resmen beyanatta bulunmaya amade olduğunu, fakat sözden fiile geçmek istemediğini bildirmiştir.”

Londra’da çıkan Daily Express gazetesi, “Ankara Paketi” dolayısıyla büyük manşetini şöyle atmıştır:

“Yasha Dost Türkiye!

Bravo, Well Done, Turkey!” (A. A. -Ö.Y., s. 93).

“Gazetelerde karne yayı ilanları artmıştır⁵. Ama yiyecek içecek dağıtımında bir genişlemenin olacağı, karne usulünün birkaç kentimizde uygulanacağı, yaz içinde yetkililerce bildirilmiştir⁷. Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki yeni hükümet, gıda maddelerine el konma kararının kalktığını, denetim görevinin de belediyeler ve ticaret odaları tarafından yapılacağı kararını almıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.123).

⁵ İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Almanya’nın Balkanlara ilerleyişinin Türkiye’yi tedbir almaya itmesi sonucu, İngiltere ve Fransa ile üçlü ittifak yapılır. Murat Kılıç’ın verdiği bilgilere göre yapılan antlaşma gereğince savaş esnasında İngiltere ve Fransa saldırıya uğrarsa Türkiye tarafsız kalacak, Akdeniz’de bir savaş çıkması durumunda Türkiye; Fransa ve İngiltere’nin destekçisi olacaktı. Ayrıca alınan kararlar Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile çatışmasına neden olacak olursa anlaşma geçersiz sayılacaktı. Yapılan bu üçlü ittifak, İngiltere ve Fransa basınında Alman diplomasinin ağır yenilgisi, Almanya’nın en önemli harp planının yok oluşu olarak yer alır (2010: 35).

⁶Yeni Mersin gazetesinde “Zayi Ekmek Karnesi” başlığıyla verilen haber şu şekildedir: “... aldığım numaralı ekmek karnemi zayi ettim. Yenisini alacağımdan eskisinin hükmü olmadığı ilan olunur.” (12 Mayıs 1942: 2).

⁷ Sabit Dokuyan’ın verdiği bilgilere göre İstanbul, Ankara ve İzmir’de başlatılan karne uygulamasına bir müddet sonra Bursa, Çanakkale, Edirne, Amasya, Diyarbakır, Tokat, Kayseri, Sivas, Malatya, Zonguldak, Ordu, Trabzon, Samsun gibi illerde de başlanır. Kıtık olacağı korkusuyla paniğe kapılan halka, bu karneler sayesinde ihtiyaç duyulan ürün çıkarılır (2013: 199).

“Almanlar bir haftada yüz seksen bin tonluk otuz müttefik gemisi daha batırılmışlardır. Ordularının Kafkasya’da dağ geçitlerini tuttuklarını bildirmektedirler. Sovyetler? Onlar da Kalinin Cephesi’ndeki üç müstahkem mevki tutmuşlardır. Ama Stalingrad önlerinde Almanlar yeni gedikler açmışlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.124).

“Radyoda ajans haberleri okunuyor: “Şeker ve gaz dağıtımı 1 ve 2 Temmuz günleridir... Hindistan bağımsızlık istiyor... Gandhi, Lord Wawell’le görüştü... Balıkesir’e Milli Şefimizin heykeli dikildi...” (A. A. -Ö.Y., s.310).

Cümlelerde, genel olarak haber içeriğini oluşturan konu, olay ya da durumun kim tarafından, nerede ve ne zaman gerçekleştirildiği bilgisine yer verilir:

“Paris’te Daladier’ye karşı işçi hareketleri yoğunlaşmış, Renault fabrikalarında 30000 işçi greve başlamıştı.” (A. A. -Ö.Y., s. 67).

“Çemberlayn, Hitler’i Avrupa’daki facianın tek mesulü tutmaktadır.”

“İngiltere ve Fransa’da Umumi Seferberlik ilan edildi.”

“İtalya bitaraf.”

“İngiliz tayyareleri Berlin üzerinde.”

“Sigfrid Hattı üstünde müthiş bir hava muharebesi oldu.”

“Rommel Ordusu, Afrika’da on iki kilometre ilerlemiştir.”⁸ (A. A. -Ö.Y., s.124).

“Almanlar tarafından batırılan Royal Oak zırhlısının süvarisi kurtarılmıştır. Zırhlının mürettebatından çoğu ölmüştür. Fakat bu darbe İngiltere’nin gayretini artıracaktır.” (A. A. -Ö.Y., s. 92).

“Avrupa’da savaş, Almanlardan son olarak toplanan 15 vagon cesetle son bulmak üzeredir ve Amerika’da Carmen Miranda Değişen Dünya adlı filmini çevirmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.262).

Bir konu hakkında duyulan, öğrenilen, görülen, işitilen, bilgi sahibi olunan bilgilerin konuya aydınlık kazandırmak amacıyla kullanılması söz konusudur:

“Hükûmet konağında çıkan yangın, konağın itfaiye ekibi tarafından söndürülememiş. Neyse, hemen şehir itfaiyesi yetişerek yangını söndürmüştü. Gaz temizleme ekipleri de etrafa saçılan gazları temizlemişler. Tayyareler, Kışla denen yerin üstünden uçarlarken oraya da iperit gazı atmışlar. Gaz ekipleri bu gazı da Allahtan hiçbir felakete meydan vermeden temizlemişler.” (A. A. -Ö.Y., s. 85).

⁸ Cumhuriyet gazetesinde Rommel’in Afrika’da on iki kilometre kadar ilerlemesiyle ilgili yapılan haberde, girişilen bu taarruz harekâtının bütün Afrika’yı ateşe verebileceği üzerinde durulur (3 Eylül 1942: 1). İkinci Dünya Savaşı’nda gerçekleşen bu başarı, Rommel’in “efsane” olarak anılmasını sağlar.

“Bizim ilkokuldan Ali, Erkek Sanat Okulu’nu bitirmiş. İş bulup annesine yardım etmek istiyormuş. Fakat galiba iş bulamamış.” (A. A. -Ö.Y., s.169).

Maksat, bir konu hakkında kitleleri ya da kişileri ilgilendiren önemli bilgi vermektir:

“İkinci Amerikan atom bombası 250 bin nüfuslu Japon hava üssü Nagasaki’de patlatılmıştır. Yirmi dört saate varmadan da Japonlar teslim olmuşlardır. Dünya Savaşı son bulmuştur. Mikado’nun sarayı önünde harakiri yapan halkın sayısı çok artmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.334). Cümleler, Japonya’nın daha fazla insan kaybetmemek için teslim olmak zorunda kaldıkları zamanla ilgili bilgiler içerir. Japonya’da Samuraylar, yenileceklerini anlayınca karınlarını deşerek intihar eder.

Haberin öne çıktığı, işi yapanın önemli olmadığı durumlarda edilgen çatılı eylemlerin sıklıkla kullanıldığı görülür:

“Başkentteki bütün ırkçılar nerdeyse ele geçirilmişti. 1 No.’lu Sıkıyönetim Mahkemesi’nce duruşmalara yakında başlanacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s.232). Verici, halkevine düzenlenen baskın sonrası yaşananları, İlhan üzerinden metinde sunarak o yıllarda mahkemelerde yargılanmalara kadar uzanan olayların ülkeyi nasıl etkilediğini göstermek ister.

“Komünist lider Togliatti, bir öğrenci tarafından yurulmuş. Fakat vücuduna saplanan üç kurşun ameliyatla çıkarılmış. Amerika’da komünist liderlerin tevkifine başlanmış. Yığınla yazar, sanatçı hapislere tıkmış. Birleşmiş Milletler Filistin arabulucusu Kont Bernadotte⁹ öldürülmüş. Kuzey Atlantik Paketi kurulmuş.” (A. A. -Ö.Y., s.369-370). Cümleler, dünya çapında komünizme duyulan tepkinin bildirimini yapar.

Bir olay ya da durumun zaman içindeki yerini bildiren, zaman açısından eylemlerin anlamlarına sınırlandırma, belirlilik ve kesinlik kazandıran cümlelerdir:

“Ankara Radyosu’na Sanat Okulu mezunu elektrik tamircisi alınacaktır... İsteklilerin yapılacak imtihan için diplomaları ve doğruluk kâğıtlarıyla birlikte Radyomuz Müdürlüğü İdari İşler Şefliği’ne müracaatları...” (A. A. -Ö.Y., s.310).

⁹ Bernadotte, Yahudi militanlar tarafından öldürülen ilk arabulucu olarak tarihe geçer.

1.2. BİLGİ VERİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ

Bilgi verici bildirim cümleleri; öğrenme, gözlem, araştırma sonucu elde edilen bilginin bilgilendirme, haberdar etme amaçlı kullanıldığı cümlelerdir:

Radyonun özelliklerinin ayrıntılarıyla anlatıldığı cümleler, bilgi verici bildirim cümleleriyle kurulmuştur: “*Kaptan eniştem seferden döndü. Gelirken en son model RCA marka bir radyo getirmiş. Bu, möbleli cinsiymiş. En iyisiymiş. Parlak çubukları var. Bu çubuklar krommuş. Bir çeşit paslanmaz maden yani.*” (A. A. -Ö.Y., s. 45).

Hava tehlikesine karşı yapılmış olan pasif korunma tatbikatları, Aysel’in bizzat tanık olduğu olayların bildirimini yaptığı cümlelerle metne dâhil edilerek halkın konu hakkında tecrübe kazanmasının nasıl sağlandığı gösterilmiştir: “... *dün, burada hava tehlikesine karşı bir pasif korunma tecrübesi yapıldı. Gökyüzünde birçok tayyareler uçtular. Bunlar bombardıman tayyareleriymiş. Çok alçaktan uçtular.*” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

Aysel, Ankara’da yapılan tatbikatlarda alçaktan uçan bombardıman tayyarelerinin Vekâletler tarafına gaz bombaları atmaları sonrası yaşananlarla ilgili eniştesinden duyduklarını bildirim cümleleriyle paylaşır: “*Bunlar ayrıca Ankara’nın şurasına burasına bazı gaz bombaları da atmışlar. Bizim tarafa atmadılar. Vekaletler tarafına atmışlar galiba. Eniştemin anlattığına göre, düdükler çalınmış ve gaz bombaları atılmadan önce herkes bodrum katlarına, dairelerdeki memurlar falan da, tabii eniştem dahil, bazı sığınak denen yerlere girmişler. Mezar gibi yerlermiş. Tayyareler gittikten sonra yeniden düdükler çalındı. Biz duyduk. Öğleye doğru falandı. Hatta ben teyzeme fasulye ayıklıyordum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

İstanbul Belediyesi Ticaret Odası’nda “Şeker Tuz Komisyonu”, “Peynir Komisyonu”, “Pirinç-Bulgur Komisyonu” gibi komisyonların kurulması, 1942’li yıllarda ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için yapılan çalışmaların bildirimini yapar: “*İstanbul Belediyesi Ticaret Odası’nda yeni yeni komisyonlar kuruldu. Pirinç-Bulgur Komisyonu, Peynir Komisyonu, Şeker Tuz Komisyonu gibi...*”¹⁰ (A. A. -Ö.Y., s.123).

“*Amerika’da Henry Kaiser deniz tezgâhları, savaş gemisi yapmakta bütün rekorları kırıyor. On bin tona yakın bir geminin on beş saat, yirmi beş dakikada denize indirilebildiği günlerdir. Henry Kaiser mi? O aynı zamanda Amerika Çimento*

¹⁰ Savaş nedeniyle üretimin düşmesi ve ithalatın azalması enflasyonun artmasına neden olur. Dokuyan, halkın bu durumdan olumsuz etkilenmesi üzerine “Fiyat Murakabe Komisyonları” kurulduğunu ifade eder. Kurulan komisyonlar, ürünlerin fiyatlarını ve kâr oranlarını belirler (2013: 196).

Fabrikaları'nın sahibidir. Bir gazetecimiz Amerika gezisinde, Detroit'teki fabrikaların yirmi dört saat sürekli çalışmasıyla her saat başı bir bombardıman uçağı yapıldığına tanık olmuştur. Almanlar bir haftada yüz seksen bin tonluk otuz müttefik gemisi daha batırmışlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.124).

Vergilerin toplanmasında başarısız olunması sebebiyle çıkarılan kanun hakkında şu cümlelerle bilgi verilir: *“Varlık Vergisi'ni zamanında ödemeyenlerin başına neler gelecek biliyor musun? Doğru Aşkale'ye!.. Hıh... Mükellefler tarafından hesap defterlerine zarar olarak geçirilen varlıkların hesabı sorulacak... Bununla ilgili kanun layihası Maliye Vekilliği tarafından Yüce Meclis'e sevk edildi bile...” (A. A. -Ö.Y., s.133).*

“Öğleden sonra annemle çarşıya çıktık. Bana elbiselik kumaş aldık. Babam da akşam gelirken bana bir dolmakalem almış. Annem kalemi pek beğenmedi. Fakat babam da, “Bu, bulduklarımın en iyisi. Avrupa'da kan gövdeyi götürüyor. Artık iyi kalemler gelmiyor” dedi. Şimdi yeni kalemimle bu satırları yazarken halime şükrediyorum. Fransa'da çocuklar kedi eti yiyorlarmış. Enver Bey'in söylediğine göre, Almanlar zaferden zafere koşuyorlarmış. Radyodan pek geniş bir şey öğrenemedim.” (A. A. -Ö.Y., s.170). Günlük, yazıldığı dönemin önemli olaylarına ilişkin tarihsel belge hüviyetine sahiptir. Verici, bilgileri günlükle aktararak yaşananlara gerçeklik kazandırırken dönemin tarihsel olaylarına ilişkin okurun bilgi sahibi olmasını sağlar. Fransız çocukların kedi eti yediği, Almanların eşek eti yediği dönemde, Aydın'ın alışveriş yapıyor olması; üstelik dolmakalem gibi temel yaşam ürünlerinden olmayan bir ürün alması ülkenin gül bahçesi gibi oluşunu sezdirir.

Aşağıdaki cümlelerde, bütçe ve Toprak Kanunu görüşmeleri sonrası yaşanan kutuplaşmalar hakkında bilgi verilir: *“Fuat Köprülü ve Adnan Menderes partiden çıkarılmış: Milli Şef de TBMM'de ikinci bir parti kurulması gereği üstüne ilk söylevini vermiştir. Milli Şef'in son söylevi özetlenmiştir: “Birleşmiş Milletler'in bir üyesi olan Türkiye de artık çok partili demokrasiye benimsemelidir.”¹¹” (A. A. -Ö.Y., s.337).* Cümlelerde görüldüğü üzere demokrasiye geçişte dış etkenlerin payı büyüktür.

¹¹ Abdolvahap Akıncı ve Sefa Usta'nın verdiği bilgilere göre İkinci Dünya Savaşı'nda otoriter sistemle yönetilen ülkelerin yenik düşmesi, tüm dünyada bir demokrasi dalgası oluşturur ve 36 ülke, demokratik rejime geçer. Türkiye'nin Sovyet tehdidine karşı Birleşmiş Milletlere katılmak istemesi, katılım maddelerinde bulunan demokrasiye geçişin taahhüt edilmesini gerekli kılar. ABD'den talep edilen ekonomik yardım da demokrasiye geçişte etken rol oynar. Akıncı ve Usta, Amerikan yardımlarının ana hedefinin demokrasiyi ülkelere yerleştirmek olduğunu bildirir. Daha sonraki yıllarda gündeme gelecek

Herhangi bir konuda bilgi sahibi olunmasını sağlamak, bir konuyla ilgili malumat vermek, o konuya dair bilinmeyen, eksik noktaları tamamlamak için kullanılır:

Salim Efendi hakkında okurun bilmesi gereken bilgiler, “-Dir” ekinin bilgi verici ve bilgiyi destekleyici anlamından yararlanılarak bildirim cümleleriyle verilmiştir: *“Kasabanın yerlisidir. Çarşı başında, içinde bitotundan urgana, tencere tavadan kalem kâğıda, zencefil ve makaraya, pazenden balmumuna kadar her şeyin satıldığı küçük bir dükkânın sahibidir. Kızını gönül rızasıyla sokmadığı bir işe cebinden para harcamaya, dükkânın sağ duvarındaki birkaç top Şam ipekisinden iki metre kesmeye yanaşmamıştır.”* (A. A. -Ö.Y., s. 24).

Verici, ilçede yaşananlar ve Dünder Öğretmen hakkında yeterli ön bilgisi olmayan okuyucuyu “-Dir” kiplik belirtecini kullanarak kurduğu bildirim cümleleriyle bilgilendirir: *“Pazar kurulduğu gün, posta otobüsünün de gelme günüdür (...) İlçenin en kıdemli öğretmenidir. Çocuklara nerede, nasıl davranılacağını öğretmekte çok titizdir.”* (A. A. -Ö.Y., s. 53).

“Fakat tehlike geçti işaretini veren düdükler çalınmadan önce belediyenin itfaiye arabaları bütün caddelere çıkıp gaz bombası düşen yerleri hortum tutarak yıkamışlar. Çünkü bu bombalar iperit gazı saçıyorlarmış ve çok tehlikeliymiş. Ancak her yer hortumlarla tertemiz yıkandıktan sonra, herkes saklandığı yerden çıkıp işine gücüne bakabildi.” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

“Ankaralıları cuma geceleri saat 20.10 - 21.10 arasında “Radyo Temsil Saati”ni dinlemektedirler. Şimdi yayınların içinde Bayan Semiha tarafından “Opera Geceleri” de yer almaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s. 91).

“Almanya ile de dostane ilişkilerimiz sürdürülmekte, yeni yeni ticaret antlaşmaları yapılmaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s. 93).

“Kardeşim, bütün bu üzüntülerim yetmiyormuş gibi, bir de geçen gece korkunç bir sallantıyla uyandık. Hepimiz kış kıyamette sokağa fırladık. Ben telaştan yalınayak inmişim. Şimdi çok öksürüyorum, fakat okulumdan da kalmamak için öksüre möksüre gidiyorum. Teyzem eksik olmasın, Katran Hakkı Ekrem içiriyor. Meğer o gece bizim Ankara’da sallanmamız hiçbir şey değilmiş. Belki duymuşsundur, Erzincan ilimiz feci şekilde zelzeleden yıkılmış. Ölenler yüzleri, yaralananlar binleri aşmış. Kışta

olan Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi destekleri elde etmek ve Rusya tehdidinden kurtulmak için Türkiye, demokrasiye geçişin adımlarını atar (2016: 277- 278; 282).

kıyamette sokakta kalanların haddi hesabı yokmuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 97). Aysel, arkadaşı Semiha’ya yazdığı mektupta, dünya çapında en büyük depremlerden biri olan Erzincan depreminden bahsederek yaşanan depremin ülkenin birçok yerinde hissedildiğini ve ağır kayıplar verildiğini bildirir¹².

“Sonradan nüfus kâğıtlarını topladılar. Onların da arka sayfalarını damgaladılar. Halk Tevzi Birlikleri. Yazın otelden on beş gün izinle köyüne gittiğinde kurulmuş bu birlikler. İlk deneme temmuz ayında ekmek karnelerinin geç dağıtımıyla sonuçlanmış.” (A. A. -Ö.Y., s.102).

“Bir süredir Anadolumuzun en çok sözü geçen yeri, Aşkale’dir.”¹³ (A. A. -Ö.Y., s.123).

“Abim her şeye karışıyor. Eve hep Tasvir aldırıyor. Ben de Ulus’ta sanat sayfası olduğu günler, Tülin’den istiyorum. O getiriyor. Okuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.190). Abisinin eve alınmasına izin verdiği gazete, Ulus gazetesinin aksine iktidara eleştirel tutumuyla öne çıkan Tasvir’dir. Verici, Aysel ve abisi arasında yaşanan çatışmayı daha da belirginleştirmek için gazetelerden yararlanır.

“Başkent dışına birinci yolculuğum Bursa Hüsnügüzel Kaplıcaları’na idiye benim, ikincisi Ankara vapuruyla Marsilya üstünden Paris’e. Uslu ve çalışkan bir öğrenciye verilen ödül.” (A. A. -Ö.Y., s.246).

“İstanbul’a gündüz tren seferleri de hazıranda başladı. Sabah 7.30’da kalkıyor, 9.30’da Haydarpaşa’da oluyormuş. Fakat bana gece trenine bilet aldık. Tenzilatlı kuşet.” (A. A. -Ö.Y., s.299).

“Hiroşima 244 bin nüfusludur. 244 bin kişiden 150 bini o anda ölmüştür. Patlamadan doğan sarsıntı 450 km. uzaklıktan duyulabilmiştir. Rusya, Japonya’ya savaş açmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.333).

“Aysel, Meşhur Türk kadınları’nı ezberlemektedir. Sevil, Türk musikişinasları’nı ezberlemeye gerek görmemekte. O, bu dönemde artık Alman ve Fransız “musikişinaslarını” ezbere biliyor. Konservatuvara gidiyor. Ali, Radyoevi’nin takviminden tam “Ameli Radyoculuğu” bildikleriyle karşılaştırırken askere çağrılıyor.

¹² İlhan Haçın’ın verdiği bilgilere göre Erzincan depremi, Tunceli, Sivas, Yozgat, Ankara, Amasya, Samsun, Tokat, Giresun, Gümüşhane, Ordu gibi vilayetlerde de hissedilir; büyük kayıp ve ağır hasarlara neden olur. Haçın, 7,9 şiddetindeki depremde, 32.968 kişinin vefat ettiğini, binlerce kişiyi yaralandığını, 116.720 binanın yıkıldığını ya da ağır hasar aldığını belirtir (2014: 37; 40).

¹³ Mehmet Korkud Aydın, Varlık Vergisi ödemelerini verilen sürede tam olarak ödememiş vergi borçluları için Aşkale’de çalışma kampı kurulduğu bilgisini verir (2018a: 299).

Muhabereye ayrılacağını umuyor, ama piyade oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.358). Verici, cümlelerde Aysel ve Sevil arasındaki farkları ortaya koyar.

Bir olay ya da duruma dair edinilen bilgileri yol gösterme, duyulan merakı giderme, sonraki verilecek bilgiler için ana zemin hazırlama, önemli bir konuya dikkat çekme amaçlı kullanmak temel kullanım alanlarıdır:

“Öğrencim gitti. Bütün gece çalıştım. Bütün gece çalıştıktan sonra evden çıktım.” (A. A. -Ö.Y., s.113). Aysel, evine gelen öğrencisini reddettikten sonra yaşananlarla ilgili eksik noktaları tamamlamak için bilgi verici bildirim cümlelerini kullanır.

“Abimin bağlı olduğu o grubun mahkemeleri görülmüş. Hepsi üçer beşer yıl hapis cezasına çarptırılmışlar. Bir Oğuz’la bir de Hikmet mi ne vardı; onlar kurtulmuşlar. Abim artık onlarla bile görüşmüyor. Gazi Lisesi’ni Bitirenler Derneği’nin eğlence komitesinde. Şimdi bir yandan Hukuk’a devam ederken bir yandan da okulun çayını hazırlıyor. Çaya beni de götürmek istiyor. Fakat ben gitmek istemiyorum. Son sınıflar da gelecekmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.274).

“Ankara Kız Lisesi’ni Bitirenler Kurumu üyeleri, yoksul öğrenciler yararına E. Behiç Koryürek tarafından tercüme edilen Şaşkın piyesini hazırlıyorlarmış. Provalarda bulunup bir sonraki yazımı da bu faaliyet üstüne yazacakmışım. Yazışları Müdürü, Kurum Başkanı’na telefon edecek. Provalara girebilmem için bana izin çıkacak. Provalar halkevi¹⁴nde yapılacakmış.” (A. A. -Ö.Y., s.266-267). Enis Behiç Koryürek tarafından tercüme edilen Şaşkın adlı piyesin halkevinde yapılacak provalarında bulunarak faaliyet üstüne gazeteye yazı yazması istenen Aydın, orada Aysel’le karşılaşacağı için bu bilgiye günlüğüne taşır.

1.3. AÇIKLAYICI BİLDİRİM CÜMLELERİ

Bir olay ya da durumun neden, amaç, koşul ve gerekçeleriyle ortaya konması sırasında kullanılan bu cümleler, konunun iyi anlaşılmasını, belirginleştirilmesini, daha iyi kavranmasını sağlar. Cümlelerin detaylı olarak anlatılması, bilinmeyenler hakkında bilgi verilmesi sırasında açıklayıcı bildirim cümleleri kullanılır. Bir cümlede anlatılmak isteneni başka bir cümlede açıklayan cümleler oldukları için birden fazla yargı içerir. Bars’a göre peş peşe verilen iki cümlede cümlelerin yer değiştirmesi, anlamı değiştireceği için mantıksal sıra takip edilir (Bars, 2019: 166-167). Neden - sonuç, amaç

¹⁴ Yoksul öğrenciler yararına düzenlenecek piyes bilgisi, “Halkevleri Temsil Şubesi”nin halkın kültür seviyesini yükseltmek ve devrimleri halka yaymak için yürüttüğü çalışmaların sezdirimini yapar.

- sonuç, koşul - sonuç gibi bir bağ olan cümlelerde verilen bilgilerin sırası, anlam değişikliğine neden olacak derecede önemlidir.

1.3.1. Neden - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

Birden fazla yargı içeren cümlelerde, yargılardan ilkinin ikincisinin gerçekleşme gerekçesi olan cümlelerdir. Bir yargının meydana gelme nedeni ve gerçekleşen nedene bağlı ortaya çıkan sonucu ifade eder. İki yargı da gerçekleşmiştir:

“Çünkü, bunun için, onun için, için, bu yüzden, ki, demek ki, bu nedenle, -DIĞI için, -DAn değil ... -DAn, -DAn dolayı, -DAn ötürü, -IncA, -DIkÇA, -DIĞIndAn” gibi kodlayıcılarla neden - sonuç ilişkisi kurulur.

“ki” kodlayıcısı:

“Öyle utangaç da bir kız ki her şeye hemen yüzü kızarır.” (A. A. -Ö.Y., s. 43).

“Çocuklardan birinin peşine takıldım. Öyle hızlı gidiyordu ki koşmak zorunda kalıyordum.” (A. A. -Ö.Y., s. 76).

“Dündar Öğretmen öyle çok ağlamış ki Ölmez Atamız için kendi yazdığı şiiri okurken baygınlık geçirmiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 64).

“Çünkü” kodlayıcısı:

“Fakat tehlike geçti işaretini veren düdükler çalınmadan önce belediyenin itfaiye arabaları bütün caddelere çıkıp gaz bombası düşen yerleri hortum tutarak yıkamışlar. Çünkü bu bombalar iperit gazı saçıyorlarmış ve çok tehlikeliymiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

“Pazar günü okula dönemedim. Birçok arkadaşım da dönememiş. Çünkü şiddetli lodos fırtınası yüzünden akşam saat dörtten itibaren Haydarpaşa, Kadıköy ve Adalar vapurları seferlerini tatil etmişlerdi. Çaresiz ertesi sabah döndüm.” (A. A. -Ö.Y., s. 88).

“Çoğu kez beni görmemezliğe geliyor. Daha iyi. Görmemezliğe gelsin. Görürse, konuşursa ona ne diyeceğini bilemiyor çünkü.” (A. A. -Ö.Y., s.104).

“Demek ki” kodlayıcısı:

“Aysel istese, yine de kendisini arayabilir. Bulabilir. Demek ki istemiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

“Şimdi beni bütün bunlardan çok, karpuz kabuğu turşusu ilgilendiriyor. Demek ki gerçekten ölüyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 48-49).

“Bu nedenle” kodlayıcısı:

“Ata, sönmekte olan bir ateşi yelpazeler gibi durmadan yüzümü eldiveniyle yelpazeliyor. Fırtınaya tutulmuşum sanki. Bir türlü gözlerimi tam açamıyorum. Açıp kapıyorum, açıp kapıyorum. Bu nedenle Ata’nın yüzünü güçlükle görebiliyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.342).

“Yirmi yıl önce imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması’nın süresi dolmaktadır. Bu nedenle Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov, özellikle savaşta ortaya çıkan değişikliklerden ötürü bu antlaşmayı yenilemeyeceklerini hükümetimize bildirmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.249).

“Bunun için” kodlayıcısı:

“İlçenin bir ortaokulu yoktur. Bunun için babam beni bu yıl İstanbul’a yolladı. Kendisi beni Galatasaray’a yazdırdı. Bütün iyi aile çocukları Galatasaray’da okuyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 41). Aydın’ın Galatasaray’da okuma nedeni, iyi aile olması sebebiyledir. “Bunun için” kodlayıcısı ve (çünkü)... -yormuş yapısı, neden - sonuç cümlelerinde kullanılır.

“Yoksa bu kız komünist mi oluyor? Ona ne bakanlık emrine alınan Dil-Tarihli hocalardan? Yoksa onlarla gizli ilişkileri mi var? İlhan, bir süre de bunun için ayrı adamlar koydu” (A. A. -Ö.Y., s.368).

“Akşamüstü gazeteye giderek yazımı verdim. Fakat Kemal Bey bu yazıyı hemen koyamayacaklarını söylediler. Çünkü savaşa ait üst üste çok önemli haberler geliyormuş. Bunun için benim yazı belki biraz geç çıkabilirmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.270).

“Onun için” kodlayıcısı:

“Derslerimiz gittikçe ağırlaşıyor. Onun için defterime hislerimi ve düşüncelerimi yazmaya pek fırsat bulamıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Benim mataramın tıkaçı yoktu. Onun için az su koyabildim.” (A. A. -Ö.Y., s.110).

“Yarın trenle İstanbul’a gidiyorum. Hiçbir ciddi işle uğraşmak niyetinde değilim. Onun için bu defterimi de götürmeyeceğim..” (A. A. -Ö.Y., s.299).

“-DAn ötürü” kodlayıcısı:

“Anasının öğretmene, “herif” demesinden ötürü iyice yerin dibine geçti.” (A. A. -Ö.Y., s. 59).

“Salim Efendi, ilçede memur takımıyla geçinememiş. Hele Belediye Reisi’yle büsbütün arası bozulmuş. Üstüne sürülmek istenen lekeden ötürü de memleketine küsüp bu yıl dükkânını başkente taşıyivermişti.” (A. A. -Ö.Y., s.104).

“Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov, özellikle savaşta ortaya çıkan değişikliklerden ötürü bu antlaşmayı yenilemeyeceklerini hükümetimize bildirmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.249).

“-DAn dolay” kodlayıcısı:

“Bu söylediklerimden dolay sakın sen üstüne alınma.” (A. A. -Ö.Y., s.274).

“Başöğretmenimizin biz öğretmen ve öğrencilerine karşı gösterdikleri anlayış, yardım, sevgi ve baba şefkatinden dolay burada, huzurlarınızda kendilerini hep birlikte alkışlamamızı...” (A. A. -Ö.Y., s. 19-20).

“Tahrip bombalarından iskele üstündeki bir kahve yıkılmış, ne yazık ki dikkatsizliklerinden dolay burada yaralanan iki kişi olmuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 85).

“-DAn değil ... -DAn” kodlayıcıları:

Hirik’e göre “-DAn” eki, sebep - sonuç ilişkisi içeren cümlelerde olaylar arasında bağ kurmak için sebep ifadesinin sonuna eklenir (2014: 261).

“Sahne de, dersane de artık o yağ, sirke, bitotu ve sidik karışımı kokunun en ağırından kokuyordu. Macuncu Zühtü, arkadan bir pencere açtıysa bu, kokudan rahatsız falan olduğundan değildi. Kaymakam’la Doktor ve Savcı’nın üst üste içtikleri sigaraların dumanından sahne, geridekilere busbulanık görünüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 21-22). “-sA ... -DAn ... -DI” ekleriyle kurulan sebep - sonuçsal bağ, değil ekiyle yok olur. Macuncu Zühtü’nün ilk olarak dershanedeki ağır koku sebebiyle pencereyi açtığını düşünen okur, vericinin Macuncu Zühtü’nün bu kokudan rahatsız olmadığını dile getirmesi ve bir diğer cümlede sigara dumanının sahneyi bulanık gösterdiğinden bahsetmesiyle asıl sebebe ulaşır.

“Silecekler camın üstünde biriken karı tam süpüremiyor. Karın süpürülmeyecek denli yığılmış olmasından değil. Cam sileceklerinin ince yağın kara bile ayak uyduramayacak denli yavaş, güçsüz çalışmasından dan.” (A. A. -Ö.Y., s.352).

“Sümer-Sus sinemalarına bir göz atar, vurup sola. Oraya sapsarsa gecikebilir ama. Sinemaların afişlerinden değil. Oradaki eski ve ucuz kitap sergisinden...” (A. A. -Ö.Y., s.323) cümleleri, neden - sonuç ilişkisi içinde sunulmuş; nedenin ne olduğu, akla gelebilecek başka sebeplerin elenmesiyle bildirilmiştir.

“-mİş, -Dİr, -yor, -Dİ” ekleriyle çekimlenen yüklemlerin kurduğu sonuç içeren cümlelerde, “yüzünden, bu yüzden” zarfları sebep olarak kullanılır:

Caner Kerimoğlu ve Cansu Aksu’ya göre “-Dİr” biçimbirimi, bir sebep ya da koşulla ilgili görüş bildirir (2015: 79; 86).

“Çocuklar bayılırlar kavuta. O gün ucuna makara geçirilmiş küçücük keselere kavutu doldurup da makaradan ememeyen çocuk, bütün hafta mutsuz olur. Ne çok ana, her hafta dikilmesi gerekli bu keseler yüzünden çocuklarını dövmüş, ne çok baba, kavut için bir kuruş vermemekte diretip onları dilenci gibi saatlerce karşılarında bekletmiştir. Kaç ana baba, kavutu yüzünden Hımbıl Osman’a ilenmiştir! Yıllar önce, bu yüzden de adını Hımbıl’a çıkarmışlardır: “Muşmula tozuyla zengin olacağını sanan hımbıl!” demişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 54).

“Su bol değil. Çok çok dökülemiyor; dökse de, otelin pis suları, alttaki bir çukura akıyor. O yüzden otel hep hela kokuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.100).

“Babam, büyüklerimizden takdirname almış. Takdirname merasimi için Ankara’ya gitmiş. Bu yüzden gelip beni alamadı.” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“-DİkçA” kodlayıcısı:

“O böyle çabaladıkça Ali’de de okuma ve “bay” olma isteği körüklendi. Kendisini önemsemeyi öğrendi. Tarlayı marlayı boşladı. Anasının ilenmelerine, dayılarının, amcasının sopalarına aldırış etmeden ikide bir ilçeye kaçıp, öğretmeninin ardına düştü.” (A. A. -Ö.Y., s. 61).

“Öfkelenip bağırdıkça aklı başına geliyordu Salim Efendi’nin.” (A. A. -Ö.Y., s.223).

“Bunları duydukça Ali’nin yerin dibine geçesi geliyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.151).

“-IncA” kodlayıcısı:

“Fakat eniştem, yanımıza gelip de beni birlikte dans etmeye çağıran kırmızı saçlı bir oğlanı azarlayınca, çok utandım.” (A. A. -Ö.Y., s. 80).

“Babası oda kapılarını gümbür gümbür açıp kapamaya başlayınca ansızın, ta halkevinin önünden bu yana içine çöreklenip kalan korkudan utandı.” (A. A. -Ö.Y., s.222).

“Aysel, “Sanırım bu, hayatın ta kendisi” deyince Alain, işte o tatlı ve çekingen oğlan, kendisini kucaklayıverdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 371).

“-DIğIndAn” kodlayıcısı:

“Galatasaray’ın orta kısmını pekiyi ile bitirdim. Fakat babam Ankara’ya tayin olduğundan, annem de artık bensiz yaşayamayacağını söylediğinden, hepimiz başkente toplandık.” (A. A. -Ö.Y., s.167).

“Alarm işareti vaktinde verildiğinden, İzmirli de vaktinde sığınaklarına ve diğer kapalı yerlere çekildikleri için tecrübe büyük bir intizam içinde geçmiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 86).

“İçin, -dİğİ için” kodlayıcıları:

“Vaktinde sığınaklara girmedikleri ve bu tehlikeli tecrübeyi sanki oyun oynanıyormuş gibi seyre daldıkları için iki mektep talebesi de tabii, gazdan zehirlenip boğulmak tehlikesi geçirmişler.” (A. A. -Ö.Y., s. 86).

“Annem çok üzölmüş. Kendisi gelmeye kalkmış. Fakat Nurten anjin olduğu için bu kışta kıyamette gelememiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“Doğrusu Sevil’i görünce üstüme biraz çekingenlik geldi. Fakat nemelazım, tanıdığım bütün kızlardan daha medenî bir kız. Herhâlde yengesi Alman olduğu için.” (A. A. -Ö.Y., s. 88).

Sözcük ya da ek olmadan neden - sonuç ilişkisi kurulabilir:

“Salim Efendi’nin Bursa dönüşü kararı: “Bu kız artık evde kaldı. Gitsin meret, okusun bari de bir iş sahibi olsun...”” (A. A. -Ö.Y., s.336). Aysel’in okuyup bir iş sahibi olmasına izin verilmesinin nedeni, evde kalacağı düşüncesidir. Her ne kadar bu olay, Aysel için iyi sonuçlar doğurmuş olsa da olaydan dolayı onun anne - babası ve topluma karşı öfke duymadığını söylemek zordur.

“Çok içim sıkılıyor. Arkadaşlarımın çoğu yılbaşı tatili dolayısıyla ailelerinin yanına gittiler. Ben gidemedim. Aksi gibi halam da ameliyat oldu. Köşke bile çıkamadım.” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“Sevil bana çok yakınlık gösterdi ve yeniden arkadaş olduk.” (A. A. -Ö.Y., s. 88).

“Ben telaştan yalınayak inmişim. Şimdi çok öksürüyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 97).

“Ne yazık ki ben bu rolü alamayacağım. Ne kadar utangaç olduğumu bilirsin.” (A. A. -Ö.Y., s. 97).

“Özel hayatımızı dışarı yansıtmayı sevmez. Anneme telefon etmemiştir. Arkadaşlara da. Beklemiştir. Beni ya da benden bir sesi.” (A. A. -Ö.Y., s.113).

“Bazı akşamüstleri Ali burasını Kızılay Parkı’na değişmez. Kızılay Parkı’nda hem kendini hâlâ yabancı duyuyor, hem de biriyle iki çift söz konuşmak olmuyor. Çocukları kum bahçesinde oynatmaya getiren hizmetçiler, dadılar, kapıcılar bile başkentin üst yanından olmuşlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.155).

1.3.2. Amaç - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

Birden fazla yargı içeren cümlelerde, yargılardan birinin sonuç bildiren yargının gerçekleşme amacını içerdiği cümlelerdir. Sonuca hangi amaç için ulaşıldığı, eylemin hangi amaca ilişkin gerçekleştiği, ulaşılmak istenen hedefin ne olduğu ifade edilir. Amaç cümlelerinde gerçekleşmemiş bir amaç ve bu amacın ne şekilde gerçekleştiğini bildiren bir sonuç vardır. Yani yargılardan sadece bir tanesi gerçekleşmiştir. “Adına, umuduyla, gayesiyle, -sIn diye, -mAk için, -mAk üzere” gibi kodlayıcılar, amaç - sonuç cümlelerinde kullanılır. Amaçlanan eylem, henüz gerçekleşmemiştir; sonuçtan sonra gerçekleşir. Yani neden - sonuç cümlelerindeki gibi sonuçtan önce gelen gerçekleşmiş bir durum yoktur.

“ -mAk için” kodlayıcısı:

“O akşamdan sonra Ali’yi bir ortaokula ya da sanat okulu olan bir yere gönderebilmek için durmadan planlar kurdu. Yollar aradı. Bunu kendine yeni bir ülkü edindi. Başkente dilekçe üstüne dilekçe yazdı. İlçenin ileri gelenlerine, büyük memurlarına teker teker akıl danıştı. Ali’yi okutacak bir kişi ya da bir yol ararken, bu arada belki yedi kez çocuğun köyüne gitti. Anasıyla, yakınlarıyla teker teker konuştu. İşi, onları “vatan hainliği” ile suçlamaya kadar götürdü.” (A. A. -Ö.Y., s. 61).

“Ali değişmez gelirli olabilmek, bir yerde kazık kakabilmek için ne çok kişiye ne çok şey borçlanmak gerektiğini düşünüyor. Şakir Ağa’ya bile... Ardına bakmadan tepip çıkmak oteli. Molla’yi da nazı geçecek birinden yoksun bırakmak sonra... Hep “değişmez ve müemmen olmak” için...” (A. A. -Ö.Y., s.318).

“-sIn diye” kodlayıcısı:

“Sabaha hazır olsun diye hela tenekelerinin suyunu doldurdu.” (A. A. -Ö.Y., s.163).

“Boyum daha uzasın diye, yarın holün kapısına tutunup sallanacağım. Bunu her sabah tekrarlayacağım.” (A. A. -Ö.Y., s.175). Cümleler, Aydın’ın boyunun uzun olmamasını kafasına taktığını ve insanlara iyi görünmek için dış görünüşüne önem verdiğini sezdirir.

“Beni kimse istemesin, kimse beğenmesin diye ne kadar eskim varsa onları giyiyorum. İnadına giymiyorum yeni ketenimi işte.” (A. A. -Ö.Y., s.330).

“-mAk üzere” kodlayıcısı:

“Cemiyetimiz tarafından harp, kıtlık, muhaceret ve emsali ahvalde zuhuru muhtemel olan hastalıklarla yapılacak mücadelelerde ve bilhassa seferberlik esnasında, hastanelerde Kızılay hemşirelerine yardımcı sıfatıyla çalıştırılmak üzere, Ankara Numune Hastanesi’nde kurs açılacaktır. Hamiyetsever kadınlarımızın...” (A. A. -Ö.Y., s. 92).

“Şef de üstündekilere bin ricada bulunuyordu, ama mikrofon çekmek üzere iki metrelik bir kablo satın alınması için sanki sonsuza kadar beklemek gerekiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.364).

“Erzurum’a uçmak üzere Ömer Esenboğa’ ya giderken ben dersteydim.” (A. A. -Ö.Y., s.347).

“Adına” kodlayıcısı:

“Aysel, Ömer’in serinkanlı, fakat bilimsel doğru adına teoride mutlak bir yere ulaşan kuşkuculuğundan etkilendi.” (A. A. -Ö.Y., s.382).

“Engin nerden aşışın oluyor senin? Keşke? Övünecek bir şey bulmuş olurdun hiç değilse. Ya da varla yok arası bir ilişkiye bir anlam yüklemiş olurdun. Bilmek adına, anlamak adına, evin içinde çırılçıplak dolaştırmazdın delikanlıyı.” (A. A. -Ö.Y., s.350).

“Umuduyla” kodlayıcısı:

“Babası eve dönmeden, hiç değilse evdeki dergilerini koruyabilmek umuduyla, Esat’ın yolunu tuttu.” (A. A. -Ö.Y., s.219).

“Gayesiyle” kodlayıcısı:

“Amerikan halkıyla dünya halkı arasındaki fikri boşluğu doldurmak gayesiyle Amerika’nın Sesi eski başkanı William Benton tarafından yapılan bu teklifin geniş çapta bir Amerikan haberleşme programı olduğu bildirilmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.381).

Sözcük ya da ek olmadan amaç - sonuç ilişkisi kurulabilir:

“Yazın son günleri. Başkent akşamüstleri iyice serinlemiş oluyor. Posta Caddesi’ndeki eski, karanlık yapıların kırık camları onarılıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.156).

1.3.3. Koşul - Sonuç İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

Koşul – sonuç cümlelerinde, yargının gerçekleşmesi için öncesinde bazı şartların oluşması gerekir, bu şarta bağlı olarak sonuç gerçekleşir. Öne sürülen koşul gerçekleşmezse eylem de gerçekleşmez. Koşul da sonuç da gerçekleşmemiştir; yargının gerçekleşmesi, ön şartın sağlanmasına bağlıdır. Şart bildiren “-sA” eki; “ama, yalnız, ancak, lakin, fakat, ki, dA” bağlaçları; “-mAk üzere, -IncA, -mAksIzIn -mAdAn” biçimbirimleri; “eğer, şayet” sözcükleri cümlelere koşul anlamı kazandırır. Koşul olarak öne sürülen yargının gerçekleşmesi durumunda niyetin ne olduğunu ya da geçmişte gerçekleşmiş olduğu varsayılan sonucun ne olmasının istendiğini anlatır. Gerçekleşmiş geçmiş değil; gerçek olmayan bir geçmiş vardır.

“-sA” kodlayıcısı:

Kerimoğlu ve Aksu’ya göre yan cümlede “eğer” bağlacı ve koşul kipi belirtecileri, ana cümlede “-Dir” biçimi, ileri sürülen görüşe kesinlik kazandırır (2015: 79; 86-88).

“Onunla şimdi konuşmak istiyorsam, bu belki de son anda tamamlanabilecek bir şeyi tamamlayabilmek içindir. Hiçbir şeyi tamamlayamadan ölmüş olmamak için.” (A. A. -Ö.Y., s. 52).

“Mutfak penceresi açık mı? Açık^{sa}, dün akşamüstü komşular bizim mutfakta çıplak bir delikanlı görmüşlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 69). Mutfak penceresinin açık olma şartına bağlı olarak geçmişte gerçekleştiği düşünülenlerle ilgili “-sA ...-mİstIr” kodlayıcıları kullanılarak koşul - sonuç bildirimi yapılmıştır.

“Hiçbir şeyden ölemesem, artık nerdeyse bir sönüşün ucuna gelip gelip dirilmekten, dirilip dirilip sönmekten, sonra yine dirilmekten, sonra yine sönmeye başlamaktan ve bu kez de bunu önlemekten; işte bu gidip gidip gelişlerin yorgunluğundan öleceğim.” (A. A. -Ö.Y., s.343).

“-mAksIzIn” kodlayıcısı:

“Odalarda, koridorlarda, kapı aralarında, pencere önlerinde dünden kalan, önceki gündün kalan bütün tozları, göze çirkin görünen bütün döküntüleri emiyor. Ayırmaksızın yutuyor..” (A. A. -Ö.Y., s.287).

“Bu tat alışı sezinlememden olacak, ölümü hak etmeyen birine ağlar gibi başlıyorum ağlamaya. Zayıf olmayı kendime yasaklamaksızın. Bir toplumcuya yakışıp yakışmayacağını düşünmeksizin” (A. A. -Ö.Y., s.284).

“Tezel, eve ilk defa dört gazetenin birden girdiği, ilk defa, dolaşma sokaklarda, denmeksizin Aysel’in bir ebeye, bir komşuya, bir Sakarya, bir Ege eczanelerine koşturulduğu (...) gün doğdu.” (A. A. -Ö.Y., s.233-234).

“Şayet” kodlayıcısı:

“Bugün şayet O’nun çocukları olan bizler, harbin kızıl alevleri ortasında bir gül bahçesinde yaşıyorsak bu, Ulu Önderimizin ve O’nun en yakın silah arkadaşı Milli Şefimiz İsmet İnönü’nün eseridir.” (A. A. -Ö.Y., s.108).

“Ne demiş Atamız? “Kadınlarımız, erkeklerimizden daha kültürlü, bilgili, uyanık olmak mecburiyetindedirler. Şayet gerçekten bu milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar” demiş.” (A. A. -Ö.Y., s.107).

“Eğer” kodlayıcısı:

“Eğer ben bu yurda yerleşebilirsem istikbalim kurtulur. Fakir ailemin başında kalmaktan da kurtulurum (...) Eğer pek sayın ve değerli babanız bana bu imkânı bağışlarsa, bu iyiliğini de ötekiler gibi hiçbir zaman unutmam ve ne senin ne de babanızın yüzünü kara çıkartmam.” (A. A. -Ö.Y., s.297).

“Eğer sizin için de büyük bir engel yoksa, beni pazartesi günü sabah saat 10.00’da Dil-Tarih’in arkasında biraz yukarı doğru, yani eski taşmektebin orada bekleyin.” (A. A. -Ö.Y., s.295).

“Sabahat Hanım, yazdıklarımı okuyup da, eğer bende ümit varsa, beni kendi eliyle Nurullah Bey’e götürecekmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.191).

1.3.4. Açıklama İçeren Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

Neden - sonuç cümlelerine benzer ancak açıklama cümlelerinde önce sonuç, sonra nedene dair açıklamalar verilir.

“... nedenle, buydu işte, örnekse, işte bir örnek, ... ki, oradan ..., bunu demeye getirerek, yani, ... demek, ama ... değil, değil ama, daha doğrusu, -A göre, -Dİr, olduğu ... -Dİr kodlayıcılarıyla; olumsuzu söyleyip olumluyu gösterme yoluyla; örneklendirme yoluyla; tırnak içinde, iki virgül arasında, parantez içinde verilen ve iki nokta kullanılarak aktarılan bilgilerle; verilen bilginin daha iyi anlaşılması için sonraki cümlede açıklanması yoluyla” açıklama bildirimi yapılır.

“Çocukların çoğunun durumu bu. Daha çok yerli halk kızlarının. Dünder Öğretmen farkında: Her ev, ya içinden bir ölü çıkmış, ya kapısına kırmızı bir fener asılmış gibi.

Çocukların sızıldanmaları, karıkocaların artan günlük kavgaları hep aynı nedenle: Okulda ilk müsamere.” (A. A. -Ö.Y., s. 13).

“Kendisini böyle sömürüşüm hoşuna gidermiş. Anamın dolgun memeleri yerine, onun artık hiçbir işe yaramaz sanılan memelerini seçtiğim için olacak. Ümmü Ninemi hoşnut eden şey... Tamam... Buydu işte beni de hoşnut eden... Bir gençliği paylaşmak. Önünde her şey için daha çok zamanı olanlardan zaman otlamak. Ümmü Ninemde beni hoşnut eden şey; o sakınılmazlık var ya; o artık cömertleşmek... O artık, bir gövdeyi neden bu denli koruduğunu anlayamamaktan gelen boşverirlik... Buydu işte. Öğrencimin bir yalnızlığında bana sığınaşı. Doygunluğa benzer bir duyguyu uzatmak. Bana uzanan elin boşa çevrilmemesi. Onlar için de bir kolaylık. Hep hazır ve nazır. Uğraştırmadan. Yormadan. Yarına borçlu çıkarmayacak bir gövde üstelik.” (A. A. - Ö.Y., s.116).

Örneklendirme yoluyla açıklama bildiriminde bulunulabilir:

“En güç durumda olan da Aysel. O, kentli bir memur hanımı canlandıracaktı. Dünder Öğretmen, Kaymakam’la Savcı hanımlarının da yardımıyla Aysel’in canlandıracağı mesleğe en uygun olarak şöyle giyinmesini düşünmüştü: İpekliden, modaya göre dikilmiş bir “rop”. Omuzlarında yakası kürklü bir manto. Başında modaya uygun bir şapka. Elinde hanım çantası. İpekli çoraplar ve ökçeli ayakkabılar.¹⁵” (A. A. -Ö.Y., s. 23-24).

Aysel, bilmediği şeylerin neler olduğuna ikinci bir paragraf açarak örneklendirme yoluyla şu şekilde açıklık getirmiştir: *“Hemen bir yerde inivermek istedim. Ama şoföre bir durak adı söylemem gerekiyordu. Geçtiğimiz yerlerdeki durak adlarını bilmiyordum.*

Bu caddeleri, bu caddelerin adlarını, içperlere giren yolları, o yolların ucunda asılı duran çamaşırların kimlere ait olduğunu, o boyalı gaz ve Vita ve Matolin ve Ülfet

¹⁵ Öğrencilerin çoğunda eksikler göze çarparken öğretmen dâhil birçok kişinin Aysel’in ne giyeceğiyle ilgilenmesi dikkat çekicidir. Üstelik diğer öğrencilerin kıyafetleri ve aksesuarları kasaba halkının desteği ile sağlanırken Aysel’in kostümleri ile ilgilenen kişilerin Dünder Öğretmen, Kaymakam ve Savcı hanımları olması, Aysel’e verilen rolün cumhuriyet kadınına verilmek istenen rol olduğu için daha önemli olduğunu düşündürür. Sahnede birçok aksaklık varken Aysel’e dönen yüzler; onu ideal bir kentli memure kılıfına sokmaya çalışan kişiler; onu bu role sokabilmek için ileri sürülen fikirler... Aysel, kendine biçilen rolü en iyi şekilde oynaması istenen, bu rolün gerektirdiği her şeyin eksiksiz olması beklenen tek kişidir. Vericinin deyimiyle *“İçlerinde en güç durumda olan Aysel”*in müsamere sahnesinde üzerine yüklenen bu sorumluluk, onun hayatının her döneminde alması gereken sorumluluklardan ilki olarak metne dâhil edilir. Sumbaş’a göre, cumhuriyet döneminde kadınların kamusal alana girmesinin sağlanmasıyla Batılı tarz modern ataerkil yapı ortaya çıkar. Bu değişimi anlatan sahnelerden ilki Dünder Öğretmen’in meslekler piyesidir. Sumbaş, bu piyesin kamusal alanda yaşanan dönüşümlerin talim yeri olduğunu dile getirir (2017: 14-15). Dünder Öğretmen, kız çocuklarının kamuda yer alması idealine sahip bir öğretmendir ve halkın bu durumu benimsemesine önayak olmak için özenle bu piyesi yazar.

tenekelerine kimlerin çiçek diktiğini, o ta tepelere çıkan dik yokuşların kıyıcıklarına üst üste kimlerin taşları yığıldığını; duvarlara, tavanlara paslı otomobil karoserlerini kimlerin çaktığını, plastik çağını çeşme başlarında kimlerin yaşattığını bilmiyordum.” (A. A. -Ö.Y., s. 75).

“Genç bir topluluk. Umutlandırıyorlar. Sevimli yanlışlarına hoşgörüyle bakılması ise onları yüreklendiriyor. Sevimli yanlışlar yapıyorlar evet. Örneke, oyun boyu bir dizi ezilen, sömürülen insanları gösteriyorlar. Bunlar niye ezildiklerinin, hatta ezildiklerinin bile farkında olmuyorlar ama, oyun sonu mutlak, her şeyin farkındaymışlar gibi ağaların, beylerin korkudan dudaklarını uçuklatacağını sandıkları sözler ediyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.353). Gençlerin sevimli yanlışlarının ne olduğuna açıklık getirmek isteyen Aysel, “örneke” açıklama kodlayıcısıyla kurduğu cümlede söze anlaşılabilirlik kazandırır.

Birey, kendini ifade etmek, bir davranışın nedenlerini bildirmek için açıklama cümlelerinden yararlanabilir:

“Nihayet bir Bahçeli dolmuşu geldi. Durdu. İçine atladım. Ardımdan biri koşarak geldi, yanıma atladı. Baktım, Engin... “Bir rastlantı hocam... Birden öyle oldu... Son dakikada... Sizi gördüm, birden... Son dakikada...” (A. A. -Ö.Y., s.350). Engin, neden otobüse bindiğine açıklık getirmeye çalışır.

“Bu açıklama telaşı. Bu telaşa karşı duyduğum başkaldırı mıydı acaba kendimi az sonra Bahçelievler yerine Çankaya Tepesi’nde onunla yan yana buluşumun nedeni? Yoksa benimle eve kadar gelmesinden mi çekindim? “Kocasını kent dışına yolcu eder etmez aşığını içeri almak...’tan korkmak!” (A. A. -Ö.Y., s.350).

Dündar Öğretmen, kendi tarafından yazılan “Meslekler” piyesini hangi düşünce ve duygularla yazdığını açıklama içeren bildirim cümleleriyle ifade eder: “Bu piyesi baştan sona naçizane bendeniz yazdım. Edebiyata, yazı yazmaya biraz merakım vardır da... İçimden gele gele, severek, heyecanlanarak yazdım. Böyle bir mevzu buldum. İstedim ki çocuklarımız irfan yuvası okullarından, daha yüksek okullarından birer şerefli meslek sahibi olarak çıkmadan önce, hayatta her mesleğin ne olduğunu, kendilerini bekleyen türlü fedakârlık ve vefakârlıkları bilsinler. Her mesleğin çilesini de, sevincini de öğrensınler. Atamızın çizdiği yolda şerefli vatanımıza yararlı birer insan olmak için mesleklerini buna göre seçsinler; buna göre yılmadan, usanmadan bu güzel, bu eşsiz vatan için çalışsınlar. Gerekirse uğrunda ölsünler...” (A. A. -Ö.Y., s. 22).

Yanlış anlaşılmalari düzeltmek, hatalı bir davranış nedeniyle savunma yapmak, suçlanacağı herhangi bir konuda üstündeki şüpheleri yok etmek amaçlı açıklama cümlelerinden yararlanılabilir:

“Gülmeyin... Elbet yaşarlılık katarız.” Ona gülmüyorum Engin. Bir zamanlar analarımız bize katılmazlardı. Bizi kendilerine katmaya çalışırlardı. Biz de onları beğenmez olmuştuk zaten. Şimdi öyle mi ya? Bak ben sizlere katılabiliyorum. İyi işte. Üstü kapalı bir şekilde anası yerinde olduğumu -bunu demeye getirerek- nihayet çıtlatıverdim. Rahatladım.” (A. A. -Ö.Y., s.354).

“Yine yardım için buradaki halkevinde piyes ve konserler tertip ediliyormuş. Adı Vatan ve Vazife olan piyesteki bir okullu küçük kız için Melahat Öğretmen benim rol almamı istedi. Ordan biliyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 97).

İki kısa çizgi, iki virgül arasında verilen bilgiler, söylenmek istenene açıklık getirme görevi görür:

“İyi işte. Üstü kapalı bir şekilde anası yerinde olduğumu -bunu demeye getirerek- nihayet çıtlatıverdim. Rahatladım.” (A. A. -Ö.Y., s.354).

“Bir gün Kemal Abisi, genç bir şair, çıkageldi.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

Parantez içinde verilen ve iki nokta kullanılarak aktarılan bilgiler ek bilgi verme, açıklama yapma amaçlı kullanılır:

“Ertesi yıl Aydın, Ali, Aysel, Namık ve yakın-uzak benzerlerinin kaçak olarak okudukları yeni kitaplarla dergiler:

1. İfşa Ediyorum (Roosevelt’in oğlunun kitabı).
2. Gönülden Geçenler (Yurt, kahramanlık, gençlik tahassüsleri).
3. Özleyiş (Bilim-sanat-ülkü dergisi).

4. Kodin (Roman. Bu sadece Aydın tarafından ve son derece gizli okunmuştur. Kitaptaki başkahramanın bir kenar mahalle yosmasıyla olan ilişkisinden ötürü de Aydın, arkadaşlarına çok açık saçık bir kitap olduğunu söyleyerek övünmüştür. “Kenar mahalle yosması” deyimini de Aydın’a ait. Başkahramanla küçük erkek çocuğun dostluğu öyküsü ise aklında pek yer etmemişti o zamanlar)

5. Varlık dergisi (Dergide “Bir Köy Öğretmeninin Notları” bölüm pörçük de olsa Ali ve Aysel ile yakın benzerleri tarafından büyük ilgiyle okunmuştur. Bu notlar daha sonra Bizim Köy kitabı olacak ve başta Dünder Öğretmen’in kardeşi, okunduğundan ötürü çok canlar yakacaktır).

6. *Dikmen Yıldızı* (Aka Gündüz. Başkent delikanlıları uzun süredir Dikmen'deki o yıldızı başkentten öteki yıldızları arasında keşfe çalışmaktadırlar).

7. *Topal Karganın Hatıraları* (Pitigrilli. O sıralar “irfan ordumuzun” kültür kaynağıydı bu yazar).

8. *Tek Bir Dünya* (Bütün öğretmenlerin salık verdiği...) vb.¹⁶” (A. A. -Ö.Y., s.357-358). Verici, iki nokta işaretiyle bitirdiği “*Ertesi yıl Aydın, Ali, Aysel, Namık ve yakın-uzak benzerlerinin kaçak olarak okudukları yeni kitaplarla dergiler*” cümlesinin ardından yasaklı kitap ve dergilerin hangileri olduğu hakkında *ayrıntılı* bildirimde bulunur. Maddeler hâlinde sıraladığı kitap ve dergilerin yanlarına parantez içinde bazı açıklamalar yapar.

“Sinemalar:

Senede Bir Gün (Yeni bir Türk filmi. Cahide Sonku, Suavi Tedü).

Günah Çocuğu (Yusuf Vehbi, Fatma Rüştü).

El Tarik-i Müstakim: Doğru Yol. (Yusuf Vehbi sizi gözyaşlarına boğuyor).

Yarın Bizimdir (Alan Ladd, Loretta Young. -Sevil “Genç Loretta” diye çevirebiliyor).

Fiyatlar: 50 kuruş ve 1 lira.” (A. A. -Ö.Y., s.359). Verici, “Sinemalar” diyerek iki nokta koyduğu cümlesinin ardından sinema filmlerini maddeler hâlinde sıralar. Parantez içinde verdiği bilgilerle gerekli gördüğü bazı açıklamalarda bulunur.

“*Tek şeye dikkat etmem gerekecekti: Nikaha kadar aybaşı olmaktan kesilmemeye...*” (A. A. -Ö.Y., s.349).

Önceki cümlelerde verilen bilginin daha iyi anlaşılması için sonraki cümlede açıklanması yoluyla açıklama bildirimi yapılabilir:

“*Hüseyin Cahit Yalçın, Yeni Sabah gazetesinde Nazi Almanyasını şöyle anlatmaktadır: “... Avrupa'nın ortasında Toton ırkının Allah tarafından bütün ırklara*

¹⁶ Mustafa Yılmaz ve Yasemin Doğaner, İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği İnönü döneminde basın faaliyetlerinin Matbuat Umum Müdürlüğü eliyle denetlendiğini bildirir. 1940-1947 sıkıyönetim yıllarındaysa tüm basılı yayınlara sansür ve engelleme koyma yetkisi, sıkıyönetim komutanlıklarına devredilir. İnönü döneminde Bakanlar Kurulu onayıyla yasaklanan yayınları, 1938-1945 ve 1945-1949 dönemi olarak ayıran Yılmaz ve Doğaner, 1938-1945 yılları arasında toplam 65 yasak uygulandığını ifade eder. Bunlar; dini propaganda; inkılap aleyhtarlığı; ülke ve dost ülke aleyhinde kamuoyunu yanıltıcı; komünizm, Ermenilik, Kürtçülük propagandası yapan yayınlardır. 1945-1949 arasındaysa toplam 112 yasak uygulanır. Bunlar: komünizm, misyonerlik, taassup ve Kürtçülük propagandası yapan; siyasî ve ülke bütünlüğünü bozan; ülke için zararlı; Ermenileri kışkırtan; dost ve komşu ülkelerle ilişkileri bozan; devlet büyükleri aleyhinde içeriğe sahip yayınlardır (2006: 5-7).

üstün ve hâkim olarak yaratıldığına iman etmiş yüz milyonluk bir kitle...” (A. A. -Ö.Y., s. 93).

“Radyoevi’nin bütün nöbetçilerini, hademelerini falan yara yara bu üst kata dek çıkmış. Girişten sonra ikinci ve son kat oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

“DP ilçe başkanına tapıyor. O da Emin Efendi’nin büyük oğlu Remzi zaten. Hasip’i Eskişehir’e de o göndermiş.” (A. A. -Ö.Y., s.367). İlçe başkanının kim olduğuna diğer cümlede açıklık getirirken eksik tekrar ilişkisiyle “o” ve “Remzi” dendiği görülür. Verici, estetiği bozmamak için göstereni farklı gösterileni aynı kavramlar kullanır.

“İşte Ömer. Geçen yıl asistanları olan.” (A. A. -Ö.Y., s.372).

“Yani” kodlayıcısından açıklama bildirmek için yararlanılır:

“Savaşta az buçuk haberli olanlar, yani gazete okuyup ajans haberleriyle Nurettin Artam’ın “Radyo Gazetesi”ni dinleyenler, bir yanda İngiliz-Fransızlar, öte yanda Hitlerler olmak üzere iki takım kurmuşlardır. Hitler’in attığı her gol, Hitlerlerin bıyıklarını biraz daha küçültmeleriyle sonuçlanmaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s. 93).

“Ertesi gün Atatürk’ün huzurunda, bir ondan izin aldığımızı bilerek yani, Ömer’le nişanlandık.” (A. A. -Ö.Y., s.349).

“Son moda kadın giysileri omzun iki yanından ve göbek ortasından büzgülü. Çok kadınca. Ama vatkalara yine omuzlara tahta uzatılmış gibi. Alt kadın, üst erkek görünümlü yani...” (A. A. -Ö.Y., s.358).

“Demek” kodlayıcısı, tanımlama yapmak, söz edilen şeye açıklık getirmeye yarar:

“Vous permettez?”, “Avec plaisir” (“Müsaade eder misiniz?”, “Memnuniyetle...” demek.)” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“Ben de bu sayede ilk defa 2 Eylül Cumartesi akşamı, yani buraya döndüğümün ertesi günü bir gardenpartiye gittim. Yani, bahçede bir eğlence demek oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 80).

“Ama ... değil, değil ama” kodlayıcıları, yanlış anlaşılacak bir konuya açıklama getirmek, düzeltme yapmak amaçlı kullanılır:

“Bazen, şaşma sakın Engin, diyorum. Ama beni şaşırtıyorsunuz. Başka bir şeyden söz ederken başka bir şeye kayıverme hüneri gösteriyorsunuz hocam. Dersinizi verirken değil ama...” (A. A. -Ö.Y., s.354).

“Anfi korkunç kalabalıktı. Alain’in korktuğu başlarına geldi. Dış camın önünde güçlkle bir yer buldular. Ayaz sırtlarına üfürüyordu. Battaniyeye sarındılar. Alain sıkı sıkıya onun elini tuttu. Ama aklı Aysel’de değil. Sartre’ın sözlerini iyice kafasına çakmak, bir sözünü atlamamak için böyle yapıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.374). Verici, Alain ve Aysel’in battaniye altında el ele romantik an yaşamadıklarını okura anlatmak için açıklamalar yapar. Battaniyeye soğuk olduğu için sarındıklarını ve el ele tutuşmaların da Sartre ile ilgili yani sözlerini anlayıp hiçbirini atlamamak için olduğunu üstüne basa basa, izah eder. Böylece onun Aydın ve Metin’den farkını koyar.

“Daha doğrusu”, kodlayıcısı, ifade edilmek istenen şeyin tam olarak ne olduğuna açıklama getirirken kullanılır:

“Ulus gazetesi bir ek çıkarıyor. Daha doğrusu, bir propaganda broşürü.” (A. A. -Ö.Y., s.363).

“-A göre” kodlayıcısı, belirli bir kişi, kurum, topluluk vs. tarafından iletilen düşünce hakkında bilgi verirken kullanılır:

“İşçileri Bakanı Şükrü Sökmensüer, 28 Ocak’ta Meclis’te Türkiye’deki komünistlik faaliyetleri üstüne geniş açıklamalarda bulunmuştur. Sökmensüer’e göre, 1919’da 15 yıla mahkum olan Şefik Hüsnü aştan sonra, Türkiye’ye dönüp üstü örtülü olarak Türkiye Sosyalist-Emekçi ve Köylü Partisi’ni kurmuş. Tan zaten ondan azıtmış. Olaylar hep bu TSEKP’nin yüzünden çıkmış.” (A. A. -Ö.Y., s.363). Sökmensüer’in düşüncelerini içeren cümleler, Şefik Hüsnü’nün tutuklanması ve partinin kapatılmasını haklı gerekçelere dayandırma amacına hizmet eder.

“-Dir” kodlayıcısı, açıklama bildirimi cümlelerinde kullanılır:

Kerimoğlu ve Aksu’ya göre “-Dir” biçimbirimi, kesinlik ifade etmek, açıklama - tanımlama yapmak, bir sebep ya da koşulla ilgili görüş bildirmek amacıyla kullanılır (2015: 79).

“Dar gelirli vatandaşlarımız ne köylümüzdür, ne de esnafımız. Doğal olarak işçimiz zaten söz konusu değildir. Dar gelirli vatandaşlarımız memurlarımızdır. Bu yüzden memurlarımız İhtikarla Mücadele Komisyonları’nda canla başla çalışmaktadırlar. İşte bir örnek: “Bir paket çikleti 130 krş. yerine 170 krş.’a satan bir

ticarethane 4 gün, 13 krş.'luk makarnayı 30 krş.'a satan bir bakkal 10 gün müddetle kapatılmışlardır.¹⁷” (A. A. -Ö.Y., s. 94).

“Amerikan halkıyla dünya halkı arasındaki fikri boşluğu doldurmak gayesiyle Amerika’nın Sesi eski başkanı William Benton tarafından yapılan bu teklifin geniş çapta bir Amerikan haberleşme programı olduğu bildirilmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.381) cümlesinde, Marshall Fikir Planı’nın ne olduğuna dair açıklayıcı bildirimde bulunulur. Amerikan halkı ve dünya halkı arasındaki fikrî boşluğu doldurmak gayesiyle ortaya sürülen geniş çaplı teklif, Amerikan haberleşme programıdır.

1.3.5. Gerekçeli Açıklayıcı Bildirim Cümleleri

Herhangi bir hareket, eylem veya davranışın neden, hangi amaçla, hangi koşullarda gerçekleştiğini bildiren cümlelerdir. Geçerli bir gerçekçe sunma amacıyla kullanılan cümleler, neden - sonuç, amaç - sonuç, koşul - sonuç bildirir. Bir sonucun gerçekleşmesinde rol oynayan neden, amaç ve koşulları ifade eder:

“Bundan, ondan, -DAn, -mAk için, -sA ... -Ir, onun için, karşıtlık bağlaçlarıyla birlikte kullanılan -Abilmek, -mAll, lazım” kodlayıcıları; neden, amaç, koşul içeren durumların gerekçesini ortaya koyar:

“Emin Efendi’nin büyük oğlu, Aysel’i görmeye gelmedi. Onun yerine küçük oğlu Ertürk gelip Salim Efendi’ye bir pusula verdi: “Kerimenizin köylüklerimizden Ali oğlanla gizli münasebet kurmuş olduğu öğrenilmiş bulunduğundan...” (A. A. -Ö.Y., s.335). Arkadaşça bir buluşmanın dahi o dönem nelere sebep olduğunu göstermek isteyen verici, Ankara gibi büyük bir şehirde bile genç bir kızla erkeğin yan yana yürümesini evlilikten vazgeçme gerekçesi olarak göstererek toplumsal baskının büyüklüğünü gözler önüne serer.

“Ondan sonra, saf dışı duyar kendini. Boşlukta sallanır kalır. Merkezi’ Hükûmet’e bir çağırırsalar, kimsenin yüzüne bakmaya surat kalmaz. Başöğretmen’i zorlayışları bundan. Kulağının dibinde arı gibi vızıldayışları. Polkayı kabul ettirmek için artık bir

¹⁷ Yetkililer, ülkede baş gösteren vurgunculukla ilgili halkı rahatlatmak için hemen önlem alarak “İhtikârla Mücadele Komisyonları” kurar. Haksız kazanç sağlayan yerlere karşı devlet dairelerinde çalışan memurlara, soruşturma ve incelemelerde bulunma yetkisi verilir. İmren Aydın ve Hikmet Zeki Kapıcı’ya göre ülkede ekmek sıkıntısı yaşandığı, fırınlarda ekmek bulunamadığı haberlerinin gazetelerde yerini alması üzerine devlet, belediyelerin bu müesseseleri takibe alacağını, İktisat Müdürlüğü’nün konuyla ilgili görevlendirileceğini açıklar (2018: 118). Devlet dairelerinde çalışanlara inceleme ve soruşturma yapma emrinin verilmesiyle memurlar, anormal fiyat artışı yapan yerlerde incelemeler yapıp gerekli önemlerin alınmasını sağlar.

seferinde, “Atam, Atam, Büyük Atam!..” diye hıçkırarak hıçkırarak ağlamıştı. Ağlayışı içten.” (A. A. -Ö.Y., s. 13).

“Çok kötü dans ediyorum, değil mi?”

“Belimi sıkı tutmuyorsun da ondan” dedi Sevil.” (A. A. -Ö.Y., s.129).

“Ankara büyük yer. Sahip çıkamadım. Memlekette, Salim Efendi büyük şehirde de tutunamadı, dedirtmemek için, ardımdan güldürmemek için milleti, varsa yoksa dükkâna sarıldım dört elle.” (A. A. -Ö.Y., s.224).

“Sofanın açık pencerelerinden birini kapatırken orada yatan uzun, beyaz donlu biri, “Kapama lan. Sıcak!” diye homurdandı. Gece rüzgâr çıkar, camı kırarsa cep harçlığından olur. Onun için Ali, uzun donlu adamın arkasını dönüp yeniden horlamaya başlamasından yararlanarak yine de kapatıyor camı.” (A. A. -Ö.Y., s.163-164).

Gerekçe bildiren cümlelerde önce bir durum, sonra durumun gerekçesi vardır:

“Tarih öğretmenimiz Nihal Hanım’dan çok korkuyorum. Çok sert ve benim çok çirkin giyindiğimi söylüyor. Saçlarımı Garpli bir kız gibi kestirmemi, alagarson yaptırmamı istiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Bir müşteri kahverengi dört pantolon düğmesi istemeye gelse, Salim Efendi hemen bütün düğme kutularını daracık, kısa tezgâhın üstüne indirir. Hepsini teker teker karıştırır ve aynı boy, aynı renkten dört düğmeyi bazen güçlüklerle yan yana getirebilir. Aynı tip mal, ayrı kutuları dolduracak kadar bol değildir.” (A. A. -Ö.Y., s.158).

“Ali, Avni Abisini de öteki abilerini de artık eskisi kadar sık göremiyordu. Çoğunun işten çıktıkları saatlerde Ali işbaşında oluyordu. Sonra da Telsizler’deki odasına yorgun dönüyordu. Ya da o saatlerde gömleğini yıkaması, kravatını ütölemesi gerekiyordu. Radyoevi’ne kravatsız kimse giremiyordu. Avni Abisini bazen aylarca göremediği oluyordu. Uğrayıp da hazır çıkmış dergiyi ücretsiz almaya da artık hakkı olmadığını düşünüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.365).

Kendinden sonra olumsuz çekimlenen eylem alan “niye?” sözde sorusu, eylemin gerçekleştirilme gerekçesinin sonraki cümlede açıklanmasına yarayan geçiş cümlesidir:

“Vekil oğlu dövmüşüm. Niye dövmeyeceğim? Giyip çıkardığı hep İngiliz. Ayakkabısına kadar.” (A. A. -Ö.Y., s.161).

Aysel, “Bursa’ya giderim. Niye gitmeyeyim? Ankara dışında hiçbir yer görmedim daha.” (A. A. -Ö.Y., s.330) diyerek Bursa’ya hangi gerekçeyle gideceğine dair *açıklayıcı bildirim*lerde bulunur.

Karşıtlık bağlaçlarıyla birlikte kullanılan “-Abilmek, -mAII, lazım” gibi kodlayıcılar, yapılması gerekli görülen eylemin gerekçelerinin açıklanmasına yarar:

“Aydın’ı bir kez de Ankara telefonundan arasam mı? Hiç kullanmadığım numaradan? (...) O karlı gece gördüğüm düşü anlatacağım ona. Aydından tüm olarak ancak böyle kurtulabilirim. Bu düşü ona mutlak söylemeliyim. Gökdelenin altında beni uğrattığı son düş kırıklığını ödetmeliyim.” (A. A. -Ö.Y., s.355).

“Semiha, önce seni bütün kalbimle tebrik ederim. Söz kesilmiş. Senin bu işi hiç istemediğini biliyorum. Fakat ne yaparsın ki tebrik etmem de lazım.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

1.4. AYDINLATICI BİLDİRİM CÜMLELERİ

Yeterince açık olmayan, kişiyi şüpheye düşüren bir duruma dair tereddütün ortadan kaldırılması, bir sorunla ilgili bilgi verilmesi amacıyla kullanılır. Amaç, karanlıkta kalan, muğlak noktaları açığa çıkarmak, görünür duruma getirmektir. Belirsiz bir yargının anlaşılabilir olması, netleştirilmesini sağlar.

Verici, karanlıkta kalan bazı noktaları aydınlatmak için araya girip konu hakkında bilgi verebilir:

“Amca, benim de kavalıem olacak mı acaba bu gece?”

Çocuklarını genç yaştan toplum hayatına alıştırmak isteyen Avrupa görmüş ana babalar, onları böyle arada bir gece toplantılarına taşırlar.” (A. A. -Ö.Y., s.135).

“İlçelerde çocuklar ya çok küçük ya çok büyük yaşta okula başlarlar. Okuma yazma seferberliği okul sıralarını başka türlü doldurmuyordu çünkü. Aysel de işte bu yüzden, yarı yıl ara vermek zorunda kaldığı hâlde, bir lise son sınıf öğrencisi olmak için çok küçüktü. O yıl on yedisini sürüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.210). Verici, okul sıralarında okuyacak öğrenci bulma zorluğu nedeniyle ilçedeki çocukların okula erken ya da geç başladığı bilgisini vererek Aysel’in okuldaki arkadaşlarından küçük olduğunu belirtir. Günümüz koşullarında ne erken ne geç olan bu yaş, yeterli sınıf mevcuduna ulaşılması için yaşı gelen çocukların beklemek zorunda olduğu dönemler için erken sayılır. Metnin önceki kısımlarında verilen “Sekizle on dört yaş arasında otuz kadar çocuk, sahnede

sıraya dizilmiş iki grup halinde duruyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 17) cümlesi, ilköğretim mezuniyeti sırasında bazı çocukların on dört yaşında olduğu bilgisini vermişti. Hasip hakkında kurulan “Okula geç başlamıştı. Şimdi, bitirirken de on dört yaşını dolduruyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 20) cümleleri, onun okula on yaşlarında; Ali için kurulan “Ali tırnak kadar da değildi üstelik. Okula, ilçedeki birçok çocuğa göre geç başlamıştı. Artık on üçünü bitirmişti.” (A. A. -Ö.Y., s. 60) cümleleriyle Ali’nin okula dokuz yaşlarında başladığı hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamıştı. Semiha’nın Aysel’e kurduğu “Keşke benim yaşımda senin gibi biraz küçük olsaydı. Bilirsin çabuk da serpildim. Beni şimdi eve kapattılar artık.” (A. A. -Ö.Y., s. 63) cümleleri, aynı dönem mezun olmalarına rağmen Semiha’nın Aysel’den büyük olduğu bilgisine ulaştırmıştı. Okuma seferberliğiyle kız erkek ayırt etmeden herkesin okutulmasına yönelik çalışmalar, Aysel’in o yıllara göre yaşının küçük kalmasında etkindir. Verici, öğrenciler arasındaki yaş farkının nedenleri hakkında aydınlatıcı bilgi vererek muğlak noktaları açıklığa kavuşturur.

“Ortaokula başladığından bu yana başkentte uzak bir akrabasının yanında kalıyor, her gün Telsizler’den İtfaiye Meydanı’na kadar çamurlu yolları tepiyor, yazları köyüne gidip bağrını esen rüzgâra vererek yatıyor, okullar açılınca gözüne kestirdiği en iyi, en çalışkan öğrencinin yanına yerleşiyor; kah ondan kah kitaplardan ustalıkla kopya çekiyordu. Bu yüzden adı, arkadaşlarının arasında, “Kopyacı Namık” a çıkmıştı. Girişkenliği ve becerikliliğiyle saylav ve büyük memur oğullarının en zengin evlerindeki en zengin sofralardan o uzak akrabasının bir torba içindeki kuru eriğene dek ne bulsa yiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.214-215). Namık, hakkında eksik kalan bilgileri tamamlamak isteyen verici, bildirim cümlelerini art arda sıralayarak Namık’ın işini bilen, girişken, çıkarıcı ve menfaat düşkünü biri olduğunu ifadeye çalışır.

“İlhan birden ayağa kalktı. Ökçelerini birbirine vurdu: “Kalkın! Bu vatani seviyorsanız, kendinizi seviyorsanız, ananızı, bacınızı seviyorsanız benimle gelin! (...) Yürüyün. halkevinde bir tören var az sonra. Orayı basacağız. Orada başka arkadaşlar da var. Daha kalabalık olacağız.” (...) Çocuklar epeydir heyecanlı bir oyun oynamamışlardı (...) Eh, işte şimdi önlerine bir fırsat çıkmıştı. Değişik bir şey yapmış olacaktı. Üstelik bu oyunda vatani ve kendilerini kurtarmak gibi soylu bir yan da vardı. Birbirlerini ittiler, “Hadin!” diye bağıştılar.” (A. A. -Ö.Y., s.217). Verici, “Çocuklar epeydir heyecanlı bir oyun oynamamışlardı.” cümlesiyle lise dönemlerinde

kanı kaynayan gençlerin zaten kendilerini heyecanlandıracak şeylerin arayış içinde oldukları konusunda okuru yönlendirir. Yani verici, çocukların bu çağrışı vatan, ana, bacı sevgisi gibi değerler için yapılmış bir çağrıdan çok; heyecanlı bir oyuna çağrı olarak gördüklerinin düşünülmesini ister.

“İlhan ona dönüp, “Hadisene!” dedi. Namık bir çöple dişini karıştırarak gözlerini İlhan’dan kaçırdı, “Valla abi, gelirdim, ben de seve seve gelirdim ama, evdekiler okul dönüşü biraz odun kırmamı istedilerdi... Odun kıracağım ben...” dedi. İşte ben elimden geleni yaptım. Çocukları topladım. Benden bu kadar, demek istiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.217- 218). Namık böyle bir şey demese de vericinin öyle demeye getirdiğini ifade ettiği, “İşte ben elimden geleni yaptım. Çocukları topladım. Benden bu kadar, demek istiyordu.” cümleleri, Namık’ın gerçekte eve gidip odun kırmayacağı konusunda okuru aydınlatan cümlelerdir. Bağlam dikkate alınarak zaten Namık’ın odun kıracak biri olmadığı anlaşılır ancak verici Namık hakkında en doğru çıkarımlara ulaşılması için yine de araya girmeyi tercih eder.

“Öfkelenip bağırdıkça aklı başına geliyordu Salim Efendi’nin. İlk kızgınlığı tahin tenekesini taşımaktan. Bunlar başlangıçta hiç yoktu aklında. Bak bak şimdi daha neler söküyor işin içinden. Neleri yeni yeni keşfediyor.” (A. A. -Ö.Y., s.223). Verici, İlhan hakkındaki düşüncelerin başta Salim Efendi’nin aklına olmadığını, öfkelenip bağırdıkça aklının başına gelerek yeni yeni keşfettiğini bildirir.

“Attım hepsini bodrum penceresinden arkaya. Verdim ateşi, verdim ateşi!..” “Ne yaptın baba? Irkına ihanet ettiğinin farkında mısın?” Ağlamaya başladı. Babası bir tokat daha attı. Kendisine o kadar güvenmiş olan abilerine nasıl hesap vereceğini bilememenin acısından ağlıyor İlhan.” (A. A. -Ö.Y., s.224). Verici, İlhan’ın ne için ağladığı konusunda aydınlatıcı bilgi vererek babasından bir tokat daha yemiş olması nedeniyle ağladığı gibi bir çıkarıma ulaşılmasının önüne keser.

“Salim Efendi, ta Kurtuluş Savaşı’ndan buyana... Yoo, belki de Cumhuriyet’in onuncu yılından buyana hiç kendisini böyle atak, bu derece çevik bulmamıştı. Aysel, babasının kalpten gidiverceğini sandı. Kendisini yeniden hatırlatmayı bile göze alıp, “Babacığım, babacığım!” diye önüne geçmeye, onu okşayıp yatıştırmaya çalıştı. Oysa Salim Efendi hiç hoşlanmaz, “babacığım” gibi cıvık sözlerden. Ama o sıra Aysel’i görecekte durumda değil. Habire maşayı sallayıp, masanın çevresinde dönüyor; İlhan’ı

kovalıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.226). Verici, Aysel’in nasıl bir aile ortamına sahip olduğunu daha iyi anlatabilmek için verdiği bilgilerle okuru aydınlatır.

“Esat’ın yolları karanlıktır. Bu yüzden hepsi de ceplerinde birer kutu kibrit dolaştırma alışkanlığı edinmişlerdi.” (A. A. -Ö.Y., s.229).

“Oraya varınca baktı; iki katlı ahşap evin alt katı karanlık: Burada ev sahipleri oturuyor. İvanlar üst katta.” (A. A. -Ö.Y., s.230).

“Aydın? En iyisi sabah erkenden gidip Aydın’ı Gazi Lisesi’nin önünde beklemeli... Bunu düşününce eli ayağı titredi. Ne ilgisi var Aydın’ın? Buz gibi bahane işte. Aydın’ı görebilmek için İlhan’ı öne sürmeyi düşünüyor...” (A. A. -Ö.Y., s.230). Aysel, Aydın’ı düşününce heyecana kapılır. Verici tarafından kurulan “Ne ilgisi var Aydın’ın? Buz gibi bahane işte. Aydın’ı görebilmek için İlhan’ı öne sürmeyi düşünüyor...” cümleleri, Aysel’in de içinde Aydın’a karşı gizli saklı hisler olduğunun sezdirimini yaptığı, yönlendirici cümlelerdir.

“Yolda son rastladığında Aydın’ın elinde bir tenis raketi vardı. Aysel artık, tenis oynayan bir Cumhuriyet çocuğunu önemsememezlik edemez. Durup başka ufuklar görmeye yer kalmamıştır. Üstelik başkentte öyle ender, öyle yepyeni bir şey ki bu; tenis oynamak... Elinde bir raket dolaştıran her genç kız, her genç erkek, ilgi çekicidir. Övünçlü, övülesi...” (A. A. -Ö.Y., s.231).

“Kapısının olur olmaz saatlerde vurulması alışılmamış bir şey değil. Ama bir köylü. Hem de kadın! Ne ilçeden, ne çevre köylerden hiçbir kadın tek başına gelip de bir ezan saatinde Kaymakam’ın kapısını çalamaz. Ona bir derdini söyleyemez. Onlar dertlerini memur karılarıyla iletirler en çok.” (A. A. -Ö.Y., s.258).

“Ertürk’ün kendini uyaran mektubuna “İnek! Komünistlikmiş! Sittir ol sen de!..” İçinden böyle dedi; Ertürk’ün mektubunu yırtıp attı.” (A. A. -Ö.Y., s.318) diye tepki veren Ali için vericinin kurduğu “Henüz çocuk sayılır Ali. Gelecekte şerefli Türk ordusunun saflarına katılacak şerefli bir Türk askerine hakaretin cezayı gerektirdiğini bilmiyordu daha!” cümleleri, Ali’nin tecrübesizliğiyle ilgili okuru aydınlatır.

“O mabet artık çoktandır 120 kw’la çalışmaktadır. Yayınlar saat 7.28-12.29-17.58’de başlamakta, aralıklı olarak saat 23.00’e dek sürmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.319) aydınlatıcı bildirim cümleleri, ülkedeki teknolojik ilerlemeler hakkında okuru bilgilendirir.

“Günlerden cuma. Kimse için değilse de, Ali için en önemli gün. Sınavı kazandığını öğrendiği günden daha önemli bir gün. İşte bunda kime ne söylendi? Mektup kendiliğinden geldi. Ali bu mektubu alsın diye hiçbir yere başvurulmadı. Hiçbir kulağa hiçbir şey fısıldanmadı. Yufka yürekli bir bey ya da duygulu bir küçükhanım Ali’ye acısın da onunla ilgilensin denmedi.” (A. A. -Ö.Y., s.320). Cümleler, Ali’nin işe alınmasının arka planında onu köylü, garip görmeleri olduğunu ortaya koyar. Yufka yürekli ve duygulu kişiler, Ali’yle ona acıdığı için ilgilenir. Ayrıca köylüye sunulan hizmet, ülkenin tüm kesiminden insanın gönlünü kazanacak olması açısından önemlidir.

“Beklemesi gereken yerde birini, bir kızı üstelik, beklediği belli olmasın diye, yoldan bir gazete aldı. Binde bir dayanamayıp bir gazete alırsa, Tan alıyor. Abilerinden öyle duyuyor. Kendisi de bu gazeteyi daha çok seviyor. Yine öyle yaptı. Sokakta bazı beyler görür. Gazeteyi okuyarak yürürler. Bu onlara üstün bir görünüm verir. Hergele’deki bütün insanlardan ayırır onları.” (A. A. -Ö.Y., s.322).

“Ali’nin, gazeteyi açar açmaz karşısına ilk çıkan bu haberle ilgilenişinin nedeni salt bu tartışmalar. Yoksa ne İngilizler hakkında bir fikri var, ne Attlee ne yapmak ister, onu biliyor. İşçi Partisi kazanırsa ne olur, kazanmazsa ne olur?” (A. A. -Ö.Y., s.322- 323).

“Ali ile arabacı yükü hafıfleyen atı biraz aşağı sürüklediler. Sonunda arabacı, atın karnına iki tekme vurdu. Ali atın başını tuttu. At, salya sümük kalktı. Başını salladı ve paldır küldür aptesini yaptı Seyirci kadınlardan biri, “Amanın bunun götü torbasızmış!” dedi. Yine gülüşenler oldu. Belediye başkanı bir zamanlar kent içinde dolaşan at ve merkeplerin arkalarına torba bağlanmasını zorunlu kılmişti da şimdi, aradan zaman geçse de, halk ağzında böyle şakalar edip gülüşmek adet olmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s.324-325). Kadının verdiği tepkinin nedenini okura bildirmek isteyen verici, araya girer ve dönem hakkında bilgiler verir. “Belediye başkanı bir zamanlar kent içinde dolaşan at ve merkeplerin arkalarına torba bağlanmasını zorunlu kılmişti da şimdi, aradan zaman geçse de, halk ağzında böyle şakalar edip gülüşmek adet olmuştur.” cümlesi, seyircilerin neden güldüğüne dair aydınlatıcı bildirimler barındırır.

Kahramanlar, “neden, niye, nasıl, ne zaman” sorularına cevap olacak bilgiler sunarak yeterince açık olmayan karanlık noktalara aydınlık kazandırabilir:

“Ne zamandır Nejat’a gazetecilikte çok hevesim olduğunu söyleyip duruyordum. Metin’in babasının hayatı gibi bir hayatım olsun istiyordum. Ahmet Bey’i herkes tanıyor. Sonra insan her yere kolayca girip çıkıyor. Her şeyden haberi oluyor. Kültürü,

bilgisi artıyor. Asıl benim, kendimin bir gazetesi olsa, belki de hariciyecilik mesleğini seçmekten vazgeçerdim. Çünkü insan büyük bir gazetenin sahibi ve iyi de bir gazeteci olunca zaten sık sık yabancı memleketleri görmek mümkün oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.264). Gazetecilik yapmaya başlayan Aydın, bu sürecin nasıl başladığı ve neden gazeteci olmak istediği hakkında aydınlatıcı bildirimlerde bulunur.

“Birinci perdenin provası bittikten sonra öğretmenlerinden izin aldım. Dedim ki: “Provaları seyreden öteki seçkin talebelerinizle de bir röportaj yapmak isterim. Onların da intibalarını yazmak çok iyi olurdu.” Tabii biraz yukardan atıyorum. Ne yaparsın? Şu Kız Lisesi’nin hocaları öyle cadı şeyler ki... Bir erkekle konuştu diye Ayselciği sınıfta bile bırakırlar (...) Aysel’i önceden tanıdığımı ve içimdeki niyeti öğretmenleri bilseler, beni oradan yaka paça atarlardı dışarı.” (A. A. -Ö.Y., s.271).

“Benim ilkokulda Semiha diye bir arkadaşım vardı. Ona çok güvenirdim. Fakat o, Ali adında bir başka arkadaşın benim yüzümden köyünü, anasını bırakıp da buralarda sefil olduğunu yaymış herkese. O gün bugündür küsüz. Onu da hoş görmeli. Ne de olsa bir ilkokulu bitirdi. Hem de kalbi yaralıdır. Yine de Ali’yi böyle küçük düşürmesine, bana da iftira etmesine çok kızdım.” (A. A. -Ö.Y., s.274). Mektup türü olay, durum, duygu ve düşüncelerin anlatımı için uygun bir tür olduğundan yazımı sırasında genellikle bildirim cümleleri kullanılır. Aysel, mektupta hayatına dair önemli gördüğü konuları sunar, duygu ve düşüncelerine yer verir. Behire’ye ilkokul arkadaşı Semiha’yla yaşadığı sorundan, onun kendine attığı iftiradan bahsederek aralarında geçen sorunun tam olarak ne olduğu konusuna aydınlık kazandırır.

Aysel, matbaada kitabının dizildiği sırada “Anlat bakalım. Nerden çıktı bu Frenk Ziya? Sizin Adapazarı kaymakamı?” sorusunu sorarak Engin’in çocukluğunun nasıl geçtiğini öğrenmeye ve Engin’le sohbetini ilerletmeye başlar. Engin hakkında öğrendiği bilgileri nasıl ve ne zaman öğrendiğine şu cümlelerle aydınlık kazandırır: “Bunları gün geçtikçe öğrendim. Birazını Gençlik Parkı’nda, biraz odasında, biraz matbaada. Çoğunu da o gün işte, matbaada karşılaştığımız gün; kalkıp bize gittiğimiz, karşılıklı koltuklarda tam on saat oturup, şiirlerle türküler söylediğimiz zaman. Nerdeyse her şeyin birden değişivereceğini sandığım gece.” (A. A. -Ö.Y., s.305).

“Nerede olduğumu anlamak için böyle bir denemeye girişmenin, vatani kurtarmak uğruna bir erkeklik organını karşımda dolaştırmanın utancısıdır belki de benim burada ölmeye yatmamın nedeni. Ama, o karlı akşamın gecesinde gördüğüm bir düş, az önce şu

koltuğun üstünde gördüğümde de öldürücü, tüketici, kusturucu bir düş, beni durmadan bunu yapmaya zorladı. Asıl dayanılmaz olan bu zorlama işte. Belki de Aydın'a anlatmak istediğim, hep anlatmak istediğim, benim için artık bir gerçekliği olan o düştür.” (A. A. -Ö.Y., s.350). Aysel, ölmeye yatma gerekçeleri üzerinde durarak konuya aydınlık kazandırır. Aysel'in bu düşüncesine Aydın'la arasında geçen şu konuşma açıklık getirir: “Bizim cahil kızlar hep korkak olurlar zaten! Biz de böyle erkek erkeğe dans edip gezeriz artık.” “Yok yok. Ben korkmam. Sizler de korkmayın. Babalarımız gibi yalnız kalmayacaksınız. Sizi yalnız koymayacağız, korkmayın!..” (A. A. -Ö.Y., s.181).

“Bütün o pedikürler, manikürler, geceleri yüzümü iyi bir kremle silişim, sabahları yüzüme hafif bir nemlendirici sürüşüm, kollarımın altına, orama burama talk pudraları serpişim, o sabaha değin sanki hep kadınlığımdan kopuk; sağlık, rahatlık için yapılmış birer görevdi.” (A. A. -Ö.Y., s.198). Aysel, bakımlarını kadınlığından kopuk olarak sağlık ve rahatlık için görev bilinciyle yaptığını bildirir. O sabaha değin görev olduğu için yapılan bu bakımlar, o sabahtan sonra kadın olduğunun bilincinde olarak yapılır.

1.5. AYRINTILAYICI BİLDİRİM CÜMLELERİ

Bir olay, durum ya da konuyla ilgili birinci derece önemli bilgilerin yanı sıra ikinci derecede konuyla ilgili eksiklikleri giderici ek bilgilerin verildiği cümlelerdir:

Kötü ve modernizmden uzak bir alışkanlık olarak görülen pazarlığı önlemek amaçlı, “Pazarlıksız Satış Mecburiyeti Kanunu” çıkarılır. Bu kanunun hükümlerine aykırı olarak belirlenen fiyatların üzerinde satış yapıp halkı pazarlığa mecbur bırakanlara karşı Başkent Belediyesi tarafından uygulanan işlemler, ayrıntılarıyla şu şekilde bildirilir: “Başkent belediyesi, Pazarlıksız Satış Mecburiyeti Kanun hükümlerine üst üste aykırı hareketleri görülen, Anafartalar Caddesi'ndeki bir tuhafîye mağazasını, Atpazarı Meydanı'ndaki bir kumaş dükkânını, İtfaiye Meydanı'ndaki bir hazır elbise dükkânını, Numune Hastanesi karşısındaki bir bakkal dükkânını, Işıklar Caddesi, Kurum Sokak'taki bir başka bakkal dükkânını, Atpazarı Meydanı'ndaki yine bir bakkal dükkânını, Yeni Hal'de bir pastırmacı dükkânını, yine Yeni Hal'de bir sebzeçi dükkânını, Saraçlar Çarşısı'ndaki bir hazır ayakkabı dükkânını birer, ikişer gün süreyle

kapatmıştır.¹⁸” (A. A. -Ö.Y., s. 94). Verilen cümleler, savaş döneminde yünlü ve ipekli kumaşların fiyatlarının yüzde yirmi civarında zamlandırıldığı, ihracı men edilen ürünlerin ihracatını yapan yerlerin menşe şahadetnamelerinin geçersiz sayılarak satılan ürünlere el konduğu dönemlerle ilgili eksiklikleri tamamlayıcı, ek bilgilere ulaşılmasını sağlar.

“Öyle ya, uzun süredir pedikürcüme gitmedim. Her on beş günde bir uğrardım. Birinde yalnız ellerim için; birinde hem ellerim, hem ayaklarım için. Ayaklarımı sıcak, sabunlu suya koyarlar. Hep de acelem vardır. Ayaklarım bir tas sıcak, sabunlu suda ıslanıp yumuşarken pedikürcü Gönül’ün kız kardeşi önüme dar, tekerlekli bir masa sürer. Masanın üstü açık renk bir formikayla kaplıdır. Gönül’ün kız kardeşi -adını bir türlü öğrenememişimdir- formikanın üstünden hemen bir alkollü pamuk geçirir. Küçük bir plastik kaptan ılık, sabunlu su getirir. Sağ elimi alır, tasın içine koyar. O sırada Gönül, benden bir önce manikürüne başladığı hanımın tırnaklarının cilasını sürmektedir. “Hemen geliyorum abla” der. Başını, dikkatle cilaladığı tırnaklardan kaldırmadan söyler bunu. Eteğinde bir dolu alet edevatla hemen de gelir. Bütün törpülerini, makaslarını, penslerini alkollü bir pamukla çabuk çabuk siler. Formika masanın öteki ucuna alçak taburesini çekip karşıma yerleşir. Öteki hanım, tırnaklarındaki cilayı üflerken, Gönül’ün kız kardeşi de, içi karamela kutusu gibi, renkli cila şişeleriyle dolu plastik bir sepeti getirir; formika masanın başucuna koyar. Sağ bileğimin altına bir yastıkçık sokuşturur. Sağ elimin tırnakları yumuşamıştır. Gönül, bu elimi sudan çıkarır. Masanın gözünden çektiği mendil büyüklüğündeki bir havluya siler. Tası sol yanıma geçirir. Sol elimi sabunlu, ılık suyun içine koyar.” (A. A. -Ö.Y., s.193-194). Aysel, pedikürcüde rutin olarak tekrarlanan hareketleri, hayatı hakkında okurun daha ayrıntılı bilgi edinmesi için bildirim cümleleriyle aktarır. “-r”,”-Ar”,”-Ir” ekleriyle yapılan anlatım, düzenli aralıklarla yinelenen hareketlerin tekdüzeliğini sezdirme amacına hizmet eder. Hareketlerin peş peşe sıralanan bildirim cümleleriyle sunulması, yaşananların hızla olup bittiğini sezdirir. Verici, bu hızı, bildirim cümlelerinin doğrudan anlatım özelliğinden yararlanarak sunarken aynı zamanda bu hız içinde bir monotonluk sezdirimi yapar. “Hep de acelem vardır.” cümlesi, bildirim cümlelerinin art arda

¹⁸ Aydın ve Kapıcı’nın verdiği bilgilere göre savaş başladıktan sonra halkın paniğe kapılmasından yararlanan muhtekir ve vurguncuların fiyat attırmasına karşı hükümet temel tüketim ürünleri, gıda maddeleri ve sağlık malzemelerinde vurgunculuk yaparak fazla para kazandığı tespit edilen yerlerin ürünlerine el konacağını bildirir (2018: 126).

sıralanmasıyla sezdirilen aceleciliğin tek bir cümleye sığdırılmış hâlidir. Tüm bu bilgiler, cumhuriyet fikirleriyle benimsetilmeye çalışılan, Ulus gazetesi aracılığıyla öğretilmesi amaçlanan bakımlı olma fikrinin Aysel için bir görev hâline geldiğini çıkarımlatmak için verilir.

“Sabahleyin sekiz buçukta mektepte toplanarak arkadaşlarla Gazi Çiftliği’ne gittik. Hava çok güzeldi. Biz sekiz bisikletliydik. Güner çok neşeliydi. Benim akşamki durumlardan ötürü önce pek keyfim yoktu. Fakat yola koyulduktan sonra her şeyi unutmuştum. Nejat’ın annesi çok güzel bir dolma yapmıştı. Bana annem akşamdan kalan ve Ferda Hanımefendi’nin gönderdiği undan yapılmış börekten vermişti. Çiftlikte biraz gezdikten sonra Söğütözü’ne giderek yemeğimizi orada, çimenlerin üstünde yedik. Sekiz kişi tam üç şişe de bira içmiştik. Biraları Yılmaz getirmişti. Birayı içince beni biraz tutar gibi oldu. Ziya Bey’i gözümün önüne getirerek hakkımın hepsini içmedim. İlerde Kız Lisesi’nden bir grup da, başlarında öğretmenleri olduğu halde bahar bayramı yapmaya gelmişlerdi.” (A. A. -Ö.Y., s.177).

Ayrıntılayıcı bildirim cümleleri, kronolojik olarak sıralanmış bilgilerin anlatım araçlarıdır:

“Edebiyat hocamız güzel bir veda konuşması yaparak son dersini bitirdi. Bana da bir şiir okuttu. Dördüncü derste Hayri Bey iftihar kitabına geçenleri topladı. Müdür bey birkaç güzel söz söyledi. Akşamüstü Kolej’e giderek orada Erdal ve Güner’in tenis oynamalarını seyrettim. Dönüşte, iftihara geçmiş iki kişi olarak, Erdal’la birlikte geldik.” (A. A. -Ö.Y., s.185).

“5 Sonkânun, Pazartesi

Sabahleyin mektebe gittim ve bir toplantı yaptık. Erdal toplantıda benim yanımda oturdu. Biraz konuştuk. Oradan çıkınca fotoğrafçıya gittim ve annemin yılbaşı balosunda çekilen resimlerini ısmarladım. Akşam, annem ve babam, Ferda Hanımlara yemeğe gittiler. Ben ders çalıştım, Nurten’e de ders çalıştırdım. Radyo dinledik. Ajans haberleri müdafaa savaşının Don’da ve Mozdok’ta çetin şekilde devam ettiğini söyledi. Acaba Mozdok neresi? Atlasıma baktım. Bulamadım. Coğrafya hocama sormak istiyorum ama niye bu Rus adıyla alakadar oluyorum diye aklıma bir şey gelmesinden çekiniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.168). Günlük, gün içinde yapılanların ayrıntısıyla anlatıldığı bir türdür. Aydın, bu ayrıntıları bildirim cümlelerinden yararlanarak sunar.

Ayrıntılayıcı cümlelerde detaylar, teferruatlı bilgiler önemsenir:

“Cumhuriyetimizin bu yıl dönümünde izci oldum. Pileli lacivert etekler, boz renkli ve dört cepli gömlekler giydik. Kırmızı fularlar takındık. Belimize sıkı kemerler bağladık. Kemere arkadan su mataraları asılıyor. Benim mataramın tıkaçı yoktu. Onun için az su koyabildim. İzci bayrağını Yıldız taşıdı. Halbuki jimnastik öğretmenimiz, benim taşımamı istemiş. Fakat Yıldız’ın babası saylav olduğu için, müdüranım onun taşımamasını uygun görmüş. O zaman beni de trampet takımına verdiler. Trampetlerimizle Milli Şefimizin önünden geçerken trampet çalınmıyor. Değnekleri öyle trampetin üstünde tutuyor ve dimdik geçiyorsun. Yoksa, çok şaşırır ve belki de iyi çalamazdım.” (A. A. -Ö.Y., s.110).

“Bursa’da cumartesi akşamüstleri iki arkadaşıyla kol kola girip Cumhuriyet Caddesi’nde bir aşağı bir yukarı gidip geliyorlar. Sinemanın resimlerine bakıyorlar. Sonra yüz paralık kabak çekirdeği alıp anıtın altında çekirdeklerini çitliyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.140). Verici, Ertürk’ün Bursa’da izin günleri neler yaptığını, tekrar eden alışkanlıkları anlatmak yani süreklilik özelliği katmak için “-yor” ekiyle çekimlenmiş yüklemle kurduğu bildirim cümleleriyle sunar.

“Sırmalı yeleğin sol alt yanında, delikli tuğlalardan örülmüş bir kitaplık. Yığınla Yön, yığınla Ant dergileri, Karl Marx: Kapital, 1. cilt, birinci kitap. Oscar Lange: Sosyalizmin Yeni Meseleleri... Sonra yine Lange: Sosyalizmin Ekonomi Teorisi... Nüvit Özdoğru: Siğil Taş Olsa. 38 Harp Okulu Olayı ve Nazım Hikmet... Kitaplara hiç dokunmadan, hiç oynatmadan yerlerinden, gözüme değenlere bakıyorum: 835 Satır, Sesini Kaybeden Şehir, Varan 3. İnce Memed. Dava: Kafka. Vatan İçin Dövüştüler. Şolohov... Gorki: Ekmeğimi Kazanırken... Aristophanes: Kuşlar. James Bond (iki adet)... Zübük: Aziz Nesin. Ölüm Gemisi. Traven’in... Adalet Cimcoz’un çevirisi. Kaderin Cilvesi: Hüseyin Rahmi Gürpınar. Gorki: Ana, cilt 1. Balık ve Amatör Balıkçılık. Osmanlı Tarihi, 1. Cilt.” (A. A. -Ö.Y., s.247). Kitaplıkta sol muhalif hareketin sözcülüğünü yapan dergiler; Marksist kitaplar; sosyalizm teorilerini anlatan eserler; taşlamalar içeren şiir kitapları; sol görüşlü veya komünist yazarlara ait kitaplar; Sovyet yazarlar tarafından kaleme alınan otobiyografik kitaplar; klasik, felsefî, tarihî eserler; toplum eleştirisi yapan, siyasileri kara mizahî olarak ele alan romanların yer aldığı görülür. Aysel’in yalnızca kitap, dergi, roman adlarını sayması, eserler hakkında

art alan bilgisine sahip olmayan okurun Engin'in görüşleriyle ilgili çıkarımlara ulaşmasını engeller.

“Amerikan Tarım Heyeti Adana'dan Ankara'ya dönmüştür. Tarım Bakanı Cavit Oral, heyete Ankara Palas'ta bir akşam yemeği vermiştir. Yemekte Nihat Erim (Bayındırlık Bakanı), Kasım Gülek (Ulaştırma Bakanı), Cemil Sait Barlas (Ticaret Bakanı), Cavit Ekin (Ekonomi Bakanı) ve Amerikan heyetinden Prof. Charp, Mister Arlington, Cooper, Ogden, Gray ile Marshall Planı İktisadi İşbirliği İdaresi Türkiye Özel Heyeti Başkanı -Elçi Sir Dorr'un hastalığından ötürü yardımcısı- Wiens hazır bulunmuşlardır. Fotoğraflardaki giysilerine bakıp, “Hiçbiri yeterince makul ve tasarruflu değillermiş” mi demek gerekecek peki?” (A. A. -Ö.Y., s.378-379).

Bilgiler, mesajın daha iyi anlaşılması için aynı şeyin farklı şekillerde etraflıca anlatılması şeklinde verilebilir:

“Pazar alanı bu saatte canlılığını çoktan yitirmiştir. Hanın önündeki atların, eşeklerin yem torbaları ağızlarından çıkarılmış, üstlerine çuvallar ve sepetler bağlanmıştır. Macuncu Zühtü, sabahleyin gökkuşağı gibi yedi renk donattığı macun tepsisini, boyası dökülmüş griliği içinde getirip çınarın altına koymuştur. Köylü kadınlar, boşalan yoğurt bakraçlarına yağ ve gaz şişelerini oturtmuşlardır. Kağnılar tiftik ve yapağı çuvallarından boşaltılmış, kılçanların kara genişliğine birkaç metre kaputbezi, basma, pazen, tuz, tırpan, urgan ve belki biraz kırmızı loğusa şekeri konulmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s. 53). Verici, “-mİştİr” ekiyle çekimlenmiş yüklemle kurduğu cümlelerde, ilk cümlede verdiği bilgiyi örneklendirme yoluyla daha da açarak pazar alanının toplanma anında yaşananlar hakkında ayrıntılı bilgiler verir.

“Marsilya'ya giden vapurda Metin'le Kuzey Yunanistan'daki EAM hareketlerini ve seçim kanunumuzu ve Sabahattin Ali'nin Kağrı'sını ve Isparta linç olayını tartışırken; kendimi artık kadınlığına bilgi de eklemiş genç bir Türk Cumhuriyeti kızı sandığımda; Metin'in bütün fikirlerine akıllı akıllı, bilgili bilgili karşılıklar verebildiğim ve karşı durabildiğim bir sırada; öyle işte, düşüncelerimi güzel güzel savunurken; öyle işte, kendi gözümde yücelip dururken; soluk soluğa, şaha kalkmış bir kısrak gibi yücelirken kendi gözümde ve fikirlerimi dinlediğini, dinleyip düşüncelerimden etkilendiğini sanıp dururken, “Ne güzel dudaklar!” diye birden üstüme atlayışı!..” (A. A. -Ö.Y., s.351). Metin'le vapurda yaşanan olay, aynı mesajı vermek için duygu ve düşünce cümleleriyle tek bir cümle şeklinde sunulur. Cümlede, iç ve dış meseleler hakkında yaptıkları

tartışma sırasında Metin'e akıllı, bilgili karşılıklar veren Aysel'in kendini bilge gibi hissettiği bildirilir. Aysel, düşüncelerini güzelce savunması nedeniyle yüceldiğini hissederken Metin'in de fikirlerini dinlediğini, düşüncelerinden etkilendiğini zanneder. Ancak tam tersi bir hareketle Metin "*Ne güzel dudaklar!*" diye birden Aysel'in üstüne atlar. Aysel, önce kendi his ve düşüncelerini verip sonra yaşanan olayı anlatarak duyduğu hayal kırıklığına vurgu yapar. "*Sırada*" sözcüğü, "*-DA*" ve "*-ken*" ekleriyle birbirine bağlanan dilbirimleri, Aysel ve Metin'in aynı anda farklı düşüncelerde olduğunu anlatmaya yarar. Uzunca anlatılan duygu ve düşüncelerin ardından Metin'in hissini eyleme döktüğü andan bahsedilerek Aysel'in yanılgısından kaynaklı üzüntüsü görünür kılınır. "*Orada benimle birleşmeyi özlediğini de söylemişti. Oysa ben gökdelenin altında ona doçent olduğumu müjdeliyordum. Bunu önemseyeceğini sanıyordum. Asıl bunu önemsemesini istiyordum.*" (A. A. -Ö.Y., s.351) cümlelerinde de görüldüğü gibi Aysel'in asıl istediği şey, fikirleriyle önemsenmek; başarılarıyla anılmaktır. Cümlelerde ek, sözcük ve sözcük öbeği boyutunda kullanılan ters, tam, eksik tekrarlar, Üstünova'nın ifade ettiği gibi okuyucuya tattırılan duygu yükünü yoğunlaştırma, anlatıma güç katma, etkili ve çarpıcı anlatıma ulaşma amacına hizmet eder (2003: 181; 2004a: 3022; 2001c: 124).

Konuşur; cümleleri kategorilendirerek, düzene sokarak belli bir sırayla verebileceği gibi kendi içinde ayrımlanmamış şekilde dağınık olarak sunabilir. Karmaşık olarak sunulan bilgiler, iletinin çözümlenmesinde ipucu görevi gören, üzerinde düşünülmesi gereken bilgilerdir. Belirli bir konu hakkında tüm değişkenlerin ayrıntılı olarak sunulduğu bilgi zincirlerinden oluşan cümleler, iletinin anlam dünyasını zenginleştirir, konuya farklı bakış açıları katar:

"*Derslerime, notlarıma, okumama, yazmama, konferanslara, sınav kâğıtlarına, forumlara, öğrenci dertlerine, evime, kocama, pedikürüme, alışverişime, bacaklarımın kılını almaya, telefonlara cevap vermeye ve mektuplara; yatakları düzeltmeye, gıdası dengeli sofralar kurmaya, resmi yemeklere, kokteyllere, tiyatrolara, konserlere, tartışmalara gitmeye; bazı geceler evimizde aydınca toplantılar yapmaya, böyle başka toplantılara gitmeye; en yeni sol yayınları okumaya, en yeni olayları izlemeye, bunları derleyip toplayıp, ayıklayıp, birleştirip bir sonuç çıkarmaya; yeni bir araştırma kitabı hazırlamaya, yapılmış araştırmaları değerlendirmeye; dağ taş gezilere çıkmaya, gezi valizlerini hazırlamaya, saçımı kestirmeye, biten rujumun, kremimin yerine yenilerini*

almaya, temizlikçiye elbiselerimizi taşımaya, kasapta sıra beklemeye; tıkanan muslukları pompalamaya, anneme seveceği bir şey armağan etmeye, onu doktoruna götürmeye, fizik tedavisinden getirmeye, eş-dost çocuklarının doğum günlerini kutlamaya, başları sıkıştıkça eve doluşan öğrencilerime kendime yaraşır akıllar vermeye, kendime yaraşır yollar göstermeye; kocamla sevişmeye, seviştikten sonra tepeden tırnağa yıkanmaya, ona temiz çamaşırlar hazırlamaya, işlerini dinlemeye, kendi işlerimi anlatmaya, sevgimizi eskitmemeye çalışmaya, yeni sözler icat etmeye, yeni heyecanlar yaratmaya, ekonomimiz üstüne raporlarını tape etmeye -bu işte benden başkasına güvenmez-, onun gezi valizlerini hazırlamaya, gidişinde hüznü, gelişinde kıvançlı olmaya; ıspanak ayıklamaya, hamsi kafası koparmaya, soğan doğramaya, yazı makinesini onarıma götürmeye, onarımdan getirmeye, sökülen fermuarımı dikmeye, etek boylarımı gününe uydurmaya; Le Nouvel Observateurü, Les Nouvelles Littiraires'i, Le Monde'u okumaya, günlük gazeteleri okumaya, Anlı, Yeni Ufuklar'ı, Türk Dili'ni, Papirüs ve Yeni Dergi'yi okumaya, Parti bültenlerini izlemeye; bütün bunlarda tadına varacağım bir şeyler bulmaya, bütün bunları kafamda vuruşturup tokuşturup, eleyip tarayıp sağlıklı sonuçlar çıkarmaya; dişlerimi fırçalamaya, yüzümü kremlemeye, eskiyen perdelere, koltuk yüzlerine bakıp, "Çok eskidiler" demeye, yıllardır üstünde dolaştığımız iki küçük halımızın çilekeşliğini seyretmeye ve eriyen yatak çarşaflarını yenilemeye hep dar gelen zamanımın on saati birden, bir dalganın şurdan kalkıp şuraya ağırması kadar yalın bir biçimde geçivermişti." (A. A. -Ö.Y., s. 195-197). Romanda otuz sekiz satırlık yer kaplayan görünürdeki tek bir cümle, gerçekte yüklemi eksiltiye bırakılmış çok sayıdaki cümleden oluşur. Seksene yakın, aynı yapıdaki önermenin yüzey yapıdaki tek bir yükleme bağlanması, Aysel'in dar zamanlar yaşamasına neden olan durumları kurgusal olarak gözler önüne sermek içindir.

"Ta bir hafta sonra bile; başkente sabaha doğru kar yağmaya başlarken ve o gece radyodan DDT'nin keşfedildiğini öğrenmişlerken, İlhan Abisi, yeniden coşup, o gün kimin arkasına takıldıysa takılarak ırkçıların duruşmasında 1 No.'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'ne baskın yapmaya gitmişken, baskında yakalananların içinde bir kez daha kendini dar kurtarıp anasının loğusa döşegine sığınmışken ve ortalıkta Moskova'nın zafer şenlikleri yaptığı haberleri dolaşırken; işte karlı bir başkent sabahı, içeriden Tezel'in ağlayışları hiç durmamasıya iki katlı beton yapının içine yayılırken Aysel, X'i, Y'yi ve Z'yi belirsiz bir denklemi vazgeçmeksizin çözmeye çalışıyor: Değişmez

gelirlilere X, dar gelirlilere Y ve geri kalanlara da Z dersek, değişmez gelirliler de Aydın'ın babası ise, o zaman Ali'nin anası, Z, yani değişen ve çok gelirli olursa, babam ne olur? Biz Y isek, Yıldız'ın babası da Z ise, Ali X olur. Ama Ali hem yetim, hem dar gelirli olduğuna ve Valiliğin bildirgesine göre de hem X, hem Y ve hem de Z olamayacağına göre... Hayır, olmuyordu. Bu denklemi kuramıyordu. Henüz kuramadığı bir denklemi çözmeye çalışmanın boş çaba olduğunu kendi de biliyordu. Ama vazgeçemiyordu. Bir tutku gibi bütün edebiyat, tarih, coğrafya, mantık kitaplarının içine karışıyordu kurulamayan bir denklemin havada uçuşan X'leri, Y'leri, Z'leri...

Sonunda dayanamadı. Cebir öğretmenine 128 kuruştan ayda nüfus başına 1 kg. şekerin kimin hakkı olacağını sordu. Cebir öğretmeni, önce hiçbir şey anlamadı. Aysel, çevresinden örnekler vererek, bildiği ilçesinden, Ali'den, Namık'tan, bütün o, ilkokula gelen yakın köy çocuklarından örnekler vererek, hatta alt katlarında oturan telsizciden, Memnune Hanım'dan örnekler vererek ve Tezel'i doğurtan ebeden ve babasının dükkânının karşısındaki demirciden örnekler vererek, Çocuk Esirgeme Kurumu Ankara Merkezi'nin iki ay sonraki kostümlü balo hazırlıklarına girişen bayanlardan örnekler vererek, Yıldız'ın babasını da örnek olarak öne sürmekten kendini alıkoyamayarak derdini anlatmaya çalıştı. O kadar çok şeyi bir arada anlatmaya çalıştı ki, cebir öğretmeni bu beyin karmaşıklığı önünde sadece güldü. Çocuğun çok çalışmasını da özür olarak göz önünde tutup, öfkesini içinde saklamayı becerdi. Sadece, “Senin beynin karışmış son zamanlarda. Bundan nasıl bir problem çıkabilir ki Aysel? Senin anlatmaya çalıştığın problem o ise, o çoktan çözülmüştür: $X + Y + Z = \text{İmtiyazsız Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle}$.” Ardından kendini alamadı. Arkadaşlarının kıs kıs gülüşmesi ortasında Aysel'le alay etti, “Yetişmiş dahileri iyi öğrenelim yeter. Bir de dahi çıkma başımıza kuzum” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.234-235).

Radyodan haberleri dinlediği bir gece Aysel, bir denklemi vazgeçmeksizin çözmeye çalışır. Bu bilgiler, dünyada ve ülkede yaşanan önemli olayların Aysel tarafından dikkatle takip edildiğini ve onun ruh durumunu derinden etkilediğini anlatma görevi görür. Haberler aracılığıyla öğrendiği ya da abisi yüzünden iç içe olmak zorunda kaldığı olaylar, Aysel için sıradan olaylar olarak kalmaz. O, bu haberlere kafa yorar: Mantıksal akıl yürütmelerle kimin değişmez, kimin değişen çok gelirli, kiminse dar gelirli olduğunu çıkarımlamaya çalışır. “Ama vazgeçemiyordu. Bir tutku gibi bütün edebiyat, tarih, coğrafya, mantık kitaplarının içine karışıyordu kurulamayan bir denklemin

havada uçuşan X'leri, Y'leri, Z'leri...” cümleleri, durumun ironikliğine ironi katar. Verici, metnin önceki bölümlerinde yoksul Ali üstünden dar gelirli, değişen, değişmez gelirli ayrımının en başta mantıksızlıklar içerdiğinin ironik bir dille ele alarak uygulanan politikanın adaletsizler içerdiğini dolaylı yollardan anlatmıştı.

Aysel, denklemini kuramadığı sorular içinde kalınca dayanamaz ve cebir öğretmenine şeker dağıtımıyla ilgili Ankara Valiliği'nin gazetelere verdiği “*Değişmez gelirliler için nüfus başına 1 kg., dar gelirliler için 500 gr.’dır. Şeker satış fiyatı 128 kuruştur.*” ilanını sorar. Cebir Öğretmeni, Aysel’in sorusunu anlayamaz. Aysel, çevresinde kişilerden örnekler vererek derdini anlatmaya çalışır. Ancak asıl yoksul olan köylülerin dar gelirli ve değişmez gelirli kategorisi içerisine alınmamalarının verilen haklardan hiçbirini elde edememelerine neden olmasını anlayamaz. Aysel üstünden kurulan cümleler; insanların dar gelirli, değişmez gelirli diye ayrıştırılıp yoksul kesime hiçbir hak verilememesine eleştiriler içerir.

Aysel’e cevap vermek yerine gülen öğretmen, durumu komik bulduğundan değil, öfkelenişinden güler. Kendine sorulan soruya öfkelenen öğretmenin tavrı, bu konuların konuşulmasının hoş karşılanmadığını sezdirir. Beyninin karışmış olduğunu söyleyerek “*Bundan nasıl bir problem çıkabilir ki Aysel?*” diye soran öğretmen, soru sorma ediminden çok, bu konuları düşünememesi gerektiğinin bildirimini yapar. “*Senin anlatmaya çalıştığın problem o ise, o çoktan çözülmüştür: $X + Y + Z = \text{İmtiyazsız Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle}$.*” cümleleri, öğretmenin bu tavrının altında siyasî nedenlerin yattığını ispatlar. Kemalist söylemlerden biri olan “*İmtiyazsız Sınıfsız Kaynaşmış Bir Kitle*” söylemi, problemlerin yoruma açık olmadığını sezdirir. Kendini alamayarak “*Yetişmiş dâhileri iyi öğrenelim yeter. Bir de dahi çıkma başımıza kuzum*” cümleleri, vericinin vermek istediği mesajın o yıllarda iktidarın sorgulanmasının hoş karşılanmıyor olduğu düşüncesini destekler.

Özet yapılarak, kısaca anlatılacak bilginin ayrıntılı olarak anlatılması, önemli görülen konuya dikkat çekmek, verilmek istenen mesaja okuru yönlendirmek içindir:

“*Çantamı odanın bir köşesine fırlatmıştım. İçinde bir buçuk paket sigara, bir çıkmak, kırmızı kaplı bir not defteri, güneş ve okuma gözlüklerim, bir kalem, yarım simit, dibine ermiş ruj tüpü, bozuk para cüzdanım ve kapalı bir zarf içinde beş bin lira var.*” (A. A. -Ö.Y., s. 7). Elmas Şahin, postmodern romanlarda kahramanların eşyalara

kendilerinden fazla değer verdiğini, eşyalar ile bütünleştiklerini, onlar olmadan kendilerini boşlukta hissettiklerini ifade eder (2004: 70). Vericinin kahramana karamsar ruh hâli içindeyken çantanın içinde olan nesneleri ayrıntılı olarak saydırması, bu nesnelerin önemli olduğunu gösterir. Bu nesnelerin roman boyunca anlatılacaklarla ilgili ipucu görevi üstlendiği daha sonra anlaşılır. Ağaoğlu, ayrıntılayıcı bildirim cümlelerinden anlattıkları ve anlatacakları için ipucu olsun diye yararlanır. “*Bütün o aydın ve Türk kadını karışımı öteberinin arasında açılmamış Samsun paketini de görüyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.283) cümlesi ışığında not defteri, okuma gözlükleri ve kalemin Aysel’in bilim insanı kimliğinin; bitmiş ruj tüpü ve yarım simitininse onun tüm koşturmacalar içinde kendine vakit ayırmayı unutuşunu sembolize ettiği anlaşılır.

“*Onu düşünürsem birçok şeyi istemem gerekecek. Buradan kalkmayı, yeniden giyinmeyi, eve dönmeyi, hatta belki derse bile gitmeyi, derste milli gelir dağılımından söz etmeyi, Gülten’in oğluna boyalı kalemleri götürmeyi, dönerken akşam yemeği için alışveriş etmeyi, güzel bir sofrayı hazırlamayı, bir budu eksik, haşlanmış tavuğu fırına koymayı, Ömer’i beklemeye koyulmayı, onunla sevişmeye hazırlanmayı...*” (A. A. -Ö.Y., s. 72).

“*Tezel, eve ilk defa dört gazetenin birden girdiği, ilk defa, dolaşma sokaklarda, denmeksizin Aysel’in bir ebeye, bir komşuya, bir Sakarya, bir Ege eczanelerine koşturulduğu ve bu koşturulmalar sırasında abisini bir duvar dibine sinmiş olarak görüverdiği, görüp onu kucakladığı, kucaklayıp çenelerinin birbirine vurduğunu bildiği, yalnızlığını, bırakılmışlığını bildiği, Fethi Abi’siz, Oğuz’suz kalıp, İvan’sız, İvan’ın tuşları eksik yazı makinesiz kalıp merdiven başında kız kardeşinin ellerine sımsıkı sarılarak, “Beni sakla, beni sakla!” dediği, sonra ardından sessizce yukarı çıkıp sessizce bir köşeye oturduğu; Salim Efendi’nin oğluna sadece, “Saklan, birkaç gün görünme ortalarda. Dükkâna da gelme!” diye buyurduğu; ekmek istihkakının¹⁹ 450 grama çıkarıldığı ve Ankara Valiliği’nin de şeker dağıtımıyla ilgili olarak gazetelere şu resmi ilanı verdiği o, Aysel’in kafasında süsleyip püslemeden bile pek süslü püslü bir roman sayfası olabilecek, gün doğdu:*

“1- Değişmez ve dar gelirlilere ocak-şubat-mart ayları için şeker dağıtımına ayın 15’inden itibaren başlanacaktır.

2- Dağıtım, Memurlar Kooperatif Şirketi tarafından yapılacaktır.

¹⁹ Hak kazanma.

3- Miktarı: Değişmez gelirliler için nüfus başına 1 kg., dar gelirliler için 500 gr.'dır. Şeker satış fiyatı 128 kuruştur.

4- Emekli, dul ve yetimlere dağıtım ayrıca ilan edilecektir.” (A. A. -Ö.Y., s.233-234). Verici, tek bir cümlede virgülle bağladığı birçok madde sıralayarak bir günde çok sayıda köklü değişim ve gelişmeler yaşandığını anlatmak ister. Tezel'in gelişi, evde varlık bulmaya başlayacak değişimlerin habercisi gibidir. Ablasının tam tersi olarak Tezel'in son derece rahat, serbest bir hayat sürdürdüğü bilgisinin daha önceden verilmiş olması da bu düşünceyi destekler niteliktedir. Aysel için son derece önemli gelişmelere kapı aralayan gün, onun ruh dünyasında büyük etkiler bırakır.

Detaylı olarak aktarılan cümleler, bilgi yığınları olmaktan ziyade, yeni bilgilerin çözümlenmesi için ön bilgi, ipucu niteliği görür:

“Aysel, Semiha'dan bu mektubu almadan iki hafta önce Dil Fakültesi'nde bir Atatürk Günü düzenlenmiştir. Aysel'in kruvaze ceket giyinmiş bütün abileri, omuzları geniş tayyörler giyinmiş bütün ablaları, fakültenin konferans salonunu hıçkırıklarla doldurmuşlardır. Bütün ellerde geniş beyaz mendiller görünmüştür. Sahnedeki kürsüye konuşmacılardan biri çıkıp biri inmiştir. Hepsi de, ta yüreklerinden koparcasına bir O'na, bir O'nun evlatlarına seslenmişlerdir. Kürsüye çıkan en son konuşmacı, sözlerini bitirirken, “Ağla kardeşim, ağla bacım, ağla Mustafa Kemal'ler doğuran ana, ağla!” diye haykırdığında, salonda bulunan en yaşlı profesörden en genç öğrenciye dek herkes, sanki bu çağrıyı bekliyormuş gibi büyük, çok büyük, çok geniş bir tek hıçkırık olmuştur²⁰.” (A. A. -Ö.Y., s. 65). Batılı ve modern kıyafetler giyen öğrenciler hakkında verilen bilgiler, Atatürk'e olan sevgiyi ve onun getirdiği yeniliklere bağlılığı sezdirir.

“Her yaz bir kez ailece Bomonti'ye gidilir. Yanlarında ilçeden gelmiş hısımlar akrabalar olur. Annesi dolmalar, börekler hazırlar. Limonatalar ve ayranlar... Bunları Bomonti'ye fileler, çantalar, sefertaskları içinde İlhan'la birlikte taşırlar. Onlar böyle takım taklavat bir akşamüstü Bomonti'ye taşınırken memur çocuğu arkadaşlarından biri de mutlaka görür. Memurlar halbuki, ne yiyip içeceklerse Bomonti'de, bunları garsonlara ısmarlarlar. Beyaz ceketli adamlar koşturur. Aysellerin masasında ise unutulmuş bir tuzluk edinmek için yarım saat beklemek gerekir. Aysel'in babası masa

²⁰ Ulus gazetesinde yer alan bilgilere göre Atatürk'ün vefatı nedeniyle Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde 15 Kasım 1938 tarihinde çok sayıda öğrenci ve öğretim üyesinin katıldığı “Atatürk Günü” düzenlenir. Törende, Atatürk'ün Türk gençliğine verdiği vazifelere sadık kalınacağına dair ant içilir. Çok sayıda konuşmacı tarafından Atatürk ve Atatürk'ün bilime verdiği değerle ilgili konuşmalar yapılır (16 Kasım 1938: 7).

haklı olmak üzere hısım akrabaya ve çocuklara birer gazoz söyler. Kendisine de belki bir şişe bira. Dans edenleri seyre koyulurlar. İlhan, dans edenlerin birer ahlaksız olduğunu, üstelik de Türklüklerini unuttuklarını yineler.” (A. A. -Ö.Y., s.153). Verici, Aysel ve ailesinin ilçeden gelen akrabalarıyla birlikte her yaz bir kere gittikleri Bomonti’de, para harcamamak için yaptıklarını bildirim cümleleriyle sunar. Aysellerin yoksulluğuna dikkat çeken cümleler, onların vurgunculukla suçlanmasındaki yanlışlığı örtülü olarak ortaya koyar.

“Ali, Salim Efendi’nin beton bir basamakla inilen daracık, karanlık dükkânına giriyor. İçerisinin alacakaranlığında birkaç top pamuklu, raflara özenle dizilmiş durmaktadır. Yumak, düğme, dikiş yüksüğü, kopça, çitçit kutuları böyle düzenli değil. Bunlar, boyları birbirinden farklı, kıyıları yırtık kutularda. Üstelik bu çeşit malları Salim Efendi güçlükle bulabilmektedir. İlçeden getirdiği pantolon düğmeleriyle mintanların yakasına dikilen mavi renkli cam düğmeler, ceket düğmeleriyle aynı kutuda durmaktadır. Bir müşteri kahverengi dört pantolon düğmesi istemeye gelse, Salim Efendi hemen bütün düğme kutularını daracık, kısa tezgâhın üstüne indirir. Hepsini teker teker karıştırır ve aynı boy, aynı renkten dört düğmeyi bazen güçlükle yan yana getirebilir. Aynı tip mal, ayrı kutuları dolduracak kadar bol değildir.” (A. A. -Ö.Y., s.157-158). Salim Efendi’nin dükkânında Şakir Ağa’nın mağazasında olduğu gibi çuval çuval, denk denk ürünlerin stoklanmamış olduğunu ayrıntılarıyla anlatan cümleler, onun suçlandığı gibi vurguncu olmadığını örtülü olarak sezdirenen cümlelerdir.

Özü yansıtabilecek şekilde çok sayıda örnek verilerek asıl anlatılmak istenene alıcının kendi ulaşılması istenebilir:

“Ama adam haklı. Şaşmayın hayır. Gülmeyin de. Haklıymış işte. O ailelerden birinin yetiştirmesi olsaydım ve sizden bunu isteseydim, yatardınız benimle...”

Hem zaten bir fikri anlatmak için söylenmiş bir söz. Bir durumu. Seni kastetmedi. Yani ille seni kastetmedi. Kastettiye de bir öğrencime gerekli saygıyı verememişim demek. Saygı... İlle gerekli mi peki? İlle kürsülerin tepesinde mi durulacak? Kürsülerin tepesinde olununca bir dokunulmazlığa mı bürüneceğiz? Hem canım, kadınlığımı, kocamın yanında bile düşünemem ben. Beni düşündüren hep başka şeylerdir. Hep başka şeyler... Daha yüce, daha soylu şeyler. Okudum o kadar, öğrendim. Koştum, koştum... Nerdeyse yoruldum. Nerdeyse bir köşede oturmak dönemi. Nerdeyse...” (A. A. -Ö.Y., s.306-307).

Aysel, öğrencisi olan Engin'in söylediği sözleri düşünürken saygının illa gerekli bir şey olup olmadığını sorgulamaya başlar. *“İlle kürsülerin tepesinde mi durulacak? Kürsülerin tepesinde olunca bir dokunulmazlığa mı bürüneceğiz?”* cümleleriyle gençlerin azımsanmaması gerektiğini, onların fikirlerine de saygı duyulması gerektiğini sezdirir. Engin'le yaşadığı özel konulardan genel konulara doğru geçiş yaparak bir kez daha yaşadığı birlikteliğin kişisel bir his sebebiyle olduğunun düşünülmesini engeller. Aysel, *“Hem canım, kadınlığımı, kocamın yanında bile düşünemem ben. Beni düşündüren hep başka şeylerdir. Hep başka şeyler... Daha yüce, daha soylu şeyler.”* cümleleriyle Engin'e olumsuz yanıt vermemesinin altında kadınlık gibi bir hissin yatmadığını ortaya koyar. Aysel'in kendi vücuduna yabancılığı anlatılarak onun kadınlığını bile unuttuğu mesajı verilen romanda, daha çok okuma savaşı ve ülküleri uğrunda koşuşu anlatılır. Erkekleri kardeş görerek onlarla el ele ülkeyi kalkındırarak yapılan bir koşu... O, eşiyle aralarındaki ilişkiyi bile görev olarak görür bu nedenle kadınlığını keşfedemez. Çünkü onun hep daha yüce, daha soylu idealleri vardır ve o ideallerine insan olduğunu bile unutacak kadar bağlıdır. Aşağıdaki cümlelerde, Aysel'in aklının nelerle dolu olduğu ayrıntılayıcı bildirim cümleleriyle şu şekilde verilir:

“Ama daha vatan... Kurtarmak, yüceltmek, öğrenmek, öğretmek, koşmak daha... Daha uygarlaşmak.... Batı... Az gelişmiş... Çok gelişmiş... Gelişmekte olan yani... Daha kurtarmak... Kurtulmak... Semiha... O da bir şey mi?.. Nizip'te on iki yaşında bir kız, babasına tam on yıl karılık etti... O baba da... Hasip... Hasip kendini kurtarmış diyorlar... Ertürk. Albayken emekli olmuş... Eşitlik daha... Daha ahlak... Kural... Yönetmelik... Yön... Ant... 1.75 miyopmuşum... Gözlük tak... Geçen seçimler... Gelecek seçimler... Halk... Kızılıklar oldu mu, selegere deldü mü?.. Rapor... Hizmetçi gitti... Mali porte. Hâlâ “portre” diyorlar, koskoca milletvekilleri bile... Yıllık gelir... Parti... Kurul... Vietnam... Russel... Sartre... Kemal Tahir... Boris Vian... Tekin Erer... Miting... Georges Brassens... İyi oldu gitti de. Çok konuşuyordu o hizmetçi zaten... Kıbrıs... Türk... lük... Ortak Pazar... NATO... CENTO... Tiyatro... Peynirin kilosü... Kapıcı çöpü dökmemiş... TRT... Sular kesik... Aybar... Sınavlar ne zaman?.. Çorabım kaçmış... Yetişkinler eğitimi... Örgün eğitim... Bu notlar neden çıkmadı hala teksirden ama Nurten Hanım!.. Kaloriferler yanmıyor... Castro... Aslan Fidel!.. Bugün aybaşıyım... Kasıklarım... Paris düştü... Okumalı Ehrenburg'u... Niye? Evet... Dolmuşun kontak telleri ya... Ateş aldı... Hah hah... Yanmadım. Çarpışacağız... İlhan Selçuk ne yazmış?..

Haklı... Böyle kurtulmaz... Böyle kurtulur... Sivilceyle oynama. Mikrop alır... Balık güzel. Taze... Turp al... Doğu’da durum... Cezvenin sapı kopmuş... Var git ölüm yine gel diyor... Al onu sosyalizm için kullan... Evet... Hayır... Her sabah bir kaşık bal ye. Güç verir... Örgüte inan... Örgütün de yanlışları var... Tatil geliyor... Bir deniz kıyısı... Kadın derneğiymiş!.. Siz hiç Dişi Kuşlar Derneği diye bir şey duydunuz mu? Ayrı kapta mı onlar?.. İnsanın geleceği... İnsanımızın... Mızmış... Devlet Ana. Sen çok sigara içiyorsun... Öksürüyorsun... Molloy... Bitmeyen Kavga... Fosfostimolüm nerde?.. Kimindi Uğursuz Avlu?.. İvo... İvo.. Hay Allah!..” (A. A. -Ö.Y., s.307-308).

Aysel, art arda sıraladığı üç noktalı cümlelerle hayatında ön plana aldığı konuların neler olduğunu gözler önüne serer. Her biri birbirinden bağımsız gibi görünen cümlelerin dikkatle incelendiğinde bazı ortak noktaları olduğu ve bir şeyleri sezdirme amacına hizmet ettiği görülür. Aysel’in eşinden, kadınlığından, Engin’den daha önemli gördüğü ülkülerinin başında “vatan, onu kurtarmak, yüceltmek, uygarlaştırmak, batı, halk, insanımızın geleceği” gibi konular vardır. O, “az gelişmiş, çok gelişmiş, gelişmekte olan” ülkeler hakkında bilgi sahibi olup ülkeyi çağdaş uygarlıklar üstüne çıkarma ideali için durmadan koşar.

“Öğrenmek, öğretmek, okumak” onun için her şeyden önce gelir. Okudukları arasında “Ehrenburg” gibi Sovyet yazarlar, “Russel” gibi sosyalist, “Sartre” gibi Marksist filozoflar, “Maxime Rodinson” gibi Fransız Komünist Partisi’ne üye tarihçiler olduğu görülür. John Steinbeck’in Marksist-Leninist düşünceyi benimseyen işçileri ele alan “Bitmeyen Kavga...” romanı ve Samuel Beckett’in “Molloy²¹...” romanını okur. Aysel’in bilinç akışı sırasında aklından geçirdiği bazı şeyler, Paris’teki yaşamı kaynaklıdır: “Alain, öğrenci yurduna geldi. Kolunun altında bir battaniye. “Çabuk ol. Sartre’ı dinlemeye gidiyoruz” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.374).

O, yalnızca yabancı yazar ve eserleri okumaz; tarihsel içerikli, Türklüğü ele alan romanlar da okur. “Kimindi Uğursuz Avlu?.. İvo... İvo..” cümleleriyle bahsettiği İvo Andriç, kitapta II. Bayezid ve Şehzade Cem’in hikâyesini saplantı hâline getiren kahramanı anlatır. Solcu Kemal Tahir ise “Devlet Ana” kitabında, Osmanlı

²¹ Molloy romanı, Malone Ölüyor ve Adlandırılmayan romanlarıyla bir üçleme oluşturur. Elmas Şahin, “Malone Ölüyor ve Ölmeye Yatmak Adlı Romanlarda Metinlerarası ve Postmodern Bir Yaklaşım” adlı makalesinde, roman kahramanları, eylemleri ve düşünceleri arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Metinler arası unsurların bulunduğu romanda, Aysel’e “Molloy...” cümlesini kurduran verici, Aysel’in Beckett’in romanlarından esinlenerek dünyayla bağını kopardığını sezdirir. Aysel’in etkilendiği yazarlar Beckett’le sınırlı değildir, romanda metinler arası bağ kurulan başka yazar ve eserler de vardır.

İmparatorluğu'nun kuruluşunu işler. O, Kemalist “Yön” ve sosyalist “Ant” dergilerini okur. Bu dergilerin 68 kuşağı olaylarında muhalif tutumlarıyla dikkat çeken dergiler olması önemlidir. Papazlar, burjuva ve geleneklerle dalga geçen Fransız şarkıcı “Georges Brassens...” dinledikleri arasındadır. Aysel, “Tiyatro...” faaliyetleriyle de ilgilenir. Kısacası Aysel; Türk, yabancı ayırt etmeksizin edebî eser ve sanat faaliyetleri yakından takip eder.

“Sınavlar ne zaman?.. Örgün eğitim... Bu notlar neden çıkmadı hala teksirden ama Nurten Hanım!.. Kurul...” cümleleri, Aysel'in aklında üniversitedeki göreviyle ilgili konuların da olduğunu gösterir. O, ülkenin gelişmesi için dünya çaplı görevlerde de yer alır. “Vietnam... Yetişkinler eğitimi... Rapor...” cümleleri, onun hayatında bu görevlerin önemini göstermesi açısından değerlidir.

İlkokul arkadaşları, “Semiha”, kendini kurtardığı söylenen “Hasip”, Albayken emekli olan “Ertürk” de bilinç çözülmesi sırasında Aysel'in aklına gelenlerdir. Arkadaşlarının ne hâllerde olduğuna kadınlığından daha çok önem veren Aysel, ülke insanının durumunu kendinden daha önemli görür. “Semiha... O da bir şey mi?.. Nizip'te on iki yaşında bir kız, babasına tam on yıl karılık etti...” cümleleri, Aysel'in Semiha ve onun gibi kızların küçük yaşta evlendirilmelerini, istismara uğramalarını kendine dert ettiğini gözler önüne serer.

“1.75 miyopmuşum... Gözlük tak...” cümleleri, çok okumaktan gözlerinin bozulduğunu; “Sivilceyle oynama. Mikrop alır...” cümleleri, stresten yüzünde sivilceler oluştuğunu; “Sen çok sigara içiyorsun... Öksürüyorsun...” cümleleri, sıkıntılardan kaçış için zevk aldığı şeylere yöneldiğini; “Her sabah bir kaşık bal ye. Güç verir...” cümleleri, koşturmacalar sonunda yorgun düştüğünü; “Fosfostimolüm nerde?..” cümlesi de enerji takviyesine ihtiyaç duyduğunu sezdirir. “Bugün aybaşıyım... Kasıklarım...” derken bile birçok görevle başa çıkmak için uğraşan Aysel; kendini bal yiyerek, enerji takviyeleri alarak, “Balık güzel... Taze... Turp al...” cümlelerinde görüldüğü gibi besin takviyeleri alarak zinde tutmaya çalışır. Cümleler bütün olarak incelendiğinde yorgun düşen Aysel'in kendi kendinin doktoru olduğu görülür.

Aysel'in kadınlığını arka plana alıp daha önemli gördüğü şeyler arasında “Cezvenin sapı kopmuş... Çorabım kaçmış...” gibi günlük işlerin de olması dikkat çekicidir. Sıralanan cümleler, Aysel için cinselliğin arka planda olduğunu sezdirme amacı görür. Bu durumun nedeniyse müsamere sahnesinde gizlidir. Aysel, toplumsal baskı nedeniyle

kadınlığını cezvenin sapından daha önemsiz görececek konuma gelir. O; topluma ters düşmemek, ideallerini gerçekleştirebilmek için bütün insanî duygularını bastırır.

Aysel, tüm bu koşturmalar arasında beklenmedik sorunların çıktığından da bahsederek yorgun düşmesine nelerin neden olduğunu gözler önüne serer: *“Hizmetçi gitti... İyi oldu gitti de. Çok konuşuyordu o hizmetçi zaten... Kapıcı çöpü dökmemiş... Sular kesik... Kaloriferler yanmıyor”*.

“Tatil geliyor... Bir deniz kıyısı...” gibi planlarla kendine dinlenme fırsatı yaratır, ruhen yenilenmeye çalışır. Ancak planladığı tatillere gidip gitmediği belirsizdir. Ölmeye yattığı odada kendini yorgun, yaşlı hissetmesi, uzun süredir böyle bir yenilenme yaşamadığını sezdirir.

“Dolmuşun kontak telleri ya... Ateş aldı... Hah hah... Yanmadım. Çarpışacağız...” cümleleriyle yaşadığı bir kazadan bahsettiği sezilir. Kazanın ne olduğu bilinmemektedir ancak sıraladığı cümleler arasında bu konuya da yer vermesi, onun bilinç çözülmesi yaşadığını çıkarımlatır. İç monolog ve bilinç akışı tekniğiyle sunulan satırlar derinlemesine incelendiğinde, Aysel’in ruhsal olarak patlama noktasına geldiği hatta sayıklamaya başladığı anlaşılır.

Aysel’in kadınlığından daha önemli gördüğü görevleri arasında *“Parti... Geçen seçimler... Gelecek seçimler... Miting...”* gibi konular da vardır. Ülkenin kalkınması, gelişmesi, uygarlaşması için gerekli gördüğü bu konular, onun hayatında önemli yer eder. Atatürk’ün geleceği emanet ettiği gençlerden biri olarak o, verilen görevleri layıkıyla yerine getirmeye çalışır. *“Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakrüzaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir. Ey Türk istikbalinin evladı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır.”* ilkesine göre hareket ederek varlığının tek nedeninin bu görevler olduğunu düşünür. Bu nedenle kadınlığından öte insanlığını bile unutur. Salt kendi verdiği mücadeleyi yeterli görmez. Yeni nesillerin önemsenmesini, onlara güvenilmesini ister. Onların eylemlerini destekler, bu konuda üniversite yönetimi tarafından uyarılmasına rağmen o, gençlerin kıpırdanmalarına kulak verilmesi gerektiğini düşünür. *“Yönetmelik...”*leri takip eder; *“Eşitlik...”* kavramına önem verir, hayatı boyunca eşitlik arayışında olanların yanında olur.

Beyinsel çözölme esnasında aklından geçen düşünceler arasında “Kıbrıs... Türk... lük...” gibi döneme damgasını vuran olay ve fikirler de yer alır. Metnin önceki kısımlarında abisi İlhan’dan söz ederken “*“Namazlar kıla, mahkemeler basa, alanlarda, “Kıbrıs Türk’tür, Türk kalacaktır!” diye diye vatani Türk oğlu Türk yapacak, kurtaracaktı. Kendini kurtardı.”* cümlelerini kuran Aysel, 1960’lı yıllar boyunca yaşanan Kıbrıs sorununu sezdirir. Kıbrıs’ta Rum kesimi ve Türk kesimi arasında yaşanan kanlı olaylar ve ülkede sokaklara kadar taşınan Türklük söylemleri Aysel’in beynine kazanır adeta. “*İlhan Selçuk ne yazmış?.. Haklı... Böyle kurtulmaz... Böyle kurtulur...*” cümleleri, onun ülke gündemini yoğun bir şekilde takip ettiğini gösterir. O, “*Tekin Erer..*” gibi 27 Mayıs 1960 darbe yönetimine muhalif yazılar yazan kişileri de “*Aybar...*” gibi Türkiye İşçi Partisi lideri, Zincirli Hürriyet gazetesi yazarı, sosyalist harekete bağlı kişileri de takip eder. Savaş suçlarını yargılamak amacıyla Vietnam’da kurulan Uluslararası Russell Mahkemesi’nde Mehmet Ali Aybar’ın yargıçlık yapması da önemli bir ayrıntıdır. Aysel, “*Doğu’da durum... Örgüte inan... Örgütün de yanlışları var...*” söylemleriyle ülke gündemini takip ettiği kadar “*Russel...*” gibi sosyalist filozofları ve onun önderliğinde Amerika Birleşik Devletleri’nin savaş suçlarını ortaya koymayı amaçlayan mahkemeleri de yakından takip eder.

“*Mali porte. Hâlâ “portre” diyorlar, koskoca milletvekilleri bile... Yıllık gelir... Peynirin kilosu...*” cümleleriyle ülke ekonomisini yakından takip ettiği anlaşılan Aysel, Avrupalı devletlerin ortak stratejik ve ekonomik politikalar oluşturmak amacıyla kurdukları “*Ortak Pazar...*”dan da haberdardır. Sovyetler Birliği’nin yayılmacı politikasına karşı kurulan “*CENTO...*”; barış için ortaklık görüşünden yola çıkan uluslararası askerî birlik “*NATO...*”; “*Paris’in düşmesi*” ve Marksist-Leninist devrimci lider “*Fidel Castro*”, Aysel’in bilgisi dâhilindedir. Tüm bu bilgilerden Aysel’in dünyada yaşanan ekonomik, siyasal ve askerî gelişmeler hakkında bilgi sahibi olduğu çıkarımlanır.

“*TRT...*” cümlesiyle haberleri takip ettiği araçlardan birini ortaya koyarken “*Kızılıklar oldu mu, selelere doldu mu?..*” türküsünü söyler. Tarihî süreç hakkında bilgisi olmayan okur, verilen cümlelerin sadece birer bilinç çözölmesinden ileri geldiğini düşünecektir. Ancak art alan bilgisi güçlü okur, cümlelerle neyin sezdirilmeye çalışıldığını anlayarak Aysel’in kişiliği ve ruhsal durumunu daha iyi çözümleyecektir. “*Kızılıklar oldu mu, selelere doldu mu?*” türküsü, içinde geçen “*kızıl*” sözcüğü

nedeniyle komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle TRT’de bir dönem yasaklanır. Aysel’in birbirinden kopuk gibi görülen cümleleri, aslında birbiriyle sıkı sıkıya bağlı cümlelerdir ve dönemsel sezdirimler barındırır. “Kural... Ahlak...” cümleleriyle toplumsal ve siyasal dayatmaları sezdirimleri de yapan Aysel, verdiği mesajların anlaşılması için bu cümleleri ipucu olarak kullanır.

Yukarıda söz edilen tüm yazar, roman, cümle ve sözcüklerin de birbirleriyle başka türlü bağlarının olması muhtemeldir. Verici, okuyucuları sezdirimleri çözümlemek konusunda serbest bırakmış; ipuçları vererek mesajın anlaşılmasını sağlamaya çalışmıştır. Farklı türden okurlar, kendi art alan bilgisinin zenginliğine göre vericiyle işbirliği kurarak metnin yeniden yaratımına katkı sunacaktır. Her okur için roman farklı bir dünya, farklı bir bakış açısı ortaya çıkaracaktır. Ağaoğlu, bu anlam zenginliğini sağlayabilmek için çokça çaba sarf etmiş, tarihsel olayları daha iyi değerlendirebilmek için kütüphanelerde uzun vakitler geçirmiştir. İşte bu nedenle romanda ne anlatılmak istendiğine ulaşılması zorlaşmış, zaman zaman ne anlatılmak istendiğini çözmek imkânsız bir hâl almıştır. Roman, yüzeysel bir okumayla sadece bir aldatma romanı gibi görünse de derinlemesine yapılan incelemeler, okura çok başka kapılar aralar.

Aysel, kadınlığını unutmamasına ve yorgun düşmesine neden olan yüze yakın, üç noktalı cümle sayar. Ardından cümlelerine “*Olur. Yatarım. Neden yatmayayım? Neyim eksilir?..*” diye devam ederek Engin’i duymazlığa geldiği günkü tavrını değiştirmesinde nelerin etkili olduğunu sıralamaya başlar: “*Olur. Yatarım. Neden yatmayayım? Batılı bir şey gibi, bir insan gibi yani... Neyim eksilir?.. “Sende olanı bölüş” demiş hem Marx, hem de Hazreti Muhammed. Rodin... Rodinson... Maxime Rodinson... Duymuş gibi yapmadım ki... Duymadım. Hem neden ille ben?.. Kim kimle neyi bölüşüyor ki? Hiçbir şey bölüşme üstüne bütünleşmemişken... Önemli mi bu öyle? Olup biter. Sadaka mı veriyorsunuz? “İnsan olmanın bazı küçük anları...” Tezel olsa, “zayıf bir an” a sığıştırır her şeyleri. Ümmü Ninem? Ninem benim. Sen hiç bilmezdin: Bu dünyada ne varsa kadının eseridir, yaa... Öyle öyle erkeklerini yalnız koydun hep. Sonra da pörsük memeni bana sömürterek... Duymamış gibi olur mu? Duymuşken? Hiçbir şey duymamışken duymuş gibi oluyor da bu neden olmuyor? Duymadım. Makineler... Bir matbaanın ortasında... Kocam canlı bir adam benim... Demek bende de yansıyor bu canlılık!..*

Özet: Sevinmişim demek. Duymamış gibi yapsam da pek sevinmişim. Kadınca mı bu sevinç, uygarca mı, Batı'ca mı, yoksa geri kalmışça mı, bilemiyorum... Hepsi de söz konusu olabilir. Neden olmasın? Nasıl ayırabilirim ki artık bunu? Nasıl ayrılabilir her biri ötekinden?" (A. A. -Ö.Y., s.308).

Cümleler, romanın farklı bölümlerinde geçen olaylardan kesitleri içerir. Hayatı boyunca hep Batılı olması istenen Aysel, *"Batılı bir şey gibi, bir insan gibi yani..."* diye düşünerek Batılı olmasını engelleyen tüm dayatmalardan Engin'le birlikte olarak öcünü alır. *"Sende olanı bölüş" demiş hem Marx, hem de Hazreti Muhammed."* cümlesiyle yaptığı eyleme meşruiyet kazandırır. İki uç fikrin görüşlerini dayanak kabul ederek bu eylemi gerçekleştirmesinde sakınca olmadığına kanaat getirir ve içini rahatlatır. Ancak Engin'in sözlerini duymamış gibi tepki veren Aysel, *"Duymuş gibi yapmadım ki... Duymadım."* diyerek inkâr savunma mekanizmasına başvurur böylece durumdan duyduğu rahatsızlığı azaltır. Çünkü o, Batılı gibi davranmamış, Marx'ın dediği gibi kendinde olanı bölüşmemiştir. *"Hem neden ille ben?.. Kim kimle neyi bölüşüyor ki? Hiçbir şey bölüşme üstüne bütünleşmemişken..."* cümleleriyle Engin'in bu anı neden kendiyile paylaşmak istediğine anlam vermeye çalışır. Kendinden yaşıca büyük olan hocasıyla bölüşmek istediği böylece bütünlüğe ereceği şeyin ne olduğunu merak eder. Aysel'e göre Tezel olsa bu durumu, *"İnsan olmanın bazı küçük anları..."* ve *"zayıf bir andı oldu bitti"* deyip geçiştirir. Ümmü Ninesi ise zaten pörsük memesini Aysel'e sömürtecek kadar sakınmaz kendini bir şeyden. *"Bu dünyada ne varsa kadının eseridir, yaa... Öyle öyle erkeklerini yalnız koydun hep."* diyerek kendinin onlar kadar cüretkâr olmadığını düşünür. *"Duymamış gibi olur mu? Duymuşken?"* diyerek söylenenleri duyduğu için erkeği yalnız koymanın yanlış olduğu kanaatine ulaşır. Batılı olma düşüncesi, Marx ve Hz. Muhammet'in sözleri, erkeği yalnız koymama düşüncesi, Tezel, Ümmü Nine gibi birlikle olmaya çoktan hazır kişiler, Aysel'i birlikte olma fikrine yaklaştırır. Ancak ardından gelen cümleler, onun bu kararı kolay almadığını ortaya koyar. *"Hiçbir şey duymamışken duymuş gibi oluyor da bu neden olmuyor? Duymadım. Makineler... Bir matbaanın ortasında..."*

"Demek bende de yansıyor bu canlılık!.. Özet: Sevinmişim demek. Duymamış gibi yapsam da pek sevinmişim." diyen Aysel, bu sevincin kadınca mı, uygarca mı, batıca mı, yoksa geri kalmışça mı olduğunu bilemez. *"Hepsi de söz konusu olabilir. Neden olmasın? Nasıl ayırabilirim ki artık bunu? Nasıl ayrılabilir her biri ötekinden?"*

cümleleriyle Engin'in ettiği teklif sonrası kendinde ne gibi hisler oluştuğuna açıklık getirir. Aysel'in Engin'e verdiği tepkileri bu kadar sorgulaması, kadınlığını unutmasına neden olan yaşantısını uzunca düşünmesi; bu durumun kendini heyecanlandırması, sevindirmesi ve Engin'de farklı olan şeyin ne olduğunu bulmaya çalışmasından ileri gelir. Engin'le geçirdikleri on saat içinde aralarında bir şey yaşanmamış olsa da o gidince ayna karşısında çıplak bedenini inceleyen Aysel, ilk kez kadın olduğunu hisseder, ilk kez tüm varlığıyla bir bütün olur.

1.6. KİTLELERE DUYURUCU BİLDİRİM CÜMLELERİ

Toplumun bütününe yahut bir bölümünü etkileyen herhangi bir hareket ya da durumu duyurmak, konuya dikkat çekmek için yazılı veya sözlü haberleri içerir:

“Radyodan bizleri hep yardım bağışına çağırıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 97).

“Hükümetimiz, halka otuz milyon kilo çeşitli tohumluk dağıttığını bildirmiştir. Dar gelirli ve yoksul yurttaşlara da, daha önce verilen ucuz ekmek karnelerini gösterdikleri takdirde, nüfus başına her ay üç yüz gram ucuz şeker verileceğini.” (A. A. -Ö.Y., s.143).

“İngiltere’den ithali sabırsızlıkla beklenen en kaliteli Ganyer-Dormöy, Fişer vb. gibi en mükemmel elbiselik kumaş markaları. Kuponu (3 metresi) 70 TL’den mağazamızda.” (A. A. -Ö.Y., s.276). Cümlelerde, Müttefik devletlerle iş birliği yapılmasının ardından Türkiye’de İngiliz mallarına talep artışının olduğu sezdirilir.

Cümleler, genellikle “bildirildi, ilan edildi” gibi kodlayıcılarıyla bitirilir:

“Başkente dar ve sabit gelirliilere ekmek karnelerinin ‘U’ harfli kuponlarıyla zeytinyağı, ‘S’ ve ‘R’ harfli kuponlarıyla ve yalnız büyüklere 25 gr. çay, 300 gr. kahve dağıtılacağı bildirilmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s. 68).

“İngiltere ve Fransa’da Umumi Seferberlik ilan edildi.” (A. A. -Ö.Y., s. 92).

“MacArthur’un Filipinler’deki Manilla Karargâhı, Japonların yenilmesinin artık bir gün meselesi olduğunu bildiriyormuş. Mister Truman da zaten ellerinde çok güçlü bir yeni silahın olduğunu söylüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.300).

Uluslararası ya da bölgesel arenada olup bitenlerin, kişi ve olaylar hakkındaki gelişmelerin öğrenilmesini sağlar:

“1- Değişmez ve dar gelirliilere ocak-şubat-mart ayları için şeker dağıtımına ayın 15’inden itibaren başlanacaktır.

2- Dağıtma, Memurlar Kooperatif Şirketi tarafından yapılacaktır.

3- Miktarı: Değişmez gelirliler için nüfus başına 1 kg., dar gelirliler için 500 gr.'dır. Şeker satış fiyatı 128 kuruştur.

4- Emekli, dul ve yetimlere dağıtım ayrıca ilan edilecektir.” (A. A. -Ö.Y., s.233-234).

“Varlık Vergisi’ni hiç ödememiş olanlardan ilk ağızda on bin kişinin Kars-Sivas yol yapımında çalışması için hazırlıkların tamamlandığı, yüz bin kişi için de ayrıca hazırlık yapıldığı bildirilmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.143).

“Amerika Birleşik Devletleri, Japonya’dan kayıtsız şartsız teslim olmasını istemiştir. Teslim olmazlarsa iki gün içinde on beş Japon kentinin yok edileceği bildirilmiştir. İki gün sonra da Başkan Truman, ilk atom bombasını açıklamıştır: “Patlama gücü yirmi bin ton dinamite eşit olan bu bomba, ilk olarak bugün, tam on altı saat önce, bir uçağımız tarafından Hiroşima üstüne atılmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.333). Cümleler, İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermek üzere olduğunun önsezdirimleri olan bilgiler içerir.

Bilgi verme, kamuoyunda gündem oluşturma gibi amaçlar taşır:

“Ankara’da, Kutlu Lokantası’nda her gece nefis orkestra çaldığı haber veriliyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 68).

“Şeker dağıtımı için yeni kuponlar basılmıştır. Yeni basılan kuponlar ‘A’ ve ‘B’ harflidir. Harflerin aradan zımbayla ikiye ayrıldığı, aylık şeker dağıtılırken ‘A’ harfinin verilmesi gerektiği, ‘B’ harfinin zımbalı yerden ayrılıp gelecek aya saklanacağı resmen bildirilmiştir²².” (A. A. -Ö.Y., s.376).

“Müjde! KÖYLÜLERE VE İŞÇİLERE:

Karda, buzda, çamaşırdan -çamurda olacak belki-, taştan en az bir sene giyilen altı üstü siyah Amerikan kauçuğundan su geçmez ayakkabılarımızın satışına başlanmıştır.

Rosingam kauçuğu: 10-12 lira.

Tradgom kauçuğu: 8,5-10 lira.

Küçük no.’lar daha ucuzdur. İçi muflonlular 1 lira farklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.377).

Siyasal, kültürel, askerî, ekonomik, sanatsal, bilimsel bilgi sunarak kişi ve toplumları seferber etme işlevi görür:

“İngiltere ve Fransa’da Umumi Seferberlik ilan edildi.” (A. A. -Ö.Y., s. 92).

²² “Şeker Darlığı” senesi olarak anılan 1948’de uygulanan ekonomik politikalar, Demokratik Parti’nin önünü açmıştır.

“Sabah saat tam 10.25’te dokuz tayyareden mürekkep bir hava filosunun Değirmendere istikametinden İzmir’e doğru geldiklerini şehirde mevcut hoparlörden ve canavar düdükleriyle halka bildirilmiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 85).

Farklı statü, sınıf ve kümeden oluşan; amaç, düşünce tarzı, tutum yönünden birbirinden bağımsız geniş bir kitlenin uzakta bulunan kaynaktan gelen bilgiye aynı anda ulaşmasını sağlar:

“Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi, Türk kadınına vazifeye çağırılmaktadır. “Cemiyetimiz tarafından harp, kıtlık, muhaceret ve emsali ahvalde zuhuru muhtemel olan hastalıklarla yapılacak mücadelelerde ve bilhassa seferberlik esnasında, hastanelerde Kızılay hemşirelerine yardımcı sıfatıyla çalıştırılmak üzere, Ankara Numune Hastanesi’nde kurs açılacaktır. Hamiyetsever kadınlarımızın...” (A. A. -Ö.Y., s. 92).

“Marshall Fikir Planı pek yakında Ayan Meclisi Dış Münasebetler Komisyonu’nda görüşülmeye başlanacaktır. Amerikan halkıyla dünya halkı arasındaki fikri boşluğu doldurmak gayesiyle Amerika’nın Sesi eski başkanı William Benton tarafından yapılan bu teklifin geniş çapta bir Amerikan haberleşme programı olduğu bildirilmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.381).

Kişi / toplum / kurum, zaman, uzam ve araç bilgisi içerir:

“Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov, özellikle savaşta ortaya çıkan değişikliklerden ötürü bu antlaşmayı yenilemeyeceklerini hükümetimize bildirmiştir (...) Molotov bu kararı bildirdiğinde mart ayının son haftasıdır. Ama ondan önce, mart ayının ilk haftasında, başkentte ve İzmir’de öğrenciler solculara karşı bir yürüyüşe çağırılmışlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.249).

Kaynakla alıcı arasında aktarılması gerekli iletiyi aktarırken aracı olarak kolay ulaşılan gazete, dergi, televizyon, radyo gibi kanallardan yararlanılır:

“Ulus gazetesinde bir ilan çıkmıştır: İsteyenlere anasız babasız iki yaşında bir erkek çocuğun evlatlık olarak verileceği bildirilmektedir. İlanı, başkentteki amcasının posta kutusu numarasına başvurulması dileğiyle Adapazarı ilçesinin genç ve çalışkan kaymakamı vermiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.249).

“Bir ilan: US Rainbow kayışları ve diğer US ithal malları (arazi için kamyon lastiği, izole tel, US hortumları, transport kayışları ile çeşitli salmastra vs.) satışa çıkmıştır. Türkiye Umum Acentesi: Koç Ticaret TAŞ.” (A. A. -Ö.Y., s.376).

“Başkente imzalanan Türk-İngiliz-Fransız Antlaşması üzerine *Royter Ajansı* şu haberi vermektedir: Hitler geçen hafta ikinci diplomatik mağlubiyete uğramıştır.” (A. A. -Ö.Y., s. 93).

1.7. UZAM BİLDİRİMİ CÜMLELERİ

Kurgusal metinlerde, bir mekân derinlemesine anlatılabilir ya da kahramanların yaşadığı yer olarak yüzeysel sunulabilir. Uzam içinde uzam verilerek olay ya da durumun geçtiği yer, ayrıntılarıyla betimlenebilir. Nurullah Çetin’in de bildirdiği gibi gerçek bir uzam bilgisi içerse de kurguya dayalı metinlerde, mekân kurgusaldır (2009: 133).

Kahramanların üzerinde yaşadıkları, olayların vuku buldukları yer olan mekân, kurmaca metinlerin ana unsurlarındandır. Olayların gerçekleştiği bir dekor görevi görmekle kalmayıp olayların şekillenmesinde belirleyici, düzenleyici ve tanıtıcı bir rol üstlenir. Kahramanların başından geçecek olaylarla sıkı ilişkiler kurar.

Ramazan Korkmaz; mekânı, *çevresel* ve *olgusal mekânlar* olarak ikiye ayırır (2007: 436-444). Olgusal mekânlar, bir derinlik içerdiği ve kahramanlar üzerinde etki bıraktığı için çıkarım cümleleri kategorisine dâhil edilmiştir (*bkz. mekâna dayalı çıkarım / olgusal mekân*).

Çevresel Mekân

Korkmaz’a göre çevresel mekânlar, üzerinde durulan, coğrafi özellik olarak verilen mekândır. Kahramanların yaşadıkları yerle özdeşleşmediği bu mekânlarda anıların bir önemi yoktur, mekân derinliksiz ve yüzeyseldir (2007: 436-444).

Adalet Ağaoğlu’nun “Ölmeye Yatmak” romanı; ilçe, Ankara, İstanbul üçgeninde geçse de Dünder Öğretmen’in kardeşi nedeniyle Eskişehir, Ertürk nedeniyle Bursa, Behire nedeniyle Konya, İlhan nedeniyle de Balıkesir gibi yerlerin romanda ismi anılır. Eskişehir, Bursa, Konya ve Balıkesir çevresel mekânlara örnektir.

Şerif Aktaş; mekânın dekor, peyzaj veya panorama olarak verilmesinin bakış açısı ve vaka zincirinin niteliğiyle ilgili bir durum olduğunu ifade eder (1991: 147).

Çevresel mekânlarda kahramanlar mekânla özdeşleşmez, mekânın kahramanlar üzerinde bir etkisi yoktur:

“Sabaha doğru Küçükkesat’taydım. Küçükkesat’ın bütün sokaklarını dolaştım. Dedeman Sineması’nın üstünde kocaman iki afiş gördüm. Biri, Zor Yıllar. Öteki de, Benimle Dalga Geçme. Sonra bir apartman adı gördüm: Şencan Apartmanı.” (A. A. -

Ö.Y., s. 29-30) cümlelerinde Aysel, mekânla özdeşleşmez; etrafı anlamsızca seyre dalar. Sinema salonuna asılan afişler ve bir apartmanın adı gibi gereksiz ayrıntıları inceler.

Romanda farklı anlatıcılara yer verilerek mekân ve zamanda değişiklik yapıldığı gibi tanrısal bakış açısının hâkim olduğu anlatım kullanılarak da farklı mekân ve zamanlarda yaşananların romana aktarılması sağlanır:

Aysel sayesinde Dil Fakültesi'nde düzenlenen "Atatürk Günü"ne ve Atatürk'ün cenaze törenine şahit olunurken Ali sayesinde halkevinde yaşananlara tanık olunur: "... bir gün kendini Halkevi'nin kapısı önünde bulmuştur. Dışarılara kadar sarkan kalabalığın arasından bir delik açıp başını içeri uzatmıştır." (A. A. -Ö.Y., s. 66).

Verici, mekânın özelliklerine göre kahramanları metinde konumlandırarak okurda bir izlenim, bir bakış açısı oluşturma yoluna gider:

"Ortaköy'de, denize nazır çok güzel bir okul. Halam Fenerbahçe'de, dedemden kalan köşkte oturuyor. Ev biraz eskidir. Fakat bahçesi çok güzeldir." (A. A. -Ö.Y., s. 41). Romanda, İstanbul doğal güzellikleri, zevk ve eğlence temalarıyla yer verilir.

Aşağıdaki cümlelerde mekân bildiriminde bulunan verici, "yan, sokak, yokuş, sapsamak, sol, ön, doğru, alt, üst, yol, akmak, ara, durmak" sözcükleri ve "-DA, -DAn, -A" kodlayıcılarıyla bulunduğu konumu belirtir. "Anacaddeyi bırakıp yan sokaklara saptım. Ortalık iyice aydınlandığında Cebeci'de, Tıp Fakültesi Hastanesi'ne çıkan yokuşun üstündeydim (...) Solda bir yola saptım. Bir jandarma karakolunun önünde durdum." (A. A. -Ö.Y., s. 50).

"Sıhhiye'de, tren üstgeçidinin altında; Mamak'tan, Kayaş'tan gelip Yenişehir, Kızılay, Kavaklı, Çankaya, bir de Bahçelievler ve Yeşiltepe'ye doğru akan kalabalığın arasında durdum." (A. A. -Ö.Y., s. 51).

"Ora, yukarı, geri, yer, öteki, doğu, batı, kuzey, güney, dolaşmak, durmak" gibi kodlayıcılardan uzam bildirimi yaparken yararlanılır: "Maliye'nin orada, yukarıda, karşısında, minibüslerden boşalıp dağılanların binip gidenlerden on kat fazla olduğu bir zaman parçası içinde, şoför yerinin hemen gerisine oturmuş, öteki yerlerin dolmasını bekliyorum. Bu bekleme olmasaydı belki şimdi hala başkent'in doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine dolaşıp durmaktaydım." (A. A. -Ö.Y., s. 76).

"Yol, son, baş, orta" kodlayıcıları, uzam bildirir: "Minibüsün başındaki adam, "Etlik - Ayvalı!.." diye, "Ufuktepe - Kuşcağız!" diye bağırıyor. "Etlik - Karşıyaka!" Yolun sonunu değilse de, başını ve ortasını biliyorum." (A. A. -Ö.Y., s. 76). Aysel'in

yolun sonunu bilmiyorum dediği ve ünlem işaretiyle verdiği yerlerden olan Karşıyaka ve Kuşcağız, Ankara’da gecekondulaşmanın üst seviyelerde olduğu yerlerdir.

“Güneş Sporluların gardenpartisi Eski Bomonti denilen yerde, Yenişehir Parkı’ndaydı.” (A. A. -Ö.Y., s. 80).

“Yer buzlanmış. Kışüstü oturayazdı. Tam Hergele Meydanı’na sapacağı yerde, caddenin üstünde.” (A. A. -Ö.Y., s.105).

“Önde İlhan ve Namık, artlarında öteki çocuklar, halkevindeki törene doğru yola çıktılar. Denizciler’i atlayıp Sergievi yokuşunu tırmandılar (...) Sergievi Caddesi üstündeki bodur çamları atlayarak kestirmeden halkevinin önüne çıktılar.” (A. A. -Ö.Y., s.218).

“Üç gün sonra bindiği tren kavaklıklar, kabaklar, şekerpancarları, donsuz çocuklar, çamurlara yan gelmiş mandalar arasından geçe geçe Arifiye istasyonunda durdu.” (A. A. -Ö.Y., s.258).

“Gençlik Parkı’ndayız. Kış sonu. Havuz kuru. Gazinolar birer tahta yığını. Göle bir vapur konduruyorlar. Parkın bir yığın banka kanepesini bir düzlüğe üst üste yığıyorlar. Parkın açık olan tek kahvesinde birer bardak çayın başındayız. Orta yere bir soba kurmuşlar. Sobayı beyaz yaldız boyayla boyamışlar.” (A. A. -Ö.Y., s.282). Verici, “Gençlik Parkı’ndayız.” cümlesiyle başladığı anlatım sırasında, parkın betimlemesini bildirim cümleleriyle yapar. Cümlelerde, iç içe geçmiş uzam bildirimleri yapılır. Gençlik Parkı’nı betimleme yoluyla veren verici; havuz, göl, gazino sözcükleriyle ayrıntıya kaçmadan, yüzeysel olarak uzama dayalı bildirimlerde bulunur. Asıl verilmek istenen uzam, kahve ile anlatıldığından daha ayrıntılıdır. Kısaca asıl uzamı vermek için aracı uzamlar kullanılmıştır. “Gençlik Parkı’ndayız.” cümlesindeki -dA bulunma işlevli durum eki, “Göle bir vapur konduruyorlar.” cümlesindeki “kondur-” eylemi, “Parkın bir yığın banka kanepesini bir düzlüğe üst üste yığıyorlar.” cümlesindeki “yığ-” eylemi, “Orta yere bir soba kurmuşlar.” cümlesindeki “kur-” eylemi, yer bildirimi yapan dilbirimleridir.

“Pazartesi günü diplomamı almak bahanesiyle Kız Lisesi’ne gideceğim (...) Eğer sizin için de büyük bir engel yoksa, beni pazartesi günü sabah saat 10.00’da Dil-Tarih’in arkasında biraz yukarı doğru, yani eski taşmektebin orada bekleyin.” (A. A. -Ö.Y., s.295). Bahsi geçen “Taş Mektep”, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nuyla adı sonradan “Ankara Erkek Lisesi” olan lisedir.

“Başını çevirdi. Ardında, yeni yapılmakta olan uzun beton yapıya baktı. Eski taş mektebin yeri. Şimdi burada Tıp Fakültesi kuruluyormuş. Yanına baktı: Pembe Dil-Tarih...” (A. A. -Ö.Y., s.325).

“... evimde bile değilim. Çankaya’nın tepesinde, bir küçük yerde Engin’le oturmuş sütü kakao içiyoruz.” (A. A. -Ö.Y., s.354).

“Koskoca, geniş bir avlunun ortasında tören kurulmuş. Topkapı’nın avlusu gibi bir yer.” (A. A. -Ö.Y., s.393).

“Salon da tepeleme genç dolu. Mahkeme salonu gibi bir yer. Set set kürsüler. Set set banklar. Biraz da Sorbonne’un anfilerini andırıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.394).

“O yaz bir miras işi için ilçeye gitti.” (A. A. -Ö.Y., s.367) cümlesinde, *uzam* ve *zaman bildirimi* yapılmasına rağmen *zaman* ve *uzam* belirsizliğini korumaktadır.

1.8. ZAMAN BİLDİRİMİ CÜMLELERİ

Bildirim cümleleri, haber kipleriyle çekimlendiğinde *şimdiki*, *gelecek*, *geçmiş*, *geniş zaman* bildiren eklerin cümleye verdiği anlamla *zaman bildirimi* özelliği gösterir. Ad soylu sözcüklerle yüklemelenen *bildirim cümleleri* de yine *bildirme ekleri* sayesinde *zaman bilgisi* taşır.

Üstünoğlu; genel olarak yaşanmış, yaşanan ve yaşanacak olarak ayrılan zamanın *geçmiş* anlatan *dün*, *şimdi* anlatan *bugün*, *gelecek* anlatan *yarın* sözcükleriyle ifade edildiğini bildirir. Bitmiş, bitmemiş; çekimli her eylemin bir *yapılma zamanı* ve *yapanı* vardır (2005: 2-3).

Hasene Aydın’ın verdiği bilgilere göre *zaman kavramı*, *fiziksel-gerçek* ve *dil bilgisel zaman* olarak iki boyutta incelenir. *Dil bilgisel zaman*, konuşma zamanının odak noktası alındığı *şimdiki zamanda gerçekleşenleri*, *şimdi* noktasından önce olmuş olanlar ya da sonra olacak olanları işaretleyen *dil birimlerini* kapsar (2016: 1717).

Günay, zamanın *gerçek zaman* ve *kurmaca zaman* olmak üzere ikiye ayrıldığını belirtir. *Gerçek zaman*; üretim, yayınlanma, okunma zamanı olarak üçe ayrılır. *Kurmaca zamansa* olayın geçtiği varsayılan öykü zamanı ve anlatıcının duyduğu, gördüğü, tanık olduğu zamanı anlattığı anlatma zamanı olarak ikiye ayrılır (2007: 158).

Aktaş; olayın gerçekleşme zamanı, öğrenme - anlatma zamanı, yazma zamanı, okuma zamanı olmak üzere farklı zamanlardan söz eder (1991: 117-118).

Çiğdem Yıldırım'a göre yazılma ve yaşanma zamanıyla sabit olan metin, her okura ve her okumaya göre farklılıklar içeren bireysel okunma zamanı barındırır. Bu nedenle yazınsal anlatılar, birbirinden farklı potansiyel gelecek zamanlara sahiptir (2011: 112).

Cümlelere zaman anlamı kazandıran sadece zaman ekleri değildir; zamana dayalı kodlayıcılar da zaman hakkında bilgi verir. Ad kökenli sözcüklerle yüklemelenen durum cümleleri, bildirme ekleriyle çekimlendiğinde belirli bir zaman bildirmez ancak “*beri, -dAn bu yana, öte*” gibi kodlayıcılar sayesinde durum cümlelerindeki zaman somutlaşır. Durumun başlangıç zamanı belli olmasa da ne kadar süreden beri yapıldığı netlik kazanır. Üstünova, zaman eklerinin hareketin yapılma zamanını somutlaştırmaya yaradığını belirtir. Zamanın çok net olmaması durumunda sözcük ya da sözcük öbekleriyle zaman somutlaştırılır (2005: 3).

“*Aydın’a son rastlayışım altı ay önce.*” (A. A. -Ö.Y., s. 47) cümlesinde herhangi bir zaman eki kullanılmamasına rağmen, “*altı ay önce*” kodlayıcısı, durumun geçmişte yaşandığı bilgisini verir. “*Altı ay önce*” kodlayıcısı, eksiltiye bırakılan kısımda bir “-DI” eki olduğunu da gösterir. Üstünova’nın ifade ettiği gibi çekimlenmiş eylem, ekeylem, bildirme ekleri, yüklemde var olan soyut zamanı somutlaştırır (2005: 12-13).

Anlamalı bir bütün oluşturan bir sözcede çok sayıda zaman eki kullanılabilir. Bu vericinin dil kullanım zayıflığı değil, tekdüzeliği engellemek amaçlı başvurduğu yöntemlerden biridir:

Aydın’a göre anlatı metinlerinde zamanın kestirilmesi ve zaman ifade eden eklerin işlevinin saptanmasını zorlaştıran konuşma anı ve olay anının iç içe girebilme özelliği, cümlelerin birlikte değerlendirilmesini gerektirir. Verici; alıcıyı metnin içine çekebilmek, monotonluğu kırmak için ardışık olarak verdiği anlamsal olarak birbirine bağlı cümleleri, zamana dayalı olarak tekdüze vermekten kaçınır (2014: 793-797).

“*Biz, Beethoven senfonilerini dinledik. Son senfonide koro, “Hep insanlar kardeş olun!” diye haykırırken Ömer’le ben gururla ellerimizi birbirine kenetliyorduk. Yanaklarımız al al. İlericiliğimiz, Atatürk devrimciliğimiz Beethoven’e, oradan da barış ve kardeşlik düşüncesine kadar uzanmıştı işte. İşte, en sonunda, Cumhuriyet’in bir erkek ve kızı olarak el ele, yan yana pembe ufuklara ulaşmış oluyorduk... Ben Mülkiye üçüncü sınıfta. O aynı fakültede ünlü bir profesörün gencecik asistanı. İkimiz de Fransızca biliyoruz hem ve Beethoven’in bütün senfonileri de ezberimizde nerdeyse. Atatürk başımızın üstünden bize bakıyor. Göğsü kabarıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.349).

Cümlelerde “-DI, -yordu, -mİştI, -yor” ekleri bir arada kullanılmıştır. Genel kullanımda farklı zamanları ifade eden bu ekler, verilen bağlamda aynı zamana gönderme yapar. Geçmişte bitmişlik, geçmişte sürerlik bildiren bu eklerin cümlelere farklı anlamsal değer katması, görünüşle ilgili bir konudur.

Aydın, aynı zamana gönderme yapan eklerin birbirinden farklı anlamsal özelliklere sahip olmasının görünüşle ilgili olduğunu ifade eder. Dil bilgisel zaman incelemeleri, cümleyle sınırlandırılmaz; metin ya da söylemi ortaya koyan cümleler ve cümle topluluklarının bir arada ele alınmasını gerektirir. Ait olduğu bağlam içinde ele alınması gereken zaman ifade eden dil birimleri, cümle üstü birimler; eylemlerin anlam, görünüş, kılınış, kiplik özellikleri dikkate alınarak incelenmelidir (2016: 1718-1721).

Üstünova, zaman eklerinin olayın gerçekleşme zamanını göstermek yanında vericinin niyet, tasarısı, tahmin istek gibi bakış açılarını yansıtan kip ve görünüş özelliklerini de ortaya koyabileceğini belirtir. Verici, eylem işletme ekleriyle yansız yorumsuz bir bildiride bulunabileceği gibi bu eklerle öznel görüşünü de yansıtabilir. Eylemin gösterdiğinden çok, ne anlattığı ve hangi amaçla kullanıldığı önemlidir (2005: 3-4).

Nesrin Günay’a göre çekimli bir eylemin kılınış / görünüş özellikleri; anlam değeri için kullanılan işaret sıfatları, durum, yer, zaman zarfları ve zamirlerin cümleye kattığı anlam; söz dizimsel ve söylemsel bağlam; edimbilimsel etkenler ve metin tipleri, zamanının belirlenmesinde rol oynar (2012: 299).

Ekin bağlam içinde görülmesi, zamanın doğru tespiti için önem taşır:

Aydın’a göre bir ek, farklı bağlamlarda farklı işlevlerde kullanılabilir. Aynı ek, aynı zamana gönderme yapsa bile bağlama göre farklı işlevler üstlenebilir. Zaman eklerinin bildirdiği bitmişlik, süreklilik anlamları, bağlam içinde netlik kazanır (2014: 793-797).

“Başkentin güzide bayanları yılın kostümlü balosunun her zamankinden parlak olması için büyük çaba harcamaktadırlar. Güzel Ankara, mutlu bir yeni yıla doğru böylece adım adım yaklaşmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s. 95) cümlelerinde kullanılan “-mAktAdIr” eki, geçmişte belirsiz bir noktada başlayıp gelecekte belli bir noktaya kadar devam edecek hareketin bildirimini yapar. “Atatürk Bulvarı’nın orta geçidindeki çamlar üstünde karlar ışıldamaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s. 95) cümlesinde kullanılan “-mAktAdIr” eki, geçmişte belirli bir noktada başlayan ve ne zaman sonlanacağı belli olmayan bir durumun bildirimini yapar.

Apaydın'a göre Aydın'ın günlüğünde günlük türünün özelliği sayesinde gelecek ve geçmiş zamana ait bilgilere yer verildiğinden öyküleme zamanı çok boyutludur (2006: 23).

1.8.1. Geriye Dönük Zaman Bildirimi Cümleleri

Eylemin söylenme anından önce gerçekleştiğini bildirir:

“Bir gece önce Ali’yi odasında yatırmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s. 61).

“Ben de bu sayede ilk defa 2 Eylül Cumartesi akşamı, yani buraya döndüğümün ertesi günü bir gardenpartiye gittim.” (A. A. -Ö.Y., s. 80).

“Geçen hafta beni Ulus gazetesine götürmüştü. Cemal ve Kemal beylerle tanıştırmıştı. Onlara benim edebiyatta çok kuvvetli olduğumu, çok iyi kompozisyon yazdığımı da söyledi. Cemal Bey de bana, bu haftaki Salı Pazarı’na giderek, orda halkevimizin köy çalışmalarını yazıp getirmemi istemişti. Ben de yazıp götürmüştüm.” (A. A. -Ö.Y., s.265).

“Çok telaşlı günlerdi. Nazım Hikmet defterini epeyce bir zaman yatağın altına bıraktı. Tam bir hafta başını eski okul kitaplarından kaldırmadı. Yalnız şiirlere değil, otelin helasına, suyuna, temizliğine de boş verdi. Bir okul arkadaşı, şimdi babasının yanında, onun radyo tamir atelyesinde çalışıyor. Altın Ses Radyo Tamir. Günde üç saat oraya gitti. Bir alıcının tellerini, lambalarını, vidalarını ezberlemekle bir vericinin işletilmesi aynı mı? Arkadaşının babası, bildiği her şeyi anlattı.” (A. A. -Ö.Y., s.318).

“Götürdü de, Avni Abisi pantolonla gömleği geri almadıydı. “İşe giderken ne giyeceksin ulan? Baksana, sınavda giydikleri de ödünçmüş garibin mi dedirteceksin be? Hadi maaşı peşin aldın, üst baş nerde bulacaksın peşin?” “Hergele Meydanı’nda çok. Dolu eskici var” diyecek olduydu da, Avni Abisi artık bağırı bağırıverdiydi: “Elin giyilmişini giyecek olduktan sonra, mis gibi kardeşimin mis gibi giyilmişinin suyu mu çıktı ulan!” (A. A. -Ö.Y., s.321). Vericinin kullandığı *“almadıydı, diyecek olduydu, bağırı bağırıverdiydi”* çekimli eylemlerinde geçen *“-diydi”* eki, geriye dönük bildirim cümlelerinde hatırlatma işleviyle yer alır.

“Çok soğuk bir aralık günü nehir kıyısındaki eski kitapçıların orada Metin’i gördü.” (A. A. -Ö.Y., s.372).

“Başkente mevsimin ilk opera temsilleri Köylü Namusu ile Palyaço olmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s.380).

Uzak ya da yakın geçmişte gerçekleşen eylemin yapılmasına şahit olunmuş, eylem kişinin bilgisi dâhilinde gerçekleşmiş olabilir:

“Birer koltukta karşılıklı oturup sigara içmiştik. Ruhi Su’dan halk türküleri söyleyip Nazım Hikmet’ten şiirler okumuştuk. Bizim hâlâ kurtarmayı başaramadığımız ülkeyi onların nasıl kurtaracaklarını anlamaya çalışmışım. Böyle, karşılıklı bir beyin futbolu içinde koltuklarda oturuyorduk. Arada bir kendimi yadırgıyordum. Toparlanmak istiyordum. Sonra Ahmed Arif’ten bir şiir de ben okuyordum. Ya da, benden sonra gelenlerin evirip çevirip devrimciliğe uyarladıkları bir türküye, Batı müziği karışımı bir şarkıya başlıyordum. Devrimciliğin topluca bir dünya görüşü, hatta bir yaşama biçimi olduğunu ona anlatabilmek için başka yolum kalmamıştı sanki.” (A. A. -Ö.Y., s.194). Cümlelerde kullanılan “-mİştİ” eki; geçmişte gerçekleştiğine şahit olunan, sona ermiş olay ya da durumların bildirimini yapar. Diğer cümlelerde kullanılan “-yordu” ekiyse olay anına atıf yaparak olay anındaki şimdii anlatır.

“Babam paralarını, bütün değerli şeylerini, sayısı yirmi beşi bulan Reşadiye altınlarını eski bir bisküvi kutusunda saklardı. Teneke kutunun üstü, rengi solmuş, sarılı kırmızılı çizik çizik bir kâğıtla kaplıydı. Ön yüzünde sanki elle gelişigüzel çekilivermiş gibi geniş bir daire vardı. Daire çizgisinin tepesinde Georges Kindinopoulo yazısı okunurdu.” (A. A. -Ö.Y., s. 72).

“Tayyareler gittikten sonra yeniden düdükler çalındı. Biz duyduk. Öğleye doğrualandı.” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

“Herkesin bayramlarda el öpmeye gideceği bir yerleri vardır. Ali de, nerde oturduklarını Namık’tan öğrenip bir bayram Aysellere gitmişti. Aysel’in annesinin, babasının elini öpmüştü. Aysel’i çok yabancılardı. Bir daha da gidemedi. Fitnat Hanım, önüne ispanaklı börek koyduğu, Aysel de lokumla karışık akide şekeri tuttuğu hâlde yeniden gidemedi.” (A. A. -Ö.Y., s.103).

“Üç ay önce. Başkentin buzlu ve isli bir öğleüstü. Sınıfta seminerdeyiz.” (A. A. -Ö.Y., s.303).

“... yıllar sonra ilk kez, bu altlı üstlü konferans salonunda, iğne atsan yere düşmez denilen bir kalabalık içinde Ömer’le el ele Beethoven’in dokuz senfonisini birden Herman Scherchen yönetimindeki Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestramızdan dinlediğimizi anımsıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.348).

Geçmişte gerçekleşen eylemin yapılmasına şahit olunmamış ancak şahit olan, gören, duyan birinin aktarımıyla eylemin gerçekleştiği öğrenilmiş ya da akıl yürütme yoluyla öyle olduğu varsayılmış olabilir:

“Birleşmiş Milletler’in toplandığı Chaillot Sarayı yangınında Aysel üç aydır Paris’teydi işte.” (A. A. -Ö.Y., s.369). Aysel, Birleşmiş Milletler toplantısında “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”nin kabul edildiği yıl, Paris’tedir.

“Aydın, bir gün Aysel’i gördü.” (A. A. -Ö.Y., s.383) cümlesinden karşılaşmanın geçmişte yaşandığı anlaşılır ancak uzak geçmiş mi, yakın geçmiş mi belli değildir. Zaman kodlayıcısı “bir gün”, belirsizlik ifadesi etmesi nedeniyle zamana dair açıklayıcı bir ipucu sunmaz.

Biyografik ya da otobiyografik bilgi verme durumu söz konusu olduğunda, geriye dönük bildirim cümlelerinden yararlanır:

“Karakaya’da, Esma’dan doğma... Babam da illetin biriyim. Sıtmalı. Maraz Kamil derlermiş. Ben tanımadım.” (A. A. -Ö.Y., s.100).

“Benim bir Ümmü Ninem vardı. Evimize sığınmıştı. Daha gençliğinde anneme ev işlerinde yardım edermiş. Dere boyunda çamaşırlarımızı tokaçlarmış. Ben bildiğimde artık çok yaşlıydı. Çocukken onun pörsük memelerini emermişim. Onun memelerini severmişim. Lastik çiğner gibi çiğnermişim. O da benim onları sündürüşümü severmiş. Kendisini böyle sömürüşüm hoşuna gidermiş.” (A. A. -Ö.Y., s.115-116).

“Annemin tekne kazıntısı. İkinci Dünya Savaşı’nın altıncı yılında doğdu. Üç yılda iki kocadan boşandı. Birinci kocası tiyatro oyuncusuydu. İkinci kocası henüz bir öğrenci... Ama babası zengindi çocuğun. Bizim Tezel’den iki yaş kadar da küçük. Vurgundu kardeşime. Babasından ne koparabildiyse Tezel’e verdi.” (A. A. -Ö.Y., s.201).

“... aklına İvan geldi. İvan, Beyaz Rus’tu. Komünizmden nefret ediyordu. Türkçülüğün, Türklüğün en ateşli savunucusuydu. Fethi Abi ona çok güvenirdi (...) Evi, Kolej’in yakınlarındaydı. Onunla tavan arasından indirilmiş, tuşları eksik çok eski bir yazı makinesinde bildiriler çoğaltmışlardı. Makinenin ‘Z’, ‘Ş’ ve ‘Ç’ harfleri yoktu. ‘B’, ‘Ü’ ve ‘H’ ile ‘Y’ de hep büyük harf çıkıyordu. ‘E’ ise taş çatlasa kırmızı. Lise son sınıf beklemelede bu makineyle bildiriler çoğaltırken çok da eğlenirlerdi. Ama kızamık çıkarmış gibi kâğıt üstünde küçük kırmızı ‘e’ harflerini gördükleri zaman, “Ah şu kızıl mikrop ‘e’! diye küfrü basarlardı.” (A. A. -Ö.Y., s.229).

“Biz Düzce’deydik önce. Ablamların yanında. Hoş orda da gurbetteydik. Olmadı memlekette. Rıza saat tamir ederdi. Hep kafasızdır zaten. Köy yerinde saat kimde ki sen saat tamir edeceksin? Elinde bir kara çanta, köy köy dolaşır. İlle saat tamir edecek. Samut. Konuşmaz. Eline bir zilli saat geçirdi mi günlerce oturur başında. O zamanlar üçtü çocuk. Fındıkta çalışırdım. Çayda sonra. Bez de dokurdum. Babasının da fındıklığı vardı sonra. Küçük. Az. Benim samut, saat onaracağım diye hiç el vermedi oraya da. Kardeşleri de dehleyiverdiler bunu. İyi oldu. Kaldık iyice ipsiz sapsız. Enişteme haber salmış sonra. Benim ondan da haberim yok ya. Yeni yol geçecek İstanbul’la Merkezi Hükümet arasından, demiş. Sanırsın ki diyecek, yolda çalışacağım. Gelen geçen, saati bozulan çok olur, demiş meğer. Enişte, önce buna yanında bir iş veriydi. Karosercilik eder de. Onlarla da geçinemedi benim samut. Kız kardeşimle görüştürmez şimdi beni. Derledi topladı bizi Düzce’den ablamların yanından, getirdi attı buralara. Meğer, enişte, işi bıraktı, saatle oynadı diye, bir gün surat etmiş buna. Biz Düzce’deyken iki çocuk daha oldu. Önceki üçünden biri oğlan, ikisi kız. Düzce’dekilerin biri kız, biri oğlan. Parke yolda çalışırım. Etmem kimseye müdana, demiş ablama. Küstürdü onları da hınzır samut. O kara çantayı yanından ayırmaz. İlle bozuk saat bulacak da onaracak. İyi oldu. Buldu da onardı sanki. Böyle işte.” (A. A. -Ö.Y., s.260).

1.8.2. İleriye Dönük Zaman Bildirimi Cümleleri

Henüz gerçekleşmemiş, gelecekte gerçekleşecek durumların anlatıldığı cümlelerdir:

“Yarın Kurban Bayramı. Okul tatil.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Pazar günü de beni bahçelerinde voleybol oynamaya çağırdı.” (A. A. -Ö.Y., s. 83) cümlesinde, “çağırma” eylemi geçmişte gerçekleşse de gerçekleşmesi istenen durum, ileriki bir zamana aittir.

“Annem, babam ve kardeşim istasyona beni geçirmeye gelecekler. Oradan da galiba Gar Gazinosu’nda babamın işi dolayısıyla danslı bir resmi yemeğe gidecekler.” (A. A. -Ö.Y., s.300).

Yaşanmamış gibi verilen ama aslında içinde bulunulan zamanda yaşanmış olan bir durumun anlatımı için kullanılabilir:

“Bu bile, erkek ve kız çocuklar arasında, birinin de kendini dereye atıp boğulmasıyla sonuçlanan büyük aşklara yol açacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 20). Aydın’ın verdiği bilgilere göre “Geçmişte yaşanmış, bitmiş eylemler; geçmiş içinde henüz

gerçekleşmemiş gibi verilebilir.” (2016: 232). Öğrencilerin birbirlerine sarılmalarının ileride yaşanacak aşkların temeli olduğunu bilen verici, ileriye dönük bildirimde bulunur.

“Sonra, daha sonra, mektuplarında Camus’yi suçlayacaktır. Ona, kimsenin kimseyi umutsuzluğa sürüklemeye hakkı olmadığını anlatacaktır.” (A. A. -Ö.Y., s.370).

“Anafartalar Cephesi’nde iyi dövüşen Salim Efendi’nin şimdi bu yeni Anafartalar’da çarpışan oğlu, bu cepheye uzun süre kalmayacak. Çünkü İlhan’ı daha da parlak bir gelecek bekliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

Gerçekler göz önüne alınarak yapılan tahmin ve varsayımları içerebilir:

“Ben bu yıl galiba *mathematique*’ten ikmale kalacağım. İlk notlarım kırık.” (A. A. -Ö.Y., s.184).

Gerçekleşmesi mümkün görülen ya da gerçekleşmesi imkânsız olan durumların anlatımı için kullanılabilir. Geleceğe dair düşünce, duygu, niyet, istek, beklentiler ifade edilebilir:

“Şimdi *Intelligenza*’larımızdan biri de olsa, evde kalmış kızlardan biri de kalkıp odasına gittiğimi bilen, “Bazı kadınlar yaşlanmaya doğru gençlere düşerler... Bu da öyle!” derdi. Bu yargıyı hemen kabulleneneğim. Kolay da olacak. Bir şeyi çözebilsem! (...) Hemen kabulleneneğim okumuş ya da cahil, kolay çözümleyici hayat yargıçlarının yargısını. Ve bu öylesine işime gelecek ki!.. Artık hiçbir şey fazla uzamayacak. Bu yataкта öleceğim. Ya da kalkıp giyineceğim. Çantamı alıp çıkacağım... Asansörle tam on altı kat ineceğim. Girişteki devetabanlarına bakacağım. Kasaya hesabımı ödeyeceğim. Döner kapıyı itip dışarı çıkacağım. Geceyse evime, gündüzse fakülteye gideceğim. Akşamüstüyse annemi görmeye ya da Gülten’in çocuğuna boyalı kalemleri almaya... Aradan birkaç gün geçmişse, “Bir bunalımdı” derim. “Sürmenaj²³...” “Böyle yapmam gerekiyordu, böyle yaptım.” Aydınların bu tür hakları vardır. Bu haklardan birini kullanmış olmam kimseyi yadırgatmaz. Yadırgatsa da aydınların başkalarına aldırılmama hakları vardır. Ne yapalım? Bu böyle.” (A. A. -Ö.Y., s.242-243). Aysel; okumuş ya da cahil, kolay çözümleyici hayat yargıçlarının yargısını kabullenmesi durumunda ya ölmek için girdiği yataкта ölecek ya da yataktan kalkıp, çıkıp gidecektir. Ancak durum o kadar kolay çözülebilir bir durum olmadığı için

²³ Aşırı ve sürekli zihinsel çalışma yapanlarda görülen yorgunluk, bitkinlik durumu.

gelecekte gerçekleşeceği bildirilen durumların gerçekleşmesi o kadar basit olmayacaktır.

1.8.3. Eş Süremlî Zaman Bildirimi Cümleleri

Bir geçmiş noktadan içinde bulunulan ana kadar tekrar ya da devam eden eylemlerin ne zaman sonuçlanacağı belli olmayabilir:

“Hafta sonları o da Suadiye’deki köşklerine gidiyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 83).

“-DAn bu yana” kodlayıcısı, olayın geçmiş noktadan içinde bulunulan ana kadar devam ettiği bilgisini verir. “Posta arabasının gelişi yakın. Otobüsün başına toplanan kalabalığın arasında kendisinin de olamayacağını yeniden anladı. Baharda, ilkokulu bitirdiğinden bu yana öğretmeniyse de, öğrencilerle de karşılaşmaktan çekinir olmuştu.” (A. A. -Ö.Y., s. 54).

“-yor” eki, cümleye “bugünlerde” anlamı verebilir:

“Arkadaşları gidip geliyorlar. Durmadan Fethi Abi, Nihal Abi diye birilerinden söz ediyorlar. Babası eve dönmeden çocuklar dağılıyorlar. Annesi oraya buraya saçılmış bozkurtlu dergileri topluyor. Abisi kaval çalıyor. Derken pencerelerin siyah perdeleri çekiliyor. Sobanın kömürü yenileniyor. Buz tutmuş bir tenekeden biber turşusu çıkarılıyor. Akşam sofrası kuruluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.107). Aydın, “-yor” ekinin konuşma anından öncesi ve sonrasını kapsayacak şekilde “bugünlerde” anlamıyla kullanılabileceğini ifade eder (2016: 316).

“Annem saçlarını kıvırıyor. Babam içme suyuyla tıraş oluyor. Bakıyorum da, babam iyice göbek bıraktı. Eskiden kaymakamken, memleket meseleleriyle ilgilenirdi. Şimdi hiç. Dünyada olup bitenleri ajans haberlerinde dinliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.300).

“-AlI” kodlayıcısı, geçmişte belirli bir noktada başlayan ve içinde bulunulan anda da devam eden olayları anlatır:

“Ankara 1. Erkek Sanat Okulu’nda dersler başlayalı üç hafta olmuştu.” (A. A. -Ö.Y., s. 61).

“İşte yaz tatili de sona erdi. Ben buraya geleli nerdeyse on günü buluyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“1 Sonkânun

Matbaadan çıkıp, bir sabahı yürüyüp bu odaya gireli sadece iki saat kadar olmuş. Zamanı, Aydından öğrendim.” (A. A. -Ö.Y., s.393).

Zaman ifade eden kodlayıcılar, zaman hakkında fikir yürütülmesine katkıda bulunur:

Üstünova, eylemde soyut olarak yer alan zamanın zaman ifade eden sözcük ya da sözcük öbekleriyle somutluk derecesinin arttırabileceğini belirtir (2005: 5).

“Bugün yeni yılın ilk günü.” (A. A. -Ö.Y., s.168).

“Günlerden cuma.” (A. A. -Ö.Y., s.320).

“Yazım çıkmazsa mahcup olurum diye korkuyordum. Halbuki işte bugün çıktı. Çok heyecanlıyım.” (A. A. -Ö.Y., s.265).

1.9. KARŞILIKLI KONUŞMA BİLDİRİMİ CÜMLELERİ

Duygu, düşünce, istek ve gereksinimlerin ifade edildiği cümleler, önceden bir hazırlık yapılmayan, gelişigüzel konuşmaları içerebilir:

Dündar Öğretmen ve Salim Efendi’nin aşağıdaki diyalogu, karşılaşmanın ilk anlarında kurulan selamlaşma ve hâl hatır sorma cümlelerinden oluşur:

“Tünaydın Salim Efendi. Umarım kazançlı bir gün geçirmişsinizdir?”

Salim Efendi, hem öfkelenir ona, hem çekinir, ezilir karşısında: “Çok şükür Öğretmen Bey. Bin bereket!”

“Oğlunuzdan, kızınızdan aydınlık haberler aldığınızı umarım. Sizi bu ilçede herkese güzel bir örnek olarak göstermekten en büyük zevce duymaktayım. Sağ olun, var olun. Beni kırmadınız. Kaymakamımızı kırmadınız. Aysel’i ortaokula gönderdiniz. Bu bile benim alnı açık yaşamama elverir Salim Efendi.” (A. A. -Ö.Y., s. 55).

Aydın ve Aysel arasında geçen aşağıdaki konuşmada, duygu ve düşünceler yoğunluktadır:

“Aydın şehirlerarası konuşuyormuş. Telefon ondan meşgul çıkıyormuş. Otelde ne işim olduğunu sordu. Bilmediğimi söyledim.

(...)

“Bekle. Bir duş alayım. Hemen geliyorum” dedi.

“Ben de bir duş alayım” dedim.

“Pablo Neruda²⁴’nın bir şiirini plağa okudum. Çok güzel oldu. Getireceğim. Orada sana dinletecek bir yol bulurum” dedi.

“Olur” dedim.

²⁴ Komünizm taraftarı bir şair / yazar.

“Plağı üniversiteliler kapışıyor. Parti de satın alacak. Düzenlediği toplantılarda çalacak” dedi.

Çok sevindiğimi söyledim.

“Hadi. Düşünü al. Şimdi geliyorum ben” dedi. Birazcık durdu. Şakaya vurup ekledi: “Seninle yatmak istiyorum. Biliyorsun hep istedim bunu...”

“Biliyorum” dedim.” (A. A. -Ö.Y., s.391).

Karşılıklı konuşma anında bilgi alıp verme ön planda olduğundan basit, kısa bildirim cümleleri tercih edilebilir:

“Önce birkaç kızla şöyle üstünkörü bir konuştum. Hepsi de ne sorsan gülüp duruyorlar zaten. “Adınız efendim?” diyorum, gülüyorlar. “Kaçınıcı sınıftasınız?” diyorum, gülüyorlar. Güle güle zorla bir, “Son” diyebiliyorlar. “Nasıl buldunuz arkadaşlarınızın çalışmalarını?” diyorum. “İyi bulduk” deyip gülüyorlar. Derken beni de bir gülme almasın mı? Baktım, kimse ciddi bir işle uğraştığıma inanmayacak; hemen toparlandım. Birkaç koltuk ötede tek başına oturan Aysel’in yanına ilıştim: “Adınız?” dedim. Bu sefer ikimiz birden gülmeye başlamayalım mı? Tabii Aysel fırlayıp öğretmenlerinin yanına koştu. Böylece de kaçırdık fırsatı elden.” (A. A. -Ö.Y., s.271).

Belirsiz bir zamanda, herhangi bir mekânda yapılan konuşmalarda, bir karara varmak gibi bir durum söz konusu olmayabilir:

“Şunlar yanıımızdan geçerken Fransızca bir şeyler söylesene bana!” “Niçin? Hem ne söyleyeyim?” “Bir şeyler söyle işte. Bakalım anlayacaklar mı?..” “Ne söyleyeceğimi bilmiyorum ki...” “Amaan sen de, geliyorlar, hadi! Söyle bir şey. Seni seviyorum, de işte. Laf olsun diye.” (A. A. -Ö.Y., s.130).

“Önde İlhan ve Namık, ardlarında öteki çocuklar, halkevindeki törene doğru yola çıktılar. Denizciler’i atlayıp Sergievi yokuşunu tırmandıkları sırada Namık, elini sağlıksız kırmızı yüzünden geçirdi, “Ne merasimiymiş bu abi?” diye sordu. İlhan, “Dil ve Edebiyat Komitesi tarafından ikinci defa açılacak Edebiyat Müsabakası²⁵ için” diye yanıtladı. “Demek daha müsabakanın açılışı bu? Kimler kimler geliyor?” İlhan başını

²⁵ Selçuk Cıkla, “1940’lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve İnönü Sanat Armağanları” adlı makalesinde, CHP tarafından düzenlenen yarışmaların sanatçıyı ve sanat ortamını teşvik etmek ve inkılâpları anlatan eserler meydana getirilmesini sağlamak gayesine hizmet ettiğini bildirir. Halkı eğitmek, inkılâpları insanlara sevdirmek, çağdaş yaşamı benimsetmek gayesiyle halkevleri, CHP’nin inkılâplara ve yeni hayatın gereklerine uygun görüp onayladığı eserlerin oynanmasını sağlama görevini üstlenir (2007: 29-30).

bozkurt gibi yukarı kaldırdı, “Bütün o bok soylular! Dalkavuklar!..” dedi.” (A. A. - Ö.Y., s.218).

Vakit geçirmek, arkadaşça sohbet etmek amaçlı yapılan konuşmada bir görüş benimsetilmeye çalışılmaz:

““Öğretmen misiniz efendim?”

Genç adam, Ali’ye donuk donuk bakıyor:

“Biraz...”

“Biraz öğretmen nasıl olunur ki? Yani, öğretmenin birazı nasıl olur?”

“Ayrıca yazarım...”

“Ne üstüne? Yani, ne yazıyorsunuz? Affedersiniz, yani tahmin edersiniz, biz ne de olsa Sanat Okulu’nda...” (A. A. -Ö.Y., s.163).

“Ali’yi görünce birden, sevindi: “Sıcak ulan. İçerlerde oturulmuyor.” (...) “Dur ulan, limonata yapacağım sana. Dayadık şeker tevzi kâğıdımızı, aldık yeni istihkakımızı... Değişmez gelirli olaraktan... Kartın yanındaki ‘A’yı da verdik, pirinç. Yüklenip geldik. İstersen pilav pişireyim sana, ha?” Ali güldü: “İstemez abi. Ben de değişmez gelirli olucam artık.” Ardından kem küm edip niyetini açıkladı. Avni otuzuna yakın, ama Ali’den çocuk. Hemen onunla bir oldu. Oturup şöyle olur, böyle olur, diye tartıştılar. Planlar kurdular.” (A. A. -Ö.Y., s.316).

Belirli bir zaman ve mekânda yapılan konuşmalar, bir karara varmak niyetiyle yapılabilir:

““Cumhuriyet Alanı’nın tam orta yerine uzun bir havuz yaptırılması, havuzun orta yerine boy boy kadın heykellerinin konulması ve suyun tepesine de boydan boya “İnönü Sağol” sözlerinin yanıp söner, yanıp söner, renkli Osram ampulleriyle yazılması önerisiyle gelince, hepsi karşı durmuştu artık: Hayır bizler “İnönü Sağol” ibaresinin yazılmasına karşı değiliz. Milli Şefimiz sağ olsunlar tabii. Fakat, onca elektrik enerjisini nereden bulacağız böyle gece gündüz yanacak, onca ampulü biz? Yaa, bakın şimdi bile hava kararır, Zirai Donatım lokomobilleri de bir arıza yaparsa, bu toplantımızı da dağıtmak zorunda kalırız. Sonra daha önemli endişelerini belirttiler: Kadın heykellerini gören halk ne demez hem? Azdı bu meclis üyeleri, demezler mi? “Versay Sarayı’nın avlusunda ne heykeller var. Resimlerini de mi görmediniz baylar? Çıplak çıplak... Her uygar ülkedeki her havuzda vardır bu çıplak kadın heykellerinden.” “Onlara eskiden kalmış” dediler. “İyi ya! Biz de yeni yaparız. Bizden sonrakilere eskiden kalır.” “Hem

onlar Hristiyan memleketi. Biz Müslümanız, elhamdülillah.” Ardından hemen düzelttiler: “Hayır, yani, din işlerini devlet işlerine karıştırdığımızdan değil. Gerekirse çıplak kadın heykeli de kondururuz ilçemizin münasip bir yerine. Ancak şimdi daha su derdimiz var. Yol derdimiz var. Gıda derdimiz, yakacak derdimiz, gaz, tuz... et...” (A. A. -Ö.Y., s.256). Konuşmalar, 1945 yılına gelinmesine rağmen halkın uygarlaşma yolundaki direncini gözler önüne serer. İnsanlar, resmî ideolojiye karşı hareket etmek istemez ancak içlerinde tam tersi duygular besler. İçlerinde besledikleri ancak dile getirmeye korktukları şeylerin varlığı onları, kendilerini savunma ihtiyacı duymalarına neden olur. “Hayır ... değil...; ancak / fakat ...” kodlayıcıları, yanlış olduğu sonradan fark edilen bir durumu düzeltmek için kullanılan kodlayıcılardır. Üyeler, içlerinde besledikleri gerçek duyguların resmî ideolojiye ters düşmesi nedeniyle sözlerini düzeltme gereği duyar.

Önceden gerçekleşmiş bir konuşma, dolaylı olarak verici tarafından aktarılabilir. “Dedi, böyle dedi, ekledi” gibi kodlayıcılar, bilgilerin dolaylı olarak aktarımı sırasında kullanılır:

“Anası iki adımda koşup yetişti. Dünder Öğretmeni görmemezliğe gelip, “Ne durdun len? Yürüsene!” dedi.

“Oğlunu ben durdurdum hanım.”

Böyle dedi Dünder Öğretmen ve Ali’ye dönüp ekledi:

“Merkebe sen binmişsin, ananı yürütüyorsun. Böyle mi öğrettim ben size?” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

Konuşma “dedim - dedi”li yani olayı yaşayan karamanın ağzından aktarılabilir:

“Bir şey mi oldu?” dedi.

“Evet. Galiba...” dedim. Usulca güldüm. O da usulca güldü.

“İlkokulda kelebek olduğun günü hatırlıyor musun?” dedim.

“Siz de arı olmuştunuz” dedi.

“Ben yine arıyım işte” dedim. “Erkek bir arı.”

“Çok manidar” dedi.

“Evet. Öyle” dedim.” (A. A. -Ö.Y., s.178).

Konuşma, hem doğrudan hem de dolaylı yollardan aktarılabilir:

“Sonra yeniden bir korkuya kapıldı: “Ya annem kendisine kafa tuttuğumu babama söylerse? Ya babamın aklına getirirse beni!..”

Annesi holün kapısını araladı:

“Ne duruyorsun orada, soğukta öyle?”

“Hiiç” dedi. Elinden geldiğince yumuşak söyledi bunu.

“Gel içeri. Bir de hasta olma başıma. Eline iş veriyorsak öğrenesin diye veriyoruz.

Yaptığın bana ise, öğrendiğin kendine. Hadi gel içeri.”

Aysel içeri girdi. Sehpanın üstündeki bezleri görmezden geldi. Yine de uysal uysal odaya döndüğü için kendine kızdı: “İlle dalkavukluk ettirecekler insana!”” (A. A. - Ö.Y., s.211).

Konuşma, bilgi alışverişi yapmak için birinci ağızdan soru cevap şeklinde sunulabilir:

“Dündar Öğretmen, bu kez de anasına dönmüştü işte:

“Söyle bakalım kadın, ne yapıyor oğlun şimdi?”

“Heeç...”

“Ne demek hiç? Okula gitmiyor mu?”

“Eee, getti ya? Bitti çok şükür.”

“Öyle çabucak biter mi bu iş?”

“Çabuk mu deyon? Beş yıl...”” (A. A. -Ö.Y., s. 59).

Karşılıklı konuşma bildirimi cümleleri, kahramanların duygu ve düşüncelerine doğrudan ulaşma fırsatı verdiğinden ulaşılabilecek sezinlemeler ve yapılacak çıkarımlar, iletiye anlam vermek için birinci derecede önem taşır:

“Çok erken kalkıp işlerini bitirmişti. Giyindikten sonra aşağı indi. Baktı, Molla körkütük küslüğünden caymış, “Nereye gene len?” dedi takkesinin altından. “Bazı kâğıtlar lazım olmuş da Radyoevi’ne... Perşembeye de işe başlıyorum zaten...” “Eee, biz ne olacağız?” “Birini bulacaksınız, bulana dek kalırım. Elimden geleni yaparım. İşten çıkınca tabii...”” (A. A. -Ö.Y., s.321). Molla ve Ali arasında geçen konuşmaları karşılıklı konuşma bildirimi cümleleriyle veren verici, böylece Ali’nin yeni hayatına adım atarken nasıl bir yaşamdan kurtulduğunu gözler önüne serer. İşe başlayacağını söyleyen Ali’ye Molla’nın cevabının sevinç bildiren cümleler yerine “Eee, biz ne olacağız?” olması, Ali’nin onlar katında bir hizmetçi gibi görüldüğünü sezdirir. Buna rağmen Ali, birini bulana kadar iş çıkışı gelip elinden geleni yapacağını söyleyerek vicdanını rahatlatır.

“*Sen hiç Nazım Hikmet’i gördün mü sahi?*” “*Görmedim. Ama bir arkadaşım var. O görmüş...*” “*Nasılmış, nasılmış?.. Yani, öyle senin benim gibi bir insan mıymış?*” “*Eee tabii. Ama bir saçları varmış, çok gürmüştü. Sonra sarıymış.... Şiirlerini de çok güzel okurmuş kendi...*” “*Uyku uyur muymuş mesela?*” Ali güldü. “*Niye uyumasın? Herhâlde uyuyordur.*” “*Yeri rahat mıdır peki?*” “*Cezaevi bu. Rahat olur mu? Bacakları ağrıyormuş galiba...*” (A. A. -Ö.Y., s.331). Ali ve Aysel arasında geçen konuşmalar, *karşılıklı konuşma bildirimi cümleleriyle* verilerek Aysel’in arkadaşıyla küsmeye uğruna tercih ettiği Nazım Hikmet sevgisi gözler önüne serilir. Cümleler, Aysel’in Nazım Hikmet’i gözünde çokça büyüttüğü, insanüstü biri olarak gördüğünü çıkarımlatır. Cümlelere bakarak gençlerin Nazım Hikmet hakkında her şeyi merak ettikleri, onu bütünüyle tanımak istedikleri anlaşılır.

1.10. BETİMLEYİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ

Bir manzara, nesne, durum, kişi veya varlığın duyular üstünde ortaya çıkardığı izlenimleri alıcıda da uyandırmak, bu izlenimleri somutlaştırmak için kullanılan cümlelerdir. Görülenleri alıcının da görmesi, hissetmesi için niteleyici sözcüklerle resim çizilir. Yapılan gözlem ve izlenimler sonucu renk, biçim, koku, tat, tını gibi ayrıntılar üzerinde durulur. Betimlemelerde, neden - sonuç ilişkisiyle bağlanmayan birbirinden kopuk hareketler vardır. Çotuksöken; herhangi bir şeyin hareketi, görünüşü, özelliklerini anlatmaya yarayan betimleyici cümlelerin okuyucuya izlenim kazandırmak için kullanılan özgün nitelikleri ifade ettiğini bildirir. İyi bir gözlem ve görüş yeteneği, betimlemeye canlılık ve belirginlik kazandırır. Ayrıntılar, bakış açısı, ifade etme biçimi, betimleme cümlelerinde önemlidir (2004: 125).

1.10.1. İzlenime Dayalı - Sanatsal Betimleme

Gördüğü, duyduğu ve hissettiği şeylerin etkisinde kalan verici, duygu ve düşüncelerini katarak kişisel izlenimlerinin betimlemesini yapar. Kişisel kanı, görüş ve beğeniler duyular yoluyla anlatılır:

“*Perdenin gerisinde çocuklar itişip kakışıyorlardı. Toz, yağ, sirke, sidik ve bitotu karışımı bir koku. Okulun her günkü alışılmış kokusunun az daha yoğunluğu. Kekremsi, ama yıllar geçtiğinde de hâlâ duyulabilen, duyulmasından tat alınabilen bir koku.*” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümlelerinde verici, duyular yoluyla hissettiği kokunun nasıl bir koku olduğunu kişisel duygu ve düşüncelerini katarak anlatır. Soyut olan bilginin somutlaşması için benzetmelerden yararlanır.

“İçerisinin alacakaranlığında birkaç top pamuklu, raflara özenle dizilmiş durmaktadır. Yumak, düğme, dikiş yüksüğü, kopça, çitçit kutuları böyle düzenli değil. Bunlar, boyları birbirinden farklı, kıyıları yırtık kutularda. Üstelik bu çeşit malları Salim Efendi güçlükle bulabilmektedir. İlçeden getirdiği pantolon düğmeleriyle mintanların yakasına dikilen mavi renkli cam düğmeler, ceket düğmeleriyle aynı kutuda durmaktadır. Bir müşteri kahverengi dört pantolon düğmesi istemeye gelse, Salim Efendi hemen bütün düğme kutularını daracık, kısa tezgâhın üstüne indirir. Hepsini teker teker karıştırır ve aynı boy, aynı renkten dört düğmeyi bazen güçlükle yan yana getirebilir. Aynı tip mal, ayrı kutuları dolduracak kadar bol değildir.” (A. A. -Ö.Y., s.157-158). Salim Efendi’nin karanlık, daracık dükkânına giren Ali, dükkân hakkındaki izlenimlerini bildirim cümleleriyle sunar.

“Öteki duvarda bir eski lider fotoğrafı. Engin’in bıyıklarını takınmış. Castro, yumuşak olup da sert olmaya çalışan bakışlarıyla, duvara çizilmiş küçük bir kız resminin üstünü süslüyor. Küçük, güleç; evleri bizim evlerimize benzemeyen, kır yolları ve bahçeleri bizim kır yollarımıza ve bahçelerimize benzemeyen; inekleri, babaları ve gıcır gıcır kolalı önlükler kuşanmış köylü anaları bizim ineklerimize, babalarımıza ve köylü analarımıza benzemeyen, ilkokul okuma kitaplarında sayısız rastladığım bu küçük kız resminin, Castro’nun görev yüklenmiş ince omuzları altında işi ne?” (A. A. -Ö.Y., s.246).

“Kalıpların başından kalktı. Anlatmadan önce bana bir kahve ısmarladı. Sonra iyi yürekli ve heykel dikmeye meraklı bir kaymakamı anlattı. Onu başkente evlatlık vermek için nasıl çabaladığını bu kaymakamın. Güle güle anlatıyordu. Matbaada gürültü cam bölmeyi zorluyor. Zorlayıp sözlerin arasına giriyor. Bir sigara dumanının, daha doğrusu başkent isinin her köşe bucağa dağılması, kapı altlarını, kitapların aralarını, halı püsküllerini, tül perdelerimizin deliklerini, kuruma bulaması gibi. Her yere sızmış, her yere bulaşabilirliği olan...” (A. A. -Ö.Y., s.305). Engin, hayatı hakkında bilgi verirken Aysel, bulundukları matbaada nasıl bir atmosfer olduğunu betimleyici bildirim cümleleriyle sunar. Cümlelerde, işitsel ve görsel verilerden yararlanıldığı görülür.

“MCMXXX’un iki yanındaki kabartmalara hiç dikkat etmemişti. Parkın ışıklandırıldığı bu sıcak başkent akşamında, Avni Abi’ye gidip gitmemeye bir türlü karar veremediği için, şimdi kabartmalara inceden inceye bakıyor. Solda saban süren bir adam. Saban sürenin ardında tozsuz, topraksız, yırtıksız, yamasız köylüler. Tek kolla

gidiyorlar. Onların ardında yine tek kolla kadınlar. Herhâlde kadınlar. Düzgün etekler altında adım atışları hiç de hantal değil. Bu görünüm yine de pek düşündürmüyor Ali'yi. Saban var önde ve ardındakiler, besbelli işte, köylüler.” (A. A. -Ö.Y., s.314).

Ruhsal betimlemeler, bireyin iç dünyasıyla tanıtıldığı, özel ayrıntıların vericinin yorumlarıyla sunulduğu betimlemelerdir. Beş duyu organıyla hissedilenlerin niteleme, kişileştirme, benzetme, yineleme ve mecazlı söyleyişle yüklü bir dille sunulumu söz konusudur. Verici, gözlemledikleri şeylerin en belirgin, kendine özgü özelliklerini ve izlenimlerini anlatır:

“Yenilenmemin ilk ağızda tek başına bacaklarımla, kollarım, ellerim, saçlarım, gözlerim ve dudaklarımla bir ilintisi olmadığını bile bile içeri, aynanın başına koştum sonra. Gözlerim yanaklarıma ışıklar yağırdırıyordu. Bu aydınlık altında burnumun iki kanadından aşağı inen iki ince çizginin; o her zaman, yorgun günlerin akşamlarında bakıp görmeye bile fırsat olmadan banyoda, dişlerimi fırçalarken gözüme şöyle bir çarpıveren iki çizginin bana bu derece anlamlı bir yüz verişini kıvançla seyrettim. Kendimi kovalamakta bir adım daha attım: Topuzumu çözüp saçlarımı uzun uzun fırçaladım.” (A. A. -Ö.Y., s.197). Onca koşturmanın arasında gündelik bakımlar dışında kendine zaman ayırmayı unutan Aysel; topuzunu çözüp saçlarını uzun uzun tarayarak kendini keşfetmeye, bir kadın olduğunu hissetmeye başlar. Bu durum, Aysel'in o gece yeniden canlanmış, dirilemiş, hayata tutunmuş olduğunun ve kendini sevmeyi öğrendiğinin göstergesidir. Aysel, o güne kadar görevleri, sorumlulukları arasında kaybolmuş; kadın hatta insan olduğunu bile unutmuştur. Betimleyici cümlelerle dile getirilen duygu ve düşünceler, kendine yabancılaşmış bir kadının ruhsal durumunu gösterir.

“Beni neden katmadınız yeni araştırma ekibine, hocam?”

Dolmuş şoförünün yanında oturuyorum. Engin de benim yanımda. Silecekler camın üstünde biriken karı tam süpüremiyor. Karın süpürülmeyecek denli yığılmış olmasından değil. Cam sileceklerinin ince yağın kara bile ayak uyduramayacak denli yavaş, güçsüz çalışmasından. Biriken karın aralıklarından, önümüzde hamamböcekleri gibi beklenmeyen anda, beklenmeyen hareketlerle her yöne dönebilecek ve her yöne kayabilecek olan taşıtlara bakıyorum. Akşamın geç bir saatinde yoğun bir trafik, yerin gizli buzu, ince kar perdesi ve birbirleriyle savaşa savaşa Kızılay' a doğru yol alıyor. Altımızda bir kar zinciri şangırdıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.352). Aysel, hazırlıksız

yakalandığı ani soru nedeniyle zaman kazanmak için başka şeyler düşünmeye başlar. Gözlemlerine ve duyumlarına yer verdiği konuşmada, Engin’le yan yana oturduğu alanı resmeder. Dolmuştaki oturma düzenini, camın üstündeki karı, silecekleri, Ankara trafiğini ve yoldaki buzları düşünür. Engin’le yan yana olduğunu unutmak için yolculuk esnasında gördüklerini ve duyduklarını betimleyici cümlelerle anlatır. Verici; Engin ve Aysel’in konuşmaları arasında Aysel’in iç sesine yer vererek Aysel’deki tedirginlik, gerginlik ve kaçış arzusunun sezdirimini yapar. Aysel’in meydana gelen ve betimleyici cümlelerle yansıtılmak istenen bu duyguların açıklaması, şu cümlelerde aranmalıdır: *“Bu telaşa karşı duyduğum başkaldırı mıydı acaba kendimi az sonra Bahçelievler yerine Çankaya Tepesi’nde onunla yan yana buluşumun nedeni? Yoksa benimle eve kadar gelmesinden mi çekindim? “Kocasını kent dışına yolcu eder etmez aşığını içeri almak...”tan korkmak!”* (A. A. -Ö.Y., s.350).

1.10.2. Açıklayıcı Betimleme

Alıcıya bilgi vermek, bir şeyi tanıtmak amacıyla kullanılan bu betimleme türünde; görülen, duyulanlar ve hissedilenler en ince ayrıntılarına kadar nesnel bir bakış açısıyla anlatılır. Bireylerin fiziksel özellikleriyle ilgili yapılan betimlemeler, kişinin dış görünüşü, karakteri, benzerlerinden ayrılan tavır ve davranışlarının olduğu gibi genel hatlarıyla anlatımıyla yapılır:

Aşağıdaki cümlelerde, bir mekân ve bu mekânda bulunan bireylerin dıştan nasıl görüldüğü görsel verilerden yararlanarak anlatılmış; anlatıma işitsel ve duysal özellikler de eklenerek nesnel bir anlatım gerçekleştirilmiştir: *“Derken, bordo keten perdenin ardında bir kıpırdanma. Sonra bir sessizlik. Bir ara Öğretmen Dünder’in maşalanmış saçları perdenin aralığından püskürdü. Bir kolu, birini itti. Öteki kolu, aralık perdeyi birleştirdi. Yeni bir sessizlik. Perdenin alt ucu da kısa kalmıştı. Bu yüzden Öğretmen Dünder’in ardan oraya koşan kahverengi-beyaz pabuçları izlenebiliyordu. Çocukların, sarı, siyah, lastik, kösele, potin, kundura; eski-yeni; birbirini tutmaz pabuçları da... Ali ise çarıklarının içine işlemeli, uzun tiftik çoraplar giymiş. Köyden eşekle onun mezuniyet müsameresini görmeye ve gece Ali’yi köye götürmeye gelen amcaoğlu, seyirciler arasında, en geriden bile çocuğu hemen tanıdı. Kendi kendine bir tuhaf güldü. Azıcık da yüreği çarptı.”* (A. A. -Ö.Y., s. 16). Betimleme içeren bildirim cümlelerinin yoğun olduğu bu bölümde verici, müsamere sahnesinin anlatımına başladığından beri başa bela olan bordo keten perdeyi tekrar gündeme

getirerek trajikomik sahneler çizer. Bir türlü kapanmak bilmeyen perde, kapansa da alt ucu kısa olduğu için her şeyi ortaya serer. Çarıklarının içine uzun, işlemeli tiftik çoraplar giyen Ali ve perdenin arkasında kendini gizlediği sanan öğretmen ve öğrencilerin eski yeni birbirini tutmaz pabuçları... Verici, betimleyici bildirim cümlelerini kullanarak müsameredeki gözlemlerini anlatmanın yanı sıra kıpırdanma, sessizlik gibi işitsel duyumları ve Ali'nin amcaoğlunun yüreğinin çarpması gibi izlenimleri de anlatarak okura adeta olayı yaşıyor gibi hissettirir.

“Mezarlara mermerden taş yapan, üstüne ölünün künyesini yazan mezar taşçılarının orada da durdum. Caddenin kısa bir bölümü yer yer mermer, alçı beyazlığındaydı. Hela ve musluk taşları, beyaz alçıdan süs heykelleri de vardı. Yontulmuş mezar taşları, yatık ve dikey, yontucu barakalarının önlerini doldurmuştu.” (A. A. -Ö.Y., s. 50-51). Aysel, gece yürürken gördüğü yerler hakkında bilgi vererek okurun da olayın geçtiği yeri ayrıntılarıyla öğrenmesini sağlar.

Betimleyici cümlelerde ebat, fiziksel durum hakkında bilgiler verilebilir:

“Dündar Öğretmen, Salim Efendi'nin küçük, karanlık, daracık ön camı üstünde salkım salkım gaz fenerlerinin, organların, cezvelerin, yemeni ve at boncuklarının asılı durduğu dükkânından içeri girdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 54). Dündar Öğretmen'in Aysel'in babası Salim Efendi'nin dükkânına gitmesi üzerine yapılan betimleme, bildirim cümleleriyle verilmiştir.

Renkler, şekiller, materyaller, yön bilgileri açıklayıcı betimleme cümlelerinde kullanılan betimleyici öğelerdir:

“Teneke kutunun üstü, rengi solmuş, sarılı kırmızılı çizik çizik bir kâğıtla kaplıydı. Ön yüzünde sanki elle gelişigüzel çekilivermiş gibi geniş bir daire vardı. Daire çizgisinin tepesinde Georges Kindinopoulo yazısı okunurdu. Bu yazının altında sırayla şu bilgiler:

(Petit-Beurre)

Small

1922

Biscuits

Tam bunların altında, daire çizgisinin içyüzünü boydan boya izleyen:

CONSTANTINOPLE²⁶

Neredeyse yarım yüzyıllık bu bisküvi kutusunun soluk kâğıdı, yanılmıyorsa, ayrıca da başak desenleriyle süslüydü. Kutunun arka yüzünde:

H.C.

GEUICKNAVORIAN

Sonra yeniden:

Biscuits

(Constantinople)

yazısı.” (A. A. -Ö.Y., s. 73).

Betimleyici cümlelerde gözle görülen ayrıntılar üzerinde durulur:

“Bir bekar odası. Odanın ortasına gerilmiş bir ip. İpin üstünde bir pantolon, iki çamaşır... Biri bir uçta, öteki öbür uçta. Sonra bir yatak.” (A. A. -Ö.Y., s. 74).

“Annesi kar beyaz perdelere bakıyor. Maun eşyalara. Antika lambalara. Gümüşlere.” (A. A. -Ö.Y., s.135).

“MCMXXX. Hepsi de yukardan aşağı. Ortalarına Ata’yı almış dört öfkeli heykelin altında MCMXXX” (A. A. -Ö.Y., s.314) cümleleriyle anıtı ayrıntılı olarak betimleyen verici, anıtı okurun gözünde canlandırır. Heykellerin altında bulunan ve yukarıdan aşağı sıralanan “M, C, M, XXX, V” kabartmaları, Atatürk anıtının altında yer alır ve anıtın yapıldığı tarihi romen rakamlarıyla bildirir.

“Nah işte mektup! (...) Mavi, ucuz ketenden, Yenişehirli kızlara göre etek boyu biraz ihtiyatlı tutulmuş entarisinin cebinden mektubu çıkardı. Bir kâğıda sarılı ayrıca. Sarı bir okul defteri yaprağına.” (A. A. -Ö.Y., s.330).

1.11. ÖYKÜLEYİCİ BİLDİRİM CÜMLELERİ

Yaşanan ya da yaşanması muhtemel görülen bir olay ya da durumun belli bir akışa bağlı olarak şahıs, yer, zaman, olay örgüsü unsurlarıyla birlikte anlatılmasıdır. Günlük hayatta sıklıkla rastlanmayan, insanlarda merak uyandıran olaylar anlatılır. Geriye ve ileriye dönük anlatımla sunulan olaylar, birbirinin uzantısıdır; birbiriyle bağlantılıdır. Okuyucuya olayın içinde yaşıyormuş gibi hissettirmek için betimleyici cümlelerle görsel, işitsel, duyuşal öğelere yer verilir. Hareket içeren anlatım sırasında bir durumdan başka duruma geçiş, bir olaya bağlı olarak sunulur. Öyküleyici cümleler, kahramanların

²⁶ Constantinople, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine kadar İstanbul için kullanan isimdir. Cumhuriyetin ilanının ardından dilde Türkçeleşme çalışmaları sonrası İstanbul isimlendirmesi yaygınlaşır.

duygu ve düşüncelerinin belirginleştirilmesi, ana konunun daha etkili bir şekil anlatılabilmesi için metinde önemli görevler üstlenir. Metinde anlatılan konunun iyi anlaşılmasında, kahramanların yaşantısının inandırıcı kılınmasında öyküleyici cümlelerden yararlanılır.

Bir ana olay ve yardımcı olaylardan oluşan anlatım; kişi, yer ve zaman tanıtımı yapılarak başlar. Ana olay ve yardımcı olaylar, merak unsuru oluşturacak şekilde düğümlenir. Sonuç kısmında merak unsuru giderilir, soruların cevaplarına ulaşılır. Olayda birinci derecede rol alan kişiler ve bu kişilerin tanıtılmasında yardımcı olan karakterler vardır.

Anlatıcı ve Bakış Açısı

Ağaoğlu, “Ölmeye Yatmak” romanını ben merkezli (kahraman), müşahit (gözlemci, tanık), tanrısal (hâkim) ve karma bakış açısı kullanarak kurgular. Farklı anlatıcı ve bakış açılarıyla kurgulanan roman, yapılacak çıkarımların zenginlik ve çok boyutluluk kazanmasını sağlar. Aynı metin içinde dört anlatıcının da bulunması; romanda mektup, günlük, anı, gazete haberleri gibi pek çok anlatım türünün kullanılmasından kaynaklanır.

Roman başkahramanı Aysel’in ölmeye yattığı odadaki monolog, bilinç akışı ve sorgulamaları; Aydın’ın günlüğü ve Aysel’in Semiha, Behire, Ali’ye yazdığı, Aydın’ın Aysel’e, Ertürk’ün Ali’ye... yazdığı mektupların **ben merkezli anlatım**la sunulduğu görülür. Sayılan anlatım türlerinin sınırları dâhilinde zaman, mekân, kişi, olay ve durumlar, kahramanların ben’i merkezli anlatılır. Anlatıcı, olayın içinde bizzat yer alan kahramanlardan biridir. Kahramanın bilgisi, kendi bildikleriyle sınırlıdır. Kendi başından geçenler; gözlem, duyum, duygu, düşünce ve bilgisi dâhilinde olayı anlatır.

1938-1968 yılları arası dünya ve ülke gündemine dair siyasî, ekonomik, askerî ve sosyal olaylar, anlatıcının objektif bir anlatım gerçekleştirmek; duygu ve düşüncelerini metne dâhil etmemek için **gözlemci, tanık bakış açısı**yla anlatımını sürdürdüğü bölümlerdir. Kamerayla çekiyor, dıştan gözlemliyor gibi tarafsız ve nesnel olan anlatıcı, olayın içinde değildir; olaylara müdahale etmez.

Müsamere sahnesinin anlatımı; ölmeye yattığı gece Aysel’in Ankara sokaklarında yaptığı yürüyüş; Dünder Öğretmen hakkında verilen bilgiler ve öğretmenin ilçede yaşadıkları, Aysel’in ailesiyle Bursa kaplıcalarında yaşadıkları, teyzesinin yanında kaldığı dönemde yaşadıkları her şeyi bilme yetkisine sahip, geniş ve sınırsız hareket

alanına sahip **tanrısal bakış açısı**yla anlatılan bölümlerdir. Anlatıcı, olayla ilgili her şeye hâkimdir; sınırsız bilgisi vardır. Kahramanların içinden geçenleri, yaptıkları gizli konuşmaları bilir. Hatta ana kahraman ve metinde yer verilen tüm kahramanlarının bilmediklerini de bilir.

Ben merkezli anlatımla vericinin aradan çekildiği, tanık bakış açısıyla objektif bir anlatım sergilediği, tanrısal bakış açısıyla kendini metinde gösterdiği çok boyutlu anlatımların dışında bunların hepsinin bir arada yapıldığı karma anlatıma sahip bölümler, çok seslilik doğurur. **Karma bakış açısı**, kahraman ve vericinin tutumunu bizzat göstermesi açısından alıcıya önemli bilgiler sunar. Aysel'in Ali'yle yaptığı yürüyüş; Ali'nin Ankara'da okul, otel, iş hayatı ve sosyal çevresiyle yaşadıkları; Atatürk'ün ölümü sonrasında İstanbul ve Ankara'da yapılan törenler hem tanık hem ben merkezli hem de tanrısal bakış açısıyla yansıtılmıştır.

“Perdenin gerisinde çocuklar itişip kakışıyorlardı. Toz, yağ, sirke, sidik ve bitotu karışımı bir koku. Okulun her günkü alışılmış kokusunun az daha yoğunlu. Kekremsi, ama yıllar geçtiğinde de hâlâ duyulabilen, duyulmasından tat alınabilen bir koku. Bazı zamanlar insanın kendi kokusunu sevmesi gibi bir şey.” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümlelerinde kahraman, geriye dönüş tekniğiyle geçmişte yaşananları anlatır. Bu anlatım, otel odasındaki gibi “ben merkezli” değil; her şeyi bilme ve görme ayrıcalığına sahip olan “tanrısal bakış açısı” ile yapılan anlatımdır. Bu da henüz kim olduğu bilgisi verilmeyen kahramanın kim olduğunun anlaşılmasını zorlaştırır. Ancak kahraman, duygu belirten bu cümlelerde olduğu gibi zaman zaman kendini geri planda da olsa göstererek “karma bakış açısının hâkim olduğu anlatım”la karşımıza çıkar.

“Sahne de, dersane de artık o yağ, sirke, bitotu ve sidik karışımı kokunun en ağırından kokuyordu. Macuncu Zühtü, arkadan bir pencere açtıysa bu, kokudan rahatsız falan olduğundan değildi. Kaymakam'la Doktor ve Savcı'nın üst üste içtikleri sigaraların dumanından sahne, geridekilere busbulanık görünüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 21-22). İbrahim Delice'ye göre “-yordu” kiplik eki, cümleye işlenişine eş zamanlı olarak şahit olunmuş bir olayın daha sonra dillendirilmesi anlamı verir (2002: 205). Hem tanrısal bakış açısı hem de “-yordu” eki dikkate alınarak tanık bakış açısının hâkim olduğu cümlelerde, pencerenin açılma sebebi açıklanır.

Yazar; olayları bir tanık, gözlemci gibi aktararak olayların gerçeklik oranını artırır. Ben merkezli anlatımla kahramanlar hakkında bireysel çıkarımlara ulaşılmasını sağlar.

1.11.1. İzlenime Dayalı - Sanatsal Öyküleme

Okuyucuyu olayı yaşıyormuş gibi hissettirmeyi, canlı akışa ortak olmuş gibi etkilemeyi amaçlar. Olmuş ya da tasarlanmış olayların anlatımında kullanılan bir anlatım biçimidir:

“Muaşeret dersimizde öğretmen anlattı: Avrupa’da kızlar erkeklerle rahat rahat arkadaşlık ederlermiş. Ben bunu zaten duymuştum. Ama bizim basit kızlarla arkadaşlık edilir mi? (Hoş etsek de öğretmenlerimiz kızar.) Aysel’e bir ders sormak istesen kıpkırmızı kesilirdi. Öğretmenimiz dedi ki, ilerde, daha büyüyünce bizim de kız arkadaşlarımız olacakmış. Biz, onlara birer kardeş gözüyle bakarsak, onlar da bize birer kardeş gözüyle bakarlarmış. El ele, yan yana memleketimizi uygar milletler seviyesine çıkarabilirmişiz. Öğretmenimizin bu sözleri çok hoşuma gitti. Ben de dünkü tatil günümüzde halama misafır gelen bir hanımın bizim yaşlarımızdaki kızına, “Kardeşim, benimle arkadaş olur musunuz?” dedim. Kız da ağlaya ağlaya beni annesine şikâyet etti. Gel de bizim memleketin kızlarıyla arkadaşlık et. Ama, belki daha büyümeyi beklemeliyim. Acele etmemeliyim.” (A. A. -Ö.Y., s. 44). Uygarlaşmayla geri kalmışlığın bir arada yer aldığı dönemde yaşayan çocuklar için Batılı uygulamaları hayata geçirmek oldukça zordur. Aydın, öğretmenin derste anlattığı kız ve erkek çocuklarının kardeşçe, yan yana memleket için çalışmaları idealini bir an önce hayata geçirmek ister. Halasına misafır gelen kız çocuğuna kardeşçe arkadaşlık teklif eder. Kızın verdiği tepkiyi öyküleyici bildirim cümleleriyle anlatan Aydın, bu ülkünün gerçekleştirilmesinin oldukça zor olacağını sezdirir.

Verici, Engin’in babası tarafından terk edilme hikâyesini ve yoksulluk içinde büyüüşünü öyküleyici bildirim cümleleriyle sunarak Engin hakkında daha fazla bilgi edinilmesini ve böylece istendik çıkarımlara ulaşılmasını sağlar. Adapazarı’nda doğup büyüyen Engin’in yoksulluk nedeniyle kaymakam aracılığıyla evlatlık verilme girişimleri ve sonrasında yaşananların bildirildiği aşağıdaki bölüm, okurun Engin’i daha iyi tanınması amacına hizmet eder:

“Kaymakamlık evinin kapısı vuruldu. Ev işlerine bakan Döndü Kadın, “Kimmiş bu şimdi akşam karanlığı?” diye söylenerek açmaya gitti. Karısı da merakından ya da belki ilaç içindir diye, Döndü’nün ardından yürüdü. Öyle, henüz kabaran üç aylık karnıyla. Kaymakam musluklu tenekeden elini yüzünü yıkıyordu. Karısı esmer ve ufak, gelip yanı başında durdu, “Bir köylü karısı ille seni görmek istiyor” dedi.

(...)

Karısı, geleni içeri almamıştı. Yarı aralık bırakılmış kapının dışında bekliyor. Başı gözü bir örtüyle sarılı. Kapının ağzına bırakılmış eski ve kirli bir pamuk çuvalı gibi hareketsiz duruyor. Kaymakam, boynunda havlu, kapı önüne çıkınca kadının gövdesinde hafif bir kıpırdanma oldu. Yırtık kara lastikli ayakları usulca geri çekildi. O zaman Kaymakam boz renkli dokumadan, ama artık gerçek bozluğunu çoktan yitirmiş uzun bir etekliğin kıvrımları arasında hafifçe kımıldayan bir çocuğu da gördü. Çocuk durmadan etekliğe asılıyordu. Oraya, içine, bir yerlere saklanmak istiyordu. Kadın hemen kucağına aldı. Kuş kadar bir şey. Çelimsiz. Boncuk gibi gözleri var.

“Ne o hatun? Ne var bakalım?”

“Senunla konuşacağım Kaymakamum!”

Dışarısı soğuk, ıslak. Kaymakam üşüdü. “Yarın gel Kaymakamlığa.” “Çarşıdan ceçüp de nasıl varırım Kaymakamlığa? Şimdi konuşacağım senunle... Takmışım çanumi turnağuma. Celmişüm kapına. Dinle derdimu, da...” “Gir bakalım. Gir içeri. Soğuk baksana.” Döndü Kadın koştu geldi. “Ayaklarını çıkar bari hatun. Baksana çökek²⁷ lastiklerin.” “Ortaluk çamurdur da. Bataktur...” Kendince özür diledi. Konuk odasına alınmadı. Çocuğu yeniden kucağından indirdi. Sofada, bir odun sobasının başında kendisine gösterilen yere ilişti. Hemen soba maşasına saldırmak isteyen çocuğu yanına çekti: “Azutma ha! Bonaltuyusun Kaymakamummun başuni... Hem de hanumisunun da...” Çocuk, anasının kucağına tırmandı. Oraya yerleşti.

Kadın, “Ben Rıza’nınkiyim” dedi, başladı. Anlattı: “Çocuğu ellere vermeye kalkmış. İşte şuncağızı. Ellerden duydum. Sana mühürlü kâğıt vermiş. Kendi konuşmaz. Samut. İnat. Zor elbet. Ben bilmez miyim? Altı çocuk. İki de biz. Doymuyoruz. Bir inek, bir bahçe.”

“... Bu sonuncu buralı. Yol bitecek ya yakında. Rıza yine saat tamirciliği diyecek, başka şey demeyecek. Ondandır şu masumu başından. Ben anasıyım fakat. Vermem yavrumu. Ötekiler doymuyor, peki. Ölmüyorlar da işte. Bu da ölmez. Düşkündür bana. Hepsinden çok. Ana kuzusu daha. Veremem. Hayır.

Sana geldiğimden haberi yok. Sabahleyin haber soracak senden. Soracaktır. Madem bastı pullu kâğıdı, tutuşturdu eline. Ne oldu, der. Sen de dersin ki: Yok evladını evlat etmek isteyen. Böyle dersin. Ne yapacak? Sokağa atacak değil ya?

²⁷ Balçık.

Ta gelinliğimden sakladığım her bir şeyimi sattım savdım. Bir bahçe edindik. Küçük müçük. Bahçe. Batak ama. Soğan dikiyorum. Memur hanımlarına çamaşıra gidiyorum. Yahut baklava börek açmaya. Güzel yufka açarım. Size de açayım. İstemem bir şey karşılığında. Ama yavrumu vermem.”

Kadın sustu. Bu kez de Kaymakam anlattı: Başkenti, başkentteki şekerci dükkânlarını, pastaneleri, ışıklı vitrinleri, asfalt yolları. Böyle bir başkentte oğlunu evlat edinmek isteyen aileleri. Onların Haraççı Kardeşler möblelerini, kadife masa örtülerini, bu masalarda yenen tatlıları... Ballandırdı. Sıra geldi vatana. Onu da anlattı: Vatanın okumuş evlatlara ihtiyacı olduğunu, vatanın evlatlarından hizmet beklediğini, bir diploma edindi mi oğlan, her şeyin tamam demek olduğunu, ne çocuğun kendine, ne anasına, ne vatana yok diye bir şeyin kalmayacağını... Fakat ne anlattıysa Kaymakam, kadını yumuşatamadı. Yumuşamak şöyle dursun, daha da zorlanırsa Milli Şef'e kadar çıkacağını, o da olmazsa çocuğu bir gece koynunda boğuvereceğini, ama gözü göre göre asla ellere vermeyeceğini söyledi. Kaymakam ürktü. Bunlar yapar mı yapar. “Sizdeki de Laz akli işte. Akıl olsa!” dedi sadece.

Okumuş karısı araya girdi. Çocuğu bu şekilde anasından ayırmanın doğru olmayacağını söyledi. O, hiç öfkelenmeyen Kaymakam, artık parladı. Çıkarıp oğlanı evlat edinmek isteyenlerin yazılı kâğıtlarını cart cart yırttı, bağırdı: “Sanki bana ne!.. Beni de kaç gün uğraştırdınız boşu boşuna be! Başkentteki kıymetli günlerimin içine ettiniz, içine!” Çocuk ağlamaya başladı. Kaymakam'ın karısı kâğıtlı şekerler getirdi. İkisini çocuğun eline verdi: “Adı ne?” “Ha bunun mi? Bunun ati Encin'dur hanumum. Demeysun bu nasıl attur. Doğduğunda pire cibiydi bu. Çansuz doğdı sandıyduk. Cırlamadi. Tutçı oyle çansuz. Tedu Rıza, ha bu çocuk encin...” “İyi. Güzel. Engin. Modern bir ad” dedi Kaymakam.

Ertesi gün öğle tatilinde Kaymakamlık'tan çıkarken taş işçisi Rıza'yı karşısında buldu. Gerçekten de çok az konuşan bir adamdı bu Rıza. Ellerini karnına bitişirmiş duruyordu. Çocuğu isteyen var mı Kaymakamım, demeye getiriyordu. Kaymakam, kadının tembihini unutup, “Ulan Rıza çocuklarını evlatlık vereceksen analarının da rızasını al bir daha. Ananın rızası olmadan olmaz. İşte bu. Hadi artık, gelme başıma!” dedi. Yürüdü gitti.

Ondan sonra Rıza'yı Adapazarı'nda bir daha gören olmamış. Kaymakam daha sonraları öğreniyor: O öğle vakti, doğru ilçenin dışındaki bahçesine koşmuş, ineğin

böğrüne bir tekme atmış. Çapa çapalamakta olan karısının elinden çapayı kapmış, ta uzaklara fırlatmış. Kimi, Sakarya'ya düşmüştür o çapa belki de, der. Böyle fırlatmış çapayı ve “Ha sen penu caymacama nası mahcup koyirsun karı!” diye bağırması, fırlatmış, bahçenin kıyısındaki o tek gözlü, her yanından su alan evden saat tamir çantasını kapmış, kolunun altına sıkıştırmış, öylece, sanki bütün dünyaya küs, çekip gitmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.258-262).

Aşağıdaki cümlelerde arabacının yaşadığı içler acısı durum, öyküleyici bildirim cümleleriyle sunulur:

“Yokuşun sağ yanında bir avlunun üstüne odaları çepeçevre sıralanmış, biraz da Yahudihane’yi andıran iki üç ev vardı. Ali, “Bir memleket de bunlar” diye düşünerek önlerinden geçiyordu. Avluların kırık dökük tahta kapılarından, duvar üstlerinden dışarıya kavrulmuş soğan ve susamyağı kokusu taşıyordu. Karşıdan yokuş aşağı bir atlı araba geliyordu. İçi eski püskü eşyayla dolu arabayı çeken at, kendini frenleyemeyip iki ön bacağının üstüne kapaklanıverdi. Arabanın üstünden bir teldolap düşüp, zaten yırtık olan telleri iyice dağıldı. Bir hamur tahtası tıngır mıngır yuvarlandı, ta yokuşun altında, üç beş çocuğun gazoz kapaklarıyla ütmece oynadıkları düzlükte fırlıdak gibi döne döne durdu. Çocuklar hamur tahtasının üstüne fırladılar. Arabacı, “Vay başıma!..” diye bir feryat koyverip ata üst üste dört kırbaç şaklattı. Ama at, tozlu yokuşa iyice yayılıp kaldı. Evlerin geniş tahta kapılarından donsuz çocuklarla başları yemenili kadınlar sokağa fırladılar. Arabacı, ağlamaklı bir yüzle durmuş, çevresine bakıyordu.

Ali, yürüyüp geçmekle durup yardım etmek arasında bocaladı. Temiz pak da giyinmiş şimdi. Ellerini yıkamış, tırnaklarını kesmiş.

“Aldırma dayı. Boşaltalım arabayı önce, gel...”

Neyse ki arabanın yükü beş dakikada boşaltılabilecek kadar azdı. İki denk, bir lazımlık, bir süpürge, bir leğen, birkaç bakır tencere, bir çamaşır kazanı falan... Avlu kapısından bakan kadınlardan biri, “Uyy, elin eşyasını sokağın ortasına yığıverdiler!” diye bağırdı. Gençler gülüştüler. Ali ile arabacı yükü hafifleyen atı biraz aşağı sürüklediler. Sonunda arabacı, atın karnına iki tekme vurdu. Ali atın başını tuttu.

At, salya sümük kalktı. Başını salladı ve paldır küldür aptesini yaptı Seyirci kadınlardan biri, “Amanın bunun götü torbasızmış!” dedi. Yine gülüşenler oldu. Belediye başkanı bir zamanlar kent içinde dolaşan at ve merkezlerin arkalarına torba bağlanmasını zorunlu kılmıştı da şimdi, aradan zaman geçse de, halk ağzında böyle

şakalar edip gülüşmek adet olmuştur. Ali, “Artık sen yüklersin dayı. Ben geç kalıyorum” deyip ayrıldı.” (A. A. -Ö.Y., s.324-325). Betimlemesi yapılan mekânın özellikleri, şart ve ahvali hakkında verilen bilgiler, mekânın bunalım mekânı olduğunu gözler önüne serer. Verici; çizdiği sefalet tablosuna, donsuz çocuklarla başları yemenili kadınları yerleştirerek bu mahallenin Ankara’nın kenar mahalleleri olduğunu sezdirimini yapar.

Verici, aşağıdaki cümlelerde Ali’nin annesinin yaşadığı olayı, öyküleyici bildirim cümleleriyle sunar.

“Bir gün ilçeye, pazara indiğinde utana sıkıla yeni açılan halkevine girmiş. Oraya bir radyo kondurulduğunu duymuş da. Şimdi buraya bekçi duran Macuncu Zühtü’ye yalvarmış. “Ha Alimin çalıştığı yerin sesini bir duyuruver bana gayri” demiş. Öğle vaktiymiş. Bir yığın cızırtıdan gayri pek bir şey duymamış. Alisinin görevini iyi başaramadığını sanmış. Hatta, “İşaret mi veriyor Ali?” diye de pek korkmuş, telaşlanmış. Zühtü geceleri daha iyi duyabildiğini, kutunun içinde saraydan kız kaçırdıklarını falan öğrendiğini söylemiş. Ali’nin anasının büsbütün aklı başından gitmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.365). “Öğle vaktiymiş.” zaman bildirimi cümlesi, annenin radyonun yayında olmadığı saatte radyoyu dinlediğini düşündürür. *“Bir yığın cızırtıdan gayri pek bir şey duymamış (...) Zühtü geceleri daha iyi duyabildiğini, kutunun içinde saraydan kız kaçırdıklarını falan öğrendiğini söylemiş.”* cümleleri, radyonun yayın saatleri dışında bulunduğu düşüncesini destekler. Anne, cızırtılı ses duyunca durumun ana nedenini bilmediği için Ali’nin görevini iyi başaramadığını düşünür. Zühtü’nün muhtemelen temsil saatine denk gelen duyumlarında gece saraydan kız kaçırıldığını söylemesi, Ali’nin annesinin aklını başından götürür. Verici, Ali’nin annesi üzerinden ilçe ve köylerde halkın radyoya ne kadar yabancı olduğunu gösterir.

1.11.2. Açıklayıcı Öyküleme

Okura bir şeyler öğretmeyi, onu bilgilendirmeyi amaçlayan düz anlatımlardır.

Amaç, okuyucuyu gerçek bir olay anlatımıyla bilgilendirmektir:

Aysel, gerçekliği deneyimlememiş kişilerin gerçeğin ne olduğunu göremeyeceklerini bir hikâye üzerinden şu şekilde anlatır:

“Intelligenza’nın yeni buluşu. Yeni peygamberler: Köylüler. Sınıfta anlatıyorum: 1860’ların Rusyası’nda büyük çoğunluk köleliğin kalkmasını, sosyal reformların gerçekleşmesini özlüyordu. Okumuşlar, aydınlar daha güzel bir geleceğin umudu

içindeler... Rus toplumunda kötü olan ne varsa hepsi de mujiklerin köle oluşundan ötürü. Aydınlar bunu görüyorlar. Mujikleri de oldukları gibi görecekları yerde, düşlerinde onlardan kusursuz bir model yaratıyorlar. Onu yüzyılların getirdiği koşullar altında çürümüş, bozulmuş bir topluluk olarak görecekları yerde, çıplak ayaklı, kirli sakallı bir peygamber olarak görüyorlar. Kölelik bir kalsın, toplum hemen ertesi gün cehaletinden sıyrılacak, ortalık güllük gülistanlık olacak. Mujiklerin köleliği kalktı. Ama bir de bakıldı ki köylü eskisi gibi hırsız, yalancı, pis, cahil...

Soylular, ağalar, beyler de yarım yırtık şimdi. Hele memurlar... Dosyalarının başında uyumaktalar... Hoş, Gogol'ün anlattığı gibi, memurlar zaten birer entrikacıdırlar. Hep uyuyan tozlar arasında... Derken, 1881 suikastından sonra düşünceye yasak, basına yasak, konuşmaya bile yasak. Rus Intelligenzia'sının yaptığı helva, önce kendi boğazını tıkamıştır. O denli yüksek düşünce, o denli halkını sevmek, o kadar yazı, o kadar söylev... “Neye yaradı bunlar?” diyorlar. Artık ne düşüneceklerini bilmiyorlar. Suskunluğa gömülmüşlerdir. Politikadan da, sosyal reformlardan da usanmışlardır. Tam bir umutsuzluk, bezginlik. Yalnız, işçi sınıfı hala biraz hareket içindedir. Ama onlar da aydınlardan öyle uzaktalar ki...” (A. A. -Ö.Y., s.240-241). Verilen bilgiler, asıl sorunun kölelik ya da tavır ve davranışlarda olmadığını ortaya koyar. Asıl sorun, yüzyılların getirdiği koşullar altında bu toplulukların çürümüş, bozulmuş olduklarını görebilmektedir. Kusursuz model yaratmaya çalışmak yerine asıl çürümüşlük, bozulmuşluk tespit edilmelidir.

1.12. OLAY BİLDİRİMİ CÜMLELERİ

Özne ve yüklem arasındaki ilişkiyi haber veren olay cümleleri, belli bir zaman ve yerde yaşananların ifadesi olduğundan somut gerçeklik içerebilir:

“On gün önce babasıyla Galata rıhtımına, Almanya'dan dönen Türkleri görmeye gitmiş. Rıhtımdaki heyecan ve sevinci öyle güzel anlatıyor ki, ben de oradaymışım gibi oldum. Hükümetimiz, Almanya ile ilişkilerini kesince²⁸ Almanlar da talebe ve diplomat olmak üzere orada bulunan tam 314 Türkümüzü “interne” edivermişlerdi. Yani, bulundukları yerde tutmuşlardı. Buna biz bütün Türkler çok üzüliyorduk.

²⁸ Bülent Bakar, 1944 yılında İngiltere ve Amerika'nın Almanya'yla iktisadî ve siyasî ilişkileri kesmesi için Türkiye'ye baskı yaptıklarını bildirir. Müttefik Devletlerin Almanya'ya krom sevkiyatı yapan Türkiye'ye bu sevkiyatı durdurması yönündeki baskısı üzerine Türkiye, Almanya'ya krom ihracatına son vermek zorunda kalır (2016: 95-96).

Neyse Drottningen adındaki İsveç bandıralı bir gemi nihayet bu vatandaşlarımızı da güzel yurdumuza kavuşturdu. Metnin yazdığına göre, gemi sabahın saat sekizinde Sarayburnu'nda görünmüş. Bütün karşılayıcılar, gelenlerin yakınları, daha yığınla halkta heyecan o anda son haddini bulmuş. Gemideki Türklerimiz, Drottningen rıhtıma yanaşana kadar bir ağızdan hep:

“Yaslı gittim şen geldim

Aç koynunu ben geldim.” marşı ile kulakları ve kalpleri çınlatmışlar. Gemi rıhtıma yanaşınca, başta İstanbul Vali ve Belediye Reisi Dr. Lütü Kırdar olmak üzere, daha bazı ileri gelenler gemiye binip, gelenlere, “Yurdumuza hoş geldiniz” demişler. Metin’in babası da ileri gelenlerin arasındaymış. Tabii Metin de. Sevinçten bayılanlar olmuş.

Gelenler uzun uzun Almanya’nın hâlini anlatmışlar. Berlin yerle bir olmuş. Dresden de öyleymiş. Almanlar artık ne Hitler’i dinliyorlarmış, ne de Goebels’i. Goebels’in V1, V2 silahlarına onlar şimdi, “Goebels’in Kurusıkısı 1, Kurusıkısı 2” diyerek alay ediyorlarmış. Hitler balon gibi sönmüş. Gestapo²⁹ şefi Himmler ise karanlıkta şarkı söyleyen çocuklar gibi boşuna esip savuruyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s.268-269).

1944-1945 yıllarında yaşanan ve herkesi derin üzüntüye boğan bu olayın arka planı şu şekildedir: Bakar’ın verdiği bilgilere göre 1945 yılında Yalta’da alınan karar gereği Almanya’ya savaş açtığını ilan etmeyen ülkelerin San Fransisco’da düzenlenecek konferansa çağrılmayacağını bildirilmesiyle Türkiye, Almanya’ya savaş ilân eder. Yaşanan hadiseler sonunda Türk-Alman siyasî ve ekonomik ilişkileri bozulur. Türkiye’deki Almanların bazıları ülkelerine döner, bazılarıysa Türkiye’de enterne edilir. Almanya’da kalan Türk vatandaşları ve diplomatların Türkiye’ye getirilmesi için Türkiye, yoğun girişimlerde bulunur. 1945 yılında bir İsveç gemisi olan “Drottningholm” adlı gemi kiralanır ve Almanya’da enterne edilmiş olan 314 öğrenci ve Türk elçilik görevlisi ülkeye getirilir. Gemi rıhtıma yanaşırken onları bekleyen halk, “Dağ Başını Duman Almış” marşını söyler (2016: 109-111). Aydın’ın arkadaşı Metin, Galata rıhtımına gittikleri zaman yaşanan olayları ve Almanya’dan gelecek gemiyi bekleyen topluluğun duygu durumlarını, bildirim cümleleriyle mektubuna aktarır. Almanya’dan gelen Türklerin anlattıkları, savaşın nasıl bir yıkıcı etkiye yol açtığını ve tüm taşların yerinden nasıl oynadığını gözler önüne serer.

²⁹ Gizli polis teşkilatı.

Olaylar, bir ya da birden fazla nedene bağılı olarak gelişebilir. Amaç, bireyler üzerinde düşünsel ya da duygusal etkilere neden olan, çok boyutluluk içeren olayların niçin meydana geldiğini anlamak; sonuçların birey ve toplumlar üzerindeki etkilerini iyi değerlendirmektir. Kurgusal metinlerde yer verilen olaylar, birey ve toplum üzerinde etkiler bırakan, birbirleriyle bağlantılı olaylardır:

“Yolun iki yanına dökülmüş terlikçiler, süpürgeciler bağrışıyorlar. Sebzeciler, meyveciler terazilerini şakırdatarak, bazen kefelerden birine beş kiloluk iki kavun oturtarak öteki kefeye turşuluk biber, gök domates dolduruyorlar. Kavunları ağırlık birimi olarak kullanıyorlar. Babalarının elinden tutmuş çocuklar, az ötede, çukurda boyalı şekerler satan şekercilere doğru yaylanıp geriliyorlar. Babaları onları yeniden turşuluk döküntü sebze satılan tezgâhlara doğru çekiyorlar. Çocuklar, uzun süren pazarlık ve tartı işlemleri sırasında yeniden şekercilerden yana bir atılım yapıyorlar. Bu gizli savaş, babaların tezgâh başlarındaki işleri bitene dek sürüyor. Babalar, oğlanlarının atılım yaptıkları yönü görmemiş oluyorlar. O zaman oğlan çocuklardan biri ikisi bir ağlama tutturuyor. Babalar, bir ellerinde fileleri, bir ellerinde ağlayan çocuklarıyla soluya soluya Posta Caddesi’nden aşağı iniyorlar. Şekerciler biraz daha uzakta kalıyor. Oğlan çocuklar biraz daha sesli ağlıyorlar. Bir baba, bu anlaşılmasız yaygara karşısında elindeki fileyi çocuğun yüzüne sallıyor, “Bağırma!” diye haykırıyor. Çocuk daha çok bağırınca onun elini bırakıyor ve kafasına bir sumsuk atıyor, “Seni bir daha yanımda daireye getirirsem!.. Hadi bakalım, kal burada yalnız. Kal da tayyareler gelip tepene bomba atsınlar senin!” diyor. Oğlunu geride bırakıp hızlı hızlı yürüyor. Çocuk dizinden aşağı düşmüş çorapları, babanın gömleğinden bozulup genişçe dikilmiş frenk gömleği, yana çarpılmış papyon kravatıyla babasının ardından düşe kalka koşuyor. Birer lastikle yukarı çekilip elden geldiğince kısaltılmış gömlek kolları içindeki ince bileklerini başının üstüne siper ederek koşuyor: “Beyba! Beyba!..” (A. A. -Ö.Y., s.156-157). Posta Caddesi’nde bir babayla oğlunun yaşadığı olayları yansıtan verici, böylece Aysel’in çocuk yaşlarda yaşadığı travmaların okurca anlaşılmasını sağlar. Babasının tayyareler tepene bomba atsın diyerek korkuttuğu çocuğun bileklerini başına siper etmesi ve babasının peşinden “Beyba! Beyba!..” diyerek düşe kalka koşması, o dönemin çocuklarından olan Aysel’in de ruh hâliyle ilgili çıkarımlar yapılmasının önünü açar. Ayrıca sadece kışlık erzağa para yetirebilen

babaların çocuklarla yaşadığı gizli savaşın resmedildiği satırlar, dolaylı yollardan yaşanan yoksulluğun sezdirimini yapar. Babasının gömleğinden bozulup genişçe dikilmiş frenk gömlek, yoksulluk sezdirimi yapmak için metinde yerini alır.

“Bir gün Kemal Abisi, genç bir şair, çıkageldi. Radyoevi’nin bütün nöbetçilerini, hademelerini falan yara yara bu üst kata dek çıkmış. Girişten sonra ikinci ve son kat oluyor. “Küçük bir matbaa kurdum. Bir de yeni dergi çıkaracağız. Göreceksin herkesin önünde nasıl yepyeni ufuklar açacağız. Vaktin olursa uğra” dedi. Ali çok istedi. Ama uğrayamadı hiç. Çünkü şefe hemen haber gitmiş. “Ali bir komünistle görüştü” denmiş. Şef de Ali’yi çağırdı, “Servisimizde böyle pislikler istemem! Bunlarla bir daha görüştüğünü duyar ve görürsem işine hemen son verdirtirim!” dedi. Oysa Ali’nin önünü gün günden örten yeni karanlığı yırtmak için yepyeni bir ufka öyle ihtiyacı vardı ki! Artık Molla Kâtip’in yanına, otele de dönemez. Kendini kısıktırak bağlı duydu. Gövdesini sanki durmadan örümcek ağıları sarıyordu. Avni Abisine verdiği söz aklına geldikçe içinde bir cızlama oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.365-366). Verici, radyoevinde yaşanan bu olayla ülke insanları arasında yaşanan çatışmaları ve bunların insanların ruh hâlleri üzerindeki etkilerini göstermek ister. Aysel, köylü kentli çatışması dışında, sağ-sol, sol- sol kutuplaşmasını ve bu grupların silahlı eylemlerini yaşamış bir birey olarak çocukluğundan itibaren zor yıllar geçirmiştir.

Toplumsal, siyasal, ekonomik, askerî vb. ilgi çekici her çeşit hadiseden oluşabilir:

Aşağıdaki cümlelerde “Pasif Korunma Tatbikatları” sırasında yaşanan olaylar anlatılır:

“Tahrip bombalarından iskele üstündeki bir kahve yıkılmış, ne yazık ki dikkatsizliklerinden dolayı burada yaralanan iki kişi olmuş. Bu iki kişi, hemen acil servisle hastaneye kaldırılmış. Vaktinde sığınaklara girmedikleri ve bu tehlikeli tecrübeyi sanki oyun oynanıyormuş gibi seyre daldıkları için iki mektep talebesi de tabii, gazdan zehirlenip boğulmak tehlikesi geçirmişler. Fakat hemen yardım ekipleri, onların da yardımına koşmuş ve çocuklar muhakkak bir ölümden kurtarılmışlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 86).

Halkevine düzenlenen baskın sırasında yaşanan olaylar, İlhan üstünden şu şekilde anlatılır:

“*Sergievi Caddesi üstündeki bodur çamları atlayarak kestirmeden halkevinin önüne çıktılar. Yapının önündeki küçük alana varmadan İlhan birden durdu. Şaşırmış, nerdeyse paniğe kapılmıştı. Halkevinin önünü polisler sarmıştı. İlhan ne yapsındı? İlerlesin mi küçük ordusuyla, geri mi çekilsin? Ne yapacağını bilemeden olduğu yerde kakılıp kaldı; curcunayı seyre daldı. Bu arada baskın için sabırsızlanan küçük ordusunu yatıştırmakta epey güçlük çekti. Milliyetçi şair, bir polis arabasına doğru itelenip götürülürken İlhan cılız bir sesle, “Tamam çocuklar. Bugünlük bu kadar. Bitti” dedi. Bodur çamların arasına dalıp, gözden kayboldu. Çocuklar bir süre alanın önünde itişip kakıştılar. İkisi, aralarında güreşe tutuştular. Bir polis gelip sopasıyla onları kovaladı, “Evlerinize!” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.218). Toplantıyı İlhan düzenlenmesine rağmen olay yerini ilk onun terk etmesi, olaya ironik bir hâl kazandırır.*

Başkasından öğrenilen bilgilerin “-mİş” ekiyle sunulduğu aşağıdaki cümleler; Mussolini’nin yakalanması, tutuklanması, kurşuna dizilmesi, Milano Loretta Alanı’nda tepesi aşağı asılması ve cesedi gören halkın verdiği tepkileri etraflıca ele alır:

“*Mussolini, Dongo kenti yakınlarında bir villada tutuklanmış. Yanında yirmi beş yaşındaki metresi Clara varmış. Vatanseverler müfrezesi kendisini yakalamaya gelirken önce kurtarmaya geliyorlar sanmış. Sevinip metresini kucaklamış. Öpmüş. Ama bakmış ki diktatör, iş başka türlü... Müfreme tarafından hemen yakalanmış. Yargılanması sonunda ölüme mahkum edildiğini öğrenince böyle bağırmış işte. Müfreme gülmüş. Mussolini ve metresini kurşuna dizmek için hemen hazırlığa girişmiş. İdam mangasının başı, “Ateş!” buyruğunu vermeden önce Mussolini, “Hakkınız yok! Hakkınız yok!..” diye bağırmaya başlamış ve metresiyle birlikte kurşunları yemişler. İkisi de delik deşik yere serilmişler. Mussolini, gözleri bile bağlanmadan kurşuna dizilmiş. Onların ve diğer on beş faşistin cesetleri Milano’ya getirilmiş. Tabii törensiz falan. Cesetler kentin Loretta Alanı’nda tepesi aşağı asılmış. Halk, memleketin felaketine sebep olan bu adamın cesedine şu anda bile tükürmekte ve onu ayakları altında çiğnemekteymiş. Hatta yaşlı bir kadın, diktatörün cesedine beş el ateş etmiş. “Bunlar öldürülen beş oğlum için!” demiş. Milano’da saatler 16.10’u gösteriyormuş. Günlerden 28 Nisan.” (A. A. -Ö.Y., s.277). Cümleler, İtalyan lider Mussolini’nin halkın gözündeki yerini göstermesi açısından önemlidir. Aşağıda verilen olaylar, halkın Mussolini’ye neden bu*

kadar tepkili olduğu daha iyi anlaşılır kılar: Baskıcı bir yönetim uygulayan Mussolini'nin Hitler ile kurduğu “Berlin-Roma Mihveri”, halkı endişeye sokacak ölçüde Almanya'nın İtalya'ya üstünlük kurmasına neden olur. Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırma niyetiyle Mihver Devletler içinde İkinci Dünya Savaşı'na katılan Mussolini, Müttefik devletlere karşı yenik düşer. Bu mağlubiyetler, onun görevden alınmasına neden olur. Güzin Molo'nun verdiği bilgilere göre Kuzey İtalya'yı işgal eden Hitler, tutuklu olduğu otele baskın düzenleterek Mussolini'yi kendi karargâhına getirtir. Adolf Hitler tarafından karşılanan Mussolini, oğluyla birlikte bir sığınağa yerleştirilir. Bir süre ailesiyle birlikte Münih'te kalır, sonra Kuzey İtalya gider orada “Salò Cumhuriyeti”ni kurar ancak asıl söz sahibi Almanya olur. 1945 yılında Nazilere düzenlenen operasyon sonrası Kuzey İtalya'nın büyük şehirleri Almanlara karşı ayaklanır. Savaş sona ererken Alman delegelerinden birini bekleyen Mussolini, yanına kimse gelmeyince İspanya'ya gitmek için yola koyulur o sırada İtalyan partizanlar tarafından yakalanır. Yanında olan metresiyle birlikte çiftlik evine götürölür. Son olarak komünist partizan tarafından vurularak öldürölür (2016: 29-30). İtalyan halkının Mussolini'ye bu kadar tepkili olmasının nedenini ortaya koyan bu olaylar, onun yakalandıktan sonra metinde bildirimini yapılan işkenceler görmesine neden olur.

Yaşanan olayların kahramanların hayatlarında yarattığı değişimler, psikolojik durumları üzerinde ortaya çıkardığı farklılıklar, gözden kaçan ayrıntıların fark edilmesini sağlar:

“Ne o elinizdeki? Tan mı? Bizim eve Tan girmez. Tasvir girer en çok. Romanı da gizli okuyorum. Okulda da gizli okuyordum ya zaten... Ben bir gün Russo'nun İtiraflarını okuyordum. Okudunuz mu bilmem... Kışın, mütalaada coğrafya kitabımın altına koymuş okuyordum. Onu da zaten eniştemin kitaplarının içinden almıştım gizlice. Yakalandım okurken... Yaa, coğrafyacı beni yakaladı... Ama ne oldum! “Seni sevmesem, muallimler meclisine verirdim” dedi. “Ne okuyacağınızı bilmiyorsunuz madem, bize sorun bari” dedi. Onlara sorsak, Ev ve Kadın dergisi... Çok çok İki Çalgıcının Seyahati... Düşünün artık... “Hem ders çalışacağına roman okuyorsun. Utanmıyor musun? Görmeyeyim bir daha!” dedi. Kitabı da aldı elimden. Vermedi de. Yalvarttı beni. Ta evine kadar gidip yalvardım. Benim olsa neyse... Vermedi. Kendisi okumamış. Adını duymuş. Terbiyesiz bir kitaptır, diye duymuş. Okuyacakmış da şimdi, ne kadar zehirlendim, terbiyem ne kadar bozuldu, onu anlayacakmış. Neyse aman,

bitirdim şurayı...” (A. A. -Ö.Y., s.326-327). Çavuş, Aysel’in başından geçen olayla devletin otoriter tutumuna işaret edildiğini dile getirir. Bu uygulamaların kahramanların varlık bulacak kimlikleri üzerinde etkili olacağını ifade ederek Ertürk’ün itaatkâr bir subay, Aysel’inse özgürlüğü tadabilmek için ölmeyi tercih etmesinde bu otoriter uygulamaların etkili olduğuna dikkat çeker (2015: 344). Okuması istenen ancak okuduğu için de utanması gerektiği ima edilerek öğretmenler meclisine gönderilmekle korkutulan Aysel, büyük bir bocalama yaşar.

Aşağıda bildirimi yapılan olay, komünizm taraftarlarına kötü muamele yapıldığı gerekçesiyle hükümeti suçlayan Rusya’yla ters düşmemek için gözaltı sürecinde yapılanlar hakkında bilgiler barındırır:

“Namık, arkadaşı Günay’ın babasının yardımıyla CHP öğrenci yurduna girdi. Ama hukuk okumaktan cayıp Yüksek Ticaret Okulu’na başladı (...) Orada yeni çalışan arkadaşlar edindi. Yeni ateşli gençler de. Birlikte Rus Konsoloslugu’nun önüne gidip fotoğrafında Stalin’in bıyığına tükürdüler. (İstanbul’da sıkıyönetim vardı.) Bir polis de onları yakalayıp gözaltına götürdü. Üç gün gözaltında tutuldular. Namık, gözyaşları içinde önce emniyetekilere, sonra subaylara yalvardı. Çok dikenli yollardan geçerek nerdeyse artık varmak üzere olduğu “istikbali” elden gidecekti.

“Ne yapayım? Bana Rus ayıdır, kötüdür dediler. Vatanıma hizmet ettiğimi sandım” dedi. Subayın kaşları daha çok çatılınca, aslında kendisini arkadaşı Cahit’in kışkırttığını söyledi. (Cahit yıllar sonra işte bu yüzden komünist oldu, derler.) Namık’ı sorguya çeken mavi gözlü, çok beyaz elli bir subay, “Allah’ın belası! Rus elbet kötüdür. Ama şimdi sırası mı Stalin’in bıyığına tükürmenin, cahil!” diye bağırdı. Arkadan suratına iki tokat indirdi, “Arkasını yüksek yere dayamış it!” dedi. Ardından da, “İt ürür, kervan yürür!” ve “İt derisinden post olmaz!” gibi atasözlerini peş peşe sıralayarak yüzüne tükürdü. Tokadı yiyince Namık’ın gözünde şimşekler çaktı. Sonra da bütün aşağılanma duygusunu oracıkta tüketti.

CHP öğrenci yurdundan kovulmaktan çok korktu. Üstelik henüz fazladan iki buçuk lira bulup da Beyoğlu’nun yan sokaklarında erkekliğini ispatlamamıştı. Bu yüzden bundan böyle Stalin’in bıyığına tükürmemek gerektiğini ispata çalıştı durdu. İşte bu kez hapı yuttu. “Komünizm propagandası yapıyor” gerekçesiyle yurttan da, okuldan da kovuldu. Bir an aydan kıçüstü yere düştüğünü sandı. Gözünün önünü zifiri bir karanlık

sardı. Okuyup adam olmak için başvurulması gerekli yolları artık tümünden yitirdi. Bu yolları göremez oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.360).

Verici, parantez içinde “İstanbul’da sıkıyönetim vardı.” cümlesini kurarak anlatacağı konularda bu durumun dikkate alınması için okuru uyarır. Stalin’in bıyığına tükürmesine gerekçe olarak kurduğu “Ne yapayım? Bana Rus ayıdır, kötüdür dediler. Vatanıma hizmet ettiğimi sandım.” cümleleri, toplumun Ruslara bakışını göstermesini açısından önemlidir. Namık, subayın kaşlarının Ruslara ayı demesi nedeniyle çatıldığını zannederek suçu arkadaşına atar. Ancak bağlama dayalı bilgiye ve dönem hakkında art alan bilgisine sahip okur, kesinlik içermeyen söylemi ve yaptığı eyleminin arkasında durmaması dolayısıyla Namık’a kızıldığının ayırdına varır. Gazete haberlerinde Rusya’yla yaşanan Boğazlar Sorunu’na yer veren verici, böylece vermek istediği mesajın doğru çıkarımlanmasını sağlar.

Olayların gerçekleştiği yer, gerçekleşme süresi, başlangıç ve bitiş noktaları bellidir. Mekân, anlatılacakların daha iyi anlaşılabilmesi için ayrıntılı olarak betimlenir:

“Beş yaşındaydım. Bostanda, otlar arasında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm. Hiç görmediğim, belki de hiç görmediğim için bana göre güzel olan bir çiçek. Elimi uzattım. Dokunmak istedim. Değmek. Değmek. Cennet bahçelerinin o hiç görülmemiş çiçeğine elimi sürmek. Kendi kendime bulduğum bir güzele dokunmak. Tutmak. Uzattım elimi. Otlar arasında, o benim için yeni olan şeye dokundum. Bir acıyla haykırdım sonra. Çiçek değilmiş. Zehirli bir hayvanmış. Parmağımı yardılar. Kanımı akıttılar. Beklenmedik, hiç umulmadık bir acı. Zehirli bir hayvanın sokmasından binlerce, milyonlarca kat dayanılmazlıkta... Ümmü Ninem beni kucağına aldı. Pörsük memesini ağzıma yapıştırıyor. Artık emmediğimi bile bile yapıştırıyor. İtiyorum onu. Hayvanın sokmasından ağladığımı, bu can acısından haykırdığımı sanıyorlar. Yanılmış olmanın acısını anlamıyorlar. Umulmadık bir anda yanılmış olmanın acısını. Bundaki dayanılmazlığı...” (A. A. -Ö.Y., s.385-386).

“Hergele Meydanı’nda şimdi millet otobüslerin başına üşüşür. Torbalar, sepetler, ısınmış peynir kokusu... Börekçiler, peksimetçiler, helvacılar, sucular. Haşhaş yağı. Bekleşenler, gelenlerin elinden, ezilip suyu akan üzüm, kayısı sepetlerini, çırpınan hindileri, tavukları alırlar. Yumurta sepetlerinden samanlar dökülür. Biri, “Benim mısır torbası olacaktı bir. Mısır torbası! Mısır torbasını verin!” diye bağırır. Uzun süre

çınlar bu ses. “Mısır torbası!” Karşılایıcılar, gelenlere acele bir sarılırlar. Sonra, büyük bir savaş içinde, torbaları, sepetleri aramaya koyulurlar. Evlere bir iki torba, bir iki sepet erzak girmesini beklemenin açgözlü evcenliğiyle şoför muavinlerini, yardımcı oğlanları serseme çeviriler. Yardımcı oğlan, otobüsün tepesinden indirdiği üzüm sepetinden bir salkımı çekip alır, aralayıp asma yapraklarını ve sicimleri. Sonra salkımıyla sokar ağzına. Karşılایıcılar hasetle bakarlar, “Afiyet olsun”, “Helal olsun” derler. Başörtülü bir kadının kucağında, boynuna kanaviçe işlemeli yuvarlak bir önlük bağlanmış çocuk, bu önlüğe beyaz beyaz kusar. Bütün yol boyunca pıhtılaşmış bir süt çıkarmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.155).

Olaylar, bilgi vermek ya da bir şeyler öğretmek amacına sahip olmadığı için gerçek hayatta olumlu, olumsuz olarak karşılaşılan her türlü konu ele alınabilir:

“Derdim yetmiyormuş gibi, bir de bugün bizim bodur askerlikçiyle kavga ettik. Önce bana herkesin ortasında, “Hayvanoğlu hayvan!” diye bağırdı. Ama sonra koca yüzbaşı öyle bir tarziye verdi ki, görülecek şeydi. Kavga, bahçede nişan alma taliminde bana, “Tüfeği öyle korkak Fransızlar gibi tutma. Şöyle yiğit Almanlar gibi tut!” demesinden çıktı. İnadına, “O yiğit Almanlar galip gelecek mi bakalım?” deyivermişim. “Tabii galip gelecek, hayvanoğlu hayvan!” demesin mi? “Fransız askerlerine küfrettiğiniz gibi babama da küfredemezsiniz efendim! Babam, her şeyden önce, Ölmez Atamızın yanı başında çarpışmış ve bu vatani düşmanlardan kurtarmıştır!..” dedim. Tabii çok bozuldu. Arkadaşlar da donup kaldılar. Herkes işin sonunun nereye varacağını merak ederken tüfeği attığım gibi, “Sizi müdür beye şikayet edeceğim efendim!” dedim. Bodur yüzbaşının o zaman eli ayağı titremeye başladı. Ne yapacağını bilemiyordu. Doğrusu ben bir Türk subayının bu hale düştüğünü görmektense, ölsem daha iyiydi. O sırada Güner ileri atıldı ve askerlikçiye, “Lütfen arkadaşına tarziye veriniz³⁰ efendim. Yoksa çok üzücü durumlar olabilir” dedi. Askerlikçi biraz hık mık etti. Sonra baktı ki olacak gibi değil, Güner’in babası saylav olduğu için durum kötüye gidecek, o zaman bodur boyu ile önüne geldi ve “Oğlum Aydın, sen yanlış anladın. Ben onu demek istemedim? Sen benim çok çalışkan bir talebemsin. Ben hiç senin babana dil uzatır mıyım? Aff edersin, ama uzatmam” dedi. Bu sefer de ben çok fena oldum. Aff etsem bir türlü, affetmesem bir türlü. Neyse, bundan sonra bizim askerlikçi öyle her önüne gelene küfredemez artık. Olsa olsa ancak

³⁰ Özür dilemek.

astlarına...” (A. A. -Ö.Y., s.182-183). Cümleler, İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk insanının Alman ve Fransızlara bakış açısıyla ilgili sezdirimler barındırır. Verici, Alman ve Fransız yanlısı olan Türk vatandaşları arasındaki kutuplaşmayı, bu kavgayla olay bildirimi cümleleriyle gözler önüne serer.

Olayların akışında rol alan kahramanlar ve olayları dolaylı olarak etkileyen ya da olaylardan etkilenen kahramanlar vardır:

“Edebiyatçı beni derse kaldırdı ve çok memnun kalarak benim çalışkan olduğumu söyledi. O sırada Namık, “Bizim de rahat bir evimiz olsa, biz de çalışkan olurduk!” demesin mi? Namık çok değişti. Geçen gün Bahriye Hanım onu yolda sigara içerken görmüş. Namık’ın bu hâline çok canım sıkıldı. Üstelik öyle saygısız konuşması üstüne edebiyatçı, onu dersten atmasın mı? İnzibat meclisine³¹ vereceğini de söyledi. Mütalaada Hayri Bey’e giderek Namık’ı affetmelerini söyledim. Onun ailevi durumunun bozuk olduğunu anlatmaya çalıştım. Hayri Bey de, “Bu seferlik senin hatırın için affediyorum” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.171).

Ortaya çıkmış, meydana gelmiş olaylar, belirli bir konu etrafından gelişir ve sonuçta çözüme kavuşur. Gerilim yüklü, şaşkınlık verici, heyecan yaratıcı, üzücü, sevindirici her türlü konudan oluşur:

“Aydın “hariciyecilik” sınavına hazırlanıyordu. Zavallı bir daktilo kızı gebe bırakmış olduğu söyleniyordu. Bitkin ve şaşkındı. Onca özlediği bir mesleği, koşunun en son noktasında, o en son saniyede kaybediverecekti. En azından, “bu cahil ve alaturka ve hiç de güzel olmayan, tek yol yordam bilmeyen daktiloyu” sefir sofralarına nasıl oturtacak? Neyse ki “babası duruma el koymuş. Kızı önce Aydın’a nikâhlayıp sonra boşatmışlar. Gizlice tabii. Çok para gitmiş. Aydın’ın annesi de, istikbalî parlak oğlunu böyle baştan çıkaran bir süprüntü” yüzünden çok gözyaşı dökmüş.” (A. A. -Ö.Y., s.382). Aydın, evlenmeye mecbur kaldığı kızı kendine uygun bulmadığı için gizlice nikâhlanıp boşanır. “Çok para gitmiş.” cümlesi, durumu namus kavgasına kadar götürdükleri anlaşılan aileyi susturmak için evliliğin yetersiz kaldığını, ailenin ancak parayla susturulabildiğini düşündürür. Aydın’ın bitkinleşmesi, pişmanlık ve endişe duyması da ancak böylesi büyük sıkıntılar doğuran yaşanmışlıklardan kaynaklı olmalıdır.

³¹ Disiplin kurulu.

“Şunlar yanımdan geçerken Fransızca bir şeyler söylesene bana!” “Niçin? Hem ne söyleyeyim?” “Bir şeyler söyle işte. Bakalım anlayacaklar mı?..” “Ne söyleyeceğimi bilmiyorum ki...” “Amaan sen de, geliyorlar, hadi! Söyle bir şey. Seni seviyorum, de işte. Laf olsun diye.”

Parlak saçlı gençle dans ettiği kız yanlarına gelmişlerdi. Sevil hemen gözlerini yumdu. Bekledi ve Aydın bir çırpıda, “Je vous aime” dedi. Sevil hemen Aydın’ı itti. Ondan ayrıldı. Burnunu kıvrıdı. Parlak saçlı gence doğru bir omuz silkti: “Ama ben seni sevmiyorum, ne yapalım” dedi; organize giysisinin eteğini hoplatarak masalarına döndü.” (A. A. -Ö.Y., s.130).

Roman kahramanlarının başından geçenler, kahramanlar arasında cereyan eden olaylar ya da kahramanın iç çatışmalarından meydana gelen olaylar, bir ana konu ve ona bağlı çok sayıda yan olaydan meydana gelir:

“Bozkurt, Kızılelma’nın bir iki sayısına da atak, heyecanlı şiirler yazdı. Evde babasının olmadığı saatlerde bu şiirleri büyük gümbürtülerle okudu. Hartı hurtu o denli arttı ki, Aysel bir akşamüstü artık bu gürültücü abiye dayanamadı, eline alıp evin içinde öttüre öttüre dolaştırdığı zurnanın sesinden şişmiş kafasını tarih kitabının üstünden kaldırıp, “Abi ne olur sustur şunu artık!..” diyecek oldu.

İlhan sanki bu fırsatı bekliyordu. Birden kız kardeşinin üstüne atıldı. Suratına iki tokat aştıktan sonra, ağzı köpükler saçarak bağırmaya başladı: “Niye susturacaktım? Halis muhlis bir Türk sazı! Hanımefendimiz ders çalışacakmış!.. Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nereden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam.” (A. A. -Ö.Y., s.213).

Yeni gelen bilgiler arasında anlamsız bağdaştırmalar yapılmaması, farklı anlamlara gelecek yorumlamalara kayılmamasında etkili olan olay cümleleri, kahramanların inanç, tutum, görüşlerini gözler önüne sermesi açısından okura yol gösterir:

“İlhan başını çevresindekilerin karın hizasına doğru indirdi, “Eğilin!” dedi. Eğildiler. Çocuklardan biri, yanındaki birine oyun olsun diye bir parmak attı. Kıkırdastılar. İlhan kaşlarını çatı, “Gülmeyin çocuklar, gülmeyin! Gülmenecek zaman değil!..” dedi. İki çocuk gülmelerini tutmaya çalıştılar. O sırada uzaktan, hademenin, “Üle Hüseeeynnn!” diye nağmeli bir seslenişi geldi. Bu kez çocuklardan dördü birden

hık hık gülmeye başladılar. İlhan, çok çirkin bir şey görmüş, acı bir şey yemiş gibi yüzünü buruşturdu, “Yazık... Yazık!..” dedi. “Ben de sizleri sahici birer Türk erkeğisiniz sanmıştım. Yazıklar olsun!” Sonra daha bir yığın “teessüflerini” bildiren söz sıraladı. Çocuklar utanır gibi oldular. Boyunlarını dikip artık dikkatle İlhan Abilerinin ağzının içine bakmaya koyuldular.” (A. A. -Ö.Y., s.216).

Roman boyunca anlatılan olaylar, yeni verilerin eski verilerle bütünleştirilmesini ve bilgilerin güncellemesini sağlar. Okur, olayların neden - sonuçlarına bakarak; olaylar arası nedensellik ilişkileri kurarak; dikkat çekici, anlamlı konuları takip ederek mesajı çözümlemek noktasında doğru adımlarla ilerler:

“Salim Efendi, “Nerde bu öküz?” dedi karısına. Karısı usulca, “Varma üstüne” dedi. “Oğlun bir şeylerden korkmuş. Aman bugün varma üstüne oh olasin.”

(...)

“Len rezil! Çık ortaya!.. Başımı yeni dertlere mi sokacaksın sen? Çık ortaya diyorum, köpek!” Yolda gelirken, yakalanan gençlerden söz edildiğini duymuştu. Zaten içine kurt düşmüştü. Oğlunun boyundan büyük, üstüne elzem olmayan işlere kalkıştığından kuşkulanıp duruyordu.

(...)

“Len köpek!..” Böyle haykırdı. İlhan, dergi yığınlarının üstünde önce daha bir büzüldü. Babası oda kapılarını gümbür gümbür açıp kapamaya başlayınca ansızın, ta halkevinin önünden buyana içine çöreklenip kalan korkudan utandı. “Ölmek var, dönmek yok!” diye yemin etmemiş miydi? (...) Başını yine uluyan bir kurt gibi yukarı dikti. Karanlık köşesinden çıktı. Sert adımlarla babasının önüne yürüdü. Salim Efendi, onu öyle, kazınmış kafasıyla karşısında görüverince boşa giden bir yumruk salladı. İlhan, yana kaçırıldığı başını yine havaya dikti, “Vur!” dedi. “Vur bakalım! Gülerек ölürüm!..”

(...)

İlhan, vur dediği için değil, zaten vuracağı için suratına iki tokat, sırtına da bir yumruk indirdi: “Geçen yıl Milli Korunmacılar dükkânı teftişe geldiklerinde alt kata da iniverirler diye ödün bokuna karıştırdı. Anladım şimdi! (...) Demet demet insan topluyorlar. Otobüslerde konuşuyorlar. Meğer asıl kanunsuzluk benim bağrımın içinde, başımın altındaymış yahu! Burnumun dibinde!..”

(...)

Karısına döndü, yine bağıra bağıra anlattı: “Hadi onları kapının önüne yığdım, başımdan gitti sandım da bilemedim...” Oğlunun kafasını sumsukladı: “Hay benim uyurgezerliğime hay. Geçen sabah boş bir çuval aramak için dükkânın altına indim. Orayı burayı karıştırırken bir de ne göreyim? Merdivenin altına yeniden tıkmış tıktırmış. Ülen sen bunu o gün, ben Şengül Hamamı’na gittiğim zaman yaptın! Tıkmış tıktırmış yeniden...”

Yasak değillerse bu zıkkım olası mecmua mı nelerdir, eh ben de bir şey bilmiyorum artık. Yasak olmasalar niye tıktırtıyorsun dükkânın altına ikide bir, ikide bir?.. Milli Korunmacılar bana yetmiyorlar mı ülen? Onlara verdiğim hesaplar yetmiyor mu ha?” İlhan homurdandı, “Hiç bile yasak değil onlar. Artanlar...” diyecek oldu. Dinlemedi babası: “Attım hepsini bodrum penceresinden arkaya. Verdim ateşi, verdim ateşi!..” “Ne yaptın baba? Irkına ihanet ettiğinin farkında mısın?” Ağlamaya başladı. Babası bir tokat daha attı. Kendisine o kadar güvenmiş olan abilerine nasıl hesap vereceğini bilememenin acısından ağlıyor İlhan. Ağlarken bir yandan da burnu akıyor.” (A. A. - Ö.Y., s.222-224).

Asıl anlatılmak istenene ulaşmak için yardımcı bir rol üstlenen olay cümleleri, metnin çözümlenmesi noktasında sezilen bilgilerin ve yapılan çıkarımların doğruluğunu azaltır veya arttırır. Roman boyunca farklı seçeneklerin oluşmasına engel olan bu avantaj; okuru düşük olasılıkları elemeye, güçlü olasılıkları göz önüne almaya iter. Yüzde yüz bir kesinlik içermese de tüm seçenekler arasında en olası olanları belirlemek ve çıkarımlara ulaşmak için olay cümleleri, belirleyici rol üstlenir:

“... bugün emrinizdeki yiğit emniyet mensupları Karapençe Çetesi namını taşıyan bir çeteyi yakalamışlar efendim. Yoo, telaş buyurmayın... Çocuk işi... Yaşları on yedi ile on sekiz arasında üç gangster taslağı, beyefendi. Bunlar bugüne kadar Samanpazarı’ndaki bir kundura mağazasından dokuz çift kundura, yine aynı semtlerdeki bir tuhafiyeye mağazasından şöyle bin küsur liralık eşya, Anafartalar Caddesi’ndeki bir radyocudan da beş yüz lira kıymetinde radyo çalmışlar. Her girdikleri yere de Varan 1, Varan II, Varan ili diye pusula koyarlarmış... Efendim, bu çocuklar işte... Amerika sevgisi... Bu işte, evet. Çocuklar yakalanınca ne demişler, biliyor musunuz efendim? Şöyle demişler: “Biz bu çaldıklarımızla Amerika’ya gidecek,

orada yerleşecek, hayvan yetiştirecek ve sinema artisti olacaktık” demişler.” (A. A. - Ö.Y., s.253-254). Çocukların yakalandıklarında *“Biz bu çaldıklarımızla Amerika’ya gidecek, orada yerleşecek, hayvan yetiştirecek ve sinema artisti olacaktık.”* demeleri, 1945’li yıllarda ülkede Amerika hayranlığının üst safhalarda olduğunu sezdirmektedir. Seçil Uzunkaya, İkinci Dünya Savaşı bitiminde Amerikan yardımlarının Türk basınında yer alması nedeniyle Türk halkının Amerika’ya sempati duymaya başladığını bildirir (2019: 177). Bu bilgi, Karapençe Çetesi’nin Amerika’ya sempatisinin sebebini ortaya koyar. Fethullah Akın, Rusya’nın İran’dan çekilmemesi, doğu bloğu ülkelerindeki komünizm faaliyetleri, Polonya konusunda aykırı hareketlerde bulunması üzerine ABD’nin boğazların kontrolünün Rusya’ya geçmesini engellemek için Türkiye’nin yanında yer aldığını bildirir. Karadeniz’in Sovyetlerin eline geçmesiyle Sovyet yayılma politikasının kolaylaşacak olması, ABD’nin çıkarlarına ters düşer ve Türkiye’yi destekleme kararı alır (2017: 128-129).

Aşağıda verilen olay bildirimi cümleleri, Aysel’in Devlet Planlama Teşkilatı’ndaki işinden atılma nedenine açıklık getirir:

“Aysel, sosyalizme inanıyordu ama DPT³²’deki işinden atıldı. Bir yaz tatili kampında garsonun, müsteşarın karısından önce Aysel’e çay vermesi, üstelik de Aysel’in garsonlarla, kamp bekçileriyle durmadan yeni kurulan partiden konuşması hiç doğru bulunmamıştı. Müsteşarın karısı, Aysel’in “aile terbiyesinden mahrum” ve dolayısıyla “komünist” olduğuna karar vermişti. Bu karar resmi makamlarca onaylandı.” (A. A. -Ö.Y., s.388). Aysel’in garson ve bekçilerle konuştuğu yeni kurulan parti, 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi olmalıdır. Cümleler, Aysel’deki fikir değişimini yüzey yapıya taşınması açısından önemlidir.

1.13. DURUM BİLDİRİMİ CÜMLELERİ

Bir hareketin oluş şekli, etkisi altında kalınan konu, öznenin niteliklerini bildiren; öznenin durumunu haber veren cümlelerdir. Bir durumun ne şekilde ve nasıl gerçekleştiği ya da gerçekleşmediğinin bildirimini yapar. Bir hareketin niteliğini, nasıl meydana geldiğini, benzerlik, karşıtlık derecesini belirtir. Gerçekleşmesi için etkileyici bir gücün gerektiği ama etkilenen bir gücün gerekli olmadığı; durağanlık içeren, süreklilik gösteren durumları ifade eden cümlelerdir. Durum cümlelerinde, nesneye ihtiyaç duyulmaz; eylem ve özneyle anlam, tamdır. Durum bildiren eylem cümlelerinde

³² Devlet Planlama Teşkilatı, 60 Darbesi sonrası ekonomik kalkınmanın sağlanması için kurulur.

klasik anlamda iş, kılış bildiren ve etkilenici güce sahip bir eylem yoktur. Varlığın niteliği ve içinde bulunduğu durumu bildiren ad cümleleri, bir hüküm içerir.

1.13.1. Abartma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Bir olay, durum ya da varlıkla ilgili karşı tarafta istenen etkiyi oluşturmak, konunun önemine dikkat çekmek için kurulan cümlelerdir:

“Kardeşim, bütün bu üzüntülerim yetmiyormuş gibi, bir de geçen gece korkunç bir sallantıyla uyandık. Hepimiz kış kıyamette sokağa fırladık. Hava zehir gibi ayaz.” (A. A. -Ö.Y., s. 97).

“Avluda binlerce genç dolu. Kızlı erkekli. Büyük ateşler yakmışlar. Marşlar söylüyorlar. Marşları kendileri bestelemişler. O güne dek duyduklarıma hiç benzemiyor. Marşlarla yer gök inliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.393). Üstünova, “-lArcA” ekinin cümleye nicelik bakımından abartı anlamı verdiğini ifade eder (2018b: 144).

“Aysel, kaplıcalardaki emekli bir subaydan bombanın sadece dokuz Türk askerine bedel olduğunu öğrendi.” (A. A. -Ö.Y., s.335). Cümlede, abartılı ifadeler kullanılarak yaşanan olay, daha önemli ve büyük gösterilmek istenmiştir.

Söze güç kazandıran bu kullanımlar, bir şeyi olduğundan daha küçük ya da büyük göstermek; sözün olumluluk ya da olumsuzluk derecesini arttırmak için kullanılır:

“Cumhuriyetin 10. yılında karısını Ankara’ya, törene götürmüştü. Olup biten her şeye şaşkın bakakaldılar. Olup biten her şeyi ikisi de pek sevdiler, beğendiler. Ama bir yandan da başkentteki o üç gün Salim Efendi’yi küçültmüş, küçültmüş de, Hımbıl Osman’ın torbalarındaki kavut gibi un ufak edivermişti.” (A. A. -Ö.Y., s. 56).

“Emin Efendi’nin büyük oğlu, Aysel’i görmeye gelmedi. Onun yerine küçük oğlu Ertürk gelip Salim Efendi’ye bir pusula verdi: “Kerimenizin köylüklerimizden Ali oğlanla gizli münasebet kurmuş olduğu öğrenilmiş bulunduğundan...” Salim Efendi’nin Hüsnüğüzel’de tuttuğu dört kişilik odadan o akşam yükselen inilti nerdeyse Hiroşima’daki iniltileri, ağlaşmaları geçti.” (A. A. -Ö.Y., s.335). Cümleler, Aysel’e çektirilen eziyetin büyüklüğünün anlaşılmasına katkıda bulunur.

Cümleler, alay, güldürü gibi mizahî amaçlarla kullanılabilir:

“Onca saylav oğlu, vekil oğlu, yüksek memur oğlu içinde iyi valla bu Namık. Milli Şefimizin oğluyla da kurmuş ahbablığı. Geçende baktım, kaykılmış onun yanında, otomobile. Önde şoför. Baş kasketli. Araba da pırıl pırıl, siyah bir araba. Uzun.

Camları billur. Üstüne tek toz konmaya cesaret edemiyor herhâlde.” (A. A. -Ö.Y., s.103).

“Ama arızaların sonu gelmiyordu. Yedek lamba, yedek iğne, yedek düğme, yedek silindir vb. sağlamak bir türlü mümkün olmuyordu. Şef’e yalvarıyordu. Şef de üstündekilere bin ricada bulunuyordu, ama mikrofon çekmek üzere iki metrelik bir kablo satın alınması için sanki sonsuz kadar beklemek gerekiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.364).

Gerçek hayatta olması mümkün olmayacak durumların olağanüstü bir şekilde sunulması, durumun etkisini artırır:

“Beynimi çatlatıyorum. Ama notta ne demiş olduğumu bir türlü bulamıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 71).

“Ne tatlısın!”

Öptü sonra Aysel’i. Elbet öpebilirdi. Mademki bir parka gelinmiş birlikte. Birlikte birer bardak da bira içilmiş az önce... Öpüşülebilir. Durum bunu gerektiriyor. Yine de, yine de ne eksikti o akşam? Öldürücü bir şey eksikti. Tamamlanamayacak bir şey. Bir türlü bütünlenemeyecek... O şey’e özlenen anlamlar yüklenemeyecek... Yer yerinden oynasa Aydın yanındakinin, sadece bir kadın olduğunu unutamayacak. Yanındakinin insanlar içinde bir insan olduğunu düşünemeyecek...” (A. A. -Ö.Y., s.375).

1.13.2. Aşamalı Durum Bildirimi Cümleleri

Bir durum, olgu, olay, özellikte aniden olmayan; belirli aşama sonucu yavaş yavaş görülen nicel veya nitel artış veya azalış ifade edilir:

“Oda gittikçe ısınıyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 29).

“Salim Efendi’nin ise o gün bugündür içinde gittikçe büyüyen küçülmeyi kimse anlamadı.” (A. A. -Ö.Y., s. 56).

“Babası memuriyetten ayrılmış, mimar kardeşiyle taahhüt işlerine girişmişti. Ama babanın Sevil’in gözüne girmesi gittikçe güçleşiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.359).

“Artık bu sene yavaş yavaş iyi arkadaşlar edindim.” (A. A. -Ö.Y., s. 83).

“Kalabalıklarda kız kardeşini gözlemek ve gözetlemek güçleştikçe güçleşiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

Belirli bir süreç içinde yaşanan olumlu veya olumsuz değişimlerin ifade edildiği cümlelerdir:

“Halka halka açılan bir dalganın herhangi bir halkasında olmak. Oysa ben, en son halkanın dışına doğru kayıyorum. Durmadan kayıyorum. Yürüyerek, çevremle gizli ilişkiler kurarak, yeni semt adları öğrenerek, yeni yüzler görerek ve her ilişkiden biraz daha az algılanmış çıkarak gittikçe geciken, gittikçe yorucu olan, gittikçe hiç dışına çıkılamayacakmış gibi olan, gittikçe hiç geri de dönülemeyecekmiş gibi olan ağır bir kayış.” (A. A. -Ö.Y., s. 77) cümleleri, Aysel’in umudunu kaybederek ölüme adım adım ilerleyişini aşamalı durum bildirimini cümleleriyle bildiren cümlelerdir.

“Bir şeyleri kendine yediremiyor bir süredir. Bir süredir yüreği ecinniler baskınına uğruyor sanki. Boğum boğum boğuluyor (...) Aysel’i başkente yollamadan da durmadan boğulmaktaydı Salim Efendi. Oğlu okuryazar olduğundan bu yana boğulmakta. Öğretmene rastladıkça boğulmakta. Kaymakam mahfellerde³³, bayramlarda, kalkınan ışıklı bir ülkeden söz ettikçe, boğulmakta. Şakir Ağa, erkana rakı sofraları kurdukça, bağına bahçesine kuzu çevirmeye götürdükçe onları, boğulmakta. Onu, Belediye Reisi’nin kolunda, şosede dolaşırken görüp görüp boğulmakta. Onun öğretmenden yanak aldığını görüp boğulmakta. Jandarma Kumandanı’na besili hindiler gönderdikçe boğulmakta. Kimin kimden yana olduğunu çıkaramadıkça boğulmakta. Memurinin gittikçe dışına düştüğünü, hiçleştiğini görerek boğulmakta. Boğuldukça nemrutlaşmakta. Nemrutlaştıkça yenilik, uygarlık adına ne görürse ortalıkta, topuna birden soğukluk duymakta, hatta kin toplamakta...” (A. A. -Ö.Y., s. 55-56).

“Fen Fakültesi, buğulu kış günleri, uzaktan yakmış ışıklarını, durmadan Ali’ye göz kırpmıyor. Aysel’le aynı çizgide olmak, onunla bir kez daha yan yana yürüyebilmek.... Ama aradaki uzaklık gittikçe büyüyor. Fen Fakültesi sislerin ardında gittikçe uzaklaşıyor. Bazen hiç görünmez oluyor. Aysel istese, yine de kendisini arayabilir. Bulabilir. Demek ki istemiyor. Aysel, Fen Fakültesi’nden de daha uzakta, daha da puslar içinde kayboluyor. Gün günden kayboluyor. Gün günden erişilmez oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

“Salim Efendi’ye şu dünyada karşı gelmeyen, onunla zıtlaşmayan tek kişi karısı: Giderek daha da gözünün içine bakar oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.209).

³³ Toplanma Yeri.

Sonuca adım adım yaklaşan bir değişim, gelişim; üst ve alt kademeye geçiş söz konusu olan durumların bildirimi için kullanılır:

“Üç yıl önceki seçimler ne kadar umut verici. Parti’nin miting alanları gün günden kalabalıklaşıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.392).

“Bunlara sığındıkça Aysel uzaklaşıyor. Aysel’e yaklaşmak istedikçe, İlhan’ın sinir damarları gerilmiş genç boynuna tosluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.164).

“Bakanlıklardaki memurlardan DP’ye adaylığını koyanların sayısı gün günden bir çığ gibi artmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.379).

1.13.3. Belirsizlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Bilgi eksikliği, anlam bulanıklığı nedeniyle yaşanan belirsizliğin kişide tetiklediği merak duygusunun ifade edildiği cümlelerdir:

“Namık beni sevmezdi, ama nedense hep çantamı taşırdı. Galiba babam ona bunun için üç beş kuruş, annem de benim eski elbiselerimi veriyormuş. Nurten’in eskilerini de onunla köyündeki kardeşlerine gönderiyorlardı zaten.” (A. A. -Ö.Y., s. 43).

“Hangi sabahın günaydını bu? Hangi sabahtayım? İki gün sonra mı, üç gün sonra mı, bir gün sonra mı?..” (A. A. -Ö.Y., s.288).

Tam ve belirli sınırlar çizilememesi, bireyi belirsizliğe zihinsel olarak cevap bulmaya iter ve birey sorgulamalar yapmaya başlar:

“Zaten sabah saat sekize doğru ölmeye yatacağımı da bilmiyordum. Sezinliyordum ama, geciktiriyordum. Acaba öyle mi? Gerçekten bilmiyor muyum? Bir beceriksizliğin sonucu mu karar verdim buna? Yoksa, kararımı kolaylaştırmak için mi evden çıktım? Hangisi önce?..” (A. A. -Ö.Y., s. 51).

“Peki ama anahtarı ne yaptım ben? Almış miydim? Almamışsam, ille alayım diye niye koşmadı ardımdan? Anahtarı almıştım, evet. Uzanıp uysallıkla şaşkınlık arasında almıştım anahtarı. Sonra ne yaptım? Belki de matbaanın girişinde bıraktım. Odasına gitmeyi hiç düşünmediğime göre, anahtarı ya hiç almadım ya da dışarda bir yerde bıraktım. Belki de çıkar çıkmaz bir ağacın dibine atmışımdır. Şimdi en az anımsayabildiğim şey bu.” (A. A. -Ö.Y., s.121).

Kişi; bilmediği, tam olarak bilgi sahibi olmadığı, hatırlamadığı açık ve belirgin olmayan durumlarda şüpheye kapılır:

“Ne kadar uyudum acaba? Yoksa hiç uyumadım mı?” (A. A. -Ö.Y., s.113). Aysel, otel odasında bir gün, bir gece kalmış olabileceğini düşünür. Ancak ölmeye yattığı

odaya gireli daha on üç dakika geçmiştir. Bu durum, kafa karışıklığının boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

“Yayınevinde bulunmayacağı bir saatte mi aradım acaba onu? Günlerden pazar mı yoksa?” (A. A. -Ö.Y., s.351).

“Günün hangi saati? Ölmediğime göre, belki de artık hiç ölemeyeceğime göre, zamanı bilmek gerek. Çıplak kolumu kaldırıyorum. Odanın o hiç değişmeyen karanlığı. Saati görmeye çalışıyorum. Yüzükoyun dönüyorum. Başımı bileğime yaklaştırıp yakından bakıyorum. Sekizi on geçiyor. Sabah mı, akşam mı? Durmuş mu yoksa? Kulağımı dayıyorum. Saatin yüreğini dinliyorum. Durmuş. Evet. Ben ölümümü beklerken, o ölmüş demek! Ölebilen tek şey bu. Zaman.” (A. A. -Ö.Y., s.283).

Geçmişin silikleşmesi, yaşanan an ve geleceğe dair öngörülemeyen durumlar, ne yaşanacağını bilinmemesi, kafa karışıklığını artırır:

“Odasına gitmemi istedi. Yapacak bir şey kalmadığı için gitmedim. Kafada sürdüremediğimi yatakta sürdürmek. Bu sürdürülmeli miydi acaba? Sürdürmek mi? Neyi? Ne düşündüğümü bilmiyorum. Karıştırıyorum. Beynimi tek tek sözcükler zorluyor. Bunlar bir türlü yan yana gelip de bir cümle olamıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.115).

“Çantam düşmüş. İçindekiler yere saçılmış. Ne zaman olmuş bu? Bilmiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.283).

“Artık hiçbir şey dinlemek istemiyorum plaklardan.

Bir süre daha boğuşup çocuğumu büyütmek istiyorum. Çocuk ister saat onarıcısı Rıza’nın oğlundan olsun, ister Ömer’den... Yeterince saygıdeğer değilsem değilim. Her şeyde haklı ve doğru olmak için her şeyin haklı ve doğru olması gerek.

“Bir süre daha boğuşup çocuğumu büyütmek istiyorum. Çocuk ister saat onarıcısı Rıza’nın oğlundan olsun, ister Ömer’den... Yeterince saygıdeğer değilsem değilim. Her şeyde haklı ve doğru olmak için her şeyin haklı ve doğru olması gerek.

Belki de çocuk yoktur. Belki de kendimim yeniden büyütmek istediğim; saksısını çatlatmış.” (A. A. -Ö.Y., s.398-399). “Belki de çocuk yoktur. Belki de kendimim yeniden büyütmek istediğim; saksısını çatlatmış.” diyen Aysel, bu belirsizlik içeren durum bildirimini cümleleriyle roman boyunca bahsettiği gebeliğin kendini yeniden doğurmak, büyütmek olarak da algılanabileceği konusunda okuru yönlendirir. Onun yeniden doğması, kendiyi yüzleşmesinin ardından kalıplardan sıyrılmasıyla mümkün olur.

“Zamanın ucunu iyice yitirdim. Bir Engin sorunun vardı galiba. Ama şimdi kendimi onca zorluyorum, çocuğun yüzünü, yüz çizgilerini, saçının rengini bile gözümün önüne getiremiyorum. Engin’in yüzüdür diye gözümün önüne gelen, sanki bildiğim bütün yüzlerin bir karışımı. Engin sanki bildiğim ve yaşadığım her şey. Bir sabaha doğru nerdeyse bütün başkenti yürüyüp de mezar taşçılarının orada gördüğüm bir mezar taşı, mezar taşının üstündeki “Timur Yurdaer: 1943-1968” yazısı da Engin sanki. Sanki bir gece Çankaya tepesinden aşağı, geleceğe doğru güleç güleç bakarak inerken ikimiz...” (A. A. -Ö.Y., s.344-345).

Tanımlanamayan, bilinmeyen, muğlak, kafa karışıklığına yol açan, nesnel olasılıklar belirlemenin zor olduğu, kolaylıkla anlaşılmayan durumların ifade edildiği cümlelerdir:

“Zühtü geceleri daha iyi duyabildiğini, kutunun içinde saraydan kız kaçırdıklarını falan öğrendiğini söylemiş. Ali’nin anasının büsbütün akli başından gitmiş. Ali mektupla anlatmaya çalıştı. Ama bilmiyor, acaba annesi anladı mı? Her şey şimdi tüm karanlık.” (A. A. -Ö.Y., s.365).

“Kim bilir onu artık bir daha ne zaman görebilirim. Sonbaharda Sorbonne talebesi oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.299).

Ertürk’ün babası Emin Efendi’nin oğlu Remzi’ye Aysel’i istediği ve Bursa Kaplıcaları’nda görüşmelerini talep ettiği mektubuna Salim Efendi’nin verdiği cevap, olumlu ya da olumsuz algılanamayacak şekilde belirsizlikler içerir: “Mektubunuzdaki niyetiniz için size şimdiden münasip bir şey söyleyememekteyim. Allah ne yazdıysa o olur (...) Bu işin olup olmayacağını şimdilik bilemem.” (A. A. -Ö.Y., s.294).

Var olan anlamın kaybolması, yaşama dair olan anlamın yok olması, belirsizlik sonucunda ortaya çıkan durumlardır:

“Yüreğimi delen bir düşünle uyanıyorum (...) Bir an kim olduğumu, nerede olduğumu, ne yapmam gerektiğini bilemiyorum. Gözlerimi her köşe bucakta, pörsümüş leylak dalına değin her şey üstünde teker teker gezdirerek ölmeye yattığım odayı yeniden tanımam gerekiyor. Ardından, bu oda içinde hâlâ var olduğumu anlamam geliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.339).

1.13.4. Benzetme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Ortak özellikler içeren bir kavram, varlık ya da nesneye ait niteliklerin aynen mevcut olduğu başka bir kavram, varlık ya da nesneye benzetilerek belirginleştirilmesi, diğeri gibi gösterilmesi durumunun ifade edildiği cümlelerdir.

“Gibi, -mİş gibi, kadar, sanki, tıpkı, benzemek” kodlayıcıları, benzetme içeren bildirim cümlelerinde kullanılır:

Verici, anlatımı daha güçlü hâle getirmek için “Çocuklar bahçenin ovaya bakan taş duvarı önünde mevzilenmekte, o ince, uzak; yeşillikler arasından bir solucan kadar görünen ve bir solucan gibi kıvrıla kıvrıla giden treni el kol çırparak selamlamaktadırlar.” (A. A. -Ö.Y., s.335) cümlesinde, treni solucanın özelliklerine benzettiği, benzetme içeren durum bildiriminde bulunmuştur. Cümlede kullanılan benzetme kodlayıcılarıysa “gibi” ve “kadar” edatlarıdır.

“Her ev, ya içinden bir ölü çıkmış, ya kapısına kırmızı bir fener asılmış gibi.” (A. A. -Ö.Y., s. 13) cümlesi, evlerde yaşanan kavganın vahametini benzetme yoluyla ortaya koyar. Hirik’e göre bazı sıfat-fiil eklerinden sonra gelen “gibi”, olay ya da durumun gerçek olmaya yakın olduğu yönünde izlenim uyandırır (2017a: 209).

“Otele kibar bir fahişe gibi girdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 70).

“... gaz bombaları atılmadan önce herkes bodrum katlarına, dairelerdeki memurlar falan da bazı sığınak denen yerlere girmişler. Mezar gibi yerlermiş..” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

“Olsa olsa eski Türkçeyi bir türlü yeni alfabeye çeviremeyen eliyle sinek kovalar gibi kovalar başından kendini.” (A. A. -Ö.Y., s.152).

“Kapının ağzına bırakılmış eski ve kirli bir pamuk çuvalı gibi hareketsiz duruyor.” (A. A. -Ö.Y., s.259).

““Analarımızın erkekleri Hitler bıyıklıydı. Bizimkiler, iyi tıraş olmuş bir Teksas kovboyu gibi bıyıksız. İçlerinde Don Ameche ya da Clark Gable bıyıklı olanları da vardı ama...” Yüzünün sinirleri geriliyor. Bekliyor. Onun Gorki bıyıklarını atıyorum. Yollarda çoğalan Lenin bıyıklarını da.”” (A. A. -Ö.Y., s.286).

“Sanki” kodlayıcısı, benzetme bildiren cümlelerde kullanılır:

“Bir şeyleri kendine yediremiyor bir süredir. Bir süredir yüreği ecinniler baskınına uğruyor sanki. Boğum boğum boğuluyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 55).

“Suyu en kurak güne saklamış, ağzına kadar dolu bir havuzdum sanki.” (A. A. -Ö.Y., s.165).

“Ata, sönmekte olan bir ateşi yelpazeler gibi durmadan yüzümü eldiveniyle yelpazeliyor. Fırtınaya tutulmuşum sanki. Bir türlü gözlerimi tam açamıyorum. Açıp kapıyorum, açıp kapıyorum. Bu nedenle Ata’nın yüzünü güçlükle görebiliyorum. Yüzü sanki bir ocağın küllerini üfler gibi.” (A. A. -Ö.Y., s.342).

“Kadar” kodlayıcısı; eşitliğe, denklığe dayalı benzetme bildirir:

“Gördüğüm gökyüzü bu kapının üstündeki gökyüzü işte. O da donumun yaması kadar bir şey.” (A. A. -Ö.Y., s.150).

“Kuş kadar bir şey. Çelimsiz. Boncuk gibi gözleri var.” (A. A. -Ö.Y., s.259).

“Tıpkı” kodlayıcısı, benzetme bildirimi yaparken kullanılır:

“Köy alanlarında, bayramlarda zeytinyağlanmış iri güreşçiler de tıpkı böyle tutuşurlar.” (A. A. -Ö.Y., s.313).

“Benzemek” kodlayıcısı, benzetme bildirir:

“... Metinden gelen bir mektup. Çoktandır sesi çıkmıyordu. Zarfın içine bir de resmini koymuş. Tam bobstil modasına göre giyinmiş. Saçını da uzatmış. İnce düz bir bıyık da bırakmış. Robert Taylor’a benzemiş nerdeyse.” (A. A. -Ö.Y., s.268).

“... sağ yanda, bir dizi kabartmada çözemediği çok şey var: Düşünen adamın ayağının dibindeki kedi başına benzer baş örneğin! Sonra, örse doğru eğilmiş adamın tepesine bir ruh gibi asılı duran sakallı, sarıklı, galiba, evet, sarıklı adam başı. Ali Şir Nevai mi bu? Hangi padişah yahut? Yok canım, padişah olur mu? Padişahları devirdik. Ne işi var çekiç sallayan bir adamla bir duvarcı arasında.³⁴” (A. A. -Ö.Y., s.314).

“Tentenin kıyısından bir yüz görünüyor. Başındaki subay şapkasına benzeyen bir şapkanın siperliğine tayyareci gözlüklerini takmış olan bir yüz.” (A. A. -Ö.Y., s.341).

1.13.5. Çaresizlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Yaşanmış ya da yaşanacak bir durum karşısında elden bir şey gelmemesi durumunu ifade eden cümlelerdir:

“Günlerdir her bir şeyi tek tek anlattım bunlara efendim. Ama suç çocuklarda değil ki. Analarında, babalarında asıl. Bütün evleri tek tek dolaştım. Biliyorsunuz. Tek tek. Yine de...

³⁴ Ali aracılığıyla betimlenen figürler yapıcı, yaratıcı insanları; insan gücü ve zekâsını sembolize eder. Yeni Türk devletinin düşünürleri, sanatçıları, madenci, demirci, çömlekçilerinden oluşan zanaatkarları bu figürlerle temsil edilir.

Ellerini çaresizlikle iki yana açtı. İcini çekti:

“Buna da şükür!..” (A. A. -Ö.Y., s. 12).

İlhan, halkevine düzenlenen baskın sonrası evi polis basar korkusuyla dergilerin başında çaresizce bekler: “... homurdanarak karanlık aralıkta bekleşen, Türklüğün şanlı tarihini kurtaracak dergilerinin yanına gitti. Kuluçkaya yatmış tavuk gibi, tam bir saate yakın, eli çenesinde bu dergi yığınının üstünde oturdu.” (A. A. -Ö.Y., s.220).

“Komünizm propagandası yapıyor” gerekçesiyle yurttan da, okuldan da kovuldu. Bir an aydan kıçüstü yere düştüğünü sandı. Gözünün önünü zifiri bir karanlık sardı. Okuyup adam olmak için başvurulması gerekli yolları artık tümünden yitirdi. Bu yolları göremez oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.360).

Sıkıntıyı ortadan kaldırmak için çıkar yol, yapacak bir şey olmaması; düzeleceği, iyileşeceğine dair inancın kalmaması gibi durumların ifade edildiği cümlelerdir:

“Sümerbank keteni perde ağır ağır açıldı. Tam da açılamadan takılıp kaldı.

Tüh, battık! Oldu mu olanlar?” (A. A. -Ö.Y., s. 16). Cümlede, bir sorgulamadan ziyade bir durum ortaya konulmakta ve soru cümlesi kalıbında bir çaresizlik bildirimi yapılmaktadır.

“Çok yalnız olduğum için çaresiz yine defterime sarılıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

“Koşmam, acele etmem gerekiyormuş. Karşımdakiler sabırsızlanıyorlarmış. Ama ben hep topallıyorum. Bir türlü çabuk olamıyorum. Çok sıkılıyorum. Yılan derisi iskarpinlerden kurtulmak istiyorum. Kurtulamıyorum. Topallamaktan da bir türlü tezimi bulamıyorum. Üstelik artık her yeri aradığımı sanırken bir de bakıyorum henüz hiçbir yeri arayamamışım...” (A. A. -Ö.Y., s.341).

1.13.6. Davranış İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Çeşitli uyaranlar karşısında bir varlık ya da nesneye yönelik sergilenen tepki, tavır, tutumun ifade edildiği cümlelerdir:

“İlhan hemen karanlık aralığa daldı. Gözlerinden sicim gibi yaş inerek hepsini bir kömür sandığına doldurdu. Annesinin yakarmalarına direnip sandığı sürükleye sürükleye çıktı, gitti (...) Salim Efendi ardından sokak kapısına koşup, “Bir çıktın madem, bir daha dönemezsin haa!” diye bağırdı. Aşağıdan ses gelmedi. Salim Efendi, aptes alıp namaza durdu.” (A. A. -Ö.Y., s.226-227).

“Ertesi gün Molla’nın, “Tereees! Suları taşımadan nereye sıvışıyorsun yine?..” diye bangır bangır bağırmasına aldırmadan, giyinmiş, kuşanmış, taranmış olarak Radyoevi’nin, o “esrarengiz mabet”in yolunu tuttu.” (A. A. -Ö.Y., s.319).

“Aysel, “Beklettim mi?” diyerek yanında bitivermişti işte. Ali, onun yüzüne bakıp kaldı.” (A. A. -Ö.Y., s.326).

“Ben böyle kırık ökçe, plak ve tilkinin başıyla uğraşırken Atatürk birden kımıldıyor. Sol elinde tuttuğu deri eldivenini yüzüme doğru sallıyor. Ürkerek başımı kaçırıyorum. Ata, sönmekte olan bir ateşi yelpazeler gibi durmadan yüzümü eldiveniyle yelpazeliyor (...) Paralanıyorum, yoruluyorum, tükeniyorum, tilkinin başını kovuyorum; Türkiye’yi kalkındırıp kurtaracak olan kesin formülü bir türlü bulup çıkaramıyorum (...) Bir elimle tilkinin başını tutup, öteki elimle okul önlüğümün ceplerini karıştırıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.342).

“Aysel, “Sanırım bu, hayatın ta kendisi” deyince Alain, işte o tatlı ve çekingen oğlan, kendisini kucaklayıverdi..” (A. A. -Ö.Y., s.371).

Davranış içeren cümlelerden heyecan, kaygı, korku, stres, kızgınlık, özlem gibi duyguların sezdirilmesi sırasında yararlanılabilir. Verici, açıkça söylemek istemediği bilgileri, durum bildirim cümleleriyle vererek söze güç kazandırır:

“Otelde el ayak çekilince Ali, fırladığı gibi Radyoevi’nin önüne gitti. Karanlıkta yapının çevresini dört dönüyor. Gözcüler kendinden kuşkulanasınlar diye önündeki kaldırımda durmuyor. Karşı kaldırımdan yürüyor. Sonra Türkkuşu’nun ta oralara geçiyor, yeniden karşı kaldırıma. Oradan Dil-Tarih’in önüne... Tekrar derenin yoğun yoğun aktığı bu yana.” (A. A. -Ö.Y., s.311). Cümleler, Ali’nin heyecandan yerini duramadığını dolaylı olarak sezdirir.

“Aysel de önüne sallandırılan kemente asıldı. İsmet Paşa Caddesi’nin köşesindeki bir evin çitinden bir yaprak kopardı. Yaprığı parmaklarının arasında iyice ezdi.” (A. A. -Ö.Y., s.333). Cümleler, Aysel’in gergin olduğunun sezdirimini yapar. Verici, kahramanların hâl ve hareketlerine odaklanarak onların içlerinde yaşadıkları duyguların sezilmesini sağlar.

“Nihayet bir Bahçeli dolmuşu geldi. Durdu. İçine atladım. Ardımdan biri koşarak geldi, yanıma atladı. Baktım, Engin...” (A. A. -Ö.Y., s.350). Aysel, otobüse biniş anını ayrıntılı olarak anlatır. Böylesi sıradan bir durumun ayrıntılı anlatımı, okuru beklentiye

sokma amaçlıdır. Sonrasında verilen “Baktım, Engin...” cümlesi, bu sahnenin tek tek anlatılma sebebini oraya koyar.

“‘Namık’ı sorguya çeken mavi gözlü, çok beyaz elli bir subay, “Allahın belası! Rus elbet kötüdür. Ama şimdi sırası mı Stalin’in bıyığına tükürmenin, cahil!” diye bağırdı. Arkadan suratına iki tokat indirdi, “Arkasını yüksek yere dayamış it!” dedi. Ardından da, “İt ürür, kervan yürür!” ve “İt derisinden post olmaz!” gibi atasözlerini peş peşe sıralayarak yüzüne tükürdü.” (A. A. -Ö.Y., s.360). Namık’ın Rusların kötü olduğundan emin olmayan ve arkadaşlarını suçlayan sözleri üzerine subayın verdiği tepkiler, kızgınlık içerir.

“Yıkık dökük, üç odalı bir ahşap evin en az rüzgâr alan odasındaki sedirde, bir pencerenin önüne yerleşip inatla orada oturmaya başladı. Sedirdeki minderinin üstünden ölene dek de kalkmadı.” (A. A. -Ö.Y., s.361) davranış içeren durum bildirimi cümleleri, babanın Namık’ı evlatlıktan çıkarmasına rağmen içten içe evlat özlemiyle yanıp tutuştuğunun örtülü sezdirimini yapar. Baba, cam kenarından bir gelen olur mu diye ölene dek kalkmaz.

Dıştan gözlemlenebilen her türlü hareketin ifade edildiği cümlelerdir:

“Asansörle tam on altı kat çıktık. On altıncı katta indik. Bana odayı gösterecek oğlanın peşinden yürüyorum. Kısa bir koridor geçti. Bir odanın önünde durdu. Ben de durdum. Kapıyı açtı, içeri girdik.” (A. A. -Ö.Y., s. 7).

“Liseye döndü. Yağmur devam ediyordu. İçeri girdi. Yatakhaneye kapanmak istedi. Kilitliydi. Aşağı, yemekhaneye indi. Ancak bir yabancı için rahatsız edici olan bulaşık suyu kokusu içinde bir köşeye oturdu. Kitabı okumaya koyuldu.” (A. A. -Ö.Y., s.141).

“Kömür sandığını dış kapının basamağına koyup sırtına yükledi. Pencereden görünmemek için, arkaya, çöp tenekelerinin toplandığı duvar dibine gitti. Sandığı duvarın üstüne koydu. Kendi de çıktı. Yükünü yeniden yüklendi ve Turan’a yürürmüş gibi, içi kabara kabara dere yatağına doğru inmeye başladı (...) yüzükoyun kapaklandı ve gerçekten de Bozkurt’lar, Kızılma’lar ve Büyük Doğu’lar bir yorgan gibi üstünü örttü. Üstüne, çevresine saçılan dergileri çamurların içinden silkeleyip teker teker öptü, alnına koydu, sandığa doldurdu; derenin çukuruna indi.” (A. A. -Ö.Y., s.227-228).

“Milli Eğitim Bakanlığı’nın bir dairesinde reis olan amcasının evine indi doğruca. Orada tam on gün kaldı. Nafia’nın da, İşçileri’nin de her bir dairesini, hemen her odasını ince ince dolaştı. Sonunda Bakan Hilmi Beyefendi’yle bile görüştü. Önünü

ilikleyip daire daire dolaştığına, oraya buraya koştuğuna yandı. Suyun başına çıkmak varken...” (A. A. -Ö.Y., s.252).

“Çankaya’nın tepesinden inerken karlara bulandık. Engin bir çam dalına asıldı. Dalın üstünde tortop oldu. Sallandı. Sonra da yere atlayıp, “İşte sizi eğlendirmek için biraz maymun oldum” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.393).

“Banyodan çıktım. Acele kurulandım. Çoraplarım, sutyenim, düğmelerini nereden kopardığımı bilmediğim yeleğim... Acele acele giyiniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.396).

1.13.7. Genelleme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Özel olan bir örnekten hareket edilerek benzer özellikler taşıyan tüm örneklerin genel bir hüküm altında toplanmasını ifade eden cümlelerdir:

“Bütün Avrupa’da ölen ölene.” (A. A. -Ö.Y., s.184).

“Haa, Fransız erkekleri çok çapkın olurlar. Kendinizi koruyun!” (A. A. -Ö.Y., s.373).

“Herkes, hemen herkes makuldür.” (A. A. -Ö.Y., s.378).

1.13.8. Gerçekleşmemiş Beklenti İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmesi beklenen ancak beklendiği gibi sonuçlanmayan bir iş, eylem ya da durumu bildiren cümlelerdir.

Gerçekleşmemiş beklenti, “olumsuzluk eki” kullanarak ifade edilebilir:

“Ölüm bazen o denli çabuk gelmiyor. Ölümle savaşmak gerekiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.8).

“Karanlık battaniyenin içine bazı yüzler koymak istiyorum. Bu yüzlerin çizgilerini, ağız burun kıpırtılarını görmeyi, gülümseyip konuşmalarını bekliyorum. Hiçbir şey olmuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.205).

“... ne... ne” bağlacı, beklentinin gerçekleşmediğini bildirirken kullanılan kodlayıcılardır:

“Elindeki kâğıtta bu kısmın sonuna “şiddetli ve sürekli alkışlar” diye yazmıştı. Bekledi. Birkaç alkış oldu. Fakat sürekli değildi. Ne de şiddetli. Kendi kendine azıcık bozuldu.” (A. A. -Ö.Y., s. 18).

“Aydın’lar, Sevil’ler, Ertürk’ler, Aysel’ler, o, ilkokuldan mezun ettikleri için umduğu kadar bir ilgi görmüş değildi. Ne bakanlıktan, ne de ilçedekilerden. Çocukların

oraya buraya dağılır dağılmaz kendini mektuplara boğacaklarını da ummuştı: Ama bakalım, acele etmeyelim daha. Daha ilk gidenin ardından bile henüz iki ay geçmedi.

Kim bilir, Sarayköyü'ndeki kardeşinden değilse bile, belki bu öğrencilerinden birinden bir mektup alırdı bugün. “Ben işte şimdi sayın öğretmenim, sizden feyz alarak...”

Ne kardeşi indi otobüsten, ne de bir mektup çıktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 57).

Karşıtlık bağlaçlarından gerçekleşmemiş beklenti bildirimi sırasında yararlanır:

“Kölelik bir kalsın, toplum hemen ertesi gün cehaletinden sıyrılacak, ortalık güllük gülistanlık olacak. Mujiklerin köleliği kalktı. Ama bir de bakıldı ki köylü eskisi gibi hırsız, yalancı, pis, cahil...” (A. A. -Ö.Y., s.240).

“O kış, hükümet kiralara zam kararını çıkardı. Ama Salim Efendi bunun sevincini tadamadı. Memnune Hanım'dan ayda yedi lira fazla alamadan, safrakesesi ameliyatında gümledi gitti.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

“Bugün kışlada bir telaş. İnönü gelecek dediler. Fakat sonra yalnız tabur kumandanı geldi.” (A. A. -Ö.Y., s.187).

“Yazım çıkmazsa mahcup olurum diye korkuyordum. Halbuki işte bugün çıktı. Çok heyecanlıyım.” (A. A. -Ö.Y., s.265).

Geçmişte gerçekleşmesi beklenen bir durumun gerçekleşmediği, “-mİştİ” kodlayıcısıyla ifade edilebilir:

“Biz, bu müsamereyi Cumhuriyetimizin 13. ve 14. yıl dönümlerinde de yapmayı çok istemiştik. Geçirdiğimiz 23 Nisan ve 19 Mayıs bayramlarımızda yapalım dedik. Kısmet bugüneymiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 19). “Biz, bu müsamereyi Cumhuriyetimizin 13. ve 14. yıl dönümlerinde de yapmayı çok istemiştik” (ama yapamadık). “Geçirdiğimiz 23 Nisan ve 19 Mayıs bayramlarımızda yapalım dedik” (ama yapamadık).

“-AcAktİ” kodlayıcısı, gerçekleşmesi beklenen bir durumun gerçekleşmediğini ifade etmek kullanılabilir:

“Malmüdürü bir vazo gönderecekti. Hâlâ gelmedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 11).

“Beklemek, ummak” kodlayıcıları, sonrasına beklenenin aksi durumdan bahseden cümle olarak gerçekleşmemiş beklenti bildirimi yapar:

“İlhan, aşağıda, kapının ağzında bir süre arkasından koşmalarını, geri çağurmalarını bekledi. Hiç değilse, Aysel koşar gelir diye umuyordu. Kız kısmının

akşam karanlığından sonra evinin kapısından burnunun ucunu bile çıkarmaması gerektiği üstüne ona da, annesine de verdiği öğütleri unutmuş gibiydi. Epeyce bekledi. Gelen giden olmadı.” (A. A. -Ö.Y., s.227). “Hiç değilse, Aysel koşar gelir diye umuyordu.” cümlesinde kullanılan “-yordu” kiplik eki, geçmişte gerçekleşmesi beklenen bir durumun gerçekleşmediğinin sezdirimini yapar.

“Aysel’i karşıdan bekliyordu ya, o ardından çıkageldi.” (A. A. -Ö.Y., s.325).

“Ben pikaptan Edith Piaf’ın sesinin yükselmesini beklerken, “Odeon rekor!” diye Hafız Burhan’ın sesine benzer bir ses duyuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.342).

“Gülümsemesi, sanki birden, beklenmeyen bir anda yok olacak yüzünden. O kalın, dik boynun üstünde salt insana ürküntü veren kara bakışlar kalacak. Ali şaşıyor. Çünkü beklediği olmuyor. O gülümseme dudaklarda hiç değişmesiz duruyor.” (A. A. -Ö.Y., s.162).

“Ali, Radyoevi’nin takviminden tam “Ameli Radyoculuğu” bildikleriyle karşılaştırırken askere çağrılıyor. Muhabereye ayrılacağını umuyor, ama piyade oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.358).

1.13.9. Gözlem İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Herhangi bir olay, durum, varlık ya da nesneye dair gözlem ve inceleme sonucu elde edilen bilgilerin bireylerin bakış açısıyla yansıtıldığı cümlelerdir:

“Sahne görevli çocuklar, kendi dertlerine düşmüşlerdi. İşçinin tulumunun düğmesi kopmuştu. Karakaya köyünden Ali’nin yabası sahneye sığmıyordu. Doktorun gömleği ise ortalarda yoktu. Ertürk, dispanserden getirilen bir enjektörü eline almış, tansiyon aletini de boynuna asmış, ama gömleksiz kalmıştı. Biri, “Namık çalmıştır!” diye fısıldadı. Ali, bunu diyenin sırtına bir yumruk indirdi. Akyazı köyünden Namık olandan habersiz, Talat Efendi’nin dükkânından getirtilen teraziyle ortada dolaşıyordu. Boyu küçük geliyor, terazinin kefeleri yere değiyordu. Kaymakam’ın oğlu, üstünde yerleri süpüren, kırmızı saten yakalı siyah bir avukat cüppesi, yakılmış şişe mantarıyla çizilen bıyıkları, kurumlu kurumlu geziniyordu. Bir de Savcı’nın kızı. Sevil, fırırlı pembe tafta elbisesi, başında çiçeklerden yapılma bir taç, elinde keman; tırnakları ojeli, dudaklar rujlu, ortada sabırsızlanıp duruyordu. En güç durumda olan da Aysel. O, kentli bir memur hanımı olacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 23-24).

“Kalkıyorum: “Gel Hergele Meydanı’na gidelim. Yıllardır gitmedim.” Yerinden kımıldamıyor. Mavi yağlıboyası Vietnam askerlerinin arazi üniformaları gibi sarı-

yeşilimtırak-kahverengiye boğulmuş tahta masaya abanarak dik dik bakıyor. Alnında bir yığın çizgi.” (A. A. -Ö.Y., s.286).

“Bakıyor Radyoevi’ne göz ucuyla. Giriş pek aydınlık değil. Ama altta bir oda ile üst katta daha çok pencereli bir oda iyice aydınlık. Geri yanlarında ışık yok yapının.” (A. A. -Ö.Y., s.312).

“Havuzbaşı’nın ışıkları yanıyor. İnsanlar parkta kanepelerin üstüne doluşmuşlar. Kabak çekirdeği çitliyorlar. Küçük memurlar, abideyi görmeye gelmiş taşralılar.” (A. A. -Ö.Y., s.312).

“Avni Abisi evdeydi. O eski, tek katlı evin meyve ağaçlarıyla dolu, ama her yanını ot bürümüş bahçesine bir masa atmış. Tepesine de bir ampul sallandırmış masanın.” (A. A. -Ö.Y., s.315).

“Aysel kupüre baktı: Aydın bir kürsüde. Papyon kravat takmış. Kruvaze ceketi üstünde çok bol duruyor. Saçları fazla parlıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.374).

“Bir küçük parkın duvar dibinde boyvermiş iki leylak ağacı gördü. Beyaz beyaz ve eflatun eflatun açmış çiçekleri... Çiçekler alabildiğine fışkırmış...” (A. A. -Ö.Y., s.383).

Gözlem içeren durum bildirimi cümleleri, metinde yer alan olaylara neden olan etkenleri bulmak için dikkatli bir inceleme gerektirir:

Engin’in odasına dair verilen bilgiler, odanın bir bekâr odası olduğunu anlatmaya yarar: “Somyanın başucundaki duvardan karşı duvara bir ip gerilmiş. Üstünde bir pantolon, bir kazak, bir çatkılı gömlek, bir çorap teki. Ta öteki uçta bir çorap teki daha. Enginin gardrobu... İpin üstündekiler bu kadar değil. Bir de don var tabii... Fanila. Yıldız marka ve beyazı azmış.” (A. A. -Ö.Y., s.244-245).

“Odayı nerdeyse ikiye bölen yıpranmış giysilerin ve rengi azmış bir donun altından geçiyorum. Hapishane grisi gibi bir renge boyanmış kapının, o tek kapının iki yanında uzanan duvarlara bakıyorum. Herhâlde duvarlara bir zamanlar tirşe renkli³⁵ badana vurulmuş. Ama sonra, çatıdan sızan yağmurla, üstlerine asılıp kaldırılan öteberiyle duvarların asıl rengi yer yer, sonradan takma süs gibi kalmış. Şimdi de birinin üstünde bir tabak asılı. Ortasında Mevlevilerin döndüğü bir Konya tabağı. Turistik bir tabak. Şimdi her yerlerde var. Tabağın altında, alçak bir taburenin üstünde boş bir Çubuk şarabı şişesi (...) Plastik bir küçük tabakta kavrulmuş kestane kabuğu. Çok değil. Belki iki kestanenin kabukları... Bir yerde kırık bir ayna da vardı (...) Yere düşmüş bir tıraş

³⁵ Mavi ve açık yeşil arası bir renk.

sabunu. Ama bu, ipe asılmış donun düzenine yakışmıyor. Çelişiyor onunla...” (A. A. - Ö.Y., s.245).

Gözleme dayalı durum bildirimi cümleleri, Aysel’in bir şeylerden duyduğu rahatsızlığı, bir şeylerden patlama noktasına geldiğini anlatmaya yarar. Sonrasında verilen düşünce bildirimi cümleleri, öncesinde verilen durum bildirimi cümlelerinde anlatılmak isteneni açıklar. Verici, Aysel’in ruh hâlini önce gözlemsel olarak göstererek okurun onun ruh durumuna girmesini sağlar: “*Birden küt diye sustu. Ama dudakları kımıldıyordu. Sanki konuşmasını sessiz sürdürüyordu. Hızlı hızlı yürüyor. Başını da durmadan sallıyor. Yanında Ali yok artık. Kimse yok. Almış başını gidiyor. Birden küt diye de durdu. Yüzünü Ali’ye çevirdi. Bu kez gözlerini hiç kaçırmadan, hem de iyice açarak dedi ki: “Üstelik çok gururuma dokunuyor böyle böyle hesaplar yapmak. Planlar kurmak... Nasıl anlatsam?.. Kendi gözümde kendime rezil oluyorum. Küçülüyorum kendi gözümde...”*” (A. A. -Ö.Y., s.327-328).

“*Aldırmayın Aysel... Kimseye aldırmayın siz de... Kötü bir şey yapmıyoruz ki...*” Hoş buna Ali de pek inanmıyordu ya. Aysel’in yüzündeki, gövdesindeki gerginlik gevşedi: “*Tabii ya*” dedi, güldü. Sol yanağının altı çukurlaştı. “*Tabii ya. Suç bende. Her şeyi dert ediniyorum...*” (A. A. -Ö.Y., s.328). Verici, Aysel’in gerginliğinin yatıştığı anın resmini okura gözleme dayalı durum bildirimi cümleleriyle çizer.

“*İş buldum ben!*” Aysel pek ilgilenmedi. “*İyi*” dedi sadece. Sonra toparlandı: “*Affedersin yani. Kendimi düşündüm hep. Seni hiç sormadım.*” (A. A. -Ö.Y., s.329) cümlelerinde, Aysel’in hâl ve hareketlerine dikkat çekilir. Bu, Aysel’in aklında başka şeyler olduğunun sezdirimi içindir.

Gözlem içeren durum bildirimi cümleleriyle bir mekân, manzara, ortam adeta okurun gözünde resmedilebilir:

“*Çakıllar üstünde durmadan sallanan madeni bir eski masanın üstü, her bardak ve şişe altı izleriyle kirli durmakta, taze ceviz kabukları lekelerin üstünde uçuşmaktadır. Aşağıdan, ovadan, incecik, uzak bir tren, dumanını savurarak, tiz düdüğünü öttürerek geçmektedir. Kaplıca müşterilerinden hemen hepsi trenin geçişine olağanüstü bir şeye bakar gibi bakmaktadırlar. Çocuklar bahçenin ovaya bakan taş duvarı önünde mevzilenmekte, o ince, uzak; yeşillikler arasından bir solucan kadar görünen ve bir solucan gibi kıvrıla kıvrıla giden treni el kol çırparak selamlamaktadırlar.*” (A. A. - Ö.Y., s.335).

“Kapıdan geçince kendimi dar, uzun bir salonda buluyorum. Tam karşımda ince uzun bir masa, bu salonu bir haç gibi kesiyor. Masanın ardında harmanilere sarınmış yeşil yüzlü bir dizi yaşlı adam. Onlar da kımıltısız duruyorlar (...) Masanın ardında yan yana duran harmanili, yeşil yüzlü ve ellerin de göğüslerine bastırdıkları kalın, yabancı ciltli birer kitap bulunan profesörlerin tam ortasında nedense Atatürk de varmış işte. Sağ yanında altı yeşil yüzlü profesör, sol yanında yine altı yeşil yüzlü profesör. Atatürk’ün yüzü yeşil değil ama. Kanarya sarısı.” (A. A. -Ö.Y., s.340-341).

“Üstünde de traktör kullandığı zaman giydiği geniş yakalı beyaz -ya da açık renk- kostümü var. Başında geniş kenarlı bir şapka. Ortada traktör falan yok. Fakat Ata’nın başı üstünde, o resimdeki traktörün üstünde görünen tente, gölgelik gibi bir şey. Tentenin kıyısından bir yüz görünüyor. Başındaki subay şapkasına benzeyen bir şapkanın siperliğine tayyareci gözlüklerini takmış olan bir yüz. Tentenin kıyısından görünen bu başın gövdesi yokmuş. Atatürk’ün sol elinde bir deri eldiven. Sağ elinden çıkardığı bu tekini eldivenli sol elinde tutuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.341).

“Salon da tepeleme genç dolu. Mahkeme salonu gibi bir yer. Set set kürsüler. Set set banklar. Biraz da Sorbonne’un anfilerini andırıyor. Oralarda sıra sıra gençler oturuyor yine. Hepsinin üstünde bir örnek yeşil-gri renkli giysiler var. Gençlik Parkı’ndaki çaycının masasının rengini andıran bir renkte.” (A. A. -Ö.Y., s.393-394).

“Gelinlikler giyinmiş. Ardında metrelerce uzun beyaz tüller geliyor. Tülleri bir yığın köylü çocuk taşıyor. İki yanında da terzi atelyelerinde çalışan dikişçi kızlara benzer, kamburu çıkık, sarı yüzlü, ama kulaklarında küpeleri olan kızlar var. Behire’nin iki yanında büyük bir saygı, hatta korku ile yürüyorlar (...) Gelin bir yandan sağını solunu azarlarken, bir yandan da eliyle durmadan birini çağırıyor. Kıpkırmızı, parlak kadifeler giyinmiş asık suratlı bir adam beliriyor o sıra. Gelin asık suratlı, kırmızı kadifeli adamı kolundan zorla çeke çeke götürüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.394-395).

1.13.10. İzlenim İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Bir uyarının, bir durumun duyular yoluyla insan üzerinde meydana getirdiği etkinin ifade edildiği cümlelerdir. “Sanki, gibi, bakmak, görünmek” kodlayıcıları, izlenim içeren durum bildirimi cümlelerinde kullanılabilir.

Verici tarafından kahramanlar hakkında verilen bilgiler, izlenim içerebilir:

“Konusacak hiçbir şey kalmamıştı sanki. Suskunluk uzadı. Böyle hiç konuşmamak Aysel’in konuşurken kovaladığı her tür baskıyı, basıncı yeniden üstüne yığıyordu.

Sağını solunu kolaçan etmeye başlıyordu. Tedirginleşiyor, uzaklaşıyor, yok oluyordu. Ali de, gövdesi hiçbir yere tutunmuyormuş, boşlukta sallanıyormuş duygusu içindeydi. Kayıyor. O boşlukta durmadan kayıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.333).

“Arada bir battaniyenin içinde sığılıyor, “Anladın mı? Anladın mı?” diyor. Bir futbol maçı seyreder gibi bütün benliğiyle konferansa katılıyor. Sartre’ı, Sartre-Camus çarpışmasını yaşıyor sanki. Bu maçın bir beki oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.374).

“Bu küçücük lokanta başlangıçta ona halkevine giriş gibi ulaşılmaz, yanına yaklaşılmaz, yaklaşılsa kendisini hemen kapı dışarı edebilirmiş farklılıkta görünmüştü.” (A. A. -Ö.Y., s.149).

“... başkent onu güzelleştirdi. Topukları, elleri yumuşacık oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.209).

“Başına çatkısını çatıp yorgun ve bezgin oturuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

“Dışarı boşalan öğrenci kalabalığının içinde Namık göründü. Sanki kolları gittikçe kısalıyor, gövdesi gittikçe dört köşeleşiyor, rengi nerdeyse morluğa dönüşen yuvarlak yüzü, patlayacakmış gibi şişkin duruyordu. Garip, önlenemez, üstüne geçirilen her şeyi dar bulan bir gelişme içindeydi Namık. Şişmanlamaktan çok, genişliğin söz konusu olduğu bir büyüme.” (A. A. -Ö.Y., s.214).

Kahraman, şahsi yaşadığı olay ve durumlara dair izlenimlerini yansıtabilir:

“Hala da düşümdeki benle ve düşümdeki durumla buradaki ben ve buradaki durum arasında bir çizgideyim. Çıldırıcı bir çizgi... Ne oyum, ne bu. Nerdeyse insanüstü bir çabayla yeniden koyu yeşil perdeli, alçak yuvarlak masalı, kareleri renk renk bir battaniyenin üstünde karman çorman durduğu bir yatağı olan, yatağın başucunda da bir telefonuyla tahta oturaklı bir gece lambası bulunan yarı aydınlık bir odanın malı oluyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.340).

“İşte böyle: Bir elim boynumu korurken sığıyorum. O, hâlâ ne bu düşte, henüz ne de bu odada olamamanın çıldırıcı çizgisinden ağıp, tümüyle bu odanın malı olana dek aynı güven, gurur, korku, telaş, şaşkınlık, utanç ve dehşet duygularını yeniden yeniden yaşıyorum. Midemde, bir tencere etli biber dolması yemişim gibi bir ağırlık. Boynumu koruyan elimin altındaki damar zonk zonk atıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.343). Rüyanın kendi hayatının bir özeti gibi olması, Aysel’in uyandığında da korku, telaş, şaşkınlık, utanç ve dehşet duygularından çıkamamasına neden olur. O, bu rüyadan fazlasıyla etkilenir, uyansa da rüyayı gerçekte yaşamış fizyolojik belirtiler gösterir. Aysel’in yaşadığı bu

boyutlardaki korku, telaş, rüyada ya da gerçek hayatta önem verdiği şeylerle ilgili istemeyeceği durumlarla karşılaşmış olmasıyla açıklanabilir.

“Çankaya’nın tepesinden inerken karlara bulandık. Engin bir çam dalına asıldı. Dalın üstünde tortop oldu. Sallandı. Sonra da yere atlayıp, “İşte sizi eğlendirmek için biraz maymun oldum” dedi. Çamdan dökülen karlar, saçlarını örttü. Benim yüzüme sadece serpintisi geldi. Artık gülemedim. Sonra sessiz yürüdük. Ne yan yanayız, ne de ayrı. Yine bunaltıcı bir çizgide.” (A. A. -Ö.Y., s.393). Cümleler, Aysel’in eğlenirken bile yeterince kendi kalamadığını gözler önüne serer. En eğlendiği anlarda bile onu bu mutluluktan uzaklaştıracak iç sıkıntılar yaşar. Yaptığının hata, yanlış olduğu düşüncesi, onu birden bu mutlu andan uzaklaştırıp bunalıma sokar.

Başka bir birey, nesne, kavram hakkındaki izlenimler, kahraman tarafından yansıtılabilir:

“Erzurum’a uçmak üzere Ömer Esenboğa’ ya giderken ben dersteydim. Engin karşımda oturuyordu. Eskisinden daha atak, belki biraz şımarmış ve bana karşı da inançsız olması gerekirken daha saygılı ve daha inançlıydı. Açıkça görüyordum: Hiçbir şeyi atlamak istemiyordu. Bana olan tutkunluğunun dalgasına kapılıp da kafasına benimsemeyeceği bir fikrin, bir bilginin sokulmaması için nerdeyse hücum hattında tetikte bekliyordu da denilebilir. Aramızdaki karmaşık ilişkiyi ne kullanıyor, ne de kullandırmak istiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.347).

“Nihayet bir Bahçeli dolmuşu geldi. Durdu. İçine atladım. Ardımdan biri koşarak geldi, yanıma atladı. Baktım, Engin... “Bir rastlantı hocam... Birden öyle oldu... Son dakikada... Sizi gördüm, birden... Son dakikada...” Bu açıklama telaşı.” (A. A. -Ö.Y., s.350).

“Çankaya’nın tepesinde, bir küçük yerde Engin’le oturmuş sütü kakao içiyoruz. Engin, kakaosunu bir kadının ödeyeceğini bilmenin ince öfkesi içinde.” (A. A. -Ö.Y., s.354).

“Aydın, bir gün Aysel’i gördü. Ortadan kaybolduğu kısa süre içinde çabucak yaşlanmıştı sanki.” (A. A. -Ö.Y., s.383). Cümleden yaşadıklarının Aydın’ı fazlasıyla yorup üzdüğü çıkarılabilir.

“Kapı çalındı. Açtım. Engin. Onda hiç görmediğim bir eziklik ve çekingenlikle kapının önünde duruyordu. Ürkek gözlerle bakıyordu. Kendinden hiç hoşnut

görünmüyordu. “Beni geri çevirmeyin” dedi. Çok utanıyordu. Yeniden ne istediğini anladım.” (A. A. -Ö.Y., s.396-397).

“Hele şu, bizim Kaymakam’ın oğlu Aydın’ın tatile geldiği o bir ay içindeki burnu büyüklüğü neydi?” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“Matbaada kitabım diziliyor. Provaları görmem için çağırdılar. Gittiğimde orada karşılaştım. Engin’le fakülte dışında ilk karşılaşışım. Makine gürültüleri arasında insanı ezici bir rahatlığı var. Doğduğundan bu yana hep bu işi yaptığı sanılır.” (A. A. -Ö.Y., s.304).

1.13.11. Kafa Tutma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Yaşanan bir durum karşısında dik durma, onaylanmayan bir duruma karşı gelmenin ifade edildiği cümlelerdir. Kafa tutma içeren durum bildirimi, kahramanların eylemlerine yönelik olarak da yapılabilir:

“İlhan, Gazi Lisesi’nin bahçesine vardığında çocuklar henüz mütalaadan çıkmamışlardı. Onların çıkmasını bekledi. Avlu kapısı önünde iki araba duruyordu. İçinde sırma kasketli şoförler. İlhan o yana baktı. Yere tükürdü.” (A. A. -Ö.Y., s.214).

“Süpürgeyi küt diye fırlattı kapının ardına. Üstünü başını silkeledi. Omuzlarını dikeltti. “Hem de” dedi içinden, “Salim Efendi’yle bu sefer de Şakir’in uğraştığını, hesaplarını kontrol etsinler diye el altından hükümet adamlarına haberler saldıgını, istidalar yolladığını da söyleyeceğim İlhan Abi’ye.” (A. A. -Ö.Y., s.154).

1.13.12. Kanıksama (Alışma) İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Süreklilik içeren veya devamlı olarak tekrarlanan bir olay ya da durumun bireyler üstünde etki yaratmaz olması, durumun kabullenilmesi ve alışıldık olarak algılanması durumunu ifade eden cümlelerdir. “Alışmak, kanıksamak, ... yapmaya itmemek, ilginçliğini yitirmek, nasıl olsa” gibi kodlayıcılar, kanıksama bildirimi yaparken kullanılır:

“Ulus’un dörtyol ağzında ise amaçsızdım. Üstelik beni yabancılayan bir minibüs içine kendimi henüz alıştırmaya başladığım bir sırada olmuştu bu. Nerdeyse, herkesin bana bakmayı kanıksadığı, birbirlerini dürtüklemekten vazgeçtiği, benim de neredeyse yüklenip şoföre, durulabilecek en yakın bir yerde durmasını seslenebileceğim bir sırada. Bu bile bir amaç haline gelmişti benim için. Ulus Meydanı’nda öyle dikilip dururken, dıştan gelen hiçbir şey beni, şunu ya da bunu yapmaya doğru itmiyordu artık.” (A. A. -Ö.Y., s. 75).

“Nerdeyse, öleceğimi unutmuş gibiyim. Bu odanın içinde nasıl olsa öleceğim. Bu yüzden odaya ilk girdiğim zamanki aceleciliğim de yok şimdi. Kopardığım nasırıma baka baka ölümün gelmesini bekliyorum. Dinginim. Ağır ağır soluduğumu sanıyorum. İlk savaş bitti. Pürtüklü kumaşla kaplı boz renkli bir koltuk üstünde anadan doğma oturuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.200).

“Çocuklar epeydir heyecanlı bir oyun oynamamışlardı. Her gün aynı şey. Liseye gir, liseden çık; derse kalkmaktan kork, evde ders çalışmaya otur, kafana girmesin.” (A. A. -Ö.Y., s.217).

“Gençlik Parkı’nda birer bardak çayın başında oturuyoruz. Sobanın tüten boyası genzimi yakmıyor artık. Alıştım. Parkın o ilk meyhanesi de ilginçliğini yitirdi.” (A. A. -Ö.Y., s.286).

“Perdenin gerisinde çocuklar itişip kakışıyorlardı. Toz, yağ, sirke, sidik ve bitotu karışımı bir koku. Okulun her günkü alışılmış kokusunun az daha yoğunu.” (A. A. -Ö.Y., s. 9).

“Kapısının olur olmaz saatlerde vurulması alışılmamış bir şey değil.” (A. A. -Ö.Y., s.258)

1.13.13. Karşılaştırma İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Aralarında anlamca ilişki bulunan kavram, nesne, olay ya da durumun benzerlik, karşıtlık, üstünlük, eşitlik açısından kıyaslanmasıdır. “En, çok, daha, göre, fazla, kadar, karşın, denli, aynı, gibi, bazı, oysa, -ken, -DAn, ise ...” gibi kodlayıcılar, karşılaştırma cümlelerinde kullanılır.

1.13.13.1. Benzerlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri

Birbirinin aynısı olmasa da yapı, görünüş, nitelik, bakımından birbirine yakın olan; birbirini andıran durumların karşılaştırılmasını içeren cümlelerdir.

“**da**” bağlacı, benzerlik bildirimi cümlelerinde kullanılır:

“Akşam lokantada tanıdığı yüzleri anımsadı yeniden. Onlar da büyüklerimizden yakınıyorlardı. Onlar da onurlu bir ulus olamamaktan söz ediyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“**Gibi, tıpkı**” kodlayıcıları, benzerlik bildirimi cümlelerinde kullanılır:

“Kaç aydır, her ilçeye inişte bu karşılaşmadan korkmuş; tıpkı Hasip gibi o da uzaktan öğretmenin gölgesini görse yolunu değiştirmişti.” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

“İstanbul’da olduğu gibi şimdi Ankara’da da kışları öyle yirmi bin, otuz bin yoksula sıcak aş verecek aşevleri açılmış.” (A. A. -Ö.Y., s.104).

“Çevik koşuyordu. Avrupai bir genç kız gibidi. Saçlarını da çok güzel bir şekilde omuzlarına bırakmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.181).

“Kız öğrencilerimden biri, Anna Karenina ya da Madame Bovary gibi ölüme yattığını görse, kim bilir nasıl güler!” (A. A. -Ö.Y., s. 31).

Karşıtlık içeren sözcükler kullanılarak aralarındaki benzerlik ifade edilebilir:

“Garp Cephesi’nde göğüs göğüse ilk çarpışma olduğu sıralarda devletimizle muhtekirler arasında da göğüs göğüse bir çarpışmanın başladığı anlaşılmaktadır.³⁶” (A. A. -Ö.Y., s. 93). Batıda yaşanan savaş ortamının benzerinin ülkemizde savaş durumunu lehine çevirmek isteyen vurguncularla devlet arasında yaşandığı bilgisi, benzerlik içeren bildirim cümleleriyle sunulur.

1.13.13.2. Eşitlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri

Karşılaştırmalı olarak ele alınan en az iki şeyin nicelik veya niteliksel olarak denk olması, farklılık içermemesini ifade eden cümlelerdir:

“Eşit ve bedel” kodlayıcıları, eşitlik bildirir:

“İki gün sonra da Başkan Truman, ilk atom bombasını açıklamıştır: “Patlama gücü yirmi bin ton dinamite eşit olan bu bomba, ilk olarak bugün, tam on altı saat önce, bir uçagımız tarafından Hiroşima üstüne atılmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.333).

“Aysel, kaplıcalardaki emekli bir subaydan bombanın sadece dokuz Türk askerine bedel olduğunu öğrendi.” (A. A. -Ö.Y., s.335). Karşılaştırma yapılan cümlede, bombanın dokuz Türk askerine denk, eşit görülmesi; Türk askerinin büyüklüğünü ortaya koymak içindir.

Üstünova,”-CA, -lArCA, -sI” eklerinin eşitlik bildirdiğini ifade eder (2018b: 121).

“Zehirli bir hayvanın sokmasından binlerce, milyonlarca kat dayanılmazlıkta...” (A. A. -Ö.Y., s.385).

“Halkın milyonlarca leyini işgal kuvvetlerine sarf eden Türkler değil, kendileridir.” (A. A. -Ö.Y., s.362).

³⁶ Aydın ve Kapıcı’nın verdiği bilgilere göre Türkiye, barışçıl politikayla savaşın dışında kalma kararı alsa da ülkemizde, savaş nedeniyle panik havası oluşur. Halkın stok peşinde koşması, esnafın durumunu kendi lehine çevirerek zenginleşme peşine düşmesine neden olur (2018: 117).

“... onca elektrik enerjisini nereden bulacağız böyle gece gündüz yanacak, onca ampulü biz?” (A. A. -Ö.Y., s.256).

“Anneler, çocuklarının bunca “nisuvaz”dan, o güzelim meyveli dondurmalar, “kafe glase”lerden sonra neden şişmanlamadıklarına şaşıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.123-124).

“Dündar Öğretmen’in. Yetiştirdiği öğrencilerinin gözünde kendisi nasıl yemez, içmez, uyumaz, helaya gitmez biriyse, büyüklerimiz de öyle insanüstü varlıklardır Dündar Öğretmen için. Hem de hepsi. Hiç ayırdedilmeksizin.” (A. A. -Ö.Y., s.144).

“Bir kısmı memur. Bir kısmı işsiz. Memur olanlar, işsiz olanlara şarap ısmarlıyorlar. Ama ister memur olsunlar, ister bir memur olabilecek bilgiye sahipken işsiz gezsinler; ne önemi var?” (A. A. -Ö.Y., s.148).

“Kimse kimsenin altında kalmıyor. Biri ötekine küfürler yağıdırıyor. Sonra gidip omzunda ağlıyor onun.” (A. A. -Ö.Y., s.148). Memur, işsiz olmalarının bir önemi olmadan bir arada bulunan insanların birbirlerinin altında kalmamaları, eşit olmaları, bu grubun sınıfsız, devletsiz toplumsal düzenin kurulması idealine sahip insanlar olduklarını sezdirir.

1.13.13.3. Karşıt Durum İçeren Karşılaştırma Cümleleri

Karşıtlık bağlaçları, edatlar, eylemsiler kullanılarak anlamca zıt durumların belirtildiği cümlelerde, birbirine karşıt yargılar birlikte sunulur:

“Hocalarım Fransızca’ya çok kabiliyetim olduğunu söylüyorlar. Fakat galiba dansa pek kabiliyetim yok.” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“Son kez, bir yaz tatilinde kardeşi nihayet yanına geldiğinde neler ummuştı! Oysa kardeşi onu iyice öfkелendirdi.” (A. A. -Ö.Y., s.145).

“Birkaç yıl önce Almanları severdi. Ama şimdi onların kamplarda insanlara ettiklerini öğrendikçe soğumuştı.” (A. A. -Ö.Y., s.253).

“Kız ve erkek öğrenciler ilk kez birbirlerine değeceklerdi. Ama, onca provaya karşın değemiyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 20).

“Ömer’i de sanki on beş yıldır hiç görmediğim denli çok ve uzun gördüm son günler. Kısa buluşmalarda. Gece uykularında. Oysa ne kadar az birlikte olduk bu son aylar!.. İkimiz de çok çalışıyorduk.” (A. A. -Ö.Y., s.344). Cümleler, son on beş sene ve son günler bağlamında değerlendirildiğinde, son günlere kadar Aysel ve Ömer’in birbirlerinden uzaklığına dikkat çekildiği görülür. Son günlerdeki yakınlıklarıysa kısa

süren, daha çok görüşülmesine rağmen az birlikte olunan görüşmelerdir. Bu da farklı yolla yine bağılıklarının azlığına dikkat çeker. Ülkesini, görevlerini, ideallerini kadınlığından üstün tutan Aysel, özel hayatını hiçe sayar.

Zamanda öncelik sonralık, “-ken, sonra” kodlayıcılarıyla sağlanır.

“Sevil’i anlaması gittikçe güçleşiyordu. Yarım saattir masanın altındaki bacakları çalınan müziğe tempo tutup dururken şimdi sanki piste lütfen gidiyormuş gibi isteksiz görünüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.128).

“Ali, “Bence tam tersi” dedi. “Bana kalırsa Atamız kaçgöç olmasın... Eşitlik olsun istedi... Kız erkek el ele... Bence... Benim kanaatim bu. Bana sorarsan...” Hay Allah! Şair arkadaşlarının, abilerinin yanında pek güzel konuşkan, derdini açıklayabilen biri olmuştu; şimdi kekeleyip duruyor. Ne düşündüğünü anlatabilmenin güçlüğüne çekiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.328). Ali’nin kurduğu kısa ve kendini tekrarlayan cümlelerin ardından verici, *karşıt durum bildirimi cümlelerini* kurar. Cümleler, onun iki lafı bir araya getirememesinin sebebinin bilgisizlik değil; Aysel karşısında yaşadığı heyecan olduğunu sezdirir.

Karşıt anlama gelecek sözcüklerin bir arada kullanılması suretiyle iki durum karşılaştırması yapılabilir:

“İlkokuldaki arkadaşlarım pistiler ama uysaldılar. Ali pek uysal değildi, o kadar. Buradaki arkadaşlarım çok yaramazlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 43) cümlelerinde “uysal - yaramaz” ve “pis - (temiz)” sözcükleriyle ilkökul ve ortaokuldaki öğrenciler karşılaştırılmıştır.

“Oğlanlar uzunlu kısalı, açıklı koyulu siyah pantolonlar, ipekliden, satenden dokuma beze değişen beyaz gömlekler giyinmişlerdi. Boyunlarında gerçek ve gerçeğe benzer birer siyah papyon. Kızların üstünde de açıklı koyulu, uzunlu kısalı, askılı kara önlükler. İçlerinde renkleri kar beyazından krem rengine değişen bluzlar vardı. Bluz yakalarının alona kara kıldan bükülmüş bağcıktan tut, ipek kurdeleye kadar varan fiyonklar.” (A. A. -Ö.Y., s. 17). Uzun - kısa, rengi solmuş - solmamış pantolon ve önlükler; kaliteli - kalitesiz gömlekler; yıkana yıkana eskidiği için rengi beyazdan krem rengine dönmüş bluzlar; eski - yeni, varlıklı olma - yoksulluk, modern - yerli zıtlığını göstermektedir. Yerli halk ile kasabadaki memur kesim çocukları arasındaki uçurum karşıtlık içeren durum bildirimi cümleleriyle bildirilerek dönemin yaşam koşulları gözler önüne serilmiştir.

“Mimar amcayla Alman yengenin Teşvikiye’deki apartmanları Sevil için artık neredeyse alevler ortasında gerçek bir gül bahçesidir. Akaretler’deki eski ahşap evin siyah demir parmaklıklı, taşlıklı, taşlığında bir yasemin dalı olan alt katı; katın arkasında yanan tuğla fırınının, un, is kokusu içinde Sevil’in Avrupalı giysileri tedirgindir.” (A. A. -Ö.Y., s.132).

“Yeniden diri, dolu bir kızdım. Bütün aklım, bilgim, saçlarım, dudaklarım, göğsüm, belim, dünyaya bakışım, gülüşüm, söyleyişim bir bütün hâlinde ortaya dökülüyordu. Bir arada hem saygıdeğer, hem saygıdeğmez; hem kusursuz, hem kusurlu; hem giyinik, hem çıplak. Hem kadın, hem insan.” (A. A. -Ö.Y., s.195). Cümlelerde kullanılan karşıtlıklar, Aysel’in insan olmanın yanında kadın olduğunu da hissettiği bilgisine ulaştırır.

“Bir ... bir ..., bir ... öteki ...” kodlayıcıları, karşıt durum bildirir:

“Bir kendi hâlinize bakın, bir kapıda özel arabaları, öğle vakti ellerinde dört kat sefertasıyla apartmanlarının kapıcıları bekleyen öteki arkadaşlarınıza bakın. Siz bu vatanın evladı değil misiniz? Asıl Türk oğlu Türk olan sizler değil misiniz yani?” (A. A. -Ö.Y., s.215).

“Son günler sık sık böyle uzun, karışık, yorucu düşler görüyordum. Uykularım uyanıklıkla karışık. Sanki bir gözümle uyuyor, öteki gözümle uyanık yatıyordum. Bir kulağım sağır, öteki kulağım gecelerin bütün seslerine açık. En hassas bir alıcı gibi açık hem de.” (A. A. -Ö.Y., s.343). Cümleler, Aysel’in ölmeye yattığı andan öncesi hakkında bilgi verdiği için önemlidir. Onun ölüm kararı almadan önceki durumunu yansıtan bilgiler, metnin daha iyi çözülmesine katkıda bulunacaktır. Aysel’de baş gösteren bu uyur uyanık hâller, önemsenmesi gereken psikolojik veya fizyolojik sorunun habercisidir. Yorgunluk ve ruhsal bunalım gibi...

1.13.13.4. Üstünlük İçeren Karşılaştırma Cümleleri

Karşılaştırma cümlelerinde olay, durum ya da kavram birbirinden üstün ya da aşağı olma gibi yönlerden ele alınır yani nitelik veya niceliksel olarak bir derecelendirme söz konusudur. “En, daha, çok, denli” sözcükleri kullanılarak sunulan cümlelerde, üstünlük bildirimi yapıldığı görülür:

“O en şık, el işi yeleşimin düğmeleri...” (A. A. -Ö.Y., s. 71).

“Eniştem bu sobaların on beş yıllık bir tecrübenin mahsulü olduğunu, yani en iyi sobaların bunlar olduğundan kimsenin şüphesi bulunmadığını söylüyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

“Erdal’ın burnu hiç büyük değil. Metin’den bile daha mütevazı.” (A. A. -Ö.Y., s.187).

“Ali’yi öyle, merkebin üstünde, okula ilk geldiği günden daha kirli ve daha köylü görünce, Dünder Öğretmen’in dünyası başına yıkılıverdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

“Mister Truman da zaten ellerinde çok güçlü bir yeni silahın olduğunu söylüyor. Bu silah kullanılırsa bütün dünya altüst olabilirmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.300).

“Durun, durun. Biz varız. Dinleyin. Okumam için beni ite kaka başkente salıverdiler. Sonra da ardımı arayan olmadı. Yalnız öğüt verdiler. Okula gidip gelirken yollarda ne denli üşüdüğümü, okul sıralarında ne denli üşüdüğümü bilen olmadı.” (A. A. -Ö.Y., s.364).

1.13.14. Kesinlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Kesinlik içeren cümleler, genel olarak mutlak doğrudur; nesneldir; kişiden kişiye değişmez. Genelgeçer doğruların bildirimini yapar:

“Bir gazetemiz Kızıl Çin Lideri Mao’nun aslında Amerika’ya yakın olduğunu, Ruslarla ilintisinin uzun süredir artık yalnız dış görünüşten ibaret bulunduğunu yazmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.380). Kerimoğlu ve Aksu’ya göre “-Dİr” biçimbirimiyle aynı cümlede kullanılan “mutlaka / muhakkak, bence / sizce, tabii / tabii ki, aslında ve zaten” belirteçleri, cümleye kesinlik anlamı katar (2015: 84).

“Bir kız kardeşim vardır. Annem ve babamla birlikte ilçededir. Orada bu yıl ilkokulu okumaktadır. Babamsa halen ilçenin kaymakamıdır.” (A. A. -Ö.Y., s. 41). Kerimoğlu ve Aksu, “-Dİr” biçimbiriminin dış dünyadaki gerçekliğe gönderme yaptığını bildirir (2015: 79).

“Okuldan sekiz çocuk eksilmiştir. Ama, Kaymakam’ın da yardımıyla okula on dört yeni çocuk kaydolmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s. 40). Ediskun, özel kullanışlı zamana dâhil ettiği “-mİş” ekine “-Dİr” ekinin eklenmesinin cümleye kesinlik anlamı verdiğini belirtir (1985: 177).

“Babası, rondo ve polkaya katılmasına izin vermemiştir. Sadece, kara bir kılıf içinde, sahnede bokböceği olmasına hayır diyememiştir. Seyirciler tarafından kimin oğlu olduğu bilinmeyecek sanmış, bunda da yanılmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s. 20-21). Aydın’ın geçmişte gerçekleştiği kesin olarak bilinen eylemlerin anlatımı için kullanıldığını dile getirdiği “-mİş” ve “-Dİr” ekindeki kesinlik anlamı, “-Dİr” eki sayesinde (2016: 250).

“Herhâlde Rus’u övmemek için, Mao’yu övmüştür. ABD, Bayan Çan Kay Şek’in General Marshall’la dört saat görüşmesinin sonucu olarak, milliyetçilere yardımı kesin kararlaştırmıştır. Çin bölünmüştür kısacası. (Pekin Müzesi’ni dolduran binlerce değerli eşya usul usul güneye doğru yola çıkarılmıştır.) Kuzeydekiler Pekin’in 32 km. yakınına sokulmuşlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.380). Zeynep Korkmaz’a göre “-Dİr” koşacı; gelecek zaman, şimdiki zaman, duyulan geçmiş zaman kiplerinin üçüncü tekil ve çoğul çekimlerinde eyleme kesinlik anlamı yükler (2009: 727).

“Dündar Öğretmenin ilk mezunları Aydın, Sevil, Ali, Aysel, Namık, Semiha, Hasip ve Ertürk’tür.” (A. A. -Ö.Y., s. 40).

“Atatürk’ün Sıhhatleri Hakkında Resmi Tebliğler: İstanbul 17 a. a. - Riyaseticumhur Umumi Kâtipliği’nden:

1- Reisicumhur Atatürk’ün sıhhi vaziyetleri hakkında müdavim ve müşavir tabipleri tarafından bugün verilen rapor ikinci maddededir.

2- Reisicumhur Atatürk’ün duçar oldukları karaciğer hastalığı, normal seyrini takip ederken.... pazar günü birdenbire aşağıdaki ârazi göstermiştir:

a) Saat 14.30’dan 22.00’ye kadar gittikçe artarak devam eden umumi zâf ile birlikte hazmi ve asabi âraz. Bu saate kadar nabız dakikada 116, teneffüs 22 ve hararet derecesi 36,5 idi.

b) Saat 22.00’den bu sabah 10.00’a kadar bu âraz kısmen hafıflemiş, nabız 104, teneffüs 20, hararet 36 derece olmuştur.

c) Yapılan muayene ve müşavere neticesinde tesbit ve tatbik edilen müdavattan sonra umumi ahvalde hafif bir salah görülmekle beraber vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.

3- Müteakip sıhhi vaziyet raporları neşredilecektir.

Bir gün öncesine göre durumun daha iyi olduğunu belirten ikinci bir tebliğ ile birlikte bu tebliğin altında şu adlar okunuyordu: Prof. Dr. Neşet Ömer, Kemal Öke, Nihat Reşat Belger, Âkil Muhtar...” (A. A. -Ö.Y., s. 61-62).

Hekimler içeriğini bildikleri hükümleri, muhataplarına kesinlik ifade eden “-Dİr” biçimbirimini kullanarak bildirim cümleleriyle aktarmışlardır. Kerimoğlu ve Aksu’ya göre “-Dİr” biçimbirimi, var / yok +-Dİr; ad soylu yüklem +-Dİr; eylem soylu yüklem+ -(y)AcAk+- Dİr; eylem soylu yüklem+-mAktA+-Dİr; eylem soylu yüklem+ -mAli+ Dİr;

eylem soylu yüklem+-mİş+-Dİr şeklinde çekimlendiğinde cümleye kesinlik anlamı kazandırır (2015: 91).

“-Dİr” eki, “*karaciğer hastalığı ... aşağıdaki bulguları göstermiştir*” ve “*bulgular... idi ...olmuştur*” örneklerinde olduğu gibi eylem soylu yükleme “-mİş” ekiyle birlikte gelerek üçüncü tekil şahıs çekiminde ancak 3. şahıs eki görevinin dışında oluş ve kılış ifade eden eylemlere kesinlik anlamı katmak için kullanılmıştır.

“-Dİr” eki, “*...rapor ikinci maddededir.*” örneğinde görüldüğü gibi ad soylu yüklem üzerine gelerek cümleyi kuvvetlendirip nesnelleştirmiştir.

“-Dİr” eki, “*...vaziyet ciddiyetini muhafaza etmektedir.*” örneğinde, eylem soylu yüklem üzerine “-mAktA” eki ile birlikte gelerek Aydın’a göre zaman içinde ilerleyip sürerlilik kazanan eylemleri anlatmak için kullanılmıştır (2016: 376).

“-Dİr” eki, “*Müteakip sıhhi vaziyet raporları neşredilecektir.*” cümlesinde, eylem soylu yüklem üzerine “-AcAk” eki ile birlikte gelerek bir eylemin gelecekte kesin olarak gerçekleşeceği bildirimini yapmıştır.

1.13.15. Mecburiyet İçeren Durum Bildirimi

Bir şey yapmak zorunda olma, başka bir çıkar yol bulamama durumunun ifade edildiği cümlelerdir:

“*Adapazarı parkesi mi? Ne yapsın ki, onunla uğraşmak zorunda kalmıştı. Devletin yol bölge şefi ve kontrol mühendisi bir olmuşlar, Kaymakam’ı müteahhitle işbirliği yapmakla suçlamışlar. Kaymakam baktı, eli kulağındaki takdirnamesi suya düşecek belki; Ulus’un bölge muhabirine hakkında, “Adapazarı’nın ateşli ve dinamik kaymakamı sayesinde...” falan diye yazdırdığı onca haber boşa gidecek, ne yapsın? O da koyduğu gibi parke yolun yapımında taş kırıcılığı eden Recep oğlu Rıza’nın bir çocuğunu evlatlık vermeyi dileyen pullu, pulun üstünde de eğri büğrü “İriza” diye bir imza taşıyan rızanamesini cebine, ver elini başkent.”*” (A. A. -Ö.Y., s.252).

“*Hem gitmesem zorla götürürler zaten. Burada yalnız koymazlar evde.*” (A. A. -Ö.Y., s.330).

“*Nitekim, bir gün doktor da olsan, Şark hizmeti şarttır ve memleket uğruna insan bazen istemediği yerlere de gitmeye mecbur kalabilir.*” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

“*Fransızlar aslında sulhü severler. Mecbur kalmasalar Şam’ı top ateşine tutmazlardı sanıyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.301).

“*Eşyalarımızın üstüne marka işlenmesi mecburiymiş.*” (A. A. -Ö.Y., s. 42).

“... o karlı akşamın gecesinde gördüğüm bir düş, az önce şu koltuğun üstünde gördüğümde de öldürücü, tüketici, kusturucu bir düş, beni durmadan bunu yapmaya zorladı. Asıl dayanılmaz olan bu zorlama işte.” (A. A. -Ö.Y., s.350).

1.13.16. Nitelendirme İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Bir varlık, kavram ve nesnenin nasıl özelliklere sahip olduğunu, benzerleri ya da karşıtlarından ayrılan yanlarını, kendine has özelliklerini belirten cümlelerdir:

“Perdeler sıkı sıkıya kapalı.” (A. A. -Ö.Y., s. 7).

“Perdenin gerisinde çocuklar itişip kakışıyorlardı. Toz, yağ, sirke, sidik ve bitotu karışımı bir koku. Okulun her günkü alışılmış kokusunun az daha yoğunluğu. Kekremsi, ama yıllar geçtiğinde de hâlâ duyulabilen, duyulmasından tat alınabilen bir koku.” (A. A. -Ö.Y., s. 9).

“Şimdi bir de radyoları var. R.C.A. marka. Enine doğru uzun. Ayna gibi parlak cilalı. Bir yanında üç nikelaj çubuk. Evin en üstüne titrenen eşyası.” (A. A. -Ö.Y., s.107).

“Gözünü korkutacak derecede zenginlik ya da kendisine bir bayram armağanı olamayacak kadar da aşevi görünümü taşımayan bir yer.” (A. A. -Ö.Y., s.149).

“Kasanın önünde, biraz yana konmuş bir iskemlede genç bir adam vardı. İriyarı, elleri ve çenesi kocaman, burnunun bir kanadında da kara et beni olan genç bir adam.” (A. A. -Ö.Y., s.158).

“Elle est comme une fille europeenne... Yani, tam anlamıyla Garpli bir kız.” (A. A. -Ö.Y., s.184).

“Engin’in odasıydım. Eğri tavanlı, tek küçük penceresi tavana yakın bir oda.” (A. A. -Ö.Y., s.243).

“İşte tuğlaların üstünde, en üstte daha matbaa mürekkebi kurumamış, benim, geniş boyu, geniş bosu, sütbeyaz kapağıyla yeni araştırma kitabım.” (A. A. -Ö.Y., s.247).

“Çocuk durmadan etekliğe asılıyordu. Oraya, içine, bir yerlere saklanmak istiyordu. Kadın hemen kucığına aldı. Kuş kadar bir şey. Çelimsiz. Boncuk gibi gözleri var.” (A. A. -Ö.Y., s.259).

“Tam karşımda ince uzun bir masa, bu salonu bir haç gibi kesiyor. Masanın ardında harmanilere sarınmış yeşil yüzlü bir dizi yaşlı adam (...) Atatürk’ün yüzü yeşil değil ama. Kanarya sarısı.” (A. A. -Ö.Y., s.340-341).

“Tentenin kıyısından bir yüz görünüyor. Başındaki subay şapkasına benzeyen bir şapkanın siperliğine tayyareci gözlüklerini takmış olan bir yüz.” (A. A. -Ö.Y., s.341).

“Kendime daha geniş bir çanta almalıyım. Ya da ısmarlayıp yaptırmalıyım. Şöyle, evden fakülteye, fakülteden eve getirip götürdüğüm bütün kâğıtlarımı, dosyalarımı içine alabilecek, hem de kadınca görünüşü eksik olmayacak bir çanta. Geçen bahar Stockholm’deki toplantıya gelen Mrs. Marasco’nun elindeki ne güzeldi!.. Ne pratik ve ne de şık...” (A. A. -Ö.Y., s.349).

“İncecik, buruşuk bir kâğıt. Yeşil mürekkeple yazılmış. İçine ayrıca bir ince kâğıt, bir de kupür katlanıp konmuş.” (A. A. -Ö.Y., s.373).

“Sonra güldü.. Hiç eskimemiş bir çocuk gülüşüyle güldü. Ciddiye alınması gerekli hiçbir şeycikleri tanıımıyormuş gibi. Bir kelebeğin uçup gidişine bakıyormuş gibi bir gülüş.” (A. A. -Ö.Y., s.383).

“Beş yaşındaydım. Bostanda, otlar arasında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm. Hiç görmediğim, belki de hiç görmediğim için bana göre güzel olan bir çiçek (...) Otlar arasında, o benim için yeni olan şeye dokundum. Bir acıyla haykırdım sonra (...) Beklenmedik, hiç umulmadık bir acı. Zehirli bir hayvanın sokmasından binlerce, milyonlarca kat dayanılmazlıkta...” (A. A. -Ö.Y., s.385).

“El kadar bir sırmalı yelek. O da duvara çakılmış. Artık şaşıyorum. Dönüp yatağa bakıyorum. İnce, kavruk ve yine de güzel uyuyor. Dönüyorum. Sırmalı yeleğin sol alt yanında, delikli tuğlalardan örülmüş bir kitaplık.” (A. A. -Ö.Y., s.247). Üstünova, “-DAn” ekinin benzetme yoluyla bağlandığı adın niteliğini belirttiğini bildirir (2018b: 141).

1.13.17. Tedirginlik İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Kendini tehlikede hissetme, korku, stres, kaygı gibi nedenlerle yaşanan huzursuzluğun ifade edildiği cümlelerdir:

“Yürüyün. halkevinde bir tören var az sonra. Orayı basacağız. Orada başka arkadaşlar da var. Daha kalabalık olacağız (...) İş bu noktaya gelince Namık biraz duraksadı.” (A. A. -Ö.Y., s.218).

“Biri, elindeki leylak dalını koklayarak önüme fırlattı. Eğilip aldım. Sonra da koşarak kaçtım.” (A. A. -Ö.Y., s. 50).

“İlhan gidince Fethi Bey’le Ali arasında yeni bir sessizlik oluyor. Ali, birkaç kez pantolonunun paçalarını çekiştirip parmaklarını çıtlatıyor. Bir söz söylemesi gerekiyor. Ama ne söylemeli?

“Öğretmen misiniz efendim?”

(...)

O sırada İlhan, elinde bir tomar dergiyle dükkânın altından çıkıyor. Kapağı yine özenle kapatıyor. Soluk soluğadır.” (A. A. -Ö.Y., s.163). Ali; korku, stres, çekingenlik nedeniyle İlhan’a birine yakalanma korkusuyla tedirginlik yaşar.

“İçlerinden ikisi baş başa verip durumu görüştüler ve kendilerine öncülük eden Namık’la o kabak kafalı abiden uzak durmaya karar verdiler. Bu ikisi, Samanpazarı’na doğru çıkan yolu tırmandılar. Keskin bir ayaz vardı. Üşüyorlardı. Okuldan çıkışta eve dönmekte geciktikleri için babalarına ne diyeceklerini düşünüyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s.218-219).

“Sesi ayırdedince bir tedirginlik duydum. Hâlâ da sürüyor bu. Şimdi yatağı o denli temiz, odayı o denli namuslu bulmuyorum galiba. Buraya girdiğimde öyle mi bulmuştum? Oysa buraya fahişe gibi girdiğimi bir ara düşünmüştüm.” (A. A. -Ö.Y., s.238).

“Şimdi bu ses... Sanki ölümüm kirlenecek. Böyle garip bir tedirginlik içindeyim.” (A. A. -Ö.Y., s.238).

“Az önce fakülteden çıkmıştım. Öğrencilerde belli bir tedirginlik. İsteksizlik. Bir süredir böyle. Kurul toplandı. Tartıştık. Öğrencilerin İşçi Partisi mitinglerine katılmalarına göz yummakla suçlandım.” (A. A. -Ö.Y., s.282).

“Yüreğimi delen bir düşünle uyanıyorum. Sıkılma, boğulma, utanma, korku her yanıma sarmış. Gövdem bunlarla tutulmuş.” (A. A. -Ö.Y., s.339).

1.13.18. Yaşantı İçeren Durum Bildirimi Cümleleri

Yaşanan, deneyim sonucu edinilen, görülen, duyulan durumların bireyde meydana getirdiği etkileri ifade eden cümlelerdir:

“Konuşacağım yerde onun pek eğitsel bir Amerikan oyunundan söz etmesine izin verdim. Laura ile Tom’u anlatırken çok eğlendi. Ben de... Ben de çok eğlendim.” (A. A. -Ö.Y., s.356).

“Dünder Öğretmen o yaz nihayet başkente gelmiştir. “İrfan Ordusu”ndan bir tekini bile gönderdiği adreste bulamamıştır. Akalın’ın önünde sıraya girip bir fok

almıştır. Başkentin ortasında, elinde usul usul eriyen fokuyla yapayalnız kalmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.379).

Meşgul olunan, yaşanan, görüp geçirilenler sonucu, içinde bulunulan herhangi bir durumun bildirimi yapılır:

“Yürüyüş kolu hâlinde Karadeniz havuzuna gittik. Yollarda hep bize baktılar. Bugün de atışa gittik.” (A. A. -Ö.Y., s.187).

“Karanlıkta birkaç kere tökezledi. Birinde ise kıçüstü oturakaldı. Sonunda yüzükoyun kapaklandı ve gerçekten de Bozkurt’lar, Kızılelma’lar ve Büyük Doğu’lar bir yorgan gibi üstünü örttü. Bir süre öylece kaldı.” (A. A. -Ö.Y., s.227-228).

“Bacaklarımdan birini altıma almışım. Bir elim boynumda. Kollarımdan öteki, boz renkli kumaşla kaplı koltuğun yanından sarkmış. Bu elim nerdeyse yerde duruyor.” (A. A. -Ö.Y., s.340).

“Karanlıkta birkaç kere tökezledi. Birinde ise kıçüstü oturakaldı. Sonunda yüzükoyun kapaklandı ve gerçekten de Bozkurt’lar, Kızılelma’lar ve Büyük Doğu’lar bir yorgan gibi üstünü örttü. Bir süre öylece kaldı.” (A. A. -Ö.Y., s.227-228).

“Eskişehir’i su basmıştır. Binlerce Eskişehirli sularla boğuşmuştur. Köylülerin yatak, yorgan ve sabahlarını sular götürmüştür.” (A. A. -Ö.Y., s.380).

“Bursa’nın Hüsnügüzel Kaplıcaları’nda çığırtkan, her sabah gün doğmadan avluya çıkmakta, yüzünü yan yana odaların sıralandığı çirkin beton yapıya döndürmekte ve “Baylara banyoo!” diye bağırılmaktadır. Uykulu odalarda bir kıpırdanma başlamakta, hamam havluları odaların önündeki iplerden çekilip alınmakta, az sonra da sabahın sessizliği nalın tıkırtılarıyla bozulmaktadır. Tezel uyanmakta, gaz sancısı tutmakta, çığırtkan yeniden avluda görünüp de, “Bayanlara banyoooo!” diye sesleninceye dek ağlamaktadır. Akşamüstleri Salim Efendi kaplıcanın bahçesindeki fiskiyeli havuza bir karpuz atmakta, karpuz soğuyup yemek vakti olana dek, katlanıp açılan demir iskemlelerde ailesiyle birlikte taze ceviz soyup yemektir. Fitnat Hanım çekinerek bir bardak çay istemekte, çaydan bir nebze teneke çay kaşığına alıp üflemede, kaşığı Tezel’in ağzına sokmakta, çocuk bunu hemen dışarı çıkarmakta ve kanaviçeden kelebek işlemeli önlüğünü kirletmektedir (...) Neden sonra Fitnat Hanım, Tezel’i Aysel’in kucağına vermekte ve patlıcan kızartmak için odalarının önündeki maltızın başına gitmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.334-335).

Fiziksel olarak duyulan uyarı, etkisi altında kalınan bir his nedeniyle bir durumu yaşar gibi olmayı anlatan cümlelerdir:

“Bugün hiç talim yapmadığımız hâlde çok yorulдум.”(A. A. -Ö.Y., s.186).

“Nezleye tutulmuş. Gövdesi kırılıp dökülüyor. Keyfi yok.” (A. A. -Ö.Y., s.101).

“Üstümden birden buz gibi bir rüzgâr esiyor. Kolalı çarşafa sarılmış renk renk kare desenli battaniyeyi tepeme kadar çekiyorum. Battaniyenin altındaki karanlığa bakıyorum. Baktıkça karanlık azalacağı yerde yoğunlaşıyor. Beynimin içinde bir duraksama oluyor. İçine çimento dökülmüş gibi kıpırtısızlaşıyor. Başımı yastığın üstünde sağa sola döndürüyorum. Beton duvarlara tın diye bir çakıltaşı vuruyor. Ardından ne kadar sallasam başımı, artık hiçbir tınlama olmuyor. Bütün beyin sinirlerim kafatasımın içine dökülen çimentoyla birleşiyor. Soğuyup donuyor. Anımsama, düşünme adına ne varsa yok oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.204-205).

1.14. DUYGU BİLDİRİMİ CÜMLELERİ

Abartma, acıma, beğeni, bıkkınlık, hayıflanma, heyecan, hoşnutluk, imrenme, karamsarlık, kaygı, kıskançlık, kızgınlık, korku, nefret, öykünme, özlem, pişmanlık, sevgi, sevinç, sitem, şaşırma, yakınma, umutsuzluk, utanç, üzüntü, yadırgama, yadsıma gibi duyguların ifade edildiği cümlelerdir. Duyguların yansıtılması ve anlaşılır kılınması için kullanılan cümleler, eğer bir mecaz içermiyorsa roman kahramanlarının ruhsal durumlarının çözümlemesi açısından önemli vazifeler üstlenecek olan güvenilir bilgiler sunar.

Ölmeye yatma kararı alan Aysel’in duyguları, onu ölüme yaklaştıran hislerin görülmesi açısından önemlidir. Metinde yer alan diğer kahramanların duyguları da eğer toplumsal, siyasal, ekonomik, askerî vs. gibi toplumu etkileyen konuları içeriyorsa dolaylı yollardan yine Aysel’i de etkileyecek konular olmaları bakımından önemsenmelidir. Bu nedenle metin boyunca verilen olumlu ve olumsuz duygular, metnin çözüme kavuşturulmasında belirleyici olacağı için titizlikle incelenmiştir.

Aysel’in ölmeye yatma nedenlerini çocukluğunda yaşadığı travmalara kadar götürmek mümkündür ki zaten yazar da sembolik anlamlar yüklediği müsamere sahnesini anlatmayı bu travmaları göstermek açısından değerli görür. “*Aysel, annesiyle babasının müsamereye gelmediklerine şimdi için için seviniyordu. Önce Başöğretmenine ve Dünder Öğretmenine karşı çok utanmıştı. Hatta kendini biraz da öksüz duymuştu. Ama şu anda özellikle babasının orada bulunmayışına seviniyordu işte.*

Çünkü, arı olan, Kaymakam'ın oğlu Aydın, bal almak üzere menekşeye konacağı yerde, kelebek olan kendi belinden tutuvermişti yanlışlıkla. Üstelik de şaşkınlıktan dudaklarını Aysel'in yanağına kondurup, "cızz" diye sokmuştu onu." (A. A. -Ö.Y., s. 21). Kurt'a göre, psikanalizin üzerinde önemle durduğu noktalardan biri, geçmişte yaşanmış olan travmaların kendini yenileyeceğidir (2019: 21). Aysel'in yaşadığı bunalımlar; babasının geleneksel, tutucu ve baskıcı olması sebebiyle çocukluk dönemlerinden başlar. Daha küçük olmalarına rağmen kız çocukları, babalarından korktuğu için erkeklerle aralarına mesafe koymak zorunda kalır. Bu küçüklük dönemi travmaları da kendini yenileyerek onların yaşam boyunca erkeklere uzak olmalarına neden olur. Aysel, oyun sırasında anne babası yaşanan durumu görseydi neler olabileceğini daha o yaşlarda idrak etmek zorunda bırakılan, çocukluğu korkularla elinden alınmış bir bireydir. Ayaz'a göre "Bu oyun çocuklar için yabancı ve oynamaktan çekinilen bir dramatizasyondur." (2009: 35). Dönmez, Aysel'in geleneklere bağlılık ve modernleşme çatışmasını yaşarken gelecekte yaşayacağı zorluk ve engellerin habercisi olan bu korkuların kişiliğini şekillendirdiğinin farkında olmadığına dikkat çeker (2018: 100).

Aysel'in arkadaşıyla mektuplaşması sayesinde küçük yaşta yaşadığı üzüntü, korku, utanç, dışlanmışlık ve aşağılanmışlık duygularına tanık olunur. Böylece bu travmatik duyguların Aysel'in yeni oluşmaya başlayan kimliği üzerinde etkileri görülür. Ayaz'a göre Aysel, babasının muhtekir olmakla suçlanması ardından iyice toplumdan uzaklaşarak büyük bir yalnızlığa sürüklenir (2009: 36).

"Kardeşim, burada okula ilk başladığım zamanlar bile kendimi bu kadar çaresiz görmemiştim. Çok büyük meraklar içindeyim. Babamın başına neler geldi öyle? Eniştemin de babamı çok ayıpladığını hissettiğim için, ona da bir şey soramıyorum. Teyzem ise adeta benimle konuşmaktan kaçıyor. Babamın bir muhtekir olduğuna inanmak bile istemiyorum." (A. A. -Ö.Y., s. 96). Aysel'in arkadaşı Semiha'ya yazdığı mektup sayesinde kendini çaresizliğe iten büyük bir travma yaşadığına şahit olunur. Büyüklerine neler yaşandığını sormayan Aysel, merak içinde; başı eğik kalır. Aysel'in kullandığı duygu belirten ifadeler, çocukluk dönemindeki yaşadığı bunalımlarından birinin babasının vurgunculukla suçlanması konusu olduğunu gösterir.

"Güzel kardeşim, benim ne üzüntüler içinde olduğumu görüyorsun. Ona göre bana tez elden bir haber gönder." (A. A. -Ö.Y., s. 98) cümlelerini kuran Aysel, hem duygu belirten ifadelerde kendi küçük dünyasında yaşadığı bunalımı ortaya koyar hem de

babası ve ailesinin durumuyla ilgili kaygılarını gözler önüne serer. Babasının başına gelenlerin yanlışlıktan ibaret olması için dua eden Aysel, “Ah, ben o züppe Aydın’ı bir görsem, babası için söyleyeceklerimi biliyorum ya, neyse... Çok şükür onunki gibi kılıbık bir babam yok. Evet, Ölmez Atamız, kadınımla erkeğimizin eşit olmasını istemiş; o zaman Kaymakam Bey’in de evinde hanımı kadar söz sahibi olması lazım gelmez mi peki?.. vb...” (A. A. -Ö.Y., s. 98) cümleleriyle kızgınlığını gösterir. Kurduğu ağır sözler, öfke patlaması yaşayacak kadar durumdan etkilendiğini gözler önüne serer.

Aysel, “Babamın suçsuz yere tam on gün hapiste kalmasının acısını çok çekmişim. Sen Konya’dan geldiğinde nasıl perişandım, biliyorsun.” (A. A. -Ö.Y., s.190) cümleleriyle vurgunculukla suçlanan babasının hapse girmesinin kendinde oluşturduğu duyguları yansıtır. Aysel’in çok acı çektim ve perişan oldum diyerek dile getirdiği bu olay, onun ölme kararı almasında etken olan olaylardır. Yaşadığı haksızlıklar sonucu çok değiştiğini ifade eden Aysel, “*Milli Şefimize karşı duyduğum sevginin tellerinden biri içimde koptu sanki.*” cümlesiyle bu olayların siyasî sistemden de umudunu keserek ölme kararı almasına neden olacak kadar kendinde büyük duygusal yıkımlara neden olduğunu ortaya koyar.

Aysel, kendini ölmeye yatmaya götüren sebepleri yoğun duygu belirten ifadelerle ortaya koyar. “Ben düdüklerden ve tayırelerden telaşlandığım için olacak, bütün fasulyelerin başlarını büyük büyük kesivermişim. Teyzem biraz kızdı, ama pek yüzüme vurmadı.” (A. A. -Ö.Y., s. 80). Aysel’in savaş çıkma tehlikesine karşı alınan hava saldırısı ve zehirli gaz tedbirleri sırasında yaşadığı travma; çalan düdük ve tayıreler nedeniyle duyduğu korku, dolaylı olarak fasulyeleri büyük kesme refleksiyle ifade edilir.

Aysel, dünyada yaşanan gerilimden de etkilenir: “*İngiliz tayıreleri Berlin üstünde çok dehşetli bir uçuş yapmışlar. Buna herkes çok üzülüyor, fakat Hitler’in buna pabuç bırakmayacağını söylüyorlar. Keşke bu Hitler oturduğu yerde otursaydı da tayıreler öyle tepemizde kulak patlatmasalar diyorum. Herkesten Hitler’in çok büyük bir adam olduğunu duyuyorum. Sevgili kardeşim, yurttan sulh, cihanda sulh diye, ben hiç harp olmasın istiyorum. Fakat Hitler, Ulu Atamızı tanımadığı için ve O’nun ölümünün dünya için ne büyük bir kayıp olduğunu bilmediğinden olacak, böyle herkesi telaş içine sokuyor. Ne istiyor bilmem.*” (A. A. -Ö.Y., s. 82). Dilek, yakınma, korku, telaş, üzüntü bildiren cümleler, onun küçüklük döneminde ağır travmalar yaşadığını çıkarımlatır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi ülkeler arası yaşanan gerilimler, savaş çıkacak söylentileri, ülkede yapılan pasif korunma tatbikatları ve Salim Efendi'nin karaborsacılık yaptığı ilgili çıkan söylentiler, Aysel'i yaşadığı travmalar altında ezilerek ölmeye götürür.

“Kardeşim, bütün bu üzüntülerim yetmiyormuş gibi, bir de geçen gece korkunç bir sallantıyla uyandık. Hepimiz kış kıyamette sokağa fırladık. Ben telaştan yalınayak inmişim (...) Radyodan bizleri hep yardım başına çağırıyorlar. Biz de yardım topladık. Ben, ne yapayım ki, sadece bir on kuruş verebildim (...) Buradaki Kızılay Merkezi giyecek eşyası da kabul ediyor. Para pek veremiyorum, fakat üstümdeki kazağımı çıkarıp ben de Kızılay'a verdim (...) Ancak kazağımı verdikten sonra, bu gece biraz rahat uyuyabildim.” (A. A. -Ö.Y., s. 97). Erzincan depremi sırasında ve sonrasında yaşananların Aysel'in ruh dünyasını nasıl etkilediği, duygu belirten ifadelerle gözler önüne serilir.

Aysel; anne, baba, abisi tarafından ayıp, günah, ahlaka aykırı denerek baskıyla büyütülen bir çocuktur. Bu yetmezmiş gibi kız olduğu için ailesince önemsizdir. Kız ve erkek çocuğu arasında ayırım yapılan bir evde büyüyen Aysel'in insan olduğunu unutulmasında, yetiştirilme tarzının etkileri büyüktür.

İlhan'la babasının kavgası sonrası İlhan'ın evi terk ettiği olayın ardından anne kız arasında geçen şu konuşmalar, onun duygularının açıklığa kavuşmasında önemlidir: *“Aysel'i görünce, “Niye uyumuyorsun?” diye soruyor. Bir an sessizlik oluyor. Sonra Aysel, “Siz neden uyumuyorsunuz?” diyor. “Bilmem ki... İşte... Belki sancı... Geliyor belki...” Derken kadıncağzı birden boşanıyor: “Ah kızım, nereye gitti acaba abin? Böyle bir günümde ne yaparım şimdi ben?” Ve böylece Aysel'e ilk kez bir şey sorulmuş oluyor. Aile içinde ilk kez bir şey için fikri alınmak isteniyor. Akşamki olayın geçmiş olmasına nerdeyse sevinecektir Aysel...*

“Üzülmeyin siz anne. Ben bulurum abimi.” “Bulur musun? Nerde bulursun? Bulsan bile eve döner mi bakalım?” “Ben getiririm onu.” Artık kendine güveni olan kocaman bir kadındır. Annesinin doğum yapacağını babasına da kendisi haber verecek belki. Belki telsizcinin annesine de haber vermek gerekecek. Memnune Hanım'a... “Ben bulur getiririm onu. Bir de kardeşimiz oluyor, derim... Ama siz de babama söyleyin. Üstelemesin artık.” Annesi derin derin içini çekiyor: “Korkma. Üstelemez. O da ancak uyudu zaten. Bütün gece bekledi durdu. Ne olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz...”

Aysel, içinde onarılmaz bir kırıklık duyuyor. Yeniden evin kıyıda köşede unutulmuş eşyası olduğunu seziyor. İlk gerçek öfkeyi tanıyor. Dışa vurulamayan, o, insanı içten içe kırbaçlayan, insana kendini aştıran ve durmadan kendini zora koşturan... Eline geçen bu ilk fırsatı ne olursa olsun iyi değerlendirmeli. Kendisinin de bir “kişi” olduğu akıllara yer etmeli. Yer etmeli. Hiç çıkmamasıya...” (A. A. -Ö.Y., s.231-232). İlhan evden gidince ne yapacağını bilemeyen Fitnat Hanım, kızına dert yanar. İlk kez kendine ilk kez bir şey sorulan ve fikri alınan Aysel, yaşanan tartışmanın yaşanmış olmasına mutlu olacak konuma gelir. Umutsuzluğa düştüğü bir anda kızı tarafından teskin edilen anne, Aysel’i bir umut olarak görür. İlk defa varlığı hatırlanarak kendinden yardım istenmesiyse Aysel’i kendine güveni olan kocaman bir kadına dönüştürür. Aysel’in yaşadığı güvensizlikten kendine fikir sorulmasıyla kurtulması, bu güvensizliğin ailesinin tutumları yüzünden oluştuğunu ortaya koyar. Güven duygusu kazanan Aysel, doğum anında, annesine yardım için babasına ve telsizcinin annesine nasıl haber vereceğini düşünmeye başlar. Bu durum, fikri alınıp insan yerine konulmadan önce Aysel’in doğum gibi önemli bir anda, pasif kalacağını sezdirerek onun hayattan nasıl silikleştirildiğini açığa çıkarır.

Aysel’in arabuluculuk yaptığı konuşmaya, annenin derin derin iç çekerek “*Korkma. Üstelemez. O da ancak uyudu zaten. Bütün gece bekledi durdu. Ne olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz...*” cevabını vermesi, onun tüm mutluluğuna gölge düşürür. İlhan’ın tek umut olarak görülmesi, kız çocuklarının el olarak görüldüğü yıllarda yaşayan Aysel’in kendini silik hissetmesinin altında toplumsal cinsiyet algısının yattığını kanıtlar.

Aysel’i yeniden yokluğa, silinmişliğe iten sözler, içinde onarılmaz yaralar açar. İlk kez gerçek öfkeyi tanır ancak bu öfkeyi dışa vuramaz. İçine attıkça kendi kendini kırbaçlamasına neden olan bu öfkeyi karşıt tepki oluşturarak başkalaştıran Aysel, kendine verilmeyen yücelmişlik duygusuna sahip olmak için hep kendini aşmaya ve en zoruna koşmaya çalışır. “*Eline geçen bu ilk fırsatı ne olursa olsun iyi değerlendirmeli. Kendisinin de bir “kişi” olduğu akıllara yer etmeli. Yer etmeli. Hiç çıkmamasıya...*” cümleleri, Aysel’in saygıyla bakılan bir konumu elde etmesine neden olacak azminin kişi olduğunu herkese ispatlama arzusundan kaynaklandığını gösterir. O, kişi olduğunu; fikirleri olan bir birey olduğunu ispatlamak için zorlu mücadelelere girer. Bu nedenle hep yapacak işleri, görevleri vardır ve hep bir koşturmaca içindedir. Onda toplumsal bakış açısına karşı oluşmuş tepki, o kadar büyüktür ki o her işi kendinin

halledebileceğini ispat ederken başkalarının işlerini de kendi işi gibi görür. Her anlamda en mükemmel olmaya çalışır.

Uzun’a göre annesinin tek umutlarının İlhan olduğunu söylemesiyle Aysel, ait olduğu unutulmuşluk köşesine geri çekilir. Bu durum, Aysel’de istenmeyen; abisi gibi sevilmeyen bir çocuk olduğu hissini uyandırır. İlerleyen yaşlarında ailesiyle kurduğu ilişkilerini etkileyecek olan durum, onu ailesinden uzaklaştırmaya ve onlardan farklı bir hayat kurmaya iter. Kız çocuğu olarak kendini geçici evlat ve misafir olarak gören Aysel, evde yüce varlık gibi görülen; adeta kutsanan abisinden farkının kız çocuğu olması olduğu gerçeğiyle küçük yaşlardan itibaren tanışır. Üstelik İlhan’ın bu yücelmişliğe ulaşmak için hiçbir şey yapmasına gerek olmamasına karşın Aysel’in kimliğini kazanmak için okuması gerekir. Köşeye itilmiş bir kız çocuğundan akademisyenlik gibi emek isteyen bir konuma, hırsı sayesinde yükselen Aysel’in bu duygusunun altında, kendine bir “hiç” gibi muamele edilmesi yatar (2008: 57-58).

Ailesi tarafından erkeklerle konuşması yasaklanan Aysel’in Aydın’la yaptığı kısa sohbet, ona genç kız olduğunu hissettirir. Ancak Aysel’in içi rahat olmadığından istediği gibi bir gün geçiremez: “İçim çok sıkılıyor Behireciğim. Nedense avazım çıktığı kadar bağırışım geliyor. Halbuki bu ılık bahar günü benim için ne güzel bir gün olabilirdi. Öyle ya, ilk defa yanımda oldukça kültürlü bir çocukla biraz yürümek, ne derse desin onun yine de benim peşimde koştuğunu bilmek... İçim rahat olsaydı, ben de bugün genç kızlığımı biraz yaşadım diyebilirdim.” (A. A. -Ö.Y., s.274). İlkokul mezuniyetinden beri beynine kazınan toplumun baskıcı tutumu, genç kızlığında da Aysel’in yakasını bırakmaz. O, güzel bir gün geçirmesine engel olacak kadar toplumun dayatmalarını bilinçaltına kazır ve kendine mutluluk vermesine rağmen Aydın’dan kaçır. Hatta kısa süren bu mutluluğu, dile getirmeye bile çekinir. Duygu cümleleri, Aysel’in hayatında mutlu olmasına engel olan dayatmaların, baskıların onu ruhsal olarak nasıl etkilediğini göstermesi açısından önemli görev üstlenir.

Aysel ayıp, günah denilerek kendini hesap yapmak zorunda bırakan topluma, Ali’yle yaptığı konuşma sırasında şu cümlelerde eleştirilerde bulunur: “*Parkın önünde ona, “Girelim mi?” dedi. “Bilmem ki... Acaba girmesek daha iyi olmaz mı? Otururken görürlerse belki herkesin aklına bir şey gelir. Acaba geri dönüp Cebeci’ye doğru yürüsek mi? Hamamönü tarafından gitmeyelim ama... Orada bizim tanıdıklar oturuyor... Bakın, şimdi buraya gelince düşündüm: Oturmamızın daha kötü olacağını*

düşündüm... Yürürsek, ne olacak, yolda rastlaştığımızı sanırlar... Hem de...” (...) Birden küt diye de durdu. Yüzünü Ali’ye çevirdi. Bu kez gözlerini hiç kaçırmadan, hem de iyice açarak dedi ki: “Üstelik çok gururuma dokunuyor böyle böyle hesaplar yapmak. Planlar kurmak... Nasıl anlatsam?.. Kendi gözümde kendime rezil oluyorum. Küçülüyorum kendi gözümde...” (A. A. -Ö.Y., s.327-328). Cümleler, onun böyle yaşamak zorunda kalmaktan duyduğu üzüntü, umutsuzluk, karamsarlık, utanma, kızgınlık, bıkkınlığa dair duygular içerir.

Aysel, ölmeye en yakın olduğu anda ölmekten başka bir çıkar yol olup olmadığını sorgular. Hep aynı çizgi üzerinde büyüdüğü, yaş aldığı ve sınıf geçtiği ortamda Atatürk’ün ülkeyi bıraktığı yerden öteye gidilmemesinin çaresizliğini ifade eder: “*Şu odaya girdiğimden buyana bu kadar ağır solumanın, solumanın ardından artık başka bir şey gelemey miydi? Ne gelebilir ki? Hep aynı çizgide boy atmak, büyümek, yaş almak, sınıf geçmek, değişmeyen kurumlarda değişmiş kişiler bulmayı ummak, tek başına değişmeyi ummak, buna inanmak hatta, hatta suçlamak ve yakınmak... Yakınmak ve bir gün, bir cami imamının sizi yönettiğine nerdeyse şaşmak... Çocukları unutmak... Unutup çocukları, ölüme yatmaları bile suçlamak...*” (A. A. -Ö.Y., s.205). Ülkeyi çağdaş uygarlıklar düzeyinin üstüne çıkarma ideali kapsamında daha ileri gidilmesi gerektiğini düşünen Aysel, değişmeyen kurumlarda değişmiş kişiler bulmayı umar ama umudunun gerçekleşmediğini görür. Kurumları, insanları değiştiremeyeceği kanaatine vardikten sonra tek başına değişmeyi umar ve bu değişimi sağlayabileceğine inanır. Aysel’i ölmeye yaklaştıran gerekçeler incelendiğinde onun her şeye rağmen denediği, pes etmediği görülür. Tek başına kendini inşa ederek değişen, dönüşen Aysel, çabalamaları sonucu yürüttüğü bu savaşta yol kat edemeyeceğini anlayınca yakınmalara başlar. “*Çocukları unutmak... Unutup çocukları, ölüme yatmaları bile suçlamak...*” cümleleri, çocuklara görevler verilmemesi sebebiyle geri dönüşler yaşandığını düşünen Aysel’i ölmeye yaklaştıran kırılma anını gözler önüne serer.

Aysel’in yaşadığı bir başka ruhsal buhran şu cümlelerde verilir: “*Saçlarımın cıvık bir terle enseme yapışmış olduğunu anlıyorum. Bu ter ne zaman, niçin, hangi uyurgezerliğin bunaltısıyla fişkırmış ense kökümünden? Terin, ensemden bir tüy gezdiriliyormuşçasına usul usul soğuyuşunu seviyorum. Bundan nerdeyse cinsel bir tat alıyorum. Bu tat alış sezinlememden olacak, ölümü hak etmeyen birine ağlar gibi başlıyorum ağlamaya. Zayıf olmayı kendime yasaklamaksızın. Bir toplumcuyla yakışıp*

yakışmayacağını düşünmeksizin (...) Ne ağlamayı yasaklıyorum kendime, ne de ağlamamla dalga geçiyorum. Geldi. Boşandı. Akacağı kadar aktı. Sonra dilediği yerde durdu.” (A. A. -Ö.Y., s.284). Cümleler incelendiğinde Aysel’in cinsel bir tat almayı kendine yasakladığı anlaşılır. Onun kadınlığını geri plana aldığını anlatmak isteyen verici, aslında onun da bir kadın olduğunu göstermek ister bu cümlelerle. Asıl anlatılmak istenen budur. Aysel, önce toplumsal dayatmalar sonra da görevleri uğruna toplumsal cinsiyet rollerinden soyutlanmaya mahkum edilmiş biri olarak kadınsal duygular hissetmekten rahatsız olur. Kadınsı hisler yaşadığını sezmesi üzerine ağlamaya başlar. Kendi kendine yaşadığı bu hazdan duyduğu rahatsızlık, onun içinde beslediği daha büyük ruhsal bunalımların dışavurumudur.

Romanda yer verilen diğer kahramanların yaşadığı korku, utanç, stres vs. de aynı yüzyılın bireylerinden olan Aysel’i kaçınılmaz olarak etkiler. Aydın tarafından kurulan duygu cümleleri, dünyayı alt üst edeceği söylenen silahın insanlar üzerinde yarattığı korkuyu dolaylı olarak bildirir: “Mister Truman da zaten ellerinde çok güçlü bir yeni silahın olduğunu söylüyor. Bu silah kullanılırsa bütün dünya altüst olabilirmiş.

Henüz daha vatanımız için hiçbir şey yapamamışken bizim de sonumuzun gelmesi çok acıklı olur. Ayrıca, daha bir kızla doğru dürüst arkadaşlık bile edemedim.” (A. A. -Ö.Y., s.300). Daha hayatının baharında bir genç üzerinden verilen örnek, insanların geleceğe yönelik endişeye kapıldıkları ve umutsuzluğa düştüklerini gösterir.

Ertürk, bilmeden vatana ihanetle suçlanacak bir eyleme karışır. Suçlama ve dışlamalara daha fazla dayanamayarak vatana ihanetle suçlanmaktansa ölmeyi tercih eder: ““Bursa Askeri Lisesi’nde Ertürk o günler çok ürktü. Çok gözyaşı döktü. Bilmeden vatana nasıl ihanet edilebileceğini öğrendi sonunda. Bazı geceler, sert yatağında, ilçeye bir vatan haini, daha kötüsü bir ahlak düşkününü olarak dönmektense ölmeyi düşündü. Yemekhanede, yanına kimselerin oturmamasını, hela kapılarına “İbne Ertürk” diye yazılmasını içi yırtıla yırtıla gördü. Disiplin Kurulu’nun kararı geciktikçe gecikti. Bu arada Ertürk, on yedi yaşına bastı. On yedi yaşında, bir yatılı okulda, insanın kendini ne gibi yollarla öldürebileceğini denedi ve askerî bir yatılı okulda asla öldüremeyeceğini öğrendi.”” (A. A. -Ö.Y., s.141-142). Cümleler, resmî düşünce sisteminin insanlar üzerinde nasıl etkiler oluşturduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ertürk örneği, disiplinli eğitimiyle ünlü bir lisede yaşananları göstererek Aysel’in ülkeleri uğruna intiharın eşiğine gelme durumuna somutluk kazandırır.

1.14.1. Abartma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Bir olay, durum ya da varlıkla ilgili karşı tarafta istenen etkiyi oluşturmak, konunun önemine dikkat çekmek için kurulan cümlelerdir. “*Dünyanın sonuna dek, ... gibi, korkunç, binlerce / milyonlarca kat, aklına durgunluk verecek kadar, akıl erdirememek, en, ... bürünmek, dünya başına yıkılmaz, avuçları yanmak*” kodlayıcıları, abartma bildirir.

Aşağıdaki cümlelerde Fitnat Hanım’ın hısım akrabaya günlerce, hiç bitmeyecek gibi Ankara’da yaşadıklarını anlattığı cümleler, cumhuriyetle birlikte ülkede yaşanan gelişim ve değişimlerin büyüklüğünü vurgulama amacı görür. “*Dünyanın sonuna dek yürümüş gibi, anlatacak şeylerin bitmemesi*” gibi söylemler, cümlelere abartma anlamı katar: “*Fitnat Hanım’ın ablası ve ablasının kocası, onları Gazi Çifliği’ne de götürmüşlerdi. Fitnat Hanım, orasını da, dünyanın sonuna dek yürümüş gibi anlattı durdu. Anlatacak şeyleri hiç bitmedi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 56).

Söze güç kazandıran bu kullanımlar, bir şeyi olduğundan daha küçük ya da büyük göstermek; sözün olumluluk ya da olumsuzluk derecesini arttırmak için kullanılır:

“*Beş yaşındaydım. Bostanda, otlar arasında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm (...). Uzattım elimi. Otlar arasında, o benim için yeni olan şeye dokundum. Bir acıyla haykırdım sonra. Çiçek değilmiş. Zehirli bir hayvanmış. Parmağımı yardılar. Kanımı akıttılar. Beklenmedik, hiç umulmadık bir acı. Zehirli bir hayvanın sokmasından binlerce, milyonlarca kat dayanılmazlıkta...*” (A. A. -Ö.Y., s.385). Aysel, “*Beklenmedik, hiç umulmadık bir acı.*” cümlesiyle acının nasıl bir acı olduğuna açıklama getirir. Parmağın yarılması sonucu oluşan acının beklenmedik ve umulmadık olarak tarif edilmesi, burada fiziksel acıdan ziyade başka şeyler anlatılmak istendiğini düşündürür. Aysel’in zehirli hayvan tarafından sokulmasına rağmen “*Zehirli bir hayvanın sokmasından binlerce, milyonlarca kat dayanılmazlıkta...*” cümlesinde ondan milyonlarca kat büyük acı duyduğunu ifade etmesi, abartma içerir. Bütün bunlar, Aysel’in yaşadıklarından fiziksel değil; ruhsal yaralar aldığını sezdirir.

Cümle kurgulaması iyi yapıldığında, mecaz unsurları cümleye ustaca yerleştirildiğinde, alıcıda merak, şaşkınlık gibi duygular uyandırır:

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcükler, alıcının halkevine odaklanmasını, nasıl bir yer olduğunu, tarihçesini merak etmesini sağlar. “*Halkevi’nin bütün ışıkları*

yanmaktadır (...) başını yukarı kaldırmış ve çok süslü, aklına durgunluk verecek kadar süslü bir tavan görmüştür. Bir tavanın nasıl bu kadar süslü olabileceğine akıl erdirememiştir (...) Ömründe gördüğü bu en güzel, en şaşılası şeyin içine karışmış, onun bir parçası olmuştur. Yaldızlara, kıvrımlara, renklere, oylumlara bürünmüştür.” (A. A. -Ö.Y., s. 66). Ali’nin ömründe gördüğü en güzel, en şaşılası şey olan bu bina, halka eğitim ve kültür faaliyetleri sunulması; önemli toplantı, temsil, törenlerin yapılması için 1932 yılında halkevine dönüştürülür. Vericinin, abartma içeren bildirim cümlelerini kullanarak yapmak istediği, bu muhteşem mimariye yönelik okurda merak uyandırmaktır.

Gerçek hayatta olması mümkün olmayacak olayların olağanüstü bir şekilde sunulması, düşüncenin etkisini artırır:

“Ali’yi öyle, merkebin üstünde, okula ilk geldiği günden daha kirli ve daha köylü görünce, Dündar Öğretmen’in dünyası başına yıkılıverdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 58). Cümlede, Ali üstünden eğitilmiş, modern olmanın önemi vurgulanmaktadır.

“Ey bu yüce davaya ant içen yeni nesil

Yanan avuçlarınla gözünün yaşını sil!” diye haykırdığını işitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 67). Atatürk’ü anma töreninde kurulan cümle, Atatürk’e duyulan sevginin büyüklüğünü gösterir.

1.14.2. Acıma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Bir varlık ya da bireye içinde bulunduğu güç durum sebebiyle merhamet etmek; uğradığı kötü durum nedeniyle üzülme gibi duyguları ifade eden **cümlelerdir**. “Zavallı, yazık, dokunmak, yüreği parçalanmak, dayanamamak, -cAğIz” kodlayıcıları, acıma bildirimi yaparken kullanılır.

“Zavallı Aysel! O, hiç Ulu Önderimizin istediği gibi bir Türk kızı olamayacak bana kalırsa.” (A. A. -Ö.Y., s. 44).

“Ali, bayramda bizim eve gelmişti. Ali’nin vaziyeti bana çok dokundu. Onu bir de geçende yolda gördüm. Üstünde yok, başında yok.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Bir üniversite öğrencisi olan abisinin şimdi kendi önünde böyle çocuklar gibi dövülmesinden çok, İlhan’ın birden içine düştüğü çaresizlik yüreğini parçaladı. Yanına sokuldu.” (A. A. -Ö.Y., s.224).

“Beni kimse istemesin, kimse beğenmesin diye ne kadar eskim varsa onları giyiyorum. İnadına giymiyorum yeni ketenimi işte. Yazık, annem özeniyor. Bir jorjet dikti. Giymedim.” (A. A. -Ö.Y., s.330).

Bir varlığın herhangi bir nedenden yaşadığı mutsuzluk ve eksikliğin bireyde şefkat, üzüntü ve sevgi duygularını da içeren acıma duygusunu ortaya çıkarmasının ifade edildiği cümlelerdir:

“Karısı da, kızının gözyaşlarına dayanamayıp, sandığında Aysel’in çeyizi için sakladığı Bursa ipeklisi, açık filizi bir kumaşı ister istemez ortaya çıkarmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s. 24).

Aysel’in babası, kızının müsamereye katılmasına karşı çıkar ancak Aysel tüm baskılara rağmen müsamereye -gerekli hazırlıkları yapamamış hâlde de olsa- katılır. Aşağıdaki cümlelerde, Aysel’in bakımsız; içler acısı ve üzgün durumunu gören öğretmenin acıma duygusunun bildirimi şu şekilde yapılır:

“Derken kendine acıdı Başöğretmen. Ülker’in küçücük ellerinde saçlarını ördüren Aysel’e acıdı:

“A kızım, niye şu işi evinde annene yaptırmadın?” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 13).

“O da bu yıl bitirecek. Ben, Aysel’in bir yıl sınıfta kaldığını sanıyordum. Meğer Aysel hiç sınıfta kalmamış. Bir yıl babası onu ilçeye geri çağırmış. Sonra kendi de başkente taşınınca kızcağız yeniden okuyabilmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.271).

Cümleler, içinde bulunduğu kötü durum ya da hatalı, eksik yaptığı bir davranış nedeniyle bireyin kendine acımasını da konu alabilir:

“Dün sabah baktım, lise kısmından Cezmi Abi, grand court’da elinde Fransızca bir roman, su gibi okuyor. Kendi hâlime acıdım ve ona öyle imrendim ki!” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

1.14.3. Beğeni İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Bir işin sonucundan memnun olma; yapılan bir işi ve bir kişiyi takdir etme bildirimi yapan cümlelerdir. “İyi kötü, nefis, esaslı, gül bahçesi, güzel, su gibi, hoşuna gitmek, beğenmek, tapmak, hayran olmak, bayılmak, sevmek, gurur duymak, övünmek, yüreğini ısıtmak, etkilenmek, muhteşem, gururlanlamak, alkışlanmak, ince davranmak, -A layık, -A değişmemek, -(y)A değer” kodlayıcıları, beğeni bildirimi yaparken kullanılır.

“Meslekler tablosu iyi kötü oynandı. En önemlisi, Dünder Öğretmen, kendi “tiradını” eksiksiz söyledi. Çok alkışlandı. Bu bile her şeye değerdi.

Program gece saat ona doğru, çocukların yine sünnet bandosu eşliğinde söyledikleri “Onuncu Yıl Marşı” ile son buldu. Çok şükür. Çok şeyler başarılmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s. 27).

“Beni buraya çıkaran çocuk, çok ince davrandı. Uzun açıklamalara girişmedi. Çabucak çekilip gitti. Asıl ince davranan aşağıda, resepsiyondaki delikanlı. Çok şey sormadı.” (A. A. -Ö.Y., s. 70).

“Annem bayram için bana bir kazak örmüş. Kazak çok hoşuma gitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Fransız tarihini, kendi tarihini çok iyi biliyor. Camus’ye tapıyor (...) o günler kendini durmadan, Camus ile çoğaltıyordu. Yanlışlık, Yabancı gibi oyunlarını da çok beğeniyordu. Asıl onun Combat’daki savaşının hayranıydı.” (A. A. -Ö.Y., s.370).

Hoşa giden bir iş, eylem ya da durumun ifade edildiği cümlelerdir:

“Müzik hocamız bize daha ilk dersinde “Mon ami Pierrot” diye bir şarkı öğretti. Çok hoşuma gidiyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 43).

“Çocuklar bayırlar kavuta.” (A. A. -Ö.Y., s. 53).

“Cumhuriyetin 10. yılında karısını Ankara’ya, törene götürmüştü. Olup biten her şeyi ikisi de pek sevdiler, beğendiler.” (A. A. -Ö.Y., s. 56).

“Bugün Edip Bey müzakere etti ve münakaşalar yaptık. Bize Paris’teki Sen Nehri’nin, bir de Louvre Müzesi’nin resimlerini gösterdi. Ben çok beğendim.” (A. A. -Ö.Y., s. 83).

“Ankara’da, Kutlu Lokantası’nda her gece nefis orkestra çaldığı haber veriliyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 68).

“Lorel Hardi Hindistan’da diye bir film gördük (...) Ben en çok Hardi’yi beğendim. İclal ise, belki kendisi de sıska olduğundan hep Lorel’in daha esaslı olduğunu söylüyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 81).

“Fransız Match ve Vue mecmuaları, memleketimize ait çok güzel resimler basmışlar. Çok güzel yazılar yazmışlar. Mösyö Maurin bize gösterdi. Birer Türk olarak çok gurur duyduk.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Sesimdeki alaycı ifadeyi sezmiş olacak ki, cevap vermeden öfkeyle koşup uzaklaşmak istedi. Onun bu öfkeli hâli de çok hoşuma gitmişti.” (A. A. -Ö.Y., s.180).

“Sevil, mimar amcanın evden birkaç günlük ıraklıklarının bitiminde kurulan sofraların, çalınan piyanoların, oynanan kadrillerin³⁷ güzelliğinden edindiği övünülesi izlenimleri okuluna, arkadaşlarına taşımaktadır. Mimar amcayla Alman yengenin Teşvikiye’deki apartmanları Sevil için artık neredeyse alevler ortasında gerçek bir gül bahçesidir.” (A. A. -Ö.Y., s.132).

“Alanın en güzel, en civcivli zamanı. Bazı akşamüstleri Ali burasını Kızılay Parkı’na değişmez.” (A. A. -Ö.Y., s.155).

“Lokantadakilerin konuşmalarını, duruşlarını, şakalarını, tartışmalarını yüreğinde bir sıcaklıkla düşünüyor Ali.” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“Dün geceki abilerin okuduğu şiirler yüreğini ısıtmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.164).

“Ulus gazetesinde bu yıl çok zengin Güzel Sanatlar sayfaları var. Bol bol güzel şiirler, hikâyeler falan çıkıyor. Bir de ben, Nurullah Ataç Bey’in yazdıklarını çok beğeniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.190).

“Aysel, Ömer’in serinkanlı, fakat bilimsel doğru adına teoride mutlak bir yere ulaşan kuşkuculuğundan etkilendi.” (A. A. -Ö.Y., s.382).

İyi ve güzel bulunan bir durumu onaylama ifade eder:

“Bu odamız çok güzel. Penceresinden hastane görünüyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“Tören muhteşemdi. Milli Şef’in ve diğer büyüklerimizin önündeki resmîgeçitten sonra hepimiz yeşil sahada sırayla yerlerimizi aldık. Kız okullarla erkek okullar bir arada ve siyah-beyaz formalarımız içinde bayramımızı Ölmez Atamıza layık bir şekilde geçirdik.” (A. A. -Ö.Y., s.183).

Hoşnutluğun ifade edildiği cümleler, övgü içerir:

“Ortaköy’de, denize nazır çok güzel bir okul.” (A. A. -Ö.Y., s. 41).

“Buradaki müdürümüz çok bilgili. Çok kibar.” (A. A. -Ö.Y., s. 43).

“Güzel mektubunu aldım. Ne güzel yazıyorsun. Teyzengillerin yanındaki hayatını, okulunu, teyzengillerle kestane kavurduğunuz geceleri çok güzel anlatıyorsun.” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

“Cenevre de çok güzel bir yer galiba. Mösyö “Lolu” (biz bu adı taktık), resimlerini göstermişti. Mösyö Maurin ise İsviçre göllerini gösterdi. Göllere bayılırım.” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

³⁷ Çok sayıda çiftin birlikte oynadığı salon danslarından biri.

“Bu yıl Behire adında bir arkadaşla aynı sırada oturuyorum. Çok iyi ve çok çalışkan bir kız.” (A. A. -Ö.Y., s.110).

“Baharda Güven Parkı çok güzel oluyor. Havuzundan sular fışkırıyor. Her yana menekşeler dikmiş oluyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.111).

“Aydın, pek uzun boylu değildi. Ama alnına düşen kumral saçları, bir çizgi gibi duran çekik gözleri, küçük, yuvarlak çenesinin üstündeki ince yara iziyle hiç de sevimsiz görünmüyordu. Üstelik Galatasaraylı’ydı. Hareketleri inceydi. Bakalım o mavi pantolonlu genç, Aydın kadar Fransızca biliyor muydu?” (A. A. -Ö.Y., s.130).

“Demir’in babası Almanca’yı ne güzel konuşuyor! Su gibi...” (A. A. -Ö.Y., s.135).

“Aysel güzelleşmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.168).

“Bu akşam Tevfik Rüştü Bey bize yemeğe geldi. Çok gururlandım. Çok bilgili bir bey. Hatıralarını çok güzel anlatıyor. Ben de onu büyük bir dikkatle dinliyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.176).

“Çevik koşuyordu. Avrupai bir genç kız gibiydi. Saçlarını da çok güzel bir şekilde omuzlarına bırakmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.181).

“Suna ise hiç aldırıyor. Ballandıra ballandıra Yıldız mecmuasının yıllıkını anlatıyor. Yok efendim dört renkli kapağı varmış. Kapakta Betty Grable’in mayolu bir resmi varmış. Ayrıca içinde de tam iki yüz adet artist fotoğrafı varmış. Bunların dört tanesi de kesilip tablo hâlinde duvara asılabilecek boyda artist resimleriymiş falan. O, Robert Taylor’unkini kesip odasına asmış bile. Her gece onun resmine bakarak uyuyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s.192).

“Fitnat Hanım kocasının tir tir titremesinden korkmuş, korkudan neredeyse doğuracak hâllere gelmişti. Ama bu son sözleri duyunca yüreği azıcık yatıştı. Gururla baktı Salim Efendi’ye. Bir aile babası da olursa ancak böyle olur işte.” (A. A. -Ö.Y., s.225).

“Efendim, size bu satırları yazmaktan muradımız, hayırlı bir iş içindir. Kerimeniz hanımın artık mektebi bitirdiğine ve artık evde dizinizin dibinde oturduğuna muttali olmakla, bahtiyarlığımız sonsuzdur. Efendim, ayrıca benim şimdi burada küçük de olsa bir manifatura dükkânı açan büyük oğlum Remzi, geçende mal almaya oraya vardığında ve selamlarımı tevdi için sizin dükkâna uğradığında, oradaki kerimeniz hanımı anneleriyle beraber görmüş. Beğenmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.292).

1.14.4. Bıkkınlık (Usanç) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Sürekli tekrarlayan ve devam eden durumlardan sıkılmak, içinde bulunulan durumdan memnun olmamayı ifade eden cümlelerdir. “*Canına tak etmek, bıkmak, usanmak, bezmek, sıkılmak, ölmek, rahat soluk alamamak, çenesi kitlenmek, sevmemek, öf, aman, ... bir yandan ... bir yandan*” kodlayıcıları, bıkkınlık bildirir.

“*Asıl büyük güçlük, çocuğun giyeceği ökçeli ayakkabılardaydı. Aysel’in ayakları, annesinin düğünden düğüne giydiği, uçları yılan derisi beyaz iskarpinlerini ancak yarısına kadar doldurabiliyordu. Üstelik kızcağız sivri ökçeler üstünde hiç duramıyordu. Evde yapılan bir iki deneme de iskarpinlerin belinden kırılmasıyla sonuçlanmıştı. Annesi, o zaman başkaldırdı artık. Salim Efendi’den gizli yapılan bütün hazırlıklar canına tak etmişti:*

“*Bıktım senin okulundan da, müsamerenden de! Öff, git başımdan!..*” (A. A. -Ö.Y., s. 25-26).

“*Eski, ahşap otelin sobası sönmüştür. Su kapları boşalmıştır. Çeşmeler buz tutmuştur. Helaları yıkamak gerek. Su bol değil. Çok çok dökülemiyor; dökse de, otelin pis suları, alttaki bir çukura akıyor. O yüzden otel hep hela kokuyor.*

Gece otelde konaklayanlar; meydan şoförleri, hastasını Numune Hastanesi’ne getiren köylüler, başkente mal almaya gelen küçük kent esnafı. Batırıyorlar helayı, musluk başını. Apteslerini bir türlü deliğe rast getiremiyorlar. Ali’yi en çok bu bıktırıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.100).

“*Türk kızları bugünler soğan kabuğu ile boyanmış amerikanbezi giyiniyorlardı. İnsan, hep aynı bezi benzetmeli renkler içinde görmekten bıkıyordu. Ulusal bayram günleri aynı bezin kireçkaymağına yatırılarak beyazlatılmışından dikilen şortlarla törene çıkıyor, jimnastik hareketleri yapıyorlardı.*” (A. A. -Ö.Y., s.126).

“*Almanlar ne güzel oturtmuşlar Beyaz Kitap’a karşı! Şunu okudun, değil mi?*”

“*Öff bu babası! Ne ilgisiz şeylerden söz ediyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.135).

Hoşlanılmayan ve istenmeyen durumlara maruz kalınması nedeniyle yaşanan sıkıntı, isteksizlik, kızgınlık, bıkkınlık cümleleriyle ifade edebilir:

“*Aman be, ne bileyim ben! Bana ne sizin kıymetli Ayselinizden!..*” (A. A. -Ö.Y., s.203).

“*1881 suikastından sonra düşünceye yasak, basına yasak, konuşmaya bile yasak. Rus Intelligenzia’sının yaptığı helva, önce kendi boğazını tıkamıştır. O denli yüksek*

düşünce, o denli halkını sevmek, o kadar yazı, o kadar söylev... “Neye yaradı bunlar?” diyorlar. Artık ne düşüneceklerini bilmiyorlar. Suskunluğa gömülmüşlerdir. Politikadan da, sosyal reformlardan da usanmışlardır. Tam bir umutsuzluk, bezginlik.” (A. A. -Ö.Y., s.241).

“Hiçbir şeyle ilgilenmiyorsanız neden okudunuz peki? Neden okumak istiyorsunuz?”

“Kızlar bile okuyor.”

Ali bu sınavdan terlemiş, sıkılmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.162).

Bireyin zihnini fazlasıyla meşgul eden işler, yapılabileceğinden daha üstte koyduğu hedefler ve yüksek talepler, zamana karşı yaptığı yarış stres ve bıkkınlık duymasına neden olabilir. Bu nedenlerden oluşan isteksizlik, öfke, çaresizlik, kırgınlık, yorgunluk, mutsuzluk gibi sorunların ifade edildiği cümleler, bıkkınlık içerebilir:

“Burası Merkezi Hükûmet değil. Nihayet bir ilçe okulu. Elimizden geleni yaptık. Vazo üstünde fazla durmayıverin. Gerisi tıkr tıkr gitsin, ben razıyım. Çekilen bunca sıkıntıya değsin bari. Öldük canım.” Başöğretmen kaşlarını iyice çattı. Öğretmen Dünder’a can sıkıntısıyla baktı:

“Gördünüz mü işte?.. Daha saç meselesi bile...”

Öğretmen Dünder’ın içini öfke bürüdü. Aysel’den çok, Kaymakam’ın oğluna kıızıyordu. Bu oğlan da ikide bir, birini gammazlar. Pis şımarık. Bıktım bu kendini beğenmiş meretten.” (A. A. -Ö.Y., s. 11). “Çekilen bunca sıkıntıya değsin bari. Öldük canım.” cümleleri ve “Gördünüz mü işte?.. Daha saç meselesi bile...” cümleleri dolaylı olarak bıkkınlık bildirimi yapar.

“Öğleden sonra kardeşime ders çalıştırdım ve Madame Irene’e derse gittim. Sözde ikmale falan kalmadım. Yine de ders çalıştır, derse git. Rahat bir soluk alamadım daha.” (A. A. -Ö.Y., s.188).

Önce duygusal olan sonra fiziksel olarak da bireyi etkileyen bıkkınlık duygusu, bireyde bitkinlik, duyarsızlaşma, kendini topluma ait hissetmeme, kendinden uzaklaşma, çaresiz hissetme gibi olumsuz durumlar meydana getirebilir:

“Yürümeye başladılar. “Siz daha çok zayıflamışsınız Aysel...” “Bitirmelerden... Belki. Bilmem. Neyse, bitti... Keşke bitmeseydi ya... Daha da zayıflamıştım ama, bir aydır evde otur otur... Sevmiyorum öyle, evde ev işlerini bitirdikten sonra, elim çenemde

oturmayı. Pencereden bakmayı. Hiç sevmiyorum. Tezel ağlar bir yandan... Ben anneme küserim bir yandan... Sıcak da... Çenem kilitleniyor sanki. Bazen üç gün konuşmuyorum annemle. Bunaltıyorum onu da... Onun elinde ne var, değil mi?” (A. A. -Ö.Y., s.326).

Belirsizlik, herhangi bir destekten uzak yaşam şartları, bireyin uyumunu azaltarak bıkkınlık yaşamasına neden olabilir:

“Aydın, DP’li olmadığını bir türlü kanıtlayamazdı. Peşte’deki kâtipliğinden geri çekildi. Başkentte beklemekten usandı.” (A. A. -Ö.Y., s.388). Aydın, işinden ayrılması sonrası, bir süre işsiz kalarak beklemekten usanır.

1.14.5. Hayıflanma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Elden kaçırılan veya gerçekleştirilmeyen fırsatlar nedeniyle yerinme, acınma, esef etme yazıklanma duygularını ifade eden cümlelerdir. İsteyipte bir engelden dolayı yapılamayan, başarılamayan, fırsat bulunamayan durumların kişide bıraktığı hisleri ifade eder. “Vah, ah, heyhat, hay ... hay, yazık, yazık oldu, keşke, ne olurdu, içinde kalmak, hasretle gitmek, içi cız etmek, canı sıkılmak, bir şey yapamamak, neden, neye yarar, nasıl da” gibi kodlayıcılar, “-IrDI” eki, “keşke ... -sAydI” yapısı, hayıflanma cümlelerinde kullanılır.

“Tartışma yemekten sonra, tam da Sevil’in piyanodaki yengesine kemaniyla katılacağı ve Demir’in gözüne gireceği bir sırada patlak vermişti. Ne olurdu, ne olurdu sanki o denli çok konuşmasalardı! Sonunda işte, mumların aydınlattığı pasta da şarkısız, törensiz kesilmişti. Demir, bir koltukta uyumuştı.” (A. A. -Ö.Y., s.136).

“Ada’da bir gün Aysel’le dolaşmak isterdim. Ne yapalım? Bu da içimde kalacak işte. Bizim gençliğimiz de böyle hep, ders çalışmakla, sinemaya gitmekle geçiyor. İş mi? Beğendiğim bir kızla bir akşamüstü güneş batarken deniz kıyılarında, çamlar altında yürüyemedikten sonra ne anladım ben okumuşluğumdan?.. İçimde böyle bir hasretle gidiyorum açıkçası.” (A. A. -Ö.Y., s.302).

“Çok üzüliyorum Aysel. Kahroluyorum. Kırk yılda bir bana işin düştü. Beni aradın. Bense... Tabii seninle konuştuğuma çok seviniyorum. O Remzi’ye varmak istemeyişine de... Ama senin için bir şey yapamıyorum. Seni sevindiremiyorum. Bana olan güvenini boşa çıkarıyorum...” (A. A. -Ö.Y., s.331).

“Hadi gelin. Rezil olduk!” diyorum. “İmzaya geç kaldık biz” diyorlar. Çok telaşlanıyorum. “Baksana, gemi denize indirilmeden önce imzalamamız gereken kâğıtlar varmış meğer” diyorum. “Bunu nasıl unuttum” diyorum.” (A. A. -Ö.Y.,

s.395) cümleleri, *hayıflanma* bildirir. “Diyorum” yüklemelerinin tam tekrar şeklinde yinelenmesi, yaşanan durumun Aysel’in duygularında meydana getirdiği etkiye vurgu yapar. Başka bir ifadeyle verici, Aysel’in yaşadığı telaşlı durumu, duygu cümlelerinde de göstermek için yüklemeleri yineleyerek duygunun derecesini artırır.

“Biz işte böyle yabani kaldık. Babam izin verseydi de keşke ben kardeşin Semiha da senin gibi okuyabilseydim. Ah Aysel, ne mutlu, bir Türk kızı olarak sana!” (A. A. -Ö.Y., s. 63). Hirik’e göre “keşke ...-sAydI” yapısı, olayın tamamlanmış, bitmiş olduğunu ve tartışmaya gerek duyulmaksızın sonucun belli, kesin olduğunu ifade eden kiplik ifadeleridir (2014: 192).

Sözde soru cümleleri, hayıflanma bildirimi yaparken kullanabilir: “Dünder Öğretmenin içi biraz cız etti. Nasıl da unutmıştı Ali’yi? Okulun o en akıllı, en cin ve en yoksul çocuğunu?.. Bu ülkede o, Ali ve Ali gibileri yüce Atatürk’ün istediği yola yöneltemeyecekse, neye yarardı öğretmenliği? En azından, çocuğu bir eğitmen kursuna sokmanın yollarını neden aramamıştı hiç?” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

“Vilayetin garajında bisikletimi yaptırdım. Garajda bir ustabaşı var. “Babası müdür olan bisikletini bize dayıyor” diye söylendi. Çok aksi bir adam. Canım sıkıldı ama, belli etmedim. Babama da, bir tamirciye götürelim demoştım zaten. Dinlemedi.” (A. A. -Ö.Y., s.171).

“Karisına döndü, yine bağıra bağıra anlattı: “Hadi onları kapının önüne yığdım, başımdan gitti sandım da bilemedim...” Oğlunun kafasını sumsukladı: “Hay benim uyurgezerliğime hay.” (A. A. -Ö.Y., s.223).

“Hay benim sınav kazanmalarına hay! Ulan kafam hiçbir şeye yatmıyor be!” (A. A. -Ö.Y., s.322- 323).

1.14.6. Heyecan İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Üzüntü, kızgınlık, sevinç, korku, telaş, kaygı gibi güçlü ve insanı etkisi altına alan duygu durumu anlarında ortaya çıkan geçici ruhsal değişimlerin ifade edildiği cümlelerdir. “Can havliyle, itişip kakışmak, yürekleri davul gibi güm güm vurmak, heyecan içinde olmak, yüzünün bütün damarları dışarı fırlamak, heyecanlanmak, öksürmek, sesi çatlamak, elini utançtan ağzına götürmek, kalbi çarpmak, yüreği ağzına gelmek, iple çekmek, heyecanlı günler yaşamak, sokağa fırlamak, telaşlanmak, terlemek, buz kesmek, çekinmek, titremek, üstünde bir hâl olmak, korkmak, geceleri gözüne uyku girmez olmak, sabahı dar etmek, sıçramak, heyecana

tutulmak” gibi heyecan anlatan ifadelerin kullanıldığı aşağıdaki cümleler, korku, kaygı, sevinç, mutluluk gibi hisleri barındırır.

Kaygı, korku gibi hislere rağmen bir şeyleri başaran öğrencilerin müsamerede koro sahnesini iyisiyle kötüsüyle gerçekleştirdiği esnada yaşadıkları heyecan duygusu aşağıdaki cümlelerde Ağaoğlu’nun renkli anlatımıyla şu şekilde bildirilir:

“Sümerbank keteni perde ağır ağır açıldı. Tam da açılmadan takılıp kaldı.

Tüh, battık! Oldu mu olanlar?

Hademe Cemal, can havliyle ipi salladı. Perde az daha açıldı. Dört buçuk sıra olmuş çocukların bir bölümü göründü. Çocuklar, sağdan soldan ortadakileri sıkıştırıyor, uçta kalanlar da görünmek istiyorlardı. Bu itişip kakışma arasında yine de koroyu sürdürdüler. Yine de başarılıymıştı işte. Sekizle on dört yaş arasında otuz kadar çocuk, sahnede sıraya dizilmiş iki grup hâlinde duruyorlardı. Yürekleri sünnet düğünlerinin bandosundaki davul gibi güm güm vurarak.” (A. A. -Ö.Y., s. 16-17).

Dündar Öğretmen’in Atatürk’e ne kadar bağlı olduğunu, cumhuriyet ideallerine nasıl sahip çıktığını, yazarlık yeteneğini, ülkücü, idealist bir öğretmen olduğunu bu sahne sayesinde herkese gösterme fırsatı yakalamış olması nedeniyle duyduğu heyecanının büyüklüğü, şu cümlelerle somutlaştırılır: *“Dündar Öğretmen hâlâ “Ulu Önder”i bir güneş gibi üstlerine doğurtup kendi ağzından konuşturmuş bulunmanın heyecanı içindeydi. Kemikli yüzünün bütün damarları dışarı fırlamış hâlde söze başladı:*

“Sayın, saygıdeğer ve yüce misafirlerimiz! Medenî veliler!

Değerli ilçe erkanımız!..

Önce hoş geldiniz deriz. Okulumuza şeref verdiniz. Sefalar getirdiniz!” (A. A. -Ö.Y., s. 18).

Konuşma sırasında şiddetli şekilde alkışlanan Dündar Öğretmen’in yaşadığı heyecanının büyüklüğü, “*korkunç heyecanlandı*” söylemi ve “*ceketinin yakasını düzeltmek*” ve “*öksürmek*” gibi hâl ve hareketlerde bulunmasından anlaşılır: “*Bu konuşmayı az daha önce yapmamız gerekirdi. Fakat Ulu Önderimiz Yüce Atatürkümüzden önce söz almak istemedik. Başımızda O varken ilk söz bize düşmezdi.*

Bu kez ön sıralardan şiddetli bir alkış koptu. Öğretmen Dündar korkunç heyecanlandı. Bir süre bekledi. Ceketinin yakasını düzeltti. Öksürdü ve yeniden söze başladı.” (A. A. -Ö.Y., s. 18). Verici, heyecan bildirimi yaparken sadece bildirimde

bulunmakla kalmayıp görsel, işitsel ve duyuşal delillerden de yararlanarak sözün etkileyiciliğini arttırır.

Öğretmenlik mesleğinin kutsiyetinin farkında olan ve bu farkındalığı herkeste oluşturmak isteyen Dünder Öğretmen, geceler boyunca düşündüğü; kimseye söyleme fırsatı bulamadığı fikirlerini büyük memurlar ve kasabanın ileri gelenlerin önünde söyleyecek olmanın heyecanı içindedir. O, kendi tarafından yazılan “Meslekler” piyesini anons ederken heyecanlanır. Bu heyecan, “*sesin çatlaması, elin ağza utanç nedeniyle götürülmesi, gülümseme ve öksürme*” gibi tavır davranışlara odaklanılarak anlatılır: “*Şimdi efendim, sizlere Meslekler adlı temsilimizi sunuyoruz*” dedi. Sesi çatladı. Utanarak eliyle ağzını örttü. Gülmeye çalıştı ve öksürdü.” (A. A. -Ö.Y., s. 22).

Atatürk’ü görmeyi çok isteyen Aydın’ın onu görme ihtimali üzerine yaşadığı heyecan, “*kalbi çarpmak*” kodlayıcısıyla verilir: “Atatürk’ü görmeyi çok istiyorum. Yaz gelip de okul tatil olunca halam beni Florya’ya götürecektir. Belki onu orada görebilirmişim. Aklıma geldikçe şimdiden *kalbim çarpıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 43).

Çocukluğunu bile yaşama hakkı kendine verilmeyen Hasip, okula devam edememenin verdiği utanç ve korku nedeniyle Dünder Öğretmen’i görünce heyecanlanır: “Hasip, ikindi ezanını okuduktan sonra camiden çıktı. Pazaryerinden geçecekken Dünder Öğretmeni gördü. *Yüreği ağzına geldi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 54).

Aysel’in eve alınan soba nedeniyle yaşadığı heyecan, “*iple çekmek*” kodlayıcısıyla bildirilir: “Bilirsin, biz, bizim oralarda çok çok sacdan odun sobaları yakardık. Ben böyle bir taşkömürü sobasını ilk görüyorum ve teyzemlerin yakacakları günü *iple çekiyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

“*Bütün Galatasaray perşembe gününü iple çekiyoruz. Çünkü o gün bizim okulda da bir pasif korunma tecrübesi yapılacaktı. Çok heyecanlı günler yaşıyoruz.*” (A. A. -Ö.Y., s. 86).

“*Kardeşim, bütün bu üzüntülerim yetmiyormuş gibi, bir de geçen gece korkunç bir sallantıyla uyandık. Hepimiz kış kıyamette sokağa fırladık. Ben telaştan yalınayak inmişim.*” (A. A. -Ö.Y., s. 97).

“*Alacakaranlıkta Aysel’in yüzünü görmesin mi bir de. Yüreği ağzına geldi.*” (A. A. -Ö.Y., s.105).

“*Tilla’nın üç kişilik Swing Caz Topluluğu “J’attendrai”yi çalmaya başlayınca Aydın, babasının hoşgörülü keh keh’leri arasında Sevil’i dansa kaldırdı. Okulda oğlan*

oğlana yaptıkları bu dansı, herkesin gözü önünde ve bir kızla ilk defa yapacaktı. Yüzü terlemişti. Fakat elleri buz kesiyordu. Yine de Sevil'i dansa kaldırıırken şakacı bir tavır almayı becerdi: “Vous permettez, Madame?” dedi, sonra çabucak başını salladı: “Ayy, şaşırdım, Mademoiselle” dedi. Herkes güldü. O da bu patırtı arasında Sevil'in peşinden pisti boyladı.” (A. A. -Ö.Y., s.128).

“Şimdiye kadar hiç gizli kapaklı bir şeyim yoktu ve gizlenecek hislerim de yoktu. Fakat mademki bu defter benim sır arkadaşım, ben de gizli hislerimi buraya yazmaktan çekinmeyeceğim. Bunları yazarken ellerim terliyor. Titriyorum. Nerden başlasam bilmem. Beni çok ciddi ve çalışkan bilen ailem, hocalarım, şu satırları okusalar, kim bilir nasıl şaşırlar ve ben ne hallere düşerim. Aslında ben, bir kızla erkek arasındaki arkadaşlığı çok tabii karşılarım ve buna taraftarım. Fakat bugün üstümde isim koyamadığım veya isim koymaktan kaçındığım bir hâl var.” (A. A. -Ö.Y., s.177). Aydın, hayatından kesitler sunduğu günlüğünde sevinçlerini, heyecanlarını paylaştığı gibi sıkıntı ve kaygılarını da bildirim cümleleriyle paylaşır. Günlüğünde, yaşadıklarıyla ilgili bir nevi içini döker. Arkadaşlarıyla kır gezisine giden Aydın, gün içinde yaşadıklarını günlüğüne yazarken ellerinin terlediğini, titrediğini ve nerden başlayacağını bilmediğini bildirir. Bu cümleler, Aydın'ın kır gezisinde çok heyecanlanmasına neden olan bir olayın yaşandığını dolaylı yollardan bildirir.

“Arkadaşlarımın yanına döndüğümde bendeki değişikliği anlamalarından çok korkmuştum. Neyse ki bir şey anlamadılar. Fakat ben biliyorum ki Aysel, ilerdeki kızlar grubunun içindedir ve elimde olmayarak göz ucuyla hep onların arasında yeşilli beyazlı sarılı bir robu kolluyordum. Şimdi ise o benekli kahverengi gözleri hiç gözümün önünden gitmiyor. Bilhassa son sözleri kulaklarımdan silinmiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.181).

“Sabahat Hanım, yazdıklarımı okuyup da, eğer bende ümit varsa, beni kendi eliyle Nurullah Bey'e götürecekmiş (...) Geceleri gözüme uyku girmez oldu. Bakalım Nurullah Bey ne diyecek?” (A. A. -Ö.Y., s.191).

“Yazım çıkmazsa mahcup olurum diye korkuyordum. Halbuki işte bugün çıktı. Çok heyecanlıyım. Daha yazılarıma imza konmuyor. Yani henüz muhabirim. Olsun varsın. Bu benim ömrümde gördüğüm ilk basılı yazım.” (A. A. -Ö.Y., s.265).

“Ulus'ta “Karanlık Dünya” yazım çıktı. Hem de isimle!” (A. A. -Ö.Y., s.300).

“Ankara Radyosu'na Sanat Okulu mezunu elektrik tamircisi alınacaktır... İsteklilerin yapılacak imtihan için diplomaları ve doğruluk kâğıtlarıyla birlikte

Radyomuz Müdürlüğü İdari İşler Şefliği'ne müracaatları..." Kendi koşulları uyar mı acaba? Girse bu sınava, kazanır mı ki? Kazanırsa eline belki ayda seksen lira falan geçer. Geçmez mi?" (A. A. -Ö.Y., s.310). Mezun olduğu alanla ilgili olan haberler, Ali'de umut ışığı uyandırır. Liseden sonra bir baltaya sap olamadığına dair ilçede çıkan söylentiler üzerine duyduğu bu haber, onu heyecanlandırır. Verici, Ali'nin heyecanını üst üste sorduğu tereddüt içeren sözde sorularla gözler önüne serer.

"Kah böyle düşününe düşününe, kah Molla'nın homurdanmalarını dinleye dinleye pazartesi sabahını dar etti. Bir ara yatağının altından şiir defterini çıkardı. Belki Aysel'in de hoşuna gider düşüncesiyle şiirlerden ikisini temiz bir kâğıda özenle yazıp cebine koydu. Aysel, onun neler okumakta olduğunu bilirse belki önemser kendisini..." (A. A. -Ö.Y., s.321).

"Alain sıkı sıkıya onun elini tuttu. Ama akli Aysel'de değil. Sartre'ın sözlerini iyice kafasına çakmak, bir sözünü atlamamak için böyle yapıyor. Arada bir battaniyenin içinde sıçırıyor, "Anladın mı? Anladın mı?" diyor. Bir futbol maçı seyreder gibi bütün benliğiyle konferansa katılıyor. Sartre'ı, Sartre-Camus çarpışmasını yaşıyor sanki. Bu maçın bir beki oluyor..." (A. A. -Ö.Y., s.374).

"Peşte'den geri alınışı, birinin bir uykudan sarsılarak uyandırılması gibi olmuştu. Kendi meslektaşlarından birine varıp, iki çocuk doğurup, briç partilerinde modadan, kokteyl tarifinden ve yeni aşklarından gayri bir şey konuşmayan kız kardeşi Nurten'e bakıp bakıp, yeniden Türk kadını ve memleketi kurtarmanın heyecanına tutuldu..." (A. A. -Ö.Y., s.389).

1.14.7. Hoşnutluk İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Bir işin sonucundan memnun olma; yapılan bir işi ve bir kişiyi takdir etme bildirimi yapan cümlelerdir. *"Memnun olmak, göğsü kabarmak, mis gibi, ağır bir yükten kurtulmuş gibi, tat almak, sevinç duymak, çamlara bağrını vermiş gibi ferahlamak, hoşnut olmak, sevmek, hoşuna gitmek, içine ferahlık dolmak, zevk duymak, gurur duymak, sevecenlikle bakmak, iyi olmak, umut vermek, şükretmek, iyi, iyi ki, aferin, çok şükür" gibi kodlayıcılar, hoşnutluk içeren cümlelerde kullanılır.*

"İsmet İnönü Caddesi üstünde yeni bir apartmanda oturuyoruz. İçinde hem elektriği, hem suyu var. Tabii ailemle birlikte olduğum için çok memnunum..." (A. A. -Ö.Y., s.167).

“Fethi Abisiyle milliyetçi bir şair kendisinden çok memnundular.” (A. A. -Ö.Y., s.212).

“Bakan Beyefendi, başarılı kaymakamları öz evlatları gibi adım adım izliyor. O yörelerde en çok Adapazarı göğsünü kabartıyormuş. Evet. Gerede, Ayaş, Beypazarı kaymakamları da fena çalışmıyorlar. Ama Adapazarı’ndaki ilerleme, kalkınma haberleri hepsinden göğüs kabartıcı.” (A. A. -Ö.Y., s.252).

“Kötü mü oldu? Düğün dernek, mis gibi baş göz edildim. Doktorun kızıyla. Hem zengin, hem okumuş. Çıtıptı bir eczacı hanım işte.” (A. A. -Ö.Y., s.256).

“Ben o mahkemede bildiğim her şeyi söyledim de birinin adını söyleyemedim. Ne olsa memleketlimdi. Ve zaten oldukça masumdu. Şimdi böyle karanlık işlere burnunu sokmaktan vazgeçti. Bu itirafımı bugün sana yaptığım için, ağır bir yükten kurtulmuş gibiyim kıymetli kardeşim.” (A. A. -Ö.Y., s.296).

“Ben ta çocukluğumdan aklıma koyduğum hariciyecilik mesleğini elde etmeye çalışacağım. Annem buna çok memnun oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.298).

Hoşa giden bir iş, eylem ya da durumun ifade edildiği cümlelerdir:

“Evet. Bir kez yattım öğrencimle. Bu yatıştan kısa süren, değişik bir tat aldım. Burası gerçek. Bedenimden çok, beynimde kurulan bir imparatorluğun şehvetiydi belki.” (A. A. -Ö.Y., s. 49).

“Sizi bu ilçede herkese güzel bir örnek olarak göstermekten en büyük sevinci duymaktayım. Sağ olun, var olun. Beni kırmadınız. Kaymakamımızı kırmadınız. Aysel’i ortaokula gönderdiniz. Bu bile benim alnı açık yaşamama elverir Salim Efendi. Dünder Öğretmen, Salim Efendi’nin omzunu okşadı. Ağzına cebinden birkaç leblebi atıp dükkândan çıktı. O çıkınca Salim Efendi, mesire yerindeki çamlara bağrını vermiş gibi ferahladı.” (A. A. -Ö.Y., s. 55).

“Dünder Öğretmen’in o kadar çabalayıp da bize zorla yaptırdığı bir işin böyle artık tabii bir şey oluşu çok hoşuma gitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 80).

“Çocukken onun pörsük memelerini emermişim. Onun memelerini severmişim. Lastik çiğner gibi çiğnermişim. O da benim onları sündürüşümü severmiş. Kendisini böyle sömürüşüm hoşuna gidermiş. Anamın dolgun memeleri yerine, onun artık hiçbir işe yaramaz sanılan memelerini seçtiğim için olacak. Ümmü Ninemi hoşnut eden şey...” (A. A. -Ö.Y., s.116).

“Birden, sigaram dudaklarımda, çırılçıplak oturduğum koltukta, az önce hesabını gördüğüm omuzlarımı dikiyorum. Kendi gözümde yeniden güzelleşip büyüyorum. Yeniden, bana verilen bütün haklarımı giyiniyorum; bu haklarla yeni haklara uzanıyorum. Türkiye’nin ayrıcalıklı aydın kadını oluyorum yeniden. Ölümümü kendim seçmişim işte. Kendim için de ölüyorum... Devredip soylu nöbetimi...” (A. A. -Ö.Y., s.121). Aysel’in bu gururlanan tavrı, gurur kırılması gibi duygular yüzünden ölüm kararı almamış olmasındandır. Ölürken kendini güzel bulmadığını “Kim istemez kendini beğenerek ölmeyi? Kendimi doğrulamış olarak ölmeyi ben de isterim. Her şeyde haklı bularak kendimi. Bütün haksızlıkları da başkalarına yıkarak. Devrederek. Kismet değilmiş.” cümleleriyle sunan Aysel, şimdi yaşadığı gurur nedeniyle kendi gözünde yeniden güzelleşip büyüdüğü için hoşnuttur.

“Senlibenli konuşmayı Galatasaray’da öğrenmiş olmalısınız” diye öyle bir tatlı güldü ki, içime ferahlık doldu.” (A. A. -Ö.Y., s.180).

“Sağ elimin tırnaklarına şöyle bir bakar. “Kısaltacak mıyız?” diye sorar. “Evet, evet” derim. “Yazı makinesinin tuşlarına hep dikey vuruyorum. Uzun olursa çatır çatır kırılıyolar.” Böyle yazı, yazı makinesi, kitap vb. gibi işlerle uğraştığımı sağa sola çıtlatmaktan zevk duyarım.” (A. A. -Ö.Y., s.194).

“Koridora çıkıp orada soyundum. Sonra, alacakaranlık bir banyoda kendimi düşün altına attım. Ilık su gövdeme değdikçe büyük tat alıyordum. Buradan hiç çıkmasam. Bütün tortuları akıtsam üstümden.” (A. A. -Ö.Y., s.198).

“Babayla çocuklar arasındaki çekişme olmasa, nerdeyse Allah’ın kendisine son dirliği verdiği inancaktır. Sinemaya da kaçıyor arada bir. Daha ne?” (A. A. -Ö.Y., s.209).

“İlhan, adam yerine konulmaktan gurur duyuyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.212).

“Terin, ensemde bir tüy gezdiriliyormuşçasına usul usul soğuyuşunu seviyorum. Bundan nerdeyse cinsel bir tat alıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.283).

“Ali, vakit buldukça dizgi düzeltmeleri için oraya gider. Bu işi seve seve yapar. Derginin yayımladığı şiirlerden ayrı, yeni bir tat alır.” (A. A. -Ö.Y., s.309).

“Başkente ilk kez geldiği belli olan hasır şapkalıya bir çay ısmarladı. Öteki de memnun.” (A. A. -Ö.Y., s.311).

“Arada bir, ya üniversite avlusunda ya da bir kahve içmek için girdiği Dupont’da Metin’e rastlıyor. Metin’in yanında hep çeşit çeşit Fransız kızları bulunuyor. Yüzünü

onların saçlarına gömmüş oluyor. Aysel bu tabloları sevecenlikle bakıyor. Böyle kaçgöçsüz olunabilmesi hoşuna gidiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.369).

“Üç yıl önceki seçimler ne kadar umut verici. Parti’nin miting alanları gün günden kalabalıklaşıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.392).

İyi ve güzel bulunan bir durumu onaylama ifade eder:

“İyi ki en üstlerde bir kattayım. Kentin gürültüsünü duymuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 70).

“İyi ki o gün bugündür kocamla yatmaya vakit olmamış. Ya da geri atmışım hep. Ya da Ömer’in evde olduğu zamanlar ben aybaşılıymışım... İyi olmuş. Yoksa çocuğun babasını bilemeyecektim.” (A. A. -Ö.Y., s. 72).

“Aferin oğlana!” diyor içinden. “Anasına da, emmisine de çekti resti. Kentli olmayı aklına koydu bir kez. Kentli olacak Ali!” Bundan gizli bir gurur duyuyor ve mahfelde politika konuşup, kâğıt oynayarak bekliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.146).

“Salim Efendi on paralık düğmeyi yirmi paraya sattığı iddiasıyla hakkında açılan soruşturmayı ucuz atlattığına sabah akşam şükretmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.207).

“Çok şükür bizim buradaki hastanede Mosko’u da, Mosko’u sevip beğeneni de seven hiçbir kimse yok. O bakımlardan çok rahat ve memnunum.” (A. A. -Ö.Y., s.289).

“Alain’in öyle büyük bir doğallıkla kendini kucaklayıvermesi Aysel’i hiç irkiltmedi. Tek düşünce: Alain’le arkadaş olmak ne güzel! Gözleri kollarını, bacaklarını yemiyordu. Gözleri, “Sen bir şeyden anlamazsın” da demiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.371). Aysel’in Alain’e bakışı, Aydın ve Metin’den farklıdır.

1.14.8. İmrenme İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Beğenilen bir kişiye benzeme, onun yaşantısına sahip olmak istemeyi ifade eden cümlelerdir. “Keşke ... -sAydl, -sA” kodlayıcıları, “ah, ne mutlu, ne güzel, nerde o günler” sözcükleri, “gıpta etmek, kıskanmak, hayran olmak, saygı artmak, imrenmek” ifadeleri, imrenme içeren duygu bildirimi cümlelerinde kullanılabilir:

“Babam izin verseydi de keşke ben kardeşin Semiha da senin gibi okuyabilseydim. Ah Aysel, ne mutlu, bir Türk kızı olarak sana!” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

“Keşke benim yaşım da senin gibi biraz küçük olsaydı.” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

“Çok geçmeden okullarda pek çok öğretmen dersini, o sıralar bir yazarın kaleminden çıkmış olan şu sözlerle bitirdi: “Gençler, O’nun açtığı tarihi çağın içinde dünyaya geldiniz. Size gipta ediyorum.³⁸” (A. A. -Ö.Y., s. 67).

“Metin bir aydır hastaymış. Okula gitmemiş. “Hastalığım da numara haa. Dame de Sionlu bir kıza tutuldum da ondan” diyor. Bazen çok kızarım şu Metin’e. Vatanın bizden görev beklediğini unutuverir. Şipsevdi gibi sık sık da aşık olur. Fakat ben severim onu. Savaş gerçekten biterse babası onu siyasi ilimler öğrenmesi için Paris’e gönderecekmiş. Dame de Sion’lu kızını değilse de bunu kıskandım doğrusu!” (A. A. -Ö.Y., s.268).

“Metin’in siyasî işlere merakına hep hayran olmuşumdur.” (A. A. -Ö.Y., s.269).

“Hastanede işlerin çok mu? Bazen sana gipta ediyorum. O güzel ellerinle hasta vatandaşlarımıza şifa dağıtıyorsun. Halide Edip’in Türk’ün Ateşle İmtihani’nı okudum. Hep seni düşündüm. Hele Ateşten Gömlek’ini okurken... Bugün memleketimiz de kazara bir savaşa gidecek olsa, sen de Mehmetçik’le birlikte cephede olacaksın demektir. Ne güzel!” (A. A. -Ö.Y., s.274).

“Güzel mektubunu aldım. Ne güzel yazıyorsun. Teyzengillerin yanındaki hayatını, okulunu, teyzengillerle kestane kavurduğunuz geceleri çok güzel anlatıyorsun. Okudukça ben de seninleymişim gibi oluyorum. Nerde o günler.” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

Hoşa giden bir durum ya da şeye sahip olmak isteme duygusunu ifade eden cümlelerdir:

“Dün sabah baktım, lise kısmından Cezmi Abi, grand court’da elinde Fransızca bir roman, su gibi okuyor. Kendi halime acıdım ve ona öyle imrendim ki! Ah, ben de Fransızca bir kitabı okuyup baştan sona anlayabilecek hâle gelsem!” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

“Bir yandan annem beni daha güzel giydirmek istiyor. Ben de kız arkadaşlarıma bakıp imreniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.111).

³⁸ Cümlelerde sözü edilen Hasan Ali Yücel, Atatürk dönemi gençlerinin devletin çökertilemediği bir dönem olan İstiklal mücadelesinin verildiği; Atatürk’ün tarihe damgasını vurduğu çağda dünyaya gelmeleri sebebiyle onlara gıpta ettiğini söyler. Uzun, törenlerde yapılan konuşmaların içeriğine bakıldığında konuşmaların geleceğe dair bir endişe ve umutsuzluk içermediğini; gençlere emanet edilen geleceğe güvenle bakıldığını gösteren konuşmalar olduğunu belirtir. Yapılan toplantı ve cenaze merasimlerinde, gençlerin önemli roller üstlenmesi de üzerinde önemle durulması gereken noktalardandır (2009: 547).

“Nurten’e gösterdim. Onun bile bugün bana saygısı arttı. Okulda kız arkadaşlarına söylemiş. Akıllı sıra övünecek. Dur bakalım daha... Kızlar şimdi yolda görünce birbirlerini dürtüp gösterirlerse beni, işimiz var doğrusu!..” (A. A. -Ö.Y., s.265).

1.14.9. Karamsarlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Yaşanan olay ve durumlara kötü yanından bakma, hayatta şahit olunan her şeyi karanlık olarak görme, kötüyü beklemeyi ifade eden cümlelerdir. “Yüreği buza kesmek, ev başına göçmek, canı sıkılmaya başlamak, içinde kırıklık olmak, mutsuz etmek, dünyası başına yıkılmak, içi daralmak, yıldızlar başına yakın olmak, kararmak, öl daha iyi” kodlayıcıları, karamsarlık bildirir.

“Aysel şimdi gidecek. O gidince Ali’nin yüreği yine buza kesecek.” (A. A. -Ö.Y., s.106).

“Ya bu eve sakladığın döküntüler hemen bu evden gider, ya sen defolup gidersin!” İlhan da soluk soluğa durup son sözünü söyledi: “Yoluma ışık tutan her şey nerdeyse, ben de ordayım!” “Defol ülen! Cehennemin dibine kadar yolun var. Mapuslarda sürüneceğine öl daha iyi!”

Sanki ev Fitnat Hanım’ın başına göçtü. O artık, içinde akarsuyu, elektriği olan evi... O artık, dördü bir arada rahat yaşayacakları sıra...” (A. A. -Ö.Y., s.226).

“Tatilin ilk gününden itibaren canım sıkılmaya başladı. Mektepler tatil olunca bazı kimseleri görmek ihtimali de iyice azaldı. İçimde nedense gizli bir kırıklık var.” (A. A. -Ö.Y., s.185).

“Bir Atatürk çocuğu olup da bu ödünleri vermek zorunda kalmak! İşte bu, yalnız bu bile mutsuz etmeye yetiyordu kendisini. Dünya başına yıkılıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.212).

“Ali gideceği sıra, Avni onu tuttu. Dikkatle yüzüne bakıp düşündü: “Radyoevi’nin sınavına gireceksin, iyii... Ama kardeş, birinin kulağına fıslamalı ki hakkın yenmeye. Torpil sanma haa! Başka türlü hakkın yenir. Başarsan da başaramadın olursun...” Bir utangaçlıkla ekledi: “Hadi git. Ben bizim Doryan Grey’e söylerim. Forsum var yanında. Senin hatırına o bok şiirlerinden birini de basıveririm, n’olacak be!” Ali’nin içi daraldı. Yine de Ankara yaz gecesinin yıldızları başına hiç böyle yakın olmamıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.317).

“Öğrendikleriyle yaşamda, çevresinde gördükleri birbiriyle durmadan çelişiyordu. Yüzme isteği gittikçe artıyor, fakat çevresindeki sular da gittikçe kararıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.381).

1.14.10. Kaygı (Endişe) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmesi muhtemel olan ve kötü sonuçlar doğuracağından şüphe duyulan, endişe verici bir durumun kişide oluşturduğu hislerin ifade edildiği cümlelerdir. “Korkmak, aklı başından gitmek, maskara olmak, yüzünün derisi yere geçmek, eli ayağına dolanmak, acı acı ağlamak, yemini bozmuşçasına içi ıpıldamak, sinmek, çekingenleşmek, kekelemek, korkuya kapılmak, sancıları sıklaşmak, bir yerine iğne batırılmış gibi olmak, ne karşılık vereceğini bilememek, gözlerini bir noktaya dikmek, çekingenleşmek, çetin sınava çekiliyor gibi hissetmek, parmaklarını çıtlatmak, pantolonunu çekiştirmek, soluk soluğa olmak, çekinme duygu uyandırmak, eli ayağı titremeye başlamak, ne yapacağını bilememek, ağlamaklı olmak, yüreği güm güm atmak, birden boşanmak, derin derin iç çekmek, telaşlanmak, heyecan almak” gibi söylemler; “nasıl, ne yaparım, şimdi ne olacak, şimdi ne yaparım, ne olacak, ne yapacağız, nasıl edeceğiz” gibi soru sözcükleri; “kurbanın olayım, aman, ah, ölsem daha iyi, eyvah” gibi ünlemler, metinde yer alan kaygı kodlayıcılarıdır.

Verici, Hademe Cemal’in heyecan, panik, şaşkınlık, çekingenlik, korku ve utanç içeren kaygılı durumunun bildirimini daha etkili şekilde verilebilmek için cevabı olmayan sözde soru cümleleri ve ünlem cümlelerinden yararlanır:

“Hademe Cemal’e bağırdı:

Tutsana şunu! Dokuz elim yok ya...”

Perdenin iki ucunu Cemal’e bırakmak istiyordu.

Hademe Cemal, güçlüğü anlamıştı. Fakat perdeyi tutayım derken seyircilere görünürmekten çok korkuyordu: “Nasıl ettim demincek? Perdeyi çekmek için nasıl attım kendimi orta yere? Düşünemedim. Bütün kalabalığın beni gördüğünü anlayıverince aklım başımdan gitti. Aman öğretmenim, kurbanın olayım. Ben sahneye çıkmadım ömrümde. Yüzümün derisi yere geçti. O şaşkınlıkta bir de kaynımla göz göze gelmeyeyim mi? Maskara olduk canım. Darendeli’nin oğlu kumpanyacı olmuş, demezler mi?”

“Tutsana be adam!..”

Hademe Cemal’in eli ayağına dolandı. Öne çıkacağına büsbütün geriledi. Ah, biri fırlasa da perdeyi Dünder Öğretmen’in elinden kapıverse!.. Kimse çıkmadı... Cemal de perdenin bir kanadına sarındı ucundan, usul usul yanaştı.” (A. A. -Ö.Y., s. 23). Hademe Cemal, ne yapacağını bilemez hâldedir. Yalvarırcasına kurduğu sözlerinden

daha önce insanlar önünde herhangi bir icraatta bulunmadığı, bu durumun kendini fazlasıyla korkutup telaşa soktuğu anlaşılır. Üstelik, bir de halkın tepkisini alma korkusu var ki bu durum onun daha büyük hatalar yapmasına neden olur. Cemal, her şeyin yerine oturup düzene girmediği yeni devlet düzeninde rol alan memur kesimin bir temsili gibidir. Soru işareti, ünlem işareti ve üç noktayla bitirilen cümleler, nasıl olacağı bilinmeyen durumlar nedeniyle yaşanan kaygıyı yansıtır.

“Müdür beni çağırarak kulağımı çekti ve politikayla uğraştığım için bir takdir alacağımı söyledi. Babam bunu duyarsa ne yaparım, diye acı acı ağladım. Neyse, Müdür Bey bu seferlik affetti. Yine de ölsem daha iyi.” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

“Kardeşi yüzünden kendi günaha girmişçesine, bir yemini bozmuşçasına içi ıpıldamaktadır Dündar Öğretmen’in.” (A. A. -Ö.Y., s.144).

“İlhan’a buyuruyor:

“Delikanlıya bizim mecmualarımızdan ver. Okusun. Aydınlansın.”

İlhan siniyor. Çekingenleşiyor. Kekeliyor:

“Bilmem ki... Verelim mi?..”

“Ver!” diye buyuruyor Fethi Bey’in sesi.” (A. A. -Ö.Y., s.162-163). İlhan, otorite tarafından onaylanmayan mecmuaları, Ali’ye gösterip göstermeme konusunda kararsız kalır. Eğer gösterirse başlarına kötü bir şey gelebileceğini düşünerek kaygıya kapılır.

“Salim Efendi dükkânı tutuklamalarla ilgili haberleri kızına okuttukça çeşitli korkulara kapıldı. O korktukça Fitnat Hanım’ın sancıları sıklaştı. Aysel’in babası o sabah dükkânını açmaya gitmedi.” (A. A. -Ö.Y., s.233). Fitnat Hanım’ın doğum sancılarının sıklaşmasına neden olan “Başkentteki bütün ırkçılar nerdeyse ele geçirilmişti.” (A. A. -Ö.Y., s.232) içerikli radyo haberidir. Oğlunun tutuklanmasından ve onun yüzünden kendi başlarına da iş açılacağından kaygılanan baba, dükkânı açmaya gitmez.

“... bir kez Cumhuriyet Alanı’nın tam orta yerine uzun bir havuz yaptırılması, havuzun orta yerine boy boy kadın heykellerinin konulması ve suyun tepesine de boydan boya “İnönü Sağol” sözlerinin yanıp söner, yanıp söner, renkli Osram ampulleriyle yazılması önerisiyle gelince, hepsi karşı durmuştu artık (...) Sonra daha önemli endişelerini belirttiler: “Kadın heykellerini gören halk ne demez hem? Azdı bu meclis üyeleri, demezler mi?”” (A. A. -Ö.Y., s.256).

Korku, telaş, gerginlik, üzüntü gibi duyguların bireyde oluşturduğu ruhsal hâlin ifade edildiği cümlelerdir:

“Dünder Öğretmen Ali’ye dönüp ekledi:

“Merkebe sen binmişsin, ananı yürütüyorsun. Böyle mi öğrettim ben size?”

Ali, bir yerine bir iğne batırılmış gibi kendini merkepten yere attı. Öğretmeninin karşısında hazır ol’da durdu.” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

Aşağıdaki cümlelerde Ali, çetin bir sınava tabi tutulduğu düşüncesine kapılarak kaygı duyar: “Fethi Bey, “Okulunuz ne diyor bu işlere bakayım?” diye soruyor birden. Ali ne karşılık vereceğini bilmiyor. Ne üstüne bu soru acaba? Salim Efendi’nin dükkânı üstüne mi? Adliyemiz üstüne mi? Genç Türkiye üstüne mi?

“Ben okulu bitirdim efendim. Bu yıl bitirdim...”

“Fakat okudunuz orada. Gidişimizi beğeniyorlar mıydı Sanat Okulu’ndakiler?”

“Bilmem ki... Onlar...”

İlhan yumruğunu yeniden kasanın tahtasına vuruyor:

“Ne demek bilmem, ha Ali? Sen bu memleketin çocuğu değil misin?”

Ali gözlerini, uçları kıvrılıp didiklenmiş kunduralarına dikmiştir. Bir İlhan Abi olsa neyse. Fakat bu Fethi Bey çok çekingenlik veriyor. Hiç ağzını açmasa da bakışı, hele o dinmeyen tebessümüyle sanki kendisini durmadan çetin bir sınava çekiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.160). “Fakat okudunuz orada. Gidişimizi beğeniyorlar mıydı Sanat Okulu’ndakiler?” sorusuna “Bilmem ki... Onlar...” cevabını veren Ali, yaşadığı kaygı nedeniyle vakit kazanmaya çalışır. İlhan’ın yumruğunu kasanın tahtasına vurması, onu tedirgin eder. Uçları kıvrılıp didiklenmiş kunduralarına bakarak İlhan ve Fethi Bey’den gözlerini kaçırır. Verici, doğrudan kaygılanıyor demek yerine bu kaygıyı tavır, davranış ve düşüncelere yer vererek dolaylı yollardan ifade eder.

“İlhan gidince Fethi Bey’le Ali arasında yeni bir sessizlik oluyor. Ali, birkaç kez pantolonunun paçalarını çekiştirip parmaklarını çıtlatıyor. Bir söz söylemesi gerekiyor. Ama ne söylemeli?

“Öğretmen misiniz efendim?”

(...)

O sırada İlhan, elinde bir tomar dergiyle dükkânın altından çıkıyor. Kapağı yine özenle kapatıyor. Soluk soluğadır.” (A. A. -Ö.Y., s.163). İlhan gidince Fethi Bey ile yalnız kalan Ali, sessizlikten tedirgin olur ve parmaklarını çıtlatmaya başlar. Bir şeyler

söyleyip içinde bulunduğu kaygı durumundan kaçmak isterken İlhan elinde dergilerle soluk soluğa gelir. İlhan'ın soluk soluğa olma nedeniyse dergilerin başına bir şey getireceğinden korkmasındandır.

“Abisi bizim lisede. Ama son sınıfta takmış. Futbol takımında. Mektebin ırkçılarındanmış sözde. Sert bakışları bende bir çekinme duygusu uyandırıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.174).

“Arkadaşlarımın yanına döndüğümde bendeki değişikliği anlamalarından çok korkmuştum. Neyse ki bir şey anlamadılar.” (A. A. -Ö.Y., s.181).

“Sizi müdür beye şikâyet edeceğim efendim!” dedim. Bodur yüzbaşının o zaman eli ayağı titremeye başladı. Ne yapacağını bilemiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.182).

“Salim Efendi, oğlundan öç almak için, onun Hukuk Fakültesi'ne yazılmasına inat, tuttu, dükkânın altındaki bütün o kırmızılı beyazlı dergileri bir akşamüstü kapının önüne yığıverdi. Hem de İlhan'ın gözleri önünde. İlhan'ı önce bir telaş, bir korku aldı. Sonra ağlamaklı oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.208-209).

“Aysel'in yüreği güm güm atmaya başladı. Ne iyi unutulup gitmişti işte. Artık okula gidersen, gitmezsin savaşı bitmiş gibiydi sanki. Babasının aklına gelmemeye, gözüne çarpmamaya çalıştı durdu. Şimdi ne olacak?” (A. A. -Ö.Y., s.224).

“... kadıncağz birden boşanıyor: “Ah kızım, nereye gitti acaba abin? Böyle bir günümde ne yaparım şimdi ben?” (...) “Üzülmeyin siz anne. Ben bulurum abimi.” “Bulur musun? Nerde bulursun? Bulsan bile eve döner mi bakalım?” “Ben getiririm onu.” (...) “Ben bulur getiririm onu. Bir de kardeşimiz oluyor, derim... Ama siz de babama söyleyin. Üstelemesin artık.” Annesi derin derin içini çekiyor: “Korkma. Üstelemez. O da ancak uyudu zaten. Bütün gece bekledi durdu. Ne olsa tek oğlumuz. Tek umudumuz...”” (A. A. -Ö.Y., s.232).

“İki muhafızın ortasından geçip de bu dar, uzun salona girerken şimdiki yaşımdaydım. Fakat Atatürk'le yaşlı profesörlerin önünde dururken bir de bakıyorum on yaşımdayım. Ayaklarımda yılan derisi ökçeli iskarpinler... Eyyvah, öğretmenlerim şimdi beni süs düşkününü bir kız sanacaklar, diye telaşlanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.341).

Nasıl olacağı bilinmeyen, belirsizlikler içeren durumun bireye kötü şeyler olacak gibi hissettirmesini konu alan cümlelerdir:

“Can havliyle, “Ah Tezel, ne yapacağız? Ne olacak?..” der. Tezel evin içinde dört döner. Can havliyle sorulan o soruları şöyle yanıtlar: “İçecek bir şey yok mu?” Sonra

başlar bağırmaya: “Ne diye ağlıyorsun sen? Ne olmuş yani? Koskocaman kadın! Olduğu yerde daha ne kadar kazık kakacaktı ya? Kaçırvermiştir bir adama. Yoo ama, bunu yapamaz o. Bozamaz o güzelim düzenini. Korkar.” (A. A. -Ö.Y., s.202).

“Böylece Aydın, hem gözünde küçülüyor, hem büyüüyüp erişilmez oluyor. Onun bu tutumunda daha uygarca bir yan bulmasından ve bunu kendisinin sezememiş olmasından korkuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.231).

“Bitirme imtihanları 29 Mayıs’ta başlıyor. Bugün bildirildi. Hepimizi bir korku ve heyecan aldı. Sınıfta hocalarımızla hep imtihanların nasıl olacağını tartışıyoruz.” (A. A. -Ö.Y., s.270).

1.14.11. Kıskanma, Kıskançlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Kendinden üstün özellikte olduğunu düşündüğü birinin sahip olduğu şartlar ve hayat standartlarına haset etmek, onun yerinde olmak istemek gibi duyguların bildiriminin yapıldığı cümlelerdir. “İçinde kıskançlık çarpışmak, kıskanmak, sesinde gizli kıskançlık çınlamak, sayıklamak, anlayamamak, beyninden vurulmuşu dönmek, ... da kim oluyor, kıymetli ... -nİz, iyi, ne güzel, ya demek böyle” kodlayıcıları, kıskançlık bildirimi yaparken kullanılır.

“Aysel’i düşünüyor. İçinde kıskançlık hayranlıkla çarpışıyor. Kızlığıyla o bile okuyor. Okula gidebilmek için bir gün pencereden kaçmış. Eh, penceresinden kaçmak için insanın bir evi olmalı önce. Kafa tutmak için de birileri gerek.” (A. A. -Ö.Y., s.152). Toplumun değer yargılarıyla istediği hayatı yaşama arasında sıkışıp kalan Aysel, toplumun istediği gibi biri değil; olmayı istediği kişi olur. Ailesi tarafından okula gönderilmemesi üzerine evin penceresinden kaçarak okula gider. Ali, Aysel’in bu başkaldırılarına hayranlık duyar ama içinde bir kıskançlık duygusu oluşur. “Kızlığıyla o bile okuyor.” cümlesi, erkek egemen toplumda, erkeklik psikolojisi nedeniyle duyulan kıskançlık içerir. “Eh, penceresinden kaçmak için insanın bir evi olmalı önce. Kafa tutmak için de birileri gerek.” cümleleri, Aysel kadar cesur adımlar atamayan Ali’nin yoksulluğuna ve yalnızlığına değinerek kendinde psikolojik baskı yaratan kıskançlık duygusunu bastırdığı cümlelerdir. Kadın ve erkeğe dair tanım, algılama ve bakış açısında görülen farklılıklar, kendilerine dayatılan rolleri oynamayı farkında olmadan öğrenen bireylerin herhangi bir dışlanmaya maruz kalmamak için bu toplumsal davranış ve düşünce biçimlerini uygulamalarına neden olur. Ataerkil toplumda söz sahibi olanlar, daha çok erkekler olduğu için egemen ideoloji kadını aşağı görür. Bu durum, dile kadar

yansır. Elnur, iletişim anında bireyleri anlamak için onların inaçlarından ziyade toplumsal kabulleri bilmenin gerekli olduğunu ifade eder (Elnur, 2015: 16). Yani dilsel iletişim, verilmek istenen bilgiyi anlatmaya yetersizdir. Gerçek anlama ulaşmak için toplumsal ve kültürel yargılara başvurulması gerekmektedir.

“Aman be, ne bileyim ben! Bana ne sizin kıymetli Ayselinizden!..” (A. A. -Ö.Y., s.203). Dolaylı yollardan kıskançlık bildirimi yapan cümleler, Tezel ile Aysel arasında kopukluk ve soğukluk olduğu sezdirir.

“Metin bir aydır hastaymış. Okula gitmemiş. “Hastalığım da numara haa. Dame de Sionlu bir kıza tutuldum da ondan” diyor. Bazen çok kızarım şu Metin’e. Vatanın bizden görev beklediğini unutuverir. Şipsevdi gibi sık sık da aşık olur. Fakat ben severim onu. Savaş gerçekten biterse babası onu siyasi ilimler öğrenmesi için Paris’e gönderecekti. Dame de Sion’lu kızını değilse de bunu kıskandım doğrusu!” (A. A. - Ö.Y., s.268).

“İş buldum ben!” Aysel pek ilgilenmedi. “İyi” dedi sadece. Sonra toparlandı: “Affedersin yani. Kendimi düşündüm hep. Seni hiç sormadım.” “Radyoevi’nde bir iş. Sınavla...” “Ne güzel! Çok sevindim inan.” cümlelerinde kullanılan noktalama işaretleri, Aysel’in sevinç, kıskançlık, şaşkınlık gibi şimdilik belirsiz duygularının, Ali’nin sınavı kazanması nedeniyle duyduğu gururun sezdirimini yapar. “Sen şimdi hep Mesut Cemil’leri, Tahsin Temren’leri, Ayşe Ablaları, sonra Saime Arcıman’ı, Kadriye Tuna’yı falan, hepsini görürsün değil mi? Arkadaş bile olursun onlarla değil mi?” Sesinde gizli bir kıskançlık çınlıyor.” cümlelerinde ses tonundan Aysel’in Ali’yi kıskandığı çıkarımına varılması, Aysel’in kıskançlık nedeniyle böyle davrandığına kuşku kalıdırır. Verici, önce bu kıskançlığı sezdirmiş sonra doğrudan bildirerek onaylamıştır.

“Aysel Hanım, Nasıl, iyi eğleniyor musunuz Paris’te? Doğrusu kıskanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.373).

Sevdiği ya da sahip olduğu şeyleri kimseyle paylaşamamak, kendinden başkasının ilgi odağı olmasına dayanamamak gibi duyguların dile getirilmesidir:

“Mücadelemiz bu kadarla kalmamalı” dedim.

“Mücadelemiz mi? Siz niye katıyorsunuz kendinizi? Siz benim gibi değilsiniz. Memur çocuğusunuz siz. Aileniz açık fikirli. Hem, siz erkeksiniz. Siz beni anlayamazsınız. Beni ancak Ali anlar” demesin mi? Beynimden vurulmuşa döndüm.

“Ali de kim oluyormuş? Demek onu bana tercih ediyorsun?” diye adeta sayıklıyordum. Çok üzül müştüm. Hislerimi anlamış gibi anlattı:

“Ali bizim sınıftaydı. Ama belki unutmuşsunuzdur. Çünkü o, bir köylü çocuğuydu. Köyünden okula hep merkeple gelirdi...”

Ali’yi biliyordum tabii. Fakat o fırça saçlı, kaba saba oğlanla neden böyle ilgilendiğini anlayamıyordum doğrusu.

“Ya, demek böyle?” diye neredeyse nefes gibi bir ses çıktı ağızımdan.

“Aramızda bir şey olduğunu sanmayın. Onu burada bir iki kere gördüm. Hem çalışıyor, hem okuyordu. Doğrusu çok takdir ettim” deyince artık dayanamadım, “Ben de yatılıdayken ailemden uzakta neler çektim. Üstelik hep sınıf birincisi, ikincisi oluyorum ve Erdal’ın da en yakın arkadaşıyım!..” diye kükredim.” (A. A. -Ö.Y., s.179-180). Aysel’in hem çalışıp hem okuduğu için takdir ettiği Ali’den bahsetmesi, Aydın’ı beyninden vurulmuşa döndürür. *“Ali de kim oluyormuş? Demek onu bana tercih ediyorsun?”* cümleleri, Aydın’ın Ali’yi kıskandığını gösterir. Aşağı gördüğü Ali’nin takdir edilmesine daha fazla dayanamayan Aydın, *“Ben de yatılıdayken ailemden uzakta neler çektim. Üstelik hep sınıf birincisi, ikincisi oluyorum ve Erdal’ın da en yakın arkadaşıyım!..”* diyerek kendi üstün yanlarını göstermeye çalışır. Çünkü Erdal’ın en yakın arkadaşı olmak bile Aydın için önemsenmesi gereken bir şeydir. Çok farklı yaşam standartlarına sahip olmalarına rağmen Ali’yle kendini kıyaslayan Aydın, bunu kıskançlık ve Aysel’in gözünde değer bulmak istemesi sebebiyle yapar. Fırça saçlı, kaba saba oluşundan dolayı onun beğenilmeye layık bulmaz.

1.14.12. Kızgınlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Öfke, sinir, hiddet içeren duyguların ifade edildiği cümlelerdir. Kızgınlık bildirimi, *“kızmak, bozulmak, parlamak, ilenmek, bağırmak, homurdanmak, sayıklamak, haykırmak, içini öfke sarmak, kızmaya başlamak, gücüne gitmek, öfke duymak, akli başından gitmek, öfkeden kudurmak, öfkesi kabarmak, eli ayağı titremek, canı sıkılmak, beyninden vurulmuşa dönmek”* gibi kodlayıcılarla; *“tokat atmak, tokat indirmek, dişini sıkmak, yürüyüp gitmek, içine etmek”* gibi eylemler; *“ulan, hödük, adama bak, ... da kim oluyor, akla bak, yuf olsun sana, nankör, bu, salak, züppe, kılıbık, öküz, köpek, rezil, mankafa”* gibi argo söylemler ve kaba dil kullanımı yoluyla; ünlem ifadeleri; sözde soru cümleleriyle yapılır.

Engelleme, yoksun bırakma, baskı gibi nedenlerden duyulan kızgınlığın ifade edildiği cümlelerdir:

“Nedense içimi birden öfke sardı. Artık bu öğretmenlere de kızmaya başlamıştım doğrusu. Hem, “medeni olun” derler, hem de nefes aldırılmazlar.” (A. A. -Ö.Y., s.179).

“Ben bu sefer nedense 19 Mayıs’a katılmayı çok istiyorum. Fakat babama söz anlatmak mümkün değil. Bir yandan da kendini Güner’in babası gibi saylav zannediyor bu babam. Nail Bey’le uzaktan akraba olduğuna güvenip sözde bana torpil yaptıracak. Çok gücüne gidiyor. On sekizime bir girsem, ben yapacağımı bilirim.” (A. A. -Ö.Y., s.182).

Hak edilmeyen, yanlış bulunan bir muamelenin bireyi incitip üzmesini ifade eden cümlelerdir:

“Bugün mütalaada ikinci karneleri aldık. Askerlikçiye çok kızdım. Yedi vermiş. Çok bozuldum. Zaten, “Dersini iyi öğreniyorsun, ama askerliği sevmiyorsun!” deyip duruyordu. Seveyim sevmeyeyim, mühim olan dersimi bilmek değil mi? Adama bak!..” (A. A. -Ö.Y., s.173).

“Onları da bizim gibi düşünmeye ve hareket etmeye zorlamalıyız. Böyle masumane konuşmak bizim en tabii hakkımız!” diye adeta bağırdım.” (A. A. -Ö.Y., s.179).

Hoşa gitmeyen bir durum, olay ya da şey, bireyin kızgınlık göstermesine neden olabilir:

“Hayri Bey yine uzun saçlara çok kızıyor. Son günler her tıraşsız gelenin saçını kazıtmaya başlamıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.174).

“Doktor briyantınli sarı saçlarıyla o sıra girdi içeri. Son alkışlardan biraz parsa topladığı için Jandarma Kumandanı ona, tebessümü altında gizli bir öfke duydu.” (A. A. -Ö.Y., s. 18).

“Kaç ana baba, kavutu yüzünden Hımbıl Osman’a ilenmiştir! Yıllar önce, bu yüzden de adını Hımbıl’a çıkarmışlardır: “Muşmula tozuyla zengin olacağını sanan hımbıl!” demişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 54).

“Babasına yazılan mektup eline geçmiş. İşte o zaman aklı başından gitmiş Aysel’in.” (A. A. -Ö.Y., s.330).

“Ali de kim oluyormuş? Demek onu bana tercih ediyorsun?” diye adeta sayıklıyordum. Çok üzül müştüm.” (A. A. -Ö.Y., s.179).

“İlhan ona dönüp, “Hadisene!” dedi. Namık bir çöple dişini karıştırarak gözlerini İlhan’dan kaçırdı, “Valla abi, gelirdim, ben de seve seve gelirdim ama, evdekiler okul dönüşü biraz odun kırmamı istedilerdi... Odun kıracağım ben...” dedi (...) İlhan öfkeden kudurdu, “Odun yerine sen o koca kafanı kır! Pis!..” diye homurdandı.” (A. A. -Ö.Y., s.217-218).

Kafa tutma, gözdağı verme, kışkırtma içeren tavırlar, bireyin kızgınlık duymasına neden olabilir:

“Aklına geldikçe her bir şey, öfkesi daha bir kabarıyor. Haykırdıkça eli ayağı titriyor. Titredikçe aklına yeni yeni şeyler geliyor: “Ben kimin için yerimden yurdundan, bağımndan bahçemden olup buralara geldim, ha?” İlhan homurdanıyor: “Niye olacak? Geçinemedin kimseyle. Şakir Ağa’yla bile takıştın!” Babası üstüne yürüdü yine: “Vay! Akla bak herifte!.. Vay! Demek sen bunu böyle bildin ha? Yuf olsun sana nankör!” (A. A. -Ö.Y., s.225).

“... Kaymakam, kadını yumuşatamadı. Yumuşamak şöyle dursun, daha da zorlanırsa Milli Şef’e kadar çıkacağını, o da olmazsa çocuğu bir gece koynunda boğuvereceğini, ama gözü göre göre asla ellere vermeyeceğini söyledi. Kaymakam ürktü. Bunlar yapar mı yapar. “Sizdeki de Laz akli işte. Akıl olsa!” dedi sadece.

Okumuş karısı araya girdi. Çocuğu bu şekilde anasından ayırmanın doğru olmayacağını söyledi. O, hiç öfkelenmeyen Kaymakam, artık parladı. Çıkarıp oğlanı evlat edinmek isteyenlerin yazılı kâğıtlarını cart cart yırttı, bağırdı: “Sanki bana ne!.. Beni de kaç gün uğraştırdınız boşu boşuna be! Başkentteki kıymetli günlerimin içine ettiniz, içine!” (A. A. -Ö.Y., s.261).

Zamirler; saygı, nezaket ifade etmek için kullanılabilecekleri gibi kabalık, saygısızlık, küçümseme, kızgınlık ifade etmek için de kullanılmaktadır:

“Başöğretmen kaşlarını iyice çattı. Öğretmen Dünder’a can sıkıntısıyla baktı:

“Gördünüz mü işte?.. Daha saç meselesi bile...”

Öğretmen Dünder’ın içini öfke bürüdü. Aysel’den çok, Kaymakam’ın oğluna kızıyordu. Bu oğlan da ikide bir, birini gammazlar. Pis şımarık. Bıktım bu kendini beğenmiş meretten.” (A. A. -Ö.Y., s. 11-12). Kişilere “bu, şu, o” zamir veya sıfatlarını kullanarak hitap etmek; hitap eden kişinin nezaketsiz, kaba ve saygısız olarak algılanmasına neden olmaktadır. Dünder Öğretmen’in Aydın’a ismiyle hitap etmeyip “bu” şeklinde hitap etmesi, ona çok kızdığını gösterir. Serap Bozkurt’a göre zamirler; saygı, itibar, statü,

alçak gönüllüğün göstergesi olabileceği gibi saygısızlık, kabalık, küçümseme, kibir, sitem ve kızgınlık anlamları taşıyabilir (2016: 67).

Emir cümleleriyle kızgınlık bildirimi yapılabilir:

“*Hademe Cemal’e bağırdı: “Tutsana şunu! Dokuz elim yok ya...”*” (A. A. -Ö.Y., s. 23). Ünlem cümlesi olarak verilen cümleler, karşıdaki kişiden beklenen yardımın görülmemesi nedeniyle duyulan kızgınlığın dışa vurulduğu cümlelerdir.

Kızgınlık, sadece bireyin başkalarına değil; kendine karşı duyduğu bir duyguyu da ifade edebilir:

“*Ulan, hep de kötü şeyler kurcalar aklını. İyi şeyleri düşünemez misin, salak?*” (A. A. -Ö.Y., s.100).

“*Bugün Fransızca dilbilgisinden sekiz aldım. Bazı dikte yanlışları yapmışım. Dikkatsizliğime kızdım.*” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

“*Beni burada ölü bulduklarında tertemiz olmalıyım. Çırılçıplak ve tertemiz. Ölümün eşiğinde hala güzellikçi oluşuma kızıyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.114).

“*Aysel içeri girdi. Sehpanın üstündeki bezleri görmezden geldi. Yine de uysal uysal odaya döndüğü için kendine kızdı: “İlle dalkavukluk ettirecekler insana!”*” (A. A. -Ö.Y., s.211).

Argo söylemler ve ünlem ifadeleri, sözde soru cümleleriyle dolaylı yollardan kızgınlık bildirimi yapılabilir:

“*Kardeşi adaylığı reddetmek için direttiğinde, Dünder Öğretmen, ona iki tokat aşketmişti, “Ulan hödük, işte sana okumak için bedavadan bir fırsat! Köyde öküz çobanlığı etmek daha mı iyi?” diye indiri indirivermişti tokatları.*” (A. A. -Ö.Y., s. 57).

“*Züppe, kılıbık, ah, ya, neyse, çok şükür*” sözcükleri ve kullanılan noktalama işaretleri, yaşanan derin üzüntüyü ve öfkeyi vurgulamaya yarar: “*Ah, ben o züppe Aydın’ı bir görsem, babası için söyleyeceklerimi biliyorum ya, neyse... Çok şükür onunki gibi kılıbık bir babam yok. Evet, Ölmez Atamız, kadınımla erkeğimizin eşit olmasını istemiş; o zaman Kaymakam Bey’in de evinde hanımı kadar söz sahibi olması lazım gelmez mi peki?... vb...”*” (A. A. -Ö.Y., s. 98).

“*Eşeğin ardından, damalı bir örtünün altında yuvarlanarak bir kadın koşuyor, koşarken, “Ulan Aliii! Koşturma şu hayvanı... Yolu tutmadan yoracan!..” diye haykırıyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 57-58).

“Salim Efendi, tenekeden kurtulur kurtulmaz, “Nerde bu öküz?” dedi karısına (...)
“Len rezil! Çık ortaya!.. Başımı yeni dertlere mi sokacaksın sen? Çık ortaya diyorum, köpek!” (A. A. -Ö.Y., s.222).

“Gözün çıksın senin oğlum Ali! Buza yat da, bir daha kalkama e mi? Mankafa!
“Siz nereye böyle?” Ulan, bu senin memleketlin. Hiç değilse sen onun köyündensin. Üç
aşağı, beş yukarı aynı mektepte okudunuz. Aynı sahnede dans mans bile yaptınız sarmaş
dolaş. Neymiş şimdi kırk yılın yabancısı gibi bu sizli bizli olmalar?” (A. A. -Ö.Y.,
s.105-106). Kurduğu cümle yüzünden Aysel’in kendinden uzaklaştığını düşünen Ali,
ilenme ve argo içeren kullanımlarla kendine kızar.

“... -mAsIn mI?” kodlayıcısı, yaşanan kızgınlığın bireyi şaşkına çevirdiğini
ifade etmek için kullanılır:

Sigara içtiği ve derste öğretmene saygısız davrandığı gerekçesiyle disiplin kuruluna
sevk edilen Namık’ın affedilmesini sağlayan Aydın, ikinci bir sorunda ona destek
olmak istemez. Bu durum üzerine kurulan ““Hadi ardan bacaksız! Sen kim oluyorsun
beni kurtaracak, ana kuzusu!..” demesin mi? Dişimi sıktım. Yürüdüm gittim. Efendilik
bende kaldı.” (A. A. -Ö.Y., s.175) cümleleri, hem duygu hem de tavır olarak kızgınlık
bildirimi yapar.

“Bir de saat ona doğru sarhoş olarak Ziya Bey çıkıp gelmesin mi? Babam da nerde
bulur böyle alaturka ayyaşları bilmem. Ben bu gece rakı denen nesneye düşman oldum.
Ziya Bey’in yakışksız halleri yüzünden tabii.” (A. A. -Ö.Y., s.176).

“Mücadelemiz mi? Siz niye katıyorsunuz kendinizi? Siz benim gibi değilsiniz.
Memur çocuğusunuz siz. Aileniz açık fikirli. Hem, siz erkeksiniz. Siz beni
anlayamazsınız. Beni ancak Ali anlar” demesin mi? Beynimden vurulmuşa döndüm.”
(A. A. -Ö.Y., s.179).

1.14.13. Korku İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Kaygı verici, tedirgin edici bir şeyden ürkmek, korkmak gibi duyguların ifade
edildiği cümlelerdir. “Ürkmek, korkmak, telaşlanmak, ürpermek, çekinmek, kekelemek,
büzülmek, yerin dibine geçmekten korkmak, korkuyla uyanmak, korkuya kapılmak, akli
başından gitmek, kötü olmak, gölgesini görse yolunu değiştirmek, gözünde kuşku
dolaşmak, yüreği ağzına gelmek, akli başından gitmek” gibi kodlayıcılardan korku
bildirimi yaparken yararlanır:

“Sabahın dördünden bu odaya girene dek yürüdüm. Tanyeri ağarmadan önce epeyce de ürktüm. Gece eğlencelerinden dönen yalnız adamlar, otomobillerinin içinden, kaldırımlardan bana sesleniyorlardı. Beni de götürmek istiyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 49-50).

“Sevgili kardeşim Semiha, burada hep ihtikâr yapan tüccarların lafı ediliyor. Babam da esnaf olduğu için çok çekiniyorum. Bilmem yarın okul açılınca arkadaşlarım bana ne gözle bakacaklar? Babam biliyorsun sessiz, fakat namusludur. Ama Belediye Reisi’yle arası açık olduğu için ve zaten babam da biraz huysuz olduğu için, bir şey olur, ben de burada yerin dibine geçerim diye korkuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 81).

“Dediğim gibi Semiha kardeşim, rahatım çok iyidir. Fakat harpten çok korkuyorum. Gerçi patlayan bu harp büyüklerimizin sayesinde, bize hiç ulaşamazmış ama ne bileyim işte, belki anamdan babamdan ayrı olduğum için olacak, öyle, bazen geceleri korkuyla uyanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 79).

“Len köpek!..” Böyle haykırdı. İlhan, dergi yığınlarının üstünde önce daha bir büzüldü.” (A. A. -Ö.Y., s.222).

“Ben aynanın içinde dimdik duruyordum. Karnımın hafifçe yağlanıp küçücük bir yastık kadar şişkinleşmiş olduğunu da o sabah fark ettim. Epeyce baskın bir korkuya kapıldım. Hiç tanımadığım bu korku duygusundan ötürü daha da çok korktum.” (A. A. -Ö.Y., s.199).

“Salim Efendi dünkü tutuklamalarla ilgili haberleri kızına okuttukça çeşitli korkulara kapıldı.” (A. A. -Ö.Y., s.233).

“Ha Alimin çalıştığı yerin sesini bir duyuruver bana gayri” demiş. Öğle vaktiymiş. Bir yığın cızırtıdan gayri pek bir şey duymamış. Alisinin görevini iyi başaramadığını sanmış. Hatta, “İşaret mi veriyor Ali?” diye de pek korkmuş, telaşlanmış. Zühtü geceleri daha iyi duyabildiğini, kutunun içinde saraydan kız kaçırdıklarını falan öğrendiğini söylemiş. Ali’nin anasının büsbütün aklı başından gitmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.365).

Herhangi bir olay ya da durumdan kaynaklı oluşmuş önyargı nedeniyle bir şeyi yapmaya cesaret edememe duygusunu ifade eden cümlelerdir:

“Bir daha da artık bu deftere hislerimi ve düşüncelerimi yazmamaya, hiçbir şeye de burnuma sokmamaya karar verdim. Deftere bilmeden bir şey yazarsam diye korkuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

“Ali, bayramda bizim eve gelmişti. Onu bir de geçende yolda gördüm. O sırada da Gazi Lisesi’nin dağılma saatiydi. İlhan Abim görürse diye çok korktum. Ama Ali’ye korktuğumu hiç belli etmedim.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Pazartesi günü diplomamı almak bahanesiyle Kız Lisesi’ne gideceğim. Hazır abim de üniversite askerlik kampındayken sizinle daha korkusuzca buluşup konuşabilirim.” (A. A. -Ö.Y., s.295).

Herhangi bir nedenden dolayı bir şeyden çekinmek, saygı duyulan birinden korkmak gibi duyguların ifade edildiği cümlelerdir:

“Ali, öğretmeniyle göz göze gelince çok kötü oldu. Kaç aydır, her ilçeye inişte bu karşılaşmadan korkmuş; tıpkı Hasip gibi o da uzaktan öğretmenin gölgesini görse yolunu değiştirmişti. Onca kaçtığı şey, işte önlenemez biçimde burnunun ucundaydı şimdi. Üstelik öğretmenin bakışları da hiç sevecenlik dolu değildi. Utandırıcıydı, hatta öfkeliydi.” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

“Kim bu herif Ali, len? Ne ister?”

“Öğretmen Bey...” diye kekeledi. Kadının damalı örtüyle kapalı yüzünde tek görünen yeri olan gözlerinde kuşku dolaştı. Öyle de olsa, böyle de olsa, hükûmetin bir adamıdır öğretmen. Hükûmet adamlarından korkmak, çekinmek gerekir.” (A. A. -Ö.Y., s. 59).

“Alı al, moru mor kapıdan içeri girince annesine, “Beni soran olursa, evde yok deyin” dedi. “Ben Ankara’da değilim. Oğlunu seviyorsan bunu yaparsın!” Bu arada bir kez evin kapısı çalındı. İlhan’ın yüreği ağzına geldi.” (A. A. -Ö.Y., s.220). İlhan, kapıyı çalanların polisler olduğunu düşünerek korkar.

“Çok uzaktan bir bekçi düdüğü işitti, ürperdi. Çıt çıkarmadan bekledi.” (A. A. -Ö.Y., s.228).

“Elinde file ya da sepet, annesiyle Yenişehir Pazarı’ndan dönerlerken, kuru köfteleri Bomonti’ye, Kocatepe’nin arkasına taşırken yüreği ağzına geliyordu. Ata ya da Aydın, kendisini bir köşeden seyrediyormuş sanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.211).

1.14.14. Nefret İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Bir birey, durum, duygu, düşüncüyü kötü, aşağı bulmak; bir şeyden tiksitmeye varacak şekilde hoşlanmamak gibi duyguların ifade edildiği cümlelerdir. “Nefret etmek, soğukluk duymak, kin toplamak, tiksirmek, soğumak” gibi kodlayıcılar, nefret bildirimi yaparken kullanılır.

“İlk yıllar Milli Şef’in oğluyla kurduğu arkadaşlığı, “şu sinsi Aydın” geleli beri bozulmuştu. Ömründe ilk öfkeyi de belki sadece bu yüzden tanıdı. Bir süre peşlerinden ayrılmadığı büyüklerimizin çocuklarından şimdi nerdeyse nefret ediyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.214-215).

“İvan, Beyaz Rus’tu. Komünizmden nefret ediyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.229).

“Tiksindirdi beni bu satırlar. Oysa yazarken hiç tiksindirici değildi. Tam tersine. Soylu bir iş yaptığım kanısındaydım.” (A. A. -Ö.Y., s.119).

“Semra ile konuşmayı istedim. Ama sonra öğrendim ki, o meğer üç kişiyi birden idare ediyormuş. Kızdan soğudum. Aysel fazla çekingen. Semra da pek malmış canım...” (A. A. -Ö.Y., s.300).

“Birkaç yıl önce Almanları severdi. Ama şimdi onların kamplarda insanlara ettiklerini öğrendikçe soğumuştum.” (A. A. -Ö.Y., s.253).

“Aysel, Aydın’ı görmemiş gibi davranıyor. O böyle yaptıkça Aydın, hem Aysel’e öfkelenip ondan soğuyor, hem kız büsbütün aklına çakılıp kalıyor; oradan gitmiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.231).

“... yenilik, uygarlık adına ne görürse ortalıkta, topuna birden soğukluk duymakta, hatta kin toplamakta...” (A. A. -Ö.Y., s. 55-56).

1.14.15. Öykünme İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Özenilen, örnek alınan, değerli görülen birine benzemek; onun davrandığı gibi davranmak istemek vb. duyguların bildiriminin yapıldığı cümlelerdir. “Keşke ... -sa” kodlayıcıları, öykünme bildirimi cümlelerinde kullanılır.

“Senin oradaki güzel çalışmalarını göğsüm kabarak öğrenmiş bulunuyorum. O difterili çocuğun başında sabahlara dek nasıl beklediğini görür gibi oluyorum. Sen bir kahramansın kardeşim. Genç yaşında kendini vatan hizmetine adadın. Ne mutlu sana. Keşke ben de bir gün senin gibi milletim için çalışabilsem ve ona faydalı olabilsem.” (A. A. -Ö.Y., s.189).

1.14.16. Özlem İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Geçmişte yaşanan yer veya birlikte vakit geçirilen kişilere tekrar kavuşma isteği, onları yeniden görmeyi arzulama duygusunu ifade eden cümlelerdir. “Özlemek, istemek, hasretle ..., özlem çekmek, hasretini dindirmeye çalışmak, göresi gelmek, mahzunluk çökmek, hasret çekmek, nerde o günler” kodlayıcıları, özlem

bildirimi yaparken kullanılır. “Ağlamak, gizli gizli ağlamak, gözleri sulanmak ve ayrılmak” kodlayıcıları, aynı bağlam içinde kullanıldığında dolaylı olarak özlem bildirimi yapar.

“Bir yıldır Balıkesir’de, ortaokulda okuyan oğlu İlhan’a duyduğu hasreti, kızını sevindirerek dindirmeye çalışmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s. 24).

“Halam bana öz çocuğu gibi bakıyor. Fakat ne olsa bu yıl ailemden uzakta ilk yılım olduğu için annemi, babamı ve kardeşim Nurten’i çok özlüyorum. Ne yalan söyleyeyim, bazı geceler yatağında gizli gizli ağlıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 41).

“İçimde bir sıkıntı var. Hocalarım beni sevdikleri hâlde bazen evimizi özlüyorum. Kardeşim Nurten’i de çok özlüyorum. Oysa hiç sevmediğimi sanırdım onu. Hep kitaplarımı yırtardı. Döverdim. Meğer seviyormuşum.” (A. A. -Ö.Y., s. 45).

“Güzel mektubunu aldım. Ne güzel yazıyorsun. Teyzengillerin yanındaki hayatını, okulunu, teyzengillerle kestane kavurduğunuz geceleri çok güzel anlatıyorsun. Okudukça ben de seninleymişim gibi oluyorum. Nerde o günler...” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

“Anneme mektubumu okurken annem yine ağlamış. Bunu okuyunca nedense elimde olmayarak benim de gözlerim sulandı. Halbuki daha yeni ayrıldık. Beni getirip yerleştirdiler.” (A. A. -Ö.Y., s. 83).

“Bayram tatillerinde üstüme bir mahzunluk çöküyor. Annemi, babamı ve kardeşimi çok göreceğim geldi (...) Bir yandan ailemi özlerken, bir yandan da Avrupa’da harpte ölen Fransız, İngiliz çocuklarını düşünerek halime şükrediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Ertürk nerdeyse ana kucağı özlüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.141).

Geçmişte yaşanan günler, yer veya olaya duyulan hasret duygusunu içeren cümlelerdir:

“Canım turşu istiyor. Hem de karpuz kabuğu turşusu (...) Ah, annemin o karpuz kabuğu turşuları! Limona yatırılmış hayat parçası! (...) Şimdi beni bütün bunlardan çok, karpuz kabuğu turşusu ilgilendiriyor. Son özlemimi yaşıyorum. Her şeyin ötesinde bir turşu özlemi.” (A. A. -Ö.Y., s. 48-49).

“Kutsal vazifende sana muvaffakiyetler diler, hasretle gözlerinden öperim Behireciğim.” (A. A. -Ö.Y., s.192).

“1860’ların Rusyası’nda büyük çoğunluk köleliğin kalkmasını, sosyal reformların gerçekleşmesini özlüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.240).

“Oradan bana bir kart atsanız kötü mü olur yani? Eiffel’in resmini mesela... Ta Galatasaray’dan bu yana bu kulenin özlemini çekerim nedense!..” (A. A. -Ö.Y., s.373).

1.14.17. Pişmanlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Hatalı bir davranış ya da alınan yanlış kararın ardından karşılaşılan istenmedik, olumsuz durum nedeniyle duyulan pişmanlığı ifade eden cümlelerdir.

“-sAydl, -mAllydl, keşke, ne yazık ki, yazık, hay dilim kopsaydı da, oysa, neymiş ..., bilsem ..., üzgünlüğünü duymak, pişman olmak, pişmanlık duymak, kendini suçlu saymak” gibi kodlayıcılar, pişmanlık cümlelerinde kullanılır.

Birey yaptığı hatalı davranış nedeniyle sözde sorularla kendine kızabilir, kendini acımasızca eleştirebilir ve argo kullanımlarda bulunabilir:

“Mektepten mi?”

“Evet. Siz nereye böyle, bu saatte?”

Aysel, ne yakın davranmıştı oysa. İşte şimdi birden uzaklaştı yine. Yabancılaştı. Gözün çıksın senin oğlum Ali! Buza yat da, bir daha kalkama e mi? Mankafa! “Siz nereye böyle?” Ulan, bu senin memleketlin. Hiç değilse sen onun köyündensin. Üç aşağı, beş yukarı aynı mektepte okudunuz. Aynı sahnede dans mans bile yaptınız sarmaş dolaş. Neymiş şimdi kırk yılın yabancıası gibi bu sizli bizli olmalar?” (A. A. -Ö.Y., s.105-106). Söylendikten sonra pişman olunan sözün tekrar edilmesi, duyulan pişmanlığı ifade etme yollarından biridir.

“Ürkekliğinden sıyrılına dek içeri girdiğinden pişmanlık duydu.” (A. A. -Ö.Y., s.149).

“Fitnat Hanım ağlıyordu: “Hay dilim kopsaydı da söylemeseydim!” diye inledi. Olup bitenden kendini suçlu saydı: “Ne bilirim böyle olacağını? Bilsem, evde yok, deyiverirdim.” (A. A. -Ö.Y., s.226).

“İyi ki en üstlerde bir kattayım. Sadece koridordaki elektrik süpürgesinin homurtusunu işitiyorum. Ara kapıyı kapamayı akıl etmiş olsaydım keşke.” (A. A. -Ö.Y., s. 70).

Hayıflanma cümleleri, geçmişte yapılmayan davranış karşısında; pişmanlık cümleleriye yanlış ve hatalı davranışlar karşısında duyulan üzüntüleri içerir:

“Ali eşiği bir duvarın dibine çekerken, anası ürkek, sordu:

“Kim bu herif Ali, len? Ne ister?”

(...)

Ali de beş yıl boyunca çok söz etmedi öğretmeninden. Azıcık maskaracaydı. Evde öğretmenini anlatırsa, güldürecek bir yanını bulur, çıkarırdı. En çok onun kendilerini, “Yiyçiğim, içiciğim” diye konuşturmasına takılırdı. Bir de, her şeyi büyüttüğüne, ortalığı gereksiz telaşa verdiği inanırdı nedense. Bu yüzden evde anasını, bir öğretmeni saymaya alıştıramamıştı. Bunun üzgünlüğünü şimdi duyuyordu işte.” (A. A. -Ö.Y., s. 59). Öğretmen’in Türkçenin kullanımına önem vermesini ve her şeyi büyütürken ortalığı telaşa vermesini komik bularak ailesine genellikle bu durumları anlatan Ali, annesinin öğretmene “herif” demesi nedeniyle evdekilere öğretmenini saymayı alıştırmadığına pişman olur. Yaşanan pişmanlık, “üzgünlüğünü duymak” kodlayıcısıyla bildirilir.

“Oda kapısının dışına “Lütfen rahatsız etmeyiniz” levhasını asmayı unutmuşum. Yazık. Asmalıydım.” (A. A. -Ö.Y., s. 69).

“Akşamüstü gazeteye giderek yazımı verdim. Fakat Kemal Bey bu yazıyı hemen koyamayacaklarını söylediler. Çünkü savaşa ait üst üste çok önemli haberler geliyormuş. Bunun için benim yazı belki biraz geç çıkabilirmiş (...) Keşke derslerimi bırakıp acele acele bu yazıyla uğraşmasaydım.” (A. A. -Ö.Y., s.270). Ülkenin en önemli ve tek gündem maddesinin Almanya sorunu olması, Aydın’ın yazısının gecikmeli çıkmasına neden olur. Aydın, derslerini aksatıp yazıyı yetiştirmek için uğraştığı için “Keşke derslerimi bırakıp acele acele bu yazıyla uğraşmasaydım.” cümlesiyle pişmanlığını bildirir.

“Ne yapayım artık, baktım gördüm, adam kalkmış Bursa’ya gelmiş... Babam da verimkâr (...) bir oğlanla konuşurken yakalatıveririm kendimi. O da cayar (...) Ali iyiden iyiye kırılıyor. Bu kez kırıldığını da belli ediyor: “Benimle böyle ortalarda yürümen de ondan olmasın Aysel?” (...) Aysel öyle içtendi ki, Ali söylediğine pişman oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.332).

1.14.18. Sevgi İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Bir kimse, varlık, kavram, düşünce, durum ya da şeye yakın ilgi duyma; içten bir bağlılık besleme duygularını içeren cümlelerdir. Bir şeye gönül vermek, bir şeyden hoşlanmak, ona saygı duymak gibi hisler, sevgi cümleleriyle ifade edilebilir. “Sevmek, bayılmak, karasevda, memnun olmak, içini ısıtmak, yürekten sevmek, eli ayağı kesilmek” kodlayıcıları, sevgi bildirimi yaparken kullanılır.

“Mektubun etrafına da çiçekler yaptığını söylüyorsun. Ne çiçekleri yaptın? Menekşe mi? Bilirsin, ben menekşeyi ne kadar severim.” (A. A. -Ö.Y., s. 64).

“Hergele Meydanı uzak değil. İki koşsa üç dakikada o eski alandaki otelde olabilir. Yine de acele etmiyor. Kısacık bir yol boyu kendine kalan özgürlüğün tadını seviyor.” (A. A. -Ö.Y., s.100).

“Damarların kendilerini böyle apaçık dışa fırlatışlarını sevdim. Böyle bir kafa tutuşa nicedir hazır oluşlarını da sevmiştim.” (A. A. -Ö.Y., s.115).

“Gençler en çok “nisuvaz”ları seviyorlar. Dış kabuğunun ktır ktır edişine ve içinden çıkan o nefis tada bayılıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.123-124).

“Bir vals başladı o sıra. Sevil hemen Aydın’ı elinden çekti. “Ben valsi severim. Çok severim.” (A. A. -Ö.Y., s.130).

“Fethi Abisiyle milliyetçi bir şair kendisinden çok memnundular. İlhan’ı pek seviyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s.212).

“Uzaktan parkın o ilk küçük meyhanesini görüyorum. Orada ilk “Avrupalı kız” oluşumu. Aydın’la oturup bir bardak bira içişimi yani. Daha da “Avrupaileşip” az sonra karlı bir bank üstünde kırım üşüye üşüye elimi tutmasına izin verişimi. Ne üstünde oturduğum ıslaklığı, ne yanımdaki genci; fakat uygar olmayı sevişimi...” (A. A. -Ö.Y., s.282).

“Şimdi giyinirken Ali keyifli keyifli gülümsüyor. Avni Abisinin kendisine böyle kızışını seviyor. Onun bu öfkelenişleri, bu bağırı bağırıverişleri insanın içini ısıtıyor nedense. Okşanıp sevilip tatlı sözler dinlemekten çok ısıtıyor. Biri tarafından yürekten sevilmenin tadına varıyor Ali.” (A. A. -Ö.Y., s.321).

“Her şeyden habersiz kalarak vatanımızı, milletimizi nasıl sevmemiz, ne çok sevmemiz gerektiğini de öğrendik. Karasevda gibi bir şey oldu bu sevgi. İnsanın eli ayağı kesiliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.364).

1.14.19. Sevinç İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

İstenen, arzulanan bir şeyin gerçekleşmesinden dolayı yaşanan mutluluğu ifade eden cümlelerdir. “Sevinmek, coşmak, kucaklamak, içi sevinçle titremek, keyifle ellerini ovuşturmak, mutlu olmak, gurur duymak, sevinç duymak, çocuk gibi sevinmek, uça uça yürümek, mutluluktan titremek, sevinçten uçmak, oh çekmek, yüreği titremek” kodlayıcıları, sevinç cümlelerinde kullanılır.

“Aysel, annesiyle babasının müsamereye gelmediklerine şimdi için için seviniyordu. Önce Başöğretmenine ve Dündar Öğretmenine karşı çok utanmıştı. Hatta kendini biraz da öksüz duymuştu. Ama şu anda özellikle babasının orada bulunmayışına seviniyordu işte. Çünkü, arı olan, Kaymakam’ın oğlu Aydın, bal almak üzere menekşeye konacağı yerde, kelebek olan kendi belinden tutuvermişti yanlışlıkla. Üstelik de şaşkınlıktan dudaklarını Aysel’in yanağına kondurup, “cız” diye sokmuştu onu.” (A. A. -Ö.Y., s. 21). Modernleşme yolunda ilerleyen öğrencilerin ailelerinden çekinmesi ve bu durumu kabul etmek istemeyen ailelerin tepkileri, öğrencilerin yeni ile eski arasında kalmışlığının yansıtılması için romanda yerini alır.

“Halam böyle iyi aile çocuklarıyla arkadaş olmama seviniyor. Babama mektup yazdım. O da çok sevinmiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 83).

“Demek sinemada o da beni görmüştü? Fakat hiç belli etmemişti. Sözleri acı da olsa, içim yine sevinçle titredi.” (A. A. -Ö.Y., s.180). Aydın, Aysel’in belli etmeden kendine bakması sebebiyle sevinir.

“Dün mektubun gelince nasıl sevindim bilemezsin.” (A. A. -Ö.Y., s.189).

“Aşkale’den İstanbul’un Büyükkada’sına, Moda’sına, Şişli’sine geri dönenler keyifle ellerini ovuşturuyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s.206).

“Fitnat Hanım, başkentte oturmaktan, içinde akarsuyu, elektriği ve çevresinde beton duvarları bulunan bir evi olmasından mutludur.” (A. A. -Ö.Y., s.209).

“Bakan, memleketin uyanık ellerde olmasından gurur ve sevinç duydu.” (A. A. -Ö.Y., s.252).

“Çocuk gibi seviniyor Kaymakam, İçişleri Bakanı’nın, anlattıklarını gerekiyorsa gülerek, gerekiyorsa ciddi ciddi, gerekiyorsa hüznü dinlemiş olmasına... Çok dozundaydı her şey canım! Uça uça yürüyor sanki. Uça uça Atatürk Caddesi’ndeki kestane ağaçlarının yapraksız dalları altında bir gidip bir geliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.255).

“Yine bakanla karşı karşıya duruşu geldi aklına. Mutluluktan titredi. Koşup amcasına her şeyi anlatmak için sabırsızlandı.” (A. A. -Ö.Y., s.257).

“Ben artık gazeteci oldum. Sevinçten uçuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.264).

“Liseyi bitirdikten sonra geniş bir oh çektim. Ondan sonra da hakkım olarak kendimi eğlenceye, gezip tozmaya verdim, İbrahim Bey, bitirme konuşmasında bize

istikbalde de başarılar diledi ve yaz aylarında hiçbir şey düşünmememizi, bol bol gezip tozmamızı söyledi. Arkadaşlarımla çok güzel günler geçirdim.” (A. A. -Ö.Y., s.298).

“Oh, nihayet bu şehirden kurtuluyorum. Yarın trenle İstanbul’a gidiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.299).

“Özet: Sevinmişim demek. Duymamış gibi yapsam da pek sevinmişim. Kadınca mı bu sevinç, uygarca mı, Batı’ca mı, yoksa geri kalmışça mı, bilemiyorum... Hepsi de söz konusu olabilir. Neden olmasın? Nasıl ayırabilirim ki artık bunu? Nasıl ayrılabilir her biri ötekinden?” (A. A. -Ö.Y., s.308).

“Avni Abisinin evinde rastladığı, lokantada tanıdığı yaşlı başlılar bile Ali’yi görünce sevinirler. Duruluğu, açıklığı, gözlerinin acılı acılı bakışı, hele bir yazar dendi mi, elinin ayağının birbirine dolanışı yüreklerini titretir hatta.” (A. A. -Ö.Y., s.310).

“Caddenin orta yerinde yine durdu. Ali, onun Nazım Hikmet’le ilgilendiğini hiç bilmiyordu. Nereden bilsin? Böyle ortak bir yanları oluşundan ötürü coştu, sevindi.” (A. A. -Ö.Y., s.330).

“Aysel, “Sanırım bu, hayatın ta kendisi” deyince Alain, işte o tatlı ve çekingen oğlan, kendisini kucaklayıverdi. Belki de akıllı bir arkadaş, dikkatli bir dost seçtiği için kendi kendini kutluyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.371).

1.14.20. Sitem İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Güvenilen, kendinden kötülük beklenmeyen bir kişiye ya da bir topluluğa herhangi bir hareketi ya da sözü nedeniyle kırılma, alınma duygularını ifade eden **cümlelerdir**. “mAyAcAk mI, mAyAcAk, kaç ... kaç ...” gibi kodlayıcılar; “nankör, köpek” gibi argo ifadeler; “ah, be” gibi ünlem ifadeleri; “ziyanı yok, o da böyle çıktı, ... yerine koymak, burnundan gelmek, rezil olmak, adı çıkmak” gibi ifadeler, sitem içeren cümlelerde kullanılır.

“Sen de benden, benim gibilerden ve daha da sahipsizlerden mı hesap soracaksın yoksa?” İlhan dik dik, “Kimden, nasıl hesap sorulacağını biliriz biz!” dedi. Baktı, oğlu hiç kendini dinlemez olmuş, kendi başına buyruk olmuş; öfke tepesine sıçradı Salim Efendi’nin. Hiç aklında yokken işi inada bindirdi Bir oğluna bile kendini saydıramayacak mıydı? Oğlu bile onu adam yerine koymayacak, İstiklal Savaşı’nda İsmet Paşa’yı ta nerden nereye götürdüğünün, göğsünü ona siper ettiğinin değerini bilmeyecek miydi? “Bana karşı durma! Bana karşı durma! Yoksa parçalarım seni!..” diye haykırdı. İlhan, küçümsemeyle, “Zoor!..” diye başkaldırdı. Sonra yüzünde bir

iğrenti sanki, “Hay keşke göğsünü siper etmez olaydın o tilkiye!” diye söylendi. Salim Efendi oğlunun üstüne yürüdü: “Nankör!” (A. A. -Ö.Y., s.208). İlhan’ın muhatap alındığı soruya, birinci tekil kişi yerine çoğul kişi zamiri “biz” ile cevap verilmesi, büyüklenme sezdirimini yapar. Bu sezdirimdeki kodları doğru çözen baba için kurulan “*Baktı, oğlu hiç kendini dinlemez olmuş, kendi başına buyruk olmuş; öfke tepesine sıçradı Salim Efendi’nin.*” cümleleri, oğlunun büyüklenir tavırlar içinde olduğunu gören babanın üzüntüsünü içerir. Cümlelerde kullanılan sözde sorularsa Üstünova’nın belirttiği gibi cevap istemeyen soru cümleleridir ve sitem bildirimi yapar (2004b: 428). İsmet İnönü’ye göğsünü siper ederek yaptığı fedakârlığın küçümsenmesine kızan babanın kızgınlığının büyüklüğü, “Nankör!” cümlesinin ünlem işareti kullanılarak sunulmasıyla vurgulanır.

“*Sen beni unuttun. Fakat görüyorsun ki ben seni unutmadım.*” (A. A. -Ö.Y., s.273).

““Ah benim Dünder Öğretmenim! Ah benim gazetelerim, liselerim, kaymakamlarım, babalarım, abilerim. Kah Alman, kah Amerikan kılıklı askerlerim, çocuk yüzlü Halkevlerim, “Bir Türk bir dünyaya bedel”lerim, marşlarım, heykellerim, Alman yengelerim ve “Tout va tres bien Madame la Marquise” şarkılarım! Havada uçuşan her şeyden biraz.” (A. A. -Ö.Y., s.282-283).

“*Salim Efendi Kardeşim,*

Memleketi bir terk ettiniz, bir daha da biz eski hemşerilerinizi unuttunuz. Siz sağ olun, afiyette olun da ziyanı yok.” (A. A. -Ö.Y., s.292).

“*Arkadaşlarımla çok güzel günler geçirdim. Fakat şimdi her biri tatil için bir yere ayrıldılar. Canım sıkılmaya başladı. Ben de babamın iznini bekliyorum. Beni hâlâ çocuk yerine koyuyorlar. Hiçbir yere göndermiyorlar.*” (A. A. -Ö.Y., s.298).

““*Şakir Ağama da yazdım. Beni hoş görsün dedim. Hakkını da helal etsin istedim. Bir cevabını alamadım daha...*” “*Ben aldım... Ben aldım...*” diye başını salladı Molla “*Salıver düzüyü gitsin, köpek!*” demiş. “*Nankör çıktı baksana... Gözü daha yüksekte olandan zati bana hayır gelmez...*” demiş. Bunu öğrendi; içinde bir cızlama, yanma gibi bir şey duydu Ali. Şakir Ağa’nın kendi adına pek fazla sevineceğini ummamıştı. Fakat böyle diyeceğini de hiç beklemiyordu. *Bir teşekkür, bir hayır dua paraynan mı be ağa?* Ama bunu Molla’ya söylemedi. Yüreği dolmuştu. Giderayak patlamaktan, hatta ağlamaktan çekindi. Çıktı. Aysel’i bulmaya gitti.” (A. A. -Ö.Y., s.321).

“Bir Behire vardı. Şımarık değildi. Yoksuldu da. Ben de severdim onu. Okula götürdüğüm bütün zeytinlerimi onunla ortak yedim. Eskiden, çocukken daha. O da böyle çıktı işte.” (A. A. -Ö.Y., s.331).

“Babasından şu yaşında onca dayak yedi de, bir ağlamadı (...) Kızının yerine Fitnat Hanım bol bol ağladı. Kendine öğretildiği ve kendine de yapıldığı biçimde kızına duyduğu sevgiyi içine gömdü. “Kırk yılda bir, bir gezme. O da burnumdan geldi. Kaplıcaya rezil olduk. Kızımın adı çıktı!..” deyip deyip ağlıyordu. Artık kim bilir başka daha nelere ağlıyordu! Adlandıramadığı ince, derin sızılar...” (A. A. -Ö.Y., s.335-336). Altı çizili sitem cümleleri, annenin Aysel’in çektiği acılara ağlamadığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Fitnat Hanım, kızına üzülmez. Onun derdi, çevresindeki insanlara rezil olmaları ve yine çevresindeki insanların haklarında edeceği sözlerdir. Aysel’in ne düşündüğü, ne hissettiği umurunda değildir. Hatta onun vücudunu inceden inceye incelemenin Aysel’de oluşturduğu travma, aklına bile gelmez. Onu için önemli olan kendi ve eşinin içini rahatlatmaktır.

“Gövdesiyle birlik beyniyle de doymak” isteyenlere yetmek için kaç kişiyiz? Kaç parça olması, kaç parçaya bölünmesi gerek kadınlık zarımızın bütün okumuş erkeklerimizi doyurabilmesi için? Sonuna dek özgürleştirebilmemiz için onları ve vatani, bir gecede kaç yatağı bölüşmemiz gerek?” (A. A. -Ö.Y., s.351). Aysel, Atatürk’ün çizdiği yolda ilerlerken ideallerine son derece bağlı kalır. Erkeklerle kardeşçe ülkeyi ilerletmeye gönüllü biri olarak öncelikle toplum tabularını yıkmaya çalışır. Ama sonra görür ki Aydın, Metin gibi okumuş erkekler, çağdaşlaşma adı altında eğlence peşine düşer. Kendi kuşağından umudu kesince yine de pes etmez ve kendinden sonra gelen gençliğe umut bağlar. Engin’in hayal ettiği gibi ülke için elini taşın altına koymuş biri olduğunu düşünür. Ancak onun da kendiyle birden fazla kez hatta son seferinde zorbaca birlikte olmak istemesi, bir kez daha yanıldığını anlamasına neden olur. Toplumla zıtlaşmamak için kadın kimliğini yok etmesi beklenen Aysel, erkeklerden tam tersi muamele görmesi nedeniyle umudunu yitirir. Ölmeye yattığı odada tüm erkeklere hatta erkeklerin doymamasından suçlu gördüğü kadınlara sitemlerini bildirir.

“Acaba şimdi tam da Türk Gençliği’nin muhtaç olduğu gücü asil kanında araması gereken bir zaman mı? Öyle de acaba Ali, vurdumduymaz bir memur olmuş, Atatürk’ün verdiği göreve sırt mı çevirmişti?” 102 lira uğruna: “Durun, durun. Biz varız.

Dinleyin. Okumam için beni ite kaka başkente salıverdiler. Sonra da ardımı arayan olmadı. Yalnız öğüt verdiler. Okula gidip gelirken yollarda ne denli üşüdüğümü, okul sıralarında ne denli üşüdüğümü bilen olmadı. Bir ben olsam iyi...” demekten çekinir mi olmuştu?” (A. A. -Ö.Y., s.364). “102 lira uğruna: demekten çekinir mi olmuştu?” cümlesinin içinde, Ali’nin radyodan aldığı maaş uğruna demeye çekinmiş olabileceği sitem içeren düşünceler sunulur. Cümlelerde bahsi geçen “biz”, köylüdür. Okuması için uğraşılan, sonra ne hâlde olduğu sorgulanmayan, ne yiyip ne giydiği düşünülmeden sadece öğüt ve görev verilen Ali, ezilmiş köylünün temsilidir. Romanda; köylünün ezilmişliğini, aşağılanıp yok sayılmışlığını, gösterme görevi üstlenir. Türkiye Sosyalist-Emekçi ve Köylü Partisi’nin köylü, emekçi ve işçiyi öne çıkaran politikası, Ali’yi o partiye yaklaştırır. Bu nedenle partinin neden kapatıldığına anlam veremez. Romanın başından beri aydın / memur kesimle köylü arasında geçen çatışmaları anlatan; Aysel’in Ankara’daki arkadaşları ve öğretmenleri tarafından köylü denilerek aşağılandığını bildiren verici, Aysel ve Ali’yi köylüye değer veren partiye bilinçli olarak yaklaştırır. CHP, gelenekselciler, DP, Turancılar ve Komünist Parti beşgeninde kahramanları konumlandırarak ülkedeki her kesiminden insanın fikir yapısını gözler önüne serer. Aysel’in umudunu kaybetmesine neden olan durumları, bu yolla gösterir.

1.14.21. Şaşırma / Şaşkınlık İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Yaşanan panik, beklenmeyen, bireyi şaşırtan bir olay nedeniyle duyulan şaşkınlık, hayret duygusunun ifade edildiği cümlelerdir. Metinde yer alan şaşkınlık cümlelerinde “*Şaşırmak, bakakalmak, hayret, şaşkın bakmak, şaşırp kalmak, donup kalmak, şaşkın sarsak durmak, kanı donmak, paniğe kapılmak, hayret etmek, yıldırımla vurulmuşa dönmek, kıpkırmızı kesilmek, Allah Allah, bile*” gibi kodlayıcılar yanında “*bir de ne göreyim?*”, “*-mAyAyIm mI?*”, “*-mAsIn mI?*”, “*-mAmIş mI?*”, “*mIyor muydu?*”, “*nasıl oldu da?*” gibi soru anlamı veren kodlayıcılar kullanıldığı görülür.

Beklenmeyen, aniden gelişen bir durum karşısında nasıl davranacağını bilememe duygusunu ifade eden cümlelerdir:

“*Kim yazmıştı bu kitabı? Nereliydi bunu yazan? Andre Gide diye bir ad okudu. Ama bu ad ona pek bir şey söylemedi (...) Bir ara omuz başından bir el uzandı. Kitabı Ertürk’ün elinden çekip aldı. Ertürk şaşkın baktı: Nöbetçi subay!*” (A. A. -Ö.Y., s.141).

“*Rabia Öğretmen beni merak eder. Gitmeliyim*” dedi.

Bütün aklımı kullanıp, “Bir Atatürk kızı olarak hiç yakışmıyor sana bu ürkek hâller” dedim. Şaşırıp kaldı.” (A. A. -Ö.Y., s.178).

“Fransız askerlerine küfrettiğiniz gibi babama da küfredemezsiniz efendim! Babam, her şeyden önce, Ölmez Atamızın yanı başında çarpışmış ve bu vatani düşmanlardan kurtarmıştır!..” dedim. Tabii çok bozuldu. Arkadaşlar da donup kaldılar.” (A. A. -Ö.Y., s.182).

“Önüme bir de bebek bezleri oyulgamak işi çıkınca Aysel, “Kendin yap!” deyip fırlatıverdi bezleri. Annesi önce şaşırdı. Sonra artık kızının yaşının erdiğini, onu iyi bir baskıya almak gerektiğini düşündü.

“Yarın senin de çocukların olacak. Kim diyecek bezlerini? Eller mi?” diye çıkıştı. (...)

“Evlenmeyeceğim ben! Çocuklarım da olmayacak!..”

Vurdu holün kapısını, çıktı. Fitnat Hanım kapıya bakakaldı.” (A. A. -Ö.Y., s.210).

“İlhan birden ayağa kalktı. Ökçelerini birbirine vurdu: “Kalkın! Bu vatani seviyorsanız, kendinizi seviyorsanız, ananızı, bacınızı seviyorsanız benimle gelin!..”

Çocuklar doğruldular. Şaşkın sarsak durdular.” (A. A. -Ö.Y., s.217).

“Şimdi radyodan dinledik. Himmler, Amerika ve İngiltere’ye bir mesaj göndermiş. Almanya’nın kayıtsız şartsız teslimine hazır olduğunu söylemiş (...) Hitler kayıpmış.

Bütün ev halkı radyonun başındaydık. Ders çalışamadım. Şaşkınlık üstüne yazımı da bitiremedim daha...” (A. A. -Ö.Y., s.270).

“Bir zamanlar analarımız bize katılmazlardı. Bizi kendilerine katmaya çalışırlardı. Biz de onları beğenmez olmuştuk zaten. Şimdi öyle mi ya? Bak ben sizlere katılabiliyorum.

“Bazen, şasma sakın Engin, diyorum. Ama beni şaşırtıyorsunuz. Başka bir şeyden söz ederken başka bir şeye kayıverme hüneri gösteriyorsunuz hocam.” (A. A. -Ö.Y., s.354).

İnanmakta güçlük çekilen bir durumun kişiler üzerinde bıraktığı etki dile getirilir:

“Cumhuriyetin 10. yılında karısını Ankara’ya, törene götürmüştü. Olup biten her şeye şaşkın bakakaldılar. Olup biten her şeyi ikisi de pek sevdiler, beğendiler.” (A. A. -Ö.Y., s. 56).

“Sözde ben gelirken, benimle buraya un kaçırılmış. Bunu duydum, kanım dondu.” (A. A. -Ö.Y., s. 81).

“İnsan, “Çay bulunmuyor” diyenlere şaşıyor. Fırıncıların una neden nohut ve bakla karıştırdıklarına da. Çünkü Tilla’da has undan yapılmış güzel, küçük rozettalar, paskalya çörekleri, meyveli kekler, çikolatalı pastalar satılıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.123-124).

“Namık bile bizim sınıfta.” (A. A. -Ö.Y., s.167) cümlesinde bulunan “bile” sözcüğü, Namık’ın o sınıfta olduğuna dair şaşkınlık, hayret ifade eder.

“Aysel, meğer Kız Lisesi’ne gidiyormuş. Şaşıtm kaldım.” (A. A. -Ö.Y., s.174).

“İşte o anda içimde bir şeyler oldu. Gizli gizli uyuyan bir yaraya parmak basılmıştı da, o yara birden kanamaya başlamıştı sanki. Ben İstanbul’larda, Galatasaray’larda okumuş bir çocuk olayım da bu hallere düşeyim ha?” (A. A. -Ö.Y., s.178).

“Soyun bakalım!”

Şaşkınlıkla soyundu.” (A. A. -Ö.Y., s.397).

“Şaşkınlıkla soyundu.” cümlesinde Engin’in şaşkınlığından söz edilmesi, onun Aysel’den böyle bir şey beklemediğini çıkarımlatır. Bu çıkarıma ulaşmanın önemi, Aysel’in daha önce yaşanan birliktelikte Engin’den aynı şeyi isteyip istemediği konusunda uyanan kuşkuları ortadan kaldırmasıdır. Verici, Aysel’in böyle bir şeyi ilk kez istediğini anlatmak için Engin’in şaşırdığını bildirir.

Düşünce karışıklığından dolayı doğruyu, yanlış, gerekli olanı ayırt edemeyip hayrete düşme söz konusudur:

“Bütün bunlar Aysel’in kafasında yeni boşluklar yaratıyordu. Bitirme tezinde demokrasiyi pratik açıdan nasıl tanımlayacağını, cumhuriyetleri nasıl sınıflandıracağını (!) şaşırtıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.381).

Eylem beklenenden farklı sonuçlanması nedeniyle yaşanan şaşkınlık duygusunu ifade eden cümlelerdir:

“Ali de bu güzel gün onuruna aldığı gazeteyi yolda açtı. Bir göz attı: “İngiltere’de Seçimi İşçiler Kazandı. Churchill İstifa Etti...” Allah Allah!.. Daha bir hafta önce Mister Çörçil, Potsdam Konferansı’nda Truman ve Stalin’le birlikte Almanya’ya verilecek yeni şekli görüşmüyor muydu?” (A. A. -Ö.Y., s.322). 1945 yılında yapılan seçim öncesi, Churchill veya Muhafazakâr Parti’nin kazanması beklenirken seçimi İşçi Partisi’nin kazanması, şaşkınlık yaratır. “Allah Allah!.. Daha bir hafta önce Mister

Çörçil, Potsdam Konferansı'nda Truman ve Stalin'le birlikte Almanya'ya verilecek yeni şekli görüşmüyor muydu?" cümleleri, bu şaşkınlığı, her şeyin normal seyrinde gittiği sezdirimiyle verir.

"Keşke yapsa. Ah şu Ömer Abi'yi bir aldatırsa! Adam öyle bir emin ki karısından ve de durumundan. Ayaklı kütüphane o da. Hayret yani. Burnundan kıl aldırılmaz benim bildiğim. Nasıl oldu da haber verdi sana? Sosyalist bir insan böyle özel mızızlıklara yüz vermez yaa." (A. A. -Ö.Y., s.203).

"Yapının önündeki küçük alana varmadan İlhan birden durdu. Şaşırmış, nerdeyse paniğe kapılmıştı. Halkevinin önünü polisler sarmıştı." (A. A. -Ö.Y., s.218).

Sözde soru cümleleriyle şaşkınlık bildirimi yapılabilir:

"Geçen hafta köşke gittiğimde bir de ne göreyim? İlkokuldan Sevil, annesiyle halamı ziyarete gelmemişler mi?.. Doğrusu Sevil'i görünce üstüme biraz çekingenlik geldi." (A. A. -Ö.Y., s. 88) cümleleri, şaşkınlık, hayret bildirimi yapan cevabı olmayan sözde soru cümleleridir.

"Geçen sabah boş bir çuval aramak için dükkânın altına indim. Orayı burayı karıştırırken bir de ne göreyim? Merdivenin altına yeniden tıkmış tıktırmış." (A. A. -Ö.Y., s.223).

"... ben daha ağaçların ordan toprak yola çıktım çıkmadım, karşıdan elinde paketlerle Aysel'in geldiğini görmeyeyim mi? O da beni görünce yıldırımla vurulmuşa döndü. Kıpkırmızı kesildi." (A. A. -Ö.Y., s.178).

"Derken beni de bir gülme almasın mı?" cümlesi ve "Bu sefer ikimiz birden gülmeye başlamayalım mı?" (A. A. -Ö.Y., s.271) cümlesinde kullanılan "mI" eki, cümlelerde soru sorma işlevinde değil; yaşanan durumun şaşkınlık veren, garip bir durum olduğunu bildirmek için kullanılır.

"Edebiyatçı beni derse kaldırdı ve çok memnun kalarak benim çalışkan olduğumu söyledi. O sırada Namık, "Bizim de rahat bir evimiz olsa, biz de çalışkan olurduk!" demesin mi? Namık çok değişti. Geçen gün Bahriye Hanım onu yolda sigara içerken görmüş. Namık'ın bu hâline çok canım sıkıldı. Üstelik öyle saygısız konuşması üstüne edebiyatçı, onu dersten atmasın mı?" (A. A. -Ö.Y., s.171).

"Bugün beni Nail Bey çağırdı. İmtihan kâğıtlarını vererek sıraya dizmemi söyledi (...) Bir de Nail Bey beni inzibat meclisine vereceğini söylemesin mi? Sözde geçen

pazar günü bisikletli ve çekik gözlü biri, bir kadına laf atmış. Şaşırdım kaldım. Şaşkınlığımdan ben olmadığımı anladı.” (A. A. -Ö.Y., s.172).

“Tabii galip gelecek, hayvanoğlu hayvan!” demesin mi?” (A. A. -Ö.Y., s.182).

1.14.22. Şikâyet (Yakınma) İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

İçinde bulunulan olumsuz durumdan, bir kişi ya da nesneden duyulan rahatsızlık, memnuniyetsizlik, sızlanma gibi duyguları ifade eden cümlelerdir. “Yakınmak, homurdanmak, söylenmek, hayıflanmak, mahvetmek, üzülme, bir başına kalmak, dert yanmak, yakınmalara yol açmak, ağıt tutturmak, ağrına gitmek, derdini açamamak, tepeden bakmak, sanki ... gibi, yetmiyormuş gibi, kim bilir, gel de bunu anlat, ne isterler bilmem, artık bitti, yağma yok, bundan sonra ... yok ... var, nasıl da” gibi söylemler; “neden?, ne demeli?, ... dA ne oldu?, ... değil mIyDI, -mAyAyIm mı?” gibi sözde soru kodlayıcıları; “-mIş, -mAz, -mIş gibi” kodlayıcıları; “hay, vay, ah, aferin, ha” gibi ünlem ifadeleri, onaylanmayan bir hareketten dolayı şikâyetle bulunurken kullanılır.

“Pencere açılınca, bu kez de müsamereyi seyre giremeyip de akasyaların üstünden içeriyi görmeye çalışan çocukların gürültüsü yakınmalara yol açtı. Doktor’un kız kardeşi örneğin... Pencere kapansındı, kapanmasındı.” (A. A. -Ö.Y., s. 22).

“Ben oraya gelince, en ağırıma giden de annemin, babamın bana başımı örtturmeleri oldu. Sana anlattığım gibi, burda benim yaşımdaki kızlar, hiç başlarımızı örtmüyoruz. Sadece, okula giderken kasketlerimizi giyiyoruz. Zaten Ölmez Atamız, bizlerin uyanık ve medenî olmamızı istemiştir. Şayet beni burdan bir öğretmenim yazın, başım örtülü olarak dolaştığımı görseydi kim bilir neler derdi? Ama gel de bunu anneme ve bilhassa babama anlat. Buraya geri göndermeyiverirler korkusuyla ben de sesimi çıkarmadım. Sana bile derdimi açamadım. Eh tabii Aydın da beni o halde görüp iyice tepeden baktı. Sanki bunu ben istemişim gibi...” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“Mektepte kalanları hep bir yatakhane topladılar. Yatakhane çok kokuyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“Başta öğretmenlerim olduğu hâlde, okulda beni hâlâ köylü görmelerine elbette üzülüyorum. Herkesin önlükleri dizinin üstünde, benimki dizimin altında. Herkesin saçları kısa, benimki hala bildiğin gibi iki örgü. Eh, beni köylü görmelerinde, bir yanda da haksız değiller doğrusu. Fakat neden? Övünmek için söylemiyorum tabii, ama biz de köylü değiliz ki... Tarlada tabanda çalışan insanlar mıyız? Ben, bizim evde hizmet gören

köy kadınlarını hiç aşağı görmediğim hâlde, burda beni küçük görmelerine ne demeli?” (A. A. -Ö.Y., s. 98). Ayaz’a göre Aysel, okulda arkadaşları gibi öğretmenleri tarafından da köylü olduğu gerekçesi ile ötekileştirilip yalnızlığa itilir. Aysel, bu durumun geleneksel giyimi sebebiyle olduğunu düşünerek küçük yaşlardan itibaren geleneksele kin ve öfke duymaya başlar (2009: 36).

“Evcek buraya taşınmadan önce babamın beni bir yıl okulumdan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış. Hiç değilse, dikiş nakış öğrenirsin. Kız kısmına asıl bu yakışır deyip duruyor. Ben, bilirsin, nakış yapamam. Ellerim terler.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Berberden çıkınca, o kabak gibi hâlimle Aysel ve abisine rastlamayayım mı?” (A. A. -Ö.Y., s.174).

“Sessizce yuğup yıkar, pişirir kotarır. Eskiden arada bir şundan bundan yakınırdı.” (A. A. -Ö.Y., s.209).

“Fitnat Hanım, oğlunun bu gözleri patlamış, dudakları uçuklamış haline bakıp bakıp ağlamaya başladı, en sonunda, “Hay seninle uğraşanlara!..” diye uğundu. Eliyle günü gelmiş karnını tuttu. “Şu hâlimle ortada dönenlere bak sen!” (A. A. -Ö.Y., s.220).

“... bunun gibi senin de başın bokta kaldı değil mi? Yoo ama, artık bitti! Yağma yok. Şu ananın hâline bakmazsın. Karnı burnunda, demeysin. Elde çanta, kırta kırta mektebe... İyiymiş! İşten kaçan soluğu mektepte alıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.224).

“Dündar Öğretmen de, Ali bizi beğenmez oldu, diye çok hayıflanıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.290).

“Molla, hasır şapkaliya dert yanıyordu: “... Kaldı bu oğlan da başımda sülük gibi. Otur dersin oturmaz, git dersin, gitmez. Git de diyemiyorum ya pek. Şakir’in canına minnet. O çekmiyor ki derdini tasasını... Eee, boğaz tokluğuna başka da kimi bulur bugüne bugün, elbet. Ama olmuyor beyim. Eline vereceksin ki biraz bi şey, ümüğüne basmaya hakkın olsun.” (A. A. -Ö.Y., s.311).

Hatalı, istenmeyen ya da eksik yapılan bir işten dolayı dert yanarken kullanılan cümlelerdir:

Müsamere başlamadan önce öğrencilerin disiplinsiz tavırlarına kızan Dündar Öğretmen için kurulan “Çocuklara uzun uzun baktı, haykırdı:

‘Ali!.. Ali, beni mahvettin!’” (A. A. -Ö.Y., s. 10) cümleleri, ünlem yoluyla yakınma içeren duygu bildirimi yapar.

“*Duyduğuma göre, annen, “Çoluksuz çocuksuz bir başıma kalakaldım” diyormuş.*” (A. A. -Ö.Y., s. 64). Altı çizili cümle, çocuklarının ortaokul okuması için şehir dışına gönderilmesine vesile olan kişilerin şikâyet edildiği cümledir.

“*Merkebe sen binmişsin, ananı yürütüyorsun. Böyle mi öğrettim ben size?*” (A. A. -Ö.Y., s. 58). Öğretmen, Ali’nin annesi dururken merkebe kendinin binmesi ve annesini peşinden koşturması üzerine karşılaştığı durumdan şikâyet ettiğini “*Böyle mi öğrettim ben size?*” cümlesini soru şeklinde sunmuştur.

Aşağıdaki cümlelerde kullanılan ünlem ve sözde soru cümleleri yoluyla onaylanmayan bir hareketten şikâyetle bulunulur.

“*Kim bu herif Ali, len? Ne ister?*”

(...)

“*Öğretmen Bey...*” diye kekeledi.

(...)

“*Aferin Ali sana!.. Hala bey diyorsun. Bey yok, bay var. Nasıl da çabuk unutuyorsunuz size öğrettiklerimi... Bay Öğretmen, Bay Mehmet, Bay Hasan... Böyle değil miydi, ha?*” (A. A. -Ö.Y., s. 59).

Aysel; abisi ve kendine gıda maddeleri göndererek destek veren babasının vurgunculuk yapıyor diye lanse edilmesinden şu cümlelerle yakınır: “*Belediye Reisi ve Kaymakam Bey, babamdan ne istiyorlar bilmem. Şakir Ağa’nın yaptıklarını görmüyorlar mi? Onlar gibi babam da çocuklarını rahat şartlar içinde okutamıyorsa kabahat onun mu? Hem abim, hem ben okuyalım diye önayak olan ve babamı buna razı eden de yine Kaymakam Bey değil miydi?*” (A. A. -Ö.Y., s. 96).

“*Ekmekleri görünce bir ağıt tutturdu. Ali, adını pek bilemiyor, ama anasının işlerine bakan bir yerden yakındığını anlıyor:*

“*Vallah naha daha tarlada, oracıkta yayıyorlar buğdayımı. Okka okka tartıyorlar. Şu sana yeter, diyorlar; iki kasnağını bana bırakıyorlar. Dört kasnağını onlar alıyorlar. Bakakalıyom artlarından. Una arpa katıyom bulup buluşturup. Gapgara bi ekmeği de sana yollayamıyom ki...*” (A. A. -Ö.Y., s.101).

“*Bizimki can değil mi, alık? Sabahtan gece yarısına şurda kavun küfesi gibi müşteri bekliyorum. Her gelenin ağzının kokusunu çekiyorum. Şu da imanıma aykırı adamdır,*

demeye hakkım olmuyor. Şu ana caddeye bile kaç kere çıktık sanırsın? Gördüğüm gökyüzü bu kapının üstündeki gökyüzü işte. O da donumun yaması kadar bir şey. Bunu bildin mi sen? Vay beyim! Şuna bak! Keyfi küreği yerinde. Sıra bir merdiven süpürmeye geldi mi, homur da homur...” (A. A. -Ö.Y., s.150).

“Aah, ah! Şakir’in yerinde ben olacaktım ki!.. Sözümona seni okuttum deyip, ilçeye şişinecek. Şuna da yaranacak, buna da. Okudun da ne oldun? Bulduğun eli yüzü düzgün bi işi bile beğenmez oldun. Meslekse meslek. Kötü müydü şurdaki kaynakçı? Öyle ya. İlahat burası. Ekmek elden su bilmem ne... Gadrini bilip de ona göre dursa ya durduğu yerde. Durmaz uhh...” (A. A. -Ö.Y., s.150-151).

“Akşam lokantada tanıdığı yüzleri anımsadı yeniden. Onlar da büyüklerimizden yakınıyorlardı. Onlar da onurlu bir ulus olamamaktan söz ediyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“Vilayetin garajında bisikletimi yaptırdım. Garajda bir ustabaşı var. “Babası müdür olan bisikletini bize dayıyor” diye söylendi.” (A. A. -Ö.Y., s.171).

“Dersten çıkınca Namık yanıma gelip, “Biz mazeretsiz mektebe gelmezsek, kıyamet kopar ama...” dedi. Erdal’ı kastediyor tabii.” (A. A. -Ö.Y., s.175). Erdal İnönü’ye iltimas tanındığını düşünen Namık, Aydın’a dert yanar.

“Vatanını kurtarmak için çırpınan şu kibar ve kültürlü Fransızlardan da ne isterler bilmem.” (A. A. -Ö.Y., s.183).

“Vatanı kurtaracak sanki! Biz kurtardık da ne oldu? Ülen şu Ankara’nın hayhuyundan artık göze batmam, son günlerimde onunla bununla dalaşmam diyorsun, sıkıntını içine gömüyorsun; bu sefer de karşına ya Milli Korunmacılar çıkıyor, ya oğlun ortalıkta kızgın kurt gibi döneniyor.” (A. A. -Ö.Y., s.222).

1.14.23. Umutsuzluk İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmesi istenen bir şeyin gerçekleşmemesi nedeniyle yaşanan duyguyu ifade eden cümlelerdir. Gerçekleşeceği düşünülen şeyin gerçekleşmeyecek olmasının bireyde oluşturduğu hayal kırıklığı umutsuzluk cümleleriyle ifade edilir. “Umutsuzluğa düşmek, ümit etmemek, umutsuz durmak, hayatı bitmek, belini bükmek, kendini kısıvrak bağlı duymak, gövdesini sanki durmadan örümcek ağıları sarmak, talihsiz” kodlayıcılarından umutsuzluk bildirimi yaparken yararlanılır.

“Ama ben, artık bütün bu şeylerden mahrumum. Benim için hayat bitti. Beni şimdi eve kapattılar artık.” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

“Otel yamaklığı ettiğini bilmemezliğe vuruşu da iyice belini büküyor Ali’nin.” (A. A. -Ö.Y., s.104).

“Bugün de bizim genel provalar vardı. Fakat kızlar arasında Aysel’i göremiyorum. Zaten babasının, onun böyle şortlu falan olarak bayrama girmesine izin vereceğini hiç ümit etmiyordum.” (A. A. -Ö.Y., s.183).

“Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam.” (...) Aysel ilk kez o akşamüstü umutsuzluğa düştü. İçinden, “Ne talihsiz kızmışım ben! Herkesin kızları okumak istemez, anaları babaları zorla okuturlar. Özel hocalar tuta tuta... Ben okumak isterim, karşıma ya babam dikilir ya annem. Şimdi de bu çıktı işte!..” diye ağlamaya başladı.” (A. A. -Ö.Y., s.213).

“Hiç uyanmamam gerekirdi artık. Ne umutsuz bir durum! Her şeye yeniden başlatacak, bu yorucu, hiçbir gereği olmayan bekleyişi sürdürtecek bir düşünle uyanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.340).

“Dolmuş bekleyen yüzler gecikmiş kışa karşı şaşkın ve umutsuz duruyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.348).

“Servisimizde böyle pislikler istemem! Bunlarla bir daha görüştüğünü duyar ve görürsem işine hemen son verdiririm!” dedi. Oysa Ali’nin önünü gün günden örten yeni karanlığı yırtmak için yepyeni bir ufka öyle ihtiyacı vardı ki! Artık Molla Kâtip’in yanına, otele de dönemez. Kendini kısıvrak bağlı duydu. Gövdesini sanki durmadan örümcek ağları sarıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.366). Radyonun sesinin tüm dünyaya ulaşmadığını öğrenmesi, sürekli bozulan eski makinelere yedek malzeme için aylarca beklenmesi, gece gündüz zorlu çalışma şartları, radyoda yapılan haberlerin Ali’nin mantığına uymaması, abilerini görememesi, onların yazdıklarını okuyamaması, onlarla görüşmesinin yasaklanması, Ali’yi günden güne karanlığa bürür. “Artık Molla Kâtip’in yanına, otele de dönemez.” cümlesi, Ali’nin işten ayrılmayı düşünecek umutsuzluğunu dolaylı yollardan ifade eder.

1.14.24. Utanma, Utanç İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Gülünç duruma düşmekten çekinerek bir şeyi yapmak istememe ya da bir şeyden uzaklaşmak isteme duygusunu ifade eden cümlelerdir. “Utanmak, çekinmek, ezik durmak, çekingen durmak, yerin dibine geçmek, mahcup olmak, mosmor kesilmek, kendinden utanmak, suçluluk duygusuna kapılmak, ürkek gözlerle bakmak, herkesin

kendine baktığını sanmak, kendine duyduğu güveni yitirmek, ne olmak, utanç verici” kodlayıcılarından utanç bildirimi yapılırken yararlanılır.

“Fakat eniştem, yanımıza gelip de beni birlikte dans etmeye çağıran kırmızı saçlı bir oğlanı azarlayınca, çok utandım.” (A. A. -Ö.Y., s. 80).

“Birbirimizle Fransızca olarak sık sık mektuplaşmaya söz verdik. Şimdiye kadar ben ona iki Fransızca mektup yazdım. İlk yazdığım mektubu Madame Irene’e göstermiştim. Çok yanlışlarımı bulmuştu. Öyle utandım ki...” (A. A. -Ö.Y., s.167).

“Asıl aramak istediğim Tezel. Ama, bana gülmesinden çekiniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.204).

“Sevil’in pisti öyle bırakıp gidişinden ötürü zaten bozulmuştu. Herkesin kendisine baktığını sanmıştı. Az önce kendine duyduğu güven yitmişti. Bir an önce okulda olmak istiyordu. Babasının bir an önce ilçeye, işine dönmesini istiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.131). Sevil’in dans pistinde takındığı tavır, Aydın’ın kendine güvenini yitirmesine; babasının gülmekten kızarmış bir yüzle masadakileri gazoz içmeye davet etmesi, bir an önce ortamı terk etmek istemesine neden olur. Babasının derhal ilçeye dönmesini, daha fazla utanç duyacağı durumlar yaşamamak için ister.

“Öğretmenlerinden izin alıp geçen gün o da provaları seyretmeye koşmuştu. Fakat benim de gazetecilik inadım tuttu. Çekinmeden yanına yaklaştım kapıda. Çok tabii bir ses tonuyla, “Merhaba Aysel. Ne kadar zayıflamışsın?” dedim. “Evet” deyip koşarak salona girivermesin mi? Öteki kızlara karşı çok mahcup oldum.” (A. A. -Ö.Y., s.270-271).

Haysiyetsiz sayılacak bir iş yaparak saygınlığı yitirmekten çekinmek, bir şey nedeniyle mahcup olmaktan korkmak duygusunu ifade eden cümlelerdir:

“Ali eşeği bir duvarın dibine çekerken, anası ürkek, sordu:

“Kim bu herif Ali, len? Ne ister?”

(...)

Anasının öğretmene, “herif” demesinden ötürü iyice yerin dibine geçti.” (A. A. -Ö.Y., s. 59).

“Bunları duydukça Ali’nin yerin dibine geçesi geliyordu. Otobüse taşıdığı malların hesabı hemen oracıkta sorulacak sanıyordu. Karşısına dargın gözlerle Mustafa Kemal Atatürk dikiliyordu. “Bu vatanı meğer kimlere emanet etmişim ben!” diye

hayıflanıyordu sanki. Halkevindeki günden sonra Ata için ağlayamamanın utancı içinden silinmişti ama, şimdi böyle yeni bir utanç başlıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.151).

“Bu akşam Tevfik Rüştü Bey bize yemeğe geldi. Nurten masada su bardağını devirdiği için annem çok mahcup oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.176).

“Ondan sonra Rıza’yı Adapazarı’nda bir daha gören olmamış. Kaymakam daha sonraları öğreniyor: O öğle vakti, doğru ilçenin dışındaki bahçesine koşmuş, ineğin böğrüne bir tekme atmış. Çapa çapalamakta olan karısının elinden çapayı kapmış, ta uzaklara fırlatmış. Kimi, Sakarya’ya düşmüştür o çapa belki de, der. Böyle fırlatmış çapayı ve “Ha sen penu caymacama nası mahcup koyırsun karı!” diye bağırarak, fırlatmış, bahçenin kıyısındaki o tek gözlü, her yanından su alan evden saat tamir çantasını kapmış, kolunun altına sıkıştırmış, öylece, sanki bütün dünyaya küs, çekip gitmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.258-262).

“Dündar Öğretmen ne kadar çırpındı. Adamcağızın kendini paralamasından utandım. İnsan olan insan utanır tabii... Elin adamı. Babam değil ya. Çırpındı okuyayım diye. Kravat takayım, ütülü pantolon giyeyim diye. Kendimi kurtarayım; bir zanaatkar olacaksam da temiz pak olayım, köylü kalmayayım, diye... Dündar Öğretmen’den utanmasam zaten bunca yalnızlığı çekmezdim. Köpekliği Molla’nın yanında... Evim evimdir. Evimin tek erkeği olarak üstelik...” (A. A. -Ö.Y., s.314-315).

“Ben bir gün Russo’nun İtiraflarını okuyordum. Okudunuz mu bilmem... Kışın, mütalaada coğrafya kitabımın altına koymuş okuyordum. Onu da zaten eniştemin kitaplarının içinden almıştım gizlice. Yakalandım okurken... Yaa, coğrafyacı beni yakaladı... Ama ne oldum!” (A. A. -Ö.Y., s.327).

“Çatal bıçaklarıyla tempo tutuyorlar: “Getir tezini, getir teziniiii!.. Getir tezini, getir teziniiii!..” Önlerine telaşla bir tencere dolma koyduğumun ayırında değilmişim. Birden anlıyorum ki tezim değil, dolma tenceresi bu. Çok utanıyorum. Hele Atatürk’ten çok utanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.343).

“İmzaya geç kaldık biz” diyorlar. Çok telaşlanıyorum. “Baksana, gemi denize indirilmeden önce imzalamamız gereken kâğıtlar varmış meğer” diyorum. “Bunu nasıl unuttum” diyorum. Çok utanıyorum. Meğer ondan utanmıyormuşum. Herkes beni arıyormuş, bense lunapark gibi bir yerde dönme dolaba binmeye dalmışım da ondan utanıyormuşum.” (A. A. -Ö.Y., s.395).

Topluluk içinde gerektiği gibi cesaretli olamama, çeşitli nedenlerden dolayı rahat davranamama, güven eksikliğinden dolayı bir şeylerden çekinme duygusunu ifade eden cümlelerdir:

“Ben kolunu tutunca Aysel çok utandı. Gitmek istedi. Fakat gidemedi. Anlamamış gibi yaptı.” (A. A. -Ö.Y., s.178).

“Külotlarım sökülmiş, fakat dikmesi için halama söylemeye çekindim.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Kırdaki o rastlaşmadan çok sonra sokakta bir iki kez daha karşılaştılar. Her rastlaşmada ikisi de mosmor kesiliyor. Öyle, ne olduğu belirsiz bir ilgiyi herkesler seziverecekmiş gibi...” (A. A. -Ö.Y., s.230).

Hatalı, kötü, eksik, doğru olmayan, onaylanmayacak bir hareket nedeniyle duyulan utanç duygusunu ifade eden cümlelerdir:

“Kapı çalındı. Açtım. Engin. Onda hiç görmediğim bir eziklik ve çekingenlikle kapının önünde duruyordu. Ürkek gözlerle bakıyordu. Kendinden hiç hoşnut görünmüyordu. “Beni geri çevirmeyin” dedi. Çok utanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.396-397).

“Aysel kupüre baktı: Aydın bir kürsüde. Papyon kravat takmış. Kruvaze ceketi üstünde çok bol duruyor. Saçları fazla parlıyor. Bu resim, resimde Aydın’ın duruşu, Aysel’i elinde olmayarak güldürdü. Sonra da yine ülkesini pek küçük görüyormuş gibi bir duyguya kapılıp yine kendinden utandı.” (A. A. -Ö.Y., s.374). Paris’e gidip Batılılığın nasıl bir şey olduğunu gördükten sonra sağgörüsü değişen Aysel, Aydın’ın tam Batılı görünüşe sahip olmadığını düşünmesi dolayısıyla onu komik bulur.

“O sıralar Ömer’den çok Engin’i gördükçe bir suçluluk duygusuna kapılıyordum.” (A. A. -Ö.Y., s.347).

“Bizim valizlerimizin Anadolu tozuyla tanışması için 60 sonralarını beklemek gerekecek. Hani öyle büyük bir özlemle de değil bu bekleyiş. Bir görev yüklenerek... Geciktirilmiş, utanç verici olmaya başlamış bir nezaket ziyareti.” (A. A. -Ö.Y., s.247).

“Birden kendinden utandı Aysel. Ülkesinin bütün gençlerine haksızlık etmiyor muydu acaba?” (A. A. -Ö.Y., s.372).

“Babamı orada görünce, senden yana çıkacak oldum. Bir iki söz söyleyecek oldum. Babam gözlerini üstüme devirerek ve beni bir yana iterek susturdu. Orda yerin dibine geçtim.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

1.14.25. Üzüntü İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmesi istenen bir durumun gerçekleşmemesi, gerçekleşmemesi istenen bir durumun gerçekleşmesi nedeniyle duyulan üzüntüyü içeren cümlelerdir.

“Hüzünlenmek, üzölmek, kahrolmak, yanmak, ağlamak, ağlamaklı olmak, mutsuz olmak, dünyası başına yıkılmak, hıçkırır hıçkırır ağlamak, acı duymak, gizli gizli ağlamak, derin kedere boğölmek, bayraklar yarıya indirilmek, iyiden iyiye kırılmak, içine dert kalmak, içine bir acı çökmek, kolu kanadı kırılmak, canı sıkılmak, ağlayacak gibi olmak, içini çekmek, içinde bir yanma duymak, yüreğı dolmak, gücüne gitmek, ne yazık ki” gibi kodlayıcılardan üzüntü bildirimi yaparken yararlanılır.

Ali’nin Atatürk’ün istediğı yola yöneltilememiş durumunun verdiği üzüntü; ünlem ve soru cümleleriyle sunulmuştur: “Ali’yi öyle, merkebin üstünde, okula ilk geldiğı günden daha kirlir ve daha köylü görünce, Dünder Öğretmen’in dünyası başına yıkılıverdi. Beş yıl boyunca onlara yüz yıkamayr, düzgün giyinmeyi, saç taramayr, doğru konuşmayr öğretmişti. Şimdi?.. Şimdi Ali’nin görünüşü, sanki öğretmeni ona hiçbir şeycikler öğretmemiş gibiydi işte!” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

“Ağlamak, hıçkırır hıçkırır ağlamak” gibi kodlayıcılar, üzüntü veren duygunun bireyi kontrolden çıkaracak derecede büyük olduğunu anlatmaya yarar: “Güzeli kardeşim, Atatürk Babamızın öldüğü gün çok ağladığını, bütün arkadaşlarının, öğretmenlerinin, müdüranımın bile hıçkırır hıçkırır ağladığını yazıyorsun. Bunları okurken inan, ben de hıçkırır hıçkırır ağladım. Hem Ulu Önderimizin ölümüne, hem kendi kaderime. Orada, okulda olsaydım, ben de herkesle birlikte ağlardım. Evde gizli gizli ağladım kardeşim. Kimseler derdimi anlamadı.” (A. A. -Ö.Y., s. 63). Atatürk’ün ölümü ardından yaşananların anlatıldığı cümleler; Aysel’in öğretmenleri, okuldaki arkadaşları hatta eğitimine devam etmese dahi Atatürk düşünceleriyle eğitilmiş Semiha’nın üzüntüsünü gözler önüne serer. Semiha, hem Atatürk’ün ölümünden duyduğu acı nedeniyle hem de böylesi bir günde aydın, eğitilmiş kesimle bir arada bulunamadığı için ağlar.

“Tahrip bombalarından iskele üstündeki bir kahve yıkılmış, ne yazık ki dikkatsizliklerinden dolayı burada yaralanan iki kişi olmuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 85).

“Paris’te yine bir köprünün havaya uçurulmuş olduğunu duydum. Çok üzöldüm.” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“İlhan, aşağıda, kapının ağzında bir süre arkasından koşmalarını, geri çağırmalarını bekledi (...) Gelen giden olmadı. Demek bu kadarmış bu evde değeri! İçine bir acı çöktü.” (A. A. -Ö.Y., s.227).

“İki gün önce Misis ve Ceyhan’daki yer sarsıntısında ülkemizin uğradığı mal ve can kaybindan söz ederken çok hüzünlendiler.” (A. A. -Ö.Y., s.252).

“Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt dün ansızın ölmüş. Dostumuz Amerika’nın bu sulhperver başkanının beklenmeyen ölümü hepimizi derin kedere boğdu. Tarih hocamız bize onun hayatını anlattı. Ankara’da bütün bayraklar yarıya indirildi.” (A. A. -Ö.Y., s.264).

“Ne yapayım artık, baktım gördüm, adam kalkmış Bursa’ya gelmiş... Babam da verimkâr (...) bir oğlanla konuşurken yakalatıveririm kendimi. O da cayar (...) Ali iyiden iyiye kırılıyor. Bu kez kırıldığını da belli ediyor: “Benimle böyle ortalarda yürümen de ondan olmasın Aysel?” “Aklımda böyle bir şey olsa, söyledim ben (...) Çok üzüldüm şimdi. Kolum kanadım iyice kırılıverdi işte...” (A. A. -Ö.Y., s.332).

Beğeniye sebep olan nesnenin yokluğu, üzüntüye neden olabilir:

“Çocuklar bayırlar kavuta. O gün ucuna makara geçirilmiş küçücük keselere kavutu doldurup da makaradan ememeyen çocuk, bütün hafta mutusuz olur.” (A. A. -Ö.Y., s. 53).

“Galatasaray’ın orta kısmını pekiyi ile bitirdim. Fakat babam Ankara’ya tayin olduğundan, annem de artık bensiz yaşayamayacağını söylediğinden, hepimiz başkente toplandık (...) En çok Fransızcam yarım kaldı diye üzülüyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.167).

Olumsuz bir durum nedeniyle yaşanan ruhsal buhran ifade edilebilir:

“Böcekler hep oğlan çocuklarından... Ağustos böceği, arı, karınca, çekirge, sinek ve kocaman, kapkara bir bokböceği. Bu sonuncu, Hasip, Hafız Bilal’in oğlu (...) Babası, rondo ve polkaya katılmasına izin vermemiştir. Sadece, kara bir kılıf içinde, sahnede bokböceği olmasına hayır diyememiştir. Seyirciler tarafından kimin oğlu olduğu bilinmeyecek sanmış, bunda da yanılmıştır. Çünkü çocuklar, çoktan bütün ilçeye yaymışlardı Hasip’in sahnedeki görevini. Ama şimdi, kara kılıfının içinde utançtan ağladığını, işte bunu bir Hasip, kendisi bilecekti.” (A. A. -Ö.Y., s. 20-21). Hasip, istemediği hâlde bokböceği rolünü oynamak zorunda kalmasından duyduğu utanç nedeniyle gizlice ağlar.

“Canım kardeşim, ilk günler sınıf arkadaşlarının seninle çok alay ettiklerini, giyiminle, kuşamınla eğlendiklerini, o güzel örgülü saçlarından çektiklerini yazıyorsun. Sen aldırma. Onlar ettiğiyle kalsın.” (A. A. -Ö.Y., s. 64). Aysel’in kendi cümleleriyle açıkça sunulmamış olan gerçek hisleri, mektuplaşmada Semiha’nın Aysel’e verdiği yanıtlar aracılığıyla dolaylı yollardan da anlaşılır. Aysel’in yazdığı mektuba Semiha’nın verdiği yanıt sayesinde Aysel’in yaşamına dair ayrıntılar sunulur ve gerçek hislerinin ne olduğuna tanık olma fırsatı yakalanır. Semiha tarafından dile getirilen “Sen aldırma. Onlar ettiğiyle kalsın.” cümleleri, Aysel’in mektubunda arkadaşına, okulda yaşadıkları karşısında ne kadar üzüldüğünü anlatmış olduğunu gösterir.

“Ali, anasının kendini öğretmeninin önünde daha çok utandırmasını böylece önleyebileceğine inandı. Ama bu inancı çok sürmedi. Yol boyu kendini ayıpladı. Daha fazla okuyabilmeyi hiç düşünmemişti. Buna hiçbir olanak görmemişti. Yine de bir öğretmenin iyi niyetinin, ilgisinin böyle havada kalışından acı duydu.” (A. A. -Ö.Y., s. 60). Ali’nin hislerinin anlatıldığı cümleler, onun okumayı çok istediğini ancak çaresizlik nedeniyle okumamaktan üzüntü duyduğunu ortaya koyar.

“Seni oradayken çok üzgün gördüm. İçime dert kaldı. Acaba bildiğimden başka bir derdin mi var, anlayamadım. Okullu bir kız olduğum için benden çekiniyormuş gibi de bir hâlin vardı. Buna çok üzülüyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“Dün dictie’den yedi almışım. Ona canım sıkıldı.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Bugün hiç ders çalışmadım. Bütün gece yatağında, ağlamadım da, ağlayacak gibi oldum.” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

“Ne zaman Atatürk’ü ansa, ağlardı. Ağladığını göstermek istemez, elleriyle bol, kıvrıkcık saçlarını sıvazlayarak içini çekerti. O zaman Sevil, onun ellerine sarılır, “Hocam, hocam, yapmayın! Ben de ağlarım sonra” derdi. Keman hocası, hemen onu bağrına bastırır, artık kendini hıçkırıklarını tutmaya zorlamadan mırıldanırdı: “İşte tek umudumuz sizlersiniz!” Eli, Sevil’in körpe kolunu usul usul okşardı.” (A. A. -Ö.Y., s.136).

“Sen de sakın benim eski ve canciğer bir arkadaşım olan Semiha gibi düşünme. Ali yüzünden onun bana neler ettiğini biliyorsun. Kahrolmuştum.” (A. A. -Ö.Y., s.191-192).

“Avni Abisi ardından bağırdı: “Ulan sümüklü! Sen de dalacaksın bürokrat çarkına ha?.. Sen de kaybolacaksın!..” Böylece içine bankada toplanan zehri boşalttı oracıkta.

Ali o saat ağlamaklı oldu. Geri koştı. Paketi geri verecek, Radyoevi’ni falan da unutacaktı nerdeyse.” (A. A. -Ö.Y., s.317).

“Salıver dürrüü gitsin, köpek!” demiş. “Nankör çıktı baksana... Gözü daha yüksekte olandan zati bana hayır gelmez...” demiş. Bunu öğrendi; içinde bir cızlama, yanma gibi bir şey duydu Ali. Şakir Ağa’nın kendi adına pek fazla sevineceğini ummamıştı. Fakat böyle diyeceğini de hiç beklemiyordu. Yüreği dolmuştu. Giderayak patlamaktan, hatta ağlamaktan çekindi.” (A. A. -Ö.Y., s.322).

Pişmanlık cümleleri, kişinin kendi yaptıkları nedeniyle yaşadığı üzüntü hâlini ifade eder; üzüntü cümleleriye başkalarının yaptıkları nedeniyle yaşanan üzüntüyü bildirir:

“Eşyalarımızın üstüne marka işlenmesi mecburiymiş. Benim adım da çok biçimsiz; Aydın Alpdemir. İkisi de A ile başlıyor. Marka işlenince A. A. oluyor. Okula geldiğim günler bütün çocuklar arkamdan, “Aaaaa!” diye dolaştılar. Çok gücüme gitti. Babam küçük bir kasabada kaymakam, evet. Fakat dedem paşaymış. Bunu kimse bilmiyor ki. Bir gün öğrenirler.” (A. A. -Ö.Y., s. 42).

“İlkokuldaki arkadaşlarım pistiler ama uysaldılar. Ali pek uysal değildi, o kadar. Buradaki arkadaşlarım çok yaramazlar. Üstümde bir çekingenlik var nedense. Şimdi de kendimi tutmasam ağlayacağım fakat artık uzun pantolon giyiyorum. Ağlamayı kendime yakıştıramıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 43).

“Yazmadı ama kendisine. İki satırı esirgedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 57).

“Salim Efendi, kazınmış kafanın dışında, oğlunun bu bozkurt halini fark edemedi bile. Galiba korktuğu başına gelmişti. Ona yanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.223).

“Hasip Hoca’nın ayrıca selamı var. Bu eski arkadaşımız, camimizin saygıdeğer bir imamıdır. Yeni Türkçe yazmayı unutmuş. Buna, bir Atatürk çocuğu olarak çok üzüldüm. Ben kendisini, Eskişehir’deki İlahiyat’a girsin diye zorluyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.291).

1.14.26. Yadırgama İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Bir şeye yabancı gibi hissetmek, ısınamamak, uyum sağlayamamak; alışılmadık, benimsenemeyen bir durumu tuhaf karşılamak gibi duyguların anlatımı sırasında kullanılan cümlelerdir. “Yadırgamak, çekinmek, garipsemek, tedirgin olmak, ... gibi görünmek, ... bulmak, ... gibi olmak, sinirine dokunmak” gibi kodlayıcılardan yadırgama bildirimi yaparken yararlanılır.

“Yazın da hep ailemin yanındaydım ve onların her hâinden çok rahatsız oluyordum. İlçe bana köy gibi göründü. Babam kaymakam olduğu hâlde yemekte ağzını çok şaplatması sinirime dokunuyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

“Akaretler’deki eski ahşap evin siyah demir parmaklıklı, taşlıklı, taşlığında bir yasemin dalı olan alt katı; katın arkasında yanan tuğla fırınının, un, is kokusu içinde Sevil’in Avrupalı giysileri tedirgindir.” (A. A. -Ö.Y., s.132).

“Sevil, babasının yüzünü her geçen gün biraz daha çirkinleşmiş buluyordu. Annesinin kolundaki iki altın bileziği sevmiyordu. Şık günlere giderken giydiği dantelli kombinezonun dantelini elbisesinin yakasından göstermesini de. Yengesinin kristal bardakları masaya dizmesinden yararlanıp, annesini bileziklerini çıkarmaya zorluyor...” (A. A. -Ö.Y., s.133).

“Bu şiirlerden tat almıyor. Dün gece lokantada kendini daha bir sarıp sarmalayan şiirler dinlememiş olsaydı, belki şimdi bunları sevebilirdi. Dün geceki abilerin okuduğu şiirler yüreğini ısıtmıştı. Oysa şimdi bunları okumaya çalışırken kim olduklarını bilmediği birtakım adamları öldürmeye gider gibi.” (A. A. -Ö.Y., s.164).

“Böyle, karşılıklı bir beyin futbolu içinde koltuklarda oturuyorduk. Arada bir kendimi yadırgıyordum. Toparlanmak istiyordum.” (A. A. -Ö.Y., s.194).

“Telefona uzanmak için garip bir çekingenliğim var. Sanki burada sesimi kim duysa, mezardan çıktığımı sanacakmış gibi çekiniyorum. Ne garip yer burası!” (A. A. -Ö.Y., s.287).

1.14.27. Yadsıma İçeren Duygu Bildirimi Cümleleri

Yaptığı bir şeyi yapmamış gibi, söylediği bir sözü söylememiş gibi, bildiği bir şeyi bilmiyormuş gibi yapmak; tanık olduklarını saklamak duygularını içeren cümlelerdir. “İftira!, inanmamak, sanmak, hayır nereden çıkarıyorum bunu” kodlayıcılarından yadsıma bildirimi yaparken yararlanılır.

“Defterime son yazdığım satırları ben sığınakta da, petit court’da da, yani bizim teneffüse çıktığımız avluda da söylemişim. İftira! Petit court’da hiç söylemedim; bodrumda da Bülent’e kızmıştım.” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

“Engin henüz çocuk. Beni uğraştıramaz. Dilersem aramıza hemen gerekli uzaklığı koyabilirim. (Ama acaba bu gereğe iyice inanıyor muyum bakalım?) O benim öğrencim. Ben onun yanında yer almak çabasında değilim. Hayır. Nereden çıkarıyorum bunu? O bana erişmek çabasında.” (A. A. -Ö.Y., s.354).

Gerçekleşmiş bir durumun kişiye üzüntü vermesi nedeniyle gerçekleşmemiş gibi görülmesini ifade eden cümlelerdir:

“Dündar Öğretmen, ilk kez bu gazetenin yazdıklarına inanmadı. İlk kez olmayan, olamayacak bir şeyi var gösterdiklerini sandı. Gazete, şimdi gözünde, Atatürk’e “hasta” demenin kusurunu da taşıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 62). Atatürk’ün hasta olduğu bildirimini yapan gazete, Atatürk’e bir şey olmasını istemeyen Dündar Öğretmen’in gözünde kusur işler. Bu nedenle verilen haberler, öğretmen tarafından inkâr edilir.

1.15. DÜŞÜNCE BİLDİRİMİ CÜMLELERİ

“Üstümdeki renk renk kareli battaniyeye bir tekme atıyorum. İşte o zaman ölmeyi bile beceremeyecek denli geç kalınmış olduğunu anlıyorum.

Ölmek nedir? Ölmek, yaşamış olduğunu bilmeyi gerektiriyor.” (A. A. -Ö.Y., s.282-283). Romanın özünü yansıtan cümleler olan “Ölmek nedir? Ölmek, yaşamış olduğunu bilmeyi gerektiriyor.” cümleleri, Aysel’in hiçbir zaman yaşadığını hissetmediğini kendi ağzıyla itiraf ettiği cümlelerdir. Ölümün anlamını sorgulayan Aysel, zaten hayattayken bir ölü gibidir ve hiçbir zaman hayatını istediği gibi yaşayamamıştır.

Bu yüzden “Ah benim Dündar Öğretmenim! Ah benim gazetelerim, liselerim, kaymakamlarım, babalarım, abilerim. Kah Alman, kah Amerikan kılıklı askerlerim, çocuk yüzlü Halkevlerim, “Bir Türk bir dünyaya bedel”lerim, marşlarım, heykellerim, Alman yengelerim ve “Tout va tres bien Madame la Marquise” şarkılarım! Havada uçuşan her şeyden biraz.” (A. A. -Ö.Y., s.282-283) cümleleriyle geçmişle iç hesaplaşma içine girer. Türkiye’nin devrimler sonrası değişimi; gazete ve halkevleri aracılığıyla benimsetilmek istenen yenilikler; marşlar, heykeller, sloganlarla yayılmaya çalışılan Kemalist düşünceler; Batılaşma, modernleşme çalışmaları, Aysel’e bir “ah” çektirir. Çünkü gerçekleştirilmeye çalışılan tüm idealler karşısında onlara engel olan babalar; başka arayışlar içine giren abiler; kendine emanet edilen kurumlara asıl ihanet eden üst düzey yetkililer ve Türk - Batı sentezini kavrayamamış, Batılılığı kültürden de kopma olarak gören öz-benliğini yitirme noktasına gelmiş insanlar vardır. Dolaylı olarak uygulamalardaki hataları eleştiren cümleler; savaş dolu yıllarda kazanan tarafa göre değişen siyasî görüşleri, halk aydın çatışmalarını, Batılaşmanın fazlaca abartılmasını eleştirir. Aysel, “Bu muymuş yurdunu sevmek? Yurdunu budununu

özünden çok sevmek? Sevmek...” (A. A. -Ö.Y., s.282-283) diyerek uygulanan politikaların vatani sevmekle bağlaştıramayacak politikalar olduğunu bildirir.

O; hep kendini denetleyen, eleştiren, aşağılayan Aydın’a ölüm yatağında bir şeyler anlatmak ister. Ölmeye yattığı odaya gelmesi durumunda onunla yapmayı planladığı konuşmalar, kendini hayal kırıklığına uğratan kişilere eleştiriler içerir: “*Hele gelsin. Gelsin de Ertürk’ün, Namık’ın, Metin’in, elbet, neden olmasın Metin’in de ve Sevil’in, hatta Ali’nin, Ali’nin ne olduğunu soracağım ona. Kendisinin, kendimin... Dünder Öğretmen’in “irfan ordusu”nu, Dünder Öğretmen’in... Bir ilçe mahfelinde bekliyor mudur hala? Leblebisini tek tek atarak ağzına, emekliliğini mi bekliyordur? Kaymakamlarla uzlaşmakta mıdır? Ya da valilerle? Ya da maarif müdürleriyle?*

Ve onlar Atatürk’ün “tabii cesametten üç misli büyüklükteki heykellerini tek kaide üstüne dikmek” için şehir meclisleri üyelerini olağanüstü toplantılara koşturuyorlar mıdır? Yok. Bunu sormam. Bunu biliyorum. Tek kaidelerin hep oldukları yerde durduğunu, kaidenin değişmediğini, ama üstündeki heykellerin çeşit çeşit, bir galeriyi dolduracak denli değişik çoğaldığını biliyorum. Kaideler durursa heykel dikmek daha mı ucuza gelir ki? Apaçık öyle. Bunu da sormam.” (A. A. -Ö.Y., s.284-285). Atatürk ideallerinden zamanla kopulduğunu dolaylı yollardan anlatan cümleler, Dünder Öğretmen’in ve okumak için ilçeden çıkan irfan ordusunun ödev ve görevlerine sıkı sıkıya bağlı kalamamalarına eleştiri içerir. Yıllar öncekinin üstüne bir şey koyamayan bu irfan ordusu, değişen dünya düzenine uyum sağlayamamışlardır.

Aysel, Engin’i evlat vermek için uğraşan kaymakam örneğiyle tüm kaymakam, vali ve müdürler için yargılayıcı ifadeler kullanır. Adapazarı Kaymakamı’nın birilerine yaranmak, isminin gazetede çıkmasını sağlamak, adını duyurmak için yaptığı ancak adı gazetede çıkınca peşine düşmediği projeler, ülke insanının özde değil; sözde cumhuriyete bağlı oluşuna gönderme yapar. Dünder Öğretmen de takdir toplamak, Ulus gazetesine çıkmak için uğraşır. Aysel, başında bir denetleyici gibi duran ve kendini her fırsatta eleştiren Aydın’ın bu denetimsizlikleri görüp görmediğini bilmek ister.

Ölmeye yattığı yatakta sürekli kendini sorgular. “*Sanki ölümüm kirlenecek. Böyle garip bir tedirginlik içindeyim. Ölümümü temiz mi kılmak istiyordum ben? Ona bir anlam mı yüklemek istiyordum? Buna mı çalışıyordum? Saçma.*” (A. A. -Ö.Y., s.238) diyerek farkında olmadan bilinçaltına yerleşmiş temiz olma fikrini eleştirir. Onca kirlenmişliğin arasında ölümünün kirlenmesi, Aysel’e saçma gelir.

“Çocuk ister saat onarıcısı Rıza’nın oğlundan olsun, ister Ömer’den... Yeterince saygıdeğer değilsem değilim. Her şeyde haklı ve doğru olmak için her şeyin haklı ve doğru olması gerek.” (A. A. -Ö.Y., s.398-399) diyerek toplumsal alanda her türlü haksızlık ve yanlışlık varken kendinden saygıdeğer olmasının beklenmesini ironik bulur.

“Düşün bak... İlkokullarda bizleri pekala birbirlerimizin üstüne ittiler. İlle dans edin, dediler. Atatürk öyle istiyormuş diye... O zaman bizim ne kadar zorumuza gitti, ne kadar utandık değil mi? Şimdi de şuna bak. Bir arkadaşına bir derdini söylemek için bin türlü dalavere. Bir roman bile okutmazlar insana. Sanki Atatürk, Jan Jak Russo’yu okutmayın mı dedi? Okulda danslı müsamere yaptığınız arkadaşlarınızı yolda tanımamazlığa mı gelin dedi sanki? Büyüdükçe uzak, daha uzak mı durun dedi birbirinizden?” Ali, “Bence tam tersi” dedi. “Bana kalırsa Atamız kaçgöç olmasın... Eşitlik olsun istedi... Kız erkek el ele... Bence... Benim kanaatim bu. Bana sorarsan...” (A. A. -Ö.Y., s.328). Aysel tarafından kurulan cümleler, roman boyunca anlatılmaya çalışılanların özeti gibidir. Serap Kaya, romanda toplumsal durumlar kadar kahramanların toplumla etkileşimlerinin de önemsenmesini gerekli görür. İki toplumsal gruba da yeterince dâhil olamayan ya da kendini dâhil olmuş gibi hissetmeyen kahramanlar, resmiyete geçen çağdaşlık ve cumhuriyet öncesine takılı kalan baskıcı zihniyet arasında kalır. Aysel; Atatürk dönemine, onun fikirlerine bizzat tanık olan biri olarak neyin ne olduğunun farkındadır ve ona göre yaşamak ister. Ancak önceki rejimin etkisinde kalan öğretmenleri, çağdaş olanı ahlaksızlık addeder; toplumsa her şeyi günah olarak görür. Romanda, sadece cumhuriyet öncesi ve sonrası arasındaki çatışmalara eleştiriler yer almaz aynı zamanda Atatürk’ün ölümüyle çağdaşlığa ket vurulmasına eleştiride bulunulur. Atatürk’ün hayatta olduğu dönemdeki coşku ve inancın azalmasıyla Aysel, kendi içinde ikinci bir ikilem daha yaşar (2007: 79). Cümleler, olması gerekenlerle olanlar arasındaki ayrıma dikkat çeker.

Atatürk fikirleriyle yetiştirilmiş neslin çocukları olan Ali ve Aysel’in konuşmalarında, Atatürk sonrasında yaşananların ülkülerle bağdaşmadığını ima etmeleri, Aysel’deki umutsuzluğun Atatürk sonrasında yaşananlardan da kaynaklı olduğunu çıkarımlatır. Başka bir ifadeyle Aysel, Atatürk döneminde toplum ve aydın çalışmaları arasında bocalamaktan çok; aydınların topluma uyar konuma gelmesinden

rahatsız olup hayattan soğuma noktasına gelir. Aysel, yetkili kişilerin ülkülerle bağdaşmayan tavırlardan dolayı gelecek adına ümitsizliğe düşer.

1.15.1. Akıl Yürütme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Necati Öner'e göre *akıl yürütme*, bilinen hükümlerden bilinmeyen hükümlere aklın hükümleriyle ulaşmaktır (1998: 15). Doğan Özlem'e göre ise biri diğerinin kanıtlayıcı olan en az iki hükümden sonuca varma sürecidir (2004: 30).

Konuyla ilgili kilit noktalar üzerinde düşünerek gerçek nedenleri keşfetme amaçlı kurulan cümlelerdir:

“Düğmelerim?.. Öyle ya, soyunurken hiçbir düğmemi çözmedim. Zaten çözüktüler. Bluzumun kolundaki düğmeler. Önündeki düğmeler. O en şık, el işi yeleğimin düğmeleri... Düğmelerim nerede kaldı acaba? Yanılıyor olmalıyım. Neredeyse bütün Ankara'yı yürüdüm. Göğsüm bağırm açık yürümedim ya? Elbet canım; yağmurluğum vardı. Çıplaklığımı örtmüştür. Kopan her şeyimi; sökülen, dağılan, yırtılan... Belki de evden çıkarken iliklemedim?..” (A. A. -Ö.Y., s. 71). Çelişkili durumları açıklığa kavuşturmak için yararlanılan sözde sorular, akıl yürütme cümlelerinde nedenlerin keşfedilmesi ve konu hakkında derinlemesine düşünülmesi aşamasında çokça kullanılır.

“Alain henüz yirmi yaşındaydı. Yine de Chaillot Sarayı yangını üstüne kendine göre bir düşüncesi vardı. “İhmalden yanmıştır” deyip geçmiyordu. “Dur bakalım. Şimdi sakın sakın düşünelim. Bugünkü olaylar ve gidişat içinde sarayın yanmasında kimin çıkarı var? Ya da bir ihmalse, bu ihmalin kökü nereye dayanıyor?” (...) “Bir sabotaj olabilir ve bunu da sola yüklerler şimdi. Kamuoyu böyle etkilenir ve böyle yanıltılır işte!” diyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.371). Birleşmiş Milletler toplantısında Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi'nin kabul edildiği dönemde çıkan yangın, Alain'e göre sol cepheyi suçlamak için medyayı yanıltma amacı güden bir sabotajdır.

“Bir şeyleri kendine yediremiyor bir süredir. Bir süredir yüreği ecinniler baskınına uğruyor sanki. Boğum boğum boğuluyor: Cumhuriyetin bir kötülüğünü gördüm diyemem. Şurası kötüdür, desem, diyemem. İnönü'nün jandarmasıydım ben, ta nerden nereye ağdırırken onu. Ama bu cumhuriyetin işime gelmeyen bir yanı da var. Şudur, diyemem, kızı okutmak, ilçede yakına uzağa, kızını şehirlere salıvermiş, dedirtmek... Sade bu mu içimi durmadan boğu boğuveren?” (A. A. -Ö.Y., s. 55-56). Salim Efendi, kendine yediremediği ve boğum boğum boğulduğu şeylerle ilgili akıl yürütmelerde bulunurken cumhuriyetin bir kötülüğünü görmediği için sorunun kaynağının cumhuriyet

olmadığını düşünür. Onun işine gelmeyen şey, ilçede bulunan yakın uzak kişilerin kızını okumaya göndermiş demesidir. “*Sade bu mu içimi durmadan boğu boğuveren?*” akıl yürütme içeren düşünce bildirimi cümlesi, Salim Efendi’yi boğan başka şeylerin de olduğunu ortaya koyar.

Birbiriyle ortak noktalar bulunan iki veya daha fazla öncül arasında ilişki kuran cümleler, sebep ve sonuçlar üzerinde düşünme amacıyla kullanılabilir:

“*Fethi Abisinin, Oğuz’un, Hikmet ve Hüsamet’in ile daha tanımadığı pek çok ırkçının mahkemeleri başladığında mahkemeyi basan bir grubun içinde bulunduğunu İlhan yalnız Aysel’e söylemişti (...) Hem sömestr tatili. Bok izimi bulurlar! Evi bulamadıkça bulamazlar!..*” (A. A. -Ö.Y., s.235). İlhan, sömestr tatili olduğu için polislerin evi bulamayacakları yönünde akıl yürütmelerde bulunur.

“*Ben gitmeyince ne yapmıştır? Merak mı etmiştir? Yatıp uyumuş mudur?*” sorularına “*Dolgunur. Uyuyamamıştır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 71-72) cevabını veren Aysel, öğrencisinin reddedilmesinin ardından dolgun olduğuyla ilgili akıl yürütmelerde bulunur.

Akıl yürütme içeren düşünce bildirimi cümleleri, olay ya da durumlar arası ilişki kurarak konuya açıklık getirme; bilgiler arası bağlantı kurma; önceki bilgilerle yeni bilgileri bütünleştirme amacıyla kullanılabilir:

“*Yazın herhâlde o da köyüne gitmiştir. Acaba Aydın’la karşılaşmamak için mi hiç pazara inmedi? Ali çok gururlu bir çocuktur. Hergele Meydanı’nda Şakir Ağa’nın yanaşması olarak çalışmak belki ağırına gidiyordur. Aydın gibi bir Galatasaraylı’nın yanında kendisi Erkek Sanat Okulu’na gidiyor diye de belki üzülüyordur, utanıyordur.*” (A. A. -Ö.Y., s. 81).

Akıl yürütme cümleleri, bilinenlerden bilinmeyenleri bulma; varsayımları irdeleme amacına hizmet edebilir:

“*Başkent’in Akalın Pastanesi fok ilanını vezinli ve kafiye’li olarak yapmıştır. Başkentteki şiir günlerinin bolluğu etkisiyle olacak.*” (A. A. -Ö.Y., s.379) cümlelerinde, pastanenin fok ilanını neden vezinli, kafiye’li yaptığına dair akıl yürütmelerde bulunulur.

“*“Soyun bakalım!”*

Şaşkınlıkla soyundu. Hemen oracıkta, odanın orta yerinde.

“*Siz?” Hayır. Bunu sormadı. Yeni bir atılım için, kısacık da olsa bir zaman gerek.*

“*Dolapta tavuk var. İstersen biraz ye” dedim.*

Sonucu anlamış olmalı. Sezdirmeden dediğimi yapıyor. Belki de, bakalım nasıl gidilecek belli sonuca, diye o da oyunu bozmuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.397).

“Bu akşam kimsenin kapısını da çalamazdı ki? Çalmamak gerekir. Kim bilir, belki de izleniyordur bile! Bu, ilk an aklına geldi.” (A. A. -Ö.Y., s.227).

Kurgusal metinde kahramanlar tarafından kurulan akıl yürütme içeren düşünce bildirimi cümleleri, okura yeni bir bakış açısı kazandırır:

“İşçi Partisi’nin seçimi kazanması bütün dünyada büyük yankılar yapmış. Neden acaba? Bütün dünyayı İngilizler yönetmiyor ya?” (A. A. -Ö.Y., s.322- 323) cümleleri, İngiltere seçimlerinin ülkemizde neden bu kadar tartışıldığı, neden gazetenin ilk sayfa haberlerinde aldığı konusunda okura yeni bir bakış açısı kazandırma amacıyla kurulur. Vericinin amacı, İkinci Dünya Savaşı sonunda bütün dünyaya şekil veren güçlerden biri olan İngiltere’de orta sınıf vatandaşların oyunu alarak iktidara gelen yeni hükümetin tüm dünyanın geleceği için önemli olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır.

Kesinlik içermese de seçenekler üzerinde düşünülen akıl yürütme cümleleri, var olan yanlış düşünceden dönme; yeni bir bakış açısı oluşturarak mantıklı ve daha gerçekçi düşünmeyi sağlar:

Aşağıdaki cümlelerde canının turşu çekmesine neden olan durumun gebelik ile ilgisi olup olmadığını düşünen Aysel, seçenekler üzerinde düşünerek mantıklı ve gerçekçi bir bakış oluşturmaya çalışır: “Yoksa gebe miyim? Öyle ya. Çoktan aybaşı olmam gerekirdi. Neden olmadım? Kadınlığım mı bitti? Bunu da bilemeyeceğim işte. Yine de her ay şarıl şarıl kan akıtırken kadınlıktan böyle birden kesilmiş olduğumu sanmıyorum. Bu ilk gecikişi. Hem de kocamdan gayri ilk kez bir başkasıyla yatmamın ardından.

Kızımı sekiz aylık ölü doğurduğumda doktor, artık çocuğumuz olmayacağını söylemişti. Bunu şimdi düşünüyorum. Bir başka erkek tohumunun içime dolduğunu ilk akıl ediyorum. İyi ama, aşerme bu denli çabuk baş göstermez.” (A. A. -Ö.Y., s. 48).

Aşağıdaki cümlelerde leylağın ne zaman koparıldığına dikkat çeken Aysel, bu kadar kısa sürede çok dayanıklı olan leylak dalının solmayacağına dair akıl yürütmelerde bulunur: “Kestane kokusu değil duyduğum. Pörsümüş leylak dalı. Ama bu, ancak kirli bir su lekesi gibi duran şey kokmaz. Dalından kopalı ne kadar oldu, artık bilemiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.114) Güzel kokusuyla ünlü leylak dalından gelen kestane kokusu ve dalın kirli bir su lekesi gibi durması, Aysel’in bu dala yüklediği olumsuz anlamlar olduğunu düşünmesi için okuru tetikler.

“Birden kendinden utandı Aysel. Ülkesinin bütün gençlerine haksızlık etmiyor muydu acaba? Aydın ya da benzerleri bir genelleme olabilir miydi? İşte Ömer. Geçen yıl asistanları olan. Ömer de gözleriyle hiçbir kız öğrenciyi yemiyordu. Düşünmesini ve düşündürmesini biliyordu. Davranışlarıyla düşünceleri arasında büyük uçurumlar görünmüyordu. Ama sakın Asistan Ömer, özel bir durum olmasın? Hem nereden geldi Ömer? Dosdoğru Oxford’dan değil mi? Bir İngiliz soğukkanlılığını altı yıl içinde giyinmiş olarak! Aysel yeniden utanmasından sıyrıldı. “Ülkemin gençleri” derken Ömer’i ayrı tutmak gerekiyordu. Ülke gençlerini ve kendini, hatta Behire’yi düşünürken çok daha belirli, çok daha birlikte yaşanmış şeyleri düşünmek gerekiyordu. Aynı çizgide yaşanması sürdürülen şeyleri de...” (A. A. -Ö.Y., s.372). Aysel’e göre Ömer, altı yılını İngiltere’de geçiren bir birey olarak tıpkı Alain gibi kadına değer verir; düşünmesini ve düşündürmesini bilir. Ancak Aydın ve Metin bazı bireyler, Batılaşmayı yanlış yorumlayıp esas amaca ulaşamamışlardır.

Zihinde belirsizliğini koruyan düşüncelerin açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olur:

“Yine de işte hâlâ aynı noktadayım ve sadece bir düşle uyanıyorum. Acaba gerçekten hep aynı noktada mıyım? Burdayım. Bir düşle uyanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.344).

“Ne tatlısın!”

Öptü sonra Aysel’i. Elbet öpebilirdi. Mademki bir parka gelinmiş birlikte. Birlikte birer bardak da bira içilmiş az önce... Öpüşülebilir. Durum bunu gerektiriyor. Yine de, yine de ne eksikti o akşam? Öldürücü bir şey eksikti. Tamamlanamayacak bir şey. Bir türlü bütünlenemeyecek...” (A. A. -Ö.Y., s.375).

Akil yürütme cümleleri, kahramanların davranışlarının sonuçlarını gözden geçirme sırasında kullandığı cümlelerdir:

“Daha sabaha saatler var. Bu sandıkla hiçbir yere gidemez. Yürüse, hızlı, sert adımlarla yürüse ısınır. Fakat şu inişli çıkışlı yerde, sırtında bir sandıkla bunun olanağı yok ki... Keşke doğrudan Esat Caddesi’ne çıksaydı. Artık geri dönemez. Derenin içinden çıkarken bir gören olur. Başkentte pasif korunma günlerinden talimli herkes, yadırgayabileceği her şeyin altında Türkiye’yi bir gecede ele geçiriverecek savaş planlarının kokusunu sezer.” (A. A. -Ö.Y., s.228).

“Kişi bazen böyle sessizce fışkırmış güzellikleri görmeden geçer. Durmadan durulacak yerlerde, durulacak duraklarda. Ali böyle bir durak mıydı acaba? Ali’nin yanında durmamakla onu yalnız koydu. Ne yapabilirdi? Aydın’ın hiç de hoşlanmadığı bir işi yapmasında gerçekten payı mı var kendisinin de?” (A. A. -Ö.Y., s.383). Aysel, Aydın’ın hiç beğenmediği bir kızı gebe bırakmasının onu yalnız koymasından kaynaklı olup olmadığına dair akıl yürüterek eylemlerinin sonuçlarını gözden geçirir.

Kurgusal metinlerde, kahramanın bilişsel düşüncesini açığa çıkarma; okurun kahramanın düşünsel ve ruhsal dünyasını daha iyi anlamlandırmasını sağlar:

“Hiç mi sokmasaydı acaba burnunu başkente? İki dönüm toprağı sürer, eker, biçer... Anasının yüzü güler. Oğluna yaslanır. İyi ama, ne konuşacaklar akşamları? Almanlar şunu etmiş, Çörçil bunu demiş, Milli Şef böyle yapmış dese, kim dinleyecek? Şiirlerini kime okuyacak? Kim sahip çıkacak vatana peki? Onca yıl gurbet ellerde niye okumuş, eline bir sanat okulu diplomasını niye almış olacak? Hangi elektrik prizlerini takacak, onaracak köyünün? Yok, asıl vatana ihanet geri dönmeyi düşünmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.152).

Çelişkilere, eksikliklere açıklama getirmek için üretilen yeni bilgilerle karmaşıklığın yok edilmesi sağlanır:

“Çok bunalınca Asistan Ömer’e başvuruyor, onunla uzun uzun tartışıyordu: Biz cumhuriyetsek, yeni kurulan Çin de cumhuriyetse; biz demokrasiyse, ABD de demokrasiyse Marshall Fikir Planı, dünya halkları arasında nasıl bir fikri boşluğu, nasıl bir yöntemle dolduracak? Demokrasi, günlük politikaya göre durmadan değişen bir temelsiz ilkeler yığını mı, yoksa kaçınılmaz olan bütün değişimleri insanın özgürlüğüne ve yücelmesine doğru yöneltecek bir temel görüş, bir fikir mi?” (A. A. -Ö.Y., s.381).

1.15.2. Alay -İroni İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Hedef alınan birey, durum ya da olayın gülünç, hatalı yanlarını öne çıkararak görünür kılmak amaçlı kurulan cümlelerdir:

“... onu yenmek için elime bir fırsat geçmiş olduğundan hemen atıldım:

“Demek sinemada belli etmeden bana baktınız? Böyle kaçamak bakışlar medenî bir kıza yakışmaz. İnsan, eski bir arkadaşını görünce rahatlıkla yaklaşıp elini sıkmalı.”

Sesimdeki alaycı ifadeyi sezmiş olacak ki, cevap vermeden öfkeyle koşup uzaklaşmak istedi.” (A. A. -Ö.Y., s.180).

“İmar Cemiyeti üyeleri, bu düşçü Kaymakamı severler. Onun yeni tasarıları kendilerine yeni “hakk-ı huzur”lar sağlar. Gerisi de... İş olacağına varır zaten. Yapılan yapılır, yapılmayanın da üstüne varmaz Kaymakam. Yeni tasarılar düşünür hep.” (A. A. -Ö.Y., s.255). “Gerisi de... İş olacağına varır zaten. Yapılan yapılır, yapılmayanın da üstüne varmaz Kaymakam. Yeni tasarılar düşünür hep.” cümleleri, Kaymakam’ın sadece göze girmeye çalıştığı için işleri hafife almasına ironik bir dille yaklaşır.

“Bitirmeler yaklaşıyor. Bugün İbrahim Bey herkesin doğrudan doğruya imtihanlara girebileceğini, imtihana girme hakkı diye bir şeyin ortadan kalktığını söyledi. Bazı dersleri zayıf olan arkadaşlar yaşadı.” (A. A. -Ö.Y., s.267). Lise Bitirme (eleme) ve Devlet Olgunluk Sınavı (üniversiteye giriş) olmak üzere uygulanan ikili sınav sisteminde değişikliğe gidildiği bilgisi, liseden mezun olacak olan Aydın üzerinden bildirilir. Bu haber üzerine çalışkan Aydın’ın kurduğu “Bazı dersleri zayıf olan arkadaşlar yaşadı.” cümlesi, planlı çalışma alışkanlıklarını ortadan kaldıran bu uygulamaya eleştiriler içerir.

“Almanlar artık ne Hitler’i dinliyorlarmış, ne de Goebels’i. Goebels’in VI, V2 silahlarına onlar şimdi, “Goebels’in Kurusıkısı 1, Kurusıkısı 2” diyerek alay ediyorlarmış. Hitler balon gibi sönmüş. Gestapo şefi Himmler ise karanlıkta şarkı söyleyen çocuklar gibi boşuna esip savuruyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s.269).

“Eskişehir’i su basmıştır. Binlerce Eskişehirli sularla boğuşmuştur. Köylülerin yatak, yorgan ve sabahlarını sular götürmüştür. Ankara Toptancı Hali yanmıştır. Cemil Bey TBMM’de, “Gerekirse devletçiliği köye de götüreceğiz” demiştir. Toprak Reformu, her yeni seçim dönemi başında olduğu gibi, yeniden görüşülmeye başlanmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.380). Verici; Eskişehir ve Ankara’da yaşanan ve köylüleri maddî manevî sıkıntıya sokan durumlardan bahsettikten sonra köylülerle ilgili bir seçim vaadinin bildirimini yapar. Cümlelerde, köylüye vaatte bulunup oyu alan partilerce vaatlerin yerine getirilmemesi ve her seçim dönemi aynı konular üzerinden siyaset yürütülmesi, ironik bir dille eleştirir.

“Mutfak penceresi açık mıydı acaba?”, “Bir telefon etsem mi?” (A. A. -Ö.Y., s. 70) gibi sorularla boğuşan Aysel, “Ayrıntıları düşünmekten ölemiyorum. Temizlikçi kadına telefon etmeyi düşünüyorum. Gülünç.” (A. A. -Ö.Y., s. 70) diyerek karmaşık ruh hâliyle alay eder.

Bir kişi, topluluk, olay ya da duruma dair eksiklikleri, bozuklukları eleştiren bir üslupla ele alma yoluyla cümlelere alay anlamı verilebilir:

“Bir de Savcı’nın kızı. Sevil, fır fırlı pembe tafta elbisesi, başında çiçeklerden yapılma bir taç, elinde keman; tırnakları ojeli, dudaklar rujlu, ortada sabırsızlanıp duruyordu. Oyunda viyolonist olacak. Bir konser salonunda konser vermesi öngörölmüştü. Ah canım, nasıl düşmüştü gerçek bir konser salonu yerine bu bataklığa? Üstelik bir yengesi de Alman’ken Almanya’da?” (A. A. -Ö.Y., s. 24). Cümleler, Alman yengesi olduğu için kendini üstün gören, kaprisli Sevil’le ilgili alay içeren ifadeler barındırır. “Ah canım” söylemi ve cümleye soru anlamı vermeyen soru işaretleycileri, ipucu olarak kullanılarak cümlenin alay içerdii anlatılır.

Verici, katılmadığı, karşı çıktığı bir konu hakkında eleştirilerini alaycı bir üslupla sunarken “Efendim, ... -mAllymIş” kodlayıcılarını kullanabilir: “Molla Kâtip de şoförlere, küçük esnafa, Numune’ye girmek için bekleşen hastalara başkentte oturmanın, kentli olmanın güçlüklerini böyle anlatır durur. Art düşünceli, ne olacak! Fesat. Sanki keyfinden çıkarıyor büyüklerimiz bu güçlükleri. Efendim, ona kalsa yürümeliymişiz Moskof’un üstüne. İki kılıç darbesi bir yana, iki kılıç darbesi öte yana... Türklüğümüzü iyice bir gözlerine sokmalımışız. Böyle durmaylan, sarı İngiliz’e kuyruk sallamaynan ohooo...” (A. A. -Ö.Y., s.102).

“Babalar, Pirinç-Bulgur, şeker-Tuz, Çivi-Bakır komisyonlarında parmak kaldırıyorlar. Akşamları yazlıktaki evlerine terlemiş dönüyorlar. Ellerindeki paketlerde çekirdek kahve, çikolata, İngiliz kumaşı bulunuyor. Bir kupon fişer, bir kupon ganyer-dormöy.” (A. A. -Ö.Y., s.124). Yazer, İhtikârla Mücadele Komisyonları’nın savaşı fırsat görerek zenginleşme ve yüksek fiyatla satışı önüne geçebilmek için kurulduklarını bildirir (2019: 58). Verici, komisyonların başında olan kişilerin sadece parmak kaldırarak piyasada bulunmayan pahalı ürünleri evlerine götürmelerini, “terlemek” sözcüğüyle alaya alır.

“Mimar amca, Ankara’da açılacak olan Alman şehir Mimarisi Sergisi’nin hazırlıklarına girişmiştir. Sık sık başkente gidip gelmekte, orada önemli kişilerle tanışmakta... Bu tanışıklıklar mimar amcaya yeni yeni üyelikler, yeni yeni bilirkişilikler, komisyon başkanlıkları sağlamaktadır. Başkentteki yöneticiler, bilirkişi ve uzmana duydukları susuzluğu, Avrupa savaşından yakayı kurtarıp yurda dönen okumuşlarla

gidermeye çalışmaktadırlar.” (A. A. -Ö.Y., s.132). Cümleler, dolaylı yollardan liyakatsiz uygulamaları alaya almak, eleştirmek için kurulmuştur.

“İçi rahattır artık: Bir Hasanoğlu’la huzurumuz bozulsa ohoo!..

Merkezden son istediği araç ve gereçler gelmemiştir. Böyle uygun görmüştür büyüklerimiz.

Son müsamerede, eskiyen Türk bayrağının yerine yenisini kendi cebinden diktirmiştir. O ay karnesiyle az şeker alabilmiştir. Dersini iyi çalışmış öğrencilerine de pembe beyaz renkli halka şekeri dağıtamamıştır.

Okulun bahçesine bir Atatürk büstü dikme emeli, ödenek geciktikçe suya düşmektedir. Büyüklerimiz şimdi, Avrupa’daki kızgın savaşın alevleri bu güzel yurdu da sarmasın diye uykusuz geceler geçirmekteyken, büst işine vakit ayıramamaktadırlar. (Doğruya doğru, eğriye eğri.)

Beklemek en iyisi.

Dündar Öğretmen beklemeye koyuldu.

Mahfelde altmışaltı oynamakta ve beklemektedir inançla...” (A. A. -Ö.Y., s.146).

Dündar Öğretmen, merkezden araç gereç ister. Ancak tüm dünyayı etkisi altına alan savaşın ülkemizi de etkilemesi nedeniyle istediği araç gereçlerin gelmemesi üzerine kurduğu, “*Böyle uygun görmüştür büyüklerimiz.*” cümlesi, her ne olursa olsun onun devlete bağlı biri olduğunu gösterir. Eğer ödenek gelmediyse mutlaka bir nedeninin var olduğunu düşünen Dündar Öğretmen’in durumu, verici tarafından alaycı bir üslupla eleştirilir. Sürgit’e göre verici, ideolojik eğitim sisteminin gerektiği gibi yürütülemeyen yönlerini, Dündar Öğretmen aracılığıyla eleştirir (2014: 154-155).

“Bir zamanlar Meclis’te kendine bir de milletvekilliği bulmuştu. Namazlar kıla, mahkemeler basa, alanlarda, “Kıbrıs Türk’tür, Türk kalacaktır!” diye diye vatani Türk oğlu Türk yapacak, kurtaracaktı. Kendini kurtardı.” (A. A. -Ö.Y., s.203). Cümlelerin “... vatani kurtaracaktı.” şeklinde “-AcAktI” ekiyle bitirilmesi, gelecekte gerçekleşmesi planlanan hareketin gerçekleşmediğinin sezdirimini yapar. Zaten Aysel, bir diğer cümleyi “*Kendini kurtardı.*” diye devam ettirerek bu planın gerçekleşmediğini bildirir. “*Kendini kurtardı.*” cümlesi, tek kuruş yatırmadan apartman sahibi olan İlhan’a Aysel’in ironik bir üslupla yaklaştığını; onu üstü kapalı olarak karaladığını ifade eder.

“Biz anamla, kaybolan sarı ineğimizi arıyorduk.”

“Saatçiye aramadınız mı hiç?”

“Saatçiği aramadık. İnek bizim karnımızı doyuruyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.282). “Saatçiği aramadınız mı hiç?” sorusuna Engin’in verdiği “Saatçiği aramadık. İnek bizim karnımızı doyuruyordu.” cevabı, yaşadıkları yoksulluk durumuna ironik bir hava katar.

“İlhan hem dükkânı, hem avukatlık stajını bir arada yürütmekte büyük beceriklilik gösterdi. Üniversite çaylarının, balolarının şimdi parlak bir delikanlısı, Anafartalar piyasasının da işbilir bir tüccarı oldu. Ama Anafartalar Cephesi’nde iyi dövüşen Salim Efendi’nin şimdi bu yeni Anafartalar’da çarpışan oğlu, bu cephede uzun süre kalmayacak. Çünkü İlhan’ı daha da parlak bir gelecek bekliyor. Paranın tek otorite olacağı bir toplum düzenine doğru hızla yol alındığını sezinlemiştir. Babasının küf kokan karanlık dükkânında bir “otorite” olmaktan da daha gösterişli, daha saygıdeğer bir alan için donanmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.366). Verici, asıl söylemek istediklerini söylemeyip tersi ifadeler kullanarak İlhan’ın yapmaya çalıştıklarını ironik bir dille eleştirir. Vericinin amacı, İlhan’ın başarılarını takdir etmek, onu övmek değil; bu başarıların altında yatan eleştirilecek durumları okura göstermektir.

Alay, ironi içeren cümlelerin İlhan’ın iş bilirliliği; Sevil’in uçarı, kendi beğenmiş hâlleri ve Dünder Öğretmen’in körü körüne merkeze bağlılığıyla ilgili konular olması dikkat çekicidir.

1.15.3. Alçak Gönüllülük İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bireylerin kendinden alt konumda yer alan bireylere karşı büyüklenmemesi, onları küçük görmemesini ifade eden cümlelerdir:

“Sizlerin yardımlarınızı da burada şükran ve minnetle anmayı bir borç ve görev biliriz...”

Aşağıdan birkaç, “Etağfurullah” mırıltısı işitildi.” (A. A. -Ö.Y., s. 19).

Bireyin üstün yanlarını öne çıkarmayarak tevazu göstermesini ifade eden cümlelerdir:

“Bu piyesi baştan sona naçizane bendeniz yazdım.” (A. A. -Ö.Y., s. 22) cümlesinde kullanılan “naçizane” ve “bendeniz” sözcükleri, alçakgönüllük bildirimi yapar.

“Ben ne kadar başkentimizde okusam da seni unutmam ve küçük görmem kardeşim, bunu bilmiş ol.” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“Erdal’ın burnu hiç büyük değil. Metin’den bile daha mütevazı.” (A. A. -Ö.Y., s.187).

1.15.4. Aşağılama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir kişi ya da topluluğu, küçük düşürmek; hor görmek amacıyla kullanılan cümlelerdir:

Yoksulluk ve eğitimsizlik nedeniyle cumhuriyetin gerektirdiği gibi modern ve medenî olamayan küçük kasabadaki insanların aşağılandığı şu cümleler, okumuş kentli memur çocuklarıyla yerli halk çocukları arasındaki farkı gözler önüne serer. “Öteki çocukların ekserisi köylüydü. Pis olurlardı. Bitli olurlardı. Annem her hafta sonu kardeşimi ve beni iyice yıkardı. Ellerimi bir taşla güzelce ovardı. Saçıma bitotu sürerdi. Çocuklar hep bitli olduğu için, benim de bitlenmemden korkardık. Bizim sınıfta bir de müddeiumuminin kızı bir Sevil vardı. Annesi ona da bitotu sürermiş. Zaten bir o temizdi, bir de kız kardeşimle ben. En temizleri bizdik. Sevil şişman bir kızdı. Keman çalardı. Yani, görgüsüz biri değildi. Zaten bir onlarla gidip gelirdik, bir de Belediye Reisi ve Malmüdürleriyle.” (A. A. -Ö.Y., s. 42).

Dündar Öğretmen, üzerine düşen görevi yerine getirmeyen Ziya Öğretmen’i yararsız bulur ve şu cümlelerle aşağılar: ““Bu Ziya’nın da hiçbir şeye yararı yok canım.”, “Kendiliğinden bir şey yaptığı yok bunun.” (A. A. -Ö.Y., s. 27) cümlelerinde geçen “bu” sözcüğü, aşağılama, küçümseme ifadesi olarak kullanılan incelikli olmayan dil kullanımı örneklerindendir.

“Aysel’in babası çok geri kafalı bir adam. Aysel’i mezuniyet müsamesesine bile çıkarmak istemedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 44).

“Kızlığıyla o bile okuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.152). Kurt; Ali ve Aydın’ın Aysel’in kız çocuğu olduğunu ifade ederek onu küçük düşürme ve aşağılamaya yönelik hislerinin arka planında, Aysel’den korkmalarının yattığını ifade eder. Aydın, Aysel’in başarılı olmasından korkar; Ali ise kız olması sebebiyle Aysel’i eksik görerek onun başarılarını kıskanır. Kurt’un Horney aracılığıyla verdiği bilgilere göre erkeklerin kadınları aşağılamaya ve yüceltmeye yönelik davranışlarının altında sevgi duygusu değil, korkularını gizleme arzusu yatar (2019: 51-52). Aysel’in başarılarını kıskanan Ali, bu başarıları örtmek için bir eksiklik gibi gördüğü kızlığa gönderme yaparak bu başarıların kendinde oluşturduğu korkuyu bastırır.

“Yaşlıları... Onlardan hiçbir yakın arkadaşı yok. Sanat Okulu’ndan tanıdıkları; kendi gibi içine kapanık çocuklar onlar da. Ezikler. Kendilerinden söz etmeyi hiç öğrenememişler. Şimdi her biri nerelerde kim bilir! Ali’nin yeniden yüreği daraldı.

Düşünmekten kaçtı.” (A. A. -Ö.Y., s.156). “Şimdi her biri nerelerde kim bilir!” cümlesinde, soru işareti yerine ünlem işareti kullanılması, Sanat Okulu’ndan mezun olanların iyi yerlerde olmalarının zor olduğunu dolaylı olarak ifade etme işlevi görür. Sanat Okulu okuyan kişilerin üst düzey bir yetkili olamayacağının farkında olan Ali, kendini ve arkadaşlarını aşağılar.

“*Hiçbir şeyle ilgilenmiyorsanız neden okudunuz peki? Neden okumak istiyorsunuz?*”

“*Kızlar bile okuyor.*”

“*Bu da yeni moda işte! Kızlar okuyormuş... Öyle. Bizimki de okuyor. Hakim olacaktı. Vay, vay... Kadının en kutsal görevi, analıktır, analık!..” İlhan böyle diyerek yumruğunu yine Ali’ye doğru sallıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.162). Fethi Bey’in ülkenin emanet edildiği genç nesillerin ülkeye sahip çıkmaları; yönetimde söz sahibi olmaları gerektiğini vurgulayan cümlesine Ali, kızların bile okuduğunu söyleyerek cevap verir. İlhan da Ali’yi destekler. İlhan’ın öfkesi, hem eylemlerinden hem de kurduğu cümlelerden anlaşılır. Kurt; erkek çocuklarının cinsel organlarıyla oynayarak onu keşfetmeye çalıştığı süreçte, büyükleri tarafından iğdiş edilme³⁹ tehdidi almalarının onları korkuya sürüklediğini ifade eder. Kurt’un Freud aracılığıyla verdiği bilgiye göre kız çocukları, bir penisten yoksun olduklarını fark ettiklerinde iğdiş edilerek onu kaybettiklerini düşünür. Kız çocuklarının iğdiş edilmiş olduklarını zanneden erkek çocuklarındaysa kızları küçümseme eğilimi başlar (2019: 49). İlhan ve Ali, belki de bu düşünceden olacak, kız çocuklarını eksik ve küçük görür. Erkek çocuklarını üstün gören toplumun onlara imtiyaz tanınması, erkeklerin cinsel organlarının kendilerine her şeyi yapma özgürlüğü tanıdığı fikrine kapılmasına neden olur. Ali ve İlhan, kadınları kendileriyle eşit haklara sahip görmez.*

“*Onlar analarını, bacılarını Moskof’a satmaya hazır, alçak kişilerdir.*” (A. A. -Ö.Y., s.215).

İlhan, halkevinde düzenlenen “Edebiyat Müsabakası” için kendine sorulan “*Kimler kimler geliyor?*” (A. A. -Ö.Y., s.218) sorusuna cevap verirken başını bozkurt gibi yukarı kaldırır ve “*Bütün o bok soylular! Dalkavuklar!..” (A. A. -Ö.Y., s.218) cümlelerini kurar. Verici, yaşanan kutuplaşmayı daha net gösterebilmek için argo sözcüklere yer verir. Böylece ülkenin nasıl bir kutuplaşmaya doğru sürüklendiğinin görülmesini sağlar.*

³⁹ Erkeklik bezlerini çıkararak erkeklik işlevini yerine getiremez duruma getirmek.

“Şerefli ırkımızı kurtarmak, Altaylar’a varmak size kalmış. Pis sümüklüler! O, Oğuz olacak solucanla sen mi varacaksınız Altaylar’a ha?” (A. A. -Ö.Y., s.224-225).

“Yürekli bir çocuk olsa benim görmemezliğe gelişime aldırılmaz bile. Korkağın biri. Sözde Galatasaray’larda okumuş. Batı kültürü almış!.. Biz de Batı kültürü alıyoruz okullarımızda... Zaten erkek arkadaşlarımızın bize kardeş gözüyle bakmaları gerek... Elele, öyle, vatani... Nerdee?.. Bu Aydın hem kötü niyetli, hem de korkak. Onun bu ikiyüzlülüğünü, bu yalnızken başka, şunun bunun ortasındaiken başka tutumunu bizim ilçenin köylü oğlanları bile göstermez. Bence Ali ondan daha Batılı...” (A. A. -Ö.Y., s.231).

“Koskoca kıza kırmalı mavi tafta bir elbise giydirdi annem. Görgüsüz bir kılık. Ne çare ki sesimi çıkarmadım.” (A. A. -Ö.Y., s.267).

“İçindeki son şiiri de kendi defterine çekerken aşağıdan Molla Kâtip’in sesi geldi: “Nerdesin yezit!.. Koş, müşteri var!..” (A. A. -Ö.Y., s.310).

“Köylü geldin, köylü gideceksin.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

“En azından, “bu cahil ve alaturka ve hiç de güzel olmayan, tek yol yordam bilmeyen daktiloyu” sefir sofralarına nasıl oturtacak? (...) Aydın’ın annesi de, istikbali parlak oğlunu böyle baştan çıkaran bir süprüntü yüzünden çok gözyaşı dökmüş.” (A. A. -Ö.Y., s.382).

Kişi, aşağılama yoluyla alay ettiği, görmezden geldiği kişinin duygusal olarak yaralanmasına; öz saygısını yitirerek kendine olan güveninin yıkılmasına neden olabilir:

“... kadınlardan biri, ak mendiliyle hıçkırıklarını ağzına hapsederken, birden, “Öff, ne pis kokuyorsun sen çocuk!” deyivermişti. “Biraz öteye gitsene!” Ağlayamamanın utancına yeni bir utanç karışırken dışarı çıktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 67) cümleleri, kasabadan gelerek kentli yaşama uyum sağlayamayan Ali’nin dolaylı yollardan aşağılandığı cümlelerdir.

““Biz yakın arkadaş mıyız?” deyince, somurtmuş gibi yaparak, “İyi. Peki. Sen Ali ile yakın arkadaş ol. Hoş, onunla bile rahat konuşamazsın ya sen. Korkarsın. Bizim cahil kızlar hep korkak olurlar zaten!” dedim.” (A. A. -Ö.Y., s.181).

“Tek uyumsuzluk babasıdaydı. Biraz da halasında. Babası, öyle uygar, o kadar bilgili tanıdığı babası, hele kahverengi beyazlı yazlık pabuçları içinde şimdi gözüne o küçük ilçedeki yerlilerden herhangi biri gibi görünüyordu. Süklüm püklüm bir duruşu

vardı. Alman yengenin iri kollarına, göğüslerine bakışı incelikten yoksundu. Her şeye durmadan gülüyor, güldükçe yüzü parlak, yağlı bir kızılık alıyordu. Mektepte öğrendiği ve çoktan unuttuğu üç beş Almanca sözcüğü yerli yersiz kullanıyor, ikide bir, “bitte, bitte” diyordu. “Bitte”lerden, ya da “danke schön”lerden gayri tek söz bilmiyordu. Hele çikolatalı pastalar yendikten sonra birdenbire geyirivermesi!.. Tilla’nın tenteli terası ansızın zindan oluvermişti. Tıraşta yaraladığı çenesini yeniden o zaman kanattı galiba.” (A. A. -Ö.Y., s.127).

Kurt’a göre aşağılık hissi, bireylerin eksik gördüğü yanlarının farkına vararak bu duyguyla başa çıkmak; kendinde üstünlük duygusu oluşturmak için çabalamasıdır (2019: 53). Sevil’in amca ve yengesinin yanında aşağılık duygusuna kapılan Aydın; babasının tavır, kıyafet, duruş ve bakışlarından utanır. Kahverengi beyazlı yazlık pabuçlar giydiği için babasını ilçedeki yerlilere benzetir. Duruş şeklini sevmez. Alman yengenin göğüslerine bakmasını, nezaketsizlik olarak nitelendirir. Her şeye durmadan gülmesi, okulda öğrendiği birkaç Almanca sözcüğü yerli yersiz kullanması, çikolatalı pasta yedikten sonra geçirmesi, Aydın’ın gününü zindan eder. Aydın; yüzü parlak, yağlı bir kızılık alan, “üzgünüm”lerden ve “çok teşekkür ederim”lerden başka bir söz bilmeyen babasının hissettirdiği aşağılık duygusuyla tıraş olurken yaraladığı çenesini kanatır. Batılı hayat yaşayan ve son derece modern tavırlar sergileyen Sevil ve ailesi, uygar ve bilgili olarak tanıdığı babasını küçümsemesine ve onların yanında aşağılık duygusuna kapılmasına neden olur. Fatma Gül Helvacı Çelik ve Çiçek Hocaoglu’nun verdiği bilgilere göre kendine zarar verme, kişinin duygularını kontrol edebilmek; endişe, öfke gibi kötü hislerden, olumsuz duygulanımdan kurtulmak için başvurduğu bir edimdir (2017: 217). Aydın, utanç ve aşağılık duygusundan ve babasına karşı hissettiği öfkeden kurtulmak için kendine zarar verir.

“Kusura bakmayın usta. Ben işe gelemeyeceğim. Aklıma koydum. Ne yapıp yapıp okuyacağım daha. Her şeyi öğreneceğim!” dedi. Usta, elindeki işten başını kaldırmadan kısa bir karşılık verdi: “Oku bakalım, nasıl okuyacaksan.”

“Ali, ustanın yanından biraz öfkeli, biraz utanarak çıktı. Okumanın değerini ne bilsin bir elektrik tamircisi! Erimiş kurşunlar, alüminyum telleri ve kablolar arasında vaktini öldürüyor. Oysa dün gece lokantada tanıdıkları; ne çok şey biliyor onlar.” (A. A. -Ö.Y., s.148).

“Ulan o ne süpürüş öyle? Mektep mektep o da bitti. Sanki kaymakam olacak! Bi bok olamadın işte. Olamazsın da. Gönül yok sende adam olmaya. Ye iç, yat kalk. Oh beyim! Sineman, kız peşi kovalaman, lokantan, işretin hiç eksik değil. Ben çatımın altında işretli adam barındırmam. Bunu böyle bil işte!” (A. A. -Ö.Y., s.150). Ali’nin başkaldıran tavırlarından hoşlanmayan Molla Kâtip, ezerek; aşağılayarak Ali’yi dizginlemeye çalışır. İlkokulda sınıf ikincisi olan; daha iyi şartlarda okuması gerekirken imkânsızlıklar ve ailesinin ihmali yüzünden Erkek Sanat Okulu’nda okumak zorunda kalan Ali, her şeye rağmen okumak için tüm imkânları zorlar. Ailesini arkasına alarak gittiği Ankara’da Şakir Ağa’nın yamağı olmaktan utansa da okuluna devam eder. Maddî imkânsızlıklar dolayısıyla okuldan istenen malzemeleri alamayan Ali, okulunu uzatmak zorunda kalsa da her şeye göğüs gererek okulundan mezun olur. “Sanki kaymakam olacak! Bi bok olamadın işte. Olamazsın da.” cümleleri, okumak için büyük çaba sarf eden Ali’nin tembelliğini yüzüne vuran cümleler değil; ezmek, aşağılamak, can acıtmak için kurulan cümlelerdir.

Aşağıdaki cümlelerde bireyin kendini aşağıladığı görülür:

“Kabartmadaki duvarcının sağlıklı görünümüne bakıyor: Ya sen fırça kafa? Gücün ne senin? Soysalar, ortaya kemirilmiş mısır koçanı gibi çıkarsın. Senden nasıl duvarcı olur? İki taşı kaldırıp koysan tamam. Halin duman.” (A. A. -Ö.Y., s.315).

1.15.5. Azımsama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir şeyi umulandan az bulmak, miktarca yetersiz görmek düşüncesini ifade eden cümlelerdir. Küçümseme cümleleri; alay, hor görme, hafife alma, önemsiz görme gibi nitelikleri belirtirken azımsama cümleleri, niceliksel olarak miktarı az bulunan bir şey karşısında şaşkınlık ifade eder:

“Hele bizim ilkokul iyice küçük ve çirkin göründü gözüme.” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

“Bugün Nail Bey’le bir münakaşa ettik. Bana lisandan sekiz vermiş. Halbuki ben onluk bilmiştim. Gel de bunu Nail Bey’e izah et. Bir de bana, “Daha ne istiyorsun?” demez mi?.. Evet, gerçi Erdal da sekiz almış. Fakat kendi söylediğine göre o, “aller” fiilinin çekiminde iki yanlış yapmış. Ben hiç yanlış yapmamıştım.” (A. A. -Ö.Y., s.169).

“İlhan çevresindekilere tek tek baktı. Sonra Namık’a, “Tamam mıyız?” diye sordu. Namık sinirlenerek, “Tamamız abi” dedi. “Bu kadar mı olduk?” Namık bir yığın oyunla, bir yığın becerikli sözle toplayabildiği bu altı çocuğun az bulunmasından ötürü biraz düş kırıklığına uğradı. Bir kaşını kaldırdı, “Kötü mü abi? Bu kadar olduk işte,

kötü mü?” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.215). Sözde soru cümleleriyle sunulan bilgiler, gelen kişilerin az bulunduğunu bildirme görevi görür.

“Ta gelinliğimden sakladığım her bir şeyimi sattım savdım. Bir bahçe edindik. Küçük müçük.” (A. A. -Ö.Y., s.260).

“Ali, bu iki iri heykele uzun boylu bakamamıştır hiç. Küçüklük duygusuna kapılır. Yanlış bir adım atacak da iki iri heykelin ikisi birden elli adaleyle bezenmiş kollarını ensesine uzatacaklarmış, “Nereye, aylak?” diye soracaklarmış ya da kendisini ağızlarına atıp yutacaklarmış sanır. İki iri heykelin altında iri harflerle TÜRK yazılı. Ali, heykelleri ilk gördüğünde, Bunlar Türk’sse, ben neyim, diye düşünmüştür. Küçüklük duygusu o zamandan kalma.” (A. A. -Ö.Y., s.312). Cümleler, heykellerin insana küçüklük duygusu yaratacak derecede ihtişamlı oluşunu ve insana korku verecek derecede büyük görünüşe sahip oluşunu anlatır. Buradaki küçüklük, niteliksel değil; nicelikselidir. Heykeller, çok büyük olmaları nedeniyle Ali’nin kendini azımsamasına neden olur.

1.15.6. Benzetme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Ortak özellikler içeren bir kavram, varlık ya da nesneye ait niteliklerin aynen mevcut olduğu başka bir kavram, varlık ya da nesneye benzetildiği cümlelerdir.

Aşağıdaki cümlelerde kullanılan “-cA, -çA” ekleri, benzetme bildirir:

“Altı ay önce gökdelenin dibinde rastladım.

“Ne var, ne yok?”

“Ben olmasaydım canım çok sıkılacaktı” dedi.

“Benimle niye Alexandre Dumas Fils’çe konuşuyorsun?” demedim. Büyümemiş çocuk gülüşünü bazı küçük duraklara saklar o. Aktardığı bir şeyi bilebileceğim aklına gelmez. Ne yapsın? Ona en iyi ezberletilen: “Je suis, je suis, je suis...” (A. A. -Ö.Y., s. 47). “Ben olmasaydım canım çok sıkılacaktı” diyen Aydın’ın ben merkezli konuşması, babasının yanında yaşadıkça babası gibi bencilleşen Alexandre Dumas Fils’e benzetilir. Aydın’ın her şeyi kendi bildiği şeklindeki benlenişi, her zaman olduğu gibi son görüşmelerinde yine birbirlerine bir şey katamadan ayrılmalara neden olur. “Ne yapsın? Ona en iyi ezberletilen: “Je suis, je suis, je suis...” yani “ben, ben, ben...” cümleleri, verilen bencillik sezdirimini güçlendirir.

“Odalarımızda kaygısızca dolaşıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 70).

“Biz aslında artık çok partili olmalıyız. Mademki her medenî ülkenin demokрасisinde çok parti var, elbet bizim de öyle olmalı. Fakat önce aynı partiden olup da sonra ayrı parti kurmak bana çok çocukça geliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.301).

“-CAsInA” kodlayıcısı, benzetme bildirir:

“Sözün nereye varacağını çoktan anlamışçasına, “Benim bi bu yetimim var işte. Kızları sayma. Yanımda erkek diye bi bu var. Başka da kimsem yok. Amucası, emmilerim var emme, onlar anca kendi işlerine. Eh, çok şükür, yine de arka aldılar şimdiye dek. Ali mektebi bitirsin diye dişlerini sıktılar...” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 60).

“Hepsi de, ta yüreklerinden koparcasına bir O’na, bir O’nun evlatlarına seslenmişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 65).

“Andırmak, anımsatmak” kodlayıcıları, benzetme bildirimi yaparken kullanılan kodlayıcılardandır:

“Sırtını güneşe vermiş, dalında erken olgunlaşan bir kışlık Ankara armudu... Daha çok da, Hergele Meydanı’nda satılan boyalı kalıp helvaları andırıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.325).

“Mahkeme salonu gibi bir yer. Set set kürsüler. Set set banklar. Biraz da Sorbonne’un anfilerini andırıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.393-394).

“Yokuşun sağ yanında bir avlunun üstüne odaları çepeçevre sıralanmış, biraz da Yahudihane’yi andıran iki üç ev vardı.” (A. A. -Ö.Y., s.323).

“Adını çok esrarengiz bulduğu Dar Kapı, ona çocukluğunda dinlediği Kırk Haramiler masalını anımsatıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.141).

“... bunlar da iki yüce ve çıplak Türk işte. Bütün adaleleri dışa fıskırmış iki güçlü Türk. Çenelerini, saçlarını, kafa biçimlerini ne köylüde, ne başkentte gördüğü insanlara benzetebilmekte Ali. Bir gün bir derste Yunan tanrılarını okudular. Bazı resimler gördüler. Ata’nın iki yanındaki güçlü dört kişi o derste gördüğü resimleri anımsatıyor Ali’ye.” (A. A. -Ö.Y., s.313).

1.15.7. Beklenti İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmesi umulan; beklenen iş, eylem ya da durumların gerçekleşip gerçekleşmediği önemli olmaksızın ifade edilmesidir:

“Yengenin gebeliği en çok Sevil’i mutlu kıldı. Çocuk doğacak. Onun da doğum günleri olacak. Evdeki fırından sıcak çörekler çıkacak ve dolaplardan kuruyemişler, meyveler, dondurmalar, mumlar, renkli mumlar... Renkli akşamların birkaçına yılda

biri daha eklenecek.” (A. A. -Ö.Y., s.133). Cümleler, onun karaborsaya düştüğü ve ekmek dışında bir şey için kullanımının yasaklandığı yıllarda undan çörek, pasta yapılan; sofrada kuruyemiş, meyve, dondurma ve renkli mumlar olan; dans müzikleri çalınan evle ilgili Sevil’in beklentilerini ortaya koyar.

“Takdirnamesi ise pek yakında gelecektir. Herhâlde taltif edildiği⁴⁰ gazetede çıkar.” (A. A. -Ö.Y., s.255).

“Sana geldiğimden haberi yok. Sabahleyin haber soracak senden. Soracaktır. Madem bastı pullu kâğıdı, tutuşturdu eline. Ne oldu, der. Sen de dersin ki: Yok evladını evlat etmek isteyen. Böyle dersin. Ne yapacak? Sokağa atacak değil ya?” (A. A. -Ö.Y., s.260). Aksan, “-Dir” biçimbiriminin bir beklentiye dile getirme işlevinde sahip olduğunu bildirir (2017: 229).

“Parayı kendisi kullanmayacak üstelik. Götürüp doğruca Parti’nin Gençlik Kolu’na yatıracak. Bundan kıvanç duyacağımı bilecek. Partimiz daha da güçlenecek. Elele tutuşup miting alanlarına koşacağız. Yanında durmamdan övünç duyacak. Yanında olduğum için övünç duyacağım. Bu değil miydi beklediğim?” (A. A. -Ö.Y., s.120).

“Postadan çıkan Ulus gazetelerini alıyor. Gazetelerde takdir ve taltif edilen idare amirleriyle öğretmenlerin adlarını okuyor ve “Bir gün bana da, eh ilçede görevini en iyisinden yaptın. Öğrencilerin için, ilçenin uyanması için canından can kattın. Herkesle iyi geçindin. Hiçbir eğrin büğrün görülmedi. Çapkınlığın duyulmadı. Kimsenin karısına, kızına göz koymadın. Bağına taş bastın. Artık seni şuranın başöğretmenliğine, şuranın maarif müdürlüğüne atıyoruz. Bu da işte takdirnamen” diyecekleri günü bekliyor. Bu günün ergeç geleceğine inanıyor. Takdirname hele, mutlak gelecektir.” (A. A. -Ö.Y., s.146-147).

“Bugün beni Nail Bey çağırdı. İmtihan kâğıtlarını vererek sıraya dizmemi söyledi. Yani, Nail Bey’e asistanlık ediyorum. Hemen kendi imtihan kâğıdına baktım. Tabii on almışım.” (A. A. -Ö.Y., s.172).

“Aysel, annesi ve babası, birbirlerinden gizli, bütün gece kalkıp bir kapıya, bir pencereden aşağı, sokağa baktılar. İlhan’ın geri dönüp geleceğini umdular.” (A. A. -Ö.Y., s.230).

“Almanlar artık ne Hitler’i dinliyorlarmış, ne de Goebels’i. Goebels’in VI, V2 silahlarına onlar şimdi, “Goebels’in Kurusıkısı 1, Kurusıkısı 2” diyerek alay

⁴⁰ Madalya, nişan vb. ile ödüllendirilmek, aylık arttırımı yapılmak.

ediyorlarmış. Hitler balon gibi sönmüş. Gestapo şefi Himmler ise karanlıkta şarkı söyleyen çocuklar gibi boşuna esip savuruyormuş (...) Almanların sonunun iyice geldiğine inandım. Babam barışın artık çok yakın olduğunu söylüyor. Babamın Amerikalı yakın dostu Mister Herman ... babama yakında Amerika'nın Almanların ipliğini iyice pazara çıkaracağını söylemiş.” (A. A. -Ö.Y., s.269). Aydın ve çevresindeki kişiler, iç karışıklıklar yaşayan Almanya'nın barıştan çok uzak durumuna bakarak Almanların yenileceğini ve barışın artık çok yakın olduğunu düşünür.

“Dündar Öğretmen de makuldür: Şimdi bulunduğu bir başka ilçede Atatürk'ün resminin yanına General Montgomery'ninkini de iliştiriyor ve bir gün, bir gün Rainbow kayışlarının kendisini böyle uzun, böyle unutulmuş beklemekten kurtaracağını umuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.378). Cümlede belirtilen makullük; egemen ideoloji destekçiliğini sürdürerek uygun, istenen vatandaş olmaktır. Öğretmen, Amerika'nın desteklediği dönemde Atatürk resmi yanına Amerikan generalinin resmini asarak unutulmuşluktan kurtulmayı umar.

1.15.8. Böbürlenme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Başkalarına üstünlük taslama, kendini başkalarından büyük görme düşüncesini ifade eden cümlelerdir:

“Ayy!.. Annesi gibi bulaşıkçibaşı olacak değil ya?.. Toz alır hep. Durmadan halıları silkeler. Durmadan soğan kavurur ve taşlı avluya çamaşır asar. “Bil bakalım Gary Cooper⁴¹ kim?” diye sorar Sevil. Annesi, “Şu iskeledeki saraylıya taktığınız ad mı?” diye sorar. Sevil hem gülmekten kırılır, hem kendi gözünde kendisi büyür. “Bil bakalım Barbara Stanwyck⁴² kim?” Durur annesi. Omuz silker. “Cihan Hakimi'nde oynayan artist, akıllı!..” Annesi, “Nerden biliyormuşsun sen?” demeye görsün; Sevil hemen bir omzunu kırar, burnunu kaldırır, sana anlatmak boş, der gibilerden yürür çıkar sokağa. Ardında biraz ürkek, biraz saygılı, biraz da hüznü bir kadın bıraktığını bilir. Annesinin kendisine duyduğu saygıyı büyütme için sanki ya da onun okumamışlığından pişmanlık duygusunu pekiştirmek için, tam da kadının, “Öff, artık çekilmez oldun!” diyeceği bir sırada kemanını alır eline, kollarını gerer, başını yukarı kaldırır, gözlerini kapar ve “Berjoret”yi çalmaya başlar.” (A. A. -Ö.Y., s.134).

⁴¹ Oscar ödülü almış, Amerikalı oyuncu.

⁴² Hollywood'un önde gelen oyuncularından biri.

“Sınıfımızda bir de Ali diye bir çocuk vardı. Geçimsizin biriydi. Durumuna bakmaz, bana kafa tutardı. Sınıf birinciliğini elimden almaya çalışırdı. Ama tabii alamazdı. O, hep ikinci olurdu. Belki artık ortaokula bile gidemez. Ailesi hem köylü, hem de çok fakir. Babası da yokmuş zaten. Hele, Galatasaray’a hiç giremez. Hem girse bile, burada bütün dersler Fransızca. Onun dili dönmez. Herkes güler.” (A. A. -Ö.Y., s. 42).

“Aysel, Aydın’ı görmemiş gibi davranıyor. O böyle yaptıkça Aydın, hem Aysel’e öfkelenip ondan soğuyor, hem kız büsbütün aklına çakılıp kalıyor; oradan gitmiyor. Kim ki Aysel? Bir esnaf kızı. Nasıl olur da kendisi gibi İstanbul’larda doğmuş, Galatasaray eğitimi görmüş, Tilla’larda çay içip dans etmiş bir kaymakam oğlunu görmemezliğe gelebilir?” (A. A. -Ö.Y., s.231).

“Akşam evde, Salim Efendi’nin çocuklarına rastladığımı söyledim. Annem de, “Bırak şu köylü çocuklarını!” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.174).

“Öteki çocukların ekserisi köylüydü. Pis olurlardı. Bitli olurlardı. Annem her hafta sonu kardeşimi ve beni iyice yıkardı. Ellerimi bir taşla güzelce ovardı. Saçıma bitotu sürerdi. Çocuklar hep bitli olduğu için, benim de bitlenmemden korkardık. Bizim sınıfta bir de müddeiumuminin kızı bir Sevil vardı. Annesi ona da bitotu sürermiş. Zaten bir o temizdi, bir de kız kardeşimle ben. En temizleri bizdik. Sevil şişman bir kızdı. Keman çalardı. Yani, görgüsüz biri değildi. Zaten bir onlarla gidip gelirdik, bir de Belediye Reisi ve Malmüdürleriyle.” (A. A. -Ö.Y., s. 42).

“Babam terfian vali muavinliğine getirilmiş. Taşraya vali olarak tayini söz konusuydu. Şimdi ailem başkentte kaldı demektir. Annem çok seviniyor tabii. 19 Mayıs’ta tören dolayısıyla protokoldeymişiz. Yani, kapalı tribünde bizim de bir yerimiz olacaktı. Gerçi benim ihtiyacım yok. İstesem gazeteden bana da bir yer verirler herhâlde...” (A. A. -Ö.Y., s.267).

1.15.9. Değerlendirme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir olay, durum ya da varlık üzerine incelemelerde bulunup öznel ya da nesnel olarak yöneltilen eleştirilerin; konuyla ilgili varılan kanaatlerin ifade edildiği cümlelerdir:

“Lorel Hardi Hindistan’da diye bir film gördük. Çok komikti.” (A. A. -Ö.Y., s. 81).

“Clark Gable ile Myrna Loy’un başrollerini oynadıkları Harp Muhabiri filmini yeniden görür gibi oldum. Çok dehşet bir film idi (...) Bir de halam, tarihi bir film dir diye, Marie Antoinette’e götürmüştü. Biraz aşkıydı. Tyrone Power diye bir artist

oynuyordu. Doğrusu çok güzel oynuyor ve çok yakışıklı bir artist bu Tyrone. Kadın artistin ismini şimdi hatırlayamıyorum. Gözleri biraz şehlaydı. Ama bu da ona yakışıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 86).

“Yine de içerdeki çok bilgili, çok güngörmüş geçirmiş kişilerdi işte. Ali’nin ne olup olmadığını hemen anladılar.” (A. A. -Ö.Y., s.149).

“Bu akşam okuldan çıkınca Güner’le Yeni Sinemaya giderek Sönmeyen Işık (Edison’un hayatı) filmini gördük. Hakikaten bize çok faydalı, kültür verici bir filmdi.” (A. A. -Ö.Y., s.169).

“Kardeşim Nurten’le Park Sineması’nda Harun Reşid’in Gözdesi filmini gördük. Çok muhteşemdi.” (A. A. -Ö.Y., s.171).

“Filmin adı Sabah Olmasın’dı. Charles Bayer ile çok güzel bir artist olan Paulette Goddard oynuyorlardı. Filmde insanda çok yüksek duygular uyandıran Olivia de Havilland da oynuyordu. Ben bu artisti çok beğeniyorum. Ağırbaşlı bir hali var. Film bana çok dokundu.” (A. A. -Ö.Y., s.191).

“Cebinden hemen o iki şiiri çıkardı: “Bunları senin için çekmişim kâğıda ben de. Al.” Aysel iki yaprak kâğıda bir göz attı: “Ne güzel yazmışsın. Özenmişsin de...” (A. A. -Ö.Y., s.330) cümleleri, gözleme dayalı durum ve değerlendirme içeren düşünce bildirir.

“Genç bir topluluk. Umutlandırıyorlar. Sevimli yanlışlarına hoşgörüyle bakılması ise onları yüreklendiriyor. Sevimli yanlışlar yapıyorlar evet. Örnekse, oyun boyu bir dizi ezilen, sömürülen insanları gösteriyorlar. Bunlar niye ezildiklerinin, hatta ezildiklerinin bile farkında olmuyorlar ama oyun sonu mutlak, her şeyin farkındaymışlar gibi ağaların, beylerin korkudan dudaklarını uçuklatacağını sandıkları sözler ediyorlar. Gerçekte böyle şeyler olmadığı için, sahnede oluyormuş gibi gösterilmesi yüreklere bir ferahlık verse gerek. Hani küçük memur, dairesinde müdürüne için için öfkelenir öfkelenir de, ancak gece düşünde ona, gözünü budaktan sakınmadan ne ağır, ne yenmez yutulmaz, ne yürekli sözler eder; bunun gibi bir şey. Yine de bir boğuntunun dışı vurulması işte.” (A. A. -Ö.Y., s.353).

“Son moda kadın giysileri omzun iki yanından ve göbek ortasından büzgülü. Çok kadınca. Ama vatkalı yine omuzlara tahta uzatılmış gibi. Altı kadın, üst erkek görünümlü yani...” (A. A. -Ö.Y., s.358).

“Aysel de abisine hiç fırsat vermiyor. Ciddi bir kız. “Efendi kız” diyorlar ona. Ali oğlan dedikodusundan bu yana İlhan, abilik görevini iyi yaptı ama. Aysel’in arkasına adamlar koydu. Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre gözetletti.” (A. A. -Ö.Y., s.367-368).

Araştırılan; irdelenen konuya dair yapılan değerlendirmeler, ele alınan konuyu nitelik ve niceliksel olarak ele alarak önemini ortaya çıkarır. Konunun olumlu olumsuz yanları, kişisel ve toplumsal değer yargılarına; kişinin ya da toplumun iyi kötü ayrımlarına göre ortaya konur:

Erkul’a göre değerlendirme cümleleri; bir varlık, kavram, nesnenin bütün özellikleriyle ele alındığı cümlelerdir. Olan ve olmayan yönlerin ifade edilmesi yoluyla yapıldığından ön bilgi gerektirir (2007: 131).

Değerlendirme içeren cümlelerde “*daha ... , bence, ... bulmak, hoş a gitmek*” gibi kodlayıcılar, üstünlük – aşağı olma, kişisel beğeni ve görüş bildirmek için kullanılır. “*Kardeşim Semiha, sana nasıl anlatsam bilmem. Burası Ulu Atamızın bize açtığı yolda medenî bir alem. Bütün herkes kız demeden, erkek demeden orta yere çıkıp ikişer ikişer birbirlerine sarıldılar, döndüler. Bizim orda müsamerede oynadığımız oyunlardan çok daha samimi. Sen ne düşünürsün bilmem, ama bence, ben çok uygar buldum. Dünder Öğretmen’in o kadar çabalayıp da bize zorla yaptırdığı bir işin böyle artık tabii bir şey oluşu çok hoşuma gitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 80). Halkın yeni yaşam anlayışına kavuşması için çağdaş giyime sahip kadın ve erkeklerin bir arada olduğu yeni eğlence anlayışlarına uygun balolar, danslı müzikli toplantılar, modernleşmeye ait tüm unsurların benimsetilmesi ve medeniyetin yaygınlaştırılması için araç olarak görülür. Aysel, modernleşmenin halk tarafından benimsenmesi için yapılan etkinliklerin sezdirimini yaptığı cümlelerde, değerlendirme içeren düşünce bildiriminde bulunur. Cümlelerde, aynı dönemlerde ülkenin farklı yerlerinde yaşananlar arasındaki uçurumu gösteren Aysel, aldığı eğitim sayesinde çağdaş bir bakış açısına sahip olur.*

“*Maçtan sonra İlhan Abi “Bozkurtlardan Altaylara” diye bir şiir okudu (...) şiir okuyuşunu pek sevmedim ben. Çok didaktik. Galiba ben his şiirlerini daha çok seviyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.176).*

“*Yürekli bir çocuk olsa benim görmemezliğe gelişime aldırılmaz bile. Korkağın biri (...) Bu Aydın hem kötü niyetli, hem de korkak. Onun bu ikiyüzlülüğünü, bu yalnızken*

başka, şunun bunun ortasındaiken başka tutumunu bizim ilçenin köylü oğlanları bile göstermez. Bence Ali ondan daha Batılı...” (A. A. -Ö.Y., s.231).

“Dersler kolay.” (A. A. -Ö.Y., s.169).

“Konusacağım yerde onun pek eğitsel bir Amerikan oyunundan söz etmesine izin verdim. Laura ile Tom’u anlatırken çok eğlendi. Ben de... Ben de çok eğlendim. Ne kötü bir oyundur. Ne zamandan beri kötü buluyorum bu oyunu? Düşün bakalım. Ne zamandır? Engin sınıfta bıyıkları ve aslan “nasırlı elleriyle” karşıma oturduğu günden buyana mı? Ciddi ol. Daha önce. Çok önce. 60 Devrimi’nden sonra. 61 Anayasası’ndan sonra. Yoksa 58’lerde pekala beğendiğim bir oyundu. Artık bir altı yedi yıldır beğenmiyorum. O çok anlayışlı, o çok cömert Laura’yı budala buluyorum. Ya da isterik.” (A. A. -Ö.Y., s.356).

“Annesi kızlara karşı zayıf. Hele Salim Efendi öleli.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

Ortada mevcut ya da sonuçlanmış somut bir olay, durum ya da varlık vardır ve nelerin eksik, uygunsuz, yararsız olduğu gibi konular üstünde durulur:

“Benim edebiyata merakım olduğunu bildiğinden şair Nazım Hikmet’ten çok söz eder. “Piyer Loti” diye bir şiirini de verdi. Çok sevindim. Ona göre ise bu, en kötü şiiriymiş.” (A. A. -Ö.Y., s.273). Cümlede kullanılan “en kötü şiir” nitelemesi, Nazım Hikmet’in diğer şiirlerinin birbirinden iyi şiirler olduğunu dolaylı olarak sezdirir.

1.15.10. Dilek, İstek, Temenni İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Kaya Bilgegil’e göre eylemin zaman ve şahıs ekleriyle çekimlenmesinden oluşan kip, haber bildirme işlevi dışında bir niyet veya dileği ifade ettiği durumlarda da zaman anlamı barındırır (1963: 262).

“-sA”, “-A”, “-AmAz Mı?”, “-mAlI”, “-(A/I)r”, “-mAlI” kodlayıcıları; “keşke ... -sA”, “-sAydl ... -ArdI” kiplik yapıları; “istemek, aramak, tutku, inşallah, umuduyla, dilemek, can atmak, ümit etmek” sözlüksel işaretleyicileri; dilek, istek, temenni bildiriminde bulunurken kullanılır.

Bireyin yapmak veya yapılmasını istediği dileklerini bildirdiği cümlelerdir:

“Gerek Ulu Önderimizin, gerek öğretmenlerimizin bizden istedikleri yolda ilerlemek fırsatına kavuşmuş biri olarak hayatın dikenli yollarında ilerlerken geride bıraktığın ben talihsiz kardeşin Semiha’yı sakın unutma e mi, benim güzel ve akıllı kardeşim?” (A. A. -Ö.Y., s. 64).

“Saçlarımı Garplı bir kız gibi kestirmemi, alagarson yaptırmamı istiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Keşke ben de bir gün senin gibi milletim için çalışabilsem ve ona faydalı olabilsem.” (A. A. -Ö.Y., s.189).

“Karnımda bir çocukla belki, bir otel odasında ölmeye yattığım, Tezel’in bile aklına gelmiyordur. Kız kardeşim bunu bilse, yerimde olmak için can atardı. Değişik bir şey yapmış olmak. Tam ona göre!” (A. A. -Ö.Y., s.204).

“Bütün bu kitaplar okununca, Hanya’yı Konya’yı görünce bir insan ... Bir erkek... Yani nasıl anlatsam, her kadından tat alınmaz olunuyor. Salt bir kadının gövdesi değil aradığım. Beynimle de doymak istiyorum. Aynı düşünceyi paylaştığımız bir kadın istiyorum yatağında. Ama öyle bir kadın da yatmak için temiz bir yatak, sonra da yıkanmak istiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.248).

“Gel Hergele Meydanı’na gidelim. Yıllardır gitmedim.” (A. A. -Ö.Y., s.286).

“Bir ara önlenemez bir tutkuyla Esenboğa’ya koşup Ömer’e, “Bir öğrencimle yattım” demek istedim. Bir gün önce buna fırsat kalmadı. Şimdi ise alana yetişebilmem olanaksız. Dersimi verirken sık sık kapıldım bu tutkuya. Üç ay içinde sadece o iki gün, bu düşünceyi kafamda dolaştırdım. Gece kül tablaları dolup dururken neler konuşulduğunu pek iyi anımsamıyorsam herhâlde bundandır.” (A. A. -Ö.Y., s.347-348).

“Temizlikçi kadın üç gün sonra gelecek. Dün gecenin döküntülerini biraz toplamalıyım. Sonra bir duş almak... Tarçını karanfili bol bir ıhlamur yapsam. Hiç çalışmasam bu gece. Şöyle, sevdiğim bir eski kitabı okusam.” (A. A. -Ö.Y., s.353). Cümleler, Aysel’in yorgunluğunu örtük olarak sezdirir.

“Oradan bana kart atar mısınız?” demek yerine “Oradan bana bir kart atsanız kötü mü olur yani?” (A. A. -Ö.Y., s.373) cümlesini kurmayı tercih eden Aydın, Aysel’den doğrudan bir istekte bulunmak yerine isteği dolaylı yollardan bildirir.

Henüz gerçekleşmemiş olan ancak gerçekleşmesi istenen dileklerin veya gerçekleşmemesi arzu edilen dilek, isteğin bildirimini yapan cümlelerdir:

“Atatürk’ü görmeyi çok istiyorum. Yaz gelip de okul tatil olunca halam beni Florya’ya götürecektir. Belki onu orada görebilirmişim.” (A. A. -Ö.Y., s. 43).

“Az önce, zarfa koyduğum notta ne yazmış olduğumu anımsamak istememiştim. Şimdi istiyorum bunu. O kadar istiyorum ki, ölmekten cayabilirim. Caymak hala elimdeyse tabii...” (A. A. -Ö.Y., s. 71).

“Şimdi iniverse otobüsten!.. Alsa götürse onu mahfele. Kaymakam’a, Jandarma Kumandanı’na, Malmüdürü’ne falan gösterse kardeşini. Dese ki, “İşte benim eserim.” (A. A. -Ö.Y., s. 57).

“Keşke bu Hitler oturduğu yerde otursaydı da tayıreler öyle tepemizde kulak patlatmasalar diyorum (...) Sevgili kardeşim, yurtta sulh, cihanda sulh diye, ben hiç harp olmasın istiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 82).

“İnşallah babamın başına gelen bir yanlışlıktır.” (A. A. -Ö.Y., s. 98).

“Daha sık arayamazlar mı sanki kendilerini mimar amcalar? Daha çok paylaşılabilir mi doğum günü, yılbaşı, paskalya, evlenme yıl dönümlü akşamlar? İsa daha sık doğamaz mıydı sanki? On çocukları olamaz mı mimar amcayla Alman yengenin?” (A. A. -Ö.Y., s.132).

“Asıl istediğim bu. Engin’in beni hâlâ nerelerde aramakta olduğunu bilmek istiyorum. Aydın’a telefon etmek, birtakım açıklamalara girişmek, hiç yerli yerine konulmamış bir şeyleri sanki böylece yerli yerine koymak istiyorum. Boş, geçersiz görevler yüklenilmiş olduğunu, bile bile bunun sürdürülmez olduğunu... Ömer’i de uğraştırmak istemiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.201).

“Amcasının posta kutusunda bir düzine istekli mektubu bulmak umuduyla geri geri gitti.” (A. A. -Ö.Y., s.254).

“Ah, biz ne zaman tam anlamıyla uygar olacağız acaba?” (A. A. -Ö.Y., s.271).

Gerçekleşmesi istenen bir eyleme dair niyet ve duygu bildirir:

“İlerde kaptan olmak istiyorum. Eniştemin şapkası çok hoşuma gidiyor. Hem de yabancı memleketler görüyor insan.” (A. A. -Ö.Y., s. 46).

Aşağıdaki cümlelerde istek içeren duygunun büyüklüğü, ünlem cümleleri kullanılarak vurgulanmaya çalışılmıştır: “Canım turşu istiyor. Hem de karpuz kabuğu turşusu (...) Ah, annemin o karpuz kabuğu turşuları! Limona yatırılmış hayat parçası!..” (A. A. -Ö.Y., s. 48).

“Orada, okulda olsaydım, ben de herkesle birlikte ağlardım. Evde gizli gizli ağladım kardeşim. Kimseler derdimi anlamadı. Keşke bari ilkokul hiç bitmeseydi. Böyle bir

günde öğretmenimiz Bay Dünder ne güzel konuşur, Başöğretmenimizle birlikte okulda merasimler yaparlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

“Ali otele değil, Kız Lisesi’nin önüne gitmek istiyor. Çok istiyor bunu. Aysel’i uzaktan bir görebilmeyi diliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.104).

“Almanya’da on altı ile altmış beş yaş arasındaki bütün erkeklerin on yedi ile kırk beş yaş arasındaki bütün kadınların silahaltına alındığını konuşuyorlar ve silaha sarılma sırasının kendilerine de gelmesi için neredeyse gül bahçelerinden çıkmayı diliyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.140).

“Modaya uygun dar paçalı bir pantolon yaptırabilse, başkente gitmeyi, yetiştirdiği öğrencilere serptiği tohumların nasıl yavaş yavaş filiz verip yeşermeye başladığını da görebilmeyi dilemektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.144).

“Bir gün dar paçalı bir pantolonu da olacak ve başkente gidecek. Artık köye hiç dönmek istemeyen, başkente gittiğinden daha sağlıklı, daha üstbaşı olan, çünkü daha okumak, ilerlemek isteyen Ali’yi görecek.” (A. A. -Ö.Y., s.146).

“Ben bu sefer nedense 19 Mayıs’a katılmayı çok istiyorum. Provalarda Aysel’i de görürüm, diye ümit ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.182).

“Aynanın önünde soyunmaya hala cesaretim yok. Koridora çıkıp orada soyundum. Sonra, alacakaranlık bir banyoda kendimi düşün altına attım. Ilık su gövdeme değdikçe büyük tat alıyordum. Buradan hiç çıkmasam. Bütün tortuları akıtsam üstümden.” (A. A. -Ö.Y., s.198). Ilık suyun ona tat vermesinin sebebi, bir erkekle sabaha kadar konuşmuş olmanın verdiği rahatsızlıktan arınmışlık duygusudur.

“Ben 19 Mayıs’ta oraya gelemiyorum. Çünkü nişanlanıyorum. Darısı senin başına. İnşallah karşına benimki gibi helal süt emmiş biri çıkar da, sen de bir yuva sahibi olursun.” (A. A. -Ö.Y., s.289).

“Şimdi taze açmış leylak dallarına uzansa. Kimseye, hiçbir bekçiye göstermeden küçük bir dal parçası koparsa. Koparıp gitse. O leylak dalını Aydın’a verse. Dostça verse. Nedenini bilmediği o gizli suçluluk duygusundan arınsa. “Bunca yorgunluktan sonra birbirimiz için yok olamayız. Hiç var olmamış gibi olamayız” dese... “Gelecekte inanmak için birbirimize, güvenmek için...” deyip verirse leylak dalını.” (A. A. -Ö.Y., s.383).

Kanatlı’nın aktardığı bilgiye göre Austin, bir ifadenin ya doğru ya yanlış olduğu; üçüncü bir ihtimalin anlamsız olduğu görüşünü, emir ve istek cümleleri üstüne yapılan

incelemelere bakarak yanlışlar. Çünkü böylesi cümleler, doğru ya da yanlış olarak açıklanamayan; dilsel bir uzlaş, toplumsal kabul gören cümlelerdir (1998: 78-79).

Gerçekleşmemiş olmaları sebebiyle doğru ya da yanlışlık içermezler:

“*Şu iş bir bitse hayırlısıyla.*” (A. A. -Ö.Y., s. 13).

Demir, “-mAlI” ekinin *çıkarım, tahmin, emir, istek* ifadesi için de kullanılabileceğini belirtir (2009: 217).

“Onlar herhangi bir gece, nasıl ışıklı bir büyük tiyatrodan içeri dalamayacaklarsa ben de öyle; aklımın estiği yerde aklıma esen her minibüse dalamayacağımı düşünmeliydim.” (A. A. -Ö.Y., s. 74-75) cümlesinde, “-mAlIydI” eki kullanılarak İbrahim Delice (2002: 205)’in “*olmayası istenen geçmiş*” anlamı verdiği istek bildirimi yapılmıştır.

“Beni neden katmadınız yeni araştırma ekibine, hocam? Böyle bir araştırmada çalışmak isterdim. Şuraya benim de bir katkı olmalıydı...” (A. A. -Ö.Y., s.352).

Erguvanlı Taylan’ın aktardığı bilgilere göre “-(A/I)r” eki, istek anlamı kodlar (2018: 11-12).

“İnşallah bitirmelerini muvaffakiyetle verir, mezun olursun.” (A. A. -Ö.Y., s.289).

1.15.11. Eleştiri İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Onaylanmayan bir düşünce, cephe alınan bir kişi, hatalı görülen bir davranış, sakıncalı olduğu düşünülen bir şey, eksiklikler içeren toplumsal düzenin eleştirilmesi, hicvedilmesini konu alan cümlelerdir:

“Engin’le yatışımı, o pek yalın görünen, ama bana kalırsa pek karmaşık olan gerçeği çözemeyeceğim. Biliyorum, yığınla çözümleyici çıkacaktır. Hasip çözecektir örneğin. Düğününde tutup kendisinden yirmi yaş küçük bir kızın elinden, karısı diye, bir İsraill türküsü eşliğinde hora teperken çözecektir... Sevil çözecektir asıl. Bir özel tiyatroda sahneye çıkıyor. Köy oyunu yazmış ve köy oyunu yazdığı için övünçle bağra basılmış, İstanbul sanatçılarının bağrına, Silifke’nin köylüklerinden İbrahim’i kendine üçüncü koca yapan... Hayır. Sevil değil böyle yapan. Ama biri var. Bir başkası daha var. Sevil olmuş olmamış ne fark eder?” (A. A. -Ö.Y., s.243). Aysel, Engin’le yaşadığı beraberliğin öğrenilmesi durumunda neler yaşanağıyla ilgili öngörülerde bulunurken toplum eleştirisi yapar. Düşünceleri ve yaşayışı birbirine tutmayan, başkalarını yargılamadan önce dönüp kendini sorgulaması gereken insanların kendi hatalarına, eksikliklerine rağmen insanları yargılamaya kalkmalarını ikiyüzlülük olarak görür.

“Neyi seviyoruz?” sorusuna, “Bir gövdeyi mi? Bir düşünceyi mi? Bir akım bile olmayan yeni esintileri mi? Maksiyi... Miniyi... Takma saçları... Yapma burunları...” cevaplarını vererek Hasip ve Sevil tekelinde insanların yapaylığına göndermeler yapar.

“Ben bir gün Russo’nun İtiraflarını okuyordum. Kışın, mütalaada coğrafya kitabımın altına koymuş okuyordum. Onu da zaten eniştemin kitaplarının içinden almıştım gizlice. Yakalandım okurken... Yaa, coğrafyacı beni yakaladı... Ama ne oldum! “Seni sevmesem, muallimler meclisine verirdim” dedi. “Ne okuyacağınızı bilmiyorsunuz madem, bize sorun bari” dedi. Onlara sorsak, Ev ve Kadın dergisi... Çok çok İki Çalgıcının Seyahati... Düşünün artık... “Hem ders çalışacağına roman okuyorsun. Utanmıyor musun? Görmeyeyim bir daha!” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.326-327). Öğretmen’in “Ne okuyacağınızı bilmiyorsunuz madem, bize sorun bari.” cümlesiyle okunmaması gereken kişiler arasında olduğunu sezdirdiği Rousseau, Özgüç Orhan’ın verdiği bilgiye göre Türk siyasal düzeninin eksikliklerini ortaya koyarken gündeme getirilen kişilerdendir (2013: 121). Aysel, ne okunacağına kadar karışılan baskıcı tutuma eleştiriler yöneltir.

“Gökdelenin altında beni uğrattığı son düş kırıklığını ödetmeliyim.”

İyi ama, onun ve onların öcünü kim alacak? Kim onu kurtaracak? Herbirimiz çekip gitmeden, bir odada ölümle tokalaşmadan önce, kim hesabımızı kimden soracak? Vatana yararlı bir evlat olmak için onca iyi niyetin, inanmışlığın, saflığın sonunda biraz sol yayınla bolca da masa altlarından kadın bacağı sıkıştırmaya gelinmişse, günübirliği pırıltılarla avunulmak için donatılmışsa her şeyler, bizim soracağımız ve bize de sorulacak sorular olmalı. En azından bir soru kalmalı geride. Bir soru deyip geçmemeli. Kişiyi düşünmeye zorlayan bir şeydir küçük bir soru. Sol yayınları bile Aydın’ın, bir çeşit masa altından kadın bacağına sürünmek değil mi sanki?” (A. A. - Ö.Y., s.355). Aysel, gökdelenin altında başarılarıyla övülmeyi beklerken Aydın’ın birlikte olmayı teklif etmesi nedeniyle yaşadığı düş kırıklığını ona ödetmek ister. Aysel’e göre yaşadıklarını yaşayan ve kurtarılmayı bekleyen çok sayıda kadın ve kadınlara bunları yaşatan çok sayıda erkek vardır. Kadın - erkek el ele ülkeyi yüceltme görevi üzerinde durulan romanda, sık sık kardeşliğe vurgu yapılır. Ancak erkekleri özgürleştirmek, ülkeyi ilerletmek için onca şeye göğüs geren kadınlara hiç de kardeş gözüyle bakılmaz. Gerek arkadaşlarına gönderdiği mektuplarda gerekse geçmişe dönük anlatımlarında kardeşliğe sık sık değinen Aysel, erkeklerden gördüğü muamelenin

eleştirisini yapar. Aysel, vatana yararlı evlat olmak için onca iyi niyet, saflık ve inanmışlıktan masa altından kadın bacağı sıkıştırmaya, günübürlük heveslere doğru kayan seyrin sorgulanması gerektiğini ifade eder. Vatani, ülküleri için savaşıyor; görev bilincine sahip gençliğin istikbal yerine günübürlük pırıltıların peşinde koşması Aysel'i hayal kırıklığına uğrattır.

Bir varlık, topluluk, olay, durum, düşünce ve davranışın eksikliklerinin ortaya konulduğu; belirli ölçütlere tabi tutularak doğru ya da yanlışlarının gösterildiği cümlelerdir:

“Aysel’e sözde geçen sene ezberlediğim Fransızca şarkıları söyleyecektim. Nerdee!.. Değil şarkı söylemek, selamlaşamadım bile. Sanki Ankara’da ortaokula gidiyor. Hep başı örtülü geziyor ve karşıdan bir erkek arkadaşını görse, yolunu değiştiriyor. Bir seferinde çarşı başında burun buruna gelmiştik. Acele bir selam verdi ve kıpkırmızı kesildi. Bir Atatürk çocuğu olarak hiç hoş görmedim bu hâllerini. Kadınlarımız tam Batılı olmadıktan sonra Türkiyemizi muasır medeniyet seviyesine çıkarmak çok güç.” (A. A. -Ö.Y., s. 84-85). Aydın, “Sanki Ankara’da ortaokula gidiyor.” cümlesinde kullandığı “sanki” zarfıyla Aysel’in Ankara’da okumamış gibi hareketlerde bulunduğunu ifade etmeye çalışır.

Dönemin şartlarının metin içinde kendini gösterdiği şu cümleler, ülkede var olan eğitim ortamına eleştiriler içerir: “Kolları kısa, soluk, çizgili ceketi kunduralarına rağmen bir başöğretmenden çok, bir cami hocasını andırıyordu. Ama o tarihte bir başöğretmen olarak da fazla yadırganmıyordu. Hayır, hiç hem de. Latin harfleriyle adını yazmayı beceren, azıcık da, değişimlere karşı yumuşak başlı davranan her orta yaşlı kimse, bir ilçe ilkokuluna başöğretmen olabilirdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 11).

“Ankara’nın en büyük oteline köpekle giren yabancılar bizi ne sanıyorlar? Garp adet ve muaşeretlerine uygun yaşayan bizler, bu adet ve muaşeretleri bilmeyen veya bizi tınlamayan bir Garpli’ya sadece acıyarak bakarız.” (A. A. -Ö.Y., s. 91). Cümleler, ülkemizde oluşturulan Batılı yaşam tarzına rağmen bir Batılının kültürel değerlere aykırı hareket etmesinin kabul edilemeyeceğini; bizi biz yapan önemli değerlerin ne olursa olsun çiğnemeyeceğini; ulusal kimlikten vazgeçilmeyeceğini eleştirel bir dille ifade eder.

“Orada, aşevinin önünde öyle, çinko ya da bakır taslarını uzatarak duran kalabalığı Türklüğün yüzkarasıymış gibi görüyor (...) Türk, hem bu denli yüceyken, hem nasıl bu

kadar küçülmüş olabiliyor; buna akıl erdiremiyor. Orada aş dağıtımı yapanların insanları itip kakmaları, söyledikleri sözler de sıcak çorbanın çekiciliğini silip süpürmeye yardımcı oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.105).

“Tilla’nın masalarındaki porselen fincanlarda güzel kokulu çaylar tütüyor. İnsan, “Çay bulunmuyor” diyenlere şaşıyor. Fırıncıların una neden nohut ve bakla karıştırdıklarına da. Çünkü Tilla’da has undan yapılmış güzel, küçük rozettalar, paskalya çörekleri, meyveli kekler, çikolatalı pastalar satılıyor. Gençler en çok “nisuvaz”ları seviyorlar. Dış kabuğunun ktır ktır edişine ve içinden çıkan o nefis tada bayılıyorlar. Anneler, çocuklarının bunca “nisuvaz”dan, o güzelim meyveli dondurmalar, “kafe glase”lerden sonra neden şişmanlamadıklarına şaşıyorlar. Ya kendileri? Yalnız karınları, kalçaları değil, kolları da yastık tıkıştırılmış gibi oldu. Atlı arabaların arka kısmına anneler, arabacıdan yana sırt veren kısmına ise gençler, çocuklar oturuyorlar. Alman ve Fransız şarkıları, faytoncuların ve gençlerin ağızlarından düşmüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.123-124). Viyanalı Madam Tilla’nın Büyükkada’da açtığı Tilla Pastanesi, azınlıkların ve bazı üst düzey Türk vatandaşlarının sıkça gittiği yerlerden olur. Halk, ekmek bile bulmakta zorlanırken pastanede porselen fincanlarda çaylar ikram edilir. “İnsan, “Çay bulunmuyor” diyenlere şaşıyor.” cümlesi, dönemin ekonomik dar boğazında yaşanan adaletsizliklere alaycı bir üslupla eleştiri içerir. Uzun’un verdiği bilgiye göre ekonomik dar boğaz, fakir halkın ekmek bile bulmakta zorlanmasına neden olurken üst gruptaki insanların en iyi undan ekmekler, tatlılar, kokulu çaylarla ziyafet çekmelerini sağlar (2008: 247).

Pastane, ülkede baş gösteren ekonomik sorunların hiç yaşanmadığı yerdir. Halkın karneyle ekmek aldığı fırınlarda una, nohut ve bakla karıştırılırken Tilla’da has undan yapılmış paskalya çörekleri, rozettalar, çikolatalı pastalar, meyveli kekler satılır. Dokuyan’ın verdiği bilgilere göre Bakanlar Kurulu, alınan tedbirlerin ekmek sıkıntısını önleyemediğini görünce buğday ununun börek, yufka, pasta, poğaç, kek, tatlı, sandviç ekmeği, çörek gibi ürünlerde kullanılmasını yasaklar (2013: 197). Devlet, bu yasaklamalarla halk arasında oluşan adaletsizliğin önüne geçmeye çalışsa da zengin halk, kaliteli ekmek ve pasta çöreklerle yüksek fiyatlar ödeyerek ulaşır. Fakir halkı kalitesiz ekmeğe mahkûm eden karne uygulaması, zengin halkın nisuvaz, meyveli dondurma, kafe glaselerle şişmanlamasına neden olur. “Anneler, çocuklarının bunca “nisuvaz”dan, o güzelim meyveli dondurmalar, “kafe glase”lerden sonra neden

şışmanlamadıklarına şaşıyorlar.”” cümlesi, vericinin halk arasında kendini gösteren bu adaletsiz uygulamalara eleştirisini içerir. Halk, kendi ektiği buğdayı bile devlet kontrolünde yerken üst düzey kadınların karınları, kalçaları, kolları çok yemekten yastık tıktırılmış gibi olur. Uzun’a göre çok para kazananlar en büyük vurgunculuk yapanlardı. Devlet, küçük esnafa nefes aldırılmazken büyük vurgun yapan zenginlere göz yumuyordu. Fakir esnafa hapis cezaları verilirken haksız kazançla büyük para kazananlar, devlet tarafından destekleniyordu (2008: 248-249).

“Bayram üstü Molla Kâtip’in Şakir Ağa’ya yolladığı pazenleri, kaputbezlerini otobüslerin oraya taşıdı. Çuval çuval. Denk denk. Mal kaçırıyolar keratalar! Bütün fakir fukaranın pamuklu karnelerini ellerinden almışlar. Sergievi’ndeki dokuma satışında da bir adam uydurmuşlar; arşınlatıp arşınlatıp basmaları, kaputbezlerini, nazillileri, tülbentlikleri hadi babam el altından Şakir Ağa’nın mağazasına. Hoş, büyük savaş zenginlerinin yanında bunların yaptığı ne ki? Devede kulak.

“İstanbul’da daha dağıtım komisyonlarında olup bitiyor her iş. Asıl o ithal mallarında. Kalayda, demirde, ayakkabı çivisinde, köselede, kahvede, çengelliğnede... Asıl vurgun böyle vuruluyor. Ondan sonra da kırk paralık kürdanı kırk bir paraya sattın diye hadi babam garip vatandaş içeri!” (A. A. -Ö.Y., s.151). İnsanların bez parçası bile bulmakta zorlandıkları dönemde Şakir Ağa, mağazasına çuval çuval pazen, kaputbezi ve Nazilli basmaları usulsüz şekilde istifler. Fakir fukaranın pamuklu karnelerini elinden alarak veya Sergievi’nden adam ayarlayıp el altından mal kaçırarak Şakir Ağa’nın dükkânına getirilen ürünler, savaşı fırsata çevirmek için yapılanları gözler önüne serer. Vurgunculuk, öylesine alır başını gider ki vurgunculuk yapanları tespit eden; vurgunculuğun önünü kesmeye çalışan kişiler dahi savaşı fırsata çevirmeye çalışır. *“Ondan sonra da kırk paralık kürdanı kırk bir paraya sattın diye hadi babam garip vatandaş içeri!”* cümlesiyle verici, büyük vurgunculuk yapanlara ses çıkarmayanların kırk paralık kürdanı kırk bir paraya satan garip vatandaş içeri atmasını eleştirir.

“Seçimler yaklaşmış, hükümet yeni bir kararnameyle un, irmik, makarna, şehriye, nişasta ve bulgur yapabilmeyi, bunları rahatça satabilmeyi halka serbest bırakmış; yirmi üç vilayete de ekmeklik hububat verilmiş, bu hububatın dar gelirli vatandaşa dağıtılmasını buyurmuştur. Yine dar gelirli vatandaş için ucuz ekmek karneleri çıkarmıştır, ama Hergele Meydanı’ndaki otobüslerden indirilen torba ve sepetlere karşı gösterilen büyük saygı ve özen, Ali için yine de şaşılmayacak, anlaşılabilir bir şeydir. O,

dar gelirli vatandaşa dağıtılan karnelere sahip olmak hiç de kolay değildir. Ali, akşamki lokantaya gidene değin, “Demek darın da darı var” diye düşünürdü. Şimdi alana uğrayıp ordan yukarı, İlhan Abi’nin yanına çıkmayı kurarken, dar gelirin bir maaş olduğunu anlıyor. Bir maaşın yoksa hükümet kapısından, dar gelirli de değilsin.”

(A. A. -Ö.Y., s.155-156). Verici, ekonomik sıkıntıları azaltmak için alınan kararları, bildirim cümleleriyle okurun bilgisine sunar. Verilecek ucuz ekmek karnelerinin dar gelirli vatandaşlara özel olması, dar gelirli sınıfına girmeyen halkın durumunun ne olacağının sorgulamasına neden olur. Bu sorgulamalar sonucu, ucuz ekmek karnelerine sahip olmayan Hergele Meydanı’ndaki halkın otobüslerden indirilen sepetlere özen göstermeleri anlayışla karşılanır. Alınan tedbirlerin tüm vatandaşların ekonomik sıkıntılarını çözmekte yetersiz olduğunu dolaylı yollardan anlatan cümleler, eşitlikten uzak destek çalışmalarının seçim çalışmaları nedeniyle olmasına eleştiriler içerir.

“Bu memlekete sahip çıkmalıyız aslanım. Ahlak bozuldu. Yahudilerle Ermeniler yükü tuttu. Aşkale’ymiş! Aşkale’ye kimler gidiyor aslında? Ha? Türk oğlu Türkler. Yahudilerse Adalarda, Modalarda keyfinde. Baştakiler bütün onlarla ortak. Al gülüm, ver gülüm. Kendi açıklarını örtmek için sözümona Varlık Vergisi koydular. Varlığının vergisini ödemedin diye, yürü bakalım. Ellerinden gelse babamı Aşkale’ye sürer bunlar. Sen babamı tanırsın. Söyle bakalım; babam, Türk oğlu Türk değil mi benim? Bi katışığı var mı? Ama bunların niyeti Türklüğün kökünü kazımak zaten.” (A. A. -Ö.Y., s.160). Okurun dönem hakkında bilgi sahibi olmasını isteyen verici, Dündar Öğretmen ve Ulus gazetesi aracılığıyla iktidarın sesini duyururken İlhan aracılığıyla farklı görüşe mensup kişilerin fikirlerini, eleştiri içeren düşünce bildirimi cümleleriyle metne dâhil eder. Asıl amaç, Aysel’i ölmeye götüren toplumsal sorunların çok boyutlu olarak çıkarımlanmasını sağlamaktır.

“Millî Korunma Kanunu yürürlükteydi. İstanbul’dan Aşkale’ye gönderilenler ise nedense çarçabuk geri dönmüşlerdi. Kars-Sivas yolu yapılmış mıydı? Aşkale’den İstanbul’un Büyükkada’sına, Moda’sına, Şişli’sine geri dönenler keyifle ellerini ovuşturuyorlardı. Durumu kolay atlatmışlardı. Varlık Vergisi adı altında pek de bir şey ödemişlerdi. Çoğu, neleri var neleri yok, çoktan karılarının, çocuklarının, analarının üstüne yaptırmışlardı çünkü.” (A. A. -Ö.Y., s.206). Haksız zenginleşmeyi engellemek amacıyla savaş yıllarında çıkarılan Milli Korunma Kanunu, savaşın sonlarına geldiği hâlde hâlâ yürürlüktedir. Varlık vergisini ödemedikleri için İstanbul’dan Aşkale’ye

gönderilen vergi kaçakçılarının çabucak geri döndüklerinin bildirimini yapan verici, “*Kars-Sivas yolu yapılmış mıydı?*” sözde sorusuyla bu yolu yaparak ceza ödetilecek olan suçluların ceza çekmeden geri döndürülmelerine eleştiriler yöneltir. İstanbul’un lüks ve zengin muhitlerinde oturan bu kişiler, çok daha önceleri neleri var neleri yoksa karılarının, çocuklarının, annelerinin üstüne yaptırdıkları için durumu kolay atlatırlar. Verici; “*nedense*” sözcüğü, sözde sorular ve alaycı bir üslupla yozlaşmış uygulamaları eleştirir.

“*Artık bu öğretmenlere de kızmaya başlamıştım doğrusu. Hem, “medenî olun” derler, hem de nefes aldırılmazlar.*” (A. A. -Ö.Y., s.179).

Eleştiri cümlelerinde, beğenilen ve beğenilmeyen taraflarının ne olduğu bütünüyle incelenir. Olumlu ve olumsuz niteliklerin neler olduğu üstüne yorumlar yapılır:

Cumhuriyetin gereklerini yerine getirmeyen, değişime uyum sağlayamayan anne babalarla cumhuriyet ideallerine bağlı Dünder Öğretmen’in çatışmasının bildirimini yapıldığı aşağıdaki cümlelerde, topluma yöneltilmiş bir eleştiri vardır: “*Günlerdir her bir şeyi tek tek anlattım bunlara efendim. Ama suç çocuklarda değil ki. Analarında, babalarında asıl. Bütün evleri tek tek dolaştım. Biliyorsunuz. Tek tek. Yine de...*” (A. A. -Ö.Y., s. 12). Dikmen’e göre “*Ölmeye Yatmak*’ta toplum da bir kişi, hatta belki romanın başkişisidir.” Toplum, birbirleriyle çelişen şizofrenik bir kişiliğe bürünmüş; Aysel, Aydın, Namık, Ali, Sevil, Semiha da bu şizofrenik toplumun çocuklarıdır (2008: 20). Dünder Öğretmen, tüm ikazlarına ve yaptıkları tüm provalara rağmen aksaklıkların olduğu müsamerede yaşanan durumun suçlusunun öğrenciler değil; toplum olduğunu düşünür. Öğretmen’in “*yine de...*” şeklinde eksik bıraktığı cümle, bilinçli olarak tamamlanmayarak eleştirinin boyutu artırılmıştır.

Okul öğretmenlerinden olan Ziya Öğretmen, yılsonu müsameresi hazırlıkları ve sahnelenmesinde görev almamıştır. Ancak kendine meslekler sahnesine geçerken çocukların kostümlerini giymesine yardımcı olması için güvenilmiştir. Sahne geldiğinde hazırlıklar tamamlanamadığı için çokça beklenir, izleyicilerin sabrı tükenir. Kendi de okulun öğretmeni olmasına rağmen Ziya Öğretmen’in müsamereyle ilgili hazırlıklara yardımcı olmaması, kızgınlık ve yakınma içeren şu cümlelerle eleştirilir: “*Bu Ziya’nın da hiçbir şeye yararı yok canım. İçinden gelmiyor bir kez. İçinden gelse yine de el verebilirdi bana. Şuna bak şuna! Memur masası üstünde gemici fenerinin işi ne?*

Gemici feneri 19 Mayıs 1919 sahnesi için be kardeşim! Son. En son. İnsan bunu da mı düşünemez? Kendiliğinden bir şey yaptığı yok bunun. Eh, kendiliğinden bir şey yapmak için, insanın bağrında ülkünün ateşi yanmalı, ülkünün...” (A. A. -Ö.Y., s. 27). Soru ve ünlem cümlesi formundan da yararlanan cümleler, hataları gözler önüne sererek eleştiride haklı olduğunu göstermeye yarar.

Aysel, Ankara sokaklarında yürürken şahit olduklarının kendinde düşündürdüklerini, eleştiri içeren bildirim cümleleriyle sunar. Cümlelerde, dar gelirli ve üst düzey kişiler arasındaki adaletsizlik, eleştirel bir üslupla ele alınır: “*İşçiler, hizmetçiler, hastabakıcılar, marangozlar, marangoz çırakları, dükkân çırakları, hademeler, çöpçüler... Bu gece Büyük Tiyatro’da My Fair Lady’yi seyretmeye gidemeyecek kim varsa başkentte, hepsi. Hepsi, sabahın köründen başlayarak, asla erişemeyecekleri bir masal hayatına vergi ödediklerini düşünmeksizin... Bir gün bir “sir”ün ya da bir “lord”un bir sokak köşesinde belirip kendilerini yeniden yaratmaya kalkacağını mı umuyorlar? Öyle hızlı koşturuyor hepsi, vergi mükellefleri...*” (A. A. -Ö.Y., s. 50). 1968 yılında yapılan bütçe görüşmelerinde çok büyük oranda vergi kaçırıldığı, gelirine göre vergi alınamadığı, vergi adaletsizliği gibi konular gündeme gelir. Bu görüşmeler sonunda, enflasyonu önlemek amacıyla yeni vergiler getirilmesi kararı alınır. Bütçe açığı olduğu böylesi bir durumda, dar gelirlinin maaşlarında artış mümkün olamayacağı söylenir. Üstüne de elektrik, su gibi birçok alanda zam kararı alınır. Aysel, 1968 yılında yaşanan bu durumu sezdirmek için “*vergi*” ve “*dar gelirli meslekler*”i ipucu olarak kullanır. “*Bir gün bir “sir”ün ya da bir “lord”un bir sokak köşesinde belirip kendilerini yeniden yaratmaya kalkacağını mı umuyorlar?*” sözde soru cümlesiyle adaletsizliklere susan halkı eleştirir. Üsluba ait özellikler, devrik ve eksik cümle kurulumu, soru işareti ve üç nokta, cümlelerin eleştiri içerdiği konusunda okuru yönlendirir. Aysel, dar gelirlinin hiçbir zaman o masal hayatına erişemeyecekleri hâlde bu vergilendirme ve zamlardan habersizce koşturmasını ve hak aramak konusunda tepkisiz kalmasını eleştirir. Sayılan meslek gruplarına bakıldığında hepsinin düşük gelir sağlayan meslekler olduğu görülür. Aysel, bu meslek sahiplerinin dar gelirli olduklarını sezdirmek ve bu sezdirimlerden doğru çıkarımlara ulaşılmasını sağlamak için bu kişilerin “*My Fair Lady*” adlı müzikali izlemeye gidemeyecek kişiler olduğunu ifade eder.

“Hiç arkadaşım yok benim. Hem kızlardan ne öğreneceğim? Yemek tarifi, kek tarifi, modellerden patron çıkarma ve hangi oğlan kime bakıyor... Kim kime iç çekiyor... Bunlar...” (A. A. -Ö.Y., s.331). Aysel, çağdaşı kızların ülkeye bir katkıda bulunmak yerine anneleri gibi davranmalarına eleştiriler yöneltir.

“Yok efendim, +- mİş” gibi kodlayıcılar, bireyin bir görüşe katılmadığını; yanlış olduğunu düşündüğü görüşü desteklemediğini gösterme amaçlı kullanılır:

“Oğuz, yani abimin bu arkadaşı, “Kardeşin mazbut⁴³, merbut⁴⁴. Tam bir Türk anası olmaya namzet” dedi durdu. Çok sinirime dokundu. Hem, “Kardeşimiz, kardeşimiz” diye konuşuyor, hem de durmadan manalı manalı bakıyor bana. Yok efendim neler okuyormuşum? Nurullah Bey delinin biriymiş. Onu okumamalıymışım. Onu okuyacağıma Japonca okusam daha iyiymiş. Reşat Ekrem Koçu’nun Esirci Başı’sını okumalıymışım. Kendisinin yazılarını okumalıymışım. Bozkurtların Ölümü’nü okumalıymışım falan.” (A. A. -Ö.Y., s.191). Görsel, işitsel ve duyuşal delillerden Oğuz’un bir abi gibi bakmadığını algılayan Aysel, kardeşim demesine rağmen kendine başka gözle bakan Oğuz’u eleştirir.

“Yıldız mecmuaları okuyan Suna’ya bakıyorum da, Suna gibiler bu ülkeye nasıl faydalı olabilir, erkeklerin yanında nasıl el ele, kol kola çalışabilirler, diye kara kara düşünüyorum. Suna ise hiç aldırıyor. Ballandıra ballandıra Yıldız mecmuasının yıllığını anlatıyor. Yok efendim dört renkli kapağı varmış. Kapakta Betty Grable’ın mayolu bir resmi varmış. Ayrıca içinde de tam iki yüz adet artist fotoğrafı varmış. Bunların dört tanesi de kesilip tablo halinde duvara asılabilecek boyda artist resimleriymiş falan. O, Robert Taylor’unkini kesip odasına asmış bile. Her gece onun resmine bakarak uyuyormuş. Ailesi Suna’yı çok serbest yetiştiriyor zaten. Hoş bilirsin, Yıldız da öyle. Ben de serbestlikten yanayım ama artist resimleriyle uğraşp ülkemizi bir yana bırakarak değil. Haksız mıyım sen söyle? Bu Suna bana, ilkokulda Sevil diye bir kız vardı bizim sınıfta, işte onu hatırlatıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.192). Aysel, kurduğu cümlelerle Ulus gazetesi Güzel Sanat sayfaları okurlarıyla Yıldız dergisi okurlarını kıyaslar. İdris Akın’ın verdiği bilgilere göre Yıldız dergisinde, Hollywood dedikoduları; okuyuculardan gelen mektuplar; film eleştirileri; sinema dedikoduları; jimnastik, spor, makyaj, modayla ilgili sorulara cevaplar; magazin el aşk hikâyeleri; resimli dedikodu gibi bölümler yer alır (2019: 70-72). Aysel; içinde şiir, hikâye, Nurullah Ataç’tan

⁴³ Düzgün.

⁴⁴ Bağlı.

yazıların yer aldığı Ulus gazetesinin Güzel Sanat sayfalarını okuyanların değil; kapağında Betty Grable'ın mayolu resmi bulunan, iki yüz adet artist fotoğrafına sahip olan Yıldız dergisini okuyanların ülkeye faydalı olamayacağını düşünür. Artist resimleriyle uğraşıp ülkeyi bir yana bırakan Yıldız ve Suna gibi kişilerin ballandıra ballandıra derginin yıllığını anlatmalarını aldırma olarak görür. “*Ben de serbestlikten yanayım ama artist resimleriyle uğraşıp ülkemizi bir yana bırakarak değil.*” cümlesiyle ülkeyi geliştirme ideali taşımayan kişilerin serbestliğinin övünülecek bir şey olmadığını ortaya koyar. Verici, “*Bu Suna bana, ilkokulda Sevil diye bir kız vardı bizim sınıfta, işte onu hatırlatıyor.*” cümlesinde de olduğu gibi Aysel ve Sevil'in yaşayışına derinlemesine yer vererek cumhuriyet'in Batılaşma ve medenileşme algısının sınırlarıyla ilgili eleştiriler yöneltir.

“*Gömmüştür o öğretmen kafasını bir yerlerde yine, bir yığın rakamla dolu kitaplar üstüne. Yok efendim, Anadolu'da beslenme yetersizliğinden ölen çocukların oranı yüzde bilmem kaç. Yok efendim, oyunu kendi kendine kullanmasını bilmeyen kadın oranı şu. Yok efendim bilmem ne... Başka bir şey yapamaz.*” (A. A. -Ö.Y., s.203). Tezel'in “yok efendim” ile başlayan cümleleri, Aysel'in bu kadar çalışmasını gereksiz bulduğunu bildirmek içindir.

“*Başımızdakiler, yaptıkları yetmiyormuş gibi, bir de babalarımıza, bu vatani asıl kurtaran kahraman babalarımıza leke sürmeye çalışıyorlar. Onları mahkeme kapılarında süründürüyorlar. Milli Korunma Kanunu'ymuş!... O kanun babalarımıza işliyor da, Kambur için işlemiyor ama.*” (A. A. -Ö.Y., s.216). (i-) + {-mİş} kiplik yapısı, kanunun geçerliliğine kuşkuyla bakma ve uygulanma yöntemini eleştirme amaçlı kullanılır. Çünkü İlhan'a göre o kanun, yalnızca bu vatani asıl kurtaran kahraman babalara işlemektedir.

1.15.12. Genelleme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Varlıklar veya olaylarla ilgili üretilen genel düşüncelerin ifade edildiği, ortak özellikleri bulunan varlık ve kavramların tümünü toplu olarak düşündüren cümlelerdir:

Kerimoğlu ve Aksu'nun Kocaman vd., Vardar, Ergin, Gencan, Korkmaz, Demir gibi araştırmacılardan aktardığı bilgilere göre “-Dir” biçimbirimi; geniş zamanda çıkarım, olasılık, kesinlik, tahmin bildiren koşaç; genelleştirme, bilgisellik kipliği,

gerçeklik-gerçeklik dışılık ifade eden kiplik belirticisi ve koşaç eki görevlerini üstlenebilir (2015: 79).

“‘Galatasaray’daki bir hocamız bize hep, “Fransızlar çok kültürlü ve hayatı seven bir millettir” derdi.” (A. A. -Ö.Y., s.183).

“‘Sevil, “Yahudi kızıdır o” dedi. “Kim?” “Şu işte. Yahudi’dir. Pis kokar onlar.” “Rum” dedi Aydın. “Bir Rum kızı o.” “Sen nerden biliyorsun sanki Rum olduğunu?” Aydın, sesinde, çok şey biliyor da, çok şey gizliyormuş gibi bir tınıyla, “Ben Rum kızlarını hemen tanırım” dedi. “Nerden tanırmışsın? Nasıl tanırmışsın?” “Tanırım işte. Biz Galatasaraylılar hemen tanırız onları.” (A. A. -Ö.Y., s.129). Sevil’in Yahudilerle ilgili söylediği “Şu işte. Yahudi’dir. Pis kokar onlar.” cümleleri, Hitler’in Yahudilere yaptığı soykırım nedeniyle Yahudilerle ilgili olumsuz bir genellemeyi içerir. Metnin önceki bölümlerinde vurgunculuk yaptığı gerekçesiyle çok sayıda Yahudi’nin tutuklandığına dair gazete haberlerine yer verilmesi, ülkede Yahudilere karşı genellemeler oluştuğunu gösterir. Kızın Rum mu, Yahudi mi olduğuna dair tahminlerde bulunan Aydın ve Sevil’in bu konuşmaları, toplumun insanları sınıflandırışı, yaftalaması ve genellemesine örnektir.

“Ankara’da güzel kız ne gezer desene...” (A. A. -Ö.Y., s.184).

“Kapısının olur olmaz saatlerde vurulması alışılmamış bir şey değil. Ama bir köylü. Hem de kadın! Ne ilçeden, ne çevre köylerden hiçbir kadın tek başına gelip de bir ezan saatinde Kaymakam’ın kapısını çalamaz. Ona bir derdini söyleyemez. Onlar dertlerini memur karılarıyla iletirler en çok.” (A. A. -Ö.Y., s.258) cümleleri, dönemin kadınlarla ilgili düşünce yapısı ve davranış biçimleriyle ilgili genellemeler içerir. Onlar, çeşitli sebeplerle bastırılmış; sindirilmiş ve ezilmişlerdir.

“Suriye’de kanlı savaşlar olurken ve Fransızlar Şam’ı dehşetli bir top ateşine tuttukları zaman, İngilizler hemen araya girdi. Mister Çörçil, Fransız kuvvetlerine derhal ateşkes emrinin verilmesini istemiş. Fransızlar aslında sulhü severler. Mecbur kalmasalar Şam’ı top ateşine tutmazlardı sanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.301).

“Avni Abisi ardından bağırdı: “Ulan sümüklü! Sen de dalacaksın bürokrat çarkına ha?.. Sen de kaybolacaksın!..” Böylece içine bankada toplanan zehri boşalttı oracıkta. Ali o saat ağlamaklı oldu. Geri koştu. Paketi geri verecek, Radyoevi’ni falan da unutacaktı nerdeyse. Avni anladı. Bir sorumluluktan ya da bir bencillikten kaçır gibi Ali’nin yanağını okşadı: “Hadi hadi... Bir başaracaksın ki!..” Ali karşısındakine

yüklediği çaresiz bocalamayı sezdi. Bunu, Avni'nin yanağına değen, gözünden, yüzünden fışkıran sıcaklığını, her şeyi ödemek için, “Kaybolmayacağım valla! Görürsün abi... Kaybolmayacağım işte!” dedi. Kim kaybolmuş ki? Avni böyle düşündü. Ama bu kez ağzını açmadı.” (A. A. -Ö.Y., s.317). Cümlelerde kullanılan “dA” bağlacı, herkes gibi Ali'nin de kaybolacağını ifade ederek genelleme içerir.

“Alain’le arkadaş olmak ne güzel! Gözleri kollarını, bacaklarını yemiordu. Gözleri, “Sen bir şeyden anlamazsın” da demiyordu. Alain oysa, henüz yirmi yaşında. Neden sanki ötekiler, kendi ülkesinin gençleri de böyle değillerdi? (...) Birden kendinden utandı Aysel. Ülkesinin bütün gençlerine haksızlık etmiyor muydu acaba? Aydın ya da benzerleri bir genelleme olabilir miydi?” (A. A. -Ö.Y., s.371).

“Engin, Çankaya’nın tepesinde kaşlarını çatıyor.

“Şimdi kızların çoğu kendilerine ciddi görevlerin düştüğünü bilmiyorlar. İnanın öyle. Ders verdiğiniz sınıflarda çok azı bizim kavgamızın içinde. Onların da kökeni...” diyor. Susuyor. Düşünüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.392). “Onların da kökeni...” genelleme içeren düşünce bildirimi cümlesi, komünizmi destekleyen Engin’in kendi gibi düşünmeyenlere eleştirisini içerir. Cümlelerde, “kızların çoğu”nun görevlerini bilmediğinin söylenmesi, yine çoğunun bu kavgada olmadığının düşünülmesi de cümlelere genelleme anlamı kazandırır.

Genellemeler, geniş bir alan hakkında hükümler içerdiği için doğruluğunun ispat edilmesi zordur:

“Sınıfta anlatıyorum: “1860’ların Rusyası’nda büyük çoğunluk köleliğin kalkmasını, sosyal reformların gerçekleşmesini özliyordu. Okumuşlar, aydınlar daha güzel bir geleceğin umudu içindeler... Rus toplumunda kötü olan ne varsa hepsi de mujiklerin köle oluşundan ötürü. Aydınlar bunu görüyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.240).

“Bülent, Fransızların çok korkak olduğunu söyledi.” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

1.15.13. Gerçekleşmemiş Niyet İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmesi istenen ancak istendiği gibi olmayan bir düşünceyi bildiren cümlelerdir. “Sanmak, inanmak, düşünmek, ummak, beklemek” sözlüksel işaretleyicileri; “-sAydI ... -Abilirdi, -AcAktI, -ArdI” kodlayıcıları ve karşıtlık bağlaçları, gerçekleşmemiş niyet bildiren cümlelerde kullanılır.

“Hadi len, yürü. Akşam ezanı okunacak neredeyse. Karanlığa galacaz eyice...”

Ali fırladı, “Öpüym elinizi öğretmenim” deyip Dünder Öğretmen’in eline sarıldı. Onun şaşkınlığı geçmeden de, elindeki çomağı merkebe batırdı, yürüyüp gittiler. Artlarına bakmadılar hiç.

Ana, yaklaşan bir tehlikeden böylece kurtulduğunu sandı. Ali, anasının kendini öğretmeninin önünde daha çok utandırmasını böylece önleyebileceğine inandı. Ama bu inancı çok sürmedi. Yol boyu kendini ayıpladı.” (A. A. -Ö.Y., s. 59-60). Ali, Öğretmen’i karşısında daha fazla mahcup olmamak için; anne de oğlunun okula gönderilme tehlikesinden kurtulmak için Öğretmen’in yanından hızla uzaklaşır. Ancak cümlelerde kullanılan “sanmak” ve “inandı ama” söylemleri, ikisinin de niyetinin gerçekleşmediğini ortaya koyar.

“Ah, şimdi Demir, Comtesse de Segure’ü okurken uyuyakalmışaydı, belki de bu kavgada kimin haklı, kimin haksız olduğunu birlikte çözebilirlerdi.” (A. A. -Ö.Y., s.139).

“Bugün edebiyata çok kalkmak istedim. Fakat hoca kaldırmadı.” (A. A. -Ö.Y., s.168).

“Bugün bisikletimize binip arkadaşlarla Çankaya’ya gidecektik. Fakat öyle bir kar var ki. Her taraf bembeyaz.” (A. A. -Ö.Y., s.173). Cümleler arasında Çankaya’ya gidilmediği bilgisi verilmemesine rağmen karşıtlık bildiren “fakat” bağlacı sayesinde niyetlenen düşüncenin gerçekleşmediği anlaşılır.

“Salim Efendi oğlunun, liseyi bitirdikten sonra artık dükkânda oturmasını, baba işini sürdürmeye hazırlanmasını isterdi.” (A. A. -Ö.Y., s.208) cümlesinde bulunan “-Ardı” eki, geçmişte geleceğe yönelik gerçekleşmesi istenen bir düşüncenin gerçekleşmemiş olduğunu bildirir. Sonrasında karşıtlık bağlaçlarından birini alarak beklentinin gerçekleşmeme nedeni açıklanır. “*Ama İlhan, ‘Yoo baba. Eskiden olsaydı belki. Ama artık geçti. Şimdi ben hukuk okuyacağım.*” (A. A. -Ö.Y., s.208) cümlelerinde kullanılan karşıtlık bildiren “ama” bağlacı, Salim Efendi’nin gerçekleşmesini istediği hayalinin gerçekleşmeme nedenine açıklık getirir.

“Gemideki Türklerimiz, Drottningen rıhtıma yanaşana kadar bir ağızdan hep:

“Yaslı gittim şen geldim

Aç koynunu ben geldim.” marşı ile kulakları ve kalpleri çınlatmışlar. (Ah, ben orada olsaydım da bunu yazsaydım işte gazeteye.)” (A. A. -Ö.Y., s.268).

“Bizim oraların adamlarını bilirim. Kendilerine gizlice, üstelik bir oğlanla mektup gönderen bir kızı zaten istemezler. Bu adam da şıp diye cayardı, ne güzel.” (A. A. -Ö.Y., s.330). Cümlelerde, gerçekleşmesi istenen bir durumun gerçekleşmeyecek olduğu, “-ArdI” ekiyle çekimlenmiş yükleme kurulan *gerçekleşmemiş niyet içeren düşünce bildirimi cümleleriyle* verilir.

“Bacaklarımdan birini altına almışım. Bir elim boynumda. Kollarımdan öteki, boz renkli kumaşla kaplı koltuğun yanından sarkmış. Bu elim nerdeyse yerde duruyor. Durumumu değiştirmeye istekliyim. Ama gücüm yok. Daha doğrusu gücüm olup olmadığını tartmaya isteğim...” (A. A. -Ö.Y., s.340).

1.15.14. Gereklilik İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Yargının mutlaka gerçekleşmesi gerektiğini ifade eden cümlelerdir.

“-mAlI” eki kullanarak gereklik bildirimi yapılabilir:

“Efendim, ona kalsa yürümeliymişiz Moskof’un üstüne...Türklüğümüzü iyice bir gözlerine sokmalıymışız.” (A. A. -Ö.Y., s.102) Aydın’a göre zorunlu olarak yapılması istenen hareket, henüz gerçekleşmemiş olması sebebiyle geleceğe yönelik bir anlam bildirir (2016: 241). Bilgegil, “-mIş” ekinin gelecek zamanın gereklik anlamı taşıyabildiğini bildirir (1963: 266-268).

“Yalnızız. Çoğalana dek birlikte olmalı...” (A. A. -Ö.Y., s. 52) cümlelerinde, özgürlük peşinde koşan az sayıdaki insanın çoğalmasının gerekli olduğu bildirilir.

“Biz Türk erkeklerine hep kardeşimiz gözüyle bakarız ve bakmalıyız. Onun dışında bizim kötü düşüncelerimiz olamaz ve olmamalıdır.” (A. A. -Ö.Y., s. 80). Aksan, “-DIr” biçimbiriminin gereklik anlamını pekiştirdiğini bildirir (2017: 226).

“Kara dokumaları yeniden bağlayıp çekmeli camların üstüne. Karartmaya hazır olmalı (...) Söylemeli de pencerelere circir mı taktıracaklar, ne yapacaklarsa yapsınlar. Ağlamasını öğren oğlum Ali. Ağlamadın mı olmuyor. İyi ama, kime ağlamalı? Ağlamak için de biri gerek.” (A. A. -Ö.Y., s.104).

“Eline geçen bu ilk fırsatı ne olursa olsun iyi değerlendirmeli. Kendisinin de bir “kişi” olduğu akıllara yer etmeli. Yer etmeli. Hiç çıkmamasıya...” (A. A. -Ö.Y., s.231-232).

“Her şey yolunda görünüyordu. Artık öyle görünmemeli. Otuz yılda hiçbir yere gelinmemişse, bir başkaldırı mutlak olmalı. Bu hiçlik de yaşanmalı. Bir boşluğa olanca hızla düşülmeli. Bu düşüş gerçek yüzünü göstermeli.” (A. A. -Ö.Y., s.114).

Gereklilik bildirimi, “gerek” sözcüğüyle yapılabilir:

“Yoksa gebe miyim? Öyle ya. Çoktan aybaşı olmam gerekirdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 48).

“Matbaada işçilik eden bir öğrencimle yattım. Ama çok önceydi bu. Neden yattığının da öyle uzun boylu üstünde durmuş değilim. Olması gereken bir şeydi. Kaçınılamaz.” (A. A. -Ö.Y., s.114).

“Zaten erkek arkadaşlarımızın bize kardeş gözüyle bakmaları gerek... El ele, öyle, vatani...” (A. A. -Ö.Y., s.231).

Gereklilik bildirimi, “şart, zorunda, mecbur kalmak, zorunda kalmak, icap etmek” kodlayıcıları kullanılarak yapılabilir:

“Nitekim, bir gün doktor da olsan, Şark hizmeti şarttır ve memleket uğruna insan bazen istemediği yerlere de gitmeye mecbur kalabilir.” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

“Beni burada ölü bulduklarında tertemiz olmalıyım. Bulantı zorluyor. Yataktan fırlıyorum. Masaya tosladım. Banyo kapısına çarptım. Banyonun elektriğini yakmak zorunda kaldım.” (A. A. -Ö.Y., s.114).

“Evlatlık ilanını verirken çocuğu, anasız babasız olarak göstermek zorunda kaldı. Analı babalı dese, kimse ilgilenmeyebilir. Anasız babasız bir çocuk iyilikseverlerin yüreklerini daha çabuk yumuşatır.” (A. A. -Ö.Y., s.250).

“Salim Efendi ilçedeyken köylülerle alışverişte sabırlı olmayı öğrenmiştir. Şimdi kentli müşteri, Salim Efendi’nin karşısında sabırlı olmak zorundadır.” (A. A. -Ö.Y., s.158).

“Kardeşim Nurten ikmale kaldı. Ona da çok canım sıkıldı. Bu yaz onu da çalıştırmam icabedecek.” (A. A. -Ö.Y., s.185).

“Lazım” kodlayıcısı, gereklilik bildirir:

“Önce seni bütün kalbimle tebrik ederim. Söz kesilmiş. Senin bu işi hiç istemediğini biliyorum. Fakat ne yaparsın ki tebrik etmem de lazım.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Annem, hemşireliğin, ebeliğin falan tahsille olmayacağını söylüyor. İnsanın önce hastaları sevmesi lazımmış.” (A. A. -Ö.Y., s.110).

Bir yargının gerçekleşmesi için nelerin gerekli olduğu “istemek” kodlayıcıyla bildirilir:

“Kaymakam olmak kolay mı? Öyle üniversite bitirmek falan da yetmiyor. Tatlı dil, güler yüz istiyor. Büyüklerin gözüne girmek, küçükleri sevmek ve sevdirmek kendini... Aynı zamanda da sert olmak. Herkeslerin senden çekinmesini sağlamak. Hem iyi yürekli

olmak, hem katı yürekli. Hem dindar, hem serkeş; hem tutucu, hem uygar görünmek. Rakıyı da adabına göre içmeyi bilmek, şarabı da.” (A. A. -Ö.Y., s.255). Cümlelerde “istemek” eylemi bir kere söylenmiş, diğer cümlelerde derin yapıya gizlenmiştir.

1.15.15. Görüş İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir olay, durum, varlık ya da kavrama dair bireysel olarak varılan yargıyı ifade eden cümlelerdir. “Sanmak, görmek, söylemek, inanmak, demek, bana kalırsa, bence, sözde, benim fikrim..., benim kanaatim..., bana sorarsan, ...-In gözünde, görürsün, inanın öyle” gibi kodlayıcılar; bazı bağlaç ve zarflar görüş içeren düşünce bildirimi cümlelerinde kullanılır.

“Şura belki ağustosta, en geç eylülde toplanacakmış. Bu konuda ilk kez yapılacak olan böyle geniş kapsamlı, geniş alanlı ve enine boyuna tartışmaya açık bir bilimsel toplantının çok şeye ışık tutacağına, bütün çelişkilerin ve çıkış yollarının saptanacağına inaniyordum.” (A. A. -Ö.Y., s.345). Cümleler, Aysel’in eksik bulduğu; onaylamadığı şeyleri ortaya koyacak “Eğitim Devriminin Amaçları, İlkeleri ve Yeni Gereksinimler” şurasının kararlarını önemli kılar. Metinde “Eğitim Devriminin Amaçları, İlkeleri ve Yeni Gereksinimler” şurası olarak geçen ve eylül ayında toplanacağı bildirilen şura, “Devrimci Eğitim Şûrası”dır. Eylül 1968’de Türkiye Öğretmenler Sendikası, Ankara’da “Devrimci Eğitim Şûrası” toplantısını düzenlenler. Şura’da eğitimde yapılması gerekli devrimin ancak siyasî yönetimin halkçı güçlerin eline geçmesiyle mümkün olabileceğini ifade eden katılımcılar; demokratik, bağımsız ve sosyalist düzen kurulması için çalışmalar yürütme kararı alır. Alınan karara göre köylü ve işçilerin devrimci eğitim ilkelerine göre yetiştirilmesi hedeflenir (Devrimci Eğitim Şurası, 1968: 499-502). Daha çok iktidarın suçlandığı şura, Aysel’e göre her şeye ışık tutacak; bütün çelişkileri ve çıkış yollarını saptayacaktır. Aysel’in şurada varılan sonuçların uygulamaya konulması için bütün kurumların zorlanması gerekli görmesi, onun sol çizgiden sol muhalif çizgiye kayışını sezdirir. Görüş içeren düşünce bildirimi cümleleri, kahramanların düşünce ve inançlarını en iyi şekilde yansıtan cümleler olarak dikkatle takip edilmelidir.

“Sabiha Öğretmen hep, ödevini en iyi yapan çocukların, görevini en iyi yapan ve Türklüğü yücelten vatandaşlar olacağını söylüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.108).

“İlhan Abim görürse diye çok korktum. Ama Ali’ye korktuğumu hiç belli etmedim. Çünkü onun, fakir de olsa, çok ileri düşünceli bir çocuk olduğunu sanıyorum. Çok da bilgili.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Nihal Öğretmen bu memlekette hemşirelerin de çok faydalı işler yaptıklarını, İstiklal Savaşı’nda bilhassa büyük faydaları olduğunu söylüyor. Annemse, hemşireliğin, ebeliğin falan tahsille olmayacağını söylüyor. İnsanın önce hastaları sevmesi lazımmiş. Eh annem de ne bilsin, bütün hemşirelerin bizim ordaki Ebe Hatun gibi olacağını sanıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.110).

“‘Türk yok ha? Türk ne demek sen biliyor musun? Kanın mı bulandı yoksa senin? Politikamız bellidir. Rejimimiz bellidir. Sulhçüyüz biz. Ağzının altındaki bakla oysa, çıkar. Tamam mı? Biz ne sağız, ne soluz oğlum. Biz ileriyiz! İleri! Ancak kafasında dünden hiçbir şey bulunmayan, ama asıl, asıl bugünün huzurundaki değeri bilmeyen ve yarının müspet hayali içlerine yerleşmemiş milletler, fırtınaya tutulmuş bir kayık gibi bir sola, bir sağa yalpa vururlar. Biz çok şükür o zavallı ülkelerden değiliz.” Bu sözleri bir yerlerde okumuştun. Nerde okumuştun acaba? Anımsayamadı. Ama iyi oturtmuştu işte. Ardından da, “Alevler ortasında bir gül bahçesindeyiz biz. Değerini bil!” diye yapıştırdı kardeşi mosmor olmuştu. “Aklın ermiyor. Neyi nasıl değerlendireceğini bilmiyorsun. Yarın, bir hayal, bir düşün değildir önce. Yarın, müspet bir şeydir. Üstelik ben bugün hiç de senin gibi huzurlu değilim. Gül bahçesinin dikenleri yürümeme engel oluyor ve çok dikenli bir bahçe bu.” Böyle dedi kardeşi.” (A. A. -Ö.Y., s.145). Dünder Öğretmen ve kardeşi arasında geçen konuşma, ülkenin iki yüzünü gösterir. Dünya, alevler ortasında Türkiye kendini savaşın kollarına teslim etmez. Ancak ülkede yolsuzluk alıp başını gider, savaş zenginleri ülkeyi alıp yürür, halk ve zenginler arasındaki uçurum had safhaya ulaşır. Gül bahçesini dikenler bürür ve kendi insanını kanatmaya başlar. Vericinin çizmek istediği tablonun özeti olan konuşmada, ülkenin iki zıt kutbuna ait düşünce yapısı tarafsız olarak sunulur.

“‘İlhan, lise bitirmelerinde takmış. Babasını, Salim Efendi’yi de on paralık düğme için yine sorguya almışlar. Hem de tam İlhan’ın bütünleme sınavlarına girdiği sıra. Namık, “Haklı oğlan. Dükkâna mı yetişsin, sınava mı? Takar elbet. Üstelik utancı da var” diyor.” (A. A. -Ö.Y., s.152-153).

“Almanlar eşek eti yiyorlar ama, kahramanca, yiğitçe savaşıyorlar. Irkları önünde bütün dünyaya başeğdirecek onlar, görürsün! Bir millet, millet olduğunu böyle gösterir zaten...” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“Sözde geçen pazar günü bisikletli ve çekik gözlü biri, bir kadına laf atmış (...) Laf atmak alaturka bir şeydir bir kere. Bir kızla konuşmak istersem, çekinmem ki ben.” (A. A. -Ö.Y., s.172).

“Erdal’ın burnu hiç büyük değil. Metin’den bile daha mütevazı; Metnin babası eninde sonunda bir gazete sahibi.” (A. A. -Ö.Y., s.187).

“Tiyatroya pek tutkun bir öğrencimin, Alev’in gözünde Çehov gerici. Tutucu.” (A. A. -Ö.Y., s.239).

“Mujikleri, yüzyılların getirdiği koşullar altında çürümüş, bozulmuş bir topluluk olarak görecekları yerde, çıplak ayaklı, kirli sakallı bir peygamber olarak görüyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.240).

“Kuşkan. Sevimli. Boyu kısa, kaşları da biraz fazla kalın ve kara, ama farkında: Bu kaşlar ona güvenilir bir hava veriyor. Boyunun kısa oluşu ise zıpır bir genç gibi görünmekten kurtarıyor kendisini. Sesi etkili, sıcak.” (A. A. -Ö.Y., s.251).

“Elbette siyasette her şey efendicedir ve görüşler değişse de öyle olmalıdır. Benim fikrim bu. Atatürkümüz başımızda sağ olsaydı, zaten bütün bu çekişmelere lüzum kalmazdı sanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.301).

“Ali, “Bana kalırsa Atamız kaçgöç olmasın... Eşitlik olsun istedi... Kız erkek el ele... Bence... Benim kanaatim bu. Bana sorarsan...” (A. A. -Ö.Y., s.328).

“Engin henüz çocuk. Beni uğraştıramaz. Dilersem aramıza hemen gerekli uzaklığı koyabilirim.” (A. A. -Ö.Y., s.354).

“Şimdi kızların çoğu kendilerine ciddi görevlerin düştüğünü bilmiyorlar. İnanın öyle. Ders verdiğiniz sınıflarda çok azı bizim kavgamızın içinde. Onların da kökeni...” (A. A. -Ö.Y., s.392).

1.15.16. Gözdağı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Kendine saygı duyması, kendinden çekinmesi istenen birini korkutma, kaygılandırma, caydırma girişimlerini konu alan cümlelerdir:

“Bir baba, bu anlaşılmaz yaygara karşısında elindeki fileyi çocuğun yüzüne sallıyor, “Bağırma!” diye haykırıyor. Çocuk daha çok bağırınca onun elini bırakıyor ve kafasına bir sumsuk atıyor, “Seni bir daha yanımda daireye getirirsem!.. Hadi bakalım, kal burada yalnız. Kal da tayareler gelip tepene bomba atsınlar senin!” diyor. Oğlunu geride bırakıp hızlı hızlı yürüyor. Çocuk dizinden aşağı düşmüş çorapları, babanın gömleğinden bozulup genişçe dikilmiş frenk gömleği, yana çarpılmış

papyon kravatıyla babasının ardından düşe kalka koşuyor. Birer lastikle yukarı çekilip elden geldiğince kısaltılmış gömlek kolları içindeki ince bileklerini başının üstüne siper ederek koşuyor: “Beyba! Beyba!..” (A. A. -Ö.Y., s.156-157). Verici, babayla oğlu arasında yaşananları trajikomik bir şekilde yansıtırken döneme damgasını vurmuş olayların insanların hayatlarına yansımalarını da gözler önüne serer. Ne yapsa sözünü dinlettiremeyen baba, kafasına bir sumsuk attığı çocuğunu “*Hadi bakalım, kal burada yalnız. Kal da tayyareler gelip tepene bomba atsınlar senin!*” cümleleriyle korkutur. Ağlamaktan vazgeçmesi için tayyare ve bombalarla korkutulan çocuk, kendini bırakıp giden babasının ardından bileklerini başına siper ederek koşar. “Beyba! Beyba!..” nidasıyla düşe kalka babasının peşinden koşan çocuğun bu ani değişimi, savaşın çocuklar üzerindeki etkileri göstermesi açısından önemlidir. Gerek pasif korunma adıyla ülkede düzenlenen tatbikatlar gerekse büyüklerden ya da çevrelerinden öğrendikleri kadarıyla çocuklar savaştan haberdardır.

“Dedim ya, Şakir’in yerinde olsam, çekerim seni hemen ilçedeki koza, pirinç mağazalarıma. Basarım ümüğüne. Ben okuttum mu, okutmadım mı, deyip eşşek sudan gelene çalıştırırım. Hem ne çalıştırmak ki, bak bi gör...” (A. A. -Ö.Y., s.151).

“Görürsün abi, babamı da salıverecekler. Salıvermezlerse adliyelerini başlarına yıkarız. Yıkamaz mıyız?” Genç adamın üstüne eğilmiş, ondan doğrulayıcı bir yanıt bekliyor. Beklediği yanıt gelmekte geciktikçe ağlamaklı oluyor: “Söylesene Fethi Abi? Yıkamaz mıyız bu adamların başına adliyelerini de, mahkemelerini de? Ben niye bekliyorum lise bitirmelerde? Vekilin oğlunu dövdüm de ondan, değil mi? Dövülmez mi o züppe peki? Heleee, hele daha neler yapacağız onlara, değil mi Fethi Abi?”

Genç adam sigara çıkarıyor. Ağır ağır bir yasemin ağızlığı geçiriyor. Hep öyle gülümseyerek ağızlığı dudaklarının arasına yerleştiriyor; dişleriyle ısırıyor ve neden sonra, “Dur. Her şeyin bir zamanı var. Heyecanlanma. Her şey sırayla” diyor.” (A. A. -Ö.Y., s.159).

“Sizi müdür beye şikâyet edeceğim efendim!” dedim. Bodur yüzbaşının o zaman eli ayağı titremeye başladı. Ne yapacağını bilemiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.182).

“Bana karşı durma! Bana karşı durma! Yoksa parçalarım seni!..” (A. A. -Ö.Y., s.208).

“Biz bu ülkede Türk oğlu Türk olmayana artık hayat hakkı tanımayacağız.” (A. A. -Ö.Y., s.215).

“İlhan’ın birden içine düştüğü çaresizlik yüreğini parçaladı. Yanına sokuldu. ‘Abiciğim...’ diyecek oldu. Babası, bir itişte onu aradan çekti: ‘Seninle de görüşeceğim daha! Seninle de!’” (A. A. -Ö.Y., s.224).

“Ne yakıyorsun benim şeylerimi? Ne yakıyorsun?..” “Yakarım. Bilmiyorum sanma! O eve taşıdıklarını da hemen şimdi buradan defetmezsen, o cenabet şeylerini değil yalnız, evi de yakarım, seni de yakarım! Anlaşıldı mı?” (A. A. -Ö.Y., s.224).

“Bir de bana el kaldırıyor. Benim gibi bir babaya! Ülen senin leşini sermezsem yere!..” (A. A. -Ö.Y., s.226).

“... ne anlattıysa Kaymakam, kadını yumuşatamadı. Yumuşamak şöyle dursun, daha da zorlanırsa Milli Şef’e kadar çıkacağını, o da olmazsa çocuğu bir gece koynunda boğuvereceğini, ama gözü göre göre asla ellere vermeyeceğini söyledi. Kaymakam ürktü.” (A. A. -Ö.Y., s.261).

“Servisimizde böyle pislikler istemem! Bunlarla bir daha görüştüğünü duyar ve görürsem işine hemen son verdirtirim!” (A. A. -Ö.Y., s.366).

1.15.17. İğneleme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Doğrudan ve açık olmayacak şekilde bir kimse, topluluk, nesne, düşüncenin eksikliklerini, kusurlarını kırıncı şekilde ifade eden cümlelerdir:

“Senlibenli konuşmayı Galatasaray’da öğrenmiş olmalısınız” (A. A. -Ö.Y., s.180).

“Sizdeki de Laz aklı işte. Akıl olsa!” (A. A. -Ö.Y., s.261).

“Hani sana Aydın diye birinin sözünü etmiştim. Ona “Galatasaraylı Aydın” derler. İyi ki bir orta kısmını bitirmiş! Ben kaçtıkça üstüme geliyor. Bir de gazeteye yazı yazmaya başlamış, artık görme! Benim açık fikirli bir meslek kadını olabileceğime nedense bir türlü inanmak istemiyor. Bugün yine karşıma çıkıp beni küçültmek istedi. “Yakında kocaya verirler seni Aysel. Bir sevgilin bile olmadan çoluk çocuğa karışır gidersin” demesin mi? Cevabını verdim. Ama bu onu kaçınıcı utandırışım...” (A. A. -Ö.Y., s.273).

“... basıp istifayı Dışişleri’nden, onca dilediği “hariciyecilik” mesleğinden, niye İstanbul’da tümen tümen sol yayınlar basan bir yayınevi kurduğunu soracağım Galatasaraylı Aydın’a. Bunu sormak hiç aklıma gelmemişti. Tepip çıtkırıldımlığı; o, bir tabak içinde çatal bıçakla armut ve şeftali soymaları sefir sofralarında ve sofraların altında bacaklarını kadın bacaklarına değdirmeleri, o, “Vous permettez?.. Avec

plasir⁴⁵” demeleri, usanasiya Moustache⁴⁶ sürünmeleri, usanasiya Caleche⁴⁷ koklamaları ve gittiği her yerde milletvekili karşılamayı, milletvekili uğurlamayı, karşılamayla uğurlama arasında milletin vekillerinin karılarına ucuzluk satışlarından avuç ölçüsüne göre sutyen aramayı, satıcı kızların kalçalarını kararlayıp kararlayıp lasteks mayo, korse, don seçmeyi.” (A. A. -Ö.Y., s.285). Verilen bilgilere bakarak Aysel’in denetçisi gibi hareket eden Aydın’ın büyük görev ve sorumlulukları bulunan hariciyecilik mesleğini hakkıyla yapamadığı anlaşılır. Aysel’e Atatürk kızına yakışmayan hâlleri nedeniyle kızan Aydın, asıl kendi Atatürk’e layık hareketler yapmadığı için iğneleyici bir dille eleştirilir. Metnin başka bir bölümünde verilen “Bir fıkirden yana olmakla bir fikir olmak aynı şey değil.” (A. A. -Ö.Y., s.286) cümlesi; Aydın, Engin, Dünder Öğretmen, Metin gibi bireylerin destekledikleri fikri özümseyip kendi görüşünü ortaya koyamamasına, yüzeysel fikirlerle hayat sürmelerine gönderme yapar.

“Yolda oğlanlarla dolaştığını öğrenince de sana kızdım doğrusu. Dolaştığın kimse Aydın yahut başka kim olursa olsun, doğru değil. Yakışık almaz. İstikbalde sana da namuslu bir hayat temenni eder, selamlarımı bildiririm.” (A. A. -Ö.Y., s.289). Namuslu bir hayat dileyerek Aysel’in namussuz tavırlar sergilediğini ima eden Behire, mektubuna son verirken özlem cümleleri yerine ömür boyu bir daha görüşmek istemediğini sezdirdiği bir konuşma yapar.

“Bizim Adapazarı’nda bir kaymakam vardı. Frenk Ziya derlerdi. Adam ilçede uzun süre kalmış olmalı. “Takdir” ve “taltifname”lerini altına minder yapmıştır herhâlde!..” (A. A. -Ö.Y., s.303).

“Ertürk bana bir mektup yollamış, Aysel. Beni kendimden utandırmaya kalkışmış. Sanki bugüne kadar bir arayıp sordu da...” (A. A. -Ö.Y., s.332).

“Atatürk’ün öldüğü yıl ilkokulu bitirenler artık yaşça yeterince büyüktüler. Ama az ya da tek partili bir demokrasinin ne demeye geleceğini bilemeyecek ölçüde de çocuk kalmışlardı. Büyüklerin yaptığı ve yapacağı her şey iyi. Artık yalnız bu iyi olan her şeye katılmak gerekiyordu. Bunun için büyüünüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.337). Abdulvahap Akıncı ve Sefa Usta, 1945 yılında Nuri Demirağ’ın “Milli Kalkınma Partisi” adında muhalif bir parti kurduğunu ancak İnönü’nün meclis açılış konuşmasında, bu partiyi

⁴⁵ “Sakıncası var mı? Zevkle”

⁴⁶ Erkek parfümü

⁴⁷ Kadın parfümü

yok saydığını bildirir. Buna rağmen İnönü, Türk siyasi hayatında muhalif parti eksikliği olduğu gerekçesiyle Bayar ve arkadaşlarını muhalefet partisi olarak örgütlenmeye çağırır. Partinin kuruluşu sırasında Bayar'ın İnönü'ye parti programıyla ilgili bilgi vermesi dikkat çekicidir (2016: 284). Demokrasiye geçiş sırasında kurulacak partiler üzerinde etkili olduğu ve kiminin de yok sayıldığının karşıtlık içeren cümlelerle sezdirilmesi sonrası “*Büyüklerin yaptığı ve yapacağı her şey iyi. Artık yalnız bu iyi olan her şeye katılmak gerekiyordu. Bunun için büyünüyordu.*” cümleleri kurularak demokrasiye geçiş sürecinde yaşananlar iğneleyici bir dille eleştirilir.

“*Kaç parça olması, kaç parçaya bölünmesi gerek kadınlık zarımızın bütün okumuş erkeklerimizi doyurabilmesi için? Sonuna dek özgürleştirebilmemiz için onları ve vatani, bir gecede kaç yatağı bölüşmemiz gerek? Bunun oranlamasını da yaptırabilir miyim öğrencilerime? Bizlere güvenip güvenemeyeceklerini anlamaları için, böyle bir oranlamaya da itebilir miyim onları? Bunun gereğini nasıl anlatabilirim onlara?*” (A. A. -Ö.Y., s.351-352). Cümleler; kadınların varlığını, başarısını, zekâsını, ülkeye yararlı olabileceklerini idrak edemeyen erkeklere eleştiriler içerir. Kendini salt kadın olarak gören erkeklerle birey olarak savaşılamayacağını anlayan Aysel; işi oran, orantı ve istatistiklerle çözmeye çalışarak iğnelemelerde bulunur.

“*Gövdenizi benden sakınmadığınız için teşekkürde geciktim. Hep geri attım bunu söylemeyi. Hak etmediğim bir şeydi...*”

“*Yoo, ne demek? Çoktan hak ettiğin bir şey. Hak ne söz? Nasıl yırtacaktık kızlık zarımızı başka? Kadınlık zarımızı? Nasıl büyüyecektik? Hem gençlik, hem işçi sınıfıyla nasıl özdeşleşecektik? Sonra da nasıl asacaktık kendimizi çelişkilerin ipiyle? Bir taşla kaç kuş baksana...*”

Bunu söylemedim mi? Galiba söylemedim. Hiçbir şey söylemedim. Hiçliğin doruğunda, öyle ağzım açık duruyorum. Bir şey değil, estağfurullah, falan mı demem gerekiyordu?” (A. A. -Ö.Y., s.355-356). Aysel, Engin'in ettiği teşekkür karşısında ne diyeceğini bilemez. Gerçekte söylemediği ama sorulan sorunun yersiz olduğu düşünülerek açığa çıkan cümleler, hem Engin'e hem de başkaldırdığı toplumsal yapıya iğnelemeler içerir. Cümleler, ölüm anında kimseye bir şey kanıtlama peşinde olmayan Aysel'i ölme noktasına getiren gerçek düşüncelerini yansıttığı için önemlidir. Toplumun kızlık zarı tabusunu yırtmak; okumuş erkekleri doyurup özgürleştirmek isteyen Aysel, gençlik ve işçi sınıfıyla bütünleşmek istemesi sebebiyle bu birlikteliği Engin'le yaşar.

Aydın'ı yargıladığı çelişkili tutumda kendi bulunsa da onun bunu her şeye inancını kaybettiği bir dönemde yapması, durumu çelişkiden çıkarıp öç alma, hesap sormaya taşır.

“*Sen benimle uğraşacağına, çayı baloyu düşüneceğine, o üç öğretim üyesini neden bakanlık emrine aldılar onu düşün! Kendini beğenmekten sağı solu göremez olmuşsun!..*” (A. A. -Ö.Y., s.368). Aysel, Aydın'ı Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde görev yapan dört öğretim üyesinin siyasi görüşü ilimle bağdaşmayan bir dergiye yazı vaadinde bulundukları için komünistlikle suçlandıkları davaya ses çıkarmamakla suçlar. 1948 yılında gerçekleşen DTCF Olayları, sağ-sol çatışmasını daha da arttırır.

“*Hah şöyle! Şimdi uygar bir kız gibisin işte. İtmeyen, kaçmayan, nazlanmayan, erkeğini yalnız komayan...*”

Oysa Aysel bir daha Aydın'la bu işi hiç tekrarlamadı. Hiç. Aydın bunu Aysel'in korkaklığına verdi. Paris'in yeniden çok uzakta kalışına...

Acaba “uygar bir kız”ın nasıl olacağını nereden çıkarıyordu Aydın? Hangi gözleminden, hangi geleneğinden, hangi görgüsünden? Neden, nasıl kuruyordu böyle bir düşü?” (A. A. -Ö.Y., s.375). İlkokulu ilçede Aysel'le birlikte okuyan, ortaokulu Fransızca eğitim veren Galatasay'da, liseyi Gazi Lisesi'nde okuyan Aydın'ın hayatı; ilçe, İstanbul ve Ankara arasında geçer. Aysel, kendiyle hemen hemen aynı yerlerde eğitim alan Aydın'ın hangi gözlem, görgü ve geleneğinden uygar kızın nasıl olması gerektiği konusunda fikir yürüttüğünü sorgular. Tek farkı Galatasaray eğitimi alması olan Aydın'ın yurtdışında yaşayıp görmeden kendine anlatılanlarla uygarlık dersi vermesi, Aysel'i onun durumunu sorgulamaya iter. Cümlelerde, uygarlık dersi vermesi gereken kişinin Aydın değil; Paris'i görmüş oradaki insanları gözlemlemiş Aysel'in hakkı olduğunu örtülü olarak ifade edilir. Aysel, roman boyunca Aydın'a “*Galatasaraylı*” diye hitap ederek onun Galatasaray'da okumayı, Paris'e gitmiş birine uygarlık dersi verecek kadar büyük gördüğünü anlatmak ister.

“*Bir süre daha boğuşup çocuğumu büyütmek istiyorum. Çocuk ister saat onarıcısı Rıza'nın oğlundan olsun, ister Ömer'den... Yeterince saygıdeğer değilsem değilim. Her şeyde haklı ve doğru olmak için her şeyin haklı ve doğru olması gerek.*” (A. A. -Ö.Y., s.398-399).

1.15.18. İkna İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Kabul ettirilmek istenen düşüncenin benimsenmesi için yapılan uğraşları konu alan cümlelerdir:

“Erdal 19 Mayıs’a katıldığı için, annem benim de katılmam hususunda babamı kandırdı.” (A. A. -Ö.Y., s.183).

“Kadın sustu. Bu kez de Kaymakam anlattı: Başkenti, başkentteki şekerçi dükkânlarını, pastaneleri, ışıklı vitrinleri, asfalt yolları. Böyle bir başkentte oğlunu evlat edinmek isteyen aileleri. Onların Haraççı Kardeşler möblelerini, kadife masa örtülerini, bu masalarda yenilen tatlıları... Ballandırdı.. Sıra geldi vatana. Onu da anlattı: Vatanın okumuş evlatlara ihtiyacı olduğunu, vatanın evlatlarından hizmet beklediğini, bir diploma edindi mi oğlan, her şeyin tamam demek olduğunu, ne çocuğun kendine, ne anasına, ne vatana yok diye bir şeyin kalmayacağını... Fakat ne anlattıysa Kaymakam, kadını yumuşatamadı. Yumuşamak şöyle dursun, daha da zorlanırsa Milli Şef’e kadar çıkacağını, o da olmazsa çocuğu bir gece koynunda boğuvereceğini, ama gözü göre göre asla ellere vermeyeceğini söyledi.” (A. A. -Ö.Y., s.261).

“Polkayı kabul ettirmek için artık bir seferinde, “Atam, Atam, Büyük Atam!..” diye hıçkırma hıçkırma ağlamıştı. Ağlayışı içten.” (A. A. -Ö.Y., s. 13).

“Oğlum Aydın, sen yanlış anladın. Ben onu demek istemedim? Sen benim çok çalışkan bir talebemsin. Ben hiç senin babana dil uzatır mıyım? Aff edersin, ama uzatmam.” (A. A. -Ö.Y., s.183). Otan’ın aktarımlarına göre sözde sorular, okuru yönlendirir ve başka seçeneğin varlığına imkân tanımaz. Vericinin amacı, kendi düşüncesinin karşısındaki kişilerin de düşüncesi olduğu gibi algı oluşturmak ve düşüncesinin doğruluğuna dair alıcıyı ikna etmektir (2010: 40). “Ben onu demek istemedim?” cümlesi, soru cümlesi formunda sunulmasına rağmen ikna etme bildirimi yapan sözde soru cümlesidir. Öğretmen, “Ben hiç senin babana dil uzatır mıyım?” soru cümlesiyle babasına dil uzatmayacağına dair bildirimde bulunduktan sonra “Aff edersin, ama uzatmam” diyerek alıcıya düşüncesinin doğruluğuna alıcıyı ikna eder.

“Sakin. Olmaz öyle! Seninle aramızda bir şey var sanırlar (...) Şey... Onu demek istemedim yani... Seni küçük gördüğümü sanacaksın şimdi de... Aklına öyle bir şey gelmesin bak, küserim. İyi anlatamadım ben.” (A. A. -Ö.Y., s.332).

“Ne yapayım artık, baktım gördüm, adam kalkmış Bursa’ya gelmiş... Babam da verimkâr (...) bir oğlanla konuşurken yakalatıveririm kendimi. O da cayar (...) Ali

iyiden iyiye kırılıyor. Bu kez kırıldığını da belli ediyor: “Benimle böyle ortalarda yürümen de ondan olmasın Aysel?” “Hii! Ölümüöp! Aklımda böyle bir şey olsa, söylerdim ben. Sana her şeyimi söylemedim mi zaten? Bunu da söylerdim? Baştan, bak Ali, böyle böyle yapacağız, derdim. Çok üzıldüm şimdi. Böyle düşünmeni hiç istemezdim. Hep böyle oluyor zaten... Hep bir şeyler birbirimizle arkadaş olmaktan alıkoyuyor bizi. Çok üzıldüm şimdi... Kolum kanadım iyice kırılıverdi işte...” (A. A. -Ö.Y., s.332). Aysel; Ali’yi ikna etmek için yemin sözleri ve deyim kullanır.

“Oysa Aysel bir daha Aydın’la bu işi hiç tekrarlamadı. Hiç.” (A. A. -Ö.Y., s.375). Verici, Aysel’in bunu bir daha hiç tekrarlamadığını bildirdikten sonra “Hiç.” cümlesini kullanarak alıcıyı ikna eder.

“Güzel kardeşim, Atatürk Babamızın öldüğü gün çok ağladığını, bütün arkadaşlarının, öğretmenlerinin, müdüranımın bile hıçkıra hıçkıra ağladığınızı yazıyorsun. Bunları okurken inan, ben de hıçkıra hıçkıra ağladım.” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

1.15.19. İnanma, Benimseme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Doğru olduğuna inanılan bir düşünceyi kabul etmeyi ifade eden cümlelerdir:

“Almanlar artık ne Hitler’i dinliyorlarmış, ne de Goebels’i (...) Hitler balon gibi sönmüş (...) Almanların sonunun iyice geldiğine inandım.” (A. A. -Ö.Y., s.269).

“Son dersimdi. Onlara şura için yapılması gereken hazırlıktan söz ettim. Bir ekip kurup bildiri için gerekli oranları çıkarmalarını ve kendi görüşlerini de eklemelerini istedim. Öğrenciler ilk kez olumlu bir işin eşiğinde bulunulduğuna inandılar.” (A. A. -Ö.Y., s.347).

“Ertesi gün Atatürk’ün huzurunda, bir ondan izin aldığımızı bilerek yani, Ömer’le nişanlandık. Bütün kokuşmuş töreleri de böylece alt ettiğimizi sandık. Evlendikten sonra ise günlerce, aylarca Beethoven’in senfonilerini çaldık evimizde.” (A. A. -Ö.Y., s.349).

“Babayla çocuklar arasındaki çekişme olmasa, nerdeyse Allah’ın kendisine son dirliği verdiğiğine inanacaktır.” (A. A. -Ö.Y., s.209).

“Sık sık Ankara Palas’a gidiyor. Yeni politikacılar tanıyor. Başarılı bir hukukçu, ünlü bir avukatın hep önemli kişilerin yanında görünmesi gerektiğine inanıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

“İnsan krepon kâğıdından kanatlar takınca kelebek olduğuna inanır.” (A. A. -Ö.Y., s. 31).

Bir şeyi gerçek olup olmadığına bakmadan; herhangi bir maddî delile ihtiyaç duymadan benimsemek, inanç içeren düşünce bildirimi cümlelerinin konusunu oluşturur:

“Ali, Ankara’nın sesini bütün dünyanın dinlediğine içtenlikle inanmaktadır. İşte nihayet bu ülkeye yararlı olacağı gün gelmiştir. Hem ülkesine, hem annesine, hem kendine. Ah şu sınavı bir kazansa! “Sesimizi bütün dünyaya duyurmak’ta onun da küçücük bir katkısı olsa, ah!..” (A. A. -Ö.Y., s.319).

“Çocuklardan birkaçı baskının başarıya ulaştığına inaniyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.218-219).

“Dündar Öğretmen, ilk kez bu gazetenin yazdıklarına inanmadı. İlk kez olmayan, olamayacak bir şeyi var gösterdiklerini sandı.” (A. A. -Ö.Y., s. 62).

“... ben tezimi savunur savunmaz onların mumyalaşmışlıklarından çıkacaklarına kesin inaniyormuşum. Tezimi duyar duymaz harmanilerinin içinde birden canlanacaklar, yeşil yüzleri pembeleşip beyazlaşacak ve “Yaşa!.. Yaşa!..” diye bağıracaklar... Atatürk beni alnımdan öpecek, diyorum kendi kendime. Sağ elinin işaretparmağını ileri doğru uzatarak, “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!” der gibi, “Türk milleti! Hedefiniz bu bayanın gösterdiği yoldur, ileri!” diyecek...” (A. A. -Ö.Y., s.340).

“Hadi len, yürü. Akşam ezanı okunacak neredeyse. Karanlığa galacaz eyice...”

Ali fırladı, “Öpüyüm elinizi öğretmenim” deyip Dündar Öğretmen’in eline sarıldı. Onun şaşkınlığı geçmeden de, elindeki çomağı merkebe batırdı, yürüyüp gittiler. Artlarına bakmadılar hiç. Ana, yaklaşan bir tehlikeden böylece kurtulduğunu sandı. Ali, anasının kendini öğretmenin önünde daha çok utandırmasını böylece önleyebileceğine inandı.” (A. A. -Ö.Y., s. 60).

1.15.20. Kararlılık İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Herhangi bir olay, durum ya da konuyla ilgili hangi tarafta yer alacağı, ne tepki vereceği gibi hususlarda kesin olarak karar verme; şartlar ne olursa olsun kararından dönmeme gibi düşüncelerin ifade edildiği cümlelerdir. “-AcAk, -yor, -mAk gerek, lazım, ... -AcAkmİş olsun, -Abilmek; istemek, yılmamak, karar vermek, kafasına koymak, dişini tırnağına takmak, ayıbı bir kenara bırakmak, hayatî bir mesele, ne yapıp yapıp,... artık geçti şimdi..., görürler, görürsün, hayır, işte, mutlaka, asla” kodlayıcıları, kararlılık bildiren cümlelerde kullanılır.

“Şimdi etütte bunları yazarken hariciyeciyi olmaya karar verdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 84).

“Bir daha da artık bu deftere hislerimi ve düşüncelerimi yazmamaya, hiçbir şeye de burnuma sokmamaya karar verdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

“Babama söyleyeceğim. Mutlaka Galatasaray’a dönmek istiyorum. Onu ancak böyle unutabilirim.” (A. A. -Ö.Y., s.189).

“Fakat ne anlattıysa Kaymakam, kadını yumuşatamadı. Yumuşamak şöyle dursun, daha da zorlanırsa Milli Şef’e kadar çıkacağını, o da olmazsa çocuğu bir gece koynunda boğuvereceğini, ama gözü göre göre asla ellere vermeyeceğini söyledi.” (A. A. -Ö.Y., s.261).

“İnsanlık öldü mü be? Gideceğim işte İlhan Abi’yi görmeye. Molla’nın gözü önünde basıp çıkacağım!” (A. A. -Ö.Y., s.154).

“Salim Efendi’yle bu sefer de Şakir’in uğraştığını, hesaplarını kontrol etsinler diye el altından hükümet adamlarına haberler saldıgını, istidalar⁴⁸ yolladığını da söyleyeceğim İlhan Abi’ye. Ekmeğini yediğim kapıya nankörlük olacakmış. Olsun.” (A. A. -Ö.Y., s.154).

“Salim Efendi oğlunun, liseyi bitirdikten sonra artık dükkânda oturmasını, baba işini sürdürmeye hazırlanmasını isterdi. Ama İlhan, “Yoo baba. Eskiden olsaydı belki. Ama artık geçti. Şimdi ben hukuk okuyacağım. Türklüğümüzü yerlerde süründüren bütün o soysuz takımından teker teker hesap soracağım!” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.208).

“Öyle ya, abisi o sözleri söylerken ya babası evde olsaydı! Ya hazır yanında bir destek de bulmuşken, yeniden, “Hadi bakalım artık eve!” deseydi? Hayır. Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü, ne de hala okumakta olduğunu.” (A. A. -Ö.Y., s.213).

“Durup dururken başına iş açmıştı: Cebir öğretmeni artık en küçük yanlışını hoş görmüyordu. Ne zaman küçük bir hata yapsa, “Eee usta matematikçi, nedir bu iş?” deyiveriyordu. Böyle böyle Aysel, okul kitaplarının yazmadığı ve kendisinin çözemediği hiçbir sorunu öğretmeninden sormamaya karar verdi. Başka yerler... Başka... Kitaplar mesela. Belgeler... Hayat...” (A. A. -Ö.Y., s.235).

“Ben artık gazeteci oldum. Sevinçten uçuyorum. Annem böyle bir işin şu imtihan sıralarında beni derslerimden alıkoyacağını sanıyor. Babam da, “Hele lise bitsin,

⁴⁸ Dilekçe.

sonra” diyor. Fakat ben, elime geçen bu fırsatı kaçırmak istemiyorum. Bu yüzden evde yine bir tatsızlık oldu. Fakat ben kararımı verdim.” (A. A. -Ö.Y., s.264).

“Dışarısı soğuk, ıslak. Kaymakam üşüdü. “Yarın gel Kaymakamlığa.” “Çarşıdan ceçüp de nasıl varırım Kaymakamlığa? Şimdi konuşacağım seninle... Takmışım çanumi tırnağuma. Celmişim kapına. Dinle derdimu, da..” (A. A. -Ö.Y., s.259).

“Artık ne yapıp yapıp onunla (Aysel) konuşmayı kafama koydum.” (A. A. -Ö.Y., s.271).

“Ama ben yine de yılmadım. Kapılarda bekledim. Yollarda bekledim. Sonunda konuştum onunla.” (A. A. -Ö.Y., s.271).

“Kardeşim Ali, Ne zaman başım sıkışsa nedense aklıma hep siz gelirsiniz. Fakat her seferinde çekinir, vazgeçerim. Kardeşim, şimdi artık dişimi tırnağıma taktım, ayıbı falan bir tarafa bıraktım size yazıyorum. Sizinle mutlaka görüşmem lazım. Benim için hayati bir mesele.” (A. A. -Ö.Y., s.295).

“Doğru bulvara çıkalım. Güven Parkı’nın orta yerine de oturalım. Oturacağım işte. Görürler (...) Basıp yürüyeceğim bulvarın ortasında seninle. Havuzun başında da en gözönü yere oturacağım (...) Gel. Oturacağım bak. Görürsün...” (A. A. -Ö.Y., s.329).

1.15.21. Kararsızlık İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Herhangi bir olay, durum ya da konuyla ilgili kesin bir karar verememeyi ifade eden cümlelerdir. “Acaba ... mI?, -sA mI ... -sA mI?, ne yapmalı?, mI?, -mAlli mı?, yoksa” gibi kodlayıcılar; “bir ... bir ...”, “bir türlü ... bir türlü”, “şöyle mi? ... böyle mi?” gibi ikili kullanımlar ve karşıtlık bağlaçları, kararsızlık bildiren cümlelerde kullanılır.

“Ara kapıyı kapamayı akıl etmiş olsaydım keşke. Kalkıp kapasam mı? Hem levhayı da asarım. Ama kalkmam. Bu yatağa hiçbir şeysiz ve kalkmamasıya yattım.” (A. A. -Ö.Y., s. 70).

“Önüme bir anahtar fırlattı: “Gidin, beni odamda bekleyin. Bekleyin ama!” Arkamdan böyle bağırdı sanıyorum. Bir buyruk verdi, biliyorum. “Git, beni orda bekle!” dedi ya da “Gidin, beni orda bekleyin. Bekleyin ama!” Buna benzer bir şeydi söylediği.” (A. A. -Ö.Y., s.120- 121).

“Ertürk, yalnız kaldığı bir cumartesi akşamüstü, caddede dolaşırken kitapçı tezgâhında Dar Kapı adlı bir kitap gördü. Cebindeki paraları saydı. Sinemaya girse, kitaba yetmeyecek. Kitaba verse, sinemaya giremeyecek; Tyrone Power’la Betty

Grable’ın oynadıkları Kahramanlar Filosu’nu göremeyecek. Betty’nin iç gıcıklayıcı bir sesle Türkçe olarak, “Sizinle tanıştığımıza memnun oldum, yüzbaşım” dediğini duyamayacak. Bir sinemanın kapısına yürüyor, resimlere bakıyor, bir kitapçı tezgâhına yanaşıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.141).

“Aff etsem bir türlü, affetmesem bir türlü.” (A. A. -Ö.Y., s.183).

“Ama bu sefer, daha da çok korkmakta olduğu belliydi: “Bundan sonra zaten derslerime çalışacağım. Son gayretimi gösterdim. Ülkümüz adına elimden geleni yaptım. Yapmadım mı? O gece donacağımı bile sandım hatta. Ölümü göze aldım.” Böyle durmadan mırıldanıyordu Aysel’i buldukça. Bir çeşit günah mi çıkarıyor, içini mi rahatlatıyordu? Korkusunu paylaşmaya mi çalışıyordu? Yoksa, mahkeme bile basmayı göze aldığı hâlde içeridekilerin, “Burnunu sokmasın artık bir şey!” diye haber salmış olmalarından ötürü kırılmış mıydı? Neyse ne, fakat Aysel, abisinden artık eskisi kadar çekinmiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.235-236). Yürütülen tahminlerin hepsinin arkası destekli ve hepsinde doğruluk payı olması, gerçek nedenin hangisi olduğuyla ilgili kararsızlık yaşanmasına neden olur. Soru kodlayıcısı “mi”, “yoksa ... mi” kodlayıcısı, seçenekler arasında kalındığını anlatma niyetiyle kullanılır.

“Engin’in odasındaayım. Bir hafta önce matbaada açıkladığı ve benim de üstüme alınmamakta ustalık gösterdiğim isteğini aynı ustalıkla anlamamazlıktan gelememiş olacağım. Salt bir merak da olabilir bu. Bilmiyorum. Odayım işte.” (A. A. -Ö.Y., s.243).

“Orada beklerken, yıkık bir taş duvarın önünde, ayağını şöyle mi tutsa, böyle mi? Elini şöyle mi koysa, böyle mi? İşte herkes bilir bir kızı ilk kez bir durakta, bir pastanede, bir köşe başında falan beklemenin ne olduğunu.” (A. A. -Ö.Y., s.325). Sözde soru cümlesi görünümündeki bildirim cümleleri; Ali’nin heyecanını, nasıl davranması gerektiği konusundaki deneyimsizliği sonucu ortaya çıkan tedirginliğini sezdirir.

1.15.22. Karşı Çıkış İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir düşünceye, karara katılmamak; ileri sürülen fikrin karşısında olmak gibi düşüncelerin bildirimini yapan cümlelerdir: Argo ifadeler, ünlem işareti, üç nokta, olumsuz cümle kurulumu, sözde sorular; karşı çıkış bildiren cümlelerde sıklıkla kullanılır:

“Bizden bir sınıf yukarda Bülent diye bir çocuk var (...) Dün sığınakta bana dedi ki; biz Almanları tutmalıymışız. Çünkü Almanlar, Polonya’yı nasıl imha ettilerse daha

birçok memleketi de öyle haritadan sileceklermiş. Ben de, “Nah silerler” dedim. “Fransa’yı silemezler, bizi de!..” (A. A. -Ö.Y., s. 87).

İletişim anında bireyler, bir fikre katılmadığını beyan etmek için zaman zaman sözde sorulardan yararlanır. Söylenmek istenenin etkisini arttıran böylesi kullanımların ifade ettiği gerçek anlama alıcıyla vericinin yaptığı işbirliği sayesinde ulaşılır. “*Namık’a yine bir seferinde Gazi Lisesi’nin önünde rastladığında, o, “Çocukları okutmak için göçtüm buraya, diyor, ama sen bakma. Büyük yerde at oynatması daha kolaydır hey oğlum!” diye anlattı. Salim Efendi mi at oynatacak? Hadi canım. Aysel’in babası o. Aysel’in babası nasıl kötü olur? Öyle olsa bir kez, Aysel o evde durmaz.” (A. A. -Ö.Y., s.104).*

“Bir Alman gemisi bunun üstüne batırmadı mı kendini? Sorarım size?”

“Almanları böyle savunamazsınız!”

Babasının sorusuna bu gece ilk defa gördüğü, her şeyi, yüzü bile beyaz, çok açık sarı saçlı gençten bir adam böyle karşı duruyordu: “Hitler, insanlığın celladıdır. İşte bu! Amerika Beyaz Kitap’ında yerden göğe kadar haklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.137).

“Caudwell’in düşüncesini biraz daha ileri götürmüş, “Toplumculuğun en ileri aşaması, insanı bir kişi yapmaktır” demiştim de, birden ayağa fırlamış, “Bu bireyciliktir! Toplumcu bir felsefeyi, bireycilikle nasıl bağdaştırabilirsiniz? Böyle düşünüyorsanız siz de gerçek bir toplumcu değilsiniz” demiş, kendini bana karşı üstünleştirmek için de, “Bu bir sınıf sorunudur” deyip geri oturuvermişti. Sınıf? Öyle ya. Hangi sınıftanım ben? Düşünenler sınıfı.” (A. A. -Ö.Y., s.198). İngiliz Komünist Partisi üyesi, Marksist yazar, Caudwell’in Özgürlük Düşüncesi üstüne yapılan tartışma; Aysel ve Engin’in fikir çatışması yaşamasına sebebiyet verir. Onun toplumculuk düşüncesini biraz daha ileri götüren Aysel, “Toplumculuğun en ileri aşaması, insanı bir kişi yapmaktır.” der. Aysel’in bu sözü üzerine ayağa fırlayan Engin, burjuva kültürünü eleştiren toplumcuların bireyci olamayacaklarını ifade eder. Aysel’i ötekileştiren Engin, “Bu bir sınıf sorunudur.” diyerek yerine oturur. Aysel’e göre Engin, kendine karşı üstünlük sağlamak için bu karşı çıkışları yapar.

“İşte Ata. İki adam bir yanında, iki adam öte yanında. Ata’nın sarındığı çok ince bir pelerin olmalı. Bir çarşaf belki. Hadi ulan, koskoca Ata. Çarşaf olur mu? (...) Ali’ye kalırsa güreşe tutuşmuşlar. Köy alanlarında, bayramlarda zeytinyağlanmış iri

güreşçiler de tıpkı böyle tutuşurlar ilkin. Yok canım. Güreşe tutuşmamışlar. Ata'nın yanında niye tutuşmuş olsunlar güreşe?" (A. A. -Ö.Y., s.313).

Bir davranışı yanlış bularak ona cephe almak, yanlış bulunan karara karşı görüş ileri sürmek ifade eden cümlelerdir:

"Kavga, bahçede nişan alma taliminde bana, "Tüfeği öyle korkak Fransızlar gibi tutma. Şöyle yiğit Almanlar gibi tut!" demesinden çıktı. İnadıma, "O yiğit Almanlar galip gelecek mi bakalım?" deyivermişim. "Tabii galip gelecek, hayvanoğlu hayvan!" demesin mi? "Fransız askerlerine küfrettiğiniz gibi babama da küfredemezsiniz efendim! Babam, her şeyden önce, Ölmez Atamızın yanı başında çarpışmış ve bu vatani düşmanlardan kurtarmıştır!.." dedim." (A. A. -Ö.Y., s.182).

"Milli Korunmacılar bana yetmiyorlar mı ülen? Onlara verdiğim hesaplar yetmiyor mu ha?" İlhan homurdandı, "Hiç bile yasak değil onlar. Artanlar..." A. A. -Ö.Y., s.223).

"... bir kez Cumhuriyet Alanı'nın tam orta yerine uzun bir havuz yaptırılması, havuzun orta yerine boy boy kadın heykellerinin konulması ve suyun tepesine de boydan boya "İnönü Sağol" sözlerinin yanıp söner, yanıp söner, renkli Osram ampulleriyle yazılması önerisiyle gelince, hepsi karşı durmuştu artık: Hayır bizler "İnönü Sağol" ibaresinin yazılmasına karşı değiliz. Milli Şefimiz sağ olsunlar tabii. Fakat, onca elektrik enerjisini nereden bulacağız böyle gece gündüz yanacak, onca ampulü biz? Yaa, bakın şimdi bile hava kararır, Zirai Donatım lokomobilleri de bir arıza yaparsa, bu toplantımızı da dağıtmak zorunda kalırız." (A. A. -Ö.Y., s.256).

"-AcAkmIş", "-mIş", "-yormuş", "-DIr", "-mAlIymIş" biçimbirimleri, söze kuvvet kazandırmak amacıyla kullanır. Savunulan düşüncenin arkasında olunduğunu ve aksi durumların bir söylentiden ibaret görüldüğünü ifade eden kullanımların ardından karşıtı söylem kullanılarak karşı çıkış bildirimi yapılabilir:

"Aşkale'ymiş! Aşkale'ye kimler gidiyor aslında? Ha? Türk oğlu Türkler. Yahudilerse Adalarda, Modalarda keyfinde. Baştakiler bütün onlarla ortak. Al gülüm, ver gülüm." (A. A. -Ö.Y., s.160).

"Vekil oğlu dövümüşüm. Niye dövmeyeceğim? Giyip çıkardığı hep İngiliz. Ayakkabısına kadar. Sonra da voleybol topunu benim önüme fırlatıyor ben geçerken... Top oynaması kolay. Savaşsana bakalım sıkıysa!.." (A. A. -Ö.Y., s.161). Geçmişte,

bizzat yaşanmış bir olayın başkaları tarafından sorgulandığını ifade eden “*Vekil oğlu dövmüşüm.*” cümlesi, ardına eylemin olumsuz şekli ve “*niye*” soru sözcüğüyle kurulan bir cümle olarak eylemi gerçekleştirmek için haklı sebepler olduğunu bildirir.

“*Hiçbir şeyle ilgilenmiyorsanız neden okudunuz peki? Neden okumak istiyorsunuz?*”

“*Kızlar bile okuyor.*”

“*Bu da yeni moda işte! Kızlar okuyormuş... Öyle. Bizimki de okuyor. Hakim olacaktı. Vay, vay... Kadının en kutsal görevi, analıktır, analık!..*” (A. A. -Ö.Y., s.162).

“*Akşam evde annemle biraz münakaşa ettik. Beni ne yerine koyuyor bu annem? Erdal’a söyleyecektim de, o da babasına söyleyecekti de, babamı vali muavinliğine terfi ettireceklermiş. Çok kızdım. Annem de hâlâ, “Ne var bunda? Herkesler öyle yapıyor işte!” deyip duruyor. Bir insan yükselecekse kendi çalışkanlığı sayesinde yükselmeli. Fakat bunu anneme anlatmak kolay değil.*” (A. A. -Ö.Y., s.169). Günlüğünde annesiyle yaşadığı tartışmanın bildirimini yapan Aydın, yaşanılanların saklanmadan ve değiştirilmeden aktarıldığı günlük sayesinde olaylar hakkında gerçek, çarpıtılmamış bilgiler sunar. Kavgâ, babasının vali muavinliğine terfi edebilmesi için İsmet İnönü’nün devreye sokulmasını isteyen annesi yüzünden çıkar. Aydın, kayda değer gördüğü bu konuyu, daha hisleri yoğunken sıcaklığına tüm gerçekliğiyle günlüğüne taşır. “*Beni ne yerine koyuyor bu annem?*” cümlesi, günlüğüne içini dökme gereksinimi duyan Aydın’ın birinci elden iç dünyası, duygu ve düşünceleriyle ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşılmasına imkân tanır. Aydın’ın kızmasına neden olan, kurgusuz bir şekilde yansıtılan bu konuşmalar, toplumu bir ayna gibi yansıtır.

“*Niye susturacaktım? Halis muhlis bir Türk sazı! Hanımefendimiz ders çalışacaktı!.. Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nerden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam.*” (A. A. -Ö.Y., s.212-213).

“*Başımızdakileri sevmeli, saymalıymışız! Niyeymiş? Memleketimizi savaşa sokmamışlar da ondanmış. Vay vay... Türklüğün şanı, şerefi öldü mü yani?*” (A. A. -Ö.Y., s.215-216). (i-) + {-mİş} kiplik yapısı, başkasından öğrenilerek aktarılan bilgiye itibar edilmediğini ifadeye yarar.

1.15.23. Karşılaştırma İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Çotuksöken'e göre karşılaştırma cümleleri; iki olay, durum, kavram, yargı, gözlem arasındaki karşıtlık ve benzerlikleri, düşünceyi kanıtlamak amaçlı kullanmaya yarar (2004: 120).

1.15.23.1. Benzerlik İçeren Karşılaştırma Cümleleri

Birbirinin aynısı olmasa da birbirinden küçük farklarla ayrılan; aralarında sıkı ilişki bulunan kişi, durum, nesne, kavramla ilgili ortaya atılan karşılaştırma içeren düşüncelerdir.

Benzerlik ilişkisi, “andır-” eylemiyle kurulabilir:

“Başöğretmen, ellerini arkasına kenetlemiş, sabırsızca ortalıktaki dağınıklığa bakıyordu. Kolları kısa, soluk, çizgili ceket, çizgili dokuma gömleği, bol kısa paça, göbeğine dar gelen pantolonuna, çocuk kakası rengindeki kunduralarına rağmen bir başöğretmenden çok, bir cami hocasını andırıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 11).

“Bu görünüşleri o, alanın bir köşesinden hiç eksik olmayan bastıkaracıları andırıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.215).

“Ömer, iki göz kırpımı arasında bazen ne kadar da biraz Ali’yi, biraz Aydın’ı, biraz da Alain’i, hatta azıcık, o bir zamanlar evlerine gidip gelen, kendine Nazım’ın şiirlerini veren uzak akraba çocuğunu andırıyordu!” (A. A. -Ö.Y., s.382).

“Düşündürmek” kodlayıcısıyla benzerlik ilişkisi kurulabilir:

“Yüzüm, banyonun mavi fayansları üstünde duruyor. Bana ucuz işporta seramiklerini düşündürüyor. Ancak, o tabakların, çanakların, tepsilerin, kül tablalarının üstündeki çiçekler hiç buruşuksuz, kadın yüzleri hiç çizgisizdir. Benimki bin tane ince kılcal damarla bezenmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.117).

“-I ... -DAn ayıramamak” kodlayıcıları, benzerlik içeren karşılaştırma bildirimi yaparken kullanılır:

“Çıplakken bir matbaa işçisini bir öğrenciden, bir efendiyi bir uşaktan, bir zorbayı bir aşıktan nasıl ayırdedebilirsiniz? Beni şaşırtan, sadece bu oldu: Ona ne ad vereceğimi bilemedim.” (A. A. -Ö.Y., s. 69-70).

Benzerlik ilişkisi “dA” bağlacıyla kurulabilir:

“Ömer de gözleriyle hiçbir kız öğrenciyi yemiyordu. Düşünmesini ve düşündürmesini biliyordu. Davranışlarıyla düşünceleri arasında büyük uçurumlar

görünmüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.372) cümleleri, Ömer’in Alain ile hangi yönlerden benzer özelliklere sahip olduğunu ortaya koyan cümleleridir.

Üstünova,”-CA” ekinin benzerlik bildirdiğini ifade eder (2018b: 137).

“Şöyle, evden fakülteye, fakülteden eve getirip götürdüğüm bütün kâğıtlarımı, dosyalarımı içine alabilecek, hem de kadınca görünüşü eksik olmayacak bir çanta.” (A. A. -Ö.Y., s.349).

1.15.23.2. Karşıtlık İçeren Karşılaştırma Cümleleri

Karşıtlık içeren cümlelerde, aynı konudaki iki yargının anlam bakımından çelişmesi, birbirini çürütmesi söz konusudur:

“Telsizci oğlu çelimsiz melimsiz ama ayda tam 58 lira getiriyor eve.” (A. A. -Ö.Y., s.221).

“Tiksindirdi beni bu satırlar. Oysa yazarken hiç tiksindirici değildi. Tam tersine. Soylu bir iş yaptığım kanısındaydım.” (A. A. -Ö.Y., s.119).

Aralarındaki ilişkinin daha anlaşılır olması için yargılar olumlu ya olumsuz yanlarıyla ele alınır:

“Herhâlde süte bandırılıp bebelerin eline verilmemişlerdir. Hiç değil, benim doğduğum yerde... Benim doğduğum yerde yenilmişlerse, memurin hanımlarının konuk günlerinde yenilmişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 73-74).

“Akşam lokantada tanıdığı yüzleri anımsadı yeniden. Onlar da büyüklerimizden yakınıyorlardı. Onlar da onurlu bir ulus olamamaktan söz ediyorlardı. Ama onlarla İlhan’ın yöneticileri beğenmemesi arasında büyük bir ayrılık vardı. Neydi bu ayrılık acaba? Nerden geliyordu? Lokantadakilerin konuşmalarını, duruşlarını, şakalarını, tartışmalarını yüreğinde bir sıcaklıkla düşünüyor Ali. Onlar şiirler okuyorlardı, ondan mı acaba? İlhan’ın şimdi bir yumruk sallayıp, bir haykırıp, bir ağlayıp, bir nutuk çeker gibi konuşması ise Ali’ye hem biraz ürkeklik, hem de için için bir gülme duygusu veriyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.161). Akkıyal, okurun Ali, İlhan ve bulundukları çevrelerin nasıl anlatıldığına bakarak hep bir ağızdan yükselen farklı sesleri görme fırsatı yakaladığını ifade eder. Ali, cumhuriyet ideolojisiyle eğitim almış bir birey olarak Türkçü - Turancı ve komünist ideoloji karşısında bilinçsiz; o çevrelerin söylem ve ortamlarına yabancısıdır (2005: 46). İki grup arasında büyük farklar vardır. Lokantadakilerin konuşmaları, duruşları, şakaları, tartışmaları, Ali’ye daha yakın gelir. “Onlar şiirler okuyorlardı, ondan mı acaba?” cümlesi, Nazım Hikmet şiirleri okuyan

topluluğun Ali'nin ruhunu okşayan, daha yumuşak bir topluluk olduğunu ortaya koyar. İlhan'ın yumruk sallaması; haykırır, ağlar, nutuk çeker gibi konuşmasıysa Ali'ye ürkeklik verir. Verici; Dünder Öğretmen, İlhan ve Ali aracılığıyla ülkenin farklı ideolojik gruplarına ait düşünüş ve davranış biçimlerini karşılaştırarak okurun ülke gerçeklerini öğrenmesini sağlar.

“Otobüsler şimdi dört bir yandan toz duman içinde Hergele Meydanı'na yığılmıştır (...) Bazı akşamüstleri Ali burasını Kızılay Parkı'na değişmez. Kızılay Parkı'nda hem kendini hâlâ yabancı duyuyor, hem de biriyle iki çift söz konuşmak olmuyor. Çocukları kum bahçesinde oynatmaya getiren hizmetçiler, dadılar, kapıcılar bile başkentin üst yanından olmuşlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.155).

“Demir de Saint-Joseph'te okuyormuş. Aydın, Galatasaraylı ama hem biraz kısa boylu, hem de güzel giyinmesini bilmiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.135).

Karşıtlıklar yoluyla tekdüzelik yok edilirken anlatılmak istenen konunun farklı cepheleri gösterilmiş olur:

“Mücadelemiz mi? Siz niye katıyorsunuz kendinizi? Siz benim gibi değilsiniz. Memur çocuğusunuz siz. Aileniz açık fikirli. Hem, siz erkeksiniz. Siz beni anlayamazsınız. Beni ancak Ali anlar.” (A. A. -Ö.Y., s.179). Aysel, mezuniyet töreninde giyecek kıyafet bulamayan köylü çocuklara rağmen Aydın'ın tam tekmil giyinmesi; Ali gibi çalışkan bir çocuğun Erkek Sanat Okulu'nda okumasına rağmen Aydın'ın üst düzey aile çocuklarının okuduğu Galatasaray'da okuması sebebiyle aynı mücadeleyi vermediklerini düşünür.

“Sokakta bazı beyler görür. Gazeteyi okuyarak yürürler. Bu onlara üstün bir görünüm verir. Hergele'deki bütün insanlardan ayırır onları.” (A. A. -Ö.Y., s.322).

“Okumanın değerini ne bilsin bir elektrik tamircisi! Erimiş kurşunlar, alüminyum telleri ve kablolar arasında vaktini öldürüyor. Oysa dün gece lokantada tanıdıkları; ne çok şey biliyor onlar. Ne çok şiir, ne çok roman adı. Bütün şiirleri ezbere okuyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.148).

“Kendisini dört yıldır tanımış olan bu adamı, akşam ilk kez rastlaşıp tanıştığı kimselerin davranışlarıyla kıyasladı.” (A. A. -Ö.Y., s.150).

“İlk Parisimizi birbirimize yıllarca anlatırız biz. Hâlâ da anlatmaktayız. İlk Parisimizin hiçbir şeyi unutulmaz. Hiç. İlk gece Sophie'nin lokantasında, karşı masada oturan Tunuslu öğrenciyi bugün görseniz tanırsınız. Cluny Otelindeki Madam

Valerie'nin yüzü ananızın bile yüzünden daha belirgin durur kafanızda. Hatta birilerini sokakta, durmadan ona benzetirsiniz. Ve sık sık, "Aah, Dewc Magots'nun güngörmüş tahta masaları uzun!.." dersiniz. Otuz yıl geçse, orada ilk kez kiminle ya da kimlerle oturduğunuzu hiç unutmazsınız. Hüsnüğüzel'den akılda kalan ne? Havuza sarkıtılan karpuzlar... Her neyse." (A. A. -Ö.Y., s.246-247). Aysel, Paris ve Bursa'yı karşılaştırdığı cümlelerde, dolaylı yollardan ülkenin gelişmemiş olmasına eleştiriler yöneltir.

1.15.23.3. Üstünlük İçeren Karşılaştırma Cümleleri

Karşılaştırma cümlelerinde olay, durum ya da kavramlar, birbirinden üstün ya da aşağı olma gibi yönlerden ele alınır yani nitelik veya niceliksel olarak bir derecelendirme söz konusudur:

"Alanın en güzel, en civcivli zamanı. Bazı akşamüstleri Ali burasını Kızılay Parkı'na değişmez." (A. A. -Ö.Y., s.155).

"Fakat nemelazım, tanıdığım bütün kızlardan daha medenî bir kız." (A. A. -Ö.Y., s. 88).

"Ömründe hiç rastlamadığı ölçüde yürekliydi bu insanlar." (A. A. -Ö.Y., s.148).

"Galatasaray daha medenî idi." (A. A. -Ö.Y., s.172).

"Tek kaidelerin hep oldukları yerde durduğunu, kaidenin değişmediğini, ama üstündeki heykellerin çeşit çeşit, bir galeriyi dolduracak denli değişik çoğaldığını biliyorum." (A. A. -Ö.Y., s.284-285).

"Derken, 1881 suikastından sonra düşünceye yasak, basına yasak, konuşmaya bile yasak. Rus Intelligenza'sının yaptığı helva, önce kendi boğazını tıkamıştır. O denli yüksek düşünce, o denli halkını sevmek, o kadar yazı, o kadar söylev... Neye yaradı bunlar?" (A. A. -Ö.Y., s.240-241).

"Tarih öğretmenimiz Nihal Hanım'dan çok korkuyorum. Çok sert ve benim çok çirkin giyindiğimi söylüyor." (A. A. -Ö.Y., s.109).

1.15.24. Kesinlik İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Herhangi bir şüphe, kuşku, tereddüt, duraksama ve olasılığa yer olmaksızın verilen bilgi, mutlak kesinlik içerir; kanıtlanabilir.

Tekrar edilen sözcük ya da cümlelerle kesinliğe vurgu yapılır:

"Niçin yaptım bunu, bilmiyorum. Üstelik hiç hoşlanmadım ondan. Ama hiç..." dedi." (A. A. -Ö.Y., s.383).

“Aydın, bir uçağa atlar gelirdi hemen. Bundan hiç kuşku yok. İlk uçakla gelirdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 47). Aysel, Aydın’ı arasa hemen ilk uçakla geleceğine dair kuşku duymaz. Bundan kesin bir şekilde emin olduğunu, aynı bilgiyi içeren iki cümle olan “Aydın, bir uçağa atlar gelirdi hemen.”, “İlk uçakla gelirdi.” cümlelerini kullanarak pekiştirir.

“Eline geçen bu ilk fırsatı ne olursa olsun iyi değerlendirmeli. Kendisinin de bir “kişi” olduğu akıllara yer etmeli. Yer etmeli. Hiç çıkmamasıya...” (A. A. -Ö.Y., s.231-232).

“Kuşku yok, tam, tam anlamıyla” kodlayıcıları, kesinlik bildirir:

“Yine de içimde önlenemez bir yazıklanma var. Ölmeye yatmadan önce telefonu çevirebilirdim. İstanbul’u arayabilirdim. Aydın, bir uçağa atlar gelirdi hemen. Bundan hiç kuşku yok. İlk uçakla gelirdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 47).

“Kocam tam bir bilim adamı.” (A. A. -Ö.Y., s.346).

“Şimdi bu sözlerde üstelik bir çıkarıcılık kokusu da seziyorum. Ne kokusu? Tam bir çıkarıcılık.” (A. A. -Ö.Y., s.119).

“Yazın buraya gelersen ben, o ve sen birlikte denize girebiliriz. Elle est comme une fille europeenne... Yani, tam anlamıyla Garplı bir kız.” (A. A. -Ö.Y., s.184).

Olumsuz gelecek zaman eki “-mAz” kesinlik bildirimi yaparken kullanılır:

“Yine de en erken bu geceye dek hiçbir şey patlak vermez.” (A. A. -Ö.Y., s. 72).

“-Dir” kodlayıcısı, kesinlik bildiren cümlelerde çoklukla kullanılır:

“-sA” biçimbirimi ve ad soylu yükleme gelen “-Dir” biçimbirimi, koşullar sağlandığında doğruluğuna inanılan şeyin kesinlik ifade ettiği bildirimini yapar: “Gebeysem bu çocuk ondandır.” (A. A. -Ö.Y., s. 49).

“Kanaatimce ... -Dir” kodlayıcısı, kesinlik bildirir: “Sizler çok daha iyi bilirsiniz tabii beyefendi, ama kanaatimce sayın Dış Bakanımız Hasan Saka Beyefendi başkanlığındaki heyetimiz çok güzel haberlerle dönecektir Amerika’dan.” (A. A. -Ö.Y., s.253).

“Evet. Annem (...) kocamı avutmaya kalkıyordu: “Benim bu kızım öteki gibi değildir. Aklı başındadır. Ne yaptığını bilir. Nerdeyse bir haber iletir...” (A. A. -Ö.Y., s.204).

“... V2 ismindeki bu bombayı duymuşsundur. Çok dehşet bir şeymiş. Tam on bin insanı birden öldürürmüş.” (A. A. -Ö.Y., s.184). Erguvanlı Taylan’ın aktarımına göre “-

DIr” eki, kesinlik ve kesinlik dışı arasında gidip gelen bir anlamsal değeri yansıtır (2018: 6).

“*Rus ayıdır, kötüdür.*” (A. A. -Ö.Y., s.360). Kerimoğlu ve Aksu’ya göre “-DIr” biçimbirimi, dış dünyadaki gerçekliğe gönderme yapar (2015: 79).

“... o karlı akşamın gecesinde gördüğüm bir düş, az önce şu koltuğun üstünde gördüğümünden de öldürücü, tüketici, kusturucu bir düş, beni durmadan bunu yapmaya zorladı. Asıl dayanılmaz olan bu zorlama işte. Belki de Aydın’a anlatmak istediğim, hep anlatmak istediğim, benim için artık bir gerçekliği olan o düştür.” (A. A. -Ö.Y., s.350). Kerimoğlu ve Aksu’ya göre “-DIr” biçimbirimi, “.....diye tahmin ediyorum”, “.....diye düşünüyorum”, “.....biliyorum / bilmiyorum” gibi kalıplarla; neden ve koşul bildiren yan cümlelerle; “benim için” ilgeç öbeğiyle; “ayıptır söylemesi, hani vardır ya,” biçimindeki kalıp ifadelerle kullanıldığında kesinlik bildirir (2015: 86).

“Teğmenimiz, savaş sırasında memleketin bizlere güvendiğini söyledi ki, bence haklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.186).

“Bu Aydın hem kötü niyetli, hem de korkak. Onun bu ikiyüzlülüğünü, bu yalnızken başka, şunun bunun ortasındaiken başka tutumunu bizim ilçenin köylü oğlanları bile göstermez. Bence Ali ondan daha Batılıdır...” (A. A. -Ö.Y., s.231).

“İki çocuk babası olan bu ünlü yazar, kız kardeşimle gezip tozdukça kendi kuşağının kızlarının bir zamanlar -ve tabii şimdi de şişmanlayıp Divan Pastanesi’nde oturarak- ne yavan şeyler olduğunu, bu yüzden de kadınsızlığa bürünüp gençliğini hiç mi hiç yaşayamadığını düşünmüştür.” (A. A. -Ö.Y., s.202).

1.15.25. Kınama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Değer yargılarına uymamasına, kötü bulunmasına rağmen gerçekleştirilen bir eylemle ilgili yapılan değerlendirmelerdir:

“Edebiyatçı beni derse kaldırdı ve çok memnun kalarak benim çalışkan olduğumu söyledi. O sırada Namık, “Bizim de rahat bir evimiz olsa, biz de çalışkan olurduk!” demesin mi? Namık çok değişti. Geçen gün Bahriye Hanım onu yolda sigara içerken görmüş. Namık’ın bu hâline çok canım sıkıldı.” (A. A. -Ö.Y., s.171).

“Erdal başka taburda. Fakat talimden dönerken yanıma geldi. Beni taburumdan aldı. Güner’le beraber bizi otomobile bindirdi. Beraber döndük. Nejat da hemen koşarak geldi ve otomobilin önüne oturuverdi. Ben olsam yapamam.” (A. A. -Ö.Y., s.186).

“Attım hepsini bodrum penceresinden arkaya. Verdim ateşi, verdim ateşi!..” “Ne yaptın baba? İrkına ihanet ettiğinin farkında mısın?” (A. A. -Ö.Y., s.224).

Kınama cümlelerinde doğru bulunmayan eylemi gerçekleştirenler, ayıplanır:

Aşağıdaki cümlelerde, “Ayıp değil mi?”, “Yazık... Yazık!..”, “Yazıklar olsun!” soru ve ünlem cümleleri, soru sormak ve ünlem ifade etmekten çok kınama bildirir.

“Ayıp değil mi sana? Merkebe sen binmişsin, ananı yürütüyorsun. Böyle mi öğrettim ben size?” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

“Bana baksana sen... Çocukları tırnak kadarken tarla işine sürüyorsunuz. Davar güttürüyorsunuz... Ayıp değil mi bu?” (A. A. -Ö.Y., s. 59-60).

“O sırada uzaktan, hademenin, “Üle Hüseeeynnn!” diye nağmeli bir sesleniş geldi. Bu kez çocuklardan dördü birden hık hık gülmeye başladılar. İlhan, çok çirkin bir şey görmüş, acı bir şey yemiş gibi yüzünü buruşturdu, “Yazık... Yazık!..” dedi. “Ben de sizleri sahici birer Türk erkeğisiniz sanmıştım. Yazıklar olsun!” (A. A. -Ö.Y., s.216).

“Başkentin göbeğinde, akşam karanlığına sığınmış bir merkeplinin tıkr mıkır geçtiğini gördü. Hemen önünü kesti: “Ayıp değil mi? Niye merkeple geçiyorsun buradan?” (A. A. -Ö.Y., s.257).

1.15.26. Kuşku İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Gerçeğin ne olduğu kestirilemeyen; güvensizlik, şüphe, tereddüt duyulan bir durum karşısında kuruntuya kapılmayı ifade eder:

“Hademe Cemal, müsamerede perdecilik edecek. Elindeki ipi az çekiyor, perde aralığı hiç kapanmıyor. Bütün korkusu da, ya hiç açılmazsa? Günlerdir bütün işi bunu prova etmek. İpi usulca geriyor, bırakıyor. Yeniden geriyor, bırakıyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 9). Soru cümlesi olarak görülen “Bütün korkusu da, ya hiç açılmazsa?” cümlesi, aslında “Hiç açılmazsa diye korkuyordu.” şeklinde bir bildirim cümlesidir. Verici, endişenin büyüklüğünü cevabı olmayan soru formundan yararlanarak sergiler. Kuşku bildirimi için “ya ...-sa” işaretleyicilerinden yararlanılabilir.

“Sonra yeniden bir korkuya kapıldı: “Ya annem kendisine kafa tuttuğumu babama söylerse? Ya babamın aklına getirirse beni!..” (A. A. -Ö.Y., s.211).

“Öğretmen Bey...” diye kekeledi. Kadının damalı örtüyle kapalı yüzünde tek görünen yeri olan gözlerinde kuşku dolaştı. Öyle de olsa, böyle de olsa, hükûmetin bir adamıdır öğretmen. Hükûmet adamlarından korkmak, çekinmek gerekir.” (A. A. -Ö.Y., s. 59).

“Düğmelerim?.. Öyle ya, soyunurken hiçbir düğmemi çözmedim. Zaten çözüktüler. Bluzumun kolundaki düğmeler. Önündeki düğmeler (...) Belki de evden çıkarken iliklemedim?..” (A. A. -Ö.Y., s. 71). Korkmaz, “belki” kiplik işaretleyicisinin olasılık, şaşırma, şüphe bildirdiğini ifade eder (2009: 509).

“Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre gözetletti (...) Tek kuşku Aydın'ın üstüne. Aysel'den bir isteği varmış ama, gözcüler ne istediğini bir türlü kestiremiyorlar. Aynı sınıftalar. Aydın, Aysel'le kah alay ediyor, kah öfkeleniyor, bazen de dertli dertli bakıyormuş ona. Ama bu bakışları kısa sürüyormuş. Sık sık saldırıya geçiyormuş: “Hıh, Bergson'u hiç anlamamışsın!” diyormuş örneğin. “Köylü geldin, köylü gideceksin. Tam bir Batılı kız olsan kendinden korkmazdın... Senin bir çaya bile gelmemen, kendine güvenin olmadığını gösterir bir kere” diyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

Kuşku, hakkında bilgi sahibi olunmadığı için gerçekliğinden emin olunamayan bir konuda, bilinmezliği ortadan kaldırmak amacıyla olup bitenler hakkında sözde sorular sormak şeklinde ortaya konulabilir:

“Bülent, Fransızların çok korkak olduğunu söyledi. Acaba doğru mu?” (A. A. -Ö.Y., s. 87). Hirik, “acaba” zarfı ya da “yoksa” bağlacının “nasıl, neden, ne / ml” soru sözleriyle birlikte kullanımının kuşku bildirdiğini ifade eder (2014: 373-378).

“Kocam tam bir bilim adamı. Bu kadar incelmış bir bilim adamı olması bazen kızdırıyor beni. İspatlanması gerekli hiçbir şeyi ispatlamadan yerini, tavrını almıyor. Oysa bugün artık acele yerimizi ve tavrımızı almamız gerekiyor. Hemen, hemen!.. Acaba öyle mi? Yoksa daha çok, daha çok araştırmalar mı gerekiyor? Bilimsel kuşkuculuğu en çok duymamız gereken gün bugün mü yoksa? (...) Ömer'in soğukkanlı bilimciliği yine de günün kaynaşan heyecanı ortasında fazla soylu kalıyor. İşte Engin'in tam, “Sizler düşünürsünüz, biz yaparız” dediği adam! İyi ama, Ömer'i doğru bulmuyor muyum? Doğru bulmuyorsam neden kendime bir milyon soru soruyorum? Kuşkuculuğuma mı güvenim yoktu acaba?” (A. A. -Ö.Y., s.346). Aysel, kuşku içeren cümlelerle yanlışı gösterip doğruyu buldurmaya çalışır. Ona göre dönemin karmaşık, kaynayan toplumsal düzeninde en yetkili mercilerden olan bilim adamlarının hızlı hareketlerde bulunulabilmesi için hızlı kararlar alması gerekir. Olması gereken acele etmektir ama bu da bilimle çelişmektedir. Rüyasında, “Tezin hanı” diye acele ettirilen Aysel'in elinin ayağının birbirine dolanıp hatalar yapması da acele etmesinin gerekli

olmasındandır. Aysel, kuşku cümleleriyle bazılarının çok ağırdan alması, bazılarınınsa incelemeden acele etmesine eleştiriler yöneltilir.

“Yoksa bu kız komünist mi oluyor? Ona ne bakanlık emrine alınan Dil-Tarihli hocalardan? Yoksa onlarla gizli ilişkileri mi var? İlhan, bir süre de bunun için ayrı adamlar koydu Aysel’in ardına. İzlenecek konular durmadan çoğalıyordu. O şiir matineleri, o münazaralar... Kalabalıklarda kız kardeşini gözlemek ve gözetlemek güçleştikçe güçleşiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

“İşe başlama gününü beklerken asıl başka bir kurt içini kemirip duruyordu Ali’nin. Acaba teknisyen sınavına giren on altı kişiden en başarılı olan gerçekten kendisi miydi? Avni Abisi şeyetmeseydi acaba?..” (A. A. -Ö.Y., s.320). Kuşku bildirimi yapan cümleler, Ali’nin işe alınmasında Avni’nin payı olmadığına okurca anlaşılması için yeniden gündeme getirilir. Verici; Ulus gazetesi, hükümete şükran, kadirbilmezlik, evrak işlerine bakan kadının gözlerinin dolması gibi ipuçlarından doğru çıkarıma ulaşamayan okur için kuşku bildirimi yapan cümleler kurarak yeni bir ipucu verir. Ali’nin on altı kişi arasında en başarılı olup olmadığının sorgulandığı cümle, onun kazanmasında başarısından daha önemli olan şeyin, köyden çıkma bir Türk evladı olması olduğunun anlaşılması içindir. Başarılı olsa da başarısız olma ihtimali yüksek olan sınavda, Ali’nin başarısından daha öte şey, köylü Türk çocuğu olarak başarılı olmasıdır.

“Köye dönmeyeceksin öyleyse?”

Aysel de Ertürk gibi köye dönmesini mi istiyor yoksa onun? “İstiyordum ama, şimdi...” “Ben, döneceksin diye duymuştum. Hiç değil birkaç günlüğüne de gidip gelmeyecek misin şu sıralar?” “İstiyordum ama... Vakit yok ki... İki üç gün sonra başlıyorum...” Aysel’in canlılığı yitmişti. Kızgın güneş mi onu böyle bitkinleştirdi acaba? “Bir şey mi oldu, Aysel?” “Hayır. Ne olsun? Bir şey yok.” (A. A. -Ö.Y., s.329). “Aysel de Ertürk gibi köye dönmesini mi istiyor yoksa onun?” cümlesi, bir iç konuşma olarak soru cümlelerinden ayrılır. Kuşku ifade eden “Bir şey mi oldu, Aysel?” cümlesine cevap beklense de amaç, soru sormaktan ziyade kuşku duyduğu durumun doğru olup olmadığından emin olmaktır. Ali’nin bildirmek istediği şey; Aysel’in hâl, hareket ve konuşmalarının kendinde oluşturduğu izlenimlerin bir şey olmuş gibi olduğunu ifade etmektir.

Bilinmeyen, inanılmayan, güvenilmeyen bir konuyla ilgili merak edilenlerin ifade edildiği cümlelerdir:

Halkevine yapılan baskından haberdar olması muhtemel Salim Efendi, “*Len rezil! Çık ortaya!.. Başımı yeni dertlere mi sokacaksın sen? Çık ortaya diyorum, köpek!*” (A. A. -Ö.Y., s.222) cümlelerini, oğlunun başının derde girmesine neden olacak bir şeyler yaptığından kuşkulanması sebebiyle kurar. Hirik, “mI” soru kodlayıcısının kuşku cümlelerinde kullanıldığını bildirir (2014: 373-378).

“Yolda gelirken, yakalanan gençlerden söz edildiğini duymuştu. Zaten içine kurt düşmüştü. Oğlunun boyundan büyük, üstüne elzem olmayan işlere kalkıştığından kuşkulanıp duruyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.222).

“İçi rahattır Dünder Öğretmen’in. Ancak, ite kaka Köy Enstitüsü’ne soktuğu ve şimdi ordan mezun olan erkek kardeşinin son aylardaki konuşmaları, tutumu, içine kurt düşürmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.144).

“Derenin içinden sırtında bir sandıkla çıkamaz işte. Kuşkuyu çeker. Bakarsın bir bekçi, bir polis falan dikilir karşısına; sandığın içindekileri görmek ister. İşte o zaman her şey çorap söküğü gibi gider. Arkadaşlarının evini sorarlar. Fethi Abisinin izini bulurlar.” (A. A. -Ö.Y., s.228).

“Bu, ayakkabılarını kapı önünde çıkarıp terliklerini giyen, annesi Haymana Kaplıcaları’na gidince kendilerinden salatası için bir fincan sirke istemeye gelen miskin telsizci mi sanki Türkiye’yi uygar uluslar düzeyine çıkaracak?” (A. A. -Ö.Y., s.221). “Sanki” kodlayıcısı; inanılmayan, emin olunmayan bir duruma dair kuşku bildirimi yaparken kullanılır.

1.15.27. Küçümseme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir kişi, topluluk, yer, durum, düşünce, geleneği hor görme; önemsememe; nitelik bakımından hafife alma; o şeye gereğinden daha az değer verme düşüncesini içeren cümlelerdir:

“Erdal’ın burnu hiç büyük değil. Metin’den bile daha mütevazı; Metnin babası eninde sonunda bir gazete sahibi.” (A. A. -Ö.Y., s.187).

“Yedik sanki dükkânını. Hoş, bu kutsal şeyler zaten senin küflü bodrumuna çok!” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.208-209).

“Sivrisinek gibi bir adam. Aysel ondan hoşlanmıyor. Merdivenlerde rastladıkça gövdesinden yapışkan bir sıvı aktığı duygusuna kapılıyor. Çelimsiz bir telsizcinin de

içinde bir yürek taşıyabileceğini düşünemiyordu henüz. Ama o zaten, “Türkiye’yi uygar milletler seviyesine yükseltecek” görünüş ve çabada olmayan hiçbir şey ve hiçbir kimseyle ilgilenmiyordu. Bu, ayakkabılarını kapı önünde çıkarıp terliklerini giyen, annesi Haymana Kaplıcaları’na gidince kendilerinden salatası için bir fincan sirke istemeye gelen miskin telsizci mi sanki Türkiye’yi uygar uluslar düzeyine çıkaracak?” (A. A. -Ö.Y., s.221).

“Aysel’in onu küçümseyişi daha az değil: Yürekli bir çocuk olsa benim görmemezliğe gelişime aldırılmaz bile. Korkağın biri. Sözde Galatasaray’larda okumuş. Batı kültürü almış!.. Biz de Batı kültürü alıyoruz okullarımızda... Zaten erkek arkadaşlarımızın bize kardeş gözüyle bakmaları gerek... El ele, öyle, vatani... Nerdee?.. Bu Aydın hem kötü niyetli, hem de korkak. Onun bu ikiyüzlülüğünü, bu yalnızken başka, şunun bunun ortasındaiken başka tutumunu bizim ilçenin köylü oğlanları bile göstermez. Bence Ali ondan daha Batılı...” (A. A. -Ö.Y., s.231). Bilgegil, “-mİş” ekinin küçümseme anlamını taşıyabildiğini ifade eder (1963: 266-268).

Kendini olduğundan daha önemli biri gibi gören bireyin, bir kişiyi ya da yeri aşağı görüp o şeye üstünlük taslaması; onu değersiz görerek küçümsemesini konu edinen cümlelerdir:

“Eh tabii Aydın da beni o hâlde görüp iyice tepeden baktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“Ben eskiden ilçenin, geceleri böyle karanlık olduğunu bilmezmişim. Bu yaz tatile gittiğimde anladım. Hele bizim ilkokul iyice küçük ve çirkin göründü gözüme. İlkokuldaki kız arkadaşlarım da meğer ne kadar sünepeymişler!” (A. A. -Ö.Y., s. 84-85).

Küçümseme cümlelerinde, kendilerini onaylatmak; takdir toplamak isteyen bireylerin hak ettiklerini düşündükleri ilgiyi göremeyince küçümseme davranışı gösterdikleri görülür:

Aydın’ın kasabada diğer çocuklardan farklı, üstünken İstanbul’a gidince yaşadığı karmaşanın okurca daha net görülmesi sağlamak isteyen verici, küçümseme içeren bildirim cümlelerini kullanarak Aydın’ın ruh hâlini daha iyi yansıtmayı başarır. “Sınıfımızda bir de Ali diye bir çocuk vardı. Geçimsizin biriydi. Durumuna bakmaz, bana kafa tutardı. Sınıf birinciliğini elimden almaya çalışırdı. Ama tabii alamazdı. O, hep ikinci olurdu. Belki artık ortaokula bile gidemez. Ailesi hem köylü, hem de çok fakir. Babası da yokmuş zaten. Hele, Galatasaray’a hiç giremez. Hem girse bile, burada

bütün dersler Fransızca. Onun dili dönmez. Herkes güler. Ben onun gibi köylü olmadığım ve İstanbul'da doğduğum hâlde, İstanbullu çocuklar benimle bile alay etmeye çalışıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 42). Aydın'ın “Durumuna bakmaz, bana kafa tutardı.” sözüyle köylü olduğuna vurgu yaptığı Ali, sınıf ikincisidir. Savcı'nın kızı Sevil gibi eğitilmiş ve memur bir ailenin çocuğu varken Ali'nin sınıf ikincisi olması, Aydın'ın başarısının rastlantıya dayanmadığını ortaya koymakla birlikte Ali'nin başarısının da önemsenmesi gereken bir başarı olduğunu gösterir. Kasabada hep el üstünde tutulan; en iyi olmakla övünen Aydın, okuduğu okuldaki öğrencilerin hepsi iyi aile çocukları olduğu için küçük görülür. Aydın, köylü olmadığı hâlde alay konusu olmasını, babasının kasabada kaymakam oluşuna bağlar.

Sadece kendi duygu ve düşüncelerini önemsedikleri için küçümsedikleri insanlara karşı empati kuramazlar:

“Siz hep bizleri küçük görürdünüz. İlkokulda da, sonra Galatasaray'a giderken de dünyalarımız hep ayrı oldu. Dünyalarımızın büsbütün ayrıldığını, sizi bir gün sinemada görünce büsbütün anlamıştım.” (A. A. -Ö.Y., s.180).

1.15.28. Merak İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir şeyi anlamaya, bir konu hakkında bilgi sahibi olmaya eğilimli olmayı ifade eden cümlelerdir:

“Bu piyesi baştan sona naçizane bendeniz yazdım. Edebiyata, yazı yazmaya biraz merakım vardır da...” (A. A. -Ö.Y., s. 22).

“Yanakları pençe pençe kızarak her zaman toplandıkları ve adına “otağ” dedikleri odanın yolunu tuttu. Baktı, sokakta, kapının önünde küçük bir kalabalık. İçerde ne var, ne yok, birtakım adamlar dışarı taşıyorlar... Kalabalığa yaklaştı. Bir adama, “Ne oluyormuş hemşerim burada?” diye sordu.” (A. A. -Ö.Y., s.219).

“Oyunun sonunda oyuncularla birlik herkes, çoğu genç öğrenciler olan seyirciler, sol yumruklarını havaya kaldırıyorlarmış. Annemi götürsem, o da sol yumruğunu havaya kaldırır mı ki?” (A. A. -Ö.Y., s.353).

Bir durumla ilgili bilinmeyenleri açığa çıkarmak, eksik bilinenleri tamamlamak amaçlı sözde soru sorulur. “Acaba, yoksa” kodlayıcılarıyla birlikte kullanılan soru kodlayıcısı, merak bildiriminde bulunurken kullanılır:

“Acaba Ulus Meydanı'ndaki ve Güven Parkı'ndaki heykelleri kadınlar mı yapmış? Bunu daha öğrenemedim.” (A. A. -Ö.Y., s.110).

“Annemin abimle bana yolluk diye yaptığı çörekleri mi söylüyorlar acaba? Bana öğrenip bildir. Senden bu kardeşliği beklerim. Bana doğruyu söylemezsen bil ki ölürüm.” (A. A. -Ö.Y., s. 81).

“Dolmuştan Kızılay’da inip Çankaya’ya yürüme isteğini nasıl bir biçimde ortaya koydu ki ben yolumu değiştirdim? Yoksa bunu ben mi istedim?” (A. A. -Ö.Y., s.344-355).

“Bakalım” sözcüğüyle kullanılan “mI” soru kodlayıcısı veya “ne olacak” kodlayıcısı, merak bildirimi yaparken birlikte yararlanılan ifadelerdendir:

“Bakalım önümüzdeki yıl ortaokula yine devam edebilecek mi?” (A. A. -Ö.Y., s. 44).

“Bakalım ben bu pasif korunmada vazife alacak miyim?” (A. A. -Ö.Y., s. 86).

Semiha, “Bakalım benim hayatım ne olacak artık.” (A. A. -Ö.Y., s. 64) cümlesiyle okumamış olan kesimin bir sembolü olarak merak unsuru olmuştur.

Kesin olarak bilinmeyen durumlarla ilgili merak, “ne, mI, kim, nere, nasıl, neden, kim bilir, gerçekten ... mI, galiba, ne oluyor, ne zaman” kodlayıcıları kullanarak ifade edilir:

“Ben gitmeyince ne yapmıştır? Merak mu etmiştir? Yatıp uyumuş midir?” (A. A. -Ö.Y., s. 71-72).

“Tepeden tırnağa beyaz adam kimdi acaba? Sevil’in belleğinde bir ad kalmamıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.138).

“Turan neresiydi acaba?

... lokantada adı geçen boyalı kuş? Boyalı kuş gerçekten var miydi?” (A. A. -Ö.Y., s.164).

“Bugün asker elbiselerimi aldım. O kadar yakıştı ki, üstümden çıkarmak istemedim. Biri beni böyle görse kim bilir ne kadar şaşırır.” (A. A. -Ö.Y., s.185).

“Acaba hiç kendim olmuş muymum? Hiç kendimiz olduk mu? Görevlerin birlikte götürülmediği bir yerim oldu mu hiç? Engin’le doldurduğum son on saat görevsiz miydi acaba? Hayır. Bunu düşünmeyeceğim. Tatildeyim. Acaba nasıl kokuyor tenim? Süveterimin kolunu sıyırdım hemen. Kolumun üst yanını kokladım. Ama pek bir şey anlayamadım.” (A. A. -Ö.Y., s.198).

“Amerika’nın bize on beş kuruştan un vereceği doğru mu acaba?”⁴⁹ A. A. -Ö.Y., s.254). İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika, savaşta ekonomik zarar görmüş milletlere karşı kurtarıcı, insancıl roller üstlenerek politik hamlelerde bulunur. Merak cümlesi, savaş sonrası Amerika’nın dünya üzerinde nasıl hâkimiyet kurmaya çalıştığını dolaylı yollardan ifade eder.

“... Aysel’in kendisini neden aradığını merak edip duruyor tabii. Kafasında hep bu.” (A. A. -Ö.Y., s.328).

“Benim gibi siz de hiç çocukluğunuzu yaşamamışsınız qaliba hocam?” (A. A. -Ö.Y., s.354).

“Ali, o sıralar henüz Radyoevi’nde görevindeydi. Nurettin Artanı’nın bu söylediklerini kelimesi kelimesine dinledi. Hiçbir şey anlamadı. Ne oluyor? Rumenlere neden aile terbiyesi dersi veriliyor? Neden Rumenler bizim sorunlarımıza bizden çok sahip çıkıyor? Acaba efendileri kim? Onlardan neden ve ne zaman hesap soracaklar? Böyle bir hesaplaşmayı neden diliyoruz? Buna benzer bir yığın soru. Ali hiçbirinin karşılığını bulamıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.363).

“Engin (...) Bana odasında ne anlatmak istiyordu acaba? Öfkesinin nedenini mi açıklayacak?” (A. A. -Ö.Y., s.393).

Hirik’in verdiği bilgilere göre “nasıl, neden, niye, niçin, hangi(si), ne diye, ne zaman, kim(inle), ne kadar, kaçta” soru sözcükleriyle kurulu merak kipliği; durum ya da olay hakkında hiç bilgi sahibi olunmadığında kullanılan “yoksa, yahut, veya ...mI”; konuşurun umudunu da içeren “mümkün ol- ...mI”; “kim bilir, nedense, (bakalım) ne olacak, neden sonra” gibi kiplik sözler; “hakikaten, acaba, gerçekten, sahiden ...-sA, mI” gibi biçimbirimsel- sözlüksel işaretleyiciler, merak cümlelerinde kullanılır (2014: 406-414).

⁴⁹ Uzunkaya’nın verdiği bilgilere göre İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya genelinde ekonomik sorunlar baş gösterir. Türkiye’de de üretimin azalması nedeniyle yaşanan ekonomik küçülme, enflasyon oranlarında ciddi artışa neden olur. Savaşa katılmasa da alınan savunma tedbirlerinin bütçe açığını arttırması nedeniyle Türkiye de savaş ekonomisi olarak tanımlanan bu dönemden olumsuz etkilenir ve dış yardıma muhtaç hâle gelir. Uzunkaya, Millî Korunma Kanunu ve bir kereye mahsus alınan Varlık Vergisi gibi tedbirlerin herhangi bir çözüm sağlayamaması ve savaş sonrasında ekonomik kalkınmanın tekrar sağlanamaması nedeniyle Amerika’dan yardım talep edildiğini bildirir. Amerika, yardımlar sayesinde ticaret yapabileceği yeni pazar yerleri kazanır; yardımda bulunduğu ülkelere daha fazla ihracat yapar. Siyasî olarak Sovyetler Birliği’nin komünizm sistemi, dünyada daha fazla ülkede yayılmasını diye Amerika, ülkelere ekonomik yardım yaparak onları komünizm sisteminden uzaklaştırmayı amaçlar (2019: 178; 180).

Bir kişinin ne hâlde olduğunu, bir olay ya da durumun nasıl sonuçlandığını bildirirken kullanılan cümlelerdir:

“Onlar şimdi en çok Almanya’da bulunan amcasını merak ediyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 88).

“Acaba keman hocası şimdi nerde? Ne yapıyor? Sevil’i düşünüyor mu? İnanıyor mu gerçekten Sevil’e?” (A. A. -Ö.Y., s.139).

“Rabia Öğretmen beni merak eder. Gitmeliyim.” (A. A. -Ö.Y., s.178).

“Sevgili Kardeşim Behire, Senden uzun zamandır mektup alamıyorum. Çok merak ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.189).

“Annem ağlıyor mudur? Kız kardeşime telefon edip kayıplara karıştığımı söylemiş midir?” (A. A. -Ö.Y., s.201).

“Şimdi nerdeler acaba? “Otağ” basıldığına göre, onları nerde bulabilir?” (A. A. -Ö.Y., s.227).

“Fethi Abisi hiç mi gelmemiştii halkevine? Yoksa gelmiş de durumu vaktinde haber mi almıştı? Yoksa, halkevinde toplanacak olan “o komünist güruhu” basmak işini haber alır almaz, önce Fethi Abisini mi götürmüşlerdi?” (A. A. -Ö.Y., s.229).

“Ömer’in uçağı Erzurum’a inebildi mi acaba? Kar, doğuya iyice indirmiş olmalı. İnebildi mi ki uçak? İnemeyecek olsa kalkmazdı ama. Yine de... Türk Hava Yollarımız... Belli olmaz ki. Ömer nerede kalacak? Kendisi de bilmiyordu. Gece telefonunu beklemem gerek.” (A. A. -Ö.Y., s.352).

“Şiirimi de belki merak edersiniz diye ekte takdim ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.373).

1.15.29. Meydan Okuma İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Birinden ya da bir şeyden korkup çekinmediğini ve o şeye boyun eğmeyeceğini ifade etmek için kullanılan cümlelerdir:

“Bir süre yine sessiz yürüdüler. Sonra Aysel yine soluksuz başladı: “Dönelim. Cebeci’ye falan da gitmeyelim. Ne diye saklanacakmışım? Ne diye kıyı bucak dolaşacakmışım yollarda? Yengeçler gibi yan yan, niye? Doğru bulvara çıkalım. Güven Parkı’nın orta yerine de oturalım. Oturacağım işte. Görürler... Eylülde on yedimi bitiriyorum. Kimse bir şey yapamaz. Döverler, söverler. Söz ederler. Ölüm değil ya bütün bunlar. Canımızı da alacak değiller ya? Basıp yürüyeceğim bulvarın ortasında seninle. Havuzun başında da en göz önü yere oturacağım. Çekinecek bir şeyim yok benim. En, en göz önüne oturacağım!..” Ali gülüyordu. İçindeki sıkıntı biraz çözülür

gibi olmuştı. “Gel. Oturacağım bak. Görürsün... Rahatça... Gölge, serin bir kanepenin üstünde rahatça oturacağım. Sırtımı yaslayıp, bacaklarımı güneşe uzatacağım. O tüccar herifle de evlenmeyeceğim işte!” (A. A. -Ö.Y., s.329).

“Babanı orada görünce, senden yana çıkacak oldum. Bir iki söz söyleyecek oldum. Babam gözlerini üstüme devirerek ve beni bir yana iterek susturdu. Bilmem baban söyledi mi? Orda yerin dibine geçtim. Demek ki, ne yapsak bizim söz hakkımız yok. Ama ben bu durumlara boyun eğmek istemiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.109). Aysel, tüm baskı ve yıpratmalara rağmen kendine dayatılan geleneksel ölçütleri benimsemek istemez. Akkoyun vd.’ne göre verici, Aysel karakteriyle erkek egemen yapı içinde hayat sürmeye çalışan kadınları anlatır. Aysel, romandaki diğer kadınlar gibi kendilerine dayatılan cinsiyetçi yaşamı içselleştirmeyerek sorgular. İdeallerine ulaşmasını sağlayacak sistemden dışlanmamak için halkın baskıcı, dayatmacı tutumu karşısında kadın kimliğini bastırdığı büyük bir savaşın içine girer (2015: 5).

“Vay be! Güçlü olan güçsüzü ezecekmiş! Ezilmeyeceğim işte!” (A. A. -Ö.Y., s.149).

“Sınavdan bir gün önce işte o, Ertürk’ün mektubu geldi. Ali’nin kafası yine karıştı. Yine bocalamaya başladı. Her şeyden cayıp köye dönmeyi düşündü. Kız kardeşlerine sahip çıkmayı. Ama boşuna geçmiş altı yılı nasıl ödeyecek onlara? Hem nerede yazıldığı belirsiz o yasa ne olacak? “Bir bay olmadan köye dönmeyi yasaklayan” yasa?.. Dönmeyeceğim be! Markopaşa’yımı! Nerde o günler? Ben Markopaşa’yı çıkaran abinin yanına yaklaşacak kadar adam olsam daha ne isterim? İnek! Komünistlikmiş! Sittir ol sen de!.. İçinden böyle dedi; Ertürk’ün mektubunu yırtıp attı.” (A. A. -Ö.Y., s.318).

“Beni kimse istemesin, kimse beğenmesin diye ne kadar eskim varsa onları giyiyorum. İnadına giymiyorum yeni ketenimi işte. Yazık, annem özeniyor. Bir jorjet dikti. Giymedim. Neyse, Bursa’da giyersin, deyip duruyor. Bursa’ya giderim. Niye gitmeyeyim? Ankara dışında hiçbir yer görmedim daha. Ben Bursa’ya gideceğim ya, o jorjeti de giymeyeceğim...” (A. A. -Ö.Y., s.330). Aysel, adeta annesine ve evlendirilmek istenmesine meydan okur. Çünkü annesinin Ertürk’ün ailesine güzel görünmesi için jorjet diktiğini bilir.

“Bak Aysel, sen istemezsen olmaz o iş. Korkma. Sen korkacağına, onlar korksun.” (...) Aysel de önüne sallandırılan kement asıldı: *“Doğru ya. Ben korkacağıma onlar korksun. Babam korksun.”* (A. A. -Ö.Y., s.333).

1.15.30. Onay (Bir Düşünceye Katılma) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmiş bir iş ya da yapılmış olan bir eylemin doğru olduğunu tasdik etmeyi ifade eden cümlelerdir:

“Babama gidiyorum. Dükkâna. Mutfak penceresinin kara perdesi yok da, babam onu kesiverecek. Ben gitmezsem unutuyor.

“Haklısınız. Kara dokuma çok lazım oluyor bu sıralar...” (A. A. -Ö.Y., s.106).

“Salim Efendi, Aysel’i önce gazeteciye koşturdu. Tasvirin yanı sıra bir yığın başka gazete aldırıldı. Başta Ulus, sonra Tanin, Cumhuriyet... Hayır. Tan çıkmıyordu. Aysel kimden duymuştu bu gazetenin adını? Neden almak istemişti? Bilmiyordu. Tan kapatılmıştı. Evet. Çıkmıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.233).

“Moliere’i ve Şaşkın piyesini iyice öğrendim. Yarın kızların provasına gideceğim. İçimde sebebini bilmediğim tuhaf bir his var. Provası gördükten sonra oturup yazmaya başlamalı. Galiba annem haklı. İmtihan üstü biraz vaktimi alıyor gazetecilik.” (A. A. -Ö.Y., s.267).

“Nişanlım bir sağlık müdürüdür ve haklı olarak bazı şeyleri hoş görmez.” (A. A. -Ö.Y., s.289).

“Bak Aysel, sen istemezsen olmaz o iş. Korkma. Sen korkacağına, onlar korksun.” (...) Aysel de önüne sallandırılan kementte asıldı: “Doğru ya. Ben korkacağıma onlar korksun.” (A. A. -Ö.Y., s.333).

“İlhan’ın kendisini yürekten destekleyeceğini sandı. Fakat İlhan, ne destekledi, ne karşı durdu. Hasip’in şöyle bir omzunu okşadı: “İyi etmişsin. Kurtar kendini!” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.367).

“Ertesi gün öğle tatilinde Kaymakamlık’tan çıkarken taş işçisi Rıza’yı karşısında buldu. Gerçekten de çok az konuşan bir adamdı bu Rıza.” (A. A. -Ö.Y., s.261).

Bir şeyin denetimden geçirildikten sonra uygun olduğunu ifade etme amaçlı kullanılan cümlelerdir:

“Aysel, sosyalizme inanıyordu, ama DPT’deki işinden atıldı. Bir yaz tatili kampında garsonun, müsteşarın karısından önce Aysel’e çay vermesi, üstelik de Aysel’in garsonlarla, kamp bekçileriyle durmadan yeni kurulan partiden konuşması hiç doğru bulunmamıştı. Müsteşarın karısı, Aysel’in “aile terbiyesinden mahrum” ve

dolayısıyla “komünist” olduğuna karar vermişti. Bu karar resmi makamlarca onaylandı.” (A. A. -Ö.Y., s.388).

“Genel sekreter, gelecek Yetişkinler Eğitimi Alt Komisyonu’nun Venedik’te toplanmasını önermiş. Kabul edilmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.304).

“Evet, hayır, elbet, tabii” kodlayıcıları, onay bildirir:

Halide İmamova, “evet” sözcüğünün sıradan onay ifadesi olarak kullanıldığını belirtir. Haber, soru, emir cümlelerinde; basit ve bileşik olarak sunulan cümlelerde onay bildirimi yapar. Nezaket kategorisinde onay anlamı veren sözcükler, “peki, elbette, hayhay, olur, tabii, baş üstüne, lütfen” gibi belirteçlerdir. “Evet, hayır, tabii, peki, elbette, olur” gibi sözcükler, “aynı görüşlülük, destekleme” anlamıyla onay bildirir. “Baş üstüne, tabii, hayhay, elbette” gibi sözcükler, “kuşkusuz onay bildirenler”; “lütfen” “isteme, rica etme, sorma” anlamlarıyla yüksek saygı bildirenler; “hayhay, baş üstüne” gibi sözcükler, “memnuniyet ifadesiyle” onay bildirenler arasındadır (2020: 102- 103).

“Kolları kısa, soluk, çizgili ceketi kunduralarına rağmen bir başöğretmenden çok, bir cami hocasını andırıyordu. Ama o tarihte bir başöğretmen olarak da fazla yadırganmıyordu. Hayır, hiç hem de.” (A. A. -Ö.Y., s. 11).

“Sizlere de çok iş düşüyor hocam.”

Evet. Elbet. Çok iş düşüyor. Haklı olarak...” (A. A. -Ö.Y., s.392-393). Cümleler, Engin’in haklılığının derecesini arttırmak için aynı anlama gelen cümlelerin tekrarlandığı eksik tekrar cümleleridir.

“Diyelim gebeyim. Ne yapalım? Otopside anlaşılır. Ardından, gerçeğin yanından bile geçmeyen bir sürü yargıya varılır. Hiçbir yargı gerçek olmayacaktır, evet. Gebeysem gebe olduğum, değilsem değil olduğum dışında, hiç.” (A. A. -Ö.Y., s. 74).

“Adapazarı ilçesinin kaymakamı atılgan, yaratıcıydı evet. İdare meclislerine böyle çeşit çeşit öneriler verir, verdirtir, bunları kabul eder, ettirir...” (A. A. -Ö.Y., s.251).

“Aldırmayın Aysel... Kimseye aldırmayın siz de... Kötü bir şey yapmıyoruz ki...” Hoş buna Ali de pek inanmıyordu ya. Aysel’in yüzündeki, gövdesindeki gerginlik gevşedi: “Tabii ya” dedi, güldü. Sol yanağının altı çukurlaştı. “Tabii ya. Suç bende. Her şeyi dert ediniyorum...” (A. A. -Ö.Y., s.328).

“Düşünüyorum da, uykularımın uyanık oluşu yeni değil. Hayır. Kendimi bildim bileli bir nöbetçi gibi uyuyorum. Sanki uyuyakalmam ayıpmış gibi. Bir görevi kötü

yapıyormuşum, kaytarıyormuşum gibi... Doğru ya, yeni değil bu bende.” (A. A. -Ö.Y., s.344).

“Niye üzüliyorsunuz? Onun da kısmeti böyleymiş. Herkes sizin gibi olamaz ki...”

“Elbet herkes sizin gibi olamaz.” (A. A. -Ö.Y., s.107).

“Haklı, doğru, tamam, bu işte” kodlayıcıları ve “da” bağlacı, bir düşünceye katılma bildirir:

“Biz Cumhuriyet çocukları medeni olmalıyız, değil mi ya? Annelerimiz, babalarımız gibi kaçgöç içinde mi yaşayacağız? Bizi Galatasaray’da çok medenî yetiştirirlerdi...” Böyle dedim. Biraz da atıyorum tabii.

“Teğmenimiz, savaş sırasında memleketin bizlere güvendiğini söyledi ki, bence haklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.186).

“... bir satırını anlayamıyordum o “Mantık” kitabının. “Kökü Altaylar’dan gelmeyen bir yığın uydurma laf. Siz anlayabiliyorsanız aşkolsun!” Çocuklar yine bir ağızdan, “Valla biz de anlayamıyoruz. Çok zor abi, haklısın” falan dediler.” (A. A. -Ö.Y., s.216-217).

“Kendisini böyle sömürüşüm hoşuna gidermiş. Anamın dolgun memeleri yerine, onun artık hiçbir işe yaramaz sanılan memelerini seçtiğim için olacak. Ümmü Ninemi hoşnut eden şey... Tamam... Buydu işte beni de hoşnut eden... Bir gençliği paylaşmak.” (A. A. -Ö.Y., s.116).

“Çocuğu da kendilerine benzeteceklerdi, o cin gibi çocuğu” diye düşünüyor. Çevresindekilere de söylüyor bunu. Onaylatıyor kendini. “Doğru, değil mi?” diye soruyor. “Doğru, doğru” diyor Macuncu Zühtü.” (A. A. -Ö.Y., s.148).

Onay bildirimi, sözlü olduğu kadar jest mimikler yoluyla görsel olarak da yapılabilir. Verici, görsel verilerden yararlanarak bir düşünce ya da durumun onaylandığını dolaylı olarak ifade edebilir. Cümleler; alıcı için çıkarım, verici için bildirim özelliği taşır:

“Niye üzüliyorsunuz? Onun da kısmeti böyleymiş. Herkes sizin gibi olamaz ki...”

Aysel sesini çıkarmadı. Başını eğip durdu.” (A. A. -Ö.Y., s.106). Ali’nin kurduğu cümlelere ses çıkarmayıp başını eğen Aysel, bu tepkiyi Ali’yi haklı bulması nedeniyle verir.

1.15.31. Öğüt, Tavsiye İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Zararlı olandan uzak tutmak, yararlı olacağı düşünülene yönlendirmek için yol gösterme amaçlı kullanılan cümlelerdir:

“Bu dükkân sahiplerinin çocukları okullarda başları eğik durumda kalmışlardır. Çünkü memur babalar akşamları çocuklarına, “muhtekir elinin kimse tarafından sıkılmamasını, ona selam verilmemesini; bunlar ve aileleriyle her türlü ilişkinin kesilmesini, itibarsızlıklarının her fırsatta ortaya konulmasını, resimlerinin gazetelerde basılmasını; kısaca, toplum içinde birer hain olarak yaşadıklarının kendilerine belli edilmesini” öğütlemişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 94).

“Bu akşam okuldan çıkınca Güner’le Yeni Sinemaya giderek Sönmeyen Işık (Edison’un hayatı) filmini gördük. Fizik hocamız görmemizi tavsiye etmişti.” (A. A. -Ö.Y., s.169).

“Dündar Öğretmen’den bir mektup aldım. Mektubunda Ulu Atamızın istediği vatana hayırlı bir evlat olmam için bana bazı nasihatlerde bulunuyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 89).

“Aman, sakın” kodlayıcıları ve olumlu - olumsuz olarak kurulan emir cümleleriyle öğüt bildirimi yapılabilir:

“Bütün geceyi çocuğa öğütler vermekle geçirmişti. “Beni mahcup etme. Adam olmadan buralara dönme!” demişti.” (A. A. -Ö.Y., s. 61).

“Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflar öğretmeni Dündar Bey, sahnede çocuklara son öğütlerini veriyordu. “Unutmayın! Koro biterken, yani ‘ilelebet’ derken ikiye ayrılacaksınız. Bir, üç, beş, yedi, dokuzlar bir yana; iki, dört, altı, sekiz ve onlar bir yana. Siz ayrılınca aradaki bu pencere görünecek. İyi ayrılın. Yoksa, her şey bozulur. Ulu Önderimize de çok büyük saygısızlık olur.” (A. A. -Ö.Y., s. 9).

“Teyzen de olsa, yanında gariplik çektiğin doğrudur. Aman Aysel dışını sık. Sakın buralara dönüp gelme. Buralarda ne var ki? Hem, hiç değilse yanında abin var. Bir derdine ortak olur ne olsa.” (A. A. -Ö.Y., s. 63).

“Canım kardeşim, ilk günler sınıf arkadaşlarının seninle çok alay ettiklerini, giyiminle, kuşamınla eğlendiklerini, o güzel örgülü saçlarından çektiklerini yazıyorsun. Sen aldırma. Onlar ettiğiyle kalsın.” (A. A. -Ö.Y., s. 64).

“Ömer beni yatağıma alıştırırken donuyla hiç görünmezdi. “Babam bana, sevdiğin bir kadının yanında sakın iç donunla gezme, demişti!” Saçma olduğunu bile bile bu öğüdü tutar kocam.” (A. A. -Ö.Y., s.245).

“Ordaki heykellerin altında “Türk Öğün, Güven, Çalış” diye yazıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.111).

“Öğretmen Dündar, öğütlerini sürdürüyordu:

“Koro bitti. Siz yavaş yavaş ikiye ayrıldınız. Siz yavaş yavaş ikiye ayrılınca Büyük Atamız çıktı. Ulu Atamız üstümüze bir güneş doğmuş gibi yüzünü gösterirken koro bitiyor. Atamız gidiyor. Atamız gitti. Hemen polkaya başlıyorsunuz. Erkekler, damlarının önünde eğiliyorlar. Damlarını alıyorlar falan... Derken polka bitince rondoya başlıyorsunuz... Haa, Aysel, rondoyu oynarken kazık gibi durma. Rahat ol. Sen de Hasip!.. Kapının önünde çember çevirmiyorsun. Rondo oynuyorsun. Kafanı da ayet okur gibi sallama. Camide değilsin. Uygarlık kaynağı bir okulun sahnesindesin Uçkurunu topla kerata!.. Rondo bitince Mesleklere geçiyoruz.” (A. A. -Ö.Y., s. 9-10).

“Salim Efendi, “Nerde bu öküz?” dedi karısına (...) Karısı usulca, “Varma üstüne” dedi. “Oğlun bir şeylerden korkmuş. Aman bugün varma üstüne oh olasin.” (A. A. -Ö.Y., s.222).

“Bana kalırsa, sen şimdilik yüksekokullara girmekten vazgeç.” (A. A. -Ö.Y., s.290).

“Evraktan orta yaşlı bir kadın, Ali'ye, “İşleriniz, yapılacak, edilecek şeyleriniz varsa yapın. On beş gün müddet. On beş gününü geçirmeden gelin. İşe başlayın. Fakat ay başından önce gelin ki, bordroya giresiniz” demişti.” (A. A. -Ö.Y., s.319).

“Aman oğlum ben ne gün gördüm ki? Sonumuz da ölüm işte. Bırak kızlar biraz gün görsünler.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

“Sizi müdür beye şikâyet edeceğim efendim!” dedim (...) O sırada Güner ileri atıldı ve askerlikçiye, “Lütfen arkadaşşıma tarziye veriniz efendim. Yoksa çok üzücü durumlar olabilir” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.182).

“Türk yok ha? Türk ne demek sen biliyor musun? Kanın mı bulandı yoksa senin? Politikamız bellidir. Rejimimiz bellidir. Sulhçüyüz biz. Ağzının altındaki bakla oysa, çıkar. Tamam mı? Biz ne sağız, ne soluz oğlum. Biz ileriyiz! İleri! Ancak kafasında dünden hiçbir şey bulunmayan, ama asıl, asıl bugünün huzurundaki değeri bilmeyen ve yarının müspet hayali içlerine yerleşmemiş milletler, fırtınaya tutulmuş bir kayık gibi bir sola, bir sağa yalpa vururlar. Biz çok şükür o zavallı ülkelerden değiliz. (...) Alevler ortasında bir gül bahçesindeyiz biz. Değerini bil!” (A. A. -Ö.Y., s.145).

Gereklilik kodlayıcıları, öğüt cümlelerinde kullanılabilir:

“Bu memlekete sahip çıkmalıyız aslanım. Ahlak bozuldu. Yahudilerle Ermeniler yükü tuttu.” (A. A. -Ö.Y., s.160).

“Kız kısmının akşam karanlığından sonra evinin kapısından burnunun ucunu bile çıkarmaması gerektiği üstüne ona da, annesine de verdiği öğütleri unutmuş gibiydi.” (A. A. -Ö.Y., s.227).

“Böyle kaçamak bakışlar medenî bir kıza yakışmaz. İnsan, eski bir arkadaşını görünce rahatlıkla yaklaşp elini sıkmalı.” (A. A. -Ö.Y., s.180).

1.15.32. Ön Yargı (Peşin Hüküm) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir olay, durum ya da varlıkla ilgili çeşitli nedenlere bağlı olarak önceden edinilmiş olumlu ya da olumsuz izlenimleri ifade eden cümlelerdir. “-mAyAcAk”, “-mAz” ve “-Ir” ekleri, önyargı bildirebilir.

“Fethi Bey hiç boynunu kullanmıyor. Dönmek gerekirse bir yana, bütün gövdesiyle dönüyor. Gülümsemesi ise, sanki birden, beklenmeyen bir anda yok olacak yüzünden. O kalın, dik boynun üstünde salt insana ürküntü veren kara bakışlar kalacak.” (A. A. -Ö.Y., s.162).

“Bu sonuncu buralı. Yol bitecek ya yakında. Rıza yine saat tamirciliği diyecek, başka şey demeyecek. Ondan atar şu masumu başından.” (A. A. -Ö.Y., s.260).

“O, bu yapılarda hiç okumayacak. Buraların ünlü profesörlerini hiç tanıyamayacak. Aysel taniyacak. Belli de olmaz ki... Bakarsın yine tıklarlar eve. Başlatırlar koca bekletmeye...” (A. A. -Ö.Y., s.325).

Birey, kanıtlayabileceği bir gerekçe olmadığı hâlde; gelişmeleri gözlemlemediği, şartları iyice değerlendirmedeği hâlde kendi düşünce ve kişisel izlenimlerinden emin olduğunu düşünce bildirimi cümleleriyle bildirebilir. “Bence, eminim, mutlaka, görün bakın, biliyorum, kesinlikle, kuşum yok, imkânsız” gibi kodlayıcılar, ön yargı cümlelerinde kullanılabilir.

“Çocukları okutmak için göçtüm buraya, diyor, ama sen bakma. Büyük yerde at oynatması daha kolaydır hey oğlum!” (A. A. -Ö.Y., s.104).

“Bu hâliyle yakışıklı bir subay olamaz bence.” (A. A. -Ö.Y., s. 46).

“Ertesi sabah Selma’yı yolcu ettik. Ömer ayrı bir uçakla Erzurum’a gitti. DPT, uzmanını yeni bir araştırmaya gönderiyor. Getirdiği verilerden hoşlanmayacak, biliyoruz.” (A. A. -Ö.Y., s.346).

Birey, bir koşullanmadan dolayı gerçekleşmemiş olan eylemlerin nasıl sonuçlanacağına dair peşin hüküm yürütebilir ve kendine göre malum sonuca kesin gözüyle bakabilir:

“Yarın sizler de bu kitaptan çakacaksınız işte. Nah, buraya yazıyorum, çakacaksınız? Yeni uydurma kelimeleri özel hocalarından öğrenen çocuklar geçecekler ama... Hoş, onlar öğrenmeseler de geçerler ya!..” (A. A. -Ö.Y., s.216-217).

“Rıza okutamaz bu çocuğu. Kendisi gibi bir amele olur kalır.” (A. A. -Ö.Y., s.254).

“Hem canım, ne yapabilirler ki sonunda? Cumhuriyet’in bir idare memuruna karşı duramaz onlar. Hükümetin ilçe temsilcisine... Bir iki homurdanırılar. Dedikodusu olur balonun. Hepsi bu...” (A. A. -Ö.Y., s.257).

“Ali gideceği sıra, Avni onu tuttu. Dikkatle yüzüne bakıp düşündü: “Radyoevi’nin sınavına gireceksin, iyii... Ama kardeş, birinin kulağına fıslamalı ki hakkın yenmeye. Torpil sanma haa! Başka türlü hakkın yenir. Başarsan da başaramadın olursun...”” (A. A. -Ö.Y., s.317).

Konu hakkında bilgi sahibi olunmamasına; araştırma, inceleme yapılmamasına rağmen eski bilgilere dayanarak; benzer başka bir konuya bakarak hüküm yürütülebilir:

“Kafasında yeni bir ışık çaktı. Neden Adapazarı’nda da kostümlü bir balo yapılmasın? Yerliler biraz homurdanacaklardır. Onların da gönlünü etmenin bir yolunu bulur.” (A. A. -Ö.Y., s.257).

“Ben artık gazeteci oldum. Sevinçten uçuyorum. Annem böyle bir işin şu imtihan sıralarında beni derslerimden alıkoyacağını sanıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.264).

1.15.33. Öngörü İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Öngörü cümlelerinde bir olay, durum, iş ya da hareketin nasıl sonuçlanacağı, nasıl ilerleyeceği önceden kestirilir. “Görürsün, kanaatimce, sezmek, kestirmek, buraya yazıyorum” gibi sözlüksel işaretleyiciler ve “-AcAk, -Ir” ekleri, öngörü cümlelerinde kullanılır.

“Evet, Almanlar eşek eti yiyorlar ama, kahramanca, yiğitçe savaşıyorlar. Irkları önünde bütün dünyaya başeğdirecek onlar, görürsün!” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“Gürültüyle indi merdivenleri. Molla Kâtip, zaten deminden beri göz ucuyla kendisini kollamakta. İçinden bir şeyler hesapladığını kestirmekte.” (A. A. -Ö.Y., s.154).

“Sanki o okuduğunuz “Mantık” kitabını anlayabiliyor musunuz siz? Sözde öz Türkçe. Ben tam bir yıl bu kitaptan bekledim arkadaşlar. Ben Türkçe bilmiyor muyum? Yarın sizler de bu kitaptan çakacaksınız işte. Nah, buraya yazıyorum, çakacaksınız?” (A. A. -Ö.Y., s.216-217).

“Şimdi ölüverseydi ne iyi olurdu! Burada ölüsü böyle bulunduğunda, bugün, bu karanlık dönemde değilse bile ilerde, gerçek vatanseverlerin anlaşılacağı, mutlak anlaşılacağı şanlı bir gün, adına marşlar düzülürdü...” (A. A. -Ö.Y., s.228). Gelecekte gerçekleşmesi beklenen bir hayalin anlatımı sırasında kullanılan “-İrdİ” eki, içinde bulunulan zamanda bu hayalin gerçekleşme ihtimali olmadığını sezdirir. “... bugün, bu karanlık dönemde değilse bile...” diyen İlhan, bu karanlık dönemden çıkıldığı zaman bu hayalin gerçekleşebileceğini öngörür.

“Herhâlde bir saat gelecek, bir gün yahut, yahut bir zaman... İş sağlam tutup tutmadığımı bileceğim. Ya da hiçbir şey bilemeyeceğim artık. Hiçbir şey öğrenemeyeceğim. Engin’le yatışımı, o pek yalın görünen, ama bana kalırsa pek karmaşık olan gerçeği çözemeyeceğim. Biliyorum, yığınla çözümleyici çıkacaktır. Hasip çözecektir örneğin. Düğününde tutup kendisinden yirmi yaş küçük bir kızın elinden, karısı diye, bir İsrail türküsü eşliğinde hora teperken çözecektir... Sevil çözecektir asıl.” (A. A. -Ö.Y., s.243).

“Bakan yeniden hüznüldü: “Bir de şu Boğazlar meselesi olmasa savaş tehdidi üstümüzden büsbütün kalkardı. Ülkemiz o zaman hızlı ilerler...” (A. A. -Ö.Y., s.253).

“Kaymakam sonu gelmez iyimserliğiyle atıldı hemen: “Haddim olmayarak konuşuyorum ama beyefendi, göreceksiniz San Francisco Konferansı’nda her şey güzelcene hallolacaktır. Dostumuz Amerika, Rusya’ya da ağzının payını verecektir (...) Sizler çok daha iyi bilirsiniz tabii beyefendi, ama kanaatimce sayın Dış Bakanımız Hasan Saka Beyefendi başkanlığındaki heyetimiz çok güzel haberlerle dönecektir Amerika’dan.⁵⁰” (A. A. -Ö.Y., s.253).

⁵⁰ Arkon, 1945 yılında Sovyetlerle ilişkilerin giderek gerginleştiğini bildirir. Dostluk anlaşmasının savaşın getirdiği değişikliklere ve günün koşullarına uymadığı gerekçesiyle feshedilmesinin ardından Sovyetler, Montrö Antlaşması’nın yeniden düzenlenmesini talep eder. Bu durum, Türkiye’nin İngiltere ve

“Ali de bu güzel gün onuruna aldığı gazeteyi yolda açtı. Bir göz attı: “İngiltere’de Seçimi İşçiler Kazandı. Churchill İstifa Etti...” Allah Allah!.. Daha bir hafta önce Mister Çörçil, Potsdam Konferansı’nda Truman ve Stalin’le birlikte Almanya’ya verilecek yeni şekli görüşmüyor muydu? Şair arkadaşları son günler aralarında hep bu konuyu, en çok da İngiltere’deki yeni seçimleri tartışırlardı. Kimi, muhafazakâr İngilizlerin taş çatlasa iktidarı vermeyeceğini; kimi, bu kez işçi lideri Attlee’nin çok güçlü olduğunu söylerdi. “Attlee seçimi kazanacak” derlerdi. “Keşke. Ama görülmüş mü İngiltere tarihinde böyle bir şey hiç?” diye atılırdı biri. Avni abisi öfkelenir, “Görülmemişse görülür oğlum. Ne yapalım... Sen de görürsün hem” derdi.” (A. A. -Ö.Y., s.322). Karşılıklı konuşma bildirimi cümlelerinde, kıran kırana geçen iktidar mücadelesinin ülkedeki yansımaları gözler önüne serilir. Farklı görüşlere mensup kişilerin *düşünce* bildiriminde bulunduğu cümleler, İşçi Partisi’nin kazanma ihtimali olmadığını sezdirir. Buna rağmen onu savunanlar ve o partinin kazanacağını öngörenler vardır. Sosyal güvence, istihdam, refah vadeden İşçi Partisi’nin kazanması, beklenmeyen ancak azınlık kesimce öngörülen bir durumdur.

Öngörüle bulunan konu, belirsizlik içeren bir konu olduğu için geçmiş deneyimler öngörü için yardımcı görevi görür:

“Şakir Ağa’nın Salim Efendi’yle oldum olası uğraştığını, ona bir hırka, bir lokmayı çok gördüğünü bilmektedir Ali. Adamı ilçeden kaçırdılar. Şimdi de burda rahat yüzü göstermeyecekler. Salim Efendi, o gün bugündür Şakir’le selamı sabahı kesmiş... Dükkânına da uğratmıyor ya; bunun acısını çıkaracak...” (A. A. -Ö.Y., s.154).

“... kalkar köyüne gider. Kollarının altını doldurur. Has ekmek, akide şekeri falan götürür. Biraz portakal. Köyüne böyle girince kimse de artık, “Okudu da ne oldu?..” diyemez. Hele bir de Radyoevi’nde çalıştığını duysalar, ohooo!.. Yoo, belki yanlış anlarlar. Şarkıcı, sazıcı falan oldu sanırlar. Kendisi de geçen yıla kadar o kapıdan içeri kimin girdiğini görse, öyle sanmaz mıydı?” (A. A. -Ö.Y., s.311).

“Bak Aysel, sen istemezsen olmaz o iş. Korkma. Sen korkacağına, onlar korksun.”

Aysel de önüne sallandırılan kement asıldı: “Doğru ya. Ben korkacağıma onlar korksun. Babam korksun. Evden kaçırım diye korkarlar. Konu komşuya utanmaktan korkarlar.” (A. A. -Ö.Y., s.333).

Amerika’ya yakınlaşmasını sağlar. Böylece 59 ülkeyle birlikte Türkiye de dünyaya demokrasi ilkelerini hâkim kılmak için, San Fransisco’da, Birleşmiş Milletleri topluluğuna katılır (2010: 149).

“Anafartalar Cephesi’nde iyi dövüşen Salim Efendi’nin şimdi bu yeni Anafartalar’da çarpışan oğlu, bu cephede uzun süre kalmayacak. Çünkü İlhan’ı daha da parlak bir gelecek bekliyor. Paranın tek otorite olacağı bir toplum düzenine doğru hızla yol alındığını sezinlemiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.366).

1.15.34. Öneri / Teklif İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Öneri cümleleri, somut durumları içerir ve sorunun ortadan kaldırılması için tavsiye niteliği taşır. Öğüt cümleleriye soyut durumları içerir ve yol gösterme amacıyla kullanılır. “-Ir, -Iver-, -Abil-, -Allm, -sA, -(s)In” ekleri; “lazım, istersen, mesela, fena mı olur” sözcükleri ve olumlu, olumsuz emir kurulumu, öneri bildiren cümlelerde kullanılır.

Eksikliklerin giderilmesine yardım etmek amacıyla verilen fikirleri içeren cümlelerdir:

“Sen istersen evde de okuyabilirsin. Ben sana kitaplarımı gönderirim. Bana da abimden kaldıkları için belki biraz eskidirler. Artık kusura bakmazsın.” (A. A. -Ö.Y., s.111).

Sorun teşkil eden bir işin içinden çıkmak amacıyla çözüm yolu üretmek; olumsuz durumları ortadan kaldırmak için görüş öne sürmek; herhangi bir durum, varlık veya nesnede baş gösteren problemin yok edilmesi için tavsiyede bulunmak, öneri cümlelerinin kullanım alanlarıdır:

“Ben bu satırları belki kıymetli bir kardeşimi düştüğü çukurdan kurtarabilirim, diye yazıyorum. Sözlerimin sana bir tesiri olursa kendimi bahtiyar addederim. Kardeşim, ya mesleğinle ilgili şerefli bir işe gir, annene, kız kardeşine para yolla, ya köyüne dön, sabanının başına geç. Ailenin mert bir erkeği ol. Bu gittiğin yol yanlış bir yoldur.

Hadi benim yiğit Alim. Ertürk kardeşini kırma. Gel bir baltaya sap ol. Hiç bilemedin burada ilçede bir elektrik tamir atelyesi kurarsın (...) Toprak Kanunu da Yüce Meclisimize sevk edilmiştir. Şakir Bey babamla konuşuyordu, duydum yaa... Bu kanuna göre, topraksız köylüye bol bol toprak dağıtılacakmış. Bakarsın sizin hissenize de dönüm dönüm toprak düşer, sen de sürer, biçer, büyük bir çiftçi olursun.” (A. A. -Ö.Y., s.290-291).

“Ali’nin öyle paldır küldür inişini görünce alttan aldı:

“Hadi, hadi. İşsizlik başına vurdu senin. Gezip tozmaya da alıştın. Alışmış kudurmuştan beterdir. Git, acık dolaş da gel hadi.” (A. A. -Ö.Y., s.154).

“Bu hafta doğum günüm var. Evde bir parti veriyoruz. Annenden, babandan izin al, sen de gel. Bir hastalık bahanesi uydurur mektebi birkaç gün asıverirsin.” (A. A. -Ö.Y., s.184).

“Aysel ona kahve yapıyor. Memnune Hanım, ev sahibinin kızını oğluna alabilmeyi tasarladığı için, “Kahve yapan güzel ellerini seviym senin, yavrum” diyor. “Aman kardeş, bu kıızı okutup da ne edeceksiniz? Yazık değil mi? Baksana gül yüzü solmuş. Ver kocaya, o da kurtulsun, sen de. Hem ortalık kötü” diyor.” (A. A. -Ö.Y., s.220).

“Hemen İmar Cemiyeti Umumi Heyeti’ni toplantıya çağırarak. Olağanüstü bir toplantıya. Çünkü şu 16 büst işine girecek. Bu 16 büstün dikilmesi için karar çıkarttıracak. Önerisi çoktan hazır:

1- Cumhuriyet Alanı’na Atatürk’le İnönü’nün tek kaidede tabii cesametten en az üç misli büyüklükte olmak üzere birer büstleri.

2- Sapanca Nahiye Merkezi ve Arifiye’de de İnönü’nün tabii cesametten iki buçuk misli büyüklükte birer büstü.

3- İlçenin diğer on iki köyünde de yine Milli Şef İnönü’nün tabii cesamette birer büstleri...

4- Sanatçıların fiyat tekliflerini almak ve ona göre bir karara varmak üzere hemen gazete (Ulus’ a) resmi bir ilan verilmesi...” (A. A. -Ö.Y., s.250). Atatürk ve İnönü’ye ait büstlerin ilçe merkezi ve köylerine yaptırılması için dört madde hâlinde sıralanan öneriler, bildirim cümleleriyle metne aynen aktarılır. Resmî yazışmaların verilen bilgiyi doğrudan, açık ve anlaşılır olarak yansıtmaya gerekliliği, bu yazışma türlerinde bildirim cümlelerinin kullanılmasını tercih sebebi yapar.

“Artık büyüdük. Ona istikbalde daha serbest hareket etmesini söyledim. “Ne olacak?” dedi. Ben de ona artık rahatça arkadaşlık etmemiz lazım geldiğini söyledim.” (A. A. -Ö.Y., s.272).

“Yeniden yürümeye başladı. Tabii Ali de. “Aldırmayın Aysel... Kimseye aldırmayın siz de... Kötü bir şey yapmıyoruz ki...” Hoş buna Ali de pek inanmıyordu ya.” (A. A. -Ö.Y., s.328).

“Bak istersen gidip postaya atalım, ha?” (A. A. -Ö.Y., s.331) cümlesi, öneriye katılıp katılmama durumunun bilinmek istenmesi nedeniyle soru formunda sunulmuştur.

“Aysel Hanım, Nasıl, iyi eğleniyor musunuz Paris’te? Doğrusu kıskanıyorum. Oradan bana bir kart atsanız kötü mü olur yani? Eiffel’in resmini mesela... Ta

Galatasaray'dan buyana bu kulenin özlemini çekerim nedense!..” (A. A. -Ö.Y., s.373). “Eiffel’in resmini mesela...” cümlesinde kullanılan “mesela” kodlayıcısı, öneri içeren düşüncenin bildirimi cümlelerinde kullanılır.

“Bir fıkra yazarımız gazetesinde şöyle demiştir: “Zarf mazrufa tesir eder. Memurlar montgomeri giyerlerse tasarruflu ve makul olmaya doğru ehemmiyetli bir adım atmış sayılırız.” (A. A. -Ö.Y., s.376). Öneri içeren düşünce bildirimi cümlelerinde, hedefe ulaşmak için seçilmesi gereken doğru kapının memurların Amerikan malı montgomeri ceketleri giymeleri olduğu ifade edilir. Cümleler, gelecek yıllara ait ekonomi modelinin Amerika’yla ithalatı arttırmak olduğunu çıkarımlatır.

“Dolapta tavuk var. İstersen biraz ye.” (A. A. -Ö.Y., s.376).

1.15.35. Övgü, Övünme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir durum, kavram, nesne ya da bireyin üstün görülen herhangi bir özelliği sebebiyle değerli görülmesi; yüceltilmesi; abartıya kaçacak derecede methedilmesini ifade eden cümlelerdir:

“İlkokuldayken, Dünder Öğretmen beni çok severdi. Her yaptığımı, “Aferin” derdi. Hep birinci olurdum. Okulun müsamesesinde, bayram törenlerinde falan hep en önde gelirdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 42).

“İlçeye dönüşte karısı günlerce hısımlarına akrabaya, eşe dosta uçakları, bahriyelileri, Atatürk’ün yüksek siyah şapkasını, bando mızıkaları, tankları, bahriyelilerin kordonlarını, fener alaylarını, Havuzbaşı’nı, Havuzbaşı’nın güllerini ve ışıklarını, üç katlı yüksek yapıları, otel odasının elektrik düğmesini, o envai çeşit şeker vitrinlerini falan anlattı durdu.” (A. A. -Ö.Y., s. 56). Cümlede kullanılan “anlatıp durdu” eylemi, görülen ve duyulanların çok beğenildiğini anlatmak için kullanılır.

“Gülerek mimar amcaya, “Karınızın yemekleri gerçekten nefisti. Kremalı pasta da...” diyor. Sonra, “Hazır oradan evlenmişken, neden Hitler’in yanında kalmadınız şaşıyorum size!” diye ekliyor. Amcası da gülüyor: “Hitler’in daha iyi aşçıları var” diye karşılık veriyor.” (A. A. -Ö.Y., s.138).

“Küçük oğlum Ertürk, bu yıl Harp Okulu’na girecek. Gerçi bu oğlum Remzi tahsilsizdir. O zamanlar ille çocuklarınız okuyacak diye bir şey olmadığı için bu oğlum hayat içinde pişmiştir. Çok akıllı çıkmıştır ve dükkânını da günden güne tekamül⁵¹ ettirmektedir. Siz de kendisini tanırırsınız. Tam olgun bir yaştadır.” (A. A. -Ö.Y., s.292).

⁵¹ Gelişme.

“Duvarcı da duvarcı haa!” (A. A. -Ö.Y., s.314).

“Combat⁵², Dünya Savaşı sonrası mukavemetçi basının özgürlük düşüncesinin en büyük onuruydu.” (A. A. -Ö.Y., s.370).

“Başımızda sizler gibi büyüklerimiz varken daha ne Ceyhan’lar, ne Misis’ler yaptırırız beyefendi...” (A. A. -Ö.Y., s.253).

“Kardeşim Semiha, sana nasıl anlatsam bilmem. Burası Ulu Atamızın bize açtığı yolda medenî bir âlem.” (A. A. -Ö.Y., s. 80).

“Hele geçen yıl La Peste’in (Veba) Eleştirmenler Ödülü’nü kazanmasından beri ona, “çağımızın adamı” diyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.370).

Övgü cümlelerinde, bir birey ya da aidiyet duyulan bir topluluğa dönük övgüde bulunabilir:

“Kurtuluş Savaşı’nda Ulu Önderimizin yanı başında kahramanlıklar gösterip bizlere hür ve şerefli bir vatan teslim etmelerinden sonra, esas mesleği olan kaymakamlığa başlamış bulunmaktaydı.” (A. A. -Ö.Y., s. 41).

“Hocalarım Fransızca’ya çok kabiliyetim olduğunu söylüyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 90).

“Telsizci oğlu çelimsiz melimsiz ama, ayda tam 58 lira getiriyor eve. 22 lirasını kiraya veriyorlar. Elektrik, su parası; pekala kalanıyla da tencereleri kaynıyor işte.” (A. A. -Ö.Y., s.221). “... ayda tam 58 lira getiriyor eve.” cümlesinde bulunan “tam” sözcüğü, 58 liranın geçinmek için gayet iyi bir para olduğunu vurgulayarak övgü içerir.

“Babamı çok severim ve onunla hep iftihar ederim.” (A. A. -Ö.Y., s. 41).

“İlhan, onu genç adamın yanına sürükleyip, “Bak işte Fethi Abi, köküne kadar Türk oğlu Türk bir delikanlı!” diyor. “Bizim köylülerden. Aslan!” Omzuna vuruyor Ali’nin.” (A. A. -Ö.Y., s.158).

“Edebiyatçı beni derse kaldırdı ve çok memnun kalarak benim çalışkan olduğumu söyledi.” (A. A. -Ö.Y., s.171).

“Memnune Hanım, Aysel’den çok oğlunu öve öve gitti: “Şuna buna kapılmaz, etliye sütlüye karışmaz. İşinden evine, evinden işine. Eli her işe yatkındır. Evin kopan, bozulan her şeyini o onarır. Günde tek bir sigara içer. O da akşam yemeklerinden sonra. Eh, şimdiki kızlar da sigara içen erkeği beğeniyorlar. Ama oğlunun her şeyi planlı. Haftada bir mutlak yıkanır. Çoraplarını beş günde bir değiştirir; yine de mis gibi

⁵² Combat, özgürlükçü, başkaldıran direnişçi bir yeraltı gazetesidir.

kokarlar. O, bu temizliği esasta Bursa Lisesi'nde öğrenmiştir. Disiplini de. Tabii Harp Okulu'nun da hakkını yememek gerek. Eh, Allah devlete millete zeval vermesin. Yetiştirdi işte. Ben memnunum. El kızı da memnun olur. Kapıda ayakkabılarını çıkarıp terliklerini giymeden içeri girmez.” (A. A. -Ö.Y., s.221). Kişiyi tanıtmak, kişilik özelliklerini anlatmak, tavır ve davranışları hakkında bilgi vermek için genel olarak bildirim cümlelerinden yararlanılır. Memnune Hanım'ın cümleleri, oğlunun evliliğe uygun bir aday olduğunu bildirme amacına hizmet eder.

“... aklına İvan geldi. İvan, Beyaz Rus'tu. Komünizmden nefret ediyordu. Türkçülüğün, Türklüğün en ateşli savunucusuydu. Fethi Abi ona çok güvenirdi: “Memlekette İvan gibi on komünist düşmanı olsa sırtımız yere gelmez. Davamızın en elle tutulur delili bu İvan'dır işte” derdi.” (A. A. -Ö.Y., s.229).

1.15.36. Öz Eleştiri İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bireyin kendinin ya da mensubu olduğu toplumun olumlu ve olumsuz özelliklerini görerek hatalarının farkına varması durumunu ifade eden cümlelerdir. Birey, kendiyle hesaplaşma içinde girer; sözde soru cümleleriyle hatalı noktaları sorgular. Argo kullanımı; emir cümleleri; olumsuz cümle kuruluşları; “-İrmiş ... -In”, “-yormuş” ekleri; “mı, ne, ne olacak, sanki” soru sözleri ve “senin... da ... da, ya sen..., ... düşüneneğine ... düşün” kodlayıcıları, öz eleştiri içeren cümlelerde sıklıkla kullanılır.

“Oğlum Ali, uzun ettin. Üç yılda inceldin, kopacaksın. Dışın değilse de için bopstil⁵³ oldu çıktı. Sanki köyünde helalar daha mı mamurdu, aptal? Aklını başına topla. Nankörlük istememez. Otelin hiç değilse elektriği var. Çekmişler pekala işte duvarların, tavanların üstünden hatları, sokmuşlar elektriği içeri. Yatıp kalkma, elektrik, akşam yemeği, ayda da yedi lira cep harçlığı sana. Arkanı babana dayamadın ya köpoğlusu? Yürü. Bir baltaya sap olmaya bak. Vatanına yararlı olmaya. Yürü bakalım? Muhtaç olduğun kuvvet...” (A. A. -Ö.Y., s.100).

“Ulan, hep de kötü şeyler kurcalar aklını. İyi şeyleri düşünemez misin, salak? Halis muhlis Türk kanı işte damarlarındaki. Ve sen bu kana sorumlusun. Milletine sorumlusun. Ulu Atana, Dündar Öğretmene, Cumhuriyet'e, devrimlere, Esmâ Anana sorumlusun. Şakir Ağa'ya da. Elbet Şakir Ağa'ya da, salak! Ne kötülüğünü gördün?

⁵³ 1940'larda ülkemizde kullanılmaya başlanan bopstil sözcüğü, uçuk kaçık, züppece giyinen ve Batılaşmayı yanlış anlayarak deli dolu hareket edenler için kullanılmaktadır.

Kasılırmış. Kasılsın. Şu, bankaya giren memurlar kasılmıyorlar mı? Yüzüne mi gülüyor her biri? Selama mı duruyor önünde senin? Sana başkentte okuma yolunu açan kim? Dünder Öğretmen? Şakir Ağa yollamasaydı seni otele, yatırıp kaldırmasaydı burda seni, iyi, Dünder Öğretmen ne yapabilirdi bakalım? Kasılırmış adam. Kasılacak elbet. Eşeğe yemini veren üstüne biner. Bi güzel de mıhlar topuklarını karnına. Üç ayda bir yüzünü görüyorsun. İki tokadını yiyorsun, olup bitiyor. Hadi, sen Cumhuriyet’e sorumlusun. Elin adamı neye sorumlu?” (A. A. -Ö.Y., s.100- 101).

“Şiir düşüneneğine sabahleyin marangozluk dersinde tahta yerine dibinden doğradığın turnağını düşün sen.” (A. A. -Ö.Y., s.101).

“Derslerde de üst üste amma kötü numaralar aldın bu aylar. Böyle giderse bu yıl da güç bitirirsin sen Sanat Okulu’nun ortasını. Utanmadan taktın geçen yıl. Okul levazimatını; pergeline, elişini, resim kâğıdını, kıl testerene alamıyormuşsun... Dinler mi elin oğlu? Alamıyorsan gitme. Bitireceksin. Ne olacaksın? Diplomalı elektrikçi!” (A. A. -Ö.Y., s.103).

“Tiksindirdi beni bu satırlar. Oysa yazarken hiç tiksindirici değildi. Tam tersine. Soylu bir iş yaptığım kanısındaydım. Şimdi bu sözlerde üstelik bir çıkarıcılık kokusu da seziyorum. Ne kokusu? Tam bir çıkarıcılık. ‘İnsan olmanın bazı küçük anları vardır. Onu kaçırmak istemedim.’ Aman ne iyi! ‘Enginciğim’ bunu okuyacak. ‘Ne büyük kadın!’ diyecek. ‘Ne insan kadın!’” (A. A. -Ö.Y., s.119).

“Engin’in odasındayım (...) Demir bir somya üstüne atılmış yataktan kalkmışım. Bir gömleğe silinip giyinmişim. Onunla yatmaktan aldığım tat bitmiş. Hiçbir şey olmamış gibi (...) Ama orda, odanın ortasında durmuş, içimden hep bir şarkı gibi mırıldanıyorum: Senin okumuşluğuna da, koşuna da, yarışına da, Fransız plaklarına da, makalelerine de, kitaplarına da, Cebeci mitinglerine⁵⁴ de, vatani kurtarman, erkeğini kurtarmana da senin!.. Topal Karganın Hatıraları! Topal Karganın Hatıraları! Topal Karganın Hatıraları! İçimden geçen şarkının nakaratı da bu: Topal Karganın Hatıraları. Pitigrilli’den gizli gizli okuduğum ve gizli gizli okuduğum için kendimi övdüğüm bir kitabın adı. Ya koskoca Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, Mareşal Fevzi Çakmak komünistlerle işbirliği yapmakla suçlanırken neyle uğraşıyordum? Wendell Wilkie’nin Tek Bir Dünya’sıyla. Ya eski bir milletvekilimizin, karısını ve kızını ille

⁵⁴ Güven Dinçer, çok partili hayata geçilen seçimler öncesi birçok siyasî partinin toplantı ve mitinglerini, geniş alana sahip oluşu ve ulaşım rahatlığı nedeniyle Cebeci Çayırı’nda yapmayı tercih ettiklerini bildirir (2017: 337).

devlet büyüklerinden birine peşkeş çekmek zorunda olduğuna inandığını duyduğumda? O zaman ne düşünüyordum? Beaumarchais'nin Yapıtlarında Sosyal Kritik... Bu budalalıkları, bu “saf kız”lıkları tamamlamak gerekir. Ne tuhaf bir öç alış!.. Bu öç alıştan ne tuhaf ve hemen de tükenen bir tat alış!..” (A. A. -Ö.Y., s.244).

Birliktelik sonrası mırıldandığı şarkı, yıllar yılı okumak için ailesi ve topluma karşı verdiği savaşı; bir yerlere gelmek için zamana karşı yaptığı yarışla; kişi olduğunu herkese kanıtlamak için kendini aştığı koşturmayla; tek başına her şeye yetebileceğini ispat için yazdığı makale ve kitaplarıyla hesaplaşmalar içerir. Tüm bu koşturmacalar ve görevler yetmezmiş gibi erkeğini de kurtarma peşine düşen Aysel; kendini koşturma, okuma ve yazmalara öyle kaptırır ki ülke gerçeklerini takip edemez. Bu nedenle gerçeklikten koptuğu için kendini suçlar. Atatürk’e layık olmak için koştururken, kendini adadığı ülkeleri gerçekleştirirken ülkenin büyük bir kaosa sürüklendiğini göremez. Ülkeyi çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmak, yükseltmek, yüceltmek, modern bir ülke konumuna getirmek için savaşıırken kendine dar gelen zamanların ülkeyi geriye döndüren zamanlar olduğunu sorunları fark eder. Özgürleşmek ve özgür kılmak adına yattığı yataktan öç alma duygusuyla kalkan Aysel’in kullandığı öz eleştiri cümleleri, ölme gerekçelerinin çıkarımlanmasında ipucu görevi görür.

““Hadi Gönül, çabuk ol. UNESCO⁵⁵’ya vereceğim rapor gecikiyor.” Ne bilsin kız UNESCO’nun ne olduğunu? Benim tırnaklarım manikürcü Gönül’ün önünden kalkar, UNESCO’nun yeşil keçeli toplantı masası üstünde durur. Orada bir yeri olsun diye ellerimin, Galatasaraylı delikanlılar beğensinler diye ellerimi durduracağım yeri...” (A. A. -Ö.Y., s.286-287). Küçük yaşlardan itibaren Batılı görünüşe sahip olmaması nedeniyle aşağılanan Aysel, Batılı görünmeyi, birey olduğunu herkese kanıtlamak için; toplumda bir yeri olsun diye ister. Başkalarının kalıplarına uyan bu davranışının yanlış olduğunu düşünmesiyle kendi kendini eleştirir.

1.15.37. Özür Dileme İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Yanlış bir davranışın olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için bağışlanma talep edilen cümlelerdir:

“Oğlum Aydın, sen yanlış anladın. Ben onu demek istemedim? Sen benim çok çalışkan bir talebemsin. Ben hiç senin babana dil uzatır mıyım? Aff edersin, ama

⁵⁵ UNESCO, 1946 yılında kurulan; bilim, kültür ve eğitim alanlarında çalışmalar yapan Birleşmiş Milletler’e ait kurumdur.

uzatmam.” (A. A. -Ö.Y., s.183). Aydın’a tüfeği doğru tutmadığı için küfreden öğretmen, müdüre şikâyet edileceğini öğrenmesi üzere yanlış anlaşıldığını söyleyerek dolaylı yollardan ondan özür diler. “Ben onu demek istemedim? Ben hiç senin babana dil uzatır mıyım? Aff edersin, ama uzatmam” cümleleriyle vurguyu arttırır. Öğretmenin farklı cümle kalıplarıyla dolaylı yollardan özür dilemesi, Türk subayının bu hâle düştüğünü gören Aydın’ı fena yapar. “Aff etsem bir türlü, affetmesem bir türlü. Neyse, bundan sonra bizim askerlikçi öyle her önüne gelene küfredemez artık. Olsa olsa ancak astlarına...” cümleleri, Aydın’ın bu affi kabul ettiğini sezdirir. Aydın, bir Türk askerini küçük düşürmemek için bu affi yüzey yapıda sunmaz; “neyse” sözcüğüyle geçiştirir.

“Yürürken bir kadının sandalyesinin arkasına astığı şalını sıyırdı, yere düşürdü. Üstüne basarak yürüdü, geçti, gitti. Sanki hiçbir şey olmamış gibi... Aydın, şalı kaldırmak ve kadından özür dilemek için piste biraz geç vardı.” (A. A. -Ö.Y., s.128-129).

“Gir bakalım. Gir içeri. Soğuk baksana.” Döndü Kadın koştu geldi. “Ayaklarını çıkar bari hatun. Baksana çökek⁵⁶ lastiklerin.” “Ortaluk çamurdur da. Bataktur...” Kendince özür diledi.” (A. A. -Ö.Y., s.259).

“Ulus’ta “Karanlık Dünya” yazım çıktı. Hem de ismimle! Fakat Nihat Bey başlığını değiştirmiş. Bugün vedaya ve teşekkür gittiğimde benden özür diledi.” (A. A. -Ö.Y., s.300).

“İş buldum ben!” Aysel pek ilgilenmedi. “İyi” dedi sadece. Sonra toparlandı: “Affedersin yani. Kendimi düşündüm hep. Seni hiç sormadım.” (A. A. -Ö.Y., s.329).

“Sakin. Olmaz öyle! Seninle aramızda bir şey var sanırlar (...) Şey... Onu demek istemedim yani... Seni küçük gördüğümü sanacaksın şimdi de... Aklına öyle bir şey gelmesin bak, küserim. İyi anlatamadım ben. Artık bugün kusuruma bakma olur mu Ali? Böyle şaşırdım kaldım da işte...” (A. A. -Ö.Y., s.332).

Yanlış anlaşılmalara önlemek için sorun teşkil edeceği düşünülen konuyla ilgili kurulan cümlelerdir:

“Aysel: “Affedersiniz. Fazla gecikmeyeyim ben” dedi, yürüdü.” (A. A. -Ö.Y., s.107).

“Ne üstüne? Yani, ne yazıyorsunuz? Affedersiniz, yani tahmin edersiniz, biz ne de olsa Sanat Okulu’nda...” (A. A. -Ö.Y., s.163).

⁵⁶ Balçık.

“Sen istersen evde de okuyabilirsin. Ben sana kitaplarımı gönderirim. Bana da abimden kaldıkları için belki biraz eskidirler. Artık kusura bakmazsın.” (A. A. -Ö.Y., s.111).

“Aziz kardeşim Günay, lisenin son yıllarında sana ve ailene karşı borcumu ne yapsam ödeyemem. Bana çok yakınlık gösterdiniz. Sofranızda yer verdiniz. Çok rahatsız ettimse hepinizden özür dilerim.” (A. A. -Ö.Y., s.296).

Gerçekleştirilmeyecek bir şeyden doğacak yükümlülüğü ortadan kaldırmak için kurulan cümlelerdir:

“Kusura bakmayın usta. Ben işe gelemeyeceğim.” (A. A. -Ö.Y., s.148).

“Bana beş dakika izin. Sizi bekletiyoruz. Artık kusura bakmayın.” (A. A. -Ö.Y., s. 23).

1.15.38. Ret İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Uygun bulunmayan bir şeyin geri çevrilmesi, kabul edilmemesi gibi düşünceleri ifade eden cümlelerdir:

“Salim Efendi oğlunun, liseyi bitirdikten sonra artık dükkânda oturmasını, baba işini sürdürmeye hazırlanmasını isterdi. Ama İlhan, “Yoo baba. Eskiden olsaydı belki. Ama artık geçti. Şimdi ben hukuk okuyacağım. Türklüğümüzü yerlerde süründüren bütün o soysuz takımından teker teker hesap soracağım!” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.208).

“Anlat bakalım. Neymiş derdin?”

Kadın, “Ben Rıza’nınkiyim. Çocuğu ellere vermeye kalkmış. İşte şuncağızı. Ellerden duyduğum. Sana mühürlü kâğıt vermiş. Kendi konuşmaz. Samut. İnat. Zor elbet. Ben bilmez miyim? Altı çocuk. İki de biz. Doymuyoruz. Bir inek, bir bahçe (...)Yol bitecek ya yakında. Rıza yine saat tamirciliği diyecek, başka şey demeyecek. Ondan atar şu masumu başından. Ben anasıyım fakat. Vermem yavrumu. Ötekiler doymuyor, peki. Ölmüyorlar da işte. Bu da ölmez. Düşkündür bana. Hepsinden çok. Ana kuzusu daha. Veremem. Hayır.” (A. A. -Ö.Y., s.260).

Birey, zihninden geçen soru, tasarı ve isteklerin uygunluğunu denetimden geçirip uygun bulmadıklarını reddetme yoluna gidebilir. Bireyin kendi kendine reddettiği konular; onun için önemli, onu derinden yaralayan konulardan oluşabilir:

“Acaba Erdal’a bütün bunlardan bahsetsem mi? Hayır. Olmaz. Sonra aşık olduğumu anlar. Artık bu duygularım üstüne Aysellere gitmeye de cesaretim yok. Yarın

Kız Lisesi'nin önüne gitsem mi? Hayır. Bu bana hiç yakışmaz. Bir de hocalarımın kulağına giderse ne yaparım?" (A. A. -Ö.Y., s.181).

"Acaba duvarın dibine, gölgeye çömelse mi? Hiç olmaz. Ayıp. Öyle, elin kızını beklerken çiçe oturmuş gibi..." (A. A. -Ö.Y., s.325).

"... bir duş almak... Tarçını karanfili bol bir ıhlamur yapsam. Hiç çalışmasam bu gece. Şöyle, sevdiğim bir eski kitabı okusam. Hayır. Bu lüksü kendime bağışlayamam. Dergiye, özgürlüğün kapanın elinde kalacak, bir kez de yapıştın mı, üstünde gerine gerine ve mutlu yüzdüğün o, çocukların lastik deniz simidine benzer bir simit olmadığını yazacağım." (A. A. -Ö.Y., s.353).

"Ah, kendisi de bir rahatlayabilse! Montparnasse Bulvarı'nda örneğin ya da Saint-Michel'de, yahut Luxembourg Parkı'nda Alain'le; o tatlı, o hem akıllı, hem çekingen delikanlıyla çocuklar gibi güle oynaya yürüyebilse!.. Metin'le değil ama... Hayır. Metin'le değil. Vapurda üstüne atlayışını hiç unutamıyor. Tam on beş gün yeniden aybaşı olana kadar, tam on beş gün bu yabancı yerde, bu yabancı koşullar altında kendisine bir büyük korku, bir işkenceyi yaşatmış bulunandan kaçıyor." (A. A. -Ö.Y., s.369). Cümlelerde tekrarlanan "değil" ve "hayır" kodlayıcıları, Aysel'in istememe duygusunun büyüklüğünü gösterir.

1.15.39. Rica, Talep İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Yapılması / gerçekleşmesi veya yapılmaması / gerçekleşmemesi istenen bir şeyin uygun bir dille ifade edildiği cümlelerdir:

"Ben artık bu ilçede kalmayacağımı anlıyorum ve senin yardıma müracaat ediyorum. Duyduğuma göre, benim bütün varlığımla bağlı olduğum CHP'nin İstanbul'da bir talebe yurdu varmış, fakat bu yurda değil parasız, paralı olarak girmek bile çok zormuş. Tahsiline devam etmek isteyen bir kardeşin olarak, babana söylesen de beni bu yurda parasız alsalar. Babanın Parti'de çok tanıdıkları vardır. Senden yalvararak babandan bu istirhamda bulunmanı istiyorum. Eğer ben bu yurda yerleşebilirsem istikbalim kurtulur. Fakir ailemin başında kalmaktan da kurtulurum. Bir yandan Hukuk'a devam edip bir yandan çalışmak benim idealim. İstanbul'da iş bulmak daha kolaymış. Eğer pek sayın ve değerli babanız bana bu imkânı bağışlarsa, bu iyiliğini de ötekiler gibi hiçbir zaman unutmam ve ne senin ne de babanızın yüzünü kara çıkartmam. Beni kurtaracağınızdan emin olarak, gözlerinden öperim aziz kardeşim." (A. A. -Ö.Y., s.297).

“Aysel’ dedim, “bu güzel tesadüf, böyle acı sözlerle bitmemeli. Elinizi uzatın. Dost olalım. Ve yine görüşelim” dedim.” (A. A. -Ö.Y., s.180).

“Yüksek sesle, “Sen doğru yoldan çıkanları yola getir Yarabbi” diye dua etti. Selam verip kalktı. Aysel’e buyurdu: “Örtsene şu kapıyı!” (A. A. -Ö.Y., s.227).

“Bu mektubu senin iyiliğin için postayla göndermiyorum. Ankara’ya gelen bir hemşire arkadaşım la elden gönderiyorum. Bu Nebahat arkadaşım benim en iyi arkadaşımdır. Ona güler yüz göstermeni bilhassa rica ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.289).

“Ben askerî lisede çok şey öğrendim. Bana inanmanı ve güvenmeni hassaten rica ederim.” (A. A. -Ö.Y., s.290-291).

“... kusurlarımız olursa bağışlamanızı şimdiden ve Başöğretmenimiz, babamız Hüdaî Bey adına hepinizden rica ve istirham ederim.” (A. A. -Ö.Y., s. 19).

“Ama arızaların sonu gelmiyordu. Yedek lamba, yedek iğne, yedek düğme, yedek silindir vb. sağlamak bir türlü mümkün olmuyordu. Şef’e yalvarıyordu. Şef de üstündekilere bin ricada bulunuyordu, ama mikrofon çekmek üzere iki metrelik bir kablo satın alınması için sanki sonsuza kadar beklemek gerekiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.364).

1.15.40. Saptama, Tespit İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşmiş bir olay veya durumla ilgili yapılan değerlendirmeler sonucu ortaya konan görüşlerin ifade edildiği cümleleridir:

“Bu Ziya’nın da hiçbir şeye yararı yok canım. İçinden gelmiyor bir kez. İçinden gelse yine de el verebilirdi bana. Kendiliğinden bir şey yaptığı yok bunun. Eh, kendiliğinden bir şey yapmak için, insanın bağrında ülkünün ateşi yanmalı, ülkünün...” (A. A. -Ö.Y., s. 27).

“Adamcağızın dükkânını tam bir hafta kapatıverdiler. Arkan yok mu gavur evladısın.” (A. A. -Ö.Y., s.160-161).

“Erdal’ın aleyhinde bulunmanın Milli Şefimizin de aleyhinde bulunmak olduğunu söyledim. Yüzüme güldü. Dişleri sapsarı. Önce dişlerini fırçalamayı öğrense ya... Böyle giderse biz adam olmayız.” (A. A. -Ö.Y., s.188-189).

“Böyle düşünüyorsanız siz de gerçek bir toplumcu değilsiniz” demiş, kendini bana karşı üstünleştirmek için de, “Bu bir sınıf sorunudur” deyip geri oturuvermişti. Sınıf? Öyle ya. Hangi sınıftanım ben? Düşünenler sınıfı. Ama Engin de sözlerin altında yaşayan, hareket eden kımultılı dünyanın farkında değil.” (A. A. -Ö.Y., s.198).

Bir durumun nicelik ve niteliksel olarak tespitinin yapılması sırasında kullanılır:

“Siz daha çok zayıflamışsınız Aysel...” (A. A. -Ö.Y., s.326).

“Hayır. Bu tür bir sesi ayırdedebilecek yaştayım. Bilmek, görmek, tanımak her şeyi, her şeyi seyretmek üzere, bilgiliğim içinde, takıp okuma gözlüklerimi, barlara falan dalıp çıkmışlığım da var. Erkek arkadaşlarımın yanında önce. Sonra kocamın kolunda. Hayata bakarken, toplum yapımızı incelerken barlar, barların orospuları seyredilmesin olur mu? İşte yararı. Bu tür bir sesi ayırdedebiliyorum. Bir orospunun sesi bu.” (A. A. -Ö.Y., s.237-238).

Gerçekleşmiş bir olay ve durumun değerlendirilmesi suretiyle varılan sonucun ifade edildiği cümlelerdir:

“İstanbul’da daha dağıtım komisyonlarında olup bitiyor her iş. Asıl o ithal mallarında. Kalayda, demirde, ayakkabı çivisinde, köselede, kahvede, çengelliğnede... Asıl vurgun böyle vuruluyor. Ondan sonra da kırk paralık kürdanı kırk bir paraya sattın diye hadi babam garip vatandaş içeri!” (A. A. -Ö.Y., s.151).

“İlhan tezcanlıdır. Siyah kopça almaya gelen biri için bütün kutuları eşelemeye üşenir. “Yok siyah kopça” deyivermek daha kolayına gider. Bu yüzden, işte şimdi, Salim Efendi bir haftadır adliyede soruşturmada olduğundan beri, dükkânın zaten pek bol olmayan müşterisi iyice azalmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.158). Aksan, “-Dİr” biçimbiriminin bir durumu saptama, belirleme, açıklama ifade ettiğini bildirir (Aksan, 2017: 226).

“Kocam tam bir bilim adamı. Bu kadar incelmış bir bilim adamı olması bazen kızdırıyor beni. İspatlanması gerekli hiçbir şeyi ispatlamadan yerini, tavrını almıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.346).

“İlçede pazar kurulduğu günler Ali’nin anasını görüyor. Kadın oturmakta ise, ona arkasını dönüyor, damalı örtüsünü iyice yüzüne sarıyor. Yanında eşeğiyle yürümekte ise, yolunu değiştiriyor. “Cahilliğinden” diyor Dünder Öğretmen.” (A. A. -Ö.Y., s.146).

Bir olay ya da durumla ilgili kapalı noktaların aydınlatılması, belirginleştirilmesi sırasında kullanılan cümlelerdir:

“Çok özel bir duruma geniş anlamlar vermeye çalışmamalıyım. Yalın bir şey: Belki de salt gövdesi çekmiştir beni. Şimdi Intelligenza’larımızdan biri de olsa, evde kalmış

kızlardan biri de kalkıp odasına gittiğimi bilen, “Bazı kadınlar yaşlanmaya doğru gençlere düşerler... Bu da öyle!” derdi.” (A. A. -Ö.Y., s.242).

1.15.41. Sözde Soru Cümleleriyle Düşünce Bildirimi

Sözde soru cümleleri, gerçek soru cümlelerindeki gibi bir konu hakkında bilgi edinme; bir şeyler öğrenme amacına hizmet etmez. Maksadın sorduğu soruya cevap almak olmadığı cümlelerde; cevap, sorunun içinde saklıdır. Dikkat çekmek, sözün etkileyciliği arttırmak, anlatıma renk kazandırmak gibi özellikleri olan cümleler, monotonluğu kırar; söze canlılık kazandırır. Düşüncelerin karşıdaki kişiye onaylatılması, bir görüşün yanlışlanması, bir durumun öne çıkarılıp vurgulanması sözde soru cümleleri aracılığıyla olur. Evet / hayır soruları; rica içeren dolaylı sorular; tetikleyici sorular; edinilen bilginin doğruluğunu teyit etmek için kullanılan onaylatma soruları; herkesin bildiği şaşkınlık uyandıran bir konuyu gündeme getirmek için sorulan vurgulama soruları, sözde soru cümleleri içinde yer alır.

“Artık ders çalışmak bittiği için ben, her şeyi dikkatle izliyorum. Şimdiye kadar dünyadan hiç haberim yokmuş meğer. Dünyada olup bitenleri bilmem, zaten seçeceğim meslek için de lazım değil mi?” (A. A. -Ö.Y., s.300). “Değil mi” kodlayıcısıyla bitirilen cümle, evet / hayır cevaplarından birini alır. Aydın’ın günlüğünden verilen bu cümle, onun hariciyeci olacağını hatırlaması sonrası kendi kendini onaylamak için kurduğu cümledir.

Otan’ın aktardığı bilgilere göre konuşucu ya da yazar, sözde soru şeklinde kurguladığı önermeyle bir düşünce, inanç, savı reddetmek; güçlendirmek; kabul ettirmek veya alıcıda farkındalık yaratmak ister. Alıcıyı istendik doğrultuda ikna etmeye yönelik sorulan bu sorular, biçim ve işlev olarak gerçek soru ve bildirim cümlelerinin sınırlılıklarına uyar (2010: 3).

Amacın yeni bilgi istemek olmadığı soru cümlesi görünümlü bildirim cümlelerinde “nasıl, neden, niçin, ne, mI” gibi soru sözcükleri; “acaba, yoksa, sanki” kodlayıcıları ve soru işareti, soruya cevap isteme amacıyla kullanılmaz. Cevabın soruyu soranca bilindiği bu cümlelerde amaç, nedenleri sorgulatmak; alıcıyı istendik yönde düşündürmek; bir düşünceye yönlendirmek ve tetiklemektir. Bu gibi durumlarda alıcının bağlama dayalı bilgiden niyeti sezme kapasitesinin güçlü olması, kendine bir soru sorulmadığını anlaması açısından önemlidir. Bu cümlelerin bir şeyler bildirmek için kullanıldığının anlaşılması, vericinin gerçek niyetini anlamlandırma noktasında iletişime sekte vurur.

Otan’a göre verilmek istenen mesaj, açık olarak değil; diğer bütün cevapların dışarıda bırakılacağı bir bağlamda örtük olarak verilir. İletişim, yeterli derecede ikna edici değilse görüşlerin gücü ve etkisini arttırmak; kuvvetliyse gücü daha da arttırmak ve kendini halkı çıkarmak amacıyla kullanılır (2010: 3). Verici, söylemin etkili olması için zihninde konuyu saptar; bağlamı yaratır ve mesajı en iyi anlatacak şekilde iletisini tasarlar. Alıcıda uyanmasını istediği duygu ve düşünceleri, mesajı örtülü olarak içinde barındıran sözde soru şeklinde sunarak iletişimin kalitesi yükseltir. Mesaja ulaşmak için zihinsel düzenlemeler yapmak zorunda olan alıcı; mantıksal akıl yürütme, kavrama, algılama süreçlerinden çıkarımlama sürecine geçer.

1.15.41.1. *Sorgulama İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri*

Bireyin içsel olarak sorunlarına çözüm aradığı, ikilemde kaldığı durumlar üzerinde düşündüğü cümlelerdir. Birey, bir konuyla ilgili kendi kendine sorular sorarak konu hakkında derinlemesine düşünür. Karşıdan bilgi istemeyen ve birine bir şey öğretme amacı gütmeyen bu soruların asıl amacı, zihinde tam olarak oturmayan eksiklikleri tamamlamak; suçlamada bulunmak veya görüşü paylaşılmıştır kılma. Sözde sorular sayesinde kahramanın bile farkında olmadığı ve düşünerek açığa çıkardığı görüşleri öğrenme fırsatı yakalayan okur, metnin için kilit noktalarıyla ilgili farkındalık oluşturur; dikkatini sorgulanan konu üstüne toplar.

“Öğrencim gitti. Bütün gece çalıştım. Bütün gece çalıştıktan sonra evden çıktım. Neden çıktım? Yolunda giden bir evlilik. Yıllar sonra yatakta birbirine hâlâ istekle sarılan iki kafa dengi. Evliliğin bir tanımı varsa, en yalını bu olmalı. İki kişiyle bütün bir dünya kurulamayacağını da bilen üstelik. Neden çıktım evden?” (A. A. -Ö.Y., s.113). Aysel, *“Neden çıktım evden?”* sorusunu, dikkatleri o noktaya çekmek amacıyla sorar. Tam Aysel ile Ömer’in evliliklerinin aslında bitmiş olduğunun düşünüleceği esnada verici, konunun daha girift olduğunun düşünülmesi için yolunda giden evlilikleri ve iki kafa dengi olduklarından bahseder. Ölmeye yatma kararı almasında kilit nokta olan soru, bir cevap bulmak yerine çelişkiyi ortaya koymak için sorulur.

1.15.41.1.1. *Soru sözcüğü ile kurulan sözde sorular*

İçinde soru sözcüğü geçen cümleler, sadece soru sorma işlevi görmez. Otan’a göre yüzey yapıda *“neden”*, *“nasıl olur da”* gibi kodlayıcılar kullanarak belli bir konu hakkında *hesap sorma*, *hesap sorulan konuyla ilgili tutarsızlıkları ortaya koyma* amaçlı

da sorular sorulabilir. Bunlar, soru sormaktan ziyade suçlama, şikâyetle bulunma, yanlış gösterme bildirimi yapar (2010: 119).

“Niye”, “neden”, “mİ”, “nasıl”, “ne demek”, “değil mi”, “ne”, “hani”, “nere”, “kim”, “neden acaba”, “nasıl olup da”, “sanki”, “ne yapmak için”, “kaç” gibi kodlayıcılar, soru sözcüğüyle kurulan sözde soru cümlelerinde kullanılır:

“Niye üzüliyorsunuz? Onun da kısmeti böyleymiş. Herkes sizin gibi olamaz ki...” (A. A. -Ö.Y., s.106) cümleleri, yanlış gösterme amacıyla kurulmuştur.

“Hele hele... Vay babam vay... Beylerimiz dükkânımızı da kapayacaklardı nerdeyse. Boru mu? Bir suç bulamadan nasıl kaparlar milletin dükkânını?” (A. A. -Ö.Y., s.159). İlhan’ın kurduğu soru cümleleri, bir suçu olduğuna dair herhangi bir kanıt bulanamayan Salim Efendi’ye yapılan muameleyle ilgili suçlamalar içerir.

“Ne demek bilmem, ha Ali? Sen bu memleketin çocuğu değil misin?” (A. A. -Ö.Y., s.160) cümleleri, bu memleketin çocuğu olan Ali’nin memlekete dair meseleleri bilmek zorunda olduğunu bildiren suçlama amacı taşıyan cümlelerdir.

“Hem niye sen habire odun kırıp, kar kürüyorsun? Hariciye Vekili’nin oğlu neden hiç odun kırmıyor, ha? Sen mi daha Türk’sün, yoksa o mu daha Türk?” (A. A. -Ö.Y., s.218) İlhan, “niye”, “neden”, “mİ” soru sözcükleriyle kurduğu sözde sorularla bu duruma karşı çıkmayan Namık’tan hesap sorar. Verici, alıcının şikâyet edilen durumun haklılığına inanması ve bu görüşü onaylaması adına bu tarz soruları sorar.

“Yasak değillerse bu zıkkım olası mecmua mı nelerdir, eh ben de bir şey bilmiyorum artık. Yasak olmasalar niye tikiştiriyorsun dükkânın altına ikide bir, ikide bir?..” (A. A. -Ö.Y., s.223). Dergilerin ikide bir gizli yerlere tikiştirilmesinin ancak yasak olmasıyla açıklanabileceği bildirilen cümle, hesap sorma amacı taşır.

“Ne yakıyorsun benim şeylerimi? Ne yakıyorsun?..” (A. A. -Ö.Y., s.224-225) cümleleri, soru cümlesi olmaktan ziyade hesap sorma işlevinde kullanılmış bir bildirim cümlesidir.

“Bir yargıcın karşısındaymışım gibi kendimi kendime karşı savunmaya yelteniyorum. Hani her şeyin dışındaydım? Hani ölü bir deri parçasına bakmıştım öyle? Hani omuzlarım, hani görevlerim, hani yeşil perdeler, hani temizlikçi kadın, hani Gülten’in çocuğuna söz verilen boyalı kalemler, hani Ömer -hep sona bıraktığım- dışında kalmıştı bir odanın? Karnımda bir çocuk olup olmadığı bile ilgilendirmiyordu beni? Hani hiçbir anlam yüklemeye çalışmıyordum hiçbir şeye ve Engin’in odasında

yeniden yırtılan kadınlık zarıma?” (A. A. -Ö.Y., s.242). Aysel, bir yargıcın karşısındaymış gibi kendini kendine karşı savunuyor oluşunu anlamsız bulur. “*Hani*” soru zarfıyla kurduğu cümlelerde, odanın dışında bırakmaya söz verdiği şeyleri hâlâ düşünüyor olması tutarsızlığını sorgular.

“*Dışarısı soğuk, ıslak. Kaymakam üşüdü. “Yarın gel Kaymakamlığa.” “Çarşıdan ceçüp de nasıl varırım Kaymakamlığa? Şimdi konuşacağım senunle...”*” (A. A. -Ö.Y., s.259) cümleleri, gündüz vakti de olsa kadınların çarşıdan geçmelerinin ayıp bulunduğu zamanda beklenen şeyin tutarsız olduğunu ifade eder.

“*Tepip bütün bunları nihayet, oh nihayet, aslan gibi, bir değişim kavgasına yayınlarıyla katılışına sevinmiştim. Yine de seviniyorum tabii. Ama onca, yılların getirdiği onca susuzluk, açgözlülükle okunan bu kitapları, bu kitapların yeni yeni biriktirdiğini yeni okuryazarlarda, evet biriktirdiğini, nereye, kiminle, nasıl akıtacağız? Elbet, Parti’nin İstanbul’da bir ilçesinin başkanıdır da Aydın. Bilecektir. Ne yapacağız biriken? “Salı Pazarı’ndaki Karagöz’lü, halkevi Köycü Akşamı’nda derdini dinleyip, gerçekleşmesi zaman isteyen dileklerini bir köşeye not ettiğimiz efendimiz... Yaklaşın. Size bir çift sözümüz var” mi diyeceğiz? Böyle mi diyeceğiz? Bunu soracağım. Bir çift söz yerine, bir çift öküz beyim, derse ne yapacağız? Bunu soracağım.”*” (A. A. -Ö.Y., s.286). Çok partili hayata kadar ülke çapında modernleşmenin sağlanabilmesi için eğitmen kurslarında yetiştirilen öğretmenlerle ve halkevleri aracılığıyla halka aktarılan bilgiler, 1960’lı yıllarda bu görevi üstlenecek kişi ve kurumların olmaması nedeniyle aktarılamaz. Aysel, partinin İstanbul ilçe başkanı olan Aydın’ın bu konuda ne yapılacağı konusunda bir düşüncesi olması gerektiğini düşünür. “*“Size bir çift sözümüz var” mi diyeceğiz? Böyle mi diyeceğiz?”*” cümleleri, sözle değil; icraatla çözüme ulaşılabilceğini sözde soru yoluyla bildirir. “*Bir çift söz yerine, bir çift öküz beyim, derse ne yapacağız?*” sorusunu soran Aysel, halk için önemli olanın söz üretmek değil; ihtiyaçların giderilmesi olduğunu bildirir.

“*Kardeşim, sen ne yapıyorsun? Farkında mısın?”* (A. A. -Ö.Y., s. 291) cümleleri, Ali’ye kendine gelmesi gerektiğini bildirme işlevi göre suçlayıcı cümledir.

“*Düşün bak... İlkokullarda bizleri pekala birbirlerimizin üstüne ittiler. İlle dans edin, dediler. Atatürk öyle istiyormuş diye... O zaman bizim ne kadar zorumuza gitti, ne kadar utandık değil mi? Şimdi de şuna bak. Bir arkadaşına bir derdini söylemek için bin türlü dalavere. Bir roman bile okutmazlar insana. Sanki Atatürk, Jan Jak Russo’yu*

okutmayın mı dedi? Okulda danslı müsamere yaptığınız arkadaşlarınızı yolda tanınamazlığa mı gelin dedi sanki? Büyüdükçe uzak, daha uzak mı durun dedi birbirinizden?” (A. A. -Ö.Y., s.328). Cümleler, tutarsızlıkları ortaya koyar.

“Bu bir kaçışsa, bu kaçıştan utanmaya çalışıyorum. Şimdi tek çabam bu. Utanmaya çalışıyorum. Ama utanamıyorum. Neden acaba? “Yarın her şeyin güzel, güpgüzel olacağına” inanıp dururken nasıl olup da bu mızıkçılığı yapıyorum? Bu mızıkçılıktan neden utanmıyorum? (...) Neden utanamıyorum yüzlerini bile anımsayamamaktan şimdi? Bu denli uzağımda kalmış olmalarından?..” (A. A. -Ö.Y., s.346). Cümleler, hesap sorulan konuyla ilgili tutarsızlıkları ortaya koyar.

“Neden bu derece yalnız koymuşuz erkeklerimizi? Niye inandıramamışız kendimize? Atamızın ruhu üstümüzde hep kol gezip dururken, “Kadını özgür olmayan ülkenin erkeği de özgür değildir” deyip dururken ve O’na layık olmak için kaç milyon Türk kadınına sırtımızı çevirip başımızın çaresine bakmak üzere küçücük gövdelerimizi nelere, ne törelere siper etmişken, niye?” (A. A. -Ö.Y., s.351). Aysel, kadınlara eleştirilerde bulunur. Ona göre erkekler yalnız konmasa bu denli aç olmayacak, bir kadını yalnız bedeniyle değil; fikirleriyle de önemsemeyi öğreneceklerdi. Baskıya boyun eğip eve kapanan kadınlar, kendilerini eğitip geliştirememiş ve erkekleri kendilerinin de fikir sahibi olduğuna inandıramamışlardır. Büyüklerinden kadınların sadece bir gövdeden ibaret olduğunu gören okumuş erkeklerse kadınların başarabileceğini bu nedenle idrak edememişlerdir. Aysel’in eleştirileri, yalnız kadınlarla sınırlı kalmaz. Her türlü dayatmaya başkaldırıp ülküleri uğruna erkeklerle yan yana olmayı başaran kadınlara karşı, erkeklerin tutumlarını da eleştirir. Atatürk’ün “Kadını özgür olmayan ülkenin erkeği de özgür değildir.” sözünü vatanî bir görev bilen Aysel, erkeklerin özgür olabilmesi için kendini özgürleştirmeyi başarır. Başta annesi, Semiha, Behire ve bazı öğretmenlerinin sözlerine kulak asmaz. Gerektiği yerde yalnız kalmak pahasına onlara sırt çevirir ve kendi başının çaresine bakar. Babasından dayak yeme pahasına, ilçede adı çıkması, törelere uymadığı için ayıplanmasına rağmen ille de eğitim diyerek bu yoldan asla vazgeçmez. Aysel, bunca çabasına rağmen erkeklerin kadınların fikirleri olan bir birey olduklarına inanmamalarına tepki gösterir. O; kendini geliştirmiş, eğitmiş bir birey olduğunu önemsemeyip ilk fırsatta üstüne atılan erkeklerden “... niye?” diyerek hesap sorar.

“Gövdesiyle birlik beyniyle de doymak” isteyenlere yetmek için kaç kişiyyiz? Kaç parça olması, kaç parçaya bölünmesi gerek kadınlık zarımızın bütün okumuş erkeklerimizi doyurabilmesi için? Sonuna dek özgürleştirebilmemiz için onları ve vatani, bir gecede kaç yatağı bölüşmemiz gerek?” (A. A. -Ö.Y., s.351). Aysel, okumuş bir kız olarak erkeklerin özgürleşmesi için çabalarının yetersiz kalmasından ve onlara hem beyniyle hem de bedenlen cevap verecek kızların azlığından şikâyet eder. Eğitimin kızlara zorunlu hâle getirilmesine rağmen ilkokula bile devlet yetkililerinin zoruyla gönderilen kızlar, Semiha örneğinde olduğu gibi ortaokula gönderilmeden evlendirilir. Karşılarında iletişim kuracak kız bulamayan erkekler de modernleşecek ortam bulamaz. Metnin önceki bölümlerinde Aydın tarafından kurulan “Korkarsın. Bizim cahil kızlar hep korkak olurlar zaten! Biz de böyle erkek erkeğe dans edip gezeriz artık.” (A. A. -Ö.Y., s.181) cümleleri, ülke insanının istendik gelişme gösterememesinin sebeplerine açıklık getirir. Aynı sorun, Aydın tarafından farklı bir bağlamda şu şekilde dile getirilir: “Muaşeret dersimizde öğretmen anlattı: Avrupa’da kızlar erkeklerle rahat rahat arkadaşlık ederlermiş. Ben bunu zaten duymuştum. Ama bizim basit kızlarla arkadaşlık edilir mi? (Hoş etsek de öğretmenlerimiz kızar.) Aysel’e bir ders sormak istesen kıpkırmızı kesilirdi. Öğretmenimiz dedi ki, ilerde, daha büyüyünce bizim de kız arkadaşlarımız olacakmış. Biz, onlara birer kardeş gözüyle bakarsak, onlar da bize birer kardeş gözüyle bakarlarmış. Elele, yan yana memleketimizi uygar milletler seviyesine çıkarabilirmişiz. Öğretmenimizin bu sözleri çok hoşuma gitti. Ben de dünkü tatil günümüzde halama misafir gelen bir hanımın bizim yaşlarımızdaki kızına, “Kardeşim, benimle arkadaş olur musunuz?” dedim. Kız da ağlaya ağlaya beni annesine şikâyet etti. Gel de bizim memleketin kızlarıyla arkadaşlık et.” (A. A. -Ö.Y., s. 44). Aysel, ülküleri uğruna tüm engellere başkaldırmış bir birey olarak ülkenin erkeklerini doyurmak; özgürleştirmek için yetersiz kaldığını kadınlık zarı üzerinden göstermeye çalışır. Başka bir ifadeyle o, okumuş kızların sayısının artmasıyla ancak ülkenin medenileşmesinin mümkün olabileceğini, bir tabu gibi görülen kadınlık zarı üzerinden anlatmaya çalışır.

“Yine de, öyle böyle okuduk. İstendiği gibi. Her şeyden habersiz kalarak vatanımızı, milletimizi nasıl sevmemiz, ne çok sevmemiz gerektiğini de öğrendik. Karasevda gibi bir şey oldu bu sevgi. İnsanın eli ayağı kesiliyor. Acaba ne yapmak için bu kadar çok seviyoruz vatanımızı ve milletimizi?” (A. A. -Ö.Y., s.364). “Karasevda gibi bir şey oldu

bu sevgi. İnsanın eli ayağı kesiliyor.” değerlendirme içeren düşünce bildirimi cümlelerinde, “karasevda” sözünün kullanılması dikkat edilmesi gereken bir konudur. Çünkü “karasevda” hastalık derecesinde olan durumları anlatmak için kullanılan olumsuz bir benzetmedir. “Acaba ne yapmak için bu kadar çok seviyoruz vatanımızı ve milletimizi?” cümlesi, kendine sunulana boyun eğilecekse vatani sevmenin önemi olmadığını ifade eden; tutarsızlığı ortaya koyan cümledir. Vatanın oturduğu yerden sevmeye değil, Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nde dediği gibi içinde bulunduğu durumu düşünmeksizin vazifeye atılmakla kurtarılacağını ifade etmek ister.

“Alain’in öyle büyük bir doğallıkla kendini kucaklayıvermesi Aysel’i hiç irkiltmedi. Tek düşünce: Alain’le arkadaş olmak ne güzel! Gözleri kollarını, bacaklarını yemiyordu. Gözleri, “Sen bir şeyden anlamazsın” da demiyordu. Alain oysa, henüz yirmi yaşında. Neden sanki ötekiler, kendi ülkesinin gençleri de böyle değillerdi? Acaba neden Aydın, Alain gibi olamıyordu? Örneğin, bir “Tan Olayı”nı karşılıklı oturup sakın sakın, bütün doğruları ve yanlışları tarta biçte değerlendirmeleri, birbirlerini böylece çoğaltmaları için ne eksikti? Eksik olanları ortaya çıkarmak ve değerlendirmek için neden ille yabancı bir ülkede bulunmak gerekiyordu? Mantık kitaplarından onlar da düşünme yöntemlerini, doğruyu saptama yöntemlerini öğrenmişlerdi. Kitaplardan öğrendiklerinin hayatla hiçbir ilintisi yokmuş gibi yaşamaz kalmaları nedeni?” (A. A. -Ö.Y., s.371-372). Aysel, Alain’deki olgunluğu, akranı olan kendi ülkesindeki gençlerde görememesinden şikâyetini, sitem içeren şu cümlelerle ortaya koyar. “Neden” soru sözcüğünün yer aldığı cümleler, soru sormaktan ziyade sitem, yakınma, şikâyet duygularını içeren düşünce bildirimi cümleleridir. Aysel, ülkesinin gençlerinin kadınları üstün, fikirleri olan varlıklar olarak görmemelerinden yakını. Ülke gündemine damga vuran olayları sakince, eğrisiyle doğrusuyla değerlendirip birbirlerini fikirselleştirilerek çoğalmak dururken onların kendini salt gövde olarak görmelerini eleştirir.

1.15.41.1.2. Soru- cevap biçimindeki sözde sorular

Bireyler, sadece başkalarına soru sormaz; kendi kendilerine soru sordukları anlar da olur. Otan’a göre soruların hemen ardından verilen cevap, vericinin öznel, özgün görüşünü; inandığı düşünceyi alıcıya kabul ettirmeye ve alıcıyı ikna ederek görüşünü paylaşılmaya çalıştığı sorulardır. Verici, alıcının zihninde nedensellik ilişkisi oluşturmak; iletmek istediği düşünceyle ilgili farkındalık yaratmak amaçlı sorular sorarak kendi düşünce, inanç ve savını güçlendirir. Kendi fikrine odaklanılmasını ister.

Bu fikrin *mantıksal olarak herkesçe onaylanması gereken, nesnel bir gerçek gibi görülmesini ister*. Otan’a göre soruların cevaplarıyla birlikte verildiği sorular, *paylaşılan-öznellik işlevini yerine getirir*. Verici, kendi öznel görüşlerini dayanışma içine girdiği kişilerle paylaşır (2010: 124- 128; 146-147).

“1941’de mihver devletlerine karşı dayanmasını *Prens Pol’a kim tavsiye etti?*” (A. A. -Ö.Y., s.137) cümlesi, cevabın alıcı ve verici tarafından bilinmesine rağmen istendik yönde düşünülmesini sağlamak için sorulan sözde soru cümlesidir.

“*Bir Kanada esir kampından kaçan iki Alman subayını İngilizlere kim teslim etti? Hem de bağlı olarak? Amerika, değil mi?*”

İthalatçı Bey, “Alman gemilerini kim tevkif ve müsadere ettirdi? Kim bunların mürettebatını zincire vurup dağ haydutlarıyla aynı yere tıktı?” diye haykırdı.” (A. A. - Ö.Y., s.137). Konuşmalar, Amerika’nın mı yoksa Almanya’nın mı insanlığın celladı olduğuna dair birbirlerini iknaya çalışan insanların sonunda “Amerika” ya da “Almanya” şeklinde çıkarıma varılmasını sağlamaya çalıştıkları konuşmalardır.

“*Nedir Türkiyemiz? Hangi boyadandır? Almancı mı, İngilizci mi? Hangi siyasi politikayı izlemekte? Hangi rejimi gütmekte? Bugün belli bir rotası olmayan ülkelerin kendileri de yoktur!*” (A. A. -Ö.Y., s.145). Kardeşi, belli bir rotası olmayan ülkelerin yok olmaya mahkûm olduklarını söyleyerek sorularının cevabını kendi verir. Türkiye’nin tarafsızlık politikası gereği İngiltere ve Almanya ile iyi geçinmeye çalışması, Dünder Öğretmen’in kardeşine göre kendine ait bir yolu olmaması sebebiyledir ve böylesi devletler yok hükmündedir. Sorulan soruya soranca verilen cevap, alıcıyı ikna etmek amacı taşır.

“Ben niye bekliyorum lise bitirmelerde?” (A. A. -Ö.Y., s.159) cümlesiyle sorusunu soran İlhan, “*Vekilin oğlunu dövdüm de ondan, değil mi?*” (A. A. -Ö.Y., s.159) cümlesiyle cevabını verir. İlhan’ın yapmak istediği şey, sorusuna cevap almaktan ziyade dikkat çekmek istediği noktayı göstermektir. Görüşüne ters gruptan vekilin oğlunu dövdüğü için liseyi bitiremeyen İlhan, Salim Efendi’nin tutuklanmasını bu kutuplaşmalara bağlar.

“*Demir bir somya üstüne atılmış yataktan kalkmışım. Bir gömleğe silinip giyinmişim. Onunla yatmaktan aldığım tat bitmiş. Hiçbir şey olmamış gibi. Öfkeli miyim? Sanmam. Utanıyor muyum? Neden? İki kişiyle yapılabilen bir iş bu. Ömer’e saygım mı azaldı? O saygı, o, olabildiği kadar iyi, olabileceği kadar güzel birliktelik*

zedelendi mi? Neden? Her şeyi merak eden karısıyım. Bu da onun bir uzantısı belki... Kim bilir?” (A. A. -Ö.Y., s.243-244) cümlelerinde sorduğu sorulara cevaplarını da kendi veren Aysel’in cevaplarında sitem, öç alma duygusu, ironi ve acımasızlık görülür. “Ayrıntı bunlar. Düşünmek yersiz.” cümlelerindeyse vurdumduymazlık, boşvermişlik duygusu. O, sorulara kendi cevap verirken bu duyguları okurla paylaşılır kılmak ister.

“Bir rastlantı hocam... Birden öyle oldu... Son dakikada... Sizi gördüm, birden... Son dakikada... ‘Bu açıklama telaşı. Bu telaşa karşı duyduğum başkaldırı mıydı acaba kendimi az sonra Bahçelievler yerine Çankaya Tepesi’nde onunla yan yana buluşumun nedeni? Yoksa benimle eve kadar gelmesinden mi çekindim? ‘Kocasını kent dışına yolcu eder etmez aşığını içeri almak...’tan korkmak! Yapma. Kendinle bu kadar dalga geçme. Bu kadar da küçültme kendini Bayan Aysel!.. Böyle soysuz bir düşüncenin hesabını nasıl kurarsın? Cinsel bir tutkun bile yok ona. Engin nerden aşığın oluyor senin? Keşke? Övünecek bir şey bulmuş olurdun hiç değilse. Ya da varla yok arası bir ilişkiye bir anlam yüklemiş olurdun. Bilmek adına, anlamak adına, evin içinde çırılçıplak dolaştırmazdın delikanlıyı. Yanan bir sigarayı avucuna bastırır gibi neyin ne denli acıtacağını, neyin ne denli yırtılıp parçalanacağını ve neyin seni nereye götüreceğini bilmek için kendine bir seyirci koltuğu seçmezdi.” (A. A. -Ö.Y., s.350). Vericinin Aysel’e Çankaya’ya gitme nedenini sorgulatması, akla gelebilecek seçenekleri daraltmak ve okuru ikna etmek içindir. Soruya verilen karşı çıkış içeren cevap, Aysel’in kendine yönelttiği eleştirilerin haksızlığına değinir. Kimseye bir şey ispat etme amacı taşımayan, sadece kendiyle yüzleştiği iç konuşmalar, Aysel’in gerçek anlamda Engin’i cinsel bir tutku olarak görmediğine olan inancı artırır. Eğer Engin’le gerçekten tutku için birlikte olsaydı; Engin’le yaşanan birlikteliğin roman boyunca sorgulanmasına gerek kalmaz, yaşanan ilişkiye “aşk, ihanet” gibi anlamlar verilebilirdi. Engin’i fikir için kurulan birinci birliktelikten sonra ikinci birliktelik isteğinde reddetmez böylece matbaada bileğinden tutup üstüne çullanmasına gerek kalmaz; içini acıtan bu durumları yaşamak zorunda kalmazdı. Aysel, gerçekleşmemiş olan bütün bu durumları bir istek gibi göstererek konunun aldatma ya da gençlere düşme gibi basit bir açıklamasının olmadığını anlatmak ister. Sorduğu soruya mantıksal açıklamalar getirerek roman boyunca sorgulanan şeylerin bu kadar açık ve net izahı olsaydı bir devrin resmini çizmeye gerek kalmayacağını okura düşündürmek ister.

“En azından bir soru kalmalı geride. Bir soru deyip geçmemeli. Kişiyi düşünmeye zorlayan bir şeydir küçük bir soru. Sol yayınları bile Aydın’ın, bir çeşit masa altından kadın bacağına sürtmek değil mi sanki? Benim Çankaya tepesinde bir yere Engin’le oturup sütlü kakao içmem de... Sürtüyor muydum acaba bu delikanlıya? Sözcüklerin en bayağısını, Aydın’ın deyimiyle, “en banalini” kendime maletmekten kaçınmıyorsam nasıl öleceğim? Nasıl tamamlanacak bu can çekişmesi?..” (A. A. -Ö.Y., s.355). Vatana yararlı evlat olmak için iyi niyet, inanmışlık ve saflıktan masa altından kadın bacağı sıkıştırma noktasına gelenlere eleştirilerini yönelttikten Aysel, kendini de sorgular. Engin’le neden birlikte olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ortaya koymasının ardından kuşku içeren cümlelerle tam tersini düşünmesini “Sözcüklerin en bayağısını, Aydın’ın deyimiyle, “en banalini” kendime maletmekten kaçınmıyorsam nasıl öleceğim? Nasıl tamamlanacak bu can çekişmesi?..” sözde soru cümleleriyle açıklar. O; bayağı ve banal bulduğu bu durumu, kendine mal etmekten kaçınmama noktasına gelmesinin asıl ölüm olduğunu ifade ederek sorunun cevabını dolaylı yollardan verir.

“Bayan Çan Kay Şek neden Amerika’ya gitti? Yardım mı isteyecekmiş? Amerika neden yardım ediyor herkese? Silahları çok mu geliyor kendisine?” (A. A. -Ö.Y., s.375). “Neden” soru sözcüğüyle tetiklenen okura, “mP” soru kodlayıcısı kullanılan başka bir cümleyle istendik cevap verilir. Verici, okurun kafasında uyandırmak istediği soruyu ve anlaşılmasını istediği cevabı, sözde soru cümleleriyle vererek sözün kuvvetini artırır. Asıl anlatılmak istenen işgalci Japonya ve Çin arasında yaşanan savaşa, komünizmin Çin’de yayılmasını istemeyen Amerika’nın müdahale ettiği bilgisini okurun kafasında uyandırmaktır. Antikomünist “Çan Kay Şek”in eşi “Bayan Çan Kay Şek”in Amerika’ya gitmesi, iki tarafın da antikomünist olması nedeniyle olağan bir durumdur. Verici, maksadın gerektiğinde silahla komünizmi yok etmek olduğunu çıkarımlatmaya çalışır.

“Müjde! KÖYLÜLERE VE İŞÇİLERE:

Karda, buzda, çamaşırdan -çamurda olacak belki-, taşta en az bir sene giyilen altı üstü siyah Amerikan kauçuğundan su geçmez ayakkabılarımızın satışına başlanmıştı
(...)

Makul olmak gerek. Bu adamlar da ne yapsınlar savaş sonrası eski otomobil lastiklerini ve çadır bezlerini? Atlantik Okyanusu’na mı yığsınlar? Koca okyanusları mı doldursunlar?” (A. A. -Ö.Y., s.377). Verici, “.... ne yapsınlar?” diye sorduğu soruya

“....mı? mı?” kodlayıcılarıyla kendi cevap vererek okura vermek istediği mesajı yansıtmayı başarır.

“*Odasının üç aylık kirasını ödeyemediğini ne zaman söylemişti? O sırada; ne mutlu, ne mutsuz bir biçimde, ne öfkeli, ne de keyifli olarak, durumu olduğu gibi alarak, bir kitabı şuradan kaldırıp şuraya koyar gibi, yapılması en doğal şeyi yaptığını bilerek yeniden giyinirken mi? Yeniden giyinip, “Böyle olması gerekirdi” derken mi acaba?”*” (A. A. -Ö.Y., s.397-398). Aysel, “*Odasının üç aylık kirasını ödeyemediğini ne zaman söylemişti?”* sorgulayıcı düşünce bildirimi cümlesinin cevabını “mi? ... acaba?” kodlayıcılarıyla kurduğu cümlelerle vererek okurda farkındalık yaratır.

“... insan okuyunca duvarcı, amele falan olmak istemiyor nedense. Duvarcı olacak olduktan sonra ne diye otelin ve Molla’nın kahrını çektim bunca yıl? Anamı da dertli ettim üstelik... Hep şu sabanın başında olmamak için... Hep bu duvarcı olmamak için... Dünder Öğretmen ne kadar çırpındı. Adamcağızın kendini paralamasından utandım. İnsan olan insan utanır tabii... Elin adamı. Babam değil ya. Çırpındı okuyayım diye. Kravat takayım, ütülü pantolon giyeyim diye. Kendimi kurtarayım; bir zanaatkar olacaksam da temiz pak olayım, köylü kalmayayım, diye... Dünder Öğretmen’den utanmasam zaten bunca yalnızlığı çekmezdim.” (A. A. -Ö.Y., s.314).

“*Son dersimdi. Onlara şura için yapılması gereken hazırlıktan söz ettim. Bir ekip kurup bildiri için gerekli oranları çıkarmalarını ve kendi görüşlerini de eklemelerini istedim (...) Ekibe Engin’i almadım. Çekiniyor muydum? Tarafsızlık ilkelerinin bozulmasından mı korkuyordum? Hiçbiri değil. Hiçbiri değil. Fakülte dışında da çalışmak zorunda. Geçinmek zorunda. Sanırım öğrencilerim arasında en güç durumda olan o. Bu ek görev için yeterli vakti yok.*” (A. A. -Ö.Y., s.347).

1.15.41.2. Cevap Beklenmeyen Düşünce Bildirimi Cümleleri

Üstünoğlu’ya göre cevap isteyen soru cümleleri, bir konuyla ilgili bir şeyler öğrenmek; konu hakkında bilgi edinmek için kurulur. Cevap istemeyen soru cümleleri ise *acındırmak, alay etmek, aşağılamak, ayıplamak, başa kakmak, beğenmek, bilmezden gelmek, çaresizlik, dikkat çekmek, doğrulamak, gereksizlik, hor görmek, imkânsızlık, kafa tutmak, kesinlik, korkutmak, küçümsemek, onaylatmak, övmek, reddetmek, suçlamak, şaşırmak, şikâyet etmek, tepeden bakmak, yalanlamak vb. amaçlarla* kurulur (2004b: 425-428).

Hikmet Dizdaroğlu'na göre soru cümleleri, her zaman öğrenilmek istenen şeyin sorgulandığı; olumlu veya olumsuz cevap beklenen cümleler değildir. Soru yoluyla cümleye örtülü olarak şu anlamlar kazandırılabilir: *azarlama, azımsama, beklenmezlik, bilinmezlik, buyruk, güçlük, güçsüzlük, güven, ikircimlik, kendini küçük görme, kınama, kızma, meydan okuma, olanaksızlık, olasılık, önemsemezlik, özlem, özür dileme, rica, söze duygusallık katma, tercih etme, üzüntü, yakınma, yargıyı genişletme, yargıyı sınırlama, yetersizlik, yüceltme...* Bu yolla duygu, düşünce, hayal daha canlı, renkli, etkin bir hâl alır (1974: 305).

“Başöğretmen, Namık'ı yengeç yürüyüşü içinde gördü: “Ne dolaşıp duruyorsunuz hâlâ ortalıkta? Beni rezil mi edeceksiniz?” diye bağırdı.” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümleleri, soru cümlesi gibi görünen ancak cevap istemeyen sözde soru cümleleridir. Başöğretmen, aslında bir soru sormamış; “Ortalıkta dolaşıp durmayın, hâlâ düzen sağlanmadığı için beni rezil edeceksiniz.” anlamında şikâyet içeren bir bildirimde bulunmuştur.

Aşağıda verilen cevap beklenmeyen “Kıyamet kopmaz ya?” cümlesi, vazonun olmayışının bir sorun yaratmayacağını onaylatmak amacıyla kurulmuştur.

“Malmüdürü bir vazo gönderecekti. Hâlâ gelmedi. Ben diyorum ki...”

Başöğretmen, tombul ellerini havaya kaldırdı. Öğretmen Dünder'in sözünü kesti:

“Vazo da olmayıversin canım. Kıyamet kopmaz ya?” (A. A. -Ö.Y., s. 11). Başöğretmen, içinde bulunulan durumun zaten yeterince iyi olmadığını soru cümlesi olmayan ama soru formatında sunulan “Kıyamet kopmaz ya?” cümlesiyle sezdirir.

“Bakalım ilerde Ertürk'ün boyu uzayacak mi hem?” (A. A. -Ö.Y., s. 46) sözde cümlesi, *tepeden bakma, aşağılama, hor görme, küçümseme, alay etme* bildirimi yapmak için kullanılan cevap istemeyen soru cümlesidir.

Karnında bir çocuk olarak ölecek olan Aysel, “Gülmeyip de ne yapayım?” (A. A. -Ö.Y., s. 49) diye sorgulayarak son dakikada önemsenmesi gereken gebelik konusunun ölmesine engel olmasından duyduğu *çaresizliğin* bildirimini yapar.

“Türk ne demek sen biliyor musun? Kanın mi bulandı yoksa senin?” (A. A. -Ö.Y., s.145) cümleleri, “*Senin kanın bulanmış, sen Türk ne demek bilmiyorsun.*” anlamlarında kullanılan cevap beklenmeyen *azarlama, kınama, ayıplama* bildirimi yapan cümlelerdir.

“Ya girmeli helalinden bir atelyeye, ya bir devlet dairesine... Ah, asıl bu olmalı işte! Nasıl? Dündar Öğretmenin buralara sözü geçmez ki artık. Leyli meccani⁵⁷ sınavlarına girse tutturabilir mi ki? Nasıl girilir bu sınavlara? Kime gidilir? Nerden başlanır?” (A. A. -Ö.Y., s.152). Ali, sınavlara nasıl gireceği konusunda bilgi sahibi değildir. Cümleler, Ali’nin yalnızlığını, bilgisizliğini ve çaresizliğini ortaya koyar. Bilinmezlik, olanaksızlık bildirir.

“Millî Korunmacılar bana yetmiyorlar mu ülen? Onlara verdiğim hesaplar yetmiyor mu ha?” (A. A. -Ö.Y., s.224) cümleleri, durumdan şikâyet etme; kendini acındırma bildirimi yapan cevap beklenmeyen sözde soru cümleleridir.

“Ben kimin için yerimden yurdundan, bağımdan bahçemden olup buralara geldim, ha? Ülen ben, önce sen, sonra olmaz olasıca şu kız, ille okuyacağım, diye tutturdunuz da, ondan göçmedim mi? Unuttun mu Balıkesir’de okurken zır zır ağladığın günleri sen? Herkesin oğlu okuryazar oldu, kaymakam oldu, doktor oldu, diye karşıma dikilmedin mi?” (A. A. -Ö.Y., s.225) cümleleri, cevabın alıcı ve verici tarafından bilindiği yaşananları hatırlatma, yeniden gündeme getirme amacına hizmet eden sözde soru cümleleridir. Cümleler, Salim Efendi’nin Ankara’ya neden yerleştikleri sorusunu dolaylı yollardan kendi ağzından cevapladığı cümledir.

Ölmekten vazgeçip otelden çıkacak olan Aysel, gelmesini beklediği Aydın için kurduğu “Aydın’ın plağı kolunun altında, eli de yine böğründe kalacak. Ne yapalım?” (A. A. -Ö.Y., s.399) cümlesiyle bir soru sormaktan ziyade Aydın’ı bir kez daha yalnız bırakacak olmanın umrunda olmadığını bildirir. Cümle, içinde öç alma duygusu barındırır.

1.15.41.3. Tetikleyici Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir düşüncenin nasıl ifade edildiğinden çok düşünceyi kabul ettirmek için nasıl bir çaba içine girildiği ve düşünceyle ne anlatılmak istendiği önemlidir. Bilgiyi denetim altında tutan tetikleyici cümleler, etkileyici güce sahiptir. Verici, amacı doğrultusunda kurduğu cümlelerle yapmak istediklerini, vermek istediği mesajı alıcıya aşılar; alıcıyı düşüncenin doğruluğuna ikna eder. Bir nevi uyarıcı nitelik gösteren cümleler, alıcının istendik tepki vermesinde; vericinin niyetini doğru anlamlandırmasında farkına vardırma görevi görür. Tetikleyici cümleler, alıcının yapacağı değerlendirme, yorumlama, anlamlandırma üzerinde etkili olmanın amaçlandığı cümlelerdir. Kurgusal

⁵⁷ Parasız yatılı okul.

dünyanın zihinsel şemasının çizilmesinde önemli görev üstlenirler. Kahramanın okuru sürekli tetiklediği; aşırı sorgulamalarla yüklü bölümler, önemli görülen ve dikkate değer bilgilerin yer aldığı bölümlerdir.

Otan'a göre verici, iletmek istediği konuya dair tetikleyici dilsel stratejiler üreterek söz konusu konuyla ilgili *farkındalık yaratma; tartışılan konuyu gündeme getirme; konuya farklı bakış açısı katma* gibi sözbilimsel hamleler yapar. “Ne, ne zaman, nasıl, hangi, ne demeli, nasıl olacak, ne dersiniz” gibi sözcüklerle alıcının dikkati aklında olmayan konuya çekilir; alıcı konu üzerinde düşünmeye yönlendirilir. Soru sözcükleri dışında “soru ekleri” kullanılarak da aynı etkinin yaratılmak istendiği görülür (2010: 129-130).

“Ama o da fazla büyüttü işi canım. Koro, peki. Meslekler, iyi. Türküler, pek güzel. Ergenekon Destanı; pekala, mükemmel... Eee, polkada ne diye diretti bunca? Merkezden gelen emirde, Batı'ya pencere açılması isteniyordu. İyi ya işte; Savcı'nın kızı keman çalacak. Kız öğrenciler erkek öğrencilerle birlikte Çiçekler ve Böcekleri oynayacaklar. Polka ille gerekli miydi? Polkada oğlanlar kızlara sarılacaklar. El ele tutuşacaklar.” (A. A. -Ö.Y., s. 12). Başöğretmen tarafından soru cümlesi olarak sunulan “Eee, polkada ne diye diretti bunca?” ve “Polka ille gerekli miydi? cümleleri, aslında “Polkada direktmemesi gerekirdi.”, “Polkada oğlanlar kızlara sarılıp el ele tutuşacakları için polka gerekli değildi.” bildirimini ihtiva eder. Cümleler, verilmek istenen mesaja dikkat çekmek için soru formunda verilmiştir. Verici, okuyucunun niyetini anlayıp farkına varması için bu soruları bilinçli olarak sorar.

“Aysel: “Affedersiniz. Fazla gecikmeyeyim ben” dedi, yürüdü. Biraz ötede döndü. Usulca seslendi: “Semiha'nın size her zaman çok selamı var.”

Ali başını salladı. Ayağıyla buzu yokladı. Yeniden kayarım korkusundan mıdır nedir, bir süre orada tek başına dikilip kaldı.” (A. A. -Ö.Y., s.107). Verici, “Yeniden kayarım korkusundan mıdır nedir, bir süre orada tek başına dikilip kaldı.” sözde soru cümlesinde, “mıdır nedir” yapısına yer vererek okurun kayıp düşme korkusundan başka ihtimalleri düşünmesi konusunda tetikler. Ayağıyla buzu yoklayan ve bir süre orada tek başına dikilip kalan Ali'nin davranışları, Aysel'in yanından ayrılmak istememesi nedeniyledir.

Banyoda çıplaklığına alışkanlıkla, rahatlıkla bakan Aysel, “Gövdemin bunca yıl benden böylesi kopuk oluşu nedendi acaba?” (A. A. -Ö.Y., s.199) cümlesiyle okurun kafasında ne oldu da değişti gibi bir soru oluşmasını sağlar.

“Bu bir kaçışsa, bu kaçıştan utanmaya çalışıyorum. Şimdi tek çabam bu. Utanmaya çalışıyorum. Ama utanamıyorum (...) Çok gizli bir kuşkuyu mu taşıyordum içimde yoksa. Yoksa tarihi yeniden yapan elin Dünder Öğretmen’in irfan ordusunu da yaptığına, çattığına, daha doğrusu bu irfan ordusunun tarihini sahiden yazdığına yürekten iyice inanmadım mı hiç? Buna inanmak da salt bir görev miydi yoksa? Peki. Bu bir görev olmuş olsun. Bu da... Her gün karşımda bir bölüm temsilcisini gördüğüm genç öğrencilerime inanmak da mı bir görev?” (A. A. -Ö.Y., s.345). Cümleler, vericinin okurun zihninde tetiklemek istediği düşünceleri içerir. “Yoksa ... mı” kuşku, tereddüt kodlayıcıları; öne sürülen düşüncelere doğru okuru tetikler. Aysel, “tarihi yeniden yapan el”in Dünder Öğretmen’in irfan ordusunun tarihini sahiden yazdığına yürekten inanıp inanmadığını sorgularken bu inanmayı görev sayıp saymadığı konusunda tereddütte kalır. İrfan ordusunun neferlerinden biri olan Aydın’ın kadın düşkünlüğü, Sevil’in şımarık ve Batılılaşmayı yanlış anlamış tavırları, Ali’nin imkânsızlıktan iyi eğitim alamaması, Hasip’in ülkülerle bağdaşmayan yaşamı, Semiha’nın okutulmaması ve halk aydın çatışması, Aysel’in inancının azalmasını sağlayan unsurlardandır. “Her gün karşımda bir bölüm temsilcisini gördüğüm genç öğrencilerime inanmak da mı bir görev?” cümlesinde kullanılan “... -mAk dA Mı... ?” kiplik yapısı, aynı bağlam içinde sunulan önceki bilginin doğruluğunu tespite yarar. İki durumu karşılaştıran verici, yanlış bilineni düzeltmeye; neyin doğru neyin yanlış olduğunu okura buldurmaya çalışır.

“Ulus gazetesi bir ek çıkarıyor. Daha doğrusu, bir propaganda broşürü. Bu broşürde komünizm, DP, Mareşal Çakmak’ın adları yan yana geliyor. Ali’nin akli büsbütün karışıyor. DP gerçekten sol bir parti mi acaba? Tasvire göre komiser ve jandarma teşkilatı köylüye ürpertici şekilde işkence ediyormuş. Isparta’da öldürülen DP ilçe başkanının köylüyü soyup soğana çevirdiği, bu yüzden de köylünün ilçe başkanına, “Ya borç senetlerimizi yırtarsın, ya seni öldürürüz!” diye tehditler savurduğu bir CHP uydurmasıymış.” (A. A. -Ö.Y., s.363). CHP’nin ideolojik aygıtı olan Ulus gazetesinin propaganda broşüründe komünizm, DP, Mareşal Çakmak’ın adlarını yan yana getirmesi, ideolojik kaygıyla açıklanabilir. Çünkü M. Emin Elmacı ve

İlknur Sarı'nın verdiği bilgilere göre Demokrat Parti, komünizmle en önde mücadele eden ve sol karşıtı bir partidir (2019: 664). “Komünizmi tel'in” yani lanetleme toplantıları düzenleyen Demokrat Parti'nin adının komünizmle yan yana geçmesi bu nedenle ideolojik kaygıyla açıklanabilir. “Ali'nin aklı büsbütün karışıyor. DP gerçekten sol bir parti mi acaba?” cümlesi, vericinin konuya dikkat çekerek okuru istendik şekilde düşünmesi için tetiklediği cümledir. Verici, Demokrat Parti'nin sağ eğilimli bir parti olduğuna dair okuru tetikleyerek Ali'nin aklının karışmasının sebebinin, solcu komünistlerle sağcı Demokrat Parti'nin yan yana gelemeyecek zıtlıkta olmaları olduğunu gösterir. “Tasvire göre komiser ve jandarma teşkilatı köylüye ürpertici şekilde işkence ediyormuş.” cümlesinde sözü edilen gazete, muhalif sağ kesime ait gazetedir. Bu nedenle halkı; İçişleri Bakanlığı, oradan da egemen ideolojiye cephe almaya teşvik etmesi anlaşılır bir durumdur. Vericinin Tasvir'de CHP'nin karalandığı, yalanlandığı; Demokrat Parti'nin savunulduğu habere yer vermesi, yine okuru tetiklemek amaçlıdır. Yani verici, iki kesimin düşüncelerine de yer vererek propaganda aracı olarak kullanılan gazete haberlerinin yanlı yayın yaptığına dair okuru tetiklemek ister.

“İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, 28 Ocak'ta Meclis'te Türkiye'deki komünistlik faaliyetleri üstüne geniş açıklamalarda bulunmuştur. Sökmensüer'e göre, 1919'da 15 yıla mahkum olan Şefik Hüsnü aştan sonra, Türkiye'ye dönüp üstü örtülü olarak Türkiye Sosyalist-Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurmuş. Tan zaten ondan azıtmış. Olaylar hep bu TSEKP'nin yüzünden çıkmış. İyi ama, Milli Şef çok partili sisteme gidilmesini istememiş miydi? Bu da bir parti işte. DP de bir parti. Milli Şef'in isteğine uymuşlar. Partileri çoğaltıyorlar işte. Neden kızılıyor acaba? Kusurları ne? Neden “Vatan Sathı” böyle karman çorman?” (A. A. -Ö.Y., s.363-364). “İyi ama, Milli Şef çok partili sisteme gidilmesini istememiş miydi?” cümlesi, çok partili sisteme geçilmesine rağmen parti kapatılmasının sorgulanması gereken bir durum olduğu konusunda okuru tetikleyici işleve sahiptir. Cümleler, partilere farklı muamele yapılmasını örtük olarak eleştirir. “Milli Şef'in isteğine uymuşlar. Partileri çoğaltıyorlar işte.” diye düşünen Ali, istendik sonucun muhalif partileri arttırmak olmasına rağmen partilerin çoğalmasına karşı hareketlerde bulunulmasına anlam veremez. “Neden kızılıyor acaba? Kusurları ne? Neden “Vatan Sathı” böyle karman çorman?” diye sorgulamalarda bulunarak ortada mevcut sonuca neden olan durumun arka planını sorgular. Verici, Ali'ye sorgulattığı konular üstüne okurun düşünmesini istemesi sebebiyle bunu yapar.

“... Metin’i gördü. Metin büyük bir heyecan içindeydi. Yüzü kıvançla parlıyordu: “Amerika bize askeri yardımı genişletiyormuş, duydunuz mu? Amerikan Ekonomik İşbirliği İdaresi dolar garantisi verecek. Artık sırtımız yere gelmez.”

Ekonomi okuyordu Metin. Bunun ne demeye geldiğini herhâlde biliyordu. Yanmış, yıkılmış bir Paris ortasında acaba nasıl bir değeri vardı bunun ve hükümetimizin dolar transfer izninin? Amerika, bir yandan Çin’in iç durumuna el atarken, bir yandan neden askeri yardım dağıtıyordu sağa sola?” (A. A. -Ö.Y., s.372).

Cümlelerde, Sovyetlerin güneye inme politikası sonucu, komünizm tehdidinden Türkiye’yi kurtarmak için Amerika tarafından alınan önlemlerin sezdirimi yapılır. Truman Doktrini, Marshall Planı dâhilinde Türkiye’ye milyon dolarlık yardım yapılır. Metin tarafından kurulan “Artık sırtımız yere gelmez.” cümlesi, bu yardımların ülke insanı tarafından nasıl algılandığını gözler önüne serer.

Verici, “*Ekonomi okuyordu Metin. Bunun ne demeye geldiğini herhâlde biliyordu.*” cümleleriyle okuru sorgulamaya, konu hakkında düşünmeye sevk eder. Cümlelerde kullanılan “nasıl” ve “neden” kodlayıcıları, okurun kafasında sorular uyandırarak onları istendik yönde düşündürmeyi amaçlayan tetikleyici kodlayıcılardır. Aysel, Fransa’da kabine buhranı olduğu, Paris’teki sarayda yangın çıkmış olduğu sırada, yanmış yıkılmış Fransa’ya rağmen Türkiye’ye yapılan yardımın sorgulanmasını ister. Ersin Dedekoca’nın verdiği bilgilere göre Doğu Asya’da Japon egemenliğini kırmak isteyen Amerika, Çin’in ele geçirilmemesi; savaştan çekilmemesi ve Japonya ile anlaşma sağlamaması için uğraşır. Japonya’nın 1945 yılında teslim olmasının ardından Çin’de iç savaş patlak verir. Komünist yanlılarıyla yapılan mücadelelerde Amerika, Çin’deki tansiyonu düşürmeye çalışır (2017: 145). Verici, Amerika’nın Fransa ve Çin’de yaşanan iç buhranlara rağmen sağa sola askerî yardım dağıtması durumuna eleştirel yaklaşarak okurun bu durumu sorgulamasını ister.

1.15.41.4. Yönlendirici Düşünce Bildirimi Cümleleri

Verici, soru cümlesi görünümünde sunduğu yönlendirici düşünce bildirimi cümleleriyle alının düşüncelerine yön verir. İletinin çözümlemesi için alıcının izleyeceği yolu, yönlendirici cümlelerle dolaylı yollardan gösterir. Alıcının istendik duygu, düşünce, algı ve tutum geliştirmesi için takip edeceği yolu çizer. Metni doğru anlamlandırması için alıcının yönlendirdiği yoldan ilerlemesini ister. Bu sayede alıcı; geçmiş deneyimleri, toplumsal, sosyal kabulleri, beklenti ve değer yargılarını algılama

sürecinde devreye soktuğu üst düzey bir biliş geliştirir. Yönlendirici cümleler, karmaşık birçok uyarının ayrıştırılması ve anlamlı bütünler hâline getirilmesi aşamasında yardımcı olur. Vericinin amacı; heyecan, merak, gizem sağlamak amacıyla açık olarak vermediği bilgilerin alıcının zihninde biçimlenmesini sağlamak ve alıcının istendik şekilde düşünmesini sağlamaktır.

Zıt kutup belirten ve yardımcı sorular, yönlendirme işlevini yerine getirir. Otan'ın aktarımına göre White, başka bir seçeneğin olası olmadığı duygusunun verildiği, alıcının yönlendirildiği sorularla ifade edilmek istenen bilginin çıkarsamanın zor olmadığını ileri sürer. Alıcıyla aynı fikirdeymiş gibi bir hava yansıtan verici, kendi görüşünün doğruluğuna dair karşılarındakileri ikna eder (2010: 143).

1.15.41.4.1. Zıt kutup belirten sözde sorular

Otan'ın Koshik aracılığıyla verdiği bilgiye göre beklenen cevabın sorunun tam tersi yani alıcının zihninde olumsuz sorunun olumlu cevabıyla olumluların olumsuz cevapla belirttiği; vericinin bilgisel tutumunu yansıtan sorulardır. Soruyu soran kişi, beklediği cevabı alabilmek için soruyu zihinsel olarak kurgulamış gibidir (2010: 112-113).

“Size saçlar gergince taranacak, derlenip toplanacak, demedim mi?” (A. A. -Ö.Y., s. 12) cümlesi, “Size saçlar gergince taranacak, derlenip toparlanacak demiştim.” bildirimini yapmak, geçmişte gerçekleşen bir konuşmayı hatırlatmak için kullanılmıştır. Konuya vurguyu arttırmak adına soru formuna sokulan cümle, önceden gerçekleşen bir durumu *hatırlatma*, kendini *doğrulatma*, yapılmayan bir davranış için *suçlama* bildirimi yapar. Olumsuzluk ekiyle sorulan soruya öğrencilerin hep bir ağızdan “Dediniz öğretmenim!” şeklinde olumlu yanıt verdiği cümle tipi, Üstünova'ya göre hatırlatma görevi gördüğü için bir cevaba gerek duyulmayan sözde soru cümlesi; Otan'a göre ise zıt kutup bildiren sözbilimsel soru cümlesidir. Olumsuz sorulara olumlu yanıt, olumlu sorulara da olumsuz yanıt verilen soruları Koshik, sorduğu soruyla ilgili olan birinin zaten beklediği yanıtı alabilmek için sorduğu sorular olarak tanımlar (Otan, 2010: 112-113).

Aşağıda verilen “Ama bizim basit kızlarla arkadaşlık edilir mi?” cümlesi, kızlarla arkadaşlık etmenin zor olduğunun bildirimi yapmak amaçlı kullanılan yönlendirici sözde soru cümlesidir: “Muaşeret dersimizde öğretmen anlattı: Avrupa'da kızlar erkeklerle rahat rahat arkadaşlık ederlermiş. Ben bunu zaten duymuştum. Ama bizim

basit kızlarla arkadaşlık edilir mi? (Hoş etsek de öğretmenlerimiz kızar.) Aysel’e bir ders sormak istesen kıpkırmızı kesilirdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 44).

Aşağıdaki cümlelerde, yönlendirme içeren sözde sorunun alıcıda istendik tutum oluşmasına neden olduğu görülür: “*Askerliğini er olarak yaparken, Mahmudiye’deki ilk eğitim kursuna aday seçilen kardeşi geldi aklına. Otobüsten hop diye o iniverse!.. Kardeşi adaylığı reddetmek için belirttiğinde, Dünder Öğretmen, ona iki tokat aşketti, “Ulan hödük, işte sana okumak için bedavadan bir fırsat! Köyde öküz çobanlığı etmek daha mı iyi?” diye indiri indirivermişti tokatları. Şimdi o tokatları attığı için mutludur Dünder Öğretmen. Oğlan, Sarayköyü’nde eğitimlik ediyordu.”* (A. A. -Ö.Y., s. 57). Atatürk’ün teşvikiyle kurulan eğitim kurslarında, köy için gerekli tüm alanlarda bilgi sahibi olması istenen öğretmenler, devleti kalkındırmak; köylere medeniyet götürmek amacıyla eğitilmiştir (Geniş bilgi için bkz. Ergüt, 2020). Kardeşi, adaylığı reddetmek için belirttiğinde “*Köyde öküz çobanlığı etmek daha mı iyi?*” sorusunu yönelten Öğretmen; kursta öğrendiği hayvancılık, sütçülük, arıcılık, tavukçuluk, böcekçilik gibi konuları köylüye anlatmanın köyde kalmaktan daha iyi olduğu konusunda kardeşini yönlendiren sözde soru sorar. Abisinin yönlendirmesiyle Mahmudiye’de eğitim kursuna aday seçilen kardeş, eğitim bittikten sonra cumhuriyetin ilerlemesi; köyde bulunan kişilere hak ve sorumluluklarının öğretilmesi için eğitimlik yapmaya başlar.

“*Bir milletin yarısı topraklara zincirle bağlı kaldıkça, diğer yarısı göklere yükselebilir mi?*” (A. A. -Ö.Y., s.108) cümlesi, olumlu soruya olumsuz cevap verilen zıt kutup bildiren sözde soru cümlesidir. Atatürk’ün nutkunda geçen bu cümle, cevabın soran kişiye bilindiği konuya dikkat çekmek için soru formuna sokulan bildirim cümlesidir.

“*Yugoslavya’yı savaşa girmeye zorlamak içinse, oraya Albay Donovan’ı göndermedi mi?*” (A. A. -Ö.Y., s.137).

“*Türklüğün şanı, şerefi öldü mü yani? Almanların yanında biz de ırkımıza layık şekilde kahramanca savaşıydık, bir yandan yeniden Viyana kapılarına, öte yandan Turan’a dayansaydık kötü mü olurdu?*” (A. A. -Ö.Y., s.215-216) cümlelerinde, alıcıyı istendik şekilde yönlendirme amaçlı zıt kutup bildiren sözde sorular sorulmuştur. Şanı, şerefi ölmemiş olan Türklerin; Almanların yanında Türk ırkına layık şekilde

kahramanca savaşarak Turan’a dayanmasının Türklük açısından iyi olacağının bildirimi yapılır.

“Sonunda, al bu boku püsürü, nerden getirdiysen oraya götür, demedim miydi ben sana? Dükkânın önüne yığivermedim miydi?” (A. A. -Ö.Y., s.223) cümleleri, öyle dediğini ve yaptığını hatırlatma amacına hizmet eden zıt kutup bildiren sözde soru cümleleridir.

“*Hıh. Sözde öz Türkçe. Ben tam bir yıl bu kitaptan bekledim arkadaşlar. Ben Türkçe bilmiyor muyum? Şu konuştuğumuz özbeöz Türkçe değil mi?*” (A. A. -Ö.Y., s.216-217).

“*Düşün bak... İlkokullarda bizleri pekala birbirlerimizin üstüne ittiler. İlle dans edin, dediler. Atatürk öyle istiyormuş diye... O zaman bizim ne kadar zorumuza gitti, ne kadar utandık değil mi?*” (A. A. -Ö.Y., s.328).

“*Söyle bana Engin: Şimdi hayran hayran ve güvenle yüzüne baktığın kadın özgür mü? Özgürleşti mi hiç değilse o? Söyle Engin. Kurtardı mı bir şeyleri? Bu mümkün mü? Tek başına kurtulmak ve kurtarmak mümkün mü?..*” (A. A. -Ö.Y., s.392).

1.15.41.4.2. Yardımcı sözde sorular

Otan’a göre olumsuz soruların olumsuz cevaplarla olumlu sorularınsa olumlu cevaplarla kullanıldığı sorular yoluyla bildirilmek istenene alıcının yönlendirildiği sorulardır. Otan’ın aktarımlarına göre Koshik, yardımcı soruları vericinin beklediği cevabı alıcıdan almak için sorduğu sorular olarak görür. Verici, alıcıdan çıkarsamasını beklediği cevabı; tek ve olması gereken cevap gibi gösterir. Böylece çıkarsanmasını istediği örtük cevaba alıcıyı yöneltmiş olur (2010: 120; 45).

Dündar Bey, “*İyi ayrılın. Yoksa, her şey bozulur. Ulu Önderimize de çok büyük saygısızlık olur. Tamam mı? Anladınız mı?*” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümlelerinde beklediği cevabı öğrencilerden duymak ister. Amaç, anlaşıldığını teyit etmek için düşüncelerini onaylatacak sözde soru sorar.

“*Selma, Ömer, ben ve bir de bir yazar arkadaş, bütün gece ülke sorunlarını tartıştık. Konuştuk, konuştuk... Yığınla kül tablası doldurduk. Konuşmalarımıza, çözümlemelerimize, yeniden birleştirmelerimize; kendimize inanmıyor muyum? İnanıyorsam, neden özenle, dolu kül tablalarının üstünde duruyorum? Neden ortada tek somut şey olarak göre göre bu dolu kül tablalarını görüyorum?*” (A. A. -Ö.Y., s.346). Verici, yardımcı sözde sorular yoluyla okurun asıl düşünmesi gereken şeyin bildirilmek istenen anlam olduğu konusunda okuru yönlendirir.

1.15.42. Takdir İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Beğenilen, olumlu görülen bir davranışın ifade edildiği cümlelerdir:

Semiha, “Ah Aysel, ne mutlu, bir Türk kızı olarak sana!” (A. A. -Ö.Y., s. 63) cümleleriyle okumuş bir Türk kızı olduğu için Aysel’i takdir eder.

“Londra’da çıkan Daily Express gazetesi, “Ankara Pakı” dolayısıyla büyük manşetini şöyle atmıştır:

“Yasha Dost Türkiye!

Bravo, Well Done, Turkey!” (A. A. -Ö.Y., s. 93).

“Çoktandır sınıfta kendimi gösteremeyip sessiz sessiz yerimde oturuyordum. Sonunda tarihçi derse kaldırdı. Malazgirt’i anlattım. On aldım. Enver Bey de, “Keşke hepiniz Aydın gibi olsanız” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.170).

“Aysel, meğer Kız Lisesi’ne gidiyormuş. Şaşıtm kaldım. Bir taraftan da hoşuma gitti doğrusu. Bravo bu kıza.” (A. A. -Ö.Y., s.174).

“Onu burada bir iki kere gördüm. Hem çalışıyor, hem okuyordu. Doğrusu çok takdir ettim.” (A. A. -Ö.Y., s.180).

“Senin oradaki güzel çalışmalarını göğsüm kabararak öğrenmiş bulunuyorum. O difterili çocuğun başında sabahlara dek nasıl beklediğini görür gibi oluyorum. Sen bir kahramansın kardeşim. Genç yaşında kendini vatan hizmetine adadın. Ne mutlu sana.” (A. A. -Ö.Y., s.189).

Takdir cümlelerinde, önemsenen, gerekli ve değerli görülen bir davranışa değer biçilir:

“Hatırlıyor musun o müsamerede, sen bir de Ölmez Atamızın bizden beklediği meslek sahibi şehirli bir kadın olmuştun da ne güzel oynamıştın. Bu şimdi senin okuman hakkındır kardeşim.” (A. A. -Ö.Y., s. 64).

“Tarihi Yeniden Yapan El Seni de Yapıyor. Ne Mutlu Sana!

Ne mutlu bize!.. Ne mutlu bize!..” (A. A. -Ö.Y., s.105).

“Akşamüstü lisemizin Ticaret Lisesi’yle yaptığı maçı 5- 1 kazandık. Maçtan sonra İlhan Abi “Bozkurtlardan Altaylara” diye bir şiir okudu. Kıyamet alkışlandı. Hatta öteki sınıflardan bazı çocuklarla birlikte Namık, koşarak onu omuzlarına aldılar.” (A. A. -Ö.Y., s.175).

“Sizin hiçbir şeyden haberiniz yok ama. Size söylemesi kolay geliyor. Okumak için neler çektim. Daha fazlası elimden gelmez. Bir eğri hâlim görülse, okulumdan olurum sonunda” dedi.

O anda dünyalar benim oldu. Demek ki istediği yolda azimle ilerlemek için her güçlüğe göğüs germiştii. Benim seveceğim kız da ancak böyle bir kız olabilirdi!..” (A. A. -Ö.Y., s.179).

“Biz ailecek sizi takdir etmiş, çoluk çocuğunuzu nafakasız bırakmayacağınızı her daim söylemişizdir. Şimdi de gelip gidenen duyuyor, Sümerbank bayiliğini almış olmakla biraz işlerinizi yoluna koyduğunuzu öğreniyorum. Allah daha ala buyursun.” (A. A. -Ö.Y., s.292).

“Gönen (Isparta) Köy Enstitüsü Resim Öğretmeni “komünist bir ruh taşıdığı” gerekçesiyle 8 ay 10 güne mahkum ediliyor. Ama zaten 8 aydır tutuklu bulunduğundan tahliye ediliyor. Milli Eğitim Bakanlığı’nda dokuz ay önce yangın çıkmış. Bu öğretmen de, “Aferin çocuklara. bakanlığı yaktılar” demiş.⁵⁸” (A. A. -Ö.Y., s.378).

Birinin kişilik özelliklerinden duyulan memnuniyetin ifade edildiği cümleler, olumlu davranışa güdüleyen, teşvik eden, motivasyon arttıran cümlelerdir:

“Fakat ne olsa Aysel gibi geri kalmış olmadığı için kızı takdir ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 88).

“Ben, Sevil gibi şımarık bir kız olmadığı için Aysel’i çok takdir ediyorum doğrusu.” (A. A. -Ö.Y., s.174).

Olumlu davranışa odaklanmaya katkıda bulunan sözler, başarıya teşvik eder:

“Sana teşekkür ederim, Aydın oğlum. Evet, hepimiz birbirimizi gözden geçirmeliyiz. Bir eksikimiz var mı, yok mu, görmeliyiz. Artık son dakikalarımız bu...” (A. A. -Ö.Y., s. 12).

“Ar Komitesinin uygarlık örneği bu çalışması büyüklerimiz tarafından takdirle karşılanıyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 91).

⁵⁸ Bahri Ata, 1947 senesi Aralık ayında gerçekleşen yangın anında “Beden Terbiyesi İstişare Heyeti” nin toplantıda olduğunu bildirir. Uzmanların elektrik kontağı veya sobadan çıktığını söyledikleri yangın için “Vakit” ve “Akşam” gazetelerinde, asıl adı “Jorj” olan Görgü Karamut (Karamuz)’un “Bravo, bizim arkadaşlar Bakanlığı yaktılar!” şeklinde konuştuğu ve Ankara Cumhuriyet Savcılığının konu hakkında soruşturma açtığı bilgisi verilir. Cumhuriyet Savcılığı, Gönen Isparta Köy Enstitüsü mezunu olan resim öğretmeni Görgü’nün ifadesiyle yangının alakası olmadığını; yangının sobadan çıktığını söyleyerek konu hakkında takipsizlik kararı verir. Görgü Karamut’un ifadesi ve CHP milletvekili Fahri Kurtuluş’un gençleri tahrik edici konuşmaları, komünizmle mücadele edilen dönemde gerçekleşen bu yangını, siyasî mesele hâline dönüştürür (2014: 3-4).

“Tatillerde ilçeye döndükçe, “Aslan oğlum” diyor büyükler. Sırtını Ertürk’e yaraşır biçimde sıvazlıyorlar: Küt kütleyerek.” (A. A. -Ö.Y., s.140). Takdir cümleleri, Ertürk’ün askerî lisede okuması nedeniyle kurulur.

“Yılmaz ile Vural bir keşif manevrası yaptılar. Vural çok güzel hareketlerle karşısındakini yendi. Tabur kumandanı da onu tebrik etti.” (A. A. -Ö.Y., s.187).

Takdir cümleleri, sadece büyük başarılar için değil; küçük başarılar, yeni ve önemli fikirler sebebiyle de kurulur:

“Koro, peki. Meslekler, iyi. Türküler, pek güzel. Ergenekon Destanı; pekala, mükemmel... Merkezden gelen emirde, Batı’ya pencere açılması isteniyordu. İyi ya işte; Savcı’nın kızı keman çalacak. Kız öğrenciler erkek öğrencilerle birlikte Çiçekler ve Böcekleri oynayacaklar.” (A. A. -Ö.Y., s. 12).

Müsamerede Başöğretmen’e şükranlarını sunan Dünder Öğretmen, bununla kalmayıp Başöğretmen’i alkışlatır. Konuklar, Başöğretmen’e takdirlerini sadece alkışla göstermek yerine onun sırtını sıvazlayıp elini sıkarak belli ederler: “*Başöğretmenimizin biz öğretmen ve öğrencilerine karşı gösterdikleri anlayış, yardım, sevgi ve baba şefkatinden dolayı burada, huzurlarınızda kendilerini hep birlikte alkışlamamızı...*

Öğretmen Dünder, hemen alkışlara öncülük ederken Başöğretmen de önü, arkayı selamladı; yerine oturdu. Savcı arkasını sıvazladı. Kaymakam’la Jandarma Kumandanı ve Doktor, eğilip elini sıkıtlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 19-20). Dünder Öğretmen’in Başöğretmen ile ilgili incelikli dil kullanması, onun statüsü sebebiyledir. Teşekkür sahnesi boyunca olumlu yüze yatırım yapan Dünder Öğretmen, burada da üst düzey kişiler karşısında ince dil kullanmayı sürdürür.

1.15.43. Tasarı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Geleceğe dönük; olması, yapılması istenen bir şeyin düşünsel olarak planlanmasını ifade eden cümlelerdir. Henüz eyleme geçilmemiştir. “Planlamak, düşünmek, istemek, kurmak, plan yapmak, tasarı, aklına koymak, diyorum ki” sözcükleri ve “-Ar, -mAlI, -AcAk, -Abilmek, -Ivermek” kodlayıcıları, tasarı cümlelerinde kullanılır.

Geçmişte gerçekleşmesi istenen ve gerçekleşen, geleceğe dönük bir tasarının bildirimi yapılabilir: “*Oyunda yine öğretmen olacaktı. Ülkücü bir öğretmen. Geceler boyu bekar odasında, yatağında, helada, sofrada kendi kendine tekrarladığı, ama hiçbir fırsatla kimselere söyleyemediği ne kadar düşüncesi, ne kadar sözü varsa, hepsini bu akşam söyleyecekti işte. Büyük memurlar, kasaba halkının ileri gelenleri, öğretmen*

erinin ne olduğunu görecek, ne düşündüğünü duyacaklardı en sonunda. İyi bir yazar olduğunu da öğreneceklerdi. Hele bir sözü vardı!.. “Bir gün öğretmen de ölür. Ama ardından binlerce ve binlerce kişide yaşar o. Bir alev, sönmez bir ateş gibi, ilim meşalesini nesilden nesile devreder.” (Bunları yobaz bir hocadan başına taş yiyip ölürken söyleyecek.) Acele etmek gerek.” (A. A. -Ö.Y., s. 23). Aydın’a göre “-AcAkl” eki, gerçekleşip gerçekleşmediği bilgisinin bağlama bakılarak anlaşıldığı; geçmişte gelecek bir zamanda yapılması düşünülen, planlanan, hayal edilen hareketleri anlatan bir ektir (2016: 227). Sürgit’e göre sahne, Dünder Öğretmen’in idealist fikirlerini beyan etmek için en uygun zemindir (2014: 149). Dünder Öğretmen, Atatürk’e ne kadar bağlı olduğunu, cumhuriyet ideallerine nasıl sahip çıktığını; yazarlık yeteneğini ve ülkücü, idealist bir öğretmen olduğunu, bu sahne sayesinde herkese gösterme fırsatı yakalar.

“Seksen lira geçerse bunun on beş lirasıyla bir göz oda tutar. Bir duvarını kitaplarla döşer. Yeni dostlarıyla her akşam buluşur. Onlardan tümen tümen kitap da alır ödünç olarak. Okur. Geri verir. Kim karışacak? Odasında rahat rahat istediği şiirleri çeker defterine. İstediklerini yüksek sesle okur geceleri. İlk maaşından annesine öteberi yollar. Sonra her ay birazını yollar kazandığının. Bütün o arkadaşlarını lokantaya çağırır yine ilk maaştan. Şarap ısmarlar onlara. İkinci ay, bir ayakkabı alır. Yok, ayakkabıyı kışa girerken alır. Şimdi yerler kuru daha. Bir pantolon alır en iyisi. Ardından gömleği yeniler. Sıra ayakkabıya geldi mi, bir bayram tatilinde falan, kalkar köyüne gider. Kollarının altını doldurur. Has ekmek, akide şekeri falan götürür. Biraz portakal.” (A. A. -Ö.Y., s.310-311). Verici, Ali’nin işe alınıp eline seksen lira geçmesi durumunda neler yapacağını, tasarı içeren düşünce bildirimi cümleleriyle sunar. Belli bir şarta bağlı olarak gelecekte yapılması planlananları bildiren cümleler, henüz gerçekleşmemiş olmaları nedeniyle plan anlamı barındırdığı gibi şartın gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmadığından hayal anlamı da barındırır. Cümleler, Ali’nin otelde bir kısaç altında yaşadığını ve yaşamından memnun olmadığını örtük olarak sezdirir. Hayallerinin çoğunun abileri, kitap ve şiirlerle dolu olduğu dikkat çeken Ali, ilk maaşıyla bütün arkadaşlarını lokantaya çağırıp onlara şarap ısmarlamak ister. Ali’nin ailesiyle ilgili de hayalleri vardır. Ertürk’ün onun ailesini unuttuğu; onları mağdur bıraktığına dair hezeyanlarına bakarak Ali’nin vefasız olduğunu düşünecekken bu cümleler, onun imkânsızlıktan ailesine bakmadığını çıkarımlatır. Ali, köye en yeni kıyafetler ve hiç giyilmemiş ayakkabıyla dönmek ister. Bu hayal, onun köyde hakkında

çıkan dedikodulara içerlediğini ve onlara kendini kanıtlamak istediğini sezdirir. Kollarının altını has ekmek, akide şekeri, portakallar doldurup gideceği köyde içini rahatlatacak; vicdan azabına son verecektir.

“Salim Efendi’yle bu sefer de Şakir’in uğraştığını, hesaplarını kontrol etsinler diye el altından hükümet adamlarına haberler saldığını, istidalar yolladığını da söyleyeceğim İlhan Abi’ye.” (A. A. -Ö.Y., s.154).

“Kızılma’lardan birinin sayfalarını çevirirken, eline birkaç kuruş geçer geçmez yine o lokantaya gitmeyi kuruyor.” (A. A. -Ö.Y., s.164).

“Ben de acaba fizikçi mi olsam, diye düşünüyorum. Bir şey keşfetmek de vatana büyük yararlar sağlayabilir. Bunu Güner’e söyledim. Güner de, her şeyin keşfedildiğini, artık keşfedilecek bir şey kalmadığını söyledi. Bilmem ki. Yine ben fikrimde sebat edip, hariciyeci olayım bari.” (A. A. -Ö.Y., s.169).

“Yakında lise bitecek. Üniversiteye gideceğim. Yurduma daha yararlı olacağım ve benim gibi kızlar sayesinde erkeklerimiz artık yalnız kalmayacaklar.” (A. A. -Ö.Y., s.212).

“Fethi Abisi liselileri de boş bırakmamak gerektiğini söylüyordu. İlhan da eski okuluna, Gazi Lisesi’ne yöneliyor, orada tanıdığı daha küçük çocuklarla neredeyse bir çete kurmanın planlarını yapıyordu. Bu tasarılarını Fethi Abisine ve milliyetçi şaire anlatıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.212).

“İlhan hemen karanlık aralığa daldı. Irkı için kendisini feda etmenin zamanı gelmişti işte. Bozkurtları, Büyük Doğu’ları, Kızılma’ları üstüne yorgan eder, uzanıp bir köşede ölürdü.” (A. A. -Ö.Y., s.226).

“Büstlerin onayı çıksın, gerisi kolay... Bunun ardından hemen elektrik santralı işiyle uğraşacak. Şimdilik ilçeye elektrik enerjisini sağlayan, Ziraat Donatım Fabrikası’nın santralı. Ama bu santralın lokomobilleri çok eskimiş. İkide bir karanlıkta kalıyor Şehir Kulübü. Adapazarı’na yepyeni bir santral kurulmalı... İlçe, İstanbul gibi parıldamalı her gece... Santral için para? Kolay. Şehir planına göre yapılacak binalar sorunu da var. Evlerin, resmi yapıların kat sayıları için dikkatli olunmalı. Bu iş bir plana bağlanmalı. Yapıların kat sayılarını “tayin ve tespit” edecek bir komisyon kurulmalı...” (A. A. -Ö.Y., s.251).

“... kendisi ilçenin ileri gelenlerine bir ziyafet verir. Büyüklerimiz hakkında çıkarılan bütün dedikoduların yalan, yersiz olduğunu gösterir onlara.” (A. A. -Ö.Y., s.255).

“Şimdilik işletsin dükkânını bakalım da, ilerde ben vali olunca alırız eve. Vali hanımı da ilaç dükkânında çalışmaz ya!..” (A. A. -Ö.Y., s.256).

“Başkentten karısına bir şey götürmeli. Ne götürmeli? Bir kadın neden hoşlanır acaba? Caddenin üstündeki Bezen Parfümeri dükkânının vitrinine yaklaştı. Ooo, buradaki her şey çok pahalı. Yarın Ulus’a çıkmalı. Oralarda bakınmalı.” (A. A. -Ö.Y., s.256-257).

“Babam beni üniversiteye göndermezse, aklıma koydum, ben de ilkokul öğretmenliği yapacağım.” (A. A. -Ö.Y., s.273).

“Allah’ın izniyle orada olacakları tarihleri denk düşürürsek, ben de çocukların analarıyla hamamlara gelirim. Kismetse görüşür, konusur, hayırlısı ise bu işi bir karara bağlarız efendim.” (A. A. -Ö.Y., s.292-293).

“O tüccar herifle de evlenmeyeceğim işte! (...) “Ben diyordum ki hazır Ali köye gidiyor madem, nasıl olsa ilçeden de geçer... O adama bir mektup yazmıştım (...) Elden seninle gönderirim diyordum. Gizlice cebine koyuversen de olurdu pekala... Ben daha okuyacağım.” (A. A. -Ö.Y., s.330).

“Ne yapayım artık, baktım gördüm, adam kalkmış Bursa’ya gelmiş... Babam da verimkâr... Yüzüne karşı, ben sizi istemiyorum efendim, derim. Olur biter. Bunu diyemezsem eğer, annemin babamın görmeyeceği zamanlarda hoşuna gitmeyecek bir şeyler yaparım. Mesela, bir oğlanla konusurken yakalatıveririm kendimi. O da cayar.” (A. A. -Ö.Y., s.332).

1.15.44. Tercih (Seçenek) İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Farklı seçenekler arasından üstün görüleni diğerine yeğlemeyi ifade eden cümlelerdir:

“Başucumdaki telefon durmadan aklıma takılıyor. Neden ille telefon edip Aydın’ı çağırmak istiyorum? “Özgür bir Türk kadını” oluşumu onunla kanıtlamadım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım.” (A. A. -Ö.Y., s. 52). Mehmet Koca’ya göre 1968 yılının sorgulayan üniversite öğrencileri, dönemin siyasî ve toplumsal meseleleri üzerinde düşünerek kendilerine giydirilmeye çalışılan kalıplara sığmaz. Bu durumun nedenleri, bu gençlerin I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı dönemi gençleri gibi

yoksulluk döneminde değil; refah döneminde yetişmeleri ve savaş dönemi gençlerinin aza kanaat etme psikolojilerinin onlarda olmamasıdır. 1968 yılı gençleri, kısıtlamalara boyun eğmez ve farklı hayat arayışına girer (2018: 90). Aysel, özgür Türk kadını oluşunu kendiyile aynı buhranlı dönemde büyüyen; aynı kalıplara sığan ve kendine bir şey katamayan Aydın yerine hak arayışına giren; kalıplara sığmayan; düşünen; sorgulayan; kendine çok şey katacak 1968 yılı üniversite öğrencisiyle kanıtlamayı tercih eder.

“Bir düşünüş yokmuş gibi yaşanılamaz. Düşülen yerden yıldızlar seyredilemez. Ülkücülük şıngısı ile Oscar Wilde bilgiçliği arasında asılı durulamaz. Bir yere dikilmeli. Orada sağa sola bakılmalı.” (A. A. -Ö.Y., s.114).

“Ya bu eve sakladığın döküntüler hemen bu evden gider, ya sen defolup gidersin!” İlhan da soluk soluğa durup son sözünü söyledi: “Yoluma ışık tutan her şey nerdeyse, ben de ordayım!” (A. A. -Ö.Y., s.226).

“Parkın önünde ona, “Girelim mi?” dedi. “Bilmem ki... Acaba girmesek daha iyi olmaz mı? Otururken görürlerse belki herkesin aklına bir şey gelir. Acaba geri dönüp Cebeci’ye doğru yürüsek mi? Hamamönü tarafından gitmeyelim ama... Orada bizim tanıdıklar oturuyor... Bakın, şimdi buraya gelince düşündüm: Oturmamızın daha kötü olacağını düşündüm... Yürürsek, ne olacak, yolda rastlaştığımızı sanırlar... Hem de...” (A. A. -Ö.Y., s.327). Üstünova, “ama” bağlacının farklı seçenek sunarak önceden verilen bilgileri yorumlama işlevine sahip olduğunu belirtir (2006:7).

“Savcı soruyor: “Fena fikirden kastınız?”

Cevap: “Kastım, solculuktur. Fakat solculuğun ne olduğunu bilmiyorum. Öğrenmek de istemiyorum çok şükür.” (A. A. -Ö.Y., s.376).

Birden fazla olasılık içeren durumlarla daha yakın gelen ya da beğenileni seçme; birini diğerinden üstün tutmayı ifade eder:

“Ama artık önemi yok. Odaya girene kadar önemi vardı belki. Şimdi buradayım. Her şeyin uzağında. Hiçbir savaşım yok. Hiçbir görevim yok. Hiçbir şeyi de doğrulamaya çalışmıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 71). Aysel, bir şeyleri doğrulamaya çalışmak; bir şeyler için savaşmak ve görev bilincinde olmak gibi sorumluluklarını bir kenara itip ölmeye yatmayı tercih eder. Cümlelerde kullanılan “yok” kodlayıcısı, “var” ve “yok” seçenekleri arasında “yok”un tercih edildiğini bildirme görevi görür.

“Saate bakmayacağım.” (A. A. -Ö.Y., s.114).

“Yatağın içine kusmak istemiyorum. Beni burada ölü bulduklarında tertemiz olmalıyım. Çırılçıplak ve tertemiz.” (A. A. -Ö.Y., s.114).

“Neyse, ağır ağır yürüyüverir. Yine erkense, bir boy Samanpazarı’nın oraya çıkar. Ya da daha önce Sümer-Sus sinemalarına bir göz atar, vurup sola (...) En iyisi doğruca gider, Hacettepe Parkı’nda oturur biraz.” (A. A. -Ö.Y., s.323).

“Dönelim. Cebeci’ye falan da gitmeyelim (...) Doğru bulvara çıkalım. Güven Parkı’nın orta yerine de oturalım (...) Basıp yürüy~~eceğim~~ bulvarın ortasında seninle. Havuzun başında da en göz önü yere otur~~acağım~~ (...) O tüccar herifle de evlenmey~~eceğim~~ işte!” (A. A. -Ö.Y., s.329).

1.15.45. Tereddüt İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Kesinliğine güvenilmeyen iki seçenek arasında kalıp ne yapacağını bilememek, nasıl davranacağı konusunda kararsız kalmak, tereddüt içeren cümlelerin ele aldığı konulardır:

Öğretmen, başarılı bir öğrenci olan Ali’nin ne olursa olsun okula devam etmesini gerekli görür. Bu nedenle anneyi nasıl ikna edeceğiyle ilgili akıl yürütmelerde bulunur. Akıl yürütmeler sırasında kurulan “*Sürdüreceksin adam bulamayıp ortakçıya verdiğini söylese mi? Söylerse nasıl inandırabilir kadını, Ali’nin ille okuluna devam etmesi gerektiğine?*” (A. A. -Ö.Y., s. 59-60) cümleleri, babasının tarlasını sürdüreceksin adam bulamadığı için ortakçıya veren Dünder Öğretmen’in tereddütte kaldığı cümlelerdir. “mI” ve “nasıl” soru kodlayıcıları, tereddüt içeren düşünce bildirimi cümlelerinde kullanılır.

“Ölümüm henüz tamamlanmadığına göre, ne yapmam gerek? Beklemeli miyim?” (A. A. -Ö.Y., s.114).

“İlhan ne yapsındı? İlerlesin mi küçük ordusuyla, geri mi çekilsin? Ne yapacağını bilemeden olduğu yerde kakılıp kaldı; curcunayı seyre daldı.” (A. A. -Ö.Y., s.218).

“Oraya devam eden öteki arkadaşlarını aramak acaba doğru olur mu?” (A. A. -Ö.Y., s.227).

“Sınavdan bir gün önce işte o, Ertürk’ün mektubu geldi. Ali’nin kafası yine karıştı. Yine bocalamaya başladı. Her şeyden cayıp köye dönmeyi düşündü. Kız kardeşlerine sahip çıkmayı. Ama boşuna geçmiş altı yılı nasıl ödeyecek onlara? Hem nerede yazıldığı belirsiz o yasa ne olacak? “Bir bay olmadan köye dönmeyi yasaklayan” yasa?..” (A. A. -Ö.Y., s.318). Sınavdan bir gün önce Ertürk’ün Ali’yi köyüne dönmesi

için uyardığı mektup gelir. Mektubun Ali’de ne gibi etkiler yarattığı, *düşünce bildirimi* cümleleriyle verilerek Ali’nin vefasız, sorumsuz biri olduğu gibi bir çıkarım yapılmasının önüne geçilir. Şakir Ağa’nın otelinde, Molla Kâtip’in kışkacında sıkıntılı bir altı yıl geçiren Ali, Ankara’da çektiği tüm yoksulluk ve zulümlere rağmen boşa okumuş olmamak için sabreder.

“Ali, bu ara belki bir köyüne gidip gelebilir. Ama ya otobüs yollarda bozulursa? Bozulur da Ali işe başlama gününü kaçırsa? Gireceği bordronun kapısı kapanırsa ya?” (A. A. -Ö.Y., s.320). Hirik, kesinlik içermeyen; sonucu belirsiz durumların anlatımı için kullanılan “ya ...-sA” kiplik yapılarının tereddüt işaretleyicilerinden olduğunu ifade eder (2014: 392- 403).

“Parkın önünde ona, “Girelim mi?” dedi. “Bilmem ki... Acaba girmesek daha iyi olmaz mi? Otururken görürlerse belki herkesin aklına bir şey gelir. Acaba geri dönüp Cebeci’ye doğru yürüsek mi?”” (A. A. -Ö.Y., s.327). Aysel’in yaşadığı tereddüt ve tercihlerine dayanak için öne sürdüğü sebepler, toplumun kız ve erkeklerin herkese açık bir alanda oturması; yürümesine bile karşı olduğunu sezdirir. Aysel’in bu arkadaşça sohbet anında yaşadığı korku ve tedirginlikler, onun başkalarının düşüncelerine uymaya zorunlu bırakılarak kendinden taviz vermeye mahkûm edildiğini ortaya koyar. Hirik, emin olamama ifade eden “mI ...bileme-” kiplik yapısını tereddüt kodlayıcıları içine alır (2014: 392- 403).

“Cebindeki şiiirler de var. Acaba şimdi mi verse, ayrılırken mi? Öyle pat diye de verilmez ki. Yeri gelmeli, sözü düşmeli.” (A. A. -Ö.Y., s.328).

Açık ve net olmayan durum karşısında duraksamak, belirsiz olan duruma dair seçim yapmada zorluk çekmek gibi durumların ifade edildiği cümlelerdir:

“Bu bekleme olmasaydı belki şimdi hâlâ başkentin doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine dolaşıp durmaktaydım. Bindirip kendimi bir dönme dolaba... Acaba öyle mi? Bilmiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 76). Hirik’e göre “bilme- / bileme-” sözcükleri, sözlüksel tereddüt işaretleyicilerindendir (2014: 392- 403).

Fethi Bey’in “Okulunuz ne diyor bu işlere bakayım?” (A. A. -Ö.Y., s.160) sorusuyla tam olarak ne kastettiğini anlayamayan Ali, ne cevap vereceğini bilemez. “Ne üstüne bu soru acaba? Salim Efendi’nin dükkânı üstüne mi? Adliyemiz üstüne mi? Genç Türkiye üstüne mi?” (A. A. -Ö.Y., s.160) şeklinde tereddüte düşer. Soru kodlayıcısı “mi” ile çekimlenen cümleler, yanlış cevap vermekten çekinen Ali’nin tedirginlik nedeniyle

tereddütte kaldığı noktaları bildirir. Hirik, “*mI acaba*” kiplik yapısının tereddüt anlamını kuvvetlendirmek için bir arada kullanıldığını belirtir (Hirik, 2014: 392- 403).

“*Böyle bir düşünceye kapıldım mı gerçekten?*” (A. A. -Ö.Y., s.165).

“*Duştan çıkıyorum. Bir sakıyı çatlatıp ağır ağır toprağa yayıldığımı duyuyorum. Ama toprağın beni kavrayıp kavramayacağını bilmiyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.393). Aysel, kendiyile hesaplaşmasının ardından içinde kendini sarıp sarmalayan bunalımlı ruh hâinden kurtulur. Duş alarak bedenlen de arınmasının akabinde kurduğu cümlelerde dolaylı olarak kalıplardan sıyrılıp özgürleştiğini ifade eder. Ancak kendini özgürleştirse de tereddüt ettiği şeyler vardır. Kalıpları parçalayarak yayıldığı toprağın kendini kavrayıp kavramayacağını bilemez. Başka bir ifadeyle kalıpları parçalaması ve özgürlüğünü ilan etmesinin, yani tek başına bir özgürleşmenin toplumca kabul görüp görmeyeceği konusunda fikir yürütemez.

1.15.46. Uyarı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Bir konu hakkında eksik noktalara dikkat çekerek tamamlanmasını sağlamak amaçlı kurulan cümlelerdir. Bireyleri ne yapması gerektiği konusunda ikaz etmek için kurulan cümleler; olumlu, olumsuz ve soru cümlesi şeklinde kurulabileceği gibi emir ve gereklilik kipleri yardımıyla da kurulabilir.

“*Tüfeği öyle korkak Fransızlar gibi tutma. Şöyle yiğit Almanlar gibi tut!*” (A. A. -Ö.Y., s.182).

“*Gel içeri. Bir de hasta olma başıma. Eline iş veriyorsak öğrenesin diye veriyoruz. Yaptığın bana ise, öğrendiğin kendine. Hadi gel içeri.*” (A. A. -Ö.Y., s.211).

Bir soruna dair mevcudiyet kazanmış olumsuzlukları ortadan kaldırmak amaçlı kurulan cümlelerdir:

“*Kendini sakın Nimet gibi dereye atmaya kalkma. Seni seven kardeşin Aysel’i düşün.*” (A. A. -Ö.Y., s.111).

“*Büyüklerimiz ne yaparsa iyidir. Görevini bil. Onu yap. Başka şey sana düşmez. Bu dünyada herkesin bir işi var.*” (A. A. -Ö.Y., s.145).

“*Bana karşı durma! Bana karşı durma!*” (A. A. -Ö.Y., s.208).

“*İlhan başını çevresindekilerin karın hizasına doğru indirdi, “Eğilin!” dedi. Eğildiler. Çocuklardan biri, yanındaki birine oyun olsun diye bir parmak attı. Kıkırdaştılar. İlhan kaşlarını çatı, “Gülmeyin çocuklar, gülmeyin! Gülünecek zaman değil!..” dedi.*” (A. A. -Ö.Y., s.216).

“Hemen soba maşasına saldırmak isteyen çocuğu yanına çekti: “Azutma ha! Bonaltuyusun Kaymakamummun başuni... Hem de hanumisunun da...” Çocuk, anasının kucağına tırmandı. Oraya yerleşti.” (A. A. -Ö.Y., s.259).

Doğabilecek kötü sonuçlara daha gerçekleşmeden son vermek, kötüye gidişe engel olmak için kurulan cümlelerdir:

“Bunları sakın kimseye söyleme ve mektubumu da sakın kimseye gösterme. Hatta bu mektubumu yakarsan daha iyi edersin kardeşim. Senden bu kardeşliği beklerim.” (A. A. -Ö.Y., s. 65).

“Gözünü aç, gözünü! Bu memlekete her felaket Moskof tan gelmiştir. Haberin olsun haa!..” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“Bak Namık, seni bir defa kurtardım, bir daha kurtaramam!” (A. A. -Ö.Y., s.175).

“Erdal aleyhine de atıp tuttu. Hâlbuki bir zamanlar en yakın arkadaşımı. Bu kadirbilmezliği için ona çok içerledim. Erdal’ın aleyhinde bulunmanın Milli Şefimizin de aleyhinde bulunmak olduğunu söyledim.” (A. A. -Ö.Y., s.188-189).

“Yanımda olsan sana daha neler anlatacağım. Bir Aydın var. Fakat şimdi mektupta olmaz. Hem sakın aklına kötü şeyler gelmesin. Sen de sakın benim eski ve canciğer bir arkadaşım olan Semiha gibi düşünme.” (A. A. -Ö.Y., s.191-192).

“O Fethi Abin midir, ne herzedir, onun yanında da görmeyeceğim bir daha seni!” (A. A. -Ö.Y., s.225).

“Fethi Abisinin, Oğuz’un, Hikmet ve Hüsamettin ile daha tanımadığı pek çok ırkçının mahkemeleri başladığında mahkemeyi basan bir grubun içinde bulunduğunu İlhan yalnız Aysel’e söylemişti, “Ama ağzını sıkı tut. Yoksa patlatırım! Babam duymasın. Sana da söyledimse, yeniden saklanmak zorunda olduğum için söyledim haa!” demişti.” (A. A. -Ö.Y., s.235).

“Bu söylediklerimden dolayı sakın sen üstüne alınma. Aydın’la aramızda bir şey olduğunu sanma.” (A. A. -Ö.Y., s.274).

“Şu karışık zamanda ve Moskof’un bize temelli göz diktiği bir sırada güzel yurdumuzu Ruslara satmak isteyen o adamdan şair mair diye bana sakın bir daha söz etme. Ve sen de eğer, söz etmesen bile, bu pisi seviyorsan ve hâlâ bu hainin yazdıklarını okuyorsan, boz (...) Bizim gibi az çok okumuş Türk kızlarına Moskof uşağı birini, şair de olsa, sevip beğenmek yakışmaz” (A. A. -Ö.Y., s.289). Gören, “İkinci Dünya Savaşı” sonrası dönemde Türkiye’de sağcılar ve solcular arasında çatışma yaşanırken

antikomünist eğilimin de artış gösterdiğini bildirir. Böylesi bir dönemde bireylerin müzik ve kitap seçimleri, yakınlık kurdukları kişiler ve mekân tercihleri nedeniyle ötekileştirildikleri görülür. Behire, Aysel'i ne kadar sevse de Nazım Hikmet'i beğendiğini söyleyen ve onun şiirlerini okuyan Aysel'e bu nedenle sert davranır (2008: 137).

“Haa, Fransız erkekleri çok çapkın olurlar. Kendinizi koruyun!” (A. A. -Ö.Y., s.373).

1.15.47. Yanılgı İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Gerçekleşeceği sanılan şeyin gerçekleşmesi üzerine doğru bilinenlerin yanlış, yanlış bilinenlerin doğru olduğunu anlama ifade eden cümlelerdir. “Sanmak, yanılmak, düşünmek, bilememek, bakmak, görmek” gibi kodlayıcılarla beraber karşılıklı bağlaçları, yanılgı içeren cümlelerde sıklıkla kullanılır:

“Ölmeye yatarken ölümle savaşmak gerekeceğini düşünmemişim.” (A. A. -Ö.Y., s. 8) cümlesi, “ama savaşmak gerekirmiş” şeklinde tamamlanması gereken bir cümledir ve kahramanın yanılgısını dile getirir.

Müsamerede oğlunun rol almasına karşı çıkan Hasip'in babası, kara kılıf içinde tanınmayacağını düşünerek oğlunun yalnızca bokböceği rolünde oynamasına izin verir. Ancak çocukların Hasip'in bu rolde oynayacağını ilçeye yaymaları, babanın yanılmasına neden olur. Yaşanan durumu bildirim cümleleriyle anlatan verici, “sanmak ve yanılmak” kodlayıcılarıyla yanılgı bildirimi yapar: “Babası, rondo ve polkaya katılmasına izin vermemiştir. Sadece, kara bir kılıf içinde, sahnede bokböceği olmasına hayır diyememiştir. Seyirciler tarafından kimin oğlu olduğu bilinmeyecek sanmış, bunda da yanılmıştır. Çünkü çocuklar, çoktan bütün ilçeye yaymışlardı Hasip'in sahnedeki görevini.” (A. A. -Ö.Y., s. 20-21).

“Bir durak adı söylemeden hiç inilemeyeceğini sandım. Hoplaya hoplaya geldik. Ulus'ta boşaldık hepimiz. Başkentin yine hiç bilmediğim bir yerinde boşalacağımızı sanırken, bildik bir yerde, bir geniş dörtyol ağzında durdum.” (A. A. -Ö.Y., s. 75).

“Abim bana arka alır sanıyordum. Fakat hiç arka aldığı yok. Üstelik hep babamdan yana çıkıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“Gülerek mimar amcaya, “Karınızın yemekleri gerçekten nefisti. Kremalı pasta da...” diyor ... O, en gergin durumların içine kahkaha saçmasını bilen amcası. Hemen uzanıyor ardından işte; karısının al al yanaklarından öpüyor. Alman yenge,

konusulanları pek iyi izleyemiyor. Bu öpüşün bir yıl dönümü öpüşü olduğunu sanıyor. Boşalan kadehlere yeniden şampanya koyuyor, “Lili Marlen”i söylemeye başlıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.139).

“Bu küçük lokanta başlangıçta ona halkevine giriş gibi ulaşmaz, yanına yaklaşılmaz, yaklaşılsa kendisini hemen kapı dışarı edebilirmiş farklılıkta görünmüştü.” (A. A. -Ö.Y., s.149).

“Oğlu İlhan’ın, dört beş yıl önceki o çörek dedikodusunda olduğu gibi, yine kendisinden utanacağını sanıyordu. Ama gördü ki, İlhan’daki utanç duygusunun yerini gözü dönmüş bir öfke almıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.207).

“O sırada uzaktan, hademenin, “Üle Hüseeeynnn!” diye nağmeli bir sesleniş geldi. Bu kez çocuklardan dördü birden hık hık gülmeye başladılar. İlhan, çok çirkin bir şey görmüş, acı bir şey yemiş gibi yüzünü buruşturdu, Ben de sizleri sahici birer Türk erkeğisiniz sanmışım. Yazıklar olsun!” (A. A. -Ö.Y., s.216).

“İş bu noktaya gelince Namık biraz duraksadı. Toplantının yalnız lise avlusunda kalacağını sanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.218).

“Karisına döndü, yine bağıra bağıra anlattı: “Hadi onları kapının önüne yığdım, başımdan gitti sandım da bilemedim...” (A. A. -Ö.Y., s.223).

“Nejat beni pek ciddiye almıyor sanıyordum ama, meğer alıyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s.265).

“Mussolini, Dongo kenti yakınlarında bir villada tutuklanmış. Yanında yirmi beş yaşındaki metresi Clara varmış. Vatanseverler müfrezesi kendisini yakalamaya gelirken önce kurtarmaya geliyorlar sanmış. Sevinip metresini kucaklamış. Öpmüş. Ama bakmış ki diktatör, iş başka türlü...” (A. A. -Ö.Y., s.277).

Aysel, “Orada benimle birleşmeyi özlediğini de söylemişti. Hiç tükenmeyen bir inat. Oysa ben gökdelenin altında ona doçent olduğumu müjdeliyordum. Bunu önemseyeceğini sanıyordum. Asıl bunu önemsemesini istiyordum.” (A. A. -Ö.Y., s.351) cümlelerinde, Aydın’ın kendini bir birey olarak değil; sadece cinsel bir obje olarak görmesinden yakınır. Aysel’in Aydın’a kanıtlamak istediği, Aydın’ın asıl önemli görmesini istediği şey, başarılarıdır ancak umduğu gibi olmaz.

“Hayvanın sokmasından ağladığımı, bu can acısından haykırdığımı sanıyorlar. Yanılmış olmanın acısını anlamıyorlar. Umulmadık bir anda yanılmış olmanın acısını. Bundaki dayanılmazlığı...” (A. A. -Ö.Y., s.386).

1.15.48. Yorum İçeren Düşünce Bildirimi Cümleleri

Konuşucunun bakış açısını, görüp duyduklarından çıkardığı anlamları ifade eden cümlelerdir. Erkul’a göre yorumlama cümleleri, anlatanın sözünü ettiklerini kendi görüşlerine uygun olarak açıklamasıdır. Açık olarak ifade edilmeyenlerden bir anlam çıkartılan cümlelerin kişiye göre değişiklik göstermesi, ispat etmeyi gerektirmez (2007: 131).

“*Artık o otel işinde çalışmayacak mısın?*” Ne ince kız! Otel hizmetkârlığı demiyor. Benim gururumu düşünüyor bak. Ne iyi kız...” (A. A. -Ö.Y., s.328).

“*Beni neden katmadınız yeni araştırma ekibine, hocam? Böyle bir araştırmada çalışmak isterdim. Şuraya benim de bir katkım olmalıydı... Sesinde bir yakınma yok. Ne de bir zorlama. Salt bir isteği yansıtıyor. Yalın.*” (A. A. -Ö.Y., s.352).

“*Hah şöyle! Şimdi uygar bir kız gibisin işte. İtmeyen, kaçmayan, nazlanmayan, erkeğini yalnız komayan...*”

Oysa Aysel bir daha Aydın’la bu işi hiç tekrarlamadı. Hiç. Aydın bunu Aysel’in korkaklığına verdi. Paris’in yeniden çok uzakta kalışına...” (A. A. -Ö.Y., s.375).

“Oğuz, yani abimin bu arkadaşı, *Kardeşin mazbut, merbut. Tam bir Türk anası olmaya namzet*” dedi durdu.” (A. A. -Ö.Y., s.191).

Verici, yaşanan durumun kendinde oluşturduğu izlenimlerle ilgili açıklama ve değerlendirmede bulunabilir:

“Öğretmeninin karşısında hazır ol’da durdu. Tıpkı okulda olduğu gibi. *Ama kılığı bu duruşa hiç uygun düşmüyor, ona büsbütün gülünç, acınası bir görünüm veriyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 58).

“Vilayetin garajında bisikletimi yaptırdım. Garajda bir ustabaşı var. “Babası müdür olan bisikletini bize dayıyor” diye söylendi. *Çok aksi bir adam.*” (A. A. -Ö.Y., s.171).

“Metin’in bu dersi asma teklifi hiç hoşuma gitmedi doğrusu. *Yine de kibar bir çocuk. Beni ta Ankara’lardan doğum gününe çağırması güzel bir hareket. Fakat okulu asıp annemi babamı kandırmak meselesi aklımın alamayacağı bir şey.*” (A. A. -Ö.Y., s.184).

“Kimyaya Mualla Hanım geliyor. İzmir’den naklolunmuş. *Çok sert bir öğretmen.*” (A. A. -Ö.Y., s.190).

“Ali, Molla Kâtip’e, yerine başka birini bulmalarını haber verip, kendisine oda aramaya başladığı güzel, aydınlık, yanık yaprak kokulu bir günün akşamında Molla, artık kendisine körkütük küs olarak, önüne Aysel’in mektubunu fırlattı. Yine iyi adam. Domuzluk olsun diye, vermeyebilirdi de Ali’ye gelen bir şeyi.” (A. A. -Ö.Y., s.320).

“Aysel’i karşıdan bekliyordu ya, o ardından çıkageldi. İyi de oldu. Ta uzaktan bakışa bakışa yan yana gelmek pek güçtür. İnsan ne yapacağını şaşırır. Gülümsesin mi, ciddi mi dursun, el mi sallasın, gelene doğru yürüsün mü?.. Böyle durumların en salak anı...” (A. A. -Ö.Y., s.325). Uzun süre karşılaşma anlarında nasıl durması ve davranması gerektiğini düşünen Ali, karşıdan gelecek diye beklediği Aysel’i ardında görür. Verici tarafından romana eklenen cümleler, insanların günlük yaşantılarında karşılaştıkları durumlara dikkat çekerek okurun romanda kendinden bir şeyler bulmasını sağlar. Alt mesaj olarak verilmek istenen şeyse sevinç, korku, stres gibi duygular sebebiyle yaşanan heyecandır.

“Ali söylediğine pişman oldu (...) Nasıl inandırabilir ki Aysel’i kendine yeniden? “Ben şaka ettim sadece... Takıldım öyle... Gülelim diye...” Birbirlerine bakıp zorla gülümsediler. Daraltılmış, tutuklu gülümsemeler... Bu çocuklar ta yürekte patlayan bir gülüşü hiç tanımıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.332).

“Görüyor musun, bir şeyde yüreklenirken bir şeyde yüreksizleşiveriyor insan. Havuzun başında seninle rahatça otururum dedim ya hani? Oturamayacağım galiba. Cesaretim bir şeye yetiyor hep. Her şeye birden yetmiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.333)..

“Gökdelenin altında vermişti numarasını. Bununla yetinmemişti. Orada benimle birleşmeyi özlediğini de söylemişti. Hiç tükenmeyen bir inat.” (A. A. -Ö.Y., s.351).

“Tam bir Batılı kız olsan kendinden korkmazdın... Senin bir çaya bile gelmemen, kendine güvenin olmadığını gösterir bir kere.” (A. A. -Ö.Y., s.368).

Vericinin farklı bir açıdan ele aldığı konuyu zihninde yeniden düzenlediği cümlelerdir. Algılamalarını akıl süzgecinden geçirerek kendi fikrini ortaya koyar:

“Niye üzülyörsünüz? Onun da kısmeti böyleymiş. Herkes sizin gibi olamaz ki...”

“Elbet herkes sizin gibi olamaz. Siz, babanızı dinlemediniz. Okuyacağım, diye direttiniz. Geçen yıl sizi eve kapamışlar da nasıl Nuh deyip peygamber dememişsiniz. Duydum. Semiha direktmedi. Atamızı sizin kadar sevseydi, kimseleri dinlemezdi.” (A. A. -Ö.Y., s.107).

“Ağzına dek dolu bir havuz oluşumu nerden çıkarıyorum? Belki de ölüm geldi, kapıya dayandı. Kişi böyle parlak imgeleri olsa olsa ancak ölümün eşliğinde yakalar. Böyle, romanlara özgü tanımları en acınası durumlarında yakıştırır kendine. Herhâlde yine aynı korkudan: Önemsiz bir toz parçası gibi üflenip gitmekten.” (A. A. -Ö.Y., s.166).

“Hem niye sen habire odun kırıp, kar kürüyorsun? Hariciye Vekili’nin oğlu neden hiç odun kırmıyor, ha? Sen mi daha Türk’sün, yoksa o mu daha Türk? Ama müstahak sana! Hakkını aramayanın hakkını yiyiverirler işte. Oh olsun!” (A. A. -Ö.Y., s.218).

“Orada beklerken, yıkık bir taş duvarın önünde, ayağını şöyle mi tutsa, böyle mi? Elini şöyle mi koysa, böyle mi? İşte herkes bilir bir kızı ilk kez bir durakta, bir pastanede, bir köşebaşında falan beklemenin ne olduğunu. Gazete okumaya dalmış gibi de yapılabilir. Kızgın güneşli bir başkent sabahında beklemek... Yüzünü buruşturuyor insan.” (A. A. -Ö.Y., s.325).

“Düşünüyorum da, uykularımın uyanık oluşu yeni değil. Hayır. Kendimi bildim bileli bir nöbetçi gibi uyuyorum. Sanki uyuyakalmam ayıpmış gibi. Bir görevi kötü yapıyormuşum, kaytarıyormuşum gibi...” (A. A. -Ö.Y., s.344).

“Ömer’in soğukkanlı bilimciliği günün kaynaşan heyecanı ortasında fazla soylu kalıyor. İşte Engin’in tam, “Sizler düşünürsünüz, biz yaparız” dediği adam!” (A. A. -Ö.Y., s.346).

“Söylesem ne derdi ki? İkimizin de bir sonuca varabilmemiz için, Engin’in odasında geçirdiğim o bir saatin neyin nesi olduğunu bilmemiz gerekirdi ama. Ben biliyor muydum? Biliyor muyum? “Yazık olana tutku.” (A. A. -Ö.Y., s.348).

“Aysel’e La Peste⁵⁹’i verdi (...) Alain ona romanı verirken hemen fikrini de söyledi: “Bence bu kitap bütün kemikleşmiş ya da çürümüş güçlere; yönetime, orduya, entrikacılığın kurallarına tutsak olmuş polis düşüncesine, spekülâtlörlere, baldır bacak basınına; görevini kötüye kullanan bütün o it sürülerine karşı ateş açılmasıdır. Hepsinin kepaze edilmesidir.” (A. A. -Ö.Y., s.370-371). Alain’in yorumu, toplumun önemli kesimlerinden insanların bulundukları önemli görevleri kötüye kullandığını ifade ederek eleştirel düşünceler içerir.

“Aysel, La Peste’i bitirip de kitabı Alain’e geri verirken, “Sanırım bu, içinde yaşadığımız hayatın ta kendisi” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.371).

⁵⁹ Veba salgımından ölenlere karşı hissizleşen, durumu sıradanlaştıran insanlarla Almanların Fransa’yı işgaliyle yaşananların özdeşleştirildiği kitap.

İKİNCİ BÖLÜM

SEZDİRİM CÜMLELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Kendi içinde bütünlüğe sahip olan metinde, tüm dilsel birimler birbirleriyle kurdukları bağ sonucu anlam kazanır. Verici, anlamsal bütünlüğü sağlamak için dolaylı ve örtük olarak sunduğu sezdirim cümlelerinin çözümlenmesi için alıcıyla işbirliği içine girer. Alıcı, yüzey yapıda söylenmeyen ama kastedilen ya da ipuçlarıyla sezdirilen anlamların farkına varır ve vericiyle ortak çaba içine girerek metni çözümler. Sezdirim, yüzey yapıda verilmeyen; anlamsal boşluk oluşturulan bilgilerin ipuçları verilerek görülmesini sağlama aşamasıdır. Dolaylı ya da örtük olarak anlatılanlara alıcının daha çok zihinsel çaba sarf etmesi, eksik noktaları metin-içi ve metin-dışı bilgilerle tamamlanması beklenir. Bu nedenle verici salt veren, alıcı da salt alan değil; birlikte çözüm sürecine katılan, metne ortaklaşa anlam kazandıran kişilerdir.

Günay’a göre sezdirim, “*Vericinin metinde açık olarak belirtmediği ama dolaylı olarak çıkarılmasını istediği bilgilerdir. Bir bağlam ya da sözceleme durumunda verilen bilgilerden çıkarım yoluyla ulaşılabilecek bir bilgiyi belirtir.*” (2007: 86-88).

İmer vd., sezdirimi, bir sözceden çıkarılan; doğruluk şartlarını belirlemeyen anlamlar olarak tanımlar (2011: 223).

İkiz, örtülü anlatımın bir başka çeşidi olan sezdirimin verici tarafından ifade edilen bir sözce olmaktan öte alıcının zihninde söylenenden farklı anlama gelecek düşünceler oluşturma süreci olduğunu ifade eder (2021: 11).

Grice, bir sözcükle kastedilmek istenen anlamın vericinin niyetiyle doğru orantılı olduğunu belirtir. Çünkü bir cümleyle kastedilmek istenen, o cümlemin temel anlamından farklı olabilir. Söylenen ve söylenmek istenen arasındaki ayrımı ancak vericinin niyetini çözmeye ve onunla işbirliği yapmaya gönüllü alıcı çözebilir (1957: 381). Nihai hedefleri bağımsız olsa da katılımcılar, içlerinde ortak bir amaç taşır. Alıcıyla vericinin konuşmaya katkısı birbiriyle ilişkilidir ve karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır (1975: 48).

Bilginer Onan’a göre sezdirim, ön bilgileri harekete geçirerek metnin derin yapısının genişletilmesine katkıda bulunur. Bağlamı algılama, çıkarım ve akıl yürütme becerilerini geliştiren sezdirim bilgisine, yüzey yapıda verilen ipuçlarından derin yapı

görülerek ulaşılır. Okuma anlamlandırma sürecinde, derin yapı üzerinden yapılan işlemlerle sezdirim bilgisine ulaşılır (2015: 104).

Günay’a göre tüm bilgilerin yüzey yapıda verilmek istenmemesi, bazı bilgilerin sezdirilmesini gerektirir. Sezdirim, önvarsayımla ilgili bir kavramdır. Çıkarım yapma, mantıksal ve anlamsal akıl yürütme, ön bilgilerini harekete geçirme, algılama becerilerini geliştirir (2007: 86-88).

Nermin Yazıcı, kurmaca metinlerde iletiyi sunma biçimlerinden olan “örtükleme” stratejisinin sezdirim ve sezdirimlerden yola çıkarak ulaşılan çıkarımlarla anlama ulaşma amaçlı kullanıldığını bildirir. Verici, bilgileri bilinçli olarak eksiltir, dağıtır; alıcı, bilgiler arasında uyum kurabilmek için metni zihninde yeniden üretir; olay ve durumlar arasında düzenlemeler yapar. Verici, metnin iletilmesine okurun zihinsel etkinliklerle katılması için örtükleme stratejisini kullanır böylece okuru metnin yazılma sürecine ortak eder (2013: 93).

Onan vd., şekil ve ses yapılarından meydana gelen dilin, anlamla örtüşmemesi durumunda “örtülü anlam” ortaya çıktığını ve bu anlamların iletiye renk kattığını bildirir. Sezdirim, duygu değeri, mecaz, çağrışım, metafor, eksilteli anlatım ve önvarsayımlar, örtülü anlam oluşturan unsurlardandır. Sezdirilen örtülü anlamlar, kullanıla kullanıla uzlaşımaya dayalı özellik kazanıp çıkarıma dönüşebilir. Yahut uzlaşımaya dayalı olmayıp yaratıcı düşünceyi geliştirici özellikler barındırabilir (2012: 224, 225).

Kılıç’a göre “sezdiri”, bir cümlenin doğruluğunun başka bir cümlenin doğru olduğunu salık vermesidir. “Gerektirim” ise bir cümlenin doğruluğunun başka bir cümlenin doğruluğunu; yanlışlığının yanlış olmasını zorunlu olarak gerekli kılmasıdır (2009: 65). “Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflar öğretmeni Dünder Bey, sahnede çocuklara son öğütlerini veriyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümlesi, “Dünder Bey birinci ve ikinci sınıflara girmemektedir.” cümlesinin gerektirimidir.

Emine Serap Bozkurt, vericinin söyleme edimiyle söylemek istediklerinin birlikte işbirliği yaptığı aşama olan *sezinletmenin* alıcının kendine verilenlerle gerçekte verilmek istenenlere ulaştığı aşama olduğunu bildirir. Metin içinden ardıl ya da öncül göndermeler aracılığıyla ulaşılmayan bilgiler yani yananlamsal anlatılar; çıkarım ve sezdirim gibi alıcının katkısıyla ulaşılan anlamlardır (2016: 100).

Farklı olay, durum ya da zamana göre değişebilen anlam; bireyi çok yönlü düşünmek zorunda olduğu bir çözümleme sürecine sokar. Verilmek istenen anlama

ulaşmak; bağlama dayalı bilgi, art alan bilgisi yanında işbirliğine yatkın olmakla mümkün olur. Alıcıyla verici arasında bir iletişim aracı olan metinde, vericinin bilgiyi sezdirerek verme amaçları, incelenen eser göz önüne alınarak şu şekilde sıralanabilir:

- Okuru çözümleme, işbirliği sürecine dâhil etmek,
- Heyecan ve merak unsurunu arttırmak,
- Gizemi korumak,
- Anlatıma renk katmak,
- Okuru anlatılacaklar için güdülemek,
- Duygu yoğunluğunu arttırmak,
- Sezdirilen bilgiye anlam yüklemek,
- Saygı, korku, çekinme gibi nedenlerle söylenmekte sakınca görülen bilgileri üstü kapalı ifade etmek,
- Ders verme amacıyla kurulan cümlelerinin anlamsal gücünü arttırmak,
- Alay, ironi, iğneleme, eleştiri içeren düşüncelerin etkisini arttırmak,
- Okurun art alan ve ön bilgilerini devreye sokarak metne yeni bir kapı aralamasını sağlamak,
- Çözüme kavuşacak olayla ilgili okuru beklentiye sokmak,
- Okurun verilmiş olanın da ötesine geçmesine olanak tanımak,
- Bağlama dayalı bilginin düzenlenmesi ve ana çerçevenin zenginleşmesini sağlamak,
- Eski bilgilerin gelişmesi, güçlenmesi ya da değişmesine neden olacak sezdirimler vererek okuru devamlı muhakeme içine sokmak,
- Okurun yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmek,
- Tekrara düşmemek için okurun art ve ön gönderim ilişkileri kurmasını, bağlam takibi yapmasını sağlamak,
- Asıl anlatılmak istenene dair soru işaretleri oluşturarak okuru tetikte tutmak,
- Okurun metinde kendinden bir şey bulmasını sağlamak için bazı kilit noktalarını ona tamamlatmak,
- Okura kendinin doldurulması gereken boşluklar bırakarak metne farklı dünyalar açmak,
- Örtük mesajı okurun kendi çabalarıyla keşfetmesini sağlamak,

- Hayal dünyasını kullanmaya zorlanan okurda zihinsel haz oluşturmak,
- Söylenmeyene, verilmeyen bilgiye odaklanma güdüsünü doyuma ulaştırmak,
- Vericinin niyetinin ne olduğunu sezmenin okurda meydana getireceği etkiyi yok etmemek,
- Etkili, yetkin anlatıma ulaşmak,

Okur; zaman, mekân ve izlek takibi yapma kabiliyeti, dilin her türlü anlatım kalıbına hâkimiyeti ölçüsünde verilen sezdirimlere ulaşır.

Verici, iletisini ortaya koyarken merak unsurunu her daim tetikte tutup heyecan yaratmak için sezdirim cümlelerini kullanır. Alıcı, uyanık olmalı ve sezdirimlerle verilen can alıcı ipuçlarının bağlama dayalı takibini yapabilmelidir. Sezdirim ve çıkarım cümleleriyle alıcıyı metnin çözümlemesine ortak eden vericinin beklentisi, neden - sonuç ilişkilerini gören; söylenenlerden yola çıkarak söylenmemiş olanı idrak eden; bağlam takibi yaparak ayrıntılar üzerinde düşünen dikkatli okurdur. Mantıksal akıl yürütme becerisi ve metinde geçen konuya dair bilgisi olan birey; bağlamdan, verilen ipuçlarından sezinediklerini çıkarıma dönüştürür.

Emel Silahsızoğlu, alıcının okuduğu metni anlamlandırma ve çözümleme sırasında kestirme ve sezme gücünü kullandığını bildirir. Alıcı, ayrıntılı okumayla metindeki boş alanları doldururken ve verilen bilgileri değerlendirirken eleştirel tutum içine girer (2007: 1417).

Onan vd., *sezdirimin* metni tanıma; metinde geçen bağlama dayalı ve dilsel ipuçlarından yararlanarak mantıklı ve doğru çıkarımlar yapma; soyut, sezgisel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeye katkıda bulunduğu üzerinde durur (2012: 237-239).

Hasan Gürgün, belli sınırları olan metinde örtük / sezdirimsel anlatımda okurun hayal dünyasının sınırsız olduğunu düşünür. Metni anlamlandırmakta özgür olan okur, öznel değerlendirmelerini de çözüm sürecine dâhil ettiğinden metin, her okumada farklı şekilde üretilecektir. Farklı hayal dünyalarına yelken açan metnin yeniden yaratılma süreci, hiçbir zaman tam olarak bitmeyecektir. Metin, somut anlamıyla sınırlandırılmayan belirsizlikler içerdiğinden her okumada kendini aşarak okura sonsuz bir yapı sunacaktır (2016: 1862-1863).

Vericinin gizemi korumak; etkili anlatıma ulaşmak için bilgileri açık olarak vermemesi, hayal gücü sınırsız olan okuru metni çözümleme konusunda serbest bırakır.

Ancak bu serbestlik tamamen okurun inisiyatifine kalmış bir serbestlik değildir. Okur, yüzey yapıda somut olarak sunulan bilgilerden bağıını koparmadan metni çözmelidir.

Onan, derin yapıda yer alan sezdirim bilgisine ulaşmak için okurun bağlamı ve yüzey yapıda verilmiş ipuçlarını algılama becerisi olması gerektiğini ifade eder. Sezdirimleri fark edip yorumlama; akıl yürütme ve çıkarım yapma becerileri üzerinde etkilidir. Alıcı, sezdirim yoluyla derin yapıda verilenleri ön bilgileriyle bağdaştırarak metinde verilenlerden fazla bilgiye ulaşır (2015: 104). Günay’a göre *sezdirim*, anlamsal ve mantıksal olarak cümlelerin verdiği bilgiden kazanılan ek bilgidir (2007: 86).

Sezdirim, metni çözümlmek için okuru güdüler; belleği çıkarımda bulunmak için hazırlar. Kanatlı, iletişimde önemli işlevleri olan *sezdirimlerin* güdüleme, söylenmeyene daha büyük anlam yükleme amaçlarıyla kullanıldığını ifade eder (1998: 146).

Kınay’a göre okurun hedefi, metnin dilsel özelliklerine dair bir keşif değil; vericinin asıl anlatmayı amaçladığı fikri algılamaktır. Yazarın amacı da dil bilgisel olarak kusursuz bir metin oluşturma dışında, fikirlerini bildirmek veya sezdirmektir (2017: 42). Günay; yazarın açık, örtük, dolaylı yolla sezdirdiklerinden alıcının çıkarımlara ulaşmasını hedeflediğini ifade eder. “*Sezdirim, yazarın okuyucuya vermiş olduklarından çıkarımlar yaparak bilgiye ulaşmasıyla gerçekleşir.*” (2007: 86).

Verici, metinde sezdirim cümlelerini kullanarak alıcının metne dayalı bağlantı kurmasını bekler. Bu nedenle, metinle ilgisiz bilgiler vermez. Okurun nedensellik ilişkileri kurmasını, akıl yürütmelerde bulunmasını sağlayacak örtülü veriler sunar. Sezdirimler, vericinin amaçladığı anlama ulaşmak için alıcıyı etkin konuma getiren yorumlama ve anlamlandırma araçlarıdır.

Doğan’a göre insanların sezdirimlerle yüklü iletileri anlayabilmelerinin arka planında, onların iş birliğine yatkın ve mantıklı olmaları yatar. Paul Grice, *bildirişim sezdirimleri kuramında* sezdirilen ve doğrudan söylenen anlamlar arasında alıcının doldurulması gereken boşluklar olduğundan söz eder (1996: 119).

Verici, gerek ipuçları vererek gerekse verdiği bilgilerle iletmek istediği anlam arasında boşluk yaratarak mesaj, tutum ve niyetini sezdirir. Alıcının kafasında benzer düşünceler canlandırmak amaçlı verilen sezdirimler güçlendirildikçe boşluklar, çıkarımlarla doldurularak iş birliği sağlanmış olur. Başarılı iletişim, vericinin söylemediklerine rağmen niyetinin sezilmesiyle gerçekleşir. Sezdirim cümleleri, eksik bırakılan yerlerden dilsel ve bağlama dayalı ipuçlarını kullanarak çıkarımlara

varılmasını sağlar. Bu nedenle *sezinleme*, bir tamamlama ve genişletme işlemi değil; metin içi ve dışından ilgili bilgilerle mantıksal akıl yürütmelere ulaşma işlemidir.

İnsanlarda, söylenenden ziyade söylenmeyene odaklanma; verilmeyen bilgiyi öne çıkarma güdüsü vardır. Kınay, iletişimi açıkça ifade edilmeyen ama hissettirilen; sezdirilen bilgilerin katkı sağladığı paylaşım olarak görür (2017: 41). Ancak Elnur'un da ifade ettiği gibi alıcının duyduklarını bireysel düşünceleri ve ön bilgilerine göre yorumlaması, vericinin sezdirim yapmaya niyeti olmamasına rağmen bazen bir şeyler ima ediyor diye algılanmasına neden olabilir (2015: 18). Vericinin sezdirmek istemediği hâlde alıcı tarafından yanlış yorumlanan söylemler, iletişiminin etkinliğini azaltır. Grice; bağlama dayalı ifadenin kapsamlı şekilde anlaşılması için sezdirilen, kastedilen ana niyetin farkına varılması gerektiğini düşünür. Konuşma, birbirini takip eden bağlantısız cümlelerle yapılırsa mantıklı olmaz (1975: 43).

Grice, karşılıklı konuşmada iletişimin aksamadan devam etmesi için *nicelik*, *nitelik*, *bağıntı* ve *açıklık* kurallarına uyulmasını gerekli görür. Bu ilkeler, bazı zamanlarda çiğnenir. Dilek Tüfekçi Can'a göre karşılıklı konuşma anında anlama anlam katan, anlamı değiştiren, derinden sarsan ve yok eden de bu ilkelerin çiğnenmesidir. Alıcıyla verici arasında iletişimi sağlamak için gerekli çaba gösterilmezse konuşma kuralları ihlal edilmiş olur (2015: 104).

Sezdirim, açıkça söylenmeyen ancak işbirliği ilkelerinin belli bir şekilde kullanılması ya da birinin çiğnenmesi sonucu ortaya çıkan örtük anlamlardır. Vericiyle alıcının ortak çaba içine girdiği bir iletişim anında verici, gerektiği kadar bilgi vermeyerek *nicelik*, alıcıyı yanıltarak *nitelik*, konuyla bağlantılı bir ifade kullanmayarak *bağıntı* ilkesini ihlal etmiş olur. Sezdirimin gerçekleşmesi için bu kurallardan biri veya birkaçının ihlal edilmesi veya ilkelerin belli bir şekilde kullanılması gerekir.

Selcen Çürük'e göre iletişim sürecinde verici tarafından ifade edilenler, yalnız yüzey yapı yoluyla değil; söylenilenlerden çıkarım yapmak suretiyle anlamlandırılır. Etkili bir iletişimin sağlanması için gerekli olan kuralların ihlal edilmesi, ortaya sezdirilen bir anlam çıkarır. Bu anlamın alıcı tarafından fark edilmesi, iletişimin doğru anlamlandırılması için önemlidir (2014: 13).

Verici, bazen saygı ve korkudan bazen alay etme, ders verme gibi nedenlerden sözlerini açıkça söylemek istemez ve sezdirerek verir. Kanatlı'ya göre konuşmanın özgür olmadığı ya da kısıtlanmak zorunda kaldığı ortamlarda, bireyler söylediklerinden

sorumlu tutulmamak için düşüncelerini sezdirimlerle ifade edebilir (1998: 146). Söylenmeyen, dile getirilmeyen bir bilgi; yalan, gizleme, nezaket, yumuşatma, kinaye, alay içerebilir.

Çürük, farklı bağlamlarda farklı anlamlar yüklenen dilsel birimlerin tek boyutlu olarak ele alınamayacağını ifade eder. Verici, niyeti çerçevesinde dilsel birimleri yüzey yapıda işaretleyebilir ya da çeşitli amaçlarla örtük ve dolaylı yollardan sezdirebilir. Bir ifade aracı olarak kullandığı sezdirimleri, işbirliği ilkesi ve konuşma kurallarından biri ya da birkaçının ihlal ederek verir. Alıcının bu sezdirimleri anlayıp doğru çıkarıma ulaşması, ikisi arasındaki ortak çaba ve işbirliğine bağlıdır (2014: 30-31).

Anlamanın söylenen ve sezdirilen olmak üzere iki katmanlı yapı olduğuna dikkat çeken Grice, iletişim anında verilen bilgilerin amaca hizmet etmesi için doğru ve bağlama uygun bilginin gerektiği kadar açık ve öz sunulmasını gerekli görür. İş Birliği İlkesine uygun iletişim anında, kurulan cümleyle başka bir şey kastedildiğinde karşılıklı olarak bu varsayım anlaşılıyorsa ve bu varsayımı düşünmekten alıkoyacak başka bir şey yapılmıyorsa amaç, kurulan cümleyle varsayılan düşüncüyü sezdirmektir. Grice, sezdirilen bilginin alıcı ve vericinin varsaydıkları bilgiyle ve bağlam aracılığıyla belirlendiğini ifade eder. Vericinin söyledikleri, bağlam ve iletişim ilkeleri sezdirilen bilginin saptanmasını sağlar (1989: 32).

Yetkiner'in aktarımına göre Grice, cümlelerin anlamını çözümlemenin iletişim sürecinin tamamı değil; bir parçası olduğunu söyler ve “*cümle anlamı*”, “*konuşmacı anlamı*” ayrımı yapar (2009: 7). Konuşucu anlamı, söylenen (dile getirilen) ve sezdirilen (dile getirilmeyen) olarak ikiye ayrılır. Grice, sezdirilen anlamı *geleneksel* ve *konuşmaya dayalı sezdirim* olmak üzere ikiye ayırır.

Okumayı metin ve okur arasındaki bir etkileşim olarak gören Jacob Mey, *konuşmaya dayalı sezdirimlerin iptal edilebilir*; daha ileri bir konuşma sürecini imgeleyebilir ve çözülebilir olduğunu belirtir. Belirli bir konuşma bağlamında verilen sezdirimler, başka bir bağlamı açıklamak için kullanılabilir. *Uzlaşımaya dayalı sezdirimler*, hem yerel hem de tarihi düzlemde *iptal edilemez* (2001: 45-51).

SEZDİRİM CÜMLELERİNE AİT SINIFLANDIRMA ÖNERİSİ

“Ölmeye Yatmak” adlı eserde yer alan sezdirim cümlesi örnekleri, Grice “*Konuşma Sezdirimleri Kuramı*” esas alınarak *uzlaşımaya dayalı* ve *konuşma sezdirimleri* şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Grice, “*İşbirliği İlkesi*” ışığında konuşma sezdirimleri; *nitelik*,

nicelik, bağıntı, tarz ilkelerinin ihlali sonrası ortaya çıkan sezdirimler olarak dörde ayrılmıştır. Ancak sezdirim cümlelerinin sadece bu dört ilkeyle sınırlı olmadığına görülmesi, önceden yapılan araştırmalarda söz edilen *genel - özel konuşma sezdirimleri, bağlama dayalı, sözcüksel sezdirim cümlelerinin* de sınıflandırmaya alınmasını gerektirmiştir. Bu sezdirim türlerine ek; *örtük, dolaylı, ön, art, uyumsuz, anlamsal, standart, güçlü, zayıf sezdirimler* tarafımızca sınıflandırmaya dâhil edilmiştir.

2. SEZDİRİM CÜMLELERİ

2.1. Uzlaşımaya dayalı Sezdirim Cümleleri

2.2. Konuşma Sezdirimi Cümleleri

- 2.2.1. Genel Konuşma Sezdirimi Cümleleri
- 2.2.2. Özel Konuşma Sezdirimi Cümleleri
- 2.2.3. Bağlama Dayalı Sezdirim Cümleleri
- 2.2.4. Sözcüksel Sezdirim Cümleleri
- 2.2.5. Örtük Sezdirim Cümleleri
- 2.2.6. Dolaylı Sezdirim Cümleleri
- 2.2.7. Önsezdirim Cümleleri
- 2.2.8. Artsezdirim Cümleleri
- 2.2.9. Nitelik Sezdirimi Cümleleri
- 2.2.10. Nicelik Sezdirimi Cümleleri
- 2.2.11. Bağıntı İçeren / İlişkili Sezdirim Cümleleri
- 2.2.12. Tarz Sezdirimi Cümleleri
- 2.2.13. Uyumsuz Sezdirim Cümleleri
- 2.2.14. Anlamsal Sezdirim Cümleleri
- 2.2.15. Standart Sezdirim Cümleleri
- 2.2.16. Güçlü Sezdirim Cümleleri
- 2.2.17. Zayıf Sezdirim Cümleleri

2. ÖLMEME YATMAK ROMANINDA SEZDİRİM CÜMLELERİ

2.1. UZLAŞIMA DAYALI SEZDİRİM CÜMLELERİ

Uzlaşımaya dayalı sezdirim, daha çok iletinin dilsel özelliklerinden yola çıkılarak ulaşılan cümlenin doğruluk koşullarına dair vericinin tutumunu içeren örtük anlamlardır. İmer vd., *uzlaşımaya dayalı sezdirimin* bir cümlenin herkesçe aynı anlaşılmış, uzlaşılmış anlamı olduğunu ifade eder (2011: 251). Alper Yavuz’a göre uzlaşımaya dayalı sezdirimler, konuşma sezdirimleri gibi bağlama göre değerlendirilmez; sezdirimin verildiği bağlamda ortaya çıkar (2018: 15). Uzlaşımaya dayalı sezdirimler, *bağlama duyarlı değildir; ayrılabilir, etkisizleştirilemez, uzlaşımaya dayalıdır*.

İkiz’e göre uzlaşımaya dayalı sezdirim cümlelerinde verici, dilsel özellikleri devreye sokarak ortaya bağlama gerek duymaksızın herkesçe anlaşılacak, herkesçe kabul gören bir anlam çıkarmayı amaçlar. Sıklıkla kullanılan bu sezdirim türünde önemli olan, doğruluk koşuludur (2021: 14).

Uzlaşımaya dayalı sezdirim cümleleri, bağlama veya konuşmacının imalarına göre değil; cümlenin düz anlamından çıkarılan ve herkes tarafından aynı şekilde anlaşılan cümlelerdir yani uzlaşımaya dayalıdır:

“-sAydI ...- AcAktI, -sAydI ... -IrdI, -sAydI... -mAktAydI, keşke ... -sAydI, ya ... -sAydI, ... -yordu, -sA ... -Ir, -sA ... -AcAk, -sA ... -DI, -sA ... -AcAktIr, -sA ... -ArdI” kiplik yapıları, ardında karşıtlık bağlaçlarıyla başlayarak tam tersi olduğunu ifade eden; derin yapıya bırakılan cümle geleceğini sezdirir.

“İlk mezuniyet müsamesesi. Geç bile kaldı bu okul. Bu yıl da olmasaydı, Öğretmen Dünder karalar bağlayacaktı. Beceriksiz, yenik, ülkeye sırt çevirmiş olacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 13) cümlelerinde verilmek istenen asıl düşünce olan “ama bu yıl oldu ve Öğretmen Dünder karalar bağlamadı. Beceriksiz, yenik ülkeye sırt çevirmemiş oldu.” düşüncesi *uzlaşımaya dayalı sezdirim* yoluyla verilir. Bir metin okurken böylesi cümleyle karşılaşan herkes, cümleyle ifade edilmek istenilen şeyin ne olduğu konusunda uzlaşır.

“Biraz zayıflaşa parmakları daha bir incelir. Keman hocası da belki daha bir beğenir keman tutuşunu.” (A. A. -Ö.Y., s.137) cümleleri, keman hocasının ince parmaklara sahip olmayan Sevil’in keman tutuşunu beğenmediğini sezdirir.

“Soğanın kilosu yirmi beş kuruşa çıkmamış olsa daha rahat edeceklər.” (A. A. -Ö.Y., s.221) cümlesi, ardına bir “ama” bağlacı alarak karşıtı bir durum yaşandığını yüzey yapıda sunmasa da sezdirir.

“Fiskoslaşmayla Viyana kapılarına varılsa, hey babam!.. Öyle olsa o Meclis-i Mebusan’dakilerin her biri, devlet dairelerinde müdür kıcı yalayanlardan her biri dünyayı dört bucağından Merkezi Hükümetimize bağlarlardı be!..” (A. A. -Ö.Y., s.225) cümleleri, bir koşula bağlı olarak gerçekleşmesi beklenen hareketin o koşulun gerçekleşme ihtimalinin az oluşu nedeniyle gerçekleşmeyeceğini sezdirir. Cümle ardında karşıtlık bağlaçlarından birini alarak tam tersi bir yargıyla tamamlanır. En az çaba yasası gereği söylenmeyen bölüm, bilişsel olarak tamamlanır.

“İçim çok sıkılıyor Behireciğim. Nedense avazım çıktığı kadar bağırasım geliyor. Halbuki bu ılık bahar günü benim için ne güzel bir gün olabilirdi. İçim rahat olsaydı, ben de bugün genç kızlığımı biraz yaşadım diyebilirdim.” (A. A. -Ö.Y., s.274) cümleleri, Aysel için güzel olma ihtimali olan günün istenen gibi olmadığının sezdirimini yapar. “-Abilirdi” ekiyle çekimlenmiş yüklemelerle kurulan cümleler, geçmişte gerçekleşme ihtimali olan bir durumun gerçekleşmemiş olduğunu sezdirir.

“Bu bekleme olmasaydı belki şimdi hâlâ başkentin doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine dolaşıp durmaktaydım.” (A. A. -Ö.Y., s. 76) cümlesinde bulunan olumsuz “-sAydI” eki, geçmişte gerçekleşme koşuluna bağlı yaşanan bir durumun sezdirimini yapar.

“Keşke doğrudan Esat Caddesi’ne çıksaydı.” (A. A. -Ö.Y., s.228) cümlesinde kullanılan “-sAydI” eki, gerçekleşmesi istenen bir durumun geçmişte belli bir noktada gerçekleşmemiş olduğunu sezdirimini yapar.

“Çok özel bir duruma geniş anlamlar vermeye çalışmamalıyım. Yalın bir şey: Belki de salt gövdesi çekmiştir beni. Şimdi Intelligenza’larımızdan biri de olsa, evde kalmış kızlardan biri de kalkıp odasına gittiğimi bilen, “Bazı kadınlar yaşlanmaya doğru gençlere düşerler... Bu da öyle!” derdi. Bu yargıyı hemen kabulleneyeceğim. Kolay da olacak. Bir şeyi çözebilsem! Neden seyrettiğimi onu, odasını, Anıtkabir’i... Ve son üç ay içinde isteklenebilseydim. Yeniden girseydim yatağına... Yeniden özleseydim... Özleyip yasaklasaydım kendime onu... Hemen kabulleneyeceğim okumuş ya da cahil, kolay çözümleyici hayat yargıçlarının yargısını. Ve bu öylesine işime gelecek ki!..” (A. A. -Ö.Y., s.242). Cümlelerde kullanılan “-sAydI” eki, geçmişte gerçekleşmesi beklenen bu koşulun gerçekleşmemiş olduğunu sezdirir. “-sAydI” ekiyle çekimlenen cümlelerde, gerçekleşmediği sezdirilen koşullar şunlardır: Son üç ay içinde Engin’i yeniden özlemek, ona karşı isteklenebilmek, yeniden yatağına girmek ve özlediği hâlde onu

kendine yasaklamaktır. Ancak Aysel, bu isteklerin kendinde varlık bulmadığını sezdirerek yapılacak yargılamaları hemen kabullenememe gerekçelerini ortaya koyar. Aslında olayın çok karmaşık olması nedeniyle öne sürülen böylesi kolay bir çözüm, Aysel’in işine gelecektir. Ancak Aysel’in ikinci birlikteliği aklından bile geçirmemesi; Engin’i bir daha isteyip özlememesi, bazı yaşlı kadınların gençlere düştüğü yargısını, hemen kabul edilebilir olmaktan çıkarır.

Ali, “*Duvarcı da duvarcı haa! İstesem ben de böyle olurdum pekala. Okumuş bir duvarcı olurdum. Şu aşağıdaki bankanın yapımında çalışsaydım burnu büyüklük etmeyip, olurdum.*” (A. A. -Ö.Y., s.315) cümlelerini “-IrdI” ekiyle çekimlenen yüklemlemlerle kurarak içinde bulunduğu zamanda varlık bulmayan bir durumun geçmişteki seçimlerinden kaynaklı olduğunu sezdirir.

“*Aydın’ın aklına taktığı bir şey vardı: Benimle yatmak. Hiç caymadı bu düşüncesinden. Hep sezdirirdi. Ben evlendikten sonra da. Her rastlayışında. Bu gerçekleşseydi çocuğun babası kim olacaktı o zaman? Herhâlde yine Ömer.*” (A. A. -Ö.Y., s.116). Aysel, Ömer’le evlenmeden önce ve hatta sonra da Aydın’ın kendiyile yatmak gibi bir isteğinden söz eder. “*Bu gerçekleşseydi çocuğun babası kim olacaktı o zaman?*” cümlesinde kullanılan “-sAydI” kiplik ifadesi, geçmişte kesin olarak gerçekleşmediği bilinen eylemleri ifade ederek Aysel’in Aydın ile birliktelik yaşamadığının sezdirimini yapar.

“*Son aylar en büyük derdi, ya tekne kazıntısını Salim Efendi soruşturmadayken doğuruverseydi?*” (A. A. -Ö.Y., s.210) cümlesinde kullanılan “ya ...-sAydI” kiplik yapısı, geçmişte gerçekleşmesi bir koşula bağlı olan durumun gerçekleşmemiş olduğunu sezdirir. “*Bundan çok korkuyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.210) cümlesindeki “-yordu” eki ise geçmişte sürekli devam eden bir korkuyu ifade ederek içinde bulunulan zamanda korkuya sebep olan durumun ortadan kalktığını sezdirir. “*Korktuğu olmadı işte.*” cümlesi, sezdirim cümleleriyle verilen anlamın doğrudan bildirildiği cümledir.

“*Babayla çocuklar arasındaki çekişme olmaşa, nerdeyse Allah’ın kendisine son dirliği verdiği inancaktır.*” (A. A. -Ö.Y., s.209) cümlesinde bulunan “-sA ... -AcAktIr” yapısı, gelecekte gerçekleşmesi bir şarta bağlı olan durumun o şartın sağlanmaması sebebiyle gerçekleşmediğinin sezdirimini yapar.

“Kız kardeşim bunu bilse, yerimde olmak için can atardı.” (A. A. -Ö.Y., s.204) cümlesi, bilme koşuluna bağlı olarak gelecekte gerçekleşmesi beklenen bir durumun, bilme şartının sağlanmamış olması nedeniyle gerçekleşmeyeceğini sezdiren cümledir.

Uzlaşma dayalı sezdirimler, etkisizleştirilemeyen yani başka bir ihtimal söz konusu olmayan sezdirimlerdir.

“Bu ödevinden on numara alacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s.108) cümlesi, ödevden on alınmadığını sezdirir.

“O, Oğuz olacak solucanla sen mi varacaksınız Altaylar’a ha?” (A. A. -Ö.Y., s.224-225) cümlesi, Oğuz’la İlhan’ın Altaylara varamayacaklarının sezdirimini yapan *uzlaşma dayalı sezdirim* cümlesidir.

“Perdeler sıkı sıkıya kapalı. Çocuk perdeleri açıp dışarısını göstermek istedi. Engel oldum.” (A. A. -Ö.Y., s. 7) cümleleri, herkes tarafından “Çocuk perdeleri açıp dışarısını göstermek istedi (ama yapamadı) çünkü engel oldum.” olarak algılanan bir *uzlaşma dayalı sezdirim* cümlesidir.

“İlhan ona dönüp, “Hadisene!” dedi. Namık bir çöple dişini karıştırarak gözlerini İlhan’dan kaçırdı, “Valla abi, gelirdim, ben de seve seve gelirdim ama, evdekiler okul dönüşü biraz odun kırmamı istedilerdi... Odun kıracağım ben...” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.217-218). Namık, baskına gelemeyeceğini dolaylı yollardan ifade eder. Cümlelerde bulunan “-İrdİ” eki, kendinden sonra karşıtlık bağlaçlarından birini alarak gelecekte gerçekleşmesi beklenen hareketin gerçekleşmeyeceğinin sezdirimini yapar. Bağlaçtan sonra verilen bölümde, hareketin gerçekleşmemesinin gerekçesi sunulur. Rahatına düşkün, işini bilen, menfaatçi Namık; gerçek hayatta eve gidip yan gelip yatacakken kavgadan kaçmak için bahaneler üreterek işini bilen biri olduğunu bir kez daha gösterir.

“Bir Behire vardı. Şımarık değildi. Yoksuldu da. Ben de severdim onu. Okula götürdüğüm bütün zeytinlerimi onunla ortak yerdim. Eskiden, çocukken daha. O da böyle çıktı işte.” (A. A. -Ö.Y., s.331). “Bir Behire vardı.” cümlesinin geçmiş zaman anlamı veren “-DI” ekiyle çekimlenen yüklemle kurulması, Behire’nin “şimdi” arkadaşı olmadığının sezdirimini yapar. Bu bilgi, Nazım Hikmet şiirleri okumaya devam ederse kendiyle küseceğini söyleyen Behire’ye rağmen Aysel’in Nazım Hikmet sevgisinden vazgeçmemeyi seçtiğini çıkarımlatır. “Ben de severdim onu.” *duygu bildirimi* cümlesi, içinde bulunulan zamanda her şeyin tam tersi olduğunun sezdirimini yapar.

“Burası Merkezi Hükümet değil. Nihayet bir ilçe okulu. Elimizden geleni yaptık. Vazo üstünde fazla durmayıverin. Gerisi tıkr tıkr gitsin, ben razıyım. Çekilen bunca sıkıntıya değsin bari. Öldük canım.” (A. A. -Ö.Y., s. 11) cümlelerinden müsamere için çok uğraşıldığı, Atatürk’ün çizdiği yolda bir şeyler yapılmak istendiği, O’na layık olunmaya çalışıldığı ancak hayal edilenlerin yapılamadığı sezilir.

“Bu konuşmayı az daha önce yapmamız gerekirdi. Fakat Ulu Önderimiz Yüce Atatürkümüzden önce söz almak istemedik. Başımızda O varken ilk söz bize düşmezdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 18) cümleleri, “Bu konuşmayı az daha önce yapmamız gerekirdi (fakat Ulu Önderimiz Yüce Atatürk’ümüzden önce söz almak istemediğimiz, başımızda O varken ilk söz bize düşmeyeceğini düşündüğümüz için yapmadık.” olarak tamamlanması gereken uzlaşma dayalı sezdirim cümlesidir.

Uzlaşma dayalı sezdirimler, farklı bağlamlarda da aynı sezinlemeye ulaşılabildiği için ayrılabilir:

Grice tarafından karşıtlık sezdiricileri arasına alınan “fakat” sözcüğüyle kurulan “Perdenin yeniden kapanması gerekliyordu. Ancak sağ kanadın ipi koptuğu için bu iş pek kolay olmayacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 18) cümleleri, “Perdenin yeniden kapanması gerekliyordu (fakat sağ kanadın ipi koptuğu için kapanmadı)” şeklinde algılanan *uzlaşma dayalı sezdirim* cümlesidir. Karşıtlık bağlaçlarından önce verilen cümle, sonraki cümlede söz edilen durumun tersi bir şeyin söz konusu olacağını sezdirir. Karşıtlık bağlacının bu özelliği, derin yapıya bırakılarak sezdirilen bilginin ne olduğunun anlaşılmasında ipucu görevi görür. Çürük, “ancak” sözcüğünün, birbirleriyle çelişik ya da tutarsız önermeleri bağlayarak uzlaşma dayalı bir karşıtlık sezdirimi yaptığını bildirir. Öncesinde olumlu anlamlı cümle varsa sonrasına olumsuz anlamlı cümle alınacağını gösterir (2014: 18-19).

“Yine de, gazeteci çocuk nereye giderse oraya gideceğim. Ama işte Maliye Bakanlığı’nın köşesinde çocuğu gözden kaybettim.” (A. A. -Ö.Y., s. 76). Aysel, çocuğu gözden kaybettiği için bu koşusuna son vermek zorunda kaldığını sezdirir.

“Bu filme halamdan da izin alarak Metin’le gitmiştik. Yanımızda tabii Metinlerin adamı da vardı. Yoksa halam göndermezdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 86) cümlesinde kullanılan “yoksa” bağlacı, aksi bir hâlde gerçekleşmeyecek bir durumun aksi olmadığı için gerçekleştiğini sezdirir. Derin yapıya bırakılan cümle, “Eğer Metinlerin adamı olmasaydı halam göndermezdi.” şeklinde tamamlanır.

“Ama adam haklı. Şaşmayın hayır. Gülmeyin de. Haklıymış işte. O ailelerden birinin yetiştirmesi olsaydım ve sizden bunu isteseydim, yatardınız benimle...”

Saygıdeğer kalmanın en kolay yolu, makine gürültülerine sığınıp duymamış olmak. Duymamış, görmemiş, bilmemiş. Ben de öyle yapıyorum zaten. Duyup, “Aaaa, terbiyesiz!” demek için okumuş, incelmış biriyim. Böyle diyemem ama duyup ona kaşlarımı çatabilirdim. Hatta derslerde sinsi sinsi uğraşırdım onunla. Yahut -tabii, anlayışlı, soğukkanlı davranmanın onun tarafından nasıl yorumlanacağını kestiremediğim için o da- evli ve namuslu bir kadın olduğumu uygun biçimde anlatmaya kalkmam da söz konusu olabiliirdi. Geçelim hepsini. Bir kez duymuş olduğumu belli ettikten sonra, biraz ucuzlamaya katlanabiliirdim. Buna katlandıktan sonra artık daha bilinen hiç su götürmeyecek engeller de hatırlatılabilir: Biraz gayret etsem, anası olabileceğim, örneğin... Bunu da geçelim. “Hocanım, canım ben senin...” Ya, yönetmelik üstelik. Bir öğretim üyesi, öğrencisiyle nasıl özel bağlar kurabilirmiş! Hem de yatıp kalkmacasına! Nasıl düşünecektim başka? Bir aydın gibi. Evet. Aydın bir kişi gibi: Olur böyle şeyler. Önemli değil. Hemen kollarına atılacak değilsin. O da senin hemen üstüne atlayacak değil zaten. İnsanca bir duygu işte. Baktın sen de istiyorsun, konuşulmaz bile. Olur, geçer.” (A. A. -Ö.Y., s.306). “-Abilirdim” ekiyle çekimlenmiş yüklemle kurulan çok sayıda cümle, yapma ihtimali ve imkânı olduğu hâlde yapılmayan hareketlerin sezdirimini yapar. Aysel, duymuş olduğunu belli ettikten sonra hiç su götürmeyecek engeller koyabileceğini ancak bunları da yapmadığını sezdirir. “Hocanım, canım ben senin...” diyebilme; “Bir öğretim üyesi, öğrencisiyle nasıl özel bağlar kurabilirmiş! Hem de yatıp kalkmacasına!” cümleleriyle ona aralarındaki büyük farkı hatırlatabilme imkânı olan Aysel, bu engellemelere başvurmaz. Bir aydın gibi “Olur böyle şeyler. Önemli değil.” de demez. “Baktın sen de istiyorsun, konuşulmaz bile. Olur, geçer.” cümleleriyle birliktelik fikrine sıcak bakma gibi bir ihtimalin olduğunu da söyler. Ancak isteme gibi bir duygusunun olmadığını, o anda aralarında bir şey geçmemiş olmasıyla sezdirir. Aysel, ne yaptığını söyleyip yapmadıkları üstünde bu kadar kafa yorarak yapma imkânı olduğu hâlde yapmadığı eylemlere dikkat çeker böylece vermek istediği mesajın doğru anlaşılmasını sağlar. Başka bir ifadeyle Aysel, olumlu ya da olumsuz cevaplar vermesi mümkün olduğu hâlde öyle yapmadığını sezdirerek yaşanan birlikteliğin gerçek amacından kopulmasına engel olur.

2.2. KONUŞMA SEZDİRİMİ CÜMLELERİ

İmer vd., *konuşma sezdiriminin* konuşma anında işbirliği ilkelerine uyularak gerçekleştirildiğini ifade eder (2011: 223).

Kansu Yetkiner, cümlelerin düz anlamında doğrudan görülmeyen *konuşmaya dayalı sezdirimlerin* verici tarafından ima yoluyla sunulduğunu bildirir. Alıcı, etkileşim anında ipuçlarını göz önüne alarak gerçekte söylenmek istenen anlamı çıkarır (2009: 17-18).

Grice, konuşma sezdirimlerinin *etkisizleştirilebilme, ayrılmazlık ve uzlaşımaya dayalı olmama* özellikleri bakımından uzlaşımaya dayalı sezdirimlerden ayrıldığını ifade eder. Konuşma sezdirimleri, farklı bağlamlarda farklı sezinlemeler yaratabildiği için *bağlama duyarlıdır*. Uyumsuz bir ifade sezdirimi ortadan kaldıracağından *feshedilebilir*. Belli bağlamda söylenmiş cümlelere ek başka cümleler eklenerek sezdirimler *etkisizleştirilebilir*. Bir cümlelerin uyumsuz, sezdirime ulaşılmayacak bir bağlamda kullanılması durumunda *bağlama dayalı etkisizleştirme* ortaya çıkar.

Dilek Tüfekçi Can'ın verdiği bilgilere göre Grice, vericinin bir ya da birkaç kuralı umursamazlık, önemsememe; kandırma, aldatma veya işbirliği yapmaktan vazgeçme suretiyle ihlal etmesinin ya da söylemin çözülmesi için gerekli olan kültürel, özel bilgiyi saklamasının konuşma sezdirimlerine yol açtığını ifade eder. Vericinin sezdirim yapma amacında olmadığı bir duruma rağmen alıcının söylenenlerden bir anlam çıkarmaması durumu da söz konusu olabilir ki bu da iletişimin sağlanamamasına neden olur (2015: 103).

Çürük, konuşmaya dayalı sezdirimlerde dil-içi bağlam kadar dil-dışı bağlamın da önemli görev üstlendiğini bildirir. Verici, söylediğinden fazlasını ifade ettiği iletişimde alıcının bağlam, yer, zaman, dünya bilgisine göre çıkarıma ulaşmasını sağlar (2014: 14).

İkiz'in aktarımlarına göre konuşmaya dayalı sezdirim, işbirliği ilkelerinden biri veya birkaçının ihlali sonucunda ortaya çıkan sezdirimlerdir. Söylenenden daha fazlasını içeren anlama; alıcı ve verici arasındaki ilişki, ön bilgiler çerçevesinde ulaşılır (2021: 15).

Stainton, hâlihazırdaki anlamın ötesinde vericinin kastettiği konuşmaya dayalı sezdirimler, metaforik ve dolaylı konuşma eylemlerini (soru cümlesi şeklinde ricada bulunmak gibi) içerir (2015: 171-172).

2.2.1. Genel Konuşma Sezdirimi Cümleleri

Genelleşmiş konuşma sezdirimi cümlelerinde, bağlama dayalı ya da özel bir bilgiye gerek duyulmaz. Bu yönüyle uzlaşma dayalı sezdirimlere benzese de verilen sezdirimlerin bireylerde oluşturduğu sezinlemenin kişisel farklardan dolayı aynı olmaması, bu sezdirimleri konuşma sezdirimleri içine dâhil eder. Ayrıca açık olmayan sezdirimlere ulaşmak için daha çok bilişsel işlem gerekir.

Evren Alpaslan'a göre Yule, *genelleşmiş konuşma sezdirimleri*yle iletilmek istenen anlama ulaşmak için bağlama gerek olmadığını; bireyin bilişsel yeteneklerinin ön planda olduğunu belirtir. Alıcı, vericinin iletisini dikkate alarak çıkarımlara ulaşır. Vericiyle alıcının ortak çaba içine girdiği bir iletişim anında sezdirilen anlamı çıkarımlayabilmek için bağlamdaki özel bilgiye gerek duyulmaması durumunda, genelleşmiş konuşma sezdirimleri devreye sokulur (2006: 67). Kılıç'a göre genel sezdirimler, belirli bir bağlama gönderme yapmaya gerek kalmaksızın anlam çıkarılabilen sezdirimlerdir (2009: 69-70).

“... o geced en etkili izlenimi, bütün babaların, amca ve dayıların, hatta zaman zaman yenge ve annelerin, teyzelerin Trenton adındaki Amerikan kruvazörünün 1939'da Columbia adındaki Alman yolcu vapurunu İngiliz gemileri yetişinceye dek izleyip izlemediği üstünde bir türlü anlaşılamamalarıdır. Konuşma çok uzun sürmüştü çünkü.

(...)

“Bir Alman gemisi bunun üstüne batırmadı mı kendini? Sorarım size?”

“Almanları böyle savunamazsınız!”

Babasının sorusuna bu gece ilk defa gördüğü, her şeyi, yüzü bile beyaz, çok açık sarı saçlı gençten bir adam böyle karşı duruyordu: “Hitler, insanlığın celladıdır. İşte bu! Amerika Beyaz Kitap'ında yerden göğe kadar haklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.136-137).

Onurlu davranış olarak görülen bu gemi batırma eylemine gönderme yapılan “Bir Alman gemisi bunun üstüne batırmadı mı kendini? Sorarım size?” cümlesi, Almanlara yapılan övgüyü sezdirir. Bağlamdan ayrı olarak bilişsel yetenekleri ve ön bilgilerini kullanarak Almanların övüldüğü sezinlemesine ulaşan adam, “Almanları böyle savunamazsınız!” diyerek konunun batırılan gemilere getirilmesine tepki verir.

Bağlama dayalı bilgi barındırmayan “Mektepten sonra asker elbiselerimi ısmarlamaya gittim. Çünkü hazıranda kamp var.” (A. A. -Ö.Y., s.185) cümleleri, İkinci

Dünya Savaşı yıllarında gençlerin her alanda eğitilmesi politikasının sezdirimini yapar. Taner Bulut'un verdiği bilgilere göre İkinci Dünya Savaşı yıllarında lise ve üniversiteler, gençleri askerî anlamda vatan savunmasına hazır hâle getirmek için yaz tatil kampları düzenler (2007: 113). Günseli Gümüşel, kamplara katılacak öğrencilerin elbise ve malzemelerinin ordu tarafından temin edildiğini bildirir (2017: 8).

“Mister Herman, taptaze haberler getirtmişti: Laval ve arkadaşları Bavyera Hürriyet Hareketi'ne bağlı oldukları sanılan ihtilalciler tarafından İsviçre sınırı yakınlarında ele geçirilmişlerdi. Onlar da vatana ihanetten suçluydular.

Münib alınmıştı. Berlin'de Reischtag binası ele geçirilmişti. Buraya ilk giren Amerikan askerleri Buchenwald'dakinin tıpkısı işkence odaları ve fırınlarla karşılaşmışlardı. Ortalıkta Hitler'in öldüğü haberi dolaşıyordu.

Mister Herman'ın anlattıklarını gece gazeteye gelen yabancı ajans haberlerinin bültenleri doğruladı. Anadolu Ajansı'ndan geçen bültenlere ekli fotoğrafta ise, müttefik orduları Elbe'de el sıkışıyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s.278). Fransa'daki Hitler karşıtı birlikleri ele geçirmek için teşkilat kurduran; Yahudi ve komünistleri yakalatıp Almanya'ya gönderen Fransız politikacı Laval, vatana ihanet ve Almanlarla işbirliği suçundan tutuklanır. Münib alınır, Berlin'de bulunan Reischtag binası ele geçirilir. Bu haberler, bağlama dayalı bilgiye gerek olmadan Almanların mağlup oluşunun sezdirimini yapar. Serhat Ulubay ve Feride Önal'ın verdiği bilgiye göre Kızıl Ordu'nun Reischtag binasının çatısına Kızıl Bayrak dikmesi, Almanların mağlubiyetinin sembolü olur (2020: 45). “Ortalıkta Hitler'in öldüğü haberi dolaşıyordu.” cümlesi, Reischtag binasının ele geçirilmesinin ardından yaşananları sezdirir. Süleyman Seydi'nin verdiği bilgiye göre Başbakanlık Binası'nın zeminindeki sığınakta bulunan Hitler, Reischtag binasının ele geçirildiği gün, tüm cephelerin verildiğini öğrenmesinin ardından intihar eder (2016: 631-634). Cansız bedeni, vasiyeti üzerine yakılarak yok edilir. “Buraya ilk giren Amerikan askerleri Buchenwald'dakinin tıpkısı işkence odaları ve fırınlarla karşılaşmışlardı.” cümlesi, İkinci Dünya Savaşı boyunca kamplarda insanlara işkence ettiren Hitler'in yaptırdığı işkenceleri sezdirir. Haber, çoğunluğu Yahudilerden oluşan 250 bine yakın kişiden çalışamayacak olanların toplama kamplarındaki gaz odalarında öldürüldükten sonra fırınlarda yakılmalarının sezdirimini yapar. “Anadolu Ajansı'ndan geçen bültenlere ekli fotoğrafta ise, müttefik orduları Elbe'de el sıkışıyorlardı.”

cümlesinde, Almanya ve İtalya'nın yenilgisi, Amerika ve Rusya'nın zaferinin sezdirimi yapılır.

“Yarın Ulu Önderimizin ölümünün birinci senesi (...) Lise kısmında bir canavar Ferda var. Üstünde bir peştamal ve ayağında takunyalar dolaşıyor hep. Kimse de sesini çıkarmıyor. Bakalım yarın Ulu Önderimizin huzuruna nasıl çıkacak?..” (A. A. -Ö.Y., s. 88). Özel bir bilgiye ihtiyaç olmaksızın cümlelerden, yapılacak törenler için öğrencilerin giyimlerine özen göstermelerinin söylendiği sezinlenir.

“Suriye’de kanlı savaşlar olurken ve Fransızlar Şam’ı dehşetli bir top ateşine tuttukları zaman, İngilizler hemen araya girdi. Mister Çörçil, Fransız kuvvetlerine derhal ateşkes emrinin verilmesini istemiş. Fransızlar aslında sulhü severler. Mecbur kalmasalar Şam’ı top ateşine tutmazlardı sanıyorum. Bu arada bir de Birleşmiş Milletler Anayasası kabul edildi. Bir de Polonya işi var galiba. Bunun aslını pek bilmiyorum. San Francisco görüşmeleri çok uzun sürdü. Sanırsam Ruslar mızıkçılık ediyorlarmış.” (A. A. -Ö.Y., s.301). Mehmet Akif Okur’un verdiği bilgilere göre Fransa, mandası altında olan Suriye’den çekilmeden önce stratejik ve ekonomik çıkarlarını korumak için anlaşma maddeleri hazırlar. Ancak Suriyeliler, bu maddelere şiddetle karşı çıkar; Halep ve Şam’da gösteriler düzenler. Durum üzerine taviz vermek istemeyen Fransa, Şam’ı ağır silahlarla bombalar. İngiltere Başbakanı Churchill, saldırısı üzerine Fransa’yı Şam’a kuvvet göndermekle tehdit eder (2009: 151-152). 1945 yılında millî ordu kuran ve egemenliğinin göstergesi olarak Birleşmiş Milletlere katılan Suriye’nin bağımsızlığı, İngiltere tarafından desteklenir. Cümleler, Fransa ve İngiltere arasında rant kavgaları olduğunu sezdirir. Aydın’ın dünyadan verdiği haberler arasında Birleşmiş Milletler Anayasası’nın kabulü ve Polonya’nın durumu gibi konular da vardır. Haberler, savaş sonrası düzenlenen konferanslarla dünyanın yeniden nasıl şekillendirildiğinin sezdirimini yapar. “San Francisco görüşmeleri çok uzun sürdü.” cümlesi, tarafların anlaşmaya varamadıklarını sezdirir. Cümlelerle ifade edilmek istenenler, kişiler arası özel bir bilgiye gerek duyulmaksızın bilişsel yetenekler ve art alan bilgisiyle sezinlenir.

“Bazen düşünürüm: Acaba benim babam ne tarafı tuttuğunu neden hiçbir zaman söylemez? Bizim evde konuşulanlar, yok terfi, yok tayin, yok şu yemek pişecek, yok bugün falanlara gidilecek... Bir ilçe kaymakamıyken babamla daha çok iftihar ediyordum. O zamanlar daha önemli bir adamdı galiba.” (A. A. -Ö.Y., s.269). Aydın,

cümlelerde kamu görevlilerine getirilen siyaset yapma yasağının sezdirimini yapar. Oğuzhan Erdoğan ve Çiğdem Pank Yıldırım, kamu kurumlarındaki memur statüsündeki görevlilerin kamu hizmeti sunarken tarafsız ve eşit davranmaları gerektiğinden siyasi faaliyet göstermelerinin yasak olduğunu bildirir. Onlar, herhangi bir parti yararı ya da zararına davranış ve beyanda bulunamaz. Her durumda devletin menfaatini gözetmesi gereken devlet memurları; basına, radyo ve televizyon araçlarına bilgi veremez. Ancak bakanın yetkili kılması durumunda valiler, kamu görevleri hakkında beyanda bulunabilir (2020: 115). Kaymakamlıktan valiliğe terfi eden Aydın'ın babası, kamu görevlisi olduğu için hangi tarafı tuttuğunu hiçbir zaman söyleyemez. Bir bakan tarafından konuşma yetkisi verilmeyen baba, oğlunun gözünde küçülür.

“İşte o yaz ayının bir pazar günü, İstanbul'da Veliefendi'ye, at yarışlarına gidenler, aylardır ortadan kalkan 2,5 kuruşluk susamlı simide saldırmışlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.123) cümlesi, buğday unundan ekmek dışında simit yapılması yasağının kalktığı yılların sezdirimi yapar.

“Buğday ununa nohut ve bakla unu karıştıran fırınlar cezalandırılmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.123). Dokuyan'ın verdiği bilgilere göre İkinci Dünya Savaşı yıllarında buğday sıkıntısı yaşanması üzerine devlet, tedbir olarak unlara yüzde 15 oranında arpa katılması kararı alır. Ancak ekmek hamuruna arpa dışında zamanla patates ve mısır unu da katılmaya başlanır. Fırınların ekmek hamuruna koyduğu farklı maddeler, ekmeğin kalitesiz ve lezzetsiz olmasına neden olur ve ekmeğin yenilebilirliğini azaltır (2013: 198). Cümle, ekmek hamuruna katkı maddeleri konması üzerine ekmeğin kalitesinin düştüğü yılların sezdirimini yapar.

2.2.2. Özel Konuşma Sezdirimi Cümleleri

Özel konuşma sezdirimi cümleleriyle kastedilmek istenen anlamı; bireyler ortak geçmiş, ortak bilgi ve önceki deneyimlerinden yola çıkarak çözümler:

Alpaslan'ın verdiği bilgilere göre özelleşmiş konuşma sezdirimleriyle iletilmek istenen bilgiye ulaşmak için özel ya da yerel bilgiye ihtiyaç duyulur. Çünkü sadece verici tarafından verilen ileti, gerekli çıkarımlara ulaşılması için yetersiz kalır. Vericiyle alıcının ortak çaba içine girdiği bir iletişim anında dolaylı yoldan sezdirilen bilgiye; ön bilgiler, geçmiş yaşantılar ve bağlama dayalı ipuçları dikkate alınarak ulaşılır (2006: 68).

İmer vd., özelleştirilmiş sezdirimlerin belli bir bağlama özgü olan sezdirimler olduğunu ifade eder (2011: 207). Özelleştirilmiş sezdirimle aynı olan *bildirişimsel sezdirim* uzlaşma dayalı olmayan ve konuşma ilkelerine uyulan sezdirimdir (2011: 55).

“*Bayramda köye gitti. Ekmek karnesinin ‘A’ kuponlarını biriktirip anasına iki beyaz francala⁶⁰ götürdü. İlk geldiği yıl daha beyazdı francalalar. Şimdi o kadar değil. Anası için yine de değerli bir şeydi ama. Ekmekleri görünce bir ağıt tutturdu. Ali, adını pek bilemiyor, ama anasının işe işlerine bakan bir yerden yakındığını anlıyor:*

“*Vallah naha daha tarlada, oracıkta yayıyorlar buğdayımı. Okka okka tartıyorlar. Şu sana yeter, diyorlar; iki kasnağını bana bırakıyorlar. Dört kasnağını onlar alıyorlar. Bakakalıyom artlarından. Una arpa katıyom bulup buluşturup. Gapgara bi ekmeği de sana yollayamıyom ki...*” (A. A. -Ö.Y., s.101).

Ali’nin bayramda köyüne gittiğinde yaşananlar, bir devre damgasını vurmuş olayların sezdirilmesi içindir. Ekmek karnesinin “A” kuponlarını biriktirip annesine beyaz francala ekmek götüren Ali’nin annesiyle yaşadığı konuşma, hem devletin vurgunculukla başa çıkmak adına gıda maddelerine el koyduğu dönemin hem de yine aynı nedenden ekmeklerin karneyle satıldığı dönemlerin sezdirimini yapar. Verici, un sıkıntı yaşanması nedeniyle buğday unuyla yapılan ürünlere getirilen kısıtlamaları, Ali’nin annesine götürdüğü francalayla gündeme getirir. Buğday unundan francala, ekmek, simit, makarna, bisküvi, şehriye dışında bir şey üretiminin yasaklanma kararı, 1941 yılı Resmî Gazete haberiyle duyurulur (27 Kasım 1941: 1).

“*Vallah naha daha tarlada, oracıkta yayıyorlar buğdayımı. Okka okka tartıyorlar. Şu sana yeter, diyorlar; iki kasnağını bana bırakıyorlar. Dört kasnağını onlar alıyorlar. Bakakalıyom artlarından. Una arpa katıyom bulup buluşturup. Gapgara bi ekmeği de sana yollayamıyom ki...*” cümleleri, açık olarak söylenmese de gıda maddelerine el konulan dönemleri sezdirir. Sabit Dokuyan’ın verdiği bilgilere göre CHP iktidarı, 1941 yılına kadar üretimin çok olması nedeniyle tahıl konusunda herhangi bir müdahalede bulunmaz. Ancak savaş dönemi yaşanan hububat kıtlığı, çiftçinin ürünlerini piyasaya sürmemesi, tüccarların stokçuluk yapması ve buna bağlı olarak yaşanan fiyat artışları nedeniyle “*Milli Korunma Kanunu*” kapsamında piyasanın denetlenmesi kararı alınır. 1940 yılı sonlarında, çiftçinin hububat ürünlerini devlete satması zorunlu hâle getirilir. Üreticinin tohum ve yemek ihtiyacından fazla olan buğday, arpa, yulaf ve çavdara

⁶⁰ İyi nitelikli undan yapılan, içinde kepek bulunmayan, beyaz, yumuşak, ince uzun ekmek.

devletin hangi şartlarda el koyacağı, 12 Şubat 1941 tarihinde Bakanlar Kurulunca tespit edilir (2013: 196-197). Ali'nin annesinin iâşe işlerine bakan bir yerden yakındığını anlaması, konuyla ilgili özel bilgiye sahip olduğunu gösterir.

“*Molla Kâtip de şoförlere, küçük esnafa, Numune'ye girmek için bekleyen hastalara başkentte oturmanın, kentli olmanın güçlüklerini böyle anlatır durur.*” (A. A. -Ö.Y., s.102). Otelin kâtibinin başkentte oturmanın güçlüklerinden bahsetmesi, ekmek karnesi uygulamasının ilk etapta büyük şehirlerde uygulandığı bilgisinin sezdirimini yapar. Bağlama dayalı özel bilgiye sahip alıcı, Molla Kâtip'in ne ifade etmek istediğini sezer.

Molla Kâtip'in Şakir Ağa'ya sorduğu “*Ağam ne olacak bu memleketin hali pür melali?*” (A. A. -Ö.Y., s.102) soru cümlesi, olayların geçtiği zamanda memlekette yaşanan aşağıda bahsedeceğimiz sorunların sezdirimini yapan cümledir. Hasret İpek İlçin'in verdiği bilgilere göre fiyatların sebepsiz arttırılması, elde bulunan ürünlerin satışa sunulmaması ve saklanması, stokçuluk yapılması, gereğinden fazla ürün alınması, fiyat birliği yapılması, ürünü zincirleme vurgunculuk yaparak ticaret erbabı arasında dolaştırarak malın satıştan kaldırılması gibi sebepler yüzünden “*Fiyat Murakabe Komisyonu*” kurulur (2018: 235). Komisyonun vurgunculuğun önüne geçememesinin ardından ihtiyacın ne olduğunun tespiti, tüketim ürünlerinin dağıtımı, fiyat denetlemesi ve vurgunculukla mücadele için “*İl ve ilçelerdeki İaşe Müdürlükleri*” kurulur (2018: 238). Yine sorunların önünü alamayan yetkililer, “*Halk Dağıtım Birlikleri*”ni kurarak sorunları tamamen çözüme kavuşturmak ister. Selçuk Özkan ve Abidin Temizer'e göre Milli Koruma Kanunu çerçevesinde alınan tüm tedbirlere rağmen karaborsa, vurgunculuk ve spekülasyonların önüne geçilemez (2009: 320). Şakir Ağa'ya sorulan yeterince açık olmayan soru, konu hakkında özel bilgiye sahip olunmasını gerektirir.

“*Siz nereye böyle, bu saatte?*”

“*Babama gidiyorum. Dükkâna. Mutfak penceresinin kara perdesi yok da, babam onu kesiverecek. Ben gitmezsem unutuyor.*”

“*Haklısınız. Kara dokuma çok lazım oluyor bu sıralar...*” (A. A. -Ö.Y., s.106).

Ali'nin “*Siz nereye böyle, bu saatte?*” sorusuna “*Babama gidiyorum. Dükkâna. Mutfak penceresinin kara perdesi yok da, babam onu kesiverecek. Ben gitmezsem unutuyor.*” cümleleriyle cevap veren Aysel, evlerde alınan karartma tedbirlerinin sezdirimini yapar. Konuyla ilgili özel bilgiye sahip olan Ali, “*Haklısınız. Kara dokuma çok lazım oluyor bu sıralar...*” diye cevap vererek Aysel'in sezdirimini doğru çözümler.

Ceren Utkugün'ün verdiği bilgilere göre düşman uçaklarının hareketlerini zorlaştırmak için ülke genelinde bütün çiftlik ve evlerde ışıklar söndürülür. Pasif korunma tedbirlerine uymayanlar hakkında adli işlem başlatılacağı bildirilir. Işık sızmasına engel olmayıp iyi maskeleyen evlerde elektrik kesintisi yapılacağı duyurulur. İnsanların kendi evlerinin ışıkları yanında ışıklarını söndürmeleri konusunda komşularını da uyarmaları istenir. İhmalkârlık yapanlara, para ve hapis cezası verileceği ve bu görevin bir vatanî vazife, bir memleket meselesi olduğu bildirilir (2016: 59-60). Utkugün'ün verdiği bilgiler, babasının unutkanlığı ya da ihmalkârlığı nedeniyle Aysel'in geç saatte perde konusunu halletmek için dışarıda olma gerekçesini ortaya koyar. Vatanî görev ve memleket sorunlarına karşı duyarlı olan Aysel, ülke güvenliği için son derece önemli olan bu konuyu ihmal etmek istemez.

“Gülerek mimar amcaya, “*Karınızın yemekleri gerçekten nefisti. Kremalı pasta da...*” diyor. Sonra, “*Hazır oradan evlenmişken, neden Hitler’in yanında kalmadınız şaşıyorum size!*” diye ekliyor. Amcası da gülüyor: “*Hitler’in daha iyi aşçıları var*” diye karşılık veriyor. O, en gergin durumların içine kahkaha saçmasını bilen amcası. Hemen uzanıyor ardından işte; *karısının al al yanaklarından öpüyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.138). Beyazlı adam, Alman yengenin yaptığı pastayı iştahla yer. Nefis yemek ve pastaları yapan Alman eş için “*Hazır oradan evlenmişken, neden Hitler’in yanında kalmadınız şaşıyorum size!*” cümlesini kurar. Hitler’in günde bir kilo kadar çikolata yediği ve geceleri gizlice “*Führer pastası*” olarak anılan fındıklı elmalı keklerden yediği bilinir. Bu bilgiler, iyi pastalar yapan Alman yengenin neden Hitler’in yanında kalmasının beklendiğinin sezinlenmesini sağlar. Bu sezinlemeye ulaşan amca, “*Hitler’in daha iyi aşçıları var.*” diyerek karşılık verir. Karısının yemek ve pastaları Hitler’in aşçılarıyla yarıştıran amca, bu durumdan gurur duyarak onu yanaklarından öper.

“Böyle bir günde öğretmenimiz *Bay Dünder ne güzel konuşur, Başöğretmenimizle birlikte okulda merasimler yaparlardı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 63). Semiha'nın Dünder Öğretmen'e “*Bay*” diye hitap etmesi, “*Lâkap ve Unvanların Kaldırılması Hakkındaki Kanun*”la ilgili sezdirimler içerir. Alıcının bu bilgiye ulaşması için bağlama dayalı özel bilgiye ihtiyacı vardır. Bu özel bilgiye “*Aferin Ali sana!.. Hala bey diyorsun. Bey yok, bay var. Nasıl da çabuk unutuyorsunuz size öğrettiklerimi... Bay Öğretmen, Bay*

Mehmet, Bay Hasan... Böyle değil miydi, ha?” (A. A. -Ö.Y., s. 59) cümleleriyle bağlama dayalı ilişki kurularak ulaşılır.

“Az kalsın unuttuyordum. Ali’yi hiç görüyor musun? Bilmem haberin var mı? Ali, orada hem Şakir Ağa’nın otelinde yatıp kalkıyor, hem de okula gidiyormuş. Ali’yi görürsen benden selam söyle. Onun bana verdiği kiraz çubuğunu da hep sakladığımı bir yolunu bulup söyle.” (A. A. -Ö.Y., s. 65). Aysel’den Ali’yi görürse onun kendine verdiği kiraz çubuğunu hâlâ sakladığını söylemesini isteyen Semiha’nın cümleleri, ikisi arasında yaşanan sadece ikisinin bildiği özel durumların sezdirimini yapar.

“Babası, 2000’den yukarı numarayı taşıyan kupon sahibi olarak geçen ay İthalat Birliği’nden aldığı şu sağlam ve zarif elbise kumaşının serbest piyasada asla bulunamayacağını, kendisinin, kupon sırasının gelmiş olmasından ötürü Sümerbank şubesine müracaatla işte üstündeki bu kostümü yaptırabildiğini anlatıyordu (...) Derken yine dünyayı idareye kalkıyor, “Ama canım, anlamıyorum neden Japonlar Cenup-Batı Pasifik Karargahı’na kafa tutuyorlar sanki? Bunlar Bruno’da, sağ kanatta yenildikten sonra iyice ümitsiz durumda değiller mi artık yani, aaa?..” diyordu. Mimar Amca sakın sakın içkisini yudumluyordu: “Kartımı verdin tabii değil mi Sümerbank’taki İskender Bey’e? İyi. Japonlar mı? Aldırma...” (A. A. -Ö.Y., s.134). Ali Asgar Eren ve Serkan Tuna, Sümerbank’ın Maliye Bakanlığı’nca verilen kuponlar karşılığında memurlara, bir defaya mahsus parasız kumaş dağıtımını yaptığını bildirir. Bu dağıtım, Hazine’den karşılanır. Savaşın ekonomik buhrana yol açması nedeniyle kişi başı, beş metre kumaşa kadar izin verilerek ülke çapında eşit bölüşüm yapılmaya çalışılır. Yapılan tasarruflar ve yerli malına teşvikle ulusal ekonomi modeline geçilmesi, savaşın ekonomik zorluklarının aşılmasını sağlamak içindir (2018: 186). Babayla ilgili verilen bilgiler, ulusal ekonomik kalkınma için atılan adımların sezdirimini yapar. Mimar Amca’nın “Kartımı verdin tabii değil mi Sümerbank’taki İskender Bey’e? İyi.” cümleleri, özel bilgiye sahip tarafların karşılıklı verdikleri sezdirimlerini anladığını ifade eder.

“Ben ona artık rahatça arkadaşlık etmemiz lazım geldiğini söyledim. Güldü. “Bir kere ekmek karnelerimizin rengi ayrı. Biz sizinle arkadaş olamayız” deyip gitti. Ne demek istediğini anlayamadım doğrusu.” (A. A. -Ö.Y., s.272). Aysel’in arkadaş olmalarının imkânsız olduğunu ima ederken kurduğu cümleler, dönemsel sezdirimler barındırır. Aydın, gelire göre farklı renklere sahip karnelere sahip olduklarını söyleyerek aralarındaki statü farkını sezdirenen Aysel’in verdiği kodları çözemez.

“*Kapı çalındı. Açtım. Engin (...) “Beni geri çevirmeyin” dedi. Çok utanıyordu. Yeniden ne istediğini anladım. Benim için unutulmuş bir şeydi. Denenecek denenmiş, verilecek verilmiş, ödenecek ödenmiş, seyredilecek seyredilmiş. Durmadan ödeyecek, her şeyi ödeyecek denli zengin olmadığımı, elimde olan, bildiğim, biriktirdiğim bütün zenginliğimi kendisine çoktan verip tükettiğimi nasıl açıklayabilirdim? Sonsuza dek cömert olmak için sonsuza dek verilecek bir şeyinin olması gerek.*” (A. A. -Ö.Y., s.397). Kapı açıldığında Engin’in ilk ve tek cümlesi, “Beni geri çevirmeyin.” olur. Bu cümle, farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilir. Engin ve Aysel arasında bir sorun vardır ve Engin özür dilemeye gelmiş olabilir ya da kalacak yeri yoktur, bir mecburiyet sonrası kapıyı çalmış olabilir. Ancak Aysel, özel bilgiye sahip olduğu için Engin’in neden geldiğini sezer. Sonrasında örtülü olarak talep edilen şeyi reddetme gerekçelerini ortaya sürer. Aysel’in sezinlemeleri sonrası kurduğu “*Denenecek denenmiş, verilecek verilmiş, ödenecek ödenmiş, seyredilecek seyredilmiş.*” cümleleri, Engin’in istediğinin ne olduğuna dair ipuçları içerir: birliktelik ve çıplak bedeninin seyredilmesi. Cümlelerde kullanılan “*ödeme, verme, zenginlik, cömertlik*” sözcükleri, ikisi arasında geçen özel bilgiye okurun sahip olmaması nedeniyle tam olarak çözülemez. Çünkü bu sözcükler, hem gerçek hem mecaz anlamlara gelebilecek şekilde kullanılmış olabilir (*konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. bağlama dayalı sezdirim cümleleri*).

2.2.3. Bağlama Dayalı Sezdirim Cümleleri

Metinde yer alan bilgiler ya birbirini tamamlayarak çoğalır ya da pek çok ihtimal arasından asıl anlatılmak istenene doğru indirgenir. Bağlama dayalı sezdirimler, metnin doğru çözümlenmesi sürecinde okura yardımcı olan; çoğalarak büyüyen bilgi parçalarıdır.

Cem Demiray, bir metinde yeni bilgilerle eski bilgilerin etkileşimini içeren *bağlama dayalı sezdirimin* bağlamın zenginleşmesine veya eski bilgilerin yerini yenilerinin almasına yardımcı olduğunu belirtir (2017: 4-5). Kansu Yetkiner’in aktarımına göre Sperber ve Wilson, ilk bakışta çıkarıma dair ipucu olmamasına rağmen bağlama dayalı etkilere sahip olan sezdirimlerin bağlamsal köprü vazifesi görmesi sayesinde vericinin örtük niyetinin anlaşıldığını ifade eder (2009: 80-81). Deniz Zeyrek’e göre verici tarafından üretilen bir evren olan bağlam, metinle kurduğu ilişkiyle anlam kazanarak söylemi oluşturur (1996: 65-66).

“Kara kıl dokumadan soluk siyah, uzun kısa pantolonunun cebinden beyaz lastiğe dikilmiş kelebek biçimi bir kumaş parçası çıkardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 10) cümlesinde, Ali’nin pantolonunun soluk siyah ve uzunlu kısalı olduğundan ve cebinden el dikimi kopmuş papyon çıkardığından söz edilmesi, “fakirlik” kavramını sezdirir. Bu sezinlemeye ulaşılmasında önceki cümlelerden olan “*Başöğretmen, eski bir Ermeni evinden bozma okulun ikinci kat koridorunu geçti. Ahşap duvar delinerek sahneye bir kapı açılmıştı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümleleri ve “Sümerbank keteni bordo renk perde, okul sahnesini tam örtmüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümlesi, etkili olmuştur.

“*Dün sabah baktım, lise kısmından Cezmi Abi, grand court’da elinde Fransızca bir roman, su gibi okuyor. Kendi halime acıdım ve ona öyle imrendim ki! Ah, ben de Fransızca bir kitabı okuyup baştan sona anlayabilecek hale gelsem! Ama Cezmi Abi’nin babası sefir müsteşarıymış. Çocukluğu hep Cenevre’de geçmiş. Cenevre de çok güzel bir yer galiba. Mösyö “Lolu” (biz bu adı taktık), resimlerini göstermişti. Mösyö Maurin ise İsviçre göllerini gösterdi. Göllere bayılırım. Cenevre, Lozan Antlaşması’nın imzalandığı Lozan şehrine de çok yakın. Bir gün oralarını görebilecek miyim acaba?*” (A. A. -Ö.Y., s. 84). Aydın’ın kurduğu “Cenevre, Lozan Antlaşması’nın imzalandığı Lozan şehrine de çok yakın.” cümlesi, okurun yönlendirilerek dikkatlerin Lozan görüşmelerine çekildiği sezdirimlerle yüklü cümledir. İsviçre’nin Lozan şehrinde yapılan görüşmelerde, Türkiye’nin üzerinde önemle durduğu konulardan biri “Yabancı Okullar Sorunu” olur. Osmanlı Devleti döneminde, kapitülasyonlar sonucu çeşitli haklar verilen Avrupalı devletlerin açtığı okullar olan yabancı okulların zamanla zararlı faaliyetler göstermeye başlaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti, okullar üzerindeki yetkiyi eline almak ister. Lozan görüşmelerinde alınan kararlar ve 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan “Öğretim Birliği Yasası” ile tüm okullar, Maarif Vekâleti’ne bağlanır. Aydın’ın günlüğünde sınıf ikincisi olan Ali’den bahsederken “... Hele, Galatasaray’a hiç giremez. Hem girse bile, burada bütün dersler Fransızca. Onun dili dönmez.” (A. A. -Ö.Y., s. 42) şeklinde okuldaki tüm derslerin Fransızca olduğunu ifade ettiği cümlelerle “Bütün hocalarımız harp olmayacağı için çok seviniyorlar. Buna biraz içerliyorum. Ne olsa, hocalarımızın çoğu ecnebi. Türk olsalardı harpten korkmazlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 45) şeklinde okuldaki hocaların çoğunun ecnebi olduğunu ifade ettiği cümleler, Lozan görüşmelerinde önemle üzerinde durulan konulardan olan “Yabancı Okullar Sorunu”nu sezdirenen cümlelerdir. Cumhuriyet ideolojisinin Türkçeleşmeyi esas alması sebebiyle adı

"Galatasaray Lisesi" şeklinde değiştirilen okul; modern, çağdaş, Batılı, laik eğitim vermesi nedeniyle Öğretimin Birleştirilmesi Yasası'nın ardından kapatılan okullar arasında yer almayarak Atatürk tarafından desteklenir. Adnan Şişman'ın İslam Ansiklopedisi'nde verdiği bilgiye göre İstanbul'un zengin ailelere mensup çocuklarının eğitim aldığı okulda, öğretim dilinin Fransızca olması, Fransız kültürünün de Türkiye'de yayılmasını sağlar. Modern Türkiye oluşturulmasında önemli görevler üstlenen Galatasaray Lise ve Ortaokulu'nda Öğretimin Birleştirilmesi Yasası ile yönetim, Türk yetkililerin eline geçer. Buna rağmen Fransa'nın kontrolü ve müdahalesi sürekli kendini gösterir (1996: 323-326). Aydın tarafından kurulan cümleler, eğitim dili Fransızca olan okulda Fransız kültürünün öğretildiğini sezdirme ve öğrencilerde oluşan Fransız hayranlığının nedenlerini gösterme görevi görür.

“Bir Alman gemisi bunun üstüne batırmadı mı kendini? Sorarım size?”

“Almanları böyle savunamazsınız!”

Babasının sorusuna bu gece ilk defa gördüğü, her şeyi, yüzü bile beyaz, çok açık sarı saçlı gençten bir adam böyle karşı duruyordu: “Hitler, insanlığın celladıdır. İşte bu! Amerika Beyaz Kitap'ında yerden göğe kadar haklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.136-137).

Önceleri daha çok Fransa'yı destekleyen ülke insanının 1943'li yıllara gelindiğinde Fransız yanlıları ve Alman yanlıları olarak iki ayrıldığı görülür. Metnin önceki kısımlarında verilen “Savaşın az buçuk haberli olanlar, yani gazete okuyup ajans haberleriyle Nurettin Artam'ın “Radyo Gazetesi”ni dinleyenler, bir yanda İngiliz-Fransızlar, öte yanda Hitlerciler olmak üzere iki takım kurmuşlardır. Hitler'in attığı her gol, Hitlercilerin bıyıklarını biraz daha küçültmeleriyle sonuçlanmaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s. 93) cümleleri, böylesi bir durumun önsezdirimi olarak metinde yerini alır. Verici, gazete haberleriyle ülkede yaşanan durumların bildirimini yaparken özenle seçtiği haberlerin altında yatan mesajı okurun sezmesini ister. Mesajları doğru anlamlandırıp verilen sezdirimlere ulaşan okur, böylece kahramanların ruh hâlleri ve düşünce yapılarıyla ilgili doğru çıkarımlara ulaşır.

“Kapı çalındı. Açtım. Engin (...) “Beni geri çevirmeyin” dedi (...) İyiliğin bazen kötülük kadar tehlikeli olabileceğini sende öğreniyorum. İnsan olmanın küçük anlarını kaçırmak ne denli kötü ise, enayilik de o denli kötü. Bunu kaç kez romanlarda okudum, filmlerde gördüm, oyunlarda seyrettim, kuramların içinden çıkarttım. Yine de, kaçınılmaz bir biçimde...

Odasının üç aylık kirasını ödeyemediğini ne zaman söylemişti? O sırada; ne mutlu, ne mutsuz bir biçimde, ne öfkeli, ne de keyifli olarak, durumu olduğu gibi alarak, bir kitabı şuradan kaldırıp şuraya koyar gibi, yapılması en doğal şeyi yaptığını bilerek yeniden giyinirken mi? Yeniden giyinip, “Böyle olması gerekirdi” derken mi acaba?

Elimi sıkıp gitti. Enginarı pişirdim.” (A. A. -Ö.Y., s.397-398).

İçine para koyduğu zarfa yazdığı nota gönderme yaparak “*İnsan olmanın küçük anlarını kaçırmak ne denli kötü ise, enayilik de o denli kötü.*” cümlesiyle duygu bildiriminde bulunan Aysel, Engin’e yaptığı iyiliklere kötülükle cevap aldığını sezdirir. Bağlam dikkate alınınca konunun durmadan vermek ve ödemek zorunda bırakılması olduğu anlaşılır. Aysel, “*Odasının üç aylık kirasını ödeyemediğini ne zaman söylemişti?*” sorgulayıcı düşünce bildirimini cümlesine verdiği cevapla Engin’in üç aylık kirasını ödeyemediğini evine geldiği o akşam söylediği konusunda okuru yönlendirir. Yapılan sorgulamalar anlamsız gibi görülse de metnin önceki bölümlerinde verilen şu cümleler, bu durumun Aysel’de yarattığı rahatsızlığı göstermesi açısından önemlidir: “*“Ha seni satın almışlar, ha sen satın almaya kalkmışsın. O beş bin lirayla gençleşmek istemiş olmalıyım. “Türk’e durmak yaraşmaz”lı bir yeniden başlama.”* (A. A. -Ö.Y., s. 71). Aysel’in kurduğu cümlelerde, birlikte olduğu genç öğrencisinin kira borcunu ödemesi durumuna satın almak gözüyle bakması dikkat çekicidir. Yine metnin önceki bölümlerinde Engin’le içtikleri sütlü kakaonun parasını öderken kurduğu şu cümleler, Engin’in Aysel üstünden geçiniyor olabileceğini sezdirir: “*Çankaya’nın tepesinde, bir küçük yerde Engin’le oturmuş sütlü kakao içiyoruz. Engin, kakaosunu bir kadının ödeyeceğini bilmenin ince öfkesi içinde. Belki de böyle saçma bir ayrıma koşullanmamış olduğunu yakalamış da, için için ona öfkeleniyordur. Her adımda karşısına bir fırsat çıkıyor işte: Bir fikri olmakla bir fikir olmanın hiç de aynı şey demeye gelmediğini anlatan fırsatlar...*” (A. A. -Ö.Y., s.354). Aysel, Engin’in öfkesinin erkek kadına hesap ödetmez gibi bir düşünceye koşullanmasından değil; böyle ayrıma koşullanmamış olduğunu yakalaması sebepli olduğu konusunda okuru yönlendirerek Engin’in bunu doğal gördüğünü ifade eder. “*İyiliğin bazen kötülük kadar tehlikeli olabileceğini sende öğreniyorum. İnsan olmanın küçük anlarını kaçırmak ne denli kötü ise, enayilik de o denli kötü.*” cümlelerinde, yaptığı iyiliğin tehlikeli boyutlara ulaştığını ve enayi yerine konduğunu söyleyen Aysel, son görüşmelerinde Engin’e ödenecek her şeyi ödediğini bu nedenle söyler. Evine gelen Engin’i bu nedenle “*Benim için*

unutulmuş bir şeydi. Denenecek denenmiş, verilecek verilmiş, ödenecek ödenmiş, seyredilecek seyredilmiş. Bunu ona nasıl anlatabilirdim? Durmadan ödeyecek, her şeyi ödeyecek denli zengin olmadığımı, elimde olan, bildiğim, biriktirdiğim bütün zenginliğimi kendisine çoktan verip tükettiğimi nasıl açıklayabilirdim? Sonsuza dek cömert olmak için sonsuza dek verilecek bir şeyinin olması gerek.” (A. A. -Ö.Y., s.397) cümleleriyle eleştirir. Engin’e vermek için yazdığı notta “Enginciğim, bu parayı bildiğin o son araştırma kitabımdan aldım. Bana gerekli değil. Senin odanın biriken kira borçlarını ödeyebilirsin. İnsan olmanın bazı küçük anları vardır. Son kez onu kaçırmak istemedim. Sevgiler.” (A. A. -Ö.Y., s.119) cümleleriyle insanlık dersi verir. Engin evden çıkınca hayatına kaldığı yerden devam ettiği anlaşılan Aysel’in kurduğu “Enginarı pişirdim.” cümlesi, onun ölmeye yatma kararı almasında belirleyici olanın evde yaşananlar değil; sonrası yaşananlar olduğunu sezdirme amacına hizmet eder.

Aysel’in Ankara sokaklarında yürürken Jandarma karakolunun önünde yaşadıkları, romanın çözümlemesi için önsezdirimler içermektedir: “Solda bir yola saptım. Bir jandarma karakolunun önünde durdum. Karakoldan iki jandarma çıktı. Gülerek bana baktılar. Biri, elindeki leylak dalını koklayarak önüme fırlattı. Eğilip aldım. Sonra da koşarak kaçtım. Şimdi de yattığım yerden bu leylak dalını görüyorum. Dirseğime yaslanmış, odanın yarı karanlığında, pörsümüş leylak dalına bakıyorum. Ortadaki yuvarlak masanın üstünde duruyor. Demek buraya gelene dek elimde taşımışım!..” (A. A. -Ö.Y., s. 50). Tehlikeli sokakta tek başına saatlerce yürütmesine rağmen güven sembolü olan jandarmalardan -güldükleri hâlde- kaçması, çelişen bir durumdur. Bu durum, oradan kaçarak uzaklaşmasına neden olan başka şeylerin varlığını sezdirir. “Dirseğime yaslanmış, odanın yarı karanlığında, pörsümüş leylak dalına bakıyorum.” cümlesinde, koparılmasının üstünden az süre geçmesine rağmen son derece dayanıklı olduğu bilinen leylak dalının pörsümüş olduğundan söz eder. “Demek buraya gelene dek elimde taşımışım!..” cümlesi, onun sokakta yürüdüğü anlarda çiçeği elinde taşıdığını unutacak kadar kendinde olmadığını sezdirir.

“Otele kibar bir fahişe gibi girdim. Erken saatte. Yorgun. Elimde bir leylak dalıyla. Pörsümüş bir leylak dalı, kibar fahişelerin eline yaraşmaz.” (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümleleri, Aysel’in kendi durumunu kibar fahişelerin durumundan daha aşağı gördüğünü sezdirir. Kendini fahişelerle kıyaslayan Aysel, o gece kendini bir fahişe gibi hissetmesine neden olan durumlar yaşadığını sezdirir.

“Saati görmeye çalışıyorum. Yüzükoyun dönüyorum. Başımı bileğime yaklaştırıp yakından bakıyorum. Sekizi on geçiyor. Sabah mı, akşam mı? Durmuş mu yoksa? Kulağımı dayıyorum. Saatin yüreğini dinliyorum. Durmuş. Evet. Ben ölümümü beklerken, o ölmüş demek! Ölebilen tek şey bu. Zaman. Bir de jandarmanın önüne fırlattığı leylak dalı. Şimdi o kirli morluğu da kalmamış. Kararmış.” (A. A. -Ö.Y., s.283). Jandarma tarafından önüne atılan leylak dalının koparılmasının üstünden epey süre geçmemesine rağmen karardığının söylemesi dikkat çekicidir. Ayrıca temizlik, masumiyetin simgesi leylaktan neden kirli diye söz edildiği de çözümlenememiştir. “*Dar Zamanlar*”ı konu olan romanda saatin öldüğünün söylenmesi, önemli bir ayrıntıdır. Saatle birlikte ölen tek şeyin leylak dalı olması bu nedenle önemsenmelidir. Bağlam içerisinde leylağın pörsümüş, kirli, kararmış ve leke gibi olduğu şeklinde olumsuz söylemlerle tekrarlanması, leylak dalının roman için önemli olduğunu sezdirir.

Adalet Ağaoğlu, leylak dalı ipucunu, metnin bütününe son derece başarıyla yaymış; hiç beklenmedik şekilde metnin sonunda romanın kilit noktası konumuna getirmiştir. Dikkatli okur, leylak dalının cümle aralarında tekrarlanmasından ve sürekli olumsuz söylemler içinde verilmesinden leylak dalıyla bir şeyler sezdirilmek istendiğini anlayacak ve o bölümleri daha dikkatli okuyacaktır. Zayıf okursa leylaklarla bezeli parkta asıl olayın yaşandığı sırada sürekli tekrar edilen leylak dalının anlamına ulaşacak, örtülü olarak verilen anlamları çözebilmek için eski bilgileri yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaktır. Ek bir zaman ve emek gerektiren bu durum, alıcıyı çözümleyemediği metinden uzaklaştıracaktır (*leklak dalının önemi için bkz. dil kullanımına dayalı çıkarım ve zayıf çıkarım*).

“19 Mayıs Bayramı’na buraya gelecek misin? Hani geçen yıl mektubunda geleceğini söylemiştin? Tören bu yıl çok parlak olacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s.273). Aysel, arkadaşına 1945 yılında düzenlenecek 19 Mayıs töreninin parlak olacağına dair duyumlarını bildirir. Aysel’in verdiği bilgi incelendiğinde bahsi geçen tarihte önemli gelişmeler yaşandığı görülür. Ahmet Gülen, Türkiye’nin “*Birleşmiş Milletler Örgütü*”ne alınabilmesi için şartlardan birinin demokrasiye geçiş olduğunu ifade eder. “*San Francisco Konferansı*”nda atılan imza gereği “19 Mayıs 1945” tarihinde İsmet İnönü “*Memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.*” içerikli konuşma yapar (2015: 222). Çok partili yaşama geçişin sinyallerini

veren bu konuşma, tarihsel olarak büyük öneme sahiptir. Cümleler, çok partili hayata geçişin sezdirimini yapar.

“... Toprak Kanunu da Yüce Meclisimize sevk edilmiştir. Şakir Bey babamla konuşuyordu, duydum yaa... Bu kanuna göre, topraksız köylüye bol bol toprak dağıtılacaktı. Bakarsın sizin hissenize de dönüm dönüm toprak düşer, sen de sürer, biçer, büyük bir çiftçi olursun. Tabii Şakir Bey de, babam da bu işe çok muhalifler, fakat görüyorsun ki ben, o kadar muhalif değilim.” (A. A. -Ö.Y., s.291). Bahsi geçen kanun; İsmet İnönü döneminde, 1945 yılında yasalaşır. Mehmet Korkud Aydın, İkinci Dünya Savaşı dönemi sonrası ekonomik durgunluğun önüne geçmek için Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun çıkarıldığını bildirir. Doğu Anadolu’da yaşayan aşiretlerin devlet karşısında zayıflatılması ve büyük toprak sahiplerinin topraklarının bir kısmının toprağı olmayan köylüye dağıtılması maksadıyla çıkarılan kanun, TBMM’de bulunan toprak sahibi milletvekillerinin büyük tepkilerine neden olur. Bu muhalif girişimler, çok partili hayata geçişin adımları olan Demokrat Parti’nin kurulmasına kapı aralar (2018b: 359). Ertürk, kanuna büyük toprak sahiplerinin ne tepkiler verdiklerini Şakir Ağa ve babasının konuşmaları aracılığıyla sezdirir. “*Tabii Şakir Bey de, babam da bu işe çok muhalifler, fakat görüyorsun ki ben, o kadar muhalif değilim inan.*” cümlesi, Ertürk’ün babası ve Şakir Ağa’nın toprak zengini olmaları nedeniyle bu olaya tepki vermiş olabileceklerini sezdirir. Konu hakkında detaylı bilgi sahibi olunmadıkça açıkça sunulmayan bilgilerin çözümlenmesi zorlaşacaktır.

“TBMM’de Toprak Kanunu görüşülüyor. Fakat görüşmelerde bazı çatlak sesler çıkıyormuş. Sayılardan Emin Sazak, Hikmet Bayur ve Adnan Menderes, bilhassa bu Adnan Menderes kanunun hazırlanışını hiç beğenmemişler. Kanunda Nasyonal Sosyalist⁶¹ maddeler bulunduğunu iddia etmişler. Nasıl olur? Aklım almadı. Bazıları da çatlak seslerin solcuların başının altından çıktığını söylüyor. Bildiğimize göre Celal Bayar, Recep Peker falan da şiddetli muhalifler arasındalar. Bunlar yakında Parti’den ihraç edileceklermiş. Onların da yeni bir parti kuracakları söyleniyor.” (A. A. -Ö.Y., s.301). Aydın, “TBMM’de Toprak Kanunu görüşülüyor.” cümlesiyle bu görüşmeler sırasında yaşananları olay bildirim cümleleriyle aktarır. Meclis’te gergin tartışmalara neden olan Toprak Kanunu tasarısı, milliyetçi ve ideolojik olduğu gerekçesiyle yoğun tepkiler alır. Mehmet Korkud Aydın’ın verdiği bilgilere göre kendi de büyük toprak

⁶¹ Milliyetçiliği öne çıkaran, ulusal ekonomiyi esas alan bir sistemdir. Irk, millet ayrımı olmaksızın eşitliğe ya da paralı olanın üstün tutulmasına karşı üstün ırka eşit muameleyi savunur.

sahibi olan ve hükümlerin bir ucu da kendine dokunan Emin Sazak, tasarının varlık düşmanlığı içeren bir tasarı olduğunu düşünür. Sazak, işlenmiş yerlere dokunulmaması gerektiğini ve topraksızlık oranının %70 değil, çok daha az olduğunu ifade eder (2018b: 369; 374). Yusuf Hikmet Bayur, uygulamanın keyfi bir uygulamaya dönüşmemesi için iki bin ve beş bin dönüm olarak belirlenen toprak sahibi hakkının çiftçiye dağıtılırken korunmasını gerekli görür (2018b: 378). Toprak ağası olarak tanınan; geniş toprak sahibi Adnan Menderes, ülkede toprak sıkıntısının olmadığını belirtir ve elli dönüme kadar olan kamulaştırmaya karşı çıkar. Tasarıdaki çiftçi ocaklarının kurulması ve çiftçiliğin meslek hâline getirilmesi fikrini eleştirir. Bu düşüncenin nasyonal sosyalist rejimden aynen alınmış olduğunu iddia eder (2018b: 371-372). Kanunda Nasyonal Sosyalist maddeler bulunduğunu iddia eden vekiller için yapılan “*Nasıl olur? Aklım almadı.*” yorumu, Amerika yanlısı olunan dönemde, Alman fikir akımlarının desteklendiğinin düşünülmesine şaşıldığını ifade eder.

Aydın’ın günlüğünde yer alan “*Bazıları da çatlak seslerin solcuların başının altından çıktığını söylüyor.*” cümlesi, yaşanan olayların mecliste büyük bir bölünme yaşanmasına neden olduğunu ve ülkede büyük ses getirdiğini sezdirir. Aydın; Celal Bayar, Recep Peker’in de şiddetli muhalifler arasında olduğunu ve onların partiden ihraç edileceklerini söyleyerek mecliste ortaya çıkan kutuplaşmaları ayrıntılarıyla anlatır. “*Onların da yeni bir parti kuracakları söyleniyor.*” cümlesi, çok partili hayata geçişin önsezdirimlerini yapar. Mehmet Korkud Aydın’ın verdiği bilgilere göre Toprak Kanunu görüşmeleri sırasında Emin Sazak, Hikmet Bayur, Recep Peker ve mecliste görüşülmek üzere “*Dörtlü Takrir*” önergesini veren Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Celâl Bayar gibi milletvekilleri, toprak ağalarından aldıkları destek ve basından aldıkları güçle isyan bayraklarını çeker. Durum üzerine partiden ihraç edilen milletvekilleri, yeni partinin kuruluş çalışmalarını hızlandırır (2018b: 381). “*Biz aslında artık çok partili olmalıyız. Mademki her medenî ülkenin demokrasisinde çok parti var, elbet bizim de öyle olmalı.*” (A. A. -Ö.Y., s.301) düşünce bildirimi cümleleri, çok partili döneme geçişin ülkenin gündem maddesi olduğunu ortaya koyar.

“*DP Zonguldak Kongresi yapıldı.*” (A. A. -Ö.Y., s.357). Cümlede verilen bilgiye bakarak Türkiye’de çok partili hayata geçiş için çalışmalar yapıldığı sezilir.

“DP kahir ekseriyetle iktidarı aldı. Bunun halk iktidarı olduğu söylendi. Hani o güne dek hep büyüklerimize şükran ve minnetlerini sunup durmuş olan halkımız; köylümüz, efendimiz iktidarı...”

“Tarihi yeniden yapan el seni de yapıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.387).

“Tarihi yeniden yapan el seni de yapıyor.” cümlesiyle çok partili döneme geçişin Amerika’nın istediği üzerine olduğunun sezdirimi yapılmaktadır. Tüm dünyaya demokrasiyi anlatma peşine düşen Amerika’nın askerî ve maddî desteklerin ilk şartı olarak demokrasiye geçilmesini şart koyması, çok partili hayata geçişte önemli rol üstlenmiştir. Ve Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde tarihi yapan el, bir kez daha dünya sahnesinde önemli roller üstlenmiştir.

2.2.4. Sözcüksel Sezdirim Cümleleri

Sözcede yer alan bir sözcükle vericinin ne sezdirmek istediğini bulmaya çalışan alıcı, ilişkili anlamlar arasından hangisinin sezdirildiğini; bağlam, niyet, amaç gibi geniş bir çerçeveyi göz önüne alarak çözümler.

Yavuz’ a göre sözcük sezdirimi ve cümle sezdirimi olmak üzere iki sezdirim türü vardır. Sözcüksel sezdirimler, yorumcunun isteğine bağlı yorumlanmaz. Yorumlanacak söz, bazen yorumcuyu rahatsız edebilecek anlamlar içerebilir. Tam bir önerme içermeyen bu kullanımlar, betimlemelerin ötesi şeyleri sezdirir. Bir cümleye gerek duyulmaksızın ifade edilebilen *sözcük sezdirimleri*; bazen sözcük öbeği, bilindik bir betimleme yoluyla da yapılabilir. Kullanılan bir sözcükte asıl amacın söylenen anlam değil de kastedilen anlam olması, sözcük sezdirimi yapıldığının anlaşılmasını sağlar. Verici, sezdirdiği şeyin akla gelmesinde alıcıyı alıkoymuyorsa; sözcüğü o anlama gelecek şekilde kullanmadığına dair bir şey söylemiyorsa asıl amaç, sözcükle bir şeyler sezdirmektir. Alıcı ve vericinin gerçekte ne kastedildiğini bildiği bu iletişim süreci, iş birliği ilkelerine uygun hareket edildiğinde gerçekleşir (2018: 15-18).

“Çantamı odanın bir köşesine fırlatmıştım.” (A. A. -Ö.Y., s. 7). Verici, kahramanın ne yaptığını bilemez hâlde olduğunu, “fırlatmıştım” sözcüğünü kullanarak sezdirir. Bu sözcük yerine “koymuştum” sözcüğü kullanılsaydı, kahramanın ruh hâli ile ilgili başka sezinlemelere ulaşılabilirdi. Üstünova’ya göre verici; öfke, üzüntü, sevinç, pişmanlık gibi duyguları anlatırken bildirim cümlelerini kullanabilir ya da hedeflediği anlatıma ulaşmak için kahramanın ruhsal durumuyla ilgili sezdirimler vererek duygularını ima

edebilir (2018a: 4). Verici, kahramanın ruh hâlini gerektiği kadar bilgilendirici yansıtmak yerine sezdirim yoluyla vererek *nicelik* ilkesini ihlal etmiştir.

“*Sanki o okuduğunuz ‘Mantık’ kitabını anlayabiliyor musunuz siz? Kim yazmış? Milli Eğitim Bakanımız... Hıh. Sözde öz Türkçe. Ben tam bir yıl bu kitaptan bekledim arkadaşlar. Ben Türkçe bilmiyor muyum? Şu konuştuğumuz özbeöz Türkçe değil mi? Ama bir satırını anlayamıyordum o ‘Mantık’ kitabının. Kökü Altaylar’dan gelmeyen bir yığın uydurma laf.*” (A. A. -Ö.Y., s.126-217). İlhan, lise önünde yaptıkları küçük miting esnasında liseler için hazırlanan “*Mantık*” kitabından bahsetmeye başlar. Kitap hakkında kurduğu “*Sanki o okuduğunuz ‘Mantık’ kitabını anlayabiliyor musunuz siz? Kim yazmış?*” cümleleriyle kitabın anlaşılmasında sorunun kendilerinde değil, yazarda olduğunun sezdirimini yapar. “*Milli Eğitim Bakanımız...*” cümlesi, kitabın yazarının kim olduğunun anlaşılması için verilmiş ipucudur. “*Suri ve Tatbiki Mantık*” ve “*Mantık Dersleri*” kitaplarının yazarı, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü’nü bitirmesinin ardından bir müddet felsefe öğretmenliği yapmış, Bakan Hasan Ali Yücel’dir. İlhan, kitabın dilini öz Türkçe bulmaz ancak kitap incelemesi yapıldığında kitabın dilinin ağır olmadığı görülür. Yanlış bilgi verdiği anlaşılan İlhan’ın “*Ben tam bir yıl bu kitaptan bekledim arkadaşlar.*” cümlesi, onun dersten kalması sebebiyle öfkesini kitap yazarına yönlendirmiş olabileceğini sezdirir. İlhan’ın etrafını alan çocuklara anlattığı konuların ekonomi, eğitim, siyaset, sınıfsal sorunlar gibi konular olduğu görülür. O, aslında bu konular üzerinden kendi hayatında üzüntü duymasına neden olan durumları anlatır: Babasının Milli Koruma Kanunu çerçevesinde soruşturulması, bu konuya değinirken yanlış davranmamasını kaçınılmaz kılar. Aynı şekilde mantık dersinden kalması da mantık kitabı hakkında yaptığı konuşmalara duyguların karıştığını düşündürerek verilen bilgilerin güvenilirliğini azaltır. Bu durum, yapılan konuşmaların nesnelliğinin sorgulanmasına neden olur. Cümlelerde, suçluluk duygusundan kurtulmak isteyen İlhan’ın yanlış bilgi vererek nitelik ilkesini ihlal ettiği görülür.

“*Biz sınıfta Fransızcılar çok azız. Herkes nedense Almancaya yazılıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.176) cümleleri, İkinci Dünya Savaşı’ndan galip çıkacağı öngörülen Almanya taraftarlarının artması sebebiyle Almanca öğrenmek isteyenlerin sayısının arttığını sezdirir. Cümlede kullanılan “*nedense*” sözcüğü, bu durumun altında bir şeyler aranması için verilmiş; okuru sorgulamaya iten ipucudur. Cümlelerde, ilişkili olunan konuya dair doğrudan bilgi verilmemesi *bağıntı* ilkesinin ihlaline neden olur.

“*Milli Korunma Kanunu’ymuş!... O kanun babalarımıza işliyor da, Kambur için işlemiyor ama. Kimden söz ettiğimi anlamışsınızdır?..*”

Çocuklar evlerinde bu “kambur” sözünü sık sık duyuyorlardı. En sonunda onlar da bir şey bildiklerinin sevinci içinde, bir ağızdan, “Anlıyoruz!” diye bağırdılar.” (A. A. - Ö.Y., s.216). Cümlelerde sezdirimi yapılan “Kambur”, Varlık Vergisi’ni kabul eden milletvekillerinden olan Atıf Kamçıl olabilir. Rabia Nur Obut’un verdiği bilgiye göre Kambur olarak anılan Atıf Kamçıl, Milli Korunma Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesiyle ilgili yasaya olumlu oy vermemiştir⁶² (2019: 59-60). Dönem hakkında bilgi sahibi olan öğrenciler, İlhan’ın sezdirmek istediği bilgiye ulaşmış ve aralarında kod çözümü yapılmıştır.

“*Mezuniyet töreninden bu yana Ali’yi ilk o sırada gördü işte. Saçları taranmayı yeniden unutmuş, kara bacakları kir pas içinde, bir eşeğin üstünde gidiyordu.*” (A. A. - Ö.Y., s. 57-58). Eşeğe binip annesini peşinde koşturan, saçları taranmamış, kir pas içindeki Ali’yi anlatırken kullanılan “yeniden” ifadesi, mezun olduktan sonra onun eğitimsiz hâline döndüğünün sezdirimi için verilmiştir. Yeterince açık ve belirli olarak ifade edilmeyen anlam, tarz ilkesinin ihlaline neden olmuştur.

“... *kitapçı tezgâhında Dar Kapı adlı bir kitap gördü.*” (A. A. -Ö.Y., s.141) cümlesinde kullanılan belirsizlik ifade eden “bir” sözcüğü, Ertürk’ün kitabın içeriği hakkında bilgi sahibi olmadığını sezdirir. Yeterli bilgi içermeyen cümleyle *nicelik* ilkesi ihlal edilmiştir.

“*Ruhi Su’dan halk türküleri söyleyip Nazım Hikmet’ten şiirler okumuştuk.*” (A. A. - Ö.Y., s.194) cümlelerinde geçen “Ruhi Su” ve “Nazım Hikmet” ipuçları, Engin’in komünizm yanlısı, devrimci bir dünya görüşüne sahip olduğunu sezdirir.

“*Bizim hâlâ kurtarmayı başaramadığımız ülkeyi onların nasıl kurtaracaklarını anlamaya çalışmıştım.*” (A. A. -Ö.Y., s.194) cümlesinde kullanılan “biz” ve “onlar” zamirleri, Aysel ve Engin’in farklı görüşlere mensup olduğunu ortaya koyar.

“*Sonra Ahmed Arif’ten bir şiir de ben okuyordum.*” cümlesinde kullanılan “dA” bağlacı, Ahmet Arif’ten daha önce Engin’in de şiir okuduğunu sezdirir.

“*Okumaya karşı olan deli ve anlaşılmaz tutkusuna Salim Efendi teslim olduğu sıra, karşısına annesi çıktı.*” (A. A. -Ö.Y., s.210) cümlesinde bulunan “deli ve anlaşılmaz

⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 6, İctima: 18, Cilt: 22, s. 116.

tutku” tamlaması, Aysel’in okuyabilmek için intihara varan başkaldırılarının sezdirimini yapar.

“Uzun süre, yakasında küçük bir bozkurt rozeti olacak genci bekledi. İnce bir kar başladı. Babası eve dönmeden, hiç değilse evdeki dergilerini koruyabilmek umuduyla, Esat’ın yolunu tuttu.” (A. A. -Ö.Y., s.219). Cümlede kullanılan “hiç değilse” kalıp yapısı, beklenen gencin gelmediğini sezdirir.

“Oğlu akşam nöbetini bile bitirip dönmüş, annesini yukarda aramaya gelmişti.” (A. A. -Ö.Y., s.221) cümlesinde bulunan “bile” sözcüğü, Memnune Hanım’ın Aysellerde uzun süre kaldığının sezdirimini yapar.

“... matbaada karşılaştığımız gün; kalkıp bize gittiğimiz, karşılıklı koltuklarda tam on saat oturup, şiirlerle türküler söylediğimiz zaman. Nerdeyse her şeyin birden değişivereceğini sandığım gece.” (A. A. -Ö.Y., s.305). Cümlede kullanılan “san-“ eylemi, Aysel’in sonradan yanılmış olduğunu anladığını ortaya koyan eylem olarak bilinçli seçilmiştir. Metinde verilen tüm bilgilerin titizlikle takip edilmesi, doğru çıkarımlara ulaşılabilmesi için önem arz eder. Aysel, o gece hayatını değiştireceğini düşündüğü kararlar alır ancak daha sonra beklediğini bulamadığını anlar. “Nerdeyse her şeyin birden değişivereceğini sandığım gece. Değişti, evet. Ne? Engin’in dünyası.” cümleleri de Aysel’in umduğunu bulamadığını dolaylı yollardan sezdiği cümledir.

“Bir ilan: US Rainbow kayışları ve diğer US ithal malları (arazi için kamyon lastiği, izole tel, US hortumları, transport kayışları ile çeşitli salmastra vs.) satışa çıkmıştır. Türkiye Umum Acentesi: Koç Ticaret TAŞ.” (A. A. -Ö.Y., s.376). Haber metninde geçen “US”, Türkiye’nin kendi üretebileceği ürünleri bile Amerika’da aldığını vurgulamak için üç kez tekrarlanır. Haber, Türkiye ekonomisinin Amerika’ya bağımlılığını; ihracattan öte ithalata yönelmişliğini sezdirir.

“Hasip, o dönemde mikrofonlu hoca oldu. “Vatan Cephesi”ne bol üye buldu.” (A. A. -Ö.Y., s.387). Bedirhan Büyükduman vd., Demokrat Parti’nin iktidara geldiğinde ilk iş olarak Arapça ezan, radyoda dinî yayın ve mevlit yasaklarını kaldırdığını bildirir (2020: 286). Hasip’in mikrofonlu hoca olması, radyoda mevlit ve Kur'an-ı Kerim okuması, bu yasakların kaldırılması nedeniyledir. Cümleler, Hasip’te görülen değişiminin kaynağının Demokrat Parti iktidarı olduğunu, “Vatan Cephesi” ipucu üzerinden sezdirir. Dilşen İnce Erdoğan, dış borçların artması ve enflasyonun yükselmesi nedeniyle muhalefet partilerin “Güç Birliği” adıyla ortak hareket etmesinin

ardından Menderes'in "Vatan Cephesi"ni kurduğunu bildirir (2020: 1911; 1915). Radyolarda, Vatan Cephesi'ne girenlerin isimleri her gün okunarak algı oluşturulur. Cümlelerde, Hasip'in radyoda mikrofon başında "Vatan Cephesi"ne katılanların adlarını okuyarak Demokrat Parti'ye üye topladığı dolaylı olarak sezdirilir. Cümleler, 60 Devrimi'nin önsezdirimlerini de içerir.

2.2.5. Örtük Sezdirim Cümleleri

Örtük sezdirim cümleleri, diğer sezdirim türlerine göre çözmesi daha zor olan sezdirim türüdür. Alıcı, bu zorluğu ortadan kaldırmak için iletiyi bir bütün hâlinde görmeli; bağlama dayalı bütünlüğü aykırı yorumlar yapmamalıdır. Sezdirim cümleleriyle verilen kapalı anlatımlar, metinde önceden ya da sonradan verilen ipuçlarını dikkate almayı gerektirir.

Günay, vericinin bilgileri yüzey yapıda, açık olarak verebildiği gibi derin yapıda ya da örtük olarak verebileceğini ifade eder (2007: 86-88).

Örtülü sezdirim cümleleri kapalı anlatımlar içerdiğinden bu sezdirim türünde daha çok nicelik ve tarz ilkesinin ihlal edildiği görülür:

"Derken, bordo keten perdenin ardında bir kıpırdanma. Sonra bir sessizlik. Bir ara Öğretmen DüNDAR'ın maşalanmış saçları perdenin aralığından püskürdü. Bir kolu, birini itti. Öteki kolu, aralık perdeyi birleştirdi. Yeni bir sessizlik. Perdenin alt ucu da kısa kalmıştı. Bu yüzden Öğretmen DüNDAR'ın ordan oraya koşan kahverengi-beyaz pabuçları izlenebiliyordu. Çocukların, sarı, siyah, lastik, kösele, potin, kundura; eski-yeni; birbirini tutmaz pabuçları da... Ali ise çarıklarının içine işlemeli, uzun tiftik çoraplar giymiş. Köyden eşekle onun mezuniyet müsamesesini görmeye ve gece Ali'yi köye götürmeye gelen amcaoğlu, seyirciler arasında, en geriden bile çocuğu hemen tanıdı. Kendi kendine bir tuhaf güldü. Azıcık da yüreği çarptı.

Sümerbank keteni perde ağır ağır açıldı. Tam da açılamadan takılıp kaldı.

Hademe Cemal, can havliyle ipi salladı. Perde az daha açıldı. Dört buçuk sıra olmuş çocukların bir bölümü göründü. Çocuklar, sağdan soldan ortadakileri sıkıştırıyor, uçta kalanlar da görünmek istiyorlardı. Bu itişip kakışma arasında yine de koroyu sürdürdüler. Yine de başarılmıştı işte. Sekizle on dört yaş arasında otuz kadar çocuk, sahnede sıraya dizilmiş iki grup halinde duruyorlardı. Yüreklere sünnet düğünlerinin bandosundaki davul gibi güm güm vurarak." (A. A. -Ö.Y., s. 16-17).

Verici, “*okul sahnesini tam örtmeyen Sümerbank keteni bordo renk perde*” cümlesiyle sembolik anlamlar yüklediği perdeyi aksaklıkların, eksikliklerin, imkân yetersizliğinin sezdirimini vermek üzere gündeme getirir. Bir türlü kapanmak bilmeyen perde, kapansa da alt ucu kısa olduğu için her şeyi ortaya serer. Perdenin arkasında kendini gizlediği sanan öğretmen ve öğrencilerin eski yeni birbirini tutmaz pabuçları; fakir- zengin, modern-yerliyi simgeler. Sembolik değeri olan bu perde, kahramanların hayat sahnesinde oynamaya çalışacakları rollerde aksamalara sebep olan perdedir. Tüm gizlenmeye çalışılan şeylerin açığa çıkmasını sağlayan, her şeyi gün yüzüne çıkaran, bütün hataları ortaya seren perde... Verici, bildirim cümleleri kullanarak müsameredeki izlenimlerini anlatmış; örtük olarak perdeye sembolik anlamlar yükleyerek okurun almasını istediği mesajları (yokluk yılları, olanaksızlıklar, cahillik vb.) sezdirmeyi başarmıştır.

Vericinin Sümerbank’tan olduğunu vurguladığı perde, kahramanların önünde hep engel olur. Takılıp kalıyor, kahramanları kendiyle büyük mücadelelere sokuyor, sonrasında bir şekilde aksaklıklar yarım yamalak da olsa düzeltiliyor. Tüm bunlara rağmen çocuklar; kendi uğraşlarından perdenin kendileri üstünde oynadığı engelleyici, açığa çıkarıcı rolü fark edemeyip kendi başlarının dertlerine düşüyor. Birbiriyle itişip kakışıp, sıkışmalarına rağmen hiç ödün vermeden kendilerine verilen rolü bir şekilde oynamaya devam ediyorlar. Ancak çok sayıda zorluk, aksaklık, eksikliğe rağmen sonunda bir şeyler iyisi kötüsüyle başarıyor. Müsamere sahnesinin hayat sahnesinin bir yansıması olduğu düşünülürse hayat sahnesinde de kahramanların iyisiyle kötüsüyle kendilerine verilen rollerde başarılı olacakları örtük olarak sezdirilir. Hülya Aşkın Balcı’ya göre verici, anlatmak istediklerini düşündürerek ve kapalı bir şekilde sunarak üslup özelliklerini ortaya koyar. Sezdirim cümlelerinde, çıkarımdan ayrı olarak çoklukla tasvirler bulunur (2006: 193-194).

“*Evlendi. Bir de metres tuttu. Hatta metresine Münih’ten naylon donlar satın aldı. Milli Emniyet yıllarında orada bir solcu delikanlıyı tokatlayarak ve yüzüne tükürüp, “Köpeğin duası kabul olsaydı, gökten kemik yağardı!” diyerek Stalin’in bıyığının öcünü ise çoktan almıştı.*” (A. A. -Ö.Y., s.362). CHP öğrenci yurdundan kovulduktan sonra yersiz ve okulsuz kalan Namık, DP teşkilatında görevler verilmesiyle Münih’e gidip alışveriş yapacak konuma gelir ve kendine yapılan muameleyi solcu bir gence aynen uygular. Verici, Namık üzerinden DP’nin gelişim ve ilerlemesini, örtülü olarak anlatır.

“Oda gittikçe ısınıyor. Perdelerin gerisine gün vurmuş olmalı. Saat kaç acaba? Sekiz, dokuz, belki de on...” (A. A. -Ö.Y., s. 29) cümlesindeki “belki” zarfı, saat bilgisinin doğruluğuna güveni zayıflatır. Aysel, ölmeye yattığı ilk anda saatle ilgili “yedi buçuk falandır.” tahmininde bulunur, sonrasında müsamere sahnesini düşünür. Aslında geçmişini düşünmesi altı dakika sürer ancak Aysel’e göre yarım saatle iki buçuk saat arası bir süre geçmiştir. Verici, bölüm takdimlerinde gerçek zamanı vererek Aysel’in ruh hâlinin karmaşıklığını okura sezdirmek ister. Aysel’in geçmiş, gelecek ve anı düşünmesinin ardından zamanla ilgili doğru çıkarımlarda bulunamaması, onun gerçeklikten koparak kendini kaybettiğini sezdirir.

“Amerika o denli uzaktır ki, evini elbet Alman demiri ve çimentosuyla kuracaktır.” (A. A. -Ö.Y., s.125) cümlesi, Kaymakam’ın Hitler yanlısı olduğunu sezdirir. Galatasaray Ortaokulu’nda okutulan ve Fransız yanlısı olan Aydın ve ailesinin sonradan Hitlerci oluşları dikkat çekicidir. Bu durum, devlet memuru olarak Kaymakam’ın da güçlünün yanında yer aldığını sezdirir. Verici, bazı bilgileri açıkça söylemeyip sezdirerek toplum eleştirisi yapar.

“Bir şey mi oldu?” dedi.

“Evet. Galiba...” dedim. Usulca güldüm. O da usulca güldü.

“İlkokulda kelebek olduğun günü hatırlıyor musun?” dedim.

“Siz de arı olmuştunuz” dedi.

“Ben yine arıyım işte” dedim. “Erkek bir arı.”

“Çok manidar” dedi.

“Evet. Öyle” dedim.” (A. A. -Ö.Y., s.178). Verici; Aydın ve Aysel arasındaki his akışını, kesik cümlelerle ve yüzlerinde beliren gülümsemelerle sezdirir. İlkokulda kelebek ve arı olduklarından bahsettikleri konuşmada, Aydın’ın “Ben yine arıyım işte. Erkek bir arı.” cümlelerini kurması, Aysel tarafından çok manidar bulunur. İmlarla yüklü bu konuşma, açıkça söylemekten çekindikleri duyguları sezdirimlerle anlattıkları konuşmadır. “Arı olan, Kaymakam’ın oğlu Aydın, bal almak üzere menekşeye konacağı yerde, kelebek olan kendi belinden tutuvermişti yanlışlıkla. Üstelik de şaşkınlıktan dudaklarını Aysel’in yanağına kondurup, “cız” diye sokmuştu onu.” (A. A. -Ö.Y., s. 21) cümleleri, erkek arıyla kastedilmek istenen şeye dair ipuçları içerir. “Aydın’ın aklına taktığı bir şey vardı: Benimle yatmak. Hiç caymadı bu düşüncesinden. Hep sezdi. Ben evlendikten sonra da. Her rastlayışında.” (A. A. -Ö.Y., s.116) cümlelerinde de

görüldüğü üzere arı olan Aydın, kelebek olan Aysel'in kozasını delmek için defalarca uğraşır.

“Başını çevirdi. Ardında, yeni yapılmakta olan uzun beton yapıya baktı. Eski taş mektebin yeri. Şimdi burada Tıp Fakültesi kuruluyormuş. Yanına baktı: Pembe Dil-Tarih (...) O, bu yapılarda hiç okumayacak. Buraların ünlü profesörlerini hiç tanıyamayacak. Aysel tanıyacak. Belli de olmaz ki... Bakarsın yine tıklarlar eve. Başlatırlar koca bekletmeye... Belki Aysel yine dinlemez...” (A. A. -Ö.Y., s.325). Ali'nin etrafına baktığında düşündükleri, aynı ilçeden gelmelerine rağmen Aysel'le aralarındaki farkı ortaya koyar. Ancak dönem dikkate alındığında bir erkek olarak Ali'nin Aysel'den daha iyi şartlara sahip olması beklenir. Bu durum, cumhuriyet rejiminin bir şeyleri değiştirdiğini örtük olarak sezdirir. Aysel'in ailesini dinlemeyip karşı çıkma hakkına sahip olması, yine cumhuriyetin kız çocuklarına tanıdığı haklar sonunda olur.

“Bahçelievler dolmuşu bir türlü gelmiyor. Gelse de durmadan geçiyor. Kar gittikçe hızını artırıyor. Kolumun altındaki dosyalar ıslanıyor. Kendime daha geniş bir çanta almalıyım. Ya da ısmarlayıp yaptırmalıyım. Şöyle, evden fakülteye, fakülteden eve getirip götürdüğüm bütün kâğıtlarımı, dosyalarımı içine alabilecek, hem de kadınca görünüşü eksik olmayacak bir çanta. Geçen bahar Stockholm'deki toplantıya gelen Mrs. Marasco'nun elindeki ne güzeldi!.. Ne pratik ve ne de şık...” (A. A. -Ö.Y., s.349). Çantanın istenen özellikleri arasında kadınca görünüşü eksik olmayacak ibaresinin yer alması, Engin'le birlikte olduktan sonra Aysel'in değişen dünyasıyla ilgili ipuçları sunar. Beğeni içeren duygu bildirimi cümleleri, Aysel'in kadın gibi görünme hevesine düştüğünü örtük olarak sezdirir.

“İnip dağılanların binip gidenlerden çok olduğu bir yer ve zaman parçası içinde kendime yeni amaçlar uydurmam birden olanaksızlaşıyor. Halka halka açılan bir dalganın herhangi bir halkasında olmak. Oysa ben, en son halkanın dışına doğru kayıyorum. Durmadan kayıyorum. Yürüyerek, çevremle gizli ilişkiler kurarak, yeni semt adları öğrenerek, yeni yüzler görerek ve her ilişkiden biraz daha az algılanmış çıkarak gittikçe geciken, gittikçe yorucu olan, gittikçe hiç dışına çıkılamayacakmış gibi olan, gittikçe hiç geri de dönülemeyecekmiş gibi olan ağır bir kayış.” (A. A. -Ö.Y., s. 77). Cümlelerde, Aysel'in medenileşmemiş Ankara sokaklarına medeniyet götürmesinin imkânsız olması nedeniyle yaşadığı umutsuzluk sezdirilir. Aysel, kendine yeni amaçlar uydurmasının olanaksızlaşmasına neden olan şeylerden birinin her ilişkiden biraz daha

az algılanmış olarak çıkması olduğunu ifade eder. Bu cümle, Aysel'in yaşadığı ilişkilerde eksik giden şeylerin olduğunu sezdirir. Kendi seçimlerini istediğini gibi yaşayamaması sebebiyle gittikçe yorucu olan, geciken bu amaçsızlaşma, Aysel'i çıkmaza sokar. Gittikçe hiç geri dönülemeyecekmiş gibi ağırlaşan tüm bu kayışlar, tutsaklık perdelerini yırttıkça onu yeniden pekiştiren kayışlardır.

Verici, ardıl ve öncül gönderimlerle sezilenemeyecek şekilde örtük sezdirimler verebilir. Art alan bilgisi, örtülü sezdirimlere ulaşılmasında okura yardımcı olur:

“Buradaki müdürümüz çok bilgili. Çok kibar. Beni nerde görse, bahçede olsun, koridorda olsun, hep, “bonjour” diyor. “Bonjour”un “günaydın” demek olduğunu biliyordum zaten. Babam öğretmişti. Aynı zamanda “merhaba” demek de oluyor. Burda arkadaşlarımızla birbirimize hep, “bonjour” diyoruz. Tünaydın içinse, “bonsoir”. Mon pere es! bon, “Babam iyidir”; Atatürk est le pere des Turcs, “Atatürk Türklerin babasıdır” demek. İşte böylece yavaş yavaş Fransızca'yı da öğreniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 43). Cümleler, cumhuriyet dönemindeki Batılaşma çalışmalarının sezdirimlerini içerir. Aydın'ın eğitim aldığı okulda, Batılaşma ve modernleşme için öğretilmekte olan Fransızca; öğrencilere nezaket, görgü kurallarının öğretimi için de kullanılır. Verici, Batılaşma ve modernleşme çalışmalarının yapıldığını açıkça söylemek yerine örtülü olarak vermeyi tercih ederek okurla işbirliği içine girer.

“Cumhuriyet Bayramı Balosu, Çocuk Esirgeme Kurumu Balosu, Erzincan Zelzelesine Yardım Balosu, Riveillon, Yılbaşı Balosu ve özellikle her hafta sonu okulların kendi aralarında düzenlemeye başladıkları danslı çaylar, genç ve orta yaşlılar için kaçınılmaz bir gereksinmeyi doğuruyor. Şurda burda müsait şartlarla dans dersleri veren yerler açılıyor: Yeni bir uğraş alanı ortaya çıkıyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 91). Cümlelerde verilen bilgiler; laik, modern, çağa uygun yeni yaşam anlayışına kavuşulması, Batılı yaşam tarzının benimsenmesi için yapılan çalışmaların sezdirimini yapar.

“Bardak, çanak, Avrupa sateni ve astarlık kumaş sakladıkları için ihtikâr suçlusu dört Yahudi tutuklanmıştır.

Ya iki Yahudi çocuğunun marifetleri? Onlar da Hava Kurumu'nun yararına rozet dağıtırken kutuya atılan paraları çalıvermişler, suçüstü yakalanmışlardır.

Anlaşılan Yahudiler birden kötü kesilmişlerdi. Bunu da ilk gören Hitler olmuştu zaten!” (A. A. -Ö.Y., s.123). 1942 yılı gazetelerinde, Yahudilerle ilgili yapılan haberler;

hırsızlık, soygunculuk, karaborsacılık, vurgunculuk konulu haberlerdir. Rıfat Bali “*Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*” adlı kitabında, Yahudilerle ilgili yapılan bazı haberleri şu şekilde aktarır: “*Mal saklayan tacirler, iki Yahudi ticarethanesi sahipleri milli korunma mahkemesine verildi.*” (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1942); “*İki Yahudi çocuğunun marifeti! Hava Kurumu menfaatine rozet dağıtırlarken kutuya atılan paraları çalıyorlardı.*” (Cumhuriyet, 31 Ağustos 1942); “*Kiraların artmasına Yahudiler sebep olmuş.*” (Tasvir-i Efkâr, 8 Ekim 1942)” (Bali, 2005). Vericinin Yahudilerle ilgili yapılan haberler hakkında kurduğu “*Anlaşılan Yahudiler birden kötü kesilmişlerdi. Bunu da ilk gören Hitler olmuştu zaten!*” cümleleri, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Hitler’in Yahudilere karşı tutumunun sezdirimini yapan cümlelerdir. Cümlede kullanılan “*anlaşılan*” sözcüğü, ülkede Yahudilerin birden kötülenmeye başlanmasının nedeninin, Hitler hayranlığı olduğunu sezdirir.

“*Burada uzak akrabalarımızdan birinin oğlu askerliğini yaparken bize sık sık geliyor. Benim edebiyata merakım olduğunu bildiğinden şair Nazım Hikmet’ten çok söz eder. “Piyer Loti” diye bir şiirini de verdi. Çok sevindim. Ona göre ise bu, en kötü şiiriymiş. Şairden abimin yanında hiç söz etmez. O evde yokken gelirse, uzun uzun anlatıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.273-274). Nazım Hikmet’in şiirlerini ezbere bilen genç, İlhan’ın yanında şairden bahsetmez. O, evde yoksa Hikmet’i uzun uzun anlatır. Bu bilgi, komünist - devrimcilerle Turancıların çatışmasını örtük olarak sezdirir.

“*Bahri Bey, “Siz bu Fransızca’yı iyi öğrenemezseniz yarın başvekil olsanız nafile” diyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 84). Cümleyle Galatarasay Ortaokulu’nun kuruluş amacı sezdirilir. Şişman’ın verdiği bilgiye göre Fransa’nın desteğiyle kurulan Mekteb-i Sultani; Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı sonrası devlet kademelerinde modernleşmenin uygulanması amacıyla görev alacak Batılı eğitimle donanmış öğrenciler mezun eden okuldur (1996: 323-326). Aydın’ın oradan mezun olan kişilerin önemli görevlere gelerek devlete modernizmi yaydıklarını sezdirdiği cümleler, aynı zamanda gayrimüslim öğretmenlerin çoğunlukta olduğu eğitim kadrosu sayesinde okulda Fransızca eğitiminin fazlasıyla önemsendiğinin de sezdirimini yapar.

Şişman, yabancı okulların “*Öğretimin Birleştirilmesi Yasası*” ile Millî Eğitim Bakanlığı’nın düzenlemelerine tabi tutulması üzerine bu okullarda Türkçe, coğrafya, tarih gibi kültür derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe okutulmasının kararlaştırıldığını belirtir (1996: 323-326). Fransa, bu okullarda bazı derslerin Türkçe

okutulmasına karşı çıkar. Ancak bu konunun bizim iç meselemiz olduğu gerekçe gösterilerek yabancı devletlerin okullara karışması engellenir ve bu düzenlemelere uymak istemeyen bazı Fransız okullarının kapatılacağı açıklanır. “*Ne zamandır, harp olacakmış diyorlardı. Neyse, olmayacakmış. Bugün tarih hocamız söyledi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 45) cümlesinde dersin adı Türkçe verilirken “*Bu hafta geographie’den dokuz aldım.*” (A. A. -Ö.Y., s. 88) cümlesinde dersin adı Fransızca olarak söylenir. Bu durum, yabancı okullarda yaşanan anlaşmazlıkların sezdirimini yapar.

“*Majino Hattı’nda Almanlar çok şiddetli taarruzlar yapmışlardır. Fin-Rus Savaşı ise -25 derecede ve kar yağışı altında sürmektedir. Belçika ve Hollanda’nın Hitler’e yaptığı barış çağrısı bir sonuç vermemiştir.*” (A. A. -Ö.Y., s. 95). Fin-Rus Savaşı, -25 derecede ve kar yağışı altında sürdüğü için denizin buz tutmasına ve hava harekâtlarının aksamasına neden olan bir savaştır. Gülzar İsmayil, Finlerin soğuk havaya rağmen istilacı tavrını sürdüren Rusya’ya karşı batılı devletlerden yardım beklediğini, yardım gelene kadar da kendi güçleriyle savaşmak zorunda kaldığını bildirir (2017: 164). Ancak savaşı Hitler ile aynı cephede olan Rusların kazanacağını düşünülmesi sebebiyle beklenen yardım bulunamaz. Belçika ve Hollanda gibi devletlerin Hitler'e barış çağrısı yapması ve Fransa, Finlandiya gibi devletlerin durumu; dünya devletlerinin Hitler karşısında çaresiz kaldığını örtülü olarak sezdirir.

“*Amerika’da Henry Kaiser deniz tezgâhları, savaş gemisi yapmakta bütün rekorları kırıyor. On bin tona yakın bir geminin on beş saat, yirmi beş dakikada denize indirilebildiği günlerdir. Bir gazetecimiz Amerika gezisinde, Detroit’teki fabrikaların yirmi dört saat sürekli çalışmasıyla her saat başı bir bombardıman uçağı yapıldığına tanık olmuştur. Almanlar bir haftada yüz seksen bin tonluk otuz müttefik gemisi daha batırmışlardır.*” (A. A. -Ö.Y., s.124). Alman denizaltılarının sürekli olarak gemi batırması, Fransa ve İngiltere’yi zor duruma sokar. Amerika’da Kaiser tarafından kurulan deniz tezgâhları, bir gemiyi dört günden daha az bir sürede üreterek İngiltere ve Fransa’ya savaş desteği verir. Gelen talepler artınca tersaneler daha da büyütülerek on beş saat gibi kısa bir sürede gemi monteleri yapılır. Verici, savaş gemisi ve bombardıman uçaklarının rekor sürelerde yapıldığı günlerin bildirimini yaparak savaş ortamının yıkıcılığını sezdirir. Detroit’teki fabrikaların devamlı çalışarak saatte bir bombardıman uçağı yaptığı bilgisi, savaş sanayisinin gelişimini sezdirir.

“Molla Kâtip de şoförlere, küçük esnafa, Numune’ye girmek için bekleyen hastalara başkentte oturmanın, kentli olmanın güçlüklerini böyle anlatır durur. Art düşünceli, ne olacak! Fesat. Sanki keyfinden çıkarıyor büyüklerimiz bu güçlükleri. Efendim, ona kalsa yürümeliymişiz Moskof’un üstüne. İki kılıç darbesi bir yana, iki kılıç darbesi öte yana... Türklüğümüzü iyice bir gözlerine sokmalıymışız. Böyle durmaylan, sarı İngiliz’e kuyruk sallamaynan ohooo... Bak bakalım Hitler’e. Korkusu var mı Moskof’tan? Ta dayandı da Moskova kapılarına, İleningırad’a, zor attık onu oralardan sökmek. Korursa bizi ancak Alaman korur...” (A. A. -Ö.Y., s.102). Molla Kâtip’in Moskof’un üstüne yürünmesi; İngiltere ile yakın ilişkiler kurulmaması gerektiğini bildirerek Almanya’nın yanında yer almak gerektiğini ifade etmesi, dönemin politik atmosferini örtülü olarak sezdirenen bilgiler barındırır. Rezzan Ünalp’ın verdiği bilgilere göre Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’na katılmadan denge politikasıyla ülkenin toprak bütünlüğünü korumayı amaçlar. Bu amaçla savaşın ilk yılları İngiltere ve Sovyetlerle dost olunur, Almanya ile de ilişkiler iyi tutulmaya çalışılır. Alman ve Sovyet yetkililer, önemli stratejik konumda olan Türkiye’nin durumuyla ilgili anlaşılmayınca Hitler, Rusya’ya saldırı hazırlıklarına başlar. Ünalp, 18 Haziran 1941 tarihinde imzalanan “*Türk-Alman Saldırmazlık Paktı*”yla Almanya’nın güney sınırını güvence altına aldığını söyler. İki ülke topraklarının korunması ve aleyhine harekâtta sakınılmasını içeren pakt üzerine Almanya, 22 Haziran 1941 tarihinde Sovyetlere karşı Barbarossa Harekâtını başlatarak Leningrad, Moskova, Dinyeper ve Kiev üzerine saldırır (2020: 205; 209). Molla Kâtip’in kurduğu cümleler, İkinci Dünya Savaşı döneminde Almanya ve Sovyetler arasında yaşanan savaşa gönderme yaparak Türkiye’nin yürüttüğü politikalarla ilgili sezdirimleri içerir.

“*Şimdi radyodan dinledik. Himmler, Amerika ve İngiltere’ye bir mesaj göndermiş. Almanya’nın kayıtsız şartsız teslim hazırlığını söylemiş. Hitler kayıpmış.*”

Bütün ev halkı radyonun başındaydık. Ders çalışmadım. Şaşkın üstüne yazımı da bitiremedim daha...” (A. A. -Ö.Y., s.270). Himmler, Almanlar aleyhine olan gidişat üzerine Birleşik Devletler ve İngiltere’ye Almanya’nın geçici lideri olduğunu iddia ederek kayıtsız şartsız teslim olma teklifinde bulunur. Cumhuriyet gazetesinde verilen bilgiye göre Himmler’in bu teklifi, Hitler tarafından onaylanmaz (29 Nisan 1945: 1). Hitler, Himmler’i vatan haini ilan edip görüldüğü yerde tutuklanması emrini verir. “*Hitler kayıpmış.*” cümlesi, Cumhuriyet gazetesinde verilen şu haberi örtük olarak

sezdirir: Himmler, Hitler'in ölüm hâlinde olduğunu ve Almanya'nın tesliminden sonra 48 saatten fazla yaşamayacağını bildirmiştir (29 Nisan 1945: 1). Radyodan haberleri dinleyen Aydınların şaşkınlığı, Almanya'da yaşanan iç karışıklıkların sezdirimini yapar.

“*Anam bir bayram günü ineğini kaybetti. Dört bir yana saçıldık. Ben tabii anamın eteğindeydim. Çok küçüğüm. Bayram, diyorlar. Yer yerinden oynuyor. Bize ne? Anam ineğini kaybetmiş (...) Sahi, o gün ne bayramıydı acaba?*”

“*Kim bilir? Belki de Almanların Reims'te teslim vesikasını imzaladıkları gündür. Zafer günü, diye ilan edilmişti Ankara'da. Bütün yurttaki bayram yapılması buyrulmuştu. Her yana Birleşmiş Milletler'in bayrakları asılmıştı. Kızılay'da bir bando çalıyordu. Herkes, “Yaşasın Amerika!” diye bağıırıyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.281). “Sahi, o gün ne bayramıydı acaba?” soru cümlesiyle dikkatleri bayram gününe çeken verici, alıcının o günü merak etmesini sağlar. “Belki de Almanların Reims'te teslim vesikasını imzaladıkları gündür.” cümlesinde, zaman unsuru devreye sokularak o gün hangi bayram kutlanmış olabileceğine dair akıl yürütmelerde bulunulur. Almanların teslim vesikasını imzaladıkları gün, “Zafer Günü” ilan edilir. Verici, o gün neler yaşandığını Engin üzerinden bildirir. Cumhuriyet gazetesinde verilen bilgilere göre Fransa'nın Reims şehrinde Sovyet Rusya, Amerika, Fransa, İngiltere ile Almanya arasında imzalanan teslim vesikasına göre Almanlar; kayıtsız, şartsız teslim olacaklardır. O gün, savaşın bittiği gün kabul edilerek Moskova, Londra, Washington'da “Zafer günü” ilan edilecektir. “Türkiye'de Sevinç” başlığı atılan gazetede, Birleşmiş Milletlerin şenlik yapılmasını buyurduğu gün, Türkiye'nin de şenliğe iştirak edeceği bildirilir. İki gün sürecek kutlamalarda, ülkenin tüm şehirleri bayraklarla donatılır (8 Mayıs 1945: 1). Ülkede yapılan bayram kutlamalarının bildirildiği cümleler, savaşın sona erdiğinin ve Almanların resmen mağlup olduğunun örtülü sezdirimini yapar.

“*İşte Ata. İki adam bir yanında, iki adam öte yanında. Ata'nın sarındığı çok ince bir pelerin olmalı. Bir çarşaf belki. Hadi ulan, koskoca Ata. Çarşaf olur mu? Bütün kolları, bacakları bir tül altındaymış gibi. Kaşları çatık. Boyunsuz burda Ata, belli değil. Kükrüyor belki. Belki Ata'nın en yüce duruşuydu bu. Göğsünü, adalelerini şişiriyor da boynunu kısıyordu belki... Bir yanında, sağdakiler el ele. Ali'ye kalırsa güreşe tutuşmuşlar. Köy alanlarında, bayramlarda zeytinyağlanmış iri güreşçiler de tıpkı böyle tutuşurlar ilkin. Yok canım. Güreşe tutuşmamışlar. Ata'nın yanında niye tutuşmuş olsunlar güreşe? Bunlar el ele böyle, dostluk-barış-yurtta sulh-cihanda sulh demek*

istiyorlardır belki. Ata'nın öte yanında, solundakiler bir palayı almışlar orta yerlerine, çekiştiriyorlar. Sanki dünyanın bu en büyük palasını paylaşamıyorlar. Ötekiler barış demekse, bu palayı çekiştirenler, onu paylaşamayanlar ne öyleyse? Ama bunlar da iki yüce ve çıplak Türk işte. Bütün adaleleri dışa fıskırmış iki güçlü Türk. Çenelerini, saçlarını, kafa biçimlerini ne köylüde, ne başkentte gördüğü insanlara benzetebilmekte Ali. Bir gün bir derste Yunan tanrılarını okudular. Bazı resimler gördüler. Ata'nın iki yanındaki güçlü dört kişi o derste gördüğü resimleri anımsatıyor Ali'ye. Ama tanrıların adlarını bir türlü bulup çıkaramıyor. Sonra birden şair abilerinin konuşmalarından bir ad bulup çıkarıyor. Öyle ya, Herkül bunlar.” (A. A. -Ö.Y., s.313). Ali, anıtın Bakanlıklar tarafında bulunan kısmına geçince sağında iki, solunda iki erkek figürü olan Atatürk anıtını görür. Ortada bulunan Atatürk figürü, Türkiye'deki ilk sivil giysili Atatürk figürü olması açısından önemlidir. “Ata'nın sarındığı çok ince bir pelerin olmalı. Bir çarşaf belki. Hadi ulan, koskoca Ata. Çarşaf olur mu? Bütün kolları, bacakları bir tül altındaymış gibi.” akıl yürütme cümleleri, heykellerin yapılışıyla ilgili sezdirimler barındırır. Beyazıt Oğuz Ayoğlu'nun verdiği bilgilere göre heykeltıraş Hanak, Atatürk figürü için “halkın koruyucusu gazî” temasını düşünür. Anıtta, Atatürk'ün halkı saran biçimde durmasını planlar. Koyu Katolik olan Hanak, Atatürk'e yeni bir toplum yaratan; halk uğruna kendini feda eden mesihvari bir görünüm vermek ister. Ancak Hanak vefat edince Thorak heykellerin yapımına bırakılan yerden devam eder. Thorak, “Halkına yol gösteren ve onları koruyan deha olarak” betimlenmesi istenen Atatürk'ü, bir pelerine sarılmış ve asık suratlı olarak tasarlar (2010: 90). “Kaşları çatık. Boyunsuz burda Ata, belli değil. Kükrüyor belki. Belki Ata'nın en yüce duruşuydu bu. Göğsünü, adalelerini şişiriyor da boynunu kısıyordu belki...” cümleleri, heykellerin yapımı sırasında yaşananlarla ilgili sezdirimler barındırır. Halkı koruyan; saran Atatürk temalı heykel, Thorak'ın elinde kaşları çatık, boyunsuz, pelerinli Atatürk'e dönüşür. Verici, beklenenin dışında gelişen ayrıntıları, Atatürk'ün neden öyle durduğuna dair Ali'ye akıl yürütmeler yaptırarak örtülü olarak sezdirir.

Ali, Atatürk'ün sağında el ele tutuşan erkek figürlerinin güreşe tutuşmuş olduklarını düşünür. “Köy alanlarında, bayramlarda zeytinyağlanmış iri güreşçiler de tıpkı böyle tutuşurlar ilkin. Yok canım. Güreşe tutuşmamışlar. Ata'nın yanında niye tutuşmuş olsunlar güreşe.” cümleleriyle figürlerle ne ifade edilmek istendiği üzerinde düşünür. Verici, Ali üzerinden sezdirmek istedikleriyle ilgili okuru yönlendirir böylece Ali'yle

birlikte okurun da sorgulamalarda bulunmasını sağlar. Daha sonra ise figürlerin gerçekte ne anlattığını yine Ali'ye buldurur. Başka bir ifadeyle erkek figürlerinin gerçekte ne ifade ettiğini başta vermek yerine önce Ali'ye sorgulatarak veren verici, böylece ülke insanının heykeller hakkındaki düşüncelerini sezdirmeyi amaçlar. “*Bunlar el ele böyle, dostluk-barış-yurtta sulh-cihanda sulh demek istiyorlardır belki.*” seçici çıkarım cümlesi, erkek figürlerinin gerçekte ne anlattığını ortaya koyar. Ali'ye sorgulatıp buldurulan gerçek anlam, olması beklenen ancak bazı noktalardan dolayı beklentilere cevap vermediği düşünülen ayrıntılara dikkat çeker.

Ali, Atatürk'ün solundaki erkek figürlerinin bir palayı orta yerlerine alarak dünyanın en büyük palasıymış gibi çekiştirdiklerini ve paylaşamadıklarını düşünür. “*Ötekiler barış demekse, bu palayı çekiştirenler, onu paylaşamayanlar ne öyleyse?*” soru cümlesiyle konuya dikkat çeker. Daha sonra “*Ama bunlar da iki yüce ve çıplak Türk işte. Bütün adaleleri dışa fıskırmış iki güçlü Türk.*” cümleleriyle erkeklerin yüce Türk insanını sembolize ettiği çıkarımına ulaşır. Gerçekten de erkek figürleri, Atatürk tarafından sarılan; sarmalanan Türk insanının temsilidir. Ancak sonrasında verilen “*Çenelerini, saçlarını, kafa biçimlerini ne köylüde, ne başkentte gördüğü insanlara benzetebilmekte Ali.*” cümlesi, bu işte bir tuhafılık olduğunu ortaya koyarak o dönem erkek figürleriyle ilgili yapılan yorumların sezdirimini yapar. Verici, bu yorumların ne olduğunu daha anlaşılır kılmak için sözlerine “*Bir gün bir derste Yunan tanrılarını okudular. Bazı resimler gördüler. Ata'nın iki yanındaki güçlü dört kişi o derste gördüğü resimleri anımsatıyor Ali'ye.*” cümleleriyle devam eder. Metinde yer alan cümlelerin laf kalabalığından ibaret olmadığını gözler önüne koyan satırlar, her cümlelerin bir şeyleri sezdirme amacıyla metinde yer aldığını ispatlar. “*Ama tanrıların adlarını bir türlü bulup çıkaramıyor. Sonra birden şair abilerinin konuşmalarından bir ad bulup çıkarıyor. Öyle ya, Herkül bunlar.*” cümleleri, erkek figürlerinin Herkül'e benzediği söylentilerinin dolaylı olarak sözcüklere dökülmüş hâlidir. Vericinin heykellerden bahsederken sıklıkla Türklük vurgusu yapması, heykellerin Türklüğe ait izler taşımadığı söylentilerini sezdirme görevi görür.

Ayoğlu, Thorak'ın Atatürk'ün sağındaki iki erkek figürünü Paris'te yapılan “*Dünya Fuarı*”nda “*yoldaşlık*” ismiyle Alman Pavyonu'nda da kullandığını bildirir. Hatta dev boyutlu figürlerin bir benzeriyle Hitler'in desteğini aldığını ve Almanya'nın en ünlü heykeltıraşı olduğunu dile getirir. Bu durum, Thorak'ın tasarımlarında deneyimlerini;

kişisel siyasî tercihlerini yansıttığını düşündürür. O dönem, bu heykeller Ar Dergisi'nde şu cümlelerle eleştirilir: “Münih estetiğinin en hazin tecellilerinin toprağımızda kökleşmesini, havamıza karışmasını, güya inkılabımızı tercüme etmesini gönül hiç de istemezdi (...) Bu teatral eser Ankara'nın ahenkli ufuklarında kötü bir nota gibi gözlerimizi hırpalıyor.” (2010: 90). Verici, heykeller hakkında yapılan eleştirilerin sezdirimini yapmak için Ali'ye trajikomik sorgulamalar yaptırır. Atatürk'ün sarındığı pelerin, kaşlarının çatık olması, boyunsuz gibi durması, sağ ve solundaki figürler hakkında yapılan sorgulamalar, Türk'e benzemedikleri, yüzlerinin Herkül'e benzediği gibi görüşler bu eleştiriler arasındadır. Verici, bu eleştirileri satır aralarında örtük olarak sezdirir.

“Marlene Dietrich 1931'den buyana ilk kez Berlin'e gitmiş, Amerikan işgal kıtalarına şarkı söylüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.337). Alman asıllı olan Marlene Dietrich, Nazi karşıtıdır ve Alman askerini hedef alan yayınlar yapar. *Haber verici bildirim* cümlesinde, onun 1931'den bu yana ilk kez Berlin'e giderek Amerikan askerleri için düzenlenen eğlencelerde şov yaptığı bilgisinin verilmesi, onun Amerika destekçisi olduğunu ortaya koyar. Cümle, aynı zamanda savaşı Almanya'nın kaybettiğini örtük olarak sezdirir.

“Gözaltında bulunan Sabahattin Ali serbest bırakıldı. Tasvirin bir muhabiri de onu cezaevinden çıkar çıkmaz izlemeye başladı ve Moda'da, gittiği evdekilerle uzun boylu müdavele-i efairda⁶³ bulunduğunu nasılsa gördü.” (A. A. -Ö.Y., s.357). Cümlelerde, Markopaşa ve Ali Baba dergileri; Merhum Paşa ve Malum Paşa gazeteleri yazarı, Sabahattin Ali'yle ilgili 1947 yılında yaşanan gelişmelerden söz edilir. Markopaşa dergisinin sorumluluğunu üstlenen Sabahattin Ali, dergide çıkan imzasız yazılardan ötürü hapse atılır ve 1947 yılında serbest bırakılır. Cümlelerde, Tasvir'in muhabirinin onu takip ettiğinden söz edilmesi, Hüseyin Nihal Atsız ve Sabahattin Ali arasında yaşanan sorunların örtülü olarak sezdirimini yapar. “... müdavele-i efairda bulunduğunu nasılsa gördü.” cümlesinde yer alan ve ironi içeren “nasılsa” kodlayıcısı, bu sezinlemeye ulaşılmasında ipucu görevi görür. Göktuğ İpek'in verdiği bilgilere göre Sabahattin Ali'nin “*İçimizdeki Şeytan*” adlı romanda Nihal Atsız'dan söz ettiğinin iddia edilmesi ve Nihal Atsız'ın Sabahattin Ali'yi vatan hainliğiyle suçlaması bu tartışmaların kaynağıdır (geniş bilgi için bkz. İpek, 2016).

⁶³ Fikir alışverişi yapmak.

“Evet, Sabahattin Ali serbest bırakılmıştı ama, peşine Tasvir muhabiri düştü. Sonra ne oldu? Bilinmiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.358). Cümleler, örtülü olarak Sabahattin Ali’nin vefatının sezdirimini yapar. Başka bir ifadeyle Sabahattin Ali vefat ettiği için muhabirin edindiği bilgilerin artık önemi kalmamıştır.

Örtülü sezdirim cümlelerinde kastedilen anlama ulaşmak için verilen bilgilerin hangi amaca hizmet ettiği üzerinde düşünmek gerekir. Zihinsel işlem kapasitesi örtük olarak verilen mesajın sezilmesinde belirleyici görev üstlenir:

“Düğmelerim?.. Öyle ya, soyunurken hiçbir düğmemi çözmedim. Zaten çözüktüler. Bluzumun kolundaki düğmeler. Önündeki düğmeler. O en şık, el işi yeleğimin düğmeleri... Düğmelerim nerede kaldı acaba? Yanılıyor olmalıyım. Neredeyse bütün Ankara’yı yürüdüm. Göğsüm bağrım açık yürümedim ya? Elbet canım; yağmurluğum vardı. Çıplaklığımı örtmüştür. Kopan her şeyimi; sökülen, dağılan, yırtılan... Belki de evden çıkarken iliklemedim?..” (A. A. -Ö.Y., s. 71). Aysel’in bluzundaki düğmelerle yeleğinin düğmelerinin otel odasına geldiğinde çözüktüğünü doğruladığı cümleleri, otel odasına gelmeden kendine itiraf etmekte zorlandığı bir şeyler yaşadığını sezdirir. “Düğmelerim nerede kaldı acaba?” soru cümlesinin ardından kurulan “Kopan her şeyimi; sökülen, dağılan, yırtılan...” cümlesinin verdiği ipucu, düğmelerin çözüktükten ziyade kopmuş; sökülmüş olduğudur. Cümlenin sonuna üç nokta konması, örtük bırakılan durumlarla ilgili çelişkili noktaların olduğunu sezdirme içindir. Aysel’in üstündeki kıyafetlerinin düğmeleri, bir zorlama sonucu kopmuş olmalıdır.

“Böyle yücelmeyi beklerken matbaa karası eli, bileğimi büktü. Öfkeli bir homurtu işittim. Zarfı eline vermeden oldu bu. Zarfı vermeye fırsat kalmadan. Matbaanın ortasında. Beni içerde görür görmez nerdeyse üstüme çullandı.” (A. A. -Ö.Y., s.120). Engin, matbaaya gelen Aysel’in bileğini öfkeli bir homurtuyla bükerek. Otel odasında düğmelerinin olmadığını fark eden Aysel’in düğmeleri, matbaada yaşanan itiş kakış sırasında kopmuş olabilir.

“Hasta olmak yasak. Dik dur. Yüz verme. Anam bulama yollamış. Otele varınca ağzıma bir parmak atsam içime ateş olur mu ki?” (A. A. -Ö.Y., s.103) cümleleri, Ali’nin yalnızlığını örtülü olarak sezdirir.

“Suyu en kurak güne saklamış, ağzına kadar dolu bir havuzdum sanki. O, artık en kurak gün, artık nerdeyse bütün köklerin kuruyuvereceğini sandığım gün, havuzumun tıpasını açtım. “Gürül gürül akacağım. Her şeyleri sulayacağım. Sonra kendim

kuruyacağım, kuruyacağım...” (A. A. -Ö.Y., s.165). Aysel’i ölüme götüren aşamaların sembolik olarak anlatıldığı cümleler, örtük olarak onun yaşadığı ruh hâlini sezdirir. Aysel’in içinde, korların sönmesine engel olacak kadar ülkü ateşi vardır ve en ümitsiz günde o ateşi yakmak için kendini ateşe atar. Yanarak alev alan ve yeniden ülkü ateşini doğurmaya çalışan Aysel, ateşi söndürmemek için kendi kendini yakar. Bu durum, topluma karşı sorumluluklarından dolayı onun kendini tüketerek intiharın eşiğine gelmesiyle eşdeğerdir.

“Perdeleri açıp nerede bulunduğumu, güneşin nereye yükseldiğini ya da ne zaman battığını görmekten kurtuluşuma seviniyorsam, dışarıyla yeniden ilgi kurma isteğimi pek de köreltmemişim demektir. Tersine. Asıl istediğim bu. Engin’in beni hâlâ nerelerde aramakta olduğunu bilmek istiyorum. Aydın’a telefon etmek, birtakım açıklamalara girişmek, hiç yerli yerine konulmamış bir şeyleri sanki böylece yerli yerine koymak istiyorum. Boş, geçersiz görevler yüklenilmiş olduğunu, bile bile bunun sürdürülmez olduğunu... Ömer’i de uğraştırmak istemiyorum. Bir sabah, birdenbire ağır ağır solumaya başlamamışsa, hep kendi kendine seçtiği bir şeyleri olduğunu sanıyorsa ne yapsın?” (A. A. -Ö.Y., s.201). Aysel, pencereden dışarı bakarsa dışarıda bulunan herkesle, her şeyle bağ kurmak isteyecektir. Aydın ve Engin ile ilgili yapmak, bilmek istedikleri olan Aysel; sıra Ömer’e gelince onu uğraştırmak istemez. En yakını olan eşini, ortada ölüm gibi büyük bir konu varken uğraştırmak istemediğini söylemesi; ilk ona koşması, ondan yardım istemesi gerekirken ondan bir şeyler beklemeyi çoktan terk ettiğini sezdirir. *“Bir sabah, birdenbire ağır ağır solumaya başlamamışsa, hep kendi kendine seçtiği bir şeyleri olduğunu sanıyorsa ne yapsın?”* cümlesi, aralarında var olan bir problemin sezdirimini yapar. Şu ana kadar verilmiş bilgiler, bu sezdirimin hangi amaca hizmet ettiğini çözmek konusunda yetersiz kalmaktadır.

2.2.6. Dolaylı Sezdirim Cümleleri

Dolaylı sezdirim cümleleri; duygu, düşünce, olay ve durumlarla ilgili doğrudan verilen bilgilere göre daha çok bilişsel işlem gerektirir. Çeşitli niyetlerle yüzey yapıda sunulmayan ya da art ve ön gönderim ilişkisi kurulmasına rağmen anlaşılması zor, örtük sezdirimlere göre çözülmesi daha kolaydır. Verici, doğrudan verilecek bilgileri, dolaylı yollardan sunarak okuru metne dâhil eder; okurla metni çözümleme konusunda işbirliği içine girer:

Günay, dil kullanma beceresi gerektiren sezdirimlerin metinde açık verilmeyen dolaylı bilgiler olduğunu ifade eder (2007: 86-88).

“*Kan ter içindeydi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 9). Dündar Öğretmen için kurulan cümle, müsamere sahnesindeki telaşı, dolaylı yollardan sezdirir. Cümlede, gerekenden az bilgi verilmesi ve açık bir anlatım yoluna gidilmemesi; nicelik ve tarz ilkelerinin ihlaline neden olur. Ağaoğlu, bir şeyleri genel olarak doğrudan söylemek yerine sezdirerek verir.

“*Hergele Meydanı uzak değil. İki koşsa üç dakikada o eski alandaki otelde olabilir. Yine de acele etmiyor. Kısacık bir yol boyu kendine kalan özgürlüğün tadını seviyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 99). Ankara’da okuyabilmek için Şakir Ağa’nın otelinde çalışan Ali’nin otelin bulunduğu Hergele Meydanı, Ulus Meydanı’na yakındır. Buna rağmen acele etmeyerek yolu uzatması, onun oteldeki işinden memnun olmadığını sezdirir.

“*Artık okuma ülküsünün, kentte kravatlı bir bay olma ülküsünün şuradan buradan su almaya başladığı bazı yalnız geceler ...*” (A. A. -Ö.Y., s.102). Ali’nin okuma ülküsünün suya düşmeye başladığı bilgisinin verilmesi, eğitim hayatında ters giden bir şeylerin olduğunu sezdirir.

“*Bu deri bir çocuğu saklayabilir mi? Bu yorgun derinin altında yeni bir hayat barınabilir mi? Bir saksiya tıklmış bir avuç toprak, daha ne kadar zaman obur kökleri besleyebilir?*” (A. A. -Ö.Y., s.115) cümleleri, gebe olma ihtimalini sorgulayan Aysel’in kendini yaşlı hissettiğini sezdirir.

“*Ali, İlhan’a, “Geçmiş olsun abi. Duydum ve valla çok üzıldüm” diyor. İlhan da yumruğunu birden kasanın tahtasına indiriyor. Kasanın üstündeki, çocukların 23 Nisan bayramlarında ellerinde taşıdıkları türden kâğıt Türk bayrağı, zaten iğreti durduğu yerden düşüyor. İlhan, acele bayrağı doğrultup eski iğreti yerine takmaya çalışırken, bir yandan da, yanakları al al olmuş, bağırıyor: “Aldırma! Bütün bunların hesabı bir gün sorulacaktır!..” Dönüp Fethi Abisine bakıyor. Fethi Abisinin yüzünde, elbet sorulacaktır, anlamını yakalayıp yatışıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.159). Elini tahtaya indirmesiyle kasanın üstünde bulunan Türk bayrağını deviren İlhan, acele bir şekilde bayrağı yerine takar. Türk bayrağı; İlhan ve Fethi Bey’in bayrağı kutsal sayan, Türkçü kişiler olduklarını sezdirmek için verilmiş ipucudur.

“*Aysel yatağında, ertesi gün okula gitmemeyi de kuruyor. Okula gitmeyi bir yana bırakıp abisini aramaya çıkmayı... Buna izin verilir mi ki? Buna izin verilirse kime,*

nereye başvurmalı? (...) Üstelik koskoca fakülte içinde, o her gün saygıyla önünden geçtiği, üstünde “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” diye yazılı büyük yapının neresinde kim, nasıl aranılır, bilmiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.230) cümleleri, Aysel’in dış dünyaya ne kadar kapalı büyütüldüğünü sezdirir.

“23 Nisan Bayramı’nda, Cumhuriyet Alanı’nda vereceği söylev için iyi bir örnekti şimdi şu Rıza’nın oğlu. Bir çocuğumuzun yüzü daha gülecek. Vatan biraz daha şenlenecek...” (A. A. -Ö.Y., s.258) cümleleri, Kaymakam’ın Rıza’nın oğluna acıdığı için değil; bu durumdan rant sağlamak için yardım ettiğini sezdirir. Verici; Kaymakam’ın bu yardımı, 23 Nisan Çocuk Bayramı’nda gösterişte bulunmak için yaptığını sezdirir.

“Kaymakam’ın karısı, kostümlü balonun yemekli olmasını istemiştir. O yüzden de Rıza’nın karısına tepsi tepsi börek yufkası açtırılmıştır. Kadın böyle güpgüzel, akpak, tül gibi ince bir unu yıllardır görmemiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.263). Cümleler, savaş dönemi unun da karaborsaya düştüğü; halkın kaliteli una hasret kaldığı dönemlerin sezdirimini yapar. Pahalı olması nedeniyle halkın ulaşamadığı has un, Kaymakamların evinde misafirlere yetecek fazlalıktadır.

“Tepip bütün bunları nihayet, oh nihayet, aslan gibi, bir değişim kavgasına yayınlarıyla katılışına sevinmişim. Yine de seviniyorum tabii. Ama onca, yılların getirdiği onca susuzluk, açgözlülükle okunan bu kitapları, bu kitapların yeni yeni biriktirdiğini yeni okuryazarlarda, evet biriktirdiğini, nereye, kiminle, nasıl akıtacağız?” (A. A. -Ö.Y., s.286). Aysel, yayınevi kuran Aydın’ın çıkardığı yayınlarla değişim kavgasına katılışına sevinir. Onca yıl susuz kalan solcuların açgözlülükle yayınevinin çıkardığı kitapları okuduklarını bildirir. Bu bilgi, bir dönem ülkede sol yayıncılığın durma noktasına geldiğini sezdirir.

“Ali, defterleri yatağının altına soktu. Aşağıya indi.” (A. A. -Ö.Y., s.310) cümleleri, Ali’nin Nazım Hikmet şiirleriyle dolu defterin görülmesini istemediği bilgisini dolaylı olarak sezdirir.

“Ali, Molla Kâtip’e, yerine başka birini bulmalarını haber verip, kendisine oda aramaya başladığı güzel, aydınlık, yanık yaprak kokulu bir günün akşamında Molla, artık kendisine körkütük küs olarak, önüne Aysel’in mektubunu fırlattı.” (A. A. -Ö.Y., s.320). Radyoda işe başlayacak olan Ali, yerine başka birini bulmalarını Molla Kâtip’e söyledikten sonra kendine oda aramaya başlar. O gün; Ali için güzel, aydınlık, yanık

yaprak kokulu bir gündür. Bu bilgi, Ali'nin otelden kurtuluyor ve yeni bir hayata adım atıyor olmaktan mutlu olduğunu sezdirimini yapar.

“Ne o elinizdeki? Tan mı? Bizim eve Tan girmez. Tasvir girer en çok.” (A. A. -Ö.Y., s.326). Muhelif yazılarıyla öne çıkan iki gazeteden bahseden cümleler, Aysel'in ailesinin sol ve sol muhalif düşüncelere uzaklığını sezdirir.

“İstanbul Şehir Tiyatrosu Dram Kısmı'nda Ağlayan Kız (R. N. Güntekin) ve Komedi Kısmı'nda Küçük Şehir (C. F. Başkut) oynanıyor. Sevil, “telif oyun” sevmeyi için ikisini de görmedi. Alman yengesi artık İngilizce öğrenmesinin iyi olacağını söyledi. O da ertesi yıl, Visamiral F. Shermann idaresinde üç hafif kruvazörden oluşan bir Amerikan filosu İstanbul'a gelene kadar biraz İngilizce öğrendi. “Too Young To Know” (Bilmek İçin Fazla Genç) şarkısını da öğrenince filodan küçük rütbeli bir subayla dansa gitti. O gece ilk “resmi” günahını işledi (...) Konservatuvardaki keman derslerini bırakıp Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne yazıldı.

Babası memuriyetten ayrılmış, mimar kardeşiyle taahhüt işlerine girişmişti. Ama babanın Sevil'in gözüne girmesi gittikçe güçleşiyordu. Eskiden incecik bir adamdı hiç olmazsa... Şimdi ise... Sevil için para harcanmalı ama nasıl kazanıldığı böyle ortalarda görünmemeliydi. Hatta ara sıra yokluk sözü bile edilmeliydi. Amerikalı kadınlar filmlerde yoksulları, zavallıları nasıl da seviyorlardı...” (A. A. -Ö.Y., s.359). Cümlelerde, Sevil'in Amerika hayranlığı dolaylı yollardan sezdirilir.

“Bazen Dupont'da jambonlu uzun sandvicini yerken, yanına bir delikanlı oturuverirse Metin, Aysel'e, boynuzlanmış gibi öfkeli öfkeli bakıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.369) gözlem içeren durum bildirimi cümlesi, Metin'in Aysel'i sahiplendiğini; onu kıskandığını dolaylı yollardan sezdirir.

“Kıçı üşüyor. Ama Aydın'ın eli içindeki eli terliyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.375) cümleleri, Aysel'in heyecanlandığını dolaylı yollardan sezdirir.

“Yurtta seçim kampanyası kızışmıştır. Bakanlıklardaki memurlardan DP'ye adaylığını koyanların sayısı gün günden bir çığ gibi artmıştır. Ekmeğin, şekerin ucuzlatılacağından yeniden söz açılmıştır. Basınla hakaret davaları hiç olmadığı denli çoğalmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.379). Cümleler, seçim dönemlerinde iktidarı elde etmek için verilen vaatlere rağmen yol kat edemeyip bir sonraki seçimde aynı vaatlerde bulunan siyasîleri “yeniden” sözcüğünü kullanarak dolaylı yollardan eleştirir. Verici, “kızılsmak” sözcüğü ve “Basınla hakaret davaları hiç olmadığı denli çoğalmıştır.”

cümlesiyle seçim döneminde büyük tartışmalar yaşandığını hatta belaltı vurulduğunu dolaylı olarak sezdirir.

“İstiklal Marşı”, bir cenaze marşı ağırlığıyla bitti. Herkes yerine oturdu. Perdenin gerisinden tik tik tik tik bir değnek sesi işitildi. Sonra, Dünder Öğretmen’in alçak sesi:

“Dikkat! Bir... ki... üç!..”

Ardında çocuklar, kimi biraz önden, kimi biraz geriden, ama yine de bir ağızdan, “Yurdun tanyerinde doğdu gün ışıkları ülkünün”e başladılar. Kendileri henüz görünmüyorlardı. Ama sünnet düğünlerinin bandosu, sarı pirinçten kocaman bombortlarıyla, sahneyi bir türlü tam örtemeyen bordo keten perdenin bir ucundan görünebiliyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 15). Verilen cümleler, müsamere sahnesindeki eksiklikler, telaş ve heyecanın sezdirimini yapar. Verici, yaşanan tüm durumları gözler önüne sermek için gözlem içeren bildirim cümlelerinden yararlanmakla kalmamış; dolaylı yollardan sahne gerisinde yaşanan kargaşa ve heyecanı sezdirmeyi başarmıştır.

“Nurten’den mektup aldım. Babamın mektubunun içine koymuş. Okurken hem güldüm, hem gözlerim sulandı (...) “Buraya gelsene” diye yazıyor (...) Nurten’in mektubu çok hoşuma gitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 46). Cümlelerde, Aydın’ın özlem duygusu dolaylı yollardan sezdirilir.

“İyi ama, aşerme bu denli çabuk baş göstermez.” (A. A. -Ö.Y., s. 48). Aysel, aşerme olayının bu kadar çabuk baş göstermesinin mümkün olmayacağını söyleyerek ilk kez eşinden başka biriyle yatmasının uzun zaman önce olmadığını sezdirir.

“Himbil Osman’ın çevresinde, ellerinde ağzına makara büzülmüş boş torbacıklarıyla yine beş on çocuk birikmişti. Çoğu, bir kuruşu var da, kavut alabileceği için değil. Alanların torbasından bir nefesçik çekebilmek için.” (A. A. -Ö.Y., s. 54). Halkın maddî imkânsızlıklarını okura hatırlatmak isteyen verici, okurun konudan kopmaması adına farklı bağlamlarla bu durumu dolaylı yollardan gündeme getirir.

“Hanın iç duvarının dibine çöktü. Dirseklerini dizine dayadı. Bir atın kuyruğunu kaldırarak sarı bokunu top top yere döküşünü seyre daldı.” (A. A. -Ö.Y., s. 54) cümleleri, Hasip’in yalnızlık duygusu ve yaşadığı üzüntüyü dolaylı yollardan sezdiren görsel delillerdir: *“Baharda, ilkokulu bitirdiğinden buyana öğretmeniyle de, öğrencilerle de karşılaşmaktan çekinir olmuştı. Yanık sesiyle camide ezan okumaktan bir yanı gurur duyuyor, ama bir yanı da kavut alamama, sapan atamama, bir yaşıtıyla okuldan konuşamama, postanın başına gidememe yalnızlığını yaşıyor.”* (A. A. -Ö.Y., s.

54). Okula gidemediği için kendini yalnızlığa iten ve çekingen bir yapıya sahip olmaya başlayan Hasip, arkadaşları gibi yaşam sürememesi nedeniyle üzüntü yaşar.

“Batı’da yeni savaş silahları yapılıyordu: İngilizlerin Arc Royal zırhlısının kış güvertesinde uçakların kalkmasını sağlayan bir kısım bulunduğu söyleniyordu. Almanların Berlin yakınlarında yaptıkları bir tank manevrasında o güne dek hiç görülmemiş çok tekerlekli yeni bir tür tank görülmüştü. Yine Almanların savaş gemisi Graf Spee, Hitler tarafından Hamburg’da denize indirilmişti.” (A. A. -Ö.Y., s. 67). Haberler, Avrupalı devletlerin döneme göre üstün teknolojiye sahip yeni savaş silahları yaptığı bildirimini yapmanın yanı sıra İkinci Dünya Savaşı’nın sezdirimini yapar.

“Dışardan bir elektrik süpürgesinin horultusu geliyor. Kat hizmetçisi odaları temizlemeye başlamış olmalı. İşine geç kalmamış mı?” (A. A. -Ö.Y., s. 69) cümleleri, saatin 07.42 olduğu dikkate alınınca Aysel’in zaman kavramının yok olduğunu sezdirir.

“İlhan, ders çalışıyormuş gibi yapıp bir esericedit kâğıdı⁶⁴ üstünde yeni bir “gizli” gazetenin provasına başladı.” (A. A. -Ö.Y., s.108). İlhan’ın “yeni bir gizli gazetenin provasına başladı”ğı bilgisinin verildiği cümle, ders çalışır gibi görünerek babasından gizlenen İlhan’ın, babası dışındaki kişilerden de gizlediğini sezdirir. Başka bir deyişle İlhan, hem ailesi hem de toplum tarafından tepki alacak birtakım gizli işler yapmaktadır.

“Babasının kendisini derste bildiği saatlerde Fethi Abisinin düzenlediği toplantılara gidiyordu. Türk’ü kurtarmak için yeni yollar öğreniyor, bunları Hukuk’taki sınıf arkadaşlarına da, kendince çaktırmadan, öğretmeye çalışıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.212). Hukuk Fakültesi’ndeki sınıf arkadaşlarına Türk’ü kurtarmak için yolları çaktırmadan öğretmeye çalışan İlhan, gerçekleştirmeye çalıştığı şeyleri hep bir gizlilik içinde yapar. Bu durum, tek parti döneminde muhalif düşüncelere müsamaha tanınmadığı yılların sezdirimini yapar.

“Banyoyu görüyorum. Banyonun aynalarını. Aynaların içinde çıplaklığımı. Her şey göçüyor. Yarım yamalıklık ayakta sallanmaktan cayıyor sanki.” (A. A. -Ö.Y., s.115) cümleleri, ölmeye yattığı sırada 40’lı yaşlarda olduğunu çıkarımladığımız Aysel’in vücudundaki yaşlılık belirtilerinin sezdirimini yapar.

“Hergele Meydanı’nda şimdi millet otobüslerin başına üşüşür. Torbalar, sepetler, ısınmış peynir kokusu... Börekçiler, peksimetçiler, helvacılar, sucular. Haşhaş yağı. Bekleşenler, gelenlerin elinden, ezilip suyu akan üzüm, kayısı sepetlerini, çırpınan

⁶⁴ Resmî yazışmalarda kullanılan, büyük boy yazı kâğıdı (TDK).

hindileri, tavukları alırlar. Yumurta sepetlerinden samanlar dökülür. Biri, “Benim mısır torbası olacaktı bir. Mısır torbası! Mısır torbasını verin!” diye bağırır. Uzun süre çınlar bu ses. “Mısır torbası!” Karşılıycılar, gelenlere acele bir sarılırlar. Sonra, büyük bir savaş içinde, torbaları, sepetleri aramaya koyulurlar. Evlere bir iki torba, bir iki sepet erzak girmesini beklemenin açgözlü evcenliğiyle şoför muavinlerini, yardımcı oğlanları serseme çeviriler. Yardımcı oğlan, otobüsün tepesinden indirdiği üzüm sepetinden bir salkımı çekip alır, aralayıp asma yapraklarını ve sicimleri. Sonra salkımıyla sokar ağzına. Karşılıycılar hasetle bakarlar, “Afiyet olsun”, “Helal olsun” derler. Başı örtülü bir kadının kucağında, boynuna kanaviçe işlemeli yuvarlak bir önlük bağlanmış çocuk, bu önlüğe beyaz beyaz kusar. Bütün yol boyunca pıhtılaşmış bir süt çıkarmıştır. Annesi artık aldırılmaz. Başkente gelinmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.155).

Ali, yaz tatili dönüşü Hergele Meydanı’nda yaşanacaklarla ilgili geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak kestirime dayalı çıkarımlarda bulunur. Çıkarımlama yoluyla verilen bilgiler, dolaylı yollardan sunulan sezdirimlerle yüklüdür. Başkent dışından gelenler, peynir torbaları; üzüm, kayısı sepetleri; canlı hindi ve tavuk getirirler. Bu bilgiler, gelen kişilerin köylerden gelen insanlar olduğunu sezdirir. Ezilip suyu akan kayısı, üzüm sepetleri; çırpınan hindi ve tavuklar; dökülen samanlar; kokmuş peynirler, yaşanan perişanlığı sezdirmek için verilir. Börekçiler, peksimetçiler, helvacılar, sucular; gelenleri karşılamak için otobüsün başına üşüşenler; kaybolan mısır torbasını ve sepetleri aramaya koyulanlar, yaşanan kargaşanın sezdirimini yapar. Otobüsteki bagajların çıkarılmasına yardım eden oğlanlardan birinin üzüm sepetinden bir salkım alarak ağzına sokması üzerine karşılıycılar, oğlana hasetle bakar. Bu durum, köylerden bir kış yetecek kadar erzak getirebilen insanların yoksulluğunun sezdirimini yapar. Gelen yakınlarını bekleyenlerin şoför muavinlerini ve yardımcı oğlanları serseme çevirmeleri, evlerine girecek olan bir iki torba, bir iki sepet erzağın açgözlülüğü sebebiyledir. “Başı örtülü bir kadının kucağında, boynuna kanaviçe işlemeli yuvarlak bir önlük bağlanmış çocuk, bu önlüğe beyaz beyaz kusar. Annesi artık aldırılmaz. Başkente gelinmiştir.” cümleleri, yaşanan erzak koşturmacasının çocuğun kusmasından daha önemli bulunduğunu dolaylı olarak sezdirir. Tüm bu bilgiler, ekonomik sıkıntılarla boğuşan halk için bir lokma yiyeceğin bile ne kadar önemli olduğunu sezdirme amacı görür.

“İlhan başını çevresindekilerin karın hizasına doğru indirdi, “Eğilin!” dedi. Eğildiler.” (A. A. -Ö.Y., s.216). Başını çevresindekilerin karın hizasına doğru indiren İlhan, çevresini alan liselilerin de eğilmesini ister. Bu durum, İlhan’ın gizli bir şeyler söylemek istediğini; etraftan görünmemek, duyulmamak istediğini sezdirir.

“Günün hangi saati? Ölmediğime göre, belki de artık hiç ölemeyeceğime göre, zamanı bilmek gerek. Çıplak kolumu kaldırıyorum. Odanın o hiç değişmeyen karanlığı. Saati görmeye çalışıyorum. Yüzükoyun dönüyorum. Başımı bileğime yaklaştırıp yakından bakıyorum. Sekizi on geçiyor. Sabah mı, akşam mı?” (A. A. -Ö.Y., s.283). Saat, gerçekte 08.31’dir. Aysel, saatin çok daha geç olduğunu düşünerek zamanın geçmek bilmediği depresif bir ruh hâlinde olduğunu sezdirir. Nil Banu Bahadırılı vd., depresif bireylerin normal bireylere göre biyolojik saatlerinde yavaşlama olduğunu ve bu durumun depresyonun derecesine bağlı olarak azalıp arttığını bildirir (2013: 368).

“Engin çocuk değil. Hayır. Nerden takmışım aklıma çocuktur diye? Güç bir yaşamışlığa saygısızlık etmeyelim (...) Parmaklarının matbaa karası tırnakları...” (A. A. -Ö.Y., s.286). Aysel, zaman zaman Engin’in çocuk olduğunu düşünse de onun güç yaşantısına saygısızlık etmek istemez. Engin’le ilgili sık sık tekrarladığı “Parmaklarının matbaa karası tırnakları...” cümlesi, onun görmüş geçirmiş ve hayatın zorlu şartlarına rağmen kendi gücüyle ayakta kalmış biri olduğunu dolaylı yollardan anlatır.

2.2.7. Önsezdirim Cümleleri

Verici, sözlü ya da yazılı iletişim anında önemli bazı bilgileri önceden sezdirebilir. Bunu yapmaktaki amaç; ön bilgilendirme yaparak okuru anlatılacaklara hazırlamak ve beklentiye sokmaktır. Önsezdirim cümleleri, metindeki bağdaşıklık ve tutarlılığı sağlamaya yarayan araçlardandır. Alıcıda beklenti oluşturan bu tür kullanımlar, anlatılacakların ana zeminini hazırlar:

“Başöğretmen, eski bir Ermeni evinden bozma okulun ikinci kat koridorunu geçti. Ahşap duvar delinerek sahneye bir kapı açılmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümleleri, olanakların kısıtlılığı; koşulların olumsuzluğu; eğitim sisteminin içinde bulunduğu dar boğazın önsezdirimini yapar.

“Sümerbank keteni bordo renk perde, okul sahnesini tam örtmüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümlesiyle verici, perde ve sahne ile ilgili bir şeyleri sezdirmek ister. Okul sahnesinin çok büyük olduğu bu nedenle perdenin sahneyi örtmediği ya da perdenin okula özel dikilmiş bir perde olmadığı düşünülebilir.

“Bize bu gecenin hazırlanmasında güç veren, azim veren Sayın Kaymakamımıza, bizi her an teşvik eden Sayın Jandarma Kumandanımıza (...) sahnemizin perdesinin kumaşını bağışlayan tüccardan Şakir Bey’e, bize terazi veren Talat Efendi’ye, bize çuval veren yine Şakir Bey’e (...)” (A. A. -Ö.Y., s. 19). Müsamere sahnesinde başa bela olan perdeyle ilgili Sümerbank’tan olmasının ve sahneye küçük gelmesinin dışında yeni bir bilgi, kumaşının tüccar Şakir Bey tarafından bağışlandığıdır. Yazar’ın perdeye ironik anlamlar yükleyerek bu denli takmasının nedeni, perdenin kumaşının Şakir Bey tarafından verilmiş olması olabilir. Kumaşının Sümerbank’tan olmasına rağmen sahneye göre kısa olması, Şakir Bey ile ilgili bir şeyleri sezdirmek için yazar tarafından bilinçli olarak vurgulanıyor olabilir. Belki de Şakir Bey, roman kahramanlarının hayat sahnesinde perde gibi çeşitli roller oynayacaktır. Perdeyle ilgili sezgi, olasılık ve tahminlerin çıkarıma dönüşebilmesi için metinde verilecek bilgiler önemli görev üstlenecektir.

“Hani senin kara papyonun, kahrolmayası? Hani, nerde?”

“Lastiği koptu öğretmenim... Kopuverdi.” Kara kıl dokumadan soluk siyah, uzun kısa pantolonunun cebinden beyaz lastiğe dikilmiş kelebek biçimi bir kumaş parçası çıkardı. Papyona benzetilmeye çalışılmış bu kara nesneyi, evin ambarında kuyruğundan yakaladığı bir fare gibi tutuyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 10). Ali, Batılı giyim eşyası olan papyonun ne olduğunu anlayamadığı için onu yadırgar; kullanım şeklini bilemediği için ona fare muamelesi yapar. Cümleler, insanlara benimsetilemeyen Batılı yaşam tarzının dış görünüşte Batılaştırma şeklinde benimsetilmeye çalışıldığını sezdirme görevi üstlenir. Ancak Ali, papyona benzetilmeye çalışılan kara nesneyi kendi kültürlerine yabancı olduğu için boynunda taşımak yerine cebine koyar ve ona fare muamelesi yapar. Cümle, romanda ele alınacak olan çatışmaların önsezdirimidir. Atlı’ya göre, romanda karşımıza çıkan modernleşmeyle ilgili ilk çatışma, Dünder Öğretmen ile Ali arasında geçer (2011: 107).

“Derken kendine acıdı Başöğretmen. Ülker’in küçük ellerinde saçlarını ördüren Aysel’e acıdı:

“A kızım, niye şu işi evinde annene yaptırmadın?” dedi.

Kızcağzı yutkundu. Sıtmalı karnını Ülker’in arkasına sakladı:

“Babam anneme kızdı da, Başöğretmenim... Annem de, ‘Ben karışmam artık, ne olursa olsun!’ dedi... Ben de geç kalıyordum. Annem de ağlıyordu sonra.”

Kendisi de sessizce ağlamaya başladı. Ülker'in arkasına iyice gizlendi. Gözleriyle Semihayı aradı. Ondan yardım bekledi.” (A. A. -Ö.Y., s. 13).

Aysel’le ilgili verilen cümleler, onun travmatik bir yapıya sahip oluşunun önsezdirimleridir. Ayaz’a göre, Başöğretmen’e Aysel’in verdiği cevaplardan aile içindeki konumu anlaşılabilir. Aysel, ailede babanın baskın rol oynadığı, diğer bireylerinse baba tarafından sindirildiği erkek egemen bir ailenin çocuğudur. Aysel’in karakter özelliklerinin oluşmaya başladığı ve hayatının geri kalan dönemlerindeki kişiliğinin şekillendiği çocukluk dönemlerinde ailesinden gördüğü baskı, Aysel’in kişiliğinde kendine güvenmeme sorununa ve korkunun temellerinin atılmasına sebebiyet verir (2009: 36).

Aysel’in babası, toplumun kabullerine bağlı olması sebebiyle Aysel için baskılayıcı bir güçtür. Aysel, çağdaş cumhuriyet idealleri ve ailesi arasında kalmış bir çocuktur. Müsamere sahnesinde ailesiyle yaşadığı uzlaşamama sahnesi, bir bakıma Aysel’in toplumla uzlaşamamasının da önsezdirimleridir. Öğretmenlerinin istediği şeyleri tam olarak yapamamış olmanın üzüntüsünü içinde duyduğu, sıtma hastalığına tutulmuş gibi titremesinden; karın ağrısından ve ağlamasından belli olmaktadır. Aysel’in çocukluk yıllarında yaşadığı travmalar verilerek ileride olacakların sezdirimleri bu cümlelerle yapılır. Çağdaş idealler ve geri kalmışlık arasında bocalayan Aysel, bir savunma mekanizması olarak kendini hayattan silmeye çalışıp arkadaşlarının arkasında saklanmakta, onlardan yardım beklemektedir. Otel odasında ölmeye yatan kahramanın Aysel olabileceği Aysel’in de kendini hayattan silmeye çalışmasından sezilir.

“Kız ve erkek öğrenciler ilk kez birbirlerine değeceklerdi. Ama, onca provaya karşın değemiyorlardı. Adımları birbirine karışıyordu. Sarılmak gerektiğinde, birbirlerinden birer metre uzakta duruyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 20). Toplumun kültür atmosferi ve bakış açısının gösterildiği cümleler, metnin çözümlenmesinde önemli sezdirimler barındırır. Kültürün ve dini inançların büyük etkilerinin olduğu toplumda, kız ve erkek çocukları birbirine mesafeli yetiştirilmekte; küçük yaşlardan itibaren aralarına set konulmaktadır. Küçük yaştan itibaren kutuplaştırılıp birbirlerinden uzaklaştırılan bu nedenle de beşinci sınıfa kadar birbirlerine hiç dokunmamış çocukların ilk kez temasta bulunacakları anda, korku ve utanç yaşadıkları görülür. Cümlelerle çocukların hayatlarının her döneminde baş göstermesi muhtemel karşı cinse uzak ve soğuk tavırların kaynağının önsezdirimi yapılır.

“Rondoyu oynarken kazık gibi durma. Rahat ol.” (A. A. -Ö.Y., s. 10) cümleleriyle kadınsılıktan uzak olarak romana dâhil edilen Aysel; hemcinslerinden farklı, kadınsı kimliği geri plana alınmış olarak bir kez de şu cümlelerle verilir. “*Aysel’in dışında bütün öteki kızlar çiçek olmuşlardı: Lale, gül, menekşe, papatya falan... Böcekler, hoplayıp zıplayıp vızıldayarak çiçekler üstüne konuyor, diplerini eşeliyor, kemiriyor, kokluyorlar; kelebek ise özgür, hep kanat çırpıp, o çiçekten bu çiçeğe konuyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 21). Cümlelerde görüldüğü üzere böcekler, çiçeklerin üstüne konmakta; onların diplerini eşelemekte; onları kemirip koklamaktadır. Ancak Aysel, bu kadın erkek temsilinden tamamen uzak özgür bir şekilde kanat çırpmakta; tüm olanlardan her şeyden uzak kendi çizdiği yolda ilerlemektedir. Bu durum, Aysel’in toplumun dayattığı rolleri reddedeceğinin; toplumla uzlaşamayacağını sezdirimini yapar.

Aysel’in kelebek olması, onun hayatının ilerleyen dönemlerinde kelebeklere benzer yanlarının olacağını önsezdirimi olabilir. Kelebekler, eş seçerken doğru desen ve renkteki kelebekle eşleşebilmek; kendine uygun olan eşle çiftleşebilmek için büyük çaba sarf eder. Erkek kelebek, uygun eşi seçtikten sonra dişinin etrafında uçarak özel dans yapar; dişi kelebek de uygun bulursa dansa eşlik eder. Cümlelerle sanki böyle bir sahne çizilmiş; erkeklerin çeşitli şekillerde çiçeklerin üstüne konması, kelebeklerin çiftleşmeden önceki dansları ve eş seçimlerine benzer bir sahne olmuştur. Kelebeklerin eş seçmesinde önemli etkenlerden biri de salgıladıkları kokulardır. Bu sahnede, böceklerin çiçekleri koklaması da bu duruma bir vurgu gibidir.

Aysel’in yaşamı boyunca herkesten farklı olmaya ve özgürleşmeye çalışırken başına geleceklerin sezdirimleri aşağıdaki cümlelerle yapılır: “*Gösterilmek istenen buydu, evet. Ama bu tabloda da önüne geçilemez yanlışlıklar oldu. Bir seferinde papatya, kalkıp kelebeğin üstüne kondu (...)* Gül olan, Savcı’nın kızı Sevil, kelebeğin bir kanadını kırdıysa da, rolüne hiçbir şey olmamış gibi devam ettiği için hoşgörüyü karşılandı.” (A. A. -Ö.Y., s. 21). Kelebek olan Aysel, ne kadar hemcinslerinden farklı olmaya çalışsa da papatya onu rahat bırakmamıştır. Gül rolünü oynayan Sevil de özgürce uçan kelebeğin kanadını kırmış buna rağmen rolüne bir şey olmamış gibi devam ederek yine oyunculuğunu konuşturmuştur.

“*Ebe Nurinnisa, başlarından uç uca birbirine eklenmiş iki tilkisini getirip verdi. Öğretmen Dünder da, yakası kürklü bir mantonun yerini bu tilkilerin almasına ses çıkaracak zamanı bulamadı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 25). Kürklü manto bulunamayınca

çözüm, Ebe Nurinnisa'nın verdiği başlarından birbirine eklenmiş iki tilkinin manto niyetine kullanılması olur. Dünder Öğretmen'in zamanı olmadığı için ses çıkaramadığı bu durumun çocuk yaşta olan Aysel'in hayal dünyasını olumsuz yönde etkileyeceği aşikârdır. Cümlelerde, çocuk yaşta boynuna kafaları olan iki tilkinin dolanmasının Aysel üzerinde yaratacağı sorunların önsezdirimleri yapılmıştır.

Aysel için tam bir kâbusa dönüştüğü aşikâr olan kentli memure kıyafeti arayışı, vericinin Aysel'in yaşadığı bunalımları sezdiği bölümlerdendir: “*Asıl büyük güçlük, çocuğun giyeceği ökçeli ayakkabılardaydı. Aysel'in ayakları, annesinin düğünden düğüne giydiği, uçları yılan derisi beyaz iskarpinlerini ancak yarısına kadar doldurabiliyordu. Üstelik kızcağız sivri ökçeler üstünde hiç duramıyordu. Evde yapılan bir iki deneme de iskarpinlerin belinden kırılmasıyla sonuçlanmıştı. Annesi, o zaman başkaldırdı artık. Salim Efendi'den gizli yapılan bütün hazırlıklar canına tak etmişti:*

“*Bıktım senin okulundan da, müsamerenden de! Öff, git başımdan!..*” (A. A. -Ö.Y., s. 25-26). Aysel için bulunan yüksek ökçeli ayakkabılar, annesinin kenarlık olarak bir köşeye koyduğu; düğünden düğüne giydiği ayakkabılardır. Kendine büyük olan ayakkabının üzerinde duramayan Aysel, evde yaptığı denemelerde annesinin kenarlık ayakkabılarını kırınca zaten yardım etmek için yeterince istekli olmayan annenin sabrı tükenir. Aysel, annesinin onu başından kovarak kendiyile baş başa bırakmasıyla iyice çaresiz kalır ve gerektiği gibi hazırlanamadığı için azar işitince müsamere salonunda ağlar.

“*Yeni bir kuşak doğuyor!*” Bizim çocukluğumuz için böyle denirdi. *Böyle doğumun ayrı bir sorumluluğu vardır. “Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen...” İlk görev. Nedir bir ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklendiğiniz bir sorumluluk.*” (A. A. -Ö.Y., s. 29). Daha ölmeye yattığı ilk anlarda çocukluğundan beri kendine yüklenen vazifeleri, sorumlukları, gücünün yetip yetmeyeceğini düşünmeden yüklendiğini ifade eden Aysel, kendini ölmeye götüren nedenlerden birinin sorumlulukların büyüklüğü olduğunu sezdirir.

“*Kız öğrencilerimden biri, Anna Karenina ya da Madame Bovary gibi ölüme yattığımı görse, kim bilir nasıl güler! Kafa kafaya verip ne dalga geçerler bu tür seçimlerimizle...*” (A. A. -Ö.Y., s. 31). Aysel'in “*Kafa kafaya verip ne dalga geçerler bu tür seçimlerimizle*” diyerek kastettiği seçimlerden biri, kocalarını aldatan ve sonuç olarak intihar eden roman karakterleri gibi intihara kalkışmasıdır. Aysel'in kendini bu

karakterlere benzetmesi, onun da eşini aldatmış olabileceğini sezdirir. Verici, böylesi bir şeyi sezdirerek okurda merak duygusu uyandırmayı başarır.

“*Canım turşu istiyor. Hem de karpuz kabuğu turşusu (...) Ah, annemin o karpuz kabuğu turşuları! Limona yatırılmış hayat parçası!..*” (A. A. -Ö.Y., s. 48). Aysel’in ölüm anında aklına alakasız birçok konu gelir. Ancak canının turşu çekmesi üstünde diğerlerinden daha çok durarak okuru konu üzerinde düşünmeye yönlendirir. Aysel, ya ölmeye direnen ve ısrarla hayat belirtisi veren vücudunun ölmeye yanaşmadığını ya da gebe olduğunu sezdirmeye çalışıyor olabilir.

“*Yasta ve Kıvançta*” (A. A. -Ö.Y., s. 63) bölümün takdiminde yer alan “yas” sözcüğü, bölümde Atatürk’ün hastalık durumuyla ilgili bilgiler verileceğinin sezdirim ifadesidir.

“*Ticaret Bakanı Nazmi Topçuoğlu, İstanbul Ticaret Odası’nda yapılan bir toplantıda, çeşitli ithal malları üstünde anormal fiyat artışları nedeniyle ortaya çıkan duruma karşı alınacak tedbirleri bildirmiştir.*” (A. A. -Ö.Y., s. 93). İmren Aydın ve Hikmet Zeki Kapıcı’nın verdiği bilgiye göre yetkililer, ülkemizde ihtiyaçtan fazla ürün üretildiği için temel gıda maddelerinin temininde sıkıntı çekilmeyeceğini belirtir. Elde ürün yokmuş gibi ürünleri stoklayıp ederinden fazla satanlara izin verilmeyeceği, vurgunculuğun önüne geçmek alınacak önlemler bildirilir. Ticaret Odası’nın sürekli fiyatları kontrol ettiğini ve fiyatları fahiş miktarda arttıranları tespit edeceğini ifade eden yetkililer, malları stoklayıp piyasaya sürmeyenlerle ilgili gerekli işlemlerin yapılacağını kamuoyunun dikkatine sunar (2018: 120). Verilen bilgiler, metinde daha sonra geçecek olayların önsezdirim cümleleridir.

“*Kardeşim Nurten’le Park Sineması’nda Harun Reşid’in Gözdesi filmini gördük. Çok muhteşimdi. Fakat her şeye rağmen bugün nedense hayatımdan memnun değilim (...) Bugün İbrahim Bey beni çağırdı ve cebir dersinde böyle dalgın olmamamı söyledi. Doğrusu bende bazı değişiklikler var. Ne olduğunu bilemiyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.171-172) cümleleri, Aydın’ın neden dalgın olduğuna dair merak unsurunu arttıran cümlelerdir. Cümle, aynı zamanda Aydın’ı dalgınlığa sürükleyecek bir sorunun varlığının sezdirimi yapar. Sonradan verilen bilgiler, konunun Aysel’in ona yüz vermemesinden kaynaklı olduğunu ortaya koyar.

“*O yılın diğer siyasal olayları:*

Birleşmiş Milletler’de barış çalışmaları - İran’da olaylar - Hindistan’da bağımsızlık hareketleri - Mısır’ın bağımsızlığı - Cava Müslümanları - Çin Hindistanı’nda savaşlar - Yeni bir Arap devleti kurulması için hareketler - İran ve Rus antlaşması - Almanya sorunu - İstanbul ve Çanakkale Boğazları sorunu - Türkiye’de komünizm ürpertileri - Komünizm, faşizm çarpışması - Tan Olayı - İstanbul’da sıkıyönetim, vb...” (A. A. -Ö.Y., s.357). Dünyayla ilgili verilen haberler bir bütün hâlinde incelendiğinde genel olarak Amerika, Rusya; ek olarak İngiltere arasında yaşanan anlaşmazlıkları içeren haberler olduğu görülmekte ve Soğuk Savaş’ın önsezdirimlerinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Ülke gündemine dair verilen haberlerin de Amerika, Rusya gerilimi sonucu ortaya çıkmış sorunlardan kaynaklı olduğu görülür. Verici; ülke ve dünya gündemine dair haber içeriklerine değil, haber başlıklarına yer vererek Soğuk Savaş’ın habercisi olan gelişmelerin, gerilimli atmosferin bir bütün hâlinde görülmesini amaçlar.

“Şimdi burada, Fransa’da ise kabine buhranı varmış. Yeni kabineyi Schuman kuracakmış.” (A. A. -Ö.Y., s.369-370) cümleleri, Avrupa’da savaşı önlemek amacıyla stratejik kaynakların kullanımı için “Schuman Bildirgesi”ni sunan; Avrupa Birliği’nin öncülerinden biri kabul edilen Schuman’ın başbakan olduğu haberini verir. Cümleler, Avrupa Birliği’nin kurulacağını önsezdirimini yapar.

“Kuzey Atlantik Paktı kurulmuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 370) cümlesinde bildirimi yapılan birlik, dış güçler tarafından uğranacak herhangi bir saldırı esnasında ortak savunmayı esas alan birliktir. Cümle, uluslararası askerî birlik NATO’nun kurulacağını önsezdirimini yapar.

“Ertürk, bir teğmenin elinde Cumhuriyet gazetesi yakaladı ve ona katıksız hapis verdi. Rüyasında, “Fideler, fideler!” diye sayıklayan bir askerin adını Fidel Castro’cuya çıkarıp -tabii o zamanlar albaydı artık- (geçen yıl), ona tezkere bıraktırdı.” (A. A. -Ö.Y., s.387). Cumhuriyet gazetesi, çok partili hayata geçiş döneminde Demokrat Parti lehine haber yapan, 1950’li yılların ikinci yarısından sonra Demokrat Parti’ye muhalif olan gazetedir. Verici, Demokrat Parti destekçisi Ertürk üzerinden partinin basına baskı uyguladığını sezdirerek 60 Devrimi’nin gerekçelerinden birini ortaya koyar. *“Rüyasında, “Fideler, fideler!” diye sayıklayan bir askerin adını Fidel Castro’cuya çıkarıp -tabii o zamanlar albaydı artık- (geçen yıl), ona tezkere bıraktırdı.”* cümlesi, CHP ile birlikte “Güç Birliği Cephesi”ni kuran “Türkiye Köylü

Partisi” destekçilerine, Demokrat Parti’nin uyguladığı baskıyı ortaya koyarak 60 devriminin önsezdirimini içerir.

“Kızılordu Varşova’ya doğru yürüyordu. Her gün hemen hemen bin Alman ele geçiriliyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.232). Alman işgali altında olan Varşova’da Alman birliklerinin çekilmesiyle şehir, 1945 yılı başlarında Sovyet ordusu olan Kızılordu’nun eline geçer. Her gün bin Alman’ın ele geçirildiğinin bildirildiği yılda, Almanların mağlubiyete doğru gidişinin önsezdirimini yapar.

2.2.8. Artsezdirim Cümleleri

Metinde her bilgi açık olarak verilmez, dolaylı yollardan ya da örtük olarak sezdirilebilir. Bazı kilit noktalarsa merak ve heyecan unsurunu arttırmak için metin boyunca belirsizliğini korur. Bağlam boyunca okuru yazarla işbirliği içine sokan bu belirsizliklerin sonradan giderilmesi, artsezdirim cümleleriyle mümkün olmaktadır:

“Sabah saat dörtte de ölmüş olabilirdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümlesi, önceden saat dörtte Ankara sokaklarında gezdiği bilgisi verilen Aysel’le ilgili dörtten önce yaşadığı, onu üzen başka şeyler olduğunu sezdirir.

“Bilirsin, biz, bizim oralarda çok çok sacdan odun sobaları yakardık. Ben böyle bir taşkömürü sobasını ilk görüyorum ve teyzemlerin yakacakları günü iple çekiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 79). Aysel, teyzesinin evine yeni soba alındığını bildirdiği cümlelerde, bu sobanın sacdan odun sobası olmayıp taşkömürü sobası olduğu gibi ayrıntılar üzerinde durur. Bu bilgiler ışığında “Dündar Öğretmen Ulus Gazetesi Okuyor” bölümünde verilen “Vehbi Koç ve ortağı, kışın kömür sıkıntısı çekmemeleri için Ankaralıları, Ulus Meydanı 13 numaralı dükkânına, kömürlerini şimdiden almaya çağırmaktadır. Odundan kömüre geçiş hızlı olmaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s. 32) haberinden yola çıkarak gazete haberlerinin romanda olacaklarla ilgili kilit görev üstlendiği sonradan sezilir. Aslında gazete haberleri, önsezdirimler içerir. Ancak alıcı haberlerle ilgili kurgulanan olayları gördükçe sonradan gazete haberlerine dikkat kesilir. Bu nedenle verici için önsezdirim olan haberler, alıcı için artsezinlemeleri oluşturur.

“Ufuklarda harp bulutları dolaştığından, sulhün tehdit edildiğinden bahsederler, barışın tehdit altında bulunması söz konusu değildir. Sağdan soldan uçurulan mütalaalara, bedbin haberlere kapılmayınız, harbin ve harpçilerin yaygarasına pabuç bırakmayın.” (A. A. -Ö.Y., s. 36-37) içerikli Ulus gazetesi haberlerinin “... harpten çok

korkuyorum. Gerçi patlayan bu harp büyüklerimizin sayesinde, bize hiç ulaşamazmış ama ne bileyim işte, belki anamdan babamdan ayrı olduğum için olacak, öyle, bazen geceleri korkuyla uyanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 79) cümleleriyle yeniden gündeme getirilmesi, “*Dündar Öğretmen Ulus Gazetesi Okuyor*” başlığıyla verilen haberlerin romanda yer alacak konularla ilgili sezdirimleri içerdiğinin sonradan fark edilmesini sağlar. Bu artsezinlemeler, alıcıda roman boyunca verilecek gazete haberlerine dikkat edilmesi gerektiği kanısını uyandırır.

“... dün, burada hava tehlikesine karşı bir pasif korunma tecrübesi yapıldı. Gökyüzünde birçok tayyareler uçtular. Bunlar bombardıman tayyareleriymiş. Çok alçaktan uçtular.” (A. A. -Ö.Y., s. 79). Gurbet Gökgöz’e göre dünyada savaş teknolojilerinin hızla gelişmesi, Türkiye’nin de bu gelişmeleri takip etmesini zorunlu kılar. Türkiye’de halkın havacılık sektörüyle ilgili bilgisini arttırmak için 1925 yılında Atatürk’ün ileri görüşlülüğü sayesinde “*Türk Tayyare Cemiyeti*” kurulur. Uçak teknolojisinde ileri bir seviyelere gelmek ve etkili saldırı gücüne sahip olmak için 1935 yılında “*Türk Kuşu*” adında uçuş okulu açılır (2020: 102-104). “*Dündar Öğretmen Ulus Gazetesi Okuyor*” bölümünde verilen “*Geniş boy fotoğraflar Türkkuşu’nun İnönü ve Ergazi Tayyarecilik Kampı’ndaki başarılı çalışmalarını yansıtmaktadır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 39) haberi, halkın ilgi ve bilgisini arttırmak için yapılan çalışmaların ve hava tehlikesine karşı pasif korunma tecrübesinin sezdirildiği haberdur. Alıcı, uçuş eğitimi kamplarının savaşa hazırlık için düzenlendiğini metnin sonraki bölümlerinde sezinler. Sonradan verilen cümleler, gazete haberlerinin önemli olduğuyla ilgili artsezinlemelere ulaştırır (“*Dündar Öğretmen Ulus Gazetesi Okuyor*” bölümünde verilen haberlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Üstünoğlu ve Ergüt, 2020; Ergüt, 2020).

“*Jimnastik ve müzik hocalarımız bir olup bize valsi ve tangoyu öğretiler. Ben, Metin’in damı oldum. Epey güldük. “Vous permettez?”, “Avec plaisir” (“Müsaade eder misiniz?”, “Memnuniyetle...” demek.)”* (A. A. -Ö.Y., s. 90). Cümlelerden Aydın’ın okulda dansa davet, Batılı görgü kuralları eğitimi de aldığı bilgisi edinilmişti. Aydın için Tilla’da gerçekleştirilen buluşma, okulda öğrendiklerini uygulama yeri olur: “*“Tilla’nın üç kişilik Swing Caz Topluluğu “J’attendrai”yi çalmaya başlayınca Aydın, babasının hoşgörülü keş’leri arasında Sevil’i dansa kaldırdı. Okulda oğlan oğlana yaptıkları bu dansı, herkesin gözü önünde ve bir kızla ilk defa yapacaktı. Yüzü terlemişti. Fakat elleri buz kesiyordu. Yine de Sevil’i dansa kaldırırken şakacı bir tavır*

almayı becerdi: “Vous permettez, Madame?” dedi, sonra çabucak başını salladı: “Ayy, şaşırdım, Mademoiselle” dedi. Herkes gülüştü. O da bu patırtı arasında Sevil’in peşinden pisti boyladı.” (A. A. -Ö.Y., s.128). Aydın’ın şakacı tavırla yaptığı davet, okulda aldığı eğitimin bir tezahürü olsa da heyecanlanması ve sözcükleri karıştırması, tecrübesizliğinden kaynaklanır. Müsamere sahnesinde kızlı erkekli dans edecek öğrencilere aileleri tarafından verilen tepki, bu masada görülmez. Aileler, çocuklarının edecekleri danstan memnundur ve gururludur. Tilla’da edilen dans, müsamere sahnesinde yapılan danslarla yerleştirilmeye çalışılan yeni düzenin artsezdirimini niteliğindedir.

“Tezel? Şimdi annemden bir telefon almış olsa... Benim ortadan kaybolduğumu öğrense, kadehini Park Otel’in barında boşaltıp, “Amma matrak ha!” diye güler. Annem (...) kızının bütün sorumsuzluklarını unutturur. Tezel’de hoşlanmadığı, geceleri uykusunu kaçıran ne varsa hepsini unuttur.” (A. A. -Ö.Y., s.202). Cümleler, 30 yıllık süreçte Aysel’in ailenin bakış açısında yumuşama olduğunu ancak tam anlamıyla bir değişim yaşanmadığını sezdirir. Zamana dayalı çıkarım yapılarak 23 yaşında olduğu anlaşılan Aysel’in kardeşi Tezel’in iki evlilik yapması; eşinden boşanmadan başka biriyle görüşmesi; barlarda, diskoteklerde dolaşması; İstanbul’da tek yaşaması, - Aysel’in Ankara’da tek başına okuması hoş karşılanmadığı için başına abisinin bekçi dikildiği dikkate alındığında- ailede eyleme dökülmeyen fikir boyutunda kendini sürdüren bir yumuşama yaşandığını gözler önüne serer.

“Makul olunuyor. Ertürk, mandolin ardına gizleneni Savcı’ya kovalatan arkadaşını alnından öptükten sonra Beyaz Zambaklar Ülkesinde’yi bile okumuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.377) cümleleri, Ertürk’ün egemen ideolojiye bağlılığının koptuğunun artsezdirimini yapar. Çünkü o, Atatürk’ün askerî okullarda okutulmasını istediği kitabı okumayacak seviyede fikir değişimine uğrar.

“Durmadan ödeyecek, her şeyi ödeyecek denli zengin olmadığımı, elimde olan, bildiğim, biriktirdiğim bütün zenginliği kendisine çoktan verip tükettiğimi nasıl açıklayabilirdim? Sonsuza dek cömert olmak için sonsuza dek verilecek bir şeyinin olması gerek.

O hâlde birazını geri ver Engin.

“Soyun bakalım!” (A. A. -Ö.Y., s.397). Elinde olan, bildiği, biriktirdiği bütün zenginliğini Engin’e verip tükettiğini söyleyen Aysel’in “*O hâlde birazını geri ver*

Engin.” dedikten sonra “Soyun bakalım!” demesi, metnin bu bölümüne kadar Engin’in kendi kendine soyunduğunu düşünen okuru şaşkınlığa sürükler. O hâlde önceki bölümlerde verilen “Çıplakken bir matbaa işçisini bir öğrenciden, bir efendiyi bir uşaktan, bir zorbayı bir aşkıktan nasıl ayırdedebilirsiniz? Beni şaşırtan, sadece bu oldu: Ona ne ad vereceğimi bilemedim.” (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümlelerinde Aysel’in söz ettiği zorbalık çıplaklık değil, başka bir şeydir.

“*Rabia Öğretmen otobüste paketlerini bırakmış. Beni onları almaya göndermişti de...*” falan demeye başladı. İşte o anda içimde bir şeyler oldu. Gizli gizli uyuyan bir yaraya parmak basılmıştı da, o yara birden kanamaya başlamıştı sanki.” (A. A. -Ö.Y., s.178). Cümleler, roman boyunca Aysel’le uğraşan Aydın’ın önceden de Aysel’e bir şeyler hissettiğinin artsezdirim cümleleridir.

2.2.9. Nitelik Sezdirimi Cümleleri

Yeterli delilden yoksun, eksik ve yanlış bilginin verilmesi, nitelik ilkesinin ihlal edilmesine ve nitelik sezdirimine sebebiyet verir. Vericinin bilinçli olarak kurduğu doğru, tutarlı olmayan ve yeterli delil içermeyen bilgiler; iletişimdeki anlaşılabilirliği zora sokar. Ancak alıcı, söylenene değil; kastedilene odaklanarak, bağlamı iyi takip ederek sezdirilen gerçek anlama ulaşır.

Çakır; alıcı ve vericinin birbirlerinin sözlerini doğru kabul ederek hareket ettiklerini ancak bazı durumlarda vericinin alıcının da anlayacağını düşünerek iletişim kurallarını ihlal ettiğini ifade eder. Kuralın ihlaliyle ortaya çıkan anlam, doğru bilgilerle verildiği kadar anlamlıdır. Birbirinden tamamen farklı anlamlar yansıtan bu kullanımlar, söylenenden daha fazla anlam yansıtır. Sezdirimin geçerli olması için kastedilen anlamın anlaşılması gerekir. Anlaşılmayacağı bilinerek yapılan imalar ya da alıcı tarafından anlaşılmayan ifadeler, yalana döner (2014: 63-65).

Çürük’e göre sezdirim, ironi içerebilir bu durumda söylenen ve söylenmek istenen arasında örtük şekilde bir karşıtlık vardır (2014: 22).

“*Kadın artistin ismini şimdi hatırlayamıyorum. Gözleri biraz şehlaydı. Ama bu da ona yakışıyordu. Aman canım, bana ne?*” (A. A. -Ö.Y., s. 86). Aydın, filmde kendine çok yakışan şehla gözleri olan kadın artistin oynadığını söyledikten sonra “*Aman canım, bana ne?*” diyerek soru sormaktan ziyade kadın artistin güzelliğinden etkilendiğini sezdirir. Kadını beğenmesine rağmen ismini unutan Aydın, tutarsız davranış

sergileyerek nitelik ilkesini ihlal eder. Aydın'ın çekinme, utanma içeren cümleleri, söylenenden daha çok anlam ifade eder.

“*Turan neresiydi acaba?*” (A. A. -Ö.Y., s.164) cümlesini kuran Ali'nin tüm Türkleri tek vatan ve tek bayrak altında toplamayı amaçlayan Turan idealini bir yer sanması, ironik bir durumdur. Çürük'e göre nitelik ilkesinin ihlaliyle asıl amaçlanan eleştiride bulunmak, uyarmak veya alay etmektir (2014: 22). Verici, Ali üstünden ironik bir dil kullanarak asıl söylemek istediğini gizler.

“*Yapılan bisikletime binerek epey gezdim. Uzaktan yine Aysel'i gördüm. Galiba bu sefer o da beni gördü. Bisikleti, gidonu tutmadan sürebiliyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.172). Aydın, yaptırdığı bisiklete binerek epeyce gezer hatta gidonu tutmadan bisiklet sürmeyi öğrenir. Güzelleştiğini düşündüğü Aysel'i uzaktan da olsa gören Aydın'ın bu bisiklet turlarını ve artistik hareketleri, Aysel için mi yapıyor olduğu belirsizdir. Ancak günlükte ara ara Aysel'den bahsetmesi, ergen çağlarında olan Aydın'ın gerçek hislerini kâğıda dökemeyip bu şekil küçük bahislerle günlüğüne yansıttığını düşündürür. Bağlam takibi, sezdirimlere ulaşmakta ve eksik verilen bilgileri tamamlamakta belirleyici rol üstlenir.

“*Aramızda bir şey olduğunu sanmayın. Onu burada bir iki kere gördüm. Hem çalışıyor, hem okuyordu. Doğrusu çok takdir ettim (...) Biz yakın arkadaş mıyız?*” deyince, somurtmuş gibi yaparak, “*İyi. Peki. Sen Ali ile yakın arkadaş ol. Hoş, onunla bile rahat konuşamazsın ya sen. Korkarsın.*” (A. A. -Ö.Y., s.181). Aydın'ın, “*İyi. Peki. Sen Ali ile yakın arkadaş ol.*” cümlesini kurması, Ali ile Aysel'in arkadaş olmasını istediğinden değil; aralarında bir şey olup olmadığını öğrenmeye çalışması sebebiyledir. Aydın, birbirlerine karşı bir şey hissedip hissetmediğini öğrenmek isterken Aysel'e açıkça bu durumu sormak yerine iletişimde aksamalara neden olabilecek yanlış bilgiler verir; sonrasında niyetinin sezilmesini bekler.

“*Adı ne?*” “*Ha bunun mi? Bunun ati Encin'dur hanumum. Demeysun bu nasıl attur. Doğduğunda pire cibiydi bu. Çansuz doğdı sandıydık. Cırlamadi. Tutçi oyle çansuz. Tedu Rıza, ha bu çocuk encin...*” “*İyi. Güzel. Engin. Modern bir ad*” dedi Kaymakam.” (A. A. -Ö.Y., s.261). Anne ve baba ağlamadı diye ve çok küçük olduğu için çocuğun cansız doğduğu çıkarımına varır. Bu nedenle de çocuğa “ufak” anlamına gelen “Encin” adını verir. Kaymakam'ın çocuğun adının “Engin” olduğunu düşünerek “*İyi. Güzel. Engin. Modern bir ad.*” demesi, alıcıyla verici arasında doğru kod çözme

işleminin yapılamadığını ortaya koyar. Kadının Karadeniz ağzıyla konuşması bir ipucu olarak alınması gerekirken alıcı, bu ipucunu doğru değerlendirememiştir.

“*Henüz kimsenin radyosu bozulmuyordu galiba. İşler çok değildi.*” (A. A. -Ö.Y., s.318). Verici, yeterli delilden yoksun bilgi vererek alıcıya bir şeyler kasteder. Cümle, asıl olarak insanların radyo alacak ekonomik düzeyde olmadıklarını sezdirmek için kurulur. Roman boyunca dönem hakkında bilgilendirilen alıcı, söylenenden daha çok anlam barındıran sezdirim bilgisine ulaşır.

“*Ali, bu ara belki bir köyüne gidip gelebilir. Ama ya otobüs yollarda bozulursa? Bozulur da Ali işe başlama gününü kaçırsa? Gireceği bordronun kapısı kapanırsa ya?*” (A. A. -Ö.Y., s.320). Ali, işe girmeden önce kendine tanınan sürede köyüne gidip gelmeyi düşünür ancak yolda otobüs bozulur ve işe başlama gününü kaçırmak korkusuyla vazgeçer. “*Gireceği bordronun kapısı kapanırsa ya?*” cümlesi, Ali’nin tecrübesizliğinin sezdirimini yapar. Verici, Reiscumhur olmakla eşdeğer görülen bu sınavı kazanmasının altında başka şeyler aranması konusunda okuru yönlendirmek için alaycı bir üslup kullanır.

“*Üç öğretim üyesinin duruşmasında önce bir öğrenci tanıklık etmiştir. Yedek Subay Okulu’nda kalan askeri bir öğrenciymiş bu. Şöyle konuşmuştur: “Fakülteye ilk girdiğim sıra Felsefe Şubesi öğrencilerinin fena fikirli olduklarını duydum. Bu şubenin bazı öğrenci ve hocaları birbirlerine hoca-öğrenci muamelesi etmiyorlardı. Birlikte sigara içiyorlardı. Bazen fakülteye Ruhi Su da gelirdi. Mandolin dersi vereceğim diye gelir, fakat öğrencilerle konuşulurdu. Namık Kemal’i tenkit ettiklerini bile duydum.”*

Savcı soruyor: “Fena fikirden kastınız?”

Cevap: “Kastım, solculuktur. Fakat solculuğun ne olduğunu bilmiyorum. Öğrenmek de istemiyorum çok şükür.”

Bu öğrenciyi Ertürk, tanıklığından sonra alnından öpmüştür. En yakın arkadaşı.” (A. A. -Ö.Y., s.376).

Cümlelerde, “Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi”nde görev yapan üç öğretim üyesinin komünistlerle işbirliği yaptığı suçlamasıyla tutuklandığı davada yaşananlar hakkında bilgi verilir. Öğrencinin örtülü olarak verdiği sezdirimler, “*Ruhi Su*” ve “*Namık Kemal*” ipuçlarından çözümlenebilmektedir. Ruhi Su, komünizm propagandası yapmak suçuyla radyodaki işine son verilen bir müzisyendir. Ruhi Su’nun Namık Kemal’i eleştirmesinin sebebi, komünizm taraftarı Nazım Hikmet’in Namık

Kemal’i ağır dille eleştirmesidir. Cafer Gariper; Nazım Hikmet’in Nâmik Kemal’i hayat sürdüğü toplumun gerçekliğini anlayamadığı; seçkin tavır takındığı; sınırlı hürriyet taraftarı, çağının gerisinde ve burjuvazinin bayraktarı olduğunu düşünerek eleştirdiğini bildirir (2013: 79).

Öğrenci, açıkça üniversitede komünizm propagandası yapılıyor demek yerine ders işlenmeyen sınıfta neler yapıp konuşulduğunu anlatarak ipuçları verir. Böylece alıcının verdiği eksik bilgilere rağmen sezinlemelere ulaşmasını ister. Öğrencinin bunu yapmasına sebepse gizlemek ve söylemek istenmediği bilgi nedeniyle tepki çekmemektir.

“*Savcı soruyor: ‘Fena fikirden kastınız?’*” konuşma bildirimi cümlesinde, öğrencinin açıkça dile getirmediği durumun ne olduğu sorulur. Verilen cevap, “*Kastım, solculuktur. Fakat solculuğun ne olduğunu bilmiyorum. Öğrenmek de istemiyorum çok şükür.*” olur. Cümlelerde, öğrencinin kendini gizlediği ve yanlış bilgi verdiği görülür. Çünkü Ruhi Su ve Nazım Hikmet’le ilgili imalarda bulunan öğrencinin solculuk hakkında bilgi sahibi olmaması imkânsızdır. Sadece solcu demekle yetinmeyi tercih ederek solculuğu bilmediğini söyleyen öğrenci, solcu derken egemen ideolojiyi de içine alan bir söylem üretir. Bu da ifadeler veren kişinin sağcı çizgiye yakın biri olduğunu sezdirir. Tutarsız ifadeler veren öğrenci, her şeyin farkında olmasına; her şeyi bilmesine rağmen bilmiyor gibi görünerek kendini korur. Ertürk’ün en yakın arkadaşı olan bu tanıdığı alnından öpmesi, resmî ideoloji fikirleri dışına çıkmamaya söz veren önceki tavırlarına ters düşmektedir. Ancak metnin önceki kısımlarında Hasip’le ilgili verilen “*DP ilçe başkanına tapıyor. O da Emin Efendi’nin büyük oğlu Remzi zaten.*” (A. A. -Ö.Y., s.367) cümleleri, abisi DP ilçe başkanı olan Ertürk’te fikir kayması olduğunu sezdirir.

“*Makul olunuyor.*”

Ertürk, mandolin ardına gizleneni Savcı’ya kovalatan arkadaşını alnından öptükten sonra Beyaz Zambaklar Ülkesinde’yi bile okumuyor. Daha da makul oluyor: Harp Okulu hocalarının caddelerde, sokaklarda, muhallebicilerde, bütün umumi yerlerde, her köşe başında sert ve put olmaları öğüdünü içtenlikle tutuyor ve cinsel açlığını hamamda, helada kendi kendine gideriyor.” (A. A. -Ö.Y., s.377). Verici, Ertürk’ün sağcı çizgiye kayışını, açıkça söylemek yerine sezdirir. Bu durumun nedeni, ironik bir dil kullanmasıdır. Art alan bilgisi olmadan anlaşılmayacak ipuçları, alıcıyı yanlış

yönlendirir. Arkadaşının yaptığı tanıklıkta solcuları suçlar konuşması, komünistlerin de solcu olması açısından sadece muhalif solcuları suçladığı düşünülebilir. “Beyaz Zambaklar Ülkesinde” kitabının Atatürk’le ilişkisi olduğunu bilmeyenler için de bu kitap, yasaklı kitaplardan biri olarak görülebilir. Vericinin bilinçli olarak anlamsal açıklık oluşturduğu bilgilerden emin olmak ancak art alan bilgisi ve bağlama dayalı bilgiyle mümkün olmaktadır. Abisi DP ilçe başkanı olan Ertürk’teki siyasî kayış, dikkatli bir takip ve ipuçlarını iyi çözümlemeyi gerektirir. Grice, aşırı ihlal içeren örnekler arasına dahil ettiği nitelik ilkesinin aşırı ihlalinin metaforlar; abartma içeren kullanımlar; söylenen gibi olmayan, iddia edilenden daha fazla bilgi barındırarak çelişki içeren ironik kullanımlar nedeniyle olduğunu bildirir (1975: 51-56).

“Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt dün ansızın ölmüş. Dostumuz Amerika’nın bu sulhperver başkanının beklenmeyen ölümü hepimizi derin kedere boğdu. Tarih hocamız bize onun hayatını anlattı. Ankara’da bütün bayraklar yarıya indirildi. Roosevelt’in yerine muavini Harry Truman geçecekti. İnşallah o da Roosevelt gibi sulhperverdir.” (A. A. -Ö.Y., s.264). Aydın, “İyi Komşuluk Politikası” gibi dost ve barış yanlısı politikalar yürüten Roosevelt’in ölümünün Türkiye’yi kedere boğduğunun; Ankara’da da bütün bayrakların yarıya indirildiğinin bildirimini yaparken Roosevelt’in yerine geçen Harry Truman’ın da Roosevelt gibi sulhperver olmasını temenni eder. Aydın’ın barış yanlısı olmasını temenni ettiği Harry Truman, İkinci Dünya Savaşı bitimine doğru göreve başladığında savaşı daha hızlı bitirmek için Nagazaki ve Hiroşima’ya atom bombası atılması kararı alır. Ölümleri azaltmak niyetiyle atılan atom bombası, binlerce kişinin can kaybına neden olur. Verici, Japon halkını ve tüm dünyayı etkileyen Truman’ın bu kararını Aydın’ın barışseverlik temennisiyle sezdirir. Yanlış olduğu bilinen bilgi verilerek sözün ironi içerdiği sezdirilir.

“İlkokulda bizim sınıftan Ertürk’ü Bursa’ya askerî liseye göndermişler. Bana bir resmini yollamış Ertürk. Okulun üniformasını giyinmiş olarak çekirmiş. Şapkası koca kulaklarının üstüne hiç yakışmamış doğrusu. Babası, Emin Efendi diye biri. Hali vakti fena değil. Ama, ne olsa köylü işte. Avrupai kafalı biri olsa o da oğlunu Avrupai bir okula gönderirdi. Bakalım ilerde Ertürk’ün boyu uzayacak mı hem? Bu haliyle yakışıklı bir subay olamaz bence. Türk subayı, uzun boylu ve iriyarı olmalıdır.” (A. A. -Ö.Y., s. 46). Aydın, askerî liseye gidenlerin Avrupaî kafalı olmadığını söylese de babası Atatürk’le birlikte cephede kahramanlık gösterdiği için; dedesi paşa olduğu için övünen

birinin bu fikirde olması beklenemez. Aydın'ın Ertürk için “*Şapkası koca kulaklarının üstüne hiç yakışmamış doğrusu.*”, “*Bakalım ilerde Ertürk'ün boyu uzayacak mı hem?*” şeklinde alaycı dil kullanımı, onun askerî liseye gittiği için aşağılamaya çalıştığı Ertürk'ü kışkırttığını sezdirir.

2.2.10. Nicelik Sezdirimi Cümleleri

Nicelik sezdirimi cümlelerinde, sağlanacak bilginin miktarı önemlidir. Normal bir iletişim anında belli bir amaç için verilen bilginin miktarı gerektiğinden fazla olmamalı sadece karşı tarafı bilgilendirmek için gerektiği kadar bilgi verilmelidir. Gereğinden az bilgiyse yan sorunlar oluşturacağından kafa karıştırıcı olur ve alıcıyı yanlış yönlendirir. Sezdirimlerle yüklü bir iletişim anında verici, kısaca anlatılacak bilgiyi uzun uzun anlatarak başka bir şeyler sezdirmeye çalışır. Ya da uzun anlatılması gereken bilgiyi kısa keserek önemli bilgiyi öne çıkarır; hata yapmaktan, suçlanmaktan kaçınır.

“*Bunu da düşünmemiştim işte: İyi ki o gün bugündür kocamla yatmaya vakit olmamış. Ya da geri atmışım hep. Ya da Ömer'in evde olduğu zamanlar ben aybaşılmışım... İyi olmuş. Yoksa çocuğun babasını bilemeyecektim. Kırk gündür aybaşı olmadım. Niye akıl etmedim peki? Bütün bu gerçek olan, gerçek olduğu için de en önemli olması gereken şeylerin hiç aklıma gelmemiş olması tuhaf.*” (A. A. -Ö.Y., s. 72). “*Bütün bu gerçek olan, gerçek olduğu için de en önemli olması gereken şeylerin hiç aklıma gelmemiş olması tuhaf.*” cümlesi, verilmek istenen ana nedene dair yetersiz bilgi içerir. Alıcının aklında yan sorunlar oluşturan cümle, gerekli cevapları içermez. Vericinin tam olarak ne anlatmak istediğinin anlaşılamaması, nicelik ilkesinin ihlaline neden olur. Ancak vericinin yapmak istediği zaten budur: okuru meraklandırmak.

“*Kız Lisesi⁶⁵'nin önüne gitse mi bir koşu? Git bakalım. Git de Şakir'in canavar otelcisinden iki tokat daha ye o kocaman kafana. Aysel büyümüş. Yanakları pembe pembe olmuş. Güzelleşmiş çok.*” (A. A. -Ö.Y., s.103) cümleleri, asıl anlatılmak istenene dair eksik bilgiler içerir. Yeterince bilgi içermeyen cümlelerde, asıl sezdirilmek istenen Ali'nin beğendiği Aysel'i görmek için lise önüne gitmek istediğidir. Kız Lisesi'nden bahsederken birden Aysel'e kayan anlatım, uyumsuz sezdirim içerse de vericinin amacı, Ali'nin Aysel'e olan beğenisi dile getirmeye çekinen biri olduğunu sezdirmektir.

⁶⁵ Ankara Kız Lisesi, Atatürk'ün kız çocuklarının eğitimine önem vermesi sebebiyle Atatürk döneminde kurulur. Atatürk'ün ders de verdiği lise, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği lisedir.

“Kafkas Dağları’na kar erken düşmüştür. Rus Başkumandanlığı’nın buyruğu üzerine Volga Nehri’ndeki bütün gemiler batırılmış ve Stalingrad’ı savunanlar için artık geri kaçma olanağı kalmamıştır. Kentte her ev bir savunma mazgalıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.125). Alman kuvvetleri, Kızıl Ordu’yla sokak çatışmalarına girerek Volga’ya kadar ulaşır. Kızıl Ordu, kentteki evleri savunma mazgalı gibi kullanarak direnişe geçer. Kış şartları zorlaşmaya başlayınca Almanların ilerlemesi yavaşlar. Kentin tamamına yakını ele geçirilmiş olsa da Kızıl Ordu’nun istikrarlı direnişi ve taarruza geçmesi, durumu Rusların lehine çevirir. Gemileri batırılan ve yoğun kış şartları nedeniyle dış destek alamayan Almanya, Kızıl Ordu’nun taarruzu sonucu egemenliğini yitirir. Rudolf Hofmann ve Walter Görnitz, “Stalingrad Meydan Muharebesi”nin yenilmez olarak görülen Hitler’in mağlup olması nedeniyle İkinci Dünya Savaşı için politik ve psikolojik olarak dönüm noktası olduğunu belirtir (1995: 94). Verici, “Kafkas Dağları’na kar erken düşmüştür.” cümlesiyle İkinci Dünya Savaşı’nın kaderini değiştiren olayların sezdirimini yapar. Verilen katkının gereğinden az olması, aynı paragraf içinde yer alan cümlelerin birbiriyle neden - sonuç ilişkisine sokulamamasına neden olur. Alıcı, cümleler arasındaki bağı ancak konu hakkında bilgi sahibi olursa anlar bu nedenle gereğinden az verilen bilgi iletişimi zora sokar.

“Berberden çıkınca, o kabak gibi hâlimle Aysel ve abisine rastlamayayım mı?” (A. A. -Ö.Y., s.174) cümlesi, Aydın’ın Aysel’e çirkin görünmek istememesi sebebiyle telaşlandığını sezdirenen cümledir.

“Salim Efendi oğlunun, liseyi bitirdikten sonra artık dükkânda oturmasını, baba işini sürdürmeye hazırlanmasını isterdi. Ama İlhan, “Yoo baba. Eskiden olsaydı belki. Ama artık geçti. Şimdi ben hukuk okuyacağım. Türklüğümüzü yerlerde süründüren bütün o soysuz takımından teker teker hesap soracağım!” dedi. Salim Efendi düşünüyordu: Acaba hukuk okumakla bu hesap nasıl sorulur? “Gördük mahkemedekileri. Onlar benden hesap soruyorlar. Sen de benden, benim gibilerden ve daha da sahapsızlardan mı hesap soracaksın yoksa?”” (A. A. -Ö.Y., s.208). İlhan, ülkeleri sebebiyle dükkâna sıkışıp kalmak istemez ve Türklüğü yerlerde süründüren soysuz takımından hesap sormayı planlar. İlhan’ın verdiği cevaplar üzerine Salim Efendi’nin kafasında “Acaba hukuk okumakla bu hesap nasıl sorulur?” sorusu uyanır. Salim Efendi’nin tüm konuşulanlara rağmen İlhan’ın kodlarını çözemez. Başka bir deyişle alıcı ve verici, işbirliği ilkesi gereği ortak bir amaç etrafında toplanamamıştır.

Buna sebepse Salim Efendi'nin Turancılar hakkında yeterli art alan bilgisine sahip olmamasıdır. “Gördük mahkemedekileri. Onlar benden hesap soruyorlar. Sen de benden, benim gibilerden ve daha da sahipsizlerden mı hesap soracaksın yoksa?” cümleleri, Salim Efendi'nin Turancılık konusuna ne kadar uzak olduğunun sezinlenmesini sağlar. 1945’li yıllardan söz edildiği düşünüldüğünde Salim Efendi’nin konu hakkında yeterli bilgisinin olmaması, olağan bir durumdur.

“Öteki duvarda bir eski lider fotoğrafı. Engin’in bıyıklarını takınmış. Castro, yumuşak olup da sert olmaya çalışan bakışlarıyla, duvara çizilmiş küçük bir kız resminin üstünü süslüyor. Küçük, güleç; evleri bizim evlerimize benzemeyen, kır yolları ve bahçeleri bizim kır yollarımıza ve bahçelerimize benzemeyen; inekleri, babaları ve gıcır gıcır kolalı önlükler kuşanmış köylü anaları bizim ineklerimize, babalarımıza ve köylü analarımıza benzemeyen, ilkokul okuma kitaplarında sayısız rastladığım bu küçük kız resminin, Castro’nun görev yüklenmiş ince omuzları altında işi ne? Bunu sorayım mı uyanınca? Hayır. Sormayayım. İnce, çok ince düşlerini herkesin kendisine bırakmalı.” (A. A. -Ö.Y., s.246). Aysel tarafından sezdirilen bilgiler, bu konuyla ilgili art bilginin yetersiz oluşu nedeniyle çözümlenememektedir. Grice, aşırı ihlal içeren örnekler arasında saydığı nicelik ilkesi ihlalinin, bilgi verse de yeterince bilgilendirici olmayan cümleler yoluyla yapıldığını ifade eder (1975: 51-56).

2.2.11. Bağıntı İçeren / İlişkili Sezdirim Cümleleri

İlişkili sezdirim cümlelerinde, verilen bilgi bağlamla ilgilidir; acil ihtiyaçlara uygundur; iletiye katkı sağlar. Ancak verilen bilginin gerçekte ne amaca hizmet ettiğini anlamak, art alan bilgisi ve bilişsel işlem kapasitesinin devreye sokulmasıyla mümkün olur. Verilen konuyla alakalı bilgilerin anlaşılması, alıcıyla verici arasında ortak çabayı gerektirir. Alıcının yapması gereken, verilen bilginin konuyla alakalı olduğunu sezerek bağlamı takip etmek; verilen ipuçlarını doğru anlamlandırabilmektir.

Kılıç, ilişkili sezdirimlerin vericinin konuşma ilkelerinden ilişkililik ilkesine uyup uymadığına bağlı olduğunu ifade eder (2009: 69-70).

Yazarlar, kahramanların kişilik özelliklerini bağlama dayalı tutarlılığı sağlamak ve doğru okumalar yapılabilmesi için romanın ilk sayfalarında sezdirir. Dikkatli okur, verilen bilgilerin bağlam için önemli olduğunu görüp kahramanları daha iyi çözümlemek için bu bilgileri göz önüne alır:

“Sınıfına göre yaşı en büyük, en iri kız öğrenciye döndü:

‘Semiha! Gel buraya!.. Şunun lastiğini dik. Ekle. Koş...’ (A. A. -Ö.Y., s. 10). Dünder Öğretmen, Semiha’ya iğne iplik vererek dikiş dikme görevini ona yükler. Sahne önü ve ardında onca kız / kadın ve erkek varken bu görevin Semiha’ya yaptırılması, Semiha’nın hem kız hem de en büyük kız olması nedeniyledir. Cümlelerle daha ilkokuldan yeni mezun olacak olan Semiha’nın evlenme adayı olduğu sezdirilir.

Aysel ile ilgili verilen şu cümleler, Aysel’in hayatında hiçbir zaman rahat olamayan, kadınsı özelliklerini bastırmış bir insan olacağının sezdirimidir. “*Hemen polkaya başlıyorsunuz. Erkekler, damlarının önünde eğiliyorlar. Damlarını alıyorlar falan... Derken polka bitince rondoya başlıyorsunuz... Haa, Aysel, rondoyu oynarken kazık gibi durma. Rahat ol.*” (A. A. -Ö.Y., s. 10). Kazık gibi durduğu için rahat olmadığı sezilen Aysel’in utangaç kimliği şu cümlelerle sezdirilir: “*Aysel saçlarını örmemiş ama öğretmenim! Bütün başlar Aysel’e döndü. Kızın sarıya yakın kumral saçları ta beline kadar dökülüyordu. Sıtmadan sarı yüzü hemen kiraz alına döndü. Belinden aşağı bir ter indi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 11).

Hasip ile ilgili verilen cümleler, Hasip hakkında verici tarafından verilen ipucu; Hasip’in romanda nasıl konumlandırılacağıyla sezdirimidir. Sadece bu cümlelere bakarak Hasip’in dini yönü ağır basan biri olacağı sezilir: “*Sen de Hasip!.. Kapının önünde çember çevirmiyorsun. Rondo oynuyorsun. Kafanı da ayet okur gibi sallama. Camide değilsin. Uygarlık kaynağı bir okulun sahnesindesin.*” (A. A. -Ö.Y., s. 10).

“*Savcı’nın kızı Sevil de gruptan ayrılıp, bir kibrit sandığının ardından usulca süzülerek kendini Başöğretmene gösterdi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 10) cümlesi, Sevil’in roman boyunca gösteriş meraklısı kimliğiyle ve rol yapma özellikleriyle geçebileceğini sezdirir.

“*Çocukların arasından bir parmak kalktı. Kaymakam’ın oğlu Aydın, en şıkları, yüreklilikle bağırdı:*

“*Aysel saçlarını örmemiş ama öğretmenim!*” (A. A. -Ö.Y., s. 11). Aydın’ın; Kaymakam’ın oğlu olması sebebiyle adıyla uyumlu olarak aydın kimliğiyle romanda yer edineceği; Aysel’in eksiklerini gören ve kapatma peşinde koşan biri olacağı sezilir.

Aşağıdaki cümlelerdeyse Aydın’ın şımarık, kendini beğenmiş ve Batılı görüntüsü üzerinde durulur: “*Öğretmen Dünder’in içini öfke bürüdü. Aysel’den çok, Kaymakam’ın oğluna kızıyordu. Bu oğlan da ikide bir, birini gammazlar. Pis şımarık. Bıktım bu kendini beğenmiş meretten. Ama neme gerek, her şeyi yine tastamam işte.*

Ütülü siyah kısa pantolonu, ipek beyaz gömleği, sahici siyah papyon kravatı, beyaz çorapları, siyah ruhan iskarpinleri, güzelce kolonyalanıp taranmış saçları... Koro için de, polka ve rondo için de verdiği modelden daha güzel herbir şeyi.” (A. A. -Ö.Y., s. 12). Aydın’ın Kaymakam’ın oğlu olması nedeniyle sosyo-ekonomik olarak diğerlerinden farklı oluşu, kıyafetlerindeki mükemmeliyetle kendini gösterir. Cümlelerde şımarık ve kendini beğenmiş olarak okura sunulan Aydın’ın cumhuriyet ideallerine bağlı bir genç olacağının sezdirimi yapılır.

“Oyunda yine öğretmen olacaktı. Ülkücü bir öğretmen. Geceler boyu bekar odasında, yatağında, helada, sofrada kendi kendine tekrarladığı, ama hiçbir fırsatla kimselere söyleyemediği ne kadar düşüncesi, ne kadar sözü varsa, hepsini bu akşam söyleyecekti işte. Büyük memurlar, kasaba halkının ileri gelenleri, öğretmen erinin ne olduğunu görecektir, ne düşündüğünü duyacaklardı en sonunda.” (A. A. -Ö.Y., s. 22-23). Müsamere sahnesinin aslında gerçek hayatta oynanacak rollerin bir provasası olduğu yönündeki sezgiler, Dünder Öğretmen’in piyeste öğretmen rolü oynamasının destekleyiciliğiyle güçlenir.

Dünder Bey’in piyeste, gerçek hayattaki kişiliğiyle özdeş bir rolde yer almasından ve öğretmen olmasından yola çıkarak öğrencilere verilen rollerin gerçek hayattaki meslekleriyle ilgili roller olup olmadığı; kişiliklerinin roldekiyle özdeş olup olmadığı akıllara gelir. Müsamere sahnesinin gerçek hayatın bir temsili olmasından yola çıkarak öğrencilerin gerçek hayattaki rolleriyle “Meslekler” piyesindeki rollerinin benzerlik taşıyacağı da olasılıklar dâhilindedir. Bu bakış açısıyla bakılacak olursa elinde terazisiyle dolaşırken kendine hırsızlık suçlaması yöneltilen Namık ile ilgili onaylanan biri olmayacağı sezilir. Üstündeki avukat cüppesiyle kurumlu kurumlu gezinirken “Adalet mülkün temelidir. Söz milletindir” cümlelerini yineleyen Aydın’ın siyasetle ilgili biri olması muhtemeldir. “Oyunda viyolonist olacak. Bir konser salonunda konser vermesi öngörülmüştü.” cümleleriyle viyolonist olacağı bildirilen Sevil, ileride sanatkâr biri olarak geçecek olabilir. “En güç durumda olan da Aysel. O, kentli bir memur hanımı olacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 24) diye rolü anlatılan Aysel ise kentli olamayacak olsa da idealist bir kişilikle karşımıza çıkacak olabilir.

“Dersimin olduğu saatte çocukları koridorda dolaşırken görür. “Aysel Hanım gelmedi” derler. Sevinirler. Parklara çıkarlar. Kantinde otururlar. Ölmüş olduğum kimsenin aklına gelmez.”” (A. A. -Ö.Y., s. 29). Verici, önce ölmeye yatan kişinin

çocukluğuna dönerek onu ölme noktasına getiren sebeplerin çocukluk yıllarına dayandığını sezdirmiş sonra Aysel'e müsamere sahnesinde aldığı roldekine benzer bir rolü gerçek hayatta da vererek müsamere sahnesinin gerçek hayatın provası olduğu sezinlemesini güçlendirmiştir.

Müsamere sahnesindeki rolünde elinde yabayla saman savuran Ali, tarla sürmesi gerekli olduğu için okula gönderilmez. Bu da müsamere sahnesinin öğrencilerin gelecekleriyle ilgili sezdirimler içerdiği fikrini destekler: “*Bana baksana sen... Çocukları tırnak kadarken tarla işine sürüyorsunuz. Davar güttürüyorsunuz... Ayıp değil mi bu?*”

“*Nesi ayıpmış? Bubanın tarlasını kim sürüyo peki? Kim otlatıveriyoy hayvanını, varsa eğer?*” (A. A. -Ö.Y., s. 59-60).

Geriye dönüş tekniğiyle müsamere sahnesinde verilen öğrencilere ait özellikler, onların romanın diğer bölümlerde nasıl verileceğiyle ilgili sezdirimlerdir. Müsamere sahnesinde öğrencilerin oynadığı roller, gelecekte hayat sahnesinde oynayacakları rollerin ön provası gibidir. Dünder Öğretmen'in müsamere sahnesi, kahramanların simgesel olarak hayatlarının ilk rolünü oynadıkları sahnedir. Tanrısal bakış açısıyla anlatımın hâkim olduğu bu kısımlarda verici, romanın giriş kısımları da olması sebebiyle kahramanların kişisel özellikleriyle ilgili ilişkili sezdirimlerde bulunur.

Kahramanların karakterleriyle ilgili sezdirimler, yazarlar tarafından okuru kendi istediği şekilde yönlendirme; vermek istediği mesajların doğru anlaşılmasını sağlama; okurun çok alakasız çıkarımlarda bulunmasını engelleme ve örtük anlatımın fazlalığı sebebiyle okuru bağlamdan koparmama endişesiyle kurgusal metinlerin giriş kısımlarında yoğun olarak kullanılır.

“*Artık bir vitrine bakıyorum. Sümerbank'ın ucuz pamuklu vitrinine. Daha doğrusu, dışımda olup biten her şeye arkamı dönmüş, orada öyle duruyorum.*

Şimdi bana ölmek üzere sadece başımı sokacak bir yer gerektiğini o zaman düşünmüş olmalıyım. Neden ille başımı sokacak bir yer gerekti? Bu oda örneğin?.. Orada ölünebilir miydi, bir ucuz pamuklu vitrininin önünde? Hem ölmek üzere bir yer düşünmüşsem, az sonra bir başka minibüsün içinde ne işim vardı?” (A. A. -Ö.Y., s. 76). Aysel, kendini amaçsız hissettiği bir anda olup biten her şeye arkasını dönerek Sümerbank vitrinine öylece bakar. Vitrine bakarken ölmek üzere başını sokacak yer gerektiğini düşünür. “*Orada ölünebilir miydi, bir ucuz pamuklu vitrininin önünde?*”

cümlesini kurarak okuru Sümerbank vitrinine odaklanmaya yönlendirir. Aysel'in çizdiği sahne, müsamere sahnesi boyunca sürekli başa bela olan Sümerbank keteni perdenin ölmeye yatma sahnesini oynaması için adına açılacağını sezdirir. Ölmek için başını sokacak yer düşündüğü an, kendini her şeyden soyutlayarak sadece Sümerbank vitrine baktığı andır. Müsamere sahnesinde piyesler sergilenmeden önce açılan perde, simgesel olarak Aysel'in ölüm sahnesini açacaktır. *“Hem ölmek üzere bir yer düşünmüşsem, az sonra bir başka minibüsün içinde ne işim vardı?”* cümlesi, müsamere sahnesinde aksamalara yol açan Sümerbank keteni perdenin gerçek hayatta da açılmakta direttiğini ve ölmeye yatma perdesinin açılmakta gecikeceğini sezdirir.

İlişkili sezdirimlerle kastedilen anlamlara ulaşmak için verilen sezdirimi fark etmek ve art alan bilgisini kullanarak ne ifade edilmek istendiğine dair kafa yormak gerekir:

“Ankaralılar cuma geceleri saat 20.10 - 21.10 arasında “Radyo Temsil Saati”ni dinlemektedirler.” (A. A. -Ö.Y., s. 91). Toplumsal hayatta geniş kitlelere ulaşılan radyolarda *“Radyo Temsil Saatleri”*, *“Opera Geceleri”* gibi kültür sanat programları yapılarak halkın beğeni seviyeleri yükseltilmeye çalışılır. *“Şimdi yayınların içinde Bayan Semiha tarafından “Opera Geceleri” de yer almaktadır.”* (A. A. -Ö.Y., s. 91). Namık Sinan Turan'a göre cumhuriyet döneminde ulus devletin inşası, ulusal kimliğin oluşturulmasında millî müzik ve operaya ihtiyaç olduğu düşünülür. Cumhuriyet ideolojisini köylerde yaymak maksadıyla halk şarkısı ve türkülerinden yola çıkılarak Batılaşma aracı olarak görülen ulusal opera yaratılmaya çalışılır. Siyasal mesaj iletme, örtülü mesaj verme, ulusal kimlik oluşturma açısından önemli bir araç olarak görülen operada ülkenin önemli kurucuları, tarihî kahramanları, mekânları, halk unsurları gösterilerek yeni toplum yaratmak; modern kültür oluşturmak amaçlanır (2018: 4-6). Verilen cümleler, ulusal kültürlerin inşası ve dinleyicide belli bir dünya görüşü oluşturulması için önemli görevleri üstleneceği düşünülen operaya Atatürk'ün verdiği önemi sezdirir.

Nurgün Koç'un verdiği bilgilere göre halkın görgü, kültür ve bilgi seviyesini yükseltmek; çağdaş ve modern bir toplum yaratabilmek için radyolarda hem Türk hem de batı kültürüne ait öğelere yer verilir. Radyofonik tiyatro sayesinde köylere kadar kültür faaliyetleri yayılır. Halka ulusal, toplumsal ve güncel meseleler sunulur ayrıca İstanbul Türkçesi kullanımı da yaygınlaştırılarak geniş kitlelerin eğitilmesi amaçlanır

(2012: 81-84). Radyolarda opera gecelerinin yapıldığı bilgisi, Cumhuriyet döneminde başlatılan “*Millî opera hareketi*”nin sezdirimini yapar. Metnin sonraki bölümlerinde verilen aşağıdaki cümlelerde saraydan kız kaçırma olayından bahsedilmesi, radyofonik tiyatrolarla ilgili sezdirimler içerir. “*Bir gün ilçeye, pazara indiğinde utana sıkıla yeni açılan halkevine girmiş. Oraya bir radyo kondurulduğunu duymuş da. Şimdi buraya bekçi duran Macuncu Zühtü’ye yalvarmış. “Ha Alimin çalıştığı yerin sesini bir duyuruver bana gayrı” demiş. Öğle vaktiymiş. Bir yığın cızırtıdan gayri pek bir şey duymamış. Alisinin görevini iyi başaramadığını sanmış. Hatta, “İşaret mi veriyor Ali?” diye de pek korkmuş, telaşlanmış. Zühtü geceleri daha iyi duyabildiğini, kutunun içinde saraydan kız kaçırdıklarını falan öğrendiğini söylemiş. Ali’nin anasının büsbütün akli başından gitmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.365). Verici, metinde öncelikle gazete haberlerine yer vererek okuru hazırlar sonra asıl anlatmak istediğini anlatır. Okurun verilen haberlerin sonra verilecek olaylarla ilişkili olabileceğini sezinleyip verilen cümlelerin ne anlam ifade etmek için kullandığı üzerinde kafa yorması beklenir.*

“*Ankara Palas büyük salonlarında her pazar THE DANSANT ve Baraj Lokantası’nda da her gece SWING BOY’s CAZ VE MEZEY REVÜSÜ. Ayrıca DANS.*” (A. A. -Ö.Y., s. 91). Fransızca çay partisi demek olan “*The Dansant*” cumartesi ve pazar öğleden sonraları yapılan müzikli partidir. “*Swing Boy’s Caz*” ise 1900’lü yılların ikinci çeyreğinde popüler olan müzik türüdür. Düzenlenen partiler aracılığıyla toplumda hem Batılı yaşam tarzı hem de yeni eğlence kültürü oluşturulmaya çalışılır. 1930’lu yıllardan sonra ülkemizde görülen bu eğlence anlayışı, toplumda inşa edilmeye çalışılan modernizmin sezdirimini yapar. “*“Tilla’nın üç kişilik Swing Caz Topluluğu “J’attendrai”yi çalmaya başlayınca Aydın, babasının hoşgörülü keh keh’leri arasında Sevil’i dansa kaldırdı.”*” (A. A. -Ö.Y., s.128) cümlesinde kahramanların caz müzik eşliğinde dans ettiklerinin söylenmesi, önceden verilen bilgilerle sezdirilenlerin metinle bağının olduğunun görülmesine katkıda bulunur. Okur, verilen bilgileri ilgisiz, alakasız bulup önemsemezse verilmek istenen asıl mesajı ulaşamaz. Sezdirim cümlelerinde gerçekte ne kastedildiğine ulaşmak için ortak çabanın önemi burada yatar.

“*MacArthur’un Filipinler’deki Manilla Karargâhı, Japonların yenilmesinin artık bir gün meselesi olduğunu bildiriyormuş. Mister Truman da zaten ellerinde çok güçlü bir yeni silahın olduğunu söylüyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.300) içeriğine sahip haberler, dünyada yaşanan gelişmeleri gözler önüne serer. Ülkede büyük bir dikkatle takip edilen

haberler, yaşanacak daha büyük sorunların sezdirimini yapar. Aydın'ın günlüğü aracılığıyla *“Bu silah kullanılırsa bütün dünya altüst olabilirmiş.”* (A. A. -Ö.Y., s.300) cümlesini kuran verici; Hiroşima, Nagazaki ve Mançurya'ya yapılacak saldırıları sezdirir ve okuru yaşanacaklar için hazırlar.

“Babası, Suadiye’de, dededen kalan toprak üstüne bir ev kurmanın düşü içindedir ve yaz aylarında İstanbul’a tatile geldikçe demiri, çimentoyu hesap etmektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.125). Aydın ve babasının dünyadaki savaş ortamından ve ülkede büyük sorunlara yol açan ekonomik krizden uzak hayat sürmeleri; savaş ortamı ve getirdiği sorunların onları etkilemediğini sezdirir. Halk, ekmek bulamazken Kaymakam, evin demirini ve çimentosunu hesap eder. Bu durum, Kaymakam'ın da savaş zenginlerden biri olabileceğini sezdirir. *“İstanbul’da daha dağıtım komisyonlarında olup bitiyor her iş. Asıl o ithal mallarında. Kalayda, demirde, ayakkabı çivisinde, köselede, kahvede, çengelliğnede... Asıl vurgun böyle vuruluyor. Ondan sonra da kırk paralık kürdanı kırk bir paraya sattın diye hadi babam garip vatandaş içeri!”* (A. A. -Ö.Y., s.151) cümleleriyle Aydın'ın babasının ev hayalinin altında yatanlar daha net hâle getirilir.

“Sevil, yanında amcası ve Alman yengesiyile Fenerbahçe’deki eski köşkten içeri girdiğinde Aydın bir çinko tasın başında dişlerini fırçalamaktadır. Sakalları biraz geç bittiği için bugün ilk tıraşını olmuştur. Babasının verdiği eski tıraş makinesiyle...” (A. A. -Ö.Y., s.126). Verici, her ne kadar eski köşk, eski tıraş makinesi tamlamalarıyla eskiliğe vurgu yapmışsa da Aydın'ın dönemin şartlarına göre tıraş makinesinin çok az kişide olması, Aydınların ekonomik sıkıntı yaşadığı çıkarımına ulaşmasını engeller. Aksine baba, eski de olsa oğluna bile tıraş makinesi temin etmiştir. *“Babasının verdiği eski tıraş makinesiyle..”* cümlesinde bulunan üç nokta, eski tıraş makinesinin bir şeyler ima ettiğinin anlaşılmasını sağlayan bir ipucudur. Aydın'ın o dönem çok az kişide olan kişisel bakım ürünleri kullanması, ekmek bulmakta zorlanan halkla zengin kesim arasındaki uçurumu gözler önüne serer.

2.2.12. Tarz Sezdirimi Cümleleri

Verici, çözümleme sürecine alıcıya da dâhil etmek için her bilgiyi açıkça söylemez. Bazı noktalarda belirsizlikler yaratır, bazı noktaları kapalı bırakır, bazen de anlamsal boşluklar yaratarak bilgileri bulanıklaştırır. Alıcıdan vericiyle ortak çaba içinde girmesi, söylenenlere bakıp ne söylenmek istediğini anlaması beklenir:

Grice, söylenen sözün açık olması; anlam belirsizliği, kapalılık, bulanıklık içermemesi gerektiğini savunur (1975: 45-47).

Çakır'a göre sarf edilen sözlerin birden çok anlama gelmesi, düzensiz olması, belirsizliğe yol açacak şekilde olması, anlamı zora sokması, tarz ilkesinin ihlaline neden olur. Ayrıca gerektiği gibi tam, yerinde ve doğru kullanılmayan iletişim yetisi, tarz ilkesini zayıflatır (2014: 69-70).

“Okula vardığında gazetesine sarıldı. Derin bir hak etmişlik duygusu içinde 18 Birinciteşrin günlü Ulus gazetesini açtı. Daha ilk bakışta, alnında balkıdığını⁶⁶ sandığı ışık, şıp diye sönuverdi: Atatürk'ün Sıhhatleri Hakkında Resmi Tebliğler...” (A. A. - Ö.Y., s. 61). Ankara'ya okuması için gönderdiği Ali sayesinde büyük gurur yaşayan Dünder Öğretmen, ülküleri öğrendiği gazete haberlerini okumaya başlar. Gördüğü haber, Öğretmen'in alnındaki ışığı aniden söndürür. Bu durum, gazetede onu üzecek kadar kötü bir haber olduğunu sezdirir. Sonraki cümlelerde bu üzüntünün nedeninin Atatürk'ün sağlık durumu olduğu görülür. Verici, Dünder Öğretmen'in Atatürk'e bağlılığını gözler önüne sermek için onun duygu durumunu sezdirim olarak kullanır. Sonra okurun bu ani duygu değişimine neden olan konuyla ilgili çıkarımlara ulaşmasını ister. Verilen sezdirim, gazetede kötü bir haber olduğundan ziyade Dünder Öğretmen'de o duyguyu yaratan histir. Başka bir ifadeyle okurun asıl mesaja ulaşması için daha ayrıntılı düşünmesi, açık olarak verilmeyen bilgiler arasındaki bağlantıları daha titizlikle incelemesi gerekir. Dünder Öğretmen'in Atatürk'ün sağlık durumuyla ilgili Ulus gazetesini haberini görmesinin ardından ışığının kararması, Atatürk'ün sağlık durumunun kötü olduğunu sezdirir. Ancak vericinin esas niyeti, Dünder Öğretmen'in Atatürk'e ne kadar bağlı olduğunu çıkarımlatmaktır. Öğretmen'in Ulus gazetesini okumayı hak ettiği ifadesi de cumhuriyet reformlarının halka duyurulması için çıkarılan gazetede verilen bilgilere, onun yaraşır bir iş yaptığını sezdirir.

“Çıplakken bir matbaa işçisini bir öğrenciden, bir efendiyi bir uşaktan, bir zorbayı bir aşıktan nasıl ayırdedebilirsiniz? Beni şaşırtan, sadece bu oldu: Ona ne ad vereceğimi bilemedim.” (A. A. -Ö.Y., s. 69-70). Cümlelerde verilenler son derece bulanık ayrıntılar barındırır. O gün Engin'le aralarında ne yaşandığının henüz bildirilmemiş olmaması, anlam vermeyi iyice zorlaştırır. Aysel'in öğrencisini nasıl

⁶⁶ Parlamak.

algılanıp nasıl adlandırılacağını bilememesi, bu karşıtlıklarda verilenlerin hepsinin öğrencisine ait vasıflar olduğunu sezdirir.

*“Ali, soğuğu göğüsleyip başını kaldırdı. Bir yapının üstünde gözüne bir döviz ilişti:
Tarihi Yeniden Yapan El Seni de Yapıyor. Ne Mutlu Sana!*

Ne mutlu Namık’a, ne mutlu Aysel’e ve İlhan abisine diye geçirdi içinden.” (A. A. - Ö.Y., s.103). Üstü kapalı olarak verilen cümlelerde asıl anlama ulaşmak zordur. Vericinin asıl anlatmak istediğine ayrıntılı çözümlemeler sonucu ulaşılabilir.

Bireylerin oluşmasında etken olan toplum; tarihsel, ekonomik ve siyasal koşullarda yaşanan kırılma anlarında küllerinden yeniden doğarak bir aydınlanma dönemine girer. Toplum; bu kırılma, sarsıntı anlarından bilince varmış şekilde çıkar. Tüm tutsaklık perdelerinin yırtılması; özgürleşmek, bağımsızlaşmak ve öz benliğini yakalamak içindir. *“Belki biz gerçekten alevler ortasında bir gül bahçesinde yaşamaktayız.”* cümlesinin ardından kurulan *“Tarihi Yeniden Yapan El Seni de Yapıyor. Ne Mutlu Sanal”* cümlesi, tam da böyle bir durumu anlatmak için kullanılmıştır. Siyasî ve toplumsal devrimlerin yaşandığı ülke, ateşlerin ortasında kırılma anını yaşayarak bir gül bahçesi gibi güzelleşir. Tarihte siyasal, ekonomik ve toplumsal şartların değişmesine neden olan savaşlar, kırılma anları, tarihi yapmakla kalmaz; bireylerin üzerinde de yeni başkalaşımlara neden olur. Şenol’a göre romanda 1938-1968 yılları arasında yaşanan kriz anları verilerek Aysel’in şahsında modern toplumun nasıl oluştuğu gözler önüne serilir. Vericinin yapmak istediği şey, kahramanlar üzerinden ülkenin modernleşme tarihini yansıtmak değil, bu modernleşme çalışmalarının kahramanlar üzerindeki etkisini ortaya koymaktır (2009: 44-45). Roman boyunca birkaç kez tekrar edilen alevler ortasında gül bahçesinde olduğu fikrini sezdirenen aşağıdaki cümle, ülkenin ekonomisinde olumluya doğru gidiş olduğunu gözler önüne serer: *“San Francisco görüşmeleri çok uzun sürdü. Sanırsam Ruslar mızıkçılık ediyorlarmış. Memleketimizde bu yüzden bir huzursuzluk varsa da koyun eti bollaşmış durumda. Ekmek de daha bol.”* (A. A. -Ö.Y., s.301).

“Her şey yolunda görünüyordu. Artık öyle görünmemeli. Otuz yılda hiçbir yere gelinmemişse, bir başkaldırı mutlak olmalı. Bu hiçlik de yaşanmalı. Bir boşluğa olanca hızla düşülmeli. Bu düşüş gerçek yüzünü göstermeli. Bir düşüş yokmuş gibi yaşanılmaz. Düşülen yerden yıldızlar seyredilemez. Ülkücülük şıngısı ile Oscar Wilde bilgiçliği arasında asılı durulamaz. Bir yere dikilmeli. Orada sağa sola

bakılmalı.” (A. A. -Ö.Y., s.114). Aysel’in kurduğu cümleler, son derece kapalı ve anlamsal bulanıklık içerir. Cümleler, son otuz yılda ülkenin geldiği durumla ilgili ayrıntılara inince ulaşılacak sezdirimler içerir. Uzun süre her şey yolunda görünmesine rağmen artık öyle görmemek gerektiğini ve bir başkaldırı yapılması gerektiğini söyleyen Aysel, otuz yılda hiçbir yere gelinmemiş gibi başa dönülmesine ölmeye yatarak başkaldırır. “Kimse inanmayabilir. Ama ben gördüm, biliyorum: Kadınlık zarı yıllar sonra yeniden pekişiyor. Hiç değilmemiş gibi oluyor. Bütün tutsaklık perdelerini yırtıyorsun, yırtıyorsun; sonra bir de bakıyorsun, hiç el değmemişlik. Hiçbir şeye başlanılmamış sanki. Aynı şeyi hep yeniden, yeniden denemek. Kendine hiçbir şey katmadan ve üstelik usanmadan, usanmaya kendinde hak tanımadan.” (A. A. -Ö.Y., s. 52) cümlelerinden de çıkarımlanacağı gibi kadınlık zarı, toplumun düşünce yapısını temsil eder. Tutsaklık perdelerinin yırtılmasına rağmen yıllar sonra hiç el değilmemiş; hiç başlanılmamış gibi eski hâline dönen toplum, otuz yılda hiçbir yere gelinmemiş ve hiçbir şeye başlanılmamış gibi zararını tekrar örtünür. Aysel’e göre otuz yıllık süreçte toplumun katı ahlakçı yapısı yırtılmasına rağmen toplum zamanla hiç el değmemiş gibi eski konumuna gelir. Ölmeye yatma sebebinin bu düşüş yokmuş gibi yaşayamaması ve düşülen yerden yıldızları seyredememesi olduğu anlaşılan Aysel, “Ülkücülük şıngısı ile Oscar Wilde bilgiçliği arasında asılı durulamaz.” cümlesini kurarak yaşanan düşüşün nedeninin toplumsal olduğunu sezdirir. 1938 yılında halk ve aydın kesim arasında yaşanan çatışmaların yansıtıldığı romanda, 1968 yılına gelindiğinde hiçbir şey değişmemiş; sokaklarda sağ sol çatışmaları yaşanır konuma gelmiştir. “Bir yere dikilmeli. Orada sağa sola bakılmalı.” cümleleri, ülkenin sağ sol diye kesin kutuplara ayrılışına duyulan şaşkınlığın sezdirimini yapar.

“Bir gün önce UNESCO’daki Sosyal İlimler Dokümantasyon Komitesi toplantısında... Çevresinde bir uzun masanın... Kaykılmış, yorgun gövdeler yüksek arkalıklı iskemlelere... İskemlelere, kırmızı vinileks kaplı... Yüzlere bakıyorum. Sanki bir ilçe ilkokulunun derme çatma sahnesinde yeniden toplanmışız. Ardımızda bir öğretmenin bir delikten usul usul yukarı doğru ittiği Atatürk portresi ve bir komut: “Hazrol! Marş!” Bir komut. Kan ter içinde koşmuşuz, koşmuşuz, düşe kalka. Ayaklarımıza dolanan dikenleri ayıklaya ayıra ve birbirlerimizi ite kaka. Soluk soluğayız, bitkin. Bildiğimiz tek şey koşmak, yorulmak. Nereye koşuyoruz? Ne yapmaya? Birer sandalyeye oturmaya. Bir uzun, keçe kaplı masa başında profesörler,

doçentler, uzmanlar: *Kalküta Kollekyumu, Tokyo Semineri, Madrid Forumu...*” (A. A. -Ö.Y., s.304). UNESCO Sosyal İlimler Dokümantasyon Komitesi toplantısında olduğunu bildiren Aysel’in kurduğu cümleler; son derece karmaşık, kapalı ve kafa karıştırıcıdır. Zayıf sezdirimler içeren ve birbiriyle bağlantısız gibi görünen bu cümleler, ayrıntılarıyla incelendiğinde anlamlandırılabilir. “*Çevresinde bir uzun masanın...*” cümlesi, ipucu cümlesidir ve bu toplantının yuvarlak masa toplantısı olduğunu sezdirir. İrem Alpaslan’ın verdiği bilgilere göre UNESCO yuvarlak masa toplantısında, ekonomik kalkınmanın sosyal ve kültürel kalkınmayla bir arada yürütülmesi gerektiği kararı alınır. Ekonomik durum, sosyal köken ayırt edilmeksizin herkesin eşit derecede kültürlenmesi; kendi ihtiyacı, zevki ve isteğine göre kültürel faaliyetlere katılması gerekli görülür. Çünkü kültürel gelişme, bilimsel ve teknolojik gelişmeyi tetikleyecek en önemli araçlardan biridir (2015: 29-30). Aysel, yuvarlak masa toplantısının yapıldığı ortamı, *betimleyici bildirim cümleleriyle* aktararak vermek istediği mesajı okurun kafasında canlandırır. Yorgun gövdeler iskemlelere kaykılır vaziyette oturur. Masada oturanların yüzleri, kan ter içinde koşup soluk soluğa kalmış gibi bitkindir. Aysel, masada oturanları, ayaklarına dolanan dikenleri ayıklaya ayıra; birbirlerini ite kaka koşan ilköğretim okul sahnesindeki öğrencilere benzetir. Bildikleri tek şeyin koşmak, yorulmak olduğu bu profesör, doçent, uzmanlar, “*Kalküta Kollekyumu, Tokyo Semineri, Madrid Forumu...*” gibi toplantılara koşarak ülkenin kalkınması için çalışan kişilerdir. Cümlelerin eksik, kesik, devrik olması, yaşanan bu koşturmacaya dilsel işlerlik kazandırır.

“Genel sekreter, gelecek Yetişkinler Eğitimi Alt Komisyonu⁶⁷’nun Venedik’te toplanmasını önermiş. Kabul edilmiş. Venedik’te film festivali de var o zaman. Kim gidecek? Kim seçilecek? Yorgun yüzlere, daha genç ya da daha yaşlı, bu yüzlere bir anlam verebilmek için, Cebeci Çayırı’nda yeni bir mitingi beklemek gerekecek. Bir anlam vermek için bu koşuya, bu Venedik’teki Türkiye sıramızı doldurmaya, fakülte sıralarındaki sabırsız kıpırdanmalara anlayışla bakmak gerekecek. Onlarla bir olup gülüşmek hatta. Bizler gibi sonradan ve yavaş yavaş ayılmalarını bekleyemeyiz ki.” (A. A. -Ö.Y., s.304). Aysel, kurduğu cümlelerle yuvarlak masa toplantısıyla anlatmak

⁶⁷ Alpaslan’ın verdiği bilgilere göre 1970 yılında Venedik’te yapılacak “*Kültür Politikalarının Kurumsal, İdari ve Mali Boyutları Hükümetlerarası Konferansı*”nda, kültür ve kalkınma ilişkisinin ele alınması kararlaştırılır. Kalkınmanın sağlanmasında milletler kadar bireylerin de önemsenmesi gerekli görülür ve kalkınmanın bütünüyle gerçekleşmiş bir kalkınma olmaması durumunda sonuçsuz kalacağı üzerinde durulur (2015: 31).

istediği şeyin daha anlaşılır olmasını sağlar. Toplantı masasında; yorgun, bitkin, soluk soluğa duran kişilerin yüzlerine bir anlam yükleyebilmenin yolunun Cebeci’de gerçekleştirilecek yeni bir miting ve fakülte sıralarındaki sabırsız kıpırdanmalara anlayışla bakmak olduğunu ifade ederek 68 kuşağı gençlik hareketlerinin sezdirimini yapar.

Koca, 68 kuşağı boykotlarının başlarda özenti olduğu düşünülerek önemsenmediğini ancak onların hak arayışında kararlı olduklarını “*Demokratik üniversite*”, “*Gerçekten demokratik ve tam bağımsız Türkiye*”, “*Kahrolsun Amerika*” sloganlarıyla sokaklara dökülerek kanıtladıklarını bildirir (2018: 93). Solcular, eylemlerine devam ederken milliyetçi kesimse komünizmle mücadele; gençliği fiziken, fikren yetiştirmek ve onlara Turancılık ülküsü aşılama amacıyla komando kampları kurar. 1968 yılında gençlik hareketlerinin zirve yaptığını ifade eden Koca, Ankara ve İstanbul’daki üniversitelerde, fakülte işgallerinin gerçekleştirildiğinden bahseder. Önceleri üniversite reformu, üniversite içi sorunlar ve eğitime yönelik yaşanan eylem ve sınav boykotlar, zamanla bu sorunların var olan düzen kaynaklı olduğu düşüncesiyle siyasallaşır. Sol görüşlü öğrenciler ve sağ görüşlü öğrenciler arasında misillemeler meydana gelir. Hükümet, sol gruplara karşı bir tutum sergileyince sol gruplar, savunma gerekçesiyle silahlanır. Provokatif sızmalar başlarda demokratik olan bu eylemleri, şiddet eylemlerine dönüştürür. Amerika 6. Filo’su, Türkiye’ye gelince Kıbrıs’ta yaşanan sorunlara hitaben yazılan Johnson Mektubu nedeniyle gençler, Amerikan filoların ülkeye girişine karşı çıkar (2018: 95-96).

Aysel, üniversiteli gençlerin sokağa dökülmesine neden olan olaylar yaşandığı yılda gerçekleşen Kongre’de; üniversite hocalarını yorgun, bitkin, soluk soluğa sunarak yaşanan olayların sezdirimini yapar. Bu sezinlemeye ulaşılmasında ipucu görevi gören unsurlar, “*kan ter içinde; düşe kalka; birbirlerini ite kaka koşmuş gibi bitkin, yorgun, soluk soluğa*” olmalarıdır. Yaşlı ya da genç, yorgun yüzlere ve bu koşuya bir anlam verebilmek için fakülte sıralarındaki sabırsız kıpırdanmalara anlayışla bakmak gerektiğini ifade eden Aysel, onlarla bir olmak gerektiğini vurgular. “*Bizler gibi sonradan ve yavaş yavaş ayılmalarını bekleyemeyiz ki.*” cümlesi, Aysel’in gençlerin eylemlerini ayık, aydın kafayla yaptıklarını düşündüğünü sezdirir.

2.2.13.Uyumsuz Sezdirim Cümleleri

Birbiriyle alakasız gibi görülen; farklı konulardan söz edilen cümlelerin aynı bağlam içinde sunulması, bu cümlelerle gerçek anlamlarının ötesinde bir şeyler sezdirildiğini ortaya koyar. Bir düşünceden başka bir düşünceye geçilerek anlamsal boşluk yaratılan cümleler arasındaki bağın sezilmesi, ancak ortak çaba ve bağlam takibiyle mümkün olabilir:

“Hani senin kara papyonun, kahrolmayası? Hani, nerde?”

“Lastiği koptu öğretmenim... Kopuverdi.” Kara kıl dokumadan soluk siyah, uzun kısa pantolonunun cebinden beyaz lastiğe dikilmiş kelebek biçimi bir kumaş parçası çıkardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 10). Dünder Öğretmen’in sorusuna Ali’nin verdiği cevap, soruyla alakasız gibi görünse de aslında soruya cevap içerdiği görülür. Okur, vericinin açıklaması sayesinde kopan papyonun Ali’nin cebinde olduğu bilgisine ulaşır.

“Derken kendine acıdı Başöğretmen. Ülker’in küçücük ellerinde saçlarını ördüren Aysel’e acıdı.

“A kızım, niye şu işi evinde annene yaptırmadın?” dedi.

Kızcağız yutkundu. Sıtmal karnını Ülker’in arkasına sakladı:

“Babam anneme kızdı da, Başöğretmenim... Annem de, ‘Ben karışmam artık, ne olursa olsun!’ dedi... Ben de geç kalıyordum. Annem de ağlıyordu sonra.” (A. A. -Ö.Y., s. 13). Batılı yapının temsilcisi Dünder Öğretmen ile ailelerinin çatışması arasında kalmış çocukların resmedildiği sahne, toplumun yaşadığı karmaşanın sezdirimini yapar. Aysel, Başöğretmen’in sorduğu sorunun tam olarak karşılığı olmayan; konuyla uyumsuz görülen bir cevap verir. Ancak kastedilmek istenen anlam, cevabın içinde gizlidir.

“Eşyalarımızın üstüne marka işlenmesi mecburiymiş. Benim adım da çok biçimsiz; Aydın Alpdemir. İkisi de A ile başlıyor. Marka işlenince A. A. oluyor. Okula geldiğim günler bütün çocuklar arkamdan, “Aaaaa!” diye dolaştılar. Çok gücüme gitti. Babam küçük bir kasabada kaymakam, evet. Fakat dedem paşaymış. Bunu kimse bilmiyor ki. Bir gün öğrenirler.

İlkokuldayken, Dünder Öğretmen beni çok severdi. Her yaptığımı, “Aferin” derdi. Hep birinci olurdum. Okulun müsameresinde, bayram törenlerinde falan hep en önde gelirdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 42). Aydın’ın okulda arkadaşlarının kendine yaklaşımlarından duyduğu rahatsızlığı dile getirmesinin ardından kurduğu cümleler,

açıkça söylemese de arkadaşlarının onu küçük gördüğünün sezdirimi yapar. Başka bir deyişle, arkadaşlarının Aydın'ın arkasından "Aaaaa!" diyerek dolaşmasıyla babasının küçük bir kasabada kaymakam olduğunu ama dedesinin paşa olduğunu söylemesi arasında bir bağ yoktur. Bu nedenle babasının küçük kasabada kaymakam olmasına rağmen dedesinin paşa olduğunu vurgulamak istemesi, öncesinde de babasının İstanbul'da memur olmasından daha mutlu olacağını söyleyen Aydın'ın arkadaşlarınca dışladığını, ötekileştirdiğini sezdirir.

Aydın, İstanbul'daki arkadaşlarınca alay konusu olduğunu anlatırken birden geçmişe dönerek kasabadayken kendinin diğer çocuklardan farklı olduğunu; orada hep onlardan önde geldiğini anlatmaya başlar. Yeterince açık olarak verilmese de Aydın'ın bunu alay konusu olmanın acısını yok etmek için yaptığı sezilir. Geçmiş zaman ifadesiyle anlatılanlar ve "-ken" biçimbiriminin geçmiş ve şimdi arasındaki ayrıma dikkat çeken yapısı gereği okurun zihninde "O zamanlar öyleydi.", "Peki, ya şimdi nasıl?" sorusu uyanır. Verici, bir şeyleri açıkça vermeyip sezdirerek okuru ayrıntılı düşünmeye, bağlamı dikkate almaya ve metni çözümleme konusunda aktif konuma getirmeye çalışır.

"İlkokuldaki arkadaşlarım pistiler ama uysaldılar. Ali pek uysal değildi, o kadar. Buradaki arkadaşlarım çok yaramazlar. Üstümde bir çekingenlik var nedense. Şimdi de kendimi tutmasam ağlayacağım fakat artık uzun pantolon giyiyorum. Ağlamayı kendime yakıştıramıyorum." (A. A. -Ö.Y., s. 43). Aydın, ilkokuldaki ve İstanbul'daki arkadaşlarının karşılaştırmasını yaparken birden üstündeki çekingenlikten ve ağlamak üzere olduğundan bahseder. Aydın'ın sözleri birbiriyle bağlantısız gibi gelse de bağlama dayalı bilgiye sahip okur, Aydın'ın alakasız görülen bu cümlelerle ne anlatmak istediğini sezer. Aydın, İstanbul'da arkadaşlarından gördüğü muameleler nedeniyle çekingenlik yaşar ve ağlama noktasına gelir. Kurt'un verdiği bilgilere göre Adler, "aşağılık duygusu"nun çocukluk dönemlerinden itibaren ön planda olma isteği; kendini herkese ispat etme arzusu şeklinde kendini gösterdiği bilgisini verir. Birey; dikkatini çekme, büyüklerin sevgisi ve takdirini kazanma ve ilerleyen yaşlarda toplumda kabul görme arzusu içine girer (2019: 51-52). Aydın, kasabada öğretmenleri tarafından hep ön planda tutulur; onların takdirini alır. Kendini herkese ispat ettiğini düşünürken Galatasaray'daki arkadaşlarının onu kasabadakiler gibi üstün görmemeleri, kendini aşağıda görmesine neden olur. Kasabadaki çocukları pis ve köylü diyerek aşağılarken

İstanbul'daki okulunda herkesin iyi aile çocuğu olması ve iyi bir eğitim almış olmaları sebebiyle bu sefer kendi aşağılık duygusuna kapılır. Babasının ilçede görev yapıyor olmasından utanır. Bu nedenle sürekli kendinin İstanbul doğumlu olduğunu ve dedesinin paşa olduğunu söyleme gereği hisseder. “Üstümde bir çekingenlik var nedense.” diyerek neden çekingen olduğunu anlamadığını ifade etse de bu durumun nedeni, öncesinde kurduğu cümlelere bakılarak çıkarımlanır. Aydın, aşağılık duygusuna kapılmasının kendinde yarattığı etkiden kurtulmak için gerçeklerden kaçır ve durumun gerçek nedenini kendine bile açıklamaz istemez.

“Hükümetimiz, halka otuz milyon kilo çeşitli tohumluk dağıttığını bildirmiştir. Dar gelirli ve yoksul yurttaşlara da, daha önce verilen ucuz ekmek karnelerini gösterdikleri takdirde, nüfus başına her ay üç yüz gram ucuz şeker verileceğini. Tuz satışı dağıtımını Ankara İnhisarlar Başmüdürlüğü üstüne almıştır. Tüccarların tuz naklinde güçlüklerle karşılaştıkları göz önünde tutulmuştur. Seçimler yaklaşmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.143).

Halka otuz milyon kilo çeşitli tohumlukların dağıtımına başlandığının bildirimini yapan haber, savaş dönemi yaşanan ekonomik sıkıntıları önlemek amacıyla yapılan çalışmaları gözler önüne serer. Utkugün, 1943 yılında, Milli Korunma Kanunu kapsamında tarımsal üretimi yükseltecek önlemler alındığını bildirir. Bahçe ziraatı yapmak isteyenlere tohumluklar, Ziraat Vekâleti'nde açılan büro aracılığıyla ulaştırılır. Düşük ücret karşılığında tohumluk verilerek ve barajlardan su tedarik edilerek sebze yetiştiricilerine kolaylık sağlanır (2016: 114).

Dar gelirli ve yoksul yurttaşlara ekmek karneleriyle her ay üç yüz gram ucuz şeker verileceğinin bildirimini yapan haber, şekerin de karneye bağlanmasının altında karaborsanın yattığını sezdirir. Utkugün'ün verdiği bilgilere göre savaş döneminde temel gıda maddelerinden olan şekerin de temin edilmesinde sorunlar yaşanır. Yetkililer, savaş devam ettikçe bu mahrumiyetin devam edebileceğini ve halkın fedakârlık yapması gerektiğini bildirir. Savaş dönemi, zamlanan şekerin temininde yaşanan sıkıntılar nedeniyle dar gelirli vatandaşa ucuz fiyatla şeker dağıtımı yapılması kararlaştırılır. Öncelikle çok çocuklu fakir ailelere dağıtılması düşünülen şeker, dağıtımında yaşanan sorunlar nedeniyle dağıtılamaz ve karaborsaya düşer. Bakkallardaki stokların bitmesinin ardından şekerin de karneyle satılması kararı alınır. 1943 yılında dar gelirli, yoksul vatandaşlara 300 gram şeker ucuz fiyatla verilmeye başlanır (2016: 283-284). Şeker temininde yaşanan sorunlar gibi tuz dağıtımında da

sorunlar yaşanır. Tüccarların tuz naklinde güçlüklerle karşılaştıkları göz önünde tutularak tuz dağıtımını, Ankara İnhisarlar Başmüdürlüğü üstlenir. Tuz, şeker ve tohumluk sıkıntısı ve bu sıkıntılara bulunan çözümlerin bildirimini yapan verici, birden alakasız bir konuya geçerek “*Seçimler yaklaşmıştır.*” cümlesini kurar. Cümleler bir arada bu çalışmaların seçim yatırımı olduğunu sezdirir.

“*Temizlikçi kadın o sıra geldi. Yatak odasını havalandırmaya gitti. Kadıncağzı nerdeyse koşarak geldi: “Odayı derleyip toplamışsınız bile” dedi. “Hiç bozmadım ki” dedim. Çırpınmaya başladı: “Uyumadınız mı hiç? Uyumadan olur mu? Niye ama uzanmadınız birazcık olsun?” “Çalıştım da” dedim.*” (A. A. -Ö.Y., s.199). Koşarak gelen kadının kurduğu cümle, dolaylı yollardan yatağın neden toplu olduğunu sormak yani gece boyunca uyuyup uyamadığını öğrenmektir. Gerçekte ne kastedildiğini anlayan Aysel, “*Hiç bozmadım ki*” cümlesiyle cevap vererek karşılıklı kod çözümü esnasında kadınla ortak bir çaba içine girer. “*Uyumadan olur mu? Niye ama uzanmadınız birazcık olsun?*” diyen kadının asıl niyeti böylece anlaşılır. Aysel’den “*Çalıştım.*” cevabını alacağını bilen kadın, onun uyumayacak kadar çalışmasına ve kendini heba etmesine kızdığı için bu tepkileri verir.

“*İlhan çevresindekilere tek tek baktı. Sonra Namık’a, “Tamam mıyız?” diye sordu. Namık sinirlenerek, “Tamamızı abi” dedi. “Bu kadar mı olduk?” Namık bir yığın oyunla, bir yığın becerikli sözle toplayabildiği bu altı çocuğun az bulunmasından ötürü biraz düş kırıklığına uğradı. Bir kaşını kaldırdı, “Kötü mü abi? Bu kadar olduk işte, kötü mü?” dedi. İlhan hoşgörüsüyle onun omzunu okşadı. Çömelmesini işaret etti. Namık düğmeleri gerilen eski ceketinin içinde yere çömeldi.*” (A. A. -Ö.Y., s.215). İlhan, çevresini saran topluluğa tek tek bakarak Namık’a, “*Tamam mıyız?*” diye sorar. Beş altı kişilik bu topluluğa tek tek bakılarak sorulan bu soruyla ne sezdirildiğini doğru çözen Namık, sinirlenir. “*Tamamızı abi.*” dedikten sonra İlhan’ın “*Bu kadar mı olduk?*” demesi, güç bela topladığı bu altı çocuğun az bulunmasından dolayı onu hayal kırıklığına uğratar. Bu nedenle kaşını kaldırarak “*Kötü mü abi? Bu kadar olduk işte, kötü mü?*” diye sorar. Kasıtlı olarak sözde soru cümleleri kuran İlhan, bu yolla açıkça söylemek istemediği mesajı iletir, Namık ise verilen mesajı doğru çözümler ve aralarında iletişim sağlanmış olur. Toplanan kişileri azımsama sezdirimini yapan İlhan’ın çevresine bakınma hareketi; bu sezdirimi doğru çıkarımlayan Namık’ın sinirlenerek kaşını kaldırması; kaşını kaldırmasından sinirlendiğini çıkarımlayan

İlhan'ın Namık'ın omzunu okşayarak onu teskin etmesi ve son olarak da el işaretinin çömelmesi gerektiğini sezdirmek için yapıldığı çıkarımına ulaşan Namık'ın çömelmesi... Verici, tavır ve davranışlar üzerinde durarak anlatımını renklendirmek yanında anlatmak istediğinin daha net anlaşılmasını sağlar.

“Ahmet Bey'i telefonla gazetesinden aramışlardı: Mussolini ölmüş. Cesedi Milano'da tepe aşağı asılmış. Ölmeden önce son sözü, “Beni kurtarınız. Size bir imparatorluk veririm” olmuş. Ahmet Bey bir an düşündü. Sonra almacın içine güldü: “Machiavelli de öldü işte” dedi. Yazışleri müdürüne, okumadıysa henüz, Prens'i okumasını salık verdi. “Ama Prens'in öğütlerine uymamak şartıyla!” (A. A. -Ö.Y., s.276). Metin'in babası Ahmet Bey, sahibi olduğu gazeteden aranır ve Mussolini'nin ölüm haberini alır. Cümlelerde Faşizmin kurucusu, İtalyan politikacı Mussolini'nin ölümünün nasıl gerçekleştiği nesnel şekilde anlatılır. Ölmeden önce son sözü, “Beni kurtarınız. Size bir imparatorluk veririm” olan Mussolini'nin cesedi, Milano'da tepesi aşağı asılır. Mussolini hakkında bilgi sahibi olmayan alıcı, tepesi aşağı asılması bilgisinden onun istenmeyen bir lider olduğunu sezinler. Ahmet Bey, Mussolini'nin ölüm haberini veren Yazışleri Müdürü'nden konuyla ilgisiz görünen bir şey ister. İsteği Machiavelli tarafından yazılan Prens adlı kitabı, kitapta bahsi geçen Prens'in öğütlerine uymamak şartıyla okumasıdır. Birbiriyle uyumsuz konularla Ahmet Bey'in ne anlatmak istediği, kitabın içeriğine bakıldığında anlaşılır. Kitapta yer alan Prens'in gücünü kaybetmemek için korkutmaktan geri durmama, acımasız olma ve savaşmaktan çekinmeme gibi öğütler verdiği görülür. Mussolini'nin ölümünün Ahmet Bey'e Machiavelli'nin kitabındaki Prens'i düşündürmesi, ikisinin benzer özelliklere sahip olduğunu düşünmesindendir. Ahmet Bey'in aşağıdaki cümleleri, tam olarak neden böyle düşündüğüne açıklık getirir: “Prens'in kurbanı!” diye ince ince güldü. Bilirsiniz Mister Herman, diktatör hep bu kitaptan ezberlediği cümlelerle konuşurdu: Bir başka devletin ilerlemesine izin veren Prens, kendi gücünü sıfıra indirir, derdi. Biz İtalya'dan başka hiçbir devletin ilerlemesine izin vermeyeceğiz, diye haykırdı durdu. Savaş sanatını tek inceleme konusu yapmalıyız. Hükümlerinin en özel ilmi, savaş ilmidir, derdi. Tıpatıp Prens'in sözleri...” (A. A. -Ö.Y., s.277-278). Mussolini'nin kurduğu cümleler, Ahmet Bey'e göre tıpatıp Prens'in sözleridir. Mussolini'ye ait cümleler, ona neden diktatör dendiğini ve onun neden faşizmin kurucusu olarak görüldüğünü ortaya koyar.

“Soyun bakalım!”

Şaşkınlıkla soyundu. Hemen oracıkta, odanın orta yerinde.

“Dolapta tavuk var. İstersen biraz ye” dedim (...)

Elinde bir tavuk budunu kemirerek geldi.

“Ne yapayım şimdi?”

“İstersen Çıktık açık alınla’yı söyle. Bilmiyorum...”

Tavuk budunu vazodaki çiçeklerin içine soktu. “Bu büyük olan, yani öğreten, yani eğiten, yani bilgi veren sizin derslerinizin hangi bölümüne giriyor?”

Hangi büyük Engin? Daha kendimi senin yardımınla tanıyorum. Kişi kendini bilmeden neyi bilebilir ki? Güzel kurulmuş bir tümce, oturaklı bir karşılığı çağrıştırır: “İlk bölümüne” diye karşılık veriyorum ben de.” (A. A. -Ö.Y., s.397-398).

“Soyun bakalım!” komutuna uyan Engin, soyunmuş beklerken Aysel, “Dolapta tavuk var. İstersen biraz ye” der. Konuyla tamamen alakasız olan bu istek, Aysel’in niyetinin bir birliktelik yaşamak olmadığını sezdirir. Sezdirilmek isteneni anlayan Engin, söyleneni yaparak malum sonucu bekler. Aysel, kendine şimdi ne yapması gerektiğini soran Engin’e zaten absürt olan durumun daha da absürt olmasında bir sakınca olmadığını “İstersen “Çıktık açık alınla”yı söyle.” cümlesiyle sezdirir. Engin, son derece alakasız cevaplara rağmen verilen kodları doğru çözer. Tavuk budunu vazodaki çiçeklerin arasına sokarak “Bu büyük olan, yani öğreten, yani eğiten, yani bilgi veren sizin derslerinizin hangi bölümüne giriyor?” soru cümlesiyle Aysel’e olan kızgınlığını sezdirir. Engin’in bu soruyla anlatmak istediği, üniversitede olmadıkları ve öğrenci hoca ilişkisinin ötesinde ilişkileri olduğunu sezdirmektir. Aysel, Engin’in sorusuna “İlk bölümüne” diye karşılık verir. Aysel ve Engin arasında esen soğuk rüzgârların sezdirimini yapan konuşma cümleleri, sorulan sorulara beklendik cevap verilmeyen ama anlaşma sağlanan cümlelerdir.

2.2.14.Anlamsal Sezdirim Cümleleri

Anlamsal sezdirim cümleleri, yüzey yapıda sunulmayan ama alıcının bir boşluk olduğunu sezdiği bilgiler arasında anlamsal bütünlüğü sağlamak için yararlandığı bilgileri içerir:

Kılıç, en az çaba yasası gereği söylenmeyen veya derin yapıda bırakılan bölümün bağlamdan yola çıkarak sezinlemesine, anlamla ilgili olduğu için *anlamsal sezdirim* adını verir (2009: 67).

“Engin gidince ağzına dek dolu kül tablalarına baktım. Fikirlerin, öfkelerin, kıvançların, yarım yamalak boşalmaların birer kül tablasına sığınıp kendilerini orada özetlemeleri canımı sıkardı hep. Soyut olan her şeyin bu somut kalıntısını hemen götürüp çöpe boşaltmakta acele ederim. Şimdi öyle yapmadım. Kül tablaları ince ilgimin dışında kaldı. Kendimi sedire attım. Bacaklarımı tavana dikip ince uzunluklarına baktım.” (A. A. -Ö.Y., s.197). Yüzey yapıda gece boyunca Aysel’in Engin’le hangi konu üzerinde konuştuğu ve Aysel’in hislerinin tam olarak ne olduğu bilgisi verilmemiştir. Alıcı, en az çaba yasası gereği derin yapıya bırakılan bilgiyi dolaylı yollardan verilen başka bilgilere bakarak sezinler. Engin ile ilk sabahlanan gecenin ardından kalan, ağzına dek dolu kül tablalarıdır. Aysel’e göre fikir, öfke, kıvanç ve boşalım gibi soyut kavramlar; kül tablasındaki kalıntılarla somutluk kazanarak geceyi özetler. Ama o, bu sefer kül tablalarıyla ilgilenmez. Kendini sedire atarak tavana diktiği bacaklarının ince uzunluklarına bakar. Aysel’in her zamankinden farklı şekilde bedenine yöneldiği bu durum, o gün her zamankinden farklı şeyler hissettiğinin sezdirimini yapar.

“Ali, ertesi gün ikinci vesikalık fotoğrafını çekti. Tam altı adet (...) İyi hal kâğıdı da çıkarttı. Sonra koyup diplomasının yanına bunu, parlak kâğıt üstüne soluk soluk çıkmış suretlerini ve altına on altı kuruşluk pul yapıştırılmış dilekçesini, götürüp Radyoevi’ne verdi. En güç iş o zaman başarılmış oldu. O “mabetten” içeri nasıl girişi, gerekli kâğıtların nereye nasıl verilişi... “Anlatsam bir roman olur...” dedi daha sonra Avni Abisine.” (A. A. -Ö.Y., s.317-318). Verici, Ali’nin iş başvurusu için hazırlıklarını, hangi evrakları Radyoevi’ne verdiğini, ayrıntılayıcı bildirim cümleleriyle sunar. Ancak mabet dediği Radyoevi’nden içeri nasıl girdiği, gerekli kâğıtları nereye nasıl verdiğini “Anlatsam bir roman olur...” cümlesiyle geçirir. Cümle, başvuru esnasında Ali’nin deneyimsizlikten kaynaklı çok sayıda sıkıntı çektiğini sezdirir.

“Karşımda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin bütün ışıkları yanıyor. Sağda, girişteki geniş camlı bölüm ise karanlıklar içinde. Artık orada eskisi gibi şiir matineleeri düzenlenmiyor. Art arda konserler de yok ve çocuklar arka bahçeye voleybol oynamaya çıkmıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.348). Eskiyle yeni karşılaştırması yapılan cümleler, değişen siyasal düzenle çoğu şeyin değiştiğini sezdirir.

“Halkevlerinin 18. Kuruluş Yılı dönümü kutlanmıştır. (Yakında öleceklerini bilmiyorlardı henüz Halkevlerimiz ve hayatlarının baharındaki bu doğum gününde çok

şendiler.)” (A. A. -Ö.Y., s.380). Verici, kurduğu cümlelerle seçim sonrası değişimler yaşanacağını sezdirimlerini yapar. Gerçekten de 1951 yılına gelindiğinde yürürlüğe giren kanunla ülke genelinde tüm halkevleri kapatılır.

“Bütün yurdu karakış ve kar sarmıştır (...) Nöbette donmamak için yeni usuller öğrenmiştir. Hayvan pisliğiyle, çocukluğunda olduğundan da ileri bir yakınlık kurmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s.380). Cümlelerden Ali’nin donmamak için öğrendiği usulün, hayvan pisliğiyle ateş yakmak olduğu anlaşılır. Verici, öğrenilen usullerden birinin tezek yakma olduğunu doğrudan söylemese de alıcı anlamsal bağ kurarak bu bilgiye ulaşır.

“DP kahir ekseriyetle iktidarı aldı. Bunun halk iktidarı olduğu söylendi. Hani o güne dek hep büyüklerimize şükran ve minnetlerini sunup durmuş olan halkımız; köylümüz, efendimiz iktidarı (...) Namık, önemli bir bankanın önemli bir koltuğuna oturdu. Kredi istemeye gelen köylümüzü, efendimizi elinin tersiyle kovdu. Tarım kredisi alıp işhanı yapanlarla Gar Gazinosu’nda yemek yiyip numaraları seyretti.” (A. A. -Ö.Y., s.387). Cümlelerde, CHP öğrenci yurdundan atıldıktan sonra koyu bir Demokrat Parti destekçisi olan Namık’ın bu nedenle o koltuğa eriştiği sezdirilir. Namık üzerinden seçim dönemi verilen vaatlerin sözde kaldığı anlatılır.

“Biz teyzemin kızı İclal’le aynı odada yatıyoruz. Abime artık ayrı bir oda verdiler. Ben eskiden, İsmetpaşa’dayken sofada, sedirde yatardım.” (A. A. -Ö.Y., s. 78). Yeni evde abisinden ayrı, teyzesinin kızıyla kendilerine ait odada kaldıklarını söyleyen Aysel, çocukluktan erişkinliğe geçtiklerini sezdirir.

“Kişi olmak üstüne o düşüncemi Ömer’e açtığımda, “Bunu söylemek için henüz çok erken” demişti.

Her şey için hep erken... Sonuç: Geç kalmak.” (A. A. -Ö.Y., s.189-199). Aysel ile eşi Ömer; felsefi, siyasî, sosyal konulardan söz eder. Ancak açıkça dile getirilmese de cümleler, Ömer’in bu konuları konuşmaktan Engin gibi heyecan duymadığını sezdirir. Eylemsizliği eleştiren “Her şey için hep erken... Sonuç: Geç kalmak.” cümleleri, Aysel’in hayatında canlılık, hareket içeren yaşayışlar istediğinin sezdirimini yapar. Kendi sorumluluklarını, her şeyi kendine görev bilen Aysel’e bırakan Ömer; Aysel yanında son derece pasiftir.

“Geçende güneş tutulmuş. Hadi bakalım, şimdi de tutulsun!” (A. A. -Ö.Y., s.320) içerikli cümlelerde, Aysel’den gelen mektup sonrası Ali’de baş gösteren bir coşkunluk

hâli sezdirilir. “Çok erken kalkıp işlerini bitirmişti.” (A. A. -Ö.Y., s.321) cümlesinde de görüldüğü gibi Aysel’le buluşacak olan Ali’yi heyecandan uyku tutmaz. “Aysel, saat onda, diye yazmış. Gazi Lisesi’nin üstündeki saate baktığında henüz dokuzu on geçiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.323) cümleleri, açıkça söylenmese de Ali’nin Aysel’e büyük bir önem verdiğini, onunla buluşacağı için yaşadığı heyecanı sezdirir.

“... Ulus’ta çıkan resmimi kesip size yolluyorum. Dinleyiciler arasında O. S. Orhon, M. F. Ozansoy bile vardı.” (A. A. -Ö.Y., s.373) cümlesi, Aydın’ın gösterdiği başarının küçümsenecek bir başarı olmadığını sezdirmek niyetiyle kurduğu cümlelerdir.

“Bütün bunlar Aysel’in kafasında yeni boşluklar yaratıyordu. Bitirme tezinde demokrasiyi pratik açıdan nasıl tanımlayacağını, cumhuriyetleri nasıl sınıflandıracağını(!) şaşırtıyordu. Paris kitaplıkları çok uzaklarda kalmıştı. Şimdi yeterince kitap da bulamıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.381) cümleleri, Türkiye’nin demokrasiye uzaklığının sezdirimini yapar. Konu hakkında Paris’teki kadar kitap bulunmaması, Türkiye’nin demokrasi konusunu tartışmaya, incelemeye, araştırmaya ihtiyaç bile görmediğini ortaya koyar ve daha bu konuda çok yol kat edilmesi gerektiğinin sezdirimini yapar.

Aysel, rüyasında Behire’yi gelinlik giymiş olarak görür. Behire’yle ilgili verilen “Ardında metrelerce uzun beyaz tüller geliyor. Tülleri bir yığın köylü çocuk taşıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.394) cümlelerinde Behire’nin ardında kuyruk olan köylü çocukları, nedimelere benzetilir. Verici, bir yığın köylü kızına metrelerce uzunluktaki tülleri tutturarak onların nedimeler gibi evlenmek için sıra beklediklerini sezdirir.

“Güle güle anlatırken birden yüzünde beliren iğrenti, başkentin kömür isinden olamaz. Ama artık düşündüğüm bu değil. Uzun bir gecikmeyle de olsa, kurulu bir düzenin bir yerinde bir köşe tutmak için sıraya girişinin nedenini düşünüyorum. Nereye olduğu bilinmeyen bir koşuya katılmak için mi? Durdurmak, bozmak bu koşuyu, sonra da bildiği yöne doğru gitmek için mi?

“Ama adam haklı. Şaşmayın hayır. Gülmeyin de. Haklıymış işte. O ailelerden birinin yetiştirmesi olsaydım ve sizden bunu isteseydim, yatardınız benimle...” (A. A. -Ö.Y., s.305-306). Engin, hayatı hakkında gülerek bilgi verirken birden iğrenti dolu bakışlarla bakar. Aysel, bu iğrentinin bulundukları ortamdaki kömür isisi dışında başka sebeplerden kaynaklı olduğunu düşünür. Bu durumun kaynağını düşünmeyi bırakıp “Uzun bir gecikmeyle de olsa, kurulu bir düzenin bir yerinde bir köşe tutmak için sıraya

girişinin nedenini düşünüyorum.” diyerek başka bir konuya geçer. “*Nereye olduğu bilinmeyen bir koşuya katılmak için mi? Durdurmak, bozmak bu koşuyu, sonra da bildiği yöne doğru gitmek için mi?*” cümleleriyle sorgulamalarda bulunur. Cümleler, ilk olarak konuyla bağlantısız görünse de, çok örtük gelse de ayrıntılı olarak incelendiğinde sezdirilmek istenen şeyin ne olduğu anlaşılabilir. Kurulu bir düzenin içinde sıraya giren kişinin Engin olduğu, “*sıraya girişinin nedenini*” tamlamasındaki 3. tekil şahıs iyelik ekinden anlaşılır. “*Uzun bir gecikmeyle de olsa kurulu bir düzenin bir yerinde bir köşe tutmak*”tan kastedilen şey, Engin’in yıllar yılı evli olan Aysel’in kurulu düzenine dâhil olmak istemesidir. Aysel, kendiyle birlikte olmak isteyen Engin’in bir serüven yaşamak isteyip istemediğini şu cümlelerle sorgular: “*Nereye olduğu bilinmeyen bir koşuya katılmak için mi? Durdurmak, bozmak bu koşuyu, sonra da bildiği yöne doğru gitmek için mi?*” Bir sonraki paragrafta verilen “*Ama adam haklı. Şaşmayın hayır. Gülmeyin de. Haklıymış işte. O ailelerden birinin yetiştirmesi olsaydım ve sizden bunu isteseydim, yatardınız benimle...*” cümleleri, Aysel’in o anda sorgulamalarda bulunmasına neden olan şeyin Engin’in yeni bir beraberlik istemesi olduğunu sezdirir. Aysel’den umduğu yanıtı alamamış olacak ki Kaymakam’ın kendini evlatlık vermek istemesinde haklı olduğunu düşünür. Çünkü ona göre o ailelerden birinin yetiştirmesi olsaydı ve Aysel’den bunu isteseydi Aysel, bu isteği kabul edip kendisiyle yatacaktı. Kendini fikir olarak gören Engin’in de onu gövde olarak istemesine içerleyen Aysel’in kendine bile anlatmakta zorlandığı bazı bölümleri atladığı ve sezdirim cümleleriyle verdiği görülür.

“*Karnımda bir çocuk taşıdığımı bilseydim ölüme yatabilir miydim? Öyleyse bununla ilgilenmem gereksiz artık. Bilmiyordum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 74). Tetikleyici sözde soru cümlesine verilen “*Öyleyse bununla ilgilenmem gereksiz artık. Bilmiyordum.*” cevabı sorunun beklendik cevabı değildir. Verilen cevap, derin yapıda bırakılan gebe olduğunu bilseydi ölmeye yatmayacağı bilgisini sezdirmektedir.

2.2.15.Standart Sezdirim Cümleleri

Standart sezdirimler, yüzey yapıda sunulmamış olsa da ilgili olduğu konunun verilmesi yoluyla sezdirilen bilgileri içerir:

Doğan, standart sezdirim cümlelerinin açıkça dile getirilmeyen, dille kodlanmayan ancak ilgililik ilkesi ışığında çıkarımlanan sezdirimler olduğunu ifade eder (2013: 134-135).

“İçerdeki, o sanki hiç sıtma görmemiş gümbürtülü sesin biraz daha gümbürdeyerek:

“Ey bu yüce davaya ant içen yeni nesil

Yanan avuçlarınla gözünün yaşını sil!”

diye haykırdığını işitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 67). Halkevinde konuşma yapan kişinin sıtma görmemiş gibi gümbürtülü bir sese sahip olduğunun söylenmesi, cumhuriyet döneminde yaşanan sıtma salgınını sezdirmek içindir.

“Omuzlarım. Beni üst yanımda hâlâ genç tutan. Yüklendiklerinden övünç duyan. Daha çok yüklenme gerekliliğini hep duymuş olan. Kürsülerde, miting alanlarında, köy kahvelerinde, dans pistlerinde, büyük otellerin yemek salonlarında, ara sokakların küçük meyhanelerinde, bir plak dolabının başında, bir ozanın ayakucunda, bir Kürt karısının başucunda beceriklice durmayı başarmış olan omuzlarım. Kendine Rize bezini de, saf Japon ipeğini ya da Brüksel dantelini de yaraştırmayı bilmiş olan. Artık nerdeyse bir işçinin tulumunu ya da bir hippie yeleğini özlüyordu açgözlü omuzlarım. “Kısmet değilmiş!..” (A. A. -Ö.Y., s.117- 118). Aysel, çeşitli bağlamlarda yüklenme, sorumluluk alma, dayanışma, yardım anlamlarını barındıran “omuz” sözcüğünü, eylemsel olarak yüklediği ve daha fazla yüklenmekten kaçmadığı sorumlulukların sezdirimini yaparken kullanır. Akademisyen kimliğiyle kürsülerde; vatan millet sorumluluğu, hak hukuk aramak için miting alanlarında; cumhuriyet fikirlerini benimsetmek için köy kahvelerinde; modernizmin yayılması için dans pistlerinde; medenileşmek için büyük otellerin yemek salonlarında dimdik duran, sorumluluk bilincindeki omuzlar; cumhuriyete yaraşır giyim zevkine sahiptir. “Artık nerdeyse bir işçinin tulumunu ya da bir hippie yeleğini özlüyordu açgözlü omuzlarım.” cümlesinde bahsedildiği üzere omuzlar, gerektiği yerde işçilerle bir olur; gerektiğinde hippie kültürüyle tanışır. Ülkenin siyasal, sosyal ve toplumsal değişimlerinin sezdirimini yapan cümleler, Aysel’in ülkeleri ve görevleri uğruna omuzlandığı sorumlulukları gözler önüne serer. Feryat Bulut’un verdiği bilgilere göre 1950’lerden sonra yaşanan kutuplaşma ve muhalif girişimler; 1960’larda özgün yaşamı savunan, tuhaf giyinen, saçlarını uzatan gençlerin özgür yaşam biçimini benimsemelerine neden olur. Toplumsal değerlerde değişim yaratmak isteyen gençler, 1960’ların ortalarında “Hippie Kültürü” meydana getirir. 1962 yılında ortaya çıkan ancak 1966’lı yıllarda yayılan hippie kültürü; toplumsal yapıya, yozlaşmış kurumlara başkaldıran ve sonsuz özgürlüğü

savunan gençlerin meydana getirdiği bir oluşumdur. Hippilerin uğrak yerlerinden birinin Türkiye olması, 1968’li yıllarda Türkiye’de de hippie hareketinin yayılmasını sağlar (2011: 127-128). Aysel’in hippie yeleği özlemi, 1968’li yıllarda ülkeyi saran gençlik hareketine Aysel’in de destek verdiğini ortaya koyar. 1960’lı yıllarda ülkede işçi haklarıyla ilgili yapılan girişimler hakkında Feyza Turgay’ın verdiği bilgilere göre özellikle 27 Mayıs sonrası kötü çalışma şartları, düşük ücret, yöneticilerin katı tutumu ve sosyal koşulların iyileştirilmesi için işçi eylemlerinde artış görülür. 1961-1963 yılları arasında çok sayıda miting, oturma grevi, gösteri, sessiz yürüyüş gerçekleştirilir. Yapılan bu girişimler, sendikal haklarının farkında olan işçilerin bilinçli şekilde hak aramadaki kararlılığını ortaya koyan kitlesel oluşumlardır (2017: 255). Aysel’in özgürlük peşinde koşan ve katı tutuma başkaldıran gençlerin oluşturduğu hippiler ve hak arayan işçilere gönderme yaparak işçi tulumu ve hippie yeleğinden bahsetmesi, onun yüklendiği sorumlulukları göstermesi açısından önemlidir.

Aysel, “*Zaten Ölmez Atamız, bizlerin uyanık ve medeni olmamızı istemiştir.*” (A. A. -Ö.Y., s. 78) cümlesiyle Atatürk’ün tarih boyunca her zaman medenî olan uyanık Türk gençliğinin, her şeyin üstünde tapınmaları gereken şeyin kahramanlık olduğunu söylediği cümlelerinin sezdirimini yapar.

“*Aydın, ilk kez Büyükkada’daki Tilla’ya gittiği zaman Amerika henüz Beyaz Kitap’ı yayımlamamıştı. Ama Amerikalılar çoktan, hükümetlerinin Avrupa’daki savaşa el koyması isteklerini belirtmişlerdi.*” (A. A. -Ö.Y., s.125). Hitler; Avrupa ve Afrika’ya egemen olmak ister. Bu durumdan rahatsız olan Amerika halkı, hükümetlerinin Avrupa’daki savaşa el koymasını ister. “*Beyaz Kitap*”, Amerika’nın Japonya, İtalya ve Almanya’yı iyi bir dünya için saldırganlıktan uzak olmaya çağırdığı çalkantılı dönemlerin sezdirimi yapar.

“*Avrupa Birliği’ne doğru çalışmalar hızlandı.*” (A. A. -Ö.Y., s.357) cümlesi, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik ve siyasal birlik için Avrupa’da yapılanların sezdirimi yapar.

“*Bir Akşam Haberi aldı. Kızılordu’nun Avusturya sınırını geçtiğini, Danzig’in düştüğünü, Çıkrıkçılar Yokuşu’ndaki eski Mahmutpaşa Bedesteni’nin Ankara Arkeoloji Müzesi haline getirildiğini, ırkçıların davasının karara kaldığını, Amerikalıların Okinava’yı işgal etmek üzere olduklarını, Devlet Konservatuarı Tatbikat Sahnesi’nin Amerikalı yazar Thornton Wilder’in Bizim Şehir adlı eserini temsile hazırlandığını,*

şapka moda salonu Beyhan'ın kış ve baharlık son moda bayan şapkalarını satışa çıkardığını ve Kastamonu'da kostümlü bir balonun hazırlıklarına başladığını öğrendi." (A. A. -Ö.Y., s.257). Dünya gündemine ait verilen haberler, Mihver Devletlerin mağlubiyetinin sezdirimlerini içerir. Ülke gündemine dair haberler; sanat, kültür, moda, eğlence içeriklidir. Verilen bilgiler, dünyada savaş devam ederken Türkiye'nin gündem maddesinin değişmeye başladığını sezdirir. Ancak gazetenin yanlı bir gazete olup olmadığı bu bağlamda önemlidir. Bağlam dikkate alınınca Türkiye'nin 1945 yılında egemenlik haklarının kısıtlanması ve ekonomik sorunlar gibi konularda sıkıntılar yaşadığı bilgisi, haberlerin yanlı haberler olup olmadığı konusunda kesin hüküm verilmesini zorlaştırır.

"Çekinmeden yanına yaklaştım kapıda. Çok tabii bir ses tonuyla, "Merhaba Aysel. Ne kadar zayıflamışsın?" dedim." (A. A. -Ö.Y., s.270-271). Aydın'ın soru cümlesi şeklinde sunduğu sözde soru, Aysel'in ne kadar güzelleştiğini, zayıflamanın ona iyi geldiğini sezdirir. Aydın, açıkça söyleyemediği sözleri, kasıtlı olarak başka forma sokar.

2.2.16.Güçlü Sezdirim Cümleleri

Güçlü sezdirim cümleleri, verilen sezdirim miktarıyla doğru orantılıdır. Bağlama dayalı bilgi arttıkça sezinlemeler güçlenir. Verici, vermek istediği mesaj üstünde çokça durarak sezdirimleri güçlendirirken alıcı, tahminlerini eleme yoluyla güçlü olan sezinlemelere ulaşır:

İmer vd., güçlü sezdirimi, bir sözcede öncelikli ve güçlü şekilde sezdirilen anlam olarak tanımlar (2011: 185). Doğan'a göre güçlü sezdirim, vericinin kuvvetle sezdirdiği; alıcıyı güçlü öncüllere yönlendirdiği; alıcıya sorumluluk yüklemediği sezdirim türüdür (2013: 134-135).

"Perdeler sıkı sıkıya kapalı. Çocuk perdeleri açıp dışarısını göstermek istedi. Engel oldum. Lambaları yakıtı." (A. A. -Ö.Y., s. 7). Lambaların yakılması ve çocuğun perdeleri açmak istemesinden odanın karanlık olduğu anlaşılır. Kahraman, güneş ışınlarının içeriye girip odayı ısıtmasını istemediği için perdelerin açılmasına izin vermemiş olabilir. Ya da karamsar bir ruh hâli içindedir bu nedenle karanlıkta durmak istemiştir. Eldeki verilerle henüz bir çıkarım yapılamamakta ancak tahmin yürütülebilmektedir. Yine de akşam veya sabahın ilk saatleri olduğu ya da perdelerin koyu renkli ve kalın olduğu anlaşılmaktadır. *"O çıkınca kapıyı hemen kilitledim. Bütün ışıkları söndürdüm."* (A. A. -Ö.Y., s. 7) cümlesine bakarak kahramanın karamsar bir ruh

hâli içinde olduğu sezinlemesi güçlenir. “Çarçabuk soyundum. Köşedeki yatağı açtım. Çırılçıplak içine girdim; ölmeye yattım.” (A. A. -Ö.Y., s. 7) diyen kahramanın yapmak istediği, ruh hâlinin kötü olduğu yönündeki sezdirimi daha da güçlendirmektir. Yine “Sadece, böyle bir iş yapmış olmama şimdi gülesim geliyor. Ama denenecek son şeyin eşiğinde de ciddi olmayı beceriyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 8) cümleleri de bu sezinlemeleri çıkarıma dönüştüren ipuçlarıdır. Verici, açık olarak söylemese de adeta ilmek ilmek işleyerek bu bilgiyi okurun zihnine kazır. Böylece vericiyle alıcı arasında işbirliği sağlanmış olur.

“Şakir Ağa, erkana rakı sofraları kurdukça, bağına bahçesine kuzu çevirmeye götürdükçe onları, boğulmakta. Onu, Belediye Reisi’nin kolunda, şosede dolaşırken görüp görüp boğulmakta. Onun öğretmenden yanak aldığını görüp boğulmakta. Jandarma Kumandanı’na besili hindiler gönderdikçe boğulmakta.” (A. A. -Ö.Y., s. 55-56). Müsamere sahnesi boyunca başa bela olan perdenin kumaşını bağışlayan tüccar Şakir Ağa’nın erkâna sofralar kurması, onları kuzu çevirmeye götürmesi, onlara hindiler göndermesi, Salim Efendi’nin boğulmasına neden olur. Bu durum, Şakir Ağa tarafından bağışlanan Sümerbank keteni perdeyle bir şeyler sezdirilmek istediği bilgisini güçlendirir.

“Şakir Ağa’nın Salim Efendi’yle oldum olası uğraştığını, ona bir hırka, bir lokmayı çok gördüğünü bilmektedir Ali. Adamı ilçeden kaçırdılar. Şimdi de burda rahat yüzü göstermeyecekler.” (A. A. -Ö.Y., s.154). Müsamere sahnesinde aksamalara sebep olan, bütün gizlenenleri açığa çıkaran perdeyi okula bağışlayan kişi olan Şakir Efendi, hayat sahnesinde de çeşitli perdelerin açılıp kapanmasında etkilidir.

“Gözünü korkutacak derecede zenginlik ya da kendisine bir bayram armağanı olamayacak kadar da aşevi görünümü taşımayan bir yer. Üstelik camın dışından içerisini görebiliyordu. Yarıya çekilmiş kirli tül perdelerin ardından seçtiği yüzler, sık rastlanan yüzlere benzemiyordu. Bu yüzlerde bir başkalık vardı. Bu insanların giysileri özenli dese değil, özensiz dese değil. Kravatı çözülmüş yakalar, koyu renkli, dirsek yamalı kazaklar, basbayağı eski, ama bir zamanlar iyi dikilmiş olduğu belli ceketler, özenle özensizliği birleştirivermişti sanki. İçeri her girene merhaba deniyordu. Hatta sarılıp öpüşülüyordu. Belki de Ali’yi bu yüreklendirmiştir. Çerçeveleri griye boyanmış, ama bir zamanlar belki de mavi yağlıboya olan kapıyı çekinerek itti. İçeri girdi. Burnunu alışık olmadığı bir koku, gözlerini bir dumanlı hava doldurdu. Ama bunları

düşünmesinin olanağı yoktu henüz. Birkaç göz kendisine ummadığı biçimde yabancı baktı. Ummadığı biçimde kuşkulu. Kuşku... Neden peki?” (A. A. -Ö.Y., s.148-149). Verici, Ali'nin bu lokantaya nasıl girdiğini, lokantanın ve içinde bulunan insanların nasıl bir görünüme sahip olduğunu ve içeride neler yaşandığını bildirim cümlelerinin bilgi verme, ayrıntılara inme işlevinden yararlanarak sunar. Sık rastlanmayan yüzlere sahip insanların saç, sakal, bıyık, giyim gibi uzaktan da görülebilecek yanlarına dikkat çeken verici, içerideki insanların belli bir grubun temsili tipler olduğunu sezdirir. İnsanların yakın tavırları, Ali'yi de yüreklendirir. Ancak umulmayan şekilde kuşkulu bakan yüzler, içeride başka gruptan kişilerin hoş karşılanmayacağı, bir grubu temsil eden kişilerin bulunduğu sezinlemesini güçlendirir.

“Bu küçücük lokanta başlangıçta ona halkevine giriş gibi ulaşılmaz, yanına yaklaşılmaz, yaklaşılsa kendisini hemen kapı dışarı edebilirmiş farklılıkta görünmüştü.” (A. A. -Ö.Y., s.149). Halkevleri, cumhuriyet fikirlerini benimsetmek ve Türk kültürünü yükseltmek gibi amaçlarla kurulur. Düzenlenen toplantılara, cumhuriyet rejiminin benimsetmek istediği giyim kuşam, tavır davranış ve yaşayış biçimlerine sahip insanlar katılır. Verici, orta hâlli bir mekânda, orta hâlli giyime sahip topluluğun halkevlerindeki topluluktan farkına dikkat çeker. Lokantadaki insanlar, cumhuriyet fikirlerinden uzak giyim, tavır ve davranış içinde olan; farklı görüşe mensup bireylerdir.

Aysel, *“Perdeleri açsam mı? İşte hep aynı koltukta, üstüne gerçek anlamını yüklemeyen bu soruyu soruyorum.”* (A. A. -Ö.Y., s.165) cümlesiyle aklında dolaşan fikirlerin farkında olmadığını, çoğu şeyi bilinçsiz olarak düşündüğünü sezdirir. *“Her şey kendiliğinden oluyor.”* (A. A. -Ö.Y., s.165) cümlesi, Aysel'in bilincinin yerinde olmadığını sezinlemesini güçlendirir. *“Az sonra bu perdeleri açabilirim de. Sonra da, neden açtım, diye düşünebilirim.”* (A. A. -Ö.Y., s.165) diyen Aysel, iradesi dışında düşünür ve hareket eder.

“Ulus gazetesinde bir ilan çıkmıştır: İsteyenlere anasız babasız iki yaşında bir erkek çocuğun evlatlık olarak verileceği bildirilmektedir. İlanı, başkentteki amcasının posta kutusu numarasına başvurulması dileğiyle Adapazarı ilçesinin genç ve çalışkan kaymakamı vermiştir. Kaymakam başkente, Adapazarı parkesinin yapımıyla ilgili bazı işleri görüşmek üzere gelmiştir. İş gezisinin görünürdeki nedeni bu. Bir taşla çok kuş vurmaya sever Kaymakam.” (A. A. -Ö.Y., s.249). Kaymakam, Ankara'ya Adapazarı parkesinin yapımıyla ilgili bazı işleri görüşmek için gelir. *“Bir taşla çok kuş vurmaya*

sever Kaymakam.” cümlesiyle kimsesiz çocuğun evlatlık verileceği haberine gönderme yapan verici, Kaymakam’ın bu ilanı başka amaçlar için verdiğini sezdirir. “İçişleri Bakanlığı’nın bazı kaymakamları takdirname ile taltif edeceğini duymuştur. Bu kaymakamlar içinde kendisinin de bulunmaması için neden yok.” (A. A. -Ö.Y., s.250) cümleleri, Kaymakam’ın tüm bunları takdirname almak için yaptığını sezdirir.

“Fındıkta çalışırdım. Çayda sonra. Bez de dokurdum. Babasının da fındıklığı vardı sonra.” (A. A. -Ö.Y., s.260). Fındık bahçelerinin olması; kadının fındık ve çayda çalışması, Rızaların Karadenizli olduğunu sezdirir. Kadının Karadeniz ağzıyla konuşması, bu sezinlemeyi güçlendirir. Ulaşılan sezinleme, çıkarım boyutuna yakındır ancak Karadenizli olmama ihtimallerinin de olması, cümlelerin güçlü sezinleme kategorisine alınmasına sebeptir.

“Banyodan çıktım. Acele kurulandım. Çoraplarım, sutyenim, düğmelerini nerede kopardığımı bilmediğim yeleşim... Acele acele giyiniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.396). Cümleler, Aysel’in ölmeye yatmaktan cayarak hayata kaldığı yerden, hiçbir şey olmamış gibi devam edeceğini sezdirir.

2.2.17. Zayıf Sezdirim Cümleleri

Verici, her bilgiyi açıkça sunmaz. Bazı bilgiler bağlam boyunca kapalı kalır. Vericinin bunu yapmaktaki amacı, alıcıyı işbirliğine zorlamak ve merakı arttırmaktır. Bunu yaparken bağlamsal olarak doğrulanmayacak bilgiler sunma ya da çözümlemesi çok zor, okuru muallakta bırakan bilgiler verme yoluna gider. Ulaşılan sezinlenme miktarının azlığı yapılacak yorumları öznelleştirir.

İmer vd., bir sözcede vericiye daha az sorumluluk yükleyen; alıcının öznel çıkarımlarına kapı aralayan sezdirimleri zayıf sezdirim olarak tanımlar (2011: 281).

Ölmeye yatan kişinin otelde tek kalmasından ve “Derse gitmeyeceğim.” (A. A. -Ö.Y., s. 29) cümlesini kurmasından ya 18 yaşını doldurmuş bir öğrenci olduğu ya da öğretmen olduğu tahmininde bulunulur. “Habersiz derse gitmeyişiim sekreteri şaşırtır.” (A. A. -Ö.Y., s. 29) cümlesi, ölmeye yatan kahramanın sorumluluk sahibi bir öğretmen olduğunu sezdirir. Bu zayıf sezinlemenin önce güçlenmesi sonra çıkarıma dönüşmesi için elde daha fazla veri olmalıdır. “Dersimin olduğu saatte çocukları koridorda dolaşırken görür. “Aysel Hanım gelmedi” derler. Sevinirler. Parklara çıkarlar. Kantinde otururlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 29) cümleleri, ölmeye yatan kişinin öğretmen olduğu anlaşılan Aysel olduğunu ortaya koyar. Müsamere sahnesi boyunca Aysel’e

yönelen anlatım nedeniyle ölmeye yatan kişinin Aysel olabileceği sezinlemesi, bu bilgiyle çıkarıma dönüşür. Görüldüğü gibi bir metinde alıcı önce tahminlerde bulunur sonra zayıf sezinlemelerden güçlü sezinlemelere oradan da mutlak doğru çıkarımlara varır.

“Kadınlık zarı gerçekte nasıl yırtılır? Kan nasıl şorul şorul akar? Sonra nasıl unutulur bir yandan da kadın olduğumuz? Gecikerek de olsa bir şey, yani yeni bir şey öğrendim işte. Uygun bir birleşme hiçbir kadının hiçbir yerini parçalamaz, yırtmaz, eskitip, atıp değiştirmez. Uslu bir ülkücülük ile uygun bir birleşme arasındaki ayrım ne? Biri ötekinin uzantısı değilse?.. Herhâlde bir gün Engin de öğrenecek bunu. Frenk Ziya’lara güle güle, değerlendire değerlendire en küçük ayrıntıları bile.” (A. A. -Ö.Y., s.305). Sorgulamalarda bulunan Aysel’in cümleleri, karmaşık, dağınık fikirlerle oluşan zayıf sezdirim cümleleridir bu nedenle en küçük ayrıntıların dahi değerlendirilmesi gerekir. *“Kadınlık zarı gerçekte nasıl yırtılır? Kan nasıl şorul şorul akar?”* sorularına cevap olarak *“Uygun bir birleşme hiçbir kadının hiçbir yerini parçalamaz, yırtmaz, eskitip, atıp değiştirmez.”* cevabını veren Aysel, yanlış bilinen bir doğruyu sunar. Doğuştan delik ve esnek olan zar, uygun şartlar sağlanırsa yırtılmaz, kanamaz. Uygun bir birleşme olmaması durumunda kanar. Uygun olmayan birleşme, kanın durmamasına kanamanın şiddetli olmasına da neden olabilir. Ancak Aysel’in asıl anlatmak istediği kadınlık zarının delinmesi olmadığından cümlelerin yüzeysel bakışla anlaşılmayacak başka anlamlar barındırdığı sezilir. *“Sonra nasıl unutulur bir yandan da kadın olduğumuz? Uslu bir ülkücülük ile uygun bir birleşme arasındaki ayrım ne? Biri ötekinin uzantısı değilse?.. Herhâlde bir gün Engin de öğrenecek bunu. Frenk Ziya’lara güle güle, değerlendire değerlendire en küçük ayrıntıları bile.”* cümleleri, bu sezinlemeye ulaşılmasını sağlayan cümlelerdir. Kadınlık zarının delinmesinin romanda sembolik bir anlamı olduğunu çıkarımlamış olan alıcı, yırtılmak istenen şeyin zar değil; toplumun tabuları olduğunu bilir. *“Uslu bir ülkücülük ile uygun bir birleşme arasındaki ayrım ne? Biri ötekinin uzantısı değilse?..”* cümlelerinde ülkücülükten bahsedilmesi, Aysel’in anlatmak istediği şeylerin çok daha başka şeyler olduğunun anlaşılmasında ipucu görevi görür. Romanda ülkücülerin kavgacı olarak sunulmasına bakarak onlardan uslu olmalarını beklemeyen alıcı, cümlelerde bir ima bulunduğunu sezer. Aysel, kadın olduğunu eşiyle yaşadığı uygun birlikteliğindeki sıkıntılar nedeniyle değil; ülküleri uğruna koştururken unuttur. Uygun olmayan bir birliktelik olan Engin’le kadın olduğunu

hisseder ancak aradığı şeyin bu olmadığını sonradan fark eder. Aysel için önemli olan bireysel bir değişim değil, toplumsal değişimdir. Bu nedenle toplumu değiştirmek için çalışır, çabalar. Yozlaşmış insanlar, kurumlar onun umudunu yok edince kendine bir yararı olmayacağını bile bile tek başına değişmeye çalışır. Bu değişimin bir şeyleri değiştirmemesi, onu ölümün eşiğine getirir.

“Bu, en sonunda bir anlam yükleyebildiğimiz yorulmalardan birden cayıp, niye bu odada ölmeye yattığımı bile hâlâ çözemiyorum. İstemedim, bir gereği ve bir yararı olmadığını bile bile bunu çözmeye çalıştım oysa. Hayır. Çalışmadım. Beynim bir türlü sönme bilmedi, ondan...” (A. A. -Ö.Y., s.344). Roman boyunca nedenleri buldurulmaya çalışılan ölüm isteği, Aysel için de çözülmesi zor bir konudur. O da anlam yüklediği yorulmalardan caymasının nedenini çözemez. Aysel, bunu çözmenin gerek ve yararı olduğunu düşünmediği için bu konuyu zayıf sezdirimlerle geçirir.

“Marsilya’ya giden vapurda Metin’le Kuzey Yunanistan’daki EAM hareketlerini ve seçim kanunumuzu ve Sabahattin Ali’nin Kağı’nı ve Isparta linç olayını tartışırken ... fikirlerimi dinlediğini, dinleyip düşüncelerimden etkilendiğini sanıp dururken, “Ne güzel dudaklar!” diye birden üstüme atlayış!..” (A. A. -Ö.Y., s.351). Cümlelerde sözü edilen ve Aysel’i tıpkı Aydın gibi hayal kırıklığına uğratan Metin, Aydın’ın Galatasaray’dan arkadaşı olabilir. Metin’in “Yazın buraya gelersen ben, o ve sen birlikte denize girebiliriz. Elle est comme une fille europeenne... Yani, tam anlamıyla Garplı bir kız.” (A. A. -Ö.Y., s.184) cümlelerinde görüldüğü gibi kızlarla arkadaşlık kurmayı fazlaca önemsemesi, bu düşünceye ulaşılmasında etkindir. Ayrıca Aydın’ın Metin’den gelen mektuba yaptığı “Savaş gerçekten biterse babası onu siyasi ilimler öğrenmesi için Paris’e gönderecekti. Dame de Sion’lu kızını değilse de bunu kıskandım doğrusu!” (A. A. -Ö.Y., s.268) yorumu, bu sezinlemeye ulaşılmasında ipucu görevi görür. Sezinlenen bilginin teyide muhtaç olması, her ne kadar ipuçlarıyla doğrulansa da güçlü bir sezinleme olmasını engeller.

“Memurlar montgomeri giyerlerse tasarruflu ve makul olmaya doğru ehemmiyetli bir adım atmış sayılırız. Ceketlerle birlikte ayakkabılarımız da hem kesemizi, hem aklımızı kurtaracaktır. Makul olunmalıdır.”

Müjde! KÖYLÜLERE VE İŞÇİLERE:

Karda, buzda, çamaşırdaki -çamurda olacak belki-, taştaki en az bir sene giyilen altı üstü siyah Amerikan kauçuğundan su geçmez ayakkabılarımızın satışına başlanmıştır.

Rosingam kauçuğu: 10-12 lira.

Tradgom kauçuğu: 8,5-10 lira.

Küçük no.'lar daha ucuzdur. İçi muflonlular 1 lira farklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.377).

Verilen haberler, makul fiyatlara sahip olduğu belirtilen Amerikan malı ayakkabıların ülkemize geldiğini *kitlelere bildirme* görevi görür. 1944 yılında Salim Efendi'nin evini 23 lira 25 kuruştan kiraya verdiği; yine aynı yıl kiracılarının telsizci oğlunun maaşının 58 lira olduğu dikkate alındığında, 1948 yılına ait bu fiyatların makul olup olmadığı üç aşağı beş yukarı çıkarımlanabilir. Köylü ve işçilere yapılan duyuruda ayakkabının en az bir sene giyilebileceğinden bahsedilmesi, makul alışveriş haberlerinin romanda yer alma amacının eleştiri içerdiğini okura sezdirme amacı görür. Ancak şu ana kadar elde bu bilgiyi destekleyecek daha fazla veri olmaması, bu sezinlemenin şimdilik zayıf olmasına neden olur.

“*Artık ne o parayı, ne “insan olmanın bazı küçük anları”nı ne de ölüm dirim kavgasını bilecek. Zamanla öğrenir belki.”* (A. A. -Ö.Y., s.393). Aysel, ölmeye yattığını Engin'e söylemeyecektir. Bu bilgi, onun bir daha Engin'le görüşmek istemediğini sezdirse de “*Zamanla öğrenir belki.*” cümlesi, konu hakkında kesin hüküm yürütülmesine engel olur.

Doğan'a göre verici tarafından kastedilip kastedilmediği; amaçlanıp amaçlanmadığı belli olmayan, alıcının çıkarım yapmaya teşvik edildiği zayıf sezdirimler vardır (2013: 134-135).

“*Bugün Nail Bey'le bir münakaşa ettik. Bana lisandan sekiz vermiş. Halbuki ben onluk bilmişim. Gel de bunu Nail Bey'e izah et. Bir de bana, “Daha ne istiyorsun?” demez mi?.. Evet, gerçi Erdal da sekiz almış. Fakat kendi söylediğine göre o, “aller” fiilinin çekiminde iki yanlış yapmış. Ben hiç yanlış yapmamışım.”* (A. A. -Ö.Y., s.169). Cümleler, öğretmenlerin Erdal İnönü'nün üstüne kimsenin geçmesine fırsat vermediklerini sezdirir. Bu sezinlemenin çıkarıma dönüşebilmesi için daha çok veriye ihtiyaç vardır.

“*Bu mektubu senin iyiliğin için postayla göndermiyorum. Ankara'ya gelen bir hemşire arkadaşımın elden gönderiyorum. Bu Nebahat arkadaşım benim en iyi arkadaşımdır. Ona güler yüz göstermeni bilhassa rica ediyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.289). Cümleler, özel mektupların denetlendiği bir süreçten geçildiğini düşündürür. Konu

hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olunmaması nedeniyle bu bilgi, sezinleme boyutunda kalmıştır.

“Salim Efendi Kardeşim, Memleketi bir terk ettiniz, bir daha da biz eski hemşerilerinizi unuttunuz. Siz sağ olun, afiyette olun da ziyanı yok. Biz ailecek sizi takdir etmiş, çoluk çocuğunuzu nafakasız bırakmayacağınızı her daim söylemişizdir. Şimdi de gelip gidenden duyuyor, Sümerbank bayiliğini almış olmakla biraz işlerinizi yoluna koyduğunuzu öğreniyorum. Allah daha ala buyursun.” (A. A. -Ö.Y., s.292). Salim Efendi’nin tüm ilçeye küstüğü bilindiği için bu kişinin kullandığı olumlu dil, mektuba dikkati arttırır. Cümleler, mektup sahibinin Salim Efendi’ye işi düşmesi nedeniyle övgü dolu sözler söylediğini sezdirir.

“Boynumu koruyan elimin altındaki damar zonk zonk atıyor. Düşteki, bir damarı koruma içgüdüsü, bir av tüfeğiyle vurulup ölme korkusu, içinde bulunduğum durumu hiç açıklamıyor. Tam karşıtı; onu büsbütün karmaşık kılıyor. Acaba tam artık bitmek, sönmek üzereydim de içgüdüsel bir direnmeyle ölüme baş mı kaldırdım? Önledim mi ölümü? Bir an için de olsa, atlatılmış bir şey mi bu?” (A. A. -Ö.Y., s.343). Aysel, otel odasına ölmek için gelmesine rağmen rüyasında vurulmaktan korkarak boğazını tutar. Aysel’in ölmekten korkması ve korunma içgüdüsü, onun ölmekten cayabileceğini sezdirir. *“Acaba tam artık bitmek, sönmek üzereydim de içgüdüsel bir direnmeyle ölüme baş mı kaldırdım? Önledim mi ölümü? Bir an için de olsa, atlatılmış bir şey mi bu?”* sözde soru cümlelerinde, ölmek üzere olmasından kaynaklı bir savunma refleksinde bulunup bulunmadığını sorgular. Ancak düşünce bildiren cümlelerin kararsızlık içermesi, gerçek nedenin ne olduğuyla ilgili kesin bir şey söylenmesine engel olur.

Doğan, sezdirimlerle yüklü bir anlatımda, ok yaydan çıktığı andan itibaren nerede durulacağının belirsiz olduğu ve sezdirimlerin zayıflamasıyla yorumların öznelleştiği üzerinde durur (1996: 140-142).

“Arkadaşları gidip geliyorlar. Durmadan Fethi Abi, Nihal Abi diye birilerinden söz ediyorlar. Babası eve dönmeden çocuklar dağılıyorlar. Annesi oraya buraya saçılmış bozkurtlu dergileri topluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.107) cümlelerinde sözü edilen Nihal ve Fethi abi; Nihal Atsız ve Fethi Gemuhluoğlu ya da Fethi Tevetoğlu olabilir. Bu sezinlemeye Nihal Atsız’ın gerçek hayatta irtibatla olduğu kişilerin kimler olduğunun bilinmesi sayesinde ulaşılır. *“Başkentteki bütün ırkçılar nerdeyse ele geçirilmişti. 1 No.’lu Sıkıyönetim Mahkemesi’nce duruşmalara yakında başlanacaktı.”* (A. A. -Ö.Y.,

s.232) cümlesinden yola çıkarak “Fethi abi” diye söz edilen kişinin Fethi Gemuhluoğlu olmadığı anlaşılır. Bu çıkarıma ulaşılmasında Hülya Öztekin’in verdiği şu bilgiler etkili olur: Öztekin, Irkçılık-Turancılık davası nedeniyle “*Hüseyin Nihal Atsız, Alparslan Türkeş, Orhan Şaik Gökyay, Hüseyin Namık Orkun, Fethi Tevetoğlu*” gibi 23 siyasî ismin mahkemeye verildiğini bildirir (2018: 228). Halkevindeki baskın sırasında ortalıkta göremediği Fethi abisi için İlhan’ın kurduğu “*Hem sanki ben Fethi Abimin nerde olduğunu biliyor muyum kendim? Düşünüyordu: Fethi Abisi hiç mi gelmemişti halkevine? Yoksa gelmiş de durumu vaktinde haber mi almıştı? Yoksa, halkevinde toplanacak olan “o komünist güruhu” basmak işini haber alır almaz, önce Fethi Abisini mi götürmüşlerdi? Baskın başsız kalsın istemişlerdi mutlak.*” (A. A. -Ö.Y., s.228) cümleleri, Sıkıyönetim Mahkemesi’nde yargılanan isimler arasında adı olan Fethi Bey’in yakalanmış olabileceğini sezindiğini gösterir. Bildirim boyutunda verilen cümleleri çözebilmek, metinde ne amaçla kullandıklarını sezebilmek için art alan bilgisinin ne kadar önemli olduğu böylece anlaşılmış olur. Fethi Bey’in pek çok ırkçı gibi tutuklandığı art gönderim ilişkisi kurularak şu cümleyle çıkarımlanır: “*Fethi Abisinin, Oğuz’un, Hikmet ve Hüsamettin ile daha tanımadığı pek çok ırkçının mahkemeleri başladığında mahkemeyi basan bir grubun içinde bulunduğunu İlhan yalnız Aysel’e söylemişti.*” (A. A. -Ö.Y., s.235). Örtülü sezdirim cümleleriyle verilen bilgiler, art alan bilgisi güçlü okurun sezinleme ve çıkarımlara daha önce ulaşmasını sağlar. Zayıf art alan bilgisine sahip okursa yüzey yapıda sunulacak bilgileri beklemek zorunda kalarak metni anlamlandırma noktasında zorlanacaktır.

“*Aydın şehirlerarası konuşuyormuş. Telefon ondan meşgul çıkıyormuş. Otelde ne isim olduğunu sordu. Bilmediğimi söyledim. Ölüm ya da dirim sözü etmedim.*” (A. A. -Ö.Y., s.391). Cümlelerden Aysel’in bir saat yirmi yedi dakika boyunca otel odasında ölmeye yattığı anın üstünü kapatarak kimseye anlatmayacağı sezilir.

“*Bostanda, otlar arasında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm.*” (A. A. -Ö.Y., s.386). Vericinin bostan demekle yetinmeyip bu çiçeğin otlar arasında bir çiçek olduğu bilgisini vermesi, çiçeğin metnin kilit noktalarından biri “*leylak*” olabileceğini sezdirir.

“*Ülkemizi iyi yönetemeyenleri Fransız şarkılarıyla kesip biçtik. Ben... im, sen... sin, o... dur, biz... Biz’iz. Biz olduk. Ne olduk? Nous sommes cultivis. Yetiştik, büyüdük, kültürlü olduk.*”

Daha sonraları, geceler boyu oturup Fransız şarkıları dinledik. Ülkemizi iyi yönetemeyenleri Fransız şarkılarıyla kesip biçtik.” (A. A. -Ö.Y., s. 47).

“Müzikli ihtilal” de denen 1960 darbesi sonrası ünlenen şarkılardan biri, Ali Osman Altan’ın verdiği bilgilere göre “*Hatırla Margaret*” şarkısıdır. “Margaret” adında Fransız metresi olan Fehim Paşa’nın 31 Mart olayı sonrası linç edilerek öldürülmesi üzerine Muhlis Sabahaddin Bey tarafından “*Hatırla Margaret o meş’um geceyi*” adlı şarkı bestelenir. 1960 darbesi sonrası Adnan Menderes’in Kütahya’da alıkonulması üzerine bu şarkı, “*Hatırla Menderes, o meş’um geceyi / Kütahya yolunda yediğin silleyi*” şeklini alır (2012: 28-29). Aysel, “Ülkemizi iyi yönetemeyenleri Fransız şarkılarıyla kesip biçtik.” diyerek “*Hatırla Margaret*” şarkısına gönderme yapıyor olabilir.

Murat Meriç’in verdiği bilgilere göre 1960 darbesi öncesi Demokrat Parti’nin “vatan cephesi”ni kurması üzerine üniversite öğrencileri, Osman Paşa Marşı’nın sözlerini “*Olur mu böyle olur mu / Kardeş kardeşi vurur mu / Kahrolası diktatörler / Bu vatan size kalır mı? / Türk gençliği korkmam diyor / Etrafımı yıkmam diyor / Atatürk’ün evlatları / Hak yolundan çıkmam diyor...*” şeklinde değiştirerek yapılacak harekâtın marşı konumuna gelen bir marş üretir (2016: 131-133). Aysel’in “Ben... im, sen... sin, o... dur, biz... Biz’iz. Biz olduk.” cümlelerindeki “biz” ifadesiyle marştaki “kardeşlik” ifadesi birbirini çağrıştırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇIKARIM CÜMLELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bir metnin sürekli bildirim cümleleriyle verilmesi, sözün etkileyciliğini azaltabileceğinden ve okuru pasif duruma sokacağından verici, sezdirim ve çıkarım cümlelerini de etkin şekilde kullanır. Hazır ve fazlasıyla somut yapılan bilgi aktarımı, okurun neden - sonuç ilişkileri kurma, problem çözme, üretici düşünme becerilerini yok ederek okuru edilgen, çabalamayan, mantıksal akıl yürütmeyen konuma getirir. Bütünüyle yazara bağımlı olması istenmeyen okur, çıkarım cümleleriyle aktif hâle getirilir. Modern anlatı metinlerinde yazarlar, sadece bilgi alan konumdan çıkarmak istedikleri okuru, bilgiler arasında boşluklar, kopukluklar yaratarak kafa yormaya, akıl yürütmeye sevk eder. Metne dayalı bağdaşıklık ve tutarlılığı oluşturması istenen okurun bilinçli olarak aksatılan, geciktirilen ve doğrudan aktarılmayan noktaları ön bilgi, beceri ve hayal gücüyle tamamlaması beklenir.

Verici, etkili anlama ulaşmak için açıkça vermeyerek çıkarsanmasını istediği bilgilere alıcının tüm olasılık ve sezinlemeleri hesaba katarak ulaşmasını bekler. Bu nedenle metin boyunca sunduğu bilgileri birbirine bağlar; ön ve art gönderim ilişkileri kurar; metne dayalı tutarlık ve bağdaşıklık sağlamaya çalışır. Alıcı, hem metin-içi bilgileri göz önüne alarak hem de art alan bilgisi ve metin dışı bilgileri bütünleştirerek çıkarımlara ulaşır. Verici ya da kahramanlarca yapılan çıkarımlarsa neden - sonuç ilişkileri, mantıksal akıl yürütmeler veya görsel, işitsel, duyuşsal, algısal deliller ışığında yapılan çıkarımlardır.

Çıkarım, yüzey yapıda verilenlerden derin yapıda verilenleri anlama; verilmek istenen mesajı, art alan ve gerçek dünya bilgisine dayanarak bulma işidir.

Israil Chikalanga, *çıkartımı* örtük anlamları ortaya çıkarmak için metinde açık olarak ifade edilenlerle okurun ön bilgilerinin bir arada kullanıldığı bilişsel süreç olarak tanımlar (1992: 690).

Salih Özenici vd.'nin aktarımlarına göre Kneene ve Zimmermann, çıkartımı metnin ötesine geçerek metni kişileştirme, zihinde oluşturulan durum modeliyle metni üç boyutlu hâle getirme olarak tanımlar. Ruddell ve Unrah, çıkartımı vericinin vermek istediği mesaja ulaşmak için hangi bilginin gerekli olduğuna alıcının karar vermesiyle ortaya çıkan bağdaşıklık olan bir yorum olarak görür. Thurlow ve van den Breuk,

okurun bir metindeki birbirinden farklı cümleler arasında bağ kurmak ve anlam oluşturmak için çıkarımda bulunduğunu ifade eder. Metnin yorumlanması, verilmek istenen mesajın anlaşılması, metne dayalı bağlantılar kurulması, uzun süreli bellekte saklı tutulan ve metni çözümlemeye yarar bilgi, deneyimlerle örtük anlamlara ulaşılması, çıkarım yoluyla mümkün olur (2011: 1667-1669).

Güçlü Şekercioğlu vd., çıkarımı metinde verilen bilgi parçacıklarının ilişkilendirilmesiyle eksik bilgiye ulaşma ve anlamı tamamlama işine yarayan bilişsel bir süreç olarak tanımlar. Vericinin kullandığı dilsel unsurlar, anlamın kendini doğrudan ortaya koymaz; anlamın anlaşılmasına aracılık eder. Metnin yüzey yapısında bulunan bilginin algılanması ve çözümlenmesi aşamasında çıkarımlama işlemi yapan alıcı, eksik bırakılan kısımları tamamlayıp anlamı kurar (2014: 44).

Sercan Demirgüneş vd., çıkarımlama sürecinde, öncelikle sezdirimlerin işe koşulduğunu sonra zihinde oluşan boşluk ve beklentileri doldurmak için çıkarım yapıldığını bildirir (2014: 974).

Üstünoğlu, iletide asıl anlatılmak istenene, sezdirim cümleleri takip edilerek; hissettirilen bilgilere dair bağlama dayalı bilgi göz önüne alınarak ve metinler arası devreye sokularak dolaylı yollardan ulaşıldığını ifade eder (2018a: 2-3).

Anne Kispal, çıkarımı metinde açık olarak yer almayan bilgiye ulaşmak için metinde açıkça verilen iki veya daha fazla bilgiden yola çıkılması olarak tanımlar (2008: 6).

Günay, çıkarsamayı metinde açıkça ifade edilen bilgiden ya da alıcının kültürel ve ansiklopedik bilgisinden yola çıkarak söylenmemiş olanı çıkarma işi olarak tanımlar (2007: 481).

Hadumod Bussmann vd., metinde sezdirilen ve önvarsayılan bilgilerin gerekli bilişsel süreçten geçirilmesi sonucu metnin içeriğine dair söylenmemiş olanının hafızada bütünleştirilerek bulunmasına çıkarım adını verir (1998: 563).

Günay, sezdirim cümleleriyle metne yerleştirilen söylememiş veya belirtilmemiş anlamı, alıcının algılayarak çıkarımlara ulaştığını bildirir (2007: 87).

Çıkarım, metni daha açık ve anlaşılır kılmak için metinle bağlantı kurmaktır. Okuduğu metne odaklanan okurun anlam inşa etme, verilmeyen bilgiyi zihinsel sözgeçlerden geçirerek bulma ve metinle uyumlu hâle getirme çabasıdır.

Muhakeme ürünü olan çıkarım, metinde verilen önceki bilgileri işlevsel olarak kullanma; verilmeyen boşlukları yaşam deneyimi, dünya bilgisi, önceki okumalar ve bireysel fikirlerle doldurma; şemalarda mevcut bilgiyi açığa çıkararak ayrıntılar üzerinde düşünme sürecidir.

Özenici vd. *yordamanın* metinde daha sonra verileceklerle ilgili okurun art alan bilgisine dayalı tahminleri içerdiğini; çıkarımların yazılı metinde verilenlerin ötesine geçmek olduğunu ifade eder (2011: 1673). Bu fikre katılan Özbay vd. daha karmaşık bir süreç olan çıkarımın yordama ve tahminden farkının okurun metinden aldığı bilgiyle kendi bilgi, düşünce, değer ve deneyimlerini bütünleştirerek metinde verilenlerin ötesine geçmek olduğunu söyler (2012: 22).

Seçkin'in verdiği bilgilere göre bilgi kipliklerinden biri olan *olasılık*, vericinin bilgiye olan güvenini söylemine yansıtmasıdır. Çıkarımdan farkı, çıkarımın delil ve dayanaklara bağlı olmasıdır. *Varsayım* geleceğe ait bir tasarımdır (2014: 165). *Tahmin*, metinde daha sonra ne olacağı, hangi bilgiler verileceğine dair düşüncelerden oluşur. Tahminde birden fazla güçlü ya da zayıf ihtimal üzerinde durulurken çıkarımda doğruluk oranı yüksek tek bir veri üzerine yoğunlaşılır. Bu nedenle çıkarımda bulunurken bilişsel, kestirime dayalı çok sayıda argümandan yola çıkılır; ipuçları takip edilir; bildirim ve sezdirimler aracılığıyla verilen açık ve örtük çok sayıda bilgi dikkate alınır.

Cain vd., bireylerin genel dünya bilgisi ve önceki bilgilerinde farklılıklar olması nedeniyle aynı metinden farklı çıkarımlara ulaşabileceklerini ifade ederek art alan bilgisi farklılığından oluşan bireysel farklılıkların çıkarım yapmayı etkilediğini bildirir. Bireyler, bilgi erişim hataları nedeniyle bilgiden doğru öğeyi hatırlayamadığında ya da gerekli, istedik, önemli bilgiyi geri getiremediğinde yanlış çıkarım yapabilir. Metin düzeyinde anlama zorlukları yaşayan, metinden doğru önermeyi hatırlayamayan bireyler, *zayıf bellek* nedeniyle çıkarım yapmada zorlanır (2001: 850-855). McKoon ve Ratcliff, doğru önerme ve önemli maddenin geri getirilmesine rağmen iki bilgi arasında bağlantı kurulamamasının “*doğru çıkarımda bulunamama*”ya neden olduğunu ifade eder (Özenici vd., 2011: 1671-1672).

Demiray'a göre bireylerin bilişsel çevrelerindeki gerçekler ve çıkarımlar, bazen birbiriyle örtüşebilir ancak bu benzer bilişsel düzeyler hiçbir zaman birbirinin birebir aynısı olmaz. Farklı gerçekliğe maruz kalan bireyler, benzer çıkarımlara ulaşıyor olsalar

da bu tamamen aynı çıkarımlarda bulundukları manası taşımaz (2017: 3). Metinde yer alan olay ya da durumlar, farklı kişilerce farklı yorumlanabilir. Bunun sebebi, bireyler arası ilgi, algı, değer vs. farkından ileri gelir. Aynı olay karşısında farklı kişilerin olayın farklı yönlerini dikkate alarak çıkarımlarda bulunması, bireysel farklardan kaynaklanır. Yaşamlarında farklı sosyal çevre, kültür, toplumsal duyuş ve davranış şekillerine maruz kalan bireylerin hayatı algılama şekillerinde de farklılıklar görülür. Ayrıca bilginin hatırlanmamasına neden olan biyolojik farklar; algılanmasına engel olan eğitim düzeyi; farklı yorumlanmasına yol açan kültür seviyesi gibi bireyden bireye değişen durumlar, vericinin önemseydiği bilgiye dikkat edilmemesine neden olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken verici tarafından verilenlerle alıcının çıkarımları arasında bütünüyle bir kopukluk olmamasıdır. Eğer vericinin verdiğiyle alıcının çıkarımı çelişirse o zaman ortada bir çıkarım değil; yanlış anlama durumu söz konusu olur.

Üstünova, çıkarım cümlelerinin öznellik içerdiğini bu nedenle de bağlayıcı olmaktan öte yönlendirici bir işleve sahip olduğunu bildirir. Bilgi birikimi, nedensellik bağıyla kurulu ayrıntılar, gözlem yeteneği çıkarım yapabilmek için önemlidir (2018a: 7). Özbay vd., bir iletiden aldığı bilgiyi kendi için anlamlı hâle getirmek için çıkarımda bulunan bireyin yorumlarını içeren çıkarımlarında kendi düşüncelerini ortaya koyduğunu bildirir (2012: 20).

Kanatlı'nın Götttert (1978:6)'dan aktardığı bilgiye göre doğal dil, çok anlamlı yapıya sahip olduğu için kesin bir çıkarıma ulaşılması mümkün değildir. Doğal dilde ilk bakışta görünen anlamların dışında anlamlar olması nedeniyle içerme-kapsama ilişkilerinin ve anlamın saptanmasında güçlük çekilir (1998: 103).

Üstünova, alıcının tutarlılık ve bağdaşıklık ilkelerine uygun olan bir iletiyi bağlamdan çıkarma güdüsü, ilgili art alan bilgisi ve çıkarım yapma becerisine sahip olması durumunda yetkin iletişim kurulabileceğini ifade eder. Vericinin mesajlarını algılamak, onun yönlendirdiği üzere kod çözmek için çıkarımda bulunan alıcı ancak bağlantıları sağlıklı kurabilirse dil birimlerini doğru yorumlayabilir. Buna rağmen vericinin kodladığı bilgilerle alıcının ulaştıkları birbiriyle özdeş olmayabilir. Örtük bilgilerin istendik düzeyde çözümlenmesi için alıcının kültürel düzeyinin ve art alan bilgisinin yüksek olması, belleğinin işlek, dil kullanım becerisi ve sözcük dağarcığının yetkin olması gerekir. Alıcı, genel dünya bilgisi, öncül bilgileri ve kendi deneyimlerini kullanarak çıkarım sürecinden sağlıklı sonuçlar elde edebilir (2018a: 8).

Özenici vd., okurun okuma stratejilerini kullanarak metni daha iyi anladığını belirtir. Gromley ve Azevedo, “*çıkarımsal arabuluculuk modeli*”nde, sözcük hazinesi, bilişsel stratejiler, okuduğunu anlama, art alan bilgisi, çıkarımda bulunma gibi değişkenler arasından sözcük hazinesi ve çıkarımda bulunmanın okuduğunu anlamaya büyük katkı sağladığını belirtir. Moreillon, çıkarım yapmada başarılı olan okuyucuların okurken metni yeniden ürettikleri hissine kapıldıklarını düşünür. Metinde verilen bilgileri, akıl süzgeçlerinden geçirip kendi bakış açılarını anlamlandırma aşamasına katar, metni kendi yaşantılarının bir yansıması hâline getirir. Art alan bilgisi ve şemalarını metnin içeriğiyle bütünleştirir (2011: 1668; 1676).

Metinde açık olarak verilmemiş, metne dayalı bağlantılar kurulması beklenen çıkarımlara ulaşmak için metindeki bilgilerin işlenmesi, ilişkilendirilmesi, dönüştürülmesi gibi bilişsel işlemlere ihtiyaç duyulur. Metin anlamlandırma sürecinde okur; dilsel, bilişsel yetisi, art alan bilgisi, eleştirel ve çoklu düşünme becerisiyle metni adeta yeniden yaratır.

Özbay ve Özdemir’e göre metni anlama ve bilgiyi anımsamada güçlük çeken okur, çıkarım yapmakta da zorlanır. Bunun önüne geçmek, metinde açıkça ifade edilen bilgilerle bellekte var olan kavram ve bilgilerin bütünleştirilmesiyle mümkün olur. Başka bir ifadeyle üst düzey donanım gerektiren, örtük anlamlara ulaşmak için öncelikle açıkça verilen bilgilerin çözülmesi gerekir. Yeni bilgileri anlamlandırmada önemli bir rol üstlenen çıkarımsal etkinlikler; eleştirel, özetleyerek, tahmin ederek okuma gibi birçok zihinsel sürecin birlikte yürütülmesini gerekli kılar. Tam ve doğru bilgilere ulaşmak, çıkarım yapma becerisinin geliştirilmesiyle mümkün olur. Metinde verilen bilgi hakkında okurun art alan bilgisi yetersizse ya da hiç bilgisi yoksa geçerli ve doğru çıkarım yapma ihtimali azalır. Bireyin metni okuma amacı ya da okuma becerisi de yaptığı çıkarımların doğruluk değerini etkiler (2012: 21).

Okuma ve kavrama becerisi, bilişsel yeterlilikleri, işleyen bellek kapasitesi, hafıza durumu ve ön bilgisi yetersizse; okuma amacı ve ilgi alanlarıyla metnin içeriği uyumsuzsa birey istendik ve beklenen çıkarımlara ulaşamayabilir.

Kanatlı, bağlama dayalı bilginin iyi algılanması sonucu ulaşılan çıkarımın “Sezdirim” ve “Bağıntı Kuramı”nda önemli yeri olduğunu bildirir. Verilmek istenen anlama ulaşmak, “bağlam” ve “söylem”in iyi değerlendirilmesi sonucu mümkün olur.

Bağlam ve söylemin iyi anlaşılması, toplumsal durum ve algıların göz özüne alınmasını gerekli kılar (1998: 147).

Doğan'a göre “*çıkarımsal model*”de iletişim, kodlama ve kod çözme sürecinden çok; vericinin ne dediğine bakarak ne demek istediğiyle ilgili fikir yürütmeleri kapsar. Yazılı ve sözlü iletişim anında gerçek anlaşma sağlanması için çıkarım yapmak gerekir (2013: 132). Vericinin asıl anlatmak istediğine ulaşmak; cümlelerin ötesinde gerçek dünya bilgisi, önceki yaşamışlıklar ve toplumsal düşünce biçimlerinin hesaba katılması ve ipuçlarının doğru değerlendirilmesiyle mümkün olur. Özenici vd., çıkarımlama süresince başarılı olmanın metnin anlamlandırılmasında aktif rol alma, yanlış anlamaları ortadan kaldıracak kültürel art alan bilgisine sahip olmayla mümkün olduğunu ifade eder (2011: 1671-1672).

Üstünova'ya göre iletişim sürecinde bazı bilgiler bilinçli olarak eksik bırakılır. Eksik bırakılan ya da örtük olarak verilen bilgilerin farkında olan alıcı, verilen ipuçlarından yola çıkarak metindeki bilginin ötesine geçmek için art alan bilgisini, ansiklopedik bilgilerini kullanıma sokar. Alıcı ve verici arasında iletiyi çözmek için ortaya konulan ortak çaba, istek ve amaç sonucunda yetkin iletişim gerçekleşmiş olur (2018a: 1).

Metinde verilen bilgiler, metni anlamak için yetersiz kalır. Gerçek dünya bilgisiyle anlamlı bir bütün hâline getirilmeye çalışılan metinde, kurulmak istenen bağlantıların tutarlı olması, verilen verilmeyen bilgiler arasında sağlam anlamsal ilişkiler kurulmasıyla mümkün olur. Dünya bilgisi ve önceki deneyimlerle yapılan çıkarımlara ulaşmak, metnin bütünüyle mantıksal tutarlılık gerektirdiğinden daha zorlayıcıdır. Hem metinde verilen bilgileri hem de art alan bilgisini devreye sokmayı gerektiren çıkarımlarsa değerlendirme ve yorumlama becerisi gerektirdiği için okurun her daim uyanık olmasını zorunlu kılar.

Üstünova, dilin görülen ve duyulan somut yapısının *yüzey yapıyı*, varsayılan yanının *derin yapıyı* oluşturduğunu ifade eder. Yüzey yapı, yazılan - söyleneni içerirken; derin yapı, algılanan - kavrananı içerir (2010: 698). Alıcı, doğrudan, dolaylı ya da örtük şekilde yüzey yapıda sunulanlardan sezdirim ve çıkarıma ulaşabileceği gibi derin yapıya bırakılan bilgileri bilişsel süreçler ve gerçek dünya bilgisine dayanarak çıkarımlayabilir. Alıcı, boşluk doldurma, tamamlama - genişletme ve bağlama dayalı çıkarımlarda metnin bir bölümünde verilip bir bölümünde var sayılan bilgilere ulaşır.

Verilen iletiyi çözümleyecek olan birey, zengin art alan bilgisi, zihinsel donanım ve okuma becerisine sahip olursa açıkça verilmeyen sezdirimlere ulaşır ve verilmek istenen mesaja dair çıkarımda bulunur.

Doğan'a göre, bildirişim sürecinde her cümle, alıcı için bir uyarı görevi görür. Cümleler, iletilmek istenen düşünceyi yorumlama aşamasında alıcıya çıkarımda bulunması için ipuçları sunar (1996: 127). Sözcük ve cümleler, bağlamdan bağlama değişen anlamlar barındırabilir. Vericinin yüzey yapıda verdiği ya da açıkça vermeyip sezdirdiği bilgilerden çıkarıma ulaşacak olan alıcı, çıkarımda bulunurken sözcük ve cümleleri, bağlamdan ayrı ele alırsa yanlış sonuca ulaşır.

Metnin bütününde kurulan ilişkilerin temeli zayıf olursa metni anlamsal olarak çözümlemek zorlaşır, yapılan çıkarımların doğruluk oranı azalır. Çıkarımların doğruluk oranı, sezinleme, varsayım ve tahminler arasında tutarlılık sağlandığında artar. Metindeki anlam bulanıklıklarını yok etmek, metnin anlam dünyasına girmek için verilen, verilmeyen ve verileceği sezilen bilgilere dair sorgulayıcı ve eleştirel okuma gereklidir.

Okuduğunu anlamada zorlanan okuyucular, yerel düzeyde bilgiyi bütünleştirmekte zorluk çekmez. Onlar için zor olan metnin bütününe birbiriyle bağdaştırmak, eksik bırakılan bilgileri tamamlayıp büyük yapıda sebep - sonuç ilişkisi kurmaktır. Çıkarımda bulunmakta zorlanmaları, okuduğunu anlama problemleri çekmelerine neden olmaktadır.

Özbay ve Özdemir'e göre türüne göre bir metnin nasıl okunacağı, nelere dikkat edilmesi gerektiği ve hangi dilsel ya da anlamsal ipuçlarından yola çıkarak çıkarımlara ulaşacağı gibi konular üzerinde durulması gerekir. Okuduğunu anlama, çıkarım yapma becerisinin kazandırılması için basamak görevi görür (2012: 20).

Özenici vd., bir metinde okurun yorumlamalarda bulunması için kısıtlı bilgiler olduğunu dile getirir. Okur, metinde tutarlılığı olan bağlantılar kurabilmek için metinden çıkardığı içerik ve gerçek dünya bilgisiyle metindeki örtük detayları tamamlar ve içeriği zenginleştirir. Yerel bağdaşıklığı oluşturma; metin tarafından sağlanan bilgi, okurun art alan bilgisi ve bilgi kaynaklarının kısıtlı olması gibi durumlarda zorlaşır. Çıkarımlar, bu kısıtlamaların üstesinden gelinmesini sağlar. Okur, metinde geçmese de yakın ve uzak cümleler arasında sezdirilen önemli bilgiyi çıkarımlamalı; eksik bilgileri tamamlamak için metinle uyumlu önceki bilgilerinden yararlanmalı; bilgi kaynaklarını zenginleştirmelidir. Thurlow ve van den Breok, okurun metinde geçen cümleyi ya da

cümleler arasındaki ilişkileri belleklerine yerleştirememesi durumunda sadece yakın cümleler arasında ilişki kurabileceklerinden söz eder. Bu durum bağdaşıklık sorunlarına yol açar. Yerel bağdaşıklık oluşturma düzeylerinde görülen farklılıklar, anlam belirsizliklerini giderme, eksik bilgileri tamamlama ve çıkarımda bulunma için harcanan çabayı etkiler. Okurun bu eksikliği, çıkarımda bulunarak gidermesi mümkündür. Bir metnin zihinsel temsili, karakter ve olaylar arasındaki bağdaşıklık olan ilişkilerden oluşur. Metin içerisinde ilişkili olan bilgi parçacıklarının birbirinden uzakta yer alması, cümleler arasında ilişki ve bağlantıların görülmesini zorlaştırır. Yerel bağdaşıklık olan zihinsel temsilin oluşturulması için yeni bilgiyle önceki bilgiler arasındaki ilişkilerin çıkarımlarla ortaya konmasını gerekir. Metne eklenen her yeni bilgi, uzak ya da kopuk eski bilgiyle birbirine çıkarım yoluyla bağlanarak metin anlamlı hâle getirilmelidir (2011: 1668-1674).

Çıkarımda bulunurken metnin bağdaşıklık ve tutarlılığına aykırı olunmaması gerektiğinden metne bütün olarak bakmak, bölümler arasında bağ kurmak, metin içinde kullanılan tüm anlatım türlerinin birbirleriyle ilişkilerini görmek gerekir. Tutarlılık çıkarımlarının global ve local çıkarımlarla bir arada uyumlu olması gerekir.

Dudu Kaya ve Kasım Yıldırım'a göre metinde açıkça ifade edilen bilgilere, birden çok bilgi arasından bilgiyi hatırlama, olayları sıralama, fikir ve bilgiye odaklanma yoluyla ulaşılır. Çıkarım gerektiren bilgilereyse metindeki bilgilerin derinlemesine anlamlandırılması ve önceki bilgilerin devreye sokulmasıyla ulaşılır. Metinde örtük olarak yer alan anlamlar, olay ve kişiler arası bağ kurulmasını ve metnin bütününde verilen bilginin yorumlanmasını gerektirir. Çıkarımda bulunma becerisiyle okuduğunu idrak etme arasında güçlü bir bağ vardır. Derinlemesine anlamamanın gerçekleşmesi için metinde açıkça ifade edilenlerin yorumlanması yetersiz kalır. Metinde tutarlılığı olan bağlantılar kurabilmek ancak gerçek yaşamdan elde edilen bilgiler, örtük anlamlar ve ayrıntıların bir bütün hâlinde dikkate alınmasıyla mümkün olabilir (2016: 419).

Özenici vd.'nin aktarımına göre Shimizu, tutarlılığı olan bir metin oluşturmaya hedefleyen okurun farklı bölümler arasındaki ilişkileri fark edip bu bilgileri bütünleştirerek metnin zihinsel temsili oluşturduğundan bahseder. Örtülü bilgileri tamamlamak için öncül metne dayalı bilgiye mantıklı bazı eklemeler yaparak anlamı genişletir. Mason ve Just, okuyucuların birbirlerini takip eden, açık şekilde ilişkilendirilmemiş olayları birbiriyle ilintili şekle sokarak metnin zihinsel temsili

oluşturduğunu ifade eder. Bunu yapabilmek için çıkarımda bulunur ve tüm çıkarımları birbiriyle uyumlu hâle getirir (2011: 1673-1674).

Yazarın metinde yer verdiği olay ve durumları niçin anlattığına yönelik yapılan çıkarımlar, niyetinin ne olduğunun anlaşılmasını sağlar. Yüzey yapıyla derin yapının birebir örtüşmemesi durumunda cümleden büyük birlikler dikkate alınır ya da boşluk doldurmaya yönelik ansiklopedik bilgiler harekete geçirilir. Üstünova'ya göre alıcı, iletide verilen bilgileri çıkarımlama güdüsüne, çıkarımda bulunmak içinse bilişsel beceri ve art alan bilgisine sahipse iletişime dâhil olmuş olur. Dil dışı gönderilere dikkat eden bir okur, gizli kalmış ayrıntıları açığa kavuşturur ve bağlama dayalı bilgiyi çözmek için gerek duyduğu boşlukları doldurur. Alıcı, hedeflenen iletiyi anlamak, mesaj ve kodları istendik şekilde çözmek, cümleler arası bağları daha doğru yorumlamak için çıkarım yapmaya ihtiyaç duyar (2018a: 7-8).

Alıcı, iletide anlatılmak istenene ulaşmak için öncelikle bağlamsal çerçeveyi çizmeli, neden - sonuçlar arasındaki bağı görüp iletiyi çözmek için gerekli olan bilgiyi diğerlerinden ayırmalıdır. Şekercioğlu vd., çıkarımı, anlamayı gerçekleştiren, bilgi parçacıklarını birbiriyle ilişkilendirerek eksik bırakılanları tamamlayan bir süreç olarak tanımlar (2014: 448).

Özler Çakır vd.'nin Zwan ve Brown (1996)'dan aktardığı bilgilere göre çıkarım türleri şu şekilde kategorize edilebilir: Metindeki cümlelerin anlamını ve dil bilgisel yapısının bir bölümünü koruyan anlatımlar, “*açıklama*” içerir. Genel dünya bilgisiyle durum modelini genişletip zenginleştiren çıkarım türleri, “*bağlantı*” içerir. Metinde verilen olayın nedene dayalı öncüllerini ve gerekçelerini içeren çıkarımlar, “*açıklama*” içerir. Bu tür çıkarımlar, cümleyi önceki metne dayalı bilgilere ya da önceki bilgiye dayalı çıkarımlara bağlarlar. Olay ya da edimlerin nedene dayalı sonuçlarına dair yapılan çıkarımlar, “*kestirim*” içerir. Okuyucunun daha önceki kestirimleri doğruladığı ya da yanlışladığı aktarımlar “*değerlendirme*” içerir (2007: 358-359).

Çıkarım cümlelerinin genel özellikleri şu şekildedir:

1. İletilmek istenen asıl mesaja hizmet eder.
2. Doğruluk derecesi, bağlama dayalı bilgiler arttıkça artar.
3. Hem yüzey hem de derin yapıda yer alabilir.
4. Edimsöz ve etkisöz özelliği taşır.

5. Örtük olarak verilen bilgiye bağlam takibi, ipuçları, art alan bilgisi, gerçek dünya bilgisi ve bilişsel yetenekler yoluyla ulaşılır.

6. Akıl yürütme, sebep - sonuç ilişkilerini görebilme kabiliyeti çıkarımlama sürecinde önemli rol oynar.

ÇIKARIM SINIFLANDIRMALARI

Chikalanga, çıkarım yaparken anlamı belirsiz sözcüklerin çözümlenmesini; uyumsuz durum ve olayların farkına varılarak sebep ve sonuçların iyi değerlendirilmesini gerekli görür. Çıkarımın okuduğunu anlamada önemli bir rol üstlendiğini bildirir. Bir metin bütünüyle açık olmadığından, bilinmesi gerekenlerin çoğu açık olarak belirtilmediğinden metinde gerçekte ne anlatıldığına “boşlukları doldurarak” ve “metin içi çıkarımda bulunarak” ulaşılabilir. Metnin örtük anlamına ulaşmak, bilişsel süreçlerin devreye sokulmasıyla mümkün olmaktadır (1992: 697).

Chikalanga, aşağıda ele alınan “Warren, Nicholas ve Trabasso” (1979); “Nicholas ve Trabasso” (1980) taksonomilerinden yola çıkarak kendine ait çıkarım kategorileri belirler:

Chikalanga tarafından aktarılan bilgilere göre Warren, Nicholas ve Trabasso'nun Taksonomisi'nde; “**mantıksal çıkarım**”, “**bilgilendirici çıkarım**”, “**değerlendirici çıkarım**” olmak üzere üç çıkarım türünden söz edilir. Bir metinde geçen olay ve durumların gerçekleşmesinde rol alan neden, koşul ve motivasyonların mantıksal ilişkilerini içeren *mantıksal çıkarımlar*; “**güdüsel**”, “**nedene dayalı**” ve “**olanak verme**” çıkarımı olarak üçe ayrılır. Metinde yer alan olaylar arasındaki bilgi ilişkilerinden ibaret olan; olayların bağlamı, kişi, araç, nesne, zaman ve yeri içeren *bilgilendirici çıkarımlar*; “**adilla ilgili çıkarımlar**”, “**yer ve zamana dayalı çıkarımlar**”, “**referans yoluyla yapılan çıkarımlar**”, “**tamamlama veya genişletme çıkarımları**” alt dallarına ayrılır (1992: 701-702).

Chikalanga; Nicholas ve Trabasso'nun Taksonomisi'nde “**sözcüksel**”, “**yer ve zamana dayalı**”, “**bilinenden hareketle bilinmeyene ulaşılan kestirime dayalı**” ve “**değerlendirici çıkarım**” olmak üzere kategoriler yer aldığını bildirir. “**Sözcüksel çıkarım**”, zamirler ve belirsiz sözcüklerin çözümlenmesidir. “**Yer ve zamana dayalı çıkarım**”, diğer taksonomilerde “**bilgilendirici çıkarım**” adı altında yer alan çıkarım türüdür. “**Bilinenden hareketle bilinmeyene ulaşılan kestirime dayalı çıkarım**”,

olayların nedenleri, koşulları, karakterlerin hedef, niyet ve güdülerini içerir. “**Değerlendirici çıkarımlar**”, Warren vd.’nin kategorisiyle aynıdır (1992: 701-702).

Chikalanga Taksonomisi’nde, “**sözcüksel**”, “**önermeye dayalı**” ve “**edinimsel çıkarım**”lar olarak üç kategori belirler. *Sözcüksel Çıkarımlar*, bağlama dayalı ipuçlarını kullanarak “**zamirsel göndermeler**”, “**belirsiz ve metin için alışılmadık sözcüklere dair**” çıkarımlardır. *Önermeye dayalı* “**metne bağlı**” çıkarımlar, metnin anlamsal içeriğinden mantık ilkelerine uyularak yapılan çıkarımlardır. Bir, birden fazla önerme veya paragrafta verilen bilgilere dayalı olabilir. “**Mantıksal bilgilendirici çıkarımlar**”, “**mantıksal açıklayıcı çıkarımlar**” olarak ikiye ayrılır. *Kullanımsal / Edimsel / Yazınsal* “**art alan bilgisine bağlı**” çıkarımlar, mutlak doğru olmayan çıkarımlardır ve “**ayrıntılı bilgilendirici çıkarımlar**”, “**ayrıntılı açıklayıcı çıkarımlar**”, “**değerlendirme çıkarımları**” olmak üzere üçe ayrılır. Ayrıntılı bilgilendirici ve açıklayıcı çıkarımlar, şemaya dayanmaları dışında temel önermeye dayalı çıkarımlarla benzerdir. Değerlendirici çıkarımlar, okurun inanç sistemi, dünya bilgisi ve bilgi tabanına duyarlı çıkarımlardır (1992: 704-705).

Chikalanga (1992: 705), çıkarımları şu şekilde sınıflandırmıştır:

Temel Kategori	Belirlenen Türler	Soru cevap ilişkisi
Sözcüksel	(a) Zamirsel Çıkarımlar (b) Belirsiz / alışılmadık sözcüğün kazanabileceği diğer anlamlar	Metin / Edinimsel Olarak Örtük
Önermesel	(a) Mantıksal Bilgilendirici - yer ve zamana dayalı - gönderimsel (referans) (b) Mantıksal Açıklayıcı - güdüsel - nedene dayalı - olanak verme	Metin Olarak Örtük
Edinimsel	(a) Ayrıntılı Bilgilendirici - yer ve zamana dayalı - gönderimsel (referans) (b) Ayrıntılı Açıklayıcı - nedene dayalı - güdüsel - olanak verme (edici / mümkün kılıcı) (c) Değerlendirici	Edinimsel Olarak Örtük

Tablo 1: Chikalanga Çıkarım Sınıflandırması

Hümset Seçkin vd., Harris’in çıkarım türlerini, “**mantıksal (kesin doğru olan çıkarımlar)**” ve “**edinimsel (kesin doğru olmak zorunda olmayan)**” çıkarımlar olarak

ikiye ayırdığını bildirir. Hildyard ve Olson ise “*önermeye dayalı*” ve “*edinimsel çıkarımlar*”a ek olarak “*olanak verme*” çıkarımından söz eder. Metinde yer alan eylem, durum ve olayları birbirine bağlayarak anlamı oluşturan “*anaforik*” ve “*zamirsel çıkarımlar*”ı olanak verme çıkarımları içine alır (2011: 1499).

Kate Cain vd., *tutarlılık çıkarımları* ve *ayrıntılı çıkarımlar* olmak üzere iki tür çıkarım kategorisi belirler. “*Tutarlılık çıkarımları*”, metnin içinden bilgi parçaları arasında bağlantı kurulmasıdır. “*Ayrıntılı çıkarımlar*”, okurun metni çözebilmesi için metinden aldığı bilgilerle önceki bilgilerini entegre etmesi sonucu metni zenginleştiren çıkarımlardır (2001: 851).

Kispal, tutarlılık çıkarımlarının “*metin bağlama çıkarımları*”yla eş olduğunu ve metni koruyan nedene dayalı bağlantılar içerdiğini düşünür. Ayrıntılı çıkarımların ise “*boşluk doldurma çıkarımları*”na eş olduğunu ve metnin anlaşılmasında gerekli olan dış bilgilerle metni güçlendirdiğini bildirir (2008: 8).

Chikalanga, okurun çıkarım yaparken metindeki eksik bilgileri tamamlamak için dünya hakkındaki bilgilerine başvurarak “*boşluk doldurma çıkarımı*” ve metinde ifade edilen olay veya önermeler arasındaki mantıksal ilişkileri bularak “*metin ilişkilendirme çıkarımı*” yaptığı bilgisini verir (1992: 697).

Demirgüneş vd., genel olarak çıkarımın okuma sırasında gerçekleştirilen “*metin – ilişkilendirme*” ve okur tarafından gerçekleştirilen “*boşluk doldurma*” olmak üzere iki ayrımı olduğunu ifade eder (2014: 977).

Seçkin vd.’nin aktarımlarına göre Riazi ve Babaei, yerel bağdaşıklık oluşturarak ve metinde yer alan bilgiyi bütünleştiren “*metin bağlantılı çıkarımlar*”, metnin zihinsel temsilini oluşturan ve eksik noktaları tamamlayan “*metin dışından gelen*” ve genel dünya bilgisiyle metindeki bilgiyi “*boşlukları dolduran çıkarım*”lardan söz eder. Zwiers, “*metin düzeyinde yapılan çıkarımlar*”ın metindeki bölümleri birbirine bağladığını ve sonraki bilgilerin anlaşılmasında rol oynadığını ifade eder. “*Metinden gerçek dünya bilgisine doğru yapılan çıkarımlar*” ise önceki bilgiler ve okurun yaşantıları temellidir. Trabasso, “*metin bağlantılı çıkarımlar*”ın metinde yer alan önermeler arasındaki mantıksal ve anlamsal bağ olduğunu; “*tamamlama veya genişletme çıkarımları*”nın metinde yer alan olaylar arasındaki eksik bilgilerin art alan bilgisi kullanılarak genişletilmesi ya da tamamlaması işlemi olduğunu bildirir (2011: 1499).

Şekercioğlu vd.'nin aktarımlarına göre M. Shimizu, “*genişletme çıkarımları*”nın metindeki bağdaşıklığı sağlamak, eksik olan bilgiyi tamamlamak ve içeriği genişletmek için alıcının ön bilgileriyle yapıldığını beyan eder. Anlamlı bir okumanın sağlanması için bilgi parçacıklarını yapılandıran “*bağlantı çıkarımları*”, metninde geçen ifadeler arasında metin-içi bağlantılar kurarak örtük bilgiye ulaşılmasını sağlar (Şekercioğlu vd., 2014: 448).

“*Metin bağlantılı çıkarımlar*” metne ilişkin bağlantıları ortaya çıkarmak, bu bağlantıları dikkate alarak metni çözmek böylece anlatılmak istenene ulaşmakta yarar sağlar.

Gromley ve Azevedo, “*metinden metne*”, “*arka plandan metne*” ve “*anaforik çıkarım*”ların varlığından söz eder. Metinden metne çıkarımı; tutarlılık ve metin bağlama çıkarımlarıyla, arka plandan metne çıkarımı ise ayrıntılı ve boşluk doldurma çıkarımlarına eştir. Bu sınıflandırmada dikkat çeken ayrım, diğer sınıflandırmalarda tutarlılık ve metin bağlama çıkarımları arasında sayılan *anaforik çıkarımı* (önceden verilmiş cümlelere bakarak öznenin ne olduğunu çıkarma) ayrı bir tür olarak ele alınmasıdır (Özenici vd., 2011: 1668).

Kispal, önceki cümlelerle ilişkili olan yeni bir cümleyle karşılaşıldığında eski bilgilerin yeniden etkileştirilmesi esasına dayalı “*metin bağlantılı çıkarım*” ve “*bilgi tabanlı çıkarım*”lardan söz eder (2008: 13).

Roger Chaffin, dil bilgisine bağlı olan “*gerekli çıkarım*” ve dünya hakkındaki bilgilere bağlı olan “*davet edilen*” çıkarımların varlığından söz eder (1979: 313).

Günay, metinde açıkça belirtilen bilgidен ya da okurun ansiklopedik ve kültürel bilgisinden yararlanarak söylenmemiş olanı çıkarma işine “*önvarsayım dayalı çıkarsama*” adını verir. Verici, alıcının sahip olduğunu varsaydığı bilgileri söylemeden geçer. Alıcının biliyor varsayıldığı bilgiler, belleğinde gerektiğinde kullanmak üzere depoladığı bilgilerdir (2003: 72).

Günay, “*bağlama dayalı çıkarsama*”, “*dil kullanımına dayalı çıkarsama*” ve “*duruma dayalı çıkarsama*” olmak üzere üç çıkarmasadan söz eder. Bağlama dayalı çıkarsama, bütüncü içinde farklı yerlerde yer alan bilgilerin ilişkilendirilmesi yoluyla yapılır. Sezdirime dayalı çıkarsama bağlama dayalı, önvarsayım dayalı çıkarsama dilseldir (2007: 87).

Felsefe Terimleri Sözlüğü (1975)'e göre “*dolaysız - bir öncüllü çıkarım*”, tek bir önermeden olumluyu olumsuz, olumsuzu olumlu yapma suretiyle yapılan “*ters evirme*”; özne ve yüklem yerlerini değiştirme suretiyle yapılan “*evirme*” ve iki önerme arasında bağlantı kurmak suretiyle yapılan “*araçsız çıkarım (altıklık)*” yoluyla yapılır. “*Dolaylı - çok öncüllü çıkarım*”, birbirine bağlanabilen iki veya daha fazla önermeden yapılan çıkarımdır. Ortak terimle bağlanabilen ve doğru kabul edilen iki önermeden önermelerin içerdiğini içinde barındıran üçüncü yargı çıkarma işi olan “*tasım*” ve iki önermeden birinin açıkça söylenmeyip düşüncede tamamlandığı “*örtük tasım*” da dolaylı çıkarımlardandır.

Darcia Narvaez vd., ilgili bilginin etkinleştirilmesi, işleyen bellekte tutulması ve önceki bilgilerin uzun süreli bellekten geri getirilmesi olmak üzere üç tür işleyen bellek işlemi olduğunu bildirir. Bu bellek sistemlerine sahip olan okur, okuduğu metinde geriye dönük çıkarım (açıklamalar), eşzamanlı çıkarım (ilişkilendirmeler) ve ileriye dönük çıkarımda (tahminler) bulunur. “*Geriye dönük çıkarım*”; güdü, neden ve koşullarla ilgilidir. “*Eşzamanlı çıkarım*”; metindeki kişi, olay ve nesnelere yöneliktir. Normal okuma esnasında rutin olarak gerçekleşmez. “*İleriye dönük çıkarım*”; geleceğe dair çıkarımlardır. Bir olayın sonuçlarını içerir ve nedensel olarak metin içinde bulunur (1999: 488).

“*Akla vurma*”, metinde verilen bilgiyle olay ya da durumlara dair, akıl yürütme, önsezi, deneyim, art alan bilgisine göre yapılan çıkarımdır.

Elnur'a göre dilsel formların farklı anlamlara gelen fonksiyonel yapıları, vericinin niyetine göre yapılacak çıkarımı etkileyecektir. “*Anlamsal çıkarım*”, farklı anlamlara gelecek dilsel birimlerin ipuçlarından yola çıkılarak çözümlenmesidir (2015: 19).

Özenici vd., “*minimalist teori*”ye göre çıkarımın birbirine yakın cümleler arasındaki anlamsal çağrışımlardan okuma esnasında yapıldığını bildirir. Bilgi kaynağına ulaşıldığı süreç içinde yani okuma esnasında yapılan “*lokal çıkarım*”, az sayıda bilgi parçasını birbirine bağlar. Bilgiye anında ulaşmanın gerekli olduğu bu çıkarım türü, kısa süreli bellekle yapılan “*otomatik çıkarım*”lardır. Yerel bağdaşıklık için gerekli olan bu çıkarımların ortak özelliği, bilgiye kolayca ulaşılması ve bellekte var olduğunu ön gördüğü dilbilimsel yeterlilik gerektirmesidir. Metnin küçük temsillerinden oluşmaları sebebiyle bilgiyi geri getirme sürecinde stratejik çıkarımların veri tabanlarını oluştururlar.

Özenici vd., “*oluşturmacı teori*”ye göre okuma anlama sürecinde yapılan “*global çıkarım*”ın birbirinden uzakta bulunan çok sayıda parçasını bağladığını ifade eder. Metin içinde farklı yerlerde bulunan bilgi kaynaklarının birleştirilmesi esasına dayanan, uzun süreli bellekle yapılan “*stratejik çıkarım*”lardır. Yerel bağdaşıklığı oluşturmak; olay, durum ve eylemlerin metinde yer alma nedenlerini oraya çıkarmayı hedefleyen çıkarımların ortak özelliği, genel dünya bilgisi yanında dilbilimsel yeterlilik gerektirmesidir. Alıcı, metinde yer alan farklı bilgi parçalarını anlamlandırıp, eski bilgileriyle bütünleştirerek uzun süreli belleğe depolar, gerektiğinde geri çağırır (2011: 1676-1678).

Graesser vd., *oluşturmacı teorisinin “alıcının anlama hedefine hitap eden”; “olay, durum ve eylemlerin neden meydana geldiğini ortaya koyan”; “inşa eden çıkarımlar”* olmak üzere üç grup çıkarımı kodladığını varsayar (1997: 182).

Gail McKoon vd., “*otomatik çıkarım*”ın metnin okunması sırasında hafızadan hızla getirilen ilk bilgilerle metindeki bilgilerin bütünleştirilmesi, desteklenmesi ve yeniden işlenmesiyle yapıldığını ifade eder. Hafızadaki bilgilerle metindeki bilgiler doğrulanarak hatasız üçüncü bir önerme yani çıkarım ortaya çıkar. Fazla işlem gerektirmeyen, hızlı yapılan bu çıkarımlar, alıcının amaç ve bilişsel becerilerine göre şekillenen stratejik çıkarımların alt yapısını oluşturur (2017: 293).

Shimizu, “*yerel bağlantı çıkarımları*”, “*küresel bağlantı çıkarımları*”, “*ayrıntılı çıkarım*” gibi çıkarım türleri olduğundan söz eder. O, global çıkarımların yerel tutarlılık gerektirmediğine ancak yerel olarak tutarlı olan metindeki kırılma noktalarının tamiri için global çıkarımlara ihtiyaç duyulduğuna dikkat çeker (2005: 48; 19).

Graesser vd., (1994); Gygax vd., (2004); Beishuizen vd., (1999) çıkarımları, yerel düzeydeki cümle ve paragraflardan oluşan “*lokal çıkarımlar*”; metnin bütününe içeren “*global çıkarımlar*” olarak sınıflandırır.

Murat Özbay vd., okuma esnasında bir amacı, stratejisi olmayan ve çaba sarf etmeyen okurun metinden ulaşabilir, kolay bilgiye ulaşmak için bilinçten uzak ve yetinmecî yaklaşımın ürünü olan “*otomatik çıkarım*”lar yaptığını bildirir. Okuma esnasında metnin bir bölümünden anlam çıkarılmasıyla yapılan çıkarıma bellekteki kolay ulaşılabilir bilgilerle kolayca ulaşır. “*Metne yönelik çıkarım*”ın otomatik çıkarımdan farkı, anlam kurarken kolay ulaşılabilir bilgiyle değil; metinde açık ve örtülü olarak verilen ve okurda önceden var olan ya da metinde desteklenen bilgiyle

yapılmasıdır. Metinde örtülü olarak verilen bilgilere ulaşmak için okur; ön bilgilerine bağlı olan “*şema temelli çıkarım*” ve metinde yer alan bilgiler arasındaki “*boşlukları doldurma çıkarımı*” yapar (2012: 23-24).

Özbay vd., çıkarımların “*basit*”, “*detaylı*” veya “*karmaşık*” özelliklere sahip olabileceğini bildirir. Bazı çıkarımlar, “*bilinçsiz – otomatik*”; bazıları problem çözme becerisi, zihinsel çaba gerektiren “*bilinçli - stratejik çıkarım*”lardır. “*Metnin içeriğini zenginleştiren*” çıkarımlar da vardır; metnin bağdaşıklığı için gerekli bilgiyi içeren, “*metnin parçalarını bağlayan*” çıkarımlar da vardır (2012: 26-27).

Oluşturmacı teoriye göre bilgiye dayalı çıkarım türleri şu on üç maddeden oluşur: *referans yoluyla yapılan çıkarımlar, cümlelerin öğelerine yönelik çıkarım, öncül sebep, sebep - sonuç, üst bağlantısal hedef, alt bağlantısal hedef, konu-içerik, okuyucunun duygusal tepkisi, okuyucunun duygusu, yazarın amacı, somutlaştırma-detaylandırma, araç, durum* (Graesser, Singer, Trabasso, 1994: 375).

“*Referans yoluyla yapılan çıkarımlar*” metinde daha önce geçen bir ifadeyle sonra gelen ifade arasında bağ olmasıdır. “*Cümlelerin öğelerine yönelik çıkarım*”, öğelerin zaman, mekân, kişi vs. yönelik çıkarımlara ulaştırması, vaka yapısı rol atamasıdır. “*Öncül sebebe yönelik çıkarım*”, bir eylem, olay ya da durumun nedenin ne olabileceğine yönelik çıkarımdır. “*Sebep - sonuç*”, metinde geçen bir olay ya da durumun sonucunun ne olabileceğine dair çıkarımdır. “*Üst bağlantısal hedef*”; bir olay, durum ya da eylemin öncelikli olan, ilk akla gelen temel hedefidir. “*Alt bağlantısal hedef*”, temel hedefle ilişkili olan, ikincil bağlantılardır. “*Konu-içerik*”, metnin ana tema, düşünce ve mesajıdır. “*Okuyucunun duygusal tepkisi*”, metinde geçen bir olay ya da durumun okur üzerinde bıraktığı etkinin yorumlanmasıdır. “*Okuyucunun duygusu*”, karakterin başından geçen deneyimin okur üzerindeki etkilerinin gözlemlenmesidir. “*Yazarın amacı*”, metni yazma amacı, metinde vermek istediği mesajı içerir. “*Somitlaştırma-detaylandırma*”, bir varlığın herkes tarafından bilinen ilişkili olduğu başka bir varlıkla somut duruma getirilmesi, örneklendirilmesidir. “*Araç*”, bir eylem ya da durumun kaynağına ya da hangi vasıtayla gerçekleştirildiğine dair yapılan çıkarımdır. “*Durum*”, metnin konusuyla doğrudan ilgisi olmayan, kahramanın ya da kavramların durumu ve özellikleri hakkında yapılan çıkarımdır.

Graesser vd., “*çevrimiçi çıkarım*”ların okuma anında, kavrama sırasında otomatik olarak yapıldığını “*çevrimdışı çıkarım*”ların geri alma görevi sırasında yapıldığını bildirir (Kispal, 2008: 9).

McKoon ve Ratcliff , “*offline çıkarım*”ların okuma etkinliği dışında yapılan fazla zaman ve çalışma gerektiren çıkarımlar olduğunu söyler. “*Rutin çıkarım*” hatasız ve hızlı yapılır ancak daha fazla hafızaya dayalı işlem gerektirir (Özenici vd., 2011: 1672-1673).

Kispal (2008: 10)’dan alınan bilgiye göre çıkarımlar, farklı bilim insanlarınca şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Araştırmacı			
McKoon ve Ratcliff, 1992	otomatik	stratejik	
Graesser vd., 1994 Long vd., 1996	çevrimiçi (online)	çevrimdışı (offline)	
Graesser vd., 1994	metin bağlantılı	bilgi tabanlı veya metin dışı	
Graesser vd., 1994 Beishuizen vd., 1999 Gygax vd., 2004	yerel (local)	küresel (global)	
Barnes vd., 1996 Calvo, 2004	tutarlılık	ayrıntılı	
Pressley ve Afflerbach, 1995	bilinçsiz	bilinçli	
Singer vd., 1997	köprüleme		
Cain ve Oakhill, 1998	tutarlılık- metin bağlama	boşluk doldurma	
Bowyer-Crane ve Snowling 2005	tutarlılık	ayrıntılı	bilgi tabanlı değerlendirici
Cromley ve Azevedo, 2007	anaforik	metinden metne	arka plandan metne

Tablo 2: Çıkarım Sınıflandırmaları

Walter Kintsch vd., içerikle ilgili uzun süreli bellekte saklanan bilgilerin geri çağrılarak kısa süreli bellekte bulunan bilgilere eklenmesi esasına dayanan “*çağırma-ekleme çıkarımları*”nın bir sonraki hareketin önceden görülmesi adına gelişmiş bir deneyim gerektirdiğini bildirir. “*Üretim çıkarımları*” ise metinden yeni bilgi üretme esasına dayanır (2005: 224-225). Kintsch vd., 1974 yılında yaptıkları çalışmada “*açık çıkarım*” ve “*örtük çıkarım*”lardan söz eder.

Van den Broek vd., “*eski hâline getirmeler*”, “*bağlantı çıkarımları*”, “*geriye dönük ayrıntılar*”, “*ileriye dönük ayrıntılar*”, “*detaylandırmalar*” ve “*çağrışımsal çıkarımlar*” olmak üzere altı çıkarım türü belirler (1993: 171).

Pressley ve Afflerbach, “*referans*”; “*sözcüklerin anlamları*”; “*sözcüklerin çağrışımları*”; “*metni önceki bilgilerle ilişkilendirme*” (12 alt türe ayrılır); “*silinen bilgilerin doldurulması*”; “*sonuç çıkarma*”; “*yazar hakkında çıkarımlar*” (5 tip); “*karakterlerin metin içi tasviri*” (6 tür); “*onaylama çıkarımları*” olmak üzere dokuz tür çıkarım modelinden söz eder (Kispal, 2008: 11).

Vericinin amacının ne olduğunu sezmek isteyen alıcı, iletide verilen göreceli düşüncenin güvenilirlik derecesine göre farklı çıkarımlara ulaşır. “*Mutlak doğru*,” “*güçlü*” ve “*zayıf çıkarım*”lara ulaştıracak bilgilerin doğruluk oranları, vericinin bilgileri sunarken ortaya koyduğu delil, ipuçları ve bağlamca desteklenen bilgiyle doğru orantılıdır. Diğerlerine göre doğruluk ve güvenilirliği daha az çıkarımlar; bağlamsal destekleyici bilgilerle güçlendirilebilir. Sezinlenen bilginin güvenilirliğini ölçmek, metin çözümlemesinde hangi bilginin daha değerli olduğunun ayırt edilmesi için önemlidir. Metnin amacına yönelik ve metni kavrama adına yapılan okumalar, anlam çıkarmada okura yardımcı olur.

ÇIKARIM CÜMLELERİNE AİT SINIFLANDIRMA ÖNERİSİ

Ulaşılan çalışmalarda, çıkarım sınıflandırmalarının sadece ana başlıkları içerdiği ya da hem ana hem alt başlıkların tüm çıkarım türlerini kapsamadığı görülmüştür. Tüm çıkarım türlerini içine alan derli toplu bir sınıflandırma olmaması, tarafımızca bir sınıflandırma yapılması gereği doğurmuştur. Bu amaçla “*Ölmeye Yatmak*” adlı eserde geçen örnekler ışığında çıkarım türleri *metin dışı temelli çıkarımlar*, *metin bağlama / tutarlılık çıkarımları*, *delile dayalı çıkarımlar*, *bilişsel yetenekler ve art alan bilgisine dayalı çıkarımlar*, *önvarsayıma dayalı çıkarımlar* ve *bilginin güvenilirliği esasına dayalı çıkarımlar* ana başlıklarına ayrılmıştır. Alt başlıklar, eserden elde edilen örneklerin anlamsal yönü dikkate alınarak uygun bulunan ana başlıklara eklenmiştir.

3. ÇIKARIM CÜMLELERİ

3.1. Metin Dışı Temelli Çıkarımlar

3.1.1. Metinden Gerçek Dünya Bilgisine Doğru Yapılan Çıkarımlar

3.1.2. Arka Plandan Metne Davet Edilen Çağırma / Ekleme Çıkarımları

3.1.2.1. Bilgiye Dayalı Çıkarım

3.1.2.2. Dünya Bilgisiyle Ayrıntıların Tamamlandığı Boşluk Doldurma Çıkarımı

3.2. Metin Bağlama / Tutarlılık Çıkarımları

3.2.1. Önermeye Dayalı Çıkarım

3.2.1.1. Mantıksal Bilgilendirici Çıkarımlar

3.2.1.1.1. Yer ve zamana dayalı çıkarımlar

3.2.1.2. Mantıksal Açıklayıcı Çıkarımlar

3.2.2. Mantıksal Çıkarım

3.2.2.1. GÜDÜSEL Çıkarım

3.2.2.2. Nedene Dayalı Çıkarım

3.2.2.3. Olanak Verme Çıkarımları

3.2.3. Bilgiyi Bağlama ve Tamamlama Çıkarımı

3.2.4. Bağlama Dayalı Çıkarım

3.2.5. Sebebe Dayalı Çıkarım

3.2.6. Duruma Dayalı Çıkarım

3.2.7. Bilgiler Arası Boşlukları Doldurma Çıkarımı

3.3. Delile Dayalı Çıkarımlar

3.3.1. Doğrudan Delile Dayalılık

3.3.1.1. Görsel Delile Dayalı Çıkarım

3.3.1.2. İşitsel Delile Dayalı Çıkarım

3.3.1.3. Duyusal Delile Dayalı Çıkarım

3.3.2. Dolaylı Delile Dayalılık

3.3.2.1. Çıkarımsal Delile Dayalılık

3.3.2.1.1. Akıl yürütmeye dayalı çıkarım

3.3.2.1.2. Sonuca dayalı çıkarım

3.3.2.2. Algısal Delile Dayalılık

3.3.2.2.1. Algısal delile dayalı çıkarım

3.3.2.2.2. İdrak etmeye dayalı çıkarım

3.4. Bilişsel Yetenekler ve Art Alan Bilgisine Dayalı Çıkarımlar

3.4.1. Edinimsel Çıkarım

3.4.2. Üretici Çıkarım

3.4.3. Değerlendirici Çıkarım

- 3.4.4. Tamamlama ve Genişletme Çıkarımı
- 3.4.5. Bilinenden Bilinmeyene Ulaşılan Kestirime Dayalı Çıkarım
- 3.4.6. Seçici Çıkarım
- 3.4.7. Mekâna Dayalı Çıkarım
 - 3.4.7.1. Olgusal Mekân
 - 3.4.7.1.1. Kapalı ve dar mekânlar
 - 3.4.7.1.2. Açık ve geniş mekânlar
- 3.4.8. Zamana Dayalı Çıkarım
 - 3.4.8.1. Artsüremli Çıkarım
 - 3.4.8.2. Eşsüremli Çıkarım
- 3.5. Önvarsayıma Dayalı Çıkarımlar
 - 3.5.1. Dil Kullanımına Dayalı Çıkarım
 - 3.5.2. Sözcüksel Çıkarım
- 3.6. Bilginin Güvenirliği Esasına Dayalı Çıkarımlar
 - 3.6.1. Mutlak Doğru Çıkarım
 - 3.6.2. Güçlü Çıkarım
 - 3.6.3. Zayıf Çıkarım

3. ÖLMEME YATMAK ROMANINDA ÇIKARIM CÜMLELERİ

3.1. METİN DIŞI TEMELLİ ÇIKARIMLAR

3.1.1. Metinden Gerçek Dünya Bilgisine Doğru Yapılan Çıkarımlar

Çıkarım sadece metin içi bilgilerle sınırlı değildir; metinde örtülü olarak verilen bazı bilgiler, dış dünyaya ait düşünce ve duyuştan izler taşır. Alıcı ve verici arasındaki bilgi alışverişi duygulardan, kişisel faktörlerden ve toplumsal düşünce yapısından ayrı ele alınamaz:

“Su kapları boşalmıştır. Çeşmeler buz tutmuştur. Helaları yıkamak gerek. Su bol değil. Çok çok dökülemiyor; dökse de, otelin pis suları, alttaki bir çukura akıyor. O yüzden otel hep hela kokuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.100). Suyun bol olmaması sebebiyle iyi yıkanamayan helalar, alt yapı imkânsızlıkları nedeniyle su sıkıntısı çekilen yıllarla ilgili dönemsel çıkarımlara ulaştırır.

“Ali otele değil, Kız Lisesi’nin önüne gitmek istiyor. Ama çok da çekiniyor. Bakarsın şimdi İlhan Abiyi görürüm.” (A. A. -Ö.Y., s.104) cümleleri, sevmenin, birinden hoşlanmanın ayıp karşılandığı ve namus meselesi olarak görüldüğü yılların düşünce yapısını ortaya koyar. Cümleler, uzaktan sevmenin bile yasak olduğu dönemlerle ilgili metin dışı çıkarımlara ulaşılmasını sağlar.

“Evcek buraya taşınmadan önce babamın beni bir yıl okulundan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış. Hiç değilse, dikiş nakış öğrenirsin. Kız kısmına asıl bu yakışır deyip duruyor. Ben, bilirsın, nakış yapamam. Ellerim terler.” (A. A. -Ö.Y., s.109). Aysel’in kız çocuğu olduğu için fikirleri değer görmez, kararlarına saygı duyulmaz. Nakış yapamadığını ve elleri terlediğini söylemesine rağmen kız kısmına asıl bu yakışır deyip duran babanın ifadeleri, dönemin kadınlara bakış açısını ortaya koymakta ve toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenişine ayna tutmaktadır.

“Ajans haberleri müdafaa savaşının Don’da ve Mozdok’ta çetin şekilde devam ettiğini söyledi.” (A. A. -Ö.Y., s.168) cümlesiyle Almanya ve Rusya arasında yapılan savaşın bildirimi yapan Aydın, Mozdok’ın neresi olduğunu merak eder. Bu merakını gidermek için atlası bakar ancak atlası Mozdok’ın yerini bulamaz. Durum üzerine “Coğrafya hocama sormak istiyorum ama niye bu Rus adıyla alakadar oluyorum diye aklına bir şey gelmesinden çekiniyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.168) cümlesi, Rusya’ya

bakışın ne olduğuyla ilgili sezdirimler vererek okurun dönemin düşünce yapısıyla ilgili çıkarımlara ulaşmasını sağlar.

“Bu saçları şöyle kalın, kara bir hortum gibi alnına dökkebilmeyi nasıl istiyordu! Alnın ortasına yakın, hafif yana doğru kaymış kocaman bir lüle nerdeyse.” (A. A. -Ö.Y., s.156) cümlelerinden 1940’lı yıllarda olduğu bilgisi dikkate alınınca gençlerin, Hitler’in saç modeline özenerek saçlarını yana yatırdıkları çıkarımlanır.

“Gazi Lisesi’ndeki arkadaşlarım, tabii Galatasaray’dakiler gibi değil. Sınıfın yarısı köyden, kasabadan gelme.” (A. A. -Ö.Y., s.167) cümleleri, Galatasaray Lisesi’nin üstün görülme nedenlerinden birinin statü farkı olduğunu gözler önüne serer. Her ne kadar Gazi Lisesi’nde de İsmet İnönü’nün oğlu gibi vekil ve saylav çocukları olsa da Galatasaray Lisesi’nde verilen üst düzey eğitim, lisenin tercih edilmesinde önemli rol oynar.

“1 Sonkânun

Bugün yeni yılın ilk günü. Ders çalıştım ve fizik ödevlerimi bitirdim. Geçen yılların bana kazandırdıklarını bu yıl da bulabilmek temennisiyle bugünümü şen geçirdim.” (A. A. -Ö.Y., s.168). Aydın, Galatasaray Ortaokulu’nda okurken “Birkaç zamandır yeni yılı karşılamaya ve bilhassa Reveillon’a hazırlanıyoruz. Yemekhaneye kocaman bir çam konuldu. Çamı yarın, bu iş için seçilen bir grup, renkli kâğıtlar, teller ve balonlarla falan süsleyeceğiz. İçine renkli ampuller koyacağız.” (A. A. -Ö.Y., s. 90) cümleleriyle okulda yapılan yeni yıl hazırları hakkında bilgiler vermişti. Bu yıl, Gazi Lisesi’nde okuyan Aydın’ın yeni yıl hazırlıklarından bahsetmemesi, okullar arası farkın çıkarılmasını sağlar.

“Fransa’da Petain ölüm cezasına çarptırılmış, bu ceza ağır hapse çevrilmiştir. Yurdumuzda, “Petain mi daha vatan haini, Nazım Hikmet mi daha vatan haini?” diye yeni bir tartışma alanı açılmıştır. Okuryazarlar bu sefer de böyle iki kampa ayrılmışlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.334). Savaşın oluşturduğu yıkımın ancak Almanlarla iş birliği yapılarak çözüleceğine inanan Pétain, vatan haini kabul edilerek cezalandırılır. Dünyada yaşanan gelişmeler, ülkemizde dikkatle takip edilir. Pétain ile Nazım Hikmet’in vatan hainliğinin yarıştırıldığı bilgisi, ülke insanının Nazım Hikmet’e bakışının çıkarılmasını adına önem arz eder.

“Konserden çıkıp eve dönerken Sağlık Sokağı’ndaki akasyaların altında öpüştük. Marsilya’ya giden vapurda, güvertede Metin üstüme atılıp da beni öptüğünden bu yana,

artık bir yıldır, öpülmekle gebe kalınmayacağını biliyorum çok şükür! İçim rahattı. Muntazam aybaşı olacaktım yine.” (A. A. -Ö.Y., s.349). Üniversite ikinci sınıfta okuyan Aysel’in biri tarafından öpülmekle gebe kalınmayacağını deneyimlemesi sonucu öğrenmesi, o dönem bu konuların konuşulmasının bile ayıp karşılanmasından kaynaklanır.

“Seninle de iki yıldır görüşemedik. Çünkü sen köyünden de, evinden de iyice elini ayağını çektin. İki yazdır buralarda görünmedin. Daha da okuyup, daha da büyük adam olmak isteğini ben şerefli Türk Ordusu’nun müstakbel bir subayı olarak iftiharla karşılarım (...) benim sana söylemek istediğim, annenin yürekler acısı perişan hâli. İki kız kardeşinle birlik saçlarını sana süpürge etmişler. Sen de, bilmez miyim, bunlara nankörlük edecek bir çocuk değilsin. Belki niyetin orada bir iyi iş tutup ailene olan borçlarını ödemektir. Fakat duyduğuma göre, eline aldığın sanat okulu diplomasıyla hiçbir işe de girmemişsin. Dünder Öğretmen de, Ali bizi beğenmez oldu, diye çok hayıflanıyor.

Kız kardeşinin büyüğü geçenlerde Akyazılı İsmail’e kaçmış. Buna bile ses etmemişsin. Ayrıca, burada senin hakkında kötü laflar da dolaşıyor. Ben söyleyeyim de bil. Sözde komonist olmuşsun. Komonist olan bazı edebiyatçılarla düşüp kalkıyormuşsun. O uyanık gençlerimizin yaktıkları Markopaşa mecmuası için bile bütün kış bedavadan çalışmışsin. Kardeşim, sen ne yapıyorsun? Farkında mısın? Ben bu satırları belki kıymetli bir kardeşimi düştüğü çukurdan kurtarabilirim, diye yazıyorum. Sözlerimin sana bir tesiri olursa kendimi bahtiyar addederim. Kardeşim, ya mesleğinle ilgili şerefli bir işe gir, annene, kız kardeşine para yolla, ya köyüne dön, sabanının başına geç. Ailenin mert bir erkeği ol. Bu gittiğin yol yanlış bir yoldur.” (A. A. -Ö.Y., s.290-291). Ertürk, Turancılardan “uyanık gençler” diye bahsederken komünistlerden düşülen bir çukur olarak bahseder. Bu durum onun aldığı askeri eğitimle ilintilidir. Ertürk’ün kendine emredilenler dışında yanlış bir şey yapmamaya ant içecek konuma gelmesinden onun görüşleri devletin görüşlerinin çıkarımlanması açısından büyük önem arz eder. Ertürk’ün cümlelerinden devletin komünistleri desteklemediği ve zararlı gördüğü çıkarımlanır. “Ben askerî lisede çok şey öğrendim. Bana inanmanı ve güvenmeni hassaten rica ederim.” cümleleri, Ertürk’ün düşüncelerinin devlet politikası olduğu düşüncesi üstündeki kuşkuları kaldırır. Rusya’nın istilacı tutumu nedeniyle Türkiye’yle arasının açılması, Türkiye’nin Sovyet Rusya aracılığıyla dünyaya yayılan

komünizme cephe almasına neden olur. Ülke insanı da bu nedenle komünizmi benimseyenleri dışlar, vatan haini ilan eder. Onlara göre komünistler mert olmayan, kötü insanlardır. Ertürk, bu nedenle komünistlerle düşüp kalktığı söylenen ve ailesini ihmal eden Ali’yi iğneleyici bir dille uyarır.

“*Semiha! Gel buraya!.. Şunun lastiğini dik. Ekle. Koş...*” (A. A. -Ö.Y., s. 10) cümleleri, toplum tarafından benimsenen cinsiyetçi fikir yapısını gösterir. İğne iplik kullanımı ve dikiş dikmek söz konusu olunca toplumun aklına kız / kadınlar gelir.

“*Çocukların çoğunun durumu bu. Daha çok yerli halk kızlarının. Dünder Öğretmen farkında: Her ev, ya içinden bir ölü çıkmış, ya kapısına kırmızı bir fener asılmış gibi. Çocukların sızıldanmaları, karıkocaların artan günlük kavgaları hep aynı nedenle: Okulda ilk müsamere.*” (A. A. -Ö.Y., s. 13) cümleleri, kız ve erkek çocukları arasında yapılan ayrımı ortaya koyar. Özellikle kız çocuğu olan anne babalar, ahlâkî endişeler nedeniyle dans etmesi istenen çocuklarını okuldan almak istemeye varan tepkiler verir. Cümleler, o dönemde yaşayan çatışmaların ne boyutta olduğunu gösterirken toplumun düşünce yapısı ile ilgili *metin dışı temelli çıkarımlar* yapılmasını sağlar.

“*Okulun sıraları yan yana dizilmiş. Bazı öğrencilerin babaları, anaları, hısım akrabaları, fötrlü, kasketli, başörtülü, sıkмбаbaşı; yerlerine oturmuşlardı. Bazıları, erkeklerden bazıları, başlarını açmayı akıl etmişler. Yaşlı kadınlar damalı örtüleriyle yüzlerini kapatıyorlar. İçlerinden on kez, “Allahım sen günah yazma” diye yakarıp dua ederek, üç kere bağırarak tükürüyorlar.*”

Erkek kadın “umum” bir yerde ilk bulunuşları. Yine de Başöğretmen akıl etmiş: İlk sıralar, sandalyeler gerisinde, yerli halktan erkeklere ayrı, kadınlara ayrı yerler ayırtmış. Seyirciler arasında sadece iki kadın, başlarına tavuskuşu tüyleriyle süslü şapkalar giymişlerdi. Biri Kaymakamın karısı, öteki Savcı’nınki.” (A. A. -Ö.Y., s. 14).

Toplumun düşünce yapısını ortaya koyan cümleler, toplumsal ayrılmışlıkları, kutuplaşmaları ve çatışmaları çıkarımlatma görevi görür. Bazı öğrencilerin ana baba ve akrabaları modern eğitim kurumu olan okula tavuskuşu tüyleriyle süslü, fötrlü şapkalarla gelirken bazılarının başörtülü ve sıkмбаbaşıdır. “*Bazıları, erkeklerden bazıları, başlarını açmayı akıl etmişler.*” cümlesinde bazılarının sadece erkekler olduğuna vurgu yapılması, kadın erkek ayrımına dikkat çeker. Günaha girme korkusuyla dua edip yüzlerini kapatan kadınlar, erkeklerden ayrı yerlerde oturur. Geleneksel inançlar ve modern batı esaslı ülkelerin çatışmasına somutluk kazandıran

cümleler, ilçe ve kent kültürüyle yetişmiş insanlar arasındaki farkla ilgili çıkarımlara ulaştırır.

Müsamere sahnesine katılanlar, onların giyimleri ve oturma düzenleriyle ilgili bilgileri okurla paylaşan verici, okurun ilçe halkını daha ayrıntılı tanınması için küçük ayrıntıları bile önemser: “*Eşraf ve esnaftan Şakir Ağa, Koca Torik, Kâtip Osman, Emin Efendi, hepsi, tavuskuşu tüylü kadınlarla birlikte okul sıralarının önüne dizilmiş sandalyelerde oturuyorlardı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 14). Kaymakam ve Savcı’nın eşleri, inkılapların gereği gibi giyinir. Batılı fikirlere daha kolay adapte olup kadınlı erkekli bir arada oturur. Yerli halk kadınlarıysa her ne kadar modern giyinmese, erkeklerle aynı yerlere oturmasalar da kadın erkek bir yerde ilk kez toplanarak dolaylı yollardan da olsa batıya pencere açar.

“*Otuzunu geçip de hâlâ evlenememiş bulunan ablası, seyirciler arasında, tavuskuşu tüylü kadınların yanında, şifon eşarblı başında, bir kendini beğenmeyle yerinden kımıldanacaktır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 14) cümlesinde, Doktor’un otuzunu geçip hâlâ evlenememiş ablasına evde kalmış muamelesi yapan yazarın tutumundan o dönemde otuzlu yaşlarda bekâr olmanın sık rastlanan bir şey olmadığı çıkarılır.

Kırsal kesimdeki kadınların silik durumunu aşağıdaki cümlelerle yansıtan verici, eğitimsiz kadınların utangaçlığını, ezilmişliğini ve sindirilmişliğini gözler önüne sermek için onları alkışlarından ses çıkmayacak şekilde verir: “*Öğretmen Dünder sahne gerisinde, dört köşe deliğin dibinde diz çökmüş, çerçevesi bir Atatürk portresini yavaş yavaş bu delikten yukarı itiyordu. Bu kez öncülüğü Kaymakam yaptı; alkışa başladı. Onun alkışını Jandarma Kumandanı’nın, Savcı’nın, Başöğretmen’in, ardından tavuskuşu tüylü bayanların ve geride oturanlardan bazılarının alkışları izledi. Başları örtülü birkaç kadın avuçlarını birbirine yapıştırdılar, ama ses çıkmadı. Macuncu Zühtü arkada, ayakta, en son ve en uzun alkışladı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 17). Eşleri tarafından baskıya uğrayarak sindirilen kadınların bazıları hiç alkışlama girişiminde bulunmaz, alkışlamaya çalışan birkaçınınsa alkışlarından ses çıkmaz. Bu durum, onların iradelerini ortaya koyma cesaretinde bulunamadıklarının göstergesidir.

Öğrencilerin nasıl bir ortam ve toplumun çocukları olduklarının sezdirimlerini vermek isteyen yazar, okuru onların ortamına çekebilmek için eksikliklere şu cümlelerle vurgu yapar: “*Bize bu gecenin hazırlanmasında güç veren, azim veren Sayın Kaymakamımıza, bizi her an teşvik eden Sayın Jandarma Kumandanımıza, bize Yüce*

Atatürkümüzün az önce iftiharla sunduğumuz değerli portrelerini dairelerinin duvarından indirerek ödünç veren -çünkü, Ulu Önderimizin okulumuzdaki resimleri bu kadar büyük değildi, üzülerək söyleyeyim- Müddeiumumimiz Beyefendi'ye, bize dispanserden iğne aleti ve beyaz gömlek veren ülkücü, genç doktorumuza, sahnemizin perdesinin kumaşını bağışlayan tüccardan Şakir Bey'e, bize terazi veren Talat Efendi'ye, bize çuval veren yine Şakir Bey'e, bize krepon kâğıdını taksitle veren Emin Efendi'ye ve çocuklarına bu müsamereye çıkmak için izin veren bilumum sayın velilere şükranlarımızı sunarken, kusurlarımız olursa bağışlamanızı şimdiden ve Başöğretmenimiz, babamız Hüdayi Bey adına hepinizden rica ve istirham ederim.” (A. A. -Ö.Y., s. 19). Kasabada imkânların yetersiz olduğu bilgisinin dolaylı yollardan verildiği bu cümleler, devletin o dönemde eğitimin kalitesinin artması için okullara yeterli maddî destekte bulunamadığını; devletin önceliğinin cumhuriyet fikirleriyle donanımlı öğretmen ve onların yetiştirdiği öğrenciler olduğunu çıkarımlatır.

Dönemin zorlu şartları, kasaba halkı arasında sadece Zişan Hanım'da bulunan mantoyla şu şekilde gözler önüne serilir: *“Aysel'e yakası kürklü bir manto bulunamamıştı. Bulunan, Ertürk'ün ninesi Zişan Hanım'ın gelinliğinden kalma, parlak siyah kadife bir mantoydu. Ama Zişan Hanım o sıralar bir yetmiş boyunda, doksan iki kilo ağırlığındaymış. İşte bu pürtüklü kadife manto, Aysel'in üstünde bütün hoşgörülere karşı direndiği için, yeniden bohçalanıp Zişan Hanım'ın sandığına kalktı.”* (A. A. - Ö.Y., s. 25). Aysel'in giymesi için öngörülen manto, yalnızca Zişan Hanım'da bulunur. Ancak onun da yakasında kürk yoktur ve Aysel'e büyük gelir. Eskiden evlenecek kızlar, erkek evi tarafından kıyafet dizmeye götürülür, kızın eksikleri alınmaya çalışılırdı. Zişan Hanım'ın gelinliğinden kalma bu manto, kendine olmayacak olduğu hâlde sandığa konmuş vaziyettedir. İnsanların kıyafetlerini saklaması, *“belki bir gün lazım olur”* fikrine sahip olmalarındandır. Halkın ekonomik imkânlarının zayıflığı, hiçbir şeyi israf etmemesinden, onları atmaya kıyamamasından bellidir. Olanakların dar olduğu bilgisinin zaman zaman sezdirim, zaman zaman çıkarım, zaman zaman da bildirim cümleleriyle okura sunulduğu görülür.

Sokakta geç saatlerde tek başına dolaşan kadın gören erkeklerin verdiği tepkilerden o dönemlerde gece dışarıda olan kadınlara bakış çıkarımlanabilir: *“Sabahın dördünden bu odaya girene dek yürüdüm. Tanyeri ağarmadan önce epeyce de ürktüm. Gece*

eğlencelerinden dönen yalnız adamlar, otomobillerinin içinden, kaldırımlardan bana sesleniyorlardı. Beni de götürmek istiyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 49-50).

“Her zaman üç gün gecikmeyle ikisi birden gönderilen *Ulus gazetelerini kolunun altına sıkıştırdı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 57). *Ulus* gazetesinin üç gün gecikmeli gelmesinden dönemin ulaştırma hizmetlerinin henüz yetirince gelişmediği çıkarımlanır.

“Kim bu herif Ali, len? Ne ister?”

(...)

“Öğretmen Bey...” diye kekeledi. Kadının damalı örtüyle kapalı yüzünde tek görünen yeri olan gözlerinde kuşku dolaştı. Öyle de olsa, böyle de olsa, hükûmetin bir adamıdır öğretmen. Hükûmet adamlarından korkmak, çekinmek gerekir.” (A. A. -Ö.Y., s. 59). Herif diye bahsettiği kişinin öğretmen olduğunu öğrenen annenin kuşkuya kapılması, insanların hükûmet adamlarından korkup çekindiğini çıkarımlatır.

“Oysa Dünder Öğretmen, bu kez de anasına dönmüştü işte:

“Söyle bakalım kadın, ne yapıyor oğlun şimdi?”

“Heeç...”

“Ne demek hiç? Okula gitmiyor mu?”

“Eee, getti ya? Bitti çok şükür.”

“Öyle çabucak biter mi bu iş?”

“Çabuk mu deyon? Beş yıl...” (A. A. -Ö.Y., s. 59).

Annenin cevapları, dönem halkının çocukların okutulmasıyla ilgili düşünce yapısını ortaya koyar. Sürgit’e göre romanda ailelerin çocuklarının okumasına karşı çıkması gibi birçok eğitsel sorun vardır. Yerel halk, toprakla uğraşan kişilerin eğitim almasının gerekli olmadığını düşünerek eğitim öğretim faaliyetlerine karşı olumsuz bakış açısı oluşturur. Onlara göre okul, devlet mecbur kıldığı sürece gidilmesi gereken aksi durumda gerekli görülmeyen resmi bir kurumdur (2014: 149-151).

On üç yaşına gelmiş bir çocuğun iri oluşu nedeniyle çocuk olmadığını düşünerek tarla sürmesinin ve hayvan otlatmasının doğal karşılanması, toplumun düşünce yapısıyla ilgili çıkarımlara ulaştırır: “Bana baksana sen... Çocukları tırnak kadarken tarla işine sürüyorsunuz. Davar güttürüyorsunuz... Ayıp değil mi bu?”

Ali tırnak kadar da değildi üstelik. Okula, ilçedeki birçok çocuğa göre geç başlamıştı. Artık on üçünü bitirmişti. Yaz boyu da serpilip irileşti.

“Nesi ayıpmış? Bubanin tarlasını kim sürüyo peki? Kim otlativeriyo hayvanını, varsa eğer?” (A. A. -Ö.Y., s. 59-60).

Kız çocuklarını yok sayan ve oğlu Ali olmasaydı kimsesi olmayacağını söyleyen annenin aşağıdaki cümleleri, dönemin düşünce yapısını gözler önüne serer. Cümleler, kız çocuklarının evlendikten sonra ailenin ferdi olarak görülmediği yıllara ait düşüncenin izlerini barındırır. “Sözün nereye varacağını çoktan anlamışçasına, “Benim bi bu yetimim var işte. Kızları sayma. Yanımda erkek diye bi bu var. Başka da kimsem yok. Amucası, emmilerim var emme, onlar anca kendi işlerine.” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 60).

Aysel’den biraz büyük olan ve çabuk serpilten Semiha, her şeyden mahrum bırakılarak eve kapatılır. Onun çocukluktan genç kızlığa geçtiğini sezdirenen bu durum, halkın on üçlü yaşlara gelen çocuklara bakış açısının çıkarılmasını sağlar. “Ama ben, artık bütün bu şeylerden mahrumum. Benim için hayat bitti. Keşke benim yaşımda senin gibi biraz küçük olsaydı. Bilirsin çabuk da serpildim. Beni şimdi eve kapattılar artık.” (A. A. -Ö.Y., s. 63). Ali’nin çabuk irileşmesi gibi Semiha da çabuk serpilir bu nedenle Semiha’ya evlenilecek çağa gelmiş kız muamelesi yapılır. Cümleler, okutulmak dururken ayıp, günah düşüncesiyle eve kapatılan ve evlenmeye mahkûm bırakılan kızların toplumca hayatlarının nasıl bitirildiğini gözler önüne serer.

Aysel’in “Ayıp olmasın diye fazla gülemedim. Kendimi zorla tuttum.” (A. A. -Ö.Y., s. 81) cümleleri, genç kızların gülmesinin namussuzluk olarak algılandığı dönemle ilgili çıkarımlara ulaşılmasını sağlar.

Aysel’in eniştesiyle ilgili söylediği “Babam, teyzemlere bir dayanak olsun ve biz de yiyelim diye, her yıl bilirsin, buraya bazı öteberi erzak gönderirdi. Bütün pirincimiz, unumuz, pekmezimiz gelirdi. Yoksa, başka türlü eniştem bir küçük maaşıyla nasıl altından kalkar değil mi? Hem, ne mecburiyeti var? Nihayet erkek tarafından akrabası da değiliz.” (A. A. -Ö.Y., s. 96) cümleleri, toplumun ataerkil bakış açısına sahip olduğunu çıkarımlatır.

“Fakat Melahat Öğretmen niye beni seçti bilmiyorum. Bizim sınıfta dolu memur kızı var halbuki.” (A. A. -Ö.Y., s. 98). Aysel’in sınıfta memur kızları varken öğretmenin kendini neden seçmiş olabileceğini sorguladığı cümle, toplumda önemli görevlerde memur çocuklarının olması gerektiği şeklinde algı olduğunu çıkarımlatır.

“Duyduğuma göre, piyesteki kız, bir köylü kızı olacakmış. Başta öğretmenlerim olduğu hâlde, okulda beni hala köylü görmelerine elbette üzülüyorum. Herkesin önlükleri dizinin üstünde, benimki dizimin altında. Herkesin saçları kısa, benimki hala bildiğin gibi iki örgü. Eh, beni köylü görmelerinde, bir yanda da haksız değiller doğrusu. Fakat neden? Övünmek için söylemiyorum tabii, ama biz de köylü değiliz ki... Tarlada tabanda çalışan insanlar mıyız? Ben, bizim evde hizmet gören köy kadınlarını hiç aşağı görmediğim hâlde, burda beni küçük görmelerine ne demeli?” (A. A. -Ö.Y., s. 98). Aysel, “Herkesin önlükleri dizinin üstünde, benimki dizimin altında. Herkesin saçları kısa, benimki hala bildiğin gibi iki örgü.” cümleleriyle ülke insanlarının modern ve geri kalmışlık algılarını gözler önüne serer. Batılaşmanın, modernizmin esas alındığı yeni toplum düzeninde giyim kuşam, tavır davranış, duruş vb. batıya yönelme olur. Geleneksel olandan kopularak yeni toplumsal kimlik yaratılmaya çalışılır. Ailesine, evine bağlı, fedakâr bir kadın olan Anadolu kadını, eğitimsizliği nedeniyle geri kalır ve modernleşmeden uzaklaşır. Köylü; yenilenmeye açık olmadığı için toplum tarafından küçümsenir. Giyim konusunda hâlâ önerilen ve toplumda yayılmaya çalışılan giyim modeline sahip olmadığını düşünen Aysel, “Eh, beni köylü görmelerinde, bir yanda da haksız değiller doğrusu.” cümlesiyle ailesi ve toplum arasında kalmışlığını ortaya koyar. Açık olarak söylemese de önerilen modern duruşa toplumun namus algısı nedeniyle kavuşamadığının farkındadır. Sumbaş’a göre Türk modernleşmesinin temel sınırları kadın üstünden yürütülen namus ve namussuzluk ikilemidir. Eril kontrolün elinde olan namus korkusu, kadın bedeni ve cinselliğini temel alır. Kadınların namusu, bireysel olmaktan çıkıp toplumsallaşır ve toplum tarafından kontrol altında tutulur (2017: 16-17). Verilen cümleler, Aysel’in içinde bulunduğu çıkmazın okur tarafından çıkarımlanması amacına hizmet eder.

“İzci bayrağını Yıldız taşıdı. Halbuki jimnastik öğretmenimiz, benim taşımamı istemiş. Fakat Yıldız’ın babası saylav olduğu için, müdüranım onun taşımamasını uygun görmüş. O zaman beni de trampet takımına verdiler.” (A. A. -Ö.Y., s.110). Jimnastik öğretmenin izci bayrağını Aysel’in taşımamasını istemesine rağmen Müdüre Hanım’ın talimatıyla bayrağın babası saylav olan Yıldız adında öğrenciye taşınması, insanların devlet yetkililerine bakış açısıyla ilgili çıkarımlar yapılmasının önünü açar. Bayram geçit töreninde İsmet İnönü’nün önünden geçerken üst düzey yetkililere duyulan saygı sebebiyle trampet çalınmaz. Atatürk’e Ulu Önder, İsmet İnönü’ye ise Millî Şef denmesi,

savaş meydanlarında başarılı olunmasında etken olan ve ülkeyi yoktan var eden bu insanlara duyulan hayranlığın göstergesidir. Değneklerin trampetin üstünde dimdik tutulmasıyla ilgili Aysel'in kullandığı “Yoksa, çok şaşırır ve belki de iyi çalamazdım.” cümlesi, ülke yönetimi ve savunmasında kahramanlıklar elde etmiş devlet adamlarına verilen değerın sözcüklere dökülmüş şeklidir.

“Fethi Bey yeniden Ali'ye bakıyor. Ama bu kez biraz huzursuz bakıyor: “Sizlere güveniyoruz hepimiz..” diyor.

“Ali bizden abi. Konuşabiliriz yanında. Bilmiyorsa da lütfedip öğrensin artık. Türklüğümüzü hiçe sayanlara, şanlı ırkımızın değerini bilmeyenlere aman vermesin o da...” (A. A. -Ö.Y., s.161). Fethi Bey, Ali'ye bakarak “Sizlere güveniyoruz hepimiz..” cümlesini kurar. Bu cümle üstüne İlhan, “Ali bizden abi. Konuşabiliriz yanında.” cümleleriyle güvenilir biri olduğunu bildiği Ali'nin yanında konuşmanın mahsuru olmadığını bildirir. Fethi Bey'in bu huzursuzluğundan ülkede, farklı görüşe mensup kişilerin fikirlerini rahatça beyan edemedikleri bir dönem yaşandığı çıkarımlanır.

Türkiye'deki komünist çalışmaları destekleyen Sovyetler Birliği'nin Demir Perde devletleri arasında Türkiye'nin de yer almasını sağlayacak faaliyetler yürütmesi, ülke için tehlike arz ediyordu. “Gözünü aç, gözünü! Bu memlekete her felaket Moskof'tan gelmiştir. Haberin olsun haa!..” (A. A. -Ö.Y., s.161) cümlesi Türkiye'nin Rusları tehdit olarak gördüğünü çıkarımlatır. Aşağıda verilen diyalog, ülkenin bazı kesimlerinden insanların Ruslara bakış açısını yansıtmayı bakımından önemlidir.

“Yoksa Almanları sevmez misin sen?”

İlhan, gözleri çakmak çakmak olmuş, üstüne eğilmişti:

“Moskofları mı seversin yoksa?”

“Bilmem...”

İlhan, Fethi Abisine dönüyor. Bitkinlikle:

“Hani köylüye güvenecektik? Nasıl güveneceğiz Fethi Abi?” (A. A. -Ö.Y., s.162).

Selma Turan'ın verdiği bilgilere göre verici, İlhan aracılığıyla Türkçülük akımının liselerde yayılma sürecini gösterir. Fethi Abi ise bilgili, okumuş kişi olarak dünyayı keşfetme sürecinde olan İlhan gibi gençlerin bilgi açlığını doyurma işleviyle romanda yerini alır. İlhan'ın savunduğu ideolojiye bağlılık psikolojisi, nutuk verir tarzda şiddetli konuşmalarında kendini gösterir. Öğrendiği her şeyi tartışmasız doğru sayan genç

zihinler, savunulan ideolojinin birer neferi olur. İlhan da kendine ezberletilen cümleleri, şiddetli şekilde savunan, grubun bir neferidir (2002: 55).

“Sizin hiçbir şeyden haberiniz yok ama. Size söylemesi kolay geliyor. Okumak için neler çektim. Daha fazlası elimden gelmez. Bir eğri hâlim görülse, okulumdan olurum sonunda.” (A. A. -Ö.Y., s.179). Modern ve medenî olma yolunda ilerlerken öğretmenleri tarafından bile dayatmalara maruz kalan Aysel, eğitimine devam edebilmek adına bu duruma boyun eğer. Gören’in verdiği bilgilere göre Kemalist ideoloji, giyim kuşamdan düşünce ve tavırlara kadar her yönüyle Türk kadınlarından yeni kadın kimliğinin gerekleri gibi davranmasını bekler. Batılı gibi giyinmesi, düşünmesi, hayat sürmesi istenen bu kadın, aynı zamanda çalışkan, eğitilmiş ve toplumda yer edinmiş olmalıdır (2008: 121). Ancak yeni kadın kimliğine sahip olması beklenen kadınların Batılı gibi düşünmesi ve davranması birilerince engellenir. Toplumdan adeta silikleştirilen bu kadınlar, buna hakları elinden alınmaması adına ses çıkaramaz. Toplumda baş gösteren ikilem, gelenekten uygarlaşmaya adım atmak isteyen kadınların çektiği zorlukları çıkarımlatır.

“İkinci kocasını, günlük bir gazetenin adı çok yaygın bir fıkra yazarına göz koyduğu için sepetlemiştir. Bu fıkra yazarıyla Tezel, Boğaz’ın balıkçı lokantalarına falan gitmiştir. Onunla ülkemiz sorunlarını tartışmıştır. İki çocuk babası olan bu ünlü yazar, kız kardeşimle gezip tozdukça kendi kuşağının kızlarının bir zamanlar -ve tabii şimdi de şişmanlayıp Divan Pastanesi’nde oturarak- ne yavan şeyler olduğunu, bu yüzden de kadınsızlığa bürünüp gençliğini hiç mi hiç yaşayamadığını düşünmüştür.” (A. A. -Ö.Y., s.202). İlk kocasından bir yazar için ayrılan Tezel için kurulan “İkinci kocasını, günlük bir gazetenin adı çok yaygın bir fıkra yazarına göz koyduğu için sepetlemiştir.” cümlesi, Tezel’in bu yazarı elde etmek için çabaladığının sezdirimini yapar. Bu sezinleme kendine bile yabancı olan Aysel’in Tezel’le arasındaki uçurumu göstermesi açısından önemlidir. Aysel ile yaşıt olduğu anlaşılan yazarın düşünceleriye Aysel ve kuşağının daha iyi çözümlenmesi açısından dikkate değerdir. Kendi çağının kızlarını yavan bulan ve onlar yüzünden kadınsızlığa büründüğünü, gençliğini yaşayamadığını düşünen yazarın ifadeleri tersten okununca Tezel ve çağı kızların kadınsı, hoş giden ve insana yaşadığı hissini veren kızlar olduğu anlaşılır. Tezel ve Aysel’in farklı kuşaklarda doğmuş, aynı ailenin kızları olması, toplumdaki değişimin daha net görülmesini sağlar. Vericinin yapmak istediği şey, devrimlerle oluşturulmaya çalışılan yeni düzenin

toplumu nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymaktır. Erkeklerle iç içe okumaları istenmeyen Aysel ve kuşağı kızların yaşayışıyla Tezel ve kuşağının yaşayışı arasındaki fark büyüktür. Yüklendiği sorumlulukları kaldıramayan Aysel de bu nedenle kendinden sonraki kuşakla özgürlüğe erişeceğini düşünür.

“*Biz bir kuşağız ya, Engin de bir kuşak. Diskotekleri dolduranlarla miting alanlarını dolduranlara bakıyorum da, miting alanlarındakileri kalabalıklaştırmak...*” (A. A. - Ö.Y., s.202). Vericinin kuşak farkına, toplumsal değişimlere dikkat çekmek isteği, bu cümlelerle daha iyi anlaşılır. Aysel, Aydın, Ömer’in de içinde olduğu kuşakla Engin ve Tezel’in kuşağı, birbirinden farklı yaşayışlara sahiptir. Aysellerin kuşağı, henüz söz haklarını elde edememiş olsalar da görev ve sorumluluk bilinciyle yetiştirilen, tutucu bir toplumsal yapıda büyürken Engin ve Tezel’in kuşağı, daha özgür ve hak arayışına giren kuşaktır. Ancak gençlerin ülkeye kattığı değerler açısından Aysellerin kuşağı, miting meydanlarında ülke uğruna koştururken sonraki kuşak, genel olarak diskolarda ülkeden bihaber yaşar. Aysel’in matbaada işçi olan Engin’i seçmesindeki sebeplerden biri, çağdaşlarına göre toplumu daha çok önemsemesidir. “... *miting alanlarındakileri kalabalıklaştırmak...*” ifadesi, Aysel ve Engin arasında Aysel’in Engin’e bir şeyler katmaya çalıştığı konuşmadaki esas amacın Engin’in daha donanımlı olmasını sağlamaya çalışmak olduğunu çıkarımlatır.

“*Şimdiki çocuklara kimseler görev yüklemiyor. Bir görevi kendileri seçerlerse seçiyorlar. Ya da görevsizliği yaşıyorlar. İnançsızlığı. İyi ama, neye inansınlar? Kime? Kim bilir, belki Tezel bile haklıdır. Ya abim, İlhan? O da bir zamanlar çocuktuk. Ben de...*” (A. A. -Ö.Y., s.204). Cümleler, kuşaklar arasındaki farkı göstermesi açısından romanın çözümlenmesinde kilit görevi üstlenir. Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte dönemin aydınları, ülke genelinde devrimleri yayma görevi üstlenir. O dönemin çocuklarıysa geleceğin büyükleri olarak büyük sorumluluklar ve görevler verilir. Aysellerden önceki kesim ve Aysellerin kuşağı, Cumhuriyet ideallerinin toplumda yerleşmesi için son derece önemli noktada bulunur. Bu nedenle o dönemin çocuklarına ve gençlerine ülke emanet edilmiş, görev ve sorumluklar verilmiştir. Aysellerden sonra gelen kuşaksa devrimlerin genel olarak yerleşmiş olması sebebiyle bu sıkıntılarla baş etmek zorunda kalmaz. Kendilerine görev yüklenmeyen çocuklar, görevi kendileri seçerlerse seçer, seçmemişlerse görevsizliği ve inançsızlığı yaşar. Bu nokta, aynı kuşağın çocukları olan Tezel ve Engin’in farkını ortaya koyar. Yani Engin, görev bilincinde biri olarak bu

görevleri kendi istediği için üstlenir, Tezel ise herhangi bir görev üstlenmek yerine görevsizliği tercih eder. “İyi ama, neye inansınlar? Kime? Kim bilir, belki Tezel bile haklıdır.” cümleleri, görev yüklenmeden yetiştirilen yeni kuşağın seçimlerini neye göre belirleyeceklerini sorgulayan cümlelerdir. Aysel’e göre Tezel, kendine görevler yüklenmeyen biri olarak görevsizliği tercih etmekte haklı olabilir. “Ya abim, İlhan? O da bir zamanlar çocuktuk. Ben de...” cümleleri, Aysel ile aynı çağın çocuğu olan İlhan’ın kendilerine aynı görevler verilmiş olmasına rağmen aynı görevleri üstlenmemesine eleştiri içerir. Aysel, yeni kuşağın görev bilinciyle yetiştirilmemesi, bu bilinçle yetiştirilen bir önceki kuşaktan bazı kesimlerince bu görevlere sadık olmamasını eleştirir. Kardeşleri Tezel ve İlhan, iki ayrı dönemde yetişmiş bireyler olarak cumhuriyet ideallerinden uzaktır. Aysel, bu nedenle onlara uzak hisseder. Bu nedenle Engin’i kendine yakın görür ve tutsaklık perdelerinden onunla kurtularak özgürlüğüne onunla kavuşmak ister.

“Annem üstelik kendine göre tahminler de yürütüyordur: “Kızımı belki de komandolar kaçırdı. Belki de komünistler alıp uçurdular Moskova’ya?..” Haksızlık etmeyelim. Artık bu kadarını Ömer’e söylemiyordur. Çekiniyordur. Aklına gelen buna benzer daha pek çok şeyi içine atıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.204). Annenin yürüttüğü tahminler, onun dünya görüşü, hayatı algılama biçimiyle ve komünizm düşüncesinin yaygın olduğu dönemle ilgili *metin dışı temelli çıkarımlara* ulaşılacak cümlelerdir.

“Okumaya karşı olan deli ve anlaşılmaz tutkusuna Salim Efendi teslim olduğu sıra, karşısına annesi çıktı. Sanki kendi okumamışlığının öcünü alıyordu. Aysel’e durmadan ev işi buyuruyordu. Kızını her an bir kitabın başından kaldırmaktan nerdeyse gizli bir tat alıyordu (...) Önüne bir de bebek bezleri oyulgamak işi çıkınca Aysel, “Kendin yap!” deyip fırlatıverdi bezleri. Annesi önce şaşırdı. Sonra artık kızının yaşının erdiğini, onu iyi bir baskıya almak gerektiğini düşündü

“Yarın senin de çocukların olacak. Kim diyecek bezlerini? Eller mi?” diye çıkıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.210). Kurt’a göre Fitnat Hanım, Aysel’in aklı başına gelecek erginliğe eriştiğini düşerek onu baskı altına alır. Bu amaçla ona sürekli ev işleri yaptırarak dersle olan bağını keser. Annenin tek tip “stereotipi” kadının yetişmesinden taraf olması, kızını da kendi öğrendiği tarzda yetiştirmek istemesine neden olur. Bu nedenle Aysel’in önüne bebek bezi vererek “Yarın senin de çocukların olacak. Kim diyecek bezlerini?...” der. Küçüklükten beri sürekli okutulmama baskısı altına alınan Aysel’in bilinçdışına

yerleşen bu korku, onun hayatı boyunca Atatürk'ün istediği gibi bir Türk kızı olmaya çalışmasına neden olur (2019: 24). Baskılarla sindirilen, silikleştirilen Aysel, var olduğunu kendine ve herkese kanıtlamak için okumaya dört elle sarılır.

“*Aysel ona kahve yapıyor. Memnune Hanım, ev sahibinin kızını oğluna alabilmeyi tasarladığı için, “Kahve yapan güzel ellerini seviyim senin, yavrum” diyor. “Aman kardeş, bu kızı okutup da ne edeceksiniz? Yazık değil mi? Baksana gül yüzü solmuş. Ver kocaya, o da kurtulsun, sen de. Hem ortalık kötü” diyor. Tabii bunu Aysel odada olmadığı bir sırada söylüyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.220). Memnune Hanım'ın oğluna almayı düşündüğü Aysel hakkında kurduğu “*Aman kardeş, bu kızı okutup da ne edeceksiniz? Yazık değil mi? Baksana gül yüzü solmuş. Ver kocaya, o da kurtulsun, sen de. Hem ortalık kötü” diyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.220) cümleleri, bir dönem insanının düşünce biçimini göstermesi bakımından önemlidir. Gören'e göre bireyin doğduğu andan başlamak üzere toplumun gelenek, görenek ve ahlâk kurallarına uygun eğitilmesini amaçlayan informal eğitim, Fitnat ve Memnune Hanım'ın cümlelerinde yer bulur. Aysel'in annesi, her şeyin okulda öğrenilemeyeceğini düşünerek ev hanımları için gerekli olan her şeyi Aysel'e öğretmeye çalışır. Bir anne olarak kültürel aktarıcılık görevini sorumlulukları arasında görür ve bu aktarıcılığı kızı için yaptığını düşünür. Çağdaş eğitimi gereksiz bulan Memnune Hanım ise belli bir yaşa gelmiş kızları okutarak zaman ve emek kaybı yaşanmaması gerektiğini savunur. Eğitimsiz ya da az eğitilmiş olan bu kadınlar, özellikle kız çocuğu için geleneksel eğitimi çağdaş eğitimden daha gerekli görür (2008: 21-23). “*Aman kardeş, bu kızı okutup da ne edeceksiniz?*” cümlesi, kadınların toplumda var oluş sebeplerinin ev hanımlığı olduğunu düşünen insanların cinsiyetçi bakış açısını yansıtan cümledir.

“*Ana-kız arasındaki yeni çekişme sessiz sürüp giderken İlhan, evin içinde bağırıp çağırıyordu. Annesinin giydiğine, kız kardeşinin yürüyüşüne karışıyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.212). Annesinin ev işleri öğretme çalışmaları yetmezmiş gibi Aysel, abisi tarafından da baskı görür. Modern ve Avrupaî eğitim almış bir birey olmasına rağmen evin içinde bağırıp çağıran İlhan, annesi ve kardeşinin giyimi hatta yürüyüşlerine kadar karışır. Erkek egemen toplumun izlerini barındıran bu durum, onca yıl geçmesine rağmen insanların değişime ne kadar dirençli oldukları gösterir.

İlhan da Aysel gibi cumhuriyet fikirleri esaslı eğitimden geçen bir öğrencidir. Ancak aileden öğrendiği fikirler, gördüğü davranışlar onun kişiliğinin şekillenmesinde daha

çok etkili olur. “Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam.” (A. A. -Ö.Y., s.213) cümleleriyle Aysel’in hayatına müdahale eder. Geçmişten kopmak istemez ve erkek egemen toplumun yetiştirdiği bireyler olan büyükleri gibi baskıcı bir kişiliğe bürünmeyi tercih eder. Kendi gibi bir kadın olan annesinin bile Aysel’i okutmamak için çabaladığı dikkate alınırsa yapılan onca yeniliklere rağmen toplumsal cinsiyet rollerinin toplumdan neden kaldırılamadığı daha iyi çıkarımlanır. Verici, kadınlık zarının yeniden pekişmesi metaforu üzerinden ataerkil düzenin kendini yeni kuşaklarda da nasıl pekiştirdiğini sezdirir.

“Aysel ilk kez o akşamüstü umutsuzluğa düştü (...) ağlamaya başladı. Neden sonra annesi mutfaktan gelip, “Sus, baban böyle yumruk gibi gözlerle görmesin seni. Bir şey var sanır. Birine tutuldun falan sanır!..” deyince aklı başına geldi.” (A. A. -Ö.Y., s.213). Aysel’in ağladığını gören anne, aradan zaman geçtikten kızının yanına gelerek babasının o gözlerin şişik olması nedeniyle birini sevdiğini sanacağını söyler. Çok sonradan gelen annenin gelince de kızına sarılıp teskin etmek yerine babasının kızacağını sezdirmesi, kendi de bir kadın olan annenin gelenekten soyutlanamadığını ortaya koyar.

“Hacettepe Parkı’na gitmemeli. Erken olsun daha iyi. Belki Aysel de erken geliverir. Beklemesin. Ben beklerim, hadi neyse. Ama o, köşe başlarında bekleyemez. Dikkati çeker.” (A. A. -Ö.Y., s.324) Ali, ince düşünceli, anlayışlı bir kişiliğe sahiptir. Ancak vericinin asıl anlatmak istediği bu değil, toplumsal baskının insanlar üzerindeki etkileridir.

3.1.2. Arka Plandan Metne Davet Edilen Çağırma / Ekleme Çıkarımları

Metnin dilbilimsel girdisinden çok bilgi kaynaklarından elde edilen bu çıkarımları, Hildyard (1979) *davet edilmiş çıkarımlar* olarak tanımlar. Önermelerin içeriğine dair kişinin ön bilgilerine dayanan bu çıkarımlar davet edilmiş çıkarımlardır. Önceki bilgilerin farklı olması sebebiyle iki okurun çıkarımın doğruluğu konusunda aynı fikre sahip olmaması olağan bir durumdur. Roger Chaffin (1979: 313), davet edilen çıkarımın dünya hakkındaki bilgilere bağlı olduğundan söz eder.

3.1.2.1. Bilgiye Dayalı Çıkarım

Cümleler, metnin bütünlüğü içinde ön ve art gönderim ilişkisi kurulamayacak öğeler içeriyorsa bunlar dış dünyaya dayalı anlamların metne taşınmasını sağlayan göndermelerdir. Bu durumda alıcı, sezgisel unsurlardan ve çağrışımlardan yararlanıp önceki bilgilerini sürece dâhil ederek bağlamdan kopmadan dış dünyadan metne aktarım yoluyla çıkarımlarda bulunur.

Üstünova, bilgiye dayalı çıkarımlara genel dünya bilgisi ve ansiklopedik bilgilerin aktif hâle getirilmesi sonucu ulaşılabileceğini ifade eder (2018a: 8). Kispal, metne dayalı bütünlüğü sağlayan *bilgiye dayalı çıkarımlara* ulaşmak için dünya bilgisinin anlama ulaşmak, anlamsal devamlılığı sağlamak için gerekli olduğunu ifade eder (2008: 8-9).

“*Askerliğini er olarak yaparken, Mahmudiye’deki ilk eğitim kursuna aday seçilen kardeşi geldi aklına. Otobüsten hop diye o iniverse!.. Kardeşi adaylığı reddetmek için belirttiğinde, Dünder Öğretmen, ona iki tokat aşketmişti, “Ulan hödük, işte sana okumak için bedavadan bir fırsat! Köyde öküz çobanlığı etmek daha mı iyi?” diye indiri indirivermişti tokatları. Şimdi o tokatları attığı için mutludur Dünder Öğretmen. Oğlan, Sarayköyü’nde öğretmenlik ediyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 57). Muhammed Sarı ve Esmâ Uz’un verdiği bilgiye göre 1936 yılında deneme amaçlı Eskişehir Mahmudiye Çifteler Köy Eğitim Kursu adıyla açılan ilk eğitim kursu, köylerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamak için 6-8 ay sürecek eğitime başlar. Okula, askerliğini yapmış, okuma yazma ve biraz matematik bilen, köyde karşılaşacağı güçlükleri yenebilme gücü olan, köy hayatını iyi derecede bilen, köye ileri bir hayat getirebilecek, eğitim ve tarım işlerinde köylüye rehberlik edebilme yetisi olan köy gençlerinin öğretmen aday olarak alınması planlanır (2017: 37). Aday olacak kişilerde aranan vasıflar, orduda asker olan ve köy hayatını iyi bilen Dünder Öğretmen’in kardeşinin neden seçilmiş olduğuna açıklık getirir. Atatürk’ün teşvikiyle kurulan kurs, Atatürk’ün devleti kalkındırmak, halka gerekli eğitimleri ulaştırmak, ülkeyi çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkarmak için yaptığı icraatlerin çıkarılmasını sağlar.

“*Demek bütün okul, Atamızın tabutu önünden geçtiniz. Mürüvvet Hanım’ın kızıdan duyduğuma göre, burada da Kaymakam Bey mahfelin önünde Ulu Atamızın bir baş heykelini koydurmuşlar. Üstüne siyah kurdeleler bağlamışlar. Bütün okul çocukları da bahçelerinden falan çiçekler, dallar toplayıp Atamızın baş heykelinin önüne koymuşlar.*

Önünden hıçkır hıçkır geçmişler.” (A. A. -Ö.Y., s. 63- 64). Hakan Uzun’a göre Atatürk’ün ölümünün ardından CHP, on beş maddelik bir tören programı oluşturur. Cenaze merasimlerinde heykel ve büstlerin süslenişi, üzerine konulacak çiçekler, merasim esnasında yapılacak konuşmalar, okunacak şiir ve marşlara kadar uyulması gereken kuralları tüm parti teşkilatlarına ve halkevlerine gönderir (2009: 534). Halkın Atatürk’ün tabutu önünden ağlayarak geçişlerinin, ülke genelinde yapılan merasimlerin anlatıldığı cümleler, o dönemde ülkede yaşananların sezdirildiği cümlelerdir. İlçede yapılan merasim için Kaymakam tarafından mahfelin önüne koydurulup Atatürk’ün baş heykelinin üstüne bağlanan siyah kurdeleler, bahçelerinden toplanan çiçekler ve öğrencilerin heykelin önünden hıçkır hıçkır ağlayarak geçişleri, CHP’nin programına uygundur.

Atatürk’ün naaşının Ankara’ya gitmek üzere törenle harekete geçirilmesi sırasında yaşananlar, bildirim cümleleriyle okura aktarılır. Bildirimi yapılan olay ve durumlar, okurun verilen bilgilerden çıkarımlara ulaşması amacıyla metinde yer edinir. Art alan bilgisi güçlü okur, verilen bilgilerden verilmeyen bilgilere ulaşır ve bilginin ötesine geçerek vericinin anlatmak istediği bilgiye kolaylıkla ulaşır: *“Ertesi sabah tabut, Dolmabahçe’den harekete geçirildiği andan başlayarak, Galata Kulesi’ndeki vardabandıra tarafından verilen işaret üzerine, Selimiye açıklarına demirlemiş bulunan Yavuz, her beş dakikada bir, top atmıştır.”* (A. A. -Ö.Y., s. 65). Galata Kulesi’nden verilen işaret üzerine Yavuz Zırhlısı, her beş dakikada bir toplamda 101 pare top atışı yapar. İsmail Ünver’in verdiği bilgiye göre limanda bulunan misafir İngiliz, Fransız, Alman, Sovyet Rus, Romen, Yunan gemileri de 21 pare top atışıyla Yavuz Zırhlısı’nın atışlarına katılır (2008: 118). 19 Kasım 1938 tarihinde İstanbul’da yapılan törenin ardından Atatürk’ün naaşı, Yavuz Zırhlısı’yla harp gemilerinin eşliğinde İstanbul’dan İzmit’e gönderilir oradan da Ankara’ya nakledilir (2009: 533). 19 Kasım 1938 tarihinde İstanbul’da yapılan törene geniş halk kitlesinin katılması yanında uluslararası yetkili ve gemilerin katılması, Atatürk’ün uluslararası boyutta geniş bir üne sahip olduğunu çıkarımlatır.

“Aynı gün İstanbul’da halk ve öğrenciler, sabah saatin onundan gecenin yarısına kadar Dolmabahçe Sarayı’nın önünden geçmişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 65). Uzun’un verdiği bilgilere göre Atatürk’ün naaşı, Ankara’ya götürülmek üzere yola çıkarılacağı 19 Kasım 1938 tarihinden önce Dolmabahçe Sarayı’nda üç gün kalır. Atatürk’ün

Ankara'ya nakledilmesi esnasında İstanbul'da büyük bir tören yapılır. 17 Kasım 1938 günü yapılan saygı geçidine halkın yoğun katılımı sonucu, on bir kişinin hayatını kaybettiği bir izdiham yaşanır (2009: 538). Dolmabahçe Sarayı'nda bekletilen naaşın önünden, gecenin yarılara kadar yoğun bir halk kitlesinin Ata'ya saygısını sunmak için geçişi, halkın Atatürk'e büyük bir sevgi beslediğini çıkarımlatır.

“Eniştesi, tabutun çevresinde yanan altı meş’alenin altı oku anlattığını söylemiştir.” (A. A. -Ö.Y., s. 66) cümlesinde söz edilen altı meş’ale, altı ok yani CHP ambleminde bulunan ve partinin siyasi programını oluşturan cumhuriyetçilik, halkçılık, milliyetçilik, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık ilkelerini sembolize eder.

“Yollarda, kepleri kırmızı ponponlu Fransız bahriyelilerine rastlanmaktadır. Aysel’in abisi asıl Alman askerlerinin hangileri olduğunu ayırtedememektedir. Fakat, okulla Etnografya Müzesi’ne götürüldükleri gün, esasını kaldırarak, başında tuhaf bir şapka ile yürüyen kişinin İngiliz Mareşali Bird Wood olduğunu öğrenmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s. 66).

Bildirim cümleleriyle verilen bilgilere göre Atatürk'ün cansız bedeninin bulunduğu tabutu kılıç selamıyla karşılayan askerî birlikler içinde Fransız bahriyelileri, Alman askerleri gibi çok sayıda yabancı asker vardır. Uzun, 21.11.1938 tarihinde yapılan cenaze törenine çok sayıda uluslararası heyet, siyasî yetkili, asker ve bürokratin halkın hüznüne ortak olmak ve Atatürk'e duydukları saygıyı göstermek için katıldıklarını belirtir (2009: 542). Atatürk'ün naaşı, gözyaşları içindeki geniş halk kitlesiyle birlikte ancak öğle vaktine doğru Etnografya Müzesi'ne götürülebilir. Naaş, saygı geçişiyle Kamutay'ın önünden alınarak Etnografya Müzesi'ne götürülürken İngiliz Kralı'nı temsilen cenaze merasimine katılan Mareşal Bird Wood, tuhaf şapkasıyla selam duruşunda esasını kaldırır. İngiliz Mareşali Bird Wood dışında içlerinde dünya siyasetinde önemli yerleri olan Fransa, Almanya gibi devletlere ait çok sayıda yetkili ve askerin cenaze töreninde olması, Atatürk'ün ve yeni kurulan Türk devletinin dünya genelinde saygınlığı olduğunu çıkarımlatır. Dünyada güçlü konumda bulunan devletler dışında çok sayıda devlete ait yetkilinin ve askerin törene katılması da uygulanan dış politikanın etkilerini ve Türkiye'nin saygınlığını gösterir.

“(...) başını yukarı kaldırmış ve çok süslü, aklına durgunluk verecek kadar süslü bir tavan görmüştür (...) Çok daha sonraları, bu tavanı görmeden önce neden girişteki iki güzel kadın heykelini, o beyaz mermer merdivenleri görmediğini anlamakta güçlük

çekecektir Ali. Yapının tarihçesini iyice öğrenene dek o heykellerle o merdivenlerin sonradan eklenmiş olabileceğini düşünüp duracaktır.” (A. A. -Ö.Y., s. 66-67). Binanın büyüleyici ve muhteşem mimarîsi, aydınlatma teknolojisi, girişteki iki güzel kadın heykeli ve beyaz mermer merdivenleri, binanın anlam ve önemiyle ilgili çıkarımlara ulaşılması için sezdirim cümleleriyle uzunca anlatılır. Verici, bina üstünde çokça durarak önemli gördüğü bu binayla ilgili okuru araştırma yapmaya sevk eder. Halkevi, Atatürk’ün isteği üzerine sadece Türk ustalar çalıştırması ve Türk süslenmeleri kullanması şartıyla “*Etnografya Müzesi*”nin de mimarı, “*Arif Hikmet Koyunoğlu*”na yaptırılır. Hasan Kuruyazıcı’nın verdiği bilgilere göre yapının görkemini arttırmak amacıyla tek parçadan oluşması istenen merdiven parmaklıkları ve kolonlar için “*Marmara Adası*”ndan özel blok mermer getirilir. Bloklar, tek parça hâlinde olduğu için müzenin olduğu tepeye büyük zorluklarla çıkarılır (2009: 257-258).

1946’lı yıllardan itibaren çeşitli şekillerde üretilen ve pek çok alanda kullanılmaya başlayan plastik maddeler, çeşme başlıklarından mutfak aletlerine kadar her alanda kullanılır. Aysel’in “*...plastik çağını çeşme başlarında kimlerin yaşattığını bilmiyordum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 75) cümlesi, plastik maddelerin ucuz olması nedeniyle özellikle dar gelirli tarafından her alanda kullanıldığını çıkarımlatan cümledir. Meral Yurtsever, 1950’li yıllardan itibaren çokça kullanılan plastikler nedeniyle içinde bulunulan çağa “*plastik çağı*” adının verildiğini ifade eder (2015: 72).

“*Biz, doğum kontrolü araştırmasını yaptığımızda bu semtler neredeydi? Yok muydu? Ya radyo dinleyicisi araştırmalarını yaptığımızda? Ah Alev, uzak semt, kıyı semt diye bana Yenidoğan’ın adını getiriyorsun. Daha zorlansam Balgat’tan öteye gidemiyorsun...*” (A. A. -Ö.Y., s. 76) cümlelerinde geçen radyo dinleyicisi araştırması, ülke genelinde kaç radyo cihazı olduğu ve ne kadar radyo dinleyicisi bulunduğunun tespiti için yapılan araştırmadır. Ulus gazetesi haberlerinde Ankara Radyosu ve İstanbul Radyosu ile ilgili verilen bilgiler, metnin bu bölümünün çözebilmesi için sezdirim görevi görür. Sözü edilen doğum kontrol araştırmasıysa Türkiye’de uzun yıllar boyunca uygulanan politikaların sezdirimini içerir. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü’nün verdiği bilgilere göre “*Balkan Savaşları*”, “*Birinci Dünya Savaşı*” ve “*Kurtuluş Savaşı*”nda yaşanan can kayıpları nedeniyle ülkemizde nüfus artışı oldukça yavaşlar. Sosyal ve ekonomik yönden sorunlar oluşturmaya başlayan bu durum nedeniyle 1950’li yıllara kadar nüfusu arttırmaya yönelik politikalar izlenir. 1929’da beş

çocuktan fazla çocuğa sahip olanlar, yol vergisinden muaf tutulur. 1930'da altı çocuktan fazla çocuğu olanlara madalya verilir. “*Kasden Çocuk Düşürmek ve Düşürtmek Cürümleri*” 1936 yılında “*İrkin Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Cürümler*” olarak değiştirilir. 1953'e kadar kürtaj ve çocuk yapmaya engel uygulamalara yasalarla ağır cezalar verilir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında nüfusun arttırılmasına yönelik politikalar izlenmesine rağmen evli ve bekâr erkeklerin silah altına alınması nedeniyle nüfus artışında yavaşlama olur. 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren sanayileşmeyle birlikte kentlerde işgücüne duyulan ihtiyaç, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanlarında yaşanan iyileşmeler, kentlere göçü arttırır bu durum çarpık kentleşme sorununu ortaya çıkarır. Yaşanan bu kentleşme sorunları, Türkiye'de nüfus politikalarının sorgulanmasına neden olur. 1960 yılında “*Devlet Planlama Teşkilatı*”, nüfusun hızla artmasının kişi başına düşen gayri safi milli hasılayı düşüreceğine, gençlerin istihdam edilmesini zorlaştıracığına ve tarımda gizli işsizlik sorunlarını ortaya çıkaracağına dikkat çeker. 1965 yılında çıkarılan Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun'la gebeliği önleyici yöntemlerle ilgili yasak kaldırılır (2010: 5-8). “*Biz, doğum kontrolü araştırmasını yaptığımızda bu semtler neredeydi? Yok muydu?*” cümlelerinde yapılan bu araştırmaların sezdirimi yapılır. Sağlık çalışanları ve memurların insanları bilinçlendirmek amacıyla gebeliği engelleyecek yöntemleri halka anlattığı zamanları sezdirenen bu bilgiler ışığında Aysel'in Ankara'nın uzak semtlerine giderek doğum kontrol uygulamalarını halka anlattığı çıkarımları. “*Ah Alev, uzak semt, kıyı semt diye bana Yenidoğan'ın adını getiriyorsun. Daha zorlansam Balgat'tan öteye gidemiyorsun...*” cümlelerinden yola çıkarak minibüsle dolaşıldığı sırada görülen medenileşmemiş, dar gelirli yerlere doğum kontrol yöntemlerinin anlatılmamış olduğu çıkarımları.

“*Bugün lisancı dictie yaptırdı. Bir tek yanlışım var. Askerlik dersinde de dışarda talim yaptık. İdman dersi de çok güzel geçti. Voleybol oynadık.*” (A. A. -Ö.Y., s.170). Günseli Gümüşel'in verdiği bilgilere göre savaşın sadece cephelede çarpışan askerlerle kazanılması pek mümkün olmadığından bütün vatandaşların askerliğe hazır hâle getirilmesi gerekmektedir. Eğitimli ve cesur askerlerin yetiştirilmesi için gençlerin daha okullardayken askerlik vazifesini kolaylaştıracak temel bilgileri edinmeleri ve pratik yapmaları askerlik dersleriyle sağlanmıştır (2017: 4). Aydın'ın İkinci Dünya Savaşı

devam ederken lisede askerlik, idman ve jimnastik dersi alması, tüm vatandaşların vatan savunması için hazırlanması amacına hizmet eder.

“Bugün kampın ilk günü. Asker elbiselerimi giyerek mektebe gittim. Oradan da Sarıkışla’ya gittik. Sarıkışla’da palaska ve matara aldıktan sonra ancak saat ikide eve dönebildik. Bugün hiç talim yapmadığımız hâlde çok yoruldum. Fakat savaşın burnumuzun ucuna kadar geldiği bir zamanda yoruldum falan demeden iyi bir asker olmak gerekiyor. Bir de bizim askerlikçi, benim askerliği sevmediğimi söylüyor. Teğmenimiz, savaş sırasında memleketin bizlere güvendiğini söyledi ki, bence haklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.186). Gümüşel, Askerliğe Hazırlık Dersleri’nde öğrencilere Cumhuriyet ve vatanına karşı sorumlu olma bilinci öğretilerek okullarda askerî disiplin yerleştirilmeye çalışıldığını ifade eder. Türkiye Cumhuriyeti’nin devamlılığını sağlayabilmek için Türklükten gurur duyma, yurttaşlık ve ulusal kimlik bilinci geliştirilmeye çalışılır. Askerlik dersleri, okullarda militarizm etkisini arttırsa da ordu millet anlayışı, okul, ordu ve halkın bir arada olduğu bu özel proje olduğu için önemlidir (2017: 36). Askerliğe hazırlık derslerinin dışında yaz tatillerinde tüm öğrencilerin katıldığı ve masrafların devlet tarafından karşılandığı askerlik kampları düzenlenir. Aydın’ın günlüğünde bu kamplara yer vermesiyle ülkemizde her ne kadar savaş olmasa da savaş döneminde neler yaşandığı daha iyi görülür. *“Fakat savaşın burnumuzun ucuna kadar geldiği bir zamanda yoruldum falan demeden iyi bir asker olmak gerekiyor. Teğmenimiz, savaş sırasında memleketin bizlere güvendiğini söyledi ki, bence haklıdır.”* cümleleri, askerlik eğitiminin neden verildiğini, sadece okulda verilen dersle yetinilmeyip neden kamplara kadar taşındığını ortaya koyar. Savaşın ülke sınırlarına kadar dayandığı dönemde, kadın erkek, çocuk yaşlı herkese verilen eğitim, savaş sırasında sadece askerî güce değil; ülke insanının desteğine gerek duyulduğunu gösterir. Eğitimlerde, Türklük ve vatan bilinci aşılanır, yapılan uygulamalarla vatanın nasıl savunulacağı öğretilir. Böylece vatani için göz kırpmadan cepheye koşacak bireyler yetişirken aynı zamanda bu bireylerin eğitilmiş ve bilinçli olması sağlanmış olur.

4 Haziran

“Saat sekiz buçukta Sarıkışla’da bulunduk. Bu ilk talim gününde esas vaziyetine ve dönmelere çalıştık. Belki mühim şeyler, ama bir lise talebesine aynı hareketleri birkaç saat yaptırmak biraz can sıkıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.186).

5 Haziran

“Bugün de yanaşık nizam hareketlerine çalıştık. Erdal başka taburda. Fakat talimden dönerken yanıma geldi. Beni taburumdan aldı. Güner’le beraber bizi otomobile bindirdi. Beraber döndük. Nejat da hemen koşarak geldi ve otomobilin önüne oturuverdi. Ben olsam yapamam.” (A. A. -Ö.Y., s.186). Gümüşel, belirlenen yerlere çadırli ordugâh kurularak lise birinci sınıftan itibaren yaz tatillerinde yirmişer günlük toplam üç kamp yapıldığını dile getirir. Okuldaki askerlik derslerinde öğretilen talim, terbiye ve tatbikatlar, kamplarda daha köklü ve ayrıntılı olarak öğretilir. Birliğin yanaşık ve dağınık nizam hareketleri, birlik içinde savaş şekillerine göre hareket tarzları bu derslerde gösterilir (2017: 10). Okulda askerlik derslerini almaya, talimleri yapmaya zorunlu olan öğrenciler, kamplara da katılmak mecburiyetindedir. İsmet İnönü’nün oğlu Erdal İnönü ve saylav çocuğu olan Güner de bu kampa katılmışlardır. Verici, bu durumu yansıtmak için zorlu eğitimlerin ardından Erdal’ın otomobille dönmek için Aydın ve Güner’i taburundan aldığını bildirir.

6 Haziran

“Bugün ilk defa olarak silahları aldık. Fakat muamelesi çok uzun sürdüğü için öğleye kadar boş oturduk. Kasatura da verdiler. En mühimi de, bugün 1 lira yemek parası aldık. Bu benim hayatımda kendi kazancım olan ilk para. Harcamadım. Uğur diye saklıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.186). Gümüşel, kamplar için ortaokul ve lisede okuyan öğrencilere kişi başına bir tane piyade tüfeği; liselerde yirmi kişiye bir hafif makineli tüfek; her okula bir ağır makineli tüfek; gerektiği kadar teçhizat, çadır, spor ve atış malzemesi; öğrenci başına bir takım kışlık ve yazlık kıyafet verildiğini aktarır (2017: 8). Lise bir öğrencisi olan Aydın ve arkadaşlarına kişi başı bir piyade tüfeği ve kasatura denilen savaş bıçağı verilmesi, savaşın kapının önünde olduğunu, bu nedenle kadın çocuk demeden savaşa hazır hâle gelinmeye çalışıldığını çıkarımlatır.

“Artık kampın son günleri. Sabah çok az talim yaptık ve silahlarımızı artık teslim ettik. Teslim etmeden önce iyice temizledik, parlattık.” (A. A. -Ö.Y., s.188). Gümüşel, Askerliğe Hazırlık Derslerinin ortaokulun son iki sınıfından yükseköğretimin üçüncü sınıfına değin verildiğini, kampların ise önceleri liselerin son iki sınıfına verilirken sonları kız öğrencileri de içine alacak şekilde tüm okullarda yaygınlaştırıldığını bildirir (2017: 4-5). Aydın; erkek, kadın, çocuk tüm vatandaşların tek bir amaç için eğitilmesi ve savaşa hazırlanmasına hizmet eden kampların son günlerine geldiğini bildirir. Eğitim sırasında kendilerine verilen silahları temizleyip parlatıp o şekilde teslim

ettiklerini ifade eder. Bu durum, hem okulda hem de kamplarda askerî eğitime tabi tutulan öğrencilerin bu eğitimler sonucu sorumluluk bilinçlerinin geliştiğini ve disiplin sahibi olduklarını ortaya koyar. Aydın, bu yükü kaldırıp kaldıramayacağına bakılmadan küçük yaşlardan itibaren ağır eğitimlere maruz kalan öğrencilerden biridir. Verici, gerçek hayatta yaşanmış olayları romanın kurgu dünyasına Aydın aracılığıyla yansıtarak Aysel'in yaşadığı sıkıntıların daha iyi anlaşılmasının kapısını açar. Romanda sadece Aysel'in ölmeye yattığı anların verilmemesi, geniş çaplı olarak dönemin siyasî, sosyal, toplumsal olayları üstünde durulması, ölmeye yatma nedeninin basit bir aldatmadan ibaret olmadığının çıkarılmasını içindir.

Küçük yaşlarda olmalarına rağmen gençlerin omuzlarına yüklenen bu kutsal yük, Aydın ve Aysel'in bu yük altında ezilmesine neden olur. *“Omuzlarım. Beni üst yanımda hala genç tutan. Yüklendiklerinden övünç duyan. Daha çok yüklenme gerekliliğini hep duymuş olan. Kürsülerde, miting alanlarında, köy kahvelerinde, dans pistlerinde, büyük otellerin yemek salonlarında, ara sokakların küçük meyhanelerinde, bir plak dolabının başında, bir ozanın ayakucunda, bir Kürt karısının başucunda beceriklice durmayı başarmış olan omuzlarım.”* (A. A. -Ö.Y., s.117) cümleleri, Aysel ve akranlarının omuzlarına yüklenen sorumlulukları yüzey yapıya taşır. Bu yüklerden övünç duymalarına rağmen bu yük altında ezilmiş olan Aysel ve akranlarının yaşadığı ruh hâlini belki de en iyi yansıtan satırlar şu satırlardır: *“Yeni bir kuşak doğuyor!” Bizim çocukluğumuz için böyle denirdi. Böyle doğumun ayrı bir sorumluluğu vardır. “Ey Türk Gençliği! Birinci vazifen...” İlk görev. Nedir bir ilk görev? Size verilen, sizin de gücünüzü ölçmeden yüklendiğiniz bir sorumluluk.”* (A. A. -Ö.Y., s. 29).

“Okulda Cumhuriyet Bayramı'na hazırlanıyoruz. Ben trampet çalacağım.” (A. A. -Ö.Y., s. 46). 1820 yılından itibaren yeni askerî yürüyüş düzeninin oluşturulması amacıyla kullanılan trampet, Batılı reformların hayata geçirilmesi için cumhuriyet döneminde de kullanılır. Murat Menket'in verdiği bilgilere göre III. Selim döneminde *“Nizam-ı Cedîd”* birliklerinin yeni yürüyüş düzenini öğrenmeleri için yararlanılan trampetten cumhuriyet döneminde öğrencilerin psiko-motor, fiziksel, sosyal ve zihinsel gelişimine katkı sağlaması amaçlı yararlanılır (2018: 1-2). Bayram geçit törenlerinde öğrencilerin trampet gösterilerine yer verilmesinin amacı, batı kaynaklı böylesi bir disiplinin küçük yaşlardan itibaren öğrencilere de kazandırılması içindir.

“... mahfele doğru yürüdü. İçinden, “feyz”in öz Türkçesi ne acaba, diye geçirerek.” (A. A. -Ö.Y., s. 57). Dündar Öğretmen’in “feyz” sözcüğünün öz Türkçesini düşünmesi, Türkçeleşme çabalarının yaşandığı yıllarla ilgili sezdirimler içerir. Çavuş, ulusalcı Türkiye’de dil meselesine önem verilmesiyle dilin öz Türkçe olması gerektiği tartışmaları yapıldığını bildirir. Türkçeleştirme çabaları gereği Türkçedeki Arapça, Farsça sözcükler dilden çıkarılmaya çalışılır (2015: 337). Verici, eski medeniyeti temsil eden Arapça ve Farsça sözcüklerin yeni medeniyette olmaması görüşüne Dündar Öğretmen aracılığıyla gönderme yapar.

“Kim bu herif Ali, len? Ne ister?”

(...)

“Öğretmen Bey...” diye kekeledi.

(...)

“Aferin Ali sana!.. Hala bey diyorsun. Bey yok, bay var. Nasıl da çabuk unutuyorsunuz size öğrettiklerimi... Bay Öğretmen, Bay Mehmet, Bay Hasan... Böyle değil miydi, ha?” (A. A. -Ö.Y., s. 59). 26 Kasım 1934 tarihinde üstünlük bildiren “Bey, Ağa” gibi lâkap ve unvanlar, çıkarılan yasa ile kaldırılır. Atatürk tarafından saygıya layık erkeklere “Bay”, kadınlara ise “Bayan” denilmesi önerilir. Ali’nin annesinin “Kim bu herif Ali, len? Ne ister?” sorusuna “Öğretmen Bey...” diye cevap veren Ali’ye Dündar Öğretmen’in kızması, çıkarılan yasaya uygun davranmaması nedeniyledir.

Ali’nin Ankara’ya gitmesi ve ortaokula başlamasının nasıl sağlandığıyla ilgili verilen bilgiler aracılığıyla ülkede ekonomik kalkınma için kurulan okulların sezdirimi yapılarak okurun ekonomik ve eğitsel alanda kat edilen yolla ilgili çıkarımlara ulaşması beklenir. “Ankara 1. Erkek Sanat Okulu’nda dersler başlayalı üç hafta olmuştu. Ama okulun müdürü, öğretmeni tarafından bu denli övülüp göklere çıkarılan, bu denli de acındırılan bir öğrenciyi, geç de olsa okula kabul etmekten gurur duydu.” (A. A. -Ö.Y., s. 61). Tekin Kayahan’ın verdiği bilgilere göre Sanayi devrimi ile birlikte teknik insan gücüne duyulan ihtiyaç, meslekî ve teknik eğitim kurumlarının açılmasını gerekli kılar. Ülkede ekonomik kalkınmanın sağlanması için ortaöğretim çağındaki gençler, devlet tarafından açılan meslekî ve teknik eğitim kurumlarına yönlendirilir. Beş yıllık ilköğretim alan, 12-17 yaş arası öğrencilerin alındığı okullar, üç yıllık teorik ve pratik eğitim sonucunda kalifiye işçi yetiştiren okullardır (2018: 14).

“... dün, burada hava tehlikesine karşı bir pasif korunma tecrübesi yapıldı. Gökyüzünde birçok tayyareler uçtular. Bunlar bombardıman tayyareleriymiş. Çok alçaktan uçtular.” (A. A. -Ö.Y., s. 79). Ulus gazetesi dış politika haberlerinde ayrıntılı olarak verilen İkinci Dünya Savaşı’nın habercisi görülen problemler, ister istemez Türkiye’yi de etkiler. Her ne kadar barışçıl politika izlense, savaşa girilmeyeceği söylene de dünyada yaşanan teknolojik gelişmelerin gerisinde kalınmayarak savaşa girecek gibi hazırlıklar yapılır. Gökgez’ün verdiği bilgileri göre Cumhuriyet döneminde hava gücünün önemi anlaşılmaya başlanınca hava saldırılarından en az zarar almak için saldırı anında, öncesinde ve sonrasında hava saldırılarının etkisini azaltmak amacıyla halka pasif korunmayla ilgili bilgilendirme ve eğitimler verilir (2020: 106). Savaşa girilmeyecek olsa da dünyadaki teknolojik gelişmelerin gerisinde kalmamak adına ülkemizde hava savunma alanında yapılan tatbikatlar, dünyada yaşanan problemlerin ülkemize etkisini en aza indirmek için yapılan faaliyetlerdir. Verilen bilgiler, Atatürk’ün ileri görüşlülüğüyle ülkeyi değişim ve gelişmelerden uzak tutmamak için aldığı tedbirleri çıkarımlatır.

“Bunlar ayrıca Ankara’nın şurasına burasına bazı gaz bombaları da atmışlar (...) Eniştemin anlattığına göre, düdükler çalınmış ve gaz bombaları atılmadan önce herkes bodrum katlarına, dairelerdeki memurlar falan da, tabii eniştem dahil, bazı sığınak denen yerlere girmişler. Mezar gibi yerlermiş. Tayyareler gittikten sonra yeniden düdükler çalındı.” (A. A. -Ö.Y., s. 79). Gökgez’ün verdiği bilgilere göre 1939 yılında Ankara’da yapılacak olan tatbikat anında yapılması gerekenler, “Umumi Emir” adıyla halka önceden duyurulur. Üç dakikalık siren sesiyle başlayacak olan tatbikat esnasında, resmî kurumlarda bulunan insanların binaları boşaltarak sığınaklara nasıl gidecekleri, insanların dışarıyla temas etmemeleri gerektiği gibi konularda ikazlar yapılır. Gaz bombası saldırısı anında hayatî önem taşıyan sığınakların, derinliği, elektrik ve havalandırma mekanizmasının nasıl olması gerektiği gibi bilgiler, halkla paylaşılarak her ihtimale karşı hazırlık yapmaları sağlanır (2020: 109-110). Aysel’in arkadaşı Semiha’ya anlattığı bilgiler, hava savunma alanında yapılan başarılı çalışmalarla ilgili çıkarımlara ulaşılması için metinde yerini alır.

“Fakat tehlike geçti işaretini veren düdükler çalınmadan önce belediyenin itfaiye arabaları bütün caddelere çıkıp gaz bombası düşen yerleri hortum tutarak yıkamışlar. Çünkü bu bombalar iperit gazı saçıyorlarmış ve çok tehlikeliymiş. Ancak her yer

hortumlarla tertemiz yıkandıktan sonra, herkes saklandığı yerden çıkıp işine gücüne bakabildi.” (A. A. -Ö.Y., s. 79). Birinci Dünya Savaşı sırasında kullanılan ve yeni savaş çıkması durumunda da kullanılacağı öngörülen zehirli gazların halk sağlığı için tehlikeli olması, konu üzerinde önemle durulmasına neden olur. Tehlikenin geçtiğini haber veren düdükler çalmadan önce belediyenin itfaiye arabalarının gaz bombası düşen yerleri insanlara tehlikeli olduğu için yıkaması ve halkın bombaların tesirinden kurtulması için eğitilmesi, devlet yönetiminin önleyici çalışmalar yürüttüğünü çıkarımlatır.

“Eniştem Güneş Spor Kulübü’nü tutuyormuş. Güneş Sporlular da eniştemi çok tutuyorlarmış. Orda yakın arkadaşları var. Ben de bu sayede ilk defa 2 Eylül Cumartesi akşamı, yani buraya döndüğümün ertesi günü bir gardenpartie gittim. Yani, bahçede bir eğlence demek oluyor. Güneş Sporluların gardenpartisi Eski Bomonti denilen yerde, Yenişehir Parkı’ndaydı. Bilet başına iki bayan ve bir bay olmak üzere bir liraymış. Güneş Sporlulara ayıp olmasın diye eniştem de iki bayan ve bir bay için olmak üzere bir bilet almış.” (A. A. -Ö.Y., s. 80). Galatasaray Spor Kulübü’nün profesyonel oyuncu yerine Mekteb-i Sultani içinden oyuncu seçmesi üzerine kulüp içinde görüş ayrılıkları meydana gelir. 1933 yılında Eşref Şefik’in kulüpten ihraç edilmesiyle kulüpten kopuşlar yaşanarak Güneş Spor Kulübü kurulur. Takıma Güneş - Dil Teorisi’nden esinlenerek Atatürk’ün tavsiyesiyle *“Güneş Spor Kulübü”* adı verilir. Sevecen Tunc’un verdiği bilgilere göre Güneş Kulübü’nün önde gelen yetkililerinin Atatürk ile yakın olması, kulübün adının Atatürk tarafından verilmesi, devlet ağırlığının kulübe güç kazandırdığının düşünülmesine neden olur. Atatürk ve reformları temelli düzenlenen yılbaşı kutlamaları, çocuk şenlikleri ve konferanslarda Atatürk’ün övülmesi; kulübün ambleminde bulunan güneş figürünün Atatürk’ü; güneşin üstünde yer altı şulenin de “altı ok”unu sembolize etmesi; kulübü *“Fenerbahçe, Galatasaray, Beşiktaş”* gibi spor kulüpleri yanında güçlendirir. Takım rakiplerine fark atarak en güçlü takıma dönüşür ancak bir Atatürk’ün ölümü üzerine kulüp faaliyetlerine son verir. Bu durum, takımın başarısının siyasi nedenlere bağlı olduğunu düşündürür. Çünkü yeni bir kulüp olmasından ötürü resmî liglere *“Üçüncü Küme”*den başlaması gereken takım, *“Birinci Küme”*de mücadele edebilecek güçte olduğu söylenerek doğrudan birinci kümeden başlar. 1936-1937 sezonunda ikinci; 1937-1938 sezonunda şampiyon olan kulübün son şampiyonluğu kendiyle aynı puanda olan takımlar, hatta *“Beşiktaş”* gibi hiç mağlup olmamış takım olması nedeniyle itirazlara neden olur (Geniş bilgi için bkz. Tunc, 2011).

Aysel'in eniştesinin Güneş Spor Kulübü'nü tuttuğu bilgisi, 1939 yılında takımın favori takımlardan biri oluşunu sezdirir. Balolar, partiler, topluma yönelik faaliyetler, fikir geceleri düzenleyen Güneş Spor Kulübü, cumhuriyet toplumunun yeni yaşam tarzına alıştırılmasında önemli görevler üstlenir. Cümleler, takımın yalnızca spor faaliyetlerinde değil; cumhuriyet fikirlerinin halka benimsetilmesinde de üstün başarılar gösterdiğinin çıkarımlanmasını sağlar.

“Sevgili kardeşim Semiha, burada hep ihtikâr yapan tüccarların lafı ediliyor. Babam da esnaf olduğu için çok çekiniyorum. Bilmem yarın okul açılınca arkadaşlarım bana ne gözle bakacaklar? (...) Sözde ben gelirken, benimle buraya un kaçırmış. Bunu duydum, kanım dondu. Annemin abimle bana yolluk diye yaptığı çörekleri mi söylüyorlar acaba?” (A. A. -Ö.Y., s. 81). Özkan ve Temizer'in verdiği bilgilere göre Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmayacak olmasına rağmen dünyadaki ekonomik bunalımdan etkilenir. Savaş teknolojisini geliştirmeye çalışılırken çokça para harcanması, ihracat ve ithalatın azalması gibi nedenler, ülkenin ekonomik durumunu sarsar. Tüccar, esnaf ve sanayicinin stok yapmasına neden olan bu durum, dar gelirliyi açlıkla burun buruna getirir. Savaş çıkacak korkusuyla halkın stokçuluğa başlaması, esnafın malını saklayarak yüksek fiyattan piyasaya sürmesinin, karaborsacılık yapmasının önünü açar (2009: 319 - 320). Aysel, arkadaşı Semiha'ya vurgunculuk yapan tüccarlarından bahsederek esnaf olan babasıyla ilgili korkusundan bahseder. İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde yaşanan karaborsacılıkla ilgili sezdirimler içeren cümleler, ülke ekonomisinin kötüye gitmeye başladığı çıkarımına ulaştırır.

“Fakat Metnin babası Almanları tuttuğu, Metin de Almanları tuttuğu için aramızda bir ara biraz soğukluk oldu. Ben Almanları severim, fakat Fransızları daha çok seviyorum ve Almanların Polonya'ya öyle durup dururken saldırmalarını hiç hoş bulmuyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 83). Metin ve babasının Almanları tutması nedeniyle aralarında bir ara soğukluk yaşandığını söyleyen Aydın'ın cümlelerinden ülkede küçüğünden büyüğüne herkesin dünya gündemini takip ederek konuyla yakından ilgilendiği çıkarımlanır. Almanya'nın savaş ilanı yapmadan Polonya'ya havadan ve karadan saldırması, savaş hukukuna aykırı olduğu gerekçesiyle dünya ülkeleri gibi Türkiye'nin de tepkisine yol açar. Ancak tepkilere rağmen Avusturya ve Çekoslovakya gibi Polonya da Hitler tarafından işgal edilir. Gökgöz'ün verdiği bilgilere göre Almanya'nın Polonya'yı işgali, Türkiye'de de halkı savaşın içinde tutmak için takip

edilir. Almanya'nın Polonya'da yaptığı yıkım gazetelerde verilerek ülkemizde de böylesi bir durumda halkın neler yapması gerektiğine dair bilgilendirmeler yapılır (2020: 107). Aydın'ın “...*Almanların Polonya'ya öyle durup dururken saldırmalarını hiç hoş bulmuyorum.*” cümlesi, ülkemizde benzer durumların yaşanması ihtimaline karşı halkın bilgi sahibi edildiğini çıkarımlatır.

“*Halkevleri Ar Komitesi bir resim sergisi açıyor. Ar Komitesinin uygarlık örneği bu çalışması büyüklerimiz tarafından takdirle karşılanıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 91). Gülşah Eser'in verdiği bilgiye göre cumhuriyetin fikirlerini topluma yayma amaçlı kurulan halkevlerinin eğitim, spor, tarih gibi şubelerinden biri de Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi'dir. Musikî, keman, bando, kora, halk türküleri ve oyunları, resim, mimarlık, heykeltıraşlık, süsleme, fotoğrafçılık, radyo ve gramofon gibi alanlarda çalışmalar yürüten Halkevleri Ar Komitesi, toplumda güzel sanatlara ilgiyi arttırarak halkın bu alanlara yönelmesini sağlamak amacıyla kurulur (2016: 634-635).

“*Amerika Başkanı Roosevelt'in özel temsilcisi Wandell Willkie, başkentimize gelmiş ve Dışişleri Bakanımız Numan Menemencioğlu ile görüşmelere başlamıştır.*” (A. A. -Ö.Y., s.125). Nuri Karakaş'ın verdiği bilgilere göre Amerikan Başkanı Roosevelt, savaşın Alman zaferiyle sonuçlanması durumunda Türkiye'yi bekleyen tehlikelerle ilgili Türk yetkilileri uyarmak için temsilcisi Wendell Willkie'yi Ankara'ya gönderir. 8 Eylül 1942 tarihinde yapılan görüşmede Willkie, dönemin Dışişleri Bakanı Menemencioğlu'na Almanya konusundaki görüşlerini iletir ancak Türk yetkililer bu görüşmeyi dikkate almaz (2008: 49-50). Verilen haber, Türkiye'nin savaşın kaderini belirleyecek stratejik konumda bir ülke olduğunu çıkarımlatır.

“*Ülkemizle Almanya arasındaki son ticaret antlaşması gereğince onlar bize, içi mal dolu altmış beş vagon dan sonra şimdi de yüz seksen beş vagonu daha yolcu etmişlerdir. Bu arada Almanlardan on beş lokomotif de satın alınmıştır.*” (A. A. -Ö.Y., s.124-125).

M. Selçuk Özkan, İkinci Dünya Savaşı yıllarında nakit para sıkıntısının yaşanması sonucu ülkelerin takas usulüyle ticaret yaptığını bildirir. Dış ticaretimizde önemli yer edinen Almanya, savaş nedeniyle nakit parada sıkıntı yaşayınca Türkiye ile takas usulüyle alım satımın yapılacağı ticaret antlaşması imzalar (2012: 91). Hilal Karavar'ın verdiği bilgilere göre Almanlar, Türkiye'den arpa, zeytinyağı, tiftik, pamuk, keten, deri, tütün, konserve, nohut, peynir, küspe, fındık, incir gibi malzemeler alır. Türkiye de bu mallara karşılık olarak Almanya'dan Krup lokomotifi, yolcu ve yük vagonu, demir

köprü, makine tesisatı, fabrikalar için gerekli malzemeler ve yedek aksam alır (2019: 375-376). Verici, Almanya ile yapılan ticaret antlaşmasının bildirimini yaparak alıcının yaşanan ekonomik sıkıntılarla ilgili çıkarımlara ulaşmasının önünü açar.

Bilgiye dayalı çıkarımlarda bulunurken metinler arasılıktan yararlanılabilir:

Kispal, uzun süreli bellekte saklanan bireysel ya da metne ait önceki bilgilerin, deneyim ve metinler arası bilgilerin etkinleştirilmesi esasına dayalı *bilgi tabanlı çıkarım* yapıldığını bildirir (2008: 13).

Postmodern romanlarda metinler arasılık önemlidir, postmodern yazarlar, metinlerini diğer metinlerle ilişkilendirir, var olan metinleri yeniden yorumlar, söylemek istedikleri şeyleri eski metinlerle etkileşim kurarak söyler. Şahin’e göre Adalet Ağaoğlu da metinler arası etkileşim kuran yazarlardan biridir: “*Yatağın içinde kımıldamadan yatıyorum. Ölmeye girdiğim oda sıcacık. Çıplak gövdem temiz, kolalı çarşafların üstünde yine de üşüyor. Battaniyenin altında titriyorum. Bu titreme beni hem ölüme yaklaştırıyor, hem ölümden uzaklaştırıyor. Bir ölüm titremesi belki. Ama titredikçe ölmemiş olduğumu anlıyorum. Hücrelerim henüz yaşadığımı bağırıp duruyor. Acaba ne zaman öleceğim? Ne zaman tamamlanacak can çekişmesi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 31). Adalet Ağaoğlu’nun Samuel Beckett’in “*Malone Ölüyor*” adlı eserinden yirmi yıl sonra yazdığı “*Ölmeye Yatmak*” eseri, yukarıdaki cümlelerle metinler arası ilişkiler barındırır. Beckett’in “*Molloy*”, “*Malone Ölüyor*” ve “*Adlandırılmayan*” isimlerini verdiği üçlemesinde bedensel engeli olan ve Aysel gibi odaya kapanıp ölmeyi bekleyen bir karakter yer alır. O da Aysel gibi ölümü beklerken çeşitli şeyler üzerinde düşünür. Ağaoğlu’nun “*Ölmeye Yatmak*”, “*Bir Düğün Gecesi*” ve “*Hayır*” adlı eserlerinde de aynı metinler arası yaklaşımlar gözlemlendiğini söyleyen Şahin, Aysel’in de otel odasına kapanarak ölmeyi beklediğini ve onun gibi benlik arayışı içine girdiğini ifade eder. Hatta “*Hayır*” adlı romanda Aysel de Malone gibi bastona ihtiyaç duyar. Aysel, Malone gibi kötürüm olmasa da onun kadar bitkin, güçsüzdür ve Aysel de Malone gibi yatakta çıplak şekilde yatar. Aysel de ne zaman öleceğini sorgular, vücudunda gerçekleşen değişimlerin ölümün habercisi olup olmadığını düşünür (2004: 65-68).

Aysel, şu cümlelerde de kocalarını aldatan ve sonuç olarak intihar eden roman karakterleri ile kendi arasında bağ kurar: “*Kız öğrencilerimden biri, Anna Karenina ya da Madame Bovary gibi ölüme yattığımı görse, kim bilir nasıl güler! Kafa kafaya verip ne dalga geçerler bu tür seçimlerimizle...*” (A. A. -Ö.Y., s. 31).

3.1.2.2. *Ayrıntıları Tamamlama ve Boşluk Doldurma Çıkarımı*

Metnin anlamını yapılandırmak için alıcının metinden öğrendiği bilgilerle önceki bilgilerini bütünleştirdiği bilişsel bir sürece girmesi gerekir. Böylece anlam ve hayal dünyası zenginleşecek; metni çözümleme konusunda ufku açılacak ve verilen bilgileri daha iyi anlayacaktır:

“Bir Hasip vardı. Çalışır çalışır, bir türlü öğrenemezdi. Cumhuriyetin ne zaman ilan edildiğini bile zor öğrendi. Babası hoca olduğu için, ona Kur’an ezberletirmiş; Kur’an’ı Arapça ezberlediğini bizden saklardı. Ben, öğretmenime söyledim. Neredeyse okuldan kovuluyordu. Başöğretmen acıdı da kovmadılar.” (A. A. -Ö.Y., s. 42- 43). Devlet, Batılılaşma hızını arttırmak için Arap harflerinden Latin harflerine geçme kararı alır. Arapça eğitim veren eğitim kurumlarını kapatarak Latin harfleriyle Türkçe ve Batılı tarzda eğitim veren okullar açılır. İbadetlerin ve Kur’an’ın Türkçeleştirilmesi, halkın dini daha doğru anlaması ve toplumdaki ikiliği sona erdirmek içindir. Hasip’in Kur’an’ı Arapça ezberlemesine verilen tepki de böylesi bir durumun ürünüdür.

“İzmir dün bir “hava hücumu”na uğramış! Tabii şaka ediyorum. Aslında bu, bir pasif korunma tecrübesiymiş. Edip Bey bizim de bu tecrübeden öğreneceklerimiz bulunduğunu düşünmüş ve bu yüzden İzmir’deki tecrübeyi hava hücumunu bize uzun boylu anlattı.” (A. A. -Ö.Y., s. 85). İzmir’de yapılan pasif korunma tecrübesi, dış ve iç politikada her ne kadar barıştan taraf olunsa da bağımsızlık ve özgürlüğümüze karşı yapılacak herhangi bir müdahale karşısında önceden tedbirlerin alınarak halkın bilinçlendirilmeye çalışıldığını çıkarımlatır. Edip Bey’in bu tecrübeden öğrenecekleri olduğunu düşünerek derste İzmir’deki hava hücumu tecrübesini öğrencilerine uzun uzadıya anlatması, halkın her yerde ve zamanda dünya gerçeklerinden uzaklaştırılmadığı çıkarımına ulaştırır.

“Sabah saat tam 10.25’te dokuz tayyareden mürekkep bir hava filosunun Değirmendere istikametinden İzmir’e doğru geldiklerini şehirde mevcut hoparlörden (Fransızca haut-parleur olarak yazılıyor) ve canavar düdükleriyle halka bildirilmiş. Saat tam 10.30’da dokuz tayyare hükûmet konağı üstünden Karşıyaka semtine doğru geçmişler. Filo, hükûmet konağına tahrip, gaz ve yangın bombaları atmış.” (A. A. -Ö.Y., s. 85). İzmir’deki ilk pasif korunma tecrübesi, İkinci Dünya Savaşı’nın başladığı tarihten bir buçuk ay sonra 16 Ekim 1939 tarihinde yapılır. Dokuz tayyarenin İzmir’e doğru geldiğinin sabah saatlerinde çalınan canavar düdükle şehir duyurulması

üzerine başlayan tatbikatlar öncesi Gökğöz'ün verdiği bilgiye göre daha hızlı ve kolay organize olunması için şehir üç bölgeye ayrılır (2020: 111). Dünyada baş gösteren tehditlere karşı Türkiye'nin akılcı davranarak ülke bütünlüğünü korumak için kendi gücüne dayanan tatbikatlar yapması, ülkenin serüvencilikten uzak şekilde yönetildiğini çıkarımlatır.

“Hükûmet konağında çıkan yangın, konağın itfaiye ekibi tarafından söndürülemedi. Neyse, hemen şehir itfaiyesi yetişerek yangını söndürmüştü. Gaz temizleme ekipleri de etrafa saçılan gazları temizlemişler. Tayyareler, Kışla denen yerin üstünden uçarlarken oraya da iperit gazı atmışlar. Gaz ekipleri bu gazı da Allaha hiçbir felakete meydan vermeden temizlemişler.” (A. A. -Ö.Y., s. 85). Hava filosunun hükûmet konağına attığı tahrip, gaz ve yangın bombaları, bir yangın çıkmasına sebep olur. İtfaiye ekipleri tarafından söndürülemeyen yangın, şehir itfaiyesi tarafından söndürülür. Gökğöz, halkı hava saldırılarına hazırlamak için Almanlar tarafından üretilen yangın bombalarının suyla değil kum, karbonat paketleriyle söndürülmesi gibi yöntemlerin ve bir tehlike anında mahalleyi kurtaracak gönüllü itfaiye birliklerinin kurulması gerektiği gibi bilgilerin halka önceden anlatıldığı bilgisini verir (2020: 108). Hükûmet konağında çıkan yangının şehir itfaiyesi tarafından söndürüldüğünün söylenmesi, halka önceden verildiği sezdirilen bilgi ve eğitimlerin başarıya ulaştığını çıkarımlatır.

“Tahrip bombalarından iskele üstündeki bir kahve yıkılmış, ne yazık ki dikkatsizliklerinden dolayı burada yaralanan iki kişi olmuş. Bu iki kişi, hemen acil servisle hastaneye kaldırılmış. Vaktinde sığınaklara girmedikleri ve bu tehlikeli tecrübeyi sanki oyun oynanıyormuş gibi seyre daldıkları için iki mektep talebesi de tabii, gazdan zehirlenip boğulmak tehlikesi geçirmişler. Fakat hemen yardım ekipleri, onların da yardımına koşmuş ve çocuklar muhakkak bir ölümden kurtarılmışlar. Alarm işareti vaktinde verildiğinden, İzmirli de vaktinde sığınaklarına ve diğer kapalı yerlere çekildikleri için tecrübe büyük bir intizam içinde geçmiş.” (A. A. -Ö.Y., s. 86). Gökğöz'ün verdiği bilgiye göre İzmir'de yapılacak olan tatbikatlar öncesinde doğacak herhangi bir tehlikeye karşı teknik onarma, sıhhi yardım, gaz arama ve temizleme gibi uzman ekipler oluşturularak halkın güvenliği sağlanır (2020: 111). Atılan yangın bombaları nedeniyle çıkan yangını söndüren itfaiye ekibi, gaz bombalarının etrafa saçtığı iperit gazlarını temizleyen temizleme ekibi, tahrip bomlarıyla yıkılan kahve

nedeniyle devreye giren teknik onarma ekibi ve sığınaklara girmedikleri için gazdan zehirlenip boğulma tehlikesi geçiren öğrencileri ölümden kurtaran sıhhi yardım ekipleri halkın güvenliği için tatbikat öncesi oluşturulmuş ekiplerdir. İzmir’de yapılmış olan pasif korunma tecrübesi, oluşturulan ekipler, zamanların doğru yapılması, sığınaklarla ilgili ön bilgilendirme ve eğitimlerin faydası ve üst düzey yetkililerin gayretiyle büyük bir intizam içinde geçer. Bildirim cümleleriyle detaylı şekilde anlatılan İzmir’deki tatbikatlara dair bilgiler, devletin bu tatbikatlar öncesinde verdiği eğitimlerin, tatbikat anında yaşanacak sorunlarla ilgili yapılan hazırlıkların başarılı sonuçlar verdiğini çıkarımlatma işlevi görür.

“*Sonradan nüfus kâğıtlarını topladılar. Onların da arka sayfalarını damgaladılar. Halk Tevzi Birlikleri. Yazın otelden on beş gün izinle köyüne gittiğinde kurulmuş bu birlikler. İlk deneme temmuz ayında ekmek karnelerinin geç dağıtımıyla sonuçlanmış. Otelin kâtibi Molla anlatır durur; nasıl gidip gelmişler ‘A’lı, ‘E’li, ‘U’lu, ‘T’li kâğıtlarını almak için. Ne çok beklemişler. Topu topu öğün başına bir buçuk dilim ekmek, günde hakkına düşen iki çay kaşığı şeker...*” (A. A. -Ö.Y., s.102). Ekmek karneleri dağıtımının ardından sorunun tam olarak çözülemez. Durum üzerine nüfus kâğıtları toplanarak arka sayfaları Halk Tevzi Birlikleri tarafından damgalanır. Dokuyan’ın verdiği bilgilere göre ekmek kartlarının gerekli kişilere dağıtımı, bölgelerin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve devlet tarafından yasaklanan ürünlerin satışının önüne geçilmesi amacıyla 5 Mayıs 1942 tarihinde Ticaret Bakanlığı’na bağlı “*Halk Dağıtım Birlikleri*” oluşturulur (2013: 202). Ali’nin yazın otelden on beş gün izinle köyüne gittiği zaman kurulan “Halk Tevzi Birlikleri” ilk denemesini ancak temmuz ayında yapabilir. “*Otelin kâtibi Molla anlatır durur; nasıl gidip gelmişler ‘A’lı, ‘E’li, ‘U’lu, ‘T’li kâğıtlarını almak için. Ne çok beklemişler.*” cümleleri, insanların ekmek bulmakta zorlandığı dönemlerin sezdirimini yapar. İlçin, kupon numarası olmayanlara yiyecek ve giyecek dağıtımı yapılmayacağı için insanların ekmek karneleriyle birlikte dağıtımı yapılacak ihtiyaç maddelerine ait kupon numaralarını da birliklerden aldıklarını ifade eder (2018: 239-240). “*Topu topu öğün başına bir buçuk dilim ekmek, günde hakkına düşen iki çay kaşığı şeker...*” cümlesi, kişi başına düşen günlük ekmek miktarları göz önüne alınınca daha iyi anlaşılır. Dokuyan’ın verdiği bilgiye göre 7 yaşa kadar 187,5 gram, yetişkinlere 375 gram, ağır işçilere 750 gram günlük ekmek dağıtımı yapılır (2013: 199). Dünyaca yaşanmış kanlı bir savaşın ardından kendini toparlama yolunda

hızla ilerleyen Türkiye, İkinci Dünya Savaşı yıllarında dünyaca yaşanan ekonomik krizden etkilenir.

“Molla Kâtip de şoförlere, küçük esnafa, Numune’ye girmek için bekleyen hastalara başkentte oturmanın, kentli olmanın güçlüklerini böyle anlatır durur.” cümlesinin ardından Ali’nin kurduğu “Art düşünceli, ne olacak! Fesat. Sanki keyfinden çıkarıyor büyüklerimiz bu güçlükleri.” (A. A. -Ö.Y., s.102) cümleleri, dönemin zorlu şartlarının sezdirimini yapar. Dokuyan’ın verdiği bilgilere göre devlet, un ve hububat problemini ortadan kaldırmak için önce tek tip ekmek uygulaması başlatır ancak yaşanan sorunlar çözülemez. Büyük şehirlerde yaşanan un sıkıntısından korkan halkın ihtiyaçtan fazla gıda ürünü almasından yararlanan karaborsacılar, büyük paralar kazanmak için ürünleri satmayıp ellerinde tutar sonra ürünleri yüksek fiyatlardan satar. Yaşanan sıkıntılar üzerine devlet yetkilileri, ekmeğin karneyle verileceğini bildirir. Refik Saydam Hükümeti tarafından ilk olarak büyük kentlerde başlatılan uygulama, piyasayı kontrol altına alma amacı güder (2013: 199). Devlet yetkililerinin karaborsacılık yapanlar yüzünden aldığı tedbirler, Ali’nin cümlelerinde devletin bu güçlükleri keyfinden almadığı şeklinde yer bulur. Döneme damgasını vuran sıkıntıların anlatıldığı bölüm, devlet yetkililerinin çözüm bulmak adına her türlü girişimde bulunduğunu çıkarımlatır.

“O’nun büyük kaybı üstüne dünyanın birçok yerinden devlet adamı başsağlığı telgrafları gönderirlerken Ulu Önderimizin ebediliğini de bir kez daha bütün dünyaya haykırıyorlardı (...) Her 10 İkinciteşrin günü O’nu anıyor, O’nun istediği gibi bir Türk kızı olabilirsem, Ölmez Atamızın, yattığı Etnografya Müzesi’nde rahat uyuyacağına inanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.108). Atatürk’ün ölümünün üzerinden beş yıl kadar geçmiş olmasına rağmen hem ülke genelinde hem de dünya çapında anılıyor olması, Aysel’in de ifade ettiği gibi Ulu Önder’in ebediliğinin dünya genelinde haykırılmasıdır. Atatürk’ün önemi ve değerinin anlaşılmasını sağlayan satırlar, O’nun dünya çapında iz bırakmış bir devlet adamı olduğunu çıkarımlatır. Cümleler, ülkeyi düşman işgalinden kurtaran ve kadına toplumsal statüsünü tekrar kazandıran Atatürk’e duyulan minnetin ifade bulduğu cümledir.

Atatürk’ün “Bu dünyada ne varsa, kadının eseridir.” (A. A. -Ö.Y., s.110) cümlesinin ardından Aysel’in “Acaba Ulus Meydanı’ndaki ve Güven Parkı’ndaki heykelleri kadınlar mı yapmış?” (A. A. -Ö.Y., s.110) cümlesini kurması, ismi sayılan yerlerdeki eserlerle ilgili bir sezdirimdir. Eserleri kadınlar yapmamış olsa da eserler

incelendiğinde kadınlara da yer verildiği görülür. Ulus Meydanı'nda askere destek olmak için mermi taşıyan kadın figürü, Güven Parkta ise kadın, erkek, çocuk tarım ürünü taşıyan insan figürleri vardır. Kurtuluş Savaşı'nda kadınların büyük katkılarının unutulmadığı heykeller, “*Bu dünyada ne varsa, kadının eseridir.*” cümlesinin arka planını ortaya koyarak kahraman Türk kadınının Cumhuriyet ile birlikte konumlandırıldığı yeri gözler önüne serer.

“*Stalingrad'daki Almanların büyük bir kısmının yok edildiğini, Alman askerlerinin artık belki de son süratle çekilmek mecburiyetinde kalacaklarını da unutmayalım. Kim bilir, belki de artık yeni bir politika izlememiz gerekecek... Yeni bir tarafsızlık.*” (A. A. - Ö.Y., s.138). Rusların Stalingrad'da Almanları çekilmek zorunda bırakması konusuyla ilgili kurulan “*Kim bilir, belki de artık yeni bir politika izlememiz gerekecek... Yeni bir tarafsızlık.*” cümleleri, romanın önceki bölümlerinde Fransız yanlısı olan kahramanların İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte Hitlerci olunmasının altında yatan gerçeğin çıkarımlanmasını sağlar. Tarafsızlık ya da güçlü olanın yanında olma... Cümlede Almanya'nın güç kaybetmeye başlamasıyla ülkede bulunan Alman yancılarının müttefik devletler tarafına geçme ya da tarafsızlık politikası benimseme eğilimleri ifade edilir. Verici, ülkenin düşünce yapısının okurca çıkarımlanması için cümleleri önemli bir işlevler görecektir şekilde kurgular.

“*O günler, Dışişleri Bakanlığı'ndan daha da büyük bir telaş içindeydi. Şubatın ilk günü İngiliz Başvekili Churchill'in Milli Şef tarafından Adana'da kabul buyurulduklarını yine gazeteden öğrenmişti. Okulda haritanın başına geçmiş ve yeni öğrencilerine orada Adana'nın yerini göstermişti. Onlara Adana'nın nüfusunu, yer ölçümünü, denizden yüksekliğini, burada yetişen ürünleri ve buradan denize dökülen nehirleri anlatmıştı. Geceleri odasında Adana'nın Yolları Taştan adlı bir okul oyunu yazmaya başlamıştı. 23 Nisanda çocuklara bunu temsil ettirmeyi kuruyordu. Mahfelde Adana Konferansı üstüne uzun yorumlara girişiyor, “Churchill'in kabul buyurulması” sözünden Milli Şef'in ona pek yüz vermediği, İngilizlere hiç mi hiç ihtiyacımız olmadığı sonucunu çıkarıyordu. Arkamızda “muzaffer Alman” varken, İngilizlere mi kalmıştık sanki? O İngiliz ki, Kurtuluş Savaşı'ndan önce cennet ülkemizin pay edilmesi planlarını kuruyor, hatta bu planların yapılmasında önde gidiyordu. Hayır, Churchill (Ulus gibi o da bu adı Çürçil diye söylüyordu) Adana'ya gelse de, gelmese de, boş. Bizim onunla kuracak planımız yok.”*” (A. A. -Ö.Y., s.143-144).

Dündar Öğretmen'i heyecandan telaşa düşüren görüşme, “*Sağırlar Diyalogu*” adı verilen görüşmenin sezdirimini dolaylı yollardan yapar. Cevdet Teke'nin verdiği bilgilere göre Churchill, Avrupa'da ikinci cephe açılmasını isteyen Rusya'ya Türkiye'nin katkısı ve yardımı olmadan ikinci cephe açılmasının mümkün olmadığını söyler. Bulunduğu konum itibarıyla önemli noktada oluşu, Türkiye'yi müttefik devletler yanında savaşa sokma gerekliliği doğurur (2016: 302-303). Bu görüşme, Türkiye'nin önemini ortaya koyması bakımından önemlidir. Savaşın Almanya aleyhine dönmesiyle Hitler'in Boğazları ele geçirmesi zorlaşır. Bu nedenle Churchill'in görüşme isteği, Türkiye tarafından kabul edilir. “*Churchill'in kabul buyurulması*” sözünden Milli Şef'in ona pek yüz vermediği, İngilizlere hiç mi hiç ihtiyacımız olmadığı sonucunu çıkarıyordu. Arkamızda “muzaffer Alman” varken, İngilize mi kalmıştık sanki? O İngiliz ki, Kurtuluş Savaşı'ndan önce cennet ülkemizin pay edilmesi planlarını kuruyor, hatta bu planların yapılmasında önde gidiyordu. Hayır, Churchill Adana'ya gelse de, gelmese de, boş. Bizim onunla kuracak planımız yok.” cümleleri, ülkenin düşünce yapısını ve bu görüşmelere bakış açısını ortaya koyar. Teke'nin verdiği bilgilere göre Türkiye, Rusya'nın savaştan galip çıkması sonucunda komünizmi yayma emellerini gerçekleştireceğinden endişe duyar. Churchill, Türkiye'nin Rusya konusundaki endişelerini yersiz bulur. Rusya'dan korunabilmenin yolunun savaştan geçtiğini belirtir. Teçhizat güvencesi veren İngiltere, Türkiye'de üs kurmak ister ama bu fikir olumlu karşılanmaz. Elli tümenlik ihtiyaç listesi hazırlayan Türkiye'nin isteği, abartılı olduğu gerekçesiyle reddedilir ve görüşmeler karara bağlanmadan sonlanmak zorunda kalır (2016: 304). Öğretmen'in uzun yorumlar yaptığı Adana Konferansı, kendine sunulana değil, kendi isteklerini kabul ettirmek isteyen Türkiye'nin yönetimde tek söz sahibi olmak istediğini çıkarımlatır.

“*Şakir Ağa'ya sorsa, ne diyeceğini biliyor onun: “Keyfimden mi topluyorum ulan kuponları ben? Köylü, kasabalı yakama yapıyor durmadan: ‘Ölülerimizi neyle kefenleyeceğiz, ağa? Kaputbezi bulmadıktan sonra sen bize, cııldak mı gideceğiz öte dünyaya da biz?’ Böyle diyorlar. Hani onların karnesi? Kiminde pembe, kiminde yeşil; kiminde ‘A’lı, kiminde ‘U’lu olanı var. Bunlarda ne var? Hem bedava toplamıyorum ya kuponları. Alan razı, satan razı. Satan da ne diye satıyor? Ya müdürdür, kıl dokuma giyemez, İngiliz kuponu ister; ya odacı-kapıcıdır, yarım teneke gazyağı allı güllü*

nazilliden daha elzemdir kendine. Anladın mı şimdi işin dibini, benim eli kalem tutan mankafa oğlum, ha?” (A. A. -Ö.Y., s.151-152).

“*Kiminde pembe, kiminde yeşil; kiminde ‘A’lı, kiminde ‘U’lu olanı var. Bunlarda ne var?”* (A. A. -Ö.Y., s.152) cümlesi, ekmek karnelerinin kişilerin statüsüne göre verildiği yılların sezdirimini yapar. Şakir Ağa, bu kuponları bedava toplamaz, ayrıcalıklı karne hakkına sahip olmayan halkın işine yarayacak şeyleri verir, onlardan kumaş kuponlarını alır. Şakir Ağa’ya göre “*Alan razı, satan razı.*”dır. Metnin önceki bölümlerinde gazyağıyla ilgili “*O kadar çok Ulus okumuştun ki artık, kömür alabilmek için yarım teneke gazyağını komşusuna satan Zeynel’i gururla yeni savcıya teslim etmişti.*” (A. A. -Ö.Y., s.143) içerikli bilgiden değişik tokuşların hukuka uygun işler olmadığı bilgisini alan okur, Şakir Ağa’nın yaptığı değişimlerin aslında öyle masum değişimler olmadığı çıkarımına varacaktır.

“*Kim yazmıştı bu kitabı? Nereliydi bunu yazan? Andre Gide diye bir ad okudu. Ama bu ad ona pek bir şey söylemedi (...) Bir ara omuz başından bir el uzandı. Kitabı Ertürk’ün elinden çekip aldı. Ertürk şaşkın baktı: Nöbetçi subay!*

Ondan sonra bitmez tükenmez günler. Bir sürü sert bakışlı yüzler, gözler. Ardi arkası hiç kesilmeyecekmiş gibi gelen sorular, sorular... Milliyetçi bir öğrenci olarak yetiştirilmeye çalışıldığın bu okulda Dar Kapı’yı okumakla ahlakdışı hareket ettiğini biliyor musun? Övündüğümüz Türk gençliğine kara bir leke sürdüğünün farkında mısın?” (A. A. -Ö.Y., s.141). Ertürk, Fransız yazar Andre Gide’nin romanı yüzünden suçlanır. Cümlelerinde de belirtildiği gibi İncil’den bölümlerin yer aldığı kitap, milliyetçiliğe aykırı ve ahlakdışı bulunur. Çavuş, bahsi geçen yıllarda siyasî gücün hangi kitabın okunması gerektiğine karar verdiğini bildirir. Devlet sansürcü, otoriter yönetimle ülkeyi yönetir; kitapları yasaklar ve bazı sanatçıları tutuklar (2015: 344). Devletin yönetim anlayışına uymayan kitap ve kişilerin okunmasının yasaklandığı dönemde, bu engellemelere uymayan kişilerin ne gibi müdahalelere maruz kaldığı, Ertürk aracılığıyla yansıtılır.

“*İlçeye dönüşte karısı günlerce hısım akrabaya, eşe dostu uçakları, bahriyelileri, Atatürk’ün yüksek siyah şapkasını, bando mızıkaları, tankları, bahriyelilerin kordonlarını, fener alaylarını, Havuzbaşı’nı, Havuzbaşı’nın güllerini ve ışıklarını, üç katlı yüksek yapıları, otel odasının elektrik düğmesini, o envai çeşit şeker vitrinlerini falan anlattı durdu. Fitnat Hanım’ın ablası ve ablasının kocası, onları Gazi Çifliği’ne*

de götürmüşlerdi. Fitnat Hanım, orasını da, dünyanın sonuna dek yürümüş gibi anlattı durdu. Anlatacak şeyleri hiç bitmedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 56). Cumhuriyetin 10. yıl kutlamaları, devlet tarafından titiz çalışmalarla hazırlanılan ve halkın katılımının yüksek olduğu, üç gün süren bir bayram olur. Birol Caymaz’ın aktardığı bilgilere göre 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyetin ilanının ardından Atatürk’ün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle halk, sokaklara dökülür; şehirde bayram havası eser. Meşaleler, ulusal türküler, fener alaylarıyla büyük kutlamalar yapılır. Bu bayram, eski-yeni, geleneksel-modern gibi gelişim ve değişimlerin halka anlatıldığı, piyeslerle gösterildiği bir devlet bayramı olur (2007: 121-122). Salim Efendi’nin karısının cumhuriyetin 10. yıl dönümünde Ankara’da uçak, bando mızık, tank, fener alayı, bahriyelilerin kordon gösterileri yaptığı yönünde verdiği bilgiler, devlet bayramı niteliği kazanan bu bayramla ilgili sezdirimler içerir. Dönem hakkında art alan bilgisi zengin olan okur, sezdirimlerden yararlanarak cumhuriyet ideallerinin kısa süre içinde gerçekleştirildiği çıkarımına ulaşır. Gazi Çiftliği, çiftlik kurulmak için elverişsiz, bataklık bir alanın ıslah edilmesiyle inşa edilerek 1937 yılında Atatürk tarafından millete gezecek, eğlenecek ve dinlenecek bir yer olarak hediye edilir. Gazi Çiftliği’nde yapılan gezide ışıklandırma, Havuzbaşı, süslemeler, yüksek yapılar ve vitrinler hakkında bilgi verilerek devletin başarılarının sezdirilmesi ve Ankara’nın gelişim ve değişimlerinin çıkarımlanması amaçlanır.

“Bütün Galatasaray perşembe gününü iple çekiyoruz. Çünkü o gün bizim okulda da bir pasif korunma tecrübesi yapılacaktı. Çok heyecanlı günler yaşıyoruz. Okulun bodrum katına inecek ve tam iki saat karanlıkta oturacaktı. Tehlikeli durumlarda bu işe ayrılan ekipler gaz maskelerini falan takarak yardıma koşacaklarmış. Lise kısmına gaz maskelerini dağıtmışlar. Bize daha dağıtmadılar.” (A. A. -Ö.Y., s. 86). Gökgöz’ün verdiği bilgilere göre tatbikat öncesi halk, dünya savaşında en büyük sorun olan gaz bombalarının zararları, maske kullanımının önemi ve maske bulunamazsa neler yapılabileceği konusunda bilgilendirilir (2020: 110). Okulda yapılacak tatbikat anında öğrencilerin bodrum kata inerek tatbikatın süreceği iki saat boyunca karanlıkta oturacakları, tehlikeli durum yaşanması durumunda bu iş için önceden oluşturulan ekiplerin maske takarak nasıl yardıma koşacakları gibi bilgi ve eğitimler, savaş tehlikesinden korunmak için ciddiyle tedbirler alındığını çıkarımlatır.

“Cumhuriyetimizin bu yıl dönümünde izci oldum. Pileli lacivert etekler, boz renkli ve dört cepli gömlekler giydik. Kırmızı fularlar takındık. Belimize sıkı kemerler

bağladık. Kemere arkadan su mataraları asılıyor. Benim mataramın tıkaçı yoktu. Onun için az su koyabildim. İzci bayrağını Yıldız taşıdı.” (A. A. -Ö.Y., s.110). İsmail Güven’in verdiği bilgilere göre izcilik faaliyetlerine milletin savunması ve ülkenin korunması için cumhuriyet döneminde önem verilir. İzcilerin ülkeye yapılacak herhangi bir saldırı anında cepheye koşması ya da cephe gerisindeki işlerle meşgul olması planlanarak ele edilecek zafere katkılarının olacağı düşünülür. Mili Mücadele’nin ardından İstanbul ve Anadolu’daki okullarda izcilik şubeleri açılarak baş izciliğe Atatürk seçilir (2003: 70). Cumhuriyet Bayramı’nda asker geçit törenlerinin ardından izcilerin geçit yapması ve trampet çalması, izcilerle ilgili böylesi bir düşüncenin ürünüdür. Küçük yaşlardan itibaren öğrencilerin izciliğe yönlendirilmesi, kahramanlığıyla ünlü Türk ulusunu her daim ülkesini savunacak yeterliliğe ulaştırmak içindir.

“İçi rahattır Dünder Öğretmen’in. Büyüklerimizin, şimdi daha üst sınıflarda ve okullarda olan çocuklarını yanlış yollara saptırmayacaklarından, onları gözü gibi sakınacaklarından emindir. Ulus gazetesi yoluyla, bakanlığın yeni eğitim planlarını ilgiyle ve beğeniyle izlemektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.144). Dünder Öğretmen’in içinin rahat olma gerekçesi, Ulus gazetesi yoluyla öğrendiği yeni eğitim planlarıdır. 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında toplanan “İkinci Millî Eğitim Şûrası” kararlarından bazıları şu şekildedir: Tüm eğitim kademelerinde anadili çalışmalarına önem verilecek; ilk ve orta kademeli okullarda tarih kitapları öğrencinin seviyesine göre düzenlenecek, tarihî okuma parçalarıyla desteklenecek; meslekî ve teknik okullar için farklı ders kitapları oluşturulacak (II. Millî Eğitim Şûrası, 1943).

“Kızlar belki de salt çalışkan bir öğrenci olduğu için Aysel’den çekinirler. Onu sayarlar. Aslında Aysel, küçümsendiğini bilir. Babasının ikide bir soruşturma, kovuşturmayla çağırılması, farklı ekmek karnesi nedenleriyle bir küçük esnaf kızı olduğunu unutturması elinde değildir.” (A. A. -Ö.Y., s.153). Dokuyan, çıkarılan talimatnameyle devlet memurları, Anadolu Ajansı ve devlet radyosu çalışanları, köy öğretmenleri ve öğretmenleri, CHP ve Halkevlerinde çalışanlarla bu çalışanların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin, farklı ekmek karnesiyle daha kolay yoldan ucuz ekmek temin edebilmelerini ifade eder (2013: 200 - 201). Memura 8.50 kuruştan, halka 13.75 kuruştan satılan 300 gram ekmek, Bülent Bakar’ın verdiği bilgilere göre memurlara yeşil renk karneyle halkaysa gri renk ekmek karnesiyle satılır (2013: 28).

“Babasının ... farklı ekmek karnesi nedeniyle bir küçük esnaf kızı olduğunu unutturması elinde değildir.” cümlesine bakarak babasının memurlara verilen yeşil ekmek karnesine sahip olmaması sebebiyle arkadaşları tarafından Aysel’in küçümsendiği çıkarımlanır.

“Lise olgunluk sınavlarını verdikten sonra üniversite ve yüksekokullara o yıl toplam dört bin sekiz yüz doksan sekiz öğrenci kaydolmuştu.” (A. A. -Ö.Y., s.232). Refik Turan vd.’nin verdiği bilgilere göre Cumhuriyet’in ilk yıllarında, fakülteler öğrenci alırken sayısı çok az lise olan mezunları için ek bir sınav yapma ihtiyacı duymuyorlardı. 1936-1954 yılları arasında öğrenci sayısının artmasıyla birlikte ikili sınav sistemi uygulanır. Lise bitirme sınavında başarılı olup lise mezunu olan öğrenciler, devlet olgunluk sınavlarındaki başarılarına göre üniversitelere başvuru ve yerleşme hakkına sahip olur (2014: 909). Çok sayıda öğrencinin yükseköğrenime geçtiğini bildiren bu haber, ülkenin eğitim seviyesinin arttığı ve yükseldiğini çıkarımlatma işlevi görür.

“Salim Efendi, Aysel’i önce gazeteciye koşturdu. Tasvirin yanı sıra bir yığın başka gazete aldırıldı. Başta Ulus, sonra Tanin, Cumhuriyet... Hayır. Tan çıkmıyordu. Aysel kimden duymuştu bu gazetenin adını? Neden almak istemişti? Bilmiyordu. Tan kapatılmıştı. Evet. Çıkmıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.233). Cümleler, okurun gazetenin neden kapatıldığını merak etmesini sağlayan yönlendirici cümlelerdir. İbrahim Erdal’ın verdiği bilgilere göre siyasî iktidar, savaş yıllarında çıkardığı yasalarla muhalif gazetelere, kapatma cezaları vererek basını kontrol etmeye çalışır. Tan gazetesinin Varlık Vergisi ve Milli Korunma Kanunu gibi iktisadî kanunların uygulamalarını eleştiren yazıları, gazeteyi kapatılma endişesine soksa da gazete, muhalif yayınına devam eder (2016: 1). Ayla Acar, Nazizm karşıtı olan; antifaşist yayın yapan; demokratikleşmenin sağlanması ve basın özgürlüğü talep eden Tan gazetesinin siyasî iktidar, gerici ve ırkçıların hedefinde olduğunu ifade eder (2012: 2). Erdal, gazetenin iktisadî politikalara getirdiği eleştirilerinin hükûmet tarafından dikkate alındığını buna rağmen belirli aralıklarla kapatma cezaları aldığını dile getirir (2016: 14). Vericinin Tan gazetesinin kapatılmasından bahsetmesi, gazetenin neden kapatıldığına dikkatleri çeker.

“... Amerika’nın bize eski elbise, postal ve hurda demir vermeye hazır bulunduğu yer alması da. Onlar bize, kilosu 12 kuruştan şeker vermeye de hazır dılar. Memleketimize şeker geldi. Şekerden önce de -çörçillerin ardından fazla gecikmeden- ruzvelt postalları ve bol bol montgomeri ceketi.” (A. A. -Ö.Y., s.278). Cümlelerde, bahsi geçen ekonomik katkılar, Sovyetlerin Karadeniz’e yayılma

politikasının ABD'nin çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle yapılır. Amerika'nın amacı, Türkiye'yi yanına çekmektir.

“Ali, Ertürk'ün mektubunu almadan bir hafta önce, içinde altı yıla yakındır barındığı o karanlık köşesine oturmuş, Nazım Hikmet'in şiirlerini bir defterden bir deftere geçiriyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.309). Ali'nin elinde şiir defteri olmasına rağmen bir defterden başka deftere geçirilen şiirleri abilerden birine verir. O sırada abisinin kurduğu şu cümleler önemlidir: “Şunun gibi dört dörtlük eserler nasıl okunmaz ulan? Ama yasak işte. Okunması da yasak, elden ele dolaşması da. Basılması tümünden yasak yaa... Sen de ona göre işte.” (A. A. -Ö.Y., s.310). Nazım Hikmet; komünizmi övmek, komünist örgüte üye olmak, toplumu rejime karşı kışkırtmak gibi gerekçelerle suçlanır, şiirleri yasaklanır ve hapis cezası alır. Mehmet Aydın, muhalif ve farklı düşünenlerin rejim tarafından “düşman” kabul edildiği yıllarda Nazım Hikmet'in Rusya'ya kaçışı ve komünizme bağlılığı nedeniyle vatan haini kabul edildiğini ve eserlerinin yasaklatıldığını bildirir. O dönem, çok sayıda sanatçı ve düşünür aynı suçtan yargılanır (2010: 266). Bu bilgiler, Ali'nin Nazım Hikmet şiirleriyle dolu defteri olduğu hâlde aynı şiirleri bir başka deftere neden geçirdiğini açıklığa kavuşturur. Ali, Nazım Hikmet şiirlerinin basılmasının, elden ele dolaşmasının hatta okunmasının bile yasak olduğu dönemde, şiirleri el yazısıyla defterlere kaydederek okurlara ulaştırır. Ancak “Basılması tümünden yasak yaa... Sen de ona göre işte.” cümleleri, Ali'nin bu durumun bilincinde olup olmadığına dair kuşku uyandırır. O, abileri istediği için bu şiirleri çoğaltıyor olabilir. Abilerden birinin örtük olarak Ali'yi uyardığı sezdirim cümlesini Ali'nin anlayıp anlamadığı meçhuldür.

“Romanya gazetelerinin Türkiye hakkında şu yayını yapmakta olduğu belirtilmektedir: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, tarafsızlık maskesi altında Hitlerlerin emperyalizmini pek faal bir şekilde desteklemiştir. Balkan Paketi'nin mevcudiyetine rağmen ezilen memleketleri müdafaa için kılını bile kıpırdatmamıştır. Hitler'in Rusya'ya tecavüzünden üç gün önce Türkiye, Almanya ile dostluk paketi imzalamıştır. Buradan kalkan Alman uçakları Sovyet Rusya üstünde görünmüşlerdir. Boğazlar'dan Türkler yalnız mihver gemilerinin geçmesine izin vermişlerdir. Ankara'daki Sovyet mümessilleri aleyhine dava açmışlar, böylece Sovyet Rusya'ya husumet duygularını aşlamışlardır.

Hitler Almanyası ile olan uzun dostluk ve işbirliği, Türkiye'nin bugünkü yöneticilerinin ideoloji ve metotlarında derin bir iz bırakmıştır. Resmi Türk basını, Avrupalı komşularına savaş sonrası açılan sosyal ve ekonomik hürriyet rejimine karşılık bir tahrik mücadelesine girişmiş, girişmektedir. Seçimler büyük bir tedhiş içinde geçmiştir. Millet ıslahat istemekte, baştakiler demokratik partilere karşı müfrit tedbirlere başvurumaktadırlar. Binlerce insan hapisanelere atılmıştır..." (A. A. -Ö.Y., s.362).

Romanya gazeteleri, Balkanları işgal etmek isteyen Almanya ve İtalya tehdidine karşı Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya'yla imzalanan Balkan Antantı'na rağmen Türkiye'nin tarafsızlık maskesi altında Almanya'yı desteklemesini eleştirir. Cümlelerde, Almanya'nın Rusya'ya tecavüzde bulunduğu söylenmesi ve Türkiye, Almanya arasındaki dostluk antlaşmasının eleştirilmesi dikkat çekicidir. Çünkü Romanya Krallığı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın yanında, mihver devletler arasında savaşa girmiştir. Cümlelerde, ülkede komünist yapılanmaya sekte vuran Türkiye'nin Sovyetlerden gördüğü muameleyi kendi elleriyle yarattığı ima edilir. Romanya'nın eleştirel cümleleri, değişen siyasî atmosferle ilgili örtülü sezdirimler barındırır. Bu duruma neden olan gelişmeler, Yonca Anzerlioğlu'ndan alınan bilgilerle şu şekilde açıklanabilir: Romanya'da İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar parlamenter yapıya eş olarak kraliyet sisteminin de devam etmesi, bazı sorunlara yol açar. Mevcut sistemden rahatsız olanlar, Gizli Komünist teşkilatı adı altında devlet nizamını yıkma faaliyetleri yürütür. İşçiler ve üniversite öğrencilerinden oluşan bu gruba, özellikle köylü vatandaşlar; gizli toplantılar, gizli çıkarılan yazılı araçlarla çekilmeye çalışılır.

1944 yılında Stalin ve İngiltere Başbakanı Churcill'in Moskova'da düzenledikleri görüşmede, Romanya'yı Sovyet egemenliğine bırakan kararı, savaş sonrası Romanya'nın Sovyetler tarafından işgal edilmesini kolaylaştırır. 1947 yılında yapılan barış antlaşmasında Romanya; Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Macaristan arasında paylaştırılır. Yaşanan gelişmeler, Romanya'da komünizmi güçlendirir. 1947 yılında Kral'ın tahtından feragat etmesi, Romanya'nın Halk Cumhuriyeti'yle yönetilmesine yol açar. 1948 yılında Sovyet sosyalizmini örnek alan İşçi Partisi, adını Romanya Komünist Partisi olarak değiştirerek ülkeyi yönetir (2006: 6-7; 13). Verilen bilgiler, İkinci Dünya Savaşı döneminde mihver devletler arasında yer alan Romanya'nın 1947 yılında krallık

rejiminin son bulmasıyla komünistlerin eline geçtiğini, Türkiye'nin yürüttüğü siyasetin bu nedenle eleştirildiğini çıkarımladır.

Romanya gazetelerinde, Türkiye'yi yönetenler ve resmî Türk basını da eleştirilir. Cümlelerde, Rusya'nın komünist rejiminden “sosyal ve ekonomik hürriyet rejimi” olarak bahsedilmesi ve bu rejime karşı tahrik mücadelesine girildiğinin söylenmesi, Türkiye'nin komünizm faaliyetlerini yasaklayan hareketlerinin komünizm yanlılarınca hoş karşılanmadığını çıkarımladır. “Seçimler büyük bir tedhiş içinde geçmiştir. Millet ıslahat istemekte, baştakiler demokratik partilere karşı müfrit tedbirlere başvurmaktadırlar. Binlerce insan hapishanelere atılmıştır...” cümleleri, Romanya gazetelerinde Türkiye'nin neden bu şekilde eleştirildiğini açıklığa kavuşturur. İkinci Dünya Savaşı boyunca Almanya'nın yanında yer alan, savaş sonunda komünizme cephe alan yöneticilerin Türkiye'yi yönetmesinden rahatsızlık duyan komünistler, muhalif partilere aşırı tedbir alınan, binlerce insanın hapse atıldığı baskı ortamında yapılan seçim sonuçlarının gerçekliğinden şüphe duyar.

“18 Ocak gecesi “Radyo Gazetesi” saatinde Rumenlere şu cevap verilmiştir:

Bu efendiler Romanya'nın halini unutup halkla alay etmektedirler...

Rumen salon komünistleri arasına bir yeni isim daha karıştı: Yüzbaşı İvan Tipo...

Bu salon komünisti, bir kızıl dergide, “Türkiye” başlıklı yazısında malum efendilerinin emirlerini yerine getirmektedir... Bunlar gelip geçene çamur ve taş atan, aile terbiyesinden mahrum, arsız, terbiyesiz mahluklardır... Halkın milyonlarca leyini işgal kuvvetlerine sarf eden Türkler değil, kendileridir. Rumen milleti, bir gün bu efendilerden hesap soracaktır. Bizim dileğimiz, Rumenlerin bugünkü faciadan bir an önce kurtulmalarıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.362-363). Romanya gazetesinin haberine Türkiye, 18 Ocak gecesi "Radyo Gazetesi" saatinde cevap verir. Türkiye, verdiği cevapla seçimlere fesat karıştırıldığı düşüncesinin Türk halkıyla alay etmek olduğunu ve Romanya'nın kendi devlet sorunlarıyla ilgilenmesi gerektiğini ima eder. “Bu salon komünisti, bir kızıl dergide, “Türkiye” başlıklı yazısında malum efendilerinin emirlerini yerine getirmektedir...” cümlesinde geçen “kızıl dergi” ve “malum efendi” söz grupları, bu malum efendilerin komünist Rusya destekçisi kişiler olduğunu çıkarımladır. “Bunlar gelip geçene çamur ve taş atan, aile terbiyesinden mahrum, arsız, terbiyesiz mahluklardır...” değerlendirme içeren düşünce bildirimi cümlesinde, Türkiye'ye eleştiriler yöneltenler ağır bir dille aşağılanır. “Halkın milyonlarca leyini

işgal kuvvetlerine sarf eden Türkler değil, kendileridir.” cümlesinde, Romanya’nın “sosyal ve ekonomik hürriyet rejimi” olarak bahsettiği Sovyetlerden Türkiye’nin “işgal kuvveti” olarak bahsetmesi, dikkat çekicidir. Bu söylemler, ülkelerin taraf olduğu siyasî rejimlerin çıkarımlanması açısından önemli ipuçları içerir. Türkiye, halkın “ley” yani parasını Sovyetlere harcayan Romanya’yı eleştirir. “*Bizim dileğimiz, Rumenlerin bugünkü faciadan bir an önce kurtulmalarıdır.*” istek içeren düşünce bildirimi cümlesinde, Türkiye’nin komünist rejimden facia olarak bahsetmesi, Türkiye’nin komünizme yaklaşımının çıkarımlanması açısından değerlidir. Romanya gazetesinde çıkan haber ve habere Türkiye’nin verdiği cevap, *haber verici, bilgi verici, aydınlatıcı ve kitlelere duyurucu bildirim cümleleriyle* metne dâhil edilmiştir. Konu bütünlüğünü bozmamak adına elde edilen veriler, alt alta sıralanmıştır.

“Gece de amma çabuk bastırıyor ha!.. Kara dokumaları yeniden bağlayıp çekmeli camların üstüne. Karartmaya hazır olmalı. Eli kulağında gecenin. Şunun bir kolayını bulmadı da Molla Kâtip. Şakir Ağa bir gelse, söyleyeceğim: Kara perdeleri her gün indir, bindir; başa çıkmıyor, diyeceğim. Bu pasif koruma da daha ne kadar sürer ki? Kaç ay? Kaç yıl? Söylemeli de pencerelere cırcır mı taktıracaklar, ne yapacaklarsa yapsınlar.” (A. A. -Ö.Y., s.104). Gecenin aniden bastırması, şehrin ışıklarının gecenin karanlığını bastırmamasıyla mümkün olur. Kara dokumaların camlara çekilmesi nedeniyle ışıktan izole ortam, karanlığa bürünür. Umut Karabulut’un verdiği bilgilere göre pasif korunma tedbirleri çerçevesinde alınan önlemlerinden biri, “*Hava Taarruzlarına Karşı Işıkların Söndürülmesi ve Karartılması*”dır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında düşman saldırı uçaklarının karanlık ortamlarda hedeflerini bulmalarına engel olmak ve uçakların yön tespiti yapmalarını önlemek için ışıklar söndürülmüş ya da karartılmıştır. Savaş tehlikesine karşı ışıkların söndürülmesi ve karartılmasıyla yapılan pasif korunmalar, ülkenin tüm şehirlerinde uygulanmıştır (2014: 201).

Savaş uçaklarının gaz, tahrip bombaları atması tehlikesine karşı alınan önlemler, ülkeyi savaş çıkma ihtimaline karşı hazır duruma getirmek içindir. Oteldeki kara perdelerin ışıkların dışarıdan görünmemesi için her gün indirilip kaldırılması, bu tedbirlerin her gün alındığını ortaya koyar. “*Bu pasif koruma da daha ne kadar sürer ki? Kaç ay? Kaç yıl?*” cümleleri, savaş çıkma ihtimaline karşı ülke çapında her türlü önlemin alındığını ve işin şansa bırakılmadığını göstermekte bu durum da dış politikada başarılı çalışmalar yapıldığı çıkarımında bulunulmasını sağlamaktadır. Kara perdelerin

her gün indirilmesiyle bu işin olmayacağını söyleyen Ali, “Söylemeli de pencerelere *circır mı taktıracaklar, ne yapacaklarsa yapsınlar.*” cümlesiyle karartma uygulamasının istendik şekilde uygulanması gerektiğini belirtir. Karabulut’a göre savaş tehdidine karşı özel ve genel bina dış ve iç aydınlatmaları, vitrin ışıkları, bina numaralarının aydınlatılması, ışıklı reklamlar yasaklanır; ihtiyaç fazlası olan ışıklar, sokak ışıkları ve işaretlerinin karartılması talimatı verilir. Maskeleye suretiyle karartma, bina içlerinde ışığın dışarıya sızmasını engellemek amacıyla perdeleme tedbirleri alınması istenir (2014: 202).

“İstanbul’da olduğu gibi, şimdi Ankara’da da kışları öyle yirmi bin, otuz bin yoksula sıcak aş verecek aşevleri açılmış (...) Ali’nin burun kanatlarına bazen bir çorbanın buram buram tüten kokusu çarpıyor. Hevesleniyor. Ama orada, aşevinin önünde öyle, çinko ya da bakır taslarını uzatarak duran kalabalığı Türklüğün yüzkarasıymış gibi görüyor. Hevesini içinden de, burnundan da kovuyor. Türk, hem bu denli yüceyken, hem nasıl bu kadar küçülmüş olabiliyor; buna akıl erdiremiyor. Orada aş dağıtımı yapanların insanları itip kakmaları, söyledikleri sözler de sıcak çorbanın çekiciliğini silip süpürmeye yardımcı oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.105). İkinci Dünya Savaşı nedeniyle dünyada baş gösteren ekonomik bunalım ülkemizi de etkiler. Artan yoksulluk, insanları ekmek bile bulamayacak konuma getirir. Kızılay’ın öncülük ettiği ve CHP, halkevleri ve yardımsever halk tarafından desteklenen aşevleri, parası olmayanlara yardım için kurulur. Utkugün’ün verdiği bilgilere göre Kızılay Cemiyeti, savaş yıllarında aşevi kurarak ihtiyaç sahibi olan vatandaşlara yemek ve ekmek yardımında bulunur. Savaş döneminde yaşanan hayat pahalılığı ve ekonomik bunalım, devletin vatandaşların taleplerinde yetememesine neden olur. Kızılay Cemiyeti ile işbirliği yapan devlet, aşevlerinin kurulmasına maddî ve manevî destek verir. Yiyecek sıkıntısı ve fiyat artışları birçok yoksul vatandaş zora soktuğu için öncelikle İstanbul’da daha sonra Ankara, İzmir, Bursa ve Edirne’de aşevleri açılarak fakir vatandaşa parasız yemek dağıtılır (2016: 414).

Ortaokul, lise düzeyi öğrencilerle üniversiteli gençlere de bu imkânlardan yararlanma fırsatı verilir. Kendilerine verilen karnelerle aşevlerinden yiyecek almaları sağlanır. Ankara Hergele Meydanı’nda kurulan aşevinin önünden geçen Ali’nin burun kanatlarına buram buram tüten çorbanın kokusunun çarpması söylemiyle ortaokullu olan Ali’ye verilen bu imkânın sezdirimini yapılır. Soğukta giyecek bir şey olmaması

nedeniyle hasta olan Ali'nin kurduğu “*Anam bulama yollamış. Otele varınca ağzıma bir parmak atsam içime ateş olur mu ki.*” cümleleri, Ali'nin buram buram kokan sıcak çorbaya muhtaç olduğunu gösterir.

Hevesini içinden de, burnundan da kovan Ali için kurulan “*Türk, hem bu denli yüceyken, hem nasıl bu kadar küçülmüş olabiliyor; buna akıl erdiremiyor. Orada aş dağıtımı yapanların insanları itip kakmaları, söyledikleri sözler de sıcak çorbanın çekiciliğini silip süpürmeye yardımcı oluyor.*” cümleleri, yemek dağıtılan aşevleri önünde oluşan kalabalığın ne boyutlarda yoksulluk çektiğini çıkarımlatır. Utkugün, aşevlerinden yararlanan vatandaşların içler acısı durumunu anlatırken yoksul vatandaşın yemek alacak kabı olmamasından dolayı dağıtım yerine kevgir, çay ibriğiyle geldiklerini hatta daha düşkün olanların yemeği yanlarında getirdiği kâğıda koydurduklarını ifade eder (2016: 424).

“*Mimar amca, Ankara’da açılacak olan Alman Şehir Mimarisi Sergisi’nin hazırlıklarına girişmiştir. Sık sık başkente gidip gelmekte, orada önemli kişilerle tanışmakta... Bu tanışıklıklar mimar amcaya yeni yeni üyelikler, yeni yeni bilirkişilikler, komisyon başkanlıkları sağlamaktadır. Başkentteki yöneticiler, bilirkiş ve uzmana duydukları susuzluğu, Avrupa savaşıdan yakayı kurtarıp yurda dönen okumuşlarla gidermeye çalışmaktadırlar.*” (A. A. -Ö.Y., s.132).

Evren Küçük, Yeni Alman Mimarisi Sergisi’nin 31 Ocak-15 Şubat 1943 tarihlerinde “*Ankara Sergi Evi*”nde açıldığını ve basında önemli yer edindiğini dile getirir. “Nazi Almanyası’nın büyük gücü” propagandasını yapan sergi, savaşın Almanlar için kötüye gidişine rağmen “*yenilmez Almanya*”, “*Güçlü lider, güçlü mimarî*” anlayışlarının benimsetilmesi niyetiyle açılır. İkinci Dünya Savaşı’nda psikolojik üstünlük sağlamak, nüfuz kurmak için sergileri araç olarak kullanan Almanya, güney sınırlarının güvenliği için stratejik öneme sahip Türkiye’de de bu amaçla eğitim, kültür ve mimarî sergileri açar (2018: 23-24). Türk ve yabancı yetkililerin büyük çaplı katılımıyla açılan sergi hakkında art alan bilgisine sahip olmayan okur, vericinin vermek istediği mesajı anlamlandırma konusunda eksiklik yaşayacaktır. Alman propagandası yapılacak olan “*Alman Şehir Mimarisi Sergisi*”nin hazırlıkları için sık sık Ankara’ya giden amca, Alman taraftarıdır ve ülkede Alman destekçisi kişilerin sayısını arttırmakla görevlendirilmiştir. Bu nedenledir ki Ankara’da önemli kişilerle tanışması sonucu ve yeni üyelikler, yeni bilirkişilikler ve komisyon başkanlıkları elde eder.

“Kuluçka mevsimi gelmiştir. Bu yüzden de Amerika’nın 337 yumurta yapan rekortmen tavuklarıyla modern kuluçka makineleri ve levazımı da yurdumuza gelmiştir. Askeri yardım ve rekortmen tavuklar dışında o sıralar yurdumuza bir soprano, bir filo, bir gazeteci grubu ile “yanında karısı, kızı, sekreteri ve kalabalık ekibiyle” Herald Tribune’un sahibi Mc. Gormick de gelmiştir. Yeni yeni kadın dernek ve birliklerinin kurulması da yeni ithal malları arasındadır.” (A. A. -.Y., s.381). Cümlelerde, Türkiye’ye Amerika’dan gelen grup ve ürünler hakkında bilgi verici bildirimde bulunulur. Amerika’dan gelen heyetin esas amaçlarının ne olduğunu, Melih Duman şu şekilde bildirir: ABD’de Türkiye’nin yeterince tanınmaması nedeniyle Truman Doktrini ve Marshall Yardımları alınırken Türkiye lehine karar çıkması açısından zorluk çekilir. Bu nedenle ABD’de Türkiye’nin tanıtımını yapacak “Haberler Bürosu” kurulması planlanır. Ayrıca Chicago Fuarı’nda Türk elişi ve resim örnekleri sergilenir, haber ajansları ve gazetelerde Türkiye ve ürünleriyle ilgili haberlere yer verilir. Fuar dolayısıyla, Türkiye’yi ziyaret eden McCormick, sonrasında Türkiye’nin NATO’ya ye olmasının gerekliliği hakkında yazı yazar ve makale büyük ilgi uyandırır. Haberler Bürosu’nun Chicago Fuarı ve sonrasında Türkiye’ye yapılan ziyaret sayesinde Türkiye’yi tanıtmaya yönelik yaptėı propaganda, başarılı sonuçlar alınmasını sağlar (2018: 208; 215). Bu bilgiler ışığında “... bir soprano, bir filo, bir gazeteci grubu ile “yanında karısı, kızı, sekreteri ve kalabalık ekibiyle” Herald Tribune’un sahibi Mc. Gormick de gelmiştir.” cümlesinde söz edilen gazetecilerin Türkiye’nin Amerika’ya olumlu imajla tanıtılması için haber yapacak kişiler olduğu ıkarımlanır.

“Marshall Fikir Planı pek yakında Ayan Meclisi Dış Münasebetler Komisyonu’nda görüşülmeye başlanacaktır. Amerikan halkıyla dünya halkı arasındaki fikri boşluğu doldurmak gagesiyle Amerika’nın Sesi eski başkanı William Benton tarafından yapılan bu teklifin geniş çapta bir Amerikan haberleşme programı olduğu bildirilmektedir. Bu program, yeryüzündeki bütün insanlara demokrasinin öyküsünü anlatmayı amalayacakmış.” (A. A. -.Y., s.381). Haber verici bildirim cümlelerinde, Türkiye dâhil 16 ülkeye maddi yardımda bulunulan Marshall Planı hakkında Amerika’da görüşmeler başlatılacağı bilgisi verilir. Amerikan halkı ve dünya halkı arasındaki fikri boşluğu doldurmak gagesiyle ortaya sürülen geniş çaplı teklif, Amerikan haberleşme programıdır. Bu programın Türkiye ayağında, Türkiye’yi Amerika’ya tanıtmaq amacıyla kurulan “Haberler Bürosu” vardır. Duman’ın verdiği bilgilere göre film ve

televizyon gösterimi; kitap, bülten, broşür, afiş gibi matbu faaliyetler ve radyo konuşmaları aracılığıyla Amerika’da Türkiye, Türkiye’de de Amerika propagandası yapılır (2018: 2015). “*Bu program, yeryüzündeki bütün insanlara demokrasinin öyküsünü anlatmayı amaçlayacakmış.*” cümlesi, Türkiye’de Amerika propagandasının demokrasi konusu üzerinden yapılacağını çıkarımlatır. Haberin verildiği dönemle Türkiye’nin çok partili hayata geçtiği dönemin aynı olması, bir tesadüf değildir.

3.2. METİN BAĞLAMA / TUTARLILIK ÇIKARIMLARI

3.2.1. Önermeye Dayalı Çıkarım

Metinde açıkça yer verilen olaylar arası ilişkileri; kişi, yer, zaman, koşul, araç gibi bilgisel ilişkileri içeren çıkarımlardır. “Mantıksal bilgilendirici çıkarımlar”, “mantıksal açıklayıcı çıkarımlar” olarak ikiye ayrılır.

Chikalanga, *önermeye dayalı “metne bağlı” çıkarımların* metnin anlamsal içeriğinden mantık ilkelerine uyularak yapılan çıkarımlar olduğunu belirtir. Bir ya da birden fazla önerme veya paragrafta verilen bilgilere dayalı olabilir. Harris vd.’nden aktardığı bilgilere göre vericinin doğrudan mesajını ve aktardığı iletiyi içeren önermeye dayalı çıkarımlar, yüzde yüz kesin kabul edilir (1992: 699-705). Demirgüneş vd., önermeye dayalı çıkarımların doğrudan metindeki açık önermelerin anlamsal bağlamından türediklerini ifade eder (2014: 977).

3.2.1.1. Mantıksal Bilgilendirici Çıkarımlar

Chikalanga, mantıksal bilgilendirici çıkarımların “*kim?, ne?, nerede?, ne zaman?*” sorularının cevaplarını barındırdığını belirtir. Kişi, referans, araç, eylem veya olayların yer, zaman, bağlamını içerir (1992: 704-705). Arthur Graesser vd., çevrimiçi olarak üretilen “*bilgi temelli çıkarımları*” şu şekilde sınıflandırır: Karakterlerin özellikleri; inanç, duygu ve bilgileri; eylemleri gerçekleştirmekteki hedef ve planları; olay ve eylemlerin neden - sonuçları; varlıklarla uzam arasındaki ilişkiler; tema ve konu; isim ve zamirlerin göndermeleri, yazarın tutumu; okuyucunun duygusal tepkisi. Çevrimiçi olarak üretilen bu çıkarımlar, karakterler arasındaki iletişimsel alışveriş ve karakterlerin zihinsel durumları hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar (1997: 181).

Müsamere sahnesinde Sevil’in rolü anlatılırken geçen “*Bir konser salonunda konser vermesi öngörülmüştü.*” cümlesinden, öğrencilere verilen rollerin öğrencilerin kendi seçimleri olmayıp onlara öngörülen roller olduğu anlaşılır.

“Teyzemler yeni bir soba aldılar. Şakir Zümre marka. Şimdi onun başında yazıyorum. Bu sobalar Türk Sanayii Harbiye ve Medeniye Fabrikası’nın, yani memleketimizin ilk soba fabrikasının mallarımı. Eniştem bu sobaların on beş yıllık bir tecrübenin mahsulü olduğunu, yani en iyi sobaların bunlar olduğundan kimsenin şüphesi bulunmadığını söylüyor. Bilirsin, biz, bizim oralarda çok çok sacdan odun sobaları yakardık. Ben böyle bir taşkömürü sobasını ilk görüyorum ve teyzemlerin yakacakları günü iple çekiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 79). Savunma sanayisi alanında dünyaca ünlü Şakir Zümre Türk Sanayi Harbiye ve Medeniye Fabrikası, silah üretimi yapmaktayken sonrasında döküm, madenî eşya özellikle de soba üretmeye başlar. İstanbul Sanayi Odası’nın İstanbul sanayi tarihini ele aldığı kitapta verilen bilgilere göre Şakir Zümre “Türk Hava Kuvvetleri” için beş yüz bin kiloya varacak şekilde bomba üreten, ürünlerini başka ülkelere ihraç eden bir fabrika kurar. “İkinci Dünya Savaşı” sonlarında Amerika’nın silah imal etmesi nedeniyle bomba üretimini durduran fabrika, soba üretmeye başlar (2017: 72). Metinde, ülkenin ilk soba fabrikasında üretilen sobaların en iyi sobalar olduğu ve bu sobaların on beş yıllık tecrübenin mahsulü olduğu bildirilerek cumhuriyetle birlikte ülkemizde yerli üretime verilen önem ve üretimin kalitesiyle ilgili çıkarımlara ulaşılması beklenir.

“Ulan, bu senin memleketlin. Hiç değilse sen onun köyündensin. Üç aşağı, beş yukarı aynı mektepte okudunuz. Aynı sahnede dans mans bile yaptınız sarmaş dolaş.” (A. A. -Ö.Y., s.105-106). Polka ve rondo dansında Aysel’in partneri, Ali’dir.

“Sanki köyünde helalar daha mı mamurdu, aptal? Aklım başına topla. Nankörlük istemez. Otelin hiç değilse elektriği var. Çekmişler pekala işte duvarların, tavanların üstünden hatları, sokmuşlar elektriği içeri.” (A. A. -Ö.Y., s.100) cümleleri, köyde elektrik olmadığı ve son derece imkânsızlıklar yaşandığı çıkarımına ulaştırır.

“Kim istemez kendini beğenerek ölmeyi? Kendimi doğrulamış olarak ölmeyi ben de isterim. Her şeyde haklı bularak kendimi. Bütün haksızlıkları da başkalarına yıkarak. Devrederek. “Kısmet değilmiş!..” (A. A. -Ö.Y., s.117) cümleleri, Aysel’in kendini doğrulamış olma, haklı bulma ve bütün haksızlıkları başkalarına yıkıp devretme gibi genel değişmez isteklerinin gerçekleşmediğinin çıkarımlanmasını sağlar.

“Kızılma’lardan birinin sayfalarını çevirirken, eline birkaç kuruş geçer geçmez yine o lokantaya gitmeyi kuruyor. Fethi Bey’in içini bunaltan gülümseyişlerinden, İlhan’ın kasa tahtasında gümbürdeyen yumruk seslerinden kaçıp o lokantadan

belleğinde kalan tatlı sohbetlere sığınıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.164). Bilgiler, Ali’nin İlhanların sert tavırlarından ve bunaltıcı sohbetlerinden hoşlanmadığını çıkarımlatır.

“Böylece Aydın, hem gözünde küçülüyor, hem büyüüp erişilmez oluyor. Onun bu tutumunda daha uygarca bir yan bulmasından ve bunu kendisinin sezememiş olmasından korkuyor. Yolda son rastladığında Aydın’ın elinde bir tenis raketi vardı. Aysel artık, tenis oynayan bir Cumhuriyet çocuğunu önemsememezlik edemez. Durup başka ufuklar görmeye yer kalmamıştır. Üstelik başkentte öyle ender, öyle yepyeni bir şey ki bu; tenis oynamak... Elinde bir raket dolaştıran her genç kız, her genç erkek, ilgi çekicidir. Övünçlü, övülesi...” (A. A. -Ö.Y., s.231). Aydın’ın ikiyüzlü tavırları, Aysel’in gözünde onu küçültürken bazı uygar davranışları gözünde büyüüp erişilmez olmasına neden olur. Aysel, onun kötü tutumlarında da uygarca bir yan bulmaktan ve bunu anlamamış olmaktan korkar. Bu bilgiler, Aysel’in Aydın’da beğendiği şeyin, kötü tutumlarında bile uygar yanlar bulması olduğunu çıkarımlatır.

“Tiyatroya pek tutkun bir öğrencimin, Alev’in gözünde Çehov gerici. Tutucu. Belki öteki arkadaşlarının gözünde de. Üner’in belki... Henüz bu konudaki düşüncelerini söylemedi onlar. Eh, biz de zaten 19. Yüzyıl Rus toplum yapısını inceliyoruz. Çocuklar iyi bilsinler istiyorum; doğru değerlendirebilsinler her şeyi. Yanlışlarımı ben de arıyorum. Yeniden, yeniden... Yüzümüzü döndürdükleri yerde bir doçentin önüne yeni baştan, yeniden ve yeniden öğrenilecek bu kadar çok eski şey birden çıkar mı? Bir yeni dönemde her şeyimi gözden geçiriyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.239). Aysel, üniversitedeki derslerinde, salt bilgi aktarımı yapmayıp öğrencilerle fikir alışverişinde bulunur. Dersleri öğrencilerin görüşlerini de alarak işlemesi sayesinde kendi yanlışlarından sürekli arınır. O, yıllarca aynı bilgilere bağlı kalmayan, sürekli kendini yenileyen, değişime açık, bilgileri tazelemeye çabalayan bir akademisyendir.

Warren, Nicholas ve Trabasso'nun “bilgilendirici çıkarım”lar yine Nicholas ve Trabasso’nun “bilgilendirici çıkarım”lar kategorisinde yer verdiği çıkarım türüdür. Chikalanga, “önermeye dayalı çıkarımlar”ın alt kategorisi olan “mantıksal bilgilendirici çıkarımlar”ın bir türü olarak yer zamana dayalı çıkarımları sayar. Warren, Nicholas ve Trabasso Taksonomisi’nden aktardığı bilgiye göre *yer ve zamana dayalı çıkarımlar*, eylem ve olayları metnin içinde belirli olan bir yer ve zamanda konumlandırır (1992: 701-705).

3.2.1.1.1. Mekâna dayalı mantıksal bilgilendirici çıkarımlar

“Askerliğini er olarak yaparken, Mahmudiye’deki ilk eğitim kursuna aday seçilen kardeşi geldi aklına (...) Oğlan, Sarayköyü’nde eğitimlik ediyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 57). Köy eğitim kurslarından mezun olan öğretmenler, nüfusları 400’den az olan yerlere eğitimlik yapmaları için gönderilmiştir. Bu bilgiden Sarayköyü’nün nüfusunun 400’den az olduğu çıkarımına ulaşılır. Sarı ve Uz’un verdiği bilgiye göre Eskişehir Mahmudiye’deki kursa aday gönderecek vilayetler; Afyon, Konya ve Eskişehir’dir (2017: 43). Bu bilgi, romanda geçen ilçenin Afyon, Konya ve Eskişehir’in ilçelerinden biri olabileceğini çıkarımlatır.

“Yayın canlı sürüyordu. Sesimizi bütün dünyaya duyurmak, Etimesut’taki dâhil neredeyse dört beş kişinin omuzlarındaydı. Hoş artık Ali, sesimizi bütün dünyanın duyduğuna da pek inanmıyordu ya... Anası bile duymadıktan sonra... Çok çok iki yüz kilometre uzaklıktaki anası.” (A. A. -Ö.Y., s.365). Dündar Öğretmen’in kardeşinin eğitim gördüğü Eskişehir’e öğrenci alan illerden yola çıkarak kahramanların yaşadığı ilçenin Afyon, Konya ve Eskişehir’e ait olabileceği çıkarımına ulaşılmıştı. Metnin bu bölümünde verilen ilçenin Ankara’ya iki yüz kilometre kadar uzakta olduğu bilgisinden bu ilçenin hangi ile ait olduğu yine çıkarımlanamamıştır. Çünkü illerin hepsi, Ankara’ya iki yüz kilometre civarı uzaklıkta bulunmaktadır.

“Asansörle tam on altı kat çıktık. On altıncı katta indik.” (A. A. -Ö.Y., s. 7) cümlesinden kahramanların bulundukları yerin müstakil bir ev olmayıp apartman, plaza, otel vb. gibi yer bir olduğu anlaşılır. “Bana odayı gösterecek oğlanın peşinden yürüyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 7) cümlesinde daire, ev vs. denmeyip oda denmesi, oğlan denen kişinin bir emlakçı değil; bellboy vb. olduğunu gösterir. Bu bilgi, kahramanların otel, hotel gibi bir yerde olduklarını sezdirir. “Kısa bir koridor geçti. Bir odanın önünde durdu. Ben de durdum. Kapıyı açtı, içeri girdik.” (A. A. -Ö.Y., s. 7) cümleleri ışığında mekâna dair somut bir kodlayıcı olmamasına karşın vericinin sezdirimlerinden mekânın otel odası olduğunu söylemek mümkündür. Mekânın otel vb. olduğu çıkarımına ulaşabilmek için sezdirim cümleleri takip edilmiş, sezinlemeler güçlendikçe çıkarımlama işlemi gerçekleşmiştir. “Bakmadım ama saat yedi buçuk falandır. Aşağıda otele kaydımı yapan delikanlıdan duydum sanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 7). “Otel” sözcüğü ilk defa geçmesine rağmen daha önceki cümlelerde yazarın verdiği sezdirim cümlelerindeki ipuçlarından kahramanın otelde olduğu çıkarımlanmıştı. Verici, mekân

bilgisini sezdirimlerle alıcıya buldurduktan sonra doğrular. “İyi ki en üstlerde bir kattayım.” cümlesi, otelin on altı kattan biraz daha çok katlı olduğu bilgisine ulaştırır. “Şimdi kalksam, koyu yeşil perdeleri ardına dek sıyırsam, çıplak gövdemin önüne serilmiş başkenti göreceğim. Nereye bakıyor bu Brezilyalı pencere? Kaleye mi? Gençlik Parkı’na mı? Bir uçtan apoletli Çankaya’ya, öte uçtan eski, soylu ve ucuz Etlik’e mi? Cebeci Mezarlığı’na mı yoksa? Yoksa, Nil Bar’a mı? Belki de Roma Hamamı’na. Hangi otel bu?” (A. A. -Ö.Y., s.122) cümleleri, otelin nerede olduğu bilgisine tam olarak ulaşılması için yeterli bilgi içermemektedir. Ankara hakkında art alan bilgisi yetersizliği on altı kattan yüksek bu otelin hangi otel olduğu bilgisine ulaşılmasını engellemektedir. Ancak aşağıda verilen ayrıntılı konum bilgileri, Ankara’nın lüks semtlerinden birinden olduğu bilgisine ulaşılmasını sağlar.

“Cebeci’de, Tıp Fakültesi Hastanesi’ne çıkan yokuşun üstündeydim (...) Solda bir yola saptım. Bir jandarma karakolunun önünde durdum.” (A. A. -Ö.Y., s. 50). Gece tek başına Ankara sokaklarında dolaşırken ana caddeden yan sokaklara sapan Aysel, Cebeci’deki Tıp Fakültesi Hastanesi’nin üst tarafında olduğu bilgisini verir. Aysel’in aşağıda bahsettiği cezaevi, sokaklarda yürüyerek dolaştığı dikkate alınarak Cebeci’ye yakın olması sebebiyle 1960 darbesinden sonra çok sayıda siyasî, askerî ve öğrenci tutuklunun yer aldığı Ulucanlar Cezaevi’dir. “Anacaddeyi bırakıp yan sokaklara saptım. Ortalık iyice aydınlandığında Cebeci’de, Tıp Fakültesi Hastanesi’ne çıkan yokuşun üstündeydim (...) Cezaevinin oralarda ince, ırak ısıklık sesleri duymuştum.” (A. A. -Ö.Y., s. 50). Bu çıkarıma ulaşılmasında, cezaevinden gelen ısıklık sesleri sezdirimi belirleyici olmuştur.

“Havuzbaşı’nın ışıkları yanıyor. İnsanlar parkta kanepelerin üstüne doluşmuşlar. Kabak çekirdeği çitliyorlar. Küçük memurlar, abideyi görmeye gelmiş taşralılar. Abidenin iki iri heykeli çıplak, tunç-siper, parkın üstünde ürkütücü bir gerginlikle duruyor.” (A. A. -Ö.Y., s.312). Işıkları yanan Havuzbaşı, kanepelerde oturup çekirdek çitleyen insanların bulunduğu park ve küçük memurlarla taşradan gelen halkın izlediği çıplak, tunç-siper iki iri heykelin nerede bulunduğu söylenmemiş olsa da verilen bilgiler ipucu olarak kullanılarak çıkarımlanabilir. Ankara Güvenpark’ta bulunan anıt, milletin yaralarını saran kahraman iki çıplak erkeği tasvir eder. Sağda bulunan erkek güveni; solda bulunan ise nesilden nesle korumayı, birliği sembolize eder. Ayoğlu, yaşlı ve genç heykellerin Türkiye’nin geçmiş ve geleceğini, eski- yeni Türkiye’yi temsil ettiğini

söyler. Müziğe ilgisi olması nedeniyle dev boyutlu müzisyen heykelleri yapma hayali olan heykeltıraş Hanak, bu figürleri ellerinde stilize edilmiş çalgılar bulunan müzisyen olarak düşünür ancak halk, çalgıları silah ve sopa olarak algılar (2010: 89-90).

“*Ertesi sabah Selma’yı yolcu ettik. Ömer ayrı bir uçakla Erzurum’a gitti. DPT, uzmanını yeni bir araştırmaya gönderiyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.346) cümlelerinde, Ömer’in gittiği yerin açıkça bildirildiği görülür. Ancak “*yolcu etmek*” ve “*göndermek*” ifadelerindeki uzam bilgisine örtülü olarak ulaşılır. İkisinde de başlangıç noktası Ankara’dır. Varış noktaları hakkında bağlamdan yola çıkarak Selma için İstanbul olduğunu söyleyebiliriz ancak uzmanın nereye gittiği belirsizdir.

3.2.1.1.2. Zamana dayalı mantıksal bilgilendirici çıkarımlar

Zamana dayalı çıkarımda bulunabilmek için bağlama dayalı bilgi dikkate alınmalıdır. Zarflar, sayısal ve zamana dayalı ifadeler, titizlikle takip edilmelidir:

“*...minibüslerden boşalıp dağılanların binip gidenlerden on kat fazla olduğu bir zaman parçası içinde...*” (A. A. -Ö.Y., s. 76) cümlesi, ölmeye yatılan saatin 07.22 olduğu dikkate alınarak insanların işlerine gitmekte olduğunu çıkarımlatır.

“*Bakmadım ama saat yedi buçuk falandır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 7). Kahraman, öncelikli olarak otel odasında lambaların yakılmasını istemediği ve ışıkları söndürdüğü hakkında bilgi verir. Verilen ön bilgiler, ışıkların neden açılmak istenmediğiyle ilgili zamana dair tahminler yürütmesine önayak olur. Sonrasında verilen bu cümlelerin mantıksal destekleyiciliğiyle yapılan tahminler, sabahın ilk saatlerinde olunduğunu çıkarımlatır. Cümledeki, “*falan*” sözcüğü ve “*-Dir*” eki, saatin kaç olduğunu tam olarak bilinmediğini gösterir. Apaydın’a göre saatin kaç olduğu hakkındaki doğru bilgiye üst anlatıcı olan yazarın verdiği bilgilerden ulaşılır. Yazar, romanın I. bölümünün takdiminde saati 07.22 olarak vermekte, XIII. bölümünde ise saatin 08.49 olduğu bilgisini bildirmektedir (2006: 21).

“*Beş bin lira o zarfın içinde yalnız değil. Üç dört satırlık bir notla birlik. Birkaç saat önce, paranın yanı sıra o zarfa kapattığım notta ne demiş olduğumu anımsamıyorum. Anımsamaya da çalışmıyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 8). Kahraman, saat yedi civarı otele giriş yapar. Vericinin bu cümleleri yedi civarı kurduğu varsayılırsa kahraman, “*birkaç saat önce*” yani gecenin geç saatlerinde uyanıktır ve muhtemelen geceyi uykusuz geçirmiştir. “*Sabaha doğru Küçükesat’taydım. Küçükesat’ın bütün sokaklarını*

dolaştım.” (A. A. -Ö.Y., s. 29) cümlelerinde ifade edildiği üzere Aysel’in otele gelmeden önce Küçükkesat sokaklarını dolaşması, bu zamana dayalı çıkarımı destekler.

Aysel’in geceyi uykusuz geçirdiği, verilen sezdirimlerden yola çıkarak çıkarımlanmıştı. “*Öyle ya, neredeyse bütün Ankara’yı yürüdüm. Sabahın dördünden bu odaya girene dek yürüdüm.*” (A. A. -Ö.Y., s. 49-50) cümlesi, Aysel’in sabah 04.00’ten otele geldiği saat olan 07.22’ye kadar üç buçuk saat boyunca Ankara sokaklarında yürüdüğünü çıkarımladır.

“*Perdenin gerisinde çocuklar itişip kakışıyorlardı. Toz, yağ, sirke, sidik ve bitotu karışımı bir koku. Okulun her günkü alışılmış kokusunun az daha yoğunu. Kekremsi, ama yıllar geçtiğinde de hâlâ duyulabilen, duyulmasından tat alınabilen bir koku. Bazı zamanlar insanın kendi kokusunu sevmesi gibi bir şey.*” (A. A. -Ö.Y., s. 9). “*Yıllar geçmesine rağmen*” kodlayıcısı, kahramanın otel odasında ölmeye yatmasından önceki olaylara döndüğünü çıkarımladır. Zaman kodlayıcıları dikkate alındığında ölmeye yatılan andan uzun zaman öncesinden bahsedildiği anlaşılır.

“*Kolları kısa, soluk, çizgili ceket, çizgili dokuma gömleği, bol kısa paça, göbeğine dar gelen pantolonuna, çocuk kakası rengindeki kunduralarına rağmen bir başöğretmenden çok, bir cami hocasını andırıyordu. Ama o tarihte bir başöğretmen olarak da fazla yadırganmıyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 11) cümlesinde geçen “o tarihte” zaman kodlayıcısı, kahramanın ölmeye yattığı tarihten geriye dönüş yaptığını çıkarımladır.

“*Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflar öğretmeni Dünder Bey, sahnede çocuklara son öğütlerini veriyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 9) cümlesinde Dünder Bey’in son öğütlerini vermesi, müsamerenin başlamak üzere olduğunu çıkarımladır.

“*Posta arabasının gelişi yakın. Otobüsün başına toplanan kalabalığın arasında kendisinin de olamayacağını yeniden anladı. Baharda, ilkokulu bitirdiğinden buyana öğretmeniyle de, öğrencilerle de karşılaşmaktan çekinir olmuştu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 54). Hasip’in ilkokulu bitirdiğinden bu yana öğretmen ve öğrenci arkadaşlarıyla karşılaşmaktan çekindiği yönündeki bilgilerden “*Işık Yolu Cumhuriyet*” bölümünde mezuniyet müsameresinden sonra ilçede yaşananların anlatıldığı çıkarımlanır.

“*Halam bana öz çocuğu gibi bakıyor. Fakat ne olsa bu yıl ailemden uzakta ilk yılım olduğu için annemi, babamı ve kardeşim Nurten’i çok özliyorum. Ne yalan söyleyeyim, bazı geceler yatağımda gizli gizli ağlıyorum. Bu yıl ihzarideyim.*” (A. A. -Ö.Y., s. 41)

cümlelerine bakarak günlüğün tutulmaya başlanma zamanının 1938 yılı olduğu çıkarımlanır. Çünkü Aydın'ın ortaokuldaki ilk yılıdır ve hazırlık sınıfı okumaktadır.

“Sizi bu ilçede herkese güzel bir örnek olarak göstermekten en büyük sevinci duymaktayım. Sağ olun, var olun. Beni kırmadınız. Kaymakamımızı kırmadınız. Aysel'i ortaokula gönderdiniz.” (A. A. -Ö.Y., s. 55) cümleleri içinde geçen “-mAktA” ekinin cümleye verdiği anlama bakarak Aysel'in Ankara'ya okumaya gitmesiyle başlayan içinde bulundukları zamanda dahi devam eden sevinç sürecinden söz edildiği anlaşılr. Aydın'a göre “-mAktA” eki, başlangıcı belli olan geçmiş bir zamandan içinde bulunulan ana kadar devam eden hareketleri anlatan bir ektir (2016: 310).

“(Petit-Beurre)

Small

1922

Biscuits

Tam bunların altında, daire çizgisinin içyüzünü boydan boya izleyen:

CONSTANTINOPLE

Neredeyse yarım yüzyıllık bu bisküvi kutusunun soluk kâğıdı, yanılmıyorsam, ayrıca da başak desenleriyle süslüydü.” (A. A. -Ö.Y., s. 73). 1922 yılında üretilen kutunun neredeyse yarım yüzyıl olduğu bilgisinden söylenme zamanının 1972 yılı olduğu anlaşılr. Ancak “neredeyse” zarfının aşağı yukarı, hemen hemen anlamı, 1972 yılından birkaç sene öncesinden söz edildiğini çıkarımlatır.

Babasını dinlemeyen ve okuyacağım diye direten Aysel için kurulan “Geçen yıl sizi eve kapamışlar da nasıl Nuh deyip peygamber dememişsiniz.” (A. A. -Ö.Y., s.107) cümlesinde bulunan “geçen yıl” kodlayıcısı, Aysel'in ikinci kez okula gönderilmek istenmediği çıkarımına ulaştırır.

“Yaz can çekişiyor. Otobüsler şimdi dörtbir yandan toz duman içinde Hergele Meydanı'na yığılmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.155) cümlesi, yaz aylarının bitip sonbahar aylarının geldiğini sezdirir. Verici, otobüslerin dört bir yandan Hergele Meydanı'na yığılmasıyla yaz tatilinin bitmesi arasında bağ kurar ve sonbaharın gelmesi nedeniyle insanların evlerine dönmeye başlayacakları çıkarımında bulunur.

“Oda perdelerinin koyu yeşil olduğunu ayırt ediyorum. Acaba oda karanlık da ondan mı koyu görünüyor? Bir ara, arkalarına güneş vurmuş gibiydi. Şimdi hiçbir ışık, dışarda zamanın ne olduğunu söylemiyor. Bana hiçbir ipucu vermiyor.” (A. A. -Ö.Y.,

s.165). Aysel, odayı incelemeye başladığında perdelerin koyu yeşil renkte olduğunu fark eder. Fakat odanın karanlık olması sebebiyle perdelerin koyu renk görünüyorsa olabileceğini düşünür. Bir ara güneş vuran odaya artık ışık vurmadığı için hiçbir ipucuna ulaşamayan Aysel, zamanın ne olduğu çıkarımına varamaz.

“Uça uça Atatürk Caddesi’ndeki kestane ağaçlarının yapraksız dalları altında bir gidip bir geliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.255) cümlesi, mevsimin kış olduğunu, “Kızılay’ın kırmızı ayını seyrediyor. Tek tük yanmaya başlayan dükkân ışıklarını...” cümleleriyle havanın kararmak üzere olduğunu çıkarımlatır. Bu çıkarımlara ulaşmak için verilen sezdirimlerse ağacın yapraksız olması ve dükkânların sadece birkaçının ışıklarını yakmış olmasıdır.

Aydın’ı aramak isteyen Aysel, almacı kaldırır kaldırmaz santraldeki adam, “Günaydın efendim” (A. A. -Ö.Y., s.288) der. Durum üzerine Aysel, “Hangi sabahın günaydını bu? Hangi sabahtayım? İki gün sonra mı, üç gün sonra mı, bir gün sonra mı?...” cümlelerini kurarak hangi günde olduğu ya da aradan kaç gün geçtiğini bilmese de bir sabahta olduğu çıkarımına ulaşır.

“Ali, Ertürk’ün mektubunu almadan bir hafta önce, içinde altı yıla yakındır barındığı o karanlık köşesine oturmuş, Nazım Hikmet’in şiirlerini bir defterden bir deftere geçiriyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.309). Verici, Ali’nin liseyi bitirdikten sonra neler yaptığını anlatır. Ali’nin liseyi bitirmiş olduğu çıkarımına “...içinde altı yıla yakındır barındığı o karanlık köşesine oturmuş.” (A. A. -Ö.Y., s.309) söz grubunda geçen “altı yıl”dan ulaşılır.

“Selma, Ömer, ben ve bir de bir yazar arkadaş, bütün gece ülke sorunlarını tartıştık. Konuştuk, konuştuk... Yığınla kül tablası doldurduk.” (A. A. -Ö.Y., s.346) cümlelerinde kullanılan “bütün gece” tamlaması, üç noktalı “konuştuk konuştuk...” ikilemesi ve çok sayıda kül tablosu doldurulduğu bilgisi, teker teker uzun süre konuşulduğunu anlatmaya yeterlidir. Verici, vurgu amaçlı böyle bir anlatım yolunu tercih eder.

“Aysel’i başkente yollamadan da durmadan boğulmaktaydı Salim Efendi. Oğlu okuryazar olduğundan bu yana boğulmakta.” (A. A. -Ö.Y., s. 55-56). Salim Efendi’nin boğulması, Aysel’in Ankara’ya gitmesinden öncesine oğlu İlhan’ın okuryazar olmasına kadar dayanır. Mezuniyet müsamesesi sahnesinin anlatımı sırasında verilen İlhan’ın bir yıldır Balıkesir’de, ortaokulda okuduğu bilgisinden İlhan’ın 6. sınıfı bitirmek üzere olduğu çıkarımlanmıştı. İlhan’ın okuryazar olduğu tarih, mezuniyet müsamesesinin

yapıldığı tarih olan 1938 yılından 6 sene öncesi yani 1932-1933 yılları arasındadır yani Salim Efendi bu tarihten bu yana boğulmaktadır.

“*Bu artık dördüncü kışım burada.*” (A. A. -Ö.Y., s.102). Dündar Öğretmen’in gayretleriyle Ankara’ya okumaya gönderilen Ali’nin Ankara’da dördüncü kışımıdır. 1938-1939 öğretim döneminde okula başlayan ve 1940-1941 öğretim döneminde okuldan mezun olması gereken Ali’nin olayın anlatılma zamanında okula devam ettiği bilgisinden okulu uzattığı çıkarımlanır. Bağlam dikkate alınınca ekmek karnesi uygulamasının 1942 yılı başlarında uygulanmaya başladığı bilgisi, 1941-1942 eğitim öğretim döneminde Ali’nin okuluna uzatmalı devam ettiğini ortaya koyar.

“*Ocak ayının bir pazar günü, hava baharı aratmayacak derecede güzeldir (...) Tilla’daki danslı günle İnönü Gezisi’ndeki gazozlu gün üstünden birkaç ay geçmiştir.*” (A. A. -Ö.Y., s.132). Tilla’da yapılan görüşmenin 1942 yılı sonlarında olduğu bilgisinden “*Tilla’daki danslı günle İnönü Gezisi’ndeki gazozlu gün üstünden birkaç ay geçmiştir.*” cümlesinde bahsi geçen Ocak ayının 1943 yılına ait olduğu çıkarımlanır.

“*Sen şurdan bizim oğlana bir kupon ver bakalım. Galatasaray bitiyor. Eli kulağında. O da artık bir İngiliz giysin değil mi? Gençtir. Kızların da gözüne girmek ister.*” Güldü. “*Yol hazırlığı da olur hem.*” Dükkân sahibi çırpındı, didindi ve Ahmet Bey’e güzel bir kupon beğendirdi.” (A. A. -Ö.Y., s.276). Metin’in babası, “*Savaş gerçekten biterse babası onu siyasi ilimler öğrenmesi için Paris’e gönderecekmiş.*” (A. A. -Ö.Y., s.268) cümlesinde bildirildiği üzere Paris’e gidecek oğlu için yol hazırlığı yapar. Metnin önceki kısmında verilen bilgi, dikkate alındığında savaşın bittiği çıkarımına ulaşılır.

“*Öğrencilerimin karşımda sabırsız, tedirgin, kımıltılı duruşlarına bakınca da bazen düşle gerçeği karıştırıyorum. Onların hem ta yanında, içinde; hem çok uzağında, dışında oluyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.344). Aysel’in son zamanlarda kâbuslar görmesine neden olan konulardan biri, öğrencilerinin sabırsız, tedirgin, kımıltılı bakışlarıdır. Bağlam dikkate alınınca ve hangi dönemden söz edildiği göz önüne alınınca bu sabırsız, kımıltılı, tedirgin bakan gençlerin 68 kuşağı gençliği olduğu anlaşılır.

“*Şura belki ağustosta, en geç eylülde toplanacakmış. Bu konuda ilk kez yapılacak olan böyle geniş kapsamlı, geniş alanlı ve enine boyuna tartışmaya açık bir bilimsel toplantının çok şeye ışık tutacağına, bütün çelişkilerin ve çıkış yollarının saptanacağına inanıyordum. Varılan sonuçların uygulamaya konulması için bütün kurumların*

zorlanması gerekiyor. Ama ben beklemedim. Ne ağustosu, ne de eylül ayını görecekim. Mayısı da göremeyecekim. Evden çıkmadan önce çalışma masamın üstünde bıraktığım öğrenci kâğıtlarını, ders notlarını ve şura için derlenip toplanmaya hazır tümenle araştırmayı yarı yolda bırakmış oluyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.345). “Ama ben beklemedim. Ne ağustos, ne de eylül ayını görecekim. Mayısı da göremeyecekim.” ileriye dönük bildirim cümleleri, Aysel’in nisan ayında ölmeye yattığını çıkarımlatır. Engin’le Çankaya tepesinde ne zaman buluştuklarını söylerken kurduğu ”Geçen ay. Mart.” cümleleri, Aysel’in Nisan ayında ölmeye yattığı çıkarımını doğrular.

“Beş yaşımdaydım.” (A. A. -Ö.Y., s.385) cümlesinde verilen yaş bilgisi, anlatılan zamanın 1922 yılına ait olduğunu çıkarımlatır. Bu bilgiye Aysel’in beş yıllık eğitim veren ilkokuldan 1938 yılında mezun olduğu bilgisi ışığında ulaşılır.

3.2.1.2. Mantıksal Açıklayıcı Çıkarımlar

Chikalanga, mantıksal açıklayıcı çıkarımların “*niçin?, neden?, nasıl?*” sorularının cevaplarını barındırdığını ifade eder. Karakterlerin güdüler, eylem ve olayların neden – sonuçlarını, olayları meydana getiren koşulları içerir. Pearson ve Johnson’ın metinsel olarak örtük; Warren, Nicholas ve Trabasso’nun güdüsel, nedene dayalı, olanak verme çıkarımlarına benzer (1992: 704-705).

“Bu ödevinden on numara alacaktı. Fakat Amerikan Kralı, diye yazdığı için Sabiha Öğretmeni bir numarasını kırdı.” (A. A. -Ö.Y., s.108). Amerika krallıkla yönetilmediği için on almayı kıl payı kaçıran Aysel, bu ödeviyle dokuz almayı başarır.

“Evcek buraya taşınmadan önce babamın beni bir yıl okulundan alıkoyduğu yetmiyormuş gibi, şimdi de enstitüye göndereceğini söylüyor. Ortaokul bitsin, doğruca oraya yollayacakmış.” (A. A. -Ö.Y., s.109). Aysel, liseye gitmesi gerekirken Ali gibi ortaokul okumaya devam eder. Aysel’in liseye geçememe nedeni, derslerinde karşılaştığı zorluklar değil, babasının onu bir yıl okuldan alıkoymasıdır. Ali’nin Aysel’e söylediği “Elbet herkes sizin gibi olamaz. Siz, babanızı dinlemediniz. Okuyacağım, diye directtiniz. Geçen yıl sizi eve kapamışlar da nasıl Nuh deyip peygamber dememişsiniz. Duydum.” (A. A. -Ö.Y., s.106- 107) cümleleri, Aysel’in evde alıkonulması sonucu yaşananları ortaya koyar.

“Aah, ah! Şakir’in yerinde ben olacaktım ki!.. Sözümona seni okuttum deyip, ilçeye şişinecek. Şuna da yaranacak, buna da.” (A. A. -Ö.Y., s.150-151). Ali’nin okuyabilmesi

için otelinde yamak olarak işe alan Şakir Ağa, bunu ilçeye şişirmek ve ona buna yaranmak için yapar.

“Ankara büyük yer. Sahip çıkamadım. Memlekette, Salim Efendi büyük şehirde de tutunamadı, dedirtmemek için, ardından güldürmemek için milleti, varsa yoksa dükkâna sarıldım dört elle.” (A. A. -Ö.Y., s.224). Salim Efendi’nin Aysel ile uğraşmayı zaman bulamaması nedeniyle bırakır. O, ilçedekilere küsüp her şeyini satarak Ankara’ya geldiği için Ankara’da tutunamadı demesinler, ardından gülmesinler diye dükkâna dört elle sarılır bu nedenle de Aysel ile uğraşmaya fırsat bulamaz.

“... küçük bir kusuru vardı Kaymakam’ın: Kararlar alınıp yapım, onarım, büst dikilmesi gibi işler için ihale, teklif ilanları Ulus gazetesinde çıktıktan, bu ilanların içinde, örneğin, “Belediye Meclisi, Başkan Vekili Kaymakam’ın başkanlığında olağanüstü toplanarak... vb.” gibi bir cümle yer aldıktan sonra, işin ucunu pek aramaz. Görevinin bittiğine inanır. Ondan sonra da yeni yeni tasarılarla, yeni yeni toplantılara koşturur meclis üyelerini...” (A. A. -Ö.Y., s.251). Kaymakam’ın bütün uğraşları gösteriş, Ulus gazetesine çıkmak ve göze girmek içindir.

“Yinelenmesi, benim için bir fikir olmuş bulunan ilkini anlamsızlığa iterdi. Kutsal evlilik yatağına sokmadım. Mutfağa gönderdim. O da gitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümlesinden çıplak olması nedeniyle bir daha birlikte olmak istediği anlaşılan öğrencisinin teklifinin Aysel tarafından reddedildiği çıkarımlanır. Aysel, özgürleşmek ve özgür kılmak fikri uğruna gerçekleşen ilk birlikteliğin anlamını yok etmemek için ikinci birlikteliği reddeder.

“Böyle yücelmeyi beklerken matbaa karası eli, bileğimi büktü. Öfkeli bir homurtu işittim. Zarfı eline vermeden oldu bu. Zarfı vermeye fırsat kalmadan. Matbaanın ortasında. Beni içerde görür görmez nerdeyse üstüme çullandı.” (A. A. -Ö.Y., s.120). Aysel, evinde çıplak gezen öğrencisini kutsal evlilik yatağına sokmaz ve evden gönderir. Bir müddet çalıştıktan evden çıkan Aysel’in nereye gittiği, metnin bu bölümünde açıklığa kavuşur. O, para ve not koyduğu zarfı, öğrencisine vermek için matbaaya gider. Aysel’in zarfı vermeye fırsat bulamama nedeni, Engin’in onu görünce üstüne çullanmasıdır.

“Önüme bir anahtar fırlattı: “Gidin, beni odamda bekleyin. Bekleyin ama!” Arkamdan böyle bağırdı sanıyorum. Bir buyruk verdi, biliyorum. “Git, beni orda bekle!” dedi ya da “Gidin, beni orda bekleyin. Bekleyin ama!” Buna benzer bir şeydi

söylediği.” (A. A. -Ö.Y., s.120- 121). Engin, kolunu büküp üstüne çullandığı Aysel’e önüne fırlattığı anahtarı alıp kendini odasında beklemesini emreder. Aysel’in tam olarak neler yaşandığından emin olamama nedeni, yaşadığı olayın kendinde oluşturduğu şok etkisindendir.

“Çantamın içindeki o zarfı ne yapmalıyım? Olduğu yerde kalmalı mı? Araştırmaya, kovuşturmaya falan geldiklerinde, içindeki notu açıp okumalı mı? Kimseye hiçbir şey demeyecektir belki. Yine de bir ipucu olacaktır. Bütün ipuçları gibi rastlantısal bir şey. Bir varsayım. Bu not olmayabilirdi de. Şimdi ordan çekmeye başlayacaklar. O zaman ölümüm de yanlışla boğulacak.” (A. A. -Ö.Y., s.118). Büyük anlamlar yüklediği ölme girişiminin yanlış yorumlanmasını istemeyen Aysel, ölüm anında bile sorumluluklarından kaçamaz. Ölme girişiminin tamamen öğrencisiyle ilişkili olmadığını “Bütün ipuçları gibi rastlantısal bir şey. Bir varsayım.” cümlelerinde geçen “rastlantı” ve “varsayım” sözcükleriyle sezdirir. Ölüm nedenini araştırmaya gelenlerin notu ipucu olarak görerek oradan çekecekleri çıkarımında bulunan Aysel, “Bu not olmayabilirdi de. Şimdi ordan çekmeye başlayacaklar. O zaman ölümüm de yanlışla boğulacak.” cümleleriyle öğrencisiyle yaşadıklarının ölüm kararıyla bütünüyle ilgili olmadığı çıkarımına varılmasının önünü açar.

“Hariciye vekilimiz Şükrü Saraçoğlu hariciyeci olduğu için Moskova’da tam 27 gün kalmış ve müzakerelerden sonra bugün başkente dönmüş. Tabii hariciyeci olunca kaderde Moskova’ya da gitmek var. Nitekim, bir gün doktor da olsan, Şark hizmeti şarttır ve memleket uğruna insan bazen istemediği yerlere de gitmeye mecbur kalabilir.” (A. A. -Ö.Y., s. 84) cümleleri, Hariciye vekili Şükrü Saraçoğlu’nun Sovyet yetkililerle istemeyerek ve mecbur kalarak yaptığı görüşmenin esas nedeninin ülke yararı olduğunu çıkarımlatma görevi görür. Almanya’nın Polonya’ya saldırmasına karşı çıkan İngiltere ve Fransa, işbirliği kararı almalarının ardından Almanya’ya savaş ilan eder. İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasına neden olan bu durum üzerine Türkiye, hem İngiltere ve Fransa hem de Almanya ve Rusya’ya ters düşmeyecek politikalar yürütür. Barış Ertem’in verdiği bilgilere göre “Alman-Sovyet Paktı” sonrası Türkiye ile de görüşmek isteyen Sovyet yetkililer, Hariciye vekili Şükrü Saraçoğlu’nu Rusya’ya davet eder. Rusya’ya adım atılmasından itibaren her konuda Türkiye’nin sabrını sınavan Sovyetler, Türkiye’yi adeta yıldırarak istenen sonucu almak ister. Ortaya konan maddeler nedeniyle “Boğuşma” olarak adlandırılan görüşme, üç gün olarak

planlanmışken zorlu şartlar altında yirmi üç gün sürer. Sovyet tarafının isteklerinin Türkiye tarafından uygun bulunmaması sebebiyle Saracoğlu, yirmi üç gün sonra bir sonuç alamadan Türkiye'ye döner (2010: 254).

“Ölmeye yatarken kendime saate bakmayı, sigara içmeyi, perdeleri açmayı, pencereden bakmayı; yaşarken yapılan bütün bu şeyleri yasaklamış olmam çok gülünç! Hatta Aydın’a telefon edip, “Gebeyim, ama çocuk kocamdan değil!” demeyi.” (A. A. -Ö.Y., s.119). Saate bakmayan, perdeleri açmayan, sigara içmeyen Aysel, yaşama dair her şeyi kendine yasaklar. Roman boyunca saatle ilgili bilinmezliğin nedeni, bu cümlelerin bilgi vericiliğiyle anlaşılır.

“Her şeyiyle beyaz adam, “Amerika’nın sulhperverliğini bundan iyi ne gösterebilir?” diye gülüyor. Mimar amca atılıyor: “Karışmak istemem, fakat şunu da unutmamalıyız ki, yine 1940’ta Ruzvelt, Yunanlılara yardım edeceğini bildirmişti. İtalya ile yaptıkları savaşta yani. Yugoslavya’yı savaşa girmeye zorlamak içinse, oraya Albay Donovan’ı göndermedi mi? 1941’de mihver devletlerine karşı dayanmasını Prens Pol’a kim tavsiye etti?” (A. A. -Ö.Y., s.137). Verilen bilgiler, Amerika’nın her savaşın arkasında tetikleyici veya destekçi olarak yer aldığını çıkarımlatır.

“... arızaların sonu gelmiyordu. Yedek lamba, yedek iğne, yedek düğme, yedek silindir vb. sağlamak bir türlü mümkün olmuyordu. Şef’e yalvarıyordu. Şef de üstündekilere bin ricada bulunuyordu, ama mikrofon çekmek üzere iki metrelik bir kablo satın alınması için sanki sonsuza kadar beklemek gerekiyordu. Baş teknisyen, gece evine giderken, çalınmaması için, elmas iğneyi de beraberinde götürüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.364). Ali’nin çok çalışmasına neden olan durum, bozulan eski makinelere yedek ürün kullanma imkânı bulunmaması sebebiyle anında tamirin gerekli olmasıdır. Ankara radyosu gibi bir radyonun bu şartlara sahip olması, cumhuriyetle birlikte görülen değişim, gelişim çalışmalarında süreklilik sağlanamadığını ortaya koyar. Pahalı olan iğnenin çalınmaması için alınan önlemler ve iki metrelik kablonun uzun süre tedarik edilmemesi, ülkenin ekonomik durumu hakkında sezdirimler barındırır. Dünyayı ekonomik olarak etkileyen İkinci Dünya Savaşı dönemi ekonomik buhranı, yaşanan durumun ana sebebidir.

“İlçenin bir ortaokulu yoktur. Bunun için babam beni bu yıl İstanbul’a yolladı.” (A. A. -Ö.Y., s. 41) cümlesinden Aysel’in abisi İlhan’ın neden Balıkesir’de okuduğu bilgisine ulaşılır. İlçede ortaokul olmadığı için ilçe dışına çıkmak gerekir.

“*Fitnat Hanım, bazı akşamüstleri, kızı okuldan döndüğünde, onun eline mendil kadar tülbent bezleri sıkıştırıyor, “Ha anam, şunları oyulgayıver⁶⁸” diyordu. Evdeki sessiz düzen, ana-kız açısından da böyle bozulmaya başladı.*” (A. A. -Ö.Y., s.210). Kış hazırlıkları devam ederken Fitnat Hanım’ın akşam okuldan dönen Aysel’in eline mendil kadar tülbent bezlerini teyellemesi için vermesi, evdeki sessiz düzenin bozulmasının, anne kızın sorunlar yaşamasının başlangıç noktası olur.

“*Beş yıl boyunca oğlunun öğretmenini hiç görmemişti. Ya da görmüş de, kimdir, diye sormamıştı. Okulun önünden hiç geçmemişti. Ali’nin amcası, “Oğlunun okula gitmesi lazım” demiş, alıp götürmüştü.*” (A. A. -Ö.Y., s. 59). Ali, okullar açılalı bir ay olmasına rağmen ortaokula gidemez. Yukarıda cümlelerden anlaşılacağı üzere Ali’nin okula gitmemesinin nedenlerinden biri, ailesinin ilgisizliğidir. Onlara göre okula gitmek gerekli değildir. Okula gidilmesinin lazım olduğunu başkalarından duyan aile zorunda kalarak Ali’yi ilkokula gönderir.

“*Öğün-Çalış-Güven (...) bu üç sözcüğü bu sıraya göre bir ara nasıl bağdaştırabileceğini şaşırdığı çok günler de olmuştur. Bu gece gibi örneğin. Bu üç sözcük beyninde garip bir karışıklık yaratıyor. Bu karışıklıktan ürüyor. Sözcüklerden de sık sık kaçıyor. Birer buyruk olan sözcüklerden. Yine öyle yaptı. Abidenin ardına dolandı.*” (A. A. -Ö.Y., s.313). Ali, “Öğün-Çalış-Güven” buyruğunu, sıraya göre bağdaştıramaması nedeniyle beyninde duyduğu garip karışıklıktan ürker ve abidenin arkasına dolanarak kendini rahatlatmaya çalışır.

3.2.2. Mantıksal Çıkarım

Metin bağlantı çıkarımlarından olan mantıksal çıkarımlar, verilen bilgilerden anlam çıkarma sürecini kapsar.

Warren, Nicholas ve Trabasso, olay ya da durumlar arasındaki neden, koşul ve motivasyonların mantıksal ilişkilerini içeren *mantıksal çıkarımları*, “güdüsel”, “nedene dayalı” ve “olanak verme” olarak üçe ayırır.

Demirgüneş vd., mantıksal çıkarımların metindeki açık önermelerden mantıksal bir sonuç çıkarma işlemi olduğunu ifade eder (2014: 977).

Kanatlı’nın aktarımlarına göre Lipss, dilin sadece olguları saptamadığını ve göstergelerden oluşmadığını bildirir. Dil, aynı zamanda birinin bir şeyi anlamasını ve onaylamasını sağlayarak değiştirici bir görev alır. Dilsel anlamı, konuşmanın

⁶⁸ Gelişigüzel dikmek.

gerçekleştirdiği durum belirler. Bu nedenle mantıksal çıkarım işlemi, soyut olay ve olgularla değil; bağlayıcı söylem içindeki somut durumla yapılır (1998: 111).

Mantıksal çıkarımlar, “güdüsel çıkarım”, “nedene dayalı çıkarım” ve “olanak verme çıkarımı” olarak üçere ayrılır.

3.2.2.1. Güdüsel Çıkarım

Kahramanların gönüllü duygu, düşünce ve eylemlerinin nedenlerini ortaya koyar:

“Aysel’in babası o. Aysel’in babası nasıl kötü olur? Öyle olsa bir kez, Aysel o evde durmaz.” (A. A. -Ö.Y., s.104) cümlesi, kurulan cümlelerin mantıksal bir temele dayandırıldığı *mantıksal çıkarım* cümlesidir.

“İlhan’daki utanç duygusunun yerini gözü dönmüş bir öfke almıştır. Salim Efendi’nin, neye karşı olduğunu hiç anlayamadığı bir öfke.” (A. A. -Ö.Y., s.207). Salim Efendi’nin bu öfkenin neye karşı olduğunu bir türlü anlayamaması, İlhan’ın öfkeli tavırlarının tek sebebinin babasının soruşturması olmadığını, onun genel olarak öfkeli tavırlar içinde olduğunu çıkarımlatır.

“Öteki duvarda bir eski lider fotoğrafı. Engin’in bıyıklarını takınmış.” (A. A. -Ö.Y., s.246). Engin, Castro’yu örnek alır.

“Şimdilik işletsin dükkânını bakalım da, ilerde ben vali olunca alırsın eve. Vali hanımı da ilaç dükkânında çalışmaz ya!..” (A. A. -Ö.Y., s.256) cümleleri, itibar meselesi nedeniyle kadının çalışmasına engel olunacağı bilgisini verir. Günün koşullarına göre geri kalmış bir düşünce olarak değerlendirebilecek bu algı, o günün koşullarına göre mazur görülebilir. Bu nedenle bu cümleden geri kalmışlık gibi yargı çıkarmak doğru olmayacaktır.

İçinde hâlâ hayat kıpırtısı olduğunu sezen Aysel’in “Bu tat alışını sezinlememden olacak, ölümü hak etmeyen birine ağlar gibi başlıyorum ağlamaya. Zayıf olmayı kendime yasaklamaksızın. Bir toplumcuyla yakışıp yakışmayacağını düşünmeksizin.” (A. A. -Ö.Y., s.284) cümleleri, onun öncesinde kendine zayıf olmayı yasakladığını ve toplumcu kimliğine yakışmayacağını düşündüğü şeyleri yapmaktan kaçındığını çıkarımlatır. Aysel, toplumcu kimliğine yakışmadığını düşünerek duygularını içine gömer, dışa vurmak yerine bastırmayı tercih eder.

“Kardeşim Ali, Ne zaman başım sıkışsa nedense aklıma hep siz gelirsiniz. Fakat her seferinde çekinir, vazgeçerim.” (A. A. -Ö.Y., s.295) cümleleriyle başlayan mektupta, bir sorun için Ali’den yardım isteneceği anlaşılır.

“Beğendiğim bir kızla bir akşamüstü güneş batarken deniz kıyılarında, çamlar altında yürüyemedikten sonra ne anladım ben okumuşluğumdan?.. İçimde böyle bir hasretle gidiyorum açıkçası. Ona bakarsan kızlar oğlunu sanki hemen elinden kapıverecekler. Nerde?..” (A. A. -Ö.Y., s.302) cümleleri, Aysel’le olmak isteyen Aydın’ın bu duygularını hormonlarının yönettiğini sezdirir. Çünkü Aydın, salt Aysel’i istemez, o beğenebileceği başka bir kıza da razı görünmektedir.

“Kılığına kıyafetine bakacaklar. O iş için geldiğine inanmayacaklar... Bu hiç aklına gelmemiştir. Üstbaşın önemli olabileceği, köye geri dönmek söz konusu olunca düşündürürdü Ali’yi. Kente gitmenin, orada bir okul bitirmenin gereksizliğini anlamasınlar diye.” (A. A. -Ö.Y., s.312). Onun köye giderken düzgün kıyafetler giymesinin nedeni, Ankara’da okumuş olmasının bir şeyleri değiştirdiğini köylüye kanıtlamaktır.

“Sora soruşturma Bursa Cezaevi’ni buldu. Dosdoğru müdüre çıktı. Müdür, Aysel’in isteğini öğrenince dik dik baktı, “Nesi olursun?” dedi. Ama sorusunun karşılığını kendisi biliyordu. Aysel bilmiyordu. Başını eğip sustu. Müdür de bağırdı: “Geyiğe döndüm burada ben de! Naklimi isteyeceğim artık, öff!..” Tabii Aysel’i, “elleri öyle büyük işler için hazırlanmış” olan şairle görüştürmedi. Aysel, müdürün bunu bildiğini de sandı. Aldandı. Müdür birini çağırdı, “Çıkarın bunu buradan!” diye buyurdu.” (A. A. -Ö.Y., s.336). *“Nesi olursun?” dedi. Ama sorusunun karşılığını kendisi biliyordu. Aysel bilmiyordu.”* cümlelerinde, daha önce de cezaevine Nazım Hikmet’i görmek için gelen çok sayıda hayranı olduğu ve müdürün gelenlerin ne için geldiğini bildiği çıkarımlanır. *“Müdür bağırdı: “Geyiğe döndüm burada ben de! Naklimi isteyeceğim artık, öff!..”* içerikli bıkkınlık içeren cümleler, cezaevine çok sayıda hayran geldiği çıkarımını destekler. *“Müdür birini çağırdı, “Çıkarın bunu buradan!” diye buyurdu.”* cümlelerinde kullanılan “bu” hitabı, kaba dil kullanımı örneklerinden sayılır. Aysel’in bir devlet yetkilisi tarafından “bu” denilerek kapı dışarı edilmesi, devletin Nazım Hikmet’i konumlandığı yerin ne olduğunu çıkarımlatacak bilgiler içerir.

“Ali, o sıralar henüz Radyoevi’nde görevindeydi. Nurettin Artanı’nın bu söylediklerini kelimesi kelimesine dinledi. Hiçbir şey anlamadı. Ne oluyor? Rumenlere

neden aile terbiyesi dersi veriliyor? Neden Rumenler bizim sorunlarımıza bizden çok sahip çıkıyor? Acaba efendileri kim? Onlardan neden ve ne zaman hesap soracaklar? Böyle bir hesaplaşmayı neden diliyoruz? Buna benzer bir yığın soru. Ali hiçbirinin karşılığını bulamıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.363). Cümlelerde Romanya’nın suçlamalarına Türkiye’nin verdiği cevabı, Ankara Radyosu’da çalışan Ali’nin de dinlediği bilgisinin verilmesi, cevabın Ankara Radyosu aracılığıyla verildiğini çıkarımlatır. Ali’nin karşılığını bulamadığı konular: Romanlara aile terbiyesi dersi verilmesi, onlardan neden hesap sorulacağı ve neden bu hesaplaşmayı dilediğimizdir. Buraya kadar Ali’nin konunun ne olduğunu bilmediğinden, konuya hâkim olmadığından söz edilebilir. Ancak, “*Neden Rumenler bizim sorunlarımıza bizden çok sahip çıkıyor?*” cümlesi, Ali’nin konuyu bildiğini ve Romanları haklı bulduğunu çıkarımlatır. “*Ali hiçbirinin karşılığını bulamıyor.*” cümlesiyse radyoda söylenenlerin Ali’nin mantığıyla çeliştiğini ortaya koyar. Başka bir ifadeyle komünist destekçisi abilerinden öğrendikleriyle radyoda duydukları çeliştiği için Ali, Türkiye’nin verdiği tepkiyi anlamsız, Romanya’yı haklı bulur. (Romanya’nın suçlamaları ve Türkiye’nin verdiği cevap için bkz. bilgiye dayalı çıkarım).

“*Şimdi bana ölmek üzere sadece başımı sokacak bir yer gerektiğini o zaman düşünmüş olmalıyım.*” (A. A. -Ö.Y., s. 76). Cümlede kullanılan “-mİş olmalı” biçimbirimi, çıkarım ifade etmesinin yanında olasılık, tahmin işaretleyicisi olarak da kullanılmaktadır. Hirik’e göre çıkarım cümleleri, aynı zamanda olasılık ve tahmin anlamı da kodlar, bu yüzden bağlamın söyledikleri önemlidir (2014: 267). Cümlede, *mantıksal çıkarım* anlamının kuvvetlenmesi, “ol-” eyleminin kullanılması sayesinde.

3.2.2.2. Nedene Dayalı Çıkarım

Metinde yer alan durum ve olayların neden ve sonuçlarını ortaya çıkarmayı amaçlar:

“*Belki de o kutu, babamın eline geçtiğinde bisküvisizdi. İçinde başka bir mal taşımıştır belki. Kına, bitotu, şap ya da kükürt. Belki de kurşunkalem, Ayyıldız marka. Kutu babamın olduğu zaman, kutunun içindeki asıl mal çoktan Constantinoplelu bebekler tarafından yenilmişti belki de.*” (A. A. -Ö.Y., s. 74). Aysel, bisküvi kutusunun ne amaçlarla kullanılmış olabileceğiyle ilgili “*belki*” zarfıyla kurduğu cümlelerle okuru yönlendirir. Kutunun hangi amaçlarla kullanılmış olabileceğine dair varsayımlar üreterek o dönemlerde ilçede yaşayan halkın ekonomik şartlar nedeniyle içi bisküvi

dolu kutuları alamayacağını sezdirir. Asıl amaç, bu bisküvilerin pahalı olduğu için halkın bisküvilerden yiyemeyeceğini çıkarımlatmaktır.

“*Su kapları boşalmıştır. Çeşmeler buz tutmuştur. Helaları yıkamak gerek. Su bol değil. Çok çok dökülemiyor; dökse de, otelin pis suları, alttaki bir çukura akıyor. O yüzden otel hep hela kokuyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.100). Güzelce yıkansa da pis suların alttaki çukura akması nedeniyle otelin koktuğu bilgisi, Ankara’nın o lüks manzaralı caddelerine yakın yerde bulunan otelin eski ve bakımsız olduğu çıkarımlatır.

“*Ertürk, Bursa Askeri Lisesi’nde sert adımlarla yürümeyi, sert bakmayı ve sert yataklarda yatmayı öğrendi. Saçını her hafta tıraş ettirmeyi, öğrenci üniformasının şapkasını yana eğik değil de, siperliği kaşlarının tam koşutunda giymeyi. Kız adı anmamayı, ağlamamayı, anasına değil de babasına mektup yazması gerektiğini...*” (A. A. -Ö.Y., s.140). Askerî okulda disiplin kurallarına uygun, sert ve duygulardan uzak eğitim alınır.

“*Hayri Bey saçlı olanları derse kaldırdı ve herbirine birer adet, kendi deyimiyle “aded-i sahih⁶⁹” sıfır verdi.*” (A. A. -Ö.Y., s.175). Hayri Bey’in saçlarını kesmeyenlere kızması, kestirmesi ve sıfır vermesi, okullarda askerî disiplin uygulandığını çıkarımlatır.

“*Aysel henüz siyasi tarihi çözmeye çalışıyor. Bir de fazladan Camus.*” (A. A. -Ö.Y., s.373). Aysel, bilinçli bir birey olmak için kendini üniversite yıllarından itibaren eğitir.

“*Az önce, zarfa koyduğum notta ne yazmış olduğumu anımsamak istememiştim (...)* Oysa, her şey olduğu yerde duruyor. Eline veremedim. Ne parayı, ne notu. Ne düşündüğümü bilmedi. Buna fırsat kalmadı.” (A. A. -Ö.Y., s. 71). Aysel’in parayı ve notu öğrencisine vermek istediği ancak veremediği zarfın hâlâ çantada olmasından çıkarımlanır.

“*Oda gittikçe ısınıyor. Perdelerin gerisine gün vurmuş olmalı. Saat kaç acaba? Sekiz, dokuz, belki de on...*” (A. A. -Ö.Y., s. 29). Aysel, odanın gittikçe ısınmasından yola çıkarak saat hakkında mantıksal akıl yürütmelerde bulunur. Erguvanlı Taylan’a göre “-mAlP” kiplik eki, “ol-“ eylemiyle birlikte kullanıldığında cümleye mantıksal çıkarım anlamı kazandırır (2018: 18). Cümlede kullanılan “-mAlP” biçimbirimi, gereklilik, zorunluluk ifade etmenin yanında *çıkarım*, *istek*, *tahmin*, *emir* ifadesi olarak da kullanılır.

⁶⁹ Gerçek sayı.

“Çıplak kalçalarımaya yapıştırdığım parmaklarımla saydım. Durmadan sayıyorum. Günleri, ayları karıştırdığımı sanıyor, yeni baştan sayıyorum. Birkaç kere saydıktan sonra, sonuç beni yine güldürüyor. Karnımda bir çocukla öleceğim. Özgürleşmek ve özgür kılmak adına olacak bu da! Gülmeyip de ne yapayım?” (A. A. -Ö.Y., s. 49). Aysel, özgürleşmek ve özgür kılmak adına biriyle yattığını söyleyerek bu eylemin çocukluktan beri özgürlüğünü kısıtlayan, üstünde baskı kuran her şeye bir başkaldırı içerdiğini çıkarımlatır. Böylece okurun ölmeye yatma eyleminin basit bir aldatmadan ibaret olmadığını anlamasını sağlar.

“Kızılay Parkı’nda hem kendini hâlâ yabancı duyuyor, hem de biriyle iki çift söz konuşmak olmuyor. Çocukları kum bahçesinde oynatmaya getiren hizmetçiler, dadılar, kapıcılar bile başkentin üst yanından olmuşlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.155). Ali, köylü ve yoksul bir aile çocuğu olarak Ankara’daki yeniliklere ayak uyduramamıştır.

“Az önce, zarfa koyduğum notta ne yazmış olduğumu anımsamak istememiştim. Şimdi istiyorum bunu. Beynimi çatlatıyorum. Ama notta ne demiş olduğumu bir türlü bulamıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 71). Aysel’in beyni düşünmekten yorulmuştur.

3.2.2.3. Olanak Verme Çıkarımları

Eylem veya olayların gerçekleşmesi için gerekli koşulların neler olduğunu ortaya koyar:

“Bana odayı gösterecek oğlanın peşinden yürüyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 7) cümlesinde odayı gösterecek bir oğlandan bahsedilmesi, kahramanın buraya ilk kez geldiğini çıkarımlatır.

“Dündar Öğretmen okuldan çıkınca bir kere daha pazar yerine indi.” (A. A. -Ö.Y., s. 53). Dündar Öğretmen, okuldan çıkıp pazar yerine iner. Okulların hafta içi günlerde açık olduğu art alan bilgisi, ilçede kurulan pazarın hafta içi günlerden birinde kurulduğunu çıkarımlatır.

“Pazar kurulduğu günler üç kez iner alana: Sabah derse başlamadan, öğle tatilinde, bir de işte bu saatlerde; akşamüstü.” (A. A. -Ö.Y., s. 53). Okulda tam gün eğitim yapılmaktadır.

“Ulus’ta boşaldık hepimiz.” (A. A. -Ö.Y., s. 75). Ulus, son duraktır.

“Hafta sonları o da Suadiye’deki köşklere gidiyor. Biz karşıya Metinlerin uşağıyla geçtik. Pazar günü de beni bahçelerinde voleybol oynamaya çağırdı. Kremalı pastalar

yedik ve çok güzel bir pazar günü geçirdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 83). Metinlerin sosyo-ekonomik durumları iyidir.

“Burayı bitirince hemşirelik mektebine gidecekmış.” (A. A. -Ö.Y., s.110). 1940’lı yıllarda hemşirelik okulu, lise kademesine denk gelmektedir.

“Almanya’da on altı ile altmış beş yaş arasındaki bütün erkeklerin on yedi ile kırk beş yaş arasındaki bütün kadınların silahlı altına alındığını konuşuyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.140). Almanya’nın kadın erkek askerlik yapabilecek herkesi silahlı altına alması, savunma yönünden zayıf duruma düştüklerinin çıkarımlanmasına neden olur.

“Aşağı, yemekhaneye indi. Ancak bir yabancı için rahatsız edici olan bulaşık suyu kokusu içinde bir köşeye oturdu.” (A. A. -Ö.Y., s.141). Yemek vakti geçmiştir.

“Hangi elektrik prizlerini takacak, onaracak köyünün?” (A. A. -Ö.Y., s.152). Köyde elektrik yoktur.

“Yolun iki yanına dökülmüş terlikçiler, süpürgeciler bağrışıyorlar. Sebzeçiler, meyveciler terazilerini şakırdatarak, bazen kefelerden birine beş kiloluk iki kavun oturarak öteki kefeye turşuluk biber, gök domates dolduruyorlar. Kavunları ağırlık birimi olarak kullanıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.156). Yolun iki yanına dökülmüş terlikçiler ve süpürgecilerin bağrışmaları; sebze ve meyvecilerin kavunları ağırlık birimi olarak kullanmaları, sözü edilen mekânda Batılaşmanın tam olarak sağlanamadığını çıkarımlatır.

“Yerden bir kapak kaldırıp aşağı iniyor. Ali, onun bir kibrit çaktığını işitiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.163). Aşağısı karanlıktır.

“Bugün cebirci, kimyacı ve coğrafyacı da son derslerini verdiler. Lisan dersinde bahçede hatıra resimleri çektik.” (A. A. -Ö.Y., s.185). Lisan dersinin son dersi, henüz işlenmemiştir.

“Tarihçinin bu yıl bizim sınıfta olan kızı Tülin sınıf birinciliğini elimden almaya çalışıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.190). Aysel’in sınıf birincisidir.

“Şimdi de sıra çocuk bezleri diktirmeye geldi. Beni ille kendine benzetecek.” (A. A. -Ö.Y., s.211). Aysel, annesi tarafından fazlasıyla ev işlerine koşturulur. Fitnat Hanım, ev hanımı olmasından başka bir ihtimali olmadığını düşündüğü Aysel’i kendi gibi yetiştirmeye çalışır.

“İlhan bu kez de eve Doğu başlığını taşıyan, altında da ince harflerle ‘Büyük Ülkü Gazetesi’ diye yazan bir yığınla geldi.” (A. A. -Ö.Y., s.213). Pek çok sayısı olan gazete, yeni çıkmış bir gazete değildir.

“Disiplini de. Tabii Harp Okulu’nun da hakkını yememek gerek. Eh, Allah devlete millete zeval vermesin. Yetiştirdi gitti işte.” (A. A. -Ö.Y., s.221). Telsizci olduğu bilinen çocuk, askeriye mensubudur.

“Şimdi neredeler acaba? ‘Otağ’ basıldığına göre, onları nerde bulabilir?” (A. A. -Ö.Y., s.227). İlhan, kendine çok yakın gördüğü abilerine zannettiği kadar yakın değildir. Çünkü bir sorun anında toplanılacak gizli yerleri bilmez.

“Ulan sümüklü! Sen de dalacaksın bürokrat çarkına ha?.. Sen de kaybolacaksın!..” Böylece içine bankada toplanan zehri boşalttı oracıkta.” (A. A. -Ö.Y., s.317). Değişmez gelirli Avni, banka personelidir.

“... ben beklemedim. Ne ağustos, ne de eylül ayını göreceğim. Mayıs da göremeyeceğim. Evden çıkmadan önce çalışma masamın üstünde bıraktığım öğrenci kâğıtlarını, ders notlarını ve şura için derlenip toplanmaya hazır tümenle araştırmayı yarı yolda bırakmış oluyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.345). Geleceğe dönük planları olan Aysel, ölmeye yatma kararını uzun bir süreçte değil; anlık bir karar almıştır.

“Altmış bir yaşındaki sosyalist lider Vincent Auriol, Fransa cumhurbaşkanı olmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s.362). Fransa’da sosyalizmin egemenliği artmıştır.

“Halamın kocası, yani eniştem, kaptan olduğu için onlar da burada oturuyorlar. Hafta sonları halama çıkıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 41). Okul, yatılı okuldur.

“Memur hanımlarının kabul günlerine orta ve ortanın altı esnaf karıları da gidebilseydi, belki Aysel’e manto için uygun bir yol bulunurdu.” (A. A. -Ö.Y., s. 25). Memur hanımlarının kabul günlerine ileri gelen esnaf eşleri katılabilir.

“Üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıflar öğretmeni Dünder Bey, sahnede çocuklara son öğütlerini veriyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 9). “Çocuklar üstlerini değiştirecek, meslek kostümlerini giyineceklerdi. Bunun için birinci ve ikinci sınıflar öğretmeni Ziya’ya güveniyordu.” (A. A. -Ö.Y., s. 22). 3, 4 ve 5. sınıfların dersine Dünder Öğretmen, 1 ve 2. sınıfların dersine Ziya Öğretmen girer. Okulda birleştirilmiş sınıf uygulamasıyla eğitim verilmektedir.

3.2.3. Bilgiyi Bağlama ve Tamamlama Çıkarımı

Metin-içi bilgi parçaları arasında bağlantı kurarak metnin ana zeminini oluşturan, sonraki verilen bilgilerin sağlam temellere oturmasına olanak tanıyan çıkarımlardır. Seçkin vd.’nin aktarımına göre Pike, “*bağlantı çıkarımları*”nı metninde geçen ifadeler arasındaki bağlantıları oluşturmak için ve anlamlı bir okuduğunu anlamanın gerçekleşmesi için gerekli görür (2011: 1499).

“Bakalım önümüzdeki yıl ortaokula yine devam edebilecek mi? Ortaokula gidebilmek için çok ağlamış. Kendini dereye bile atmaya kalkmış. Babası, onu yine de öyle kız haliyle başkente gönderemezdi ama babam araya girdi. Babamın zoruyla Aysel’i Ankara’ya, teyzesinin yanına gönderdiler. Zaten abisi İlhan da bu yıl orada devam ediyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 44). Aysel’in ilk intihar denemesinin otelde ölmeye yattığı an olmadığı anlaşılan cümleler, onun ölmek isteme nedenlerinin çocukluk zamanlarına dayandığını çıkarımlatır. Çocukluktan itibaren bilinçaltına kazınan travmalar, kendini tekrarlayarak ve yenileyerek içinden çıkamadığı ruhsal bunalımlar yaşamasına ve ikinci bir intihar girişiminde bulunmasına neden olur.

“Ali’yi okutacak bir kişi ya da bir yol ararken, bu arada belki yedi kez çocuğun köyüne gitti. Anasıyla, yakınlarıyla teker teker konuştu. İşi, onları “vatan hainliği” ile suçlamaya kadar götürdü.” (A. A. -Ö.Y., s. 61). Ali’nin okuması için pes etmeden, içtenlikle uğraşan Dünder Öğretmen’in aileyi “vatan hainliği” ile suçlaması, devletin modern, çağdaş, eğitimli bir gelecek yaratma idealinin önünü kestikleri için aileye yöneltilmiş bir suçlamadır.

“Almanya ile de dostane ilişkilerimiz sürdürülmekte, yeni yeni ticaret antlaşmaları yapılmaktadır.” (A. A. -Ö.Y., s. 93). Türkiye’nin İngiltere ve Fransa ile yaptığı üçlü ittifak sonrasında Almanya ile ticaret antlaşmaları yaparak dostane ilişkiler sürdürmesi, ülkede savaş yanlısı olmayan politika izlendiğini çıkarımlatır.

“Bu dükkân sahiplerinin çocukları okullarda başları eğik durumda kalmışlardır. Çünkü memur babalar akşamları çocuklarına, “muhtekir elinin kimse tarafından sıkılmamasını, ona selam verilmemesini; bunlar ve aileleriyle her türlü ilişkinin kesilmesini, itibarsızlıklarının her fırsatta ortaya konulmasını, resimlerinin gazetelerde basılmasını; kısaca, toplum içinde birer hain olarak yaşadıklarının kendilerine belli edilmesini” öğütlemişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 94). Aysel’in aşağıdaki cümlelerde arkadaşı Semiha’ya çekindiğini ve yerin dibine geçmekten korktuğunu söylemesi,

memurların çocuklarına muhtekir ve aileleriyle ilgili yaptıkları öğütlemeler dikkate alınınca daha net anlaşılır: “*Burada hep ihtikâr yapan tüccarların lafı ediliyor. Babam da esnaf olduğu için çok çekiniyorum. Bilmem yarın okul açılınca arkadaşlarım bana ne gözle bakacaklar? Belediye Reisi’yle arası açık olduğu için ve zaten babam da biraz huysuz olduğu için, bir şey olur, ben de burada yerin dibine geçerim diye korkuyorum. Sözde ben gelirken, benimle buraya un kaçırmış. Bunu duydum, kanım dondu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 81). Babası vurgunculuk yaptığı iddia edilen Aysel’in okulda başının eğik kalacağını düşünmesi, muhtekir olan kişilerle ilgili yapılan öğütlemeler sebebiyledir.

“*Şimdi bir de radyoları var (...) Gelgelelim, abisi bir aydır bu kutunun içinden alafranga dinlemeyi yasakladı. Arkadaşları gidip geliyorlar. Durmadan Fethi Abi, Nihal Abi diye birilerinden söz ediyorlar. Babası eve dönmeden çocuklar dağılıyorlar. Annesi oraya buraya saçılmış bozkurtlu dergileri topluyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.107). Babası tarafından onaylamayacak ideolojik görüşe sahip olduğu anlaşılan İlhan, tepki görmemek için bulunduğu ortamları gizler. Aysel’e uyguladığı yasak, son bir ayda ideolojik düşüncesinde katılaşma yaşadığını çıkarımlatır.

Aysel, “*Bu hasta damarları son aylar sık sık görüyorum. Nice yorgun, koşturmalı günleri özetliyor bu hasta damarlar. Yine de hiç bu kadar başkaldırmamışlardı.*” (A. A. -Ö.Y., s.115) cümleleriyle aynada gördüğü yansımasının her zamankinden farklı olduğuna değinir. “*Karnıma bakıyorum. Son iki yıldır hafifçe yağlanıp şişkinleşen karnım, sanki birden bir topak yağını salıvermiş. Geriye sarımtırak kalınca bir deri kalmış. Gergin olmayan tabii, biraz kaputbezini andıran, neredeyse selülitleşmiş bir deri (...) İşte diriliğini yitirmekte geciken, ama şimdi birden, sanki bir gecede gevşeyivermiş olan göğüslerim.*” (A. A. -Ö.Y., s.115) cümleleri Aysel’in ruhen ve bedenlen ölmeye hazırlanışını gözler önüne serer. Vücudu, bu kafa tutuşa son aylarda hazırlanır ancak son günlerde de adeta başkaldırır. “*Yine bu yüzden, yapabileceğim hiçbir şey kalmadı.*” (A. A. -Ö.Y., s.115) cümlesinden Aysel’in aylarca direndiği ancak yapacak bir şeyi kalmadığı için ölmeye yatma kararı aldığı çıkarımlanır. Bu bilgi, Aysel’in ölüm kararının anlık bir karar olmadığını, küçüklüğünden başlayan travmalarının son zamanlarda yaşadıklarının da etkisiyle onu psikolojik ve bedensel olarak sarstığını, son günlerdeyse kaçınılmaz sona doğru gittiğini çıkarımlatır.

“*Yüzüme bakıyorum şimdi. En son. Yüzüm, banyonun mavi fayansları üstünde duruyor. Bana ucuz işporta seramiklerini düşündürüyor. Ancak, o tabakların,*

çanakların, tepsilerin, kül tablalarının üstündeki çiçekler hiç buruşuksuz, kadın yüzleri hiç çizgisizdir. Benimki bin tane ince kılcal damarla bezenmiş. O kılcal damarlardaki kan sanki hiç akıyor. Kılıfını zorlamıyor. Birden durmuş kanın akışı. Sabahın dördünde belki. Belki matbaada. Ama kesinlikle ben daha Ankara'yı yürümeye başlamadan önce. Kanın akışı tam bir ağma anında durmuş. Yoksa bu derece inişli yokuşlu olmazdı yüzüm. Gözlerimin altı bu kadar kuruyup kıvrılmazdı.” (A. A. -Ö.Y., s.117). Yaşlanmış bir kadın portresi çizen Aysel'in yatakta dönmesi esnasında dizlerinde duyduğu ağrıya neden olarak kurduğu *“Sabahın dördünden bu odaya girene dek yürüdüm.”* (A. A. -Ö.Y., s. 49) cümlesinden sabah dörtte Ankara sokaklarını yürümeye başladığı bilgisine ulaşılmıştı. Metnin bu bölümünde kurulan *“Sabahın dördünde belki. Belki matbaada. Ama kesinlikle ben daha Ankara'yı yürümeye başlamadan önce.”* cümleleri, onun otel odasına gelmeden önce içinde para ve not bulunan zarfı matbaada çalışan öğrencisine vermeye gittiği çıkarımına ulaşılır. Sabahın dördünde zarfı vermek için gittiği matbaada kendini odasında beklemesini buyuran öğrencisinin emrine uymayarak Ankara'da yürümeye başlar.

Aysel'in vücudundaki değişikliklerle ilgili kurduğu cümleler incelendiğinde hepsinde Ankara'da yürümeye başlamadan önce bir gecede, aniden gerçekleşen durumlara dikkat çekildiği görülür: *“Sol kalçamın üstünde iki mor damar. Sonra enlemesine birkaç ince mor çizgi. Bu hasta damarları son aylar sık sık görüyorum. Yine de hiç bu kadar başkaldırmamışlardı.”*; *“Karnıma bakıyorum. Son iki yıldır hafifçe yağlanıp şişkinleşen karnım, sanki birden bir topak yağını salıvermiş. Geriye sarımtırak kalınca bir deri kalmış. Gergin olmayan tabii, biraz kaputbezini andıran, neredeyse selülitleşmiş bir deri.”*; *“İşte diriliğini yitirmekte geciken, ama şimdi birden, sanki bir gecede gevşeyivermiş olan göğüslerim.”* (A. A. -Ö.Y., s.115); *“Yüzüme bakıyorum şimdi... Bin tane ince kılcal damarla bezenmiş. O kılcal damarlardaki kan sanki hiç akıyor. Kılıfını zorlamıyor. Birden durmuş kanın akışı.”* (A. A. -Ö.Y., s.117). Bağlam dikkate alınınca Aysel'in ölmeye yatarak başkaldırmasına neden olan ve onu umutsuzluğa sürükleyen en son darbenin evden çıktıktan sonra aniden yaşananlar olduğu çıkarımlanır.

“Aydın'a telefon edip, “Gebeyim, ama çocuk kocamdan değil!” demeyi. Bunu nerden çıkarıyorum? Aydın'la ne ilişkim var benim? Bilmiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.119). Aydın'ın sürekli olarak kendiyile birliktelik yaşamak istemesi, Aysel'de

öğrencisiyle yaşadığı birlikteliği haber verme ihtiyacı doğurur. “*Başucumdaki telefon durmadan aklıma takılıyor. Neden ille telefon edip Aydın’ı çağırmak istiyorum? “Özgür bir Türk kadını” oluşumu onunla kanıtlamadım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım. Anlaşılan bunu bilmesini istiyorum. Böyle ise, apaçık bir öç alma özlemi içindeyim demektir.”* (A. A. -Ö.Y., s. 51-52) cümleleri, kendini aşağı ve bir et yığını olarak gören Aydın’ı aramak istemesinin altında yatan nedenin öç almak olduğunu ortaya koyar.

“*Sevil’i anlaması gittikçe güçleşiyordu. Yarım saattir masanın altındaki bacakları çalınan müziğe tempo tutup dururken şimdi, sanki piste lütfen gidiyormuş gibi isteksiz görünüyordu. Piste, organzenin uçuculuğuna aykırı düşen izci adımlarıyla gidiyordu. Yürürken bir kadının sandalyesinin arkasına astığı şalını sıyırdı, yere düşürdü. Üstüne basarak yürüdü, geçti, gitti. Sanki hiçbir şey olmamış gibi... Aydın, şalı kaldırmak ve kadından özür dilemek için piste biraz geç vardı. Sevil, kollarını kaldırıp Aydın’ın kendisini elinden ve belinden tutmasını hazır beklerken, “Çok ayıp bu senin yaptığın. Bir kadın dans pistinde bekletilmez ama!..” diye çıkıştı. Aydın bu yüzden ilk adımını yanlış attı. Ondan sonra da bu yanlışlık sürüp gitti. Ama Sevil aldırımıyordu yanlış atılan adımlara. Bu durum öteki çiftlerden bazılarının kendilerine bakmalarını sağlıyordu. O da ötekilerle birlik gülüyor, işaretleşiyordu. Üstelik böylece kendisinin iyi dans edemediğini de gizlemiş oluyordu. Başkalarıyla kurduğu gizli ve keyifli ilişki sürüp gitti.”* (A. A. -Ö.Y., s.128-129). Gazete haberleri, otellerde düzenlenen revüler, halkevlerinin düzenlediği toplantılar ve kostümlü balolar aracılığıyla yeni eğlence anlayışı, halka benimsetilmeye çalışılır. “*Cumhuriyet Bayramı Balosu, Riveillon, Yılbaşı Balosu ve danslı çaylar, genç ve orta yaşlılar için kaçınılmaz bir gereksinmeyi doğuruyor. Şurda burda müsait şartlarla dans dersleri veren yerler açılıyor: Yeni bir uğraş alanı ortaya çıkıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 91) cümlelerinde bildirildiği üzere bu toplantılara katılacak halka, dans eğitimi veren yerler açılır. Fakat bu toplantılar için özel dans eğitimleri alan halk, bu eğitimleri uygulayacak ortamlarda her an bulunamadıkları için yeterince deneyim sahibi olamaz. Bu duruma değinmek isteyen verici, dans pistine giderken ve sonrasında yaşananların bildirimini yaparak okurun verilmek isteneni daha doğru anlamasını sağlar: Sevil’in dans pistine çıkarken ortalığı yıkıp dökmesi nedeniyle piste geç kalan Aydın, bir de Sevil’den laf işitince dans esnasında adımlarını karıştırmaya başlar. İlk adımlarını yanlış atmanın telaşıyla daha da

heyecanlanır ve yanlış üstüne yanlış yapmaya devam eder. Fakat pistte yanlışlık yapan ve adımlarını karıştıran sadece Aydın değildir. Sevil ve öteki çiftler, her ne kadar Aydın’a bakıp, gülüp işaretleseler de “*Üstelik böylece kendisinin iyi dans edemediğini de gizlemiş oluyordu.*” cümlesi, dans esnasında iyi dans edemeyen kişinin tek olmadığını ortaya koyar. Bütün başlar Aydın’a çevrilmiş olsa da aslında dans edenlerin çoğu dans etmeyi beceremez. Bu bilgiler, yeni toplum düzeni oluşturma ve modernleşme çalışmalarına rağmen toplumda gözlenen ilerlemenin istenen hız ve düzeyde ilerlemediğini gösterir. Yine Sevil’in çağdaş bir görünüme sahip olmasına rağmen şımarık ve görgü kurallarına aykırı tavırları, üst düzey kişilerin bile kat etmesi gereken yolun fazla olduğunu anlatır. Toplumda oluşturulmaya çalışılan Batılı, laik, çağa uygun yaşam tarzı için müzikli, danslı toplantıların aracı görevi üstlendiğini sezinleyen okur, Tilla’da gerçekleşen buluşma aracılığıyla üst düzey halkın uygarlaşma seviyesini görmüş olur. Toplumun tüm kesimlerince dahi tam olarak oturtulamayan uygarlaşma sorunu, görev ve sorumluluk bilinci üst düzeyde olan Aysel’in toplumdan umudunu kesmesine ve ölmeye yatmasına neden olur.

“*Ya lokantada adı geçen boyalı kuş? Boyalı kuş gerçekten var mıydı?*

Denizi hiç görmemişti. Denizi görse. Denizın üstünde bir kayık olsa. Ali kayığa binse. Kayık bir inse, bir çıksa, bir inse, bir çıksa... Kendini böyle bir sallantılı düşe koyverdi.” (A. A. -Ö.Y., s.164). İşsiz memur demeden herkesi eşit gören abiler, lokantada Ali’ye boyalı kuştan bahseder. Boyalı Kuş, Kosinski’nin İkinci Dünya Savaşı’nda Nazilerin Yahudilere yaptığı zulmü sembolik olarak ele aldığı romanıdır. Yahudi ve komünist babası olan Kosinski’nin bu romanda, komünizm propagandası yaptığı söylenir. Ayrıca “*Denizi hiç görmemişti. Denizi görse. Denizın üstünde bir kayık olsa. Ali kayığa binse. Kayık bir inse, bir çıksa, bir inse, bir çıksa...*” cümleleri sayesinde komünist edebiyatın temsilcisi Nazım Hikmet’ten şiirlerin okunduğu anlaşılan lokantada bir grubu temsil ettikleri sezdirilen abilerin komünizm destekçisi olduğu çıkarımlanır.

“*Ne diye ağlıyorsun sen? Ne olmuş yani? Koskocaman kadın! Olduğu yerde daha ne kadar kazık kakacaktı ya? Kaçıvermiştir bir adama. Yoo ama, bunu yapamaz o. Bozamaz o güzelim düzenini. Korkar.*” (A. A. -Ö.Y., s.202). Tezel’in vereceğini düşündüğü tepkiler, Aysel’in kardeşini keyfine düşkün, vurdumduymaz, soğukkanlı biri olarak gördüğü çıkarımına ulaştırır. Tezel adına Aysel tarafından kurulan bu cümleler,

evlilikleriyle ilgili dolaylı yollardan ulaşılacak sezdirimler barındırır: Aysel, düzeni bozulacağından korktuğu için evliliğini bitiremez. Evliliğin düzen bozulur korkusuyla bitirilememesi, Aysel ve Ömer'in evliliklerinde bir sorun olduğunu çıkarımlatır.

“Aysel, *holün önündeki aralıkta, soğukta durmuş, “Şimdi de sıra çocuk bezleri diktirmeye geldi. Beni ille kendine benzetecek!” diye düşünüyordu. Aklına yeniden Aydın geldi. Ta bahardan bu yana Aydın, hep en beklenmeyen zamanlarda aklına düşüyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.211). Cümlelerde bahsi geçen bahar ayı, “İlerde Kız Lisesi'nden bir grup da, başlarında öğretmenleri olduğu hâlde bahar bayramı yapmaya gelmişlerdi.” (A. A. -Ö.Y., s.177) cümlesinde söz edilen bahar ayı olmalıdır. Ulaşılan bu çıkarımın önemi, ikisi arasında etkileşim olduğu sezilen günün Aysel'in aklına kazınmış olduğunu ortaya koymasıdır.

“Salt bir kadının gövdesi değil aradığım. Beynimle de doymak istiyorum. Aynı düşünceyi paylaştığımız bir kadın istiyorum yatağında. Ama öyle bir kadın da yatmak için temiz bir yatak, sonra da yıkanmak istiyor (...) Bütün gün derslerde sayıları birbirine vuruyoruz. Oranlıyoruz. İstatistikler, araştırmalar... Oranlıyoruz, oranlıyoruz. Hiçbir şey hiçbir şeye yetmiyor. Hiçbir şey hiçbir şeye denk düşmüyor. Elbet. Bunu biliyoruz. Bile bile olmuyor. Bile bile, göre göre...” (A. A. -Ö.Y., s.248). Beyniyle doymak istediğı kadınların kendini kendilerine denk görmediklerini sezdiren Engin'in cümlesine “Hiçbir şey hiçbir şeye denk düşmüyor.” cümlesiyle gönderme yapan Aysel, zaten her şeyin birbiriyle uygunsuz olduğunu dolaylı yollardan anlatır. “Elbet. Bunu biliyoruz. Bile bile olmuyor. Bile bile, göre göre...” cümleleri, Aysel'in bile bile, aklı başında olarak kendine denk olmayan öğrencisiyle birlikte olduğunu çıkarımlatır.

“Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov, özellikle savaşta ortaya çıkan değişikliklerden ötürü bu antlaşmayı yenilemeyeceklerini hükümetimize bildirmiştir (...) Molotov bu kararı bildirdiğinde mart ayının son haftasıdır. Ama ondan önce, mart ayının ilk haftasında, başkentte ve İzmir'de öğrenciler solculara karşı bir yürüyüşe çağrılmışlardır (...) Daha önce, şubat ayının son haftasında yani, Türkiye Büyük Millet Meclisi, alınan tarihi bir kararla Birleşmiş Milletler Topluluğu'na katıldığımızı, böylece artık özgür ve uygar devletler içindeki yerimizi aldığımızı açıklamıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.249). Türkiye'de solcular aleyhine yapılan yürüyüşün Sovyetlerin anlaşmayı feshetme kararından önce yapılması, Sovyet Türk gerginliğinin fesih kararından öncesine dayandığını sezdirme amacına hizmet eder. Verici, verdiği haberlerde tarihler üzerinde

durarak bütün bu haberlerin birbirleriyle ilişkili olduğunu ve birbirlerini tetiklediklerini dolaylı olarak anlatır. Nasrullah Uzman, Rusya'nın uluslararası bir konferansta Boğazlar üzerindeki emellerini dile getirmesinin Türkiye'yi bazı tedbirler almak zorunda bıraktığını dile getirir. Savaştan galip çıkan Sovyet Rusya'nın Türk-Rus Dostluk Anlaşmasını feshederek Türkiye'den Kars-Ardahan'ı almayı ve Boğazlarda üs bulundurmaya talep etmesi, Türk-Rus ilişkilerini kopma noktasına getirir. Türkiye, siyasî arenada tek kalmamak ve kurucu üye sıfatıyla Birleşmiş Milletlere katılabilmek için Japonya ve Almanya'ya sembolik bir savaş ilan eder (2018: 119-121). Türkiye'nin de özgür ve uygar devletler içinde yerini aldığı bildirilen haber, Sovyet krizinin sezdirimlerini yapar.

“Avrupa savaşının sona ermesinden ya da Rusların Japonya'ya harp ilan etmesinden bir şey anlamayacak kadar küçüktü Engin. Annesi ise daha yeni bir savaşın başında. Kim bilir daha kaç yıl annesinin durmadan oradan oraya koşan kara lastiklerinden, ikide bir ipini koparan sarı inekten, hep gözyaşı döken ya da bir türkü tutturan ablalarından, küfrü bol abilerinden ve durmadan karınlarının acıkmasından gayri de bir şeyden haberi olmayacaktır Engin'in. Ona bir zamanlar bir babası olduğunu düşündürecek hiçbir anısı da yoktur.” (A. A. -Ö.Y., s.263). Avrupa savaşı sona erdikten sonra Amerika, Japonya'ya karşı Sovyetler Birliği'nden yardım ister. Almanya'nın teslim olmasının ardından Sovyetler Birliği, Japonya'ya savaş açar. *“Avrupa savaşının sona ermesinden ya da Rusların Japonya'ya harp ilan etmesinden bir şey anlamayacak kadar küçüktü Engin.”* cümlesiyle İkinci Dünya Savaşı'nın sonra ermek üzere olduğunu sezdirenen verici, Engin'in savaş korkusundan anlamayacak kadar küçük olduğunu bildirir. Dünya savaşı ve onun ekonomik zorlukları bitme noktasına gelse de annesi, daha yeni geçim savaşının içine girecektir. Babası tarafından önce evlatlık verilmek istenen sonra terk edilen Engin, yoksulluk içinde büyür. Metnin önceki kısımlarında Aysel'in Engin hakkında düşündüklerine yer verdiği satırlarda geçen yaşanmışlık, Engin'in hayatı hakkında verilen bilgilerden sonra daha anlamlı hâle gelir: *“Neydi belli belirsiz bir içtensizlikle beni, kafamda durmadan tazelediğim o tabloya kuşkuyla bakmaya iten? Korku. Ne korkusu? Engin'in gözleri. Bakışı. “Bunlarda iş yok. Olamaz da!” dedirtmemek... Görülmemiş şey! Duyulmamış... Bir öğrenciden çekinmek... Alev'e her şeyi anlatmam daha kolay. Üner'i inandırmam da. Bir yığın kitap salık verirsin. Tarihi iyi değerlendirmelerini, toplumu iyi*

çözümlemelerini anlatırsın. Kitaplar üstünde olduktan sonra kolay. Kanıtlarsın her bir şeyi teker teker. Ama karşına fabrikalardan gelmiş bir delikanlı oturmuşsa dikkatli bakışları, yaşanmışlığı olan alnıyla; haklıysan da hakkın yok.” (A. A. -Ö.Y., s.241).

“Aydın’a telefon edeceğim. Merhaba saksı çamı diyeceğim. Merhaba saksı çamı. Benim: Saksı çamı. Hayrola, diyecek. Gülecek. Hepimiz saksıda. Saksıda çam olur mu? Ben de ona, Olmaz tabii, diyeceğim. Hayır. Böyle bir şey söylemeyeceğim. Bir türlü ölemiyorum. Çabuk gel. Ölmeme yardım et, diyeceğim. Ölmeye yattığımı söyleyecek miyim? Sanmam. Ölmeye yattığımı söylemeyeceğim. Asıl bilmek istediğim ne? Matbaaya gittim. Kendisiyle yattığım delikanlıya. Bu yatışı odasında seyrettiğim... O da koskocaman, matbaa mürekkebine dalmış eliyle dışarı itti beni. Yani, tamam artık. Uygarlaştım. İşim bitti mi demek bu? Aydın’a bunu mu soracağım?” (A. A. -Ö.Y., s.284). Aysel, dikkatleri ölmeye yatmasından başka, kendi için daha önemli bir konuya çeker. Matbaada öğrencisinin üstüne çullandığı anla ilgili yeni bilgiler vererek o gece neler yaşandığını ayrıntılı olarak anlatır. Bildirim cümleleriyle yapılan bu anlatım, konu hakkındaki eksik bilgileri tamamlamak, konuyu daha ayrıntılı anlatmak, bilinmesi gerekenleri müdahale etmeden aktarmak için yapılır. O, bir kez birlikte olduğu öğrencisiyle kendi evinde görüştüğünde ikinci birlikteliğe izin vermez. Engin gittikten sonra geceyi uyanık geçirir, sabaha karşı matbaaya içinde para dolu zarfla gider. Matbaada bulunan Engin, koskocaman, matbaa mürekkebine dalmış eliyle Aysel’i dışarı iter. Önceki bilgilerden odasına gidip kendini beklemesi yönünde emir aldığı bilinen Aysel, verilen buyruğa uymayıp sabah sekize kadar Ankara sokaklarında dolaşır. Aysel’in ölmeye yatma kararını ne zaman aldığıyla ilgili akıl yürüttüğü *“Zaten sabah saat sekize doğru ölmeye yatacağımı da bilmiyordum. Sezinliyordum ama, geciktiriyordum. Acaba öyle mi? Gerçekten bilmiyor muydum? Bir beceriksizliğin sonucu mu karar verdim buna? Yoksa, kararımı kolaylaştırmak için mi evden çıktım? Hangisi önce?..”* (A. A. -Ö.Y., s. 51) cümleleri, Aysel’i son raddeye getiren olayın matbaada yaşananlar olup olmadığını sorgulatır. Kendini matbaadan dışarı iten öğrencisi için kurduğu *“Yani, tamam artık. Uygarlaştım. İşim bitti mi demek bu?”* cümleleri, Aysel’in Engin’in bu tavrından hoşlanmadığını sezdirir. Tam Aysel bu olay yüzünden ölmeye yattı derken bağlama dayalı bilgi, konunun tamamen Engin’le alakalı olmadığını düşündürür. *“Ama çantanın içindeki o zarfı ne yapmalıyım? Olduğu yerde kalmalı mı? Araştırmaya, kovuşturmaya falan geldiklerinde, içindeki notu açıp*

okumalılar mı? Kimseye hiçbir şey demeyecektir belki. Yine de bir ipucu olacaktır. Bütün ipuçları gibi rastlantısal bir şey. Bir varsayım. Bu not olmayabilirdi de. Şimdi ordan çekmeye başlayacaklar. O zaman ölümüm de yanılsa boğulacak.” (A. A. -Ö.Y., s.118). Cümleler, bu kararın Engin’le ilgili olduğuna kuşkuyla yaklaşılmasına neden olur. *“Karnımda bir çocuk var mı, yok mu; bunu artık nasıl olsa bilemeyeceğim. Ama iyice sönmeden önce hiç değilse Engin’e karşı kendimi haklı çıkarabilirim belki de. Ya da onu haklı bulabilirim. Aynı şeydir bu belki.”* (A. A. -Ö.Y., s.121) cümleleriye kararın tamamen Engin’le ilgili olmadığı fakat bu kararda Engin’le yaşananların da etkili olduğunu ortaya koyar. Okurun devamlı sorgulamalarda bulunmasını isteyen verici, verdiği yeni bilgilerle sürekli akılları karıştırır. Tüm metin göz önüne alındığında ölüm kararının toplumsal olduğu düşünülse de zaman zaman verilen özel bilgiler, okura *“Acaba mı?”* dedirtir. Vericinin yapmak istediği, satır aralarına gizlediği olayların ölüm nedeni üstünde büyük etkisinin olmadığını anlaşılmasını sağlamaktır. Bu nedenle de daha çok gazete, mektup, günlük gibi türler üzerinden dünya ve Türkiye’yle ilgili olay ve durumların bildirimini yapar.

“Aydın’la ne konuşacağım hem? Onu görmek istiyor muyum gerçekten? Ona ne anlatacağım? Anlattıklarımın ne çıkaracak? Neden hep ona anlatmam gereken bir şeyler olduğunu sanıyorum?” (A. A. -Ö.Y., s.303) cümleleri, roman boyunca okurun merak ettiği konuların verici tarafından dile getirildiği cümlelerdir. Roman boyunca okurun zihninde bu soruları oluşturarak yapmak istediği şeyi başaran verici, okurda zaten oluşturmuş olduğu soruların cevabını *“Bu da ölümle didişmenin bir parçası olsa gerek. En olmadık işleri, en olmadık biçimlerde anımsıyor insan.”* cümleleriyle verir. Aydın’ın romanda konumlandırılışına dikkat edildiğinde verici, günlüğünden bölümler sunarak ona büyük yer ayırır. Ancak Aysel’in hayatı ekseninde düşünüldüğünde Aydın’ın romanda denetleyici, yol gösterici rolü dışında başka bir misyonu olmadığı görülür. Bu nedenle Aysel’in ölüm anında sürekli Aydın’a bir şeyler anlatmayı istemesi, onun istediği gibi biri olduğunu ona kanıtlama düşüncesinden başka bir şey değildir.

Metnin ayrı bölümlerinde verilen *“Gökdelenin altında vermişti numarasını. Bununla yetinmemişti. Orada benimle birleşmeyi özlediğini de söylemişti.”* (A. A. -Ö.Y., s.351) cümlesi ve *““Özgür bir Türk kadını” oluşumu onunla kanıtlamadım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım. Anlaşılan bunu bilmesini istiyorum. Böyle ise, apaçık bir öç alma özlemi içindeyim demektir.”* (A. A. -Ö.Y., s. 51-52) cümlesi çelişmektedir. Bu

ancak Aydın'ın Aysel'i birlikte olmaya zorlamasıyla açıklanabilir. Aysel'in öç alma özleminin ne anlama geldiği de böylece açıklığa kavuşur.

“Amerika Birleşik Devletleri, Japonya'dan kayıtsız şartsız teslim olmasını istemiştir. Teslim olmazlarsa iki gün içinde on beş Japon kentinin yok edileceği bildirilmiştir. İki gün sonra da Başkan Truman, ilk atom bombasını açıklamıştır: “Patlama gücü yirmi bin ton dinamite eşit olan bu bomba, ilk olarak bugün, tam on altı saat önce, bir uçağımız tarafından Hiroşima üstüne atılmıştır.”

Hiroşima 244 bin nüfusludur. 244 bin kişiden 150 bini o anda ölmüştür. Patlamadan doğan sarsıntı 450 km. uzaklıktan duyulabilmiştir. Rusya, Japonya'ya savaş açmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.333). Cümleler, bölgede yaradan fazla insanın ölümüne yol açan patlamanın bölge insanına ne gibi yıkımlar açtığını, patlamanın içerdiği vahşetin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir. Patlamanın bilinçli olarak insanların en çok dışarıda olduğu saatte gerçekleştirilmesi, ölü sayısının çok olmasında etkili olur. Cümlelerde, Amerika ve Rusya tarafından ikili saldırıya uğrayan Japonya'nın girdiği dar boğaz gözler önüne serilir. Japonya'ya atılan, sonraki nesilleri dahi etkileyecek nükleer silahın yarattığı insanlık dramı, metinde açıkça verilmese de o dönemin gençlerinden olan Aysel'de derin yaralar açar. Hem bölge insanının acımasız sonları hem de aynı saldırıya ülkemizin de uğrayabileceği korkusu, Aysel'i tedirgin eder.

“Alain ona Camus'yü, Marshall Planı'nın özünü, Nankin'deki savaşları anlatırken Ankara Hukuk Fakültesi de bir münazara düzenlemiştir: Bakanlar Kurulu Meclis dışından da teşkil edilmeli midir, edilmemeli midir?” (A. A. -Ö.Y., s.375). Alain, Aysel'e Nanking katliamını anlatır. Yunus Can Polat'ın aktardığı bilgilere göre kadın ve çocuklara öldüresiye tecavüz edilmesine sessiz kalınan; on binlerce erkeğin tüfekle tarandığı, canlı canlı yakıldığı, kılıçtan geçirilen insanların kafa taslarıyla kuleler yapıldığı Çin'de yaşanan duruma Amerika sessiz kalır (2011: 65-66). Ancak *“Amerika, bir yandan Çin'in iç durumuna el atarken, bir yandan neden askeri yardım dağıtıyordu sağa sola?”* (A. A. -Ö.Y., s.372) cümlesinde de görüldüğü gibi İkinci Dünya Savaşı sonuna gelindiğinde komünizmin yayılması endişesiyle Çin'in yanında yer alır. Vericinin Çin örneğiyle asıl anlatmak istediği Türkiye'ye verilen ekonomik yardım paketi ve askerî desteği içeren Marshall Planı'nın da altının boş olmadığıdır. Maksat Türkiye'ye yardımdan ziyade komünizmin önüne geçmektir. Bu çıkarıma varılmasına

sebepten Türkiye'nin ilk yardım talebinin reddedilmesi, Rusya'nın Türkiye planları nedeniyle ikinci talebin kabul edilmek zorunda kalınmasıdır.

“Biz cumhuriyetsek, yeni kurulan Çin de cumhuriyetse; biz demokrasiyse, ABD de demokrasiyse Marshall Fikir Planı, dünya halkları arasında nasıl bir fikri boşluğu, nasıl bir yöntemle dolduracak?” (A. A. -Ö.Y., s.381). Dünya halkları arasında fikri boşluğu dolduracak, yeryüzünde bütün insanlara demokrasinin öyküsünü anlatacak olan Marshall Fikir Planı dâhilindeki yöntem, Duman'ın verdiği şu bilgilerle açıklığa kavuşur: Marshall Planı dâhilinde kurulan “Haber Bürosu”, Amerika'nın Türkiye'yle devamlı temasını sağlamak için haber eksenli faaliyetlerde bulunur. Türkiye'de yapılan günlük haberlere ulaşmak için Ankara Radyosu'na radyo alıcısı kurulur ve haberler diktafon makinesiyle plağa alınarak sürekli olarak ABD'ye aktarılır. Böylece Türkiye'yle ilgili haber ve kanaatlere ulaşmayı amaçlayan ABD, ulusal ve uluslararası politik, ekonomik gelişmeler hakkında Türkiye'deki son gelişmeleri öğrenir (2018: 211). Verilen bilgilerden Amerika'nın bu suretle Türkiye'yi sürekli olarak denetlediği anlaşılır. Ankara Radyosu'nda çalışan Ali üzerinden radyoda verilen haberlere ulaşma fırsatı yakalayan okur, sürekli Amerika destekçisi haberlerin hangi korkudan yapıldığını böylece anlar. Ali'nin tüm dünya bizi dinliyor söylemi, bu bilgi ışığında anlam kazanır. 200 kilometre ötedeki annesi, radyoyu dinleyemezken Amerika'nın tüm haberlere rahatlıkla ulaşması, Amerika'nın Türkiye üzerinde kurduğu hâkimiyeti gözler önüne serer.

“Ali'yi öyle, merkebin üstünde, okula ilk geldiği günden daha kirli ve daha köylü görünce, Dünder Öğretmen'in dünyası başına yıkılıverdi. Beş yıl boyunca onlara yüz yıkamayı, düzgün giyinmeyi, saç taramayı, doğru konuşmayı öğretmişti. Şimdi?.. Şimdi Ali'nin görünüşü, sanki öğretmeni ona hiçbir şeycikler öğretmemiş gibiydi işte!” (A. A. -Ö.Y., s. 58). Kadınlık zarının yeniden pekişmesi gibi Ali'nin eğitimsizliği de ona hiçbir şey öğretilmemiş gibi pekişir. Tüm tutsaklık perdelerinin yırtılmasının gerekli olduğu gibi Ali'nin geriye dönüşünün de tekrar önlenmesi gerekmektedir. Aysel'in “Kimse inanmayabilir. Ama ben gördüm, biliyorum: Kadınlık zarı yıllar sonra yeniden pekişiyor. Hiç değilmemiş gibi oluyor. Bütün tutsaklık perdelerini yırtıyorsun, yırtıyorsun; sonra bir de bakıyorsun, hiç el değmemişlik. Hiçbir şeye başlanılmamış sanki.” (A. A. -Ö.Y., s. 52) cümlelerinde “gördüm” ve “biliyorum” diyerek bahsettiği

şeyin Ali ve Ali'nin durumunda olan kişilerin hiç el değmemiş gibi eski hâllerini alması olduğu metnin bu bölümünde daha anlaşılır olur.

3.2.4. Bağlama Dayalı Çıkarım

Metne dayalı bütünlüğü sağlamak; metin-içi nedensel, mantıksal bağlantılar oluşturmak; eski bilgiyle yeni bilgi arasında bağ kurmak amaçlı yapılan çıkarımlardır:

Günay, bir bütüncü içinde ayrı ayrı yerlerde sunulan bilgilerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi yoluyla yapılan çıkarsamaya *bağlama dayalı çıkarsama* adını verir (2007: 87). Bağlama dayalı çıkarsama sezdirimle ilgilidir (2018: 340).

Kansu Yetkiner'e göre vericiyle ortak bilgi paylaşımında bulunan alıcı, söylemeyi bağlamsal bilgi temelli çıkarımlarda bulunarak bulurken var olan alternatifler içinde bağlama en uygun anlamı üretir (2009: 94).

“*Karısı da, kızının gözyaşlarına dayanamayıp, sandığında Aysel'in çeyizi için sakladığı Bursa ipeklisi, açık filizi bir kumaşı ister istemez ortaya çıkarmıştır. Bir yıldır Balıkesir'de, ortaokulda okuyan oğlu İlhan'a duyduğu hasreti, kızını sevindirerek dindirmeye çalışmıştır. (Oğlu İlhan'ı bir ortaokula göndermek, Salim Efendi'nin belki de son İsmet Paşacılığıdır.)*” (A. A. -Ö.Y., s. 24) cümlelerinde verici, annenin Aysel'in gözyaşlarına dayanamadığı bilgisini vererek okuyucunun zihninde annenin yufka yürekli biri olduğu imajı çizer. Ancak, daha önceki bölümlerde geçen “*Çocukların sızlanmalarının karıkocaların günlük kavgalarına sebep olduğu*” bilgisinden; yine, evde saçını niçin ördürmediğini soran Başöğretmen'e verilen “*Babam anneme kızdı da, Başöğretmenim... Annem de, “Ben karışmam artık, ne olursa olsun!” dedi... Ben de geç kalıyordum. Annem de ağlıyordu sonra.*” (A. A. -Ö.Y., s. 13) cevabından annenin yufka yürekli olduğu bilgisinin çıkarılması zorlaşır. Zaten verici, cümlenin devamına “*Bir yıldır Balıkesir'de, ortaokulda okuyan oğlu İlhan'a duyduğu hasreti, kızını sevindirerek dindirmeye çalışmıştır.*” bilgisini ilave ederek kız ve erkek çocuğu arasında ayırım yaptığı anlaşılan annenin kocasıyla tartışmamak için kızının isteklerini yerine getirdiğinin anlaşılmasını sağlar.

“*Okumaya karşı olan deli ve anlaşılmaz tutkusuna Salim Efendi teslim olduğu sıra, karşısına annesi çıktı. Sanki kendi okumamışlığının öcünü alıyordu. Aysel'e durmadan ev işi buyuruyordu. Kızını her an bir kitabın başından kaldırmaktan nerdeyse gizli bir tat alıyordu (...)* Kızını Salim Efendi'ye söyleyip, “*Bunun gözü açıldı artık, alsak mı*

eve?” diye sormak istedi. Ama yine aynı anda, kızının ne sinsi bir çetin ceviz olduğunu düşündü. Ondaki inat insanı öldürür. Boşuna babasına duyurup da İlhan’dan gelen dirliksizliğe bir yenisini eklemek istemedi. “Ben usul usul kendim başa çıkarım onunla, alırım zapta rapta. Hep babasına karşı korudum. O da çıktı oturdu tepeme hınzır!” diye geçirdi içinden.” (A. A. -Ö.Y., s.210-211). Fitnat Hanım’ın kızı hakkında kurduğu cümleler, dikkat çekicidir. Bu cümlelerin bir annenin kızına kurmayacağı tarzda cümleler olması, anne kız ilişkisinin iyi olmadığını düşündürür. Ortada çok büyük bir sorun olmamasına rağmen kızına bu boyutta cephe almış annenin sözleri, Aysel’in çocukluk dönemi travmalarından birinin annesi olduğunu ortaya koyar.

“Canım kardeşim, ilk günler sınıf arkadaşlarının seninle çok alay ettiklerini, giyiminle, kuşamınla eğlendiklerini, o güzel örgülü saçlarından çektiklerini yazıyorsun. Sen aldırma. Onlar ettiğiyle kalsın.” (A. A. -Ö.Y., s. 64). Ankara’daki sınıf arkadaşlarının ilk günler Aysel’in giyimi, kuşamı ve örgülü saçlarını eğlence malzemesi yapmasının nedeni, açık olarak verilmemiştir. Ancak Aydın’ın günlüğünde İstanbul’daki yaşadıklarıyla ilgili verdiği sezdirimlerden Aysel’in arkadaşlarının da Aysel ile yeterince gelişmemiş kasabadan gelmesi dolayısıyla alay ettikleri çıkarımlanır.

“İçerdeki, o sanki hiç sıtma görmemiş gümbürtülü sesin biraz daha gümbürdeyerek:

“Ey bu yüce davaya ant içen yeni nesil

Yanan avuçlarınla gözünün yaşını sil!”

diye haykırdığını işitti.” (A. A. -Ö.Y., s. 67). Ulus gazetesi haberiyle halkevlerinin hangi amaçlar için kullanıldığını sezen okur, verilen yeni bilgilerle halkevlerinin düşünen, dinleyen, konuşan gençliğin toplantı mekânları olduğunu çıkarımlar. “Ha seni satın almışlar, ha sen satın almaya kalkmışsın. O beş bin lirayla gençleşmek istemiş olmalıyım. “Türk’e durmak yaraşmaz”lı bir yeniden başlama.” (A. A. -Ö.Y., s. 71). Aysel’in “O beş bin lirayla gençleşmek istemiş olmalıyım.” şeklinde akıl yürüttüğü cümlesi, “Çantamı odanın bir köşesine fırlatmıştım. İçinde ... kapalı bir zarf içinde beş bin lira var.” (A. A. -Ö.Y., s. 7) cümleleri dikkate alındığında o beş bin liranın çantasında bulunan beş bin lira olduğu çıkarımlanır.

“Radyodan bizleri hep yardım bağışına çağırıyorlar. Biz de yardım topladık (...) Buradaki Kızılay Merkezi giyecek eşyası da kabul ediyor. Para pek veremiyorum, fakat üstümdeki kazağımı çıkarıp ben de Kızılay’a verdim (...) Yine yardım için buradaki

halkevinde piyes ve konserler tertip ediliyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 97). Aysel’in Erzincan depremiyle ilgili ülke genelinde yaşananların bildirimini yaptığı cümleler, deprem sonrasında ülke genelinde yardım seferberliği ilan edildiğini ve devletin tüm kurum ve kuruluşlarıyla deprem bölgesindeki yaraları sarmak için harekete geçtiğini çıkarımlatır.

“Hava ayaza kesiyor. Paltosuzdur. Kendisine artık iyice dar, kısa gelen ceketinin içine büzüldü.” (A. A. -Ö.Y., s. 99). “Nezleye tutulmuş. Gövdesi kırılıp dökülüyor. Keyfi yok.” (A. A. -Ö.Y., s.101). Soğuk havada paltosuz yürüyen Ali, nezle olur.

“Mektepten mi?”

“Evet. Siz nereye böyle, bu saatte?”

Aysel, ne yakın davranmıştı oysa. İşte şimdi birden uzaklaştı yine. Yabancılaştı (...) Ulan, bu senin memleketlin. Hiç değilse sen onun köyündensin. Üç aşağı, beş yukarı aynı mektepte okudunuz. Aynı sahnede dans mans bile yaptınız sarmaş dolaş. Neymiş şimdi kırk yılın yabancıları gibi bu sizli bizli olmalar?”” (A. A. -Ö.Y., s.105-106). Ali’nin cümleleri, Aysel’e olan ilgisini ve onunla uzak bir arkadaşlıktan ziyade daha yakın olmak istediğini sezdirir. Müsamere sahnesinde kız ve erkek öğrencilerin ilk kez birbirlerine değerek ettikleri polka ve rondo dansıyla ilgili verilen “...erkek ve kız çocuklar arasında, birinin de kendini dereye atıp boğulmasıyla sonuçlanan büyük aşklara yol açacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 20) cümleleri, Ali’nin Aysel’e olan ilgisinin kaynağının müsamere sahnesindeki ilk dansları olduğunu çıkarımlatır.

Aysel ile mektuplaşmasında Semiha’nın kurduğu “Benim için hayat bitti. Keşke benim yaşımda senin gibi biraz küçük olsaydı. Bilirsin çabuk da serpildim. Beni şimdi eve kapattılar artık.” (A. A. -Ö.Y., s. 63) cümlelerinden evlenecek çağa gelmiş olması nedeniyle Semiha’nın eve kapatılmış olabileceği sezilenir. Yaz tatilinde arkadaşı Semiha’yı üzgün gören Aysel, “Seni oradayken çok üzgün gördüm. İçime dert kaldı. Acaba bildiğimden başka bir derdin mi var, anlayamadım.” (A. A. -Ö.Y., s. 78) cümlelerini kurarak Semiha’yı çokça üzen bir durumun olduğunu sezdirir. Aysel’in Ali’ye kurduğu “Ben ara sıra Semiha’dan mektup alıyorum. Düğünü olacakmış. Çok üzüldüyorum. Kendisi de çok üzüldüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.106) cümleleri, evlenmek istemeyen Semiha’nın çokça üzgün olduğunu çıkarımlatır.

“Neden çıktım evden?” sorusuna “Evden bunun için çıkmadım. Öğrencimle hangi neden altında yatmışsam o yüzden...” (A. A. -Ö.Y., s.114) cümlesiyle cevap veren

Aysel, evden haz için kurulacak birliktelik için değil; “Yinelenmesi, benim için bir fikir olmuş bulunan ilkinin anlamsızlığına iterdi.” cümlesinden de anlaşıldığı üzere bir fikir üzerine çıkar. “Bir kez yattım öğrencimle. Bu yatıştan kısa süren, değişik bir tat aldım. Bedenimden çok, beynimde kurulan bir imparatorluğun şehvetiydi belki.” (A. A. -Ö.Y., s. 49) cümleleri dikkate alınınca bu birlikteliğin kısa süren ve anlık bir şehvetten ziyade beyinde kurulan imparatorluğun başı sonu olmayan şehveti olduğu çıkarımlanır. “Oysa, her şey olduğu yerde duruyor. Eline veremedim. Ne parayı, ne notu. Ne düşündüğümü bilmedi. Buna fırsat kalmadı. Odasında beklemiştir. Öyle buyurmuştu. Gideceğimi sanmıştır. Öyle istemişti. Hayır, gideceğimi sanmamıştır. Yine de ummuştur.” (A. A. -Ö.Y., s. 71) cümleleri, Aysel’in otel odasına gelmeden önce evden çıkarak öğrencisini gördüğünü çıkarımlatır. Bu çıkarıma çantasına koyduğu ancak vermeye fırsat bulamadığı zarf bilgisinden ulaşılır.

“Aydın bilse, “Geciktirmeden hemen kocanla yat, Ömer’le” der, “Yat onunla.” “Neden?” desem, “Gebe kalmışsan çocuğun babası belli olsun, o olsun” der. Yine gülüyorum. Hem bu sefer yüksek sesle. O uzun süren ağırbaşlılığımdan, her şeye ciddi bir gözle bakışımdan ancak ölümün eşiğinde sıyrılıyorum. “Çocuğun babası...”” (A. A. -Ö.Y., s.116). Ağır başlı ve ciddi tavrına zıt olarak yüksek sesle gülmeye başlayan Aysel, toplumsal dayatmalara başkaldırı amaçlı yattığı ölüm yatağında “Çocuğun babası...”nın aranmasına tepki olarak güler. “Yine gülüyorum.” cümlesiyle bir kez daha güldüğünü söyleyen Aysel öncesinde de kadınlık zarının ayıp, günah sayılmasına gülmüştü: “Kim bilir, bu belki de derimizin altına zorla tıktırılmış bir hastalıktır. Aynı hastalıktan işte, kimseler bana gülmeden, ben kendime gülüyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 52).

“Pek güzel çekip çıkarıyorum işte zarfı çantamdan? Açıyorum. Güzel, işlek bir yazıyla yazmışım. Öğrencime aşağılık duygusu verecek denli işlek bir yazıyla. Küçük, dört köşe bir kâğıt: “Enginciğim, bu parayı bildiğin o son araştırma kitabımdan aldım. Bana gerekli değil. Senin odanın biriken kira borçlarını ödeyebilirsin. İnsan olmanın bazı küçük anları vardır. Son kez onu kaçırmak istemedim. Sevgiler.”” (A. A. -Ö.Y., s.119). Öğrencinin aşağılık duygusuna girme nedeni de notta yazanların hatırlanmak istenmeme nedeni de romanın önceki bölümlerinde sezdirim cümlesi olarak verilen “Ha seni satın almışlar, ha sen satın almaya kalkmışsın. O beş bin lirayla gençleşmek istemiş olmalıyım.” (A. A. -Ö.Y., s. 71) cümleleriyle açıklığa kavuşur. Aysel,

öğrencisinin aşağılık duygusuna kapılmasına neden olacak yazıya ek, zarfa koyduğu parada onu satın almış gibi bir hava sezinlediği için notu hatırlamak istemez.

“Karnımda bir çocuk var mı, yok mu; bunu artık nasıl olsa bilemeyeceğim. Ama iyice sönmeden önce hiç değilse Engin’e karşı kendimi haklı çıkarabilirim belki de. Ya da onu haklı bulabilirim. Aynı şeydir bu belki.” (A. A. -Ö.Y., s.121). Aysel, ölmeye kararlı olsa da Engin’e karşı kendini haklı çıkarmak ya da onu haklı bulmak ister. Engin karşısında hak arayışına girmesi, aralarında haklı ya da haksız konuma düşülecek bir konunun var olduğunu sezdirir. Engin’in evde çıplak dolaşmasından ve kutsal evlilik yatağına sokulmamasından ikinci birliktelik istediği ancak reddedildiğini çıkarımlanır. Fakat Engin, olağanüstü bulduğu bu reddedilişi anlayışla karşılar ve Aysel’i gözünde yüceltmış şekilde evden ayırır. Sonrasında zarfı vermek için matbaaya gelen Aysel’e gözle görülür şekilde fiziksel güç kullanır, matbaadan iterek odasına gitmesini emreder. Beyin temelli kurulan ilk birlikteliği anlamsızlığa sürükleyecek bu tavırlar, Aysel’in hak arayışına girmesine neden olmuş olmalıdır. Aysel’in metnin önceki kısımlarında kullandığı *“Çıplakken bir matbaa işçisini bir öğrenciden, bir efendiyi bir uşaktan, bir zorbayı bir aşıktan nasıl ayırdedebilirsiniz? Beni şaşırtan, sadece bu oldu: Ona ne ad vereceğimi bilemedim.”* (A. A. -Ö.Y., s. 69- 70) cümleleri, öğrencisinin âşık mı zorba mı olduğunu ayırt edememesine neden olan şeyin yaptığı zorbalıklar olduğunu ortaya koyar. Aysel, haklı ya da haksız çıkma pahasına kendinde travma yaratan bu zorbalıkla hesaplaşmak ister.

“Babası, kaptan enişte, halası, Sevil, Sevil’in amcası ve yengesi. İşte böyle, birlikte olmaktan pek de utanç duyulmayacak, tam tersine belki de övünülecek bir grup, Büyükada’ya, Tilla’ya çay içmeye gittiler. Alman yenge göğsü, kolları açık, çok renkli bir rop içindeydi. Saçlarını kıvrırmıştı. Sevil tam bir papatyaydı işte. Beyaz organzeler içinde ve hepsi Almanya’dan getirilmiş: Diz altına uzanan çorapları dahil, üstünde ne varsa hepsi Batı’dan. Ancak bacaklarının biraz fazla kalınlığı ve kırmızılığı bu, diz altına uzanan çoraplara azıcık tozluk görünümü veriyor, organzenin uçuculuğuna aykırı düşüyordu, ama olsun. Türk kızları bugünler soğan kabuğu ile boyanmış amerikanbezi giyiniyorlardı. İnsan, hep aynı bezi benzetmeli renkler içinde görmekten bıkiyordu. Ulusal bayram günleri aynı bezin kireçkaymağına yatırılarak beyazlatılmışından dikilen şortlarla törene çıkıyor, jimnastik hareketleri yapıyorlardı. Bu şortların tulum mu, gecelik entarisi mi, yoksa Hilaliahmer üniforması mı olduğunu

ayırdetmek olanaksızdı. O zaman Sevil'in görünüşü kuşkusuz iç açan bir görünüştü. Yanında olmaktan gurur duyulacak bir görünüş. Üstelik Tilla'da mimar amca, karısıyla hep Almanca konuşuyordu. Başlar bu uygar gruba beğeniyle dönüyor, hatta onlara gülümsüyordu çevredekiler.” (A. A. -Ö.Y., s.126-127). Verici, gerek gazete haberleri gerekse geriye dönüşlerle okuru roman çözümlemesinde aktif konuma getirebilmek için ön bilgiler verir. Dönemin fikir ortamı hakkında bilgi sahibi olan okur doğru çıkarımlar yapacak donanıma ulaşır. Roman boyunca verilen bilgilerden Batılaşmanın bir Batı hayranlığı ya da yanlış Batılaşmadan çok, ülkede yerleştirilmeye çalışılan yeni kültür seviyesi olduğu idrak edilir. Üzerlerinde Batılı giyim tarzına uygun kıyafetler bulunan Sevil ve yengesi, devrimlerin ardından Türk kadınından beklenen giyime sahip oldukları için beğenilir. Almanca konuşan yenge ve amcaya orada bulunan kişilerin beğeniyle bakması, yine toplumda yerleştirilmeye çalışılan Batılaşma ve uygarlaşma çabaları sebebiyledir.

“Ah, şimdi Demir, Comtesse de Segure'ü okurken uyuyakalmasaydı, belki de bu kavgada kimin haklı, kimin haksız olduğunu birlikte çözebilirlerdi. Ama bakalım gerçek bir kavga mıydı bu? Babası neden birden suspus olmuştu öyle? O Beyaz Kitap'ı ortaya atan babası değil miydi peki? Ya üstündeki? Üstündeki bir İngiliz kumaşı değil miydi? Bu gece ilk kez bir İngiliz kumaşı giymiyor muydu? Hem de Hitler'i savunan mimar amca sayesinde?

Kimi tutmak gerek peki?” (A. A. -Ö.Y., s.139). “Kimi tutmak gerek peki?” sorusunun cevabı, bağlam içinde gizlenmiş şekilde verilir. Türkiye'nin Almanya ile takas usulüne dayalı ticaret anlaşmaları yaptığı bilgisi, gazete haberleriyle verilmişti. Ayrıca ülkemizde Alman Şehir Mimarisi Sergisi'nin açıldığı bilgisi, mimar amca aracılığıyla sunulmuştu. Aynı tarihlerde İngiltere'ye de sergi açma izni veren Türkiye, Sümerbank şubesine müracaat edilerek İttihatçı Birliği'nden alınan kumaşları, İngiltere'den temin eder. Bu durum, Türkiye'nin tarafsız davranarak denge politikası yürüttüğünü ortaya koyar. Ülke, her ne kadar tarafsız politika izlese de insanlar dönemin koşullarına göre tarafını değiştirir. Sevil, Almanya mı haklı, Amerika mı halkı tartışmanın fitilini atan babasıyla ilgili “Ya üstündeki? Üstündeki bir İngiliz kumaşı değil miydi? Bu gece ilk kez bir İngiliz kumaşı giymiyor muydu? Hem de Hitler'i savunan mimar amca sayesinde?” cümlelerini kurarak bütün gecenin özeti olan yönlendirici sözde sorular sorar. Gece boyunca Almanya'yı savunan baba, bu gece ilk

kez İngiliz kumaşından yapılmış takım elbise giyer; hem de Hitler'i savunan mimar kardeşi sayesinde. Yaşanan bu değişim, Almanya'dan kötü haberler gelmesiyle insanların Almanya destekçiliği yapmaktan da vazgeçeceğini çıkarımlatır.

“Japonya ile ilişkilerimizin kesildiği söyleniyordu. Amerika'nın bize büyük dostluk göstermeye başladığı, o hâlde artık Moskof'tan da çekinmenin bir nedeni olmadığı anlaşılıyordu!” (A. A. -Ö.Y., s.207). İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına gelirken Japonlar, Amerika karşısında yenilir. *Bağlama dayalı çıkarım* yapılarak Türkiye'nin gücünün yanında yer aldığı bilgisi ışığında, Japonya ile ilişkinin kesilip Amerika ile dostluk kurulmasının ne anlam ifade ettiği ortaya çıkar. Rusya'nın da Amerika'yla aynı cephede olması, ülke insanında Rusya'dan da çekinmemek gerektiği gibi bir algı oluşturur.

Aşağıdaki cümlelerde de görüldüğü gibi verici, bildirim cümleleriyle sunduğu haberlerle gücünün yanında olduğunu sezdirmeyi amaçlarken alıcıdan bu sezinlemeye ulaşip çıkarımda bulunmasını bekler. *“Avrupa'nın batısında Alman direnmesi gittikçe zayıflıyordu. Şimdi en çok düşünülmesi gereken buydu işte. Almanlarla dostluğumuz bozulur, ticari ilişkilerimiz sona ererse ne olacak? Amerika çok uzak. İşadamlarımızın Amerikalı işadamlarını tanımaları güç olacak. Avrupa'da Almanların üst üste geri çekilmeye başlamalarıyla Hitler'e yavaş yavaş sırt çevirdiğimiz bir gerçek.”* (A. A. -Ö.Y., s.207).

Verici, “neden?” soru sözcüğüyle kurduğu aşağıdaki cümlede, içinde bulunulan ana kadar göz yumulan hareketin savaşın seyrinin değişmesiyle farklılaşmasını eleştirir. *“Hükümetimizin Almancı bazı yazarları, genç genç üniversite öğrencilerini, Hitler'i örnek alarak kendilerini ırkçılığa adanmış olanları, şimdi birden gözaltında tutma çabasına girişmesi neden?”* (A. A. -Ö.Y., s.207). Metnin önceki bölümlerinde verilen Dündar Öğretmen'in kardeşine ait şu konuşma, vericinin vermek istediği asıl mesajı içinde barındırır: *“Nedir Türkiyemiz? Hangi boyadandır? Almancı mı, İngilizci mi? Hangi siyasi politikayı izlemekte? Hangi rejimi gütmekte? Bugün belli bir rotası olmayan ülkelerin kendileri de yoktur!”* (A. A. -Ö.Y., s.145).

“Fethi Abisi liselileri de boş bırakmamak gerektiğini söylüyordu. İlhan da eski okuluna, Gazi Lisesi'ne yöneliyor, orada tanıdığı daha küçük çocuklarla neredeyse bir çete kurmanın planlarını yapıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.212) cümleleriyle bildirilen planı gerçekleştirmek isteyen İlhan, öncesinde uzun uzadıya ülkü yönelimli gazeteler okur,

anlatacağı şeyler için hazırlık yapar. Sonra “İlhan, Gazi Lisesi’nin bahçesine vardığında çocuklar henüz mütalaadan çıkmamışlardı. Onların çıkmasını bekledi. Avlu kapısı önünde iki araba duruyordu. İçinde sırma kasketli şoförler. İlhan o yana baktı. Yere tükürdü.” (A. A. -Ö.Y., s.214) cümlelerinde bildirildiği üzere planı gerçekleştirmek için lise önüne gider. Avlu kapısı önünde iki arabanın durduğunu görür. “İçinde sırma kasketli şoförler. İlhan o yana baktı. Yere tükürdü.” cümleleri, daha önce metinde birkaç kez bahsedilmiş olmasından yola çıkarak bu araçlardan birinin Erdal İnönü’yü beklediğini çıkarımladır. Bu çıkarıma varılmasının sebeplerinden biri de İlhan’ın araçlara doğru bakıp tükürmesidir. İsmet İnönü’yü sevmediği ona tilki demesinden anlaşılan Turancı İlhan, bu araçların Erdal İnönü’yü beklediğini geçmiş yaşantılarından bildiği için araçlara doğru tükürür.

“Sadece, böyle bir iş yapmış olmama şimdi gülesim geliyor. Ama denenecek son şeyin eşliğinde de ciddi olmayı beceriyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 8). Kansu Yetkiner, “şey” sözcüğünün belirsiz anlamının “şey” ile ifade edilmek istenen denmeden bağlamsal bilgi temelli çıkarsamalar yoluyla anlaşıldığını belirtir (2009: 94). Yazar ve okurda ortak bağlam bilgisi vardır ve okur tüm seçeneklerden arasından akıl yürütmeye ve bağlamı dikkate alarak asıl ifade edilen anlama kolaylıkla ulaşabilir. Cümlede “şey” sözcüğüyle ifade edilenin “intihar” sözcüğü olduğu, “Çırılçıplak içine girdim; ölmeye yattım.” cümleleriyle ön gönderim ilişki kurularak anlaşılır. Kahramanın böylesi bir durumu gizlemek, ağzına almamak için “şey” sözcüğüne başvurduğu görülür.

Salim Efendi’nin cumhuriyet algısıyla yanlış çıkarım yapılmamasını isteyen verici, “Cumhuriyetin bir kötülüğünü gördüm diyemem. Şurası kötüdür, desem, diyemem. İnönü’nün jandarmasıydım ben, ta nerden nereye ağdırırken onu. Ama bu cumhuriyetin işime gelmeyen bir yanı da var. Şudur, diyemem, kızı okutmak, ilçede yakına uzağa, kızını şehirlere salıvermiş, dedirtmek...” (A. A. -Ö.Y., s. 55-56) cümlelerinde, cumhuriyetin işine gelmeyen yanları nedeniyle onun cumhuriyet fikirlerine karşı çıktığını yoksa cumhuriyete kötü gözle bakmadığını söyleyerek okuru yönlendirir. “Oğlu İlhan’ı bir ortaokula göndermek, Salim Efendi’nin belki de son İsmet Paşacılığıdır.” (A. A. -Ö.Y., s. 24) cümlesinde geçen “belki” zarfından onun cumhuriyet fikirlerinden tamamen kopmadığı anlaşılır. “Atatürk inkılaplarına böyle karşı gelirse, Belediye Reisi’ne dükkânını kapattıracağını söyledi de, Aysel müsamereye

öyle çıkabildi.” (A. A. -Ö.Y., s. 44) cümlesinde de görüldüğü gibi onun sorununun cumhuriyetle değil, ekonomik konular olduğunu çıkarımlatır.

Aşağıda verilen uzunca bölüm bağlama dayalı çıkarımla ulaşılan bilgiyi destekler niteliktedir: *“Aysel’i başkente yollamadan da durmadan boğulmaktaydı Salim Efendi. Oğlu okuryazar olduğundan bu yana boğulmakta. Öğretmene rastladıkça boğulmakta. Kaymakam mahfellerde⁷⁰, bayramlarda, kalkınan ışıklı bir ülkeden söz ettikçe, boğulmakta. Şakir Ağa, erkana rakı sofraları kurdukça, bağına bahçesine kuzu çevirmeye götürdükçe onları, boğulmakta. Onu, Belediye Reisi’nin kolunda, şosede dolaşırken görüp görüp boğulmakta. Onun öğretmenden yanak aldığını görüp boğulmakta. Jandarma Kumandanı’na besili hindiler gönderdikçe boğulmakta. Kimin kimden yana olduğunu çıkaramadıkça boğulmakta. Memurinin gittikçe dışına düştüğünü, hiçleştiğini görerek boğulmakta. Boğuldukça nemrutlaşmakta. Nemrutlaştıkça yenilik, uygarlık adına ne görürse ortalıkta, topuna birden soğukluk duymakta, hatta kin toplamakta...” (A. A. -Ö.Y., s. 55-56). Salim Efendi, maddî olarak üst sınıfta yer almaması nedeniyle memur kesimden uzaklaşır ve hiçleştiğini düşünür. Bu nedenle ortalıkta yenilik, uygarlık adına yapılan her şeye kin duymaya başlar. Bağlamı doğru takip eden okur, Salim Efendi’nin yenilik, uygarlık adına yapılan her şeye kin duymasının nedeninin cumhuriyet reformlarına karşı çıkmaktan ziyade kendinden yana olunmaması ve üst düzey gelire sahip olanlarla uzak düşmesi olduğunu anlar.*

“Kardeşim, burada okula ilk başladığım zamanlar bile kendimi bu kadar çaresiz görmemiştim. Çok büyük meraklar içindeyim. Babamın başına neler geldi öyle? Eniştemin de babamı çok ayıpladığını hissettiğim için, ona da bir şey soramıyorum. Teyzem ise adeta benimle konuşmaktan kaçıyor. Babamın bir muhtekir olduğuna inanmak bile istemiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 96). Aysel, babasının İsmet İnönü’yü Ankara’ya kadar götüren jandarmalar içinde olmakla her zaman iftihar ettiğini söyleyerek onun vurguncu olduğuna inanmak istemez. Ancak Kaymakam ve Belediye Reisi, Salim Efendi’nin Ankara’ya kaçak peksimet yolladığını tespit ederek duruma el koyar. Durum üzerine kurulan “Böylece peksimetleri ne Aysel’le abisi İlhan, ne de teyze kızları İclal yiyebilmişlerdir. Fitnat Hanım, çocuklardan her birine beşer adet düşeceğini, ablasıyla eniştesinin de tadabileceklerini hesaplamıştı.” (A. A. -Ö.Y., s. 94-

⁷⁰ Toplanma Yeri.

95) cümleleri, Salim Efendi'nin vurguncu olduğu konusundaki şüpheleri ortadan kaldırır.

“Sözde Namık, babamın başına gelenleri Gazi Lisesi'nde herkese yaymış. Bundan bir hafta kadar önce abim İlhan eve alı al, moru mor geldi. ‘Ben artık o okula gidemem ve kimsenin yüzüne bakamam’ diyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 96). Salim Efendi'nin başına gelenleri Gazi Lisesi'nde herkese yayan Namık'ın romanda hırsızlık ve çıkarıcılık bağlamlarında sunulması, Namık'a yaptırılan eylemin inandırıcılığını azaltır.

“Üstüne sürülmek istenen lekeden ötürü de memleketine küsüp bu yıl dükkânını başkente taşıyivermişti.” (A. A. -Ö.Y., s.104) cümlesinde bulunan “üstüne sürülmek istenen leke” nitelemesi, Salim Efendi'nin suçlanmasının haksız olduğunun düşünülmesi için farklı bağlamlarda yeniden sunulmaktadır.

“Minibüsün gideceği yere gitmeyi bekleyemeyecek derecede büyük bir yorgunluk duydum. Aynı zamanda yerimden kalkıp minibüsten inemeyecek kadar da büyüktü bu yorgunluk.

Bir geceyi uykusuz geçirmekten, üç saat yürümekten, bir geceye, bir gecenin sonuna sığabilecek hiçbir şeyden birikemez böyle bir yorgunluk.” (A. A. -Ö.Y., s. 77). Gece boyunca Ankara sokaklarında yürüyen Aysel'in bir geceyi uykusuz geçirmekten, üç saat yürümekten daha büyük bir yorgunluk yaşadığını söylemesi, onun fiziksel değil; büyük ruhsal yorgunluklar yaşadığını sezdirir. Üç buçuk saat boyunca Ankara'da dolaşırken döneme damgasını vuran olaylarla ilgili sezdirdikleri, onun metin boyunca sezdirdiklerinin altında ezilerek ölmeye yatma aşamasına geldiğini çıkarımlatır.

“Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi, Türk kadınına vazifeye çağırılmaktadır. “Cemiyetimiz tarafından harp, kıtlık, muhaceret ve emsali ahvalde zuhuru muhtemel olan hastalıklarla yapılacak mücadelelerde ve bilhassa seferberlik esnasında, hastanelerde Kızılay hemşirelerine yardımcı sıfatıyla çalıştırılmak üzere, Ankara Numune Hastanesi'nde kurs açılacaktır.”

(...)

Sabahları dairelerine gittiklerinde de Ulus gazetesini daha bir dikkatle okuyorlar:

“Çemberlayn, Hitler'i Avrupa'daki facianın tek mesulü tutmaktadır.”

“İngiltere ve Fransa'da Umumi Seferberlik ilan edildi.”

“İngiliz tayyareleri Berlin üzerinde.”

“Sigfrid Hattı üstünde müthiş bir hava muharebesi oldu.” (A. A. -Ö.Y., s. 92).

Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi'nin hastanelerde Kızılay hemşirelerine yardım etmeleri için Türk kadınlarını vazifeye çağırdığının bildirilmesinin ardından Ulus gazetesi dünya gündemine dair haberlerde İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili haberlerin verilmesi, Kızılay'ın ülkemizde de harp çıkma ihtimaline karşı kadınları vazifeye çağırdığını çıkarımlatır.

“Bugün şayet O'nun çocukları olan bizler, harbin kızıl alevleri ortasında bir gül bahçesinde yaşıyorsak bu, Ulu Önderimizin ve O'nun en yakın silah arkadaşı Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün eseridir.” (A. A. -Ö.Y., s.108) cümlesi, İkinci Dünya Savaşı başlamadan önce Ulus gazetesi iç ve dış politika haberleriyle okurun dikkatine sunulan bilgiler ışığında daha net anlaşılabilir. Dünyada savaş, kaos, bunalım varken ülkemizde her türlü ilerleme, yenilenme ve gelişim çalışmaları sürer. Dünyada yaşanan gelişmeler takip edilerek gerekli önlemler titizlikle alınır. Bağımsızlık sadece askerî başarı olarak düşünülmez; ekonomik, kültürel, sosyal, eğitsel vs. her alanda bağımsız olunup kendi gücüne dayanan yönetimle dünyada baş gösteren tehditlerden uzak durulmaya çalışılır. İsmet İnönü döneminde dünyada ekonomik bunalım yaşanırken her türlü tedbir alınır. Vurgunculukla mücadele, ekmek karnesi, ürünlere el koyma gibi tedbirlerle ülkenin ekonomik bunalımdan en az zararla çıkması sağlanmaya çalışılır. Savaş tehlikesine karşı pasif korunma tedbirleri kapsamında hava ve gaz saldırılarına karşı yapılan tatbikatlarla; ışık söndürme ve karartma tedbirleriyle ülkeye yapılacak herhangi bir saldırıya karşı gerekli önlemler alınır. Kısaca harbin kızıl alevleri ortasında bir gül bahçesinde yaşıyorsa bu, Atatürk ve O'nun en yakın silah arkadaşı olan İsmet İnönü döneminde yapılan kalkınma çalışmaları ve alınan önlemler sayesinde. Roman boyunca yüzey yapıda açık olarak sunulmayan mesaj, metnin bu bölümünde bir cümleye sığdırılmış, verici, örtük olarak verdiği mesajı okurun kendi çabasıyla çıkarımlamasını istemiştir.

“Bir gün bana da, eh ilçede görevini en iyisinden yaptın. Öğrencilerin için, ilçenin uyanması için canından can kattın. Herkesle iyi geçindin. Hiçbir eğrin büğrün görülmedi. Çapkınlığın duyulmadı. Kimsenin karısına, kızına göz koymadın. Bağına taş bastın. Artık seni şuranın başöğretmenliğine, şuranın maarif müdürlüğüne atıyoruz. Bu da işte takdirnamen” diyecekleri günü bekliyor (...) İlçeye yeni atanan Malmüdürü'nün yetişkin kızına Bay Şakir'i ve karısını görücü çıkarmayı kuruyor. Kendisi gibi ülkücü bir öğretmene Malmüdürü de kızını vermezse, Dünder Öğretmen bu

Malmüdürü'nün vatanseverliğinden kuşkuya düşecektir. Ama Malmüdürü vatansever görünüyor. Ulusal bayramlarda evinin penceresine ay-yıldızlı bayrağı astırıyor. Bu yüzden içi rahattır Dünder Öğretmenin. Şakir Ağa'nın mağazalarının bitişiğindeki kahveye oturuyor, tavla oynuyor. Uzaktan Ali'nin emmisini görüyor. Emmi, ona bakıp bakıp yere tükürüyor. Dünder Öğretmen görmemezliğe geliyor.” (A. A. -Ö.Y., s.146-148).

Ali'nin amcası, kahvede tavla oynayan Dünder Öğretmen'e bakıp yere tükürür. Yere tükürme eylemi, toplum tarafından farklı çıkarımlara varılabilecek eylemdir. Verici, kimsenin karısına kızına bakmayan, herkesle iyi geçinen, çapkınlığı duyulmayan, eğrisi büğrüsü görülmemiş Dünder Öğretmen'in ilçeye yeni atanan Malmüdürü'nün yetişkin kızına görücü çıkmak istediğini de belirterek tükürme eyleminin yanlış anlaşılmasını engeller. Düzgün bir profil çizen Dünder Öğretmen'in halkla çatışma yaşamasının arkasında, yeni devlet düzeninin yarattığı değişimler vardır. Halk, Batılaşma ülküsü sonucunda yüzyıllarca benimsenen, kökleşmiş doğu kültüründen kopmak durumunda kaldığı için devrimleri uygulayan kişilerle çatışmalar yaşar.

3.2.5. Sebebe Dayalı Çıkarım

Metinde verilen olay ve durumların gerekçelerini ortaya çıkarmak, metne dayalı bütünlük oluşturmak amaçlı yapılan çıkarımlar, cümleler arası nedene dayalı bağ kurarak metnin anlamlandırılmasına katkıda bulunur:

“Polka ille gerekli miydi? Polkada oğlanlar kızlara sarılacaklar. Elele tutuşacaklar. Evet, belki Batı'ya daha geniş bir pencere açılmış olacak, ama bütün kasaba halkı da ayağa kalktı. Çocuklarını okuldan geri almak isteyenler bile çıktı. Baksana, Kör Enver, kızının müsamereye girmemesi için sonuna dek direndi. Şimdi yolda gördü mü, başını çeviriyor bana. Sağda solda da, kerhaneci, diyesiymiş. Gavur Hoca adı bitti, şimdi de bu. Kaymakam'dan çekinmeselerdi, bunca yıllık hemşerilerimle nerdeyse toptan aram açılacaktı canım.” (A. A. -Ö.Y., s. 13). Müsamerede sahneye konan oyunlar yanında erkek ve kız çocuklarının birbirine sarılarak oynayacağı polka ve rondo dansı, Batıcılık fikir akımının kırsal kesimlerde benimsenmesi adına tercih edilmiş olan oyunlardır. Çavuş'a göre batıcılık fikri sadece oyunlarla değil; erkek ve kız çocuklarının giydiği kıyafetler, taktığı papyon ve fiyonklarla da halka benimsetilmeye çalışılır (2015: 337). Yöre halkı, çocuklarının “Çiçekler ve Böcekler” piyesi çalışmalarını yapmalarını bile istemezken bir de kız ve erkek çocuklarının birbirlerine sarılıp el ele tutuşacakları polka

dansının sahneye konacağını duyunca ayaklanır, çocuklarını okuldan almak istemeye kadar giden tepkiler gösterir. Halk, merkezden gelen emre uymak zorunda olan öğretmenleri yolda gördüklerinde başlarını çevirir. Halkın öğretmenlerle arasının açılması ve onları “*gavur ve kerhaneci*” olarak adlandırmasının nedeni, öğrencilerin kızılı erkekli dans etmelerinin ve Batılı gibi giyinmelerinin sorumluları olarak öğretmenleri görmeleridir.

“*Seyirciler arasındaki eşraf ve esnaf babalar, polka ve rondo ile kirlenen namuslarını örtbas etmek için durmadan öksürüyor, kafalardaki bütün sıkıcı düşünceleri kovalamak için gerekli gereksiz gülüyorlardı. Medenî olmak buyrulmuştu. Eh, ne yapsın onlar da medenî olmuşlardı işte. Suç kendilerinde değildi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 21). Yerli halk, çocuklarının birbirlerine değererek oynadıkları oyunları görünce namuslarının kirlendiğini düşünerek ne yapacaklarını bilemez. Anlatıcının ironik bir tavırla anlattığı bu sahneler, bir dönemin fikir yapısını yansıtmaları bakımından önemlidir.

Kendilerine medenî olmaları buyrulan halk, değer yargılarına ters düşen bu durum karşısında susmaya çalışsalar da kendilerini bastıramaz; içlerindeki ses, gülücük ve öksürük olarak dışarı çıkar. Öksüren insan görüldüğünde bazı ihtimaller akla gelir: Kişi hasta olabilir, bir şeyleri ima etmeye çalışıyor olabilir, bir şeyleri kabul edememiş ya da bir şeyler duyulmasın diye o sesleri bastırmaya çalışıyor olabilir. Aynı şekilde gülmek de bazen sevinçten, bazen sinirden, stresten, şaşkınlıktan olabilir. Yazar, “*Namuslarını örtbas etmek için durmadan öksürüyor, kafalarındaki düşünceleri kovalamak için gülüyorlar.*” diyerek öksürüğün nedeniyle ilgili *sebebe dayalı çıkarım*da bulunur. Ancak yazar bu bilgiyi vermeseydi ve bu durumu örtük olarak anlatsaydı da okur, bu gülücük ve öksürüklerin hangi nedenden kaynaklandığını, duruma dayalı çıkarım da bulunarak ya da bağlamı dikkate alarak çıkarabilirdi. Bağlama dayalı bilgiye sahip okur, yerli halkın öksürme nedeninin bir şeyleri örtbas etmek olduğu çıkarımına kolaylıkla ulaşır. Okur, bu gülücük ve öksürüğün nedenini, *bağlama dayalı çıkarım*da bulunarak da anlayabilir.

Aşağıdaki cümlelerde, kişisel görüş belirten sonuç cümlesinin zorunlu bir sebebe bağlı tutulduğu *sebebe dayalı çıkarım* yapılmıştır: “*Bu hâliyle yakışıklı bir subay olamaz bence. Türk subayı, uzun boylu ve iriyarı olmalıdır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 46) cümlelerinde kişisel görüşünü dile getiren Aydın, bu görüşüne sebep olarak Ertürk’ün

iriyarı ve uzun boylu olmamasını gösterir. Bu özelliklerin gerekli olduğunu, “-mAlI” ekini gereklilik işleviyle kullanarak belirtir.

“Salim Efendi’nin ise o gün bugündür içinde gittikçe büyüyen küçülmeyi kimse anlamadı. Küçük esnaf, ne efendisiydi milletimizin, ne de büyüklerimiz. Söylevlerde tek adı anılmayan, ilçe mahfelinde ne övülmek, ne de henüz yerilmek için tek sözü edilmeyen...” (A. A. -Ö.Y., s. 56). Salim Efendi’nin cumhuriyetin 10. yıl kutlamalarından sonra gittikçe büyüyen küçülmesi; yenilik, uygarlık adına ne görürse hepsine kin duyması ve boğulup nemrutlaşmasının nedeni, kutlamalarındaki söylevlerde küçük esnaftan bahsedilmemesidir. Ayrıca olayın gerçekleşme zamanı olan 1938 yılında ne övülme ne yerilme küçük esnaftan tek söz dahi edilmemesidir.

“Bacaklarımı yeniden gerdim, uzattım. Kollarımı çıplak kalçalarımaya yapıştırdım. Bir tabuttaymışım gibi yattım. Dizlerim daha az sızlıyor. Ya da sızıya alıştım. Belki de gövdem in duyarlılığı azalıyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 69). Aysel, Atatürk’ün ölümünün ardından yaşananları düşündükten sonra kendinde derin yaralar bırakan konu sebebiyle ölümünü kolaylaştırmak için tekrar hareketsiz konuma gelir. “Bir tabuttaymışım gibi yattım.” cümlesi, Aysel’in yüzünü hiç görmediği Atasını ilk kez tabutun içinde gördüğü anı sezdirir. Gebe olduğunu düşündükten sonra hareketlenen, ölümden uzaklaşan Aysel, Atatürk’ü ebedî istirahatgâhına uğurladıklarını düşündükten sonra hissizleşir.

“Beni buraya çıkaran çocuk, çok ince davrandı. Uzun açıklamalara girişmedi. Çabucak çekilip gitti. Asıl ince davranan aşağıda, resepsiyondaki delikanlı. Çok şey sormadı. Önüme, doldurulması gerekli bir fiş uzattı. Fişe adımı yazmam gerekiyordu. En güç şey buydu. Beni tanımasını istemiyordum. Şimdi üniversiteli gençlerin çoğu otellerin gece işlerinde çalışıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 70). Cümleler, Aysel’in yalnız kalmak istediğini ve otelde çalışanlardan birinin öğrencisi olma ihtimali nedeniyle tanınmaktan korktuğunu çıkarımlatır.

“Dün? İlk bakışta bir erkekle buluşacağımı sanmıştır resepsiyondaki. Ya da bir müşteriden döndüğümü. Otele kibar bir fahişe gibi girdim. Erken saatte. Yorgun. Elimde bir leylak dalıyla.” (A. A. -Ö.Y., s. 70). Aysel, otele fahişeler gibi erken saatte, yorgun ve elinde pörsümüş leylak dalıyla girdiği için resepsiyon görevlisinin otele bir erkekle buluşmak ya da bir müşteriden dönmek gibi sebeplerle geldiği çıkarımında bulunabileceğini düşünür.

“(Petit-Beurre)

Small

1922

Biscuits

CONSTANTINOPLE

(...)

H.C.

GEUICKNAVORIAN

(...)

Çok sonraları, bir iki yabancı dili az buçuk öğrenince de, bu 1922’li bisküvilerin Yunanlı mı, İngiliz mi, Fransız mı, yoksa Rus ya da Bulgar mı olduğunu bir türlü çözememişimdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 73). İlk kez Fransa’da üretilmeye başlanan bisküviler, İngiliz gemicilerin bisküvilerinden esinlenerek yapılır. “Petit-Beurre” ismi Fransızcadır, kutunun üstünde yazan “small” İngilizce, “Constantinople” ise Yunanlılar, Bulgarların İstanbul için kullandığı isimlendirmedir. Kutunun üstünde farklı dillere ait sözcüklerin kullanılması, Aysel’in bisküvilerin hangi ülkeye ait olduğunu anlayamamasına neden olur.

“Doğrusu Sevil’i görünce üstüme biraz çekingenlik geldi. Fakat nemelazım, tanıdığım bütün kızlardan daha medenî bir kız. Herhâlde yengesi Alman olduğu için. Sevil bana çok yakınlık gösterdi ve yeniden arkadaş olduk.” (A. A. -Ö.Y., s. 88). Aydın’ın Sevil’i görünce ilk başta çekinmesinin nedeni, Aysel gibi kendini görünce selam bile vermeyen kızlardır. Bütün kızlara daha göre medenî davranan Sevil’i kendine yakın gören Aydın, bu yüzden onunla arkadaş olur.

“İçişleri Bakanlığı; vali, kaymakam, mektupçu gibi bazı idare amirlerini kıdemlerine zam suretiyle taltif etmiştir. Bu idari amirler içinde Aydın’ın kaymakam babası da vardır. İlçenin Belediye Reisi ile birlikte Salim Efendi’nin Ankara’ya kaçak peksimet yolladığını tespit etmişler, duruma el koymuşlar, Salim Efendi’nin dükkânını üç gün süreyle kapatmışlar ve hakkında tahkikat yapılmak üzere evrakını Cumhuriyet Savcılığı’na sevk etmişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s. 94). Aydın ve Kapıcı’nın verdiği bilgilere göre hükûmet, ülkede gıda sıkıntısı yaşanmaması için sürekli piyasayı kontrol etmesine rağmen savaş zamanı, çalışma yaşındaki genç erkeklerin silahaltına alınması sebebiyle üretim düşer, karaborsacılık artar. Fiyatların yükselmesinin önüne geçilemediğinden memurların yer aldığı komisyonlar tarafından katı fiyat denetimleri yapılır, hatta

ürünlere devlet tarafından el konur (2018: 122). Vurgunculuk yapan ve fiyatları yükseltenleri takipte olan idari amirlerden biri olan Aydın'ın babasıyla ilgili metnin önceki kısmında verilen “*Babam, büyüklerimizden takdirname almış. Takdirname merasimi için Ankara'ya gitmiş.*” (A. A. -Ö.Y., s. 90) cümleleri, Aydın'ın babasının vurgunculukla mücadeleleri sebebiyle takdirname aldığını çıkarımladır. Aysel'in babası hakkında soruşturma yapılması için evrakların Cumhuriyet Savcılığı'na sevk edildiği bilgisinin verildiği cümleler, yetkililerin gerekli görüldüğü takdirde tedbirlerin arttırılacağı yönündeki uyarılarına rağmen vurgunculuğun daha da arttığını ve bu nedenle caydırıcı cezalar verilmeye başladığını çıkarımladır.

“*Adı Vatan ve Vazife olan piyesteki bir okullu küçük kız için Melahat Öğretmen benim rol almamı istedi (...) Fakat Melahat Öğretmen niye beni seçti bilmiyorum. Bizim sınıfta dolu memur kızı var halbuki.*” (A. A. -Ö.Y., s. 98) cümleleriyle bu rolün kendine neden verilmiş olabileceğini sorgulayan Aysel, “*Duyduğuma göre, piyesteki kız, bir köylü kızı olacaktı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 98) cümlesini kurarak rol için seçilme nedeninin öğretmenleri ve arkadaşları tarafından köylü olarak görülmesi olduğu çıkarımına ulaşır.

“*Okul levazimatını; pergelini, elişini, resim kâğıdını, kıl testerene alamıyormuşsun... Dinler mi elin oğlu? Alamıyorsan gitme.*” (A. A. -Ö.Y., s.103) cümlelerini kuran Ali, okulu uzatma nedeninin yoksulluk olduğunu sezdirir. İlkokulda sınıf ikinci olan Ali, imkân yetersizlikleri nedeniyle okulu uzatmak zorunda kalır. “*Bitireceksin. Ne olacaksın? Diplomalı elektrikçi!*” (A. A. -Ö.Y., s.103) soru ve ünlem cümleleriyle okulunu küçümsediğini sezdirenen Ali'nin yaşadığı sorun ve imkânsızlar okuma hevesini kaçıır.

Halin karşısında dükkân açan Salim Efendi için kurulan “*İlçede her şeyini satıp savmış diyorlar.*” (A. A. -Ö.Y., s.104) cümlesi, bir söylentiden ibaret olsa da Salim Efendi ve memurlar arasında yaşanan sorunların boyutlarını göstermesi bakımından önemlidir. Vurguncuların deşifre edilmesinin, onlarla diyalogun kesilmesinin ve vatan haini ilan edilmesinin bir vatandaşlık borcu olduğunun ilan edilmesi sebebiyle Salim Efendi, küçük ilçede yaşayamaz.

“*Bu bilgililiğine Ali'nin kendi de şaştı. Aysel'in gözlerinden bir hayranlık geldi, geçti. Ali bunu da gördü. Kendine güveni geri geldi. Aysel'e artık her şeyden söz edebilirdi.*” (A. A. -Ö.Y., s.107). Aysel'in hayranlık ifade eden bakışlarının Ali'yi güdülemesi, Ali'nin Aysel'in gözünde büyük görünme isteği nedeniyledir.

“Anamın dolgun memeleri yerine, onun artık hiçbir işe yaramaz sanılan memelerini seçtiğim için olacak. Ümmü Ninemi hoşnut eden şey...” (A. A. -Ö.Y., s.116) cümlesinde bulunan “-DIĞI için olacak” kiplik yapısı, Hirik’e göre konuşurun sonucunu net olarak bilmediği olay ya da durumun sebebiyle ilgili yorum yaparken kullandığı kiplik yapısıdır (2014: 335).

“Aydın, o yaz kaptan eniştenin kitaplığından gizlice L’Assommoire’ı okumuştur. Türkçesinden tabii. Ders yılı başlayınca okulun kitaplığından romanın Fransızcasını bulacak ve yakın arkadaşlarına sanki bütün kitabı baştan sona Fransızcasından okumuş da anlamış gibi yapacaktır. Sevil’in yengesini işte o romandaki çamaşırcı kadına benzetiyordu Aydın. Yine de Batılı çamaşırcı kadınların kendi ülkesindeki en soylu hanımefendilerden daha ince olduklarına inanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.126). Cümleler, dönem insanların Batı’yı ulaşılması gereken bir düzey olarak algılayışıyla ilgili sezdirimler içerir. Aydın’ın tutumu, o yıllarda Batılılığın övünç kaynağı olarak algılanması sebebiyledir.

“Gelmiyor artık kendisini görmeye. Kim bilir, belki de utanmıştır nankörlüğünden. Değerbilmezliğinden.” (A. A. -Ö.Y., s.145) cümleleri, Dünder Öğretmen’in kardeşinin nankörlükten ve değerbilmezlikten utandığına dair sebebe dayalı çıkarımlara ulaştığı cümlelerdir.

“Şakir Ağa’ya sorsa, ne diyeceğini biliyor onun: “Keyfimden mi topluyorum ulan kuponları ben? Köylü, kasabalı yakama yapıyor durmadan: ‘Ölülerimizi neyle kefenleyeceğiz, ağa? Kaputbezi bulmadıktan sonra sen bize, cııldak mı gideceğiz öte dünyaya da biz?’ Böyle diyorlar. Hani onların karnesi? Kiminde pembe, kiminde yeşil; kiminde ‘A’lı, kiminde ‘U’lu olanı var. Bunlarda ne var? Hem bedava toplamıyorum ya kuponları. Alan razı, satan razı. Satan da ne diye satıyor? Ya müdürdür, kıl dokuma giyemez, İngiliz kuponu ister; ya odacı-kapıcıdır, yarım teneke gazyağı allı güllü nazilliden daha elzemdir kendine. Anladın mı şimdi işin dibini, benim eli kalem tutan mankafa oğlum, ha?”

Şakir Ağa’nın ve Molla Kâtip’in suç ortağı olmuyor muyum ben acaba? Vatanıma ihanet etmiş olmuyor muyum? Şimdi merdivenleri süpürürken iki el, Ali’nin içini sıkı sıkıveriyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.152). Şakir Ağa’nın kendini nasıl savunacağını düşünen Ali, her ne olursa olsun yapılan işin suç olduğunun ayırdına varır ve Şakir Ağa ile Molla Kâtip’in suç ortağı olmak istemez. Ali, bir zamanlar vurgunculuk yapan kişilerin

toplumdan soyutlandığı, memur ailelerin, çocuklarını vurguncuların çocuklarıyla konuşmamaları konusunda uyardığı dönemde büyümüş bir çocuk olarak vurgunculuğun vatanına ihanet etmiş olmakla bir olduğunu bilir. Lokantada yapılan konuşmalar sayesinde şimdi üst düzey devlet yetkililerinin bile savaşı fırsata çevirerek zenginleşmek için yaptığı vurgunculuğun hangi yollarla yapıldığını öğrenen Ali, vatana ihanet ettiği düşüncesiyle adeta boğulur.

“Vatkalı omuzları, ondüleli saçlarıyla erkek yürüyüşlü kadınlar, kimi kol kola girmiş olarak Posta Caddesi’yle Anafartalar’ın kesiştiği köşeyi dönüyorlar. Kalın ipek çoraplarının altından bile varisleri görünüyor. Adliyenin kadın memurları.” (A. A. - Ö.Y., s.157). Verici, kalın ipek çoraplarının altından bile varisleri görünen kadınları, kadınsı yanlarıyla değil, erkeksileşmiş olarak aktarır. Saçları ondüleli olan kadın memurlar, omuzları vatkalı ve erkek yürüyüşlüdür. Sumbaş’ın verdiği bilgilere göre millî modernliği esas alan Cumhuriyet döneminde, görev bilincine sahip kadınlar, kamusal alana asexual kimlikleriyle kanalize edilirken onlardan ülkesi ve ailesi için fedakârlık yapması, ahlaklı ve sadık olması beklenir (2017: 9). Kadınlara, kadın kimliklerini bir kenara bırakarak erkeklerle el ele ülkeyi yükseltmeleri görevi verilmesi sebebiyle adliyede çalışan memur kadınlar, erkeksi giyim ve yürüyüşe sahiptirler.

“Sizin hiçbir şeyden haberiniz yok ama. Size söylemesi kolay geliyor. Okumak için neler çektim. Daha fazlası elimden gelmez. Bir eğri hâlim görülse, okulumdan olurum sonunda” dedi (...) Benim seveceğim kız da ancak böyle bir kız olabilirdi!..” (A. A. - Ö.Y., s.179). Aydın, Batılı, modern, eğitilmiş olan Sevil dururken Aysel’den hoşlanır. Bu durumun nedeni, Aysel’in zorluklara rağmen okumakta ısrar etmesidir. Sevil, modern kimlik modeline uygun şekilde yaşar ancak şımarık tavırları, hemen sıkılan, güçlülere göğüs geremeyen yapısı nedeniyle Aydın tarafından tercih edilmez.

“Keşke yapsa. Ah şu Ömer Abi’yi bir aldatırsa! Adam öyle bir emin ki karısından ve de durumundan. Ayaklı kütüphane o da. Hayret yani. Burnundan kıl aldırılmaz benim bildiğim. Nasıl oldu da haber verdi sana? Sosyalist bir insan böyle özel mızızlıklara yüz vermez yaa.” (A. A. - Ö.Y., s.203). Aysel, Tezel’in neler düşündüğüne dair çıkarımlarda bulunurken Ömer hakkında bilgiler de verir. Ömer ile ilgili kuran cümleler, doğrudan Tezel’in, dolaylı yollardan Aysel’in düşüncelerini yansıtmaları açısından önemlidir. Ömer, karısından emin biridir, burnundan kıl aldırılmayacak yapıya sahiptir ve sosyalizm yanlısıdır. Bu nedenle de Aysel’in gece boyunca evde olmaması

gibi bir durumu, kimseye söylemeyeceği çıkarımları. “*Nasıl oldu da haber verdi sana? Sosyalist bir insan böyle özel mızızlıklara yüz vermez yaa.*” cümlelerinde, Ömer’in sosyalist bir insan olması sebebiyle bir gece eve gelmeyen Aysel için ortalığı ağaya kaldırmayacağı çıkarımına varılır.

“*Üstümden birden buz gibi bir rüzgâr esiyor. Kolalı çarşafa sarılmış renk renk kare desenli battaniyeyi tepeme kadar çekiyorum. Battaniyenin altındaki karanlığa bakıyorum. Baktıkça karanlık azalacağı yerde yoğunlaşıyor. Beynimin içinde bir duraksama oluyor. İçine çimento dökülmüş gibi kıpırtısızlaşıyor. Başımı yastığın üstünde sağa sola döndürüyorum. Beton duvarlara tın diye bir çakıltaşı vuruyor. Ardından ne kadar sallasam başımı, artık hiçbir tınlama olmuyor. Bütün beyin sinirlerim kafatasımın içine dökülen çimentoyla birleşiyor. Soğuyup donuyor. Anımsama, düşünme adına ne varsa yok oluyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.204-205). Hayatı boyunca vatani, milleti için çalışıp Atatürk’e layık bir Türk kızı olmaya uğraşan Aysel’in gelinen noktada ülkeye bir şeyler katamayacak gençler yetiştirildiğini görmesi, penceresi kapalı olan odada üstünden buz gibi rüzgârlar estiğini hissetmesine neden olur. Ülke için kendinden ödün verip koşturan, kadınlığından öte insan olduğunu bile unutan Aysel, gençlerin miting alanlarında değil de diskoteklerde olduğunu gördükçe karanlığa bürünür, hissizleşir, ilerisini göremez. Ülkeyi karış karış dolaşarak geri kalmışlığın sebeplerini araştıran Aysel, gençlerin ülkeyi bir adım daha öne taşıma amacıyla değil de sınır tanımaz yaşama kavuşmak amacıyla olduğunu gördükçe beynine çimento dökülmüş gibi donup kalır. Aysel, ölmek üzeredir adeta. Onun ölmeye en yaklaştığı an, geleceğin mimarları olacak gençlerden umudunu kestiği andır. Geçmişte geri kalmışlıkla baş eden Aysel, gelecekte idealsizlikle baş etmek zorunda kaldığı için ölmek ister.

“*Yatakta da daha bir sıcaktır Fitnat Hanım. Hem başkent onu güzelleştirdi. Topukları, elleri yumuşacık oldu. Ocak üflemekten, lamba şişesi silmekten, çamaşırı ıslı bir kazanın başında avluda yıkamaktan, her yanından yelin üflediği ahşap bir evin tahtalarını ovmaktan kurtuldu; ondan olacak.*” (A. A. -Ö.Y., s.209). Fitnat Hanım, özendiği hayata biraz da olsa kavuşmuş olması sebebiyle özel hayatlarında eşine sıcak davranır, güzelleşir. “-DAn olacak” kiplik yapısı, sebebe dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır.

Aysel, “Bir elmayı bir tabak içinde çatal bıçakla yemeyi nerde öğrenmiştim ki ben? Neden yaptım bunu?” (A. A. -Ö.Y., s.240) cümleleriyle kendine ait olmayan kalıplar ve davranışlar içinde olmasının nedenlerini sorgular. “Herhâlde karşımdaki masada oturan dört kişi öyle yapıyordu da ondan.” (A. A. -Ö.Y., s.240) cümlesinde kullanılan “ondan” sözcüğü, *sebebe dayalı çıkarım* cümlelerinde kullanılan yapılardandır.

“Aysel, holün önündeki aralıkta, soğukta durmuş, “Şimdi de sıra çocuk bezleri diktirmeye geldi. Beni ille kendine benzetecek!” diye düşünüyordu. Aklına yeniden Aydın geldi. Ta bahardan buyana Aydın, hep en beklenmeyen zamanlarda aklına düşüyordu. O çekik gözlerini, gözlerinin hoşgörüsüyle alay karışımı bakışlarını sevmiyordu. Ama sanki ne yapsa ona inat, ne yapsa onun gözüne girmek için... Sanki Ulu Ata, Aydın’ı başına bekçi koymuş gibi bir şey... “Bir de çocuk bezi oyulgarken görse ne demez!..” (A. A. -Ö.Y., s.211). Enginer’e göre Aydın, romanda Aysel’in uygarlık seviyesini denetleyen, Atatürk kızı olup olamayacağını belirleyen konumda verilir. Bu nedenle Aysel, devamlı olarak Cumhuriyet ülkülerine bağlı oluşunu adıyla müsemma biri olan Aydın’a kanıtlama peşindedir (2016: 147).

“Elinde file ya da sepet, annesiyle Yenişehir Pazarı’ndan dönerlerken, kuru köfteleri Bomonti’ye, Kocatepe’nin arkasına taşıırken yüreği ağzına geliyordu. Ata ya da Aydın, kendisini bir köşeden seyrediyormuş sanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.211). Cumhuriyetle birlikte Türk milletinin medeniyet seviyesinin yükseltilmesi için halkın ne tür tavır ve davranışlara bulunması gerektiği gazeteler, davetler, halkevleri, okullar vb. aracılığıyla insanlara öğretilir. Alışveriş adabı, davetlerde nasıl davranılması, sosyalleşme alanlarında neler yapılması gerektiği gibi konular üzerinde önemle durularak Avrupaî yaşam benimsetilmeye çalışılır. Pazardan ellerinde file ve sepetlerle dönen; Bomonti, Kocatepe gibi yerlere filelerle kuru köfte taşıyan Aysel’in bu sebeplerden ötürü Aydın görecekt diye yüreği ağzına gelir.

“Keşke doğrudan Esat Caddesi’ne çıksaydı. Artık geri dönemez. Derenin içinden çıkarken bir gören olur. Başkentte pasif korunma günlerinden talimli herkes, yadırgayabileceği her şeyin altında Türkiye’yi bir gecede ele geçiriverecek savaş planlarının kokusunu sezer.” (A. A. -Ö.Y., s.228). Haberleşmenin kısıtlı olduğu yıllarda halkevine düzenlenen baskından herkesin haberdâr olması imkânsızdır. İlhan’ın dereden çıkarken birine görülme korkusu, baskından çok şu cümlede aranmalıdır: “Başkentte pasif korunma günlerinden talimli herkes, yadırgayabileceği her şeyin altında

Türkiye’yi bir gecede ele geçiriverecek savaş planlarının kokusunu sezer”. İkinci Dünya Savaşı yıllarında savaşın ülkemize sıçrama tehlikesiyle karşı karşıya olması, tüm halkın ve güvenlik güçlerinin her şeye tehdit gözüyle bakmasına neden olur. İlhan, bu nedenle kuşku çeker korkusuyla derenin içinden çıkamaz.

“Başkentteki bütün ırkçılar nerdeyse ele geçirilmişti. 1 No.’lu Sıkıyönetim Mahkemesi’nce duruşmalara yakında başlanacaktı.”

Sabah 7.30’da radyoyu açtılar. Fitnat Hanım’ın doğum sancıları sıklaştıkça bunları duydular.

Salim Efendi, Aysel’i önce gazeteciye koşturdu. Tasvirin yanı sıra bir yığın başka gazete aldırdı. Başta Ulus, sonra Tanin, Cumhuriyet...” (A. A. -Ö.Y., s.232-233).

Radyodan verilen haberi duyan Salim Efendi, oğlunun da tutuklananlar arasından olmasından korkarak Aysel’i gazete almaya gönderir. Metnin önceki bölümlerinde geçen *“Abim her şeye karışıyor. Eve hep Tasvir aldırıyor. Ben de Ulus’ta sanat sayfası olduğu günler, Tülin’den istiyorum. O getiriyor. Okuyorum.”* (A. A. -Ö.Y., s.190) cümlelerinde, eve daha önce yalnızca Tasvir gazetesi alınmasına izin verildiği, Ulus gazetesinin eve sokulmasının yasak olduğu bilgisi verilmişti. *“Tasvirin yanı sıra bir yığın başka gazete aldırdı. Başta Ulus, sonra Tanin, Cumhuriyet...”* cümlelerinde görüldüğü üzere eve çok sayıda gazete alınmasının istenmesi, farklı ideolojik fikirlere göre haber yapan gazetelerden objektif çıkarımlar yapılmak istenmesinden kaynaklanır. Alınması istenen gazetelerden olan Tasvir ve Tan, iktidara eleştirel tutumuyla öne çıkarken Ulus ve Cumhuriyet gazeteleri ise iktidara yakın haberler yapar. Salim Efendi, en başta iktidarın yayın organı olan Ulus gazetesinin alınmasını isteyerek iktidarın olaylara bakış açısını ayrıntılı olarak görmek ister.

“Sıçırıyor. Ne oluyor? Odanın dışında bir kadın sesi. Koridorda. “Çıt istemem. Uyuyacağım!” (...) Bir orospunun sesi bu. Kabul etmeliyim. İşkadını falan nerden çıkıyor? Hostes ya da? Bu da bir iş işte, işler içinde... Bir orospuyla aynı çatı altında bulunmak incitiyor mu yoksa beni? Ve saygıdeğer oluşumu ve yüce düşüncelerimi ve anlamlı ölümümü?” (A. A. -Ö.Y., s.238). Bu cümlelerden toplum yapısını incelemek, bilmek, görmek, tanımak, seyretmek için gittiği barlarda, hayat kadınlarıyla bir arada bulunan Aysel’in onlara aşağılık gözüyle baktığı gibi bir yargıya varmak yanlış olur. Lise yıllarında abisini ararken Ali’den yardım talep etmek isteyen Aysel için kurulan *“Otel... Aysel’in kafasında otel çekinilesi bir yerdir.”* (A. A. -Ö.Y., s.230) cümleleri,

Aysel'in çekincelerinin altında, toplum baskının yattığını ortaya koyar. Aysel'in otelden çekinmesi gibi hayat kadınlarının bulunduğu bir otelde ölmekten çekinmesi, geçmiş korkularından kurtulamaması sebebiyledir . Otel odasında ölmek gibi radikal bir seçim yaparak toplumsal baskılara başkaldıran Aysel için yıllarca baskılara boyun eğmişlikten kurtulmak zordur.

“Alain’i de tanıdım oysa ben. Yıllar önce. Paris’te. Paris’te ya... Tabii. Sorbonne’a konuk öğrenci oldum. Bir yıl. Kendi fakültemde bir yıl kaybedecekmışım. Umurumda mı?.. Eh, babam da öldüğünden... Bir gemiye binip...” (A. A. -Ö.Y., s.239). Ankara’da abisinin gözetiminde okutulan Aysel’in Paris’e gitmesi, evde Tezel’in doğmasıyla yaşanan değişimin giderek arttığını gözler önüne serer. *“Eh, babam da öldüğünden... Bir gemiye binip...”* cümleleri, Aysel’in yurtdışına gidebilmesinde babasının yokluğunun da büyük rol oynadığını çıkarımlatır.

“Bütün bu kitaplar okununca, Hanya’yı Konya’yı görünce bir insan ... Bir erkek... Yani nasıl anlatsam, her kadından tat alınmaz olunuyor. Salt bir kadının gövdesi değil aradığım. Beynimle de doymak istiyorum. Aynı düşüncüyü paylaştığımız bir kadın istiyorum yatağımda.” (A. A. -Ö.Y., s.248). Cümleler, Engin’in Aysel’le birlikte olmak istemesinin gerekçelerini çıkarımlatacak bilgiler içerir.

“Aman canım! Ne istiyorum bu Aysel’den? Kendi halinde bir kız işte. Başkentte daha ne kızlar var. Atatürk inkılaplarına göre yetişmiş kızlar... Tenis oynamaya gelen bir Semra var mesela. İstersem hemen benimle arkadaş olmaya hazır... Aysel’in üstüne düşmemin sebebi? Düşünüyorum da herhâlde onun böyle erkekten kaçan bir kız oluşunu doğru bulmuyorum ve bir Atatürk çocuğu olarak değişmesini istiyorum. Bu da bize düşen bir görev, değil mi?” (A. A. -Ö.Y., s.272). Aydın’ın Aysel’in üstüne düşmesine sebep olan şeyin ne olduğunu sorgularken verdiği cevap, metin anlamlandırılması için büyük önem taşır. Aydın, onun erkekten kaçmasını doğru bulmaması sebebiyle üstüne düşer. Ayrıca bir Atatürk çocuğu olarak onu değiştirmeyi kendine görev bildiği için devamlı peşindedir.

“Kızılcahamam’da bir Sovyet uçağı düşmüş, değil mi? Burada çok heyecanlandık. Herkes onların Rus casusu olduğunu söylüyor. Düştülerse iyi oldu. Allah ayaklarına dolandırdı demektir.” (A. A. -Ö.Y., s.291). 1945 yılında böyle bir olay yaşanıp yaşanmadığı bilinmese de halkın yaşandığını var saydığı bu olayı memnuniyetle

karşılması dikkat çekicidir. Bu bilgiler, Rusların Türklerle olumsuz ilişkiler içinde olmasından halkın Ruslara cephe aldığını çıkarımlatır.

“Ben de artık bu ilçede kalmayacağımı anlıyorum ve senin yardımına müracaat ediyorum. Duyduğuma göre, benim bütün varlığımla bağlı olduğum CHP’nin İstanbul’da bir talebe yurdu varmış, fakat bu yurda değil parasız, paralı olarak girmek bile çok zormuş. Tahsiline devam etmek isteyen bir kardeşin olarak, babana söylesen de beni bu yurda parasız alsalar. Babanın Parti’de çok tanıdıkları vardır. Senden yalvararak babandan bu istirhamda bulunmanı istiyorum. Eğer ben bu yurda yerleşebilirsem istikbalim kurtulur. Fakir ailemin başında kalmaktan da kurtulurum. Bir yandan Hukuk’a devam edip bir yandan çalışmak benim idealim. İstanbul’da iş bulmak daha kolaymış. Eğer pek sayın ve değerli babanız bana bu imkanı bağışlarsa, bu iyiliğini de ötekiler gibi hiçbir zaman unutmam ve ne senin ne de babanızın yüzünü kara çıkartmam. Beni kurtaracağınızdan emin olarak, gözlerinden öperim aziz kardeşim.” (A. A. -Ö.Y., s.296-297). İlçede kalamayacağını anlayan Namık, ilçenin zorlu şartlarından kurtulmak için kaçış yolları arar. Bu nedenle tahsiline devam edebilmek bahanesiyle Günay’dan yardım ister. *“Duyduğuma göre, benim bütün varlığımla bağlı olduğum CHP’nin İstanbul’da bir talebe yurdu varmış, fakat bu yurda değil parasız, paralı olarak girmek bile çok zormuş.”* cümlesinde, CHP’ye bütün varlığıyla bağlı olduğunu bildirir. Önce İsmet İnönü’nün oğluna yakın olan sonra ırkçılarla dolaşan ve çıkarı için onlar aleyhine itirafçı olan Namık, şimdi tekrar çıkarı için CHP destekçisi olur. O, CHP’nin İstanbul’daki talebe yurduna yerleşebilmek için Günay’a aziz diye hitap eder ve ailesini över. Yurda parasız girmek ister bu nedenle de Parti’de çok tanıdıkları olduğunu bildiği Günay’ın babasının işe el atmasını rica eder. Yurda yerleşebilirse istikbalinin kurtulacağını, fakir ailesinin başında kalmaktan kurtulacağını söyleyerek Günay’ı iknaya uğraşır. *“Bir yandan Hukuk’a devam edip bir yandan çalışmak benim idealim. İstanbul’da iş bulmak daha kolaymış.”* cümleleriyle yurda yerleşse her şeyin hallolacağını söylese de onun yan gelip yatmayı seven biri olduğu bilgisine sahip okur, bu sözleri çıkarı için kurduğunu bilir. *“Eğer pek sayın ve değerli babanız bana bu imkânı bağışlarsa, bu iyiliğini de ötekiler gibi hiçbir zaman unutmam ve ne senin ne de babanızın yüzünü kara çıkartmam. Beni kurtaracağınızdan emin olarak, gözlerinden öperim aziz kardeşim.”* cümleleri, laf yapmayı bilen Namık’ın işinin

düştüğü kişilere iyi, menfaat sağlayamadığı kişilere kötü oluşunu göstermek için metinde yerini alır.

“Molla, hasır şapkaliya dert yanıyordu: ‘... Kaldı bu oğlan da başımda sülük gibi. Otur dersin oturmaz, git dersin, gitmez. Git de diyemiyorum ya pek. Şakir’in canına minnet. O çekmiyor ki derdini tasasını... Eee, boğaz tokluğuna başka da kimi bulur bugüne bugün, elbet. Ama olmuyor beyim. Eline vereceksin ki biraz bi şey, ümüğüne basmaya hakkın olsun.’” (A. A. -Ö.Y., s.311). Ali’nin hakkı olanı almadığı bilgisine ulaştıran cümleler, onun saflığından yararlanılarak kullanıldığını çıkarımlatır. Köyden çıkıp Şakir Ağa’nın yamağı olarak Ankara’ya gelen Ali, tüm zamanını okul otel arası geçirir. Bu nedenle gözü açılmaz, hakkı olanın boğaz tokluğuna çalışmak olduğunu düşünür. Metnin önceki bölümlerinde verilen cümleler, Ali’nin konu hakkında neler düşündüğünü daha anlaşılır kılar: “*Halis muhlis Türk kanı işte damarlarındaki. Ve sen bu kana sorumlusun. Millette sorumlusun. Ulu Atana, Dünder Öğretmene, Cumhuriyet’e, devrimlere, Esmâ Anana sorumlusun. Şakir Ağa’ya da. Elbet Şakir Ağa’ya da, salak! Ne kötülüğünü gördün? Kasırmış. Kasılsın. Şu, bankaya giren memurlar kasılmıyorlar mı? Yüzüne mi gülüyor her biri? Selama mı duruyor önünde senin? Sana başkentte okuma yolunu açan kim? Dünder Öğretmen? Şakir Ağa yollamasaydı seni oteline, yatırıp kaldırmıyaydı burda seni, iyi, Dünder Öğretmen ne yapabilirdi bakalım? Kasırmış adam. Kasılacak elbet. Eşeğe yemini veren üstüne biner. Bi güzel de mıhlar topuklarını karnına. Üç ayda bir yüzünü görüyorsun. İki tokadını yiyorsun, olup bitiyor. Hadi, sen Cumhuriyet’e sorumlusun. Elin adamı neye sorumlu?’*” (A. A. -Ö.Y., s.101). Ali, yatacak yer verdiği ve karnını doyurduğu için Şakir Ağa’ya kendini borçlu hisseder. O dönem yaptığı işi boğaz tokluğuna yapacak kimse olmamasına rağmen minnet borcu nedeniyle hiçbir şeyi sorgulamaz. Ailesi köyde ekmeğe muhtaç olsa da o, neyin ne olduğunu bilmediğinden verilene razı olur. Ses çıkaramayan, verilene razı olup her işe koşturan bir eleman da Şakir Ağa’nın canına minnettir.

“*Düşünüyorum da, uykularımın uyanık oluşu yeni değil. Hayır. Kendimi bildim bileli bir nöbetçi gibi uyuyorum. Sanki uyuyakalmam ayıpmış gibi. Bir görevi kötü yapıyormuşum, kaytarıyormuşum gibi...*” (A. A. -Ö.Y., s.344). Aysel’in görevlerine layık olamama korkusu uykularını kaçırır. Kendini vatanın bekçisi gibi gören Aysel’in uykularından taviz vererek koşturmaları, görevi kötüye kullanmamak, kaytarmış gibi

hissetmemek içindir. Önceden vatan vazifesini kötüye kullanmamak için uyanık kalan Aysel'in son zamanlarda her zamankinden farklı olarak yorucu düşlerle boğuşması, birikim, doluluk, tıkanmışlık, yorgunluk nedeniyledir.

3.2.6. Duruma Dayalı Çıkarım

Bir durumun bireyde yarattığı etki, izlenimin ışığında yapılan çıkarımlardır. Kurgusal metinlerde vericinin görsel, davranışsal, niteleyici durum anlatımının alıcıda oluşturduğu izlenimler, metnin çözümünde etkili olarak duruma dayalı çıkarımlara ulaşılmasına kapı aralar. Günay, yorumlayan öznenin duruma dair verilere başvurması yoluyla yapılan çıkarsamayı *duruma dayalı çıkarsama* olarak tanımlar (2007: 87).

“*Sünnet düğünlerinde çalan bando, bir iki bum bum’dan sonra “İstiklal Marşı”na başladı. Çocuklar, sünnet düğünlerinin bandosu eşliğinde, perde gerisinden ağır ağır, “Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen” diye başlayınca, önce Jandarma Kumandanı, başında kokartlı şapkası, ayağa kalkıp dimdik selam durdu. Ötekiler onu izleyip ayağa kalktılar. Ancak başörtülü kadınlardan hemen hepsi, utanarak yerlerinde kaldılar. Onları da Macuncu Zühtü dürterek kaldırdı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 14-15). Verici, müsamere sahnesinde yaşanan durumların bildirimini yaparken okurun bu durumdan yola çıkarak bazı çıkarımlara ulaşmasını bekler. "İstiklâl Marşı" okunurken ilk Jandarma Kumandanı'nın ayağa kalkıp selam durması, yeniliklere ordunun önyak olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Verici, bu görevi müsamere sahnesinde en önde hasır koltukta oturan Kaymakam'a vermeyip Kumandan'a vererek bu durumu okura sezdirir. Kumandan'ı gören herkesin ayağa kalkıp başörtülü olan kadınların kalkmamaları, "İstiklâl Marşı" okunurken ayağa kalkma alışkanlığının henüz o dönemde kırsal kesimlerde yerleşmediğini, bunu yerleştirme sorumluluğunun ise devlet görevlilerine verilmiş olduğunu göstermektedir.

“*Dündar Öğretmen’in alçak sesi: “Dikkat! Bir... ki... üç!..”*

Ardında çocuklar, kimi biraz önden, kimi biraz geriden, ama yine de bir ağızdan, “Yurdun tanyerinde doğdu gün ışıkları ülkünün”e başladılar. Kendileri henüz görünmüyorlardı. Ama sünnet düğünlerinin bandosu, sarı pirinçten kocaman bombortlarıyla, sahneyi bir türlü tam örtemeyen bordo keten perdenin bir ucundan görünebiliyordu.

Koro:

Hayda karanlıklar savaşı var, atıl ileri

Türk'ten ulu yok bir millet

Türk'e açık şan yolu

Işık yolu cumhuriyet!

diye bitirdikten sonra, hemen bir başka marşa geçti.

Bu kez de perde gerisindeki seslerde nefes nefese bir koşudur başlamıştı:

Volga Volga!.. Volga Volga!..

Arkadaşlar çıktık yola

Zaferimiz şen olsun

Gönüller neşe dolsun

Hayda da hayda, hayda da hayda

Arkadaşlar çıktık yola”” (A. A. -Ö.Y., s. 15).

Dündar Öğretmen, öğrencilerin Atatürk'ü sevip ilkelerini benimsemesi, ulusçuluk fikrinin yüreklerine işlenmesi için onlara milli değerleri, devrimleri, cumhuriyet ilkelerini yücelten şiirler okutur. Yerli halk tarafından bu devrimlerin benimsenmesinin ancak genç zihinlerin beyinlerine ulaşmakla mümkün olacağını öngören Öğretmen, yeni devlet düzeninin yerleşmesi için bu idealinden taviz vermez. Sürgit'e göre Dündar Öğretmen, cumhuriyet, yurt, yurttaşlık, ulus gibi soyut kavramları öğrencilerin anlamaları ve benimsemelerine yardımcı olmak için marş, şiir ve piyeslerin öğretici gücünden yararlanır (2014: 145).

Aşağıdaki bölümde, meslekler sahnesi canlandırılmadan önce sahne gerisinde yaşananlar okurla paylaşarak karışıklığın, telaşın ve kahramanların gergin ruh hâllerinin çıkarımlanması sağlanır. “*Seyircilerin de, Dündar Öğretmen'in de sabırlarının sonu gelmişti. Ali'yi bir yana itti öğretmen. Yener'in tulumunu iğnelemeye, Ertürk'ün uçkurunu toplamaya koştu. O sırada elinde terazisiyle ortalıkta dolaşmakta olan Namık'a çarptı. Terazi büyük bir şangırıyla çocuğun elinden düştü. Öğretmen Dündar da oğlanın kulaktozuna bir tokat patlattı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 27). Dündar Öğretmen, baş edilmesi gereken bir sürü sorunun olduğunu görünce sabırsızlanarak öğrencileri itip kakmaya başlar. Öğretmen'in bu tavırları, onun büyük bir stres yaşadığını ve çok sinirlendiğini çıkarımlatır.

Karakol önünde yaşananlar hakkında bilgi veren durum bildirimi cümleleri, duruma dayalı çıkarımlara ulaştırır: “*Solda bir yola saptım. Bir jandarma karakolunun önünde durdum. Karakoldan iki jandarma çıktı. Gülerek bana baktılar. Biri, elindeki leylak*

dalını koklayarak önüme fırlattı.” (A. A. -Ö.Y., s. 50). Jandarmalar neden Aysel’e gülerek leylak dalı atmıştır belirsizdir ancak “Eğilip aldım. Sonra da koşarak kaçtım.” cümleleri, Aysel’in bu durumdan tedirgin olduğunu çıkarımlatır.

“Aysel güzelleşmiş. Fakat saçları hala uzun. Böyle giderse Avrupai bir genç kız olamaz.” (A. A. -Ö.Y., s.168). Aydın, cumhuriyetin istediği gibi modern görünüme sahip olmayan Aysel’in böyle giderse Avrupai bir genç kız olamayacağı çıkarımında bulunur. Saçlarının uzun olmasını istemeyen Aysel, oluşturulmaya çalışılan yeni kimlik modelini, geleneksel düşünce yapısına sahip ailesinin baskısı nedeniyle hayata geçiremez.

“Bugün mütaalaada ikinci karneleri aldık. Askerlikçiye çok kızdım. Yedi vermiş. Çok bozuldum. Zaten, “Dersini iyi öğreniyorsun, ama askerliği sevmiyorsun!” deyip duruyordu. Seveyim sevmeyeyim, mühim olan dersimi bilmek değil mi? Adama bak!..” (A. A. -Ö.Y., s.173). Gümüşel’in verdiği bilgilere göre sağlıklı, becerikli, kuvvetli, çalışkan, çevik, vazifeşinas, millet ve vatansever gençler yetiştirmek için okullarda askerlik dersleri verilmekteydi (2017: 5). Aydın ile askerlik öğretmeni arasında yaşanan konuşma, askerlik dersinin verilme amacıyla ilgili sezdirimler barındırır. Temel amaç, gençleri savaşa hazırlamak olduğu için bu dersten beklenen kazanımlar bilişsel olmaktan çok, davranışsaldır. Kendinden çevik, kuvvetli ve becerikli olma beklenen Aydın’ın bu dersten yedi alması, uygulamaya dayalı bu alanda yeterli olmadığını çıkarımlatır.

Aysel, piknik alanında Aydın’ı görünce merhabalaşıp hâl hatır sormadan “Kekeleyerek: Rabia Öğretmen otobüste paketlerini bırakmış. Beni onları almaya göndermişti de...” (A. A. -Ö.Y., s.178) cümlelerini kurar. Bu durum, onun heyecandan ne dediğinin farkında olmadığını çıkarımlatır.

“İlhan bu kez de eve Doğu başlığını taşıyan, altında da ince harflerle ‘Büyük Ülkü Gazetesi’ diye yazan bir yığınla geldi. Dipteki karanlık bölmeye girdi. Saatlerce çıkmadı (...) Az sonra kafasını usturayla kazıtmış olarak geri geldi (...) Kazınmış kafayla pek çirkinleştiğinin farkındaydı. Ama, inandığı dava uğruna saçlarını feda etmiş olmanın da gururunu taşıyordu. Yeniden karanlık bölmeye kapandı. Üstüne nerdeyse yerleri süpüren paltosunu giyip, ‘Fakülteye gidiyorum’ diyerek, gitti.” (A. A. -Ö.Y., s.214). “Büyük Ülkü Gazetesi”ni okuduktan sonra yaşanan radikal değişimden İlhan’ın gazetede ifade edilen şeylerden esinlenerek saçını kazıttığı sezilir. Saçlarını kazıtmış

olan genç adam, üstüne nerdeyse yerleri süpüren paltosunu giyerek giyim olarak da Turancı olduğunu belli etmek ister. Besim Atalay'ın verdiği bilgilere göre Kaşgarlı Mahmut eserinde Türklere ait değişik saç modellerinden şu şekilde bahseder: “*Erkeğin arkaya doğru salıverdiği saç*” (1992: 449); “*art saç*” yani “*arka saç*” (1992: 42); “*ıdhuñçu saç*” yani “*erkeğin sonradan bırakılan saçı*” (1992: 133-134); “*tok er*” yani “*başında saç olmayan kimse*” (1992: 332). İlhan'ın saçlarını Eski Türklerin saç modeline uygun kestirdiği, bu bilgiler ışığında daha net görülür.

“*Lisenin iç kapısından çıkınca çevresine bakındı. İlhan'ı gördü. Ona el etti. İlhan da ona belli belirsiz bir işaret yaptı. Bunun üstüne Namık, hemen kalabalığın içinden beş altı çocuğun kollarını dürterek, “Tamam. Şöyle gelin. Hadi, toplanıyoruz!” dedi. Çocuklar, başlarında, Namık, okulun arka duvarının dibinde, İlhanın çevresinde halka oldular. Kimi çömelmiş, kimi yere diz çökmüş, kimi ayakta durmuştu.*” (A. A. -Ö.Y., s.215). Verilen bilgiler, İlhan'ın Gazi Lisesi'nin önüne Turancılık propagandası yapmak için gittiğini çıkarımlatır. İlhan'ı gören Namık'ın kalabalığın içinden üç beş çocuğun kollarını dürterek toplanıyoruz demesiye bu toplantının planlı bir toplantı olduğunu ve Gazi Lisesi'nde toplantıyı duyurma görevinin Namık'a verildiğini anlatmaya yarar.

“*Çocuklar bir süre alanın önünde itişip kakıştılar. İkisi, aralarında güreşe tutuştular. Bir polis gelip sopasıyla onları kovaladı, “Evlerinize!” dedi. Çocuklardan birkaçı baskının başarıya ulaştığına inanıyordu. Namık da ortalarda yoktu. İçlerinden ikisi baş başa verip durumu görüştüler ve kendilerine öncülük eden Namık'la o kabak kafalı abiden uzak durmaya karar verdiler. Bu ikisi, Samanpazarı'na doğru çıkan yolu tırmandılar. Keskin bir ayaz vardı. Üşüyorlardı. Okuldan çıkışta eve dönmekte geciktikleri için babalarına ne diyeceklerini düşünüyorlardı. Öteki ikisi, Kız Lisesi'nden aşağı inen yolu bir solukta koştular. Keyifliyidiler. Cıvı cıvıldılar. Değişik, başka günlerinkine benzemeyen bir akşamüstü geçirmişlerdi. Yeni polis arabalarını ve saçları rüzgârda dalgalanan bir ünlü şairi görmüşlerdi. İçlerinden geri kalan ikisi, polis arabasının peşine takıldılar. Koşabildikleri kadar Sergievi yolundan aşağı koştular.*” (A. A. -Ö.Y., s.218-219).

Verici, olayın altı çocukta oluşturduğu farklı izlenimleri ve olay karşısında verdikleri farklı tepkileri, bildirim cümleleriyle sunarak olaya farklı cephelerden bakılmasının önünü açar. İçlerinden ikisi, baskının başarıya ulaştığına inanırken diğer ikisi baş başa verip kendilerine öncülük eden Namık ve saçlarını yeni kazıtmış olan

İlhan'dan uzak durmaya karar verirler. Çocuklardan bazılarının heyecanlı bir oyun oynuyor gibi olayın büyüüne kapılarak güreşmesi, bazılarının bu korku verici ortam ve kişilerden uzaklaşmak istemesi, farklı duygular yaşıyor olsalar da onların daha çocuk olduklarını göstermek içindir.

Verici, polislerin müdahalesiyle dağılan bu altı çocuğun, ikişerli gruplar hâlinde farklı yerlere giderken yaşadıklarının bildirimini yaparak bu kavga ortamının heyecan arayan çocuklar üzerinde nasıl bir etki bıraktığını gözler önüne serer. İkisi, keskin ayaz akşamında okul çıkışı hemen eve dönmedikleri için babalarına ne diyeceklerini düşünür. Diğer ikisi, başka günlere benzemeyen değişik bir akşam geçirdikleri için cıvıl cıvıldılar. Yeni polis arabalarını ve saçları rüzgârda dalgalanan ünlü şairi görmüş oldukları için Kız Lisesi'nden aşağı inen yokuşu bir solukta keyif içinde koşarlar. Diğer ikisi ise polis arabasının peşine takılarak Sergievi yokuşundan aşağı koşabildikleri kadar koşarlar. Görüldüğü üzere altı çocuktan dördü, içinde bulundukları durumdan gayet memnundur sadece ikisi korkmuş ve bir daha bu ortama girmeme kararı almıştır. Bu durum, liselerde gerçekleştirilmeye çalışılan planların zaten heyecan arayan çocuklar üzerinde başarılı sonuçlar verdiğini gösterir.

“Halkevindeki Edebiyat Komitesi üyeleri iç rahatlığıyla masalarının başında otururlarken, İlhan, bir süre bodur çamların altında bekledi. Ortalık yatışıp hava iyice kararınca uzun yün atkısıyla başını gözünü iyice sardı; halkevinin arkasına dolandı.” (A. A. -Ö.Y., s.219) İlhan, tanınmamak için kendini gizlemeye çalışır.

“Tezel, ilk defa, dolaşma sokaklarda, denmeksizin Aysel'in bir ebeye, bir komşuya, bir Sakarya, bir Ege eczanelerine koşturulduğu ve bu koşturulmalar sırasında abisini bir duvar dibine sinmiş olarak görüverdiği, görüp onu kucakladığı, kucaklayıp çenelerinin birbirine vurduğunu bildiği, yalnızlığını, bırakılmışlığını bildiği gün doğdu.” (A. A. -Ö.Y., s.233). Aysel, doğum yapan annesi için koştururken abisini bir duvar dibine sinmiş olarak görür ve onu kucaklar. *“... kucaklayıp çenelerinin birbirine vurduğunu bildiği...”* ifadesi, onun üşümüş olduğunun; *“... yalnızlığını, bırakılmışlığını bildiği...”* ifadesiyse onun arkadaşlarınca kendi hâline bırakıldığının Aysel tarafından çıkarımladığını bildirir.

“O donunu çıkarırken ben gülümsüyordum. Mutluluğumdan sanmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.245). *“Mutluluğumdan sanmıştır.”* cümlesi, gülümsemesinin Engin'de ne gibi

bir izlenim yaratmış olabileceğine dönük *duruma dayalı çıkarımında* bulunulan cümledir.

“*Ertesi gün öğle tatilinde Kaymakamlık’tan çıkarken taş işçisi Rıza’yı karşısında buldu. Gerçekten de çok az konuşan bir adamdı bu Rıza. Ellerini karnına bitıştirmiş duruyordu. Çocuğu isteyen var mı Kaymakamım, demeye getiriyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.262). Çok az konuşan Rıza, ellerini karnına bitıştirmiş vaziyette Kaymakam’ın karşısında durur. Bu duruşu gören Kaymakam, onun çocuğu isteyen var mı demeye getirdiğini çıkarımlar. Soru sormasa da neden karşısında durduğunu çıkarımlayan Kaymakam, “*Ulan Rıza çocuklarını evlatlık vereceksen analarının da rızasını al bir daha. Ananın rızası olmadan olmaz. İşte bu. Hadi artık, gelme başıma!*” diyerek yürür gider.

27 Nisan

“*Halkevinde provaya gittim. Kızlar güzel çalışıyor. Yazımı hazırlıyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.269). Aydın, 27 Nisan günü, sadece halkevinde yapılan provalarla ilgili üç cümle kurar. Bu durum, o gün anlatmaya değer başka önemli olay olmadığını çıkarımlatır.

“*Metin’in babası, kumaş mağazasından içeri girdi. Dükkân sahibi, onu koşarak karşıladı. Ahmet Bey. Herkes tanır. Her yerde sözü geçer. Aşkale’ye gitmekten onun sayesinde kurtuldu. Altına hemen bir koltuk sürdü. İlle otursun, bir şey içsin istedi.*” (A. A. -Ö.Y., s.276). Metin’in babası, kumaş mağazasından içeri girince dükkân sahibi onu koşarak karşılar. Verici, “*Ahmet Bey. Herkes tanır. Her yerde sözü geçer.*” cümleleriyle onun koşarak karşılanma nedeninin her yerde sözünün geçmesi olduğunu bildirir. Dükkân sahibi, Aşkale’ye gitmekten Ahmet Bey sayesinde kurtulduğu ona hizmette kusur etmez. Bu durum, ikili arasında bir çıkar ilişkisi olduğunu çıkarımlatır.

“*İngiltere’den ithali sabırsızlıkla beklenen en kaliteli Ganyer-Dormöy, Fişer vb. gibi en mükemmel elbiselik kumaş markaları. Kuponu (3 metresi) 70 TL’den mağazamızda.*” (...) Metin’in babası, kumaş mağazasından içeri girdi. Dükkân sahibi, onu koşarak karşıladı (...) “*Sen şurdan bizim oğlana bir kupon ver bakalım. Galatasaray bitiyor. Eli kulağında. O da artık bir İngiliz giysin değil mi? Gençtir. Kızların da gözüne girmek ister.*” Güldü. “*Yol hazırlığı da olur hem.*” Dükkân sahibi çırpındı, didindi ve Ahmet Bey’e güzel bir kupon beğendirdi. Ahmet Bey 70 lira ödemedi ama. Kumaşçının istediği 30 lirayı verdi, kolunun altında paket, dükkândan çıktı.” (A.

A. -Ö.Y., s.276). Ahmet Bey, beğendiği 70 liralık kumaşa dükkân sahibinin istediği 30 lirayı vererek dükkândan çıkar. Dükkân sahibinin bu kadar düşük ücret talep etmesi, verilen cümlelerde sezildiği üzere aralarında çıkar ilişkisi olmasından kaynaklanır.

“*Analarımızın erkekleri Hitler bıyıklıydı. Bizimkiler, iyi tıraş olmuş bir Teksas kovboyu gibi bıyiksiz. İçlerinde Don Ameche ya da Clark Gable bıyıklı olanları da vardı ama...*”

Yüzünün sinirleri geriliyor. Bekliyor. Onun Gorki bıyıklarını atlıyorum. Yollarda çoğalan Lenin bıyıklarını da.” (A. A. -Ö.Y., s.286). Aysel’in bahsettiği bıyık şekilleri, bireylerin kimliklerini, yaşam tarzlarını, düşünce yapılarını ve seçimlerini ortaya koydukları sözel olmayan bir iletişim biçimidir. Bireyler, kendini diğerlerinden ayıran şeyi belirginleştirmek için giyim, saç, bıyık gibi fiziksel görünümünde farklılığa gidebilir ya da kim ve ne olduklarını ortaya koymak için seçimleriyle belli bir kimliği yansıtabilir. Bahsi geçen bıyık modelleri, bireylerin o kişilere duydukları hayranlığı gösterir, o kişileri kendilerine idol aldıklarını ortaya koyar. Babaların Hitler bıyığına sahip olduğunu söyleyen Aysel, İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye’nin Alman destekçiliğini dolaylı yollardan sezdirir. İnsanlar güçlü gördükleri ve karizmatik buldukları Hitler’i kendine örnek alarak onun gibi görünmek ister, onun en belirgin yanlarından biri olan bıyıklarını bu nedenle bir moda gibi benimserler. Sonraki nesilse siyasî ideolojinin şekillenişine paralel olarak Teksas kovboyları gibi bıyiksiz ya da Don Ameche ve Clark Gable gibi Amerikan artistlerine benzer bıyık bırakmayı tercih eder. 1968 yılında yayın hayatına başlayan TRT’de gösterilen Amerika’dan ithal kovboy dizilerin de bu akımlar üzerinde etkileri vardır. Bu bıyık modellerinin dışında sokaklarda Sovyet asıllı Gorki ve Lenin’in bıyıklarına sahip insanların da var olması, ülkede Amerika ve Sovyet Rusya taraftarlarının dış görünüşlerine bu sempatilerini yansıttıklarını sezdirir. Gorki bıyıklarına sahip olan Engin, komünizm yanlısıdır.

“... ilçemizde henüz elektrik yok, fakat yakında o da olacaktır. Allah’ın izniyle. Allah büyüktür.” (A. A. -Ö.Y., s.290-291). Aysellerin Ankara’da içinde elektrik olan evde oturmalarına rağmen ilçeye elektriğin henüz gitmemiş olması, ülkede daha çok büyük şehirlerde gelişim faaliyetlerine önem verildiğini çıkarımlatır.

“MCMXXX’un iki yanındaki kabartmalara hiç dikkat etmemişti. Parkın ışıklandırıldığı bu sıcak başkent akşamında, Avni Abi’ye gidip gitmemeye bir türlü karar veremediği için, şimdi kabartmalara inceden inceye bakıyor. Solda saban süren

bir adam. Saban sürenin ardında tozsuz, topraksız, yırtıksız, yamasız köylüler. Tek kolla gidiyorlar. Onların ardında yine tek kolla kadınlar. Herhâlde kadınlar. Düzgün etekler altında adım atışları hiç de hantal değil. Bu görünüm yine de pek düşündürmüyor Ali'yi. Saban var önde ve ardındakiler, besbelli işte, köylüler. Besbelli. Anlaşıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.314). “Solda saban süren bir adam.” cümlesiyle bahsedilen figür, cepheye silah taşıyan Türk köylüsünü tasvir eder. “Saban sürenin ardında tozsuz, topraksız, yırtıksız, yamasız köylüler. Tek kolla gidiyorlar.” cümleleriyle tarımda çalışan çiftçilere ait figürlerden bahsedilir. Cümlelerden tarla süren çiftçilerin tozsuz, topraksız, yırtıksız, yamasız olmalarının Ali'ye inandırıcı gelmediği çıkarımlanır. “Onların ardında yine tek kolla kadınlar. Herhâlde kadınlar. Düzgün etekler altında adım atışları hiç de hantal değil.” cümlelerindeyse Türk köylüsünü simgeleyen figürler betimlenir. Ancak cümlelerden kadınların düzgün etekli olmaları ve yürüyüşlerinin hantal olmaması nedeniyle köylü gibi görünmedikleri sezilir. “Bu görünüm yine de pek düşündürmüyor Ali'yi. Saban var önde ve ardındakiler, besbelli işte, köylüler. Besbelli. Anlaşıyor.” cümleleri, figürlerden insanların köylü olduklarının anlaşıldığı ancak yamasız, yırtıksız, tozsuz, topraksız görünüşleri nedeniyle gerçekçi yansıtlamadıkları çıkarımlanır. Her ne kadar anıtın yapımında Türkler de çalışsa da yabancı heykeltıraşlar tarafından yapılan figürler, Türk toplumunu gerçekçi yansıtamamıştır.

“Yokuşu tırmanıyorlardı. Artık soluğu kesiliverdi. Saçlarının dibi terlemişti. Gözlerinin çevresi yeni ağlamış gibi kırmızı kırmızı olmuştu. Dirseklerinin üstünde biten bir mavi ketenin altından uzun düzgün kolları tutuk tutuk sallanıyordu. Ali biraz şaşkındı. Ama sıkılmıyordu. Aysel'in bu, hani susarsa dünyanın sonu geliverecekmiş, konuşursa bir şey sanki hep ayakta duracakmış gibi aralıksız, nefes nefese anlatışı hoşuna gidiyordu. Sık sık tuhaf bir duyguya kapılıyordu: Uzanıp hemen Aysel'in tedirgin bileklerinden tutuveresi geliyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.327). Duygu bildirimi cümleleri, Ali'nin Aysel'le bir arada olmaktan şaşkın ve mutlu olduğunu, durum bildirimi cümleleriye Aysel karşısında çok heyecanlandığını çıkarımlatır. Yokuşu çıkıyor olmaları, Ali'nin gözlemlenen durumunu açıklasa da sonrasında verilen duygu cümleleri, bu durumun Aysel'le de ilişkili olduğunun düşünülmesini sağlar.

“Aysel de önüne sallandırılan kemente asıldı. İsmet Paşa Caddesi'nin köşesindeki bir evin çitinden bir yaprak kopardı. Yaprığı parmaklarının arasında iyice ezdi.” (A. A.

-Ö.Y., s.333) *davranış içeren durum bildirimi cümleleri*, Aysel'in yeniden bir çıkmaza girdiğini, gerginleştğini çıkarımlar.

“Babasından şu yaşında onca dayak yedi de, bir ağlamadı. Sanki üstüne geçici bir şey çullanmıştı; sıyrılıp gideceği zamanı bekliyordu. Yalan, demiyordu; yapmadım, demiyordu; tövbe, demiyordu ve evet, hatta ağlamıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.335-336). Aysel'in hissiz hâllerine dikkat çekilen cümleler, onun tepkisizleşmeye başladığını çıkarımlar. O, kendini ortamdan yalıtır, çevresindekilerle bağını koparır ve onlara yabancılaşır.

“Yüreğimi delen bir düşünle uyanıyorum (...) Bacaklarımdan birini altıma almışım. Bir elim boynumda. Kollarımdan öteki, boz renkli kumaşla kaplı koltuğun yanından sarkmış. Bu elim nerdeyse yerde duruyor. Durumumu değiştirmeye istekliyim. Ama gücüm yok. Daha doğrusu gücüm olup olmadığını tartmaya isteğim...” (A. A. -Ö.Y., s.340). Aysel'in betimlemesini yaptığı durum içinde dikkat çeken noktalar vardır. Bir elinin boynunda olup diğer elinin de koltuktan yere kadar sarkmış olması, onun rüyada kendine zarar vermek isteyen, boğazını sıkarak bir şeylerle mücadele içine girdiğini sezdirir. *“Durumumu değiştirmeye istekliyim. Ama gücüm yok. Daha doğrusu gücüm olup olmadığını tartmaya isteğim...”* cümlelerinde büyük bir yorgunluk yaşandığının sezdirilmesi, onun rüyasında büyük mücadele içine girdiği, bir kabus gördüğü sezinlemesini çıkarıma dönüştürür.

“Kar, hafif hafif atıştırmaya başladı. Son dersimdi. Onlara şura için yapılması gereken hazırlıktan söz ettim.” (A. A. -Ö.Y., s.347) cümleleri, Aysel'le Engin'in Çankaya Tepesi'ne çıktıkları karlı günün o gün olduğunu çıkarımlar.

“Başına çatkısını çatıp yorgun ve bezgin oturuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.368) *durum bildirimi cümlesi*, Salim Efendi'nin ölümünün Fitnat Hanım'ı yasa boğduğunu çıkarımlar.

3.2.7. Bilgiler Arası Boşlukları Doldurma Çıkarımı

Metinde yer verilmeyen bilgi nedeniyle oluşan bilgi boşluklarını doldurmak için verilen destekleyici bilgilerden yararlanarak yapılan çıkarımlardır:

“Program gece saat ona doğru, çocukların yine sünnet bandosu eşliğinde söyledikleri “Onuncu Yıl Marşı” ile son buldu.” (A. A. -Ö.Y., s. 27). Program bittiğine göre Dünder Öğretmen'in *“Şuna bak şuna! Memur masası üstünde gemici fenerinin işi ne? Gemici feneri 19 Mayıs 1919 sahnesi için be kardeşim! Son. En son.”* (A. A. -Ö.Y.,

s. 27) cümlelerinde ifade ettiği en son sahne olan 19 Mayıs 1919 sahnesi oynanmış ancak metinde bu sahneye yer verilmemiştir.

“Neyse kardeşim, böyle şeylerle senin de canını sıkmayayım. Ne olsa sen de şimdi daha ana kuzususun. Teyzen de olsa, yanında gariplik çektiğin doğrudur.” (A. A. -Ö.Y., s. 63). Cümlelerden Aysel’in daha önceki mektuplarında Semiha’ya ailesini özlediğini ve teyzesinin yanında da olsa kimsesiz hissettiğini anlattığı çıkarımlanır. Aysel’in yazdığı mektup metinde yer almasa da Semiha’nın Aysel’in sözlerinden canının sıkın olduğu çıkarımına vararak arkadaşına destek olmaya çalıştığı görülmektedir.

“Nasıl üzüldüm bilemezsin. Bir de senin mektubunu okuyunca, ben de kendimi tutamadım artık. O’nun öldüğüne ne kadar inanmasan o kadar haklısın.” (A. A. -Ö.Y., s. 64). Verilen cümlelerden Aysel’in mektupta, Atatürk’ün öldüğüne inanamıyor olduğundan ve ölümünden duyduğu derin üzüntü sebebiyle ağlıyor olduğundan bahsettiği anlaşılır.

“Pazar günü okula dönemedim (...) Okulda yine gözden düşerim diye çok korktumsa da muallimlerimizin bile çoğu gelememiş olduklarından kimse ses çıkarmadı.” (A. A. -Ö.Y., s. 88). Cümlede kullanılan “yine” zarfı, yüzey yapıda verilmemiş olsa da siyaset yaptığı gerekçe gösterilerek gözden düşen Aydın’ın öğretmenlerinin gözüne tekrar girdiğini çıkarımlatır.

“Baban senin yaşını büyütmüş öyle mi kardeşim? Seni çabucak ellere verecekler de ellerine ne geçecek sanki? (...) Kendini sakın Nimet gibi dereye atmaya kalkma. Seni seven kardeşin Aysel’i düşün. Sen istersen evde de okuyabilirsin. Ben sana kitaplarımı gönderirim.” (A. A. -Ö.Y., s.111) cümleleri, Nimet adlı kişinin de evlenmek isteyip istemediğine bakılmaksızın zorla evlendirilmeye çalışıldığını çıkarımlatır. *“Bu bile, erkek ve kız çocuklar arasında, birinin de kendini dereye atıp boğulmasıyla sonuçlanan büyük aşklara yol açacaktı.”* (A. A. -Ö.Y., s. 20) cümlesinde sözü edilen kişi Nimet olabilir.

“Dünyalarımızın büsbütün ayrıldığını, sizi bir gün sinemada görünce büsbütün anlamıştım.” (A. A. -Ö.Y., s.180) cümlesi, metinde yer verilmese de sinemada yaşananların Aysel’in hoşuna gitmediğini çıkarımlatır. Metnin önceki bölümlerinde *“Ulus Sineması’nda Güliyer Cüceler Ülkesinde filmini gördüm. Sinemada annesiyle birlikte ilkokuldan tanıdığım Aysel de vardı. Babası, onları nasıl sinemaya bırakmış, şaşıtmış. Onlar beni görmediler. Aysel güzelleşmiş. Fakat saçları hala uzun. Böyle*

giderse Avrupai bir genç kız olamaz.” (A. A. -Ö.Y., s.168) cümleleriyle bahsedilen günde, Aysel’in böyle düşünmesine sebep olacak ne yaşandığı belirsizdir. Verici, bu bilgileri yüzey yapıda paylaşmasa da Aysel’in sözlerinden o gün onu üzen bir şey yaşandığı anlaşılır.

“... bilirsin bizimkiler sinemaya pek gitmez. Annem bazen babamdan habersiz komşularla gitmeye çalışıyor. Bazen beni de götürüyor. Yılbaşı tatilinde gittik. Filmin adı Sabah Olmasın’dı.” (A. A. -Ö.Y., s.191). Yılbaşı tatilindeyken Aydın’ın Aysel ile karşılaştığı sinema, bu sinema olabilir. “Babası, onları nasıl sinemaya bırakmış, şaştım.” cümlesi, Aysel’in mektupta sinemaya babasından gizli gittiklerinden bahsetmesiyle açıklığı kavuşur.

“.....

Babama söyleyeceğim. Mutlaka Galatasaray’a dönmek istiyorum. Onu ancak böyle unutabilirim.

.....” (A. A. -Ö.Y., s.189).

Verilen duygu cümlelerine bakarak “.....” işaretiyle romana dâhil edilmeyen yerlerde, Aysel ve Aydın arasında Aydın’ın şehri terk etmek istemesine sebep olacak şeyler yaşandığı çıkarımlanır.

“Bir kere çok uzaktan gördü de beni, görmemiş gibi yaptı geçende...” (A. A. -Ö.Y., s.189) cümlesi, Aydın ve Aysel’in Gazi Çiftliği’ndeki karşılaşmalarından sonra romanda bahsi geçmemiş bir başka karşılaşmalarının olduğunu ortaya koyar. Bu bilgi, paragraftan önce “.....” şeklinde noktalama kullanılan yerlerde romana dâhil edilmeyen bazı şeyler yaşandığı çıkarımını kuvvetlendirir.

“Kırdaki o rastlaşmadan çok sonra sokakta bir iki kez daha karşılaştılar. Her rastlaşmada ikisi de mosmor kesiliyor. Öyle, ne olduğu belirsiz bir ilgiyi herkesler seziverecekmiş gibi... Aysel, Aydın’ı görmemiş gibi davranıyor. O böyle yaptıkça Aydın, hem Aysel’e öfkelenip ondan soğuyor, hem kız büsbütün aklına çakılıp kalıyor; oradan gitmiyor. Kim ki Aysel? Bir esnaf kızı. Nasıl olur da kendisi gibi İstanbul’larda doğmuş, Galatasaray eğitimi görmüş, Tilla’larda çay içip dans etmiş bir kaymakam oğlunu görmemezliğe gelebilir?” (A. A. -Ö.Y., s.230-231). Metnin önceki bölümlerinde Aysel ve Aydın’ın karşılaşmalarıyla ilgili verilen bilgilerde, Aydın’ın onu unutmak için İstanbul’a dönmek istemesine neyin neden olduğu, bu cümleler sayesinde anlaşılır.

Cümleler, Aysel'in onu görmezliğe gelmesinin Aydın'ı nasıl sinirlendirdiğini gözler önüne serer.

Aysel, ortaokulda aynı sırada oturduğu, hemşirelik okumak isteyen Behire'ye mektup yazar. “*Senden uzun zamandır mektup alamıyorum. Çok merak ediyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.189) cümlelerinden Aysel ile Behire arasında bundan önce mektuplaşmalar olduğunu ancak romanda bu mektuplara yer verilmediği çıkarımlanır.

Aysel'in Behire için kurduğu “*Benim tek dert ortağım sensin. Sen gideli daha kimseyle yakın arkadaş olamadım.*” (A. A. -Ö.Y., s.189) cümleleri, Semiha ile de dertleşen Aysel'in Semiha ile yüzey yapıda verilmeyen bir sebepten aralarının açıldığını çıkarımlatır. “*Sen de sakın benim eski ve canciğer bir arkadaşım olan Semiha gibi düşünme. Ali yüzünden onun bana neler ettiğini biliyorsun. Kahrolmuştum.*” (A. A. -Ö.Y., s.191-192) cümleleri, Aysel ile Semiha'nın aralarının açılmış olabileceği yönündeki düşüncüyü doğrular ve aralarının açılma nedeninin Ali olduğunu ortaya koyar. Aysel, Semiha'ya yazdığı en son mektupta Ali'den “*Ali, bayramda bizim eve gelmişti. Ali'nin vaziyeti bana çok dokundu. Onu bir de geçende yolda gördüm. Üstünde yok, başında yok. Durup konuştum. O sırada da Gazi Lisesi'nin dağılma saatiydi. İlhan Abim görürse diye çok korktum. Ama Ali'ye korktuğumu hiç belli etmedim. Çünkü onun, fakir de olsa, çok ileri düşünceli bir çocuk olduğunu sanıyorum. Çok da bilgili. Ona seni başgöz edeceklerini söyledim. Çok üzüldü, ama herhâlde gururundan olacak, hiç belli etmek istemedi.*” (A. A. -Ö.Y., s.109) cümleleriyle bahsetmişti. Burada bahsi geçen karşılaşma, Semiha'nın yanlış anlamasına neden olmuş olabilir. Verici, neler yaşandığını tam olarak vermeyerek okuru roman çözümlemesine ortak eder. “*Ben erkek arkadaşlarıma kötü gözle bakmam ki. Hem, ben her şeyden önce tahsilimi düşünüyorum.*” cümleleri, Semiha'nın Aysel ile Ali arasında bir şey olduğunu düşündüğünü sezdiren cümlelerdir.

“*Bir an soyunup aynanın karşısında çıplak durmak istedim. Bu isteğimi aynadaki görüntümü azarlayarak yendim.*

....

Aynanın önünde soyunmaya hâlâ cesaretim yok. Koridora çıkıp orada soyundum. Sonra, alacakaranlık bir banyoda kendimi düşün altına attım.” (A. A. -Ö.Y., s.197-198). Verici, Aysel'in isteklerinden nasıl kaçtığını ifade etmesinin ardından bir boşluk bırakmayı tercih eder. Bu boşluktan sonra “*Aynanın önünde soyunmaya hâlâ cesaretim*

yok.” cümlesiyle devam eder. Cümlede bulunan “hâlâ” zarfı, Aysel’in o boş bırakılan yerde bir süre daha cesaretini toplayamayıp kendiyile mücadele ettiğini çıkarımlatır.

“*Herkes evleniyor. Herkesin çocuğu oluyor ve herkes, “Evlenmez olaydım!..” diye ağlıyor. Semiha da işte..*” (A. A. -Ö.Y., s.210) cümleleri, daha önce söylendiği bilgisini edinilen Semiha’nın metinde yer verilmesine de evlendikten sonra pişman olduğunu çıkarımlatır.

“*Bugünlerde Nurullah Bey beni kabul edecek. Görürler hepsi günlerini!*” diye şişindi.” (A. A. -Ö.Y., s.211) cümlesi, metinde böyle bir bilgiye yer verilmesine de edebiyat öğretmeni tarafından beğenilerek Nurullah Ataç’a gönderilen şiir ve öykülerin Nurullah Ataç tarafından beğenildiğini çıkarımlatır.

“*Benim ilkokulda Semiha diye bir arkadaşım vardı. Ona çok güvenirdim. Fakat o, Ali adında bir başka arkadaşın benim yüzümden köyünü, anasını bırakıp da buralarda sefil olduğunu yaymış herkese. O gün bugündür küsüz. Onu da hoş görmeli. Ne de olsa bir ilkokulu bitirdi. Hem de kalbi yaralıdır. Yine de Ali’yi böyle küçük düşürmesine, bana da iftira etmesine çok kızdım. Bu söylediklerimden dolayı sakın sen üstüne alınma. Aydın’la aramızda bir şey olduğunu sanma.*” (A. A. -Ö.Y., s.274).

Behire’ye hitaben kurulan “*Bu söylediklerimden dolayı sakın sen üstüne alınma.*” cümlesi, ortada alınacak bir konu olmadığında kurulacak bir cümle değildir. Bu nedenle bu cümle önceki mektuplarda, Behire’nin Aysel’e bazı imalarda bulunduğunu çıkarımlanır. Ardından kurulan “*Aydın’la aramızda bir şey olduğunu sanma.*” cümlesi, Behire’nin Aydın’la ilgili imalarda bulunduğu çıkarımına ulaştırır. Metnin önceki bölümlerinde verilen şu cümleler, bu çıkarımı destekler: “*İşte kardeşim böyle. Yanımda olsan sana daha neler anlatacağım. Bir Aydın var. Fakat şimdi mektupta olmaz. Hem sakın aklına kötü şeyler gelmesin. Sen de sakın benim eski ve canciğer bir arkadaşım olan Semiha gibi düşünme. Ali yüzünden onun bana neler ettiğini biliyorsun. Kahrolmuştum. Ben erkek arkadaşlarıma kötü gözle bakmam ki. Hem, ben her şeyden önce tahsilimi düşünüyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.191-192). Behire’nin verdiği cevap, metinde sunulmamıştır. Muhtemelen Behire, mektuplarından birinde bu konularla ilgili Aysel’e imalarda bulunmuştur.

“*Ali çok istedi.*” (A. A. -Ö.Y., s.366) cümlesinin ardından verilen “*Ama uğrayamadı hiç.*” cümlesinde bulunan “ama” bağlacı, karşıt iki durumu bağladığından bir önceki cümlede Ali’nin istediği şeyin “uğramak” olduğu çıkarımlanır.

“Salim Efendi oğlunun üstüne yürüdü: “Nankör!” İlhan kollarıyla başını sakınıp dükkândan kaçtı.” (A. A. -Ö.Y., s.208). Cümleler dikkate alındığında babanın sadece nankör demekle kalmayıp İlhan’ın yüzüne vurmaya kalktığını çıkarımlanır.

3.3. DELİLE DAYALI ÇIKARIMLAR

Anlama güç katmak ve anlatılanlara somutluk kazandırmak için farklı bilgi kaynaklarından olan *görsel*, *işitsel*, *duyusal* delillerden yararlanılabilir. Konuşur, başkasından duyduğu ya da görüp işitip tanık olduklarından çıkarımladığı dolaylı bilgiye *akıl yürütme*, *algılama*, *sonuca ulaşma*, *idrak etme* gibi yollarla ulaşabilir. Delile dayalılık, konuşurun delili nereden elde ettiği (gözlem, akıl yürütme...), kaynağa yönelik tutumu ve öznel bir yaklaşımı olup olmadığıyla ilgilidir.

Hirik’in verdiği bilgilere göre bilgi kiplerinin alt kategorileri arasında, delile dayalılığın olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Araştırmacıların bazıları, yalnızca bilginin kaynağıyla ilgili gördükleri delile dayalılığı, ayrı kategoride görürken kimileri delilin türüyle bilgi vermesi nedeniyle bilgi kategorisi içine alır. Nuyts, sözcede ifade edilen delilin nitelik veya türünün gösteren delile dayalılığı bilgi kipliği içine almaz. Hengeveld, bilgi kipliğini; *alıntı*, *duyum*, *deneyimsel*, *çıkarımsal delile dayalı*lar ve *öznel bilgi kipliği* olarak ayırır. Palmer, delile dayalılığı bilgi kipliğine eş kategori olarak önerme kipliğinin altına alır. Konuşurun algısal veya duyusal yollarla elde ederek önermesini desteklediği ve yargıya vardığı bilgiler, onun gerçeğe yakınlık durumunu gösterir (2014: 200; 202-205).

Hirik, delile dayalılık kategorisinin sadece ilk elden bilgilerle mi sınırlı olduğu dolaylı yani ikinci elden bilgilerin de delile dayalı kategorisi içinde olup olmadığı konusunun tartışmalı olduğunu belirtir. Boland, *doğrudan* ve *dolaylı delil*; *görsel*, *görsel olmayan* ve *işitsel delili* içeren, *duyusal* ve *duyusal olmayan delil* gibi ayrımlara dikkat çeker. Aikhenvald, *hissedilen*, *koklanan*, *duyulan*, *konusurun da içinde bulunduğu* hareketin ilk elden kapsamına girdiğini; *görülme* ve *konusurun içinde bulunmadığı* bir hareketin görünür sonuçlarına bakılarak yapılan çıkarımları içine alanların ikinci elden kapsamına girdiğini düşünür. Hirik, gözlem yaparak, işitsel yoldan, koklayarak, tadarak, dokunarak doğrudan ulaşılan delili, konuşurun harekete tanık olması ve hareketin içinde olması durumunda mümkün görür. Dolaylı delile dayalılıkta ise farklı kaynaklardan süzülen bilginin zihinsel işleminden geçirilmesi söz konusudur (2014: 202-205).

3.3.1. Doğrudan Delile Dayalılık

Hirik, doğrudan delile dayalılığı, konuşurun deneyimlediği ya da tanık olduğu bilgileri ifade eden kiplik kategorisi olarak tanımlar. Konuşur görme, tatma, hissetme, işitme, koklama yoluyla bilgiye ulaşır. Bilginin güvenilirliği ve olayın olabilirliğini yansıtan doğrudan delile dayalılık kategorisi, dolaylı yoldan ulaşılabilecek bilgiler için yardımcı görevi üstlenir (2014: 211- 212). Nazlı İnönü (2006)’da verilen bilgilere göre Magnini “geriçikarım”ı; “teorik geriçikarım” ve “güdümlü geriçikarım” olarak ikiye ayırır. Teorik geriçikarımın alt başlığı olan “modele dayalı seçici çıkarımlar”; görsel, işitsel, dokunmaya ve koklamaya dayalı geriçikarımlar olarak dörde ayrılır.

“*Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre gözetletti (...) Tek kuşku Aydın’ın üstüne. Aysel’den bir isteği varmış ama, gözcüler ne istediğini bir türlü kestiremiyorlar. Aynı sınıftalar. Aydın, Aysel’le kah alay ediyor, kah öfkeleniyor, bazen de dertli dertli bakıyormuş ona. Ama bu bakışları kısa sürüyormuş. Sık sık saldırıya geçiyormuş: “Hıh, Bergson’u hiç anlamamışsın!” diyormuş örneğin. “Köylü geldin, köylü gideceksin. Tam bir Batılı kız olsan kendinden korkmazdın... Senin bir çaya bile gelmemen, kendine güvenin olmadığını gösterir bir kere” diyormuş.*” (A. A. -Ö.Y., s.368). Aydın’ın Aysel’le köylü, korkak, kendine güvenin yok diye alay etmesi; bir Batılı gibi çaya gelmediğini söyleyerek ona kızması ve kaçamak bakışlarda bulunması, Aysel’e olan ilgisini sezdirir. Bu sezinlemeyi doğru yorumlamayan İlhan’ın adamları, görsel, işitsel ve duyuşal delillerden yola çıkarak ancak Aydın’ın Aysel’den isteği olduğu çıkarımına ulaşabilir. Onların doğru çıkarıma varamama sebepleri, Aysel ve Aydın arasında yaşanan sadece ikisinin bildiği olay ve durumları bilmiyor olmalarıdır. Çok sayıda görsel, işitsel ve duyuşal delil arasından en doğru çıkarıma ulaşabilmek için ayrıntıların önemi, bu bilgilerle daha da netlik kazanır.

“*İlhan birden ayağa kalktı. Ökçelerini birbirine vurdu: “Kalkın! Bu vatani seviyorsanız, kendinizi seviyorsanız, ananızı, bacınızı seviyorsanız benimle gelin!..”*”

Çocuklar doğruldular. Şaşkın sarsak durdular. İçlerinden ikisi, “Nereye gidiyoruz abi?” diye sordu. İlhan, yeniden çocukların karın hizasına eğildi. Sesini alçalttı: “Yürüyün. halkevinde bir tören var az sonra. Orayı basacağız. Orada başka arkadaşlar da var. Daha kalabalık olacağız.” (A. A. -Ö.Y., s.217). İlhan’ın çocukların karın hizasına eğildiği ve sesini alçaltarak konuştuğu tavırları, bu çağrının gizlenmesi gereken durumlar içerdiğini çıkarımlatır. Otel odasında ölmeye yatan Aysel’in ruh hâlinin

çözümlemesinde okuru zorlayan verici; toplumsal, sosyal, siyasal, ekonomik olaylarda daha açık olmak için görsel, işitsel, duyuşsal delilleri anlatımında bolca kullanılır.

3.3.1.1. Görsel Delile Dayalı Çıkarım

Görölerek tanık olunan ya da bizzat gözlemlenen bir durumun kişide bıraktığı izlenimi yansıtan görsel delile dayalı çıkarımlarda bilginin kaynağına güvenin kesindir. Hirik, görsel delile dayalı çıkarımda bulunan konuşurun görerek ya da bizzat tanık olduğı durumları ifade etmesinin, bilgiye dair zihinde oluşun şüpheyi ortadan kaldırdığını, doğruluğı arttırdığını bildirir (2014: 213). İnönü’ye göre görsel çıkarım, bir görüntüye dayanarak önceden edilen tecrübeler yoluyla oluşturulan hipotezlerdir. Görsel hatırlamalar yardımıyla görsel imgeler oluşturulabilir ya da hatırlanan imgeler sayesinde hiç görölmeyen, yeni imgeler yaratılabilir (2006: 81-82; 106-107).

Görölün, tanık olunan, doğrudan deneyimlenen durumların anlatımında kullanılan “-DI” eki, görsel delile dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır:

“‘*Kan ter içindeydi. Çocuklara uzun uzun baktı, haykırdı:*

‘*Ali!.. Ali, beni mahvettin!*’

*Toparlacık, fırça saçlı bir çocuk, titred*di*. Ellerini hazır ol’a koydu. Başına bir sumsuk bekledi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 9-10). Her şeyi görüp bilme yetkisine sahip tanrısal bakış açısıyla sunulan cümlelerde, Dünder Öğretmen’in kan ter içinde olması, öğretmeni tarafından azarlanan Ali’nin korkudan titremesi ve elini hazır ola koyarak muhtemel başını eğip sumsuk beklemesi, müsamere sahnesinde yaşanan telaş ve korkunun çıkarımlanmasını sağlar.

İnsanlararası iletişim sadece sözcüklerle kurulmaz; jest, mimik, tavır ve davranışlar da sözel olmayan iletişim yöntemlerindendir. “*Lisenin iç kapısından çıkınca çevresine bakındı.*” (A. A. -Ö.Y., s.215) cümlesinde sözü edilen çevresine bakınma hareketi, birini bulmak, görmek için etrafa göz gezdirme hareketidir ve bu hareket, orada olacağı önceden bilinen birinin aranması nedeniyle yapılır. “*Ona el etti. İlhan da ona belli belirsiz bir işaret yaptı.*” (A. A. -Ö.Y., s.215) cümlelerinde söz edilen işaretler, kendini arayan kişiye orada olduğunu gösterme ve verilen işaretin göröldüğünü anlatmaya yarar.

Aşağıdaki cümlelerde Ali’nin gösterdiği davranışlar, bir şeylere meydan okumak üzere olduğunu çıkarımlatır. Verici, görsel deliller sunduktan sonra Ali’nin düşüncelerine yer vererek onun bir şeylere karşı çıkmak üzere olduğı fikrini destekler: “‘*Süpürgeyi küt diye fırlattı kapının ardına. Üstünü başını silkeledi. Omuzlarını dikeltti.*

“Hem de” dedi içinden, “Salim Efendi’yle bu sefer de Şakir’in uğraştığını, hesaplarını kontrol etsinler diye el altından hükümet adamlarına haberler saldıgını, istidalar yolladığını da söyleyeceğim İlhan Abi’ye. Ekmeğini yediğim kapıya nankörlük olacakmış. Olsun. Söyleyim de doğruyu bilsinler...” (A. A. -Ö.Y., s.154).

Hirik’in verdiği bilgilere göre yaygın kullanımından ayrı olarak uzak geçmişte tanık olunan ve gözle görülen olayların anlatımında kullanılan “-mİş” eki, görsel delile dayalı işaretleyicilerdendir (2014: 217-219).

“Avni Abisi de almış on iki yaşındaki kız kardeşini karşısına, şiir dinletiyor. Çocuk sıkılmış. Uykusu gelmiş belli. Baş masanın üstüne düşmüş. Avni Abisi hâlâ okur: “Ak güvercin göğsünde / Al al açmış gelincikler...” (A. A. -Ö.Y., s.316). Çocuğun başının masanın üstüne düşmesi görsel bir delilinden yola çıkılarak sıkıldığı ve uykusunun geldiği çıkarımına ulaşılır. Avni abi, çocuğun uykulu olduğunu çıkarımlayamayıp ha bire “Ak güvercin göğsünde / Al al açmış gelincikler...” dizelerini söyler.

“İpin üstündekiler bu kadar değil. Bir de don var tabii... Fanila. Yıldız marka ve beyazı azmış.” (A. A. -Ö.Y., s.244-245).

“Köşede derisi yüzülmüş, bir kilidi kopmuş, orta boy bir valiz. Uzun ve kötü yolculuklardan edindiği deneylerle...” (A. A. -Ö.Y., s.246).

“Saati görmeye çalışıyorum. Yüzükoyun dönüyorum. Başımı bileğime yaklaştırp yakından bakıyorum. Sekizi on geçiyor. Sabah mı, akşam mı? Durmuş mu yoksa? Kulağımı dayıyorum. Saatin yüreğini dinliyorum. Durmuş. Evet. Ben ölümümü beklerken, o ölmüş demek! Ölebilen tek şey bu. Zaman. Bir de jandarmanın önüne fırlattığı leylak dalı. Şimdi o kirli morluğu da kalmamış. Kararmış.” (A. A. -Ö.Y., s.283). Aysel, Ankara sokaklarında gezerken jandarmanın önüne fırlattığı leylak dalının öldüğünü, kararma delilinden yola çıkarak çıkarımlar.

Hirik’e göre geçmişte bizzat deneyimlenen, tanık olunan olayların anlatımında başvurulmuş “-mİştİ” eki, görsel delile dayalı işaretleyicilerdendir (2014: 217-219).

“Sergievi Caddesi üstündeki bodur çamları atlayarak kestirmeden halkevinin önüne çıktılar. Yapının önündeki küçük alana varmadan İlhan birden durdu. Şaşırmış, nerdeyse paniğe kapılmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.218). İlhan’ın tavır ve davranışlarından orada dehşete kapılmasına neden olacak bir şeylere şahit olduğu çıkarımlanır. Buna sebep olan durum, baskının çoktan yapılmış olması olabileceği gibi, ailesinden gizli tiyatro izlemeye giden Aysel’i görmesi de olabilir. “Halkevinin önünü polisler

sarmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.218) cümlesi, İlhan’ın paniğe kapılmasına neden olan şeyin polisler olduğunu ortaya koyar.

Hirik’in verdiği bilgilere göre dalga geçme, alay etme, birilerine duyurup dikkat çekme amacıyla veya gerçekleştiğinin görülmesiyle paralel olarak aktarım yapma amaçlı kullanılan “-yor, -Ar / -Ir” ekleri, görsel delile dayalı işaretleyicileridir (2014: 217-219).

“*Fethi Bey birden ayağa kalkıyor. Yüzündeki gülümseme yer yarılmış, içine düşmüştür. Dükkânın ıslak beton yeri üstünde rap rap bir gidiyor, bir geliyor Fethi Bey. Gözleri Ali’nin beklediğinden de öte sertleşmiş oluyor. Her şeyi kısa kesmek, kestirmeden sonuçlandırmak emelindedir. İlhan’a buyuruyor:*

“*Delikanlıya bizim mecmualarımızdan ver. Okusun. Aydınlansın.*” (A. A. -Ö.Y., s.162). Boynunu hiç kullanmayan; bir tarafa dönmek gerekirse bütün gövdesiyle dönen; iskemlesinde kanlı canlı bir derviş gibi oturan; aralıksız, vazgeçmeden üstüne diktiği kara bakışlarıyla Ali’ye ürküntü veren; yasemin ağızlığındaki sigarasıyla Fethi Bey, otoriter bir duruş sergiler. Sürekli gülmesi duruma ironi katsa da bir süre sonra gülümsemesi bile Ali’yi tedirgin eder. İlk karşılaştıkları andan itibaren bu gülümsemeye takan Ali’nin sonunda korktuğu başına gelir ve Fethi Bey’in yüzündeki gülümseme birden yok olur. Dükkânda sert bakışlarla bir gidip bir gelmeye başlayan Fethi Bey’in tavırlarına dikkat çeken verici, onun otoriter biri olduğunun çıkarılmasını sağlar.

Verici tarafından kurulan “*Az sonra holün ışığı yanıyor. Aysel hemen doğruluyor. Holün kapısına çıkıyor. Annesi, gözleri ağlamaktan şişmiş, geceliğinin üstünde bir hırka ile eli böğründe, ayakta duruyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.231) cümlelerinde, sönük olan ışığın yakılması görsel delili, holde birinin olduğunun çıkarılmasını sağlar. Hole çıkan Aysel, gözlerini şiş gördüğü annesinin ağladığını, eli böğründe durmasından da ağrısı olduğunu çıkarımlar.

Hirik’e göre konuşurun olaya tanık olduğunu ifade eden görsel delile dayalı yüklemsel işaretleyicileri; “*gör-, bak-*” gibi eylemlerdir (2014: 223- 224). Bu işaretleyicilere ek, görsel delile dayalı çıkarım cümlelerinde “*ayırt et-, tanı-, ayır-, gözünde ele ver-*” yüklemsel işaretleyicileri de kullanılır.

“*Bakıyorum da, babam iyice göbek bıraktı.*” (A. A. -Ö.Y., s.300) cümlesiyle görsel delile dayalı çıkarımda bulunan Aydın, “*bakıyorum da*” ifadesiyle bu çıkarıma nasıl vardığını ifade eder.

“Fethi Bey yeniden Ali’ye bakıyor. Ama bu kez biraz huzursuz bakıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“Nihayet bir Bahçeli dolmuşu geldi. Durdu. İçine atladım. Ardından biri koşarak geldi, yanıma atladı. Baktım, Engin...” (A. A. -Ö.Y., s.350).

“Aysel’in gözlerinden bir hayranlık geldi, geçti. Ali bunu da gördü.” (A. A. -Ö.Y., s.107).

“Demir’in babasının can sıkıntısıyla başını çevirdiğini görüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.138).

“Oda perdelerinin koyu yeşil olduğunu ayırt ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.165).

“Yüksek memurları çizgili koyu renk kumaştan dikilmiş kruvaze elbiselerinden, sıçan rengi ağır paltolarından, küçük kara, gölge bıyıklarından; ama daha çok boyunlarını tutuş biçimlerinden tanıyor. Küçük memurları, daktiloları, kâtipleri, odacıları ve banka müşterilerini; hepsini birbirinden ayırabiliyor. Kenara çekilişler, ondüleli saçlar, boyuna sarılmış bir ipek beyaz eşarp, bir baston ya da mes lastik, bankalara girip çıkanları Ali’nin gözünde eleveriyor.” (A. A. -Ö.Y., s. 99).

Hirik, “belli” kiplik zarfının konuşurun görerek elde ettiği bilgilerin ifadesi sırasında kullanıldığını ifade eder (2014: 223- 224).

“Ömer’le benim tutumumuzu çok kötü karşılıyor. Gerekli yerlerde görmemezliğe geliyor, aile içinde de dişlerinin arasından bize küfürü bastığı belli oluyor.” (A. A. -Ö.Y., s.203).

Hirik’in verdiği bilgilere göre bilgi kipliklerinden olan, kesinlik içermeyen “gibi” biçimbirimi, olasılık anlamı içinde de çıkarım veya tahmin kipini işaretler. Konuşurun algılama yoluyla kavradığı, duyu yoluyla anladığı duruma dair görüş ifade ederken kullanılan görsel delile dayalılık işaretleyicilerindendir (2017a: 208-209).

“İlhan başını çevresindekilerin karın hizasına doğru indirdi, “Eğilin!” dedi. Eğildiler. Çocuklardan biri, yanındaki birine oyun olsun diye bir parmak attı. Kıkırdaştılar. İlhan kaşlarını çattı (...) O sırada uzaktan, hademenin, “Üle Hüseeeynnn!” diye nağmeli bir seslenişi geldi. Bu kez çocuklardan dördü birden hık hık gülmeye başladılar. İlhan, çok çirkin bir şey görmüş, acı bir şey yemiş gibi yüzünü buruşturdu.” (A. A. -Ö.Y., s.216). İlhan’ın yüzünü buruşturması ve kaşlarını çatması durumu onun bu gülüşmelere bozulduğunu ve kızdığını çıkarımlatır.

Hirik'in verdiği bilgilere göre biçimbirimsel görsel delile dayalılık işaretleyicileri ve görsel delili yansıtan sözlüksel bir öge, olaya tanık olunduğunu gösteren birden fazla birlik kuran görsel delile dayalılık işaretleyicilerindendir (2014: 228).

“Yoksa Almanları sevmez misin sen?”

İlhan, gözleri çakmak çakmak olmuş, üstüne eğilmişti:

“Moskofları mı seversin yoksa?” (A. A. -Ö.Y., s.162). İlhan'ın bu davranışlarından Ali'yi tehdit etmek, ona gözdağı vermek istediği çıkarımlanır.

“Önde İlhan ve Namık, ardlarında öteki çocuklar, halkevindeki törene doğru yola çıktılar. Denizciler'i atlayıp Sergievi yokuşunu tırmadıkları sırada Namık, elini sağlıksız kırmızı yüzünden geçirdi, “Ne merasimiymiş bu abi?” diye sordu.” (A. A. -Ö.Y., s.218). Sağlıksız ve kırmızı yüze götürülen el, halkevindeki baskına gitmek istemeyen Namık'ın korkuya kapıldığı ve panikten kızardığını çıkarımlatır.

“Boşnak suratlı herif!” (A. A. -Ö.Y., s.225) cümlesi, Boşnakların fiziksel özelliklerini toplumun nasıl tanımladığı konusunda art alan bilgisine sahip okurun çıkarımlara ulaşabileceği cümledir. Salim Efendi, “Kendi önce bakalım özbeöz Türk mü?” (A. A. -Ö.Y., s.225) cümlesiyle Boşnaklara benzeyen suratı nedeniyle Fethi Bey'in özbeöz Türk olamayacağı yönünde görsel delile dayalı çıkarımda bulunur.

“O kılcal damarlardaki kan sanki hiç akıyor. Kılıfını zorlamıyor. Birden durmuş kanın akışı. Sabahın dördünde belki. Belki matbaada. Ama kesinlikle ben daha Ankara'yı yürümeye başlamadan önce. Kanın akışı tam bir ağma anında durmuş. Yoksa bu derece inişli yokuşlu olmazdı yüzüm. Gözlerimin altı bu kadar kuruyup kıvrılmazdı.” (A. A. -Ö.Y., s.117). Vücudundaki kan akışının birden durmuş olabileceği çıkarımına varan Aysel, “Yoksa bu derece inişli yokuşlu olmazdı yüzüm. Gözlerimin altı bu kadar kuruyup kıvrılmazdı.” cümleleriyle görsel dayanaklar sunarak bu çıkarımını delile dayandırır.

“Kapısının olur olmaz saatlerde vurulması alışılmamış bir şey değil. Ama bir köylü. Hem de kadın!” (A. A. -Ö.Y., s.258). Gelen kişinin köylü olduğu, giyim kuşam gibi görsel delillerden yola çıkılarak anlaşılmıştır. Kadınla ilgili verilen şu bilgiler, onun giyim ve duruşuna bakarak köylü kadını olduğunun çıkarımlandığını ortaya koyar: “Karısı, geleni içeri almamıştı. Yarı aralık bırakılmış kapının dışında bekliyor. Baş gözünü bir örtüyle sarılı. Kapının ağzına bırakılmış eski ve kirli bir pamuk çuvalı gibi hareketsiz duruyor. Kaymakam, boynunda havlu, kapı önüne çıkınca kadının

gövdesinde hafif bir kıpırdanma oldu. Yırtık kara lastikli ayakları usulca geri çekildi. O zaman Kaymakam boz renkli dokumadan, ama artık gerçek bozluğunu çoktan yitirmiş uzun bir etekliğin kıvrımları arasında hafifçe kımıldayan bir çocuğu da gördü.” (A. A. -Ö.Y., s.258). Mezuniyet müsamesesinde, kaymakam ve diğer memur eşlerinin giyimleriyle ilgili verilen detaylar, köylü kadınları ve memur eşlerinin farkını göstermişti: “Seyirciler arasında sadece iki kadın, başlarına tavuskuşu tüyleriyle süslü şapkalar giymişlerdi. Biri Kaymakamın karısı, öteki Savcı’nınki.” (A. A. -Ö.Y., s. 14).

“Kılığına kıyafetine bakacaklar. O iş için geldiğine inanmayacaklar...” (A. A. -Ö.Y., s.312). Ali’ye göre kolluk kuvvetleri, kılığına kıyafetine bakınca bakımsız hâllerinden Radyo işi için geldiğine inanmayacaklardır.

3.3.1.2. *İşitsel Delile Dayalı Çıkarım*

İşitme yoluyla ulaşılan bilgilerden anlaşılanlar sonucu yapılan çıkarımlardır. Hirik’e göre işitsel delile dayalılık, konuşurun çevreden duydukları ya da hakkında konuştuğu kişiyle ilgili işitsel yollarla tanık olduklarından hareketle vardığı sonuçları işitsel delile dayalılık kiplikleri ile aktarması işlemidir (2014: 229). İnönü’ye göre işitsel çıkarım, bir işitme sonucu hissedilen ses perdesinin önceki deneyim ve zihinde depolanmış kavramlardan yola çıkarak ayırdına varma işidir (2006: 82-83).

“Başöğretmen:

“Herkes geldi. Çabuk olun bari” dedi.

Sesi bu kez, hoşgörülü, yumuşak.” (A. A. -Ö.Y., s. 13) cümlelerinde, işitme duyusuyla algılanan sesin yumuşak tınıya sahip oluşundan hoşgörü içerdiği çıkarımı yapılır.

“Ali, sabahları sobanın külünü boşaltırken Molla Kâtib’in böyle mır mır söylendiğini işitir.” (A. A. -Ö.Y., s.102).

“Cenaze marşı ağırlığı, tik tik tik, değnek sesi, işitmek, alçak ses, dikkat komutu, hep bir ağızdan başlamak, koro” gibi işitsel delillerin yer aldığı aşağıdaki cümleler, duyulanların alıcıda bıraktığı izlenimleri içerir:

“İstiklal Marşı”, bir cenaze marşı ağırlığıyla bitti. Herkes yerine oturdu. Perdenin gerisinden tik tik tik tik bir değnek sesi işitildi. Sonra, Dünder Öğretmen’in alçak sesi:

“Dikkat! Bir... ki... üç!..”

Ardında çocuklar, kimi biraz önden, kimi biraz geriden, ama yine de bir ağızdan, “Yurdun tanyerinde doğdu gün ışıkları ülkünün”e başladılar. Kendileri henüz

görünmüyorlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 15). “İstiklal Marşı”nın bir cenaze marşı ağırlığıyla bittiğini ifade eden verici, duyduğu ritmin kendinde bıraktığı izlenim sebebiyle bu çıkarıma ulaşır. Perdenin gerisinden sessizce “*Dikkat! Bir... ki... üç!..*” diyen sesin Dünder Öğretmen'e ait olduğunun anlaşılması, önceki deneyimlerin devreye sokulması sayesinde. Görünmemelerine rağmen “*tık tık tık tık*” şeklinde ses çıkaran şeyin bandonun değneği olduğunun anlaşılması ve çocukların kiminin biraz önden kiminin biraz geriden koroya başladıklarının ayırdına varılması yine işitsel delilden yararlanılarak ulaşılan çıkarımları içerir.

“*Horultu, elektrik süpürgesi sesi, homurtu, gürültü, işitmek*” gibi kodlayıcılar, işitsel delile dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır:

“*Kat hizmetçisi odaları temizlemeye başlamış olmalı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 69) cümlesinde kullanılan “*-mİş olmalı*” biçimbirimi, “*Dışardan bir elektrik süpürgesinin horultusu geliyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 69) cümlesinin mantıksal destekleyiciliği ile cümleye *delile dayalı çıkarım* anlamı kazandırır.

“*İyi ki en üstlerde bir kattayım. Kentin gürültüsünü duymuyorum. Sadece koridordaki elektrik süpürgesinin homurtusunu işitiyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümlelerinde, elektrik süpürgesi görülmemesine rağmen, işitsel delilden elektrik süpürgesinin açık olduğu çıkarımlanır.

“*Böyle yücelmeyi beklerken matbaa karası eli, bileğimi büktü. Öfkeli bir homurtu işittim.*” (A. A. -Ö.Y., s.120).

“*Ali, onun bir kibrit çaktığını işitiyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.163).

İlhan, karanlık aralıktaki dergilerin başında beklerken evin kapısı çalınır. “*Memnune Hanım’ın, alt katta telsizci oğluyla oturan geveze kadının, evinde sigorta atmış. Elektriği sönmüş. O da korkmuş. Oğlu eve dönene dek Fitnat Hanım’ın yanına çıkmış. İlhan işitiyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.220) cümlelerinde gelen kişinin Memnune Hanım olduğu, *işitsel delile dayalı çıkarım*da bulunarak çıkarımlanır. Gelenin polis olmadığı çıkarımına “*İlhan işitiyor.*” cümlesinde söz edildiği üzere ses delilinden ulaşılır.

“*Derin derin iç çekmek, duymak, hüznü, yenik, kırık, ses gelmek, mırıldanmak*” gibi kodlayıcılar, işitsel delil içerir:

“*Yandaki odada annesinin derin derin iç çektiğini duyuyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.231) cümlesinde, görülmemiş olmasına rağmen odadaki kişinin kim olduğunun çıkarımlanması, zihinde önceden kodlanmış olan işitsel delil aracılığıyla olur.

“İçeriden abisinin hüzünlü sesi geliyordu. Yenik, kırgın; artık hiç de kükremeden: “Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik / Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik” diye mırıldanarak iki yanına sallanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.236). Aysel, içeriden mırıldanan sesin abisine ait olduğunu çıkarımlar. Eskisi gibi kükrek olmayan ses, Aysel’e göre hüzünlü, yenik ve kırgındır.

Ölmeye yattığı odada düşüncelere dalan Aysel, “Çıt istemem. Uyuyacağım!” (A. A. -Ö.Y., s.237) diyen bir ses duyarak birden sıçrar. Konuşan bu sesin “Odanın dışında bir kadın sesi. Koridorda.” cümlelerinde ifade edildiği üzere koridorda konuşan bir kadın sesi olduğunu çıkarımlar. “Ardından mırıl mırıl konuşmalar. Sonra kapının küt diye kapanışı. Bir anahtarın kilitte çevrilişi. Bir “Uff!” sesi hatta. Hatta bir gırtlığın temizlenmesi. Gargara. Bir duş sesi sonra.” (A. A. -Ö.Y., s.237). Duyulan “küt” sesinden bir kapının hızla kapatıldığı, “uff” sesinden sesin yorgun olduğu, anahtar çevirme sesinden oda kapısının kilitlenmeye çalışıldığı, gargara ve muhtemelen öksürük sesinden gırtlığın temizlendiği ve su sesindense duş alındığı çıkarımlanır. Yapılan çıkarımlar sesin tonu, şiddeti ve ahenginden yola çıkılarak yapılır. “Bu ses pürtüklü. Çok ve kötü sevilmişlik kokan, sigara ve uyku kokan bir ses. Sonra uzun. Uzun ve kuru bir şey. Uzun. Gelip gelen, bir yerde duran, orda kuruyan... Yine de bir kadın sesi işte.” (A. A. -Ö.Y., s.237). Duyduğu sesin pürtüklü olması, Aysel’e kadının çok ve kötü sevilmiş olduğunu, sigara içtiğini ve uykusu olduğunu çıkarımlatır. Duyulan uzun ve kuru ses; gelip gelen, bir yerde duran ve kuruyan bir sestir. Bu deliller, kadının sigara içtiği ve kötü sevilmiş olduğu yani yorgun olduğunu çıkarımlatır.

“Kulağını dayamak, dinlemek” kodlayıcıları işitsel delile dayalı çıkarımlara ulaşmak için yapılan eylemleri içerir.

“Sekizi on geçiyor. Sabah mı, akşam mı? Durmuş mu yoksa? Kulağımı dayıyorum. Saatin yüreğini dinliyorum. Durmuş.” (A. A. -Ö.Y., s.283). Aysel, saatin durmuş olabileceğini düşünür ve kulağını dayayarak saatten ses gelip gelmediğini kontrol eder. “Durmuş.” cümlesi, saatten ses gelmemesi delilinden yola çıkan Aysel’in *işitsel delile dayalı çıkarımda* bulunduğu cümledir.

“Sukabağı biçimindeki o levhayı dışarı asalı, bir horultu kapının önünde dolaşp dolaşp uzaklaşıyor. Elektrik süpürgesinin hortumu ağzını dayıyor bir yerlere, bütün tozları emiyor. Odalarda, koridorlarda, kapı aralarında, pencere önlerinde dünden kalan, önceki günden kalan bütün tozları, göze çirkin görünen bütün döküntüleri

emiyor. Ayırmaksızın yutuyor. Sonra temizlikçi kadın gidip, torbaya herkesten ve her yerden doluşan, doluştukça benzeşen, benzeştikçe sonunda çimento rengi bir küçük kaba kitle haline gelen yığını, dökülmesi önceden saptanmış yere boşaltıyor.” (A. A. - Ö.Y., s.287) cümleleri, gözle görülmese de elektrik süpürgesinin ve temizlik yapan kişilerin çıkardığı seslerden yola çıkarak ulaşılan çıkarımları içeren işitsel delile dayalı çıkarım cümleleridir.

“Akşamın geç bir saatinde yoğun bir trafik, yerin gizli buzu, ince kar perdesi ve birbirleriyle savaşa savaşa Kızılay’ a doğru yol alıyor. Altımızda bir kar zinciri şangırdıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.352). Cümlede, duyulan şangırtı sesinin kar zinciri olduğuna dair işitsel çıkarımda bulunulmuştur.

3.3.1.3. Duyusal Delile Dayalı Çıkarım

Hissetme, temas etme, tatma, koklama gibi duyular aracılığıyla ulaşılan çıkarımlardır:

“Duymak, keyfi olmamak, acımak, soğuk, farkında olmak, korkuya kapılmak, ağırlık duymak, kopmak, ürkmek” gibi kodlayıcılar, hissetme duyusuyla çıkarımlanan bilgileri kodlar:

Aysel, dizlerini büküp karnında olduğunu düşündüğü bebek gibi cenin konumuna gelince saatlerce sokakta yürümesi yüzünden dizlerinde oluşan bir ağrı duyar. Durumun ana kaynağı, duyusal delile dayalı çıkarım sonucu anlaşılır. “Yatakta ilk kez şöyle bir dönüyorum. Dönerken dizlerimi büküyorum. Bükürken dizlerimde beklemediğim bir sızı duyuyorum. Öyle ya, neredeyse bütün Ankara’yı yürüdüm.” (A. A. -Ö.Y., s. 49-50).

“Keyfi yok. Keyfi olsa yokuş aşağı bir de ıslık tutturur. Ya da gece gündüz içinden geçirdiği, fakat henüz kâğıda dökemediği şiirlerinden okur kendi kendine. Şiir düşüneneğine sabahleyin marangozluk dersinde tahta yerine dibinden doğradığın tırnağını düşün sen. Acıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.101). Ali’nin keyfinin olmama nedeni, dibinden doğradığı tırnağının acımasıdır.

“Amma soğuk! Hiç böylesi oldu mu ki? Bilmem. En soğuk gün bugünmiş gibi.” (A. A. -Ö.Y., s.102).

“Üşümüştünüz...”

“Siz de öyle.” (A. A. -Ö.Y., s.106).

“Sanırım biraz uyudum. Titremem geçmiş. Tabanlarım yanıyor.”

“Bütün gövdemden ince bir sızıyla soğuk bir ter süzülüyor. Sanki büyük bir sancı da birlikte süzülmeğe içimden. Hafifim şimdi. Gözlerim kendiliğinden açılıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.115).

“Bütün bir gece kendime hiçbir şeyi çok görmedim. O kadar da değil. Bazı sahtekârlıklarını oldu. Bana nasıl baktığının farkındaydım. Ama farkında değilmişim gibi durdum. Kadınca şartlanmalar nedeniyle değil. Bir doçent oluşumun şartlanmalarından henüz sıyrılamadığını için.” (A. A. -Ö.Y., s.195). Aysel, görme ve hissetme duyularıyla ulaştığı dellillerden Engin’in kendine öğrenci öğretmen ilişkisi dışında baktığını fark eder. Ancak doçent olması nedeniyle bu çıkarımlara ulaşmamış gibi davranır.

“Karnımın hafifçe yağlanıp küçücük bir yastık kadar şişkinleşmiş olduğunu da o sabah fark ettim. Epeyce baskın bir korkuya kapıldım (...) Kaşlarımın orta yerinde bir ağırlık duyuyordum. Kanımın kaynaması dinmişti. Bütün o yapılacak şeylerden de kopmuştum.” (A. A. -Ö.Y., s.199). Birden kaşlarının orta yerinde bir ağırlık duyan, kanının kaynaması dinen Aysel’de ani şekilde baş gösteren bu değişimler, karnının yağlanıp şişkinleşmesinden dolayı korkuya kapılmasından kaynaklanır.

“Sabahın oluverdiğini görünce korkuya kapılmışım. Son on saatin sadece karşılıklı oturarak bu kadar çabuk geçivermiş olması beni ürküttü.” (A. A. -Ö.Y., s.195). Aysel, on saat boyunca öğrencisiyle karşılıklı oturarak sohbet ettiğini, sabah olduğunda fark eder. Başka bir deyişle zamanın nasıl geçtiği fark edilmeden geçirilen on saat, sabah ışıklarının eve vurmasıyla anlaşılır.

“Buram buram tütme, koku, kavruşmuş kestane kokusu gelmek, leylak, acı bir koku tütme, kavrulmuş soğan ve susamyağı kokusu” gibi kodlayıcılar, koklama duyusuyla çıkarımlanan bilgileri kodlar:

“Ali’nin burun kanatlarına bazen bir çorbanın buram buram tüten kokusu çarpıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.105).

Aysel, “Burnuma kavrulmuş kestane kokusu geliyor. Gözlerimi odanın yarı karanlığında gezdiriyorum. Yok. Kestane kokusu değil duyduğum. Pörsümüş leylak dalı.” (A. A. -Ö.Y., s.114) cümleleriyle kestane kokusu zannettiği şeyin pörsümüş leylak dalı olduğunun ayırdına varır.

“Acı bir koku tütüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.282) cümlesinde, kokunun nasıl bir koku olduğuna dair duyusal delile dayalı çıkarımda bulunulmuştur.

“Avluların kırık dökük tahta kapılarından, duvar üstlerinden dışarıya kavrulmuş soğan ve susamyağı kokusu taşıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.282).

3.3.2. Dolaylı Delile Dayalılık

Hirik; Johanson ve Bacanlı gibi araştırmacıları referans olarak dolaylı delile dayalılığı *aktarımsal*, *çıkarımsal* ve *algısal* olarak üç grupta ele alır. Aktarımsal delile dayalılık ve alt kategorileri olan “ikinci - üçüncü elden”, “halk bilgisine dayalılık” kategorileri çıkarım konusuyla ilgili görülmediğinden bu tezde aynı sınıflandırma içinden çıkarımsal ve algısal delile dayalılık konuları üzerinde durulacaktır.

3.3.2.1. Çıkarımsal Delile Dayalılık

Hirik’e göre çıkarımsal delile dayalılık, konuşurun doğrudan bir delilden yola çıkarak ya da sezgileri yoluyla algıladığı bilgileri zihinsel işlemde geçirerek bir yargıda bulunmasıdır. Alıcının gördükleri, duyup hissettikleri, algılayıp idrak ettiklerinden bir sonuca vararak ya da akıl yürütmelerde bulunarak yeni bir yargıda bulunması, çıkarım işlemidir. Belli ve açık bir sonuç olmadığı için doğrudan delile dayalıları göre daha fazla zihinsel işlem gerektiren çıkarımsal bilgiye, bulmaca çözer gibi bilgilerin yerlerine konulmasıyla ulaşılır. Akıl yürütmeye dayanan çıkarım, tek bir delil ya da birden çok delilin zihinsel bir işlemde geçirilerek çıkarımda bulunulmasıdır. Sonuca dayanan çıkarım, somut bir durumun sonucuna bakarak yeni bilginin ortaya konmasıdır (2014: 257-258).

3.3.2.1.1. Akıl yürütmeye dayalı çıkarım

Daha önceden duyulan, öğrenilen bilgilerin zihinsel süreçlerden geçirilmesiyle yapılan çıkarım sürecidir. Hirik’e göre akıl yürütmeye dayalı çıkarım işlemi, bir sonuç üzerine değil; görsel, işitsel, duyuşal delil üzerine usa vurma işlemidir. Verici, parçaları birleştirdiği bir içsel hesaplama içine girer; deneyimleriyle akıl yürütmelerini destekler (2014: 271).

Demirel’in verdiği bilgilere göre konuşur, çıkarım kipliğinde önermenin gerçeklik durumuna ilişkin tutumunun gerekçelerini açıklar. Bilgiye muhakeme yoluyla ulaşır. Çıkarım, varsayım, olasılık kategorilerini işaretleyen “-(y)AcAk” ve “-(y)AcAktır” kipliklerinin bağlaç, zarf, yan cümle, metin içi gönderim öğeleriyle birlikte kurulduğu cümleler, konuşurun akıl yürütmelerde bulunduğu cümlelerdir (2017: 271).

“Hemen yatağa girmeliyim. Ölüm fazla gecikmeyecektir artık. Hele omuzlarımın da hesabını gördükten sonra. Ölüm, istemese de gelecektir.” (A. A. -Ö.Y., s.118). Aysel,

omuzlarının yüklendiği sorumluluklar ve temsil ettiği görevlerle hesaplaşmasının ardından istemese de ölümün fazla gecikmeden geleceğine ilişkin *akıl yürütmeye dayalı çıkarım*da bulunur.

Hirik’e göre, “-AcAktI” biçimbirimi, daha çok hissedilen tahmin anlamının yanında ikinci derecede ve arka planda akıl yürütmeye dayanan çıkarım anlamı kodlar (2014: 285).

“Perdenin yeniden kapanması gerekiyordu. Fakat sağ kanadın ipi koptuğu için bu iş pek kolay olmayacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 18).

Olaya tanık olunmasa da sonradan görülen, duyulan, algılanan bilgilerin zihinsel işleminden geçirilmesi yoluyla akıl yürütmeye dayanan çıkarım anlamı kodları “-mİş” eki kullanılır:

“Molla Kâtip’in namaz zamanı. Aptesini almış. Kolları sıvalı.” (A. A. -Ö.Y., s.150). Kolların sıvalı olması delilinden yola çıkılarak abdest alınmış olduğu çıkarımına ulaşılır.

Hirik’in verdiği bilgilere göre akıl yürütmeye dayanan çıkarım kiplikleri içinde “herhalde, galiba, muhakkak, muhtemelen” gibi tahmin cümlelerinde kullanılan zarflar vardır (2014: 275-277). “Belki” kodlayıcısı, akıl yürütmeye dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır:

“Siz neden uyumuyorsunuz?” (A. A. -Ö.Y., s.231) sorusuna “Bilmem ki... İşte... Belki sancı... Geliyor belki...” cevabını veren anne, gebeliğinin son günlerinde olmasından dolayı doğumun başlıyor olabileceği yönünde *akıl yürütmeye dayalı çıkarım*da bulunur.

“Topallaya topallaya bir şey arıyorum. Yazılı tezimi arıyormuşum galiba.” (A. A. -Ö.Y., s.341) cümlesinde kullanılan “galiba” zarfı, cümleye “görünüşe göre” anlamı verir.

“Bu yıl Türkçe öğretmenimiz Sabiha Hanım’ı çok seviyorum. Galiba o da beni seviyor.” (A. A. -Ö.Y., s.109) cümlelerinde kullanılan “galiba” zarfı, tahmin anlamı içerse de “görünüşe göre” anlamı, cümleye *algısal delile dayalı çıkarım* anlamı katar.

“Hapishane grisi gibi bir renge boyanmış kapının, o tek kapının iki yanında uzanan duvarlara bakıyorum. Herhâlde duvarlara bir zamanlar tırşe renkli badana vurulmuş. Ama sonra, çatıdan sızan yağmurla, üstlerine asılıp kaldırılan öteberiyle duvarların asıl rengi yer yer, sonradan takma süs gibi kalmış.” (A. A. -Ö.Y., s.245) cümlelerinde çatıdan sızan yağmura rağmen duvara asılan eşyaların, duvarın asıl rengini koruduğuna

dair *akıl yürütme çıkarımında* bulunulur. “*Herhâlde*” sözcüğüne yer verilen cümlede, duvarın tirşe renginde olduğu çıkarımında bulunulması, duvara asılan eşyalar sayesinde yağmur sularından zarar görmeyen yerlerin tirşe renkli olmasındandır.

Hirik, “*anlaşılan*” gibi kiplik sözlerin akıl yürütmeye dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılan sözlüksel işaretleyicilerden olduğunu ifade eder (2014: 275-277).

“*Doğrusu ben Fransızları severim. Galatasaray’daki bir hocamız bize hep, “Fransızlar çok kültürlü ve hayatı seven bir millettir” derdi. Anlaşılan ben de kültürü ve hayatı sevdiğim için Fransızları seviyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.183). “*Anlaşılan*” sözcüğü, cümleye *akıl yürütmeye dayalı çıkarım* anlamı katar.

“*Demektir*” kodlayıcısı, cümlelere *akıl yürütmeye dayalı çıkarım* anlamı kazandırır:

“*Başucumdaki telefon durmadan aklıma takılıyor. Neden ille telefon edip Aydın’ı çağırmak istiyorum? “Özgür bir Türk kadını” oluşumu onunla kanıtlamadım! Yirmi beş yaşında bir delikanlı ile kanıtladım. Anlaşılan bunu bilmesini istiyorum. Böyle ise, apaçık bir öç alma özlemi içindeyim demektir.*” (A. A. -Ö.Y., s. 52).

Aysel’in perdeleri açması demek, hayata tutunması demek olduğundan bunu yapmaktan dikkatle kaçınır. Ancak ne kadar kaçınsa da içinde baskıladığı bu arzusun farkındadır: “*Bir küçük deri parçasının beni perdeleri açmaktan kurtarışına seviniyorum. Kendimi aldattığımı biliyorum. Perdeleri açıp nerede bulunduğumu, güneşin nereye yükseldiğini ya da ne zaman battığını görmekten kurtuluşuma seviniyorsam, dışarıyla yeniden ilgi kurma isteğimi pek de köreltmemişim demektir. Tersine. Asıl istediğim bu.*” (A. A. -Ö.Y., s.201) cümleleri, bir arzudan kurtulmak istemenin o arzusun varlığının ispatı olduğu yönünde *akıl yürütmeye dayalı çıkarım*da bulunulan cümlelerdir. Yani Aysel’in perdeleri açıp nerede olduğunu, güneşin ne zaman battığını görmekten kurtulduğuna sevinmesi, dışarıya ilgisinin körelmediği anlamına gelir. İçinde varlığını koruyan bu arzu da ölüm yatağından yeniden çıkma ihtimalini doğurduğu için tehlike arz eder. Cümlede bulunan “*-sA ... -mİş demektir*” kiplik yapısı, bu tehlikeyi fark eden Aysel’in *akıl yürütmeye dayalı çıkarım*da bulunurken kullandığı yapıdır.

“*Demek, demek ki*” kodlayıcıları, akıl yürütmeye dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır:

“*Fakat daha önce çözmem gereken bir şey var: “Son kez onu kaçırmak istemedim” diye yazmışım. Demek, daha notu yazarken ölmeye karar vermiştim. Demek, ölmeye*

karar verişim onun bu davranışından ötürü değil! Demek, öyle, gurur kırılması falan gibi cıvık bir duygu yüzünden yürümedim ölüme.” (A. A. -Ö.Y., s.121). Aysel, zarfa koyduğu notta yazdığı “*Son kez onu kaçırmak istemedim.*” cümlesinde geçen “son kez” söz grubunun verdiği daha ötesi olmama anlamından yola çıkarak “demek” kodlayıcısıyla kurduğu akıl yürütmelerde bulunur. Cümlelerde kullanılan “demek” sözcüğü, mantıksal akıl yürütme sonucu ulaşılan kanaati ifade eder. Evden çıkmadan önce öğrencisine vermek üzere yazdığı notta “son kez” ifadesini kullanması delilinden yola çıkan Aysel, notu yazdığı esnada ölmeye karar verdiği çıkarımda bulunur. Bu bilgi ışığında, evden çıktıktan sonra notu vermek için görüştüğü Engin’in sert ve emredici tavırlarının ölüm kararı almasında etkili olmadığı kanaatine varır.

“Şimdi beni bütün bunlardan çok, karpuz kabuğu turşusu ilgilendiriyor. Demek ki gerçekten ölüyorum. Son özlemimi yaşıyorum. Bir ara umudumu yitirmiştim. Hiç ölemeyeceğimi sanmıştım. Her şeyin ötesinde bir turşu özlemi. Ölüm belki de budur.” (A. A. -Ö.Y., s. 48-49). Aysel, “demek ki” söz grubunu kullanarak canının turşu çekmesinin ölüm anındaki son özlemi olduğunu çıkarımlar. “Ölüm belki de budur.” cümlesi, Aysel’in akıl yürütmeleri sonrası ulaştığı sonuç cümlesidir.

Ali, “*Aysel istese, yine de kendisini arayabilir. Bulabilir. Demek ki istemiyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.366) cümlelerinde mantıksal akıl yürütmelerde bulunarak Aysel’in kendiyle görüşmek istemediği çıkarımına ulaşır.

Hirik’e göre daha önceki bilgi ve deneyimlerden yola çıkıldığını ifade eden “*olmalı, olsa gerek, -mİş olmalı*” gibi birlikler, birden fazla birlik kuran akıl yürütmeye dayalı biçimbirimsel-sözlüksel işaretleyicilerdir (Hirik, 2014: 277-286). Bunlara ek, “*-mİş olacak, -mİş olacak ki, için olacak, -DAn olacak, böyle giderse*” gibi birlikler, akıl yürütmeye dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır.

“Ne yazık ki adımı yazdım: Saygısını kazandım. Bana oda vermeyeceklerinden korkmuş olmalıyım.” (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümlesindeki “*-mİş olmalı*” kodlayıcısı, önceki deneyimler göz önüne alınarak yapılan hareketin nedeniyle ilgili *akıl yürütmeye dayalı çıkarımda* bulunurken kullanılan kodlayıcılardandır.

“Kız Lisesi büyük sessizlik içindeydi. Kız kardeşi çoktan eve dönmüş olmalıydı.” (A. A. -Ö.Y., s. 219).

Ali’ye Semiha’nın evlendirileceğinden bahsetmiş olan Aysel, bu olayı arkadaşına anlatırken “*Ona seni başgöz edeceklerini söyledim. Çok üzüldü, ama herhâlde*

gururundan olacak, hiç belli etmek istemedi.” (A. A. -Ö.Y., s.109) cümlesini kurar. Cümlede kullanılan “*herhalde ... olacak ...*” kodlayıcısı, *akıl yürütmeye dayalı çıkarım* cümlelerinde kullanılan kodlayıcılardandır.

“Aydın’la ne konuşacağım hem? Onu görmek istiyor muyum gerçekten? Ona ne anlatacağım? Anlattıklarımın ne çıkaracak? Neden hep ona anlatmam gereken bir şeyler olduğunu sanıyorum? Bu da ölümle didişmenin bir parçası olsa gerek. En olmadık işleri, en olmadık biçimlerde anımsıyor insan.” (A. A. -Ö.Y., s.303).

“Mezar taşlarının yapıldığı barakaların önünde oluşum hiç kuşkusuz bir rastlantıydı. Elimdeki leylak dalını Timur’un mezar taşı üzerine bırakmayışım da bu yüzden olsa gerek.” (A. A. -Ö.Y., s. 51).

“Mektep başladı. Fakat Erdal bugün gelmedi. İstanbul’a gitmişti. Gezmeden kendini alamamış olacak. Gelince ona böyle takılacağım.” (A. A. -Ö.Y., s.175). Cümlede kullanılan “*-miş olacak*” yapısı, *akıl yürütme çıkarım* cümlelerinde kullanılır.

“Aysel gözlerimden her şeyi anlamış olacak ki, hemen kaçıp gitmek istedi.” (A. A. -Ö.Y., s.178) cümlesi, Aysel’in kaçmak istemesinin onu sevdiğini anlamasından kaynaklandığına dair *akıl yürütmeye dayalı çıkarım*da bulunulan cümledir.

“Sesimdeki alaycı ifadeyi sezmiş olacak ki, cevap vermeden öfkeyle koşup uzaklaşmak istedi.” (A. A. -Ö.Y., s.180) cümlesinde bulunan “*-miş olacak ki*” kiplik yapısı, *akıl yürütmeye dayalı çıkarım* cümlelerinde kullanılır.

“Düşü gören ben olduğum için olacak, bütün gözler de özellikle bana çevrikmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.394) cümlesinde kullanılan “*için olacak*”, *akıl yürütmeye dayalı çıkarım* kodlayıcısıdır.

“Erdal zaten Namık’la arkadaşlığı kesti. Namık herhâlde bunun kızgınlığından olacak, ikide bir laf atıyor böyle. Geçen yıl arabasından inmezmiş halbuki.” (A. A. -Ö.Y., s.175). Cümlede kullanılan “*-DAn olacak*” yapısı, sebebi kesin olarak bilinmeyen bir durumla ilgili *akıl yürütmede* bulunurken kullanılan yapıdır. “*Herhâlde*” zarfı, cümleye tahmin anlamı katsa da Namık’ın Erdal hakkında atıp tutması, bir delil olarak göz önünde alındığında cümlenin *akıl yürütmeye dayalı çıkarım* cümlesi olduğu netlik kazanır.

“Derslerde de üst üste amma kötü numaralar aldın bu aylar. Böyle giderse bu yıl da güç bitirirsin sen Sanat Okulu’nun ortasını.” (A. A. -Ö.Y., s.103).

Cümlelerde kullanılan “-mAk gerek” ve “-mAİP” kiplik unsurları, gereklilik bildirimi yapan ekler olmak yanında ikinci derecede de cümleye akıl yürütmeler sonucu ulaşılan çıkarım anlamı verir.

“*Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam (...) Aysel ilk kez o akşamüstü umutsuzluğa düştü (...) ağlamaya başladı. Neden sonra annesi mutfaktan gelip, “Sus, baban böyle yumruk gibi gözlerle görmesin seni. Bir şey var sanır. Birine tutuldun falan sanır!..” deyince akli başına geldi. Öyle ya, abisi o sözleri söylerken ya babası evde olsaydı! Ya hazır yanında bir destek de bulmuşken, yeniden, “Hadi bakalım artık eve!” deseydi? Hayır. Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü, ne de hala okumakta olduğunu. Bir bardak su istedi mi, hemen fırlayıp vermeli. Ders çalışıyorum falan dememeli.”* (A. A. -Ö.Y., s.213). Ayaz, Aysel’in tüm baskılara rağmen gizlice kendini var etme peşinde olduğunu dile getirir. Yetersizliklerini yok etmek ve içinde baş gösteren boşluk duygusunun üstesinden gelmek için bir ideale sarılır. Var olmak ve var olduğunu ispatlamak için Atatürk yolunda ilerler ve bu ideallerden uzak herkesten ve her şeyden uzak durur (2009: 37).

Aşağıdaki cümlelerde herhangi bir kodlayıcı olmadan akıl yürütmeye dayalı çıkarımlarda bulunulduğu görülür:

“*Geçen sabah boş bir çuval aramak için dükkânın altına indim. Orayı burayı karıştırırken bir de ne göreyim? Merdivenin altına yeniden tıkmış tıktırmış. Ülen sen bunu o gün, ben Şengül Hamamı’na gittiğim zaman yaptın! Tıkmış tıktırmış yeniden...”* (A. A. -Ö.Y., s.223). Salim Efendi, dergilerin yeniden dükkâna yerleştirildiği zamanın Şengül Hamamı’na gittiği gün olduğu konusunda akıl yürütmelerde bulunur.

“*Ötekiler doymuyor, peki. Ölmüyorlar da işte. Bu da ölmez.*” (A. A. -Ö.Y., s.260) cümleleriyle *tümünden gelim çıkarımında* bulunan anne, oğlunun tüm çocuklarından daha çok kendine düşkün olduğunu ve ana kuzusu olduğunu söyleyerek evlatlık verilirse asıl o zaman öleceğini sezdirir.

“*Dünder Öğretmen o yaz nihayet başkente gelmiştir. “İrfan Ordusu”ndan bir tekini bile gönderdiği adreste bulamamıştır. Akalın’ın önünde sıraya girip bir fok almıştır. Başkent’in ortasında, elinde usul usul eriyen fokuyla yapayalnız kalmıştır. İlçeye dönüp okulun önündeki Atatürk büstüne uzun uzun baktı sonra. Büstün çenesinden iki küçük parça kopmuştu. Taşı, alçıyı, tuncu kuşların yediği nerde*

görülmüş? Büstü yeniden taşlatmamak için nöbete yattı. Kendi kendisine ilk kez verdiği bu yeni görev yapabileceği tek şey; varlığının tek nedeni oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.379). Dündar Öğretmen, Atatürk büstünden kopan parçaya bakarak önce taşı, alçıyı, tuncu kuşların yiyemeyeceği konusunda akıl yürütür. Sonra yüzey yapıda verilme de büstü birilerinin taşıdığına dair akıl yürütmeye dayalı çıkarımda bulunup büstün önünde nöbete yatar. Verici, zamandan ve emekten tasarruf için çıkarıma değil, yapılan harekete odaklanır. Aslında önemli bilgi de bu harekettir bu nedenle Atatürk büstü önünde tutulan nöbet yüzey yapıda verilmiştir.

3.3.2.1.2. Sonuca dayalı çıkarım

Doğrudan deneyimlenmese de sonuçlanmış bir olay ya da durumunun var olduğu varsayılan sonucundan yola çıkarak yapılan çıkarımdır.

Hirik’e göre bir olay ya da duruma dair elde mevcut olan somut bilgilerden hareketle sonuca yönelik yapılan zihinsel değerlendirmelerdir. Algısal delile dayalılıkla örtüşen noktaları olsa sonuçtan hareketle yapılan çıkarım, gerçekleşmiş olaylardan hareketle dolaylı olarak yapılır; algısal delile dayalı çıkarımsa görülen, duyulan bilginin zihinsel olarak işlenmesiyle yapılır (2014: 258).

“-mİş, anlaşılan ... -mİş, demek ... -mİş” kodlayıcıları, bilinçlilik hâli dışında sonradan fark edilen bir durumun aktarımında kullanılabilir. Yahut mevcut sonuçtan yola çıkarak çıkarımlama işlemi yaparken kullanılır:

“Eh, ne yapalım? Benim durumum öyle olmamış işte. Leylak dalını kendi tutukluluğuma ayırmış, buraya kadar taşımışım!” (A. A. -Ö.Y., s. 50) cümlelerinde geçen “-mİş” biçimbirimleri, cümleye çıkarım anlamı verir. Cümlenin öznesi olan Aysel, birebir tanık olduğu, sonradan farkına vardığı, durumla ilgili sonuca dayalı çıkarımda bulunur.

“Koltuktayım. Gözlerime değen yerlerime göre çıplağım. Son olarak giyinmeyi düşünmüştüm oysa. Salt bir şey yapmış olmak için, geciken ölüme karşı kendimi oyalayabilmek için giyinmek istemiştım. Demek bunu yapamadan koltukta uyumuşum. Sızmışım.” (A. A. -Ö.Y., s.339). Aysel, bulunduğu pozisyondan yola çıkarak sonuçsal çıkarımda bulunur.

İpte asılı olan don için kurulan “İpin üstündekiler bu kadar değil. Bir de don var tabii... Fanila. Yıldız marka ve beyazı azmış. Anlaşılan düzenli bir delikanlı. Az önce büyük bir acelecilikle soyunup üstüme yatarken donunu yere fırlatmamış. Kaldırıp ipin

üstüne asmış...” (A. A. -Ö.Y., s.244-245) cümlelerinde kullanılan “-mış” eki, sonradan fark edilen durumlarla ilgili *sonuçsal çıkarımlarda* bulunurken kullanılan kiplik unsurlarındandır. İç çamaşırlarının yerde olmadığını sonradan fark etmesi üzerine “*Anlaşılan düzenli bir delikanlı.*” cümlesini kuran Aysel, “*anlaşılan*” sözcüğüyle kurduğu cümlede, *sonuçsal çıkarımda* bulunur.

Hirik, olay ve sonucu arasında bağ kurarken sebebin sonunda kullanılan “-DAn” ekinin sonuca dayanan çıkarımsal delile dayalılık işaretleyicileriden olduğunu ifade eder (2014: 259-262). “-DAn olmalı” kodlayıcısı, sonuca dayalı çıkarımlarda bulunurken kullanılır.

“*Biraz çekingenliği vardı tabii. Hocası oluşumdan.*” (A. A. -Ö.Y., s.245) cümlesinde kullanılan “-DAn” eki, *sonuçsal çıkarım* kodlayıcılarındandır.

Aysel ve Engin uzun süren konuşmaları sırasında yüksek perdeden tartışmalara girer. Buna rağmen Engin evden giderken dünyasını zenginleştirdiğini söyleyerek bir nevi Aysel’e teşekkür eder. Engin gittiğinde Aysel, türkü söyleyerek evin içinde dolaşır. “*Banyodan ağızda gecedan kalan türkülerle çıktım. Karşı dursa da sözün önemi hâlâ yitmemiş demek? Dünyasını zenginleştirdiğime göre... Banyodan türkülerle çıkışım da bundan olmalı.*” (A. A. -Ö.Y., s.199) cümleleri, ortada mevcut bulunan durumdan yola çıkarak kurulan çıkarım cümleleridir. “Demek” ve “-DAn olmalı” kodlayıcıları, mevcut sonuçtan hareketle çıkarımda bulunurken kullanılır.

Hirik’e göre konuşurun gördüğü, tanık olduğu, duyduğu olayın sonucundan hareketle çıkarımda bulunurken kullandığı sözlüksel sonuca dayanan kiplik yüklemeler, “göster-, kanıtla-, belli ol-” eylemleridir (2014: 262-264).

“*Bugün İbrahim Bey beni çağırdı ve cebir dersinde böyle dalgın olmamamı söyledi. Demek dalgınlığım belli oluyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.172).

“... bu sefer, daha da çok korkmakta olduğu belliydi” (A. A. -Ö.Y., s.236) cümlesi, İlhan’ın düşünce ve davranışlarında görülen değişim sonucu varılan yargıyı ifade eder.

Hirik’e göre “*anlaşılmak, demek (ki)*” gibi söz ve söz grupları, konuşurun elde ettiği bilgilerden anlamlandırma sonunda geçmiş ya da geleceğe yönelik çıkarımda bulunurken kullandığı işaretleyicilerdendir (2014: 264-265).

“*Simitçiler en doğru yerde ve en doğru saatte simitlerini satıyorlardı. Ben de bir simit aldım. Yarısını yemeyip çantama koyduğum anlaşıyor. Bana odayı gösteren çocuğa bahşişini verirken elime geldi.*” (A. A. -Ö.Y., s. 51). Aysel, simidin yarısını

yemediğini, otel görevlisine bahşiş verirken yarım simidin eline değmesi deliline dayanarak çıkarımlar.

“*Babanı orada görünce, senden yana çıkacak oldum. Bir iki söz söyleyecek oldum. Babam gözlerini üstüme devirerek ve beni bir yana iterek susturdu. Bilmem baban söyledi mi? Orda yerin dibine geçtim. Demek ki, ne yapsak bizim söz hakkımız yok.*” (A. A. -Ö.Y., s.109).

“*Dirseğime yaslanmış, odanın yarı karanlığında, pörsümüş leylak dalına bakıyorum. Ortadaki yuvarlak masanın üstünde duruyor. Demek buraya gelene dek elimde taşımışım!..*” (A. A. -Ö.Y., s. 50). “*Demek buraya gelene dek elimde taşımışım!..*” cümlesi, yuvarlak masanın üstünde çiçeğin olması delilinden yola çıkarak ulaşılan sonuca dayalı çıkarım cümlesidir.

“*Bir adama, “Ne oluyormuş hemşerim burada?” diye sordu. Adam, “Bilmem ki. Irkçıların yerini mi ne basmışlar” dedi. Demek otağları basılmıştı?”*” (A. A. -Ö.Y., s.219-220).

“*İlhan, aşağıda, kapının ağzında bir süre arkasından koşmalarını, geri çağırımlarını bekledi (...) Gelen giden olmadı. Demek bu kadarmış bu evde değeri!*” (A. A. -Ö.Y., s.227) cümlesinde kullanılan “demek” sözcüğü, bir sonuca dayanarak ulaşılan çıkarımı ifade eder.

“*Bir yersarsıntısı her şeyi geriye dümdüz de bırakabilir, inişli yokuşlu da. Ümmü Ninem kadar cömert değilmişim demek.*” (A. A. -Ö.Y., s.117) cümlesinde bir kanıya varıldığını ifade etmek için kullanılan “demek” sözcüğü, cümleye sonuca dayalı çıkarım anlamı katar. “*Onun gibi cömert olsaydım, bir son gecede, bir son temrin yüzünden gözlerim ışığını böyle yitirmezdi. Yapaydım anlaşılan. Bütün yapaylıkları alt ettiğimi sandığım bir zaman, en yapaylaştığım zamanmış işte.*” (A. A. -Ö.Y., s.117) cümleleri, kalıplardan sıyrılmak için başkaldıran Aysel’in cömert olmadığı için gözlerinin ışığını yitirdiğini fark etmesi sonucu yapay olduğu çıkarımına vardığı sonuca dayalı çıkarım cümleleridir. Hirik’e göre devam etmekte olan bir olayda bazı delillerden yola çıkarak sonrasında fark edilen bilgiler, “-mİş” ekiyle ifade edilir. Bu delillere yakın geçmişte şahit olunan olaylar ışığında ulaşılabileceği gibi önceki deneyimlerden yola çıkılarak da ulaşılabilir (2014: 259-260). Aysel, bütün tutsaklık perdelerini yırttığı, bütün yapaylıkları alt üst ettiğini düşündüğü anda vücudunda gördüğü ani yaşlanma belirtilerini fark etmesi sonucu, özgürleşmek adına yaptığı eylemlerin yapaylığını

sorgulamaya başlar. “Yapaydım *anlaşılan*.” cümlesindeki “*anlaşılan*” sözcüğü, sonuca dayalı çıkarımda bulunurken kullanılan sözcüklerdendir. Son bir gece, son bir yineleme girişimi sonucu gözlerinin ışığını yitirmesinden yola çıkan Aysel, Ümmü Nine gibi cömert olmadığı çıkarımına ulaşır.

3.3.2.2. *Algısal Delile Dayalılık*

3.3.2.2.1. *Algısal delile dayalı çıkarım*

Hirik’e göre çevresine duyarlı konuşurun gözlem, tatma, işitme, hissetme, koklama gibi açık, görünen, hisler yoluyla algıladıklarını, zihninde bütünleştirerek bir sonuca varma işidir. Doğrudan delillerle ulaşılan bilgiden zihinsel işlem sonucu çıkarımlara ulaşılır. Eskiden çözilemeyen, yeni bir durumda ilk anda idrak edilemeyen sorulara cevap bulan bir çıkarım olması, dolaylılık kategorisi içindeki diğer çıkarım türlerinden ayrılan özelliğidir (2014: 288-289).

Cümleye birden keşfetme, aniden farkına varma anlamı kazandıran “-mİş” eki, algısal delile dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır. Hirik’e göre kavrama, farkına varma gibi zihinsel süreçleri ifade eden “-mİş” eki, algısal delile dayalılık işaretleyicilerindendir (2014: 289). Ögel Balaban, “-mİş” ekinin dolaylı olarak algılanan bir kanıttan çıkarım yoluyla edinilen bilgiyi yansıttığını ifade eder (2012: 28).

“Beş yaşındaydım. Bostanda, otlar arasında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm (...) Uzattım elimi. Otlar arasında, o benim için yeni olan şeye dokundum. Bir acıyla haykırdım sonra. Çiçek değilmiş. Zehirli bir hayvanmış. Parmağımı yardılar. Kanımı akıttılar.” (A. A. -Ö.Y., s.385).

“Aysel ona yüz vermiyormuş. Uzak durmaya çalışıyormuş. Çalışkanlığıyla ona üstün gelmek istiyormuş. Aydın da sözde çok utanmış. Kuyruğunu kıştırıp gitmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.368) cümleleri, Aysel’in Aydın’a karşı tavır ve davranışlarından yola çıkarak varılan *dolaylı delile dayalı çıkarımları* içerir.

“Görmek, sezmek, anlamak, fark etmek, bakmak, sanmak” gibi kodlayıcılar, delil yoluyla elde edilen bilgilerin zihinsel işleminden geçirilerek bir sonuca varılması aşamasında kullanılan işaretleyicilerdir:

“Seni oradayken çok üzgün gördüm. İçime dert kaldı. Acaba bildiğimden başka bir derdin mi var, anlayamadım. Okullu bir kız olduğum için benden çekiniyormuş gibi de bir hâlin vardı.” Buna çok üzülüyorum. Ben ne kadar başkentimizde okusam da seni unutmam ve küçük görmem kardeşim, bunu bilmiş ol.” (A. A. -Ö.Y., s. 78).

“*Sesimdeki alaycı ifadeyi sezmiş olacak ki, cevap vermeden öfkeyle koşup uzaklaşmak istedi. Onun bu öfkeli hâli de çok hoşuma gitmişti.*” (A. A. -Ö.Y., s.180). Aydın, Aysel’in cevap vermeden koşup uzaklaşmasının öfkesinden kaynaklandığına ilişkin *algısal delile dayalı çıkarım*da bulunur.

Piknikte karşılaştıkları sırada yaptıkları konuşmanın ardından Aysel gidince Aydın, arkadaşlarının yanına döner. “*Arkadaşlarımın yanına döndüğümde bendeki değişikliği anlamalarından çok korkmuştum.*” (A. A. -Ö.Y., s.181) cümlesinde sözü edilen değişiklik, bu görüşmeden sonra Aydın’ın dışarıdan anlaşılacak şekilde dalgınlık, nedensiz gülümseme, konuşulanları anlamama vs. hâller içinde olduğunu düşündürür. Ancak arkadaşları, Aydın’ın bu hâllerinden çıkarımda bulunamamış, bir şey anlamamışlardır.

“*Ben aynanın içinde dimdik duruyordum. Karnımın hafifçe yağlanıp küçücük bir yastık kadar şişkinleşmiş olduğunu da o sabah fark ettim.*” (A. A. -Ö.Y., s.199).

“*Aysel ilk kez, abisini yine de sevdiğini anladı. Son aylar, zorbalığından ötürü onu hiç sevmeyişini sanıyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.224). Duyulardan biri aracılığıyla açığa çıkan düşüncelerin anlatımında kullanılan “sanmak”, “anlamak” eylemleri, *algısal delile dayalı çıkarım* cümlelerinde kullanılan kodlayıcılardır.

“*Biraz çekingenliği vardı tabii.*” (A. A. -Ö.Y., s.245).

“*Nejat, Ulus Meydanı’nda bazı gazetelerin nasıl yakılıp yırtıldığını gördüğümüz gün kahrolduğumu, üzüntüye boğulduğumu anlamış. Gazete ve gazeteciliğe sevgimin bir hevesten ibaret olmadığını sezmiş.*” (A. A. -Ö.Y., s.265). Nejat, Ulus Meydanı’nda bazı gazetelerin yakılıp yırtıldığı gün, Aydın’ın nasıl kahrolduğu ve üzüntüye boğulduğunu *algısal delile dayalı çıkarım*da bulunarak anlar. O an, Aydın’ın gazete ve gazeteciliğe sevgisinin bir hevesten ibaret olmadığı çıkarımına ulaşır. Aydın’ın bu toplumsal hadiseden nasıl etkilendiği, o yıllarda iktidar destekçilerinin düşünce yapısını göstermesi açısından değer kazanır. Aysel’i hayatına son vermek isteme noktasına getiren bu hadiseler, metnin doğru çözümlenebilmesi için dikkatle incelenmesi gereken bilgiler içerir. Verici, farklı bağlamlarda, farklı ideolojik görüşteki kahramanlara bu olayları yaşatarak bu hadiselerin ülke insanını nasıl etkilediğini gözler önüne serer.

“*Atatürk olduğunu sandığım kişi, bir de bakıyorum bir avcı.*” (A. A. -Ö.Y., s.343) cümlesinde çıkarıma algılama yoluyla varıldığı görülür. Bu çıkarıma varılmasındaki

sebeplerse “Boynumdaki tilkiyi vurmaya çalışıyor. Bir av tüfeğini üstüme doğru çevirmiş, nişan alıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.343) cümleleridir.

“Yanımdaki kadınlardan biri, bir de bakıyorum nasılsa defileye çıkmış oluyor. Dekolte giysiler içinde, bir podyumda salına salına yürüyor. “Semiha! Semiha!” diye bağıryorum. Semiha beni görmemezliğe geliyor.” (A. A. -Ö. Y., s.394).

“Dekolte giysiler içinde, bir podyumda salına salına yürüyor. “Semiha! Semiha!” diye bağıryorum.” cümlelerinde kadının Semiha olduğu çıkarımına ulaşıldığı doğrudan verilmez. Ona ismiyle seslenerek bu kadının Semiha olduğunun çıkarımlandığı dolaylı olarak anlatılır. Aysel’in bu çıkarıma ulaşmasında her ne kadar belirtilmese de algısal deliller etkili olmuştur.

Hirik’e göre konuşurun gözlemleyip tanık olduklarından çıkarımladığı bilgileri sezdirme, ima etme yoluyla dilsel olarak işaretlemesi, söyleme dayalı algısal çıkarımlama işidir. Kişi, birebir olayın içinde olmasa da varlıkların sesi, görüntüsü, kokusu, dokusu, tadı gibi maddî delillere bakarak bir sonuca varabilir (2014: 292).

“Babanı orada görünce, senden yana çıkacak oldum. Bir iki söz söyleyecek oldum. Babam gözlerini üstüme devirerek susturdu.” (A. A. -Ö.Y., s.109). Aysel, gözlerini üstüne devirmekle kastedilenin “susmasını istemek” olduğunu algılar.

“Erdal’ın aleyhinde bulunmanın Milli Şefimizin de aleyhinde bulunmak olduğunu söyledim. Yüzüme güldü. Dişleri sapsarı. Önce dişlerini fırçalamayı öğrense ya... Böyle giderse biz adam olmayız.” (A. A. -Ö.Y., s.188-189). Namık için Aydın’ın kurduğu “Yüzüme güldü. Dişleri sapsarı. Önce dişlerini fırçalamayı öğrense ya...” cümleleri, Namık’ın dalga geçmek, aşağılamak amaçlı güldüğü çıkarımına varılması sonucu kızgınlıkla kurulmuştur.

“Çok şükür halkımız da seviyor Amerikalıları. Belki henüz yüksek malumatınız dışındadır. Çok daha mühim işleriniz arasında duymamışsınızdır belki. Fakat bugün emrinizdeki yiğit emniyet mensupları Karapençe Çetesi namını taşıyan bir çeteyi yakalamışlar efendim. Yoo, telaş buyurmayın... Çocuk işi...” (A. A. -Ö.Y., s.253-254). Kaymakam, “Yoo, telaş buyurmayın...” diyerek tavırlarından telaşa kapıldığını çıkarımladığı Bakan’ı teskin eder.

“Ali, İlhan’a, “Geçmiş olsun abi. Duydum ve valla çok üzüldüm” diyor. İlhan da yumruğunu birden kasanın tahtasına indiriyor (...) bir yandan da, yanakları al al olmuş, bağıryor: “Aldırma! Bütün bunların hesabı bir gün sorulacaktır!..” Dönüp

Fethi Abisine bakıyor. Fethi Abisinin yüzünde, elbet sorulacaktır, anlamını yakalayıp yatışıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.159). Cümleler, İlhan’ın kızgınlığının büyüklüğünü vurgulamak amaçlı kullanılır.

“İlhan’a buyuruyor:

“*Delikanlıya bizim mecmualarımızdan ver. Okusun. Aydınlansın.*”

İlhan siniyor. Çekingenleşiyor. Kekeliyor:

“Bilmem ki... Verelim mi?..”

“Ver!” diye buyuruyor Fethi Bey’in sesi.

İlhan gidiyor. Dükkânın dar kapısından dışarı bir göz atıyor. Sonra dip köşeye yürüyor. Yerden bir kapak kaldırıp aşağı iniyor.” (A. A. -Ö.Y., s.162-163). Fethi Bey’in emri sonucunda İlhan, önce dükkândan dışarı bir göz atıp sonra dip köşedeki yerde bulunan kapağı kaldırıp aşağı iner. İlhan’ın tavırları, onun bu gizli bölmeyi ve bölmede bulunan mecmuaları birilerinin görmesinden korktuğunu çıkarımlatır.

“*Alı al, moru mor kapıdan içeri girince annesine, “Beni soran olursa, evde yok deyin” dedi. “Ben Ankara’da değilim. Oğlunu seviyorsan bunu yaparsın!”*

Fitnat Hanım, oğlunun bu gözleri patlamış, dudakları uçuklamış hâline bakıp bakıp ağlamaya başladı, en sonunda, “Hay seninle uğraşanlara!..” diye uğundu. Eliyle günü gelmiş karnını tuttu. “Şu hâlimle ortada dönenlere bak sen!” (A. A. -Ö.Y., s.220). Fitnat Hanım, oğlunun sözleri ve dudak uçuklaması delilinden yola çıkarak İlhan’ın bir şeyden korkmuş olduğunu, başının dertte olduğunu çıkarımlar. Fitnat Hanım’ın kendinden geçip sesi soluğu kesilecek uğunması sonrasında karnını tutması, gebe olduğu için üzüntüden doğuracak duruma geldiği çıkarımına ulaştırır.

“*Oraya varınca baktı; iki katlı ahşap evin alt katı karanlık: Burada ev sahipleri oturuyor. İvanlar üst katta. Üst katın, önünde şimdi çiçekleri kurumuş boyalı gaz tenekelerin durduğu küçük penceresinden ışık geliyor. Radyodan misket havası. Kapının ipine asıldı; çaldı. Radyonun sesi bir an kesilir gibi oldu. İlhan yeniden kapının ipine asıldı; asıldı, ama radyonun sesi büsbütün kayboldu. Küçük penceredeki ışık söndü. Kapı açılmadı.”* (A. A. -Ö.Y., s.230). İlhan, iki katlı ahşap evde İvanların oturduğu üst katın aydınlık olması görsel delilinden evde birileri olduğu çıkarımına ulaşır. “*Radyodan misket havası.*” cümlesiyle işitsel delile dayalı çıkarımda bulunularak evde birinin olduğu çıkarımı güçlendirilir. İvan’ın evde olduğundan ya da uyumadığından emin olan İlhan, kapıyı çalar. “*İlhan yeniden kapının ipine asıldı; asıldı, ama radyonun*

sesi büsbütün kayboldu.” cümlelerinde, kapının uzun süre çalındığı vurgulanır. Ancak bu ısrarlı çalış, evde var olan hayat belirtilerini tek tek yok eder. Önce radyonun sesi kesilir, sonra ise pencereden yansıyan ışık söner. Verici, “Evde kimse yoktu.” ya da “Uyumuşlardı.” gibi cümleler kurmak yerine; “Kapı açılmadı.” cümlesini kurarak görsel, işitsel delillerin varlığı ve tek tek yok oluşuyla evde var olan kişilerin kapıyı açmadıklarını çıkarımlatmak ister.

“İlhan, Ali’nin ürkek ürkek içeri girdiğini görünce, onu hiç alışık olmadığı biçimde coşkuyla karşıladı. Ali’ye şurda burda rastladığında başının dikey bir hareketiyle ivedi bir selam verip geçirdi oysa. Şimdi kasanın ardında bir tabureyi devirerek ayağa fırladı. Ali’yi tutup iki yanagından öptü. Bir yandan da elini koparacakmış gibi sıkıyor. İlhan, onu genç adamın yanına sürükleyip, “Bak işte Fethi Abi, köküne kadar Türk oğlu Türk bir delikanlı!” diyor. “Bizim köylülerden. Aslan!” Omzuna vuruyor Ali’nin. Fethi Bey, o bitmez gülümseyişi sürdürüyor.” (A. A. -Ö.Y., s.158-159). İlhan’ın Ali’ye verdiği tepkiler, Türk olduğu için ondan gurur duyduğunu çıkarımlatır.

“Bu coşkunluk başıma vurdu. Yine de kendimi seyredecek aralıklar buluyordum. Coşkunluğumun nedeni apaçık: Aydın oluşum gibi -neden küçümsemeli- kadın oluşumun da giderek gölgede kalmaya zorunlu bulunduğu bir dönemde, kendimi birden yine önde, dipdiri ayakta görüverdim. “Bu, belki de son fırsattı. Dört elle sarıldım.” İlericiliğimi diriltten bir şırınga yemiş gibi taptazeydim işte.” (A. A. -Ö.Y., s.195). Aysel, karşılıklı fikirlerin beyan edildiği sohbet anında, gerçek his ve düşüncelerinin ne olduğunu sorgular. Bu sorgulamalar sonucu, kadın kimliğinin kendi ve çevresindeki kişilerce unutulmaya başladığı bir dönemde, kadınlığını hissettiği için coşkun olduğunun farkına varır. Cümlede kullanılan “-Iver-” kodlayıcısı, bu çıkarıma yaşanan bir olay sonrası birden ulaşıldığı bilgisi verir. O, aydın oluşunun takdir toplamadığı, unutulduğu bir dönemde, yeniden fikirleriyle ön plana çıktığı için birden ayaklanır ve coşar. “Bu, belki de son fırsattı. Dört elle sarıldım.” cümleleri, kadın ve aydın kimliği unutilan Aysel’in ölmeye yatma kararı almadan son bir çırpınıyla bu ilişkiyi bir fırsat olarak gördüğünü gösterir.

“Beni neden katmadınız yeni araştırma ekibine, hocam? Böyle bir araştırmada çalışmak isterdim. Şuraya benim de bir katkı olmalıydı...” Sesinde bir yakınma yok. Ne de bir zorlama. Salt bir isteği yansıtıyor. Yalın.” (A. A. -Ö.Y., s.352).

“Bazen Dupont’da jambonlu uzun sandvicini yerken, yanına bir delikanlı oturuverirse Metin, Aysel’e, boynuzlanmış gibi öfkeli öfkeli bakıyor. Bunu da Alain fark etti zaten: “Niye kendisini boynuzlatmışsın gibi bakıyor vatandaşın? Ne diye bu sahiplik?” diye güldü.” (A. A. -Ö.Y., s.369). Alain, görsel, duyuşal delillerin kendinde oluşturduğu intibalardan yola çıkarak Metin’in boynuzlanmış gibi baktığı çıkarımına ulaşır.

3.3.2.2. İdrak etmeye dayalı çıkarım

Hirik’e göre idrak etme; algılama, akıl yürütme gibi zihinsel işlemlerden ayrı olarak anlık gelişen, anlık kavranan veya birden fark edilen durumları içerir. Bir delil, söylenen bir sözden hareketle birtakım çağrışımlar yaparak, hatırlayarak bilgi çağrılır ve zihinsel süreç tamamlanır (2014: 294).

“-mİş” eki, cümleye sonradan farkına varma, kavrama anlamı verir:

“Semiha! Semiha!” Ama bir de bakıyorum, o kadın Semiha değilmiş. Behire’ymiş.” (A. A. -Ö. Y., s.394) cümlesinde, sonradan farkına vardığı bir duruma ilişkin idrak etmeye dayalı çıkarımda bulunur.

“Pek güzel çekip çıkarıyorum işte zarfı çantamdan? Açıyorum. Güzel, işlek bir yazıyla yazmışım. Öğrencime aşağılık duygusu verecek denli işlek bir yazıyla.” (A. A. -Ö.Y., s.119) cümlesinde kullanılan “-mİş” eki, geçmişte bizzat yaşanan olayların sonradan farkına varıldığı idrak etmeye dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır. Hayata dair her şeyden uzaklaşarak karanlık odada tek başına kımıldaman yatan Aysel, küçük bir kâğıda, güzel, işlek yazıyla yazdığı notun, öğrencisine aşağılık duygusu verecek boyutta güzel yazılmış olduğunu fark eder.

“Sözde bunlar benim bugüne varmak için el ele çalıştığım arkadaşlarımış. “Son bir görev dağıtımının başındaymışız.” Bu öyle bir anmış ki, sanki bir düğmeye basılacak ve bir tren raylarının üstünde hızla yol alacak. Ya da geminin, yıllarca kızakta, denize indirilmeyi bekleyen bir geminin denize indirilme anıymış.” (A. A. -Ö.Y., s.394).

Hirik’in verdiği bilgilere göre “anla-, fark et-, kavra-, idrak et-” gibi eylemler, birtakım işitsellerden, görsellerden yararlanılarak aniden ulaşılan bilgiden sonuca varılması aşamasında kullanılan kiplik yüklemelerdir (2014: 298- 299). “Yakalayivermek” ve “birden fark etmek” kodlayıcıları, yaşanan bir durum sonrası aniden anlamak anlamlarına gelen idrak etmeye dayalı çıkarım kodlayıcılardandır.

“*Posta arabasının gelişi yakın. Otobüsün başına toplanan kalabalığın arasında kendisinin de olamayacağını yeniden anladı. Yanık sesiyle camide ezan okumaktan bir yanı gurur duyuyor, ama bir yanı da kavut alamama, sapan atamama, bir yaşıtıyla okuldan konuşamama, postanın başına gidememe yalnızlığını yaşıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s. 54).

“*Ali ne diyeceğini, ne düşüneceğini şaşırmıştı. Her şeyden ne kadar habersiz olduğunu anıyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.161).

“*Önlerine telaşla bir tencere dolma koyduğumun ayrında değilmişim. Birden anlıyorum ki tezim değil, dolma tenceresi bu.*” (A. A. -Ö.Y., s.342-343) cümlelerinde ayrında olmamak ve birden anlamaktan bahsedilmesi, bu cümlelerin idrak etmeye dayalı çıkarım cümlesi olduğunun anlaşılmasında ipucu görevi görür.

“*Bir de Nail Bey beni inzibat meclisine vereceğini söylemesin mi? Sözde geçen pazar günü bisikletli ve çekik gözlü biri, bir kadına laf atmış. Şaşırdım kaldım. Şaşkınlığımdan ben olmadığımı anladı. Meğer ağzımı arıyormuş.*” (A. A. -Ö.Y., s.172). “*Şaşkınlığımdan ben olmadığımı anladı.*” cümlesi, Nail Bey’in Aydın’ın tavırlarına bakıp çıkarımda bulunduğu cümledir. “*Meğer ağzımı arıyormuş.*” cümlesinde bulunan “*meğer ... -mİş*” kiplik yapısı, sonradan farkına varılan bir durumu ifade etmek için kullanılır.

“*Minibüsün içindekilerin beni yabancılardan yüzlerini de neden sonra fark ettim. Ta, artık birbirlerini dürtmeye başladıklarında.*” (A. A. -Ö.Y., s. 75).

“*Böyle yazı, yazı makinesi, kitap vb. gibi işlerle uğraştığımı sağa sola çitlatmaktan zevk duyarım. Bundan haz duyduğumu ilkin ne zaman anlamıştım? Bir gün yakalayivermişim kendimi. O güne dek sözü bilmeden hep buraya değdiriverdiğimi birden fark etmişim.*” (A. A. -Ö.Y., s.194) cümlelerinde, sorulan sorunun cevabına idrak etmeye dayalı çıkarım sonucu ulaşır.

Hirik’e göre konuşurun kavrayışını anlatan “*demek*” sözcüğü, sözlüksel idrak etmeye dayanan delile dayalılık işaretleyicilerindendir (2014: 298- 299).

Aysel, “*Dağınık yüzler anımsıyorum. İçlerinde olmamı yabancılaştıran yüzler. Çankaya’lardan, Kavaklıdere’lerden, Bahçelievler’den, Kızılay’lardan Ankara’nın başka yerlerine çıkmayı artık tümünden unutmuşluğum demek üstümden akıyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 74-75) cümlesinde “*demek*” sözcüğünün çıkarımsal değerlendirme anlamından

yararlanarak minibüsteki gözlemleri sonucunda edindiklerine dair idrak etmeye dayalı çıkarımda bulur.

“... yirmi üç vilayete de ekmeklik hububat verilmiş, bu hububatın dar gelirli vatandaşa dağıtılmasını buyurmuştur. Yine dar gelirli vatandaş için ucuz ekmek karneleri çıkarmıştır (...) O, dar gelirli vatandaşa dağıtılan karnelere sahip olmak hiç de kolay değildir. Ali, akşamki lokantaya gidene değin, “Demek darın da darı var” diye düşünürdü. Şimdi alana uğrayıp ordan yukarı, İlhan Abi’nin yanına çıkmayı kurarken, dar gelirin bir maaş olduğunu anlıyor. Bir maaşın yoksa hükümet kapısından, dar gelirli de değilsin.” (A. A. -Ö.Y., s.156).

“Dünyalarımızın büsbütün ayrıldığını, sizi bir gün sinemada görünce büsbütün anlamıştım” dedi. Demek sinemada o da beni görmüştü? Fakat hiç belli etmemişti.” (A. A. -Ö.Y., s.180) cümleleri, Aysel’in verdiği bilgiler ışığında sonradan farkına varılan bir duruma yönelik kurulan idrak etmeye yönelik çıkarım cümleleridir. “Demek” sözcüğü, sonradan fark edilen durumların anlatımı için kullanılan çıkarımsal ifadedir.

Konuşurun öğrendiği bilgilerin yerine oturduğunu ifade ederken kullandığı “meğer, meğer ...-mİş, ... sanıyordum meğer ... -mİş” kiplik yapıları, sonradan farkına varılan bir durumun anlatımı sırasında da kullanılabilir:

“Kardeşim Nurten’i de çok özliyorum. Oysa hiç sevmediğimi sanırdım onu. Hep kitaplarımı yırtardı. Döverdim. Meğer seviyormuşum.” (A. A. -Ö.Y., s. 45).

“Ben eskiden ilçenin, geceleri böyle karanlık olduğunu bilmezmişim. Bu yaz tatile gittiğimde anladım. İlkokuldaki kız arkadaşlarım da meğer ne kadar sünepeymişler!” (A. A. -Ö.Y., s. 84) ünlem cümlesinde kullanılan “meğer” bağlacı, önceden farkına varılmayıp sonradan anlaşılan bir durumla ilgili yapılan çıkarımı ifade eder. Sonradan farkına varılan durumlar, “-mAzmİş, -(y)mİş” ekleri ve “anlamak” kodlayıcısı kullanılarak ifade edilir.

“Enişteme haber salmış sonra. Benim ondan da haberim yok ya. Yeni yol geçecek İstanbul’la Merkezi Hükümet arasından, demiş. Sanırsın ki diyecek, yolda çalışacağım. Gelen geçen, saati bozulan çok olur, demiş meğer.” (A. A. -Ö.Y., s.260) cümlesi, sonradan fark edilen durumlarla ilgili idrak etmeye dayalı çıkarımda bulunulan cümledir. Cümlede kullanılan “meğer” sözcüğü, idrak etmeye dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılan kiplik unsularındandır.

Bacanağı Rıza'ya karosercilik işi verir ancak Rıza onlarla geçinemez ve işi bırakır. “Meğer, enişte, işi bıraktı, saatle oynadı diye, bir gün surat etmiş buna.” (A. A. -Ö.Y., s.260) cümlesi, geçmişe dönük sonradan öğrenilen bir durumla ilgili idrak etmeye dayalı çıkarım cümlesidir.

“*Nejat beni pek ciddiye almıyor sanıyordum ama, meğer alıyormuş.*” (A. A. -Ö.Y., s.265). “*Meğer*” sözcüğü, cümleye ayırımında olunmayan bir durumun sonradan farkına varıldığı anlamı katar.

“*Sonunda konuştum onunla. O da bu yıl bitirecek. Ben, Aysel’in bir yıl sınıfta kaldığını sanıyordum. Meğer Aysel hiç sınıfta kalmamış. Bir yıl babası onu ilçeye geri çağırmış. Sonra kendi de başkente taşınınca kızcağız yeniden okuyabilmiş. Demek birlikte mezun olacağız!*” (A. A. -Ö.Y., s.271). “*Meğer Aysel hiç sınıfta kalmamış.*” cümlesinde kullanılan “*meğer*” sözcüğü, yanlış bilinen, sonradan farkına varılan duruma dair idrak etmeye dayalı çıkarımda bulunurken kullanılır.

“*Artık ders çalışmak bittiği için ben, her şeyi dikkatle izliyorum. Şimdiye kadar dünyadan hiç haberim yokmuş meğer.*” (A. A. -Ö.Y., s.300) cümlesiyle sonradan farkına vardığı durum hakkında idrak etmeye dayalı çıkarımda bulunur.

“*Bu, üstünde bir tavandır diye oturduğu, daha iyisini düşünemediği, her gün boklarını temizleyip Şakir Zümre sobalarını yaktığı otel ne güzelmiş meğer! Ne beyaz, ne iç açıcı, ne mis kokuluymuş.*” (A. A. -Ö.Y., s.320) cümlelerinde kullanılan (i-) + -{mIş} eki, cümlelere sonradan farkına varılan bir durumla ilgili idrak etmeye dayalı çıkarım anlamı verir.

“*Bu işte, buydu işte*” kodlayıcıları, sonradan aniden farkına varılan durumlarla ilgili yapılan çıkarımları içerir.

“*Kendisini böyle sömürüşüm hoşuna gidermiş. Anamın dolgun memeleri yerine, onun artık hiçbir işe yaramaz sanılan memelerini seçtiğim için olacak. Ümmü Ninemi hoşnut eden şey... Tamam... Buydu işte beni de hoşnut eden... Bir gençliği paylaşmak. Önünde her şey için daha çok zamanı olanlardan zaman otlamak. Ümmü Ninemde beni hoşnut eden şey; o sakınılmazlık var ya; o artık cömertleşmek... O artık, bir gövdeyi neden bu denli koruduğunu anlayamamaktan gelen boşverirlik... Buydu işte. Öğrencimin bir yalnızlığında bana sığınaşı. Doygunluğa benzer bir duyguyu uzatmak. Bana uzanan elin boşa çevrilmemesi. Onlar için de bir kolaylık. Hep hazır ve nazır. Uğraştırmadan. Yormadan. Yarına borçlu çıkarmayacak bir gövde üstelik.*” (A. A. -

Ö.Y., s.116). Gençken doyuramadığı beyin temelli haz sebebiyle olgun yaşlara geldiğinde cömert ve sakınmaz tavırlar sergileyen Aysel, “*buydu işte*” idrak etmeye dayalı çıkarım kodlayıcısıyla yeni farkına vardığı gerçekleri anlatmaya başlar. Öğrencisinin yalnızlığında kendini tercih etmesinin nedeninin uğraşmadan, yormadan, hep hazır, nazır ve yarına borçlu çıkarmayacak bir gövde olması olduğu ayrımına varır. Onun bu boş çevrilmeyiştten ve kolaylıktan hoşlanışı sebebiyle kendini tercih ettiğini fark eder.

“-*DIydI*” eki, geçmişte gerçekleşmiş bir hareketin tam olarak ne anlama geldiğinin sonradan farkına varıldığı *idrak etmeye dayalı çıkarım* cümlelerinde kullanılır.

“Geçen yıl Milli Korunmacılar dükkânı teftişe geldiklerinde alt kata da iniverirler diye ödün bokuna karıştırdı. Anladım şimdi! (...) Demet demet insan topluyorlar. Otobüslerde konuşuyorlar. Meğer asıl kanunsuzluk benim bağrımın içinde, başımın altındaymış yahu! Burnumun dibinde!..” (A. A. -Ö.Y., s.223). Cümlede bulunan “-*DIydI*” eki, İmdat Demir’e göre hatırla(t)ma odaklı deneyimli bitmişlik ifadesi olarak kullanılır (2015: 112). “Anladım şimdi!” cümlesi, -*DIydI* ekiyle ifade edilmek istenen anlamın cümleye dökülmüş hâlidir. Yani Salim Efendi, Millî Korunmacılar dükkânı teftişe geldiklerinde alt kata da iniverirler diye korkan İlhan’ın neden korktuğunu, içinde bulunulan zamanda yaşananlar sonucu idrak eder. “Demet demet insan topluyorlar. Otobüslerde konuşuyorlar. Meğer asıl kanunsuzluk benim bağrımın içinde, başımın altındaymış yahu! Burnumun dibinde!..” cümlelerinde tüm bu delillerden yola çıkarak sonradan farkına varılan durumla ilgili *idrak etmeye dayalı çıkarım*da bulunulmuştur. “*meğer ...-mİş*” kiplik ifadesi, öğrenilen bilgilerle her şeyin şimdi yerine oturduğunu belirtmek için kullanılan ifadedir.

“-*yormuş*” eki, devam eden bir olayla ilgili sonradan fark edilen bir durumu anlatır:

“*Koşmam, acele etmem gerekiyormuş. Karşımdakiler sabırsızlanıyorlarmış.*” (A. A. -Ö.Y., s.341) cümlelerinde kullanılan “-*yormuş*” eki, Aydın’a göre geçmişte atıf yapılan noktayla eş zamanlı süreklilik gösteren durumların sonradan farkına varıldığını ifade eder (2016: 275). Aysel, koşması, acele etmesindeki maksadın karşısındakilerin sabırsızlanması kaynaklı olduğunu sonradan çıkarımlar.

“*Baktı ki olacak gibi değil, baktı ki, gördü ki*” kodlayıcıları, sonradan ayırdına varılan durumla ilgili idrak etmeye dayalı çıkarımlarda bulunurken kullanılır:

“Sizi müdür beye şikâyet edeceğim efendim!” dedim (...) O sırada Güner ileri atıldı ve askerlikçiye, “Lütfen arkadaşşıma tarziye veriniz efendim. Yoksa çok üzücü durumlar olabilir” dedi. Askerlikçi biraz hık mık etti. Sonra baktı ki olacak gibi değil, Güner’in babası saylav olduğu için durum kötüye gidecek, o zaman bodur boyu ile önüme geldi ve “Oğlum Aydın, sen yanlış anladın. Ben onu demek istemedim? Sen benim çok çalışkan bir talebemsin. Ben hiç senin babana dil uzatır mıyım? Aff edersin, ama uzatmam” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.182). “Sonra baktı ki olacak gibi değil” yapısı, derin yapıda “baktı ve gördü, idrak etti” anlamlı bir yapı barındırarak *delile dayalı çıkarım* cümlelerinde kullanılır. Üstünova, “bak-” eylemiyle kurulmuş bir cümlede, dilin tasarrufu sevmesi sebebiyle derin yapıya bırakılmış “gör-” ya da “anla-” eylemi olduğunu söyler. İkinci cümlede, “bak-” eylemine hizmet etmemesi ve “ki” bağlacının cümleyi birinci cümleye bağlamaması sebebiyle derin yapıda “gör-” eylemi olduğunu bildirir (2009: 2240). Askerlik öğretmeni, babası saylav olan Güner’in Aydın’a destek verdiğini görünce durumun daha kötüye gideceğine ve işin içinden çıkamayacağını gözlemleyip hissederek idrak etmeye dayalı çıkarımda bulunur ve özür diler.

“Oğlu İlhan’ın, dört beş yıl önceki o çörek dedikodusunda olduğu gibi, yine kendisinden utanacağını sanıyordu. Ama gördü ki, İlhan’daki utanç duygusunun yerini gözü dönmüş bir öfke almıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.207). Salim Efendi, on paralık düğmeyi yirmi paraya sattığı iddiasıyla soruşturulduğunda, İlhan’ın yine kendinden utanacağını düşünür. “Ama gördü ki, İlhan’daki utanç duygusunun yerini gözü dönmüş bir öfke almıştır.” cümlesinde kullanılan “görmek”, Salim Efendi’nin gözlemleri sonrası ulaştığı çıkarımı ifade eder.

3.4. BİLİŞSEL YETENEKLER VE ART ALAN BİLGİSİNE DAYALI ÇIKARIMLAR

3.4.1. Edinimsel Çıkarım

Edinimsel-kullanımsal çıkarımlar, kesin doğru olarak kabul edilmese de akla uygun, makul çıkarımlar olarak kabul edilir. Demirgüneş’in aktarımına göre Graesser bu çıkarımları, okurun metni okurken oluşturduğu şema ve mesaja dair yazarla okur tarafından paylaşılan etkileşim olduğunu düşünür. Şemalar; bireyin kavramlar hakkında bildiklerini, bu bilgilerin birbirleriyle ilişkilerini içerir (2014: 975).

Chikalanga, edinimsel olarak örtük çıkarımı kullanımsal çıkarımla eş görür. Adams vd.’den aktardığına göre yüzde yüz doğru olmasa da bu çıkarımlar; metni anlamak, anlamlandırmak için kritik öneme sahiptir (1992: 699-701).

Demirgüneş vd. metinde yer alan olay ve durum hakkındaki bireyin artalan bilgisi, önermelerin bağlam ve içerikleriyle ilgili olan bu çıkarımların mantıksal sonuçlara bağlı olmadığını bildirir (2014: 977).

Chikalanga, *kullanımsal / edimsel / yazınsal “art alan bilgisine bağlı” çıkarımların* metinde ifade edilen bilgilerin ötesinde okurun önceki bilgi deposu yani şemalarına dayandığını ifade eder. Mutlak doğru olmayan bu çıkarımları üçe ayırır: *ayrıntılı bilgilendirici çıkarımlar, ayrıntılı açıklayıcı çıkarımlar, değerlendirme çıkarımları*. Ayrıntılı bilgilendirici ve açıklayıcı çıkarımlar, şemaya dayanmaları dışında temel önermeye dayalı çıkarımlarla benzerdir. Değerlendirici çıkarımlar, okurun inanç sistemi, dünya bilgisi ve bilgi tabanına duyarlı çıkarımlardır (1992: 704-705).

“Belki de çıkıp eve telefon etmiştir. Temizlikçi kadın gelmişse, onunla konuşmuştur. Bilinmez ki. Bakarsın az sonra fakülteye gider.” (A. A. -Ö.Y., s. 72). Gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesinin olasılıklar dâhilinde olduğunu belirten “belki”, “bilinmez ki”, “bakarsın” gibi kodlayıcılar, mutlak doğru olmayan edinimsel çıkarım cümlelerinde kullanılır.

“Ulus Meydanı’nda öyle dikilip dururken, dıştan gelen hiçbir şey beni, şunu ya da bunu yapmaya doğru itmiyordu artık.” (A. A. -Ö.Y., s. 75) cümlesinden Aysel’in ölmeye yatmaya karar verdiği zamanın kendini amaçsız hissettiği minibüsten inme zamanı olduğu anlaşılır. *“Zaten sabah saat sekize doğru ölmeye yatacağımı da bilmiyordum. Sezinliyordum ama, geciktiriyordum. Acaba öyle mi? Gerçekten bilmiyor muydum? Bir beceriksizliğin sonucu mu karar verdim buna? Yoksa, kararımı kolaylaştırmak için mi evden çıktım? Hangisi önce?..”* (A. A. -Ö.Y., s. 51) cümleleriyle ölmeye yatmaya ne zaman karar verdiğiyle ilgili okuru meraklandıran Aysel’in ölmeye yatma kararını hiçbir amacı kalmayınca aldığı anlaşılır. Aysel’in minibüste şoföre ineceği yeri söylemek gibi sıradan bir konuyu bile kendine amaç edinmesi, amaçsızlığın, çaresizliğin, ülkülere sahip olmamanın kendini felakete götüreceğini düşünmesinden kaynaklanır.

“Cezaevinin oralarda ince, ırak ısıklık sesleri duymuştum. Pek güzel. Adı Zor Yıllar olan filmde, buna benzer bir sahne mutlak vardır. Ama orada kadın kahraman herhâlde

daha yürekli davranmış, elindeki leylak dalını tutuklulara fırlatmıştır. Ardından da kendi özgürlüğünün değerini bilip, hayata dönmüştür.” (A. A. -Ö.Y., s. 50). Aysel, cezaevinden gelen ısıklık seslerinin kendinde oluşturduğu düşünceyi açıklayarak, vermek istediği mesajın anlaşılması adına okuru art alan bilgisini devreye sokmaya sevk eder. “Zor Yıllar” adlandırması, 1960’lı yıllardan sonra siyasî, askerî yetkililer ve öğrencilerin yaşadığı çalkantılı dönem için kullanılan addır. Tutuklara masumiyet, saflığın simgesi leylak dalı fırlatan kadın, Aysel’in tahminine göre sonrasında kendi özgürlüğünü düşünüp hayata döner. “Özgürlük” sözcüğü, 1960’lı yıllar ve sonrasında öğrenciler tarafından sıkça tekrarlanan sözcüklerinden biridir. Ankara sokaklarında gezmeye devam eden Aysel, “Her gece kapınızda nöbetçi mezar taşlarıyla yatmak...” (A. A. -Ö.Y., s. 51) cümlesinin sonuna üç nokta koyarak bu mezar taşlarına başkaca anlamlar yükler. Üstüne leylak dalı bırakılmasını gerekli gördüğü, her gece kapıda nöbetçi olan mezar taşları, sıradan mezar taşları değildir: “Bitirilmiş mezar taşlarından birinin üstünü okudum: Celal oğlu Timur Yurdaer - 1943 - 1968. Küçükçük bir mezar taşıydı zaten. Yirmi dört yaşında ölenin başucuna dikilecek. Celal Bey bugün gelip alır onu. Bir taksiye yükler. Asri Mezarlık’a götürür.” (A. A. -Ö.Y., s. 51). 1935 yılında yaptırılan Cebeci Asrî Mezarlığı; başkan, bakan, milletvekili, general, subay, gazeteci, sanatçı, hâkim, öğretmen, öğrenci, ihtilalci, devrimci... birçok tanınmış kişinin defnedildiği mezarlıktır. Burak Davran (2018)’in verdiği bilgilere göre arazi yapısı, fil ayağı şeklinde olan mezarlık, fillerin ölülerini unutmamasından esinlenerek yapılarak orada yatanların unutulmayacağı mesajını verir. Aysel, Yurdaer adına yapılan mezar taşının babası tarafından alınarak Asri Mezarlık’a götürüleceğini söyleyerek ölen kişinin unutulmayacağı mesajını verir ve cümlelerine şu şekilde devam eder: “Geçenlerde teyzemi gömerlerken Almanya’dan dönen bir işçiyle, bir de kimliği belirsiz kişilerin vurduğu bir öğrenciyi gömüyorlardı. Timur Yurdaer de yirmi dörtle yirmi beşi arasında bir günün bir saatinde ölmüş. Teyzem fazla yaşamış demek.

Mezar taşlarının yapıldığı barakaların önünde oluşum hiç kuşkusuz bir rastlantıydı. Elimdeki leylak dalını Timur’un mezar taşı üzerine bırakmayışım da bu yüzden olsa gerek.” (A. A. -Ö.Y., s. 51). Koca’ya göre siyasî partilerin öğrencileri önemsemesiyle hak arayışına giren öğrencilerin eğitimle ilgili isteklerinin yerine getirilmemesi, ülke siyasetinin sorgulandığı gösterilere zemin hazırlar. Yönetimin protesto edildiği öğrenci gösterileri, karşıt gruptan öğrencilerin kavgaya tutuşmaları ve ülke çapında karışıklık

yaşanmasına neden olur. 1966-1971 yılları arasında pek çok öğrencinin ölümüne neden olan ve jandarma birliklerinin müdahalede bulunduğu bu protestoların en yoğun yapıldığı dönem 1968 yılıdır (2018: 87). Aysel'in teyzesinin Asrî Mezarlık'ta gömüldüğü esnada gördüğü cenaze, 1968'li yıllarda özgürlük, demokrasi ve siyasal sistem eleştirisi için yapılan gösteriler esnasında kimliği belirsiz kişilerce vurulan bir öğrenciyi aittir. Öğrenciyi anlatırken birden Timur Yurdaer'e dönerek *“Elimdeki leylak dalını Timur'un mezar taşı üzerine bırakmayışım da bu yüzden olsa gerek.”* diyen Aysel'in mezar taşına leylak dalı bırakmayı uygun görmesi, hem Timur Yurdaer hem de kimliği belirsiz kişilerce öldürülen öğrencinin 1968 öğrenci protestoları esnasında ölen gençlerden olduğunu sezdirir. Aysel, Asrî Mezarlık'ın mekânsal gücünden yararlanarak dönemin siyasî ve toplumsal olaylarıyla ilgili çıkarımlara ulaşılmasını sağlar.

“İçi rahattır Dünder Öğretmen'in. Ancak, ite kaka Köy Enstitüsü'ne soktuğu ve şimdi ordan mezun olan erkek kardeşinin son aylardaki konuşmaları, tutumu, içine kurt düşürmektedir. Hasanoğlu'na eğitmen çıktığından bu yana büyüklerimizi beğenmez olmuştur. Onları, İstanbul'daki büyük çivi ve lokomotif yolsuzluğu yapanlarla bir saymakta, ortak görmektedir. Kardeşi yüzünden kendi günaha girmişçesine, bir yemini bozmuşçasına içi ıpıldamaktadır Dünder Öğretmen'in. Yetiştirdiği öğrencilerinin gözünde kendisi nasıl yemez, içmez, uyumaz, helaya gitmez biriye, büyüklerimiz de öyle insanüstü varlıklardır Dünder Öğretmen için. Hem de hepsi. Hiç ayırdedilmeksizin.” (A. A. -Ö.Y., s.144). Sürgit'e göre Dünder Öğretmen, kendine söyleneni sorgulamadan uygulayan, tek yönlü, değişimin toplumda yarattığı sıkıntıları umursamayan, sorgulamayı reddeden kişiliğe sahiptir (2014: 155). Verici, resmî ideolojinin sözcülüğünü yapan Ulus gazetesini, Dünder Öğretmen ile cisimleştirir. Yapılan zamlar, haksızlıklar, uygulamalarda yaşanan sorunlardan bahsedilmesinin yasaklandığı zamanlarda, resmî ideolojinin yayın aygıtı Ulus gazetesini okuyan Dünder Öğretmen, yaşanan sorun ve sıkıntılardan habersiz gibidir.

Mahkemede yargılanan abileri, İlhan'a *“Burnunu sokmasın artık bir şeye!”* (A. A. -Ö.Y., s.236) diye haber salar. Bu durum, baskın gecesi ölümü bile göze almış olan İlhan'la abilerin ne gibi bir sorun yaşadıklarına dair merak unsurunu arttırır. İlhan'ın dergileri ve bildirileri yakması, baskın gecesi ortadan kaybolması veya mahkemeye düzenlenen baskının içerdekileri zora sokması gibi gerekçeler, bu durumun nedeni olabilir.

“O sıralar Ömer’den çok Engin’i gördükçe bir suçluluk duygusuna kapılıyordum. Neden açıklamamalı artık? Bu duygu, peşinden yeni sorular getiriyordu. Engin’e istediği bir şeyi vermek iyi mi olmuştu acaba? Yeniden bulamayacağı bir şeyi vermek? Sonra bu duygu da geçti zaten. Çabucak silindi gitti.” (A. A. -Ö.Y., s.347). Aysel’in Engin’i çok görmesinin asıl sebebi, eşinin evde olmaması, olduğu zamanlardaysa çok kısa durmasıdır. Çeşitli bağlamlarda Ömer’le son üç ayda hiç birlikte olmadığını söyleyen Aysel’in bu suçluluktan kurtulma nedeni, eşiyle arasına giren uzaklık olabilir.

“Bir ara önlenemez bir tutkuyla Esenboğa’ya koşup Ömer’e, “Bir öğrencimle yattım” demek istedim. Bir gün önce buna fırsat kalmadı. Şimdi ise alana yetişebilmem olanaksız. Dersimi verirken sık sık kapıldım bu tutkuya. Üç ay içinde sadece o iki gün, bu düşünceyi kafamda dolaştırdım. Gece kül tablaları dolup dururken neler konuşulduğunu pek iyi anımsamıyorsam herhâlde bundandır.” (A. A. -Ö.Y., s.347-348). Bahsi geçen an, ölmeye yatılan andan bir ay öncesidir. Engin’le birlikte olunan ansa ölmeye yatılan andan üç ay öncesi. “Üç ay içinde sadece o iki gün, bu düşünceyi kafamda dolaştırdım.” cümlesine bakarak üç ay içinde iki gün hariç Aysel’in böylesi düşüncelerini olmadığı çıkarımlanır. Aysel, neden Selmalarla sabahlanan gece ve Ömer’in Erzurum’a gittiği gün bu itirafı yapmak istemiştir belirsizdir ancak Ömer ve Aysel arasındaki ilişkinin doğru çözümlenebilmesi için kilit bir öneme sahiptir. Arada kalan iki ayda Aysel’in bu değişimi yaşamasına sebep olan şeyler, belirsizliğini koruyor olsa da kısa görüşme anlarında Ömer’in kendiyile konuşma fırsatı yaratmamış olması, Aysel’in Ömer’e cephe almasına neden olmuş olabilir. Metnin önceki bölümlerinde Ömer’le ilgili verilen şu cümleler, Aysel ve Ömer’in sorunun birbirlerine zaman ayıramamak olduğunu düşündürür: “Birden sırıyorum. Bunu da düşünmemiştim işte: İyi ki o gün bugündür kocamla yatmaya vakit olmamış. Ya da geri atmışım hep. Ya da Ömer’in evde olduğu zamanlar ben aybaşılıymışım... İyi olmuş. Yoksa çocuğun babasını bilemeyecektim.” (A. A. -Ö.Y., s. 72).

“Gece kül tablaları dolup dururken neler konuşulduğunu pek iyi anımsamıyorsam herhâlde bundandır.” cümlesi, böylesi ev sohbetlerinde coşkun bir şekilde fikirlerini sunan Aysel’de görülen ve Engin’le birlikte olduğunu söylemenin ötesi başka bir sorunu sezdirir. Başka bir ifadeyle Aysel, itiraf edeceği konu nedeniyle değil; kendini itiraf edip öç alma noktasına getiren başka bir konu nedeniyle sohbete kendini veremez.

“Aysel Hanım, Nasıl, iyi eğleniyor musunuz Paris’te? Doğrusu kıskanıyorum. Oradan bana bir kart atsanız kötü mü olur yani? Eiffel’in resmini mesela... Ta Galatasaray’dan buyana bu kulenin özlemini çekerim nedense!..” (A. A. -Ö.Y., s.373). Cümlelerde, samimi bir itirafta bulunan Aydın, belki de Paris’e gitmesinden kaynaklı ilk kez Aysel’i kendinden üstün görür.

“Aydın, DP’li olmadığını bir türlü kanıtlayamazdı. Peşte’deki kâtipliğinden geri çekildi. Başkentte beklemekten usandı. DP zamanında uzun süre valilik etmiş olan babasıyla iyice arası açıldı. Nedeni: Peşte’deki metresi... Annesi sağ olsaydı ayılır bayılırdı. Annesinin de yerine, babası iki görevi birden yaptı. O da babasına, “Siz ne anlarsınız? Yaşamamış hödükler!..” diye bağırırdı. Birden her şeyin suçlusunu babası olarak gördü. “Gazozcu Vali” koydu adını.” (A. A. -Ö.Y., s.388). Aydın’ın neden DP’li olmadığını kanıtlayamadığı hakkında hem metin içi ve hem de metin dışı bilgi eksikliği, anlatılmak istenenin ne olduğunu çözümsüz bırakır. Ancak durumun 60 Darbesi’yle değişen sistem ve DP zamanında uzun süre valilik etmiş babayla bağ olabilir. Peşte’deki metres nedeniyle babanın ayılıp bayılacak büyüklükte tepkiler vermesi, babanın bir şeylerden korktuğunu, çekindiğini sezdirir. Demokrat Parti döneminde vali olan baba, partinin sağcı görüşüne uymayan bu eylem nedeniyle üst tepkiler vermiş olmalıdır.

“O gece gördüğüm düşü yeniden anımsıyorum:

Koskoca, geniş bir avlunun ortasında tören kurulmuş. Topkapı’nın avlusu gibi bir yer. Avluda binlerce genç dolu. Kızlı erkekli. Büyük ateşler yakmışlar. Marşlar söylüyorlar. Marşları kendileri bestelemişler. O güne dek duyduklarıma hiç benzemiyor. Marşlarla yer gök inliyor. Benim bu törenin ardından çok önemli bir görevim varmış sözde. Marşlar bitince içerde büyük bir salona alınıyorum. Salon da tepeleme genç dolu. Mahkeme salonu gibi bir yer. Set set kürsüler. Set set banklar. Biraz da Sorbonne’un anfilerini andırıyor. Oralarda sıra sıra gençler oturuyor yine. Hepsinin üstünde bir örnek yeşil-gri renkli giysiler var. Gençlik Parkı’ndaki çaycının masasının rengini andıran bir renkte.” (A. A. -Ö.Y., s.393-394).

Aysel, Ömer’in Erzurum’a gittiği ve Engin’le Çankaya tepesinden aşağı yürüdükleri gece gördüğü düşü bildirmeye başlar. Aysel’in gördüğü düşe yer vermeden önce metnin önceki bölümünde verilen şu cümleler, ölmeye yatmasına sebep olduğunu söylediği bu rüyanın önemli bir rüya olduğunu gözler önüne serer: *“Ama, o karlı akşamın gecesinde*

gördüğüm bir düş, az önce şu koltuğun üstünde gördüğümde de öldürücü, tüketici, kusturucu bir düş, beni durmadan bunu yapmaya zorladı. Asıl dayanılmaz olan bu zorlama işte. Belki de Aydın'a anlatmak istediğim, hep anlatmak istediğim, benim için artık bir gerçekliği olan o düştür.” (A. A. -Ö.Y., s.350). Bu rüya, Aysel'in artık gerçekliği olduğunu söyleyerek ölmeye yatmasında rol aldığını düşündüğü rüyadır.

“Avluda binlerce genç dolu. Kızlı erkekli. Büyük ateşler yakmışlar. Marşlar söylüyorlar.” cümleleri, Aysel'in bilinçaltında yer edip rüyasına giren konuya dair ipuçları sunar. Gençler, fikirlerini duyurmak için besteledikleri marşları, geniş bir kitle hâlinde yeri göğü inletecek şekilde söyler. *“O güne dek duyduklarıma hiç benzemiyor.”* cümlesi, bu topluluğun yeni oluşmuş bir topluluk olduğunu sezdirir. Cümleler, salonda yeni bir oluşumla ilgili toplantı, kurultay, kongre gibi siyasî görüşmelerin yapılacağını düşündürür. Kürsü ve banklar nedeniyle mahkeme salonuyla benzer görülen salon, banklardaki öğrencilerden yola çıkılarak üniversite öğrencilerinin ders gördükleri anfiyle benzer tutulur. *“Hepsinin üstünde bir örnek yeşil-gri renkli giysiler var.”* cümlesi, bu gençlerin hepsinin aynı fikri savunan, aynı amaçlar için toplanan gençler olduğunu, işçi önlüklerini andıran giysiler üzerinden sezdirir.

Aysel, bu rüyayı ölmeye yatmadan bir ay önce görür. 1968 yılında gördüğü rüyada gençlerin daha önce hiç duymadığı kendi besteledikleri marşı söylediklerini bildirmesi, bu gençlerin üniversite öğrencileri tarafından kurulan *“Fikir Kulüpleri Federasyonu”*na bağlı gençler olduğunu düşündürür. Şule Çiğdem Kaya'nın aktardığı bilgilere göre önceleri CHP'yi destekleyen askerî darbenin ardından *“Türkiye İşçi Partisi”*nin de etkisiyle sosyalist düşünceye kayan öğrenciler, üniversitelerdeki fikir kulüplerini, *“Fikir Kulüpleri Federasyonu”* adıyla tek çatı altında birleştirir (2011: 39-40). Bu sosyalist gençler, marşlar besteleyerek seslerini herkese duyurmaya çalışır. Metinde geçen *“Marşlarla yer gök inliyor.”* ve *“Salon da tepeleme genç dolu. Set set kürsüler.”* söylemleri, bu federasyonel yapıyı sezdirir. Yukarıda verilen bilgiler göz önüne alındığında İşçi Partisi mitinglerine katılmalarına göz yummakla suçlanan Aysel'in rüyasına giren gençliğin sosyalist, özgürlük, hak, adalet arayan devrimci gençlik oldukları düşünülebilir. Bu çıkarımlara varılmasındaki sebep, *ateş, mahkeme, toplantı, anfi, kendileri tarafından bestelenen marş* ipuçlarıdır.

“Salonun ortasına doğru yürüyorum. Bir de bakıyorum, orta yere doğru yürürken yalnız değilim. Yanımda birkaç kadınla birkaç da erkek var. Sözde bunlar benim

bugüne varmak için el ele çalıştığım arkadaşlarıymış. Sert adımlarla yürüyoruz. Son bir görev dağıtımının başındaymışız. Bu öyle bir anmış ki, sanki bir düğmeye basılacak ve bir tren raylarının üstünde hızla yol alacak. Ya da geminin, yıllarca kızakta, denize indirilmeyi bekleyen bir geminin denize indirilme anıymış. Düşü gören ben olduğum için olacak, bütün gözler de özellikle bana çevrikmiş. Galiba gemiyi denize ben indirecektmişim. Şişeyi ben kıracaktım, düğmeye ben basacaktım. İşte böyle, çok önemli bir görev bekliyormuş beni.” (A. A. -Ö.Y., s.394). Cümlelerde, kadın ve erkeğe birlikte vurgu yapılması, ülkeyi kurtarma görevinin kadın ve erkeğe birlikte verilmesinden kaynaklanır. Bir kadın olarak Aysel’in düğmeye basması, toplumu kadınların kurtaracağı düşüncesinden kaynaklanır. “*Son bir görev dağıtımının başındaymışız.” “Bu öyle bir anmış ki, sanki bir düğmeye basılacak ve bir tren raylarının üstünde hızla yol alacak. Ya da geminin, yıllarca kızakta, denize indirilmeyi bekleyen bir geminin denize indirilme anıymış.”*” cümleleri, toplantının düzenlenme amacıyla ilgili sezdirimler verir. Devrimci gençler, bu aşamaya gelmek için yıllarca gerekli şartların, ortamın sağlanmasını beklemişlerdir. Şura Atılım Şahintürk’ün aktarımlarına göre İşçi Partisi’nin 1965 yılında mecliste yer edinmesinin ardından federasyonel yapıya kavuşan “*Fikir Kulüpleri*”, öğrenci hareketlerine yeni boyut kazandırmıştır (2004: 42). Devrimci grupların çekişmelerine sahne olan dönemle rüyadaki geminin denize indirilmesi ve hızla yol almasına engel olan ortam benzerdir.

3.4.2. Üretici Çıkarım

Ulaşılan çıkarım, verilen bilginin ötesine geçilmesi nedeniyle verilenden daha çok şey ifade eder.

“Aysel, sarı, benekli kanatlarıyla böcekler ve çiçekler içinde kelebektir.” (A. A. -Ö.Y., s. 20). Atılı’ya göre “*Müsamere sahnesi, Aysel’in ailesinin yan sıra toplumla da uzlaşmadığı ilk yerdir.*” (2011: .28). Aysel’in müsamerede kelebek rolü üstlenmesi, yerli halk kadınların sindirilmişliğinin tersine onun özgür bir birey olarak hayatına kendinin yön vereceğini düşündürür. “*Evrin Teorisi*”nin sezdirimini yapan “*Bir elmayı bir tabak içinde çatal bıçakla yemeyi nerde öğrenmiştim ki ben? Neden yaptım bunu? Herhâlde karşımdaki masada oturan dört kişi öyle yapıyordu da ondan. Darwin sağ olsaydı da bizi tanısaydı, kolayca kanıtlardı kuramını.*” (A. A. -Ö.Y., s.240) cümleleri, Aysel’in bu gemi yolculuğuyla adeta bir evrim geçirdiğini dolaylı yollardan anlatır.

Mezuniyet müsamesesinde tırtıldan başkalaşarak dönüşen kelebek olan Aysel, zamanla kendini dönüştürerek özgürleşir.

“Emin Efendi’nin büyük oğlu, Aysel’i görmeye gelmedi. Onun yerine küçük oğlu Ertürk gelip Salim Efendi’ye bir pusula verdi: “Kerimenizin köylüklerimizden Ali oğlanla gizli münasebet kurmuş olduğu öğrenilmiş bulunduğundan...”

Salim Efendi’nin Hüsnügüzel’de tuttuğu dört kişilik odadan o akşam yükselen iniltiler nerdeyse Hiroşima’daki iniltileri, ağlaşmaları geçti. Kocasının zoruyla Fitnat Hanım, kızını çok sıkıştırdı. Hiçbir şey öğrenemedi. Hamamda gövdesini inceden inceye gözden geçirdi. El değip değmediğini keşfe çalıştı. Bu kız başına gelen felaketin hiç mi farkında değildi?” (A. A. -Ö.Y., s.335). “Hamamda gövdesini inceden inceye gözden geçirdi.” cümlesinin ardından “El değip değmediğini keşfe çalıştı.” cümlesini kuran verici, Fitnat Hanım’ın Aysel’in vücudunda bir iz aramak maksadıyla kızını incelediği hakkında aydınlatıcı bildirimde bulunur. Verici tarafından ortaya serilen insanlık dışı muamele, bir devrin paranoyak düşünce yapısını ortaya koyar. Genç bir kızla erkeğin buluşmalarının altında illa böyle bir düşünce yatacağını düşünen zihinler, Aysel’in bu düzeni değiştirme ya da böylesi bir düzen içine olmak istememe nedenini haklı kılar. “Bu kız başına gelen felaketin hiç mi farkında değildi?” cümlesinde başına gelen felaket denilerek sezdirilmek istenen şey, bundan sonra kimsenin onla evlenmek istememesi olmalıdır. “Aysel, artık kaybedecek hiçbir şeyi olmadığını anlamıştı. Büyüklere bakılırsa kaybedilecek her şeyini kaybetmişti. Kaybedecek hiçbir şeyi kalmadığını anlayınca yüreklendi.” (A. A. -Ö.Y., s.336) cümleleri, bu çıkarımı destekler. Aysel üzerinde derin yaralar oluşturması muhtemel bu olay, onun vücuduna yabancılaşmasının altında bu olayın etkilerinin olduğunu çıkarımlatır.

“Rabia Öğretmen beni merak eder. Gitmeliyim” dedi.

Bütün aklımı kullanıp, “Bir Atatürk kızı olarak hiç yakışmıyor sana bu ürkek hâller” dedim. Şaşıp kaldı.

“Anlayamadım?..” dedi.

“Biz Cumhuriyet çocukları medenî olmalıyız, değil mi ya? Annelerimiz, babalarımız gibi kaçgöç içinde mi yaşayacağız? Bizi Galatasaray’da çok medenî yetiştirirlerdi...” Böyle dedim. Biraz da atıyorum tabii.

“Haklısınız. Ben de sizin gibi düşünüyorum. Fakat öğretmenlerimiz çok serttirler. Böyle şeyleri hoş görmezler.” (A. A. -Ö.Y., s.179). Aysel, bir erkekle konuşurken

görölme korkusuyla bir an önce ortamdan uzaklaşmak ister. Kurt'un aktarımlarına göre Adler; hayal kırıklıkları, kaygılar, duygusal hâller, utangaçlık vb. ruh hâllerinin arka planında, aşağılık duygusunun olduğunu ve bu duygunun kaçış arzusuna sebep olduğunu bildirir (2019: 55). Kız çocuğu olduğu için aşağı, eksik görülen Aysel, kendini aşağı gördüğü için değil; öğretmenlerinin kısıtlamalarına boyun eğerek aşağı hissetmemek için kaçır. Solaker'e göre cumhuriyet ile birlikte toplumsallaşma sürecinin başlaması, yeni kültür ve kimlik modelinin belirlenmesini gerektirir (2017: 585). Verici, modern kimliğe kavuşmak isteyen Aysel'in bu kimlikle özdeşleşmeye çalışırken önüne çıkan engelleri göstererek hayatı boyunca yaşadığı zorlukların çıkarılmasını sağlar.

Öğrencisiyle birlikte olan biri olmasına rağmen *“Üstü kapalı bir şekilde anası yerinde olduğumu -bunu demeye getirerek- nihayet çıtlattıverdim. Rahatladım.”* deyip kendini rahatlatan Aysel, sonrasında *“Şimdi her şey yerli yerinde. Dolmuş şoförünün bize yan gözle bakmasını gerektirmeyecek bir düzende her şey.”* (A. A. -Ö.Y., s.354) cümlelerini kurar. Dolmuş şoföründen çekinilmesi nedeniyle yaşanan bu durum, onun toplumdan çekingisinin bilinçaltındaki izlerini gösterir. Kendini gerçekleştirmiş, birey olmayı başarmış bir doçentin zihninde hâlâ varlık süren bu korku, onun küçüklükte gördüğü baskılar sonrası yaşadığı travmaların büyüklüğünden kaynaklanır. Ali'yle gezdiği için soyulup tüm vücudu incelenen ve her şeyini kaybettiği düşünülen Aysel, koca kadın olduğunda bile bu travmaların etkisinden kurtulamaz.

“Bir orospuyla aynı çatı altında bulunmak incitiyor mu yoksa beni? Ve saygıdeğer oluşumu ve yüce düşüncelerimi ve anlamlı ölümümü?” ‘Sesi ayırdedince bir tedirginlik duydum. Hâlâ da sürüyor bu. Şimdi yatağı o denli temiz, odayı o denli namuslu bulmuyorum galiba. Buraya girdiğimde öyle mi bulmuştum? Oysa buraya fahişe gibi girdiğimi bir ara düşünmüştüm.” (A. A. -Ö.Y., s.238). Müsamere sahnesine kadar götürülecek bu namussuzluk korkusu, onun ailesinden ve toplumdan gördükleriyle bilinçaltına yer eder. Kişi olmak ve kendini gerçekleştirmek yolunda, önüne engel konmaması için topluma göre yaşamak zorunda kalan Aysel'in ikilemlerinin ana sebebi, yaşadıkları ve ulaşmak istedikleri arasında büyük farklar olmasıdır. *“Büyük bir oteldi ama. Döner camlı kapısı vardı. Karşımda iki büyük devetabanı beni selamladı. Her şey güven vericiydi. Sanıyorum Daily News'ların durduğu ince demir çubuklu gazete sehpası. Adımı öğrenip saygısını belirten karşılayıcı da...”* (A. A. -Ö.Y., s.238). Cümleler, Aysel'in tedirginliğinin ana sebebinin kadın ve otelden kaynaklı olmadığını,

bu korkunun onun içinde zaten var olan bir korku olduğunu çıkarımlatır. Vericinin romana ilkokul mezuniyet müsamesesindeki köylü ve aydın kesimin çatışmalar yaşamasına neden olan dansları anlatarak başlamayı tercih etmesi, Aysel'deki bu namussuzluk algısının onun bilinçaltına yerleşmiş bir algı olduğunu sezdirmek istemesi nedeniyledir.

“O sabahtan başlayarak ilk kez gövdemin elle tutulur, bakılıp görülür somut bir şey olduğunu anladım. Ama o sabah henüz çekingendim. Kolları alınırken bile kendi gözümde hep bir fikir yığını haline gelmiş olan bu başı, bu boynu, bu kolları, bacakları hemen yeniden var saymakta bocaladım. Ellerimi belime, kalçalarımaya koydum. Giyinirken öylece önden, arkadan seyrettim kendimi. Bir an soyunup aynanın karşısında çıılçıplak durmak istedim. Bu isteğimi aynadaki görüntümü azarlayarak yendim. Yine saçlarımaya sığındım. Saçlarımı yeniden ve bir dolu fırçaladım.” (A. A. - Ö.Y., s.197). Cümleler, Aysel'in kendine yabancılığını ortaya koyduğu cümledir. Çocukluktan beri erkeklerle arasına set çekilen, laf söz olur korkusuyla okula gönderilmek istenmeyen Aysel, bir yerlere gelmek için kadınlığını arka plana atar. Hayatını eline aldıktan sonra da cumhuriyet fikirlerine zarar getirmemek, toplumu devrimlerden uzaklaştırmamak için erkeklere uzak dururken kadınlığından öte kendine bile yabancılaşır. Bedenine dokunmaya, bakmaya çekinir hâle gelir. *“Kolları alınırken bile kendi gözümde hep bir fikir yığını hâline gelmiş olan bu başı, bu boynu, bu kolları, bacakları hemen yeniden var saymakta bocaladım.”* cümlesi, vücut temizliğini görev bilinciyle yapan Aysel'in baskılar, dayatmalar sonucu, gövdesine ne kadar yabancı hâle geldiğini çıkarımlatır.

O gece kadın olduğunu hisseden bu korkutulmuş kadın, ilk kez ellerini beline, kalçalarına koyar; önden arkadan kendini seyretmeye başlar. Aynanın karşısında çıplak bedenini izlemek ister ancak bu isteğinden kaçır. O, küçüklükten bu yana öyle baskı altına alınır ki aynada kendini çıplak görmekten çekinir. Aysel'in bu çekingenliği, yetiştiği dönemin aile yapısını, toplum algısını açığa çıkarır. Kadın olduğu için eksik görülen, ötekileştirilen Aysel, böylesi bir ortamda varlığını ortaya koyabilmek için kadınlığını bastırır. Bu bastırma öylesine kuvvetli bir mekanizmaya sahiptir ki aynada kendine bir görevi olmadan bakamaz hâle gelir, en çok bedenine yabancılaşır. Kadınlığından korkar, çıplaklıkken kendine bakma isteğinden kaçmak için aynadaki

görüntüsünü azarlar. Bastırmak istediği duygular için kendine yeni görev bularak saçlarını tarar.

Politika ile uğraşması uygunsuz bulunarak Müdür Bey tarafından uyarı alan bu nedenle arkadaşlık ilişkileri bozulan Aydın, bu durumdan ötürü suçluluk duygusuyla bir müddet ders çalışamaz, uyuyamaz. Kendini korkuya ve suçluluk duygusuna sürükleyen durumdan kurtulmak için çeşitli kararlar alarak derslerine çok çalışır ve öğretmenlerinin gözüne girmek için çabalar. “*Derslerime her zamankinden fazla çalışıyor ve yeniden öğretmenlerimin gözüne girmeye gayret ediyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 87). Aydın’ın çevresinin onaylamadığı düşünce ve davranışlardan vazgeçmesi, yapma - bozma savunma mekanizmasını kullanarak hatalarını telafi etmeye çalıştığını çıkarımlatır. “*Metin neyse, bu hafta sonu birlikte dönmemizi söyledi.*” cümlesi, Aydın’ın yaptığı telafilerin sonucunu aldığını gösterir.

“*Yine de en erken bu geceye dek hiçbir şey patlak vermez. Ancak kocam eve dönünce. Ömer... Onu düşünmeyi hep sona bırakıyorum. Bu yatağa yattığımdan beri kafama bir yığın şey doluyor. Ömer’i düşünmektense kaçıyorum. Onu düşünürsem birçok şeyi istemem gerekecek. Buradan kalkmayı, yeniden giyinmeyi, eve dönmeyi, hatta belki derse bile gitmeyi, derste milli gelir dağılımından söz etmeyi, Gülten’in oğluna boyalı kalemleri götürmeyi, dönerken akşam yemeği için alışveriş etmeyi, güzel bir sofraya hazırlamayı, bir budu eksik, haşlanmış tavuğu fırına koymayı, Ömer’i beklemeye koyulmayı, onunla sevişmeye hazırlanmayı...*” (A. A. -Ö.Y., s. 72). Kurt’un verdiği bilgilere göre Freud’un keşfettiği savunma mekanizması “*bastırma*”, kişiyi rahatsız eden düşüncelerin bilince çıkmasının ego tarafından önlenmesidir. Kendini hoşnutsuzluğa sürükleyecek durumdan kaçmak isteyen kişi, bir şeyleri çarpıtabilmektedir (2019:41). “*Ömer’i düşünmektense kaçıyorum. Onu düşünürsem birçok şeyi istemem gerekecek.*” cümlelerinin ardından isteyecek olduğu şeyleri sıralayan Aysel, eşini her yönüyle doyuracağı şeyler yanında ders anlatmak gibi sorumluluklardan söz eder. Bir yığın gereksiz şey düşünmesine rağmen yapılması gereken önemli işleri ve sorumlulukları aklına getirecek eşini düşünmekten kaçan Aysel, altında ezildiği bu sorumlulukları bilinçaltına bastırır.

“*Benim bir Ümmü Ninem vardı. Evimize sığınmıştı. Daha gençliğinde anneme ev işlerinde yardım edermiş. Dere boyunda çamaşırlarımızı tokaçlarmış. Ben bildiğimde artık çok yaşlıydı. Çocukken onun pörsük memelerini emermişim. Onun memelerini*

severmişim. Lastik çiğner gibi çiğnermişim. O da benim onları sündürüşümü severmiş. Kendisini böyle sömürüşüm hoşuna gidermiş. Anamın dolgun memeleri yerine, onun artık hiçbir işe yaramaz sanılan memelerini seçtiğim için olacak. Ümmü Ninemi hoşnut eden şey...” (A. A. -Ö.Y., s.115- 116). Ümmü Nine’nin memelerinin sömürülmesinden duyduğu hoşnutluk, genç yaşında doyurulmayan gereksinimlerinden kaynaklıdır. Herhangi bir sıkıntı, stres anında kişinin geçmişte haz aldığı olaylara dönmesi, gerileme savunma mekanizmasını devreye sokması nedeniyledir. Genç yaşında Aysellerin evine sığınan Ümmü Nine, yaşlılık dönemlerinde fizyolojik olarak geriye dönük hareketlerde bulunur. Ümmü Nine’nin doyurulmamış isteklerini doyurma arzusu, memelerini emmek isteyen Aysel’in davranışından hoşnutluk duymasına böylece sıkıntılarından uzaklaşmasına neden olur.

“Ölmeden önce son sigaramı içsem mi artık? Çok istiyorum bir sigara içmeyi. Neden içmeyecekmişim peki? Henüz ölmediğime, canım da çektiğine göre, beni ne alıkoyabilir bir sigara içmekten? Hangi görevim benim? Hangi ödevim? Hangi Atam?..” (A. A. -Ö.Y., s.118). Cümleler, hayatı boyunca isteklerinde özgür olamayan ve görevlerine, ödevlerine layık olmak için rahat hareket edemeyen Aysel’in iç hesaplaşmalarını içerir. Kurt’a göre bireyler, yönetemediği duygulara karşı verdiği tepkileri, başka bir tepkiyle değiştirerek yön değiştirme savunma mekanizmasını kullanır. Dudakları önemli bir erotojenik bölge olarak gören Freud’un oral dönem olarak tanımladığı dönem, Aysel’in sigara içme içgüdüsünde kendini gösterir. Cinselliğini toplumun dayatmaları, kendine verilen toplumsal görev ve ödevler nedeniyle bastıran Aysel’in ölüm yatağındaki sigara içme arzusu, cinsel dürtülerinin toplumca kabul edilecek bir şekle büründürülmesi sebebiyledir (2019: 38; 41). Gerçek hayatta yaşayamadığı hazzı kavuşmak isteyen Aysel, sigara içerek görev ve ödevlerine ters düşmeyecek şekilde bedensel hazzı ulaşmayı amaçlar.

“Saçlarımın cıvık bir terle enseme yapışmış olduğunu anlıyorum. Bu ter ne zaman, niçin, hangi uyurgezerliğin bunaltısıyla fışkırmış ense kökümünden? Terin, enseme bir tüy gezdiriliyormuşçasına usul usul soğuyuşunu seviyorum. Bundan nerdeyse cinsel bir tat alıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.284). Aysel, cıvık bir ter nedeniyle saçlarının ensesine yapışmış olduğunu algılar. Usulca soğuyan terin, ensesinde bir tüy geziyormuş hissi vermesi, onu cinsel bir tat alıyormuş gibi memnun eder. Aysel’in terin ensesinde soğuması gibi bir durumdan tat alması, onun bastırılmış duygularını başka yollarla

tatmin ettiğini düşündürür. Ensede soğuyan terden tat alması gibi ara ara sigara içmek istemesi, bu duyguların tatmini sırasında ortaya çıkan baskılama metotlarıdır.

“*Hayır işte, buna uygun bir karşılık bulamıyorum şimdi. Bulamıyor muyum, yoksa bunu kendime bile açıklamanın yorgunluğundan mı kaçıyorum? Açıklamaya girişmeler bazen çok uzun sürüyor. Yine de hiçbir şey çözümlenmiş, hiçbir şey anlatılmış olmuyor. Bu da insanı bir an önce kesin, somut bir iş yapmaktan, diyelim ölmekten alıkoyuyor hep. “Ölmek de bir iştir işler içinde” der, Ömer’in şair arkadaşı.*” (A. A. -Ö.Y., s.120). Aysel, olayları kendine bile açıklamanın yorgunluğundan kaçarak kendini sarsacak, kaygıya sokacak ve uyum sağlamasını zorlaştıracak durumları yadsır. Engin’in verdiği tepkinin tam olarak ne olduğuna karşılık bulamaz. “*Bulamıyor muyum, yoksa bunu kendime bile açıklamanın yorgunluğundan mı kaçıyorum?*” cümlesiyle aslında karşılık bulmaya çalışırken yaşayacağı yorgunluktan kaçtığını bildirir. Hayatı boyunca omuzlarının yüklendiği sorumluluklar altında yorgun düşen Aysel, tüm bunları açıklama girişiminde bulunmayı bile göze alamaz. Uzun sürecek açıklamaları gözünde büyütür. Açıklamaya kalksa da hiçbir şeyi anlatmış olmayacağını, hiçbir şeyi çözemeyeceğini bilir. Hayatı boyunca sürekli çözüme ulaştırılamayacak toplumsal durumlarla karşılaşan ve her seferinde direten, direnen Aysel, “*Bu da insanı bir an önce kesin, somut bir iş yapmaktan, diyelim ölmekten alıkoyuyor hep.*” cümlesiyle artık bu durumlarla başa çıkmaktan yorgun düştüğünün çıkarımlanmasını sağlar. Yadsıma savunma mekanizmasını kullanarak ölmeye yatar, kendine yorgunluk verecek tüm açıklamalardan kaçır. Ancak kaçmaya, bastırmaya çalışıp yaşananları inkâr etmeye çalışsa da ölüm anında bile sürekli düşünür, sorgular. “*Ölmek de bir iştir işler içinde*” cümlesi, tüm bu düşüncelerle boğuşmaktan ölemeyen Aysel’in içinde bulunduğu durumunu ifade ettiği cümledir.

“*Koyu yeşil perdeleri açmadım. Bunu yapacağım yerde, oturup ayak parmaklarıma bakıyorum. Birinin üstündeki bir nasırı koparıyorum. Canımı acıtmaktan çekinerek koparıyorum. Küçük kalın deri parçasına bir süre bakıyorum. Sonra, bu yozlaşmış deri parçasının şimdiye değin bana hiç acı vermemiş olmasına şaşıyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.193). Aysel’in otel odasına girmesinin üstünden 50 dakika geçmiştir. Koyu yeşil perdeleri açıp açmamayı düşünürken ayak parmaklarına bakar, parmağının üstündeki nasırı koparır. “*Canımı acıtmaktan çekinerek koparıyorum.*” cümlesinden yola çıkarak Aysel’in kendine zarar verdiğinin farkında olduğu ve canının yanacağını bildiği hâlde

korkarak da olsa bu zarar verme işlemini sürdürdüğü görülür. Helvacı Çelik ve Hocaoglu'nun verdiği bilgilere göre sınır kişilik bozukluğu, duygu durumu bozuklukları, histrionik kişilik bozukluğu gibi psikiyatrik bozukluklar ya da yaşanan psikolojik travmalar, kasıtlı kendine zarar verme davranışına neden olabilir (2017: 217). Aysel, kopardığı deri parçasına bakarak bu yozlaşmış deri parçasının o ana kadar kendine acı vermemiş olmasına şaşırır. Bu durum, çocukluk çağından beri yaşadığı travmaların onu hissizleştirmiş olmasından kaynaklanır.

“Ertürk, bu ilk suçundan ötürü bağışlanınca, bir daha bilmeden suç işlememeyi de öğrendi. “Oku!” diye verdiklerinden gayri hiçbir şey okumamayı, “Düşün!” dedikleri dışında hiçbir şey düşünmemeyi...

Tehlike vaktinde önlenmişti işte.

Bursa Askeri Lisesi'nin en “itaatkâr” bir öğrencisi olarak daha sonraki günler ve yıllarda da büyüklerine sonsuz gururlar verdi.” (A. A. -Ö.Y., s.142). Başından suçluluk duymasına neden olan tehlikeli iş geçen Ertürk, akladıktan sonra intihar girişimlerinin tam karşıtı tepki geliştirerek itaatkâr tavırlar sergiler. Karşıt tepki oluşturma savunma mekanizmasını kullanarak kendini tehlikelerden korur.

“Elinde file ya da sepet, annesiyle Yenişehir Pazarı'ndan dönerlerken, kuru köfteleri Bomonti'ye, Kocatepe'nin arkasına taşırken yüreği ağzına geliyordu. Ata ya da Aydın, kendisini bir köşeden seyrediyormuş sanıyordu. “Bugünlerde Nurullah Bey beni kabul edecek. Görürler hepsi günlerini!” diye şişindi.” (A. A. -Ö.Y., s.211). Cümleler, Aysel'in cumhuriyet fikirlerine ters davranışlarda bulunuyor olmanın verdiği rahatsızlıktan karşıt tepki geliştirme savunma mekanizmasını kullanarak kaçtığını çıkarımlatır. Kendinde suçluluk duygusu uyandıran bir konudan kaçmak için tam karşıtı övüneceği bir durumu düşünmeye başlar.

Aydın, bir kızı gebe bırakması nedeniyle sıkıntılı günler yaşamasından Aysel'i sorumlu tutar ve *“Kendini benden kaçırdın. Ondan böyle oldu. Okumuş Cumhuriyet kızı!.. İşte beni yalnız koydun!..”* (A. A. -Ö.Y., s.383) cümleleriyle Aysel'i suçlar. *“Aysel buna hiçbir karşılık bulamadı. Gizli bir suçluluk duygusunu örtbas etmeyi başardı. Çok kolay başardı bunu. Tezini düşünüyordu. Belki de ondan.”* (A. A. -Ö.Y., s.383) cümleleri, erkeğini yalnız koymakla suçlanan Aysel'in bu suçluluk duygusundan tezini düşünerek kurtulduğu bilgisini verir. Aysel, her şeyden, tüm ideallerden daha çok

önemsediği eğitim hayatı, bilimsel ilerlemeyle kendini meşgul ederek hayatında stres yaratan konulardan kaçır.

Aysel, yaşadığı bir duygu patlamasından sonra Aydın'a telefon etmeyi planlar ve aralarında nasıl bir konuşma geçeceğini şu şekilde beyan eder: “*Merhaba saksı çamı diyeceğim. Merhaba saksı çamı. Benim: Saksı çamı. Hayrola, diyecek. Gülecek. Hepimiz saksıda. Saksıda çam olur mu? Ben de ona, Olmaz tabii, diyeceğim.*” (A. A. -Ö.Y., s.284). Ağlayıp kendini boşalttığı bir ruh patlaması sonrası kurulan bu cümleler, onun hayal dünyasına kaçarak içinde bulunduğu kaygı verici durumdan kurtulmaya çalıştığını düşündürür.

“*İlhan eski okuluna, Gazi Lisesi'ne yöneliyor, orada tanıdığı daha küçük çocuklarla neredeyse bir çete kurmanın planlarını yapıyordu. Bu tasarılarını Fethi Abisine ve milliyetçi şaire anlatıyordu. Ötekiler, onu ilgiyle dinliyorlardı. İlhan, adam yerine konulmaktan gurur duyuyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.212). İlhan'ın adam yerine konduğunu hissetmesi, onu bu harekete daha bir bağlar. Ailesiyle arası iyi olmayan İlhan, küçükken doyurulmayan sevgi, ait olma ve saygı ihtiyacını adam yerine konduğu, sevildiği, çalışmalarının takdir edildiği ve ilgiyle dinlendiği yerde doyurur.

“*Bozkurt, Kızılelma'nın bir iki sayısına da atak, heyecanlı şiirler yazdı. Evde babasının olmadığı saatlerde bu şiirleri büyük gümbürtülerle okudu. Hartı hurtu o denli arttı ki, Aysel bir akşamüstü artık bu gürültücü abiye dayanamadı, eline alıp evin içinde öttüre öttüre dolaştırdığı zurnanın sesinden şişmiş kafasını tarih kitabının üstünden kaldırıp, “Abi ne olur sustur şunu artık!..” diyecek oldu.*

İlhan sanki bu fırsatı bekliyordu. Birden kız kardeşinin üstüne atıldı. Suratına iki tokat aşkettikten sonra, ağzı köpükler saçarak bağırmaya başladı: “Niye susturacaktım? Halis muhlis bir Türk sazı! Hanımefendimiz ders çalışacakmış!.. Niye okuyorsun bir kere sen? Kadın kısmına okumak nerden çıkmış? Anandan mı gördün, ninenden mi? Yarın lise bitince bir de üniversiteye gitmeyi düşünüyorsan, nah gidersin! Babam bıraksa, ben bırakmam.”” (A. A. -Ö.Y., s.213). Kitap okumaya çalışan Aysel, abisinin bu gürültüsüne daha fazla dayanamayarak “*Abi ne olur sustur şunu artık!..*” dediği anda, İlhan kardeşinin üstüne atılarak fiziksel ve sözlü şiddet göstermeye başlar. Sevgi ve ilgi gördükçe, adam yerine kondukça kendiyse gurur duyan İlhan, bu ilgiyi görmesine sebep olan şeylerden uzaklaşma düşüncesine dahi tahammül edemez. İlhan'ın okula gitmeyip dükkâna bakmasını isteyen babasına gösterdiği tepkiyle Aysel'e

gösterdiği tepkinin altında aynı neden yatar. O, sevgi ve saygı kavramlarından uzak, birbirlerinden kopuk bir ailede büyümesi sebebiyle bu ihtiyaçlarını doyurduğu şeylerden koparılma istenmesine tepki gösterir. İlhan üstünden gösterilen ailedeki bu eksiklikler, aynı ailede yetişmiş Aysel’de de intihar girişimleriyle kendini gösterir. Aysel’de kendine yönelen bu eğilim, İlhan’da anne, baba, kardeş ve kendi gibi düşünmeyen herkese yönelir. Kurt’un verdiği bilgilere göre haz ilkesinden beslenen id, yaşam ve ölüm dürtüsü gibi iki farklı dürtüyü içerir. Ölüm dürtüsü, başlangıçta kişinin kendisine sonrasındaysa dış dünyadaki nesnelere karşı saldırganlık içeren yıkıcı eğitime yönelmesine neden olur (2019: 29-30). İdin saldırganlık dürtüsü, dükkâna bakması için okutulmak istenmeyen İlhan’ın aynı baskıyı kız olduğu için asıl onun okumaması gerektiği düşünceyle kardeşine yöneltmesine neden olur.

“Son aylar en büyük derdi, ya tekne kazıntısını Salim Efendi soruşturmadayken doğuruverseydi? Bundan çok korkuyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.209). Salim Efendi vurgunculuk suçlamasıyla soruşturmadayken altı buçuk-yedi aylık gebe olan Fitnat Hanım, doğurmaktan çok korkar. Bu durum, eşinin tutuklanması esnasında Fitnat Hanım’ın erken doğum yapacak kadar büyük üzüntüler yaşadığını çıkarımlatır.

“Götürdü de, Avni Abisi pantolonla gömleği geri almadıydı. “İşe giderken ne giyeceksin ulan? Baksana, sınavda giydikleri de ödünçmüş garibin mi dedirteceksin be? Hadi maaşı peşin aldın, üst baş nerde bulacaksın peşin?” “Hergele Meydanı’nda çok. Dolu eskici var” diyecek olduydu da, Avni Abisi artık bağırı bağırıverdiydi: “Elin giyilmişini giyecek olduktan sonra, mis gibi kardeşimin mis gibi giyilmişinin suyu mu çıktı ulan!”

Şimdi giyinirken Ali keyifli keyifli gülümsüyor. Avni Abisinin kendisine böyle kızışını seviyor. Onun bu öfkelenişleri, bu bağırı bağırıverişleri insanın içini ısıtıyor nedense. Okşanıp sevilip tatlı sözler dinlemekten çok ısıtıyor. Biri tarafından yürekte sevilmenin tadına varıyor Ali.” (A. A. -Ö.Y., s.321). Baba otoritesinden yoksun büyüyen Ali, Avni abisinde baba sıcaklığı görür. Memnuniyet ifade eden cümleler, Ali’nin sevgi eksikliği yaşadığını çıkarımlatır.

“Konuşacak hiçbir şey kalmamıştı sanki. Suskunluk uzadı. Böyle hiç konuşmamak Aysel’in konuşurken kovaladığı her tür baskıyı, basıncı yeniden üstüne yığıyordu. Sağını solunu kolaçan etmeye başlıyordu. Tedirginleşiyor, uzaklaşıyor, yok oluyordu. Ali de, gövdesi hiçbir yere tutunmuyormuş, boşlukta sallanıyormuş duygusu içindeydi.

Kayıyor. O boşlukta durmadan kayıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.333). Aysel konuştuğu rahatlayan, hiç susmasın isteyen Ali, sessizlik çöktüğünde ne yapacağını bilemez ve kendini bir boşlukta hissetmeye başlar. Pınar Çetinay Aydın, kaygının belirsiz tehlikeli bir uyarıcı veya ortaya çıkmayan dürtüler sebebiyle oluştuğunu bildirir. Birinin onayını ya da sevgisini kaybetme tehlikesi, kaygı şeklinde açığa çıkabilir. Ayrıca Freud’un ilk kaygı teorisinde ortaya koyduğu gibi kaygı bastırılmış cinsel doyum sebebiyle de oluşabilir (2017: 228-230). Aysel ve Ali’nin suçluluk hissini bu kadar yoğun hissetmelerinde, sessizlik anında bastırılmış duyguların açığa çıkması sonucu topluma karşı duydukları suçluluk duygusunun da payı vardır.

“DP kahir ekseriyetle iktidarı aldı (...) Ali, Namık’ın önemli olduğu bir yönetim altında çalışabilmek için de fazla inançsız. Engin’in saat onarıcısı babası gibi bir eski çanta edindi. Evlere elektrik onarımına gitti. Boş zamanlarında Karayolları, Demiryolları işçileriyle ucuz lokantalarda ucuz şaraplar içti. Kafasında kendi okulunu kurdu.” (A. A. -Ö.Y., s.387). Cümlelerden Ali’nin radyodan Demokrat Parti iktidarında - Namık’ın önemli olduğu bir yönetim altında - görüşlerine uymayan haberler nedeniyle ayrıldığı anlaşılır. Ali; Ertürk ve Namık gibi başkalarına yaranmak derdinde olmayan, kendi fikirleri dışında hareket etmeyen biri olduğu için isteği dışında yaşam sürmek yerine kendi ütöpik dünyasında istediği gibi bir ortam yaratır. Ali’nin bu durumu, mevcut düzenden memnun olmadığını ve kendini mutlu etmek için hayal dünyasına kaçtığını çıkarımlatır.

“Doçentlikten profesörlüğe geçme sınavındaymışım. Profesörlük tezimi sunacaktım sözde. Türkiye’nin nasıl kalkınıp kurtulacağı üstüne en kesin formülü bulmuşum.” (A. A. -Ö.Y., s.340). Kurt, Freud’un sınav düşlerine değindiği yazısından yola çıkarak bir şeyleri yanlış yapma kaygısının rüyalarda sınava girme şeklinde açığa çıktığını ifade eder. Aysel, öğrencisiyle birlikte olarak idealist kimliğine ters bir hareket yaptığı için suçluluk duygusuyla rüyasında kendini bir sınav içinde bulur (2019: 33-34). Freud, rüyada sınava girdiğini gören kişi için sınındığı konunun, onun zayıf olduğu bir konu değil; kendini son derece yeterli hissettiği bir konu olduğuna da dikkat çeker. O, alanında başarılı kişilerin böylesi rüyalar gördüklerini ifade eder. “Türkiye’nin nasıl kalkınıp kurtulacağı üstüne en kesin formülü bulmuşum.” cümlesi, Freud’un bu fikrini destekler. Aysel, bilinçaltına işleyecek, kabuslar görmesine neden olacak kadar Türkiye’yi kalkındırıp kurtarma düşüncesi içinde olan iyi bir akademisyendir.

“*Kapıdan geçince kendimi dar, uzun bir salonda buluyorum. Tam karşımda ince uzun bir masa, bu salonu bir haç gibi kesiyor. Masanın ardında harmanilere sarınmış yeşil yüzlü bir dizi yaşlı adam. Onlar da kımultısız duruyorlar. Fakat ben tezimi savunur savunmaz onların mumyalaşmışlıklarından çıkacaklarına kesin inanıyormuşum. Tezimi duyar duymaz harmanilerinin içinde birden canlanacaklar, yeşil yüzleri pembeleşip beyazlaşacak ve “Yaşa!.. Yaşa!..” diye bağıracaklar... Atatürk beni alnımdan öpecek, diyorum kendi kendime. Sağ elinin işaretparmağını ileri doğru uzatarak, “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!” der gibi, “Türk milleti! Hedefiniz bu bayanın gösterdiği yoldur, ileri!” diyecek... Masanın ardında yan yana duran harmanili, yeşil yüzlü ve ellerin de göğüslerine bastırdıkları kalın, yabancı ciltli birer kitap bulunan profesörlerin tam ortasında nedense Atatürk de varmış işte. Sağ yanında altı yeşil yüzlü profesör, sol yanında yine altı yeşil yüzlü profesör. Atatürk’ün yüzü yeşil değil ama. Kanarya sarısı.”*” (A. A. -Ö.Y., s.340-341). Bir rüyanın anlatıldığı cümleler, ilk etapta Aysel’in kabus gördüğü, aklının karışık olduğunu düşündürse de detaylara inildiğinde bazı önemli göndermeler içerdiği fark edilir. Müzede bulunan mumyalar ve Atatürk arasındaki ilişki ilk etapta anlamsız gibi gelebilir. Ancak Atatürk’ün Etnografya Müzesi’nde kaldığı on beş yılda vücut bütünlüğünü korumak için uygulanan yöntemlerin halk arasında mumyalama olarak algılanışı, bu durumu anlamlı hâle getirir. O dönem çokça konuşulan ve çeşitli rivayetlere neden olan bu durum, Aysel’in zihnine müzede bulunan mumyalar olarak yerleşir. Yücel Öksüz vd., ilk ve ortaokul öğrencilerinin şiddet ve korku kavramına ilişkin algıları üzerine yaptıkları araştırmada, öğrencilerin zihin haritalarında “*kavga etmek, kızgınlık, korku, kötülük*” gibi kavramların yanı sıra “*mumya, canavar, alkol*” gibi kavramlara yer verdikleri bulgusu dikkat çekicidir (2018: 372). Mumya’nın çocuklar için korkutucu bir unsur olduğunu ortaya koyan araştırma, Atatürk’ün vefat ettiği tarihte ilkokulu yeni bitirmiş Aysel’in Atatürk’ün müzede mumyalanmış olarak korunduğu hakkında ortaya atılan rivayetlerden etkilendiğini kanıtlar.

Aysel’in rüyada renkler üstünde çokça durması da önemsenmesi gereken bir ayrıntıdır. Mumyalar önce yeşil yüzlükken Aysel’in tezini dinledikten sonra canlanır ve beyazlaşır. Atatürk’ün yüzünün rengiyse onlarla tamamen farklı olarak kanarya sarısıdır. Özge Mazlum’un renkler ve kültür üstüne yaptığı araştırmada, renklerin farklı toplumlarca anlam ve önemi hakkında verdiği bilgiler, rüyada görülen renklerin ne

anlama geldiğini çözümlmek açısından yol gösterici olacaktır. Masanın ardında harmanilere sarınmış yaşlı adamların yüzlerinin rengi olan yeşil, İslamiyet'te din ve imanın simgesi sayıldığı için kutsaldır. Hz. Muhammed'in üç sancağından birinin rengi olan yeşil, kutsal sayılan mekânlar, türbe, cennet ve Osmanlı sancağının rengidir. Hristiyanlıkta ise Baba, Oğul, Kutsal Ruh üçlemesini temsil eder (2011: 129). “*Tezimi duyar duymaz harmanilerinin içinde birden canlanacaklar, yeşil yüzleri pembeleşip beyazlaşacak ve “Yaşa!.. Yaşa!..” diye bağıracaklar...*” cümlesinde bahsi geçen beyaz renkse saflığın, mikroptan arındırılmışlığın, temizliğin, barışın simgesidir. Mazlum, beyaz rengin Türk Şaman inancında adalet ve ululuğu simgelediğini ve Şamanların Beyaz (Parlak) Hakan diyerek dua ettiklerini bildirir (2011: 129). Yaptığı tez savunmasını dinleyen yeşil yüzlerin beyaza dönmesi, onların dogmalardan arındığı ve temizlendiklerini örtük olarak sezdirir. Atatürk'ün sağ işaret parmağıyla “*Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!*” der gibi, “*Türk milleti! Hedefiniz bu bayanın gösterdiği yoldur, ileri!*” demesiye Aysel'in anlattıklarıyla aydınlanan yüzlere, kadına önem verilmesi düşüncesini aşılır. Sağ işaret parmağı da bu emrin, dogma düşüncelere verildiğini sezdirir.

Atatürk'ün yüzünün rengi olan sarıya tanrısallıktan kaynaklanan fiziksel gücü temsil eder. Mazlum'un verdiği bilgilere göre Batı Hristiyan medeniyetinde ve Çin'de sarı renk, mukaddeslik simgesidir. Mukaddes görülen kişilerin yüzlerine sarı renk hâle konur. İlkel toplumlarda sonsuz yaşamı sembolü olan sarının göğün mavisini delerek öbür dünyanın tanrısallık güçlerini ortaya çıkardığına inanılır. Aztek tapınaklarında Güneş Tanrısı sarı renklidir. Türklerde sarı renk, dünya merkezinin sembolüdür (2011: 132). Renklerin hangi anlamlara geldiğini bilmek, Atatürk'ün sarı, Aysel'e uymaları emredilen mummyalarına yeşil yüzlü verilmesinin gerekçelerini anlaşılır kılar. Kurt'a göre ise rüyada görülen Atatürk, idealize edilmiş babanın temsilidir. Atatürk'ün sol ve sağında altı yeşil yüzlü adam olmasıysa onun evliliği ve yasak ilişkisi arasında kalmışlığını simgeler (2019: 34).

“*Üstünde de traktör kullandığı zaman giydiği geniş yakalı beyaz -ya da açık renk- kostümü var. Başında geniş kenarlı bir şapka. Ortada traktör falan yok. Fakat Ata'nın başı üstünde, o resimdeki traktörün üstünde görünen tente, gölgelik gibi bir şey. Tentenin kıyısından bir yüz görünüyor. Başındaki subay şapkasına benzeyen bir şapkanın siperliğine tayyareci gözlüklerini takmış olan bir yüz. Tentenin kıyısından*

görünen bu başın gövdesi yokmuş. Atatürk'ün sol elinde bir deri eldiven. Sağ elinden çıkardığı bu tekini eldivenli sol elinde tutuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.341). Cümlelerde ayrıntılı olarak bildirilenler, Atatürk'ün köylüye o dönem için yeni teknoloji traktörleri tanıttığı, bizzat sürerek nasıl kullanılacağını öğrettiği sahneyle aynıdır. Hatta tentenin kıyısından görülen, başında subay şapkasına benzeyen bir şapkası bulanan, tayyareci gözlükleri takmış, gövdesi görünmeyen yüze kadar her şey aynıdır. Atatürk'ün yeşil yüzlü adamlara *“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!”* der gibi, *“Türk milleti! Hedefiniz bu bayanın gösterdiği yoldur, ileri!”* dediğini hayal ettikten sonra Aysel'in Atatürk'ü traktör fotoğrafıyla aynı betimlemesi, dolaylı olarak Atatürk'ün yeşil yüzlü (dogmatik düşünceli) adamlara yol gösterici, öğretici bir rol üstlendiğini sezdirir. *“Atatürk'ün sol elinde bir deri eldiven. Sağ elinden çıkardığı bu tekini eldivenli sol elinde tutuyor.”* cümleleri, öğretilenler sonucu herkesin istenen safa geçmesinin amaçlandığını çıkarımlatır.

“İki muhafızın ortasından geçip de bu dar, uzun salona girerken şimdiki yaşımdaydım. Fakat Atatürk'le yaşlı profesörlerin önünde dururken bir de bakıyorum on yaşımdayım. Ayaklarımda yılan derisi ökçeli iskarpinler... Eyvah, öğretmenlerim şimdi beni süs düşkününü bir kız sanacaklar, diye telaşlanıyorum. İskarpinlerin teki o sıra bir kuyuya düşüyor. Kuyuya ip sallandırıp alayım derken bir de bakıyorum, ayağımda. Ama bu sefer de ökçesi yok.” (A. A. -Ö.Y., s.341).

Sözü edilen iskarpinler, annesinin düğünden düğüne giydiği, uçları yılan derisi kaplı iskarpinleridir. Aysel, bu iskarpinleri, kendine büyük olmasına rağmen müsamerede kentli memure rolü için giymiştir. *“İskarpinlerin teki o sıra bir kuyuya düşüyor. Kuyuya ip sallandırıp alayım derken bir de bakıyorum, ayağımda.”* cümleleriyle rüyada gördüklerini anlatan Aysel, sonrasında *“Ama bu sefer de ökçesi yok.”* cümlesiyle yaşadığı olağandışılıklardan söz eder. Müsamerede giyeceği iskarpinleri yarısına kadar doldurabilen, sivri ökçeler üstünde hiç duramayan Aysel için kurulan *“Evde yapılan bir iki deneme de iskarpinlerin belinden kırılmasıyla sonuçlanmıştı.”* (A. A. -Ö.Y., s. 26) cümlesi, onun ayakkabıları bir oyuncak gibi gördüğünü ifadeye çalışır. Başka bir deyişle ökçeleri kırdığı için annesinden azar işiten Aysel, ayakkabıların neden kırıldığını anlamayacak kadar oyun çağı çocuğudur. Ayakkabılar üstünde oynarken ökçelerin neden kırıldığını anlamayacak yaştadır. Kuyudan aşağı bakarken ayakkabılar bir var olmuş, bir yok olmuştur; Aysel ne olduğunu anlayamamıştır. On yaşında kentli

memure olma görevi verilen ancak kadın kılıkları içinde çocuksu hayaller kuran Aysel, kendinden bir büyük gibi davranması beklendiği için bocalar.

Kurt, rüyada idealize edilmiş baba sembolü göreviyle bulunan Atatürk'ün karşısında, Aysel'in annesinden bir parça olan yılan derisi iskarpinlerle bulunmasına değinir. Freud'a göre yılan, erkek organının simgesidir. Yılan derisi iskarpinin ökçesinin olmamasıysa Aysel'in erkek egemen toplumda varlık bulmaya çalışmasını sembolize eder. Aysel, babasının karşısında yılan derisi iskarpinleriyle durarak erkeklerin baskısından kurtulmayı; iskarpinlerin ökçelerini kıraraksa annesinin talihini yaşamak istemediğini işaret eder (2019: 35).

“Sonunda, “Hah, buldum işte!” diyorum ve bir çuval bulgurun içinden bir plak çıkarıyorum. Plak, Edith Piaf'ın Non, rien de rien'iymiş. Fakat kapağında bir jandarma resmi var. Plağı uzun masanın üstüne koyuyorum. O masa bir pikapmış sözde. Ben pikaptan Edith Piaf'ın sesinin yükselmesini beklerken, “Odeon rekor!” diye Hafız Burhan'ın sesine benzer bir ses duyuyorum. Ardından, “Tanrı uludur!.. Tanrı uludur!..” diye ezan okunuyor. Çırpınıyorum. Boynumdaki tilki kürkünün başı o sırada canlanıyor. Tilkinin ağzı habire çenemi ısırtıyor. Konuşamıyorum. Tilkinin ağzı derdimi anlatmama engel oluyor. Tilkinin ağzını çenemden kovuyorum kovuyorum gitmiyor... Kovuyorum kovuyorum gitmiyor...” (A. A. -Ö.Y., s.341). Cümlelerde sözü edilen plağın bir çuval bulgurun içinden çıkarılması ve kapağında jandarma resminin olması ayrıntıları önemlidir. Çünkü gerçekte “Edith Piaf”ın “Non, rien de rien” plak kapağında, kendine ait fotoğraf bulunur. Bu ayrıntı, cümlelerde verilecek bilginin önemini artırır. “Ben pikaptan Edith Piaf'ın sesinin yükselmesini beklerken, “Odeon rekor!” diye Hafız Burhan'ın sesine benzer bir ses duyuyorum. Ardından, “Tanrı uludur!.. Tanrı uludur!..” diye ezan okunuyor.” cümleleri, Batılaşma, dinî kaynaklı yaşam ve Türkleşme çalışmaları çatışmalarının sezdirimini yapar. Cümlede üç unsur barındıran verilerin olması, Aysel'in bu karmaşa içindeki travma yaşadığını ortaya koyar. Hidayet Aydar tarafından aşağıda verilen bilgiler, Edith Piaf'ın plak kapağında neden jandarma resminin yer aldığını açıklayabilir. Aydar, diyanetin emrinin ardından Türkiye'deki istinasız tüm camilerde Türkçe ezan okunmaya başladığını bildirir. Bu emre uymayanlara yaptırımlar uygulanacağı beyan edilir ve denetim için polis ve jandarmalar görevlendirilir (2016: 30). Cümlede, Edith Piaf'ın sesinin yükselmesini beklerken Hafız Burhan'ın sesinin duyulması, ardından da ezanın Türkçe okunması, o

yıllarda yaşanan olayların örtük sezdirimini yapar. Evlerde konuşulanları duyarak büyüyen Aysel'in rüyada böyle bir şey görmesi, bu olayların onun bilinçaltına yerleştiğini çıkarımlatır. Kurt, Aysel'in pikaptan Edith Piaf'ın "*hayır hiçbir şeyden pişman değilim*" şarkısını beklerken ezan okunduğunu görmesini, dinî açıdan baskıda hissetmesine bağlar (2019: 35). Radyoda Batılı müzik dinlemek isteyen Aysel'e uygulanan baskılar, hangi müziği dinleyeceğine yapılan müdahaleler, onu boğar ve ses çıkarmasına engel olur. Küçüklük döneminde yaşadığı tüm travmaların rüyasında karışık olay ve durumlar şeklinde baş göstermesi, Aysel'in rüyada da boğulmasının zeminini hazırlar.

Boğularak çırpınmasına neden olan bir başka konu, boynundaki kürkün canlanmasıdır. Müsamere hazırlıklarıyla ilgili verilen "*Ebe Nurinnisa, başlarından uç uca birbirine eklenmiş iki tilkisini getirip verdi. Öğretmen Dünder da, yakası kürklü bir mantonun yerini bu tilkilerin almasına ses çıkaracak zamanı bulamadı.*" (A. A. -Ö.Y., s. 25) cümlelerinde bahsedilen olay, Aysel'in korkusunun rüya aracılığıyla ortaya çıktığını çıkarımlatır. "*Tilkinin ağzı habire çenemi ısırıyor.*" olay bildiri cümlesi, küçükken tilkinin canlanıp çenesini ısıracağından korktuğunu düşündürür. "*Konuşamıyorum. Tilkinin ağzı derdimi anlatmama engel oluyor.*" diyen Aysel, tüm baskılara korkusundan ses çıkaramaz. Bu korku, eve kapatılıp evlendirilme, toplumla zıtlasmama gibi konuları da içerir. Aysel, Atatürk ideallerinden kopmamak uğruna bazı şeylere ses çıkaramaz, boğulur...

"*Ben böyle kırık ökçe, plak ve tilkinin başıyla uğraşırken Atatürk birden kımıldıyor. Sol elinde tuttuğu deri eldivenini yüzüme doğru sallıyor. Ürkerek başımı kaçırıyorum. Ata, sönmekte olan bir ateşi yelpazeler gibi durmadan yüzümü eldiveniyle yelpazeliyor. Fırtınaya tutulmuşum sanki. Bir türlü gözlerimi tam açamıyorum. Açıp kapıyorum, açıp kapıyorum. Bu nedenle Ata'nın yüzünü güçlükle görebiliyorum. Yüzü sanki bir ocağın küllerini üfler gibi. Bir yandan üflüyor, bir yandan, "Hani tezin? Göster bakalım tezin!" diyor. Çok zorluyor beni. Paralanıyorum, yoruluyorum, tükeniyorum, tilkinin başını kovuyorum; Türkiye'yi kalkındırıp kurtaracak olan kesin formülü bir türlü bulup çıkaramıyorum. Sözde o formül küçücük bir kâğıtta yazılıymış ve bu kâğıdı da önlüğümün cebine koymuşum. Bir elimle tilkinin başını tutup, öteki elimle okul önlüğümün ceplerini karıştırıyorum. Elim cebime daldıkça dalıyor. Cebimin dibini bir türlü bulamıyorum. Atatürk ise durmadan, "Hani tezin? Hani tezin?" diye beni*

yelpazeleyip yüzüme yüzüme üflüyor. “Nerde tezin? Göster tezini? Hani tezin? Hani tezin?” (A. A. -Ö.Y., s.342). Atatürk’ün sol elinde tuttuğu eldiveni sallaması, önemli bir ayrıntıdır. Atatürk, Aysel’i yola durmadan devam etmesi için körükler, yüreklendirir. Sol elle salladığı körükle ona güç verir adeta. Atatürk, bir kadın olarak geleceğe yön vermesini istediği Aysel’i alevlendirerek küllerinden doğurmaya çalışır. ““Bir yandan üflüyor, bir yandan, “Hani tezin? Göster bakalım tezini!” diyor.”” cümlesinde, Atatürk’ün Aysel’in hayatında tetikleyici bir rol üstlendiği sezdirilir. Aysel ise tüm engel, koşturma, yorulma, boğulmalara rağmen Atatürk’e layık olabilmek için durmadan koşar ancak tükenme noktasına gelir. “Çok zorluyor beni. Paralanıyorum, yoruluyorum, tükeniyorum, tilkinin başını kovuyorum; Türkiye’yi kalkındırıp kurtaracak olan kesin formülü bir türlü bulup çıkaramıyorum.” cümlelerinde, Aysel’in kendini paralaması sonucu yaşadığı tükenmişlik, zorlanma gözler önüne serilir. Formülü bir türlü bulamaması, olmuş gibi görüp olmadığını sonradan anladığı tüm çalışmalarının boşa gitmesi, geriye dönülmesi nedeniyledir. Formülü aradığı cebin dipsiz bir kuyu gibi olması, bunun yanında yüzünü ısırın, konuşmasını engelleyen tilkiyle cebelleşmesi, ülküleri uğruna girdiği yoldaki yaşadığı zorlukları gözler önüne serer. “Atatürk ise durmadan, “Hani tezin? Hani tezin?” diye beni yelpazeleyip yüzüme yüzüme üflüyor. “Nerde tezin? Göster tezini? Hani tezin? Hani tezin?”” cümlelerinde Atatürk’ün tarafından tekrarlanan cümleler, Aysel’in hayatı boyunca kendini motive etmek için kullandığı kendi iç konuşmalarıdır ve bilinçaltını ortaya koyan bir rüya sonucu ortaya çıkar.

“Sağ yanındaki yeşil gözlü altı profesörle sol yanındaki yeşil yüzlü altı profesörün ellerindeki ağır, kocaman ciltler meğer kitap değilmiş. Birer yemek tabağıymış. Çatal bıçakları da var. Masanın çevresinde oturuyorlar bu kez. Çatal bıçaklarıyla tempo tutuyorlar: “Getir tezini, getir teziniiii!.. Getir tezini, getir teziniiii!..” Önlerine telaşla bir tencere dolma koyduğumun ayırdında değilmişim. Birden anlıyorum ki tezim değil, dolma tenceresi bu. Çok utaniyorum. Hele Atatürk’ten çok utaniyorum. O’na asıl tezimin bu olmadığını söylemek istiyorum. Ama Atatürk’ü göremiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.342-343). Yeşil yüzlü adamların toplamda on iki kişi olması, önemli bir ayrıntıdır. “Kudüs’ün 12 kapısı, Yunan Mitolojisi’ndeki 12 tanrı, Hz. İsa’nın 12 havarisi, İsrailoğulları’nın 12 kabileden meydana gelmesi, 12 imam, Hz. Musa asasını yere vurduğunda fışkıran 12 pınar, Göbekli Tepe’deki 12 tapınak...” on iki sayısının dinle

bağını ortaya koyar. Aysel'in yeşil yüzlü adamların önlerine tez yerine dolma tenceresi koyması, onun iş kadını ve ev kadını kimliği arasında sıkışmışlığını dolaylı olarak sezdirir. Atatürk'ün sağında olan adamlar, ev kadınlığını; solunda olanlarsa iş kadınlığını sembolize eder.

“Çok utanıyorum. Hele Atatürk'ten çok utanıyorum.” duygu bildirimi cümleleri, kendinden çağdaş, modern, eğitilmiş, elinden iş gelen kadın olmasını isteyen Atatürk'e layık olamamanın verdiği duyguları barındırır. *“O'na asıl tezimin bu olmadığını söylemek istiyorum.”* diyen Aysel, Atatürk'e aslında çok çalıştığı, çabaladığı gerçeğini anlatmak ister. Ancak Aysel, tüm isteklerine olduğu gibi bu isteğine de ulaşamaz.

Kurt; toplum baskısı, erkek egemenliği, bekâret tabusu, kadının cinsel obje olarak görülmesi gibi konuların Aysel'in rüyalarını etkilediğini ifade eder (2019: 36). Aysel, idealist aydın kimliği ve toplumun öngördüğü kadın arasında kaldığı için rüyasında kendini dolma ve tez ikilemi arasında görür.

“Atatürk olduğunu sandığım kişi, bir de bakıyorum bir avcı. Boynumdaki tilkiyi vurmaya çalışıyor. Bir av tüfeğini üstüme doğru çevirmiş, nişan alıyor. “Canlı tilki değil o. Müsamere kürkü, müsamere kürkü...” demek istiyorsam da sesim çıkmıyor. Tayyareci gözlükleri olan o avcı, üstüme üstüme nişan alıyor hep.” (A. A. -Ö.Y., s.343). Atatürk'ün istediği kentli memure olmaya çalışırken giydiği kıyafetlerden korktuğu anlaşılan Aysel'in bilinçaltına avcı ve ölü tilki korkusu yerleşir. *“Tayyareci gözlükleri olan o avcı, üstüme üstüme nişan alıyor hep.”* cümlesinde sözü edilen Atatürk'ün traktör fotoğrafındaki gövdesi görünmeyen yüzün Aysel'e bu korku nedeniyle korkunç geldiği anlaşılır.

“Evet. Nihayet kocam. Yorucu, utandırıcı bir düşün ardından. Tam bunun ardından Ömer'i düşünmekten kaçamıyorum artık. Asıl düşünülmesi gerekli olan şeye daha fazla karşı duramıyorum. Ömer düşüncesi beni, en güçsüz, yaşayıp yaşamadığımı bile artık bilemediğim bir anımda yakalıyor, kıştırıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.346-347). Aysel'in rüyada patlama yaşaması, onun bastırılmış duygularını dışa vurmasını sağlar. Aysel, en zayıf anında artık kendine engel olamaz ve içine bastırdıklarıyla daha fazla mücadele edecek gücü kalmaz. Bu sayede gerçeklerle yüzleşebilecek Aysel'in yaralarını gizlemek, görmezlikten gelmek yerine onarıp iyileştirmesi mümkün olabilecektir.

“Semih! Semih!” diye bağıryorum. Semih beni görmemezliğe geliyor. Ben hariç, herkese gülücükler dağıtıyor. Herkes de ona.” (A. A. -Ö. Y., s.394) cümleleri,

Aysel'in hissettiği yalnızlık duygusunu dolaylı olarak sezdirir. Metnin önceki kısımlarında verilen “*Hiç arkadaşım yok benim.*” (A. A. -Ö.Y., s.331) cümlesi, rüyasına kadar giren yalnızlık duygusunun Aysel'in küçüklük yaşlarına ait bir travma olduğunu çıkarımlarır.

3.4.3. Değerlendirici Çıkarım

Cümleler arasında zihinsel uyum oluşturmak, metindeki bilgilerin bütünleştirilmesi adına önemlidir. Metnin zihinde yapılandırılması sürecinde birey, ne anlam çıkarması gerektiğini planlar; okuma anında edindiği bilgileri düzenler ve değerlendirmelerde bulunur. Çıkarım süreci, değerlendirme süreciyle eş değerdir. Değerlendirici çıkarımlar, roman kahramanların kişilik özelliklerinin anlaşılması, tavır ve davranışlarının nedenlerine ulaşılmasına imkân tanır.

Chikalanga, Warren vd.'nin değerlendirici çıkarımlarla ilgili sözlerini şu şekilde aktarır: Değerlendirici çıkarımlar, metinde geçen olay ve karakterler tarafından gerçekleştirilen eylemlerin metin için önemi, normal olup olmadığı, ahlakî yanı ve geçerliliği üzerinde yapılan değerlendirmelerdir (1992: 701-702).

Kispal, *değerlendirici çıkarımların* metnin duygusal sonucuyla ilgili olduğunu dile getirir. Değerlendirici çıkarım için art alan bilgisinin gerekli olduğunu ve anlama ulaşmak, anlamsal devamlılığı sağlamak için isteğe bağlı olmaksızın gerekli olduğunu ifade eder (2008: 8-9).

Chikalanga tarafından aktarılan bilgilere göre Warren vd., *değerlendirici çıkarımları* okurun metinde geçen eylem, olay, durum, duygu ve düşünceleri, mantık ve bilgi süzgecinden geçirdiği önceki bilgileri temelli çıkarımlar olarak tanımlar (1992: 701-702).

Değerlendirici çıkarımlar, kahramanların duygu ve düşüncelerinin anlamlandırılması; olay ve durumların nedenlerinin açıklığa kavuşturulması sürecinde yararlanılan çıkarımlardır:

Nereye gittiğini bilmediği “*Minibüs beni nereye götürürse oraya gidiyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 74) cümlesinden anlaşılan Aysel, tam olarak ne yapmak istediğinin farkında değildir. “*Onlar herhangi bir gece, nasıl ışıklı bir büyük tiyatrodan içeri dalamayacaklarsa, ben de öyle; aklımın estiği yerde aklıma esen her minibüse dalamayacağımı düşünmeliydim. Ama o sıra kendimi nerede bulursam, kendiliğinden oluyordu bu. Sonra, kendimi bulduğum yerde, gereksizliğimi de buluyordum.*” (A. A. -

Ö.Y., s. 74-75) cümleleri, o sıralar Aysel'in kendini denetleyemediğini çıkarımladır. Ayrıca “-yordu” ekiyle çekimlenen yüklem, onun kendine söz geçirememesi durumunun uzun süreden beri devam ettiğini ortaya koyar.

“Gece, yolumu değiştirmek, bir yerden uzaklaşmak, bir yere doğru yürümek, sabah beklemek, yorulmak, tükenmek ya da kendime gelmek gibi belli belirsiz amaçladığım şeyler vardı. Ulus’un dörtyol ağzında ise amaçsızdım.” (A. A. -Ö.Y., s. 75). Aysel, gece belli belirsiz amaçladığı şeyler uğruna koştururken ürkmüşken minibüsten indiğinde bir amacı olmaması sebebiyle ürker. O, amaçları olmadığında ne yapacağını bilemeyerek kendini çaresiz hisseder.

“İndirildiğim yerde dikilmiş, önümden geçen gazeteci çocuklara bakıyorum. Dört bir yana koşarak gidiyorlardı. Böylece ürküntümden sıyrıldım. Kendime yapılacak yeni bir şey buldum. Çocuklardan birinin peşine takıldım.” (A. A. -Ö.Y., s. 76). Cümleler, Aysel’in amaçsızlık, eylemsizlik anlarında ürktüğünü, kendini anlamsız hissettiğini çıkarımladır.

“Ali, ertesi sabah otelin merdivenlerini süpürürken süpürgeyi yere fırlattı:

“Vay be! Güçlü olan güçsüzü ezecekmış! Ezilmeyeceğim işte!”

Geceden kalan her şey; bütün şiirler, bütün konuşmalar, bütün davranışlar, lokantanın o dumanlı havası, birasına katılmış, kendisine ismarlanan o ilk votka, o akıllı şakalar, o abiler, başkentte gördüğü bu ilk yakınlık, o öfkeler, o gözyaşları birinden ötekine aktarılan; birinden ötekine geçen, hemen geçen kahkahalar, sövmeler hatta, hatta adam yerine konuluşu kendisinin, yanağından öpülüştü toplandı toplandı, Ali’nin kafasında böyle bir tümce oldu.” (A. A. -Ö.Y., s.149). Ali, toplantıda yaşanan her şeyi özümser ve lokantadakilerden cesaret alarak başkaldırır. Abilerinden gördüğü her şeyi samimi, içten, doğru, güngörmüş, bilgili bulduğu için iyi kötü ayırt etmeden benimser. Çavuş’a göre Ali, romanda köylü ve ezilen bireylerin temsili olarak yer alır. Fakir oluşu sebebiyle hep aşağılanır ve ötekileştirilir. Yemek yemek için girdiği lokantada ilk defa değer gördüğü için abilerinin tavır, hareket ve düşüncelerinden etkilenir (2015: 342-343).

“Yeniden diri, dolu bir kızdım. Bütün aklım, bilgim, saçlarım, dudaklarım, göğsüm, belim, dünyaya bakışım, gülüşüm, söyleyişim bir bütün hâlinde ortaya dökülüyordu (...) Havaya değip de bozulmasın diye salamura tenekelerinin üstüne taş koyarlar. O zaman düşünmemiştim sanıyorum. Ama galiba taşı kaldırılmış bir peynir tenekesiydim.” (A. A.

-Ö.Y., s.195). Salamura peynir gibi üstüne yükler yüklenen Aysel, bozulmaması için hayatın sunduğu tüm güzelliklerden ezilerek mahrum edilir. Engin ile sabahlanan o gecede, Aysel, üstünden kaldırılan taş sayesinde yüklerinden kurtulur ve kendini ortaya döker. Tenekedeki taşların altında rengini yitirmediği o tutsaklık döneminden kendine ve etrafına renkler saçarak çıkar. Aysel'in benliğinin ortaya çıkmasında, ona ışık olan, üstündeki yükleri saatlerce yapılan sohbetlerle bir bir kaldıran Engin etkili olur. *“Dünyam zenginleşti. Büyüdü...” diyerek gitti. Gün ağarıyordu. Daha kalmak istiyordu. “Kal” demedim.”* (A. A. -Ö.Y., s.195) cümleleri, o gecede yalnızca Engin'in Aysel'e değil; Aysel'in de Engin'e bir şeyler kattığını ifade eder.

“Gelir misin benimle şuraya?” “İşe gideceğim.” “İyi ya.” Yürüyüp çıkıyorum parktan. Yüreğimde büyük bir rahatlık duyuyorum. Kendi yaşıtımdan kim olsa, işi mızımlığa dökerdi. Ya “Sen de gitme” ya da “Ben de geleyim” diye... Ne zaman buluşuyoruz yeniden? Nerde görüşüyoruz? Bize gelin. Hayır, biz size gelelim. Aramadınız bizi. Biz de sizi arayamadık...

Enginle rahattım işte. Onunla aynı yatağa girdiğimi unuttuğum çok günler olmuştur.” (A. A. -Ö.Y., s.287). Engin ve Aysel, birbirlerinin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak zorunda hissetmedikleri bir birliktelik yaşar. Onların arasındaki ilişki, kuralcı değildir. *“Enginle rahattım işte.”* diyen Aysel, yeterince kural yüklü, yorucu, koşturmacalarla dolu hayatında kendine yük olmayan Engin'le özgürleştiğini ve rahatladığını hisseder.

“Bakalım önümüzdeki yıl ortaokula yine devam edebilecek mi? Ortaokula gidebilmek için çok ağlamış. Kendini dereye bile atmaya kalkmış. Babası, onu yine de öyle kız haliyle başkente gönderemezdi ama babam araya girdi. Babamın zoruyla Aysel'i Ankara'ya, teyzesinin yanına gönderdiler. Zaten abisi İlhan da bu yıl orada devam ediyormuş.” (A. A. -Ö.Y., s. 44). *“Kız haliyle başkentte ne işi var!”* denilerek okula gönderilmek istenmeyen Aysel'in intihar girişimi, bir şımarıklıktan ziyade bir başkaldırı, bir direniştir. Çocuk yaşta yapmaya yeltendiği intihar girişime bakarak Aysel'in ölmek istemesinin altında yatan nedenlerin bir ülküden kaynaklandığı anlaşılır.

“Dolmuştan Kızılay'da inip Çankaya'ya yürüme isteğini nasıl bir biçimde ortaya koydu ki ben yolumu değiştirdim? Yoksa bunu ben mi istedim? Dengesiz bir coşkunlukla bütün görevlerimi bir yana bırakıp, hadi gel, karda yürüyelim, mi dedim? Hayır. Bu istek ondan geldi. Ama beni ürkütmeden, o, gerekliliğine inanmaya çalıştığım uzaklığı

metreleyip aramıza koymayı düşündürmeden bana, nasıl yaptı bu işi? Belki de hiçbir şey söylenmemiştir. Kendiliğinden öyle olmuştur. Yürürken büyük bir tatil günündeymişim gibi keyifliydim ama.

“Benim gibi siz de hiç çocukluğunuzu yaşamamışsınız galiba hocam?”

Bir cümle. Bu cümle gepgeniş yayılıyor. İsmet İnönü’nün evinin karşısındaki çamların beyazlığını örtüyor. Her yeri kaplıyor. Her yeri, her şeyi kaplıyor...” (A. A. - Ö.Y., s.344-355).

Vericinin Aysel’e yaptırdığı ve kesin bir sonuca varılmayan sorgulamalarla sezdirilmek istenen, Aysel’in Engin karşısında normal bir birey, kadın, duyguları olan bir insan olduğunu hatırladığı, bu nedenle koşturmalara ara verdiğidir. Eve gidip kendine çay yapmayı, duş alıp rahatlamayı bile lüks sayan Aysel, Engin karşısında *“Yürürken büyük bir tatil günündeymişim gibi keyifliydim ama.”* cümlesinde görüldüğü gibi hayata döner.

Engin tarafından yöneltilen *"Benim gibi siz de hiç çocukluğunuzu yaşamamışsınız galiba hocam?"* cümlesi, Aysel’in içinde bulunduğu durumu en güzel özetleyen cümledir. Aysel, Engin’le küçük bir çocukken bile kendinden beklendiği üzere büyük olmak zorunda hissetmez, rahattır. Birbirlerine bir şeyler anlatmak, birbirlerini ikna etmek zorunda hissetmedikleri için onun yanında kendini tatil gününde gibi keyifli hisseder. Aysel’in *“Bir cümle. Bu cümle gepgeniş yayılıyor. İsmet İnönü’nün evinin karşısındaki çamların beyazlığını örtüyor. Her yeri kaplıyor. Her yeri, her şeyi kaplıyor.”* cümleleri, Engin’in çok doğru bir noktaya temas ettiğini anlatır. Aysel, ilkokul mezuniyet müsamesinde üstüne giydirilen kentli memure rolüne girip çıkamamış, bu rolde kalmak için ailesi karşısında hep istedikleri biri gibi rol yapmış ve o rol hayatının merkezi olmuş üniversite hocasıdır. O çocukluğunu yaşayamadığı için Ümmü nenesi gibi gençleşmek isteyen böylece kendi yaralarını tamir edeceğini düşünen küçük bir kız çocuğudur.

Değerlendirici çıkarımlar, kahramanlar tarafından gerçekleştirilen eylemlerin toplumsal kabullere uyup uymadığı, toplumun düşünce yapısının karakter üzerine etkisi ve kabul edilebilir olup olmadığı; kurgusal metin içinde yer alan olayların kahramanlar üzerinde bıraktığı etkiler gibi metnin çözümlenmesinde önemli konuların açığa çıkarılmasını sağlar:

“Eniştem, yanımıza gelip de beni birlikte dans etmeye çağıran kırmızı saçlı bir oğlanı azarlayınca, çok utandım. Ne olsa eniştem de benim yanlarında emanet olduğumu düşünüyor. Eve dönünce teyzeme, “Babasının bana pezevenk demesini istemem tabii” dediğini duydum, ki o da haklıdır bir bakıma. Ancak sen de bilirsin ki, biz kendimizi bildikten sonra ne olacak değil mi? Biz Türk erkeklerine hep kardeşimiz gözüyle bakarız ve bakmalıyız. Onun dışında bizim kötü düşüncelerimiz olamaz ve olmamalıdır. Biz böyle yetiştik ve gerek Dünder Öğretmenimizden, gerekse buradaki öğretmenlerimizden böyle feyz aldık. Onun için kardeşim, benden yana sakın şüphelenmesin. Ben zaten o kırmızı saçlı çocuğun beni dansa kaldırmasını tabii karşılasam da, niyetini bilmediğim için, eniştem kalk dese de, kalkmazdım.” (A. A. -Ö.Y., s. 80-81).

Güneş Spor Kulübü’nün düzenlediği partide Aysel’i dans etmeye çağıran çocuk, böyle bir şeye izin verirse babası tarafından tepki göreceği gerekçe gösterilerek eniştesi tarafından azarlanır. Onlara emanet edildiği için eniştesinin çocuğu azarlamasını bir bakıma haklı bulan Aysel, kendini dansa kaldırmak isteyen çocuğun bu tavrını doğal karşıladığını söylemesine rağmen eniştesi izin verse de çocuğun niyetini bilmediği için yine de kalkmayacağını söyleyerek kadın kimliğini bastırmayı meşrulaştırır. Aysel’in erkeklere mesafeli duruşu, Atatürk’ün istediği gibi bir Türk kızı olmasına engel olacak her şeyden kendini uzaklaştırmak içindir. Özgürleşme ideali peşinde koşan Aysel, erkeklere kardeş gözüyle bakarak namus kavramını dayatan topluma karşı suç işlemekten korkar. Sumbaş’a göre “Yeni devlet elitinin kafasındaki batı eğitilmiş Türk kızları, ne Batının sınırsız özgürlüklerine ne de geleneğin cahil / karanlık / eğitimsiz niteliklerine sahiptir.” (2017: 11-12). Cumhuriyetle birlikte toplum baskısı ve baba korkusu gibi değerlerin yerini vatan sevgisi, hizmet bilinci, ülkeye bağlılık gibi değerler almış bu da kadınları kara çarşaflarından çıkarırken kadınlığı bastırma peçesi altına sokmuştur (2017: 16-17).

“Halası hiç değilse bilmediğine özenmeyecek kadar sağduyu sahibiydi. Sessiz oturuyor, çayını yudumluyor, garsona bir dilim limon getirmesini söylemesi için kaptan kocasının kulağına fısıldıyordu. Yine de dudağına hafif bir ruj sürmekten ve yarım kollu bir giysi içinde olmaktan gayri Batı’yla hiçbir ilişki kuramamış olduğu ortadaydı.” (A. A. -Ö.Y., s.128). Sumbaş, Cumhuriyet ile birlikte Türk kadınından Batı’nın medeniyet düzeyine erişmesinin ve kendini geliştirmesinin beklendiğini söyler. Romanda Batılı kadın, yeni devlet düzeni içindeki kadından beklenen bu özelliklerin altını çizmek,

özenilmesi gereken kadın imajını göstermek maksatlı kullanılır (2017: 18). Aydın'ın halasını, Sevil'in yengesiyle karşılaştıran verici, halanın bilmediği şeylere özenmeyişi, sürdürdüğü ruj ve yarım kollu kıyafetiyle batıyla ufak da olsa ilgili oluşuna değinir tüm bunlara rağmen erkeğinin yanında silik oluşunu da vurgular. Tilla'nın eğlenceli ortamında sessizce oturan hala, Alman yenge gibi nerde nasıl davranacağını bilemez. Çayına limonu kendi istemez, bu isteğini eşinin kulağına fısıldar. Bu durum, yüzyıllarca erkeğin arkasında silik konuma getirilmiş kadının bu kadar kısa sürede beklenen düzeye getirilemediğini gözler önüne serer. Daha çok evlerde bulunan kadın, her ne kadar balo, çaylı toplantılarla medenileştirilmeye, eğitilmeye çalışılsa da kısa sürede büyük yol kat edilemez. Halanın sürdürdüğü rujun hafif oluşu, giydiği giysinin yarım kollu oluşu, batıyla kurulması beklenen ilişkinin boyutlarını ortaya koyar. Toplumun kalıplardan sıyrılmasının zorluğuna dikkat çekilmek istenen satırlar, ülkede devrimlerin yerleşmesine öncülük eden kişilerin dahi Batılı insanlarla karşılaştırılınca geri kalmışlığını ortaya koyar. Verici, giyimden tut, hal ve hareketlere kadar farklara dikkat çekerek toplumun tutsaklık perdelerinin yırtılmasındaki zorluğun görülmesini ister. Okurun bu bilgilerden Atatürk fikirlerini içtenlikle benimsemek isteyen Aysel'i ölmeye götürecek ülke şartlarıyla ilgili çıkarımlara ulaşmasının önünü açar.

“Evet. Bir kez yattım öğrencimle. Bu yatıştan kısa süren, değişik bir tat aldım. Burası gerçek. Bedenimden çok, beynimde kurulan bir imparatorluğun şehvetiydi belki. İnsan kendini tek başına özgürleştiremezse ve tek başına özgürleşme düşü içinde boğulmuşsa, kendinden sonra gelenlerin altına yatmalıdır.” (A. A. -Ö.Y., s. 49). Öğrencisiyle yatmak, Aysel için yetiştiği toplumsal yapıya bir başkaldırıdır. Aysel, bu durumdan haz alır ancak bu haz bedensel değil; zihninde kurulan özgürlükçü yapılanmanın hazzıdır. Her şeye ve herkese rağmen çocukluğundan beri kelebek gibi özgür olma hayalleri kuran Aysel, tek başına gerçekleştirmeye gücünün yetmediği bu hayalini, daha aydın ve özgür yapıda olan bir sonraki nesille gerçekleştireceğini düşünür. Bir önceki nesil olan anne babaların bağnazlığının, modernleşme çalışmalarının yapıldığı kendi nesli üzerindeki hâkimiyeti ve bu hâkimiyetten uzak yeni, modern ve daha özgür nesil... Sonradan gelenlerin ideallerini gerçekleştirmek konusunda daha rahat oluşu, Aysel'i onlara yaklaştırmakta, gerçekleştirmedeği özgürlük düşünüy onlarla tatmin etmeye itmektedir. Günay Erkol, Aysel'in Aydın gibi kendi yaşlıları dururken öğrencisiyle yatmasını, 60'lı yıllar gençlerinin özgürlükçü, devrimci

oluşunun Aysel'deki özgürlük arayışını tatmin etmesiyle açıklar. Aysel'in özgürlük arayışı cinsel özgürlük arayışı olmaktan ziyade toplumsal yapıyla ilişkili olarak 60'lı yıllar gençliğinin özgürlükçü ortamına kavuşma arayışıdır (2011: 170).

“Ortada yalın bir şey var şimdi: Gebeysem bu çocuk ondandır. Öğrencimden. Zor Yıllar için bir konu. Ama hiçbir yerli film, bir öğrenci odasında, kendi öğrencisinin odasında, bir doçent hanımın kadınlık zarının yeniden nasıl bozulmuş olduğunu göstermez.” (A. A. -Ö.Y., s. 49). Kurt'a göre Aysel'in eşinden başka biriyle birlikte olduktan sonra yeniden yırtılan kadınlık zarı, aslında toplumun bekâret tabusunun yırtıldığı zardır (2019: 27). Şahin, kıza aitmiş gibi görünen kızlık zarının asıl sahibinin toplum olduğunu ifade eder (2015: 243). Aysel'in evlendiğinde yırtılan bekâretin simgesi kızlık zarı, öğrencisiyle yattıktan sonra bir kez daha, bu kez toplumun yazısız kurallarla oluşturduğu sözleşmelerini yırttığı zardır.

“Yalnızız. Çoğalana dek birlikte olmalı...”

Öğrencime bunu söylediğimde onunla yatmaya hazırdım artık. Kendimi yok saymaya. Gömleği kanlandı. Ona yeniden yırtılan kadınlık zarımı sildim. Kimse inanmayabilir. Ama ben gördüm, biliyorum: Kadınlık zarı yıllar sonra yeniden pekişiyor. Hiç değilmemiş gibi oluyor. Bütün tutsaklık perdelerini yırtıyorsun, yırtıyorsun; sonra bir de bakıyorsun, hiç el değmemişlik. Hiçbir şeye başlanılmamış sanki. Hiçbir şey eskimemiş. Yeniden eskitmeye başlamak. Aynı şeyi hep yeniden, yeniden denemek. Kendine hiçbir şey katmadan ve üstelik usanmadan, usanmaya kendinde hak tanımadan. Kadın olmadan önce insan olduğunu kendine bile unutturarak. Kendini yeniden pekiştirerek, sonsuza dek hep aynı yerde dönerek, dönerek... Kim bilir, bu belki de derimizin altına zorla tıktırılmış bir hastalıktır.” (A. A. -Ö.Y., s. 52).

Aysel'in kendini yok saymaya hazır olarak öğrencisiyle yatması, tüm tutsaklık perdelerinin yırtılması için doçent bir hocanın öğrenci odasında öğrencisiyle yapması gereken bir eylemdir. Matbaa işçisi olan öğrencisiyle kadınlık zarının bir kez daha yırtılmasına neden olan ilk ve tek birlikteliği hakkında *“Olması gereken bir şeydi. Kaçınılamaz.”* (A. A. -Ö.Y., s.114) yorumunda bulunan Aysel, birlikteliği tutsaklık perdelerinin yırtılması adına kaçınılmaz görür.

Erkeklerle kardeşçe, el ele, yan yana ülkeyi uygar milletler seviyesine çıkarması beklenen cumhuriyet kadınlarından kadın kimliğini arka plana alarak kendilerine verilen

görevleri layıkıyla yapmaları beklenir. Ancak bir aydın olarak Aysel, özgürlük kazandırmak adına kadın kimliği üzerinde uygulanan tüm baskılara karşı çıkar, toplumsal dayatmalara başkaldırır. Toplumun yargılarına ters düşen ilişki esnasında ikinci kez yırtılan zar, aslında tutsaklık perdelerinin yırtılması eylemine saflık, temizlik kazandırır. Şenol'a göre *“kadınlık zarı, bu toplumdaki kadınların tutsaklığını temsil eden bir metafordur ve özgürleşmeye, özgürleştirmeye çalışırken tekrar tekrar parçalanan özerk bir birimdir.”* (2009: 39-40).

Kadınlık zarı, medenî milletler seviyesine çıkabilmek için toplumda yerleştirilmeye çalışılan reformlar, inkılaplar karşısındaki toplum gibidir. Geliştirmeye, değiştirmeye çalıştıkça bir şekilde yeniden hiçbir şeye başlanılmamış gibi olan toplum, onca çabaya rağmen hiç el değmemiş gibi eskimeye ve eskitmeye devam etmekte bu yüzden de yine, yeniden, defalarca tutsaklık perdelerinin yırtılması gerekmektedir. Aysel, ölmeye yatmaya karar verdiği yıllarda, cumhuriyet ideallerinden kopulduğunu kadınlık zarı tabusu üzerinden toplum eleştirisi yaparak sezdirir. Aysel'e göre usanmadan, usanma hakkını kendinde bulmadan yeniden denemek, el değmemiş gibi aynı yere dönülse bile insan olduğunu unutmak pahasına sonsuza kadar tutsaklık perdelerinin yırtmak gerekir. Aysel, yıllarca kendine bir şey katmamak pahasına, kadın olmadan önce insan olduğunu bile unutarak, usanmadan kendini bu ideale adar. Onca çabaya rağmen yeniden geriye dönülmesini bir hastalık olarak görür. Aysel'in derimizin altına zorla tıktırılan bir hastalık olduğunu söylediği kadınlık zarı, cumhuriyet ideallerine karşı direnen halkın hastalıklı zihniyetinin simgesi konumundadır.

“Yatağın içine kusmak istemiyorum. Beni burada ölü bulduklarında tertemiz olmalıyım. Çırlıçıplak ve tertemiz. Ölümün eşiğinde hala güzellikçi oluşuma kıızıyorum. Bulantı zorluyor. Yataktan fırlıyorum. Musluk ya da hela; önüme gelen ilk deliğe kustum.” (A. A. -Ö.Y., s.114). Aysel, ölümün eşiğinde hâlâ güzellikçi olmaya çalışmasına kızar ancak bulantısı artınca yine de yatağı pisletmemek için lavaboya koşar. Ölü bedeninin temiz ve çıplak kalmasını isteyen Aysel, böylece ölümüne bir ulvilik atfeder.

“Aysel ne yapıyor acaba? Geçen yıldan bu yana hiçbir yerde rastlamadı Aysel'e. Okullar açık olsa Kız Lisesi'nin önünden geçiyormuş gibi yapar. Hâlâ iki örgü halindeki saçları, kolunun altında kitaplarıyla herkesinkinden uzun, soluk mantosu içinde görür onu. Aysel, yanındaki arkadaşlarının rahat kahkahalarına gülümsemeyle

katılır.” (A. A. -Ö.Y., s.153). Giyimi, kuşamıyla alay edilen, saçları uzun ve örgülü olduğu için Avrupaî bulunmayan Aysel’in saçları hâlâ iki örgüdür ve uzun manto giyinir. Yanındaki arkadaşlarının rahat kahkahalarına ise gülümsemeyle katılır. Bu durum, Aysel’in hem dış görünüş hem de tavır ve davranış olarak değişmediğini gösterir. Aysel, saçlarını kısa kestirmek ve arkadaşları gibi kısa önlük giyinmek istese de özgürce kendi seçimlerini uygulayamaz.

“İyi. Peki. Sen Ali ile yakın arkadaş ol. Hoş, onunla bile rahat konuşamazsın ya sen. Korkarsın. Bizim cahil kızlar hep korkak olurlar zaten!”

“Yok yok. Ben korkmam. Sizler de korkmayın. Babalarımız gibi yalnız kalmayacaksınız. Sizi yalnız koymayacağız, korkmayın!..” (A. A. -Ö.Y., s.181). Aysel, babalarıyla aynı kaderi paylaşmamaları için erkekleri yalnız koymamayı sorumluluk olarak görür. Bir cumhuriyet kızı olarak sorumluluklarının gerektirdiği düşünce yapısına uygun bir duruş sergiler.

“Geçen gece odamda Shakespeare’in Romeo ve Juliette piyesini okurken abim tarafından yakalandım. Bunu da bana Sabahat Öğretmen vermişti. Yırtacak diye çok korktum. Beni bir dolu azarladıktan sonra, kitabı başıma fırlatıp gitti. Sözde ben, böyle balkon sefaları anlatan yabancı kitapları okuya okuya, züppe oluyormuşum.” (A. A. -Ö.Y., s.191). Züppe olur korkusuyla Aysel’in Ulus gazetesinin Güzel Sanat sayfalarını okuması, radyodan alafranga müzik dinlemesi ve balkon sefalarını anlatan yabancı kitaplar okuması yasaklanır. Saçları kestirilmeyen; kısa etek giymesine, sinemaya gitmesine izin verilmeyen; okula bile gönderilmek istenmeyen Aysel’in üzerinde kurulan tüm bu baskılar, geleneksel düşünce yapısının ürünüdür.

“Babasının aklına getirmemek gerek; ne büyüdüğünü, ne de hâlâ okumakta olduğunu (...) Böylece kendini evin içinde yeniden unutturmak için elinden geleni yaptı. İlhan, daha o akşam radyodan Batı müziği dinlemeyi yasakladı. Aysel üstelemedi. Abisi evde olmadığı sıralar Beethoven’i, Çaykovskiy’i falan dinlemeye devam etti.” (A. A. -Ö.Y., s.213). İlhan ve babası, Aysel’in Atatürk yolunda ilerlemesinde önüne konan en büyük engellerdir. Aysel, kendini ideallerinden uzaklaştıracak her türlü tehlikeden korumak için ailesinin aklına gelmemeye çalışır, kendini onlara unutturmak için elinden geleni yapar.

“İlhan ne yapsındı? İlerlesin mi küçük ordusuyla, geri mi çekilsin? Ne yapacağını bilemeden olduğu yerde kakılıp kaldı; curcunayı seyre daldı. Bu arada baskın için

sabırsızlanan küçük ordusunu yatıştırmakta epey güçlük çekti. Milliyetçi şair, bir polis arabasına doğru itelenip götürülürken İlhan cılız bir sesle, “Tamam çocuklar. Bugünlük bu kadar. Bitti” dedi. Bodur çamların arasına dalıp, gözden kayboldu.” (A. A. -Ö.Y., s.218). Vatan, ana, bacı değerleri için kavgaya giden İlhan için kurulan “İlerlesin mi küçük ordusuyla, geri mi çekilsin?” cümlesi, onun zannettiği kadar yürekli olmadığını ve korkuya kapıldığını sezdirme görevi görür. İkinci Dünya Savaşı’na katılmama politikası izleyen siyasilere verip veriştiren İlhan için bu korku, ironik bir durumdur. O, dava arkadaşlarını dediği insanlara destek vermediği gibi bir de baskın için sabırsızlanan küçük ordusunu yatıştırmaya çalışır. Verici, kullandığı sözcüklerle İlhan’ın da bu durumu bir oyun olarak algıladığını sezdirir. “*Milliyetçi şair, bir polis arabasına doğru itelenip götürülürken İlhan cılız bir sesle, “Tamam çocuklar. Bugünlük bu kadar. Bitti” dedi. Bodur çamların arasına dalıp, gözden kayboldu.”* cümleleri, İlhan’ın yaptığı tüm konuşmalarının ezberden konuşmalar olduğunu ve zannettiği kadar dava aşkıyla yanıp tutuşmadığını çıkarımlatır.

“Aklına birden Ali geliyor. Ali’yi bulsa, işte o arayabilir İlhan’ı. İyi ama, Ali’nin çalıştığı otele gitmek de olmaz. Otel... Aysel’in kafasında otel çekinilesi bir yerdir. Hele bir kızın orada bir delikanlıyı aramaya gitmesi... Durup dururken Semiha bile neler uydurdu. Bir de Ali’nin oteline gitse, kim bilir oradaki adamların aklına neler neler gelir... Belki artık Ali’nin bile...” (A. A. -Ö.Y., s.230). Toplumun tutucu, baskıcı düşünce yapısını gözler önüne seren cümleler, Batılılık ideali kapsamında ilerlemek isteyen Aysel üzerindeki baskının ve ne kadar onaylamasa da Aysel’in bu baskıya boyun eğmek zorunda kalışının ruh dünyasına etkilerini çıkarımlatma işlevi görür.

“Ali oğlan dedikodusundan bu yana İlhan, abilik görevini iyi yaptı ama. Aysel’in arkasına adamlar koydu. Fakülteden bir iki çocuk edinip kız kardeşini uzun süre gözetletti. Bahçede hiç top oynamaya çıkmamış. Koridorlarda hiçbir erkek öğrenciyle baş başa konuştuğu görülmemiş. Dil-Tarih’in kantinine de hiç uğramamış.” (A. A. -Ö.Y., s.367-368). İlhan, kendine yobaz denmesini istemediği için Aysel’e karşı çıkmaz ancak kardeşini başkalarına denetletecek kadar kadın / kıza güven duymaz. Abinin eskiye oranla daha yumuşak tavırlarına rağmen Aysel, bir abluka altındadır. Bahçede top oynamak hele hele kantine gitmek gibi son derece insanî şeylerin bile denetlenmesi, Aysel’de özgürleşme fikrini hep korur.

“Arada bir, ya üniversite avlusunda ya da bir kahve içmek için girdiği Dupont’da Metin’e rastlıyor. Metin’in yanında hep çeşit çeşit Fransız kızları bulunuyor. Yüzünü onların saçlarına gömmüş oluyor. Aysel bu tablolara sevecenlikle bakıyor. Böyle kaçgöçsüz olunabilmesi hoşuna gidiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.369). Ankara Üniversitesi’nde İlhan’ın arkadaşları tarafından gözetlenen ve erkek öğrencilerle baş başa konuşmadığı, kantine uğramadığı bildirilen Aysel, Paris’te kahve içmeye Dupont’a gider ve erkeklerle baş başa oturur. Bu bilgi, Aysel’in Paris’te değişim, dönüşüm içine girdiğini çıkarımlatır. “Metin’in yanında hep çeşit çeşit Fransız kızları bulunuyor. Yüzünü onların saçlarına gömmüş oluyor.” cümlesinde, çeşit çeşit kızlardan söz edilmesi, Aysel’e yakın temasta bulunan Metin’in Aysel’i sadece bir gövde olarak gördüğünü ortaya koyar. İkisi de aynı ülkenin yetiştirdiği bireyler olmalarına rağmen Aysel ve Metin’de görülen davranış farkları, ülkede kız ve erkeklere farklı muamelelerde bulunulmasından kaynaklanır. Yetiştirilme farkı, yurtdışında bile kız çocuklarını kendini korumaya zorunlu hissettirir.

“Annem saçını ondüle yaptırdı. Fakat babam daha başörtüsünü çıkarttırmıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.110). Ankara’da Batılı, laik ortamla karşılaşan Aysel’in annesi, geleneksel fikirden uzaklaşarak dış görünüşünde değişiklikler yapar. Aysel’in annesi üzerinden toplumsal düzenin insanları nasıl şekillendirdiğinin ortaya konduğu satırlar, insanların eğitildiğinde ya da farklı kültür çevrelerine girdiğinde nasıl değişebildiklerini gözler önüne serer. Salim Efendi, toplumda yerleşmiş erkek hegemonyası ve ataerkil yapı sebebiyle karısının başörtüsünü çıkarma isteğine engel olur.

Metinde verilen, verilmeyen, boş bırakılan bilgilerin bilişsel yeteneklerle doldurulması, bilgilerin zihinsel olarak düzenlenmesi, bütünleştirilmesi sırasında değerlendirici çıkarımlardan yararlanılır:

“Kızımı sekiz aylık ölü doğurduğumda doktor, artık çocuğumuz olmayacağını söylemişti. Bunu şimdi düşünüyorum. Bir başka erkek tohumunun içime dolduğunu ilk akıl ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 48). Aysel, sekiz aylıkken ölü doğurduğu çocuğunu düşünmekten kaçır. Çocuğunun olmaması ve eşini aldatmış olması konuları üzerinde çok durmayarak okuru başka önemli konuların varlığına doğru yönlendirir.

“Tarih öğretmenimiz Nihal Hanım’dan çok korkuyorum. Çok sert ve benim çok çirkin giyindiğimi söylüyor. Saçlarımı Garplı bir kız gibi kestirmemi, alagarson yaptırmamı istiyor. Fakat babam, bunu duymak bile istemez.” (A. A. -Ö.Y., s.109-110).

Aysel, kendine sert davranıp çirkin giyindiğini söyleyen, saçlarını Garplı bir kızlar gibi kestirmesini isteyen öğretmenleriyle ailesi arasında kalır. Öğretmeninin kendinden beklediklerini yapamadığı için korkmaya başlayan Aysel, okul hayatı boyunca yapmak isteyip üstüne kurulan baskı nedeniyle yapamadığı ve direnerek zorla elde etmeye çalıştığı şeyler için savaşı. İlkokulda olduğu gibi ortaokul boyunca da aile baskısı görmesi sebebiyle buhranlı dönemler yaşar. Bu durum onun sosyal hayatta içine kapanmasına ve kalabalıklar içinde yalnızlaşmasına neden olacak travmaların başlangıç noktası olur. Çavuş'a göre öğrencilerin okulda aldıkları eğitimle medenî ve Batılı olması için uğraşılırken evlerde aileler çocuklarını kendi ahlakî normları ve inançlarına göre yetiştirmek ister. Aysel, öğretmenlerinin söylediklerini yapmaya çalışan, Atatürk fikirlerini özümseyen, ülkenin gelişmesi adına yapılması gerekenleri kendine görev bilen öğrencidir. Evde alınan geleneksel eğitimle okulda alınan uzak ve yakın hedeflerle donanmış eğitim arasında, kişilerin kimlik kazanma süreçlerini olumsuz yönde etkileyecek farklılıklar vardır. Aysel, bu farklılıklar nedeniyle değerler çatışması ve kimlik krizi yaşamaya başlar. Ne Atatürk'ün istediği gibi Batılı, uygar bir Türk kızı ne de ailesinin istediği gibi olur (2015: 340-342). “*Şimdi bir de radyoları var (...) Gelgelelim, abisi bir aydır bu kutunun içinden alafranga dinlemeyi yasakladı.*” (A. A. - Ö.Y., s.107) cümleleri de Aysel'in okulda aldığı eğitimin tersine evde gördüğü muamelenin ifade edildiği cümlelerdir.

“Amca, benim de kavalıem olacak mı acaba bu gece?”

Çocuklarını genç yaştan toplum hayatına alıştırmak isteyen Avrupa görmüş ana babalar, onları böyle arada bir gece toplantılarına taşırlar. Babası, Sevil'i nereye taşımak istiyordu acaba? “Ben kızımı esaslı surette okutacağım!” dedi, dedi de, şimdi bir de kızıyor kavalıye üstüne soru sorduğu için. Hemen sözü değiştiriyor.” (A. A. - Ö.Y., s.135). İnsanların kendini değiştirmesinin zorluğunu ortaya koyan satırlar, ülke çapında yaşanacak değişimin zor olduğunun çıkarımlanmasını sağlar. Halkın cumhuriyet ideallerini, gereği gibi benimsemesi için yapılan tüm uygarlaşma girişimlerine rağmen istenilen değişim sağlanamaz. Zaten Aysel'in ölmeye yatma kararı almasında etkili olan faktörlerden biri de bu konudur.

Değerlendirici çıkarımlar, roman kahramanların kişilik özelliklerinin anlaşılması, tavır ve davranışlarının nedenlerine ulaşılmasını sağlar:

Sürekli yapacak işleri olan ve zamanı olmamaktan şikâyet eden Aysel, virgül kullanarak sıraladığı aşağıdaki maddelerle bu koşturmacayı sezdirir. Virgülle ayrılan aşağıdaki uzun cümle, Aysel'in görevlerinin çokluğu nedeniyle baş gösteren dar zamanlarını çıkarımlatma işlevine sahiptir: *“Sabahın oluverdiğini görünce korkuya kapılmıştım. Son on saatin sadece karşılıklı oturarak bu kadar çabuk geçivermiş olması beni ürküttü. Derslerime, notlarıma, okumama, yazmama, konferanslara, sınav kâğıtlarına, forumlara, öğrenci derterine, evime, kocama, pedikürüme, alışverişime, bacaklarımdan kılını almaya, telefonlara cevap vermeye ve mektuplara; yatakları düzeltmeye, gıdası dengeli sofralar kurmaya, resmi yemeklere, kokteyllere, tiyatrolara, konserlere, tartışmalara gitmeye; bazı geceler evimizde aydınca toplantılar yapmaya, böyle başka toplantılara gitmeye; en yeni sol yayınları okumaya, en yeni olayları izlemeye, bunları derleyip toplayıp, ayıklayıp, birleştirip bir sonuç çıkarmaya; yeni bir araştırma kitabı hazırlamaya, yapılmış araştırmaları değerlendirmeye; dağ taş gezilere çıkmaya, gezi valizlerini hazırlamaya, saçımı kestirmeye, biten rujumun, kremimin yerine yenilerini almaya, temizlikçiye elbiselerimizi taşımaya, kasapta sıra beklemeye; tıkanan muslukları pompalamaya, anneme seveceği bir şey armağan etmeye, onu doktoruna götürmeye, fizik tedavisinden getirmeye, eş-dost çocuklarının doğum günlerini kutlamaya, başları sıkıştıkça eve doluşan öğrencilerime kendime yaraşır akıllar vermeye, kendime yaraşır yollar göstermeye; kocamla sevişmeye, seviştikten sonra tepeden tırnağa yıkanmaya, ona temiz çamaşırlar hazırlamaya, işlerini dinlemeye, kendi işlerimi anlatmaya, sevgimizi eskitememeye çalışmaya, yeni sözler icat etmeye, yeni heyecanlar yaratmaya, ekonomimiz üstüne raporlarını tape etmeye -bu işte benden başkasına güvenmez-, onun gezi valizlerini hazırlamaya, gidişinde hüüzünlü, gelişinde kıvançlı olmaya; ıspanak ayıklamaya, hamsi kafası koparmaya, soğan doğramaya, yazı makinesini onarıma götürmeye, onarımdan getirmeye, sökülen fermuarımı dikmeye, etek boylarımı gününe uydurmaya; Le Nouvel Observateurü, Les Nouvelles Littiraires'i, Le Monde'u okumaya, günlük gazeteleri okumaya, Anlı, Yeni Ufuklar'ı, Türk Dili'ni, Papirüs ve Yeni Dergi'yi okumaya, Parti bültenlerini izlemeye; bütün bunlarda tadına varacağım bir şeyler bulmaya, bütün bunları kafamda vuruşturup tokuşturup, eleyip tarayıp sağlıklı sonuçlar çıkarmaya; dişlerimi*

fırçalamaya, yüzümü kremlemeye, eskiyen perdelere, koltuk yüzlerine bakıp, “Çok eskidiler” demeye, yıllardır üstünde dolaştığımız iki küçük halımızın çilekeşliğini seyretmeye ve eriyen yatak çarşaflarını yenilemeye hep dar gelen zamanımın on saati birden, bir dalganın şurdan kalkıp şuraya ağıvermesi kadar yalın bir biçimde geçivermişti. Acaba gerekli ya da gereksiz, severek ya da sevmeyerek yapılan böyle yüzlerce şeyden hangisi beni bu kadar ısıtmış, pırıltılara boğmuştu?” (A. A. -Ö.Y., s. 195-197).

“... hep dar gelen zamanımın on saati birden, bir dalganın şurdan kalkıp şuraya ağıvermesi kadar yalın bir biçimde geçivermişti.” cümlesi, sadece Engin’le konuşularak geçen on saat gibi uzun bir sürenin Aysel’in koşturmacalarla dolu dar zamanlarından farkına dikkat çeker. Adalet Ağaoğlu’nun “Ölmeye Yatmak”, “Bir Düğün Gecesi”, “Hayır” ve “Dert Dinleme Uzmanı” dörtlemesine niçin “*Dar Zamanlar*” adını verdiğinin sezdirim cümlesi olan bu cümle, otuz sekiz satırdan oluşan ve seksene yakın madde sıralanan uzun bir cümlenin bitiminde verilir. Otuz sekiz satır boyunca sıralanan gerekli - gereksiz görülen, severek - sevmeyerek yapılan yüzlerce şeyden hiçbirisi, Aysel’i Engin ile geçirilen on saat kadar ısıtmaz.

Aysel’in sıraladığı maddeler: *akademisyenlik, iş, toplantılar, sosyal yaşam, siyaset, eş, aile, eş dost, öz-bakım, yemek, ev hayatı, tamir ve onarım, ekonomi ve eğlence* konularını içerir.

Akademisyen olan Aysel’in ülkeyi çağdaş uygarlıklar düzeyinin üstüne çıkarmak için yapması gereken görevler vardır: O, derslerine hazırlanmalı, sınav kâğıdı okumalı, not hazırlamalı, okumalı, yazmalıdır. Onun yeni bir araştırma kitabı hazırlama, yapılmış araştırmaları değerlendirme gibi görevleri vardır. Akademik kariyeri için “... konferanslara, forumlara, tartışmalara, resmi yemeklere gitme...” gibi görevler üstlenir; kendini geliştirmek içinse “*Anlı, Yeni Ufuklar, Türk Dili, Papirüs ve Yeni Dergi*” gibi edebiyat, sanat ve düşün dergilerini okur.

Aysel’in toplantıları sadece akademik kariyeriyle ilgili değildir. Onun cumhuriyetin Batılaşma, medenileşme ideali kapsamında insanlara öncülük etme, örnek olma görevleri de vardır: “... kokteyller, tiyatrolar, konserler, bazı geceler evimizde yapılan aydınca toplantılar, böyle başka toplantılar”. Aysel, Ulus gazetesi aracılığıyla bildirilen böylece okurun dönem hakkında bilgi sahibi olması sağlanan tüm toplantılara, halkın eğitilmesi amacına hizmet etmek için katılır.

O, güncel konulardan, ülke gündeminden de uzak kalmaz: “... parti bültenlerini izleme; en yeni sol yayınları okuma; en yeni olayları izleme; bunları derleyip toplayıp, ayıklayıp, birleştirip bir sonuç çıkarma; günlük gazeteleri okuma; *Le Nouvel Observateur*, *Les Nouvelles Littiraires* ve *Le Monde* gibi yabancı gazeteleri okuma”. Görev bilinciyle ülke ve dünya gündemini uzun zaman harcayarak takip eden Aysel, duyarlı bir vatandaştır.

O, eşiyle ilgiliyse şu maddeleri sıralar: “... kocama; kocamla sevişmeye; seviştikten sonra tepeden tırnağa yıkanmaya; ona temiz çamaşırlar hazırlamaya; gidişinde hüznü, gelişinde kıvançlı olmaya; işlerini dinlemeye; kendi işlerimi anlatmaya; sevgimizi eskitmemeye çalışmaya; yeni sözler icat etmeye; yeni heyecanlar yaratmaya”. Aydın bir kadın olmanın üstüne yüklediği görevler, onun eşini mutlu etmek için uğraş vermesini gerekli kılar. Gün içinde eşine ayırdığı vakitler incelendiğinde Aysel’in kendi görevi olmayan temiz çamaşırlar hazırlama gibi görevleri de üstlendiği görülür.

Onun kendine görev bildiği şeyler arasında ailesi ve eş dostla ilgili yükümlülükleri de vardır: “... anneme seveceği bir şey armağan etmeye, onu doktoruna götürmeye, fizik tedavisinden getirmeye; eş-dost çocuklarının doğum günlerini kutlamaya; telefonlara cevap vermeye ve mektuplara; başları sıkıştıkça eve doluşan öğrencilerime kendime yaraşır akıllar vermeye, kendime yaraşır yollar göstermeye”. Bu bilgiler, Aysel’in çevresindeki kişileri mutlu etmeye çalışan biri olduğunu çıkarımlatır.

Cumhuriyet aydını olan Aysel, bakımlı olup insanlara örnek olması gerektiğinden öz-bakımını önemser ve ihmal etmez. “... dişlerimi fırçalamaya; yüzümü kremlemeye; pedikürüme; bacaklarımın kılını almaya; saçımı kestirmeye; biten rujumun, kremimin yerine yenilerini almaya; sökülen fermuarımı dikmeye; etek boylarımı gününe uydurmaya...” gibi maddeler sıralayarak gün içinde kişisel bakımı için neler yaptığını bildirir. Bu bilgiler, Aysel’in eşiyle olan ilişkisinde, birinin birini aldatmasına neden olacak sorunların birbirlerini beğenmemeleri ya da birbirlerini bakımsız bulmaları olmadığını ortaya koyar.

Aysel, iyi bir akademisyen olduğu gibi iyi bir ev hanımıdır da. Bu çıkarıma varılmasına sebep olan bilgilerse Aysel’in ağzından şu şekilde sıralanır: “... gıdası dengeli sofralar kurmaya, ıspanak ayıklamaya, hamsi kafası koparmaya, soğan doğramaya”. Aysel, tüm yorgunluğuna rağmen evde mükellef sofralar kurmak için çabalayan iyi bir ev hanımıdır.

Eve temizlik için kadın gelmesine rağmen gerekli gereksiz ev işlerine de zaman ayırır: “... evime; yatakları düzeltmeye; temizlikçiye elbiselerimizi taşımaya; eriyen yatak çarşaflarını yenilemeye; eskiyen perdelere, koltuk yüzlerine bakıp, “Çok eskidiler” demeye; yıllardır üstünde dolaştığımız iki küçük halımızın çilekeşliğini seyretmeye”. Aysel, işi temizlik yapmak olan temizlikçi kadına dahi yük yüklemek istemez. O, görevi olmayan şeyleri de yapan, başkalarının sorumluluklarını da yüklenen, mükemmeliyetçi biridir.

Aysel’in sorumlulukları arasında “... yazı makinesini onarıma götürme, onarımdan getirme, tıkanan muslukları pompalama...” gibi görevler de vardır. Erkek işi olan tamir ve onarım işlerinin de Aysel’e ait olması, onun kocasının görevlerini de kendi görevi olarak üstlendiğini çıkarımlatır.

İş kadını olmasına rağmen ev işlerini ihmal etmez ve tüm işleri en iyi şekilde yapmaya çalışır. Ancak erkek görevi olarak algılanan ev ekonomisini idare etmek ve ev için alışveriş yapmak da Aysel’in üstlendiği sorumluluklardandır: “... ekonomimiz üstüne raporlarını tape etmeye -bu işte benden başkasına güvenmez-, alışverişime, kasapta sıra beklemeye”. Aysel’i yorgunlaştıran, hayattan bezdiren şeyler, ülkenin durumu olduğu kadar eşinin kendini yalnız koymasındır aynı zamanda. Ancak Aysel, bu konulara değinmek istemez. “Ömer... Onu düşünmeyi hep sona bırakıyorum. Bu yatağa yattığımdan beri kafama bir yığın şey doluyor. Ömer’i düşünmektense kaçıyorum. Onu düşünürsem birçok şeyi istemem gerekecek. Buradan kalkmayı, yeniden giyinmeyi, eve dönmeyi, hatta belki derse bile gitmeyi, derste milli gelir dağılımından söz etmeyi, Gülten’in oğluna boyalı kalemleri götürmeyi, dönerken akşam yemeği için alışveriş etmeyi, güzel bir sofrayı hazırlamayı, bir budu eksik, haşlanmış tavuğu fırına koymayı, Ömer’i beklemeye koyulmayı, onunla sevişmeye hazırlanmayı...” (A. A. -Ö.Y., s. 72) cümlelerinde de bildirildiği gibi Aysel, eşiyile olan sorunlarını düşünmek istemez. O, eşiyile ilgili sorunlarını uzun cümleler arasına dolaylı yollardan ulaşılabilir şekilde sıkıştırır. Bu durum, okurun istedik çıkarımlara ulaşması için vericinin bilinçli seçimidir. Aysel’in ölme kararı almasında eşinin büyük rol üstlendiği gibi bir çıkarıma varılmaması için bu bilgiler satır aralarında verilir.

Aysel, dağ taş gezilerine çıkarken kendi valizlerini hazırlamak yanında eşinin valizlerini de hazırlar. Görev, sorumluluk ve yüklerine destek olmak yerine bir yük de kendi ekleyen eşinin tutumunu kabullenemeyen Aysel, bu durumu ifade etmek

istemeyip bilinçaltına bastırır. O, yine de bütün bunlardan tadına varacağı şeyler bulmaya çalışır. Bu bilgi, Aysel'in her yaptığı şeyden zevk almadığını, her yaptığı şeyi severek yapmadığını, gereksiz sayılabilecek şeyleri dahi görev bilinciyle yaptığını çıkarımlatır.

“Çantama saldırıyorum işte. Ezik bir Samsun paketi çıkarıyorum. Evden çıkarken nasıl tıktırmışım bunu çantama böyle? Yanına açılmamış bir paket koymayı da unutmamışım... Demek tedbir zehri fazla karışmış kanıma. Belki de bu zehirle savaşmaktan ölemiyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.119). Aysel'in ölmeye yataarken yanına aldığı çantasına tıktırdığı *“bir buçuk paket sigara, bir çakmak, kırmızı kaplı bir not defteri, güneş ve okuma gözlükleri, bir kalem, dibine ermiş ruj tüpü, bozuk para cüzdanı”* onun hayattan yorulmasına neden olacak derece tedbirli bir kişiliğe sahip olduğunu çıkarımlatır.

“Sağ elimin tırnaklarına şöyle bir bakar. “Kısaltacak mıyız?” diye sorar. “Evet, evet” derim. “Yazı makinesinin tuşlarına hep dikey vuruyorum. Uzun olursa çatır çatır kırılırlar.”

Böyle yazı, yazı makinesi, kitap vb. gibi işlerle uğraştığımı sağa sola çıtlatmaktan zevk duyarım.” (A. A. -Ö.Y., s.194).

Aysel, akademisyen olmakla o kadar gurur duyar ki bu başarıyı birileriyle paylaşma ihtiyacı duyar. Okumak, bir yerlere gelmek için yıllarca uğraşmış olan Aysel, bu başarısından dolayı takdir görmek ister.

“Gazeteyi yüzüme örttüm. Kendi kendimi asıl ilk böyle yakaladım işte. Temizlikçi kadına, “Konuklar geldi. Oturdum”, “Bir arkadaşım la kaldım”, “Canım yatmak istemedi. Dikiş diktim” ve bunlara benzer bir yığın başka şey söyleyebilirdim. İlle bir açıklama yapmak zorunda da değildim üstelik. Ama fırsatı bir kez daha okumuşluğum üstüne değerlendirivermiştim.

Pedikürcü Gönül'e de böyle yapıyordum. Ayaklarımı sudan çıkarıp topuklarımı sünger taşıyla ovmaya başlayınca ben de, “Çabuk olun. Kuzum beni geç bırakmayın!” diye tutturmaya başlıyordum. Kızcağz elinden geleni yapıyordu. Hep acelem oluşuna alışıklığından ötürü, hiç “Nedir bu aceleniz?” diye sorduğu falan da yoktu. Ama ben, ne yapıp yapıyor, bir punduna getirip, “Çabuk, konferansa yetişeceğim”, “Araştırma Enstitüsü'ne vereceğim raporu tape edeceğim daha” ya da “Aman derse geç kalıyorum” falan diyordum. Pedikürün ardından bir kokteyle davetliysen, alışverişe

gideceksem ya da akşama konuklarımız varsa, bunları hiç söylemiyordum. Hep ciddi görevlerim olmalıydı.” (A. A. -Ö.Y., s.199-200). Temizlikçi kadına, “*Çalıştım.*” diyen Aysel, “*Kendi kendimi asıl ilk böyle yakaladım işte.*” cümlesiyle neden böyle bir cevap verdiğine dair sorgulamalarda bulunur. Cümleler, Aysel’in hayatta başarılı olduğu tek alan olan okumuşluğunu, hayatının merkezi konumuna getirdiğini gösterir. Aysel, dillendirmese de evliliğinden umduğunu bulamamış, bir çocuk sahibi olamamış, toplumu istediği gibi şekillendirememiştir. Onun tek başardığı şey, okumaktır. Üstelik üniversite hocası olması sebebiyle hayatı boyunca okuma yazmayla iç içe olacaktır. Verdiği emeğin karşılığını bulduğu tek alan olan okumuşluğu, ona gurur vermekte ve her zaman konuyu oraya getirmek istemesine sebep olmaktadır.

“Değişti, evet. Ne? Engin’in dünyası. Söyledi ya: Zenginleşti. Ah, en sonunda, en sonunda okumuşluğumun bir işe yaradığı duygusu içindeyim. Somut, elle tutulur. Vermek, vermek... Sakınılmış ne varsa... O gidince gövdeyi incelemeye kalkışım herhâlde bundandı. Pamuklardan çıkarmaya hazır.” (A. A. -Ö.Y., s.305). Aysel, sohbet sonrası dünyasının zenginleştiğini söyleyen Engin’in sözleri üzerine “*Ah, en sonunda, en sonunda okumuşluğumun bir işe yaradığı duygusu içindeyim. Somut, elle tutulur.*” duygu cümlelerini kurar. Diğerleri gibi ona salt gövde olarak bakmayan ve fikirlerine önem veren Engin, Aysel’in okumuş olmakla gurur duymasını sağlar. Değişmeyen, gelişme göstermeyen şeyler yüzünden kendiyi övünemeyen Aysel, ilk kez okumuşluğunun işe yaramasına sevinir. “*Vermek, vermek... Sakınılmış ne varsa...*” cümleleri, Engin’in sözlerinin hayatı boyunca yapmaktan çekindiği, sakındığı şeyleri artık yapacağı bir değişim içine girmesine önayak olduğunu sezdirir. Aysel, bu değişim sonucu kendinden bile sakındığı vücudunu incelemek için ilk kez ayna karşısına geçer.

“Aynanın önünde soyunmaya hâlâ cesaretim yok. Koridora çıkıp orada soyundum. Sonra, alacakaranlık bir banyoda kendimi düşün altına attım.” (A. A. -Ö.Y., s.198). Aynanın önünde soyunmaya cesaret edemeyen Aysel, koridora çıkıp orada soyunur. Koridordan banyoya geçtikten sonra girdiği banyo alacakaranlıktır. Verici, bu satırlarla Aysel’in gördüğü baskılar nedeniyle kendine nasıl yabancılaştırdığını göstermek ister. Çıplak bedenine ancak alacakaranlık altında bakan Aysel, çocukluktan beri yerleşmiş korkularından 40’lı yaşlara geldiğinde bile kurtulamaz.

“Birleşmiş Milletler’in toplandığı Chaillot Sarayı yangınında Aysel üç aydır Paris’teydi işte. Konuk öğrencisi olduğu Sorbonne’la kütüphaneler arasında

koşturuyor. Bir yandan Fransızcası... Son iki yıldır o kadar çabalamasına, bütün gramer kurallarını öğrenmesine, sözlükten her gün en az on sözcük ezberlemesine rağmen bir türlü rahat konuşamıyor bu dili. Tutukluğunu alt etmeye çalışıyor, inatla.” (A. A. -Ö.Y., s.369). Aysel, inatçı, pes etmeyen, sabırlı kişiliğe sahiptir.

“Ben ne kadar başkentimizde okusam da seni unutmam ve küçük görmem kardeşim, bunu bilmiş ol.” (A. A. -Ö.Y., s. 78). Aysel’in başkentte okusa da arkadaşını küçük görmeyeceğini ve unutmayacağını söylemesi, onun kibirli biri olmadığı ve vefalı biri olduğunu çıkarımlatır.

“Bu Namık bizden becerikli çıktı. Aldı başını gidiyor. Liseye geçmiş. Yüksek mühendis. Belki de o, bunu alacak işte. Onca saylav oğlu, vekil oğlu, yüksek memur oğlu içinde iyi valla bu Namık. Milli Şefimizin oğluyla da kurmuş ahbablığı. Geçende baktım, kaykılmış onun yanında, otomobile.” (A. A. -Ö.Y., s.103). Namık’ın İsmet İnönü’nün oğlunun yanında kaykılmış şekilde otomobilde gezmesi, ilçeden gelen ve dışlanan onca öğrenci içinde onun becerikli ve işin yolunu bulan biri olduğu çıkarımlatır.

“Komünizm propagandası yapıyor” gerekçesiyle yurttan da, okuldan da kovuldu (...) Ortada kaldı Namık. CHP’ye lanetler savurdu. Günay’a da, onun CHP’li babasına da lanetler savurdu. Üç gün, umutsuzluğu içinde, Milli Şefe öyle çok küfretti ki ve onun kötü yönetimine ve onun “oğlu”na ve “sakat kardeşi”ne ve hatta Haşmet Orbay’a; üçüncü gün sesini duyan oldu. Buna bir ad koyan oldu. Alınıp İstanbul’da yeni kurulan DP teşkilatına götürüldü. Böylece, çaresizlikten pohpohlayacak yeni bir yer, koltuğunun altına sığınılacak yeni bir ocak buldu. DP il teşkilatının gel-git işlerine bakmaya koyuldu. Öğrencileri DP lehine teşkilatlandırmak üzere de Edebiyat Fakültesi’ne yazdırıldı. Gerisi kolay oldu zaten. İş amana binince kavga uzamaz.” (A. A. -Ö.Y., s.361). Önceleri CHP’li, sonra Turancı, sonra yine CHP’li olan Namık, CHP öğrenci yurdundan atılmasından dolayı yine taraf değiştirir. Şimdi bütün benliğiyle bağlı olduğu CHP’ye ve Günay’ın pek sayın, değerli babasına lanetler savurur. İnönü ve ailesine de hakaretlerde bulunan Namık, bir çıkar görmediği insanlara kin besleyen, çıkarı olanları yerden göğe sıgdıramayan bir kişiliğe sahiptir. Küfrettiği için DP’lilere sesini duyuran, DP teşkilatında görevler üstlenen Namık, CHP’ye duyduğu öfkeyi DP teşkilatında yer alarak siyaset yarışa döndürür.

“Orada, aşevinin önünde öyle, çinko ya da bakır taslarını uzatarak duran kalabalığı Türklüğün yüzkarasıymış gibi görüyor. Türk, hem bu denli yüceyken, hem nasıl bu kadar küçülmüş olabiliyor; buna akıl erdiremiyor (...) Ve Ali kendini daha yüce şeyler düşünmeye zorluyor. Hemen de önüne ilk çıkan güzel sözlere sarılıyor:

Tarihi Yeniden Yapan El Seni de Yapıyor. Ne Mutlu Sana!

“Ne mutlu bize!.. Ne mutlu bize!..”

Adımlarını bir sağ, bir sol hızlı hızlı atarak ve içinden bu sözleri bir marşa dönüştürerek yürüyordu Ali.” (A. A. -Ö.Y., s.105). İkinci Dünya Savaşı’nın yaşandığı dönemde ülkenin ağır siyasal, ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan geçmesi, ülke adına adeta kırılma anı olur. Devlet yetkilileri, tüm ülkeyi etkisi altına alan bu krizlerden kurtulmak için çeşitli yollar arar, sürekli yeni çıkış yollarının peşine düşer. Ve tarihi yeniden yapan el, ülkeyi de ülke vatandaşlarını da yeniden şekillendirir. İmkânsızlıklarla boğuşan ilçeden büyük şehre gelmiş olan Ali, Ankara’ya geldikten sonra adeta bir devrim geçirir ve “Üç yılda inceldin, kopacaksın. Dışın değilse de için bopstil oldu çıktı.” cümlelerini kuracak düzeye gelir. Aşevlerinin önünde oluşan kalabalığın hareketlerini, Türklüğün yüzkarasıymış gibi görmeye başlar. Yemek dağıtan görevlilerinin davranışlarını, insanlık dışı bulur. Ali için kurulan “Türk, hem bu denli yüceyken, hem nasıl bu kadar küçülmüş olabiliyor; buna akıl erdiremiyor.” cümleleri, tarihi yapan elin Ali’yi nasıl şekillendirdiğini gözler önüne serer.

Ali’ye göre yüce şey ve mutluluk duyulması gereken şey, kırılma anından geçen ülke insanında oluşmuş modernlik, medeniyet duygusudur. “Tarihi Yeniden Yapan El Seni de Yapıyor. Ne Mutlu Sana!” cümlelerini marşa dönüştürerek söyleyen ve bir sağ, bir sol hızla adım atan Ali, Atatürk’ün istediği tarzda uygar davranışlar sergilemesinin gururunu yaşar. Ali aracılığıyla ülke insanının bu iki manzarası resmedilerek tarihi yapan elin ülkede nelerin değişimine önayak olduğu ortaya konulur.

“Otel müşterilerine bilgiç geçinir, onların yanında her şeyden anlar Molla. Bir de Şakir Ağa iniverdi mi otobüsten, sırtında heybesi, elinde bir tahta bavuluyla, Molla Kâtip bilgiçliğini ona devreder. Bırakır bütün kurum ve çalımlarını.” (A. A. -Ö.Y., s.102). Molla Kâtip, Şakir Ağa’nın gözüne girmek için söylediklerinin tersi hareketlerde bulunur. Verilen bilgilerden Molla Kâtip’in çıkarıcı bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılır.

“Aysel eve döndüğünde, İlhan sedirin üstünde kaval çalıyordu. Duvara da bir saz asmış. Odayı yeniden Kızılma, Bozkurt dergileriyle doldurmuş. Dergilerin üstündeki

resimler, insanın üstüne her köşeden bir kurt fırlayacakmış gibi görünüyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.107). Odada bulunan Bozkurt dergisi, Murat Karataş’ın verdiği bilgilere göre ırkçılık boyutunda milliyetçilik algısı yaratmak için “*Her Irkın Üstünde Türk Irkı*” logosuyla çıkarılan, Türklerin üstün olduğunu anlatan karikatürle bezeli bir dergidir (2019: 134). Kızılelma dergisiyse “*Siyasetçi ve Milliyetçi Mecmua*” logosuna sahiptir. Verici tarafından sunulan müzik aletleri ve dergi isimleri, İlhan’ın ırkçı bir kişiliği sahip olduğunu çıkarımlatır. “*Dergilerin üstündeki resimler, insanın üstüne her köşeden bir kurt fırlayacakmış gibi görünüyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.107) cümlesi, verilen sezdirimlere ulaşamayan art alan bilgisi zayıf okurun “kurt” ipucundan yararlanarak doğru çıkarımlara ulaşmasını sağlar.

“*Yengesi de, amcası da şarabın çocuklara kan yaptığını, gelişmeyi sağladığını söylüyorlardı. Neyse ki babası, Alman yengenin her söylediğini saygıyla karşılamasını bilecek kadar uygarlaşma ülküsü taşıyordu. Yine de kim daha yüceltecek bu ülkeyi? Babası mı? Yoksa o uzun, kara çoraplı Nihal mi? Gülerken bile eliyle ağzını kapatan Nihal? Çok ender düşünüyordu bunu. Ama düşünüyordu. Okulun çaylı toplantılarında Sevil, hep önde geliyordu. Müsamereelerde, törenlerde oyunculuk yeteneği geliyordu.*” (A. A. -Ö.Y., s.133). Alman yenge, Sevil’in yaşlılarından farklı şekilde yetiştirilmesinde büyük etkiye sahiptir. Giyim kuşamdan tavır ve davranışlara kadar her şeyde Sevil üzerinde etkili olur. Batıya açılan kapı olarak roman için simgesel öneme sahiptir. Sevil; amca ve Alman yengeyle kıyasladığında anne ve babasını yeterince uygar bulmaz. Okulun çaylı toplantılarının aranılan isimlerinden olan kendini ülkeyi yüceltmeye daha uygun bulur. Ancak yaşlıları, uygarlaşmayı kadın erkek el ele kardeşçe ülkeyi yükseltme olarak görürken o, sadece şık giysiler içinde katılacağı partiler olarak algılar. Babasının dünya ve ülkede yaşanan sorunlar üzerine yaptığı konuşmalar, Sevil’e gereksiz gelir. Yaşlılarından farklı yetiştirilmesine rağmen Sevil’in anne ve babasını geri kafalı bulması, nesiller arasındaki farkı göstermek içindir. Aysel’in Aydın’ı tercih etmeyip bir sonraki nesil Engin ile birlikte olması, yine aynı şekilde bir sonraki neslin daha özgür ve uygar olduğunu anlatmak içindir.

“*Yenge, annem hiç dinlemez kemanımı. Çok mu kötü çalıyorum yoksa?*”

Alman yenge, bir vazoya bir gül koydu. Getirip sofranın ortasına yerleştirdi. Tabakların çiçek desenleriyle aynı renkte, turuncu bir gül. Mumlar da turuncu turuncu yanmaya başlamıştı. Yengesi yeni yeni öğrenmeye başladığı Türkçesiyle, “Ooooğ, ne

münasebet libiğim! Çok güzel...” dedi. Sevil yine bir omzunu kırıp annesinin önünden geçti inadına. Yengesinin yanağından öptü, “Danke” dedi. Bir dizini kırdı, reverans yaptı. Amcayla yenge güldüler. Anne gülümsedi.” (A. A. -Ö.Y., s.134).

Verici, ne Alman yengeye ne anneye ne de Sevil’e cephe alınacak kadar yan tutar. Bu durum da okurun gelgitler yaşamasına neden olur. Zevk sahibi Alman yenge, verdiği cevaptan dolayı teşekkür amaçlı yanağından öpülür ve Almanlar gibi diz kırılarak selamlanır. Amca ve yengeyle birlikte anne de bu selamlamaya güler. Bu noktaya değinen Sumbaş, gelenekselliğini koruyan annenin kızının uygar tavırlar sergilemesinden hoşnut olduğunu ancak bu durumun yarattığı tehlikeyle başa çıkmak konusunda zorlandığını ifade eder (2017: 19). Anne ve Alman yenge karşılaştırmasıyla yabancı ve Türk kadınlar arasındaki farkı ortaya koyan verici, Sevil ve annesi arasında yaşanan çatışmayla da kuşaklar arasındaki farkın çıkarımlanmasını sağlar. Müsamere sahnesinde yöre halkıyla memur hanımlarının çatışması ve Alman yengeyle Sevil’in annesinin karşılaştırılması, aynı kuşağın farklı kültürden kadınlarının uygarlaşma boyutlarını ortaya koyar. Kuşaklar arasında yaşanan çatışmaysa Aysel’in ailesiyle ve Sevil’in ailesiyle yaşadığı çatışmalar olarak farklı ve ortak yanlar içerir. Her ikisi de geleneksellikten uzaklaşmayı, uygarlaşmayı savunur. Bunun için gerekirse ailelerine başkaldırırlar ancak Aysel’in görev ve sorumluluk bilinciyle yaptığı bu başkaldırı, Sevil’de yetinememe, sınır tanımazlık olarak kendini gösterir.

“Sevil... O İstanbullu’dur. Sanat çevrelerinde adı geçer. Bir armatörün oğluyla evlendi, boşandı. Oğlunu istemeyerek (!) baba tarafına bıraktı. Ona doğum günlerinde almış olduğu oyuncakların adını andı.” (A. A. -Ö.Y., s.388). “Oğlunu istemeyerek (!) baba tarafına bıraktı.” cümlesinde kullanılan ünlem işareti, romanda şımarık olarak yansıtılan Sevil’in oğlunu babasına bırakmasının istemeyerek olduğuna kuşkuyla bakılmasını sağlar. “Ona doğum günlerinde almış olduğu oyuncakların adını andı.” cümlesi, Sevil’in oğluyla arasındaki ilişkiyi şova dönüştürdüğünü çıkarımlatır.

“Mahfelden çıkınca, dar gelirli bir vatandaş olarak, Emin Efendi ve Şürekası⁷¹ Remzi’nin dükkânına uğruyor; tuzunu, üç yüz gram yerine beş yüz gram şekerini kolunun altına sıkıştırıyor, o hafta başarılı olan öğrencilerine dağıtmak üzere de beş altı kadar renkli halka şekeri alıyor, bunları kısa, bol paçalı pantolonun cebine koyuyordu. Öğrencilerini ileri, ülkücü yetiştirmek için elinden geleni yapmış, merkezden

⁷¹ Ortak.

gönderilen buyrukları, Başöğretmen'e yalvara yakara da olsa, bazen iki paket Reji sigarası karşılığında da olsa, harfi harfine uygulamıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.144).

Dar gelirli vatandaşa düşük ücretle şeker ve tuz temin edileceği içerikli Ulus gazetesi haberi, Dünder Öğretmen aracılığıyla gerçekliğe kavuşturulur. Çavuş'a göre Dünder Öğretmen, devletin ideolojik uzantısı olarak romanda yerini alır (2015: 337). Cumhuriyet kimliğinin ete kemiğe bürünmüş şekli olan Dünder Öğretmen, Ulus gazetesinin romana açılan kapısı olarak Cumhuriyet fikirlerini halka benimsetme görevi üstlenir.

“İçi rahattır Dünder Öğretmen'in. Modaya uygun dar paçalı bir pantolon yaptırabilse, başkente gitmeyi, yetiştirdiği öğrencilere serptiği tohumların nasıl yavaş yavaş filiz verip yeşermeye başladığını da görebilmeyi dilemektedir.” (A. A. -Ö.Y., s.144). Verici, Dünder Öğretmen'in cumhuriyete karşı içinin rahat olma gerekçelerini sayar. Metnin önceki bölümlerinde, *“İlk mezuniyet müsamesesi. Geç bile kaldı bu okul. Bu yıl da olmasaydı, Öğretmen Dünder karalar bağlayacaktı. Beceriksiz, yenik, ülkeye sırt çevirmiş olacaktı. Ondan sonra, saf dışı duyar kendini. Boşlukta sallanır kalır. Merkezi Hükümet'e bir çağırsalar, kimsenin yüzüne bakmaya surat kalmaz.” (A. A. -Ö.Y., s. 13)* cümleleriyle Dünder Öğretmen'in cumhuriyetin gereklerini yerine getirmese yaşayacağı ruh halleri verilmiş ve Ankara'ya gitmeye yüzünün olmayacağı ifade edilmişti. Başkente okuması için gönderdiği öğrencilerin filiz verip yeşermeye başlamaları nedeniyle Dünder Öğretmen'in artık içi rahattır. Onları görmek için Ankara'ya gitmek ister ancak modaya uygun dar paçalı bir pantolona sahip olamadığı için gidemez. Bu durum, batılı ve şık giyim zevkinin önerildiği cumhuriyete karşı Dünder Öğretmen'in özverisini ortaya koyar.

“Büyüklerimiz ne yaparsa iyidir. Görevini bil. Onu yap. Başka şey sana düşmez. Bu dünyada herkesin bir işi var.” Böyle yazdı son mektubunda. Karşılık alamadı. Karşılık gelmedikçe kara kara düşündü: Yoksa, kendi yetiştirdikleri de mi bozuldular? İstanbul'larda, başkentlerde, Bursa'larda? Yok canım. Neden bozulsunlar? Büyüklerimizin eğitim planı ortadadır. Ve Ulus gazetesinde. Yeniden içi rahatladı Dünder Öğretmen'in.” (A. A. -Ö.Y., s.145).

Dünder Öğretmen, Cumhuriyet'in öğretmenlere yüklediği görevlerin bilincinde bir eğitimci olarak Türk ülkelerini öğrencilerine ve kardeşine aşlamayı kendine görev edinir. Sürgit, Dünder Öğretmen'in yöneticileri, eleştirilemez varlıklar olarak

gördüğünü ve otoriteye sonsuz inanç duyduğunu belirtir. Yöneticilerin buyruklarına sorgulamadan boyun eğen Öğretmen, kardeşinin devlet büyüklerini eleştirmesine kızarak onu yalnızca üstüne düşeni yapması ve ötesine karışmaması konusunda uyarır (2014: 153-154).

“Acaba Erdal’a bütün bunlardan bahsetsem mi? Hayır. Olmaz. Sonra âşık olduğumu anlar. Artık bu duygularım üstüne Aysellere gitmeye de cesaretim yok. Yarın Kız Lisesi’nin önüne gitsem mi? Hayır. Bu bana hiç yakışmaz. Bir de hocalarımın kulağına giderse ne yaparım?” (A. A. -Ö.Y., s.181). Kız erkek arasındaki ilişkiyi Batılaşmanın gereği olarak gören Aydın, Batılılığı sandığı boyutlarda özümsemez. Aysel’i utangaç ve çekingen olmakla suçlarken yeterince Avrupaî davranamaz. Aysel’in yaşadığı korku olan öğretmenlerinin bu durumu hoş karşılamamasından çekinir. Öfkelenerek ““Hem, “medeni olun” derler, hem de nefes aldırmazlar. Onları da bizim gibi düşünmeye ve hareket etmeye zorlamalıyız. Böyle masumane konuşmak bizim en tabii hakkımız!” (A. A. -Ö.Y., s.179) diye bağırarak Aydın, Aysel’i küçümsemesine neden olan davranışlarda kendi de bulunur.

Dündar Öğretmen’in “Kafanı da ayet okur gibi sallama. Camide değilsin.” (A. A. -Ö.Y., s. 10) şeklinde uyardığı Hasip’le ilgili dinî yönü ağır basan biri olabilir yönündeki sezinlemeler, aşağıdaki cümlelerin destekleyiciliğiyle çıkarıma dönüşür: “Böcekler hep oğlan çocuklarından... Ağustos böceği, arı, karınca, çekirge, sinek ve kocaman, kapkara bir bokböceği. Bu sonuncu, Hasip, Hafız Bilal’in oğlu. Okula geç başlamıştı. Şimdi, bitirirken de on dört yaşını dolduruyordu. Kur’an’ı ezbere bilir, ablasının çeyizine de gizli gizli kanaviçe işler, dantel örür. Babası, rondo ve polkaya katılmasına izin vermemiştir. Sadece, kara bir kılıf içinde, sahnede bokböceği olmasına hayır diyememiştir. Seyirciler tarafından kimin oğlu olduğu bilinmeyecek sanmış, bunda da yanılmıştır. Çünkü çocuklar, çoktan bütün ilçeye yaymışlardı Hasip’in sahnedeki görevini. Ama şimdi, kara kılıfının içinde utançtan ağladığını, işte bunu bir Hasip, kendisi bilecekti.” (A. A. -Ö.Y., s. 20-21). Kur’an’ı ezbere bilen Hasip, Hafız Bilal’in oğlu olarak dindar büyütülür. Yerli halk çocuğu olan tüm öğrencilerin olduğu gibi Hasip’in de babası, rondo ve polka dansına karşı çıkar. Hasip’in babası, “Çiçekler Böcekler” sahnesine dahi karşı çıksa da en sonunda kimse tanımaz diye onun yalnızca kara kılıf içinde bokböceği olmasına izin verir. Ancak o, bokböceği rolünü oynayacağı için utanır. Ailesi tarafından seçimleri ve ruhsal durumu dikkate alınmayan Hasip,

ablasının çeyizine gizlice dantel örüp kanaviçe işleyerek toplumun onaylamayacağı şekilde erkek çocuğu cinsiyet rolünün dışına çıkar. Bu da Hasip'in baskıcı topluma kendince bir başkaldırısıdır.

Aydın'ın Hasip'in çalışıp çalışıp öğrenemediğini söylediği aşağıdaki cümleler, onun tembel bir öğrenci olmadığını sadece ailesiyle okul tarafından verilen farklı eğitimler arasında zorluk çektiğini çıkarımlatır: *“Bir Hasip vardı. Çalışır çalışır, bir türlü öğrenemezdi. Cumhuriyetin ne zaman ilan edildiğini bile zor öğrendi. Babası hoca olduğu için, ona Kur'an ezberletirmiş; Kur'an'ı Arapça ezberlediğini bizden saklardı.”* (A. A. -Ö.Y., s. 42- 43). Hasip, okuldan aldığı eğitimle ailesinden aldığı eğitim arasında bocalamış bir çocuktur. Müsamerede oynayacağı rol ailesi tarafından seçilen, kendine bir seçim şansı verilmeyen Hasip, arkadaşlarıyla o sahnede olabilmek için bokböceği olmayı, utanarak kabul eder. Kur'an'ı Arapçasından ezberlemesi için çaba sarf edildiği için iki yönlü yapılan eğitimde zorlanır, cumhuriyetin ilan tarihini bile ezberleyemez. Atatürk dönemindeki eğitimde birlik için tüm eğitim kurumlarının birleştirilmesi uygulamasının önemi, Hasip'e bakılınca daha net anlaşılır. Hasip, eğitimde birlik olmadığı için gerektiği gibi eğitim alamayan öğrencilerin durumunu sembolize eder.

Adapazarı Kaymakamı için kurulan *“Kendinde inandırma yeteneği var.”* (A. A. -Ö.Y., s.251) cümlesi, onun konuşma kabiliyeti yüksek biri olduğunu, *“Şimdiye dek bütçe olanakları içinde ya da dışında, dileyip de kararını çıkarttırmadığı hiçbir şey hatırlamıyor.”* (A. A. -Ö.Y., s.251) cümlesi, tuttuğunu koparan, sözü dinlenir biri olduğunu çıkarımlatır.

“Aysel bunları da Alain'den öğrendi.” (A. A. -Ö.Y., s.370) cümlesi, Alain'in Aysel'e bir şeyler katan, onun bakış açısını geliştiren bir kişiliğe sahip olduğunu çıkarımlatır.

“Kurtuluş Savaşı'nda Ulu Önderimizin yanbaşında kahramanlıklar gösterip bizlere hür ve şerefli bir vatan teslim etmelerinden sonra, esas mesleği olan kaymakamlığa başlamış bulunmaktaydı.” (A. A. -Ö.Y., s. 41). Aydın'ın babası vatansever, memleket meseleleri için elini taşın altına koymuş biridir. Aydın'ın, babasıyla ilgili kullandığı cümlelere bakıldığında daha çocuk yaşta onun vatan, millet bilincine sahip olduğu anlaşılır.

“Aysel'in babası çok geri kafalı bir adam. Aysel'i mezuniyet müsameresine bile çıkarmak istemedi. Yine benim medenî ve uyanık babam araya girdi. Atatürk

inkılaplarına böyle karşı gelirse, Belediye Reisi'ne dükkânını kapattıracağını söyledi de, Aysel müsamereye öyle çıkabildi.” (A. A. -Ö.Y., s. 44). Küçük çocukların yan yana durmasında bile art niyet gören Aysel'in babası, işin içine maddiyat girince yani dükkânın kapattırılacağı söylenince bu durumu görmezden gelerek sesini çıkarmaz. Bu durum, baba için dinî kurallar ve ahlakî değerlerden daha üstün gördüğü şeylerin olduğunu ortaya koyar.

3.4.4. Tamamlama ve Genişletme Çıkarımı

Olay ve durumların hangi nedenle meydana geldiği, nasıl sonuçlanacağı, bu sonucun metinsel bilgiye katkısı, kahramanlar üzerindeki etkilerinin ne olacağı üzerine yapılan çıkarımlardır. Alıcı, bilinçli olarak çözüme kavuşturulmayan, eksik bırakılan olay ve durumların nasıl tamamlanacağını zihinsel işlem becerisini kullanarak çıkarımlar hatta gerek önceki okumaları gerek mantıksal akıl yürütmelerle metinde verilen bilgilerin de ötesine geçer. Metnin zenginleşmesine katkı sağlayan bu çıkarımların doğruluk oranı, alıcının işleyen bellek kapasitesi, mantıksal akıl yürütme becerisinin durumuna göre artar ya da azalır.

Seçkin vd.'nin verdiği bilgilere göre Trabasso, *tamamlama veya genişletme çıkarımlarının* metinde yer alan olaylar arasındaki eksik bilgilerin art alan bilgisi kullanılarak genişletilmesi ya da tamamlamasına katkı sağladığını ifade eder (2011: 1499).

Shimizu, *genişletme çıkarımlarının* metindeki eksik olan bilgiyi tamamlamak ve içeriği genişletmek için alıcının ön bilgileriyle yapıldığını beyan eder (Şekercioğlu vd., 2014: 448).

“Çok uzaktan bir bekçi düdüğü işitti, ürperdi. Çıt çıkarmadan bekledi. Üstünde o uzun, yerleri süpüren paltosu bile yoktu. Peşinden koşamayacakları, ardına düşmeyecekleri, geri çağırmayacakları hiç aklına gelmemişti... Daha sabaha saatler var. Bu sandıkla hiçbir yere gidemez. Yürüse, hızlı, sert adımlarla yürüse ısınır. Fakat şu inişli çıkışlı yerde, sırtında bir sandıkla bunun olanağı yok ki...” (A. A. -Ö.Y., s.228). Verici, birbiriyle alakasız gibi görünen cümleleri birbiri ardı ardına sıralayarak İlhan'ın aklının dağınıklığının sezdirimini yapar. Aslında birbiriyle bağlı olan cümleler, şu şekilde birbiriyle bağlanır: İlhan, bekçinin düdüğünden korkup hareketsizce beklerken üşüdüğünü fark eder ve sandıkla bir yere gidemediği için gecenin soğğunun bitmesini bekler.

“Bütün hocalarımız harp olmayacağı için çok seviniyorlar. Buna biraz içerliyorum. Ne olsa, hocalarımızın çoğu ecnebi. Türk olsalardı harpten korkmazlardı.” (A. A. -Ö.Y., s. 45). Dünya ile ilgili haberlerin okullarda da yerini alması ve ortaokula yeni başlamış öğrencilerin bu haberlerden haberdâr olması, onların küçük yaşlardan itibaren dünyadaki bunalımına şahit olduklarını gösterir. Çocukların bu haberlerden etkilenmesi, bu haberlerin onların ruh dünyalarını etkilemesi kaçınılmazdır. Haberler, Aydın üzerinde erkek çocuğu olduğu için farklı bir etki yaratırken kız çocuğu olan Aysel’in korku yaşamasına neden olur.

“Bugün şayet O’nun çocukları olan bizler, harbin kızıl alevleri ortasında bir gül bahçesinde yaşıyorsak bu, Ulu Önderimizin ve O’nun en yakın silah arkadaşı Milli Şefimiz İsmet İnönü’nün eseridir.” (A. A. -Ö.Y., s.108) cümlesi, *“İkinci Dünya Savaşı”* başlamadan önce Ulus gazetesi iç ve dış politika haberleriyle okurun dikkatine sunulan bilgiler ışığında daha net anlaşılabilir. Dünyada savaş, kaos, bunalım varken ülkede her türlü ilerleme, yenilenme ve gelişim çalışmaları sürer. Dünyada yaşanan gelişmeler takip edilerek gerekli önlemler titizlikle alınır. Bağımsızlık sadece askerî başarı olarak düşünülmez; ekonomik, kültürel, sosyal, eğitsel vs. her alanda bağımsız olup kendi gücüne dayanan yönetimle dünyada baş gösteren tehditlerden uzak durulmaya çalışılır. İsmet İnönü döneminde dünyada ekonomik bunalım yaşanırken her türlü tedbir alınır. Vurgunculukla mücadele, ekmek karnesi, ürünlere el koyma gibi tedbirlerle ülkenin ekonomik bunalımdan en az zararla çıkması sağlanmaya çalışılır. Savaş tehlikesine karşı pasif korunma tedbirleri kapsamında hava ve gaz saldırılarına karşı yapılan tatbikatlarla; ışık söndürme ve karartma tedbirleriyle ülkeye yapılacak herhangi bir saldırıya karşı gerekli önlemler alınır. Kısaca kızıl alevler ortasında gül bahçesinde yaşıyorsa bu, Atatürk ve İsmet İnönü döneminde yapılan kalkınma çalışmalarıyla alınan önlemler sayesinde. Roman boyunca yüzey yapıda açık olarak sunulmayan mesaj, metnin bu bölümünde bir cümleye sığdırılmış, verici, örtük olarak verdiği mesajı okurun kendi çabasıyla çıkarımlamasını istemiştir.

“Birleşmiş Milletler camiasına girişimiz ise hakikaten Yüce Meclisimizin tarihi bir karardır.” Birkaç yıl önce Almanları severdi. Ama şimdi onların kamplarda insanlara ettiklerini öğrendikçe soğumuştur. Açıkça söyleyebilirdi artık düşüncesini. Montgomery, dört cephede birden Ren’i geçmek üzereydi. Batıda Alman direnişi ha sona erdi, ha sona erecek. General Patton, Berlin kapılarında: Aslan Amerikalılar!” (A. A. -Ö.Y.,

s.253). İktidar destekçisi Kaymakam'ın tutulan taraf hakkındaki yorumları, onların olaylara nereden baktıklarının görülmesi açısından önemlidir. Turancılar ve muhalif solcular tarafından yanlış bulunan politikalar, iktidar destekçilerine göre olması gerekendir. Verici tarafından kurulan “*Açıkça söyleyebilirdi artık düşüncesini.*” cümlesi, kazananın yanında yer aldığı mesajını verir.

“İki muhafızın ortasından geçip de bu dar, uzun salona girerken şimdiki yaşımdaydım. Fakat Atatürk’le yaşlı profesörlerin önünde dururken bir de bakıyorum on yaşımdayım. Ayaklarımda yılan derisi ökçeli iskarpinler... Eyvah, öğretmenlerim şimdi beni süs düşkünü bir kız sanacaklar, diye telaşlanıyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.341).

Aysel’in otel odasında gördüğü kâbus, onun travmalarının başlangıç noktasının on yaşında yaşadıkları olduğunu çıkarımlatır. “*Ayaklarımda yılan derisi ökçeli iskarpinler...*” cümlesinde söz edilen iskarpinler, annesinin düğünden düğüne giydiği, uçları yılan derisi kaplı iskarpinleridir. Aysel, bu iskarpinleri, kendine büyük olmasına rağmen müsamerede kentli memure rolü için giymiştir. “*Eyvah, öğretmenlerim şimdi beni süs düşkünü bir kız sanacaklar, diye telaşlanıyorum.*” duygu bildirimi cümlesi, onun bu iskarpinleri giyerken öğretmenlerinin gözünde değer kaybı yaşama korkusu çekmiş olduğunu ortaya koyar. Aysel’in rüyalarına kadar girmiş bu korku, onun yalnızca kız ve erkek ayrımı sorunu nedeniyle değil; müsamere sahnesine hazırlanma aşamasında da birçok travma yaşadığını çıkarımlatır.

“Aşağılardan bir otomobil kornasının uzun ve nağmeli çalışını dinliyorum. Kornayı öttürenin, bu sinir bozucu sesi ta buraya kadar nasıl ulaştırabildiği ise ayrı bir soru.” (A. A. -Ö.Y., s.344) *eleştiri içeren düşünce bildirimi cümlesi*, Aysel’in topluma tavır almasında sadece baskı, çatışma ve siyasî sorunların değil; insanların bir türlü medenîleşememesinin de yattığını ortaya koyar.

“Selma, Ömer, ben ve bir de bir yazar arkadaş, bütün gece ülke sorunlarını tartıştık. Konuştuk, konuştuk... Yığınla kül tablası doldurduk. Konuşmalarımıza, çözümlemelerimize, yeniden birleştirmelerimize; kendimize inanmıyor muyum? İnanıyorsam, neden özenle, dolu kül tablalarının üstünde duruyorum? Neden ortada tek somut şey olarak göre göre bu dolu kül tablalarını görüyorum?” (A. A. -Ö.Y., s.346). Aysel, konuşmalar sonunda ortaya koydukları çözümlemelere ve birleştirmelere inanıp inanmadığını sorgularken ortada somut tek şey olarak kül tablasındaki sigara izmaritlerine dikkat çeker. “*Neden ortada tek somut şey olarak göre göre bu dolu kül*

tablalarını görüyorum?” cümlesi, Aysel’in sadece lafta olan, icraate geçemeyen şeyler nedeniyle umut yitimi yaşadığını ve inançsızlaştığını çıkarımlatır. O, hem Dünder Öğretmen’in irfan ordusuna hem de üniversite gençliğine inancını somut bir şey elde edilememesi sebebiyle kaybeder. Önem verdiği gençliğin ses getiren eylemlerinin, toplantılarının, aldıkları kararların sonuçsuz kalması, Aysel’in onlardan dolayı duyduğu heyecanı, umudu, inancı yok eder. O, görevlere kendi neslinin de gelecek neslin de tam anlamıyla layık olamaması, oldurulamaması nedeniyle ölüm kararı alır.

“Bir ara önlenemez bir tutkuyla Esenboğa’ya koşup Ömer’e, “Bir öğrencimle yattım” demek istedim (...) Söylesem ne derdi ki? İkimizin de bir sonuca varabilmemiz için, Engin’in odasında geçirdiğim o bir saatin neyin nesi olduğunu bilmemiz gerekirdi ama. Ben biliyor muydum? Biliyor muyum? “Yazık olana tutku.” Engin kendini biraz böyle açıklamaya çalıştı. Çokça da ekonomik bir sorun bu onun için. Benim için? Ben böyle açıklayamam. Hiçbir sorunun tek kişiyle ve bir saat içinde çözümlenemeyeceğini bile bile, yeniden bilmemezliğe gelme gülünçlüğüne sığınamam. Bursa Cezaevi’nde bana bir şairi göstermedikleri ilk gençlik günlerimden buyana ise uzun yıllar geçti.” (A. A. -Ö.Y., s.348).

Vericinin Engin’in odasında geçirilen bir saatin neyin nesi olduğunu sorgulatarak yapmak istediği şey, eşler arasında görevleri peşinde koşmaktan bir soğukluk olduğunu sezdirmek ancak konunun tamamen buna bağlanmasını önlemektir. Ağaoğlu, metnin bu bölümüne kadar Ömer’den çok az bahsederek bunu yaparken Ömer’e yer verdiği bölümde ufak bir hatırlatmayla ana amaçtan kopulmasını engellemeyi başarır. Yaşanan birlikteliğin neyin nesi olduğuna *“Ben biliyor muydum? Biliyor muyum?”* tereddüt içeren düşünce bildirimi cümleleriyle cevap verilmesi işte bu noktada önem kazanır. Verici, kararsızlık, kuşku, tereddüt, belirsizlik içeren cümleler kurarak yaşanan durumun karmaşıklığına dikkat çeker. *“Benim için? Ben böyle açıklayamam. Hiçbir sorunun tek kişiyle ve bir saat içinde çözümlenemeyeceğini bile bile, yeniden bilmemezliğe gelme gülünçlüğüne sığınamam.”* cümleleri, konunun basit bir ölçmaktan öte olduğunu ortaya koyar. Aysel’i öğrencisiyle yatmaya sonra da ölmeye götüren şeyler, kendi gibi görevleri peşinde koşan Ömer’le birlikteliği nedeniyle kadınlığını unutmaması, toplum, görevleri, erkekler, tüm koşturmalarına rağmen bir sonuç alınamaması, özgürleşmek, baskılardan kurtulmak... kısaca roman boyunca bahsedilen her şeydir.

“İstanbul Şehir Tiyatrosu Dram Kısmı’nda Ağlayan Kız (R. N. Güntekin) ve Komedi Kısmı’nda Küçük Şehir (C. F. Başkut) oynanıyor. Bunlardan birini Namık ve yakın-uzak benzerleri gördü. Sevil, “telif oyun” sevmediği için ikisini de görmedi. Alman yengesi artık İngilizce öğrenmesinin iyi olacağını söyledi. O da ertesi yıl, Visamiral F. Shermann idaresinde üç hafif kruvazörden oluşan bir Amerikan filosu İstanbul’a gelene kadar biraz İngilizce öğrendi. “Too Young To Know” (Bilmek İçin Fazla Genç) şarkısını da öğrenince filodan küçük rütbeli bir subayla dansa gitti. O gece ilk “resmi” günahını işledi. Gebe kalmış olmaktan çok korktu, ama neyse ki böyle bir şey olmadı. Üzüntüden biraz kilo verdi, inceldi. Konservatuvardaki keman derslerini bırakıp Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’ne yazıldı.” (A. A. -Ö.Y., s.359).

Hayatında belirleyici bir rol üstlenen Alman yengesinin uyarısını dikkate alan Sevil, İngilizce öğrenir ve “O gece ilk “resmi” günahını işledi.” cümlesinde örtülü olarak sezdirildiği üzere ilk birlikteliğini yaşar. Aysel’in Ali’yle dolaşırken yaşadığı stres, korku; Sevil’de daha ileri boyutlarda yaşanan şeylere rağmen sadece gebe kalma korkusu şeklinde görülür. Aysel, sırf Ali’yle dolaştı diye babasından dayak yerken Sevil’de bekâret korkusu bile oluşmaz. O, sadece gebe kalma korkusu nedeniyle üzüntüden kilo verir. Verici, romanda aynı çağın çocukları olan Sevil’e de yer vererek Aysel’in nasıl bir baskı altında olduğunu göstermek ister.

Aydın, Paris’te bulunan Aysel’e halkevinde düzenlenen “Şairler Günü” vesilesiyle Ulus’ta çıkan şu şiirini gönderir: “Ey sütlü kahve gözlerinde / Bakışların en lekesizi / Aşkla parlayan Bakir Kız! / Gel, bana gel, unut denizi / Dinlerken uzak sesinizi / Başlarken seherle şarkımız / Gel, bana gel, özledim sizi” (A. A. -Ö.Y., s.374). Aydın’ın mektupta daha önce söz ettiği “Nedense siz gideli romantik oldum biraz” ve “Samimi duygularımı söylediğim için beğenildim belki de.” (A. A. -Ö.Y., s.373) cümlelerinden şiirin Aysel için samimi duygularla yazıldığı sezilir. Bu sezinlemeye varılmasında, günlükte Aydın’ın Aysel’e ilgisini itiraf ettiği, sezdirdiği bağlama dayalı bilgi de etkili olur. Aysel’e yazılı şiirde “bakışların en lekesizi” ve “bakir kız” söylemleri dikkat çeker. Aysel’in çekingen, utangaç tavırlarına dikkat çeken söylemler, Aydın’ın her ne kadar kızsız da Aysel’in tavırlarından hoşlandığını çıkarımlatır. Şiir Aysel’e olan aşkının, beğenisinin, özleminin itirafıdır.

“Ayaz sırtlarına üfürüyordu. Battaniyeye sarındılar. Alain sıkı sıkıya onun elini tuttu (...) Arada bir battaniyenin içinde sığıyor, “Anladın mı? Anladın mı?” diyor. Bir

futbol maçı seyreder gibi bütün benliğiyle konferansa katılıyor. Sartre'ı, Sartre-Camus çarpışmasını yaşıyor sanki. Bu maçın bir beki oluyor. Bu katılma Aysel'e de yeni bir şeyler katıyor. Şey'lere bir anlam yüklüyor. Aysel, bir erkekle hem elele oturabileceğini, hem bunun unutulabileceğini öğreniyor (...) Ertesi yıl Gençlik Parkı'nda, yine böyle bir kış günü, karlı bir bankın üstünde Aydın'la belki de bunun için yan yana oturmuştur. Bir ormanda bütün ağaçlar gibi bir ağaç, bir fabrikada bütün araçlar gibi bir araç olduğunu ummuştur.” (A. A. -Ö.Y., s.374). Alain'ın tavırları ve Sartre'ın konuşmaları, Aysel'i başkalaştırır, hayatına yeni anlamlar katar. Alain ile geçirdiği anlar, Aysel'in fikirleriyle önemsenmek istemesinin temelini oluşturur. Aysel, Alain'den bir kız / kadınla erkeğin birbirlerine bir şey katabilecek, birbirlerini çoğaltabilecek şekilde arkadaşlık kurabileceğini öğrenir. Aysel'in evlenmek için Ömer'i seçmesi; on saat boyunca karşılıklı sohbet edebildiği Engin'le birlikte olması, onun bir kadın olmaktan öte birey olarak önemsenmek istemesinden kaynaklanır. Aysel, Batılı bir Türk kızı olduğunu, Aydın'a Paris'ten döndükten sonra kanıtlamak ister. Alain'le yaşadığı an gibi bir an yaşamayı umarak Aydın'ın elini tutmasına izin verir. Ancak Aydın, Aysel'e Alain gibi bakmaz, onun düşüncelerinden çok dişiliğine önem verir. Beklediği gibi olmayan durum, Aysel'in umutsuzluk yaşamasına neden olan anlardan biridir.

“Ek Bilgi

DP kahir ekseriyetle iktidarı aldı

(...)

Devrim sabahı Aysel, Atatürk Bulvarı'na fırlayıp subaylara gülücükler ve üç kilo pasta dağıttı. Sabah kahvaltılarını etsinler diye... Ziya Gökalp Caddesi üstünde, bir cipin içinde Kemal Bey'i, daha önceki gün daireyi ziyarete gelen bir DP milletvekiline, “Sayenizde beyefendi” demiş olan ve beyefendiye eliyle bir bardak su taşımış bulunan Hukuk Müşavirliği “elemanını”, genç bir subayın boynuna sarılıp onu şapur şapur öperken gördü.” (A. A. -Ö.Y., s.388).

“Ek Bilgi” başlığı altında 60 Darbesi'nin önsezdirimleri verildikten sonra darbe günü yaşananlar hakkında bilgi verilir. Aysel'in 60 Darbesi'nden memnuniyeti, gülüşü ve darbeyi gerçekleştiren subaylara kahvaltı niyetine pasta dağıtışından çıkarımlanır. Cümlelerde ayrıca darbe sonrası bazı kesimlerin birden cephe değiştirdiği hakkında bilgi de verilir. Hukuk Müşavirliği elemanı Kemal Bey, bir gün önce Demokrat Parti milletvekiline “Sayenizde beyefendi” diyerek su verirken ertesi gün darbe yapanların

tarafına geçer. Bu bilgi, insanların kendi fikirlerine değil; işine gelene bel bağladığını çıkarımlıdır. Vericinin yapmak istediği, on sene iktidarda olan partiye çıkarı olanların çıkarları için bağlı göründüğünü göstermektedir.

“Çankaya’nın tepesinden inerken karlara bulandık. Engin bir çam dalına asıldı (...) O gece gördüğüm düşü yeniden anımsıyorum (...) Gelinlikler giyinmiş (...) Behire’nin iki yanında büyük bir saygı, hatta korku ile yürüyorlar. Behire de onları azarlıyor, “Tüllerime basmayın! Dikkat edin, salaklar!.. Basmayın... Basmayın!..” diyor. “Tüllerin sırası mı Behire? Görevimiz var” demek istiyorum. Sesim bir türlü çıkmıyor. Bir türlü de gelinin yanına ulaşamıyorum. Çünkü o sıra gelinin çevresini birçok şişman ve kolları altın bilezikli, elleri silahlı kadın çevirmiş oluyor.” (A. A. - Ö.Y., s.394).

Aysel, rüyasında Behire’yi gelinlikler giymiş olarak görür. Ona “Tüllerin sırası mı Behire? Görevimiz var.” demek ister ancak sesi çıkmadığından bunları söyleyemez. Eğitimli Behire’nin görevleri dururken nişanlanıp ilerlemeyi değil; geleneğe uymayı tercih etmesi, gerçek hayatta Aysel’i üzüntüye boğar. Yaşadığı bu üzüntü, rüya anında açığa çıkar. Gerçek hayatta olduğu gibi rüyada da Aysel’in Behire’ye ulaşip uyarıda bulunmasına engel olan şeyler vardır. Bunlar, şişman ve kolları altın bilezikli, elleri silahlı kadınlardır. Bu, Aysel ve Behire arasına giren toplumsal baskıyı ve siyasî düşünce farkını ifade eder. Rüya, Aysel ve Behire arasında yaşanan ve Aysel’i büyük bir yalnızlığa, yabancılaşmaya ve hayal kırıklığına sürükleyen travmalardan birini gün yüzüne çıkarır.

Gelinlikle görülen Behire, kadın kimliği ve aydın kimliği arasında kalmışlığı temsil eder. Ortaokuldan sonra iki yıl hemşirelik eğitimi alan ve işe başladıktan sonra hemen evleneceğini açıklayan Behire, Aysel’in örnek aldığı kişiyken birden gözünden düşer. Çünkü Behire’nin hayata bakışında değişimler olur, o eski Behire değildir. Aysel’e “Yolda oğlanlarla dolaştığını öğrenince de sana kızdım doğrusu. Dolaştığın kimse Aydın yahut başka kim olursa olsun, doğru değil. Yakışık almaz. İstikbalde sana da namuslu bir hayat temenni eder, selamlarımı bildiririm.” (A. A. -Ö.Y., s.289) diyecek kadar değişen Behire, Aysel’i namussuzlukla itham eder. Ali’yle konuştuğu için iftira atan Semiha’dansa Behire’nin bu ithamları Aysel’i üzer. Çünkü Semiha, ilkokuldan sonra okutulmamış olduğundan bilinçsizdir. Ancak Behire, Aysel’in “Senin oradaki güzel çalışmalarını göğsüm kabarak öğrenmiş bulunuyorum... Sen bir kahramansın

kardeşim. Genç yaşında kendini vatan hizmetine adadın. Ne mutlu sana. Keşke ben de bir gün senin gibi milletim için çalışabilsem ve ona faydalı olabilsem.” (A. A. -Ö.Y., s.189) diye övdüğü, onunla gurur duyduğu arkadaşıdır. Nişanlanmasının ardından onda oluşan değişim, Aysel’de bu nedenle büyük yıkıma neden olur. Görevleri dururken gurur duyduğu arkadaşının genç yaşta evlenmesi ve toplumsal baskıya boyun eğmesi, Aysel’de büyük yaralar açar.

“*Gelin bir yandan sağını solunu azarlarken, bir yandan da eliyle durmadan birini çağırıyor. Kıpırmızı, parlak kadifeler giyinmiş asık suratlı bir adam beliriyor o sıra. Gelin asık suratlı, kırmızı kadifeli adamı kolundan zorla çeke çeke götürüyor. Şişman kadınlara da, “Giymediğim her şeyimi size vereceğim” diyor. Kadınlara da paraşütlere asılmış olarak onların ardından uçuyorlar. “Rezil olduk, rezil olduk!..” diye bunalıyorum.”* (A. A. -Ö.Y., s.395). Şişman kadınlara verilmek istenen kıyafetlerle kastedilenin ne olduğu, şu cümlelerle daha anlaşılır olmaktadır: “*İnsan krepon kâğıdından kanatlar takınca kelebek olduğuna inanır. Koyun postunda koyun, kurt postunda kurt... Ülkü de giydirilebilir üstünüze ve Etlik tepeleri dağ görünür gözünüze.”* (A. A. -Ö.Y., s. 31). Nişanlandıktan sonra görevleri uğruna koşmak yerine eşinin sözüne göre hareket etmeyi ve vatanî vazifesini evden işe, işten eve yaparak yetinmeyi tercih eden Behire, üstüne giymediği ülküyü etrafındaki kadınlara vermeyi vadeder. Behire’nin arkasından gelen okumuş okumamış çok sayıda kadın, Behire gibi olmayı tercih ederek onun ardından gider. Aysel, bu yüzden “*Rezil olduk, rezil olduk!..*” diye bunalır. Çünkü o durmadan yürüyeceğine ant içtiği atasının izindedir ancak okumuş hemcinsleri de dâhil çoğu kadın görev bilincinde değildir.

“*Bir de bakıyorum, yanımdaki öteki erkekler, ellerinde filelerle, domates, havuç almış olarak pazardan dönüyorlar. Beni görmüyorlar. “Hadi gelin. Rezil olduk!” diyorum. “İmzaya geç kaldık biz” diyorlar. Çok telaşlanıyorum. “Baksana, gemi denize indirilmeden önce imzalamamız gereken kâğıtlar varmış meğer” diyorum. “Bunu nasıl unuttum” diyorum. Çok utaniyorum. Meğer ondan utanmıyormuşum. Herkes beni arıyormuş, bense lunapark gibi bir yerde dönme dolaba binmeye dalmışım da ondan utaniyormuşum.”* (A. A. -Ö.Y., s.395).

Cümlelerde, Aysel’in pazardan dönen erkeklere neden rezil olduklarını söylediği, şu cümlelerle açıklığa kavuşur: “*Elinde file ya da sepet, annesiyle Yenişehir Pazarı’ndan dönerlerken, kuru köfteleri Bomonti’ye, Kocatepe’nin arkasına taşırken yüreği ağzına*

geliyordu. Ata ya da Aydın, kendisini bir köşeden seyrediyormuş sanıyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.211). Türklüğün yükseltilmesi için yapılması gerekenler arasında alışverişin nasıl olması gerektiği gibi konular da vardır. Elinde filelerle alışveriş yapılmasının modern görülmemesi, Aysel’e rezil olduklarını düşündürür. Atatürk idealleriyle bağdaşmayan davranışları çocukluğunda yapmak zorunda kalan Aysel’deki rezil olma düşüncesi, rüyasında bu şekilde yer edinir.

Kurt’a göre rahmi simgeleyen geminin suya indirilmesi öncesinde Aysel’in imzalaması gereken kâğıtlar olması, cinsel birlikteliğin evlilik sonrası gerçekleşmesi gerektiği inancına gönderme içerir. Aysel’in kâğıtları imzalamaması nedeniyle değil, dönme dolaba binmeye dalması nedeniyle utandığını söylemesine Kurt, Freud’un düşüncelerinden yararlanarak şu şekilde açıklık getirir: Tahterevallı, salıncak gibi uçma, hoplama, baş dönmesi ve düşme hissi uyandıran oyunlar, cinsel duygular uyandırır. Aysel’in utancının asıl sebebi, cinsel haz duyduğu oyuncağa binmesidir (2019: 38). Nikahsız birliktelik yaşayan Aysel, imza olmadan gerçekleşen birliktelik nedeniyle utanır. Ancak sonra asıl utancının herkes onu ararken dönme dolaba binmeye dalması olduğunu söyleyerek toplumun nikâh dayatmasını bir nevi yok sayar. Aysel’in Ankara sokaklarında yaşadıklarını anlatırken dönme dolapla ilgili kurduğu üstü kapalı şu cümleler, metinde uzunca yer tutan Ankara sokaklarının ipuçlarıyla dolu olduğu sezinlemesini destekler: *“Maliye’nin orada ... şoför yerinin hemen gerisine oturmuş, öteki yerlerin dolmasını bekliyorum. Bu bekleme olmasaydı belki şimdi hâlâ başkentin doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine dolaşıp durmaktaydım. Bindirip kendimi bir dönme dolaba... Acaba öyle mi? Bilmiyorum.”* (A. A. -Ö.Y., s. 76). Dönme dolap, Aysel’in nikâhı dışı birçok erkek tarafından uğradığı tacizleri de sembolize eder. O, birey oluşuyla ön plana alınmak istese de erkekler hep ona gövde gözüyle bakar. Bu konu nedeniyle birçok kez yanılır ve hayal kırıklığına uğrar. Bu durum, dönme dolap gibi sürekli deveren eder, ölmeye yatma kararı aldığı gece bile. Son gece dahi yaşadığı bu utanç, gördüğü kabus esnasında kendini gösterir.

“İki küçük çocuk geldi. Beni eteğimden çeke çeke dönme dolaptan indirdiler. “Çok geç kalıyorsunuz” dediler. “Çok geç kaldım, çok geç kaldım” diye diye yürek çarpıntılarını içinde koşuyorum. Ama gemiyi denize indirmek için de beni beklemiş olmalarından gurur duyuyorum bir yandan. “Artık her şey tek başına bana kaldığı için olacak, görürler onlar!..” diye düşünüyorum. Sabırsızlanıyorum.” (A. A. -Ö.Y.,

s.395). Ölmeye yatmadan önce Ankara sokaklarında gezerken verilen şu cümleler, Aysel'in rüyasında yer eden ayrıntılar aracılığıyla o gezintiye dikkat çekildiğini sezdirir: *“İndirildiğim yerde dikilmiş, önümden geçen gazeteci çocuklara bakıyorum. Dört bir yana koşarak gidiyorlardı. Böylece ürküntümden sıyrıldım. Kendime yapılacak yeni bir şey buldum. Çocuklardan birinin peşine takıldım. Öyle hızlı gidiyordu ki, koşmak zorunda kalıyordum.... Yine de, gazeteci çocuk nereye giderse oraya gideceğim.”* (A. A. -Ö.Y., s. 76). Hem rüyada hem de Ankara sokaklarında gördüğü çocuklar, Aysel'i tetikler; ona yol gösterir. Aysel, çocukların uyarılarını dikkate alır ve *“Çok geç kaldım, çok geç kaldım”* diyerek yürek çırpıntıları içinde koşar. Rüyasındaki gibi koşan Aysel, gemiyi denize indirmek için kendini beklemiş olduklarını görür ve bu durumla gurur duyar. Ancak *“Artık her şey tek başına bana kaldığı için olacak, görürler onlar!..” diye düşünüyorum.”* cümlesinde, birden olumsuz bir söyleme geçildiği görülür. Aysel'in kime neyi göstereceği belli olmayan cümlelerin eleştiri, hesap sorma içerdiği; hem söylemin içeriğinden hem de kullanılan ünlem işaretinden anlaşılır. *“Sabırsızlanıyorum.”* diyerek durum bildiriminde bulunan Aysel'in öldürücü, tüketici, kusturucu bir düş olarak adlandırdığı rüyadaki asıl olumsuz kısımların eleştiri içeren bu cümleden sonra verileceği sezilir.

“Derken kendimi bir eşeğin üstüne binmiş görüyorum. Eşeğin üstünde, cezaevi koridorlarına benzer koridorlardan geçiyorum. Sağımda solumda demir parmaklıklı hücreler var. Hücrelerden ısıklık sesleri geliyor. Sözde ben onları kurtaracakmışım.” (A. A. -Ö.Y., s.396). Verici, dönme dolap ve çocuk sezdiriminin ardından bu kez de cezaevi ve ısıklık sezdirimleriyle romanın kilit noktasının Ankara sokaklarındaki gezintide olduğu konusunda okuru yönlendirir. Ankara sokaklarında gezerken verilen şu cümleler, rüyada görülenle birebir aynıdır: *“Cezaevinin oralarda ince, irak ısıklık sesleri duymuştum. Pek güzel. Adı Zor Yıllar olan filmde, buna benzer bir sahne mutlak vardır. Ama orada kadın kahraman herhâlde daha yürekli davranmış, elindeki leylak dalını tutuklulara fırlatmıştır. Ardından da kendi özgürlüğünün değerini bilip, hayata dönmüştür. Eh, ne yapalım? Benim durumum öyle olmamış işte. Leylak dalını kendi tutukluluğuma ayırmış, buraya kadar taşımışım!”* (A. A. -Ö.Y., s. 50). Ayrıca Aysel'in leylak koparacağı esnada montgomeri giymiş bir adamın ona erkeklik organını göstermesi, roman boyunca sık sık tekrarlanan leylağın burada da geçmesi açısından önemlidir.

“Eşek yok oluyor. Beni geniş, yarı karanlık bir yere alıyorlar. Bu alacakaranlık yerde beş altı kadar, hiç tanımadığım, ama iyi yüzlü adamlar var. Onlar da görevimi yapmamı bekliyorlarmış. Kısacası, kendimi öyle duyuyorum ki, herkes, her şey benden son görevi yapmamı bekliyor, ben gecikiyorum.

Korgeneral gibi biri geliyor. Karşımda hazır ol’a durup bana, “Başlayabilirsiniz efendim” diyor. Ben de, “Başlayalım” diyorum. Alacakaranlık yerdeki iyi yüzlü erkekler acele soyunmaya başlıyorlar. Meğer görevim onlarla yatmakmış.” (A. A. -Ö.Y., s.396). Korgeneral gibi birinin komutu vermesiyle alacakaranlık yerdeki iyi yüzlü erkekler, Aysel’le yatmak için acele şekilde soyunur. Aysel, hiç tanımadığı adamların iyi yüzlü adamlar olduğunu, bulunduğu yerin alacakaranlık bir yer olduğunu ayrı paragraflarda, gereği olmadığı hâlde tekrarlar. Bu durum, bu bilgilerin önemsendiğini gösterir.

Ankara sokaklarında gezerken yaşadıklarını anlatan Aysel’in şu cümleleri, rüyada yaşananları çözmek için ipucu görevi görecektir: “Bir jandarma karakolunun önünde durdum. Karakoldan iki jandarma çıktı. Gülerek bana baktılar. Biri, elindeki leylak dalını koklayarak önüme fırlattı. Eğilip aldım. Sonra da koşarak kaçtım.” (A. A. -Ö.Y., s. 50). Rüyada görülen korgeneral ile Ankara’daki jandarmalar; gülerek bakan jandarmalar ile soyunan adamların iyi yüzlü olmaları ve bu ikisinin de sabaha karşı yaşanması, rüya ve gerçek hayatta yaşananlar arasında benzerlikler olduğunu gösterir. Verici, rüya boyunca dönme dolap, çocuklar, cezaevi, ısıklar ve güler yüzlü jandarmaya benzer adamları anlatarak Aysel’i ölmeye yatmaya götürecek kadar etkileyen bu rüyanın gerçekte yaşananların habercisi olduğunu sezdirir. Aysel’in ölmeye yatma nedeninin ne olduğuna dair yorumlamalarda bulunurken verdiği şu cümleler, bu aşamada önem kazanır: “Nerede olduğumu anlamak için böyle bir denemeye girişmenin, vatani kurtarmak uğruna bir erkeklik organını karşımda dolaştırmanın utancıcıdır belki de benim burada ölmeye yatmamın nedeni. Ama, o karlı akşamın gecesinde gördüğüm bir düş, az önce şu koltuğun üstünde gördüğümünden de öldürücü, tüketici, kusturucu bir düş, beni durmadan bunu yapmaya zorladı. Asıl dayanılmaz olan bu zorlama işte. Belki de Aydın’a anlatmak istediğim, hep anlatmak istediğim, benim için artık bir gerçekliği olan o düştür.” (A. A. -Ö.Y., s.350). Bu düşün artık bir gerçekliği vardır ve aslında rüya gerçek hayatta yaşanacakların ön habercisidir. Ölmeye yatma kararı alan ancak hep geciktiren Aysel’e vurulan son darbe, leylak koparmak

isterken önüne erkeklik organını uzatan güler yüzlü jandarmalardır. Gece yarısı sokakta tek başına dolaşan Aysel, en güven duyması gerekenlerden darbe yiyerek hayata küser. Vericinin asıl tepkisiyse askerî darbe hükümetlerinin cezaevlerinde tutuklu olanları serbest bırakmak yerine onları idama mahkum etmelerine duyduğu tepkidir. 60 darbesiyle umuda kapılan Aysel'in güvendiği bu hükümetler tarafından yeniden karanlıklara bürünüşü, hayatında bir yara olmuş okumuş erkeklerin doyurulamaması travması üzerinden anlatılır.

“Haykırarak uyandım. Titrememi bir süre engelleyemedim. İlk uyku hapımı o zaman kullandım. Yeniden uyumadan önce pencereden baktım. Kar dinmişti. Keskin bir kömür kokusu genzimi yakıyordu. Ömer'in arada bir, deliksiz uyumak istediği zamanlar aldığı o Mogadonlardan biriyle yeniden uyumuşum.” (A. A. -Ö.Y., s.396). Cümleler, karlı gecede gördüğü düşün Aysel için öldürücü, tüketici, kusturucu bir kâbusa döndüğünü anlatır. Gemiyi limana indirip yol alınmasına öncülük etme görevi verilen Aysel'in sonuçta yüz yüze kaldığı görev, erkeklerle yatmaktır. Aysel, hep kaçtığı bu sonla yeniden karşı karşıya kalınca haykırır, titrer hatta uyku hapi alacak kadar büyük travmalar yaşar. Verici, romanın son sayfalarında Aysel'in bu durumdan duyduğu nefreti vererek okurun zihnindeki onunla ilgili tüm kuşkuları yok eder.

Ölmeye yatmaktan vazgeçip otelden çıkan Aysel'in kurduğu romanın son cümlesi olan *“Başkentin puslu nisan sabahı. Ankara, 1968-1971”* (A. A. -Ö.Y., s.399) cümlesi, metnin önceki kısmında verilen bir olayın aydınlığa kavuşması için son derece önemli bilgiler içerir: *“Puslu bir nisan sabahı fakülteye gidiyor. Bir küçük parkın duvar dibinde boyvermiş iki leylak ağacı gördü. Beyaz beyaz ve eflatun eflatun açmış çiçekleri (...) Şimdi taze açmış leylak dallarına uzansa. Kimseye, hiçbir bekçiye göstermeden küçük bir dal parçası koparsa. Koparıp gitse (...) Beyazlara uzandı. Leylak ağaçlarının sık dalları, ta yere yakın dalları hışırdadı. Kapkara gözlükleriyle bir adam. Üstünde bir montgomeri. Adam, Aysel'e erkeklik organını gösterdi. Zarf mazrufu ne kadar da değiştirmişti!..”* (A. A. -Ö.Y., s.383). Aysel'in leylak dalına uzandığında karşısında erkeklik organı dolaştırıldığı zamanla ölmeye yattığı odadan çıkarken ki zaman aynı, puslu bir nisan sabahıdır. Bu bilgi, Aysel'in bu olayı Ankara sokaklarında gezerken yaşadığı çıkarımını destekler. *“Nerede olduğumu anlamak için böyle bir denemeye girişmenin, vatani kurtarmak uğruna bir erkeklik organını karşımda dolaştırmanın utancıcıdır belki de benim burada ölmeye yatmamın nedeni. Ama, o karlı akşamın*

gecesinde gördüğüm bir düş, az önce şu koltuğun üstünde gördüğümünden de öldürücü, tüketici, kusturucu bir düş, beni durmadan bunu yapmaya zorladı. Asıl dayanılmaz olan bu zorlama işte. Belki de Aydın'a anlatmak istediğim, hep anlatmak istediğim, benim için artık bir gerçekliği olan o düştür.” (A. A. -Ö.Y., s.350). Altı çizili cümleler, karlı gece görülen rüyanın birebir aynısının ölmeye yatmadan önce Ankara sokaklarında gezerken yaşandığını ve ölümünü hep geciktiren Aysel'in ölmeye yatma kararı almasında son darbe olduğunu ortaya koyar.

“Ben de yeniden giyiniyorum işte. Çantamdan dökülenleri yeniden içine dolduruyorum. Ama her göze gerekli parçasını koyarak yerleştiriyorum çantamı. Kalemler şurada, pudriyerim burada, beş bin lira cüzdanda, yarım simit çöp sepetine, tarağım bu göze, not defterim şu cebe. Hatta dudağıma biraz da ruj sürüyorum. Pörsümüş leylak dalını da yarım simidin yanına gönderiyorum: Masanın altındaki kâğıt sepetine.” (A. A. -Ö.Y., s.398). Cümleler, Aysel'in içinde kalan son sorunla da yüzleşip yeniden hayata atılacağına önsezdirimidir. Her şeyi yerli yerine koyduğunu bildiren Aysel, hayata hiçbir şey olmamış gibi devam edecektir. Odadan yenilenmiş olarak çıkacaktır. Bunun için ruj sürer; yeni hayatında pörsümüş, kirli leylak dalını istemez. Aysel, leylak koparırken yaşananlarla yüzleştikten sonra üzerindeki bu yükten onu çöpe atarak temizlenir.

“Dün öğleden sonra dersim yoktu. Ömer'in bu akşamki dönüşü için hazırlık yapıyordum. Bir piliç haşlayıp buzdolabına koydum. Gelirken aldığım enginarları ayıkladım. Bir şişe votkanın içine rendelenmiş limon kabukları attım. Bir yandan da şuraya ağustosta sunacağım bildirinin ana hatlarını düşünüyorum. Kapı çalındı. Açtım. Engin. Onda hiç görmediğim bir eziklik ve çekingenlikle kapının önünde duruyordu. Ürkek gözlerle bakıyordu. Kendinden hiç hoşnut görünmüyordu. “Beni geri çevirmeyin” dedi. Çok utanıyordu. Yeniden ne istediğini anladım.” (A. A. -Ö.Y., s.396-397). Ölmeye yatılan gece yaşananları anlatan cümleler incelendiğinde o ana kadar Aysel'in ölmeye yatmasını gerektirecek herhangi bir sorun olmadığı görülür. Ömer için hazırlık yapması Ömer'le her zamankinden ayrı bir sorunu olmadığını, nisan ayında olmasına rağmen ağustos ayında sunacağı bildiriye düşünmesi, uzun vadede kafasını meşgul eden her zamankinden farklı sorunlar yaşamadığını çıkarımlatır. Yani hayat her zamanki seyrinde devam etmekte ve sonraki süreçte de öyle devam edeceğe benzemektedir.

“Soyun bakalım!”

Şaşkınlıkla soyundu. Hemen oracıkta, odanın orta yerinde.

(...)

Bir pencerenin önünde, kollarımı kavuşturmuş, onun çıplaklığına bakıyorum. Gözümü kırpmadan bakıyorum. Bir sigarayı daha avcumun içinde söndürüyorum. İlk kez hiçbir acı duymuyorum. Tepeden tırnağa giyiniğim. Hırkamın düğmelerini bile ilikliyorum.” (A. A. -Ö.Y., s.397).

Cümleler, Aysel’in hem eylemsizliğine dikkat çeker hem de bu eylemsizlik hâlinde Engin’e yönelmiş ilgisine. Aysel, Engin karşısında eylemsiz kalmak için kendini dizginler; arzu, istek veya kızgınlık, öfke gibi hislerinin önünü acı hissiyle almaya çalışır. Engin’i arzulamasından mı yoksa kızgınlıktan mı avucunun içinde sigara söndürdüğü belirsizdir. Verici, Aysel’in gözünü kırpmadan Engin’e baktığını söyleyerek, ayrıca *“Tepeden tırnağa giyiniğim. Hırkamın düğmelerini bile ilikliyorum.”* cümlelerinde görüldüğü gibi Engin’le arasına başka setler çektiğini ima ederek maksadının onu kutsal evlilik yatağına sokmamak olduğunu sezdirir. Cümlelerde, Aysel’in hırkalarının düğmelerini iliklediği bilgisinin verilmesi, otele geldiğinde düğmeleri kopuk olan hırkanın evden çıkmadan önce sağlam olduğunu anlatma görevi görür.

“Ben de yeniden giyiniyorum işte. Çantamdan dökülenleri yeniden içine dolduruyorum. Ama her göze gerekli parçasını koyarak yerleştiriyorum çantamı. Kalemler şurada, pudriyerim burada, beş bin lira cüzdanda, yarım simit çöp sepetine, tarağım bu göze, not defterim şu cebe. Hatta dudağıma biraz da ruj sürüyorum. Pörsümüş leylak dalını da yarım simidin yanına gönderiyorum: Masanın altındaki kâğıt sepetine.” (A. A. -Ö.Y., s.398). Cümleler, Aysel’in içinde kalan son sorunla da yüzleşip yeniden hayata atılacağına önsezdirimidir. Her şeyi yerli yerine koyduğunu bildiren Aysel, hayata hiçbir şey olmamış gibi devam edecektir. Odadan yenilenmiş olarak çıkacaktır. Bunun için ruj sürer; pörsümüş, kirli leylak dalını hayatında yeri olmadığını düşünerek çöpe atar. Aysel, leylak koparırken yaşananlarla yüzleştikten sonra üzerindeki bu yükten onu çöpe atarak temizlenir.

3.4.5. Bilinenden Bilinmeyene Ulaşılan Kestirime Dayalı Çıkarım

Verici ya da roman karakterlerinin olay ya da durumlarla ilgili öngörülerini içeren bu çıkarım türü, geçmiş deneyimler, önceki bilgiler temelli yapılan çıkarımlardır. Genellikle geleceğe dönük olarak yapılan çıkarımların tahminden farkı, art alan bilgisi ya da önceki deneyimlere bağlı olması ve tahmin gibi birden çok ihtimal barındırmamasıdır. Kestirime dayalı çıkarımların önemi, gizemi korumak, heyecan yaratmak için yüzey yapıda verilmeyen bilgileri dolaylı olarak geleceğe dönük yapılan çıkarımlarla vermesidir. Bu nedenle bu çıkarım türü, karakterlerin amaç ve güdülerini anlamak; olay ve durumların nedenlerini doğru çözümlemek için önemli görev üstlenir. Chikalanga, kestirime dayalı çıkarımların olayların nedenleri, koşulları, karakterlerin hedef, niyet ve güdülerini içerdiğini bildirir (1992: 704-705).

“*Diyelim gebeyim. Ne yapalım? Otopside anlaşılır. Ardından, gerçeğin yanından bile geçmeyen bir sürü yargıya varılır. Hiçbir yargı gerçek olmayacaktır, evet. Gebeysem gebe olduğum, değilsem değil olduğum dışında, hiç.*” (A. A. -Ö.Y., s. 74). Aysel, ölümü ardından yaşanacakları ve kendinden beklenenin aksi hareket etmesinin doğuracağı sonuçlara yönelik çıkarımda bulunur. Ölümünün ardından çeşitli yargılara varacak kişilerin karnında çocuğuyla ölmesine bakarak esas nedenin yanından geçmeyecek yargılara varacağını düşünür. “*Hiçbir yargı gerçek olmayacaktır, evet.*” cümlesinde “-AcAktIr” ekini kullanarak gelecekte yapılacak yargılamaların yanlış olacağı çıkarımına kesinlik yükler. Bu bilgi, Aysel’in ölmeye yatma nedeninin tamamen öğrencisinden kaynaklı olmadığını çıkarımlatarak roman için önemli bilginin çözümü için kilit cümlelerinden olur.

“*Eski, ahşap otelin sobası sönmüştür. Su kapları boşalmıştır. Çeşmeler buz tutmuştur.*” (A. A. -Ö.Y., s.100). Verici, “-mİş” ve “-Dir” eklerini kullanarak sunduğu cümlelerde, geçmişte yaşanan benzer durumlardan yola çıkarak çıkarımlarda bulunur.

“*Aralıkta soğumuş kıymalı patates yiyecek. Yattığı yerin ampulüne geçirilmiş kirli mavi kâğıdı düzelterek. Derslerine sığınmaya çalışacak. Uykusu gelecek, ama uyuyamayacak. Sofada yatan hastalardan biri inleyecek. İçecek su isteyecek...*” (A. A. -Ö.Y., s.106) cümlelerinde, geçmişte sürekli tekrar eden, gelecekte de yaşanması beklenen durumlarla ilgili *kestirime dayalı çıkarım* yapılmıştır.

Ömer’i iyi tanıyan Aysel, geçmiş yaşantılarından yola çıkarak özel hayatlarını kimseye anlatmayacağından emin olduğu eşinin sessizliği nedeniyle ortalığın henüz

ayağa kalkmamış olduğu çıkarımında bulunur: “Özel hayatımızı dışarı yansıtmayı sevmez. Anneme telefon etmemiştir. Arkadaşlara da. Beklemiştir. Beni ya da benden bir sesi. Belki de hâlâ beklemektedir. Ortalık henüz ayağa kalkmamıştır. Fakat Ömer yaşlanmıştır. Kendi kendine soru üstüne soru sormaktan tükenmiştir. Üç paket sigara içmiştir. Evde olağanüstü hiçbir şey bulamamıştır. Kitaplarını karıştırmıştır. Ders notlarına bakmıştır. Her şey, hiçbir şey olmamış gibi. Peki ama, ne oldu?” (A. A. -Ö.Y., s.113). Cümlelerde kullanılan “-mİştIr” eki, yapılan çıkarımlara kesinlik yükler.

“Annem ağlıyor mudur? Kız kardeşime telefon edip kayıplara karıştığımı söylemiş midir? Öyle ise, kız kardeşim gündüz uykusunu uyuyamamıştır. Ya da akşamüstü Park Otel’in barına uğrayamamıştır. Haberi bir gece vakti öğrendiyse Taksim’e koşmuş, Ankara otobüsünden bir bilet almıştır. Ama haberi bir gece vakti öğrenemez. Bunun olasılığı çok az. Tezel o saatlerde Kulis’te, ya da Lefteraki falan gibi bir yerlerdedir. Sanatçı oğlanlarıyla. Ressamlar, şairler, patron olamamış tiyatro oyuncular, adı İstanbul’un dışına taşamamış öykücü tanıdıklarıyla.” (A. A. -Ö.Y., s.201). “-Dİr, -mİştIr” ekleriyle çekimlenmiş yüklemlerle kurulan cümleler, Aysel’in geçmiş yaşantılardan yola çıkarak gerçekleşmesine kesin gözüyle baktığı durumlarla ilgili çıkarımlarda bulunduğu cümlelerdir.

“Evet. Tezel? Şimdi annemden bir telefon almış olsa... Benim ortadan kaybolduğumu öğrense, kadehini Park Otel’in barında boşaltıp, “Amma matrak ha!” diye güler. Çevresindekilere hiçbir şey açıklamadan elinin altındaki ilk araçla annemin yanına koşar.” (A. A. -Ö.Y., s.202). “-sA ... -Ar” kodlayıcılarıyla kurulan koşul cümleleri, geçmiş yaşantılardan, önceki deneyimlerden yola çıkarak ulaşılan çıkarımları ifade eder.

“Annem, bu en küçük çocuğunun kendisini avutacağına bir kez daha inanır. Gelişine sevinir. Gözleri yaşlı yaşlı, kucaklar onu. Kızının bütün sorumsuzluklarını unutup verir. Tezel’de hoşlanmadığı, geceleri uykusunu kaçırın ne varsa hepsini unuttur.” (A. A. -Ö.Y., s.202). “-r”, “-Ar”, “-Ir” ekleriyle çekimlenmiş yüklemlerle kurgulanan cümleler, Tezel’in gelmesi durumunda annesinin ne tepki vereceğini geçmiş deneyimlerden bilen Aysel’in çıkarımlarından oluşur.

“Gömmüştür o öğretmen kafasını bir yerlerde yine, bir yığın rakamla dolu kitaplar üstüne. Yok efendim, Anadolu’da beslenme yetersizliğinden ölen çocukların oranı yüzde bilmem kaç. Yok efendim, oyunu kendi kendine kullanmasını bilmeyen kadın oranı şu.

Yok efendim bilmem ne... Dur, dur. Kızılcahamam'a gitmiştir yahut. Çamlarda sağlıklı hava almaya. Başka bir şey yapamaz.” (A. A. -Ö.Y., s.203). “-mİstİr” ekiyle verilen bilgiler bir bütün hâlinde incelendiğinde Aysel’in, düzeninin bozulmasından korkan, kitaplar ve araştırmalarla gününü geçiren ve günlük rutinlerinin dışına çıkmayan biri olduğu çıkarımlanır.

“Şimdi Çankaya’nın tepesine mermer girişli apartmanını diktiriyormuş. Karısına banyo fayanslarını seçtirecek. Adını da Emek koyar belki. Bu yapıya tek kuruş yatırmamıştır. Birinden arsayı iki daire karşılığı almış, sonra, daha temel atmadan bütün daireleri tek tek satmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.203). İroni içeren cümleler, İlhan’ın aklını kullanarak kârlı işler yaptığını ifade eden kestirime dayalı çıkarım cümleleridir.

“Sen de derdine ne şifa olmuştundur ya adamın. Başlamışsındır siğlim siğlim ağlamaya. Adamcağızı söylediğine söyleyeceğine pişman etmeye... Meraklanacağı yoksa da meraklandırmaya... Büsbütün kuşkuda koymaya...” (A. A. -Ö.Y., s.203). Aysel, annesinin yaraya deva olmak yerine ağlayarak insanı söylediğine pişman eden, yangına körükle giden biri olarak gördüğü için bu çıkarımlara ulaşır.

“Evet. Annem abime de haber vermemiştir. Yarım saatte bir Ömer’e telefon ediyordur. “Polise haber versek mi?” diyorur. “Yalnız oturma. Gel yemeği birlikte yiyelim” diyorur. Sonra kocamı avutmaya kalkıyordur: “Benim bu kızım öteki gibi değildir. Akli başındadır. Ne yaptığını bilir. Nerdeyse bir haber iletir...” (A. A. -Ö.Y., s.204). “-yordur” ekiyle çekimlenmiş yüklemlemlerle kurgulanan cümleler, içinde bulunulan anda gerçekleşiyor olduğu düşünülen durumlarla ilgili geçmiş deneyimlerden yola çıkarak ulaşılan çıkarımları içerir. Cümleler, aynı zamanda tahmin anlamı içerir ancak geçmiş deneyimlerden yararlanarak bu yargılara varılması, çıkarım anlamını güçlendirir.

“Bu düşümden Ömer’e hiç söz etmedim. Benimle eğlenmesinden çekinmiş olmalıyım. Onun da, her şeyi çok ciddiye alıyorsun, demesinden korkmuş olmalıyım. Ya da beni ayrıntılara fazla önem vermekle suçlamasından...” (A. A. -Ö.Y., s.396). Cümlelerde kullanılan “-DAn ... -mİş olmalı” kiplik yapısı, kestirime dayalı çıkarım cümlelerinde kullanılır. Aysel’in Ömer’le ilişkisine dair sezdirimler bulunan cümleler incelendiğinde Ömer’in kendiyile eğlenmesinden çekindiği ve onu suçlamasından korktuğu görülür. Aysel’in yaşadığı çekinge ve korkular, Ömer’le arasında büyük bir soğukluk ve uzaklık olduğunu çıkarımlatır.

“Odasında beklemiştir. Öyle buyurmuştu. Gideceğimi sanmıştır. Öyle istemişti. Hayır, gideceğimi sanmamıştır. Yine de ummuştur.” (A. A. -Ö.Y., s. 71-72). Evinde çıplak dolaşan öğrencisini kutsal evlilik yatağına sokmamak için reddetmesinin ardından öğrencisi tarafından kendi yaşadığı odasına beklenen Aysel, matbaa çıkışı odasına gittiğinde kendini odada görmeyen öğrencisinin neler yapmış olabileceğine dair çıkarımlarında bulunur.

“Matbaadan çıkıp, bir sabahı yürüyüp bu odaya gireli sadece iki saat kadar olmuş. Zamanı, Aydından öğrendim. Her şey bıraktığım yerde. Sadece Engin... Matbaadan sekizde çıkmıştır. Odasına varmak yarım saati almıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.393). Henüz saatin dokuz bile olmamasından yola çıkan Aysel, ortadan kaybolduğundan Engin dışında kimsenin haberi olmayacağına dair çıkarımda bulunur. Kendini odasında beklemesi için önüne anahtar fırlatan Engin’in odada onu görmeyince nerede olduğunu merak etmiş olabileceğini düşünür. *“Matbaadan sekizde çıkmıştır. Odasına varmak yarım saati almıştır.”* diye geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak çıkarımda bulunan Aysel, sadece Engin’in bir yarım saattir nerede olduğunu merak etmiş olabileceğini düşünür.

“Almacı, evet, almaç; onu yere bırakınca ellerini ovuşturmuştur. Işıklarla yıkanmıştır. Geceki yol yorgunluğunu, uzun yolculuklar yorgunluğunu üstünden atmıştır. Başarılı bir sabah. Bol bol satılan yayınları. Günün olayı bir plak. Özlenmiş bir kadının, o kendi ülkesinde hiç bulamadığı kadının en sonunda kendisine açtığı bir kucak.” (A. A. -Ö.Y., s.392). Aysel, kendiyle yatmak istediğini söyleyen Aydın’a olumsuz yanıt vermemesi sebebiyle Aydın’ın ne gibi his, düşünceye kapılacağını ve ne gibi eylemlerde bulunacağını akıl süzgecinden geçirerek kestirir. *“Başarılı bir sabah. Bol bol satılan yayınları. Günün olayı bir plak. Özlenmiş bir kadının, o kendi ülkesinde hiç bulamadığı kadının en sonunda kendisine açtığı bir kucak.”* cümleleri, Aysel’in vardığı çıkarıma sebep olarak sunduğu açıklamalardır.

“Derenin içinden sırtında bir sandıkla çıkamaz işte. Kuşkuyu çeker. Bakarsın bir bekçi, bir polis falan dikilir karşısına; sandığın içindekileri görmek ister. İşte o zaman her şey çorap söküğü gibi gider. Arkadaşlarının evini sorarlar. Fethi Abisinin izini bulurlar.” (A. A. -Ö.Y., s.228). İlhan, sırtında bir sandıkla gece yarısı bekçilere yakalanırsa neler olabileceğine dair çıkarımlarda bulunur.

3.4.6. Seçici Çıkarım

Seçici çıkarımlar, birçok veri arasından en uygun olan seçeneğin seçilmesi yoluyla yapılır. Seçici çıkarımda bulunabilmek için elde birden çok veri olmalı, onlar arasından diğer ihtimal ve tahminlerin elenmesinin ardından mantığa en uygun gelen çıkarımın yapılması gerekir. Cümlelerde verilen ipuçları, çıkarımlara ulaşılması için önemli görev üstlenir. Doğru çıkarıma ulaşmak için elde bulunan bilgilerin diğer bilgileri eleyici nitelikte olması gerekir. Akıl yürütmelerle diğer bütün şıklar elenir ve dar bir çerçeve içinde kalınarak çıkarıma ulaşılır. Doğru veya yanlış olabilen çıkarımın doğruluk derecesi daha çok birbirini destekleyici veriye ulaşılması ya da çok sayıda önerme içinde alakasız olanların elenmesiyle artar.

İnönü'nün aktardığı bilgilere göre Magnani, seçici geriçıkırımın daha önce bilinen hipotezler arasından en uygun olanın seçilmesi suretiyle yapıldığını belirtir. Önceden bilinen bir tanı arasından seçim yapılan bilinen bir teşhisi konulması durumunda seçici geriçıkırım yapılır. Akıl yürütme sonucunda ulaşılan çıkarım, bilginin ötesine geçilmesi nedeniyle aşkınsaldır (2006: 70).

“Perdeler sıkı sıkıya kapalı. Çocuk perdeleri açıp dışarısını göstermek istedi. Engel oldum. Lambaları yaktı. Banyo kapısını açtı. Oranın da lambalarını yaktı... O çıkınca kapıyı hemen kilitledim. Bütün ışıkları söndürdüm. Çarçabuk soyundum. Köşedeki yatağı açtım. Çırılçıplak içine girdim; ölmeye yattım.” (A. A. -Ö.Y., s. 7). Kahramanın ruh hâlinin kötü olduğu yönünde verici tarafından verilen sezdirimler, gittikçe güçlenir. Bir insanın ölmek istemesi, ölmeye yatması için güçlü sebepleri olması gerektiğinden güçlenen sezinlemeler son cümleye gelindiğinde çıkarıma dönüşür. Verilen bildirim cümleleri bütün hâlinde incelendiğinde kahramanın kapıyı kitlemesinin nedeninin yalnız kalmak istemesi, ölmeye yatmak istemesinin sebebi de herkesten, her şeyden uzaklaşmak isteği olduğu anlaşılır. Üstünova'nın belirttiği gibi bildirim ve çıkarım cümleleri bazen ayrı ayrı bazen de harmanlayarak verilebilir. Yazarlar, metinde vermek istedikleri mesajların okur tarafından doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için dil ile oynar, ipuçları verdiği sezdirim cümlelerindeki örtük anlamların çıkarımlanmasını ister (2018a: 8). Birçok ihtimal arasından en doğru olanın kahramanın ruhsal olarak kötü olduğu, yalnız kalmak istediğidir.

“Unutmayın! Koro biterken, yani ‘ilelebet’ derken ikiye ayrılacaksınız... İyi ayrılın. Yoksa, her şey bozulur. Ulu Önderimize de çok büyük saygısızlık olur. Tamam mı?

Anladınız mı? ” Kan ter içindeydi.” (A. A. -Ö.Y., s. 9). Dünder Bey’in kan ter içinde olması, havanın sıcak olmasından ziyade telaşlı olmasındandır.

“Çocuklara uzun uzun baktı, haykırdı:

“Ali!.. Ali, beni mahvettin!”

Toparlacık, fırça saçlı bir çocuk, titredi.” (A. A. -Ö.Y., s. 10) cümlelerindeyse Ali’nin titremesi, öğretmenin bağırmasından dolayı korkması sebebiyle olup havanın soğuk oluşu sebebiyle değildir.

Ölmeye yatan kahramanın Aysel olduğunu öğrendikten sonra verilen aşağıdaki bölümde, ben merkezli dil kullanılması nedeniyle okulu birincilikle bitiren ve günlük yazmaya başlayan kahramanın Aysel olduğu düşünülür. Ancak zaman ifadelerinde görülen farklılık bu düşüncüyü zayıflatır. Ayrıca verilen bilgiler, romanın başkahramanı Aysel’in aile yapısıyla uyumsuz: Aysel’in babası, okumamış biridir ve kasaba yerlisidir. Ailesinin durumları kötü olduğu için dedelerine ait köşklerinin olması zayıf bir ihtimaldir. “İlkokulu birincilikle bitirdiğim için bana halamın armağan ettiği bu deftere hayatımı yazmaya karar verdim.

25 Eylül

İstanbul’da, dedeme ait harap bir köşkün, her yanından rüzgar alan bir odasında, okumuş bir baba ile Yanyalı çok güzel bir anneden doğmuşum.” (A. A. -Ö.Y., s. 41). İlkokuldan mezun olan diğer öğrenciler, “Aydın, Sevil, Ali, Aysel, Namık, Semiha, Hasip ve Ertürk”tür. Okulu birincilikle bitiren öğrenci, varlıklı ve eğitilmiş ailelerin çocukları olmaları sebebiyle Aydın ya da Sevil olabilir. “Bir kız kardeşim vardır. Annem ve babamla birlikte ilçededir. Orada bu yıl ilkokulu okumaktadır. Babamsa halen ilçenin kaymakamıdır.” (A. A. -Ö.Y., s. 41) cümleleri, mezuniyet sonrası hayatını yazma kararı alan kahramanın, babasının ilçede kaymakam olması sebebiyle Aydın olduğunu çıkarımladır.

Aysel, “Canım turşu istiyor. Hem de karpuz kabuğu turşusu.” (A. A. -Ö.Y., s. 48) cümleleriyle gebe olabileceğini sezdirir. Aşağıdaki cümlelerde, çoktan aybaşı olması gerektiğini düşünür ve aybaşı olmamasına neden olabilecek seçenekler üzerinde sorgulama ve akıl yürütmelerde bulunur. Amacı, ileri sürdüğü seçeneklerden en doğru olanını bulmaktır. “Yoksa gebe miyim? Öyle ya. Çoktan aybaşı olmam gerekirdi. Neden olmadım? Kadınlığım mı bitti? Bunu da bilemeyeceğim işte. Yine de her ay şarıl şarıl kan akıtırken kadınlıktan böyle birden kesilmiş olduğumu sanmıyorum. Bu ilk gecikişi.

Hem de kocamdan gayri ilk kez bir başkasıyla yatmamın ardından.” (A. A. -Ö.Y., s. 48). Aysel, ölmeye yattığı 1967-68’li yıllarda 40’lı yaşlarının başındadır, her ay sorunsuz aybaşı olur. Bu bilgi, menopoza girmiş olma ihtimalini eler. İlk kez geciken aybaşı, herhangi bir başka sorun yoksa gebelik belirtisi olabilir; Aysel, buna ilaveten bir de biriyle yatmış olduğunu söyleyerek gebe olduğu seçeneğinin doğruluk oranını arttırır. Ancak “Kızımı sekiz aylık ölü doğurduğumda doktor, artık çocuğumuz olmayacağını söylemişti. Bunu şimdi düşünüyorum. Bir başka erkek tohumunun içime dolduğunu ilk akıl ediyorum.” (A. A. -Ö.Y., s. 48) cümleleri, Aysel’in gebe olma ihtimalindeki doğruluk oranını azaltır.

“Peki ama anahtarı ne yaptım ben? Almış mıydım? Almamışsam, ille alayım diye niye koşmadı ardından? Anahtarı almıştım, evet. Uzanıp uysallıkla şaşkınlık arasında almıştım anahtarı. Sonra ne yaptım? Belki de matbaanın girişinde bıraktım. Odasına gitmeyi hiç düşünmediğime göre, anahtarı ya hiç almadım ya da dışarda bir yerde bıraktım. Belki de çıkar çıkmaz bir ağacın dibine atmışımdır. Şimdi en az anımsayabildiğim şey bu.” (A. A. -Ö.Y., s.121). Aysel’in çantasında “bir buçuk paket sigara, bir çakmak, kırmızı kaplı not defteri, güneş ve okuma gözlükleri, bir kalem, yarım simit, dibine ermiş ruj tüpü, bozuk para cüzdanı ve kapalı bir zarf içinde beş bin lira” vardır. Çantasında olanlar arasında anahtar bulunmaması, Aysel’in anahtarı öğrencisinin evine gitmek amaçlı almadığını çıkarımlatır.

“Bu anda beni şaşırtan bir şey oldu. Ben, onun yeniden kızacağını sanırken Aysel bana doğru bir adım attı. Sütlü kahverengi gözleri parıldayarak, “Yok yok. Ben korkmam. Sizler de korkmayın. Babalarımız gibi yalnız kalmayacaksınız. Sizi yalnız koymayacağız, korkmayın!..” dedi. Aslında ne demek istediğini anlamama fırsat kalmadan koşarak uzaklaştı. Çevik koşuyordu. Avrupai bir genç kız gibiydi. Saçlarını da çok güzel bir şekilde omuzlarına bırakmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.181). Aydın, Aysel’in yaklaşarak sütlü kahverengi gözlerini gözlerine dikmesinden olacak ne demek istediğini hemen idrak edemez. Aysel’in koşarak uzaklaşması üzerine “Çevik koşuyordu. Avrupai bir genç kız gibiydi. Saçlarını da çok güzel bir şekilde omuzlarına bırakmıştı.” cümlelerini kuran Aydın, onun düşüncelerinden çok; kendinde oluşturduğu etkilere odaklanır.

“Salim Efendi, oğlundan öç almak için, onun Hukuk Fakültesi’ne yazılmasına inat, tuttu, dükkânın altındaki bütün o kırmızılı beyazlı dergileri bir akşamüstü kapının önüne

yığıverdi. Hem de İlhan'ın gözleri önünde. İlhan'ı önce bir telaş, bir korku aldı.” (A. A. -Ö.Y., s.208-209). İlhan'ın telaşlanıp korkması, babasıyla içine girdiği savaş yüzünden değildir. Ali'ye dergilerden verilmesi sırasında İlhan'ın yaptığı hareketler, bu korkunun esas sebebini ortaya koyar: “İlhan siniyor. Çekingenleşiyor. Kekeliyor: “Bilmem ki... Verelim mi?..” ... İlhan gidiyor. Dükkânın dar kapısından dışarı bir göz atıyor. Sonra dip köşeye yürüyor. Yerden bir kapak kaldırıp aşağı iniyor.” (A. A. -Ö.Y., s.163). İlhan, herkesten gizlediği ve ellerinde var olduğunun bilinmesinden korktuğu dergilerin sokağa yığılmasından dolayı telaşlanır ve korkar.

“Sergievi Caddesi üstündeki bodur çamları atlayarak kestirmeden halkevinin önüne çıktılar. Yapının önündeki küçük alana varmadan İlhan birden durdu. Şaşırmış, nerdeyse paniğe kapılmıştı. Halkevinin önünü polisler sarmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s.218). Polislerin etrafı sardığı bilgisi verilen cümle, halkevinde baskın gibi büyük bir olay yaşanmış olabileceğini veya üst düzey yetkililerin yarışmayı izlemeye gelmesi sebebiyle güvenlik önlemleri alınmış olabileceğini sezdirir. “Milliyetçi şairi ite kaka götürüyorlardı. Kalabalık bir lise öğrenci topluluğu kâh ileri atılıyor, kâh ellerinde taşlarla geri çekiliyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.218) cümlelerinde, milliyetçi şair ve lise öğrencilerinden söz edilmesi, orada herhangi bir olayın değil; Turancılar tarafından yapılması planlanan baskının yapıldığını çıkarımlatır.

“Bu ses pürtüklü. Çok ve kötü sevilmişlik kokan, sigara ve uyku kokan bir ses (...) Belki bir işkadını. Yoldan gelmiş. Ardında da bırakıp aynı tür yorgunlukları. Bir işkadını. Bir toplantıya, belki bir seminere gelmiş başkente. Geç bir saatte. Ya da sabaha doğru. Bir hostes de olabilir. Türk Hava Yollarımızın uzamış seferlerinden... Hayır. Bu tür bir sesi ayırdedebilecek yaştayım. Bilmek, görmek, tanımak her şeyi, her şeyi seyretmek üzere, bilgililiğim içinde, takip okuma gözlüklerimi, barlara falan dalıp çıkmışlığım da var. Erkek arkadaşlarımın yanında önce. Sonra kocamın kolunda. Hayata bakarken, toplum yapımızı incelerken barlar, barların orospuları seyredilmesin olur mu? İşte yararı. Bu tür bir sesi ayırdedebiliyorum. Bir orospunun sesi bu. Kabul etmeliyim. İşkadını falan nerden çıkıyor? Hostes ya da? Bu da bir iş işte, işler içinde...” (A. A. -Ö.Y., s.237-238). Aysel, “belki” kiplik ifadesiyle kurduğu cümlelerde, sesini duyduğu kadının ne iş yaptığıyla ilgili kararsız kaldığı noktalardan söz eder. Sonrasında “Hayır. Bu tür bir sesi ayırdedebilecek yaştayım.” diyerek bu sese sahip birinin iş kadını, hostes olamayacağı çıkarımına varır. Aysel, toplumu, insanları okuyabilmek için

barlara girip çıkar. Hayatı algılamaya çalışırken, toplum yapısını incelerken barlara gittiğini bildiren Aysel, barlarda çalışan orospuları seyreder. *“İşte yararı. Bu tür bir sesi ayırt edebiliyorum. Bir orospunun sesi bu.”* cümleleri, geçmiş deneyimlerinden yola çıkan Aysel’in bu sesin ancak bir orospu sesi olabileceği çıkarımına vardığı cümlelerdir.

“Kardeşim Ali,” (A. A. -Ö.Y., s.290) hitabıyla başlayan bölümde, Ali’ye kardeşi ya da bir arkadaşı tarafından mektup gönderildiği anlaşılır. Mektubu gönderen kişi, tatil dolayısıyla ilçeye gittiğini ve pazar yerinde Ali’nin annesini gördüğünü bildirir. *“İlkokuldan sonra hayat her birimizi bir tarafa attı.”* cümlesinden mektup sahibinin Ali’nin Ankara’dan arkadaşları olamayacağı çıkarımlanır. *“Seninle de iki yıldır görüşemedik. Çünkü sen köyünden de, evinden de iyice elini ayağını çektin. İki yazdır buralarda görünmedin.”* cümleleri, bu kişinin ilçeye bir gezi dolayısıyla değil, ailesini görmek için gittiği bilgisini vererek Aydın, Sevil’in elenmesini sağlar. Aysel ve İlhan’ın ilçeye bağlarını koparmış olmaları ayrıca hem onların hem de Namık’ın Ali’yi ara ara Ankara’da görmeleri, bu kişinin onlar da olamayacağını çıkarımlatır. Semiha, Hasip gibi ilçeden hiç çıkmamış kişilerin de olamayacağı anlaşılan bilgilerden bu kişinin ancak tatil nedeniyle ailesini ziyarete gitmiş Ertürk olabileceği çıkarımlanır. *“Daha da okuyup, daha da büyük adam olmak isteğini ben şerefli Türk Ordusu’nun müstakbel bir subayı olarak iftiharla karşılarım.”* cümlesi, bu kişinin Ertürk olduğu çıkarımını kesinleştirir.

“Aziz Kardeşim Günay,

Size bu mektubu ilçemde, karasineklerin arı gibi vızıldadığı, uyuz bir çamın altında lise yıllarımızın bize verdiği kıymetli arkadaşlığa güvenerek yazıyorum.

Aziz kardeşim, ailemin durumunu az çok biliyorsun. Onlar ilçeye taşındıktan sonra durumları büsbütün kötüleşmiş. Harp yılları içinde köydeki birkaç malımızı da satıp savıp yemişler. Benim babam zaten biraz tembeldir. Biraz da beceriksizdir. Bu arada kimler ne adamlar oldu halbuki!..” (A. A. -Ö.Y., s.296). Günay adlı kişiye yazılan mektup, ilçedeki karasinek istilasına uğramış, uyuz bir çamın altında yazılır. Mektup sahibinin lise yıllarında Günay’la arkadaş olduğunu belirtmesi, bu kişinin ilçeden okumak için çıkan öğrencilerden biri olduğunu çıkarımlatır. Aydın’ın ilçede babasının Kaymakam olması dolayısıyla bulunması, ilçeden biri olmaması; İlhanların Ankara’ya bir daha ilçeye dönmek üzere yerleşmeleri; Kız Lisesi’nde okuyan Aysel’in bir erkekle aynı okulda okumasının mümkün olmaması gibi nedenlerle bu kişi, Aydın,

İlhan ve Aysel olamaz. Ali, Ertürk ve Namık olması muhtemel bu kişinin şimdiye kadar askeriyeyle ilgili söz etmemesi, Ertürk'ü de bu kişiler arasından eletir. Mektupta ailesinin durumunun kötüleştiğinden bahseden şahıs, ilçeye taşındıktan sonra durumlarının kötüleşmiş olduğunu hatta köydeki bazı mallarını da satıp yediklerini öğrenir. Buraya kadar verilen bilgilerden Namık ve Ali arasında seçim yapılamamaktadır. Ancak *“Benim babam zaten biraz tembeldir. Biraz da beceriksizdir. Bu arada kimler ne adamlar oldu halbuki!..”* cümleleri, yetim olan Ali'nin de bu kişi olmadığını ortaya koyar.

“Aziz kardeşim Günay, lisenin son yıllarında sana ve ailene karşı borcumu ne yapsam ödeyemem. Bana çok yakınlık gösterdiniz. Sofranızda yer verdiniz. Çok rahatsız ettimse hepinizden özür dilerim. Vatanıma olan borcumu biraz olsun ödeyebilmek için ırkçıların davasında şahitlik etmiştim biliyorsun. Herhâlde benim bu şahitliğim bu davada çok yararlı olmuştu. Baban da bu yüzden benimle iftihar etmişti. Ben o mahkemede bildiğim her şeyi söyledim de birinin adını söyleyemedim. Ne olsa memleketlimdi. Ve zaten oldukça masumdu. Şimdi böyle karanlık işlere burnunu sokmaktan vazgeçti. Bu itirafımı bugün sana yaptığım için, ağır bir yükten kurtulmuş gibiyim kıymetli kardeşim.” (A. A. -Ö.Y., s.296). Mektubu gönderen kişinin Günay'a “aziz” diye hitap etmesi, onlarda yiyip içmesi, ırkçılar aleyhine şahitlik ederek taraf değiştirmesi, bu kişinin romanda çıkarıcı yanıyla öne çıkan Namık olduğunu kesinleştirir. Karanlık işlere burnunu sokmaktan vazgeçen kişinin de İlhan olduğuna *bağlama dayalı çıkarımla* ulaşılır.

“Sora soruşturma Bursa Cezaevi'ni buldu. Dosdoğru müdüre çıktı. Müdür, Aysel'in isteğini öğrenince dik dik baktı.” (A. A. -Ö.Y., s.336). Müdür, cezaevinin nizamına uymamasından ziyade Nazım Hikmet'in vatan hainliği suçundan yargılanması sebebiyle Aysel'e dik dik bakar.

“Koltuktayım. Gözlerime değen yerlerime göre çıplağım. Son olarak giyinmeyi düşünmüştüm oysa. Salt bir şey yapmış olmak için, geciken ölüme karşı kendimi oyalayabilmek için giyinmek istemiştim.” (A. A. -Ö.Y., s.339). Kurt, çıplaklığın cinsel teşhircilikten başka dürüstlüğü veya doğruculuğu sembolize ettiğini bildirir. Giyinik olmaksı egemen kültürel kalıbı ve toplumsal benliği ifade eder. Gerçek benliğine dönmek, önyargılardan kurtulmak, arınmak isteyen Aysel, otel odasında ilk olarak giysilerinden kurtulur (2019: 32). Ancak yukarıdaki cümlelerde görüldüğü üzere Aysel,

çıplaklıktan kurtulup tekrar giyinmek istediğini belirtir. Bu durum, onun egemen kültürün kalıplarına geri dönmek isteyip istemediğine dair kuşku uyandırır. “*Salt bir şey yapmış olmak için, geciken ölüme karşı kendimi oyalayabilmek için giyinmek istemiştin.*” cümlesiyle giyinmek isteme sebebine açıklık getiren Aysel, toplumsal benliğe geri dönmekten ziyade bir şey yapmış olmak için giyinmek ister.

“*Salim Efendi’nin işlerini acele bitirmek üzere sabahtan Bursa’ya indiği gün, Aysel kaplıcadan kaçtı. Annesi onu, utancından sessiz, bir ağacın altında falan oturuyor sandı. Bunca korkutulmanın ardından hamam avlusunun dışına çıkabileceği hiç aklına gelmedi. Oysa Aysel, artık kaybedecek hiçbir şeyi olmadığını anlamıştı. Büyüklere bakılırsa kaybedilecek her şeyini kaybetmişti. Kaybedecek hiçbir şeyi kalmadığını anlayınca yüreklendi.*” (A. A. -Ö.Y., s.336). “*Annesi onu, utancından sessiz, bir ağacın altında falan oturuyor sandı.*” cümlesinde, Fitnat Hanım, Aysel’in utançtan dolayı kaybolduğuna dair tahminde bulunur. Ancak “*Bunca korkutulmanın ardından hamam avlusunun dışına çıkabileceği hiç aklına gelmedi.*” cümlesinde diğer ihtimâllerin akla dahi getirilmediği bilgisinin verilmesi, Fitnat Hanım’ın tahminden ziyade çıkarımda bulunduğunu ortaya koyar. Çünkü çıkarım cümlelerinde tahmin cümlelerinde olduğu gibi çok sayıda seçenek yoktur.

3.4.7. Mekâna Dayalı Çıkarım

Çetin’e göre mekânın nasıl planlandığı, nasıl tasvir edildiği gibi konulara, birey ve mekân arasında bir etkileşim olduğu için dikkat edilmelidir. Kahramanların kimlik ve kişiliklerinin ekonomik, kültürel, sosyal konumlarının hissettirilmesinde ve sosyal yaşantılarının sunuluşunda mekânın bir işlevi olup olmadığı sorgulanmalıdır (2009: 133).

Aktaş, olayın niteliğinin mekân tasvirleriyle sezdirildiğini ifade ederek mekânsal unsurları, film başlamadan önce verilen musikiyle eş görür (1991: 143).

Korkmaz, mekânı, çevresel ve olgusal mekânlar olarak ikiye ayırır. Çevresel mekânlar, derinliksiz ve kahramanlar üzerinde etki bırakmayan mekânlar oldukları için bildirim cümleleri kategorisine dâhil edilmiştir (*bkz. uzam bildirimi*).

3.4.7.1. Olgusal Mekân

Sadece coğrafi bir özellik olarak verilmeyip yaşantılarla değerli kılınan mekân, kahramanların kimliğini yansıtır. Kahramanlar, yaşadıkları yerle özdeşleşir. Olgusal

mekânlar, “kapalı ve dar mekân” ve “açık ve geniş mekân” olarak ikiye ayrılır (Korkmaz, 2007: 436-444).

3.4.7.1.1. Kapalı ve dar mekânlar

Kastedilen, mekânın fiziksel olarak kapalı ve dar oluşu değil, mekânın bireyin kendi ve çevresiyle çatışmalar yaşamasına neden olması; birey üzerinde baskı, bunalım, umutsuzluk gibi etkiler göstermesidir. Korkmaz’a göre bu mekânlar, *sınırlayıcı mekânlar*, *bunaltı mekânları*, *yalıtık mekânlar*, *şizofrenik mekânlar*, *umutsuzluk mekânları*, *yitim mekânları* vb. alt başlıklara ayrılır (Korkmaz, 2007: 436-444). Metnin ilk kısımlarında karşılaşılan bazı mekânlar: otel odası, küçük bir ilçe, okul, müsamere salonu, Dünder Öğretmen’in bekâr odası, İlhan’ın ortaokul okuduğu yer olan Balıkesir, Aysel’in babasının çarşı başındaki dükkânı, Ankara, Aysel’in öğretmenlik yaptığı okul ve kantini, Dedeman Sineması ve Şencan Apartmanı’dır. Mekânların daha çok kapalı mekânlar oluşu dikkat çekicidir.

Müsamere salonu, Aysel’in kendi ve çevresi ile çatışma yaşamasına, bunalım ve umutsuzluk havasını okurun iyice sezmesine neden olan dar mekânlardandır:

Müsamere salonundaki ağır koku ve basıklık, kahramanların ruh hâllerleriyle özdeşleşir: “Perdenin gerisinde çocuklar itişip kakışıyorlardı. Toz, yağ, sirke, sidik ve bitotu karışımı bir koku. Okulun her günkü alışılmış kokusunun az daha yoğunlu. Kekremsi, ama yıllar geçtiğinde de hâlâ duyulabilen, duyulmasından tat alınabilen bir koku.” (A. A. -Ö.Y., s. 9).

Verici, mekâna dair ayrıntılara yer vererek alıcının kahramanların ruh hâline girmesine olanak tanır. “Başöğretmen, eski bir Ermeni evinden bozma okulun ikinci kat koridorunu geçti. Ahşap duvar delinerek sahneye bir kapı açılmıştı.” (A. A. -Ö.Y., s. 9)

Ankara, tümüyle geniş mekân olarak geçmez. Hergele Meydanı ve onun gibi alt kesim insanların yaşadığı yerler, bunaltı mekânları olarak verilir:

“Eski, ahşap otelin sobası sönmüştür. Su kapları boşalmıştır. Çeşmeler buz tutmuştur. Helaları yıkamak gerek. Ali, bir sabahları okula gitmeden, bir de akşamları, okul dönüşü yıkıyor helaları. Sekiz oda ile sofaya konmuş altı yatağa iki hela. Biri alt katta, öteki üst katta. Su bol değil. Çok çok dökülemiyor; dökse de, otelin pis suları, alttaki bir çukura akıyor. O yüzden otel hep hela kokuyor.

Gece otelde konaklayanlar; meydan şoförleri, hastasını Numune Hastanesi’ne getiren köylüler, başkente mal almaya gelen küçük kent esnafı. Batırıyorlar helayı,

musluk başını. Apteslerini bir türlü deliğe rast getiremiyorlar. Ali'yi en çok bu biktırıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.100). Verici, kahramanların ruh hâlleri, ekonomik, kültürel ve sosyal yaşantılarıyla mekânlar arasında bağ kurar. Şakir Ağa'nın oteline gelen insanların sosyal statülerine eş; mekân da yıkık dökük, kir pas içindedir. Ancak yürüme mesafesi uzaktaki yerlerde, o karanlık ve Ali'yi buhrana sürükleyen manzaradan eser yoktur.

Ali, Şakir Ağa'nın Hergele Meydanı'ndaki eski ahşap otelinde yamak olarak çalışır. Okuyabilmek için çalışmak zorunda olduğu otele, yoldaki muhteşem manzarayı izleyebilmek ve üst düzey kişilerin giyim, tavır ve davranışlarını izleyebilmek için ağır adımlarla gider. Ancak otelde sobasının söndüğünü, su kaplarının boşaldığını, çeşmelerin buz tuttuğunu, helaların yıkanması gerektiğini düşünmesi üzerine okul otel arası kendine kalan tek özgürlük alanından aldığı tat, bir anda yok olur. Dünder Öğretmen gibi “bay” olma hevesiyle Ankara'ya gelen ancak Ankara'da okula gitmeden önce ve okul dönüşü hela yıkamak zorunda kalan Ali, Ankara'nın o lüks manzarasından uzaktır. Ankara'nın lüks semtleri ve Hergele Meydanı arasındaki karışıklığa dikkat çeken verici, Ali'nin yaşadığı hayal kırıklığını göstermek ister. Verici, Ankara'nın o lüks manzaralı caddelerine yakın yerde bulunan eski ve bakımsız otelle ilgili bilgiler vererek mekânın Ali üstünde bunaltı, umutsuzluk duygusu oluşturduğunu çıkarımlatmak ister.

“Bu, üstünde bir tavandır diye oturduğu, daha iyisini düşünemediği, her gün boklarını temizleyip Şakir Zümre sobalarını yaktığı otel ne güzelmiş meğer! Ne beyaz, ne iç açıcı, ne mis kokuluymuş!..” (A. A. -Ö.Y., s.320). Herhangi bir mekân hakkında kahramanın verdiği bilgi, onun ruh hâliyle ilgili çıkarımlara ulaşılmasında okura ipuçları sunar. Ali için Şakir Ağa'nın oteli, bunalım yaşayacağı şekilde dar, karanlık, pis, kasvetliyen Radyoevi'nde işe kabul edildiği ve Aysel'den mektup geldiği haberlerini almasının ardından ona güzel, beyaz, iç açıcı, mis kokulu gelir.

Aysel'in ölmeye yatmadan önce Ankara'nın dar gelirli kişilerinin yaşadığı gecekondu mahallerinde gezdiği, aşağıda verilen cümlelerdeki ipuçlarına bakarak çıkarımlanır: “Hemen bir yerde inivermek istedim. Ama şoföre bir durak adı söylemem gerekiyordu. Geçtiğimiz yerlerdeki durak adlarını bilmiyordum.

Bu caddeleri, bu caddelerin adlarını, içperlere giren yolları, o yolların ucunda asılı duran çamaşırların kimlere ait olduğunu, o boyalı gaz ve Vita ve Matolin ve Ülfet tenekelerine kimlerin çiçek diktiğini, o ta tepelere çıkan dik yokuşların kıyıcıklarına üst

üste kimlerin taşları yığıldığını; duvarlara, tavanlara paslı otomobil karoserlerini kimlerin çaktığını, plastik çağını çeşme başlarında kimlerin yaşattığını bilmiyordum.” (A. A. -Ö.Y., s. 75).

Gecekondu mahallerinde, halk imkân yetersizlikleri nedeniyle boş yağ ve boya tenekelerini saksı şeklinde değerlendirir. Saksı almak yerine daha ucuz olan Vita, Ülfet gibi yağ tenekelerine ve Matolin gibi boya tenekelerine çiçek eken halk, bu çiçekleri pencere önüne dekor olarak koyar. Yine karşılıklı balkonlara çekilen iplerde çamaşır kurutulduğu betimlemesinden Aysel’in Ankara’nın gecekondu mahallerinde dolaştığı çıkarımlanır. “... o ta tepelere çıkan dik yokuşların kıyıcıklarına üst üste kimlerin taşları yığıldığını; duvarlara, tavanlara paslı otomobil karoserlerini kimlerin çaktığını... bilmiyordum.” cümleleri, Ankara’nın medeniyetten en az nasibini almış yerlerinde yaşanan içler acısı manzarayı gözler önüne serer.

Ali’nin Ankara’da gezerken gördüğü pazar yeri, Ankara’nın gelişmiş yapısına terstir:

“Yolun iki yanına dökülmüş terlikçiler, süpürgeciler bağrışıyorlar. Sebzeciler, meyveciler terazilerini şakırdatarak, bazen kefelerden birine beş kiloluk iki kavun oturtarak öteki kefeye turşuluk biber, gök domates dolduruyorlar. Kavunları ağırlık birimi olarak kullanıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.156-157).

Aysel’in ölmeye yattığı oda, Ankara’nın lüks semtinde olmasına rağmen kapalı bir mekândır. Üstüne bir de Aysel’in bütün perdeleri kapatması, otel odasını bunalım mekânına çevirir:

“Asansörle tam on altı kat çıktık. On altıncı katta indik. Bana odayı gösterecek oğlanın peşinden yürüyorum. Kısa bir koridor geçti. Bir odanın önünde durdu. Ben de durdum. Kapıyı açtı, içeri girdik. Perdeler sıkı sıkıya kapalı. Çocuk perdeleri açıp dışarısını göstermek istedi. Engel oldum. Lambaları yaktı. Banyo kapısını açtı. Oranın da lambalarını yaktı. Bir şey isteyip istemediğimi sordu. İstemediğimi söyledim. Bahşişini verdim; gitti. O çıkınca kapıyı hemen kilitledim. Bütün ışıkları söndürdüm. Çarçabuk soyundum. Köşedeki yatağı açtım. Çırılçıplak içine girdim; ölmeye yattım.” (A. A. -Ö.Y., s. 7).

Aysel, otel odasında kendini güvende hissetmez, çevresiyle uyum sağlayamaz. Sabaha karşı Ankara’nın sokaklarını dolaşarak küçüklükten bu yana kendine yüklenen sorumluluklardan kurtulmak, ferah bir nefes almak ister ancak sorumluluk bilinci

küçüklükten bu yana hafızasına öyle kazınmıştır ki kendini Ankara gibi bir yerde bile karanlık bir otel odasına hapsederek ölmeye yatar. Verici, mekânları kişilerin yaşantıları ve ruh hâlleri ile uyumlu şekilde vermiş, geniş bir mekân olan Ankara’da dahi kahramanın ruh hâlini en iyi yansıtacak yer olan karanlık otel odasını mekân olarak seçerek okurun yerinde çıkarımlarda bulunmasını sağlamıştır.

Anıtkabir, bunalım mekânı olarak metinde yerini alır:

“Pencerenin uzağında Anıtkabir’i görüyorum. Anıtkabir’in başkent isinden güçlükle seçilebilen alın: Bir beyaz uzunluk, bir kara uzunluk. Bir beyaz, bir kara... Bir beyaz, bir kara... Böyle, tekdüze sürüyor Anıtkabir’in alını. Sıkıcı. Hiçbir yerlere kondurulamayan can sıkıntısı bir yapı.” (A. A. -Ö.Y., s.244). Atatürk ülkelerini gerçekleştirmek için adeta kendini unutan Aysel’in bu cümleleri, Atatürk’e aldığı cephe nedeniyle kurduğu düşünülemez. “Hiçbir yerlere kondurulamayan can sıkıntısı bir yapı.” cümlesi, Aysel’in neden böyle düşündüğüyle ilgili ipuçları barındıran cümledir. Proje aşaması, çizimi ve inşa sürecinde birçok sorun ve aksaklık yaşanan yapı, ancak 1953 yılında tamamlanabilir. İnşa sürecinde bile bir sürü değişiklik yapılan projenin nereye yapılacağı konusu da uzun tartışmalara neden olur. Anıtkabir’in yapım süreciyle ilgili ipuçları barındıran cümleler, Atatürk’ün büyüklüğüne görüntü olarak da uygun olmayan yapıyla ilgili eleştiriler içerir.

Engin’in bekâr odası, kapalı mekânlar arasındadır:

“Somyanın başucundaki duvardan karşı duvara bir ip gerilmiş. Üstünde bir pantolon, bir kazak, bir çatkılı gömlek, bir çorap teki. Ta öteki uçta bir çorap teki daha. Enginin gardrobu... İpin üstündekiler bu kadar değil. Bir de don var tabii... Fanila. Yıldız marka ve beyazı azmış.” (A. A. -Ö.Y., s.244-245).

“Odayı nerdeyse ikiye bölen yıpranmış giysilerin ve rengi azmış bir donun altından geçiyorum. Hapishane grisi gibi bir renge boyanmış kapının, o tek kapının iki yanında uzanan duvarlara bakıyorum (...) Şimdi de birinin üstünde bir tabak asılı. Ortasında Mevlevilerin döndüğü bir Konya tabağı. Tabağın altında, alçak bir taburenin üstünde boş bir Çubuk şarabı şişesi (...) Plastik bir küçük tabakta kavrulmuş kestane kabuğu (...) Bir yerde kırık bir ayna da vardı. Ama nerdeydi? Şimdi bilemiyorum. Yere düşmüş bir tıraş sabunu.” (A. A. -Ö.Y., s.245). Odada, plastik bir küçük tabakta, iki tane kavrulmuş kestane kabuğu olması; kırık bir ayna ve yere düşmüş tıraş sabunu bulunması, odanın bekâr odası olduğunu, odada yaşayan kişinin yoksul ve düzensiz biri

olduğunu sezdirme amacına hizmet eder. Bu sezinlemelere ulaşılan başka ipuçlarıysa odanın içine çekili ipe asılmış giysilerin yıpranmış, donun renginin azmış olması; tek odadan ibaret olan yapının badanasının eskimiş, tavandan yağmur sularının akmış olmasıdır.

Ağaoğlu'nun ilçeyi anlattığı bölümler; sefalet, yoksulluk, kir, pas temalıdır:

Kahramanlar, yaşadıkları yerle özdeşleşir. İlçede babasının mesleği dolayısıyla bir süre yaşamış Aydın bile İstanbul'da ilçeden geldiği için dışlanır, hor görülür. Bu durum Aydın'ı ruhsal olarak etkiler ve ilçeden geldiğini kimseye söylemek istemez. *“Hele bizim ilkokul iyice küçük ve çirkin göründü gözüme.”* (A. A. -Ö.Y., s. 84) cümlesiyle ilçeyi azımsayıp küçümser.

İlçede yaşananların doçent olmuş Aysel'in belleğinde iz bıraktığı görülür. Bu nedenle ilçe, bir derinliğe sahiptir. Bireylerin kendi ve çevreleriyle çatışmalar yaşamasına neden olacak şekilde kurgulanmıştır.

Namık'ın arkadaşı Günay'a gönderdiği mektupta ilçeye ilgili yaptığı tasvir, ilçenin metinde bunalıtı mekânı olarak yer aldığını çıkarımlatır: *“Aziz Kardeşim Günay, Size bu mektubu ilçemde, karasineklerin arı gibi vızıldadığı, uyuz bir çamın altında lise yıllarımızın bize verdiği kıymetli arkadaşlığa güvenerek yazıyorum. Aziz kardeşim, ailemin durumunu az çok biliyorsun. Onlar ilçeye taşındıktan sonra durumları büsbütün kötüleşmiş. Harp yılları içinde köydeki birkaç malımızı da satıp savıp yemişler.”* (A. A. -Ö.Y., s.296).

Aysel'in rüyasında gördüğü “Mumya Müzesi” onun ruhsal bunalım yaşamasına neden olan sınırlayıcı, yalıtık, şizofrenik mekânlardandır:

“Mumya müzesi gibi bir yerdeyim. Bir ulu kapının önünde Viktorya Hanedanı'nın iki muhafızı duruyor. Hiç kimildanıyorlar. Kendime büyük bir güvenle bu ulu kapıdan geçiyorum (...) Kapıdan geçince kendimi dar, uzun bir salonda buluyorum. Tam karşımda ince uzun bir masa, bu salonu bir haç gibi kesiyor. Masanın ardında harmanilere sarınmış yeşil yüzlü bir dizi yaşlı adam.” (A. A. -Ö.Y., s.340).

3.4.7.1.2. Açık ve geniş mekânlar

Birey, kendi ve çevresiyle uyumludur, kendini güvende hisseder. Korkmaz'a göre bu mekânlar, yayılım ve açıklık mekânları, devingen mekânlar, özdeşim mekânları, dinginlik mekânları, dinamik oluş mekânları, paylaşım mekânları, düşlem mekânları vb. alt başlıklara ayrılır (2007: 436-444).

Ankara'ya medeniyet merkezi olarak değinilir:

Şenol, dış mekân olarak verilen genç Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olan Ankara'nın ülkünün gün ışıklarıyla kaplı oluşuna dikkat çeker (2009: 46). Aysel, geri kalmış, dar kalıplar içine sıkışmış kapalı mekân olan ilçeden ayrılarak medenîleşmenin merkezi olan Ankara'ya gelir ve burada kendini dönüştürerek öğretmenlik gibi çok değerli bir meslek sahibi olur. Elbette ülkünün gün ışıklarının doğmasına sebep olan yer ilçedir ancak ilçede gün ışıklarının doğmasının ana nedeni eğitim kurumu olan okuldur.

Aysel'in ölmeye yatmaya gelmeden önce dört saat Ankara sokaklarında dolaşması sayesinde okur, Ankara'nın kenar mahalleri ve lüks semtleri gibi pek çok yeri hakkında bilgi sahibi olur. Daha çok taşradan gelenlerin uğrak yeri olan Hergele Meydanı anlatılırken yansıtılan sefalet havası; Ulus, Kızılay gibi yerlerde kendini lükse bırakır.

Ankara'nın gelişmiş ve medenileşmiş yerlerindeki önemli binalar ve vitrinlerdeki sonsuz karışıklıktaki renkler, minibüs yolculuğu sırasında betimlenen dağınık, geri kalmış Ankara ile Ulus Meydanı'nda resmedilen Ankara arasındaki farkın görülmesi sağlar: “Çocuklardan birinin peşine takıldım. Öyle hızlı gidiyordu ki, koşmak zorunda kalıyordum. Koşarken Sümerbank yazısını okudum. Yapının arka yüzündeki vitrinlerde sonsuz karışıklıkta renkler. Çiçekler, noktalar, çizgiler, kareler...” (A. A. -Ö.Y., s. 76). “Vitrinler, çiçekler, noktalar, çizgiler, kareler...” şeklinde üç nokta koyarak bitirilen cümle, mekânda daha sayılamayan pek çok göz alıcı şey olduğunu ortaya koyar.

Verici, Atatürk Bulvarı ve Anafartalar Caddesi gibi açık mekânlarda yaşanan değişim ve gelişimlerin kahramanların ruh durumları üzerindeki etkilerini başarılı bir şekilde gözler önüne serer: “Atatürk Bulvarı bir zamanlar Ulus Meydanı'ndan kalkar, Çankaya'ya dayanırdı. Şimdi baksak, Çankaya'dan kalkıp Ulus Meydanı'na saplanmış gibidir. Renkli reklam dörtgenleri, çeşitli yanardönerler, kente tepeden bakan güzel perdeli ve güzel balkonlu, balkonlarında mevsim çiçekleri açan ve kışları henüz yoğun kömür isinin dışında kalan, dört bir iklim ve bin bir beğeninini şekillendirdiği yapıların orta yerindeki bu flaster, bir türlü kapanamayan yara durumundaki Kızılay Meydanı'nı örter (...) Hergele Meydanı uzak değil. İki koşsa üç dakikada o eski alandaki otelde olabilir. Yine de acele etmiyor. Kısacık bir yol boyu kendine kalan özgürlüğün tadını seviyor. Sağlı sollu yapıların, işte o bankaların kara ya da sarı madenle parlak camlardan oluşmuş kapılarına bakıyor (...) Her yönden geliyor ve en çok Sümerbank'ın önünde kuyruk oluyorlar. Kimileri Anafartalar boyu dizilen dükkânlardan içeri

sızıyorlar. Kimi, Postane'nin yanından sağa sapıp İkinci Anafartalar'a çıkıyor. Sola dönüp 101 Çeşit'e, Apa'ya; sağa dönüp Menekşe'ye, Rehber'e uğruyor. Babalar, Halil Naci'ye girip çocuklarına kalem defter, karartma için de, eskimiş mavi kâğıtların yerine yenilerini alıyorlar.” (A. A. -Ö.Y., s.100).

Önceleri Ulus Meydanı'nı tarafında işleklik olduğunu söyleyen verici, şimdi Çankaya taraflarında da yoğunluğun ve gelişimin olduğunu ifade eder. Verilen mekânlardaki renklere, şekillere, güzel perdeli, mevsim çiçekleri açan güzel balkonlu yapılara, beğeni toplayan özelliklere ve kömür isinden uzak temiz havaya dikkat çeken verici, Atatürk Bulvarı'ndaki yoğun trafiğin bu güzel mekânda olmak isteyenlerden ötürü olduğunu göstermek ister adeta.

Ankara'da okuyabilmek için Şakir Ağa'nın otelinde çalışan Ali, otelin bulunduğu Hergele Meydanı, Ulus Meydanı'na yakın olmasına rağmen acele etmez. Sağlı sollu yapılar ve bankaların parlak kapılarına bakmayı tercih eder. Çünkü o, sözü geçen mekândaki lüks ve gelişmiş hayatı seyretmekten memnundur.

Cumhuriyet döneminde Ankara'da kurulan ilk modern mağaza ve iş yerlerinin bulunduğu Anafartalar Caddesi, dönemine göre gelişmiş mekânlar olduğu için pek çok kamu binasının da yapıldığı mekânlardır. Güven Dinçer'in verdiği bilgilere göre Anafartalar boyunca, 101 Çeşit ayakkabı mağazası, Apa kundura, Menekşe kumaş ticarethanesi, Rehber lüks tuhafiye, Halil Naci kırtasiye bulunmaktadır. Anafartalar Caddesi'ndeki en pırıltılı ve zengin görünüme sahip olan bölümde yer alan binaların altlarındaki bu mağaza ve iş yerleri, en tanınmış ve itibarlı ticarethanelerdir (2014: 45-47). Verici, sağlı sollu yapıların, bankaların, dönemin önde gelen ticarethanelerinin, kamu binalarının yer aldığı Ankara'nın en renkli ve ışıklı caddelerini vererek açık mekânlardan olan bu paylaşım ve dinamik oluş mekânlarının insanların kendilerini hayat dolu hissetmesine neden olduğunu çıkarımlatmak ister.

Verici, ilçeyle Ankara, İstanbul'un farkını ortaya koyarak bu mekânların insanlar üzerinde yarattığı etkileri sezdirir. İlçe kapalı bir yer olduğu için orada bulunan insanlar, gelenekten kopamaz. Ali, ilçede toz, kir içinde gezerken Ankara'da insanların ters bakışları ve aşağılamalarının da etkisiyle kendini geliştirir. Aysel, giyim ve dış görünüş olarak köyden geldiği anlaşıldığı için öğretmenleri tarafından uyarılması sonrası kentli kızlar gibi giyinmek, görünmek ister. Ankara'ya köyden gelen insanlar, her ne kadar kentli insanlara yeterince uyum sağlayamasa da ilçedeki insanlara göre daha aydın

düşünür. Aynı ilkokuldan mezun olan Semiha ve Aysel arasındaki düşünüş farkının sebebi, Aysel'in Ankara'da eğitimine devam ediyor olmasıdır. Verici, mekânın insanlar üzerinde etkisi olduğunu açıkça dile getirmez, alıcının bağlamı dikkate alarak örtülü olarak sezdirdiği bilgilerden çıkarımlara ulaşmasını bekler.

“Bugün kardeşimin doğum günüydü. Çiftliğe gittik ve babamın uzaktan tanıdığı olan Osman Bey’in delaletiyle⁷² Ulu Atamızın evini gezdik. Bira fabrikasına da girdik.” (A. A. -Ö.Y., s.173). Aydın’ın günlüğünde bildirimini yaptığı olay ve durumlar, okurun farklı mekân, çevre, kişi ve durumlar hakkında bilgi sahibi olmasına katkıda bulunur. “Ulu Atamızın evini gezdik. Bira fabrikasına da girdik.” cümlelerinden yola çıkarak bahsi geçen yerin Ankara’nın batısında bulunan Atatürk Orman Çiftliği olduğu çıkarımlanır. Atatürk’ün satın aldığı bataklık, sazlıklarla kaplı arazide kurulan çiftlik, bir sosyal yaşam alanıdır. Çiftlik alanında Gazi İstasyonu, bira fabrikası, hamam gibi yapılar vardır.

Verici, kişilerin ruh hâllerini ve fiziksel görünümelerini mekânla uyumlu olarak verir: “Yatakta da daha bir sıcaktır Fitnat Hanım. Hem başkent onu güzelleştirdi. Topukları, elleri yumuşacık oldu. Ocak üflemeden, lamba şişesi silmekten, çamaşırı isli bir kazanın başında avluda yıkamaktan, her yanından yelin üfürdüğü ahşap bir evin tahtalarını ovmaktan kurtuldu; ondan olacak. İki gözlü bir havagazı ocakları da var. Çak kibriti, koy tencereyi üstüne. İstedğin kadar kaynat. Sok kordonu deliğe, ütünü yap. Çevir düğmeyi, odan alabildiğine ışınsın. Arada ellerindeki farklı renkli ekmek karneleriyle, karnelerin ‘T’, ‘V’ kuponlarıyla Salim Efendi ona çiçekli Sümerbank basmalarından, nazillilerinden kesiveriyor. Fitnat Hanım, kızına ve kendisine yarım kollu, havuz yakalı giysiler dikeyyor. Omuzlarına pamuktan küçük yastıkçıklar tutturuyor. Böylece kentli bayanların havası usulca onların da üstünde esiyor.” (A. A. -Ö.Y., s.209). Fitnat Hanım’ın ocak yakıp lamba şişesi silen, avludaki isli kazanın başında çamaşır yıkayıp her yanından yelin üfürdüğü ahşap evin tahtalarını ovan elleri, ilçeden Ankara’ya taşınınca yumuşacık olur. Ankara’daki iki gözlü havagazı ocakları, üflemeyle değil, kibritle yanar. Bu ocak sayesinde kire bulanmadan yemek pişirir. Elektriği olduğu için odası alabildiğine ışıyan evde, kordonu deliğe sokup ütü yapma rahatlığına kavuşur. Ankara’da yaşamaya başladıktan sonra elleri, ayakları yumuşacık

⁷² Aracılık, kılavuzluk.

olur ve güzelleştirir. Ankara’da rahat yaşama kavuşan Fitnat Hanım, giyimine kuşamına da önem vererek kentli kadınlar gibi yaşamaya başlar.

“Büyük bir oteldi ama. Döner camlı kapısı vardı. Karşımda iki büyük devetabanı beni selamladı. Her şey güven vericiydi. Sanıyorum Daily News’ların durduğu ince demir çubuklu gazete sehpası. Adımı öğrenip saygısını belirten karşılayıcı da...” (A. A. -Ö.Y., s.238). Cümlelerde, otelin saygın, prestijli bir otel olduğu sezdirilir. Döner camlı kapısı olan, gazete sehpasında Daily News'lar bulunan, gelenlerin adını öğrenen karşılayıcıların saygılarını belirttiği otel, güven vericidir.

Paris’e giden gemide Aysel, Avrupaî bir havaya bürünür:

“Paris’te. Sorbonne’a konuk öğrenci oldum. Bir yıl (...) Bir gemiye binip... Elimde beyaz eldivenler, başımda beyaz bir keten şapka. Yemek kampanası çalındı. Eldivenlerim hâlâ elimde. Çıkarırsam gemide olmanın büyüüsü bozulur sanıyorum. Geminin yemek salonunda siyahlar giyinmiş garsonlar bana hizmet ediyorlar. Hepimize. Ancak bileklerimde biten beyaz eldivenlerim... Onları çıkarmam gerek artık. Ama şapkamı? Onu çıkarmak için de bir neden bulmak gerek. İşte o nedeni bir türlü bulamıyorum. İlk yemek geldiğinde, çatal bıçağıma sarılmak gerektiğinde eldivenleri çıkarmamın bir nedeni vardı.” (A. A. -Ö.Y., s.239). Aysel, Ulus gazetesi aracılığıyla Batılı, medenî ve modern olma kurallarının öğretildiği yıllarda yaşamış biri olarak öğrendiği bilgileri uygulayacağı bir yerdedir. Tek başına, kişi olarak çıktığı bu yolculuğa büyük özen gösterir. Yolculuk kendini önemli, birey olarak görmesini sağlar.

3.4.8. Zamana Dayalı Çıkarım

Art alan ve gerçek dünya bilgisi, zamana dayalı çıkarımlara ulaşmak için yardımcı olur:

“Kızların üstünde de açıkly koyulu, uzunlu kısalı, askılı kara önlükler.” (A. A. -Ö.Y., s. 17). Kız öğrencilerin giydiği kara önlükler, zamana dayalı çıkarım yapabilecek bir detay olarak metinde yerini alır. Kara önlüğün 1989-1990 eğitim öğretim yıl dönümünde kalktığı göz önüne alındığında müsamerenin yapıldığı tarihin 1989 yılından önce bir tarih olduğu çıkarımlanır.

“Dedeman Sineması’nın üstünde kocaman iki afiş gördüm. Biri, Zor Yıllar. Öteki de, Benimle Dalga Geçme.” (A. A. -Ö.Y., s. 29-30). Aysel’in Dedeman Sineması'na asılı afişte gördüğü filmlerden biri olan “Benimle Dalga Geçme - Don’t Make Waves”, 1967 yapımı komedi filmidir. 1967 yılında gösterime giren film, Aysel’in ölmeye yattığı

tarihin 1967 sonrası olduğunu çıkarımladır. 1933 - 1936 yıllarında okula başlayan Aysel'in o dönemlerde yedi yaşında olduğunu düşünecek olursak Aysel, ölmeye yattığında 40'lı yaşların başındadır.

“İlk mezunlarımızı verdiğimiz şu günlerde, üçüncü ve dördüncü sınıftaki arkadaşlarının da katılmasıyla, irfan ordumuzda yerlerini almış bulunan öğrencilerimizle sizlere bu müsamereyi hazırladık. Biz, bu müsamereyi cumhuriyetimizin 13. ve 14. yıl dönümlerinde de yapmayı çok istemiştik. Geçirdiğimiz 23 Nisan ve 19 Mayıs bayramlarımızda yapalım dedik. Kısmet bugüneymiş.” (A. A. - Ö.Y., s. 19). Cumhuriyetin 13. ve 14. yıl dönümleri, 1936-1937 yıllarına denk gelmiştir. Okulun ilk mezunları için yapılan müsamereden beş yıl geriye gidilecek olursa (o dönemler ilkokul eğitimi beş yıldır) okul, 1933 -1936 yılları arasında eğitim öğretime başlamış olmalıdır. İlk mezunlar ise 1938-1941 yılları arasında verilmiş olmalıdır. Yani okul, en erken 1933'te açılmış 1936-1937 yıllarında yapılamayan kutlamalar, yılsonu müsameresi olarak 1938'de yapılmış veya okul en geç 1936'da açılmış ilk mezunlar ise 1941'de verilmiş olabilir.

“Dünder Öğretmen Ulus Gazetesi Okuyor” bölümünde verilen *“Hatay hür olmuştur. Hatay Millet Meclisi ertesi gün toplanacaktır.”* (A. A. -Ö.Y., s. 32) haberi, mezuniyet müsameresinin 1937-1938 eğitim öğretim döneminde yapılmış olduğunu çıkarımladır. Çünkü *“Hatay Millet Meclisi ertesi gün toplanacaktır.”* haberi, 1 Eylül 1938 tarihine aittir. Bu bilgi sayesinde daha önce mezuniyet müsameresinin tarihiyle ilgili yapılan çıkarımlar şu şekilde kesinleşir: Cumhuriyetin 13. ve 14. yıl dönümleri, 1936-1937 yıllarına denk gelmektedir. Okulun ilk mezunları için yapılan müsamereden beş yıl geriye gidilirse okul, 1933'te açılmış, cumhuriyetin 13. ve 14. yıl dönümleri olan 1936-1937 yıllarında yapılamayan müsamere ancak yılsonu müsameresi olarak 1938 yılında yapılmıştır.

Aysel, aşağıdaki cümlelerde Aydın'ı arayabilirdim demek yerine *“İstanbul'u arayabilirdim.”* der. İstanbul'u aramanın neyi ifade ettiği, olayı anlatma zamanının 60'lı yıllar sonu olduğu dikkate alınınca açıklığa kavuşur: *“Yine de içimde önlenemez bir yazıklanma var. Ölmeye yatmadan önce telefonu çevirebilirdim. İstanbul'u arayabilirdim.”* (A. A. -Ö.Y., s. 47). O yıllarda, telefon görüşmesi yapılabilmesi için öncelikle bir santral numarası çevrilir, çıkan santral memuresine nere ve hangi numara ile görüşme yapılacağı söylenirdi. Aysel'in kullandığı cümleden günümüze göre

teknolojik şartların yeterince gelişmemiş olduğu yıllara dair zamana dayalı çıkarımlara ulaşılır. “*Aydın’a telefon edeceğim. Ondan sonra en az iki saat beklemem gerekecek. En az iki saat daha ölmek istemiyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.284) cümlelerinde de telefon görüşmelerinde öncelikle santral numarasının çevrildiği, aradan en az iki saat geçtikten sonra bağlantı kurulduğuna dair telefon geldiği böylece aranan kişiyle görüşme sağlandığı zamanlarla ilgili sezdirimlerde bulunur.

Kesin bir tarih verilmemesine rağmen mektuplaşmalarda verilen zamana dayalı ifadelerden gönderilen mektupların hangi tarihlere ait olduğu çıkarımlanabilir: “*Aysel, Semiha’dan bu mektubu almadan iki hafta önce Dil Fakültesi’nde bir Atatürk Günü düzenlenmiştir.*” (A. A. -Ö.Y., s. 65). Gerçek dünya bilgisinden yararlanarak Dil Fakültesi’nde düzenlenen “Atatürk Günü”nün 15 Kasım 1938 tarihinde düzenlendiği bilgisine ulaşılır. Cümlede geçen zamana dayalı ifadelerden Semiha’nın Aysel’e gönderdiği mektubun 15 Kasım’dan iki hafta sonrası yani 30 Kasım veya 1 Aralık 1938 tarihlerinde gönderildiği çıkarımlanır. Bu bilgiye göre Aysel’in Semiha’ya gönderdiği mektubun tarihiyse Semiha’nın mektubunda geçen “*Demek bütün okul, Atamızın tabutu önünden geçtiniz.*” cümlesinden yola çıkarak Atatürk’ün cansız bedeninin Ankara’ya getirildiği tarih olan 20 Kasım 1938 tarihi sonrasındır.

“*Şükrü Saraçoğlu başkanlığındaki yeni hükümet ...*” (A. A. -Ö.Y., s.123) cümlesine bakarak atıf zamanının 1942 yılı olduğu çıkarımlanır. Çünkü 1942 yılında Şükrü Saraçoğlu hükümeti kurulur.

“*Sebzeciler, meyveciler terazilerini şakırdatarak, bazen kefelerden birine beş kiloluk iki kavun oturtarak öteki kefeye turşuluk biber, gök domates dolduruyorlar.*” (A. A. -Ö.Y., s.156). Sebzecilerin turşuluk biber ve domates tartması, kış hazırlıklarının yapılma zamanı olduğunu çıkarımlatır.

“*İsmet İnönü Caddesi üstünde yeni bir apartmanda oturuyoruz. İçinde hem elektriği, hem suyu var.*” (A. A. -Ö.Y., s.167) cümlesi, elektrik ve suyun evlerde yeni yeni kullanılmaya başladığı dönemlerin sezdirimini yapar. Apartmanın yeni bir apartman olması, hem elektrik hem suyun evlerinde var olmasında etkindir.

“*Her iş bittikten sonra mektebe gidip 25 kuruş paramı aldım.*” (A. A. -Ö.Y., s.188) cümlesinde bulunan “*kuruş*” sözcüğü, zamana dayalı çıkarımlara ulaşılmasını sağlayacak sözcüktür. Türkiye Cumhuriyeti’nde 25 kuruş ilk olarak 1924 tedavüle girip 1989 yılında tedavülden çekilir. 16 yıl boyunca en küçük para birimi lira olduktan sonra

2005 yılında “yeni kuruş” adıyla kuruşlar tekrar kullanılmaya başlanır. 2009 yılında sadece “kuruş” olarak tedavüle girer. “Kuruş” sözcüğünden yola çıkarak olayın gerçekleşme zamanının 1989 - 2009 yılları arasını kapsamadığı çıkarımlanır. Romanın 1938-1968 yılları arasını konu aldığı bilindiğinden bu cümlelerin 2009 ve sonrasını da kapsamadığı da çıkarımlanır.

“Ulus gazetesinde bir ilan çıkmıştır: İsteyenlere anasız babasız iki yaşında bir erkek çocuğun evlatlık olarak verileceği bildirilmektedir. İlanı, başkentteki amcasının posta kutusu numarasına başvurulması dileğiyle Adapazarı ilçesinin genç ve çalışkan kaymakamı vermiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.249). Cümlelerde verilen bilgiden olayın yaşanma anının, Adapazarı’nın ilçe olarak Kocaeli’den ayrılmadığı 1954 yılı öncesi olduğu çıkarımlanır.

“Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt dün ansızın ölmüş (...) Roosevelt’in yerine muavini Harry Truman geçecekmiş.” (A. A. -Ö.Y., s.264). Aydın’ın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı’nın öldüğü kaydını düştüğü olay, 1945 yılında gerçekleşir. Roosevelt’in ölüm tarihine ve Harry Truman’ın yerine geçiş tarihine art alan bilgisini kullanarak ulaşan okur, Aydın’ın 1945 yılına ait olay ve durumların bildirimini yaptığını çözecektir.

“Bugün tatil.” (A. A. -Ö.Y., s.267) cümlesi, başka herhangi bir bilgiye gerek olmadan okulların millî veya dinî bir bayram nedeniyle yahut olumsuz hava koşulları, doğal afet, gibi nedenlerle tatil olabileceğini akla getirir. “Radyoda marşlar dinledim.” (A. A. -Ö.Y., s.267) cümlesi, diğer bütün şıkları eleyerek okulların millî bayram nedeniyle tatil edildiğini çıkarımlatır. “Annemle babam, Nurten’i Orduevi’ndeki Çocuk Balosu’na götürdüler.” (A. A. -Ö.Y., s.267) cümlesi bu millî bayramın “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” olduğu çıkarımına ulaştırır. Aydın, uzun uzadıya “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” nedeniyle okulların tatil olduğunu söylemek yerine “Bugün tatil.” cümlesiyle okuru yönlendirir. Okur, okulların neden tatil olduğunu mantıksal akıl yürütmeler ve art alan bilgisini devreye sokarak çıkarımlar.

“Annem sesleniyor. Sular gelmiş. Saat 18.00 olmalı. Acele etmeliyim. Trene ancak yetişiriz.” (A. A. -Ö.Y., s.302). Aydın, annesinin sular geldiğini bildirmesi üzerine “Sular gelmiş. Saat 18.00 olmalı.” zamana dayalı çıkarımında bulunur. Bu cümle, alt yapı çalışmalarının yetersiz olması dolayısıyla yaşanan su sıkıntısına tedbir olarak

suların günün belli saatlerde insanların kullanımına verildiği zamanlarla ilgili sezdirimler içerir.

“Üç yıl önceki seçimler ne kadar umut verici. Parti’nin miting alanları gün günden kalabalıklaşıyor. Yöneticiler tedirgin.

Tezel, “Her şeyi çok ciddiye alıyorsun” diyor, gülüyor.

“Bendeki de salt duygu, salt coşku” diyor, somurtuyor.” (A. A. -Ö.Y., s.392).

Cümlelerde, 1965 yılı genel seçimlerinden söz edilir. Bu çıkarıma, Aysel’in ölmeye yattığı tarihten üç yıl öncesine gidilerek ulaşılır. 1965 seçimlerinde “Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi” koalisyon hükümeti kurulur. Aysel’in cümlede bir başarıdan değil de umut verici gelişmeden söz etmesi, ona heyecan veren durumun kaynağının bu partiler olmadığını gösterir. “Parti’nin miting alanları gün günden kalabalıklaşıyor. Yöneticiler tedirgin.” cümlelerinde partinin gün geçtikçe destekçi sayısı ve gücünü arttırdığı bilgisine ulaşılması, Aysel’in söz ettiği partinin “Türkiye İşçi Partisi” olduğunu çıkarımlatır. 1961 yılında kurulan ve 1965 seçimlerinde mecliste 14 sandalye bulan partinin bu başarısı Aysel’e umut verir.

Tezel’in “Her şeyi çok ciddiye alıyorsun.”, “Bendeki de salt duygu, salt coşku.” cümleleri de Aysel’in coşku duymasına neden olan partinin İşçi Partisi olduğu çıkarımını destekler. Tezel’in seçim sonuçlarını başarı olarak görmeyerek salt duygu ve coşkuya kapılması, partinin tek başına iktidar olamaması veya koalisyon hükümetleri arasına girememesinden kaynaklanır. Ancak Aysel, kısa sürede bu kadar güce kavuşan, miting alanlarını dolduran, yöneticileri tedirgin eden partinin başarısını umut verici bulur ve ciddiye alır.

“Onlar analarını, bacılarını Moskof’a satmaya hazır, alçak kişilerdir.” (A. A. -Ö.Y., s.215) cümlesinde kullanılan “Moskof” sözcüğü, metnin hangi yılları konu aldığını çıkarımlatacak sözcüklerdendir.

Tabiat olayları, siyasî olaylar zamana dayalı çıkarımda bulunabilmek için ipucu görevi görür:

“Dikili’de bir zelzele olmuş. Aramızda para topladık. Felakete uğrayıp evsiz barksız kalan kardeşlerimize göndereceğiz.” (A. A. -Ö.Y., s. 88) cümlesinde verilen bilgilerden İzmir Dikili’de çok sayıda can kaybı yaşanmasına ve çok büyük ağır hasara yol açan depremin 22 Eylül 1939 tarihinde olan deprem olduğu çıkarımlanır.

Eğitim için Ankara’da teyzenin yanında bulunan Aysel’in “*Kardeşim, bütün bu üzüntülerim yetmiyormuş gibi, bir de geçen gece korkunç bir sallantıyla uyandık.*” (A. A. -Ö.Y., s. 97) cümlesi, depremin geç saatlerde olduğunu, “*Hepimiz kış kıyamette sokağa fırladık. Hava zehir gibi ayaz.*” cümleleriyle depremin soğuk kış aylarında meydana geldiğini çıkarımlatır. İlhan Haçin, 27.12.1939 tarihinde -35 derece soğuklukta meydana gelen depremin yaralanan ve sağ kalanların hastalanmasına hatta soğuktan donarak ölmelerine neden olduğunu ifade eder (2014: 41).

“*İkinci Dünya Savaşı’nın altıncı yılında doğdu.*” (A. A. -Ö.Y., s.201) cümlesinden Tezel’in 1945 yılında doğduğu çıkarımlanır.

“*Yirmi yıl önce imzalanan Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması’nın süresi dolmaktadır.*” (A. A. -Ö.Y., s.249) cümlesi, anlatılan zamanın 1945 yılı olduğunu çıkarımlatır. 1925 yılında imzalanan ve üç yıl geçerli olacak Türk-Sovyet Dostluk Antlaşması’nın süresi, alınan kararlarla 1929 ve 1931 yıllarında uzatılır. 1935 yılında on yıl daha geçerli olması kararlaştırılan anlaşma, 1945 yılına gelindiğinde tek taraflı olarak feshedilir.

“*İki gün önce Misis ve Ceyhan’daki yer sarsıntısında ülkemizin uğradığı mal ve can kaybından söz ederken çok hüznünlendiler.*” (A. A. -Ö.Y., s.252). Sözü edilen deprem, Karataş-Adana Fay Hattı üzerinde gerçekleşen 6,5 büyüklüğüne sahip yıkıcı depremdir. Cümlede, mekân ve yaşanan olay bilgisinin verilmesi, olayın 1945 yılında yaşanmış olduğu çıkarımına ulaştırır. Yaşanan yıkıcı depremin Bakan’ı hüznünlendirmesi üzerine Kaymakam, “*Başımızda sizler gibi büyüklerimiz varken daha ne Ceyhan’lar, ne Misis’ler yaptırırız beyefendi...*” cümlesiyle Bakan’ı teskin etmeye çalışır. “*... daha ne Ceyhan’lar, ne Misis’ler yaptırırız beyefendi...*” ifadesi, depremin yıkıcı bir deprem olduğunu sezdirir.

“*Herkesin olan güneş, toprağı ısıtmaya başlamıştır.*” (A. A. -Ö.Y., s.262) cümlesinde, 3. cemrenin toprağı düştüğü sezdirilmiştir. Bu sezdirimi doğru çözen okur, martın ilk haftasında olunduğunu çıkarımlar. “*Saat tamircisi Rıza’nın karısı, altı çocuğı ve bir ineğıyle Adapazarı’nın bataklık bir köşesinde kocasını beklemekten vazgeçmiştir. Gözünü güneşe dikmiştir. Kendi dokuması iki çulunu evin önüne, çalılarının üstüne asıp kurutmakta, bahçenin otunu yolmakta, çamurunu kabartmakta, ... üç beş gün böyle gidip geldikten sonra bir avuç tohumluğunu, birkaç fidesini almaktadır.*” (A. A. -Ö.Y., s.262). Annenin bahçenin otunu yolduğı, çamurunu kabarttığı, kendi dokuması iki

çulunu çalılarının üstüne asıp kuruttuğu bilgisinin verilmesi de baharın geldiğini çıkarımlatan ipuçlarıdır. Altı çocuk ve bir inek sahibi Engin'in annesi, artık ailesini terk edip giden kocasını beklemekten vazgeçmiştir. Bu bilgi, Kaymakam ve Rıza'nın Kaymakamlık binasının önünde karşılaşmalarının üstünden zaman geçtiği çıkarımını destekler.

10 Temmuz

“Dün güneş tutuldu. Akşamüstü saat dört falandı.” (A. A. -Ö.Y., s.299). “Dün güneş tutuldu.” cümlesi, güneş tutulmalarının her zaman yaşanan doğa olayı olmaması nedeniyle gün, ay ve yıl bilgisine kolaylıkla ulaştıracak bilgi içerir. 9 Temmuz'da yaşandığı bildirilen tutulma, 1945 yılında meydana gelmiş tam güneş tutulmasıdır. Yaşanacak kötü olayların habercisi olarak görülen bu tutulma, Türkiye’de akşamüstü dört civarı izlenir.

“Alman yengesi artık İngilizce öğrenmesinin iyi olacağını söyledi. O da ertesi yıl, Visamiral F. Shermann idaresinde üç hafif kruvazörden oluşan bir Amerikan filosu İstanbul’a gelene kadar biraz İngilizce öğrendi.” (A. A. -Ö.Y., s.359). Visamiral F. Shermann, 1949 yılında İstanbul’a geldiğinden sözü edilen yıl, bir önceki yıl olan 1948’dir.

“Yurtta seçim kampanyası kızışmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.379) bilgi verici durum bildirimi cümlesi, çok partili hayata geçişten sonra yapılan ikinci seçim dönemine girildiği bilgisine ulaştırarak 1949 sonu, 1950 başı arasında olduğunu çıkarımlatır. 1945 yılında çok partili sisteme geçilmesiyle 1946 yılında ilk seçim yapılır. Ancak kronolojik zaman dikkate alındığında sözü edilen seçimin 1950 seçimleri olduğu çıkarımlanır.

“Eskişehir’i su basmıştır. Binlerce Eskişehirli sularla boğuşmuştur. Köylülerin yatak, yorgan ve sabahlarını sular götürmüştür.” (A. A. -Ö.Y., s.380) cümleleri, Eskişehir’de 1950 yılında yaşanan büyük felaket hakkında bilgi verir. Cümle, sözü edilen yılın 1950 yılı başları olduğu çıkarımını delile dayandırır. Görüldüğü gibi bir zamana dayalı çıkarımın kesinlik içermesi, döneme damgasını vurmuş olaylar ve genel konulardan söz edilmesiyle mümkün olmaktadır.

Önemli günlere dair yapılan bildirimler, zamanın ne olduğuyla ilgili çıkarımlara ulaşılması için ipucu görevi görür.

“Yarın Ulu Önderimizin ölümünün birinci senesi.” (A. A. -Ö.Y., s. 88). Söylenme zamanı, 9 Kasım 1939’dur. Apaydın’a göre zaman taktiği açısından Aydın’ın yazdığı

günlükler, öyküleme zamanında atlamalar ve yaşananlarla ilgili özetlemeler yapmak için iyi bir fırsat sunar. Günlükte ay ve gün bilgisi verilmiş ancak yıl bilgisi verilmemiş olsa da Atatürk'ün ölümünün birinci yıl dönümü olduğunun söylenmesi, öyküleme zamanında atlama yapıldığının anlaşılmasını sağlar (2006: 23).

“... Ali, ekmek karnesini iç cebinden çıkarıyor, orası burası damgalanmış sayfalarına bakıyor. Bu iki aylık karneler ne de çabuk eskiyor...” (A. A. -Ö.Y., s.102). Ali'ye verilmiş karnenin iki aylık bir geçmişe sahip olması, anlatılan zamanının 1942 senesi olduğunu çıkarımlatır. Cumhuriyet gazetesinde verilen haberlere göre ekmek karnelerinin dağıtımına 1942 senesinden itibaren başlanmıştır: “*Ekmek Tevziatı Aybaşından İtibaren Karne İle Yapılacak*” (24 Aralık 1941: 1); “*Ekmek Karneleri Hazırlanıyor*” (11 Ocak 1942: 1,3); “*Bu Sabahtan İtibaren Ekmeğimizi Karne İle Alacağız*” (14 Ocak 1942: 1).

3.4.8.1. Artsüremlili Çıkarım

Metinde verilen bilgiyle olay ya da durumlara dair geriye dönük olarak yapılan çıkarımlardır:

“Cumhuriyetin 10. yılında karısını Ankara'ya, törene götürmüştü. Olup biten her şeye şaşkın bakakaldılar. Olup biten her şeyi ikisi de pek sevdiler, beğendiler.” (A. A. -Ö.Y., s. 56). Salim Efendi, 1933 yılında ailesini Ankara'ya, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına götürür. 1919-1922 yılları arasında yapılan “*Kurtuluş Savaşı*”nda İsmet İnönü'yü Ankara'ya götüren jandarmalar içinde yer almakla övünen Salim Efendi'nin cumhuriyetin 10. yılı olan 1933 yılı kutlamalarına katılması, cumhuriyete bağlılığının 1933 yılında da sürdüğünü çıkarımlatır.

Geriye dönüşlerde kronolojik sıra izlenmesi nedeniyle “*Yeni yılın ilk ayıydı.*” (A. A. -Ö.Y., s.214) cümlesinden bağlam takibiyle 1945 yılı ocak ayında olunduğu çıkarımlanır. Aysel için kurulan “*O yıl on yedisini sürüyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.210) cümlesi ve “*Fitnat Hanım'ın doğumu iyice yaklaşmıştı.*” (A. A. -Ö.Y., s.214) cümlesine bakarak yeni yılın gelişiyse on sekiz yaşına giren Aysel ile kardeşi arasında on sekiz yaş fark olduğu anlaşılır.

“*Alain'i de tanıdım oysa ben. Yıllar önce. Paris'te. Paris'te ya... Tabii. Sorbonne'a konuk öğrenci oldum. Bir yıl. Kendi fakültemde bir yıl kaybedecekmişim. Umurumda mı?.. Eh, babam da öldüğünden... Bir gemiye binip...*” (A. A. -Ö.Y., s.239). Cümlelerinde zamana dayalı bir belirsizlik vardır. “*Yıllar önce.*” cümlesinden bu

tanişmanın uzun yıllar önce olduğu anlaşılır ancak 40'lı yaşlarda olan Aysel için uzun yıllar öncesinin ne olduğu belirsizdir. “Sorbonne’a konuk öğrenci oldum. Bir yıl. Kendi fakültemde bir yıl kaybedecekmişim.” cümleleri, Paris’te geçirilen bir yılın tam olarak hangi yıl olduğunu ortaya koymasa da Aysel’in üniversitedeki öğrencilik yılları olduğunu çıkarımlatır.

“Ankara telefonundan da arasam mı bir kez? Burada, gerekikçe içinde günler geçirdiği, çevirilerine gömüldüğü bir yeri olduğunu biliyorum. Gökdelenin altında vermişti numarasını. Bununla yetinmemişti. Orada benimle birleşmeyi özlediğini de söylemişti. Hiç tükenmeyen bir inat. Oysa ben gökdelenin altında ona doçent olduğumu müjdeliyordum.” (A. A. -Ö.Y., s.351). “Oysa ben gökdelenin altında ona doçent olduğumu müjdeliyordum.” cümlesinde, Aysel’in doçent olduğu bilgisine yer verilmesi, gökdelenin altında gerçekleştirilen buluşmanın yakın bir zamanda gerçekleştirildiğini çıkarımlatır.

“Kuşaçağım yerde onun pek eğitsel bir Amerikan oyunundan söz etmesine izin verdim. Laura ile Tom’u anlatırken çok eğlendi. Ben de... Ben de çok eğlendim. Ne kötü bir oyundur. Ne zamandan beri kötü buluyorum bu oyunu? Düşün bakalım. Ne zamandır? Engin sınıfta bıyıkları ve aslan “nasırlı elleriyle” karşıma oturduğu günden bu yana mı? Ciddi ol. Daha önce. Çok önce. 60 Devrimi’nden sonra. 61 Anayasası’ndan sonra. Yoksa 58’lerde pekala beğendiğim bir oyundu. Artık bir altı yedi yıldır beğenmiyorum. O çok anlayışlı, o çok cömert Laura’yı budala buluyorum. Ya da isterik.” (A. A. -Ö.Y., s.356). “Ne zamandan beri kötü buluyorum bu oyunu? Düşün bakalım. Ne zamandır?” sorusunun cevabını “Engin sınıfta bıyıkları ve aslan “nasırlı elleriyle” karşıma oturduğu günden bu yana mı? Ciddi ol. Daha önce. Çok önce. 60 Devrimi’nden sonra. 61 Anayasası’ndan sonra.” cümleleriyle verir. Sorunun cevabı, 60 Devrimi’yle birlikte Aysel’in düşünce ve bakış açısında değişimlerin yaşandığını çıkarımlatır. “Yoksa 58’lerde pekala beğendiğim bir oyundu. Artık bir altı yedi yıldır beğenmiyorum.” cümleleri, Aysel’in beğenilerin değişme sınırını kesin çizgilerle belirtir. Bu bilgiler, 58 öncesi, 60 sonrası arasında Aysel’de bazı değişimler yaşandığını çıkarımlatır. 60 sonrası dönemin Aysel’de bir aydınlanma ya da olumsuzluğa kayan bakış oluşturduğu anlaşılır. “Kendimi nasıl buluyorum peki, kendimi?” (A. A. -Ö.Y., s.356) cümlesiyle bakış açısında meydana gelen değişimlerin kendi bakışını da değiştirdiğini sezdirenen Aysel için 60 sonrası dönem çöküş dönemidir.

“Ali, fakülte sıralarında, ilim ve bilim dalında Aysel’e yetişebilmek için artık çok büyüktü.” (A. A. -Ö.Y., s.387) cümlesi, Ali’nin askerden gelmesinin üstünden uzun yıllar geçtiğini çıkarımlatır. Ali’nin ilim bilim yolunda Aysel’e yetişememesi, Aysel’in akademisyenlik yolunda ilerlemiş olmasıyla mümkün olabilir.

3.4.8.2. Eşsüremlî Çıkarım

Metinde verilen bilgiyle olay ya da durumlara dair eşsüremlî olarak yapılan çıkarımdır:

“Zaman durmadan ilerliyor. Kabak çekirdeklerini bitirenler, çocuklarını ellerinden tutup çoktan gittiler. Parkta kalanlar, bir şapkalı bey, boynunda bir atkı, yaz günü; iki kapıcı.” (A. A. -Ö.Y., s.315). Ali, kabak çekirdeklerini bitirenlerin çocuklarını alıp çoktan gitmelerinden ve parkta yalnızca bir şapkalı bey ve iki kapıcı kalmasından zamanın gittikçe ilerlediği çıkarımına ulaşır.

“Alain ona Camus’ü, Marshall Planı’nın özünü, Nankin’deki savaşları anlatırken Ankara Hukuk Fakültesi de bir münazara düzenlemiştir: Bakanlar Kurulu Meclis dışından da teşkil edilmeli midir, edilmemeli midir?” (A. A. -Ö.Y., s.375). Konuşmanın geçtiği sırada, Aysel Paris’tedir. Cümleye “o sırada” anlamı veren “-ken” eki, bu çıkarıma varılmasında belirleyici rol üstlenir.

“Aydın nerdeyse gelir.” (A. A. -Ö.Y., s.399) cümlesinde, Aysel, Aydın’ın otele varmasının ne kadar zaman alacağına dair hesaplama yapar ve kısa süre içinde geleceği çıkarımına ulaşır.

Ölmeye yatmaktan vazgeçip otelden çıkan Aysel’in kurduğu romanın son cümlesi olan “Başkentin puslu nisan sabahı. Ankara, 1968-1971” (A. A. -Ö.Y., s.399) cümlesi, metnin önceki kısmında verilen bir olayın aydınlığa kavuşması için son derece önemli bilgiler içerir: “Puslu bir nisan sabahı fakülteye gidiyor. Bir küçük parkın duvar dibinde boyvermiş iki leylak ağacı gördü. Beyaz beyaz ve eflatun eflatun açmış çiçekleri (...) Şimdi taze açmış leylak dallarına uzansa. Kimseye, hiçbir bekçiye göstermeden küçük bir dal parçası koparsa. Koparıp gitse (...) Beyazlara uzandı. Leylak ağaçlarının sık dalları, ta yere yakın dalları hışırdadı. Kapkara gözlükleriyle bir adam. Üstünde bir montgomeri. Adam, Aysel’e erkeklik organını gösterdi. Zarf mazrufu ne kadar da değiştirmişti!..” (A. A. -Ö.Y., s.383). Aysel’in leylak dalına uzandığında karşısında erkeklik organı dolaştırıldığı zamanla ölmeye yattığı odadan çıkarken ki zaman aynı,

puslu bir nisan sabahıdır. Bu bilgi de Aysel'in bu olayı Ankara sokaklarında gezerken yaşadığı çıkarımını destekler.

3.5. ÖNVARSAYIMA DAYALI ÇIKARIMLAR

Günay, metinde açıkça belirtilen bilgiden ya da okurun ansiklopedik ve kültürel bilgisinden yararlanarak söylenmemiş olanı çıkarma işine “önvarsayımaya dayalı çıkarsama” adını verir. Verici, alıcının sahip olduğunu varsaydığı bilgileri söylemeden geçer. Alıcının biliyor varsayıldığı bilgiler, belleğinde gerektiğinde kullanmak üzere depoladığı bilgilerdir (2003: 72).

Chaffin, dil bilgisine bağlı olan “*gerekli çıkarım*”ların varlığından söz eder (1979: 313).

3.5.1. Dil Kullanımına Dayalı Çıkarım

İletişimin sadece bilgi aktarımı olmaması, sözlü iletişimde jest ve mimikleri; yazılı iletişimde noktalama işaretleri, cümle kuruluş biçimlerini önemli kılar. Söylenenden söylenmek istenene ulaşmak, bağlam ve ipucu takibi yanında biçimsel özelliklerin dikkate alınmasını gerektirir. Verici, dili kullanma biçimi ve noktalama işaretleriyle alıcı üzerinde etki bırakmak için çabalar. Gerçekte ne söylemek istediği konusunda okuru yönlendirir.

Günay, dil kullanımına dayalı çıkarsama ve söylemlerarasılıkla ilgili çıkarsama olmak üzere iki ayrı çıkarım kategorisi üzerinde kararsız kalır. *Dil kullanımına dayalı çıkarsama* önvarsayımaya dayalıdır. *Söylemlerarasılıkla ilgili çıkarsama* ise yorumlayan öznenin önceden oluşturulmuş bir bilgiyi kullanması yoluyla yapılır (2018: 340).

Verici; eksik, tam, ters ve sıfır tekrar ilişkisi kurarak sunduğu cümlelerle gerçek duygu ve düşüncelerinin çıkarımlanması için okuru yönlendirebilir:

Aşağıdaki cümlelerde zamana dayalı çıkarımlara ulaşılması istenen alıcı; eksik, tam, ters ve sıfır tekrar içeren cümlelerle okuru istendik duygu atmosferine sokmayı amaçlar:

“Aydın, bir gün Aysel’i gördü. Ortadan kaybolduğu kısa süre içinde çabucak yaşlanmıştı sanki. “Niçin yaptım bunu, bilmiyorum. Üstelik hiç hoşlanmadım ondan. Ama hiç...” dedi. Sonra güldü. Hiç eskimemiş bir çocuk gülüşüyle güldü. Ciddiye alınması gerekli hiçbir şeycikleri tanıtmıyormuş gibi. Bir kelebeğin uçup gidişine bakıyormuş gibi bir gülüş: “Kendini benden kaçırdın. Ondan böyle oldu. Okumuş Cumhuriyet kızı!.. İşte beni yalnız koydun!..” Sözüyle yüzü, gülüşü, bakışı arasındaki aykırılık Aydın’a özgü bir şey olmuştu hep. Aysel buna hiçbir karşılık bulamadı. Gizli

bir suçluluk duygusunu örtbas etmeyi başardı. Çok kolay başardı bunu. Tezini düşünüyordu. Belki de ondan.

Derlediği bütün bilgiler henüz pek havada uçuşuyor.

Bahar geldi. Leylaklar çiçek açtı.

Demokrasi... Cumhuriyet... Eşitlik... Özgürlük... Özgürlük... Eşitlik... Cumhuriyet... Demokrasi...

Puslu bir nisan sabahı fakülteye gidiyor. Beyni oyuluyor: Özgürlük, eşitlik, eşitlik, demokrasi, cumhuriyet; cumhuriyet, Türkiye; Türkiye, Atatürk...” (A. A. -Ö.Y., s.382-383). Üç nokta işaretiyle bitirilen cümlelerin ters olarak tekrarlanması, havada uçuşu ve coşkunluğu sezdirir. Üstünova, birbiri ardına gelen cümlelerin tersten tekrarlamasının basit bir laf cambazlığı değil; verilmek istenen duygunun anlaşılmasını sağlayan bir araç olduğunu bildirir. Ters tekrar, söze ahenk katar; metinle müziğin birbirini tamamlamasını sağlar (2004a: 3022). Verici, bir bahar tablosu çizdikten sonra Aysel'deki coşkunluğu daha anlaşılır kılmak için sözcüklerle oynar ve Aysel'in kafasında uçan cümleleri, baharda uçan börtü böcek gibi ritmik yansıtır.

“*Beyni oyuluyor: Özgürlük, eşitlik, eşitlik, demokrasi, cumhuriyet; cumhuriyet, Türkiye; Türkiye, Atatürk...*” şeklinde noktalı virgül işaretiyle öbek öbek ayrılan tek bir cümle, Aysel'in beyninin oyulmasına neden olan durumun, her yeni öğrendiği bilgiyle eski bilgileri çarpıştırıp vurmak zorunda kalması olduğunu çıkarımlatır. Başka bir ifadeyle noktalı virgülle ayrılan öbekler, onun eski bilgilerle yeni bilgilerini harmanladığı uçsuz bir döngü içinde olduğunu ortaya koyar. Önceki cümlelerde, bahar ve coşkunluk tablosu çizilirken, baharda beynini toparlayamadığı ima edilirken; birden beyninin oyulduğu gibi olumsuz söylemlere geçilmesi zıtlık içerir.

“*Puslu bir nisan sabahı fakülteye gidiyor.*” durum bildirim cümlesinde zaman “*nisan*” olarak verilerek belirginleştirilir. Öncesinde verilen paragraftaki “*Aydın, bir gün Aysel'i gördü.*” cümlesinde zaman belirsizdir. Aydın'la karşılaşılacak zamana dair “*bir gün*” kodlayıcısı ve geçmiş zaman ifade eden “-DI” ekinin kullanılmasına rağmen fakülteye giderken zamanın “*nisan*” olarak verilmesi ve “-yor” ekinin kullanılması, farklı zamanlardan bahsedilip bahsedilmediğine dair kuşku uyandırır. “*Puslu bir nisan sabahı fakülteye gidiyor.*” cümlesinin teklik şahıs ekiyle çekimlenen yüklemle kurulması, ikili arasında geçen konuşmayı bildirirken Aysel'den tek söz edilmesinin gereksiz bir ayrıntı olması da farklı zamanlardan bahsedildiği kanaati uyandırır.

“Aydın’ın hiç de hoşlanmadığı bir işi yapmasında gerçekten payı mı var kendisinin de? Şimdi taze açmış leylak dallarına uzansa. Kimseye, hiçbir bekçiye göstermeden küçük bir dal parçası koparsa. Koparıp gitse. O leylak dalını Aydın’a verse. Dostça verse. Nedenini bilmediği o gizli suçluluk duygusundan arınsa. “Bunca yorgunluktan sonra birbirimiz için yok olamayız. Hiç var olmamış gibi olamayız” dese... “Gelecekte inanmak için birbirimize, güvenmek için...” deyip veriverse leylak dalını.” (A. A. -Ö.Y., s.383). Erkeği yalnız koyduğu için suçluluk duygusundan arınarak dostluklarını pekiştirmek isteyen Aysel, bekçilere görünmeden, parktaki yeni açmış leylaklardan Aydın’a vermek ister. “Koparıp gitse. O leylak dalını Aydın’a verse.” cümlelerinden Aysel ve Aydın’ın karşılaştıklarında yaptıkları konuşmanın sona erdiği ve ayrıldıkları bilgisine ulaşılır. Bu bilgiye ulaşılmasında “gitmek” eyleminin bulunduğu yerden ayrılmak anlamı katkı sağlar. Bu çıkarım, farklı zamanlardan bahsediliyor olabileceği çıkarımına dikkatleri artırır. Aysel, cümlede yorgunluktan da bahseder. Ölmeye yattığı odada, yorgun düşmesinin son aylarda yaşadığı bir durum olduğunu söylemesi, akıllarda leylak verme istediğinin ölmeye yatacağı zamanlarda olup olmadığı sorusunu uyandırır.

“Beyazlara uzandı. Leylak ağaçlarının sık dalları, ta yere yakın dalları hışırdadı. Kapkara gözlükleriyle bir adam. Üstünde bir montgomeri. Adam, Aysel’e erkeklik organını gösterdi. Zarf mazrufu ne kadar da değiştirmişti!..” (A. A. -Ö.Y., s.383).

Ölmeye yatmaktan vazgeçip otelden çıkan Aysel’in kurduğu romanın son cümlesi olan “Başkentin puslu nisan sabahı. Ankara, 1968-1971” (A. A. -Ö.Y., s.399) cümlesiyle “Puslu bir nisan sabahı fakülteye gidiyor.” cümlesinde ifade edildiği üzere Aysel’in leylak dalına uzandığında karşısında erkeklik organı dolaştırıldığı zaman aynı yani puslu bir nisan sabahıdır. Bu bilgi de Aysel’in bu olayı Ankara sokaklarında gezerken yaşadığı çıkarımını destekler. Bu konunun çözülmesi için aşağıda anlatılan anı, rüya karışımı olay belirleyici olacaktır.

Bir bölüm başında ilk cümle olarak verilen “Bunu yüklenmek için ne biliyordum? “Küçüktüm ufacıktım / Top oynadım, acıktım.” (A. A. -Ö.Y., s.385) cümlesinde kullanılan “bu”nun ne olduğu belli değildir. Verici, Aysel’in küçükken yüklendiği “bu”nun ne olduğunu, sonrasında vereceği cümlelerde eksik tekrar ilişkisi kurarak açıklayacaktır.

“Beş yaşındaydım. Bostanda, otlar arasında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm. Hiç görmediğim, belki de hiç görmediğim için bana göre güzel olan bir çiçek. Elimi uzattım. Dokunmak istedim. Değmek. Değmek. Cennet bahçelerinin o hiç görülmemiş çiçeğine elimi sürmek. Kendi kendime bulduğum bir güzelliğe dokunmak. Tutmak. Uzattım elimi. Otlar arasında, o benim için yeni olan şeye dokundum. Bir acıyla haykırdım sonra. Çiçek değilmiş. Zehirli bir hayvanmış. Parmağımı yardılar. Kanımı akıttılar. Beklenmedik, hiç umulmadık bir acı. Zehirli bir hayvanın sokmasından binlerce, milyonlarca kat dayanılmazlıkta...” (A. A. -Ö.Y., s.385).

“Bostanda, otlar arasında korkunç güzellikte bir çiçek gördüm.” cümlesinde ifade edildiği gibi çok güzel bulunan çiçekle ilgili kurulan *“Elimi uzattım. Dokunmak istedim. Değmek. Değmek. Cennet bahçelerinin o hiç görülmemiş çiçeğine elimi sürmek. Kendi kendime bulduğum bir güzelliğe dokunmak. Tutmak. Uzattım elimi. Otlar arasında, o benim için yeni olan şeye dokundum.”* (A. A. -Ö.Y., s.385) cümleleri, dokuz cümle olarak sunulan ancak aynı anlama gelen bir hareket ve bir istekten oluşan sıfır, eksik, ters ve tam tekrar cümleleridir. *“Dokunmak (istedim). Değmek (istedim). Değmek (istedim). Cennet bahçelerinin o hiç görülmemiş çiçeğine elimi sürmek (istedim). Kendi kendime bulduğum bir güzelliğe dokunmak (istedim). Tutmak (istedim).”* istek içeren düşünce bildirimi cümlelerinde kullanılan *“dokunmak, değmek, el sürmek, tutmak”* eylemleri benzer anlamlara gelse de verici, bu isteği uzun uzadıya tekrarlarla anlatır. Eksik tekrar cümleleriyle bir doğa betimlemesi yapan verici, söze güzellik katarken Üstünova’nın belirttiği gibi verilmek istenen mesajın alıcıya güçlü bir şekilde belletilmesini sağlar (2003: 181). *“İstedim”* sözcüğünün derin yapıya sıfır tekrarlarla gizlenmesi, Üstünova’ya göre en az çabayla daha etkili ve çarpıcı anlatıma ulaşma amacı güder (2001: 124). Verici, *“Değmek. Değmek.”* diyerek aynı cümleyi tam tekrarlarla birden çok kez kurar. Tam tekrar, anlatıma güç kazandırır (2003: 181). *“Elimi uzattım. Uzattım elimi.”* cümleleriyle ters tekrarda bulunur bunla yetinmez *“Otlar arasında, o benim için yeni olan şeye dokundum.”* cümlesiyle yine aynı şeyi eksik tekrar ilişkisi kurarak tekrarlar. Verici, doğa betimlemesinden çok Aysel’in duygu ve düşüncelerine yoğunlaşarak doğanın muhteşem, baş döndürücü atmosferini dolaylı yollardan sunar. Sıfır, eksik, ters ve tam tekrar ilişkisi kurarak muhteşem bir atmosfer yansıttığı cümlelerde, sonrasında verilecek olay ve durumlara dair okuru beklentiye sokar. Üstünova, olağan ve tekdüze bir durumdan söz edilerek istendik duyguya getirilen

alıcının ters tekrar cümlesinin ardından beklenmedik bir şeyle şaşırtılabileceğinden söz eder (2004a: 3017).

Önce bir doğa betimlemesiyle Aysel'in güzel hislerini anlatan verici, sonrasında “*Bir acıyla haykırdım sonra*.”⁷³ cümlesinde görüldüğü gibi acı, haykırma gibi kötü çağrışımlar yapan sözcükler kullanarak okuru şaşırtır. O andan itibaren olumsuzla kayan bir olaya geçileceği sezilir. Başka bir deyişle muhteşem güzelliklerle okuru kıvama getiren verici, sonrasında anlatacaklarıyla okuru şaşırtmayı seçer. “*Parmağımı yardılar. Kanımı akıttılar.*” cümlelerinin çokluk ekiyle çekimlenen yüklemle kurulması, beklendik bir şey değildir. Aysel'in yaşadığı bu olay, gerçekte yaşanmış mıdır bilinmese de hayatında yaşadığı olaylarla benzerlik ilişkisi kurulmak için metne aktarıldığı kesindir. “*Bahar geldi. Leylaklar çiçek açtı (...) Şimdi taze açmış leylak dallarına uzansa. Kimseye, hiçbir bekleme göstermeden küçük bir dal parçası koparsa (...) Beyazlara uzandı. Leylak ağaçlarının sık dalları, ta yere yakın dalları hışırdadı. Kapkara gözlükleriyle bir adam. Üstünde bir montgomeri. Adam, Aysel'e erkeklik organını gösterdi.*” (A. A. -Ö.Y., s.383) cümlelerinde rengarenk güzellikte leylakları görüp üzerine uzanan Aysel'in yaşadığı ruh hâliyle beş yaşındaki çocuğun bostanda gördüğü çiçeğe hayran bakışı ve ona dokunmak istemesi aynıdır. Aysel'in çiçeklere dokunmayı beklerken önüne uzanan erkeklik organı nedeniyle duyduğu acıyla çocuğun elinin hayvan tarafından sokulup kanatılmasının verdiği acı benzerdir. Ummadığı anda yaşadıkları ve yaşadıklarının ruhunda oluşturduğu dayanılmaz yük, aynıdır. Aysel'in leylaklarla bezeli park üzerinde yaşadığı ruhsal çöküntüyü verici, benzer özellikler taşıyan bu anı türevi olayla aktararak bu acıyı somutlaştırır. Dil kullanımına bakarak leylağın koparılma zamanının netleştirilmeye çalışılması, Aysel'in ölmeye yatma kararı almasında erkeklik organının başında gezdirilme hadisesinin son darbe olup olmadığı çıkarımının doğruluğunu test etmektir.

Sezdirimlerden yola çıkarak çıkarımlara ulaşmak birçok meslek alanı için gereklidir. Suçu çözme, haksız cezalandırmaları önleme amacıyla hukuk; hastaya teşhis koyma, sorunun kaynağını belirleme amaçlı tıp; suçluyu, suç unsurunu belirleme amaçlı emniyet yetkilileri eldeki tüm verilerden en doğru çıkarıma ulaşmaya çalışır. Bucu İlkey Karaman vd., yazılı ve sözlü kanıt hazırlama, sivil veya kriminal suça dair yazılı belge

⁷³ Zamanda sırayı belirten önce ve sonra sözcükleri için Üstünova, en az çaba ilkesi gereği “önce” sözcüğünün derin yapıda kalabileceğini ancak “sonra” sözcüğünün “önce”nin varlığı hissettirdiğini bildirir (2018b: 344-345).

veya ses kaydı inceleme gibi dilsel incelemeler yapan adli dilbilimin suç unsuru içeren bir sözlü ya da yazılı iletide bireyin niyet, duygu, tarzından çıkarımlara ulaşma çalışmaları yaptığını bildirir (2018: 118). Vericinin tekrar, eksiltili cümle kurulumuyla yapmaya çalıştığı şey, duyguyu okura geçirmek, niyetinin anlaşılmasını sağlamak ve bir nevi adli dilbilimsel inceleme yapmak için okuru teşvik etmektir. Verici, bunun için benzerlikler içeren anı benzeri olayla okuru yönlendirir. Muhteşem duygu atmosferinden olumsuz kayan duygu durumunu göze sokmak için anı benzeri olayla metnin nasıl çözülmesi gerektiğini gösterir.

Aşağıdaki cümlelerde de yazarın tekrarlarla duygu yoğunluğunu arttırması, bu tekrarların onun dilbilimsel parmak izi olduğunu ortaya koyar:

“*O tüccar herifle de evlenmeyeceğim işte! (...) “Ben diyordum ki hazır Ali köye gidiyor madem, nasıl olsa ilçeden de geçer... O adama bir mektup yazmıştım. Ertürk’ün abisi işte. Ona. Koskoca adam. Yazdım mektubunu. Elden seninle gönderirim diyordum.”*” (A. A. -Ö.Y., s.330). “*O adama bir mektup yazmıştım. Ertürk’ün abisi işte. Ona. Koskoca adam. Yazdım mektubunu.*” cümlelerinde “o adam”, “Ertürk’ün abisi”, “o”, “koskoca adam” gibi gösteren yanı farklı gösterilen yanı aynı, eksik tekrardan oluşturan sözler kullanıldığı görülür. Aysel’in eksik tekrar içeren cümleleri, tehdit olarak gördüğü Ertürk’ün abisine kızgınlığını iyice sezdirmek amaçlı art arda sıralanır. “... mektup yazmıştım”, “yazdım mektubunu” gibi ters tekrar içeren cümleler, Üstünova’nın ifade ettiği gibi okuyucuya tattırılan duygu yükünü yoğunlaştırma amacına hizmet eder (2004a: 3022).

“*Montparnasse Bulvarı’nda örneğin ya da Saint-Michel’de, yahut Luxembourg Parkı’nda Alain’le; o tatlı, o hem akıllı, hem çekingen delikanlıyla çocuklar gibi güle oynaya yürüyebilse!.. Metin’le değil ama... Hayır. Metin’le değil. Vapurda üstüne atlayışını hiç unutamıyor. Tam on beş gün yeniden aybaşı olana kadar, tam on beş gün bu yabancı yerde, bu yabancı koşullar altında kendisine bir büyük korku, bir işkenceyi yaşatmış bulunandan kaçıyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.369). Aysel’in Metin’den kaçma nedenine ayrıntılayıcı açıklama getirdiği duygu bildirimi cümlesinde, aynı amaca hizmet eden sözleri tekrarladığı görülür. “*Tam on beş gün yeniden aybaşı olana kadar, tam on beş gün*”, “*bu yabancı yerde, bu yabancı koşullar altında*”, “*kendisine bir büyük korku, bir işkenceyi yaşatmış bulunandan*” söylemleri, Aysel’in içinde yaşattığı korku, stres, sıkıntılı durumun büyüklüğünü anlatmak için yararlandığı vurgulayıcı kullanımlardır.

Verici, tekrarlardan yararlanmakla kalmayıp “on beş gün” demek yeterliyken önüne “tam” sözcüğünü ekleyerek; “işkence” veya “korku” demek yeterliyken önüne “büyük” önadını getirerek Aysel’de kaçma duygusuna neden olan durum ve duyguların büyüklüğüne vurgu yapar.

“Ali, birtakım kollar kaldırıp kollar indiriyor, durmadan, “Ses!”, “Işık!” komutları alıyor, durmadan bazı kırmızı ve yeşil ışıkların yanıp sönmesini sağlıyordu. Yayın saatleri dışında makineleri siliyor, yağıyor; kopan telleri onarıyor, çıkış kanallarını gözden geçiriyor, stüdyolardaki platoların -bunlar iki taneydi neyse- disklerini, iğnelerini çalışır durumda tutmaya çabalıyordu. Mikrofonlara özel bir dikkat göstermesi gerekiyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.364). Cümlelerde kullanılan “durmadan” sözcüğü ve “-yor” eki, süreklilik ifade ederek radyoda yoğun çalışma yürütüldüğünü, gündemin oturmaya fırsat bırakmayacak derecede yoğun olduğunu çıkarımlatma görevi görür. Ali’nin tekrarlayan tekdüze, yorucu çalışma temposunu anlatan verici, mesai içi ve dışı çok çalışıyor demek yerine, “-yor” ekiyle çekimlediği yüklemlemlerle kurduğu çok sayıda cümleyi virgülle bağlayarak onun aralıksız çalıştığını cümlelerle de yansıtmak ister.

“Yine bundan bir yıl öncesi: Boğazlar sorunu, Boğazlar sorunu, Boğazlar sorunu, Boğazlar sorunu... Buna koştur olarak komünizmle savaş.” (A. A. -Ö.Y., s.359). Komünizmin Rusya’dan yayıldığı bilgisine sahip olan alıcı, sorunun Rusya’yla yaşandığı çıkarımına ulaşacaktır. Cümlede dört kez tam tekrar olarak tekrarlanmakla kalmayıp sonuna üç nokta konan “Boğazlar sorunu...”, o dönem bu sorunun ülkenin gündem maddesi olduğunu, çokça konuşulduğunu çıkarımlatır.

“Ata’nın ve on iki yeşil yüzlü profesörün karşısında bir süre oraya buraya koşmaya çalışırken topallıyorum. Topallaya topallaya bir şey arıyorum. Yazılı tezimi arıyormuşum galiba. Koşmam, acele etmem gerekiyormuş. Karşımdakiler sabırsızlanıyorlarmış. Ama ben hep topallıyorum. Bir türlü çabuk olamıyorum. Çok sıkılıyorum. Yılan derisi iskarpinlerden kurtulmak istiyorum. Kurtulamıyorum. Topallamaktan da bir türlü tezimi bulamıyorum. Üstelik artık her yeri aradığımı sanırken bir de bakıyorum henüz hiçbir yeri arayamamışım...” (A. A. -Ö.Y., s.341). Verici, “-yor” ve “-yormuş” eklerini tam tekrarlarla tüm cümlelerde sunarak Aysel’in hayatı boyunca yaptığı koşturmaları sezdirmeyi başarır. Kendine dar gelen zamanlarda bıkmadan koşturmaya devam eden Aysel’in yaşadığı sıkıntı, kargaşa, sürat cümlelerde

de kendini gösterir. Aysel, iskarpinin tekinin ökçesi kırıldığı için Ata'nın ve on iki yeşil yüzlü profesörün karşısında koşarken topallar. “*Ama ben hep topallıyorum. Bir türlü çabuk olamıyorum.*” cümleleri, Aysel’in günlük hayatta koştururken önüne konan engeller nedeniyle hep topallamak zorunda bırakılışını sezdirir. Aysel’in gördüğü rüya, sabırsız bekleşenlere istediklerini verebilmek için kendini hırpalamak pahasına koşturmalarının bilinçaltındaki yansımalarıdır. “*Çok sıkılıyorum. Yılan derisi iskarpinlerden kurtulmak istiyorum. Kurtulamıyorum.*” duygu bildirimi cümleleri, ayaklarına dolanan yılan-engellerden kurtulmak isterken yaşadığı ruhsal sıkıntıyı açığa çıkarır. “*Topallamaktan da bir türlü tezimi bulamıyorum.*” diyen Aysel, bilim üretirken ülkede yaşananlara kayıtsız kalamaması sonucu, total aksak bir şeyler üretmeye çalışır. “*Üstelik artık her yeri aradığımı sanırken bir de bakıyorum henüz hiçbir yeri arayamamışım...*” cümlesi, tam bir şeyleri gerçekleştirdiğine inanırken hiç el değmemiş gibi, en başa döndüğünü fark edişini anlatır.

“*Çırpınıyorum. Boynumdaki tilki kürkünün başı o sırada canlanıyor. Tilkinin ağzı habire çenemi ısırtıyor. Konuşamıyorum. Tilkinin ağzı derdimi anlatmama engel oluyor. Tilkinin ağzını çenemden kovuyorum kovuyorum gitmiyor... Kovuyorum kovuyorum gitmiyor...*” (A. A. -Ö.Y., s.341). “*Tilkinin ağzını çenemden kovuyorum kovuyorum gitmiyor... Kovuyorum kovuyorum gitmiyor.*” cümlelerinde, aynı sözcüğün dört kez tekrarlanması, cümlelerin üst üste sunulması, sürerlilik bildiren “-yor” ekinin tercih edilmesi ve kullanılan üç nokta, korku duygusunun büyüklüğünü vurgulamaya yarar.

“*İşte böyle: Bir elim boynumu korurken sıçıyorum. Uyanıyorum. O, hâlâ ne bu düşte, henüz ne de bu odada olamamanın çıldırtıcı çizgisinden ağıp, tümüyle bu odanın malı olana dek aynı güven, gurur, korku, telaş, şaşkınlık, utanç ve dehşet duygularını yeniden yeniden yaşıyorum.*” (A. A. -Ö.Y., s.343). “*...yeniden yeniden yaşıyorum.*” diye sonlandırılan cümlede, sürerlilik bildiren “-yor” eki kullanmakla kalınmayıp “yeniden” sözcüğü iki kez tekrar edilerek yaşanan duygunun uzunca süre varlığını koruduğu anlatılmak istenir.

İnce ya da kaba dil kullanımı içeren sözcük ya da ekler, hitap edilen kişiye bakış açısının çıkarımlanması için önem arz eder:

Brown ve Levinson’un *incelik kuramına* göre bireyler, karşısında bulunan kitleye göre olumlu ve olumsuz yüz kullanır; iletişim esnasında hitap edecekleri kitlenin konumunu dikkate alıp olumlu yüzlerini koruyarak nezaket kuralları çerçevesinde

iletişim kurmaya özen gösterir. Dünder Öğretmen'in müsamere sahnesinde yaptığı konuşmanın konuyla ilgili dikkate değer veriler içerdiği görülür:

“Sayın, saygıdeğer ve yüce misafirlerimiz! Medenî veliler!

Değerli ilçe erkanımız!..

Önce hoş geldiniz deriz. Okulumuza şeref verdiniz. Sefalar getirdiniz!

Bu konuşmayı az daha önce yapmamız gerekirdi. Fakat Ulu Önderimiz Yüce Atatürkümüzden önce söz almak istemedik. Başımızda O varken ilk söz bize düşmezdi.” (A. A. -Ö.Y., s. 18). Dünder Öğretmen, *“Sayın, saygıdeğer ve yüce misafirlerimiz! Medenî veliler! Değerli ilçe erkanımız!.. Önce hoş geldiniz deriz. Okulumuza şeref verdiniz. Sefalar getirdiniz!”* şeklinde hitaplarla başladığı cümlelerini aynı nezaketle sürdürür, pek haz etmediği yerli halka bile *“medenî veliler”* şeklinde hitap eder. Yerli halkı medenî olarak görmeyen Öğretmen'in halka *“medenî veliler”* şeklinde hitap etmesi, onun olumlu yüze yatırım yaptığını gösterir.

Olumlu ve olumsuz yüz ifade eden dilsel birimlerden biri de zamirlerdir. Bireyler, tanımadığı kişilerle, statü olarak kendinden üst düzeyde bulunan kişilerle, yaşı kendinden büyük olan insanlarla konuşurken onlara *“siz”* diye hitap eder. Çokluk zamirlerinin kullanılmasıyla saygı ve nezaket bildirimin dışında çokluk eklerinin kullanılması da sık karşılaşılan bir durumdur. Atatürk'e hitap ederken *“O”* zamirinin büyük harfle yazılması, nezaket ifade eden bir kullanım örneğidir.

Aysel'in aşağıdaki cümlelerde kullandığı dile dikkat edilirse saygı ve tevazu içerdiği görülür. *“Her 10 İkciteşrin günü Q'nu anıyor, Q'nun istediği gibi bir Türk kızı olabilirsem, Ölmez Atamızın, yattığı Etnografya Müzesi'nde rahat uyuyacağına inanıyorum.”* (A. A. -Ö.Y., s.108). Cümlelerde görüldüğü üzere Aysel, Atatürk'ten *“o”* zamirini kullanarak bahsettiğinde büyük harf kullanır. Bu da Aysel'in Atatürk'e olan saygısını gözler önüne serer.

“Büyük Atamız, büyük nutuklarında böyle buyurmuşlardı. Bu sözleri kendimize rehber etmeliyiz. Ve bugün şayet Q'nun çocukları olan bizler, harbin kızıl alevleri ortasında bir gül bahçesinde yaşıyorsak bu, Ulu Önderimizin ve Q'nun en yakın silah arkadaşı Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün eseridir.” (A. A. -Ö.Y., s.108). Emine Serap Bozkurt, zamirlerle ilgili çalışmasında zamirlerin itibar, toplumsal katman, alçak gönüllülük, saygı ifadeleri olarak kullanım şekillerinin olduğunu söyler (Bozkurt, 2016:

64). Aysel'in Atatürk'ten bahsederken kullandığı dil, bu saygı ve alçak gönüllüğünün yansımasıdır.

“Fransa Cumhurreisi Albert Lebrun, Bulgar Kralı Boris, İsveç Kralı Güstav, Arnavutluk Kralı Zogo, Japon Kralı Hiro Hito, Amerikan Kralı Franklin Ruzvelt ve Alman Başbuğu Adolf Hitler telgraf gönderenler arasındaydılar.” (A. A. -Ö.Y., s.108) cümlesinde, saygı ve nezaket unsuru, üçüncü çokluk şahıs eki kullanılarak sağlanır. Bir metinde ulaşılması istenen mesaj ve örtük anlamlara yalnızca sezdirim ve bağlam aracılığıyla ulaşmaz. Verici, bazen teklik ve çokluk zamirlerini kullanarak bazen de şahıs ve iyelik eklerinin teklik ve çokluk şekilleriyle alıcının bazı çıkarımlara ulaşmasını ister. Alıcı, vericinin dil kullanımına bakarak yazım, noktalama, sözcük kullanımlarına dikkat ederek örtük olarak verilen anlamları doğru çıkarımlamalıdır.

Verici, bölüm takdimleriyle, saat ve tarih bilgisiyle ya da dil kullanımsal bakış açısıyla anlatıcının kim olduğunu daha bölüm başlamadan okura çıkarımlatmayı başarır:

“II

Saat 07.28

Derse gitmeyeceğim.” (A. A. -Ö.Y., s. 29). II. bölüme girişte verilen saat bilgisinden ve ben merkezli dil kullanımına geçişten ölmeye yatılan ana dönüldüğü anlaşılır.

“İstikbalin dikenli yollarında ilerlerken” başlığına sahip bölüm, “İlkokulu birincilikle bitirdiğim için bana halamın armağan ettiği bu deftere hayatımı yazmaya karar verdim.” (A. A. -Ö.Y., s. 41) cümlesiyle başlar. Ben merkezli dil kullanımı, Aysel'in ölmeye yattığı ana dönüldüğünü düşündürür. Ancak içinde bulunulan ana ait zaman ifadelerinin değil de yakın geçmiş zamana ait zaman ifadelerinin kullanılması, bu düşüncenin doğruluğunu zayıflatır. Sonrasında geçmiş zaman ekleriyle ben merkezli dil kullanılan bölümlerin Aydın'ın günlüğünden bölümleri içerdiği anlaşılır.

“Aysel'in babası, önce öğretmenin parasını almak istemedi.” (A. A. -Ö.Y., s. 54). Metnin ana kahramanı, ölmeye yatan Aysel'dir ancak kahramanın Aysel olduğu öğrenilmesine rağmen paragrafta geçen “Aysel'in babası” kullanımı dikkat çekicidir. Buradan hareketle ilçede geçen olayları anlatan üst anlatıcının Aysel olmadığı çıkarımlanır. Başka bir deyişle metinde kahraman anlatıcı, tanrısal anlatıcı, tanık anlatıcı gibi karma anlatım hâkimdir.

“IX

Saat 08.31

Anam bir bayram günü ineğini kaybetti. Dört bir yana saçıldık. Ben tabii anamın eteğindeydim. Çok küçüğüm. Bayram, diyorlar. Yer yerinden oynuyor. Bize ne? Anam ineğini kaybetmiş. Deli danalar gibi gece yarılarında dek koştuk Adapazarı'nın dere ve tepelerinde.” (A. A. -Ö.Y., s.281). Dokuzuncu bölümde olduğu ve saatin 08.31 olduğu bilgisinin verilmesi, Aysel'in otelde ölmeye yattığı ana dönüldüğünü sezdirir. Ancak birinci kişi ağzıyla sunulan cümlelerde bahsedilenlerle Aysel'in çocukluğu arasında bağ yok gibidir. Bir bayram günü ineğini kaybeden ailesiyle yaşadıklarını bildiren verici, bu olayların Adapazarı'nda geçtiğini ifade eder. Aysel'in hangi ilçede doğup büyüdüğü bilgisine sahip olunmadığından anlatılan olayların Adapazarı'nda doğan ve ineklerinden başka geçim kaynakları olmadığı için onlara mahkum olan Engin olduğu çıkarımlanır. “*Saatçi babam Kaymakama atmış, daha ikime bile basmadım diye. Ama dördüme yakınmışım.*” (A. A. -Ö.Y., s.281) cümleleri, yapılan çıkarımı doğrular. Sonrasında Aysel'in Engin'in ağzından duyduklarını birebir yansıttığı anlaşılır.

Kullanılan sözcüklerin uzatılması ya da noktalama işaretleriyle belirginleştirilmesi, sözcükle ne kastedildiğini çıkarımlatma amacı görür:

“*Bir kız kardeşim vardır. Annem ve babamla birlikte ilçededir. Orada bu yıl ilkokulu okumaktadır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 41) cümlesinden Nurten'in ilkokula bu yıl başladığı bilgisine ulaşılır ve kardeşinin Aydın'dan beş yaş küçük olduğu çıkarımlanır. Aydın, kardeşinin ilkokulu bitirmesine daha uzun zaman olduğunun anlaşılması için “çok” sözcüğünü “*Onun ilkokulu bitirmesine daha çok var.*” (A. A. -Ö.Y., s. 46) cümlesinde görüldüğü gibi uzatarak söyler. Bu kullanım, başka bilgiye ihtiyaç olmadan aralarındaki yaş farkının çokluğunun anlaşılmasını sağlar.

Kaymakam'ın yapmayı planladığı işlerin bildirimini yapan verici, “*Büstlerin onayı çıksın, gerisi kolay...*” (A. A. -Ö.Y., s.251) cümlesiyle onun kişilik özellikleriyle ilgili sezdirimlerde bulunur. “*Santral için para? Kolay.*” (A. A. -Ö.Y., s.251) cümlesinde de kullanılan “kolay” sözcüğü, Kaymakam'ın iş yürütücü biri olduğunu sezdirir. Ancak yapılacak işlerin ardından üç noktalı “... gerisi kolay...” ifadesinin sıklıkla kullanılması, sezdirilmek istenen şeyin hafife almak gibi olumsuz bir ifade olma ihtimalini güçlendirir.

Yaptırım eki, işteşlik eki gibi çatı ekleri, verilmek istenen mesajı belirginleştirmek için metinde işlevsel olarak kullanılabilir:

“Mabedin azizleri Ali’ye sınavı kazandırdılar.” (A. A. -Ö.Y., s.319) cümlesinin yaptırım ekiyle sunulması, Ali’nin sınavı kazanmasında başarısı dışında bir şeylerin de etken olduğunu çıkarımlatır.

“Konserden çıkıp eve dönerken Sağlık Sokağı’ndaki akasyaların altında öpüştük. Marsilya’ya giden vapurda, güvertede Metin üstüme atılıp da beni öptüğünden bu yana, artık bir yıldır, öpülmekle gebe kalınmayacağını biliyorum çok şükür! İçim rahattı.” (A. A. -Ö.Y., s.349). Aysel, Metin’le yaşadığı olayın tek taraflı olduğunu, üstüne atlandığını söyleyerek anlatmaya çalışır. Ancak durumun iyice anlaşılması için Ömer’le yaşadığını işteşlik ekiyle, Metin’le yaşadığını ise sadece “öptü” sözcüğüyle sunarak belli eder. Yani Aysel, kozasından çıkıp kelebeğe dönüşebilmek için yanına Ömer’i seçer. Verici de bunun bir seçim olduğunu, kullandığı eklerle sezdirmeyi başarır.

“Ne tatlısın!”

Öptü sonra Aysel’i. Elbet öpebilirdi. Mademki bir parka gelinmiş birlikte. Birlikte birer bardak da bira içilmiş az önce... Öpüşülebilir. Durum bunu gerektiriyor. Yine de, yine de ne eksikti o akşam? Öldürücü bir şey eksikti. Tamamlanamayacak bir şey. Bir türlü bütünlenemeyecek... O şey’e özlenen anlamlar yüklenemeyecek... Yer yerinden oynasa Aydın yanındakinin, sadece bir kadın olduğunu unutamayacak. Yanındakinin insanlar içinde bir insan olduğunu düşünemeyecek...” (A. A. -Ö.Y., s.375). “Öptü sonra Aysel’i.” cümlesinde gerçekleştiği bildirilen eylem, tek taraflı gerçekleşmiştir. “Elbet öpebilirdi. Mademki bir parka gelinmiş birlikte. Birlikte birer bardak da bira içilmiş az önce... Öpüşülebilir. Durum bunu gerektiriyor.” cümleleri, “-Abil-” ekiyle çekimlenen yüklemlerle kurularak cümleye eylemin onaylandığı ancak gelecek zaman ifade eden anlamı nedeniyle gerçekleşmediği anlamı verilir. “Öpüşülebilir.” cümlesinde kullanılan işteşlik ekindeki karşılıklı ve birliktelik anlamı, eylemin gerçekleşmemiş olması nedeniyle düşüncede kalır ve Aydın’ın bu eylemi tek taraflı gerçekleştirdiği çıkarımlanır.

“Şey” sözcüğü, vericinin amacını ortaya koyan veriler içermesi nedeniyle titizlikle takip edilmelidir:

Aysel, parkta Aydın’la bira içtikleri bir ortamda, Batılı bir Türk kızı olduğunu kanıtlamak için durumun öpüşmeyi gerektirdiğini ifade eder ancak bu eylemi

gerçekleştirmez. “Yine de, yine de ne eksikti o akşam. Öldürücü bir şey eksikti. Tamamlanamayacak bir şey. Bir türlü bütünlenemeyecek... O şey’e özlenen anlamlar yüklenemeyecek...” cümlelerinde eksik olan, “şey” kodlayıcısıyla ifade edilir. *Akıl yürütme içeren düşünce bildirimi cümleleri*, şeyin ne olduğuna açıklık sunmazken “şey”in nasıl bir şey olduğunu uzunca anlatır. Verici, “şey” sözcüğünü kullanarak eksik olanın ne olduğunu söylemeyi geciktirir, erteler. Bunu yaparak hem “şey” diye kastedilene merakı arttırır hem de “şey”le ifade edilenlerin Aysel’de oluşturduğu duygu ve düşüncelere dikkat çeker. Vericinin “şey”i söylemeyi geciktirerek yapmak istediği, bu durumun Aysel’e öldürücü geldiği; kendi tamamlanmamış, bütünlenmemiş hissettirdiği ve özlediği “şey”in eksikliğinin hayatına anlam yüklemesine engel olduğu duygu ve düşüncelerini öne çıkarmaktır. Vurgulanarak önemsenen duygu ve düşünceler, Aysel’in eksik hissettiği duygulara neden olan duruma merakı arttırır. Aysel’in duygu ve düşüncelerini uzunca anlatan verici, “Yer yerinden oynasa Aydın yanındakinin, sadece bir kadın olduğunu unutamayacak. Yanındakinin insanlar içinde bir insan olduğunu düşünemeyecek...” cümleleriyle “şey”le kastedilenin Aysel’in insanlığından önce kadınlığına önem verilmesi olduğunu ortaya koyar. Verici, farklı bağlamlarda Aysel’in bu durumdan rahatsız oluşunu çok boyutlu yani *duygu, düşünce, olay, durum bildirimi* yaparak aktararak bu konunun Aysel için öneminin anlaşılmasına katkıda bulunur. Aysel yalnızca siyasî, ekonomik, askerî, kültürel, sosyal durum ve olaylar nedeniyle değil; bir kadın olarak var olma mücadelesi içinde olmak zorunda kaldığı için hayattan umudunu kesip ölmeye yatar. Okumuşların bile açlığı, kadını gövde olarak görmesi ve onların fikir sahibi olabileceklerini idrak edememeleri dolayısıyla toplumun her kesimine yabancılaşır. “Hah şöyle! Şimdi uygar bir kız gibisin işte. İtmeyen, kaçmayan, nazlanmayan, erkeğini yalnız komayan...” (A. A. -Ö.Y., s.375) cümlelerinde Aydın’ın itmemek, kaçmamak ve nazlanmamak eylemlerini kullanması, Aysel’in ona engel olmadığını anlatmaya yararken erkeğini yalnız koymamak ifadesi, Aysel’in de Aydın’a karşılık verip vermediğini sorgulattır. Verici, yanlış çıkarıma ulaşılmaması için aynı anlam alanına giren örnekleri maddeler hâlinde sıralar; bundan, erkeğini yalnız koymamak ifadesinin de kaçmamakla aynı anlama geldiği çıkarımlanır.

“... istersen ona yazarım. Aysel, abini istemiyor derim...”

“Sakin. Olmaz öyle! Seninle aramızda bir şey var sanırlar. Kendin gitseydin başka. Bakarlar, görürler, seninle aramızda bir şey olamayacağını anarlardı o zaman...”(A.

A. -Ö.Y., s.332). Aysel'in "... aramızda bir şey olmadığını..." demek yerine "-AmAyAcAk" ekli "*olamayacağını*" demeyi tercih etmesi, aralarında bir şey olma olasılığının bile olmadığını çıkarımlatır. Üstelik bunu "*Bakarlar, görürler*" dedikten sonra söylemesi, bakıp görüp Ali'nin Aysel'e yakışmadığını anlayacakları gibi bir anlam doğurur. Kurduğu cümlelerin ne anlama geldiğini sonradan fark eden Aysel, "*Şey... Onu demek istemedim yani... Seni küçük gördüğümü sanacaksın şimdi de... Aklına öyle bir şey gelmesin bak, küserim. İyi anlatamadım ben.*" açıklayıcı bildirim cümleleriyle bir nevi özür diler. Kansu Yetkiner, herhangi bir ek olmadan kullanılan "şey" sözcüğünün söylenen yanlış bir sözü tamir etme ya da çekince belirtme görevinde kullanıldığını ifade eder (2009: 93). "*Sakin. Olmaz öyle! Seninle aramızda bir şey var sanırlar.*" cümlelerinde kullanılan "şey" sözcüğüse bir çekince belirtir.

Metinde kullanılan kiplik ekler, vericinin tutumu ve verilmek istenen mesajın anlaşılmasında belirleyici rol üstlenir:

Aysel, ölmeye yattığı otel odasında vücudunu incelerken büyük değişimler fark eder. Sonradan farkına varılan durumları bildiren "-mİş" ekiyle çekimlenmiş yüklemlemlerle kurulan "*Karnıma bakıyorum. Son iki yıldır hafifçe yağlanıp şişkinleşen karnım, sanki birden bir topak yağını salıvermiş. Geriye sarımtırak kalınca bir deri kalmış. Gergin olmayan tabii, biraz kaputbezini andıran, neredeyse selülitleşmiş bir deri (...) İşte diriliğini yitirmekte geciken, ama şimdi birden, sanki bir gecede gevşeyivermiş olan göğüslerim.*" (A. A. -Ö.Y., s.115) cümleleri, Aysel'in vücuduna yabancılığını ortaya koyar.

"*Yanımdan geçen delikanlılardan biri, "Isıra ısıra yemek daha kolaydır" dedi. Metin'miş.*" (A. A. -Ö.Y., s.240). Yan masada oturan ve Aysel'i uyaran delikanlı için kurulan "*Metin'miş.*" cümlesi, sonradan Aysel ve Metin'in tanışmış olduklarının çıkarımlanmasını sağlar.

"*Aysel, La Peste'i bitirip de kitabı Alain'e geri verirken, "Sanırım bu, içinde yaşadığımız hayatın ta kendisi" dedi. Oysa hayat hakkında ne biliyordu? Ama belki de küller altında çok şey birikmişti. Bu kitap belki de onun beynindeki külleri güçlü bir solukla üfleyivermişti. Orada kımiltısız, birer kalıp halinde duran her şey kımıldamaya, nefes almaya başlamıştı. Kafasının içi hiç bilmediği aydınlıklarla doluyordu. Her yeni ışık pırıltısı, yeni ve daha da parlak aydınlıkları çağırıyordu. Sabırsızca.*" (A. A. -Ö.Y., s.371). Aydın'ın verdiği bilgilere göre "-yordu" eki, geçmişte aşama aşama gerçekleşip

süreklilik kazanan durumları anlatır. Zaman içinde iyileşme, kötüleşme anlatarak süreç ifade eden bu ek, cümleye “*artan süreklilik*” anlamı kazandırır (2016: 268). Verici, olasılık ifade eden “*belki*” zarfıyla kurduğu cümleleri, “-yordu” ekiyle devam ettirerek Aysel’in hayata dair edindiği bilgilerin geçmişten günümüze sürekli arttığı ve kitapla açığa çıktığı fikrine kesinlik yükler.

“*Merkezden gelen emirde, Batı’ya pencere açılması isteniyordu. İyi ya işte; Savcı’nın kızı keman çalacak. Kız öğrenciler erkek öğrencilerle birlikte Çiçekler ve Böcekleri oynayacaklar. Polka ille gerekli miydi? Polkada oğlanlar kızlara sarılacaklar. El ele tutuşacaklar. Evet, belki Batı’ya daha geniş bir pencere açılmış olacak, ama bütün kasaba halkı da ayağa kalktı.*” (A. A. -Ö.Y., s. 12-13). Başöğretmen’in yaşanan durum karşısında “*belki.... -mİş olacak*” yapısını kullanmasının nedeni, batıya geniş pencere açılmasının uzak bir olasılık olduğunu vurgulamak içindir. Tahmin ve olasılık anlamı veren “*belki*” zarfıyla birlikte kullanılan “-AcAk” eki, cümlelerin kesinlik derecesini azaltır. Zarf + {-AcAk}’lı eylem yapısı, her ne kadar vericinin sunduğu bilgilerin doğruluğuna inanıp çıkarımda bulunulmasını sağlamak için kullanıyor olsa da “*belki*” zarfının tercih edilmesiyle çıkarımdan ziyade olasılık anlamı kuvvetlenir. “-mİş olacak” yapısı da cümleye tahmin anlamı katar. Tüm bu bilgilerden Başöğretmen’in batıya geniş pencere açılacağına inanmadığı gibi bir çıkarım yapılabilir. Sürgit’e göre Başöğretmen, Dünder Bey’in devrimleri bu kadar dikkate alıp katı bir şekilde uygulamasından rahatsızdır. Başöğretmen’e göre ilçede bulunan bir okulda yapılan bir müsamereden çok şeyler beklemek olayları abartmaktan başka bir şey değildir (2014: 146-147).

“*Valla Fethi Abi, inanmazsın, işte şu sokağın içinde bir garip Memduh Efendi var. Kolonyacı. Kendi imalatı. Enfes limon kolonyası, menekşe, sümbül kolonyaları yapıyor. Vanilyalı kolonya bile... Yok efendim, kolonyasına kaçak ispiroto kullanıyormuş da... Adamcağızın dükkânını tam bir hafta kapatıverdiler. Arkan yok mu gavur evladısın.*” (A. A. -Ö.Y., s.160-161). “*Adamcağızın dükkânını tam bir hafta kapatıverdiler.*” cümlesinde kullanılan “-cAğIz” eki, masumluk vurgusu yaparken “*tam bir hafta*” tamlamasındaki “*tam*” sözcüğü, bir haftanın uzun bir müddet olduğunu vurgular. “*Yok efendim, kolonyasına kaçak ispiroto kullanıyormuş da...*” cümlesinde kullanılan “-yormuş da” kodlayıcısı, cümleye söylenti anlamı katarak zaten kapatılmak istenen dükkân için bir bahane bulunduğunu çıkarımlatır.

“Yok efendim neler okuyormuşum? Nurullah Bey delinin biriymiş. Onu okumamalıymışım. Onu okuyacağıma Japonca okusam daha iyiymiş.” (A. A. -Ö.Y., s.191) cümlelerinde kullanılan (i-) + {-mİş} eki, ikinci kişi tarafından verilen bilgilerin güvenilirmez, itibar edilmez, kuşku duyulması gereken bilgiler olarak algılandığını çıkarımlatır. “Reşat Ekrem Koçu’nun Esirci Başı’sını okumalıymışım. Kendisinin yazılarını okumalıymışım. Bozkurtların Ölümü’nü okumalıymışım falan.” (A. A. -Ö.Y., s.191) cümlelerinde bulunan “-mAlIymİş” ekiyse gerçekleşmesi zorunlu görülen bilgilerin kendi görüşlerine ters bilgiler olduğunu çıkarımlatır.

“Şakir Ağa’yla takışmışım da ondanmış!” (A. A. -Ö.Y., s. 225) cümlesindeki “-mİş” eki, başkalarından duyulan bilginin doğruluğunun olmadığını, bilgilerin sadece bir rivayetten ibaret görüldüğünün çıkarımlanmasını sağlar.

Üç nokta, ünlem ve soru işareti; eksik, kısa, kesik, eksiltili cümleler ve dağınık cümle kurulumu; vericinin tutumunun çıkarımlanmasında önemli görev üstlenir:

“Aydın’ın babası ortaya bir teklif attı: “Haftaya yeni açılan İnönü Gezisi⁷⁴’ni görmeye gidelim. Yine böylece, hep birlikte” dedi. “Oturur birer gazoz içeriz. Benim davetlimsiniz. Hepiniz, böylece... Sonra da, eh yolcu yolunda gerek.” Güldü, güldü. Yüzü kızardı yine gülerken. Aydın yine terledi: Gazoz ısmarlamayı da davet sayıyor bu, babam...” (A. A. -Ö.Y., s.131). “Gazoz ısmarlamayı da davet sayıyor bu, babam...” cümlesinde kullanılan üç nokta, Aydın’ın öfkesinin üst düzeyde bir öfke olduğunu anlaşılmamasını sağlar.

“Hele hele... Vay babam vay... Beylerimiz dükkânımızı da kapayacaklardı nerdeyse. Boru mu? Bir suç bulamadan nasıl kaparlar milletin dükkânını?” (A. A. -Ö.Y., s.159). Cümlelerde tercih edilen sözcük çeşitleri ve noktalama işaretleri, İlhan’ın sinir ve ateşinin boyutlarının çıkarımlanmasını sağlar.

“Böyle yücelmeyi beklerken matbaa karası eli, bileğimi büktü. Öfkeli bir homurtu işittim. Zarfı eline vermeden oldu bu. Zarfı vermeye fırsat kalmadan. Matbaanın ortasında. Beni içerde görür görmez nerdeyse üstüme çullandı.” (A. A. -Ö.Y., s.120). Matbaada neler yaşandığının bildirimini yapan Aysel, kısa ve eksiltili cümleler kullanır. Cümleler, o anda yaşanan kargaşaya uyumlu şekilde kısa ve nettir.

“Aysel, “Beklettim mi?” diyerek yanında bitivermişti işte. Ali, onun yüzüne bakıp kaldı. İlk karşılaşmada söylemeyi tasarladığı hiçbir söz şimdi aklına gelmiyor. Aysel,

⁷⁴ İsmet İnönü döneminde hizmete sunulan İnönü Gezisi, bugünkü Gezi Parkı’dır.

sıkıcı sessizliğe izin vermiyor ama: “Ben bir koşu Hacettepe’ye bakıp geldim de Ali... İçeri giremedim tabii... Kapısından. Şöyle uzaktan bakıp geldim. Tenha gibi park. Gelin oraya gidelim isterseniz... Durmayalım burada... Hem sıcak... Hem...” Böyle bir solukta konuşuyor. Tedirginliğini, ilk karşılaşmanın yadırgatıcılığını falan silip süpürmek istiyor. Rahat da görünmek istiyor bir yandan.” (A. A. -Ö.Y., s.326). Aysel’in cümleleri biçimsel olarak incelendiğinde, kurulan cümlelerin kısa ve kesik olması ve üç noktayla bitirilmesi, onun tedirgin olduğunu çıkarımlatma amacına hizmet eder. Kamacı’ya göre söz dizimsel ve anlamsal pekiştirme kadar yazımsal pekiştirmeden de yararlanılması gerekir. Yazar, noktalama işaretleri, tırnak işareti, italik yazımla vurgulamak istediği sözcük veya cümleyi diğer unsurlardan ayırarak anlam pekiştirmesi yapabilir (2014: 76). “Hem sıcak... Hem...” şeklinde eksik bırakılan alanda söylenmek istenmeyen bir şey olduğu anlaşılır. Söylenmek istenmeyen şey, Aysel’in Hacettepe’ye kimseye görünmemek için gitmek istemesidir. Yaşanılan dönem ve toplumsal düşünce hakkında bilgi sahibi olan okur, Aysel’in tedirginliğinin nedeninin kalabalık ortamdan bir anca önce çıkmak, kimseye görünmemek olduğunu çıkarımlar. Aysel ve Ali’nin buluştukları sırada bu kadar heyecanlanmaları, kız ve erkek çocuklarının konuşmalarının bile ayıp karşılandığı toplumsal ortam için olağan bir durumdur. Verici, bu durumu başarılı bir şekilde yansıtabilmiştir.

“İş buldum ben!” Aysel pek ilgilenmedi. “İyi” dedi sadece (...) Sen şimdi hep Mesut Cemil’leri, Tahsin Temren’leri, Ayşe Ablaları, sonra Saime Arcıman’ı, Kadriye Tuna’yı falan, hepsini görürsün değil mi? (...) Bilmem ki... Bakalım... Kendimi sevdirebilirsem, bakalım...” Ali’nin içini bir bunaltı kaplamıştı. Neden acaba Aysel beklediği kadar sevinmedi bu işe?” (A. A. -Ö.Y., s.329). “İş buldum ben!” cümlesinin ünlem işaretiyle bitirilmesi, Ali’nin sevinçli ve coşkulu olduğunu çıkarımlatır. Aysel’in verdiği tepkiler sonra Ali’nin cümlelerinin kısa ve üç noktalı olması dikkat çekicidir. Verici, noktalama işaretleriyle oynayarak adeta okuru yönlendirir. Sonrasında Ali’nin isteksiz ve zorla konuşuyor gibi cümleler kurmasının Aysel’in sevinmemiş olmasından kaynaklı olduğunu bildirir. Önce kurduğu cümlelerle sezdiği bu ruh hâlini sonra doğrudan bildirilerek veren Ağaoğlu, söze güç katar.

“Aysel’in içinde büyüttüğü ilk aşkı: Yüzünü görmediği, ama “bahçesinde ebruli hanımeli açan bir ev”deki minnacık kadını artık hiç sevmeyecek kadar “büyük işler için hazırlanmış” birine ait bir yığın sarı saç... O ‘mavi gözlü dev...” (A. A. -Ö.Y.,

s.336). “Aysel’in içinde büyüttüğü ilk aşkı.” duygu bildiriminin ardından verilen satırlar, Nazım Hikmet’e ait “Mavi Gözlü Dev, Minnacık Kadın ve Hanımelleri” adlı şiire aittir. Hapishane’de yüzünü görme imkânına erişemediği Nazım Hikmet’te ait dizeler, Aysel’in ailesiyle yaşadığı sıkıntı üstüne bir de Bursa’ya gelip de onu görememesi sonucu yaşadığı hüsrân, hayal kırıklığı sebebiyle dağınıktır.

3.5.2. Sözcüksel Çıkarım

Chikalanga, sözcüksel çıkarımların bağlama dayalı ipuçlarını kullanarak zamirsel göndermeler, belirsiz ve metin için alışılmadık sözcülere dönük yapılan çıkarımlar olduğunu ifade eder (1992: 704-705).

Sözcüksel çıkarımda bulunabilmek için cümlede geçen bağlaç, zarf, sıfat, edat gibi sözcük türlerine dikkat etmek gerekir. Böylece verici tarafından verilen detaylar ve ipuçları keşfedilebilecektir:

“İlk mezuniyet müsameresi. Geç bile kaldı bu okul. Bu yıl da olmasaydı, Öğretmen Dümdar karalar bağlayacaktı.” (A. A. -Ö.Y., s. 13) cümlesinde geçen “dA” bağlacı, yüzey yapıda verilmese de çok istenmesine rağmen müsamerenin daha önceki yıllarda yapılamamış olduğunu çıkarımlatır. Bozkurt, “dA” bağlacının metni tekrardan kurtarmak için kendilerinden önce geçen öğelerin yerine kullanıldığına değinir (2016: 48).

“Galatasaray’ın orta kısmını pekiyi ile bitirdim. Fakat babam Ankara’ya tayin olduğundan, annem de artık bensiz yaşayamayacağını söylediğinden, hepimiz başkente toplandık (...) En çok Fransızcam yarım kaldı diye üzülüyorum. Fakat onu da ihmal etmiyorum (...) Gazi Lisesi’ndeki arkadaşlarım, tabii Galatasaray’dakiler gibi değil.” (A. A. -Ö.Y., s.167). “En çok Fransızcam yarım kaldı diye üzülüyorum.” cümlesi, ortaokulu Fransızca eğitim veren Galatasaray’da okumuş olan Aydın’ın Atatürk’ün isteği üzerine İngilizce eğitim vermeye başlayan ilk lise olan Gazi Lisesi’nde okuluna devam edeceğinin sezdirimini yapar. Verici, o yıllarda Fransızca eğitim vermeyen tek lisenin Gazi Lisesi olduğunu sezdirmek için “Fakat onu da ihmal etmiyorum.” cümlesinde “dA” bağlacını kullanılır.

“Ne o elinizdeki? Tan mı? Bizim eve Tan girmez. Tasvir girer en çok. Romanı da gizli okuyorum. Okulda da gizli okuyordum ya zaten...” (A. A. -Ö.Y., s.326) cümlelerinde kullanılan “dA” bağlacı, Aysel’in Tan gazetesini de gizlice okuduğunu çıkarımlatır. Cümlelerden onun okulda gizlice okuduğu şeylerin olduğunu çıkarımlanır.

Eşiyle birlikte olmama nedenlerini sıraladığı “İyi ki o gün bugündür kocamla yatmaya vakit olmamış. Ya da geri atmışım hep. Ya da Ömer’in evde olduğu zamanlar ben aybaşılıymışım...” (A. A. -Ö.Y., s. 72) cümleleri, Aysel’in varsayımlar öne sürdüğü ve üç nokta koyarak varsayımların daha da çoğaltılabileceğini sezdirdiği cümlelerdir. Ancak “ya da” bağlacıyla bağlanan cümlelerde bağlacın diğer seçenekleri eleyici, dışlayıcı anlamı dikkate alınınca Aysel’in verdiği ve vermeyip çok sayıda neden sıralanabileceğini sezdirdiği bilgiler, Aysel ve eşi arasında birbirlerinden uzaklaşmalarına sebep olan çok gerekçenin olduğunu çıkarımlatır.

“Kendini dereye bile atmaya kalkmış.” (A. A. -Ö.Y., s. 44) cümlesinde kullanılan “bile” bağlacı, Aysel’in okumak için çok şeyler yaptığını, okumamaktansa ölmeyi göze aldığını çıkarımlatır.

“Burada henüz yakın bir arkadaşım yok.” (A. A. -Ö.Y., s. 44) cümlesinde geçen “henüz” zarfı, Aydın’ın yaşadığı ortama yeni girdiğini çıkarımlatır.

“İşte yaz tatili de sona erdi. Ben buraya geleli nerdeyse on günü buluyor. Sizleri erken bırakmamın sebebi kardeşim, teyzemlerin evden taşınacak olmaları. Bari bu taşınma sırasında onlara bir yardımım dokunsun dedik.” (A. A. -Ö.Y., s. 78). “Bari” zarfı, teyzesinin yanına okumak için giden Aysel’in onların yaptıkları yanında bir önemi olmasa da onlara bir yardım ederek kendini rahatlamaya çalıştığını çıkarımlatır.

Aysel’in Erzincan depreminde zarar gören vatandaşlara gönderdiği para için kullandığı “Ben, ne yapayım ki, sadece bir on kuruş verebildim.” (A. A. -Ö.Y., s. 97) cümlesinde bulunan “sadece” zarfı, paranın miktarının az bulunduğunu çıkarımlatır. Cebeci’de bulunan fakültedeki öğrencilerin topladığı para için kullandığı “Cebeci’de bir fakülte var, Mülkiye deniyor; oradaki talebeler aralarında tam bin lira toplamışlar.” (A. A. -Ö.Y., s. 97) cümlesinde bulunan “tam” sözcüğüyse paranın miktarının çokluğunun anlaşılmasını sağlar.

Aysel, akşam Ali’ye rastladığını evdekilere söylemez. Verici, bu bilgiyi “Aysel, o akşamüstü Ali’ye rastladığını nedense evdekilere söylemedi.” (A. A. -Ö.Y., s.108) cümlesinde kullandığı “nedense” zarfıyla verir. Bunu yaparak okurun aklında soru işareti oluşturan verici, Aysel’in bu tutumunun ailesinin dar görüşlülüğü nedeniyle olduğunu çıkarımlatmak ister.

“Böyle yazı, yazı makinesi, kitap vb. gibi işlerle uğraştığımı sağa sola çıtlatmaktan zevk duyarım. Bundan haz duyduğumu ilkin ne zaman anlamıştım? Bir gün

yakalayivermiştim kendimi. O güne dek sözü bilmeden hep buraya değdiriverdiğimi birden fark etmiştim. Engin bizde ilk sabahladığı gece.” (A. A. -Ö.Y., s.194). Cümlesinde bulunan “ilk” sözcüğü, bu sabahlamaların birden fazla kez tekrarlandığını ortaya koyar.

“Tabii Aysel fırlayıp öğretmenlerinin yanına koştu.” (A. A. -Ö.Y., s.271) cümlesinde kullanılan “tabii” zarfı, Aysel’in kaçmasının Aydın’ın için beklendik bir durum olduğunu anlatır.

“Sora soruştura Bursa Cezaevi’ni buldu. Dosdoğru müdüre çıktı. Müdür, Aysel’in isteğini öğrenince dik dik baktı, “Nesi olursun?” dedi. Ama sorusunun karşılığını kendisi biliyordu. Tabii Aysel’i, “elleri öyle büyük işler için hazırlanmış” olan şairle görüştürmedi. Aysel, müdürün bunu bildiğini de sandı. Aldandı. Müdür birini çağırdı, “Çıkarın bunu buradan!” diye buyurdu.” (A. A. -Ö.Y., s.336) Verici tarafından kurulan “Tabii Aysel’i, “elleri öyle büyük işler için hazırlanmış” olan şairle görüştürmedi.” cümlesi, hayranların Nazım Hikmet’le görüştürülmediği konusunda okuru aydınlatır. Cümlede “tabii” sözcüğünün kullanılması, başka bir durumun beklenmesinin doğal olmadığı bilgisini vermek için vericinin bilinçli seçimidir. Müdürün Aysel’i kaba dil kullanarak odasından attırması, “tabii” diye anlatılmak istenin Nazım Hikmet ve ona sempati besleyenlere uygulanan muameleler olduğunu gösterir.

“İlericiliğimiz, Atatürk devrimciliğimiz Beethoven’e, oradan da barış ve kardeşlik düşüncesine kadar uzanmıştı işte. İşte, en sonunda, Cumhuriyet’in bir erkek ve kızı olarak elele, yan yana pembe ufuklara ulaşmış oluyorduk...” (A. A. -Ö.Y., s.349) cümlelerinde kullanılan “işte” sözcüğü, sonunda umutla beklenen, çok istenen şeyin olduğunu ortaya koyma görevinde kullanılır.

Sözcüksel çıkarımda bulunabilmek için art alan bilgisi önemlidir:

“Sümerbank keteni perde ağır ağır açıldı. Tam da açılmadan takılıp kaldı.

Tüh, battık! Oldu mu olanlar?

Hademe Cemal, can havliyle ipi salladı. Perde az daha açıldı. Dört buçuk sıra olmuş çocukların bir bölümü görüldü. Çocuklar, sağdan soldan ortadakileri sıkıştırıyor, uçta kalanlar da görünmek istiyorlardı. Bu itişip kakışma arasında yine de koroyu sürdürdüler: “İlelebet muhafaza ve müdafaa etmektir!..”

Gönülleri elverdiğince ortada bir boşluk bırakarak ikiye ayrıldılar. Sahnenin arka duvarındaki dört köşe bir delikten -bir pencere- Atatürk'ün yüzü görüldü. Hademe Cemal ipe yeniden asıldı. Perdenin bir yanı açıldı, öteki kanadın ipi koptu.” (A. A. -Ö.Y., s. 16-17). Perdenin Sümerbank keteni olması, dönemin ekonomik hayatının çıkarımlanması açısından dikkate değer bir noktadır. Sümerbank, cumhuriyet ilan edildikten sonra ekonomik kalkınma sağlanması için devlet eliyle kurulan bir kuruluştur. Millî menfaatler gözetilerek kurulan, tamamen yerli olan Sümerbank, kaliteli ürünleriyle ve halkın yararlanabilmesi için taksitle satış imkânı olması sebebiyle çok rağbet gören bir yer olmuştur. Okurun önbilgisinde “Sümerbank” ile ilgili herhangi bir bilgi yoksa “Sümerbank”ın ifade ettiği anlam, uzun süreli bellekte oluşturulmuş olan şemalardan getirilemeyecek ve burada verilmek istenen bilgi anlamlandırılmayacaktı. Bu cümledeki *sözcüksel çıkarımın* okurlarca yapılabilmesi için art alan bilgilerini kullanmaları gerekmektedir. Şenol’a göre, müsamere sahnesinde yaşanan çok sayıda zorluk ve aksaklık içinde sahneyi örtmeyen bordo keten perde bir metafordur (2009: 54). Müsamere sahnesine kısa gelen ve ipi kopan perde, yokluğun yanı sıra gelenekten kopamamayı, ne kadar modern olmak istenilirse istensin eski ve yeni değerler arasında bocalamayı temsil etmekte, hem medenî hem ahlâklî, hem köylü hem yeniliklere açık olmak arasında kalan halkın yaşadığı zıtlıkları ortaya koymaktadır.

“Ülkemizin aydınlar ordusuna ilk erlerimizi kattığımız bu sevindirici günü kutlamak için elimizden geleni yaptık.” (A. A. -Ö.Y., s. 19). Dündar Öğretmen, öğrencilerini ülkenin bağımsızlığı ve egemenliği için gerek savaş meydanlarında gerekse halkın arasında cehalete karşı canla başla savaşan askerlere benzeterek onlara “*irfan ordusu*”, “*aydınlar ordusu*” ve “*erler*” diye hitap eder.

“Selma’nın bütün gece, millet sanki yedisinden yetmişine kadar Parti’nin ilkelerini benimseyivermiş gibi büyüterek konuşması, Ömer’i kıs kıs güldürmüştür.” (A. A. -Ö.Y., s.346). Ömer ve Selma’nın ayrı görüşleri benimsediği “*kıs kıs gülmek*” söyleminin alay etme anlamı taşımasından çıkarımlanır. Metnin önceki bölümlerinde Selma hakkında kurulan “*İşçi Partisi mitinglerinde işçiden çok memur, öğrenci, yazar, öğretmen, taşra politikacısı, her yeni akıma sevecenlikle sarılan yufka yürekli, açık gözler, saflar, renkli, atak genç kızlar tıpkı Tezel gibi, sonra Selma’lar, günün parlak kürsü adamlarına tutulu tutuluveren...*” (A. A. -Ö.Y., s.241) cümlesinden anlaşılabileceği üzere Ömer’in alaycı üslubunun Selma’nın kendi fikirleri üzerine kurulmamış bir taraf

oluşunun da rolü vardır. Sol muhalif görüşten olan Selma ve sol görüşü benimseyen Ömer arasında geçen durum, her görüşün dönemin heyecanından en doğru olanın kendi düşüncesi olduğunu düşündüklerini ortaya koyar.

Sözcüksel çıkarım cümlelerinde sözlüksel işaretleyicilerden de anlamın oluşturulması aşamasında yararlanılabilir:

“Ya hem ölüyorsam, hem de bende yeni bir şey henüz yaşamaya başlıyorsa?” (A. A. -Ö.Y., s. 49) cümlesinde kullanılan “şey” sözcüğü, Aysel’in açık olarak ifade etmek istemediği bir sözcük yerine kullanılmıştır. Cümle, başka hiçbir bilgiye gerek kalmaksızın gebe olduğu bilgisinin çıkarımlanabileceği bir cümledir.

“Akşam evde, Salim Efendi’nin çocuklarına rastladığımı söyledim. Annem de, “Bırak şu köylü çocuklarını!” dedi. Babamsa Salim Efendi’nin bir muhtekir olduğunu söyledi. İnanamadım. Fakat annemle babamın akıllarına bir şey gelir diye çekindim.” (A. A. -Ö.Y., s.174). “Fakat annemle babamın akıllarına bir şey gelir diye çekindim.” cümlesinde geçen “şey” sözcüğü, çekinilen bir şeyin söylenmek istenmediği, gizlendiği durumlarda kullanılır. Okur, bağlamı dikkate alarak akıllarına gelir diye çekinilen şeyin Aydın’ın Aysel’i beğenmesi olduğu çıkarımına ulaşır.

“... biraz gizli, biraz saklı bir şeyler görüyor, okuyordum. Tek Bir Dünya’yı bile okudum. Bir şey daha okudum ama, artık onu belki siz bile ayıplarsınız diye söylemeyeceğim. Yani çok da bir şey değil canım...” Topal Karganın Hatıraları diye bir şey...” (A. A. -Ö.Y., s.327) cümlelerinde, daha önce bilinç akışı sırasında bir marşa nakarat olarak koyduğu Topal Karganın Hatıraları’nın Aysel’in lise yıllarında okuduğu kitap olduğu bilgisine ulaşılır. Cümlede kullanılan “şey” sözcüğü, Kansu Yetkiner’e göre söylenmek istenmeyen şeyleri geciktirme, erteleme işlevine sahiptir (2009: 94). Aynı şekilde “ama, yani çok da bir şey değil canım” gibi söylemler de söylenmek istenmeyen şeyi geciktirme göreviyle kullanılır. Bu bilgi, kitabın ayıp karşılanacak şeylerden bahsetmesi sebebiyle “şey” sözcüğüyle geçirildiğini çıkarımlatır. Başka bir ifadeyle Aysel, söyleyip söylememe konusunda kararsız kaldığı için kitaptan “şey” diye bahseder. “Hoşlanmadım zaten...” duygu bildirimi cümlesini Ali tarafından ayıplanmamak için kurar.

“Arkadaşlarım, biz bu davaya başını koymuş çok değerli abilerimle birlikte ant içtik. Ben de onlara namus sözü verdim. Biz bu ülkede Türk oğlu Türk olmayana artık hayat hakkı tanımayacağız.” (A. A. -Ö.Y., s.215). İlhan’ın kurduğu cümlelerde geçen, “bu

davaya baş koymak, ant içmek, namus sözü vermek” kalıp yapıları, İlhan’ın hangi görüşlere sahip olduğuyla ilgili ipuçları içerir. Bireylerin bilinçaltına inebilmek için önemli olan bu kullanımlar, onun inandığı davada sonuna kadar ilerleyeceğine dair verdiği sözlerin doğruluğunu kabul ettirme görevi üstlenir. Yemin sözleri, toplumların değer yargılarının ne olduğunu ortaya koymak yanında kişilerin dünya görüşleriyle ilgili de çıkarımlara da ulaştırır. Kansu Yetkiner’e göre yaratıcı üstüne edilen dinsel içerikli yeminler dışında, toplumun değer verdiği şeyler olan namus, şeref, aile bireyleri gibi önemli şahıs ve vasıflar üzerine edilen dinsel olmayan yeminler vardır ki bu yeminlere söylenen sözlerin inandırıcı olması adına başvurulur (2009: 73). Dinsel içerikli olmayan yeminlerle önem verdiği vasıfları ortaya koyan birey, bu vasıfları ilahi bir güçten daha değerli olarak görebilir.

“İlhan ona dönüp, “*Hadisene!*” dedi. Namık bir çöple dişini karıştırarak gözlerini İlhan’dan kaçırdı, “*Valla* abi, gelirdim, ben de seve seve gelirdim ama, evdekiler okul dönüşü biraz odun kırmamı istedilerdi... Odun kıracağım ben...” dedi.” (A. A. -Ö.Y., s.217-218). Kansu Yetkiner’e göre “valla” yemin sözü, dinleyiciyi kendi gibi düşünmeye itmek, ikna etmek, söylenenlerin doğruluğunu kabul ettirmek için söylenir (2009: 61). Namık, güvenilirliğini arttırmak için toplum tarafından değer verilen ilahi güç üzerine yemin ederek kendini savunur.

“*Salıvermezlerse adliyelerini başlarına yıkarız. Yıkamaz mıyız? Söylesene Fethi Abi? Yıkamaz mıyız bu* adamların başına adliyelerini de, mahkemelerini de?” (A. A. -Ö.Y., s.159) cümleleri, iki ayrı grup arasındaki kutuplaşmanın sezdirimini yapar. “*Bu adamların adliyeri, bu adamların mahkemeleri*” söz grupları, İlhan’ın adliyeler ve mahkemelerin “*bu adamlar*” dediği kişilerin tekelinde olduğunu düşündüğünü çıkarımlatır. Verici, “*Ben niye bekliyorum lise bitirmelerde? Vekilin oğlunu dövdüm de ondan, değil mi? Dövülmez mi o züppe peki? Heleee, hele daha neler yapacağız onlara, değil mi Fethi Abi?*” (A. A. -Ö.Y., s.159) cümleleriyle İlhan’ın “*bu adamlar*” diye kastettiği kişilerin kimler olduğuna dair ipuçları sunar. Okurun verilmek istenen mesajı anlamasını isteyen verici, üst üste verdiği sezdirimlerle bu kutuplaşmaya odaklanılmasını sağlar. Görünüş, tavır ve davranışlar üzerinde de durur. Böylece iki ayrı kutba mensup insanlar arasındaki farkı gösterir. İlhan’ın sert davranışları ve yüksek perdeden konuşmaları, iktidarın yerleştirmeye çalıştığı yeniliklerden, uzak oluşuyla dikkat çeker.

Salim Efendi'nin kurduğu “Ülen ben, önce sen, sonra olmaz olasıca şu kız, ille okuyacağım, diye tutturdunuz da, ondan göçmedim mi?” (A. A. -Ö.Y., s.225) cümlesinde Aysel için “olmaz olasıca kız” ifadesini kullanması, büyüdüğü evde Aysel'in nasıl bir muamele gördüğünün anlaşılmasını sağlar. Uzun'a göre Aysel'in ailesi için İlhan, Aysel'den daha önemlidir. Aysel, kız çocuğu olduğu için önemsenmez, evdeki varlığı unutulur, ne düşündüğü kimsenin aklına gelmez (2008: 57). İlhan'ın önce, Aysel'in daha sonra geldiğinin sezdirildiği cümlede kullanılan “olmaz olasıca kız” ifadesi, onun kız olduğu için önemsenmediğini ve olmasaydı daha iyi olacağının düşünüldüğünü çıkarımlatır.

“Gitsem mi? Hatta bir taksiye atlayıp annemi de alsam yanıma. Tiyatro sıralarındaki yerimiz, çekilmiş iki diş gibi boş kalmasın (...) Oyunun sonunda oyuncularla birlik herkes, çoğu genç öğrenciler olan seyirciler, sol yumruklarını havaya kaldırıyorlarmış. Annemi götürsem, o da sol yumruğunu havaya kaldırır mı ki?” (A. A. -Ö.Y., s.353). Cümlede kullanılan “sol yumruk”, devrimci, işçi sınıfının kapitalizme karşı tepkilerini ortaya koymalarının sembolüdür. Bu sembolden yola çıkarak gençlerin sol devrimci olduğu çıkarımlanır.

“Alain, öğrenci yurduna geldi. Kolunun altında bir battaniye. “Çabuk ol. Sartre⁷⁵’ı dinlemeye gidiyoruz” dedi. Anfi korkunç kalabalıktı. Alain’in korktuğu başlarına geldi. Dış camın önünde güçlkle bir yer buldular.” (A. A. -Ö.Y., s.374). Cümlede kullanılan “korkunç” sözcüğü, Sartre’nin düşüncelerini destekleyen çok sayıda kişi olduğunu çıkarımlatır. “Alain’in korktuğu başlarına geldi. Dış camın önünde güçlkle bir yer buldular.” cümleleriyle verici, Sartre destekçisi kişilerin çok olduğuna vurgu yapar.

Aysel'in Ali'ye gönderdiği mektuba başlarken ve bitirirken “Kardeşim” (A. A. -Ö.Y., s.295) diye hitap etmesi, kendine ilgisi olduğunu bildiği Ali'ye sınır koymak, onun bu durumu yanlış anlamasına engel olmak amaçlıdır. Durum üzerine ““Mektup dikkatli bir şekilde, “Kardeşim...”le başlıyor. Yine dikkatli bir şekilde, “Kardeşiniz”le bitiyor. Aysel özenli, sana başka bir gözle baktığımı sanma, demek istiyor. Aferin oğlum. İyi bildin. Nasıl bildin yahu? Yok senin fırça saçlı kafana vurgundu da...” (A. A. -Ö.Y., s.320) cümlelerini kuran Ali'nin verilen kodları doğru çözdüğü ve mektubun bir aşk mektubu olmadığını çıkarımladığı anlaşılır.

⁷⁵ Fransız Komünist Partisi destekçilerinden olan Sartre, varoluşçu Marksizm'in öncülerinden sayılan yazar / düşünürdür.

“Minibüsün içindekilerin beni yabancılayan yüzlerini de neden sonra fark ettim. Ta, artık birbirlerini dürtmeye başladıklarında.” (A. A. -Ö.Y., s. 75) cümlesindeki “... neden sonra fark ettim” kodlayıcısı, Aysel’in Ankara sokaklarında yürürken ve minibüsle dolaşırken kendinde olmadığını çıkarımlatır.

“Ekonomik buhranımız karşısında onurlu üretici ve onurlu tüccar gibi, onurlu memura da duyulan gereksinme gün günden artmaktadır. İlk muhtekir, Kemah’a sürgün edilmiştir.” (A. A. -Ö.Y., s.125). Cumhuriyet gazetesinde iplik vurgunu yapan tacir Mehmed Eltarun’un iki sene, sekiz ay Kemah’a sürüleceği ve bin lira ağır para cezasıyla cezalandırılacağı bilgisi yer alır (18 Eylül 1942: 1). Haberde görüldüğü üzere gazetede, vurgunculuk suçuyla sürgüne gönderilecek kişilerin isimlerine de yer verilmektedir. Bu duruma dikkat çeken Uzun, metinde verilen haberlerin karakterler üzerinden anlatılmadığını, somut olaylara ve kişilere bağlanmadığını dile getirir. Verici, metne aldığı habere, sürgüne gönderilen ilk muhtekirin ismini vermeyerek vurgunculuk suçundan sürgüne gönderilen kişilerin tek olmadığını anlaşılmaması sağlar (2008: 243-244). “İlk muhtekir, Kemah’a sürgün edilmiştir.” cümlesinde kullanılan “ilk” sözcüğü de sonrasında çok sayıda kişinin bu suçtan sürgüne gönderildiğinin çıkarılmasını sağlar.

3.6. BİLGİNİN GÜVENİRLİĞİ ESASINA DAYALI ÇIKARIMLAR

3.6.1. Mutlak Doğru Çıkarım

Mutlak doğru çıkarım, bilginin güvenilirliği en yüksek olan çıkarım türüdür. Yapılan çıkarımlama, bağlam boyunca sezdirilen bilginin yüzey yapıda açıkça sunulması yoluyla teyit edilmesi esasına dayanır:

“*Dersimin olduğu saatte çocukları koridorda dolaşırken görür. “Aysel Hanım gelmedi” derler. Sevinirler. Parklara çıkarlar. Kantinde otururlar. Ölmüş olduğum kimsenin aklına gelmez.”* (A. A. -Ö.Y., s. 29). Müsamere sahnesi boyunca Aysel’e yönelen anlatım ve Aysel’in küçük yaşta yaşadığı bunalımlardan yola çıkarak ölmeye yatan kişinin Aysel olabileceği yönündeki güçlü sezinlemeler, bu bilgiyle *mutlak doğru olan çıkarıma* dönüşür.

“*Gece, yolumu değiştirmek, bir yerden uzaklaşmak, bir yere doğru yürümek, sabahı beklemek, yorulmak, tükenmek ya da kendime gelmek gibi belli belirsiz amaçladığım şeyler vardı. Ulus’un dörtyol ağzında ise amaçsızdım.*” (A. A. -Ö.Y., s. 75). Geceleyin kendinde olmadığını çeşitli bağlamlarda sezdiiren Aysel, metnin bu bölümünde

kendinde olmadığını yüzey yapıda vererek bu sezinlemeyi *mutlak doğru olan çıkarıma* dönüştürür.

“*Birkaç zamandır yeni yılı karşılamaya ve bilhassa Reveillon’a hazırlanıyoruz. Yemekhaneye kocaman bir çam konuldu. Çamı yarın, bu iş için seçilen bir grup, renkli kâğıtlar, teller ve balonlarla falan süsleyeceğiz. İçine renkli ampuller koyacağız.*” (A. A. -Ö.Y., s. 90). 24 Aralık tarihinde Fransızların aileleriyle bir araya geldikleri akşam yemeği olan Reveillon'a hazırlık yapılan Galatasaray Ortaokulu'nda, çam ağacı süslemek için özel bir grup oluşturulması, okulun Fransız kültürünü ön plana aldığı çıkarımını teyit eder.

“*Jimnastik ve müzik hocalarımız bir olup bize vals ve tangoyu öğrettiler. Ben, Metin'in damı oldum. Epey güldük. “Vous permettez?”, “Avec plaisir” (“Müsaade eder misiniz?”, “Memnuniyetle...” demek.) Hocalarım Fransızca'ya çok kabiliyetim olduğunu söylüyorlar. Fakat galiba dansa pek kabiliyetim yok.*” (A. A. -Ö.Y., s. 90). Batı kaynaklı vals ve tango dansı eğitimi verilirken Fransız dilinde dansa davet etme adabı da öğretilen Aydın'ın okulunda, Batılı görgü ve nezaket kuralları öğretilir.

“*Ben aynanın içinde dimdik duruyordum. Karnımın hafifçe yağlanıp küçücük bir yastık kadar şişkinleşmiş olduğunu da o sabah fark ettim. Epeyce baskın bir korkuya kapıldım. Hiç tanımadığım bu korku duygusundan ötürü daha da çok korktum. Hemen giyindim.*” (A. A. -Ö.Y., s.199). Karnının yağlanıp şişkinleştiğini fark etmesi sonucu korkuya kapılması, o sabaha kadar Aysel'in gerçek anlamda kendine yabancı olduğunun çıkarımlanmasını sağlar. “*Hiç tanımadığım bu korku duygusundan ötürü daha da çok korktum.*” cümlesindeki “*tanımadığım korku*” tamlaması, kendinin farkında olmayan Aysel'in daha önce bedensel olarak hoş görünmeme gibi bir korkuya da kapılmadığını ortaya koyar.

“*Memnune Hanım'ın, alt katta telsizci oğluyla oturan geveze kadının, evinde sigorta atmış. Elektriği sönmüş. O da korkmuş. Oğlu eve dönene dek Fitnat Hanım'ın yanına çıkmış. Kadın arada bir sokuşturuyor, “Bu evin de sık sık sigortası atıyor kardeş. İkide bir karanlıklarda kaloorum. Korkuorum...” diyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.220). Metnin önceki kısımlarında verilen “*Küçükesat tepesinde, iki katlı bir yapı satın aldı. Üç küçük dairesi vardı. Üst kattakine kendisi yerleşti. Alttakilerden birini 23 lira 25 kuruştan, ötekini ise 19 lira 75 kuruştan kiraya verdi. Böylece müstecir sahibi oldu.*” (A. A. -Ö.Y., s.206) cümleleri, alt katta oturan kadının Salim Efendilerin kiracısı

olduğunu çıkarımlatır. “*Kadın arada bir sokuşturuyor, “Bu evin de sık sık sigortası atıyor kardeş. İkide bir karanlıklarda kaloorum. Korkuorum...” diyor.*” cümleleri, kiracının ev sahibine evin sorunlarını anlattığının sezdirimini yapar. “*Memnune Hanım, ev sahibinin kızını oğluna alabilmeyi tasarladığı için, “Kahve yapan güzel ellerini seviym senin, yavrum” diyor.*” (A. A. -Ö.Y., s.220) cümlesi, bağlam takibiyle Memnune Hanım’ın Aysellerin kiracısı olduğu çıkarımını doğrular.

“*... etekliğin kıvrımları arasında hafifçe kımıldayan bir çocuğu da gördü. Çocuk durmadan etekliğe asılıyordu. Oraya, içine, bir yerlere saklanmak istiyordu. Kadın hemen kucağına aldı. Kuş kadar bir şey. Çelimsiz. Boncuk gibi gözleri var.*”

(...)

Soba maşasına saldırmak isteyen çocuğu yanına çekti: “Azutma ha! Bonaltuyisun Kaymakamummun başuni... Hem de hanumisunun da...” Çocuk, anasının kucağına tırmandı. Oraya yerleşti.” (A. A. -Ö.Y., s.258-259). Adapazarı Kaymakam’ı, kişiliği ve evlatlık vermek istediği çocuk üzerinde durulan bölümde, cümlelerde görüldüğü gibi Kaymakam’ın kapısına gelen annenin yanında bulunan çocuğa doğru anlatımın kaydığı görülür. Bu durum, bölüm boyunca evlatlık verilmek istenen çocuğun bu çocuk olduğunu ve çocuğun roman için önemli biri olduğunu düşündürür. “*Kadın, “Ben Rıza’nınkiyim” dedi, başladı. Anlattı: Çocuğu ellere vermeye kalkmış. İşte şuncağızı. Ellerden duydum. Sana mühürlü kâğıt vermiş. Kendi konuşmaz. Samut. İnat. Zor elbet. Ben bilmez miyim? Altı çocuk. İki de biz. Doymuyoruz. Bir inek, bir bahçe.*” (A. A. -Ö.Y., s.259) cümlelerinden eve gelen kadının çocuğu evlatlık vermek için mühürlü kâğıt veren Rıza’nın karısı olduğu anlaşılır. Bu bilgi, eve gelen kişinin evlatlık verilmek istenen çocukla ilgili biri olabileceği sezinlemesini *mutlak doğru çıkarıma* dönüştürür. Çocuğu yoksulluk nedeniyle evlatlık vermek isteyen baba, bunu karısından gizli yapar. “*Adı ne?*” “*Ha bunun mi? Bunun ati Encin’dur hanumum.*” (A. A. -Ö.Y., s.261) cümlesi, evlatlık verilmek istenen çocuğun Engin olduğunu yüzey yapıda sunar. Verici, Engin’in tavır ve davranışları üzerinde önemle durarak bölüm boyunca dikkatleri Kaymakam’dan ziyade Engin’e çeker. Engin’in aile yapısı, yokluk içinde çalışıp çabalayarak üniversiteyi kazanması, kendi parasını kendi kazanması gibi durumlar, hocasına birlikte olmayı teklif eden öğrenciye salt olumsuz bir bakışla bakılmasının önüne geçer.

Art alan bilgisi, çıkarımın doğrulanması için önemli görevler üstlenir:

“Sovyet Hariciye Halk Komiseri Molotov, özellikle savaşta ortaya çıkan değişikliklerden ötürü bu antlaşmayı yenilemeyeceklerini hükümetimize bildirmiştir (...) Molotov bu kararı bildirdiğinde mart ayının son haftasıdır. Ama ondan önce, mart ayının ilk haftasında, başkentte ve İzmir’de öğrenciler solculara karşı bir yürüyüşe çağırılmışlardır. Ulus Meydanı’nda toplanan Ankara Üniversitesi öğrencileri, Birlik Başkanı’nın çağrısına uyup hep bir ağızdan, “Kahrolsun Kızıklar!” diye bağırılmışlar, toplayabildikleri kadar Markopaşa, Zincirli Hürriyet ve Yirmi Dört Saati alanın ortasında yırtıp ateşe vermişlerdir.” (A. A. -Ö.Y., s.249). Verici, metne dâhil ettiği haberlerle dünyada yaşanan değişimlerin ülkemize yansımalarını gözler önüne serer. Ulus Meydanı’nda toplanan Ankara Üniversitesi öğrenciler, sol görüşlü dergi ve gazeteleri yırtıp yakar. Basılı eserleri yakan öğrencilerin solcu mu, muhalif solcu mu, Turancı mı olduğu belirsizdir. İlhan’ın metnin önceki kısımlarında kurduğu “Meydan acaba şimdi iyice o Kızıklara mı kalmıştı? O Markopaşa’cılara, Zincirli Hürriyetçilere, Yirmi Dört Saat’çilere? Artık hiçbir görevi olmayacak mıydı vatani uğruna? Turan’a gidilmeyecek miydi artık, bin atlı, öyle, nallarını şakırdatarak ve şen?..” (A. A. -Ö.Y., s.236) cümleleri, Ulus Meydanı’nda dergiyi yakan grubun Turancı grup olduğunu çıkarımlar. “Grip salgın hâldedir. İlhan da o gün yüksek ateşle gripten yatmaktadır. Yazık ki kendi kendisine yaktığı Büyük Doğu, Kızıl Elma dergilerinin öcünü, bu izinli yakıp yırtma gününde almak fırsatını kaçırmıştır.” (A. A. -Ö.Y., s.249) cümleleri, eyleme çağrılan gençlerin Turancı gençler olduğu çıkarımını doğrular. İlhan, Turancıların yaptığı yürüyüşe yüksek ateşle gripten yatmakta olduğu için katılamaz.

“Bundan dört gün sonra da yükseköğrenim gençliği Cebeci Çayırı’nda bir miting düzenlemiştir. Öğrencilerin yakalarında Birleşmiş Milletler rozetleri varmış galiba. Altıok yerini nedense bu rozetlere bırakmış. Pankartlarda “Yeşil Ada Kızıl Olamaz!”, “Kızıl Salyalara Paydos!” gibi yazılar okunmuştu.” (A. A. -Ö.Y., s.376). Cümleler, üniversite gençliğinin düzenlediği miting bilgisini verir ancak mitingin hangi amaçla yapıldığı bilgisini içermez. “Öğrencilerin yakalarında Birleşmiş Milletler rozetleri varmış galiba. Altıok yerini nedense bu rozetlere bırakmış.” cümleleri, mitingin neden yapıldığı konusunda ipuçları verir. 1948 yılında yapılan mitingde CHP rozetleri olmaması, mitingin DP ile bağının olduğunu düşündürse de Birleşmiş Milletler rozetleri takılması, konunun uluslararası olduğunu çıkarımlar. “Pankartlarda “Yeşil Ada Kızıl

Olamaz!”, “*Kızıl Salyalara Paydos!*” gibi yazılar okunmuştur.” cümlesinde geçen “*yeşil ada*” ve “*kızıl*” söylemleri, konunun adayla ilişkili olduğu ipucunu vererek 1948 gerçekleştirilen mitingın Kıbrıs sorunu nedeniyle yapıldığını çıkarımlatır. Güngör Toplu, 28 Kasım 1948 tarihinde Kıbrıs’ta düzenlenen mitingın Kıbrıs Türklerinin bağımsızlık mücadelesinde tarihi bir öneme sahip olduğunu bildirir. Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını isteyen Rum kesimini protesto etmek için düzenlenen miting, Kıbrıs Türklerinin sesini tüm dünya ve Türkiye’ye duyurduğu mitingdir. Türkiye basınında mitinge dair çıkan haberler; Ankara, İstanbul, İzmir gibi pek çok ilde Kıbrıs’a destek mitingleri düzenlenmesini sağlar. İngiltere’nin Kıbrıs’tan çekilmesi durumunda Ada’nın hakikî sahibinin Türkler olduğu dile getirilen mitingler, başarılı sonuçlar verir (Toplu, 2016: 694-695). Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında Ankara’da düzenlenen mitingın, 28 Kasım 1948 yılında Kıbrıs’ta Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı aleyhine yapılan mitingın Türkiye’de duyulması üzerine Türkiye’de bir kamuoyu oluştuğu ve bu vesileyle düzenlendiği çıkarımlanır.

“*Başkentin Akalın Pastanesi fok ilanını vezinli ve kafiyeli olarak yapmıştır. Akalın Pastanesi’nin vezinli ve kafiyeli fok ilanı şu şekildedir:*

“Tatmayan varsa bilmez nedir Akalın Foku

Nasıl kendisine çeker her zaman aç-toku

Kutuplardan koparak gelmiştir Ankara’ya

Yazın fok almak için girmek lazım sıraya...” (A. A. -Ö.Y., s.379).

Şiirde bahsedilen “*Akalın Foku*”nun yenebilir bir şey olması, ilk etapta fok balığı etinin Ankara’da satışa sunulduğunu düşündürür. Ancak satışa sunulan yerin pastane olması, kutuplardan gelen bu yiyeceğin yazın yendiğinden ve aç - tok yemek için herkesin sıraya girdiğinden bahsedilmesi, “*Akalın Foku*”nun ne olduğunun çıkarımlanması için verilen ipuçlarıdır. Yapılan araştırmalar neticesinde Akalın Pastanesi’nin “*Prences Tatlısı*” ve “*Fok Dondurması*”yla ünlü olduğu bilgisine ulaşılmış olması, Ulus gazetesinde aynı ilana ulaşılması bu çıkarımı doğrular (28 Ekim 1948: 6).

Mutlak doğru çıkarımlara ulaşmak için zaman ve mekân takibi önemlidir.

“*Bitirilmiş mezar taşlarından birinin üstünü okudum: Celal oğlu Timur Yurdaer - 1943 - 1968. Küçük bir mezar taşıydı zaten. Yirmi dört yaşında ölenin başucuna dikilecek. Celal Bey bugün gelip alır onu. Bir taksiye yükler. Asri Mezarlık’a götürür.”* (A. A. -Ö.Y., s. 51). Doğum tarihi 1943, ölüm tarihi 1968 olan Celal oğlu Timur

Yurdaer'in yeni bitirilmiş mezar taşını gören Aysel'in verdiği bilgiyle ölmeye yatılan yılın 1968 yılı olduğu çıkarımı doğrulanmıştır.

3.6.2. Güçlü Çıkarım

Güçlü çıkarımlara ulaşmak isteyen alıcı, bağlam boyunca sezindiği bilgiler üzerine yoğunlaşır ve üst üste eklenen aynı yöndeki bilgiler aracılığıyla çıkarımını güçlendirir. Bağlama dayalı bilgi, çıkarımın doğruluğunun tespiti için önemli veriler sunar.

Aysel'in ölmeye yattığı geceden bahsederken kurduğu “*Kadınlık zarımın bir kez daha yırtılışı o zaman değil. Çok daha önce olmuştu bu.*” (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümleleri, öğrencisiyle aralarında geçen ilk ve tek birlikteliğin çok daha önce olduğu bilgisini vererek gebe olabileceğiyle ilgili yaptığı hesaplamaları güçlendirir. Roman boyunca mide bulantısı, yorgunluk, cilt problemleri, şişkinlik, regl gecikmesi gibi durumlardan söz ederek gebe olabileceği üzerinde duran Aysel, romanın son cümlelerinde gebeliğin kendini yeniden doğurmak olabileceğine dair sezdirimler verir. Bu durum, güçlü çıkarımlarla mutlak doğru çıkarımlar arasındaki farkı göstermesi açısından önemlidir. Başka bir ifadeyle romanda verilen cümlelerle güçlü bir şekilde çıkarımlanacak bilgiler, daha sonra okuru ters köşe yapmak için yanlışlanabilir ancak mutlak doğru çıkarımlarda bilgi kesindir.

“*Halka halka açılan bir dalganın herhangi bir halkasında olmak. Oysa ben, en son halkanın dışına doğru kayıyorum. Yürüyerek, çevremle gizli ilişkiler kurarak (...) gittikçe hiç geri de dönülemeyecekmiş gibi olan ağır bir kayış.*” (A. A. -Ö.Y., s. 77). Ankara sokaklarında yürümesinin Ankara ve dönemle ilgili sezdirimlerle yüklü olduğu yönündeki düşünceler, Aysel'in çevresiyle gizli ilişkiler kurduğunu söylemesiyle güçlü çıkarıma dönüşür.

“*Savaştan az buçuk haberli olanlar, yani gazete okuyup ajans haberleriyle Nurettin Artam'ın “Radyo Gazetesi”ni dinleyenler, bir yanda İngiliz-Fransızcular, öte yanda Hitlerler olmak üzere iki takım kurmuşlardır. Hitler'in attığı her gol, Hitlerlerin bıyıklarını biraz daha küçültmeleriyle sonuçlanmaktadır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 93). Nurettin Artam'ın “Radyo Gazetesi” haberleri, dünyada yaşanan savaşın ülke vatandaşları arasında görüş ayrılığı yaşanmasına, insanların kutuplaşmasına neden olduğunu sezdirir. Aydın'ın günlüğünde geçen “*Metinin babası Almanları tuttuğu, Metin de Almanları tuttuğu için aramızda bir ara biraz soğukluk oldu.*” (A. A. -Ö.Y., s.

83) cümlesi ve yine günlükte Aydın'ın bir üst sınıf arkadaşı Bülent ile arasında geçen “*Dün sığınakta bana dedi ki; biz Almanları tutmalıymışız. Çünkü Almanlar, Polonya’yı nasıl imha ettilerse daha birçok memleketi de öyle haritadan sileceklermiş. Ben de, “Nah silerler” dedim. “Fransa’yı silemezler, bizi de!..” Bülent, Fransızların çok korkak olduğunu söyledi. Acaba doğru mu?”*” (A. A. -Ö.Y., s. 87) cümleleri, bu sezinlemeleri güçlü çıkarıma dönüştürür.

“... kız kardeşim gündüz uykusunu uyuyamamıştır. Ya da akşamüstü Park Otel’in barına uğrayamamıştır (...) haberi bir gece vakti öğrenemez. Bunun olasılığı çok az. Tezel o saatlerde Kulis’te, ya da Lefteraki falan gibi bir yerlerdedir. Sanatçı oğlanlarıyla. Ressamlar, şairler, patron olamamış tiyatro oyuncular, adı İstanbul’un dışına taşamamış öykücü tanıdıklarıyla.” (A. A. -Ö.Y., s.201). Kardeşinin gündüzleri uyuması, akşamüstleri bara uğraması, geceleriye Kulis ya da Lefteraki gibi bir yerlerde olması, onun düzenli bir işte çalışmadığını sezdirir. “*Kız kardeşim hâlâ bu çocukcağızdan aldıklarıyla yaşar. Resim yapar. Seramik fırınlarına gider. Yeteneklidir de. Arada bir, bir sergi bile açar. Gazetelerde kendinden övücü cümlelerle söz ettirir.*” (A. A. -Ö.Y., s.202) cümleleri, gündüz uyuyan, akşamüstü ve geceleri de eğlence mekânlarına giden Tezel’in düzenli bir işi olmadığı çıkarımını güçlendirir.

“*Nafia’nın da, İçişleri’nin de her bir dairesini, hemen her odasını ince ince dolaştı. Sonunda Bakan Hilmi Beyefendi’yle bile görüştü.*” (A. A. -Ö.Y., s.252) cümlesinde bahsi geçen Bakan Hilmi, 1943 – 1946 yılları arasında İçişleri Bakanlığı görevini yapan Mustafa Hilmi Uran olmalıdır. Zamana dayalı uygunluk yanında kaymakamlık makamının İçişleri Bakanlığına bağlı olması da bu çıkarımın yapılmasında belirleyici rol üstlenir. Hilmi Bey için kurulan “*Önünü ilikleyip daire daire dolaştığına, oraya buraya koştığına yandı. Suyun başına çıkmak varken...*” (A. A. -Ö.Y., s.252) cümlesindeki “*suyun başı*” ifadesi de bu çıkarımı destekler. “... *bugün emrinizdeki yiğit emniyet mensupları Karapençe Çetesi namını taşıyan bir çeteyi yakalamışlar efendim.*” (A. A. -Ö.Y., s.253-254) cümlesinde emniyet mensuplarının Bakan’ın emrinde olduğu bilgisinin verilmesi, Bakan’ın İçişleri Bakanı olabileceği düşüncesi üstündeki kuşkuları kaldırır.

“*Sizler çok daha iyi bilirsiniz tabii beyefendi, ama kanaatimce sayın Dış Bakanımız Hasan Saka Beyefendi başkanlığındaki heyetimiz çok güzel haberlerle dönecektir Amerika’dan.*” Bakan biraz şaşırmıştı. Ama gülüyordu: “*Bir heyetimizin gideceğini*

nereden biliyorsunuz?” Boynunu büktü Kaymakam: “Bir mahzuru yoksa beyefendi, duydum.” (A. A. -Ö.Y., s.253). Dışişleri Bakanı Hasan Saka’nın başkanlığındaki Türk görüşme heyeti, Sanfransisko’da toplanan Konferansa katılır. “Bir heyetimizin gideceğini nereden biliyorsunuz?” cümlesi, bu bilginin kamuoyuyla paylaşılmış bir bilgi olmadığını çıkarımlatır. “Bir mahzuru yoksa beyefendi, duydum.” cümlesindeki “mahsuru olmak”, bilginin herkesle paylaşılmamış olduğu çıkarımını güçlendirir.

“Ulus’ta “Karanlık Dünya” yazım çıktı. Hem de isimle! Fakat Nihat Bey başlığını değiştirmiş. Bugün vedaya ve teşekkür gittiğimde benden özür diledi. “Bugün için Japonya’nın, Çin’in, Suriye’nin, velhasıl geri memleketlerin dünyası karanlıktır. Cumhuriyet Türkiyemizde bizlerin dünyası daima aydınlıktır ve aydınlık olacaktır” dedi. Bilmiyorum. Belki de haklıdır.” (A. A. -Ö.Y., s.300). Ulus gazetesinin iktidarın yayın organı olduğu bilgisi, “Karanlık Dünya” başlığının ideolojik gerekçelerle değiştirildiğini çıkarımlatır. “Cumhuriyet Türkiyemizde bizlerin dünyası daima aydınlıktır ve aydınlık olacaktır.” cümlesi, bu çıkarımını destekler.

“Ertürk’ün mektubunu aldığı günler Ali’nin başkentteki o uzun yalnızlığından henüz kurtulduğu günlerdi. Çevresindeki “yazar-çizerler”e bakıyor, bir kişi olmak için ille de bir yüksek diplomanın gerekli olmadığını düşünüyordu. Yeni arkadaşları ona, o büyük şairin hayatını da anlatıyorlardı. Daha doğrusu Ali, konuşmalarından öğreniyordu. “Onun mektebi hayattı işte” diyorlardı. Ali biraz diretiyordu: “Ama abiler, O yüksek bir ailedenmiş. Bu biir. Bizim gibi köylü değilmiş. Memleketini, memleketinin insanını sevmiş, o başka. Sonra, ikincisi, onunki gibi bir kafa, onunki gibi bir yürek hangimizde var be abiler?.. Hele bende hiç!..” diyordu.” (A. A. -Ö.Y., s.309). “Yeni arkadaşları ona, o büyük şairin hayatını da anlatıyorlardı. Daha doğrusu Ali, konuşmalarından öğreniyordu.” cümlelerinde sözü geçen büyük şairin kim olduğuna, bağlam takip edilerek ulaşılabilir. Ayrıca Ali ve arkadaşları arasında geçen konuşmalar da bahsi geçen şairin kim olduğunu açıklığa kavuşturur: “Onun mektebi hayattı işte” diyorlardı. Ali biraz diretiyordu: “Ama abiler, O yüksek bir ailedenmiş. Bizim gibi köylü değilmiş”. Mariya Leontiç’in verdiği bilgilere göre Nâzım Hikmet’in dedesi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde valilik görevinde bulunmuş bir Mevlevî; babası Matbuat Müdürü; annesi ressam; annesinin büyük babası mühendis, Türkolog ve topograf; annesinin babası dilbilimcidir. Büyük babası Dağıstanlı Hâfız Paşa; büyük dedesi Müşir Mehmet Ali Paşa’dır (2012: 264-265). Bu bilgiler, büyük şair olarak söz

edilen kişinin Nazım Hikmet olduğunu ortaya koyar. *“Bizim gibi köylü değilmiş. Memleketini, memleketinin insanını sevmiş, o başka.”* cümleleri, büyük şair olarak anılan kişinin Nazım Hikmet olduğu düşüncesini destekleyen ipuçlarındandır. Leontiç, Nâzım Hikmet’in şiirlerinde tarih, vatan, millet, savaş acıları, şehitler, barış, şehir, köy, aşk, kadın, özlem, gönül kırgınlığı, yaşlılık, gündelik yaşam, ay, insan, çocuk sevgisi, işçilerin gücü, ölüm, kozmos, ülkü gibi temaları ele aldığını bildirir (2012: 275). Ali, onun kafası gibi bir kafa, onun yüreği gibi bir yüreğin herkeste olmayacağını bildirme işleviyle kullandığı sözde soru sorarak onun eserlerindeki zenginliği dolaylı olarak sezdirir. Alper Bilgili’nin verdiği bilgilere göre fütürizmin yeniliğe duyduğu hayranlık onun şiirlerinde bilim, teknoloji, makineler, yeni icatlar, hız temalarıyla kendine yer bulur. Lenin’in Rusya’nın kapitalist ekonomilerle baş edebilmesinin ancak sanayileşmeyle mümkün olacağı inancı ve Marx’ın devrimin endüstrileşmiş ülkelerde olacağı düşüncesi, Nazım’ın şiirlerine komünizm ve teknoloji övgüsü şeklinde yansır (2017: 892 - 894).

“Mabedin azizleri Ali’ye sınavı kazandırdılar. Hatta, Ulus gazetesine bir de vesikalık resmini bastırdılar. Altına da “Köyden çıkma bir Türk evladının radyo sınavlarındaki başarısı” diye yazdırdılar. Ancak, “Hükümetimize ve büyüklerimize şükran duyma”yı hiç akıl etmemişti Ali. Ama resmin altındaki iki satırlık yazıda muhabir, Ali’nin bu kadirbilmezliğini düzeltmişti işte.” (A. A. -Ö.Y., s.319). *“Gizli Mabetler”* başlığıyla başlayan bölümde, Ali’ye sınavı kazandıranların mabedin azizleri olduğu söylenerek bu azizlerin kim olduğuna dikkatleri çekilir. Avni abisinin referansı olabilecek bu azizler, farklı bağlamlarda radyo yerine mabet sözcüğünün kullanılmasına bakarak radyonun yetkilileri de olabilir. *“Hatta, Ulus gazetesine bir de vesikalık resmini bastırdılar. Altına da “Köyden çıkma bir Türk evladının radyo sınavlarındaki başarısı” diye yazdırdılar.”* cümleleri, bu azizlerin radyonun yetkili kişileri olabileceği sezinlemesini güçlendirir. Çünkü komünizm yanlısı olan Avni’nin Ulus gazetesinde böyle bir haber yaptırma ihtimali azdır. Köyden çıkma bir Türk evladı olan Ali’nin sınavı kazanması, iktidar - halk arasındaki bağı kuvvetlendirecek bir haber olması sebebiyle bu azizlerin radyo yetkilileri olması daha muhtemeldir. Cümle cümle edinilen bilgiler, zayıf sezinlemeleri güçlüye çevirirken diğer seçenekleri eleyici rol üstlenir böylece sezinlemeler çıkarıma dönüşür. *“Ancak, “Hükümetimize ve büyüklerimize şükran duyma”yı hiç akıl etmemişti Ali. Ama resmin altındaki iki satırlık yazıda*

muhabir, Ali'nin bu kadirbilmezliğini düzeltmişti işte.” cümlelerinde muhabir aracılığıyla hükümete şükranların sunulduğunun bildirilmesi, tüm bu yargıları destekler. Açarsak, Ali'yle ilgili yapılan haberin altında hükümete şükranların sunulması, mabetin azizleri denilen kişilerin hükümetin yayın kanalı radyoda çalışan yetkililer olduğu düşüncesini arka çıkar. Ali için kullanılan “kadirbilmez” sözcüğü, bu çıkarıma ulaşılmasında ipucu görevi görür. Muhalif solcularla takılan Ali tarafından kurulan cümleler, onun hükümete şükran sunulmasını gereksiz bulduğunu ortaya koyar.

“Bir gazetemiz Kızıl Çin Lideri Mao'nun aslında Amerika'ya yakın olduğunu, Ruslarla ilintisinin uzun süredir artık yalnız dış görünüşten ibaret bulunduğunu yazmıştır. Herhâlde Rus'u övmek için, Mao'yu övmüştür. ABD, Bayan Çan Kay Şek'in General Marshall'la dört saat görüşmesinin sonucu olarak, milliyetçilere yardımı kesin kararlaştırmıştır. Çin bölünmüştür kısacası. (Pekin Müzesi'ni dolduran binlerce değerli eşya usul usul güneye doğru yola çıkarılmıştır.) Kuzeydekiler Pekin'in 32 km. yakınına sokulmuşlardır.” (A. A. -Ö.Y., s.380). Çan Kay Şek'i destekleyen Amerika, gücün komünizm destekçisi Mao'ya geçmeye başlamasıyla onları da desteklemeye başlar. “ABD, Bayan Çan Kay Şek'in General Marshall'la dört saat görüşmesinin sonucu olarak, milliyetçilere yardımı kesin kararlaştırmıştır.” cümlesi, Amerika'nın bölgede yaşanan çatışmalardan çıkarı olduğu için ikili siyaset yürüttüğü sezinlemesine çıkarıma dönüştürür. İki tarafı da destekleyen Amerika'nın kaostan beslenme şeklinde yürüttüğü siyaset başarılı olur ve “Çin bölünmüştür kısacası.” cümlesinde de görüldüğü gibi ülke bölünür. Sovyetler Birliği'nin Mao'ya yaptığı yardımların yetersizliğini kendine lehine çeviren Amerika, gizli olarak Mao'yu destekler bu sayede Mao kuvvetleri ülkede yaşanan çatışmalardan başarılı sonuçlar alır. Mao ve Çan Kay Şek kuvvetleri arasında yaşanan çatışmalar, Japonya - Çin Savaşı ve yine iç savaşların körüklenmesi sonucu ülke bölünür. Aysel ve Alain'in Amerika'nın Çin siyaseti üzerine akıl yürütmeleri, Amerika'nın Marshall planıyla Çin ve Türkiye'ye neden askerî ve para yardımıyla bulunduğunu sorgulamaları, Çin örneğinde görüldüğü gibi Amerika'nın çıkarı olduğunu düşünmelerinden kaynaklanır. Verici, Çin örneği üzerinden aynı dönemde Türkiye'ye yapılan muameleleri sorgular böylece alıcıya Amerika'nın durduk yere yardım yapmadığını çıkarımlatmaya çalışır.

Cümlelerde kullanılan kiplik ifadelerin cümleye kattığı anlam, yapılan çıkarımın güçlü çıkarım olduğunu ortaya koyar. Geçmiş deneyimler, art alan bilgisi, bilgiye güvenin derecesini arttırır:

Metin'in Aydın'a gönderdiği mektupta yer alan “*V2 ismindeki bu bombayı duymuşsundur.*” (A. A. -Ö.Y., s.184) cümlesi, dünya gündemini sarsan V2 adlı bombayı Aydın'ın da kesin olarak biliyor olduğu çıkarımda bulunan cümledir. Cümlede kullanılan “-Dir” eki, bilgiyi güçlendirir.

“*Önüdeki ilk patikayı izleyerek İvanlara doğru koşmaya başladı. Hem İvan daha yatmaz. Karpiç'te garsonluk eden babasını bekler. Onun tabaklardan toplayıp getirdiği bir çikolatalı pastayı ya da iki muz yemeden uyumaz.*” (A. A. -Ö.Y., s.230). İlhan, geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak İvan'ın o saatte yatmamış olduğu çıkarımına ulaşır.

“*Gitse mi Avni Abisine? ... Avni Abisi daha uyumaz. Okumaya yazmaya dalmıştır.*” (A. A. -Ö.Y., s.313). Ali, geçmiş deneyimlerinden yola çıkarak Avni abisinin yazmaya dalması nedeniyle daha uyumamış olduğu çıkarımında bulunur.

“*Bir gecede olmalıyım. Ya da bir sabaha doğru. “Çıt istemem. Uyuyacağım!” Bu ses pürtüklü. Çok ve kötü sevilmişlik kokan, sigara ve uyku kokan bir ses.*” (A. A. -Ö.Y., s.237). Aysel, “Çıt istemem. Uyuyacağım!” diyen kadının tonlamasından yola çıkarak “Bir gecede olmalıyım. Ya da bir sabaha doğru.” çıkarımlarında bulunur. Cümlede kullanılan “-mAlI” eki, uyumak istenmesi gibi bir güçlü bir delilin başka ihtimalleri zayıflatması sebebiyle kullanılmıştır.

3.6.3. Zayıf Çıkarım

Doğruluğundan emin olunmayan, geçmişte yaşanan tecrübelerle bakılarak öyle olduğu düşünülen, doğruluk oranı daha zayıf çıkarımlardır.

“Herhalde” ve “değil mi” kodlayıcılarının yer aldığı cümleler, bağlama dayalı bilgiyle desteklenecek veriler içeriyorsa bu kodlayıcıların cümleye verdiği tahmin anlamı, zayıf çıkarıma dönüşür. “*Biçki dikiş kurslarına yazılmış. Yazın geldiğinde herhâlde sana çok güzel şeyler diker. Hoş, sen şimdi şehirlerde ne güzel giyiniyorsundur değil mi?*” (A. A. -Ö.Y., s. 64). “Yazın geldiğinde herhâlde sana çok güzel şeyler diker.” cümlesinde bulunan “herhâlde” zarfı, tahmin anlamı dışında kasabaya biçki dikiş kursunun açılması delilinden yola çıkarak cümleye zayıf çıkarım

anlamı verir. “*Hoş, sen şimdi şehirlerde ne güzel giyiniyorsundur değil mi?*” cümlesi, öyle olduğu düşünülen bir bilgiyle ilgili yapılan çıkarım cümlesidir.

“*Böyle bir günde öğretmenimiz Bay Dünder ne güzel konuşur, Başöğretmenimizle birlikte okulda merasimler yaparlardı. Yine yapmışlardır herhâlde.*” (A. A. -Ö.Y., s. 63). Semiha, Atatürk’ün ölüm haberinin ardından Dünder Öğretmen’in okulda merasimler düzenleyerek çok güzel konuşmalar yapacağını düşünür. “*Yine yapmışlardır herhâlde.*” cümlesi, geçmişte yaşadığı tecrübelerle bakarak yapılan ancak doğruluk oranı düşük çıkarımı ifade eder.

“*Evden çıkarken muslukları açık bırakmış olmalıyım.*” cümlesinde kullanılan “*-mİş olmalıyım*” biçimbirimi, cümleye tahmin anlamı katar. Sular gelince evi su basarak alt kata sızacağı, bunu gören komşuların kapıcıya haber vereceği, kapıcınınsa hava boşluğundan mutfak penceresine tırmanacağı gibi “*-mİş*” ve “*-Dİr*” ekleri kullanılarak verilen bilgiler, gerçek olması muhtemel ihtimal sonrası yaşanacaklarla ilgili zayıf çıkarımları içerir. “*Evin suyu kesikti. Evden çıkarken muslukları açık bırakmış olmalıyım. İçerisini su basmıştır. Alt kata sızmıştır. Kapıcıya haber vermişlerdir. Kapıcı hava boşluğundan mutfak penceresine tırmanmıştır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 69).

“*Galiba korktuğu başına gelmişti.*” (A. A. -Ö.Y., s.223) cümlesinde kullanılan “*galiba*” sözcüğü, ulaşılan çıkarımın zayıf olduğunu ortaya koyar.

“*Bizim valizlerimizin Anadolu tozuyla tanışması için 60 sonralarını beklemek gerekecek. Hani öyle büyük bir özlemle de değil bu bekleyiş. Bir görev yüklenerek... Geciktirilmiş, utanç verici olmaya başlamış bir nezaket ziyareti.*” (A. A. -Ö.Y., s.247). 1960’lı yıllar sonuna doğru çeşitli görevler yüklenmesi sebebiyle yapıldığı bildiren Anadolu seyahatleri, Aysel’e göre geciktirilmiş ve utanç verici olmaya başlamış nezaket ziyaretleridir. Verilen bilgiler, yapılan bu ziyaretlerin doğum kontrolü ve radyo dinleyicisi araştırmaları gibi Anadolu’ya medeniyet götürme amacına hizmet eden görev yüklü ziyaretler olabileceğini düşündürür.

“*Müzik hocamız bize daha ilk dersinde “Mon ami Pierrot” diye bir şarkı öğretti. Çok hoşuma gidiyor. Unutmayayım da tatilde görürsem o aptal Aysel’e okuyayım. Yazın herhâlde o da evlerine döner. Şarkıyı duyunca kim bilir nasıl şaşırır, nasıl imrenir. Öyle utangaç da bir kız ki, her şeye hemen yüzü kızarır.*” (A. A. -Ö.Y., s. 43). Aydın, aptal diyerek aşağıladığı Aysel’e kendine imrenmesi için okulda öğrendiği şarkıyı okumak ister. Aydın’ın müsamere sahnesinde arı olup yanağından cız diye soktuğu Aysel’e

müzik dersinde öğrendiği çok hoşuna giden şarkıyı okumak istemesi, Aysel'den hoşlanıyor olabileceğini çıkarımlatır. *“İtiraf ederim ki, birkaç sefer Aysellerin mahallesine gittim. Evlerinin önünden geçtim. Fakat bir türlü içeri girmeye cesaret edemedim. Onun benimle hiç alakadar olmamasına kızdığım için tabii. Yoksa ben yapacağımı bilirdim. Bir kere çok uzaktan gördü de beni, görmemiş gibi yaptı geçende...”* (A. A. -Ö.Y., s.189). Cümleler, *“Yapılan bisikletime binerek epey gezdim. Uzaktan yine Aysel'i gördüm.”* (A. A. -Ö.Y., s.171) cümleleriyle bahsedilen bisiklet turlarının Aysel'i görmek için yapılıyor olabileceğini düşündürür. *“Akşamları birçok kız, bulvarda dolaşiyor. Oğlanlarla bakışıyorlar. Aysel yok.”* (A. A. -Ö.Y., s.188) cümlesinde de olduğu gibi Aydın'ın çeşitli bağlamlarda sürekli Aysel'den bahsetmesi, Aysel'in hep aklında olduğunu ve gözlerinin her an onu aradığını çıkarımlatır. Günlükte ara ara Aysel'den bahseden ergen Aydın, gerçek hislerini, kâğıda dökemeyip bu şekil küçük bahislerle günlüğüne yansıtıyor olabilir. *“Dün gece evde yalnız kalınca eski hatıra defterlerimi okudum. Birinin ilk sayfasına, “Hatıralarımı ve Hislerimi Yazdığım Defterdir” diye bir başlık koymuşum. İçine de bir bok yazmamışım. Ders, ders, ders... Korka korka biraz da Aysel'den bahis var. Ey Aysel! Şimdi sen nerelerdesin? Yine öyle papatya gibi beyaz ve ince misin? Alaturkalık etmeyip, benimle arkadaşlık kursaydın kötü mü olurdu? Bu gece seni Gençlik Parkı'na götürürdüm. Çocuklar gibi eğlenirdik. Sıkıntıdan patlıyorum. Ulus'a yazı yazmak hevesim de kaçtı. Adımla basarlarsa belki o zaman yazarım. Mülkiye'de de kızların yanında biraz forsum olur hiç değilse. Çok yalnızım.”* (A. A. -Ö.Y., s.298). Cümleler, Aydın'ın Aysel'e olan duygularını açıkça bildirdiği cümlelerdir. Verici, önce zayıf sezdirim cümleleriyle verdiği bilgilerle okurun zayıf çıkarımlara ulaşmasını ister. Sonra sezdirdiği ve okura çıkarımlattığı bilgileri metinde açıkça sunar. Zayıf sezdirimleri bir bütün hâlinde ele alan alıcı, sezinlemelerini yavaş yavaş güçlendirir ve önce zayıf çıkarıma sonra güçlü çıkarıma dönüştürür.

“O korkunç soğukkanlılığı yeniden yaşamak istemem. Neydi beni insanlıktan bu kadar uzaklaştıran?” (A. A. -Ö.Y., s.350). Üstten ve alttan bir satır boşluk bırakılarak verilen *düşünce bildirimi* cümlelerinde, Aysel'in hangi konudan bahsettiği belirsizdir. Ancak Engin'in matbaada *“O ailelerden birinin yetiştirmesi olsaydım ve sizden bunu isteseydim, yatardınız benimle...”* demesinin ardından Aysel'in kurduğu şu cümleler, konunun Engin kaynaklı olduğunu düşündürür: *“Saygıdeğer kalmanın en kolay yolu, makine gürültülerine sığınıp duymamış olmak. Duymamış, görmemiş, bilmemiş. Ben de*

öyle yapıyorum zaten. Duyup, “Aaaa, terbiyesiz!” demek için okumuş, incelmış biriyim. Böyle diyemem ama duyup ona kaşlarını çatabilirdim. Hatta derslerde sinsi sinsi uğraşırdım onunla. Yahut -tabii, anlayışlı, soğukkanlı davranmanın onun tarafından nasıl yorumlanacağını kestiremediğim için o da- evli ve namuslu bir kadın olduğumu uygun biçimde anlatmaya kalkmam da söz konusu olabilirdi.” (A. A. -Ö.Y., s.306).

“Engin, kakaosunu bir kadının ödeyeceğini bilmenin ince öfkesi içinde. Belki de böyle saçma bir ayrıma koşullanmamış olduğunu yakalamış da, için için ona öfkeleniyordur.” (A. A. -Ö.Y., s.354). Aysel, Engin’e baktığında gördüğü öfkenin sebebiyle ilgili kesinlik içermeyen çıkarımda bulunur. Metin boyunca Aysel’in Engin’e vermek istediği zarf içine koyduğu para ve bu parayla gençleşmiş olmak isteyip istemediğini sorgulaması, ikili arasında yüzey yapıda yer verilmeyen parasal konuların geçtiğini sezdirir. “... Engin’in odasında geçirdiğim o bir saatin neyin nesi olduğunu bilmemiz gerekirdi. Ben biliyor muydum? Biliyor muyum? “Yazık olana tutku.” Engin kendini biraz böyle açıklamaya çalıştı. Çokça da ekonomik bir sorun bu onun için.” (A. A. -Ö.Y., s.348) cümleleri de Aysel’in yukarıdaki izlenime dayalı çıkarımını, kesin olmamakla birlikte destekler. Bu çıkarımın güçlenmesi için metnin herhangi bir bölümünde doğrudan ya da dolaylı olarak bu durumun ifade edilmesi gerekmektedir.

“Müjde! KÖYLÜLERE VE İŞÇİLERE:

Karda, buzda, çamaşırdaki -çamurda olacak belki-, taşta en az bir sene giyilen altı üstü siyah Amerikan kauçuğundan su geçmez ayakkabılarımızın satışına başlanmıştır.

(...)

Makul olmak gerek. Bu adamlar da ne yapsınlar savaş sonrası eski otomobil lastiklerini ve çadır bezlerini? Atlantik Okyanusu’na mı yığsınlar? Koca okyanusları mı doldursunlar?

Makul olmak gerek.

Makul olunuyor.

Ali’nin küçük kız kardeşi, herhâlde yeterince makul olamayıp Tradgom kauçuğu giyemediğinden zatürreeden ölüyor. Ama Namık, üstüne bir trençkot geçirip en sonunda Beyoğlu’nun yan sokaklarında erkekliğini -geç de olsa- ispatlıyor.” (A. A. -Ö.Y., s.377). Verici, “Makul olmak gerek. Makul olunuyor.” söylemlerini cümleler arasında sık sık tekrarlayarak vermek istediği mesajı adeta okurun gözüne sokar. Makul olunuyor adı altında yapılan uygulamalar, vericiyi isyan noktasına getirir. Ali’nin kardeşinin

zatürreden ölmesini Tradgom kauçuğu giyememesine bağlayan verici, makul olup bu ayakkabıyı alsaydı ölmeyeceğini ima eder. Somut örnek üstünden anlatılan trajikomik durum, vericinin ne söylemek istediğine dair kuşkuyu ortadan kaldırır. Ali'nin kardeşi, ayakkabı alamadığı için zatürreden ölürken Namık, üstüne trençkot giyer ve parasıyla bir ilişki yaşar. Vericiyi isyan noktasına getiren durum, makul olunuyor adı altında gerçeklerle bağdaşmayan uygulamalar yapılması ve çalışanın fakir, çalışmayanın zengin olmasıdır.

“Bir küçük parkın duvar dibinde boyvermiş iki leylak ağacı gördü. Beyaz beyaz ve eflatun eflatun açmış çiçekleri... Çiçekler alabildiğine fışkırmış...” (A. A. -Ö.Y., s.383). Cümlede geçen “*leylak*”, ölmeye yattığı otele giderken Ankara’da sokaklarında yürüyen Aysel’e jandarmalar tarafından atılan ve ölüm yatağında sık sık solmuş, kararmış, kirli olduğuna dikkat çekilen leylakla ilgili bir gönderme içeriyor olabileceğinden önemsenmelidir. İlk kez olumlu bağlamla karşılaşılan “*leylak*”, bu bölümde romanın genelini ilgilendiren, Aysel’de travma yaratan önemli bir konunun anlatılacağına dair ipucu olabilir.

“Beyazlara uzandı. Leylak ağaçlarının sık dalları, ta yere yakın dalları hışırdadı. Kapkara gözlükleriyle bir adam. Üstünde bir montgomeri. Adam, Aysel’e erkeklik organını gösterdi. Zarf mazrufu ne kadar da değiştirmişti!..” (A. A. -Ö.Y., s.383). Cümleler; beklenmedik, şaşkınlığa uğratan bir ayrıntıdan söz eder. Aysel’e erkeklik organını gösteren adamın kim olduğu belirsizdir. Kapkara gözlüklü ve üstünde montgomeri ceketi olduğu bilgisi dışında, adamın kim olduğu hakkında bilgi yoktur. En son Aydın ve Ali’den söz edilmesi, bu kişinin onlardan biri olabileceğine dair şüphe uyandırır. Eğer Aydın olsa “*adam*” demek yerine “*Aydın*” demek tercih edilebilirdi. Aydın ve Ali dışında kim olabileceği düşünüldüğünde fakülteye gidildiği bilgisinden akıllara Ömer gelir. Ancak Aysel’in Ömer’le ilk kez yakınlaşmalarının opera çıkışı olmasından bahsetmesi, bu ihtimali azaltır. Bütün deliller Aydın’ı gösterse de parkta bekçiler olduğu ayrıntısı, onları da dikkate almayı zorunlu kılar. Ayrıca zamanın değiştiğine dair çıkarımlarımız kişinin Aydın olmama ihtimalini göze almayı gerektirir.

“Buğulu bir nisan sabahı, leylaklar, montgomeri” ipuçları ve roman boyunca jandarmalar tarafından atılan leylağın pörsümüş, kararmış ve kirli olduğuna dikkat çekilmesi, konunun jandarmalarla (bekçi) bağını sorguladır. Aysel’in önüne atılan leylak dalını korkarak alıp hemen karakolun önünden kaçması ve üstünden kısa süre

geçmesine rağmen leylağın solduğunu söylemesi, vericinin önsezdirimleri olabilir. Sonraki cümlede “*Zarf mazrufu ne kadar da değiştirmişti!..*” cümlesinin kurulması, montgomeri ve zarf mazrufu hakkında verilen bilgileri yeniden gözden geçirmeyi gerektirir: “*Bir fıkra yazarımız gazetesinde şöyle demiştir: “Zarf mazrufa tesir eder. Memurlar montgomeri giyerlerse tasarruflu ve makul olmaya doğru ehemmiyetli bir adım atmış sayılırız.”*” (A. A. -Ö.Y., s.376). Montgomeri ve zarf mazrufunun birlikte verildiği cümlelerde, memurların bu ceket giymesinin gerekli olduğunun söylenmesi, vericinin adamın üstünde montgomeri ceket olduğunu söylemesinin ipucu içerdiğini düşündürür. Aysel’in bütün bunları ölmeye yatmak için gittiği otel odasına girmeden önce yaşadığını düşünmeye sebep, buğulu nisan sabahı yaşanan olayla ölmeye yatılan ayın aynı, nisan ayı, olmasıdır. Yine önceki bölümlerde verilen “*Nerede olduğumu anlamak için böyle bir denemeye girişmenin, vatani kurtarmak uğruna bir erkeklik organını karşımda dolaştırmanın utancıcıdır belki de benim burada ölmeye yatmamın nedeni.*” (A. A. -Ö.Y., s.350) cümleleri, Aysel’in ölmeye yatma kararı almasına erkeklik organını karşısında dolaştırmasının neden olduğu bilgisini içermesi açısından önemlidir. “*Zaten sabah saat sekize doğru ölmeye yatacağımı da bilmiyordum. Sezinliyordum ama, geciktiriyordum.*” (A. A. -Ö.Y., s. 51) cümleleri de bu düşünceleri destekler.

Verilen bilgilere bakarak zayıf ihtimal, üniversite son sınıfta karşılaşmaları sonrası Aysel bu durumu Aydın’la yaşamış olabilir. Güçlü ihtimal verilen tüm ipuçları ve roman boyunca tekrarlanan bütün söylemler dikkate alınarak kendine leylak atan bekçi (jandarma)yla yaşanmıştır.

Senaryoya göre Aysel, ikinci birliktelik yaşamak istediği için evine gelen Engin’i reddeder. Engin gidince sabaha kadar evde çalışır, sabah dörtte evden çıkıp kirasını ödeyemediğini söyleyen Engin’e bir zarf ve para bırakmak için matbaaya gider. Matbaada Engin kükreyerek Aysel’in üstüne atlar, onu matbaadan dışarı iter ve odasına gidip kendini beklemesini söyleyerek anahtarı Aysel’in önüne fırlatır. Sabah 07:22’de otele girmeden Ankara sokaklarında dolaşmış olan Aysel, muhtemelen sinirleri yatışınca fakülteye gitme kararı alır. Yolda gördüğü ve önüne leylak dalı atan jandarmalardan biri tarafından eylem gerçekleştirilir ve Aysel oradan korkarak kaçır. Aysel erkeklerin kendine gövde olarak bakması durumuna daha fazla dayanamayarak ölüm kararı alır. Roman boyunca bu kararı ne zaman aldığını sorgulayan Aysel’in sezdirmek istediği, kararı almasına neden olan durumun önemidir. “*Zaten sabah saat*

sekize doğru ölmeye yatacağımı da bilmiyordum. Sezinliyordum ama, geciktiriyordum. Acaba öyle mi? Gerçekten bilmiyor muydum? Bir beceriksizliğin sonucu mu karar verdim buna? Yoksa, kararımı kolaylaştırmak için mi evden çıktım? Hangisi önce?..” (A. A. -Ö.Y., s. 51) cümleleri, ölüm kararının tam olarak ne zaman alındığına dikkat edilmesi için okuru tetikleyen cümlelerdir. Ayrıca Aysel’in Ankara’da dört saat boyunca dolaştığı bölümün uzun uzun anlatılması; üniversite, mezarlık, hastane, cezaevi gibi birbirine yakın mekânlar üzerinde ayrıntılı olarak durulması, o dört saat boyunca yaşananların önemli olduğunu gösterir. Aysel, bu uzun anlatım sonrasında, roman boyunca daha çok leylak dalına odaklanır ve leylak dalını hep kötü söylemler içinde geçirir.

Otele girdiğinde kurduğu *“İlk bakışta bir erkekle buluşacağımı sanmıştır resepsiyondaki. Ya da bir müşteriden döndüğümü. Otele kibar bir fahişe gibi girdim. Erken saatte. Yorgun. Elimde bir leylak dalıyla. Pörsümüş bir leylak dalı, kibar fahişelerin eline yaraşmaz. Yine de belli olmaz ki. Her fahişe gecelerden ucuz bir anı taşıyabilir.”* (A. A. -Ö.Y., s. 70) cümlelerinde yorgunluktan, elinde leylak dalı olduğundan ve fahişe gibi hissettiğinden söz etmesi, bu çıkarımı destekler. Ertürk’le ilgili bir konu olsa da *“Harp Okulu hocalarının caddelerde, sokaklarda, muhallebicilerde, bütün umumi yerlerde, her köşebaşında sert ve put olmaları öğüdünü içtenlikle tutuyor ve cinsel açlığını hamamda, helada kendi kendine gideriyor.”* (A. A. -Ö.Y., s.377) cümleleri, askeriyede görevli kişilerin cinsel açlığını göstermesi bakımından yol gösterici bilgiler içerir. Metnin önceki kısımlarında verilen şu cümleler de dikkate değerdir: *“Düğmelerim?.. Öyle ya, soyunurken hiçbir düğmemi çözmedim. Zaten çözüktüler. Bluzumun kolundaki düğmeler. Önündeki düğmeler. O en şık, el işi yeleğimin düğmeleri... Düğmelerim nerede kaldı acaba? Yanılıyor olmalıyım. Neredeyse bütün Ankara’yı yürüdüm. Göğsüm bağrım açık yürümedim ya? Elbet canım; yağmurluğum vardı. Çıplaklığımı örtmüştür. Kopan her şeyimi; sökülen, dağılan, yırtılan... Belki de evden çıkarken iliklemedim?..”* (A. A. -Ö.Y., s. 71). Roman boyunca bu düğmelerin Engin’le yaşanan matbaadaki durum nedeniyle kopuk olduğunu düşündüren verici, şimdi aynı gün yaşandığı ihtimali yüksek olan diğer bir duruma dikkat çekerek Aysel’i pes etme noktasına getiren, iyice umutsuzluğa düşüren durumun bu iki olayın üst üste gelmesi olduğunu düşündürmek istiyor gibidir. Bunca delile rağmen yapılan çıkarımın güçlü olduğundan emin olunamaması, yazarın tutumuyla

ilgilidir. Yazar, bu konunun buğulu kalmasını bilinçli olarak tercih ettiğinden zamana, dil kullanımına dayalı söz oyunları yaparak anlatımını sürdürür. Ancak dikkatli okumayla çözümlenecek bilgilere dair yazarın güçlü söylemler üretmemesi, çıkarımda hep bir açık kapı bırakır. Yazar, okura da Aysel’e yaptırdığı gibi “yoksa”, “*acaba*” dedirtir.

SONUÇ

Kurgusal metinde yaratmak istediği dünyayı başarılı bir şekilde yansıtmak isteyen verici, cümleleri işlevsel olarak kullanmak zorundadır. Vericinin yarattığı dünyayı aslına uygun çözmek isteyen alıcı da verilenleri doğru anlamlandırmak için çabalamalıdır. Verici ve alıcıya anlatma / anlamlandırma noktasında büyük işler düşer.

İncelenen eserde, Ağaoğlu'nun bildirim cümlelerini kullanma amacı ve alıcıdan beklentileri şu şekilde sıralanabilir:

Ağaoğlu, “Ölmeye Yatmak” adlı eserde bildirim, sezdirim ve çıkarım cümleleri arasından en çok bildirim cümlelerini kullanır. Metnin ana omurgasını oluşturan ve anlamlandırma aşaması için kilit görev gören bildirim cümleleri, okuru ana konudan koparmama amacına hizmet eder.

- Eserde; yeni, bilinmeyen ve anahtar görevi gören konuları *haber verici bildirim cümleleriyle* sunarak örtülü olarak yansıttığı olay ve durumların ana nedenlerini göstermeye çalışır.

- Bilgilendirme, eksik noktaları tamamlama görevine sahip *bilgi verici bildirim cümleleriyle* okuru yabancı olduğu kurgusal dünya içine sokmayı başarır.

- Son derece dolaylı ve örtülü anlatım sürdürdüğü romanda, okuru bağlamdan koparmamak için *aydınlatıcı bildirimlerde* bulunur. Yeterince açık olmayan, kişiyi şüpheyne düşüren anlatımda okurun tereddütlerini, bildirim cümleleriyle giderir. Karanlıkta kalan, kapalı noktalara aydınlık kazandırarak zihinde ana konunun netleştirilmesini sağlar.

- *Açıklayıcı bildirim cümleleriyle* olay ve durumların neden, amaç, koşul ve gerekçelerinin görülmesini sağlar.

- *Ayrıntılayıcı bildirim cümleleriyle* detaylı, teferruatlı bildirimlerde bulunurken eksiklikleri giderici bilgileri; iç içe geçmiş olarak, uzun uzadıya ve karmaşık şekilde sunarak konunun önemini vurgular. Konuya farklı bakış açıları kattığı bu cümleler, roman çözümlenmesinde ipucu görevi görür.

- *Kitlelere duyurucu bildirim cümleleri* sayesinde toplumun bütününe ilgilendiren ve gündem maddesi olan olayları görme fırsatı yakalayan okur, Aysel'in nasıl bir dünya ve toplumsal düzen içinde yaşadığını görme imkânına kavuşur. Siyasal, kültürel, askerî, ekonomik, sanatsal, bilimsel bilgi sunarak kişi ve toplumları seferber etme işlevi gören

bu cümleler, 1938-1968 yılları arasındaki ulusal ve uluslararası önemli olaylar hakkında okurun bilgi sahibi olmasını sağlar.

- *Karşılıklı konuşma bildirimi cümleleri*, konuşurların duygu, istek, düşünce, gereksinimlerini içermesi açısından tanıtıcı rol üstlenir. Konuşmalar, okuru sıradan konuşmalar yoluyla bağlama yaklaştırmaya yarar.

- Toplumsal, siyasal, ekonomik, askerî her türlü hadiseden meydana gelen *olay bildirimi cümleleri*, olayın roman karakterleri ve toplum üstündeki duygusal ve düşünsel izlerinin görülmesi açısından dikkate değerdir. Ağaoğlu, okurun doğru adımlarla ilerlemesi için olay bildirimi cümleleriyle bazı yönlendirmelerde bulunur.

- “Ölmeye Yatmak” adlı eserde tarihi açıkça sunmaz, okurun art alan bilgisini kullanarak zamana dayalı çıkarımlar yapmasını bekler. Aysel’in ölmeye yattığı odada geçen anlatım sırasında saat bilgisini, onun ruhsal durumunu göstermek amaçlı verir. *Zaman bildirimlerini* daha çok zaman ifade eden sözcüklerle yapar.

- *Uzam bildirimlerini* konuyla ilgili kilit görevler üstleniyorsa yapar, onun dışında söylemeden geçer. Romanın önemli mekânlarından olan ilçenin hangi ilçe olduğu açık değildir. Aysel’in ölmeye yattığı otelin neresi olduğu da. Ancak öğrencilerin okuduğu okullar bellidir. Aydın’ın İstanbul’da okuduğu Galatasaray Ortaokulu ile Ali’nin Ankara’da okuduğu Erkek Sanat Okulu; Batılı - geleneksel, eski - yeni ayrımı yapmak için açıkça ifade edilir. Aysel’in Ankara sokaklarında yaptığı gezi sırasında yapılan ayrıntılı yer bildirimleri, roman için kilit görev üstlenecek yerleri okura tanıtmaya görevi görür.

- Verici, *betimleyici bildirim cümleleriyle* lüks ve geri kalmış mekânlar arasındaki farkı gözler önüne sererek anlatıma renk katar.

- Romanda yer verdiği *öyküleyici bildirim cümleleriyle* ana konudan ayrı gibi görünse de ana konuya bağlı ve bilgileri tamamlayıcı, genişletici bildirimlerde bulunur.

- *Durum bildirimi*; görsel, duyuşsal, davranışsal durumları yansıtmaya bakımından kahramanlar hakkında delile dayalı bilgi sahibi olunmasını sağlar. Kahramanların utangaç, heyecanlı, kaygılı ve komik hâllerinin durum bildirimi cümleleriyle dolaylı olarak sunulması, onların ruh hâlleri ve karakterleri hakkında yorum yapılmasına kapı aralar. Ağaoğlu’nun en çok kullandığı durum bildirimi cümleleri; *karşılaştırma, gözlem, davranış, yaşantı, izlenim, nitelendirme, belirsizlik, gerçekleşmemiş beklenti içeren cümlelerdir*. Gözlem, davranış, yaşantı, izlenim, nitelemeler içeren cümleler,

kahramanların kişilik özellikleri hakkında fikir yürütülmesine olanak tanır. Aysel'in utangaç, kaygılı hâlleri; Ali'nin yoksul, çaresiz, karamsar duruşu; İlhan'ın kızgın, ateşli yapısını aktaran en iyi araçlardan biri, durum bildirimi cümleleridir. Ağaoğlu, durum bildirimi cümlelerini çokça kullanarak anlatımına renk katmayı başarır.

- *Duygu bildirimi cümleleri*, kahramanların duygularının doğrudan veya dolaylı olarak yansıtılması yoluyla metinde yerini alır. Ağaoğlu, metinde duygu cümlelerini işlevsel olarak kullanarak Aysel'in ölmeye yatma kararı almasında belirleyici olan duyguların çözümlenmesine katkıda bulunur. Romanda en çok kullanılan duygu bildirimi cümleleri; *kızgınlık, heyecan, üzüntü, şaşırma, yakınma, utanma, sitem, korku, kaygı, beğeni, kıskançlık, pişmanlık, bıkkınlık, hayıflanma* gibi duyguları içerir. Metinde *sevgi, sevinç ve özlem* gibi olumlu duygular da yer alır ancak bu duyguların oranı olumsuz duyguların oranına göre azdır. Verici, Aysel ve diğer karakterlerin üzüntü, yakınma, sitem, korku, kaygı, bıkkınlık, pişmanlık, hayıflanma gibi duygularına çokça yer vererek genel olarak ülkece özel olarak Aysel'in yaşadığı travmaları gözler önüne serer. İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan savaş korkusu, ailelerin çocuklarına uyguladığı baskıların çocuklarda oluşturduğu korku; ekonomik sorunların insanlar üzerinde yarattığı kaygı, bıkkınlık, yakınma duyguları; toplumsal düşünce yapısının inkılaplara ters düşmesiyle oluşan sitem, hayıflanma duyguları, Aysel'in çocukluktan itibaren ruh hâliyle ilgili fikir yürütülmesini sağlar.

- *Düşünce bildirimi cümleleri*, kahramanların düşüncelerinin anlaşılması açısından önemli görevler üstlenir. Aysel'in ölmeye yattığı odada iç hesaplaşmalarından oluşan düşünceler, romanda büyük yer teşkil eder. Mektuplar, Aydın'ın günlüğü, vericinin kahramanların ağzından ilettiği düşünceler, Aysel ve kahramanların düşüncelerini içermesi bakımından önemlidir. Romanda düşünce bildirimi cümlelerinin doğrudan ve dolaylı yollardan sunulması, okura büyük sorumluluklar yükler. Özellikle Aysel'in iç konuşmaları; çözümü zor, karmaşık düşünceler içerdiğinden okuru fazlasıyla yorar. En çok kullanılan düşünce bildirimi cümleleri, *sözde soru cümleleriyle kurulan sorgulayıcı, cevap beklenmeyen, tetikleyici, yönlendirici sözde sorulardır*. Aysel'in iç konuşmaları sırasında çoklukla yararlanılan sözde sorular, onun ölmeye yatma gerekçesinin kolay anlaşılmasına sebebiyet verir. Doğrudan sunulmayan bilgiler, okurun sözde sorularla ne kastedildiğini düşünmesine neden olur. Aysel'in sorgulama içeren, yakınma, şikâyet, hesap sorma, tutarsızlıkları ortaya koyma, fikrini paylaşılır kılma

amaçlı sözde soruları, onun yaşadığı travmalar sonrası, sorgulama yoluyla kendini yatıştırmaya çalıştığını gösterir. Bunun dışında *eleştiri, özeleştiri, alay, ironi, iğneleme, karşı çıkış cümlelerinin* çoğunlukta olduğu görülür. Ağaoğlu, eleştirilerini, üstü kapalı şekilde ironik ve iğneleyici dille yansıtmayı tercih eder. Kahramanların karşı çıkışlarını içeren cümleler; toplumsal, siyasal, kültürel düzene başkaldırı içerir. *Yorum, değerlendirme, görüş, karşılaştırma cümleleri* de çoğunlukta. Gerek verici gerekse Aysel, sürekli değerlendirme, yorumlarda bulunur. Kendine verilene değil; kendi uygun bulduklarına inanç, Ağaoğlu'nun kahramanların düşüncelerini öne çıkarmasının gerekçesidir. *Akıl yürütme, merak, şüphe, tereddüt içeren cümlelerle* kahramanların devamlı düşünmesi, Aysel'in ölüm isteğinin altında tek bir şeyin olmadığını anlatmaya yarar. Romanda *aşağılama, küçümseme cümleleri* de dikkat çeker. Daha çok köylü, medeniyetten uzak görülerek aşağılanan taraf olan Aysel'de açılan ruhsal yaralar, hayatı boyunca öç alma peşinde koşmasına neden olur. Kendini devamlı aşağılayıp küçümseyen Aydın'dan öç almak uğruna öğrencisiyle birlikte olur. Ve tabi özgürleşme adına isteklerini, tasarılarını hayata geçirmek için. Romanda en çok geçen düşünceler arasında *istek, tasarı ve gerçekleşmemiş niyet cümleleri* de yer alır.

Adı “Ölmeye Yatmak” olan romanda ilk akla gelen, kahramanın neden ölmek istediğidir. Ancak verici, Aysel'in neden ölmeye yattığı bilgisini açıkça vermez. Roman boyunca ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, toplumsal, askerî bir sürü konudan bahseder. Aysel'in durumu, hep bir muammadır. Verici; ipuçları vererek, dolaylı ya da örtülü sezdirimlerle Aysel'in ölme noktasına gelme gerekçelerini okura buldurmak ister. Adeta okuru karşılıklı işbirliğine çağırır. Bu metnin ortak çaba olmadan çözülemeyeceğini, Aysel'e yaptırdığı sorgulamalar, merak, tereddüt, kuşku, belirsizlik, kararsızlık içeren cümlelerle gösterir. Duygu, düşünce, olay, durum, haber ve bilgi verici bildirim cümlelerinden okurun sezinlemelere ulaşmasını bekler. Bağlamı destekleyici yan olaylar ve öyküleyici bildirimler vererek okuru “Romanı böyle çöz!” diye yönlendirir.

İncelenen eserde, Ağaoğlu'nun sezdirim cümlelerini kullanma amacı ve alıcıdan beklentileri şu şekilde sıralanabilir:

- Ağaoğlu, *uzlaşımaya dayalı sezdirim* cümleleriyle her okurun anlayabileceği sezdirimler vererek konunun aşırı kapalı olmasını önler.

- Cümlelerin düz anlamında doğrudan görülme $\ddot{y}$ en *konusmaya dayalı sezdirimleri* çokça kullanarak romanda kişiden kişiye değişecek anlam dűnyasını zenginleştirir.
- *Genel konuşma sezdirimi cűmleleri*yle genel, herkesin çözebileceęi konulardan bahsederek okuru iřbirlięine çağırır.
- *Özel konuşma sezdirimleri*yle özel bilgilerle çözümlenecek sezdirimler vererek okura yol gösterir.
- *Sözcüksel sezdirimleri* ipucu olarak kullanır.
- Anlamlandırmak için daha çok biliřsel iřleme ihtiyaç duyulan *dolaylı sezdirim cűmlelerini*, heyecan unsurunu tetikte tutmak için kullanır.
- Ardıl ve öncül gönderimlerle sezinlenemeyecek şekilde kapalı olan ve anlaşılması büyük donanım gerektiren *örtük sezdirimler* vererek okura bilişsel zevk aldırma $\ddot{y}$ ı başarır.
- Anlaşılabilirlięi saęlamak, kurgusal dűnyaya yabancı olan okuru metinden uzaklařtırmamak için önsezdirimler verir. *Önsezdirim cűmleleri*yle okuru anlatacaklar için hazırlar.
- *Bağlama dayalı sezdirimler*le okurun konudan kopmasını engeller.
- Bazı bilgileri roman boyunca örtülü olarak sezdirir, romanın sonuna geldiğinde *artsezdirim cűmlelerini* ardı ardına sıralayarak okurun kafasındaki soru işaretlerini yok eder.
- Yazar, *anlamsal sezdirimler* vererek boşluklar yaratır, alıcının bu boşluklardan yola çıkarak sezdirilmek istenen anlama kendi çabasıyla ulaşmasını bekler.
- *Standart sezdirim cűmlelerini* ilgililik ilişkisini göz önüne alarak kurgular böylece okurun bilgiler arası tutarlılığı sağlamasına önayak olur.
- *Uyumsuz sezdirim cűmleleri*yle birbiriyle alakasız görűlen cűmleleri aynı bağlam içinde sunarak bu cűmlelerle gerçek anlamlarının ötesinde bir řeyler sezdirildiğini göstermeye çalışır.
- Aysel'in iç hesaplařma ve düşűncelerinin yer aldığı bölűmlerde, *zayıf sezdirimler* vererek onun ölme isteęine geniř anlamlar yükler.
- Ağaoğlu, okuru tamamen olaydan koparmamak için *güçlü sezdirimlerde* bulunma $\ddot{y}$ ı ihmal etmez. O, bu romanı kaleme alırken bilgiyi nasıl sunacağı konusunda düşünműř olmalıdır.

- Romanın ilk kısımlarında *ilişkili sezdirimler*de bulunarak kahramanları konumlandıracağı yeri, okura sezdirir. Müsamere sahnesini simgesel olarak kullanarak sahnede yer alan kahramanların ileride nasıl yerlerde olacaklarını önceden sezdirir. Ülkenin durumu, sahne önündekiler ve gerisindekilerin hâli gibidir. Telaş, kargaşa, kaygı ülke insanının ruhsal ve genel durumunun bir benzeridir. Sahnede önü ve ardında yaşananlar, halk arasında roman boyunca verilecek eşitsizliğe gönderme yapar. Halk - aydın çatışması, müsamere sahnesindeki gibi roman boyunca devam eder.

- Ağaoğlu, *nitelik sezdirim cümlelerini* kullanarak kahramanların yanlış veya eksik bilgi verme nedenlerine okurun dikkatini çeker.

- *Nicelik sezdirim cümleleriyle* zaman zaman ayrıntılara fazla takılıp bazen de sözü çok kısar. Vericinin amacı, böylesi durumlarda ya konuya dikkat çekmek ya da gizemi korumaktır.

- Sürekli kapalı, buğulu bir anlatımla *tarz sezdirimlerini* kullanan Ağaoğlu, açık bir neden vermeyerek roman boyunca anlatılan her şeyin Aysel'in ölümü üzerinde etkili olduğunu anlatmaya çalışır.

Ağaoğlu, sezdirim cümleleri arasından en çok *dolaylı, örtük, tarz sezdirimlerini* kullanır. *Bağlama dayalı, ilişkili, önsezdirimleri* de çokça kullanan Ağaoğlu, konunun bütünüyle kapalı olmasının önüne geçer. O, “Ölmeye Yatmak” romanında okura adeta dedektif gibi olayı kendi kendine çözdürür. Verdiği sezdirimlerle okurun anlamı çözmesini ister. Ağaoğlu'nun romanı Millî Kütüphane'deki arşivlerden yararlanarak yazdığı bilgisi, romanın çözümü için art donanım sahibi olmanın önemini ortaya koyar. Örneğin verici, çok partili hayata geçişten önce verdiği haber bildirimi cümleleriyle çok partili hayatın sezdirimlerini yapar. O, okurun bildirim cümlelerini bütünleştirmesini ve yapılan bildirimlerle sezdirilen anlamlara ulaşılmasını bekler. Bu roman, donanımlı okurun daha çok sezinlemelere ulaşabileceği ve Aysel'in ölmeye yatmasının altında çok sayıda gerekçe olduğunu görebilmeleri için özellikle sezdirimlerle yüklü kurulmuş gibidir.

Verici, sezdirim cümlelerini okurun istedik çıkarımlara ulaşması için titizlikle kurgular. Okurun çıkarımlara ulaşması için metin dışından getireceği gerçek dünya bilgisinin; metin-içi tutarlılığı sağlama, metni bütünleştirme kabiliyetinin; verilen delillerden anlamlandırma yapabilme yetisinin; metinde verilen, verilmeyen, kastedilen bilgilerden anlam oluşturmak için bilişsel yetenek ve art alan bilgisinin; vericinin dil

kullanımı ve kullandığı sözcüklere bakarak önvarsayımaya dayalı çıkarımda bulunma becerisinin ve bilginin güvenilirliğini anlama yetisinin olması gerekir.

İncelenen eserde, Ağaoğlu'nun çıkarım cümlelerini kullanma amacı ve alıcıdan beklentileri şu şekilde sıralanabilir:

Romanın büyük bir bölümünü teşkil eden, ülke ve dünya gündemine dair bilgileri içeren gazete - radyo haberleri, mektup ve günlük aracılığıyla sunulan bilgiler, metni anlamlandırma sürecinde büyük öneme sahiptir. Okurun *gerçek dünya bilgisi* zayıfsa bu bildirim ve sezdirim içeren bilgilerden çıkarımlara ulaşması için başka çözümler bulması gerekir.

- Ağaoğlu, gerçek dünya bilgisiyle çıkarımlara ulaşmasını beklediği okur için gazete ve radyo haberlerini bilgilendirici olarak verir. Bu bilgilerin ne amaçla verildiğinin iyi tespit edilememesi, romanın anlam dünyasını daraltır. Çağırma ekleme yoluyla *bilgiye dayalı çıkarımlara* ulaşması beklenen okurun dönem hakkında bilgi sahibi olması, metinde verilmeyen *ayrıntıları tamamlamak, metnin anlam dünyasını zenginleştirmek* için gereklidir.

- *Metinden gerçek dünya bilgisine doğru yapılan çıkarımlar*; toplumsal düşünce yapısı, geleneksel aile yapısı, kadın / erkek toplumsal roller, ahlakî dayatmalar, gelenek, görerek, günah, ayıp sayılan konularla ilgili bilgiler içererek okuru dönemin düşünce atmosferine sokar.

Ağaoğlu, metin dışı temelli çıkarımlara ulaşılacak bilgilere romanın büyük bir bölümünde yer verir. Bu bilgilere sahip olmayan okur için romanın anlam dünyası son derece zayıflar. İkinci Dünya Savaşı öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan gelişme ve sorunlar, askerî müdahaleler, ekonomik bunalım, CHP iktidarı, çok parti dönemi, DP dönemi, 60 Darbesi dönemi, işçi eylemleri, İşçi Partisi, 68 kuşağı gençliği, zor yıllar hakkında bilgi sahibi olmayan okur için Aysel'in ölüm gerekçesi, ekonomik sorun ve savaş korkusu olarak kalacaktır.

Ağaoğlu, dönem hakkında bilgi sahibi olmayan okur için metin-içi tutarlılık bilgilerine yer vererek okurun anlatılmak isteneni ucundan kıyısından yakalamasını sağlar.

- *Önermeye dayalı çıkarımlara* ulaştıracak açık bilgiler sunarak okura ulaştığı çıkarımları teyit ettirir.

- Neden, sonuç ve koşulları dikkate alarak *mantıksal çıkarımlara* ulaştıracak cümleler kurarak metin-içi tutarlılığı oluşturur.

- Okurun bağlama dayalı bilgiyi takip ederek metin dışı bilgilerinin azlığını tolere edebileceği *bağlama dayalı çıkarımlara* ulaştıracak cümleleri, metinde çoklukla kullanır.

- *Bilgiyi bağlamasına sonrasında da tamamlamasına yarar cümlelerle* okurun çok sayıda soru işareti biriktirmesini engeller.

- *Sebeup - sonuç ilişkileri kurduğu cümlelerle* okurun zihinsel tutarlılığı sağlamasına önayak olur.

- *Duruma dayalı çıkarımlara* ulaştıracak cümlelerle kahramanların karakterleri, ruhsal durumları, kişilik özellikleri hakkında ulaşılmış olan çıkarımları doğrular; yanlış ya da eksik çıkarımlara ulaşan okurun yanlıştan dönmesine imkân sağlar.

- Zaman zaman *bilgiler arası boş kalan noktaları tamamlayacak bilgiler* vererek tutarlılığa ters düşmek istemez.

Tüm bu verdiği bilgileri, “Anlatmak istediğimi daha iyi nasıl yansıtırım?” düşüncesiyle yapar. Metin-içi tutarlılık çıkarımlarının metinde büyük bir oran teşkil ettiği görülür. Bu çıkarım türünde kahramanlar ve vericinin de kendilerine ait çıkarımlara ulaştığı görülür. Yani Ağaoğlu, her zaman okura iş yüklemeyiz; zaman zaman kahramanlara çıkarımlar yaptırır; zaman zaman kurduğu cümlelerle üst anlatıcı olarak kendi çıkarımlarda bulunur.

Romanda verilen *delile dayalı çıkarım cümleleri*, okurun elini en fazla genişleten çıkarım türüdür. Durum bildirimi cümleleri, bu tür çıkarımlara ulaşılması için büyük katkı sağlar.

- *Görsel delile dayalı çıkarımlar*, görülerek tanık olunan ya da bizzat gözlemlenen olay ve durumlarla ilgili oldukları için okura yol göstericidir.

- *İşitsel delile dayalı çıkarımlar*, işitsel yollarla tanık olunan bilgileri içermeleri sebebiyle ipucu görevi görür.

- Hissetme, temas etme, tatma, koklama gibi duyular aracılığıyla yapılan *duyuşsal delile dayalı çıkarımlar*; varılan sonuçlara gerçeklik yükler.

Görsel, işitsel ve duyuşsal delillere ulaşan okur; Aysel ve diğer kahramanların çoğunlukla doğrudan verilmeyen duygularına tanık olma fırsatı yakalar. Bu cümleler, sayesinde karakterlerin duygusal dünyalarına girilerek durumları daha iyi çözümlenir.

Zaman zaman kahramanların da delile dayalı çıkarımlarda bulunduğu görülür. Vericinin bunu yapmaktaki amacı, okurla işbirliğine girmek ve okurun da romanı böyle çözmesi gerektiğini okura göstermektir.

- Dolaylı delile dayalı çıkarım cümlelerinden olan *akıl yürütme çıkarımları*, okurun neden - sonuç ilişkilerini görmesine katkıda bulunur.

- Sonuçlanmış bir olay ya da durumunun varsayılan sonucundan yola çıkarak yapılan *sonuca dayalı çıkarımlar*, dolaylı yollardan da olsa olayların kahramanlar üzerindeki etkilerinin görülmesini sağlar.

- Gözlem, tatma, işitme, hissetme, koklama gibi hisler yoluyla yapılan *algısal delile dayalı çıkarımlar*, kahramanların his ve düşüncelerinin çıkarımlanması sırasında delil niteliği görür.

- *İdrak etmeye dayalı çıkarımlar*sa anlık gelişen, anlık kavranan veya birden fark edilenler sonucu varılan çıkarımlar olmaları sebebiyle okurun da asıl anlatılmak isteneni idrak etmesinde yardımcı görevi görür.

Aysel'in otel odasında iç konuşmalarının yer aldığı bölümlerde *akıl yürütme, sonuca dayalı* ve *idrak etmeye dayalı çıkarım cümleleri* yoğunluktadır. Durum anlatımlarının yoğun olduğu bölümlerde de *algısal çıkarımlar* ön plandadır. Aysel'in çoklukla sonuca dayalı ve idrak etme çıkarımlarında bulunması, onun son bir ayda hayatında değişen ve ölüme gideceği duygu ve düşünüş yoğunluğuna ulaşma serüvenini gösterir. Her şeyin bir anda ayrımına, ayırdına varan Aysel; son çırpınışlarına rağmen tüm umudunu birden yitirir. Böylece onun son anda düşüneceği idrak ettiği ve sonucu görerek çıkarımladığı bilgilerin miktarı artar.

Metin dışı ve metin-içi bilgilerin birlikte devreye sokulduğu bir başka çıkarım kategorisi, *bilişsel yetenekler ve art alan bilgisine dayalı çıkarımlardır*. Bu çıkarımlar, metnin ötesine geçilen, metnin anlam dünyasının okur tarafından genişletildiği, metinde verilen bilgilerden kopulmadan çözümlemelere gidilen çıkarımları içerir.

- Ağaoğlu, üstü kapalı olarak sunduğu sezdirimlerle okurun kesin doğru olarak kabul edilmese de akla uygun *edinimsel çıkarımlara* ulaşmasına önayak olur. Bunu merak unsurunu tetikte tutmak için yapar.

- Romanı *üretici çıkarımlara* ulaştıracak şekilde kurgulayarak okurun bilginin ötesine geçmesini, adeta bir yazar gibi metni, metne aykırı olmayacak şekilde yorumlamasını sağlar.

- Okurun bağlama dayalı bilgiyi göz önüne alarak ve art alan bilgisini devreye sokarak metinde geçen olay ve durumları *değerlendirici çıkarımlar*la değerlendirmesini sağlayarak metnin anlam dünyasını zenginleştirir.

- Romanda verilen bilgilerle tamamlanan bilgilerin de ötesinde geçilen *genişletme çıkarımlar*ında okur, öyle bir noktaya gelir ki metinde verilenlerle yetinemez. Yazarın yazarlık başarısı da buradadır. Her okurun kendinden bir şeyler bulduğu romanı kendine göre genişletmesi, üretmesi, metnin amacına ulaşmış olduğunu gösterir.

- *Kestirime dayalı çıkarımlar*, romanda daha sonra olacak konuların ne olduğunu verilen bilgilere bakarak tamamlama işidir. Tahminden farkı, bu çıkarım türünde tek bilgiye yoğunlaşılır ve önbilgiye gereksinim duyulur. Ağaoğlu, hem okura hem de kahramanlara kestirime dayalı çıkarımlar yaptırarak bu romanın verilenlerin ötesinde çok başka dünyalar açacak kadar dolu olduğunu göstermek ister.

- *Seçici çıkarım cümleleri*, romanda verilen çok sayıda bilgi arasından romanı çözümlemek için en doğru olanın hangisi olduğunu seçme esasına dayanır. Ağaoğlu, kahramanlara seçici çıkarımlar yaptırarak okura yol gösterir.

- Ağaoğlu, *mekân* insanların ruh hâllerini yansıtacak şekilde kurgular. Dar ve geniş mekânlara eş olarak kahramanların ruhsal durumlarında da darlık ve genişlik yaratır. Okuru, kahramanların ruhsal ve düşünsel durumlarını çözebilmek için mekâna dayalı unsurları da göz önüne aldığı bilişsel çözümlemelere iter.

- *Zaman* unsurunu açıkça vermese de sezdirerek yansıtmayı başaran Ağaoğlu; Aysel'e dar gelen, koşturmacalarla dolu anları; kısa, birbiri ardına sıraladığı cümlelerle yansıtır. Okurun dönemin toplumsal şartlarına bakarak ulaşacağı bu çıkarım türünde, art alan bilgisi ve bilişsel kabiliyetler ön plandadır.

Bu çıkarım türlerinde okurun önceki deneyimleri, art alan bilgisi, metinler arası bilgileri devreye sokma kapasitesi, bilişsel yetenekleri önemlidir. Okur verilen, verilmeyen ve kastedilen bilgilerin kendinde oluşturduğu izlenimlere göre metni yeniden yaratır, genişletir, zenginleştirir.

Okurda var olduğu varsayılan bilgi ve donanımlar yoluyla yapılan *önvarsayım dayalı çıkarımlar*da, yazarın dil kullanımına ve kullandığı sözcüklere bakmak gerekir. Ağaoğlu, böylesi çıkarımlara ulaştıracak cümleleri çokça kullanır.

- Cümleleri kurgulayış biçimi ve noktalama işaretleriyle adeta okurla konuşur. Kısa cümleleri ardı ardına sıralayarak bir koşturmaca havası yansıtır. Virgülle ayırdığı

dağınık sözcüklerle kafa dağınıklığını; kesik cümlelerle sitem; uzun cümlelerle isyan duygusunu yansıtır. Kullandığı noktalama işaretleriyle adeta konuşur. Kafa tutar, meydan okur, karşı çıkar, eleştirir, ironi yapar, iğneler... Ağaoğlu, verdiği sezdirimlerin anlaşılabilmesi için cümle kurgulama biçimiyle okura yol gösterir. Aysel'in dar zamanlarını yansıttığı uzunca cümleler, onun bunu yansıtmada ne kadar başarılı olduğunu ortaya koyar.

- Çıkarımlara ulaşmak için başvurulacak bir başka yol da *sözcüksel çıkarımlardır*. Yazar; zamandan, emekten tasarruf ve gizem, heyecan yaratmak için bazı bilgileri açıkça vermez. Cümleler arasında kullandığı bağlaç, zarf, edat, zamir, sıfatlarla ve anlamsal değeri olan sözcüklerle anlatılmak istenene okurun ulaşmasını bekler.

Bağlama dayalı bilgi, bilginin güvenilirliğinin ve çıkarımın doğruluğunun tespiti için önemli veriler sunar.

- Yazar, tüm bu dolaylı, kapalı, örtülü sezdirimlerle yüklü bilgilere rağmen öyle bilgiler verir ki okur, bilginin *mutlak doğru* olduğunu teyit ederek kilit noktaları yavaş yavaş çözer.

- Bilgileri açıkça sunmak yerine bağlamı iyi takip etmesini istediği okura aynı yönde bilgiler vererek bilgilerden *güçlü çıkarımlar* edinmesini sağlar.

- Ağaoğlu, okurun metni çözümlemesini zorlaştırmak için *zayıf* bilgiler vererek her donanıma sahip okura kendine göre romandan tat aldırılmayı başarır.

Uzun çalışmaların ürünü olan bu tezde dahi çözümlenememiş, anlaşılamamış sezdirim ve çıkarımlar vardır. Bu çıkarımlardan bazılarına, romanda sonradan verilen bilgilerin araştırılması sırasında denk gelme yoluyla ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, bildirim cümlelerinin metnin çözümü için önemi ortaya konmaya çalışılmış; söylenenin ötesinde kastedilen bilgileri içeren ve vericinin asıl niyetinin çözümlenmesinde önemli görevler üstlenen sezdirimlere hangi yolla ulaşılabileceği üzerinde durulmuş ve bu sezinlemelerden çıkarımlara ulaşma yolları gösterilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın edimbilim ve kuramlarıyla ilgili ayrıca bildirim, sezdirim, çıkarımlar üzerine çalışma yapacak araştırmacılara ışık tutması umulmaktadır. Edimbilimsel incelemeler, bir metnin çözümünde başvurulacak yolları göstermesi, anlaşılabilirliği düşük metinleri anlamlandırmak için hangi yöntemlerin izlenmesi gerektiği gibi konulara cevap bulan çalışmalardır. Bu nedenle böylesi çalışmaların oranı, dilin anlatım gücünü ortaya çıkarmak amacıyla arttırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- ACAR Ayla, “‘Basında ‘Tan Olayı’ - 4 Aralık 1945’”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 43, 2012/II, ss. 1-22.
- AĞAOĞLU Adalet, *Ölmeye Yatmak*, İstanbul: Everest Yayınları, 2014.
- AKERSON Fatma, “Türkçede Yükleme, Görünüş, Zaman ve Kip”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi VIII. Dilbilim Kurultayı Bildiriler Kitabı*, 1994.
- AKIN Fethullah, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yenidünya Düzeni ve Türkiye”, *İş ve Hayat*, Cilt 3, Sayı 5, 2017, ss. 119-135.
- AKIN İdris, *Yıldız Dergisi (1938-1954) Odağında Sinema Dergiciliği ve Modernleşmeye Bir Bakış*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, 2019.
- AKINCI Abdulvahap ve USTA Sefa, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 21, S.1, 2016, ss.275-288.
- AKKIYAL Berna, *Adalet Ağaoğlu’nun Dar Zamanlar Üçlemesinde “Kimlik” Sorunsalı*, (Yüksek Lisans), Ankara: Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, 2005.
- AKKOYUN Aişe Gül ve TEK Akın, “Ölmeye Yatmak’ta Modernleşme Sürecine İlişkin Toplumsal Cinsiyet Algısı Eleştirisi”, *UNI-112/D-9*, 2015, ss.1-6.
- AKMAN ACUNGİL Fulya “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi Metinlerinde Fiil + -ma + bol- / bol- +fiil + -ma Yapısı ve Kiplik Anlamları”, *Gazi Türkiyat*, Güz 2015/17, ss. 121-134.
- AKSAN Doğan, *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: TDK Yayınları, 2000.
- AKSAN Doğan, “Anlambilim” *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2017.
- AKTAŞ Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- ALIM Eray, “Hipersonik Füzeler ve Stratejik İstikrar: Rusya-ABD İlişkileri Üzerine Bir İnceleme”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, Mayıs 2021, Sayı: 39, ss. 137-177.
- ALPASLAN Evren, “‘Onat Kutlar’ın ‘Çevirmen’ Adlı Denemesinin Edimbilimsel Bakış Açısıyla İncelenmesi” *Türkbilig*, 2006/12, ss. 64-75.
- ALPASLAN İrem, *UNESCO, Sürdürülebilir Kalkınma ve Kültür: Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Örneği UNESCO Türkiye Millî Komisyonu*, (UNESCO Uzmanlık Tezi), Ankara, 2015.
- ALTAN Ali Osman, “Margaret ‘Saklı Kalmış Bir Öykünün Tozları’”, *Bize Has*, Sayı: 4, 2013.
- ANZERLİOĞLU Yonca, “Hamdullah Suphi’nin Kaleminden 1933 Yılında Romanya’da Komünist Hareket”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 37-38, Mayıs-Kasım 2006, ss. 1-14.
- APAYDIN Mustafa, “Adalet Ağaoğlu’nun Dar Zamanlar Üçlemesinde Zaman Kurgusu Üzerinde Bazı Değerlendirmeler”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, 2006, ss.17-38.
- ARKON Gonca, *Türk Romanında Cumhuriyet Dönemi Siyasî Partiler (1923-1960)*, (Doktora Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- AŞKIN BALCI Hülya, “Metindilbilim Açısından Bir Çözümleme” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21: 2006, ss. 191-204.

- ATA Bahri, “Ulus'taki Milli Eğitim Bakanlığı Binası (Ankara Darülmuaallimîni) ve 1947”, *Ezcümle Dergisi*, 1, 2014, ss. 1-4.
- ATLI Ferda, *Siyasal Düşünceler Bakımından Adalet Ağaoğlu Romanları*, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- AUSTIN John Langshaw, *How to Do Things With Words*, Oxford University Press, Oxford, 1962, 1990.
- AVCI GÜVEN Kübra, *Türkiye'de Kadın Edebiyatçıların Romanlarında Kadın Öğesinin ve Duygusal İlişkilerin Sosyolojik Tahlili*, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- AYAZ Hüseyin, “Ölmeye Yatmak” Romanında Aysel’in Yabancılaşması”, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Volume 2 Issue 2, Winter 2009, ss. 33-40.
- AYDAR Hidayet, “Ezanın Tarihi ve Başka Dillerde Okunması Meselesi”, *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2 – Sayı 1, Haziran 2016, ss. 5-48
- AYDIN Hasene, “Türkiye Türkçesinde Zaman Ekleri ve Bağlam İlişkisi Üzerine”, *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, C. I, Bursa, 2014, ss. 787- 799.
- AYDIN Hasene, “Yazınsal Metinlerde Dil Bilgisel Zaman İşaretleyicileri Üzerine”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 2016, ss. 1716-1730.
- AYDIN İmren ve KAPCI Hikmet Zeki, “II. Dünya Savaşı’na Giriş Sürecinde Türkiye’nin Aldığı İç Politika Tedbirleri (1 Eylül 1939 – 18 Ocak 1940)”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi XLV*, 2018/2, ss. 109-130.
- AYDIN Mehmet Korkud, “Dönemin Basınına Göre Varlık Vergisi Uygulaması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 1, 2018a, ss. 289-311.
- AYDIN Mehmet Korkud, “CHP’de Parti İçi Muhalefetin İlk Örneği: Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve TBMM’de Yaşanan Tartışmalar” *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41, Sonbahar 2018b, ss. 359-384.
- AYDIN Mehmet, “Yayın Değerlendirme”, *bilig*, Sayı 55, Güz 2010, ss. 265- 269.
- AYOĞLU Bayazıt Oğuz, “Zafer Anıtı - Güvenpark - TBMM” *Kent Aksının Varolan Durumunun İrdelenmesi ve Cumhuriyet Aksı Olarak Yeniden Tasarımı*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.
- BAHADIRLI Nil Banu, TUTUĞ Can, CEVİZ Hatice ve ÇALİYURT Okan, “Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar”, *Zaman Algısı ve Psikiyatrik Bozukluklar*, Cilt:5 , Sayı: 3, 2013, ss. 355 – 377.
- BAKAR Bülent, “Reel Politğin Türk-Alman İlişkilerine Yansıması: Almanların Ülkelerine Dönmesi ve Türkiye’de Kalanların Enterne Edilmesi (1944-1945)”, *Tarih Dergisi*, Sayı 63, 2016 / 1, ss. 89-126.
- BALİ Rıfat N., *Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- BARS Mehmet Emin, “Söylem Yasaları Bağlamında Fıkra Türü”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8/ Sayı 18/ Nisan 2019, ss. 154-169.
- BAŞARIR Mehtap, “Sovyet Rusya’nın 1925 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması’nın Feshine Yönelik Türkiye’ye Verdiği Notaların Türk Basınına Yansıması” *Belgi Dergisi*, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2019/II, ss. 1417-1448.
- BİLGEGİL Kaya, *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, 1963.
- BİLGİLİ Alper, “Nazım Hikmet Şiirinde Bilim ve Teknoloji”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, Sayı 33, Mart 2017, ss. 885-905.

- BOZKURT Emine Serap, *Türkiye Türkçesindeki Zamirlerin Anlam Bilimsel Yapısı ve Kazandıkları Anlam Yükleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne: Trakya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2016.
- BROEK P., FLETCHER C. R. and RISDEN K., “Investigations of inferential processes in reading: A theoretical and methodological integration”, *Discourse Processes*, 16, 1993, ss. 169-180.
- BULUT Feryat, “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”, *ÇTTAD*, XI/23, (2011/Güz), ss.123-149.
- BULUT Taner, “Cumhuriyet’in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936 – 1950)”, *ÇTTAD*, VI/14, 2007/Bahar, ss.103–135.
- BUSMANN Hadumod vd., *Dictionary of Language and Linguistics*, Volume:1. Routledge: London and New York, 1998.
- BÜYÜKDUMAN Bedirhan ve TURGAY Nesibe Özgül, “Demokrat Parti Dönemi Kültür Politikaları Bağlamında Radyolarda Mevlid Yayını” *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 83, Winter, 2020, pp. 281-290.
- CAIN Kate, OAKHILL Jane, BARNES Marcia ve BRYANT Peter, “Comprehension Skill, Inference-Making Ability, and Their Relation to Knowledge”, *Memory and Cognition*, 29(6), 2001, ss. 850–859.
- CAYMAZ Birol, “Cumhuriyet’in Onuncu Yıl Kutlamaları: 29 Ekim 1933” *Bilgi ve Bellek İstanbul Bilgi Üniversitesi Türk Devrim Tarihi Çalışmaları Dergisi*, Yıl 04 Sayı 07, 2007, ss. 115-139.
- CHAFFIN Roger, “Knowledge of Language and Knowledge about the World: A Reaction Time Study of Invited and Necessary Inferences”, *Cognitive Science* 3, 1979, ss. 311-328.
- CHIKALANGA Israil, “A Suggested Taxonomy of Inferences for Reading Teacher”, *Reading in a Foreign Language*, 8(2), 1992, ss. 697-709.
- COŞKUN Eyyup, *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü 2005.
- COŞKUN Eyyup, “İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Metin Tutarlılığı”, *Mersin: XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 2007b.
- CUMHURİYET, “Ekmek Tevziatı Aybaşından İtibaren Karne İle Yapılacak”, 24.11.1941, ss. 1.
- CUMHURİYET, “Ekmek Karneleri Hazırlanıyor”, 11.01.1942, ss. 1; 3.
- CUMHURİYET, “Bu Sabahtan İtibaren Ekmeğimizi Karne İle Alacağız”, 14.01.1942, ss. 1.
- CUMHURİYET, “Mal Saklayan Tacirler, İki Yahudi Ticarethanesi Sahipleri Milli Korunma Mahkemesine Verildi”, 14.08.1942.
- CUMHURİYET, “İki Yahudi Çocuğunun Marifeti! Hava Kurumu Menfaatine Rozet Dağıtırlarken Kutuya Atılan Paraları Çalıyorlardı”, 31.08.1942.
- CUMHURİYET, “Rommel Ordusu 12 Kilometre İlerledi”, 03.09.1942: ss.1.
- CUMHURİYET, “Bir Muhtekir”, 18.09.1942, ss. 1.
- CUMHURİYET, “Almanya; İngiltere ve Amerika’ya Teslim Olmak İstedğini Duyurdu”, 29.04.1945, ss.1.
- CUMHURİYET, “Türkiye’de Sevinç” 8.05.1945, ss. 1.
- ÇAKIR Abdülhamit, *Söylem Analizi - Ne Demek İstiyorsun?*, Konya: Palet Yayınları, 2014.

- ÇAKIR Özler, AKSAN Yeşim, ALICI Devrim ve DÖNÜK Dönercan, “İkidilli yetişkinlerin metin işleme süreçleri: Sesli düşünme yöntemi ve bilişsel işlemler”, *Mersin: XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 10-11 Mayıs 2007, ss. 358-361.
- ÇAVUŞ Burak, Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Romanında Cumhuriyetin Kimliği ve Kimlik Çatışması, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/4 Winter 2015, ss. 331-348.
- ÇELEBİ Vedat, *Sistemik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı Çağdaş Dil Felsefesinde Dil, Zihin ve Söz Edimi İlişkisi*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı 2014.
- ÇELİK Geran Özdeş, *Adalet Ağaoğlu ve Emine Işın Romanlarında Kadınların Bireyselleşme ve Özgürleşme Meselesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- ÇETİN Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, 8. Baskı, Ankara: Öncü Kitap Yayınları, 2009.
- ÇETİNAY AYDIN Pınar, “Kaygı ve Endişe”, *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*, 10(4), 2017, ss. 228-236.
- ÇIKLA Selçuk, “1940’lı Yıllarda Düzenlenen Sanat Yarışmaları ve Önü Sanat Armağanları”, *İlmî Araştırmalar*, Sayı 23, 2007, ss. 29-46.
- ÇOTUKSÖKEN Yusuf, *Üniversite Öğrencileri için Uygulamalı Türk Dili*, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2004.
- ÇÜRÜK Selen, “Konuşmaya Dayalı Sezdirimler -Harezmi Türkçesi Örneğinde Bir İnceleme”, *Türkbilig*, 28: 2014, ss. 13-33.
- DAVRAN Burak, *Cebeci Asri Mezarlığı’ndan İzlenimlerim*, (4 Mart 2018), <https://geckalmis Yolcu.com/ulkeler/turkiye/cebeci-asri-mezarligindan-izlenimlerim>, (30.10.2021).
- DEDEKOCA Ersin, “ABD – Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi”, *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), Aralık 2017, ss. 141-168.
- DELİCE H. İbrahim, “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 26, No: 2, Sivas, 2002, ss. 185-212.
- DEMİR İmdat, “Türkiye Türkçesinde -diyl ve -mısl Biçim Birimleri Üzerine”, *TÜBAR - Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 37, Niğde, Bizim Büro Matbaası, 2015, ss. 97-117.
- DEMİRAY Cem, “Bağıntı Kuramı Çerçevesinde Doğal Konuşma Çözümlemesi”, 2017, ss. 1-15.
- DEMİREL Mehmet Volkan, “-(y)AcAk Biçimbiriminin Kiplik Görünümü”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/15, 2017, ss. 261-276.
- DEMİRGÜNEŞ Sercan, OCAK Fatih ve KÜÇÜKAĞAŞAR Aslıhan, “2012 Yılı Seviye Belirleme Sınavı (SBS) Türkçe Soruları, 8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı Metin Soruları ve 2013 Yılı 8. Sınıf Türkçe Dersi Ortak Sınav Sorularının Çıkarım Türleri Açısından İncelenmesi”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 7, Sayı XVII, Mart 2014, ss. 861-873.
- DEVİRMCİ EĞİTİM ŞURASI, *Şûra Bildirisi*, (4 - 9 Eylül 1968), <https://www.insanokur.org/devrimci-egitim-surasi-bildirisi> (31.10.2021).
- DİKMEN Özge, *Adalet Ağaoğlu’nun Romanlarında Sosyal Yapı*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

- DİLÂÇAR Agop, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, ss.83-145.
- DİNÇER Güven, "Ulus'tan Samanpazarı'na Anafartalar Caddesi'nin Öyküsü", *İdealkent*, 11, 2014, ss. 36-60.
- DİNÇER Güven, "Cumhuriyet Döneminde Ankara'da Kurulan Toplumsal Yaşam Alanları", *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 2017, ss. 321-345.
- DİZDAROĞLU Hikmet, *Tümcebilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974.
- DOĞAN Gürkan, "Söylemde İlginçlik ve Duygu Bağlantısı", *Dilbilim Araştırmaları*, Bizim Büro: Ankara, 1996, ss. 76-88.
- DOĞAN Gürkan, "Şiir Dili, Bağıntı ve Zayıf Sezdirimler", *Bilgi*, Sayı 64, Kış 2013, ss. 123-150.
- DOKUYAN Sabit, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yaşanan Gıda Sıkıntısı ve Ekmek Karnesi Uygulaması", *Turkish Studies*, Volume 8/5, Spring 2013, ss. 193-210.
- DÖNMEZ Elmas, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda Kadın Temsilleri ve Kimlik Sorunları Bağlamında Bir Varoluş Mücadelesi: "Ölmeye Yatmak"*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- DUMAN Melih, "1945-1950 Döneminde Türk Dış Politikasının Propagandası Üzerine Bir Girişim: New York Haberler Bürosu" *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 31, 2018, ss. 204-221. DOI: 10.17829/turcom.499669
- EDİSKUN Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985, 1996.
- ELMACI Mehmet Emin ve SARI İlknur, "Demokrat Parti'nin İlk Döneminde Sol Algısına Bir Örnek; Komünizmi Tel'in Hareketleri (1950-1954)", *Journal of History School*, 2019-XLI, ss. 664-714.
- ELNUR Ahmet, *1930-1960 Dönemi Amerikan Sineması Metinlerinde Kadınlık ve Erkeklik Temsilleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Antalya: Akdeniz Üniversitesi, Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı, 2015.
- ERGİNER Ayşe, *Sınırları Aşmak Türk Modernleşmesi Bağlamında Kadın Karakterlerin Kocalarını Aldattığı Romanlar Üzerine Bir İnceleme*, (Doktora Tezi), Ankara: İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- ERDAL İbrahim, "Muhafız Tan ve Vatan Gazetelerine Göre Savaş Döneminde (1940-1945) İktisadi Uygulamalar", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, Temmuz 2016, ss. 1-16.
- ERDOĞAN İNCE Dilşen, "Güç Birliği Karşısında Adnan Menderes'in Siyasi Manevrası: Vatan Cephesi (Manisa Örneğinde)", *Belgi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 19, Kış 2020/I, ss. 1910-1924.
- ERDOĞAN Oğuzhan ve PANK YILDIRIM Çiğdem, "Devlet Memurlarının Siyasi Faaliyette Bulunma Yasağı", *Ombudsman Akademik*, Sayı 12, 2020, ss. 103-127.
- EREN Ali Asgar ve TUNA Serkan, "Birinci Sanayi Planı Kapsamında Kurulan Sümerbank Dokuma Fabrikalarında Beslenme, Giyim, Kreş ve Okul Olanakları (1935-1950)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 63, Güz 2018, ss. 165-202.
- ERGUVANLI TAYLAN Eser, "Türkçede Dilbilgisel Kiplikte Olasılık ve Gerekliklik" *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi*, MEUDED, 15 (2), 2018, ss. 1-22.
- ERGÜT Merve, "Adalet Ağaoğlu'nun "Ölmeye Yatmak" Romanındaki Türkiye İç Politikasına İlişkin Bildirim, Sezdirim ve Çıkarımlar Üzerine" *Mitolojinin Elçisi*

- Kamal Abdulla Armağanı, ed. Ahmet Bican Ercilasun, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2020, ss. 543-552.
- ERKUL Rasih, *Cümle Metin Bilgisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2007.
- EROĞUL Cem, “Anayasa ve Tüze Dilinin Türkçeleştirilmesi”, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49/3-4, 1995, ss. 119-148.
- ERTEM Barış, “Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 3 / 11 Spring, 2010, ss. 252-273.
- ESER Gülşah, “Halkevleri’nde Güzel Sanatlar Çalışmaları: Urfa Halkevi Örneği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9 Sayı: 42, Şubat 2016, ss. 630-640.
- FİDAN Dilek, *Türkçe Ezgide Duygudurum ve Söz Edimi Görünümü*, (Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007.
- GARİPER Cafer, “Nâzım Hikmet’in Bakışıyla Nâmık Kemal”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Y: 5, S: 10, 2013, ss. 79 – 98.
- GÖKGÖZ Gurbet, “Türkiye’de Hava Saldırılarına Karşı Pasif Korunma Tedbirleri (1923-1960)” *Tarih ve Günce, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 6, 2020, ss. 101-118.
- GÖREN Duygu, *Adalet Ağaoğlu’nun Roman ve Tiyatrolarında Kadın ve Kadın Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008.
- GRAESSER A. C., SINGER M. ve TRABASSO T., Constructing Inferences during Narrative Text Comprehension, *Psychological Review*, 101, 1994, ss. 371-395. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-295X.101.3.371>
- GRAESSER Arthur C., MILLIS Keith K. and ZWAAN Rolf A., “Discourse Comprehension” *Annual Reviews*, 48, 1997, ss. 163-189.
- GRICE Herbert Paul, *Meaning*, Philosophical Review, 66, 1957.
- GRICE Herbert Paul, *Logic and Conversation*” In: *Syntax and Semantics*, Vol. 3, Speech Acts, ed. by Peter Cole and Jerry L. Morgan. New York: Academic Press, 1975.
- GÜLEN Ahmet, “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci’nin İlk Yansımaları: 1946 Genel Seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi”, *ÇTTAD*, XV/30, Bahar 2015, ss. 221-249.
- GÜMÜŞEL Günseli, “Erkekler İçin Askerliğe Hazırlık Dersleri”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl 15, Sayı 22, Bahar 2017, ss. 1-40.
- GÜNAY Doğan, *Metin Bilgisi*, İstanbul: Multilingual Yayınları, 2001, 2003, 2007; GÜNAY D., *Metin Bilgisi (Hem Metin Çözümleme Hem de Yaratıcı Yazma)*, Ankara: Papatya Yayınevi, 2013.
- GÜNAY Nesrin, “Çekimli Fiillerin Zaman Bildirimini Belirlemede Etken Olan Unsurlar”, Muğla: IV. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri, 22-24 Aralık 2011, I. Cilt, Ankara: Grafiker Yayınları, 2012, ss. 295-304.
- GÜNAY-ERKOL Çimen, “Osmanlı -Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 21/Güz, 2011 ss. 147-175.
- GÜRGÜN Hasan, “Metindilbilimsel Yöntem İle Çözümlenen Sait Faik’in Dülger Balığının Ölümü’nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(4), 2016, ss. 1841-1882.

- GÜVEN İsmail, “Osmanlı’dan Günümüze İzciliğin Gelişimi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 36, Sayı 1-2, 2003, ss. 65-73.
- HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ NÜFUS ETÜTLERİ ENSTİTÜSÜ, *Türkiye’de Doğurganlık, Üreme Sağlığı ve Yaşlılık, 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması*, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara, 2010.
- HAÇİN İlhan, “1939 Erzincan Büyük Depremi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 88, 2014, ss. 37-69.
- HALLIDAY Michael ve MATTHIESSEN Christian, *Halliday’s Introduction to Functional Grammar*, Oxan, Birleşik Krallık: Routledge, 2014.
- HELVACI ÇELİK Fatma Gül ve HOCAOĞLU Çiçek, “Kasıtlı Kendine Zarar Verme Davranışı”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 2017, ss. 209-226.
- HİRİK Seçil, *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kipliği*, (Doktora Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- HİRİK Seçil, “Gibi Biçimbiriminin İşlevsel Dilbilgisi Bakımından Çok İşlevli Görünümü”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 53, Bahar 2017a, ss. 205-222.
- HİRİK Seçil, “Türkiye Türkçesinde Söylem ve Bilgi Kipliği İlişkisi”, *idil* 6.35, 2017b, ss. 1955-1966.
- HOFMANN Rudolf ve GORLITZ Walter, *İkinci Dünya Savaşının Kesin Sonuçlu Muharebelerinden Moskova ve Staligrad Muharebeleri*, Çev: Em. Top. Kur. Kd. Alb. İbrahim ULUS, Ankara Genelkurmay Basım Evi, 1995.
- <https://sozluk.gov.tr>
- İKİZ Volkan, *Türkçede Sezdirim*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- İLÇİN Hasret, “Türk Basınına Göre II. Dünya Savaşı Sırasında İstanbul’un İaşesi ve Sosyal Yardımlar”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (17) 2018, ss. 230-257.
- İMAMOVA Halide, “Türkiye Türkçesinde Onay Anlatan Cümlelerde Nezaket İfadesi”, Cilt: 14, Sayı: 27, 2020, ss. 101-110.
- İMER K., KOCAMAN, A. ve ÖZSOY, A.S., *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- İNÖNÜ Nazlı, *Yeni Bir Çıkarım Türü: Geri Çıkarım* (Doktora Tezi-Düzeltilmiş Tez) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, 2006.
- İPEK Göktuğ, “Basında Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı: 55, Mayıs - Haziran 2016, ss. 272-287.
- İSMAYİL Gülzar, “Finlandiya İle Sovyetler Birliği Arasında Yaşanan Kış Savaşı’na Ve Devam Savaşı’na Tatar Türklerinin Katılımı”, *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)* Yıl: 3, Sayı: 11, Aralık 2017, ss. 158-172.
- İSTANBUL SANAYİ ODASI, *Sanayinin Sonsuz Işığında*, “Yeni Bir Ülkeye Doğru İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı”, İstanbul: Acar Basım, 2017.
- KAMACI Duygu, *Türkçede Pekiştirme (Anlamsal, Sözdizimsel, Yazımsal)*, (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2014.
- KAMACI GENCER Duygu, *Anlamsal Bir Fenomen Olarak Kiplik: Dede Korkut Örneği*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.

- KANATLI Faik, *Dilbilimsel Gerekçelendirme Çözümlemesi- Almanca ve Türkçe Boşanma Metinleri Bağlamında Gerekçelendirme ve Belirleyenleri*, (Doktora Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, 1998.
- KANSU YETKİNER Neslihan, *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*, İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları, 2009.
- KARABULUT Umut, “Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye’inde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 28, Bahar 2014, ss.199-223.
- KARAKAŞ Nuri, *Türk-Amerikan Siyasî İlişkileri (1939-1952)*, (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2008.
- KARAMAN Burcu İlkay ve ALSAN Merve, “Edimbilimsel Yöntemlerle Dilsel Gerçeklik ve Doğruluk Çözümlemesi: Çocuk İstismar Duruşmalarında Yalan Tespiti”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 81, Kasım 2018, ss. 116-140.
- KARATAŞ Murat, “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi”, *Journal of Universal History Studies (JUHIS)*, 2(1), 2019, ss. 134-153.
- KARATAY Halit, “Bağdaşıklık Araçlarını Kullanma Düzeyi ile Tutarlı Metin Yazma Arasındaki İlişki”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 13, 2010a, ss. 373-385.
- KARATAY Halit, “İlköğretim Öğrencilerinin Okuduğunu Kavrama ile İlgili Bilişsel Farkındalıkları”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 25, 2010b, ss. 457-475.
- KARAVAR Hilal, “Türk-Alman Ticari İlişkilerinde Yeniden Canlanma: 1949-1954 Yılları”, *Mediterranean Journal of Humanities*, IX/2 (2019), ss. 373-387.
- KÂŞGARLI MAHMUD, *Divanü Lugatı’t Türk*, Çev. Besim Atalay, TDK Yayınları, 5. baskı, Ankara, 2006.
- KAYA Dudu ve YILDIRIM K., “Dördüncü Sınıf Öğrencilerin Akıcı Okumalarının Basit ve Çıkarımsal Anlama Düzeylerine Göre Değerlendirilmesi”, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(3), 2016, ss. 416-430.
- KAYA Serap, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Ruh Hastalıkları*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, 2007.
- KAYA Şule Çiğdem, *Türkiye’de Ulusalçı Solun Tarihsel Kökenleri: 1932 – 1971*, (Yüksek Lisans Tezi), Bilecik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- KAYAHAN Tekin, “Erkek Sanat Enstitülerinin Kuruluşu ve Gelişimi”, *GAUN JES*, Cilt 2, Sayı 2, 2018, ss. 12-29.
- KERİMOĞLU Caner, *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*, İzmir: Dinozor Kitabevi, 2011.
- KERİMOĞLU Caner ve AKSU Cansu, “{-Dİr} Biçimbiriminin Sözlü Söylemdeki Kiplik Alanları ve Kullanımları”, *Dil Araştırmaları*, Güz 2015/17, ss. 73-94.
- KILIÇ Murat, *Cumhuriyet Gazetesine Göre Türkiye’nin II. Dünya Savaşına Girişi ve Savaşın Sonuçları*, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2010.
- KILIÇ Veysel, *Anlambilime Giriş*, İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2009.
- KINAY Dilvin, *Edimdilbilimin Çeviri Çalışmalarına Katkıları*, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin: Mersin Üniversitesi, Çeviri Anabilim Dalı, 2017.
- KINTSCH Walter and RAWSON Katherine A., “Comprehension”, MJ Snowling and C. Hulme’de (Eds.), *Blackwell Gelişim Psikolojisi El Kitapları, Okuma Bilimi: Bir El*

- Kitabı*, Blackwell Publishing, 2005, ss. 209–226.
<https://doi.org/10.1002/9780470757642.ch12>
- KIRAN Zeynel, *Dilbilime Giriş*, İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2001.
- KISPAL Anne, *Effective Teaching Of Inference Skills For Reading*, Ulusal Eğitim Araştırmaları Vakfı, 2008.
- KOCA Mehmet, “68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet”, *Birey ve Toplum*, Cilt 8 . Sayı 15, Bahar 2018, ss. 87-109.
- KOÇ Nurgün, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Radyo”, *CTAD*, Yıl 8, Sayı 15, Bahar 2012, ss. 69-103.
- KORKMAZ Ramazan, “Romanda Mekânın Poetiği”, *Edebiyat ve Dil Yazıları: Mustafa İsen’e Armağan*, (Ed. Ayşenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker), Ankara: Grafiker Yayınları, 2007.
- KORKMAZ Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- KORKMAZ Zeynep vd., *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000 El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2011.
- KURT Funda, *William Faulkner’in Döşegimde Ölümler Romanı İle Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Romanının Psikanalitik Kuram Açısından İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Mersin: Çag Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2019.
- KURUYAZICI Hasan, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Bir Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- KÜÇÜK Evren, “Türkiye’de Nazi Almanya Propagandasına Bir Örnek: Ankara ve İstanbul’da Alman Mimari Sergileri”, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 6(1), Haziran 2018, ss. 23-38.
- LEONTİÇ Mariya, “Nâzım Hikmet’in Hayatı ve Şiirleri”, *BAL-TAM Türklük Bilgisi*, Sayı 17, Eylül 2012.
- MAZLUM Özge, “Rengin Kültürel Çağrışımları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 31, Aralık 2011, ss. 125-138.
- MCKOONAND Gail ve RATCLIFF Roger, “Adults With Poor Reading Skills and the Inferences They Make During Reading”, *Scientific Studies of Reading*, 21(4), 2017, ss. 292-309. <https://doi.org/10.1080/10888438.2017.1287188>
- MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, “Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları” II. Millî Eğitim Şûrası, (15-21 Şubat 1943). https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164619_2_sura.pdf
- MENKET Murat, *İlköğretim Okulları İçin Geliştirilmiş Boru Trampet Takımı Eğitim Paketinin Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2018.
- MERİÇ Murat, *100 Şarkıda Memleket Tarihi, Hazır Bilgi Serisi 4*, İstanbul: Ağaçkakan Yayınları, 2016.
- MEY Jacob, *Pragmatics*, 2. Baskı, Blackwell Publishing, 2001.
- MOLO Güzin, *Italo Calvino’nun “Örümceklerin Yuvalandığı Patika” Adlı Eserinde İtalyan Yeni Gerçekçiliği ve Otobiyografik Öğeler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- NARVAEZ Darcia, van den BROEK Paul ve RUIZ Angela Barron, “The influence of reading purpose on inference generation and comprehension in reading”, *Journal of Educational Psychology*, 91(3), 1999, ss. 488–496.

- OBUT Rabia Nur, *Mülazım Atıf Kamçıl Hayatı ve Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Karabük: Karabük Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı, Ekim-2019.
- ODACI Serdar, *Bilinç Akışı Tekniği Bakımından James Joyce, Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu ve Emine İşinsu'nun Romanları*, (Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- OKUR Mehmet Akif, “Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası” *bilig*, Sayı 48, Kış / 2009, ss. 137-156.
- ONAN Bilginer ve TİRYAKİ Esra, “Türkçede Örtülü Anlam Oluşturan Unsurlar ve Ana Dili Öğretimindeki İşlevleri” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(19), 2012, ss. 223-240.
- ONAN Bilginer, “Derin Yapı Yüzey Yapı İlişkisi Bağlamında Temel Dil Becerileri Üzerine Bir Analiz Çalışması”, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 3(3), 2015, ss. 91-110.
- ONURGİL Feza, *Adalet Ağaoğlu ve Orhan Pamuk'un Romanlarında Cinsiyet Roller ve Bilişsel Çelişkiden Kurtulma Yöntemlerinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- ORHAN Özgüç, “Rousseau ve Türkiye”, *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, Sayı 16, 2013 Güz, ss.121-148.
- OTAN Demet, *Türkçede İkna Söylemi: Sözbilimsel Soruların Söylemedibilimsel İşlevleri*, (Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Dilbilim Anabilim Dalı, 2010.
- ÖGEL BALABAN H., AKSU-KOÇ A., ALP İ. E., “Kaynak Belleği ile Dildeki Kaynak Göstergeleri Arasındaki İlişkinin 3-6 Yaş Çocuklarında İncelenmesi”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 27 (70), Aralık 2012, ss. 26-42.
- ÖKSÜZ Yücel, BABA ÖZTÜRK Melek ve KARALAR Mehtap, *Suç Mağdurları ve Sosyal Travmalar*, (Ed. Ömer Bilen vd.), “İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Zihin Haritalarında Şiddet”, Ankara: HEGEM Yayınları, 2018, ss. 342-377.
- ÖNER Necati, *Klasik Mantık* (8. Basım), Ankara: Bilim, 1998.
- ÖZBAY Murat ve ÖZDEMİR Banu, “Okuduğunu Anlama Sürecinde Çıkarım Yapma Becerisinin işlevi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt/Volume: 9 Sayı/Issue: 18, 2012, ss. 17-28.
- ÖZCAN Zeki, *Dil Felsefesi II (Gündelik Dil Paradigması)*, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2016.
- ÖZENİCİ Salih, KINSIZ Mustafa ve SEÇKİN Hümset, “Çıkarımda Bulunma Becerisi ve Çıkarımların Okuma- Anlama Sürecindeki İşlevi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 1 Yıl: 2011, ss. 1665-1681.
- ÖZKAN M. Selçuk ve TEMİZER Abidin, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Karaborsacılık”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume 2 / 9 Fall 2009, ss. 319-325.
- ÖZKAN M. Selçuk, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’nin Takas Usulü Ticareti”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 34, 2012, ss. 89-96.
- ÖZLEM Doğan, *Mantık Klasik/Sembolik Mantık, Mantık Felsefesi* (7. Basım), İstanbul: İnkılâp, 2004.
- ÖZSOY Selami, “Türk Basınında 1948 Londra Olimpiyatları”, *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2017, ss. 78-100.
- ÖZTEKİN Hülya, “1944 Irkçılık - Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar”, *Selçuk İletişim*, 11 (1), 2018, ss. 212-236.
- PALMER Frank Robert, *Mood and Modality*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

- POLAT Yunus Can, 21. *Yüzyılda Çin Halk Cumhuriyeti Japonya İlişkileri ve Milliyetçilik*, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- RESMÎ GAZETE, “Kararname No: 1689”, 27.11.1941, ss.1.
- SARI Furkan Tuğrul, *Adalet Ağaoğlu’nun Romanlarında Aile*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2016.
- SARI Muhammed ve UZ Esmâ, “Cumhuriyet Döneminde Köy Eğitim Kursları”, *TUHED*, 6(1), Spring 2017, ss. 29-55.
- SEÇKİN Hümmet, ÖZENİCİ Salih ve KINSİZ Mustafa, “Okuma Anlama Sürecinde Yapılan Çıkarım Türleri ve Kategorileri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt: 8 Sayı: 1, 2011, ss. 1494-1509.
- SEÇKİN Pelin, “Anlama ve Anlatma Sürecinde “Kip” ve “Kiplik” Sosyal Bilimler Dergisi, 2014, ss. 7-16.
- SEYDİ Süleyman, “TDV İslâm Ansiklopedisi”, *İkinci Dünya Savaşı Avrupa’da Hitler Almanyası’nın Başlattığı İkinci Büyük Cihan Savaşı (1939-1945)*, İstanbul: (gözden geçirilmiş 2. basım) EK-1. Cildi, 2016, ss. 631-634, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ikinci-dunya-savasi>, (28.09.2021).
- SHIMIZU M., *Inference Generation Processes Of Japanese Efl Learners: Effects Of Questioning On Their Reading Comprehension*, (Doktora Tezi), University of Tsukuba: Japan, 2005.
- SİLAHSIZOĞLU Emel, “Metin Tahlil Yöntemleri ve Bir Uygulama Örneği” ICANAS 38 *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara-Türkiye, ss. 1415-1431.
- SOLAKER Ayşegül Aycan, “Eril Tahakkümün İmgesi Olarak Edebiyatta Kadın”, *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, Vol:4 Issue:11 2017, ss. 582-588.
- SPERBER Dan ve WILSON Deirdre, “Precis of Relevance: Communication and cognition”, *Behavioural and Brain Sciences*, No. 10, 1987, ss. 697-754.
- STANTON Robert J., “Dil Felsefesi”, Çev: Mustafa YEŞİL, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 0:1, 2015, ss.165-175.
- SUMBAŞ Ahu, “Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Romanı Üzerinden Türk Modernleşmesi’nin Kadın İmgesinin Eleştirisi”, *Mülkiye Dergisi*, 41 (2), 2017, ss. 3-29.
- SÜRGİT Büşra, “Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Adlı Romanında Eğitsel Sorunlar ve Öğretmen İmgesi”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı 4, Güz 2014, ss. 141-156.
- ŞAHİN Elmas, “Malone Ölüyor ve Ölmeye Yatmak Adlı Romanlarda Metinlerarsı ve Postmodern Bir Yaklaşım”, *Folklor/Edebiyat*, cilt x sayı xxxviii 2004, ss. 63-74.
- ŞAHİNTÜRK Şura Atılım, *1960-1971 Arası Türkiye’de Sol Akımlar ve Bir Aydın Hareketi Olarak Sosyalist Kültür Derneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- ŞEKERCİOĞLU Güçlü, BAYAT Nihat ve BAKIR Sinem, “Fen Maddelerini Anlama Testinin Psikometrik Niteliklerinin Belirlenmesi”, *Eğitim ve Bilim*, Cilt 39, Sayı 176, 2014, ss. 447-455.
- ŞENOL Derya, *Adalet Ağaoğlu’nun Dar Zamanlar’ında Yabancılaşan Birey*, (Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, 2009.

- ŞİŞMAN Adnan, “İslam Ansiklopedisi”, *Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi*, İstanbul, Cilt: 13, 1996, ss. 323-326, <https://islamansiklopedisi.org.tr/galatasaray-mekteb-i-sultanisi>, (28.09.2021).
- TASVİR-İ EFKÂR, “*Kıraların Artmasına Yahudiler Sebep Olmuş*”, 08.10.1942.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre: 6, İçtima: 18, Cilt: 22, s. 116.
- TEKE Cevdet, “II. Dünya Savaşı’nda Adana Görüşmeleri ve Etkileri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 45, 2016, ss. 302-310.
- TOPALOĞLU Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken, 1989.
- TOPLU Güngör, “Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık Mücadelesinde Bir Dönüm Noktası “28 Kasım 1948 Mitingi””, Cilt 6, Sayı 11, 2016, ss. 689-702.
- TUNC Sevecen, “Ateş Güneş Kulübü (1933-1938)”, *Tarih ve Toplum - Yeni Yaklaşımlar*, Sayı:13, 2011.
- TURAN Namık Sinan, “Erken Cumhuriyet Döneminde Ulusal Kimliğin Opera Sahnesinde İnşası: Özsoy”, *Ahenk Müzikoloji Dergisi*, Cilt , Sayı 2, Yıl 2018, ss. 1-30.
- TURAN Refik, ÇİLEK Adem ve YAVUZ İbrahim, “Türkiye’de Yükseköğretime Geçiş Sisteminin Ortaöğretim Sistemi Üzerindeki Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *Antalya: Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Eğitimde Kademeler Arası Geçiş ve Yeni Modeller Uluslararası Kongresi (16 - 18 Ocak 2014)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- TURAN Selma, *Ölmeye Yatmak Romanının Şahıs Kadrosu*, (Mezuniyet Çalışması), Lefkoşa: Yakın Dogu Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2002.
- TURAN Ümit Deniz, “Edimbilim I”, *Genel Dilbilim II*, Ed. A. Sumru Özsoy ve Zeynep Er Emeksiz, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yay., 2011.
- TURGAY Feyza, “1960-1963 Dönemi İşçi Eylemlerine Aşağıdan Bakmak”, *İnsan*, Yıl 4, Sayı 13, Yaz 2017, ss. 253-263.
- TÜFEKÇİ CAN Dilek, “Grice’in Niyet-Merkezli Semantik Bakış Açısı Bağlamında Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesinin İncelenmesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15/2 Kış-Winter 2015, ss. 95-104.
- ULUBAY Serhat ve Feride ÖNAL, “Yeniden İşlevlendirme Yarışmaları’nın Berlin Kenti Örneği Üzerinden İrdelenmesi”, *MODULAR*, 3(1), 2020, ss. 39-57.
- ULUS, “*Dil Fakültesinde Atatürk Günü*”, 16.11.1938, ss. 7.
- ULUS, “*Akalın Foku*”, 28.10. 1948, ss 6.
- UTKUGÜN Ceren, *İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Ekonomik Sıkıntıların Sosyal Hayata Etkileri (1939-1945)*, (Doktora Tezi), Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2016
- UZMAN Nasrullah, “II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye’nin Tepkisi”, *Akademik Bakış*, Cilt 11, Sayı 22, Yaz 2018.
- UZUN Diler, *Adalet Ağaoğlu’nun Romanlarında Sosyal Meseleler*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2008.
- UZUN Hakan, “Liderine Ağlayan Bir Ulus: Atatürk’ün Ankara’daki Cenaze Töreni” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* S 43, Bahar 2009, s. 531-553.
- UZUNKAYA Seçil, “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye Ekonomisi ve Marshall Planının Ekonomiye Etkileri”, *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2019, ss. 176-185.

- ÜNALP Rezzan, “İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Politikaları Ve Sonuçları”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Volume: 45, Spring-2020, ss. 201-221.
- ÜNVER İsmail, *En Güzel Uyuyan Adam: Atatürk: Atatürk'e Denizden Yapılan Cenaze Töreni -4-*, İstanbul: Akis Kitap, 2008.
- ÜSTÜNOVA Kerime “Dil İncelemelerinde Anlam Bağının Gereği” *Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2, S. 2, 2001, ss. 107-115.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Eksik Tekrar”, *Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, S. 5, 2003, ss. 179-186.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “İletişim Açısından Ters Tekrar”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II*, 20-26, Ankara: TDK Yayınları: 885/II, C. II, 2004a, ss. 3017-3027.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Soru ve Cevap Cümlelerinin Çözümü”, *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları: 853, 2004b, ss. 425-433.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 9, Yıl 6, 2005/2, Bursa, Uludağ Üniversitesi Basımevi, 2005, ss. 187-201.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “‘Bak-’ Eylemiyle Kurulu Eksiltili Cümle Türü Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, Spring 2009.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Yüzey Yapı - Derin Yapı Kavramları Üzerine”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 5/4, 2010, ss. 697-704.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Eksilti ya da Sıfır Tekrar”, *Dil Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011, ss. 124-134.
- ÜSTÜNOVA Kerime, *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*, Bursa: UÜ Basımevi, 2014.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “Yüzey Yapıdaki Çıkarım Cümlelerinin İletişime Katkısı”, *TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:6, Sayı:12, 2018a, ss. 1-10.
- ÜSTÜNOVA Kerime, *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018b.
- ÜSTÜNOVA Kerime ve ERGÜT Merve, “Adalet Ağaoğlu’nun Ölmeye Yatmak Romanındaki Türkiye Dış Politikasına İlişkin Bildirim, Sezdirim ve Çıkarımlar Üzerine”, *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 1(2), 2020, ss. 176-187. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.22>
- VARDAR Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002.
- YAVUZ Alper, “Sözcük Sezdirimine Dayalı Nefret Sözcükleri Kuramı”, *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 11(2), Temmuz/July 2018, ss. 1-29.
- YAZER Hamide, *Adalet Ağaoğlu Romanına Yansıyan Zamanın İzdüşümü*, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 2019.
- YAZICI Nermin, “Deli Dumrul’da Anlatının Düzenlenişi ve Retorik Şemanın Görünümü”, *Millî Folklor*, Yıl 25, Sayı 98, 2013, ss. 87-99.
- YENİ MERSİN, “Zayı Ekmek Karnesi” 12.05.1942, ss. 2.
- YILDIRIM Çiğdem, *Arketip Bir Yolculuk İçinde, Narsistik Bir Kitap Biçiminde: Beyaz Kale*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Türk Edebiyatı Bölümü Bilkent Üniversitesi, 2011.

- YILMAZ Engin ve TURANOVIÇ Mirsad, “Türk Yazınında Metinsel Odaklama Örnekleri: Bir Motif, Üç Eser”, *Kongre Bildirileri*, c. I, Adapazarı: SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Böl. II. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongresi, 2006, ss. 189-208.
- YILMAZ Engin, *Edim Bilimine Giriş Kavram-Kuram-Uygulama*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2020.
- YILMAZ Mustafa ve DOĞANER Yasemin, *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2007.
- YURTSEVER Meral, “Mikroplastikler’e Genel Bir Bakış”, *Fen ve Mühendislik Dergisi*, Cilt:17, No:2, Sayı: 50, Mayıs 2015, ss. 68-83.

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	MERVE ERGÜT		
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2003	2006	EDREMİT LİSESİ (Resmî ve gündüz)
Lisans	2008	2012	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2012	2015	CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Doktora	2017	2021	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Yayınlar:	Üstünova, K. ve Ergüt, M. (2020). Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak romanındaki Türkiye dış politikasına ilişkin bildirim, sezdirim ve çıkarımlar üzerine. <i>BUGU Dil ve Eğitim Dergisi</i>, 1(2), 176-187. http://dx.doi.org/10.46321/bugu.22 Ergüt M. (2020). Adalet Ağaoğlu'nun “Ölmeye Yatmak” romanındaki Türkiye iç politikasına ilişkin bildirim, sezdirim ve çıkarımlar üzerine. <i>Mitolojinin Elçisi Kamal Abdulla Armağanı</i>, ed. Ahmet Bican Ercilasun, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, ss. 543-552. Ergüt, M. (2021). Toplumsal bakış açısının yansımalarını içeren Çingenelerle ilgili söz varlıkları. <i>Turkish Studies - Language</i>, 16(1), 251-261. https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.48366 Ergüt, M. (2021). Mit ve efsanelerdeki “Çingene” algısının Türkçe atasözü, deyim ve kalıp sözlerdeki görünüşleri. <i>Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi</i>, 10/24, s. 85-94. http://dx.doi.org/10.25068/dedekorkut401 Ergüt, M. (2019). Yabancılar Türkçe öğretiminde sözel kültür ögesi olan atasözlerinin öğretimi için söylem çözümlemesi yöntemi (Bir söylem çözümlemesi denemesi: Türk atasözlerinde müzik). <i>Muğla 2. Uluslararası Temel Eğitim Kongresi (23 – 27 Ekim 2019)</i>, Ankara: Eğiten Matbaacılık, ss. 265-278.		
İletişim (e-posta):			
		Tarih	/...../20.....
		İmza	
		Adı-Soyadı	MERVE ERGÜT